Çeviren: Attila Tokatlı

Uluslararası İlişkiler Tarihi 2

(Diplomasi Tarihi)

Türü: Tarih-İnceleme

Evrensel Basım Yayın

2. Basım

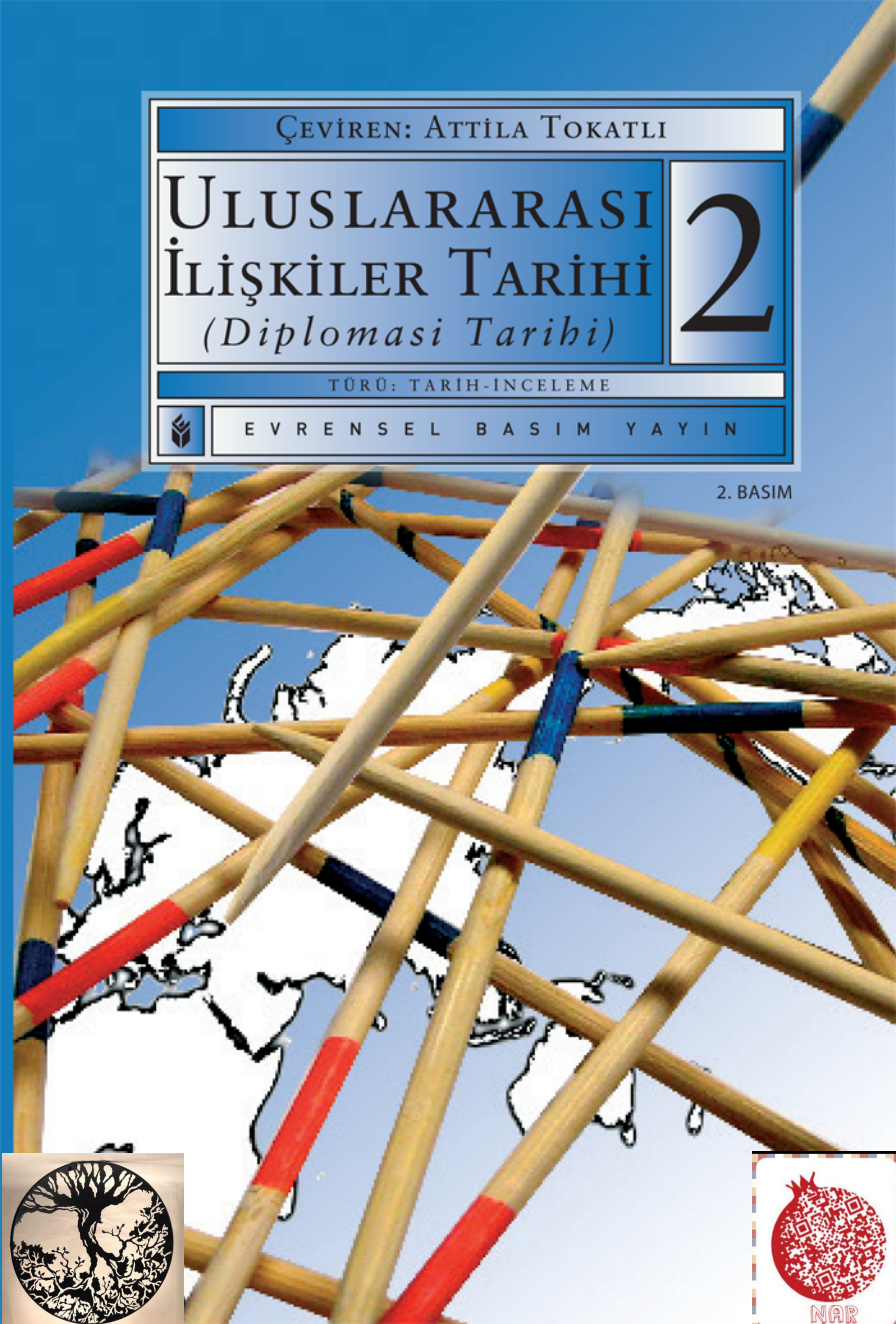

NAR

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Kitabın orijinal adı:
Histoire de la diplomatie

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TARİHİ –Diplomasi Tarihi– / İkinci Cilt / Bu cilt SSCB Bilimler Akademisi Üyesi V. Potyemkin yönetiminde, SSCB Bilimler Akademisi Üyeleri Prof. S. Bakruşin, Prof. A. Efimov, Prof. İ. Mintz, Prof. E. Kosminski, Prof. A. Naroçnitski, Prof. A. Pankratova, Prof. V. Sergeyev, Prof. S. Skazin, Prof. V. Kvostov ve Paris Üniversitesi Üyeleri Prof. N. Koltchanovsky, Prof. E. Tarlé tarafından yazılmıştır. / Dilimize Fransızcadan ATTİLA TOKATLI tarafından çevrilmiştir.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TARİHİ

–Diplomasi Tarihi–

CİLT 2

SSCB Bilimler Akademisi Üyesi
Vladimir Potyemkin
Yönetiminde
SSCB Bilimler Akademisi Üyeleri
Prof. S. Bakruşin, Prof. A. Efimov,
Prof. E. Kosminski, Prof. İ. Mintz,
Prof. A. Naroçnitski, Prof. A. Pankratova,
Prof. V. Sergeyev. Prof. S. Skazin, Prof. V. Kvostov
ve
Paris Üniversitesi Üyeleri
Prof. N. Koltchanovsky, Prof. E. Tarlé

Çeviren: Attila Tokatlı

Tarih-İnceleme

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Eskişehir Mah. Dolapdere Cad.
Karabatak Sok. No: 27A
Şişli / İstanbul
Tel: 0212 247 65 17 (pbx)
Faks: 0212 247 24 61
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın - 382

Uluslararası İlişkiler Tarihi - 2
–Diplomasi Tarihi–

Çeviren
Attila Tokatlı

Redaksiyon
Aydan Cankara

Genel Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Kapak Uygulama
Vahit Akça

Birinci Basım: Eylül 2009

ISBN 978-605-4156-19-1
978-605-4156-17-7 (tk.)

Sertifika No: 11015

Baskı
Ezgi Matbaası
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme -Yenibosna / İSTANBUL
Tel: 0212 452 23 02 - 654 94 18 e-posta: ezgimatbaa@mynet.com

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TARİHİ

–Diplomasi Tarihi–

CİLT 2

BEŞİNCİ KISIM

SON ÇAĞ DİPLOMASİSİ

II

1872-1919

GİRİŞ

Fransız-Alman Savaşı'nın sonundan Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek uzanan dönem boyunca diplomatik aksiyonlar, kapitalizmin evrimi sonucu mantıksal biçimde doğan, yeni olaylarla karakterleşmektedir.

Kapitalizmin, Paris Komünü'nden yediği ilk büyük darbe sonucunda sarsılıp çökmeye başladığı dönemdir bu. Ve bu dönemdedir ki, eski özgür kapitalizm, emperyalizme dönüşmeye başlarken ikinci öldürücü darbeyi Rusya'da Ekim Devrimi'ni yaratan güçlerden yiyecektir. (Bu konu için bk: Stalin, Jdanov ve Kirov'un "Tarihin İncelenmesine Katkı" başlıklı derlemelerinde yer alan "Çağdaş Tarihin Temel Olayları Üzerine Düşünceler" adlı ortak yazıları; 1938 s.26. Hemen hatırlatalım: Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in eserlerinden yapılan alıntıların cilt ve sayfaları numaraları Rusça baskılara göre verilmektedir.) (1)

Serbest rekabet temeline dayanan eski kapitalizmin yerini, tekelleştirme eğilimiyle belirginleşen ve "Emperyalizm" adını alan yeni bir kapitalizm almaktadır şimdi. Tarihsel evrimin bu aşamasında sanayi sermayesi, banka sermayesiyle çatışma hâlindedir.

Gerçekten de bu dönemde, finans sermayesiyle tröstlerin üstünlük kurmaya başladığını ve sermaye ihracının gittikçe büyüyen bir hız kazandığını görüyoruz. Yine bu dönemde, dünyanın kapitalist devletler arasında bölüşülmesi de artık tamamlanmak üzere bulunmaktadır.

Daha 1870-1871 yıllarında belirgin bir hâle girmiş olan bu evrim, XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlangıcında kesin bir karakter kazanacaktır.

XIX. yüzyılın son çeyreği, henüz fethedilmemiş sömürgeleri ele geçirme yarışının damgasını taşımaktadır her şeyden önce. Amansız bir açgözlülükle dünya bölüşülmektedir. Öyle ki, XIX. yüzyılın sonunda ne Polinezya'da, ne Asya'da ve ne de Amerika'da, emperyalistlerin ilgisini uyandıracak "boş" bir toprak parçası kalmamıştır artık.

Bu durum, yepyeni bir sorun çıkarmıştır ortaya: Sömürgelerin en güçlü kapitalist devletler arasında yeni baştan paylaşılması sorunudur bu. Ve belli başlı devletlerin dış politikası ile diplomasisi şimdi işte bu görevin hizmetine koşulmaktadır.

Bu emperyalist evrim belirginleşip keskinleştikçe, kapitalist devletlerin tarihsel gelişimi de bir kat daha düzgün bir karaktere bürünecektir.

İngiltere ve Fransa gibi eskiden ekonomik bakımdan en ileri durumda bulunan ülkeler, daha XIX. yüzyılın sonundan itibaren Almanya, Birleşik Devletler ve Japonya gibi yeni kapitalist devletler tarafından ikinci plana itilmeye başlanmışlardır. Gerçekten de bu yeni ülkeler, sanayilerinin olağanüstü gelişimi sonucunda, eski büyük kapitalist ülkeleri geride bırakmışlardır.

Emperyalizm, her ülkede özel bir görünün kazanmaktadır.

Serpilip geliştiği ilk ülke olan İngiltere'de, özellikle sömürgeci bir karaktere bürünmüştü emperyalizm. İngiliz sermayelerinin büyük çapta ihracı, uçsuz bucaksız sömürgelerine yönelmişti temel olarak. İngiltere'nin ham madde çektiği bu sömürgeler, İngiliz sanayi ürünleri için sürüm yerleri meydana getirmek bakımından da önemli bir rol oynamışlardır.

Fransız emperyalizmi, her şeyden önce tefeci bir karakter göstermekteydi. Gerçekten de Fransız sermayeleri; büyük çapta devlet fonlarına, kısmen sömürgelere ve çok daha küçük bir oranda da sanayi işletmelerine yatırılmış bulunmaktaydı. Finans sorunları uzmanı bir Fransız yazarı olan Lysis'in sözlerini aktararak, şöyle yazıyor bu konuda Lenin:

"Fransa, tam bir finans oligarşisidir. Bütün dünyanın tefecisidir Fransa." (Oeuvres, cilt XXX s.336) (1)

Almanya ise, daha başka bir emperyalizm türü sunmaktaydı bizlere. Fransa-Prusya savaşı, Alman ulusal birliğinin ve bu birliğin yanı sıra da Alman İmparatorluğu'nun şekillenmesiyle sonuçlanmıştı. Yine: Lenin bu önemli olayı şöyle özetliyor:

"Gözü doymaz yırtıcı canavarlar topluluğuna bir yenisi daha katılmıştı 1871 yılında: Yeni bir kapitalist devlet doğmuştu." (Aynı eser, aynı sayfa) (2)

Ve Alman kapitalizmi, daha 1870-1880 döneminden itibaren emperyalizme dönüşmeye başlamış bulunuyordu.

Alman emperyalizminin temel özelliklerinden biri, yeni kurulmuş Alman İmparatorluğunun belli başlı dayanağını meydana getiren o güçlü Prusya krallık organizasyonunu elinin altında tutmak olmuştur. Nitekim, Prusyalı junkerlerle tröst sermayesi arasında sıkı bir ilişkinin kurulduğunu görüyoruz hemen.

Alman emperyalizminin yapısındaki bu temel yanı şöyle dile getirmekte Lenin:

"Kapitalizmin çağdaş tekniğinin planlı örgütlenme yolunda yarattığı "en son buluş"la karşı karşıya bulunuyoruz burada şimdi. Ve bu "son buluş", junkerlerle burjuvaların el ele verip kurmuş oldukları, emperyalizmin hizmetindedir." (Oeuvres, cilt XXII s. 516) (3)

Prusyalı junker militarizmiyle kurduğu bu ilişkiler Alman emperyalizmine özellikle gerici bir karakter verecektir.

İngiltere'de ve hatta Fransa'da olduğundan çok daha yeniydi Almanya'da kapitalizm. Yine Lenin'in deyişiyle: "Almanya, kapitalist yemeklerle yüklü masaya bütün yerler dolduktan sonra yanaşmaktaydı."(4)

Nitekim, Alman emperyalizmi, ancak 1880-1890 yılları arasında sömürge fethine çıkabilecek bir güce kavuşmuştur. Ama on yıl sonra da yine bu emperyalizmin, dünyanın yeni baştan köklü bir paylaşıma uğratılması gerektiğini, hem de alabildiğine büyük bir şiddetle ileri sürecektir.

İşte bu tavır, Alman emperyalizminin bir başka çizgisini daha ortaya çıkarmaktadır. Daha doğuşunda kesinlikle saldırgan bir karakter taşımaktadır Alman emperyalizmi.

Alman sanayinin nispi gençliği, kendisine bir dizi avantaj sağlamaktaydı. Nitekim,

Fransa ve İngiltere'ye oranla Alman kapitalizmi, "çok daha üstün bir teknik ve eşsiz bir organizasyon" yaratmış bulunuyordu. (Lenin, Oeuvres cilt XXX s.337) (1)

Dahası, organizasyon ve teknik bakımlarından el altında duran bu kolaylıklara, Prusya'da öteden beri varolan mükemmel bir savaş makinesinin sağladığı büyük avantajı da eklemek gerekmekteydi; 1866 yılında Avusturya'ya, 1870 -1871 yıllarında da Fransa'ya karşı verilen savaşlarda gücünü ispatlamış olan bu savaş makinesi, Alman emperyalizmini büyük çapta ürkütücü bir kuvvet hâline getirmekteydi.

Batı ülkelerini izleyen Rusya da, emperyalizm yoluna girmekte gecikmeyecektir.

Ne var ki XIX. yüzyılın sonunda Rusya, finans yönünden Fransa'ya bağımlı, geri kalmış bir kapitalist ülke durumundaydı. Ve işte bu durum, Batılı devletler arasında bir çeşit "yaver" rolü veriyordu Rusya'ya.

Bunun yanı sıra Rus emperyalizmi, feodal ve askerî karakterini korumaya da devam etmiştir.

"Rusya'da sermayenin büyük gücü, Çarlık rejiminin tiranlığıyla iç içe geçmiş ve sıkı sıkıya desteklenmiş bulunmaktaydı." ("Leninizm'in Sorunları" başlıklı derleme, "Leninizm'in ilkeleri" adlı inceleme. 11. baskı s. 4) (2)

Öbürlerine oranla geride kalan Çarlık rejimi, ülkenin doğal kaynaklarını geliştirebilecek, Rus halkının maddi ve manevi gücünü koruyup arttırabilecek çapta değildi. Nitekim, Çarlık tiranlarının Rusya'nın normal evrimini frenlediği, her geçen gün biraz daha açıkça görülecektir.

Japon emperyalizmi ise, feodal ve askerî karakterli emperyalizmle Alman tipi emperyalizmin bir karışımı hâlinde karşımıza çıkmıştır.

Alman İmparatorluğu'nun kuruluşu sonucunda Avrupa'nın uluslararası durumu köklü değişikliklere uğrayacaktır. Şöyle ki:

Rusya ile Fransa, başkalarının topraklarına açıktan açığa göz dikmiş ve büyük çapta askerî güce sahip bir Alman devletinin komşuları olmak durumundadırlar artık. Bu komşuluk, her iki ülkede de sürekli kuşkular yaratmakta ve bir silahlanma yarışına yol açmaktadır.

Nitekim, 1871 sonrası Avrupa'sında, bir "silahlı barış"ın kuruluşuna tanıklık ediyoruz. Bu sözüm ona barış kisvesi altında, askerler kadar diplomatların da önderlik ettiği, kaçınılmaz bir yeni savaşın hazırlıkları sürdürülmektedir.

Bu yolda yapılan ilk girişim de yine Almanya'dan gelmiştir. Gerçekten de, 1871 sonrası Avrupa'sında kurulan ilk askerî koalisyonun merkezi Berlin olacaktır: 1882 yılında Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında oluşturulan Üçlü İttifak'tır ("Triplics") bu.

Rusya ile Fransa'nın militarist Almanya ve müttefiklerine karşı askerî bir destek aramaya koyulmalarından daha doğal bir şey olamazdı.

Nitekim, bu dönemde Fransız-Alman ilişkilerinin iyice gerginleştiğini görmekteyiz: Alsas ve Lorrain üzerindeki Alman egemenliği, Fransa bakımından sürekli tehlike kaynağı olan bir durum meydana getirmekteydi. Kendi yönünden Almanya da, Fransızların öç alma tutkularından çekiniyordu elbette.

Rusya'ya karşı sınırsız bir kin duyduğu hâlde, bu ülkeyle savaşa tutuşmaktan daima korkmuştur Bismarck ve Şansölye kaldığı uzun dönem boyunca her yola başvurarak, Rusya ile Fransa arasında bir yakınlaşmayı önlemeye çabalamıştır.

Yakın gelecekte kaçınılmaz biçimde çıkacağını öngördüğü Fransız-Alman çatışmasının yaygınlaşmasını engelleyebilmek için, Fransa'yı tek başına bırakmak istiyordu Bismarck. Nitekim Şansölye, Fransız-Rus yakınlaşmasını hiç değilse bir süre için önlemeyi başarabilmiştir.

İngiliz ve Rus çıkarları arasındaki karşıtlık, Bismarck'ın bu alandaki diplomatik çabalarını büyük çapta kolaylaştırmıştır: Gerçekten de, Yakın ve Orta Doğu'daki İngiliz-Rus rekabetinin yol açtığı sürtüşmeler, bu iki ülkeyi sürekli olarak Almanya'nın gözünün içine bakmaya zorlamaktaydı.

1877-1878 yıllarındaki Türk-Rus Savaşı sırasında özellikle keskin bir karakter kazanan İngiliz-Rus rekabeti, sonradan da defalarca kendini hissettirecektir.

Fransız-Rus ittifakının bir realite hâline girebilmesi için 1891-1893 yıllarını beklemek gerekecektir: Fransız kapitalizminin Çarlık rejimine açtığı kredilerle perçinlenmiştir bu ittifak.

Böylece Avrupa'da iki önemli askerî ve siyasal topluluk kurulmuş bulunmaktadır: Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasındaki üçlü ittifakla Fransız-Rus ittifakı.

İngiltere ise XX. yüzyılın başlangıcına dek bu ittifaklardan hiçbirine katılmayarak, "şahane yalnızlık" (splendide isolement) politikasını sürdürecektir: Yukarıda açıkladığımız antagonizmalardan yararlanmayı hesaplayan İngiltere, Avrupa'da olgunlaşmaya başlayan çatışmalar sırasında tam bir hareket serbestliğine sahip kalmayı istemekteydi.

Ülkenin deniz tarafından yeterince korunduğu görüşünü benimseyen İngiliz hükûmeti, müttefike ihtiyacı olmadığı fikrindedir bu dönemde: Askerlik tekniğinin o çağdaki düzeyi, böyle bir görüş açısını bir ölçüde haklı çıkarıyordu.

Ayrıca İngiliz diplomasisi, kıta devletleri arasında çıkacak bir savaşta, İngiltere'ye kendi sömürge çıkarlarını en az çabayla savunma olanağı vereceği görüşündeydi.

Almanya'nın kıta hegemonyasına adaylığını koyuşunun yaratabileceği tehlikenin daha 1871 yılından beri farkındaydı İngiltere aslında. Ama yine de İngiliz hükûmeti, 1871-1890 dönemi boyunca kendisine belli başlı rakip olarak Fransa ile Rusya'yı görmekte devam etmiştir.

1871-1880 yıllarından itibaren sömürge rekabetinin, diplomatik aktivitenin ilk planında yer aldığını görüyoruz: Mısır'ın İngiltere tarafından fethi, Türk-Rus ve İngiliz-Afgan savaşları ve bunların ardından 1890 yıllarına doğru Rusların Türkmenistan üzerinde egemenlik kuruşu, bir yandan İngiliz-Fransız, öte yandan da İngiliz-Rus ilişkilerini bir kat daha gerginleştirecektir.

Fransa'nın Tunus'u ilhakıyla, Fransız-İtalyan rekabeti de yoğunlaşmıştır. Nitekim, İtalya'yı Almanya ve Avusturya-Macaristan'la sıkı işbirliğine sürükleyen temel sebep, Fransa'nın bu tavrı olmuştur. Yine aynı dönemde Almanya'nın da sömürge edinme konusunda hak davasına girişmesine tanıklık ediyoruz.

XIX. yüzyıl sonu Avrupa'sı eskisine oranla daha barışçı bir evrim geçirmektedir. Gerçi bu dönemde silahlanma yarışı gittikçe hızlanmıştır. Bu bir gerçektir. Ama 1878 yılından sonra sürekli olarak savaştan sakınılabildiği de bir ikinci gerçektir.

Buna karşılık Avrupa dışında sömürge ve fetih savaşları, hemen hiç aralıksız

devam edecektir. Bu fetih savaşları en sonunda uluslararası çapta bir dizi ağır bunalımın çıkışıyla sonuçlanmıştır.

Nitekim, Fransa, 1898 yılındaki Sudan'ı ele geçirme girişimi sonucu, İngiltere ile bir savaşın eşiğinde bulacaktı kendini birdenbire. Ve 1894 yılında Çin'e karşı bir fetih savaşı açan Japonya, Uzak Doğu sorununun birdenbire alabildiğine nazikleşmesine yol açacaktı.

Öte yandan Almanya, yeni sermaye yatırımlarını gerçekleştirebilmek için benimsediği bir *Drang nach Osten* (Doğu'ya açılış) politikası gereği Türkiye'ye el koymayı amaçlayınca, hem İngiltere ve hem de Rusya ile karşı karşıya kalmıştır: Gerçekten de, İngiltere Mısır'daki, Yakın Doğu'daki ve Hindistan'a açılan ulaşım yolları üzerindeki avantajlı durumunu kıskançlıkla koruma kararındaydı. Kendi yönünden Rusya da, Boğazların kontrolünün Türkiye'nin elinden çıkıp rakip bir büyük devletin eline geçmesine göz yummayacağını açıklamıştı.

Bu genel kasırga, Doğu'da ve Uzak Doğu'da sömürge ve yarı sömürge durumunda bulunan ülkeleri de etkisi altına almakta gecikmeyecektir: Nitekim, söz konusu ülkeler, ulusal burjuva devrimleri dönemine girmişlerdir artık.

Çin'deki feodallere ve yabancı emperyalistlere karşı patlayan "Boxers" ayaklanması, bu tür atılımların ilk örneklerinden birini meydana getirmektedir. Bu ayaklanma, emperyalist devletlerin ortaklaşa askerî müdahalesiyle bastırılabilmiştir ancak.

1905 yılında Rusya'da patlayan demokratik burjuva devrimi, Doğu'daki devrimci hareketin gelişmesi üzerinde, güçlü bir etki yaratmaktan geri kalmayacaktı. Nitekim, 1905 Rus devrimini; İran'daki burjuva devriminin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Jön Türkler tarafından gerçekleştirilen burjuva devriminin ve Çin'de patlayan demokratik burjuva devriminin izlediklerini görüyoruz.

XIX. yüzyılın son on yılı içinde Alman emperyalizmi, dünyanın yeni baştan köklü bir bölüşüme uğratılması sorununu ortaya atacak ve uluslar arası arenada derin çalkantılar yaratacaktır.

Bu dönemde en büyük sömürgeci devlet, İngiltere'dir; dolayısıyla da, Alman emperyalistlerinin fetihçi eğilimleri, herkesten önce İngiltere'nin çıkarlarını tehdide yönelmektedir. Nitekim, XIX. yüzyılın sonunda uluslararası ilişkilerin ön planında İngiliz-Alman uzlaşmazlığı yer alıyordu.

Bu çıkar çatışmasının mantıksal sonucu olarak İngiltere, ilkin Fransa ile, daha sonra da Rusya ile bir yakınlaşma içine girecektir. Gerçekten de, Büyük Britanya, Almanya ile ortak bir mücadele amacıyla Fransız-Rus bloğuna yönelmiş ve bu yakınlık, 1904-1907 yıllarında Üçlü İtilaf'ın (Triple Entente) kuruluşuyla sonuçlanmıştır.

XIX. yüzyılın son yılları ile XX. yüzyılın ilk yılları boyunca, sömürgelerin ve nüfuz sahalarının yeniden paylaşılmasını sağlamak amacıyla çıkarılan ilk savaşların ardı ardına sıralanışına tanıklık ediyoruz: İspanyol-Amerikan, İngiliz-Boer ve Rus-Japon savaşlarıdır bunlar.

Alman ve İngiliz emperyalizmleri arasındaki rekabet, işte bu her biri büyük devletlerin, hummalı askerî hazırlıklara girişmelerine yol açan uluslararası bunalımların ardından iyice keskinleşecektir.

Bu arada Fas, İngiltere, Almanya ve Fransa arasında bir dizi çatışmaya kaynak

olurken, Bosna ile Hersek'i ilhak eden Avusturya da Rusya ile bir savaşın eşiğine kadar gelip dayanmıştı. Öte yanda ise, 1911 yılında Libya, dolayısıyla İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında çıkan savaşı, 1912-1913 yıllarında Balkanlar'da birbiri ardı sıra patlak veren iki savaş izlemekteydi.

Bütün bunlar, Birinci Dünya Savaşı'na birer önsöz olarak nitelenebilir.

1914-1918 savaşı, her şeyden önce, dünyanın yeniden paylaşımı ve nüfuz sahalarının yeni dağılımı konusundaki rekabetlerin bir sonucu olmuştur. Burada en önemli rolü, Almanya ile İngiltere arasındaki rekabet oynayacaktır.

Askerî ve sömürgesel alanlardaki üstünlüğünü titizlikle savunan Büyük Britanya, Avrupa'da bir Alman hegemonyasının kurulmasını elbette kabul edemezdi. Fransa'ya gelince: Almanların fetih eğilim ve tutkuları, İngiltere için olduğundan çok daha korku verici bir tehdit getirmekteydi bu ülke için.

Rus Çarlığının politikası da büyük bir önem taşıyordu şüphesiz. Ama daha çok ikincil bir rol oynamış olan bu politikanın etkisini ve sonuçlarını gözde büyütmemek gerekir. Rus Çarlık politikasının değerlendirmesini yaparken savaşın temel faktörlerinin unutulması, ciddi yanılgılara düşürebilir daima bizleri.

"F. Engels'in: -Rus Çarlığının Dış Politikası- Başlıklı Yazısı Üzerine" adlı incelemesinde Stalin, bu konuda Alman sosyal demokratlarının düştüğü büyük yanılgıyı, bakınız nasıl açıklıyor:

"Eli kulağında bir dünya savaşının temel faktörü demek olan, sömürgeler ve nüfuz sahaları konusundaki, emperyalist rekabet gereğince değerlendirilmez, İngiliz ve Alman emperyalizmleri arasındaki antagonizmalar unutulur, Alsas ile Lorrain'in Almanya tarafından ilhakı bir savaş nedeni olarak ikinci plana atılır ve bütün bunlara karşılık Rus Çarlığı'nın Avrupa gericiliğinin son dayanağını meydana getirdiği görüşünden hareket edilerek Çarlık Rusya'sının İstanbul'u ele geçirme girişimleri, yukarıda sıraladığımız faktörlerden çok daha önemli ve hatta kesin savaş nedeni olarak göz önüne alınırsa, elbette şöyle bir sonuca varılacaktır kolayca: Örneğin burjuva Almanya'nın Çarlık Rusya'ya karşı savaşı, fetih amacıyla Rus halkına yönelmiş emperyalist bir savaş olmaktan çıkacaktır artık ve neredeyse bir kurtuluş savaşı şeklinde görülecektir!

"Alman sosyal demokrasisinin o öldürücü yanılgıya düşmesini kolaylaştıran, hiç şüphe yok ki, işte bu türden görüşler olmuştur. Nitekim, Alman sosyal demokratlarını, 4 Ağustos 1914 günü, savaş ödeneklerini onaylamaya ve burjuva savaşını, Rus Çarlığı'na, "Rus barbarlığı"na karşı yurdun savunulması olarak görüp göstermeye sürükleyen de işte bu tür yanılgılardır." (Bolşevik dergisi 1941 no.9 s.5) (1)

1914-l918 Birinci Dünya Savaşı boyunca savaşan ülkelerin diplomasileri, sürekli olarak hummalı bir aktivite içinde bulunmuşlardır.

Gerçekten her iki topluluk da, tarafsız ülkeleri kendi yanlarına çekmek ve elden geldiğince fazla müttefik bulabilmek için büyük çaba harcamaktaydılar. Nitekim, bu çabalar sonucunda İtalya, yeni toprak kazançları vaadiyle avlanarak, Üçlü İttifak'tan koparılıp İtilaf Devletleri safına katılmıştır. İtalya'nın yanı sıra Japonya, Sırbistan, Romanya ve Yunanistan da aynı bloğa katılacaklardır.

Buna karşılık, Almanya ile Avusturya-Macaristan, kendilerine müttefik olarak sadece Türkiye ile Bulgaristan'ı bulabilmişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri ise, İtilaf Devletleri'ne büyük ekonomik çıkarlarla bağlı bulunmakla birlikte, savaşın başında tarafsız kalacak ve silah satışları ile zenginleşme yoluna gidecektir. Birleşik Devletler ancak 1917 yılında katılacaktır savaşa ve o andan itibaren de Almanya'nın yenilgisi, kaçınılmaz bir hâle girecektir.

XX. yüzyıldaki uluslararası ilişkilerde en ağır basan rolü finans sermayesinin oynayışına bağlı olarak, bütün bu dönem diplomasisine, tröstlerin, bankaların ve borsanın eğilim ve isteklerinin belirleyici bir şekilde yansıdığını görmekteyiz.

Gerçekten de, bu dönemde meslekten diplomatların (o zamanın deyişiyle: "Diplomates de carriere") bazen ikinci plana itilişine ve onların yerini birdenbire uluslararası işadamlarının, finans temsilcilerinin, büyük spekülatörlerin ve ekonomik araştırma uzmanlarının alışına tanıklık ediyoruz.

Yeni diplomatik faaliyet yöntemleri, ilkin sömürgelerde uygulanmıştır. Sömürgelerin yanı sıra bu yöntemlerin ilk olarak uygulandığı bir başka alan da, Lenin'in deyişiyle:

"Siyasal bakımdan ve nominal olarak bağımsız diye adlandırılan, ama aslında mali ve diplomatik bir bağımlılığın ağları içine sımsıkı kapatılmış bulunan ülkelerdir." (Oeuvres, cilt XIX. S.139) (2)

Bu dönem boyunca sömürge ve yarı sömürge hâlindeki ülkelere el koymak için genellikle başvurulan yollar, mali kontrol altına alma, gedik (imtiyaz) koparma, ikrazda bulunma, ekonomik "yardımlar" yapma ve danışmanlar yollama usulleridir.

Ama bu "barışçıl" sızma politikasının yanı sıra, bir de içeriden çökertme çalışması sürdürülmektedir aralıksız olarak. Örneğin ülke içinde çeşitli ayaklanmaların hazırlanması, saray darbeleri ve emperyalist devletlerin elinde oyuncak olabilecek cinsinden kukla hükûmetlerin kurulması, bu çökertme politikasının en sık başvurduğu belli başlı usuller arasında yer almaktadır.

Bütün bunlara ek olarak da, sömürge ve yarı sömürgelerde patlak veren devrimci, özgürlükçü ve milliyetçi hareketler ilkin silah yoluyla bastırılmakta, sonra da emperyalist diplomasinin girişimleriyle boğulmaktadır.

Emperyalist hükûmetler, dünya savaşına yönelik hazırlıklarını büyük bir gizlilik içinde yürütmüşlerdir. Gerçekten de, bu amaçla girişilen hazırlıklar, büyük halk kitlelerinden özel bir titizlikle gizli tutulmuştur. İşin bu noktasında şu iki gerçeği önemle göz önüne almak gerekiyor:

Burjuva demokrasisinin temsilci kurumları, diplomatik aktiviteyi gerektiği şekilde denetlemeye yeterli araçlara, sahip değildiler. Örneğin, parlamentolar, yürütme gücünün elinde, basit birer alet hâline gelmiş bulunuyorlardı. Yürütme gücü ise, tamamen finans oligarşisinin istekleri doğrultusunda iş görmekteydi. Bu bir.

Ama ikinci olarak da emperyalist hükûmetler, ister istemez ülkelerinin kamuoyunu hesaba katmak zorundaydılar. Bu arada işçi hareketinden gelebilecek tepkiler, emperyalist hükûmetleri gerçekten kara kara düşündürüyordu. Bu da iki.

İşte bu ilk bakışta çelişkili gibi gözüken, ama birbirini bütünleyen iki nokta, tüm diplomatları kendi öz halklarını aldatmaya sürüklemiştir.

Kendilerini emperyalizmin hizmetine adamış olan diplomatlar halkı aldatma çabasında, özellikle, büyük tröstlere bağlı olan basını kullanmışlardır.

Gerçekten de, hem gazetelerin, hem de gazetecilerin doğrudan doğruya satın alınması, o çağda "sürüngen basın" diye adlandırılan, bir çeşit besleme basının ortaya çıkmasıyla sonuçlanacaktır. Ve kolayca öngörülebileceği gibi söz konusu "sürüngen basın", diplomatlar tarafından, sadece kendi öz ülkelerinde kullanılmakla kalmayacak ama bazen yabancı hükûmetler ve bu hükûmetlerin emrindeki karşı casusluk servisleri tarafından da satın alınıp kullanılacaktır.

Savaş başladığında, savaşan ülkelerin diplomatları için en önemli görev şuydu: Olayları kamuoyuna, kendi hükûmetlerini savaşı başlatmış olmak suçlaması altında bırakmayacak bir şekilde yansıtmak.

Gerçekten de, tüm ülkelerin diplomatları her türden yayına başvurarak, halk kitlelerini, hükûmetlerinin sadece ve sadece bir savunma savaşını sürdürmek kararında olduğuna, inandırmaya çalışmışlardır. Ve bu zorlu girişiminde emperyalist diplomasi, II. Enternasyonal'de umulmadık biçimde uysal bir müttefik bulacaktır kendine.

İşin bu noktasında, önemle göz önüne alınması gereken bir gerçek daha çıkıyor karşımıza: Emperyalizm, sadece emperyalist devletler arasındaki ve bu emperyalist ülkelerle bunlara bağımlı bulunan ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarını keskinleştirmekle kalmamış; aynı zamanda, emekle sermaye arasındaki uzlaşmaz karşıtlığı da olanca çıplaklığıyla ortaya koymuştur.

Nitekim, bütün bu dönem boyunca, emekçilerle kapitalistler arasında amansız çatışmaların patlak verdiğini görüyoruz. Ve Stalin bu durumu şöyle özetleyecektir:

"Emperyalizm, işçi sınıfını yeniden devrim yoluna yerleştirmektedir." ("Leninizm'in Sorunları" başlıklı derleme, "Leninizm'in İlkeleri Üzerine" adlı inceleme 11. baskı s.3) (1)

Savaşan ülkeler arasında en dayanıksız halkayı Rusya meydana getirmekteydi. Gerçekten de, kötü bir ülke yönetimi, geri kalmış bir askerî organizasyon, sanayinin henüz gelişmemişliği ve üstelik Çarlık ordusunun ardı ardına uğradığı büyük bozgunlar sonucunda Rusya, savaşın ağır yükünü omuzlayamaz hâle gelmekte gecikmeyecektir.

Hızla olgunlaşan devrimci bunalım, 1917 yılında Çarlık rejiminin devrilmesine yol açmış ve aynı yılın Ekim ayında, geçici hükûmet de iş göremez hâle gelmiştir. Dolayısıyla da, iktidar, Bolşeviklerin yönetimindeki Sovyetlerin eline geçmiştir.

İktidarın Bolşevikler tarafından ele geçirilmesi sonucunda Rusya, ilk iş olarak savaştan çekilecek ve Almanya ile o acı Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı imzalayacaktır.

Savaşan taraflar arasında bir başka güçsüz ülke daha vardı: Avusturya-Macaristan. Nitekim, dört yıllık bir savaş sonunda tamamen tükenen ve artık mücadeleye devam edemez duruma giren bu ülke, İtilaf Devletleri'yle barışa gidilmesini istemeye koyulmuştur ısrarla Almanya'dan.

Kendi yönünden Almanya da, hele Birleşik Devletlerin savaşa girişinden sonra, savaşın yükünü gittikçe daha zor kaldırabilir hâldedir.

Nitekim, en sonunda Avusturya-Almanya bloğu yenilgisini kabul edip barış istemek zorunda kalmıştır. Bu isteği olumlu karşılayan İtilaf Devletleri, Almanlarla Avusturyalıları önce 1918 yılında Compiègne'de alabildiğine ağır bir ateşkes ant-

laşmasını, sonra da 1919 yılında Versay'da daha da ağır bir barış antlaşmasını ister istemez imzalamak zorunda bırakmışlardır.

Böylece, Fransa'nın kesin yenilgisini noktalayan ve Almanya'yı Avrupa'da ön plana çıkaran 1871 Frankfurt Antlaşması, 1914-1918 yıllarındaki Birinci Dünya Savaşı'yla sonuçlanmıştır. Çıkış noktası Frankfurt barışı olan bu savaşın varış noktası ise, 1919 yılında imzalanan Versay Antlaşması'dır. Ve bu son antlaşma, Almanya'nın kesin yenilgisinin ve bu yenilginin sonucu olarak da Avrupa'da olduğu kadar dünyanın öbür kesimlerinde de İtilaf Devletleri'nin kesin üstünlüğünün başladığını dile getirmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FRANKFURT BARIŞI SONRASI (1872-1875)

1. ULUSLARARASI YENİ GELİŞMELER (1871-1873)

Fransız-Alman İlişkileri

Frankfurt Barış Antlaşması, Fransa ile Almanya arasındaki tarihsel düşmanlığı azaltmamış, tam tersine, bir kat daha körüklemiştir.

Gerçekten de kendisine Frankfurt'ta zorla kabul ettirilen fetih barışının koşullarına uzun süre boyun eğemezdi Fransa. 1870 yılında Alman istilası, kolayca gerçekleştirilebilecek bir girişim olarak, ortaya çıkmıştı. Oysa, şimdi, Lorraine'in (Lorrain'in) yitirilişinden sonra, aynı Fransa biraz daha yakından hissetmekteydi Alman tehdidini.

Ve tepesinde tıpkı Demokles'in kılıcı gibi asılı duran yeni bir Alman istilası tehdidi, Fransa'nın öç alma tutkusuna gittikçe artan ve kesinleşen bir güç kazandırıyordu.

Yalnız burada şu gerçeği de unutmamak gerekir: 1871 yılında, sorumluluk duygusu taşıyan Fransız devlet adamları, ülkelerinin gelecek yıllar için barışa ihtiyacı olduğunu apaçık şekilde görmekteydiler.

Gerçekten de, yeni bir savaşın yükünü kaldıramayacak kadar güçsüz düşmüş bulunuyordu Fransa. Nitekim, sadece Bismarck karşısında onursuz davranmakla suçlanan Thiers değil, Thiers'in, Gambetta da dâhil, solcu düşmanları ve Broglie ile Decazes gibi sağcı muarızları (karşı gelen) da, Fransa'nın Almanya'ya karşı girişilecek yeni bir savaşı başarıyla sonuçlandırabileceğine inanmamaktaydılar.

1870 deneyinden sonra mantık sahibi tüm Fransızlar, Almanya ile teke tek, müttefiksiz boy ölçüşmeye kalkmanın akıl kârı olmayacağını gayet iyi anlamışlardı.

Ama en az bunun kadar iyi anlaşılan bir başka nokta daha vardı: Silahlı kuvvetlerini yeni baştan kurup güçlenmemiş bir Fransa ile ittifak yapmaya yanaşamazdı hiç kimse. Demek ki Fransa, savaşa yol açabilecek herhangi bir girişimde bulunmamalıydı.

Ama o çağdaki Fransız siyaset adamları, Fransa'nın elden geldiğince çabuk toparlanması ve müttefik bulması gerektiği konusunda da bir fikir birliği hâlindeydiler: Doğu komşusundan her an gelebilecek bir saldırıyı göğüslemeye askerî bakımdan hazır olmalıydı ülke.

Başbakan olarak Fransa'nın dış politikasının yürütümünden sorumlu bulunan

ve Almanya ile barışçı ilişkiler sürdürmek istemesiyle tanınan Thiers, 1872 yılında düşüncesini şöyle açıklıyordu:

"Avrupa bulandığı takdirde... Önümüze çıkacak fırsattan yararlanmak istememiz doğal karşılanmalıdır." (Documents Diplomatiques Français "1871-1872" 1. dizi, cilt 1, no 151, s.171) (1)

Thiers'e göre Fransa, böyle bir uygun zamanı beklerken ordusunu yeniden kurup güçlendirmeli ve gelecekteki ittifaklara elverişli bir zemin hazırlamalıydı.

Fransız dış politikalarının yürütümündeki büyük halefleri Broglie ve Decazes dükleri gibi Thiers de, Fransa'nın ilerideki müttefikleri olarak Avusturya ile İngiltere'yi, ama özellikle de Rusya'yı görüyordu. Thiers hükûmetinin Dışişleri bakanı Jules Favre, söyle yazıyor:

"Petersburg ve Berlin saraylarının ne denli yakın ilişkilerle birbirlerine bağlı bulunduklarını bilmiyor değiliz biz. Bugün Rusya'dan, bize, Berlin'le arasında ciddi bir soğukluğa yol açabilecek türden bir hizmette bulunmasını isteyemeyeceğimizi ve böyle bir istekte bulunduğumuz takdirde hayal kırıklığına uğrayacağımızı da biliyoruz... Ama yine biliyoruz ki, iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceği bakımından son derece ciddi uzlaşmazlık tohumları da vardır..."(Aynı belge; no.21, s.42) (2)

Kendi yönünden Alman Şansölyesi de, yenilmiş Fransa'nın toparlanıp güçlenmeye koyuluşunu kuşkuyla izlemekteydi. Ve bu toparlanış, gereğinden fazla hızlı gözüküyordu Bismarck'a.

Bu durum karşısında Bismarck, her zamanki diplomatik metoduna bağlı kalarak, Fransa ile Almanya arasındaki çatışmaları yumuşatmak ve yatıştırmak üzere hiçbir girişimde bulunmadan, baskı ve tehditlere başvurarak yola getirmek istemiştir Fransa'yı.

1872 yılının Nisan ve Mayıs ayları boyunca Fransa ile Almanya, Fransa'nın savaş tazminatından arta kalan üç milyarlık borcunun ödenme şekli konusundaki müzakereleri sürdürmüşlerdir. Bu borcun ödenmesinden önce Alman askerlerinin işgal ettikleri Fransız topraklarından çekilmelerini istemekteydi Thiers.

Bismarck, ilke bakımından bu koşulu kabul ediyordu: Fransa'nın borcunu ödemekten caymasından korkuyordu çünkü ve bir an önce parayı alma arzusundaydı.

Ne var ki, Fransa tarafından önerilen ödeme tarzı ve vadeleri; Alman Şansölyesinin işine gelmiyordu. Ve Fransız hükûmetini Almanya tarafından önerilen ödeme koşullarını kabule zorlamak için Bismarck, yeni bir istila tehdidine başvurdu. Bunun üzerine korkuya kapılan Thiers, Alman koşullarına boyun eğmek zorunda kalacaktır.

Üç İmparatorun Arasında Varılan Anlaşma

Bismarck, bir yandan Fransa'ya tehdit yağdırırken, bir yandan, da bu ülkenin kendine yeni müttefikler bulmasını olanaksız kılmak amacıyla, gelecekte Fransa'yla dostluk kurabilecek devletleri Almanya tarafına çekmek için büyük çaba harcamaktaydı.

Böylece, Fransa'nın siyasal yalnızlığını sürekli kılmak hesabındaydı Alman Şansölyesi. O çağda yaşamış bir Rus diplomatı olan Kont Şuvalov'un ilginç deyimiyle, Bismarck, "koalisyonlar kâbusu" içinde yaşıyordu.

Hemen belirtelim ki, böyle bir kâbusun Alman şansölyesinin uykusunu kaçırması boşuna değildir: Gerçekten de, 1870-1880 döneminin başlangıcında uluslararası durum, Bismarck'a, Fransa'nın Avusturya ve Rusya ile yakınlaşmasından korkması için fazlasıyla yeterli nedenler sunmaktadır.

Prusya militarizmiyle, gücünü bütün Avrupa'ya ispatlamış olan savaş makinesiyle, birlikte göz önüne alınırsa Alman İmparatorluğu, sadece varlığından dolayı bile bütün komşuları bakımından ciddi bir tehlike meydana getirmekteydi. Söz konusu komşuların ortak tehdidi karşısında, birleşmeye yönelmekten daha doğal ne olabilirdi ki?

Bazı koşullar gerçekleştiği takdirde, Avusturya bile, 1866 yılında Prusya tarafından yenik düşürüldüğünü hatırlayıp, Fransız örneğini izleyerek Almanya'dan öç alma tutkusuna kapılabilirdi.

Nitekim, 1871 yılının Şubat ayında, Habsburgların Avusturya-Macaristan devletinin Avusturya kanadında, iktidar Hohenwart'ın eline geçecektir. Ve yeni kurulmuş Alman İmparatorluğu'na ta başından beri kin güden bir siyaset adamıdır Hohenwart.

Talih burada da yardım etmiştir Bismarck'a: Gerçekten de, Hohenwart hükûmeti uzun süre iş başında kalamayacak ve 1871 yılının Ekim ayında iktidarı bırakmak zorunda kalacaktır.

Hohenwart kabinesinin yerini alan yeni hükûmet, Almanya ile sıkı bir dostluk ve işbirliğinden yana olan liberaller tarafından kurulmuş bulunuyordu. İşte bu durum, Bismarck'ın öteden beri tasarladığı Avusturya-Macaristan'la yakınlaşma politikasını başarıyla uygulamasına büyük çapta yardımcı olacaktır.

Hohenwart'ın düşüşünden az sonra kurulan hükûmette Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanlığına Andrassy getirilmişti. Bir vakitler Macar devrimine katılmış olan bir siyaset adamıydı bu ve Macar soylu sınıfının tam bir temsilcisiydi.

Dolayısıyla da Andrassy, Rusya'yı ve Slavları Macaristan'ın can düşmanları olarak görmektedir. Ve yeni Dışişleri bakanının gözünde arzu edilir müttefikler, Almanya ile İngiltere'dir.

Andrassy'nin Almanya ile bir ittifak kurmak istemesinin belli başlı nedeni, bu ülkeyi Rusya'ya karşı bir politika izlemeye sürükleyebilmekti. Ve bu ortak politikaya, çok geçmeden İngiltere'nin de katılacağı umudundaydı Macar siyaset adamı.

Nitekim, Andrassy, Dışişleri bakanlığına atanmazdan az önce 1871 yılının Ağustos ayında Avusturya-Macaristan İmparatoruna, tatilini geçirmekte olduğu Gastein kaplıcalarında eşlik etmişti. Bu dinlenme sırasında Franz-Joseph, Almanya İmparatoru I.Wilhelm ve Bismarck'la bir görüşme yapacaktır.

İşte bu görüşmeyle hükümdarlar arasında, 1870-1880 döneminin diplomatik tarihi bakımından büyük rol oynayan, uzun bir buluşmalar dizisi başlamaktadır.

Gastein'da Andrassy, Bismarck'ı Rusya'ya karşı bir politikaya çekmek için girişimlerde bulunmuştur. Ne var ki Alman Şansölyesi, Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanının bu önerilerini işitmezlikten gelecektir.

Avusturya-Macaristan'la olduğu kadar Rusya ile de dostça ilişkiler sürdürmek istemekteydi Bismarck: Gerçekleştirmeye yöneldiği yeni siyasal düzeni, "üç imparatorun ittifakı" deyimiyle dile getiriyordu.

Gerçekten de Bismarck için, korkunç saydığı bir Avusturya-Fransa-Rusya koalisyonunun ve belki bundan daha az korktuğu ama yine de yeterince tehlikeli gördüğü bir Fransız-Rus koalisyonunun kurulmasını önleyebilecek tek politik manevra, bir Avusturya-Rusya-Almanya ittifakının oluşturulmasıydı.

Aslında Alman Şansölyesi Rusya'dan hem nefret etmekte, hem de korkmaktaydı. Ve Rusya'dan korktuğu içindir ki, bu ülkeyle "geleneksel dostluk ilişkileri"ni sürdürmeye özel bir önem veriyordu.

Rusya'yla bir savaş Bismarck'ı daima ürkütmüştür: Açılacak cephenin dev boyutları, iklimin amansızlığı, Rus askerinin direnme gücü, Rusya'nın sayısız yedekleme olanakları ve tükenmez kaynakları nedeniyle, böyle bir savaşın Almanya bakımından tam bir yıkımla sonuçlanacağını çok iyi bilmektedir çünkü Şansölye.

Ama bunun yanı sıra Bismarck'ın çok iyi bildiği bir nokta daha vardır: Rusya ile girişilecek silahlı bir çatışma, kaçınılmaz bir şekilde Fransa'yı da müdahaleye sürükleyecek ve bu durum, Almanya'nın hiçbir biçimde kaldıramayacağı iki cepheli bir savaşa yol açacaktır.

O dönemdeki diplomatik durum, Bismarck tarafından tasarlanan ve "üç imparatorun ittifakı" diye adlandırılan siyasal düzenlemenin gerçekleşmesine elverişli gözükmekteydi.

Şöyle ki:

Gastein'da Bismarck'la yapmış olduğu görüşmeden hemen sonra Andrassy, İngiliz hükûmetiyle de temasa geçerek, Rusya'ya karşı bir Avusturya-İngiltere yakınlaşmasını gerçekleştirmek üzere girişimlerde bulunmuştu. Ne var ki, bu yolda yürütülen müzakereler, Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanının şu gerçeği fark etmesiyle sonuçlanmıştır:

Büyük Britanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile bir yakınlıktan yanadır gerçi; ama Gladstone hükûmetinden, ucu Balkanlar'da üstünlük kurmaya dayanan Avusturya-Rusya rekabetinde, Avusturya lehine "elverişli" bir katkıda bulunmasını beklememek gerekir.

Çünkü, İngiliz hükûmeti, böyle bir ittifakın getireceği yükümlülüklerin altına girmek niyetinde değildi hiçbir şekilde. Gerçekten de bütün hesaplarını kıta devletleri arasında çıkar çatışmalarına dayandıran Gladstone, Rusya'ya karşı yönelmiş bir Avusturya politikasını ilke bakımından hoş karşılamakta; ama kendi yönünde de bir İngiliz-Rus yakınlaşmasını sağlamaya çalışmaktaydı.

Görüldüğü gibi, Rusya'ya karşı müttefikler bulma yolundaki sonuçsuz girişimlerinden sonra Adrassy için bir tek şey kalıyordu yapacak: İster istemez bu rakip devletle anlaşmaya yönelmek.

Söz konusu anlaşma, Balkanlar'da üstünlük kurma konusundaki Avusturya-Rusya rekabetine son vermeyecekti elbette. Ama unutmamak gerekir ki, 1870-1880 döneminin başlangıcında bu rekabet, keskin bir karakter kazanmamış bulunuyordu henüz.

Bu bir yana, Avusturya-Macaristan'la yakınlık kurmak, Rusya bakımından bir

zorunluluktu. Avusturya ile Almanya arasında sıkı bir işbirliği olasılığı, Petersburg'u daima ürkütmekteydi çünkü. Ve Rus diplomasisi böyle bir işbirliğini, Avusturya-Macaristan'la bir anlaşma yaparak etkisiz bırakma umudundaydı.

Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz-Joseph'in, 1872 yılının Eylül ayında, Berlin'e gelerek Alman İmparatoru I.Wilhelm'e ziyarette bulunması kararlaştırılmıştı: İki ülke arasındaki 1866 savaşının "artık tamamen unutulmuş" olduğunu ispatlayacaktı bu ziyaret tüm Avrupa'ya.

Bu buluşmanın kesinleştiği haberi, Petersburg'da büyük kuşku uyandırmıştır. Nitekim, Rus Baltık filosunca düzenlenen bir geçit resmi sırasında Çar II. Aleksandr, birdenbire Alman büyükelçisine dönerek, şöyle soracaktır:

– Berlin'den hiçbir yeni haber gelmedi mi size? Avusturya İmparatoru ile aynı zamanda beni de orada görmek istemezler mi acaba? Ne dersiniz? Hükümdarınızın hoşuna gitmez mi bu?

Almanya'nın Petersburg büyükelçisi, bunun üzerine I.Wilhelm'e gönderdiği resmî yazıda şunları belirtmekteydi:

"Rus imparatoru bu soruna öyle bir tarzda dokunmuş bulunuyor ki, böyle bir tasarı majestelerinize uygun gözükmediği takdirde ben, gelişigüzel söylenmiş bir sözmüşçesine, bu öneriyi rahatça cevapsız bırakabilirim."

Ama Bismarck için Çar'ın bu telmihi; yararlanılması gereken bir fırsat yaratmaktaydı: II. Aleksandr'ın Berlin'i ziyaretinin "barışı tehdit eden birtakım unsurların cesaretini kırabileceği" düşüncesindeydi Alman Şansölyesi. Ve Bismarck "birtakım unsurlardan" söz ederken, herhâlde Fransa ile çeşitli ülkelerdeki Fransız dostlarını kastetmekteydi. (Bu bölümdeki alıntılar için bk: Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette, cilt 1, no 121) (1)

Berlin Görüşmesi ve Sonuçları

1872 yılının Eylül ayında üç imparator Berlin'de buluşup görüşmüşlerdir. Niteliği bakımından tam bir siyasal gösteri önemini kazanan bu görüşmeyi Bismarck, İngiltere'nin Berlin büyükelçisi Lort Russell'a şöyle anlatmaktaydı:

– Tarihte ilk kez olarak üç İmparator, barış için aynı masaya oturmuşlardı. Tıpkı Canova'nın* üç tanrıçası gibi parçalanmaz bir bütün meydana getirmelerini isterdim onların. İsterdim ki sessizce ayakta kalsın ve birbirlerini seyretsinler hayranlık içinde.

Hemen ardından da, asıl düşüncesini dile getiren şu anlamlı sözleri eklemişti Şansölye:

– Konuşmalarını önlemeye kesinlikle karar vermiştim. Başardım da bunu, ama kolay olmadı katiyen: Çünkü her üçü de alabildiğine büyük ve önemli birer devlet adamı sayıyorlardı kendilerini: Oysa gerçek hiç de öyle değildi.

İmparatorlar susmuştu, evet. Yani politikadan hemen hemen hiç konuşmamışlardı. Buna karşılık hükümdarlara eşlik eden diplomatlar arasında son derece hararetli müzakereler olmuştu.

* Canova (Antonio) Neo Klasik tarzın ilk temsilcilerinden, İtalyan asıllı heykeltıraş. (1757-1822)

Burada ilginç bir noktayı belirtmek gerekiyor: Berlin'de bir araya gelen Dışişleri bakanları, siyasal sorunları üçlü toplantılarda hemen hemen hiç tartışmamışlardır ve bütün müzakereler hemen daima ikili sohbetler hâlinde yürütülmüştür.

En sık buluşup görüşenler de Andrassy ile Gorçakov olmuştur. Rus Dışişleri bakanı, Berlin görüşmelerinden yararlanarak Avusturya'yı İngiltere'den uzaklaştırmak istemekteydi. Bir İngiliz-Rus çatışması koptuğu takdirde, Rusya'nın batı sınırlarını garanti altına almak amacını güdüyordu Gorçakov böylece.

Üç imparatorun görüşmesi, Hive dolayısıyla, İngiltere ile Rusya arasında baş gösteren çatışmayla hemen hemen aynı zamana rastlamaktaydı. Bu bakımdan Rusya, Avrupa kıtasında kendisine müttefik olarak Avusturya'yı bulabilirdi ancak.

Gerçekten de, Fransa Almanya tarafından yenilgiye uğratılmıştı: Almanya da Rusya'dan iyi niyet beklemekteydi. İşte bütün bu nedenlerden ötürü Rusya, tam güvenliğini sağlamak için Avusturya ile yakınlaşma olanaklarını arıyordu zaten.

Kendi yönünden Andrassy de, Gorçakov'dan, Balkanlar konusunda bazı garantiler koparmak istiyordu.

Berlin müzakereleri sırasında şu görüşü ileri sürmüştür Andrassy: Balkanlar'da başlayan Büyük Sırbistan hareketi, Avusturva-Macaristan İmparatorluğu'nun çıkarlarına aykırı düşmektedir; çünkü Sırp halkının bir bölümü Avusturya egemenliği altında yaşamaktadır ve söz konusu hareketin çekimine kapılarak özgürlük isteklerinde bulunabilir. (Berlin müzakerelerinin bu kısmı için bk: Meyendorf "Conversations of Gortchakov with Andrassy and Bismarck in 1872" Slovonic Review Aralık 1929 sayısı, s.402) (1)

Bunun üzerine Gorçakov, Rusya'nın katiyen Büyük Sırbistan propagandasını desteklemek gibi bir niyet taşımadığı ve Balkanlar'daki statükodan tamamen memnun olduğu konusunda kesin güvence vermiştir Andrassy'ye.

İki Dışişleri bakanı böylece tam bir sözlü anlaşmaya varmış bulunmaktaydılar: Rusya ile Avusturya-Macaristan, Balkanlar'da statükonun korunmasını gözeten bir politika izleyecek ve bu statüko kendi iradeleri dışında bozulduğu takdirde, Balkanlar'daki duruma "müdahale etmeme" ilkesini uygulayacaklardır.

Bismarck'a gelince: Alman Şansölyesinin Berlin görüşmeleri sırasındaki temel hedefi, Fransa'nın siyasal yalnızlık içinde kalmasını sürdürmek olmuştur.

Oysa Fransa'nın böyle bir yalnızlık içinde bırakılması, Gorçakov'un katiyen işine gelmemekteydi. Nitekim, işte bunun içindir ki iki devlet adamı Fransız sorunu üzerinde tam bir diplomatik cirit oynamaya girişmişlerdir.

Bilindiği gibi, 1870 yılındaki Fransız-Alman Savaşı sırasında Rusya, Almanya'ya karşı iyi niyetli bir tarafsızlık politikasını benimsemişti. Ama savaş bittikten sonra Rusya'nın, yenik Fransa'nın uzun bir süre daha güçsüz kalmasında, hiçbir çıkarı yoktu artık. Çünkü böyle bir güçsüzlük, Avrupa'daki dengeyi her an bozabilirdi.

Dolayısıyla da, Gorçakov, Berlin'deki diplomatik müzakereler boyunca, bütün bu görüşmelerden Alman Şansölyesinin elde etmeye çalıştığı gibi, Fransızlara karşı bir hava doğmamasını sağlamak için özel bir çaba harcayacaktır. Nitekim, böyle bir havayı dağıtıp hafifletmek amacıyla Rus Dışişleri bakanı Berlin'deki Fransız büyükelçisi Gontaud Biron'la bir görüşme de yapmıştır.

Fransızların yeniden ordu kurmaları Almanlar tarafından engellenmek istendi-

ği takdirde, Rusya'nın Fransa'ya karşı Almanya'yı desteklemeyeceğini Büyükelçiye açıkça bildiren Gorçakov, şu kesin sözlerle kapatmıştı bu görüşmeyi:

– Daha önce de söyledim size, bir kez daha tekrar ediyorum: Bizim güçlü bir Fransa'ya ihtiyacımız var. (Documents Diplomatiques Français, 1. dizi, cilt 1, no.156) (1)

Bununla birlikte Rus diplomasisi tarafından Fransa konusunda izlenen bağımsız politika, Petersburg'un Rus-Alman dostluğunun korunup sürdürülmesine artık önem vermediği ya da bu dostluğu ikinci plana attığı anlamına gelmemekteydi.

Nitekim, 1873 yılının başlangıcında, o sırada Polonya kral naibi olan Rus feldmareşali Kont Berg'in girişimleri sonucunda, Rusya ile Almanya arasında fiilî bir askerî anlaşma tasarısı atılacaktır ortaya. Ruslar, karşılıklı askerî yardım konusunda, iki devlet arasında yapılacak olan bu anlaşmanın bir savunu karakteri taşımasını istemekteydiler.

Feldmareşalin bu fikrini onaylıyordu Bismarck. Ama şu noktayı da, anlamlı bir şekilde, belirtmekten geri kalmamıştı: Söz konusu askerî anlaşma, "Avusturya'nın da katılması sağlanmadıkça, güçlü ve etkili bir anlaşma olamaz".

1873 yılının Mayıs ayı başlangıcında Almanya İmparatoru I.Wilhelm, yanında Bismarck ve Moltke de olduğu hâlde Petersburg'a gelerek Çar II. Aleksandr'ı ziyaret etti. Nitekim, iki ülke arasındaki askerî anlaşma, burada imzalanacaktır.

Anlaşmanın ilk maddesi şöyle demektedir:

"Avrupalı bir devlet iki İmparatorluktan birine saldırdığı takdirde, saldırıya uğrayan ülke, anlaşmaya imza koyan öteki ülkeden, savaşa hazır iki yüz bin kişilik bir ordu şeklindeki askerî yardımı en kısa sürede alacaktır."

6 Mayıs 1873 tarihinde Moltke ve Berg tarafından imzalanan bu anlaşma, aynı gün iki ülkenin hükümdarı tarafından da onaylanmıştır.

Aynı yılın Haziran ayında ise II. Aleksandr, yanında Gorçakov olduğu hâlde Viyana'ya gidecektir. Ve bu, Kırım Savaşı'ndan beri bir Rus çarının Avusturya başkentine yaptığı ilk ziyarettir.

Dolayısıyla da, bu gezi, bir siyasal gösteri niteliğine bürünmüştür: 1853-1856 yılları arasında Avusturya'nın "bütün dünyayı şaşkınlığa boğan nankörlüğü"nün unutulmuş bulunduğunu kabul eder gibidir.

Çar ve Gorçakov, Viyana'da Avusturyalı yöneticileri Rus-Alman askerî anlaşmasına katılmaya razı etmek için çaba göstermişlerdir. Ama böyle bir katılışın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu İngiltere'ye karşı bir savaşa sürüklemesinden korkan Franz-Joseph ve yardımcıları, bu öneriyi kabule yanaşmayacaklardır.

Buna karşılık Avusturyalılar, askerî bir anlaşma yerine bir başka anlaşma önerisinde bulunmuşlardı Rusya'ya. Gorçakov tarafından da uygun görülen bu anlaşma, 6 Haziran günü Viyana yakınlarındaki Schoenbrunn'da imzalanmıştır.

Söz konusu belge, iki hükümdar arasında bir anlaşma şeklinde düzenlenmişti ve sadece Franz-Joseph'le II. Aleksandr'ın imzalarını taşıyordu.

Anlaşma gereğince iki İmparator, bazı özel sorunlar konusunda aralarında uyuşmazlık çıktığı takdirde bu gibi uyuşmazlıkların "daha yüksek nitelikteki fikir birliklerinden daha fazla önem ve değer kazanmasını önlemek için" müzakere ve pazarlık yoluna başvurmayı kabul etmekteydiler.

Ayrıca iki İmparator, üçüncü bir devletten gelebilecek bir saldırı tehlikesi durumunda, "ortaklaşa bir davranış çizgisi" saptama yükümlülüğü altına giriyorlardı. Bu ortaklaşa davranış çerçevesi içinde bir askerî eylem zorunluluğu ortaya çıktığı takdirde, söz konusu askerî eylemin niteliği, ancak o vakit yapılacak bir askerî anlaşma tarafından belirlenebilecekti.

6 Haziran 1873 anlaşmasının oldukça bulanık bir karakter taşıdığı daha ilk bakışta görülmektedir.

23 Ekim 1873 günü Avusturya başkentine gelen Almanya İmparatoru I.Wilhelm de Schoenbrunn anlaşmasını imzalamıştı. Dolayısıyla da, bu anlaşma, yanlış bir biçimde, üç İmparatorun ittifakı diye adlandırıla gelmiştir.

Rus diplomasisini böyle bir anlaşmayı kabule iten temel neden bellidir: Rus İmparatorluğu'nun Batı sınırlarının güvenliği bakımından belirli garantiler getirmekteydi bu anlaşma. Ve söz konusu garantiler de, İngiltere tarafından yürütülen Doğu politikasının düşmanca oluşu dolayısıyla büyük değer kazanmaktaydı.

Ama öte yandan Gorçakov, Bismarck'ı tüm alanlarda uysal biçimde izlemeye kesinlikle yanaşmamıştır. Nitekim, sonraki olaylar gösterecektir ki Rusya, Almanya'nın Fransa'yı bir kez daha ezerek Avrupa'da üstünlük kurmasına göz yummak niyetinde değildir.

2. BİSMARCK'IN İLK BAŞARISIZLIĞI

Fransız-Alman Çatışması (1873)

Fransa'da Thiers hükûmetinin iktidardan düşüşüyle üç İmparator arasındaki anlaşmanın imzalanması aşağı yukarı aynı zamana rastlar. Thiers'den sonra kralcılar gelmiştir Fransa'da iktidara.

Thiers zamanında Almanya'dan öç almak gerektiğini haykıran da bunlardı. Ve şimdi Bismarck, her biri bir Katolik militan olan Fransız kralcılarının yine Katolik olan Viyana hanedanıyla rahatça anlaşmalarından ve bu iki ülke arasındaki siyasal görüş birliğinin, Rus Çarının politikasını da Almanya aleyhine etkilemesinden korkuyordu.

Tek kelimeyle, Alman Şansölyesi, Fransa'da monarşistlerin iktidara gelişinin, "kendine yeni müttefikler bulma bakımından Fransa'ya yeni olanaklar sağlayabileceği"ni göz önüne alarak ürkmekteydi.

Kaldı ki, bundan daha da önemli bir değişiklik olmuştu bu arada: 1872 yılında Fransa, askerlik hizmetini zorunlu kılan bir yasa çıkarmış ve hızla bir ordu kurmaya koyulmuştu yeni baştan.

Ve 1873 yılının Eylül ayında Alman işgal kuvvetleri Fransa topraklarından çekilmiş bulunuyorlardı. İşte bütün bu durum ve koşullar, Fransız hükûmetine dış politika alanında daha bağımsızca davranmak olanağını sağlayacaktır. Bu da Bismarck'ı bir kat daha güvensiz ve sinirli kılacaktır.

Fransız silahlı kuvvetlerinin yeniden kuruluşunu önlemek için savaş tehdidine başvurmaya bile hazırdı Alman Şansölyesi. Nitekim Bismarck, daha 1871 yılından itibaren astlarına yazdığı son derece gizli mektuplarda Fransa'nın askerî gücünü yeniden toparlamış olacağı anı "beklemek için hiçbir neden bulunmadığını", tam tersine böyle bir tehlike belirir belirmez "kesin darbeyi indirmek gerektiğini" belirtiyordu. (Waldersee: Denkwürdigkeiten, cilt 1, s.139) (1)

1873 yılının Ağustos ayında Nancy piskoposu bir "pastoral mesaj" yayınlayarak, Alsas ve Lorrain'in yeniden Fransa'ya dönüşü için müminleri duaya çağırmıştır.

Oysa Nancy piskoposluğu, Lorrain'in Almanya'ya geçen kısmının bir bölümünü de içermekteydi. Ve söz konusu "pastoral mesaj", Alman egemenliği altındaki topraklarda da hem kilise kürsülerinden okunmuş, hem de Katolik basında yayınlanmıştı.

Fransa'ya karşı diplomatik bir kampanya açmak için, işte bu olayı bir bahane olarak kullanmaya karar vermiştir Bismarck. Nitekim, Alman Şansölyesi hemen Fransız hükûmetine başvurarak, Alman uyruklarını kendi yurtlarını inkâra çağıran din adamına karşı, cezai tedbir alınmasını şart koşacaktır.

Fransa'nın yeni Dışişleri bakanı Broglie Dükü, hükûmetinin hiçbir şekilde intikamcıların iddialarını desteklemek gibi bir niyet gütmemiş olduğunu ispata uğraşıyordu.

Ama aynı Broglie Dükü, Nancy piskoposunu cezalandırmaktan titizlikle kaçınacaktır. Ve Almanya ile Fransa arasında bu konuda başlatılan müzakereler sürüncemede kalmıştır.

Bunun üzerine Alman Şansölyesi, emrindeki basını Fransa'ya karşı harekete geçirecektir.

Gerçekten de, Bismarck'ın elinin altında bir dediğini iki etmeyen bir dizi yayın organı bulunmaktaydı. Ayrıca bu basını rahatça beslemeye yeterli kaynaklar da vardı Alman Şansölyesinin elinin altında.

Nitekim, Şansölye, Hanover hanedanına ait malların zoralımıyla Alman hazinesine aktarılması sonucunda, biriken fonları hemen hiçbir denetlemeye bağlı kalmadan bu iş için kullanmaktaydı. Bismarck politikasına muarız çevrelerin "sürüngen basın" diye adlandırdıkları besleme organları doyuran kaynak, aslında, "Guelfes"* gelirlerinden doğuyordu.

İşte bu "sürüngen" Alman basını, Nancy piskoposunun mesajını fırsat bilerek Fransa'ya karşı şiddetli bir kampanya açacaktır. Söz konusu gazeteler Fransız hükûmetini "rövanşa hazırlanmakla" suçlamakta ve Alman hükûmetinin hemen gerekli tedbirleri almasını istemektedirler.

Fransız Hükûmetinin Karşı Manevraları

Askerî açıdan apaçıktı durum: 1874-1875 yıllarında Fransa'ya karşı bir savaş alabildiğine avantajlıydı Almanya için. Çünkü o yıllarda, 1871 yılında olduğundan

* Guelfes (Papacılar) ve Gibelins (Alman İmparatorcular); XIII. yüzyıl ve XV. yüzyıl arasında, İtalya yukarıdaki şekilde ikiye bölünmüştür.

da belirgin bir üstünlüğe sahipti Almanya. Oysa bu durum, birkaç yıl içinde kökten değişebilirdi.

Buna karşılık, işin diplomatik yanı, çok daha karmaşık gözüküyordu: Bir Fransız-Alman savaşı karşısında öbür devletler tarafsız kalacaklar mıydı acaba? Ve acaba böyle bir savaşı, 1870 yılında başarıldığı gibi, sadece bir Fransız-Alman savaşı şeklinde kısıtlı olarak yürütme olanağı yeniden sağlanabilir miydi?

Nitekim, Paris'teki İngiliz büyükelçisi Lort Lyons, hükûmetine yolladığı resmî bir raporda, sorunun bu temel noktasını şu şekilde özetliyordu.

"Şu anda Fransa'yı kışkırtıp ezmek son derece kolaydır. Ama bu işi, öbür ülkelerde fırtına yaratmaksızın gerçekleştirme olanağı bulunabilir mi acaba".

Fransız hükûmeti tehlikeyi sezmişti. Nitekim, Fransa'nın Almanya büyükelçisi Gontaud Biron, 26 Aralık 1873 günü, Berlin'den Paris'e yolladığı bir raporda, Bismarck'ın gerçekten bir savaşa hazırlandığından ciddi olarak kuşku duymaya başladığını belirtmekteydi.

Hemen o sıralarda Broglie Dükünün yerine Fransa Dışişleri bakanlığına getirilmiş olan Decazes Dükü, Bismarck'ın tehditlerine karşı cüretli bir manevraya baş vurmuştur.

Şöyle ki:

Avusturya ve Rusya, Alman gücünün daha da artmasından ciddi şekilde ürkmekteydiler. Bunu sezen Decazes, Rusya, Avusturya ve İngiltere'ye birer muhtıra yollayarak, Almanya'nın Fransa'ya savaş açmak üzere olduğunu bildirdi ve bu devletlerin yardımını istedi.

İmparator Franz-Joseph'in Katolik duygularına seslenen ve Avusturya başkentindeki güçlü Katolik kilise çevrelerinin Nancy piskoposuna desteğini sağlayan Decazes'ın bu ustaca girişimi, Viyana'da olduğu kadar, Petersburg'da da sempatiyle karşılanmıştır.

13 Şubat 1874 günü yanında Kont Andrassy olduğu hâlde Rus başkentine gelmişti Franz-Joseph. Ve Fransız hükûmeti Ruslara tam o sırada resmen başvurdu.

Gorçakov'la Andrassy, Fransa lehinde ortaklaşa bir gösteriye girişeceklerdir Petersburg'da: Nitekim, iki Dışişleri bakanı birlikte Fransız Büyükelçisini ziyaret etmiş ve Bismarck'ın davranışını onaylamadıklarını açıkça bildirmişlerdir.

Öte yandan İngiltere'nin de söyleyecek bir sözü vardı bu konuda. Ve Kraliçe Victoria, I.Wilhelm'e özel bir mektup yollayarak, Almanya İmparatorunu şöyle uyardı:

"Almanya Fransa'ya savaş açtığı takdirde, üzüntü verici sonuçlarla karşılaşabiliriz" (Letters of Queen Victoria, 2. dizi, cilt II, s.313) (1).

Decazes'ın hesabı doğru çıkmış ve Bismarck, yenilgiyi kabul edip geri çekilmek zorunda kalmıştır. Gerçekten de Alman Şansölyesi, 17 Şubat 1874 günü, bir emir vererek, Fransız piskoposunun mesajıyla başlayan çatışmanın daha fazla geliştirilmemesini sağlayacaktır.

Andrassy, diplomatik bir görüşme sırasında olayı şöyle özetlemiştir:

– Öyle sanıyorum ki Fransa'ya indirilmek istenen darbe şimdilik savuşturulmuş bulunmaktadır.

Radovitz Misyonu (Şubat 1875)

1875 yılında uluslararası durum, açıkça görüldüğü gibi, Bismarck'ın tamamen aleyhinedir.

Fransa'yı tek başına bırakabilmek için daha etkili tedbirler gerekiyordu bu durumda. Ve Alman Şansölyesi, Fransa'nın savunucuları arasında en tehlikelisi olan Rusya'dan işe başlamaya karar vermişti.

Rusya'nın iştahını kabartacak bir yem aramak için Yakın Doğu'ya bir göz atmak yetiyordu o çağda. Söyle ki: İlk olarak, bu bölge, Rus hükûmetinin dikkatini en çok çeken bölgeydi. İkinci olarak da, o çağda Yakın Doğu henüz pek az ilgilendiriyordu Almanya'yı.

Gerçekten de, Almanya, ekonomik açıdan henüz sızmaya başlamıştı Osmanlı İmparatorluğu'na. Ve dostlarına armağan etmek için Bismarck, kendisine ait olmayan bir şey bulamazsa, en az ihtiyaç duyduğu şeylerden birini seçerdi hep.

Nitekim Alman Şansölyesi, 1875 yılı Şubat ayının başında, en çok güvendiği diplomatlardan biri olan Radovitz'i özel bir misyonla Petersburg'a yollayacaktır.

Tarihsel açıdan Radovitz misyonuna, bir diplomatik sondaj örneği olarak bakabiliriz.

Gerçekten de, Alman diplomatının Rus başkentinde yaptığı ilk görüşmeler, alabildiğine bulanık ve belirsiz bir karakter taşıyordu: Büyük bir ihtiyatlılıkla, zemin yoklamaktaydı Radovitz.

Nitekim, Alman diplomatı, gerçek ödevinin, "iki hükûmet arasındaki sıkı ve temelli dostluğu bir kat daha güçlendirmek" olduğunu söylemişti Gorçakov'a. Radovitz, Çarla yaptığı görüşmede de aynı ağzı kullanacak ve amacının, böyle bir fikir teatisi sayesinde Almanya ile Rusya arasında siyasal eylem birliğini sağlamlaştırmaya ve genişletmeye yöneldiğini bildirecektir.

Çar ise, üç imparatorluk hükûmeti arasında varolan uyum ve anlaşma havasının böylece bir kez daha dile gelişi karşısında duyduğu sevinci belirtmiş ve Doğu'daki statükoyu sürdürme niyetinde herhangi bir değişiklik olmadığını açıklamıştır.

Radovitz'e, Rusya'nın İstanbul'u ele geçirme çabasında olmadığını da açıklamıştır en kesin şekilde Çar. Ama hemen bu açıklamadan sonra da, şu anlamlı soruyu yöneltmiştir Alman diplomatına:

– Türk İmparatorluğu birdenbire çözülüp çöktüğü takdirde İstanbul, kimin payına düşecektir? Ve böyle bir durumda, şimdi Osmanlı egemenliği altında yaşayan halklar kime tabii olacaktır?

Bu soruları cevapsız bırakmıştır Radovitz: Devletler arasında işbirliği yolunun daima açık olduğu konusunda alabildiğine genel karakterli ve bulanık, dolayısıyla da, önemsiz birtakım sözlerle yetinmiştir.

Bu ilk görüşmeleri izleyen günlerde Radovitz, Balkanlar'a ilişkin birtakım ufak tefek sorunları düzenlemeye girişti: İşin bu yanı Petersburg'daki görevinin resmî cephesini meydana getirmekteydi.

Bir de gerçek dayanağı vardı, "resmî cephe" diye adlandırdığımız bu yanın. Şöyle ki:

Nancy piskoposunun yarattığı olaydan sonra, Rusya'nın tavrına içerleyen

Bismarck, Doğu sorunları konusunda Petersburg hükûmetine birtakım ufak güçlükler çıkarmaya başlamıştı: Büyük güçlükler çıkarma fırsatı eline geçmemişti henüz bu konuda!

Ve şimdi ileri sürdüğüne göre, Radovitz işte bu uzlaşmazlıkları her iki ülkenin de çıkarlarını zedelemeyecek bir biçimde çözümlemeye gelmişti.

Ama birkaç gün sonra, yeniden büyük çaplı önemli işlerden söz etmeye başlamıştır Radovitz. Gorçakov'a şunları söylemektedir örneğin:

– Almanya, Rus politikasına yararlı olmak istemektedir. Bu bakımdan da, ilk iş olarak büyük sorunlarda, yani Rusya açısından büyük önem taşıyan sorunlarda, Petersburg hükûmetinin görüşlerini benimsemeye hazırdır. (1)

Bir başka deyişle, Rusya bakımından hayati önem taşıyan sorunlarda da Almanya'nın Petersburg'u destekleyebileceğini ima ediyordu Radovitz. Gorçakov bu öneriye, Rus-Alman dostluğunun sağlamlığına zaten öteden beri sınırsız güven duyduğunu ileri sürerek cevap vermiştir.

Görüşmelerin bu noktasında Bismarck, zeminin yeterince hazırlanmış olduğuna kanaat getirmiş olsa gerektir. Çünkü, Alman Şansölyesi ancak Gorçakov'un bu yüreklendirici sözleri üzerinedir ki, iki ülke arasındaki en nazik sorunu artık rahatça ortaya atabileceğini bildirmiştir Radovitz'e.

Ve Radovitz, Rus Dışişleri bakanından, Fransa'nın bundan böyle Rusya'nın desteğine güvenmemesini sağlayacak şekilde ağır bir diplomatik baskı hareketine girişmesini açıkça isteyecektir.

Radovitz için Petersburg'a yolladığı bir talimatta, bu gerçeği, şöyle belirtiyordu Bismarck:

"Bizim hassas noktamız ne Sibirya'dadır ve ne de hatta Polonya'dadır. Bizim titizlikle üzerinde durduğumuz nokta, tüm Avrupa'yı tehdit eden tehlikenin geldiği noktadır. Yani Batı'dır". (Jerusalimski: 1875 yılındaki askerî alarm. Ranion Tarih Enstitüsünde saklanan bilimsel anılar dizisi, kitap 6, s.158) (l)

Ama Gorçakov, bulanık birtakım vaatler karşılığında Fransa'yı destekleme politikasından vazgeçmesinin istenildiğini görünce, böyle basit bir manevrayla avlanmayacağını Bismarck'a göstermeye karar vermişti.

Nitekim, Rus Dışişleri bakanı, Alman diplomatının Fransa konusundaki yargı ve önerilerini üstünkörü dinlemekle yetinmiştir. Hatta bir ara, Fransa'da Almanya'ya karşı herhangi bir hareketin varlığından bile kesinlikle söz edilemeyeceğini ileri sürmüştür Gorçakov.

Özet olarak şunu söyleyebiliriz: Rus Dışişleri bakanı, Fransa sorununun tartışılmasına genellikle yanaşmak bile istememiş, yanaşmak zorunda kaldığında da, bu konudaki isteksizliğini açıkça belli etmiştir. (Wertheimer: Graf Julius Andrassy, cilt II, s.226) (2)

1875 Yılındaki Alarm

O sırada Fransa, alaylardaki tabur sayısını üçten dörde çıkaran yeni bir yasayı kabule hazırlanıyordu. Ve Fransız ordusunun barıştaki mevcuduna 144.000 kişilik bir artış sağlamaktaydı bu tedbir.

Bu yasanın çıkışını önlemek üzere, Bismarck'ın emrindeki Alman basını harekete geçecektir hemen: Bir başlangıç olarak, Paris hükûmetinin, Almanya'dan, fiyatına bakmaksızın Fransız ordusu için binek hayvanı satın almaya giriştiği şeklinde bir söylenti yayılmıştır.

Gazetelerde büyük manşetlerle verilen bu haberin hemen ardından da, 4 Mart 1875 günü, Berlin'de yayınlanan bir İmparatorluk kararnamesiyle, Almanya'dan beygir ihracı kesinlikle yasaklanacaktır.

Bir çeşit ön seferberlik anlamına gelen bu kararın gerçek kapsamını Rus Büyükelçisinden gizleme çabasına düşmüştü Bismarck: Kararın kaynağında, ilkbahardaki tarım işleri için gerekli beygir sayısını düşürmemek gibi, ekonomik bir zorunluluk bulunduğu konusunda güvence yağdırıyordu âdeta Petersburg hükûmetine.

Ama sonunda Alman Şansölyesi, "bu tür bir önlemin daima barut koktuğunu" kabul etmek zorunda kalacaktır. (Documents Diplomatics Français, I. dizi, cilt 1, no 374) (1)

Söz konusu kararnamenin yayınlanmasından bir ay önce Belçika'ya, siyasal yasalarında bir dizi değişiklik yapmasını isteyen bir nota vermiş bulunuyordu Almanya. Bu isteklere gerekçe olarak da, Belçikalı Katoliklerin Almanya'ya karşı giriştikleri gösteriler ileri sürülmekteydi.

Amaç açıktı: Belçika'nın iç işlerine el atmakla Almanya, bu ülkeyle diplomatik ilişkilerini her an kesebilmesini sağlayacak bir bahane yaratmış oluyordu. Ve Fransa'ya karşı yeni bir savaşta Belçika, bir çeşit tramplen olarak kullanılacaktı.

Aynı zamanda, Alman basınında Fransa'ya savrulan tehditlerin de ardı arkası kesilmiyordu.

Nitekim, 5 Nisan 1875 tarihli *Kölnische Zeitung*'da yayınlanan bir yazı, Fransa ile Avusturya ve İtalya arasında bir ittifak kurulabileceğini belirttikten sonra, Fransız hükûmetini yoğun ve hızlı askerî hazırlıklara girişmekle suçlamaktaydı. Ve Bismarck'tan alıyordu bu yazı ilhamını.

Tıpkı bunun gibi ilhamını yine Şansölyeden aldığı apaçık belli olan bir ikinci yazı da, 9 Nisan günü "sürüngen" gazete *Post*'ta yayınlandı. "Savaş kapıyı çalıyor mu?" gibi ortalığı dalgalandırıcı bir başlık taşıyan yazı, Avusturya hükûmetini Almanya'ya karşı dürüst davranmamakla suçlayan *Kölnische Zeitung*'a çatmakta; ama aynı gazetenin, Fransa'nın Almanya'ya karşı pervasızca tehdit edici bir tavır takındığı konusunda ileri sürdüğü düşünceye de kayıtsız şartsız katılmaktaydı.

Bu gibi yazılar, büyük bir heyecan yaratarak Bismarck için gerekli ortamı hazırlamakta gecikmemiştir.

Olayların daha sonraki gelişmesi boyunca Berlin'deki diplomatlarla yapılan görüşmelerde, bir çeşit işbölümü göze çarpmaktaydı. Şöyle ki:

Bismarck, temas ettiği bütün temsilcilere, Fransa'nın Almanya'ya karşı bir saldırıya hazırlandığını ve bu saldırının her an patlak verebileceğini söylüyordu durmadan. Buna mukabil Moltke, bu durumda Almanya'nın daha atik davranıp hemen harekete geçmesi gerektiğini ileri sürmekte ve "savaşın artık kaçınılmaz olduğu"nu belirtmekteydi.

Ortalığı büsbütün karıştırıp telaşa veren söylenti ve haberler yağıyordu dört bir yandan.

Ne var ki, Bismarck'ın bu manevrası da başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Çünkü Fransızlar, Alman tehditleri karşısında sinmemişlerdir.

Gerçekten de, Decazes, Fransa'nın Berlin büyükelçisi Gontaud Biron'un da yardımıyla, Bismarck'ın silahını Bismarck'a çevirmeyi başarabilmiştir.

Fransız Hükûmetinin Yeni Girişimleri

Rusya ile İngiltere'yi Fransa lehinde harekete geçirmek amacıyla Decazes, Bismarck'ın saldırgan niyetlerini açığa çıkaran tüm bilgi ve belgeleri derlemekle işe başlamıştı.

21 Nisan 1875 günü verilen bir akşam yemeğinde, Petersburg'dan Berlin'e dönmüş olan Radovitz, Fransız Büyükelçisine dönerek: Fransa tarafından girişilen askerî hazırlıkların Alman siyaset adamlarının çoğunu bir önleyici savaş zorunluluğunu savunmaya yönelttiğini söylemişti. Ve Decazes, bu konuşmanın raporu kendisine ulaşır ulaşmaz, Times'ın Paris muhabiri Blowitz'i makamına çağırtarak uzun bir gizli görüşme yapacaktı.

Ertesi günü *Times* gazetesinde çıkan yaygaracı bir yazı, bu görüşmenin ürünüdür. Bu ilk yazıyı, tüm İngiliz basınında Almanya'ya karşı başlatılan şiddetli bir kampanya izleyecektir.

Hemen ardından Decazes, yurtdışındaki bütün Fransız elçilerine, Contaud Biron'un Radovitz'le yapmış olduğu konuşma hakkındaki raporunun birer kopyasını yollamıştır. Ayrıca, büyük devletlerin dikkatini Almanların savaş tehditleri üzerine çekmekten de geri kalmamıştı Fransız Başbakanı.

Decazes'ın bu çağrısı da, umulan yankıyı uyandırmakta gecikmemiştir.

Nitekim, Petersburg'da hem Gorçakov, hem de Çar II. Aleksandr, Fransız Büyükelçisine, Fransa'ya karşı bir Alman saldırısı hâlinde diplomatik yardımda bulunacaklarını bildirmişlerdir resmen.

Londra'ya ise, Fransız hükûmetinin yardım isteği, Almanların Belçika'yı istilaya hazırlandıkları yolundaki ürküntü verici istihbaratla aynı anda ulaşmıştı.

1874 yılında, İngiltere başbakanlığından ayrılan Gladstone'un yerini Disraeli almış bulunmaktaydı. Ve Almanya'nın Manş Denizi kıyılarında yerleşebileceği düşüncesi iyice kuşkulandırmaktaydı İngiliz hükûmetini.

Hele Fransa'nın Doğu komşusu karşısında yeni bir bozguna uğraması olasılığı, bu kuşkuyu büsbütün alevlendiriyordu: Bütün oyununu Batı Avrupa'da iki rakip devletin varlığına dayandıran İngiliz diplomasisi, böyle bir olasılık gerçekleştiği takdirde, büyük bir kozunu yitirmiş olacaktı.

Bugüne dek, kıtada bir tek devletin hegemonya kurmasını engellemek amacıyla, "Avrupa dengesi"ni koruyup sürdürmek için çırpınmamış mıydı hep İngiliz hükûmetleri?

Ve bir vakitler İngiltere nasıl Rusya'yla el ele verip Napolyon'a karşı mücadele ettiyse, şimdi de Disraeli, aynı Rusya'yla el ele verip Bismarck'a karşı harekete geçmeyi tasarlıyordu. Ve İngiliz Başbakanı, bunu açıkça belirtmekten de çekinmeyerek şöyle diyordu:

– Bir an önce ıskartaya çıkarılması gereken yeni bir Napolyon'dur Bismarck... Rusya ile İngiltere arasında, somut ve belirli bir hedefe yönelecek bir ittifak kurmak, bugün artık zorunlu hâle gelmiştir.

Nitekim, Disraeli kabinesinde Dışişleri bakanlığı görevini yüklenmiş olan Lort Derby, İngiltere'nin Berlin büyükelçisi Lort Russell'ı, Fransa ile Almanya arasındaki "yanlış anlamalara" son vermek için gerekli "tüm çabaları" göstermekle yükümlendirmişti. Şöyle yazıyordu Lort Derby:

"Berlin'e gittiğinde Rus İmparatorunun da Alman yetkililerine karşı aynı dili kullanacağına muhakkak gözüyle bakılmaktadır. Bu görüş doğru çıktığı takdirde, barışın korunabilmesi için elimizdeki bütün olanakları harekete geçirerek Çar'ı desteklemek, bizim için kaçınılmaz bir görevdir". (Temperliy ve Penson: Foundations of British Foreign Policy from Pitt to Salisbury, s.352) (1)

İkinci Berlin Görüşmesi ve Sonuçları

Çar II. Aleksandr, yanında Dışişleri bakanı Gorçakov olduğu hâlde, önceden kararlaştırılmış ziyaretini yapmak üzere Berlin'e geldiğinde, Alman başkenti, Gorçakov'la Bismarck arasındaki diplomatik ciridin son bölümüne tanıklık etmeye hazırlanıyordu.

İki siyaset adamı arasındaki ilk görüşmede Bismarck, katiyen Fransa'ya saldırmak gibi bir niyet taşımadığını ileri sürmüştür ısrarla.

Alman Şansölyesine göre bu konuda koparılan ve ortalığı telaşa veren gürültüler, borsada tahvillerin değerden düşmesine umut bağlayan açıkçılar ve spekülatörler tarafından çevrilen dolapların sonucudur sadece. Ve bunda özellikle, "borsa işlemlerinden çıkar sağladığı herkesçe bilinen" Fransız Başbakanı Decazes'ın parmağı vardır.

Ayrıca Bismarck, kendisine Alman Genel Kurmay başkanının "önleyici savaş" konusundaki tehditlerini hatırlatan Rus Dışişleri bakanına, Moltke'nin politikada bir "acemi çaylak"tan başka bir şey olmadığı ve bu tür sözlerinin dinlenmeye bile değmediği şeklinde cevap verecektir.

Dolayısıyla da, yine Alman Şansölyesine göre, kendisini savaş çıkarmak istemekle suçlamak, onu hiç tanımamak ve aptal yerine koymak demektir. (Kızıl Arşiv, 1938, cilt 6, s.134-135) (1)

Aynı günün akşamı Bismarck tarafından yemeğe çağrılmış olan İngiliz büyükelçisi Lort Russell, bu fırsattan yararlanarak, İngiltere Dışişleri Bakanı Lort Derby'nin son talimatı doğrultusunda bir tartışmaya girmek istemiştir Alman Şansölyesiyle. Ve işte burada Bismarck, olağanüstü bir ihtiyatsızlık gösterip, sabahleyin Gorçakov'a söylediği sözleri İngiliz Büyükelçisine de tekrarlayacaktır.

Ve işte bunun üzerinedir ki Gorçakov, Berlin'den ayrılmadan önce, Avrupa'daki bütün Rus Büyük ve Orta elçiliklerine şu resmî yazıyı yollayacaktır:

"İmparator hazretleri Berlin'den, Alman yetkililerinin dile getirdiği barışçı niyetlere tam bir güven içinde ayrılmaktadır. Barışın korunup sürdürülmesi, böylece sağlanmış bulunmaktadır."

Telgraf hâlinde yollanan bu yazı, şifreli olarak kaleme alınmıştı. Ama şifrenin bir an önce çözülmesi için elden gelen ne varsa yapılmış bulunuyordu aynı zamanda.

Nitekim, şifre kısa sürede çözülecek ve yazının niteliği bütün İngilizlerce öğrenilecektir.

Fransa'nın yeni bir bozguna uğramaktan ancak Rusya'nın işe el atması sayesinde esirgendiği ve kurtulduğu izlenimini vermekteydi yazı. Ayrıca telgraf basına aktarılırken yapılan bir değişiklik bu izlenimi büsbütün pekiştiriyordu.

Gerçekten de yazı, "Barışın korunup sürdürülmesi, böylece sağlanmış bulunmaktadır.." yerine, gazetelerde şu şekilde yayınlanmıştı:

"Barış, şimdi sağlanmış bulunmaktadır."

Ve bu tahrif edilmiş metindeki "şimdi" sözcüğünün, "Çar'ın Berlin'e gelişinden sonra" anlamını taşıdığını, küçük bir çocuk bile kavrayabilirdi...

Yazıyı bu hâliyle okuyunca büyük bir öfkeye kapılan Bismarck, yaptıkları son veda görüşmesinde Gorçakov'a, "Fransa'nın kurtarıcısı olmak gibi düşsel bir başarı"ya niçin ihtiyaç duyduğunu soracaktır açıktan açığa alaycı bir tonla.

Bu alaycı ton, Gorçakov Berlin'den ayrıldıktan sonra daha da keskinleşmiş ve Rus Dışişleri bakanını maskaralaştırmaya kadar varmıştı:

Bismarck'a göre, "barış saçan" Rus diplomatını "yüceltmek" üzere Paris'teki Alman Büyükelçiliğinde bir tiyatro gösterisi bile düzenlenebilirdi: Beyazlara bürünüp kanatlar takmış bir koruyucu melek rolünde sahneye çıkarmalıydılar Rus siyaset adamını; boynuna da üzerinde: "Fransa'nın koruyucusu Gorçakov" yazılı bir levha asılmalıydı!

Sonradan Gorçakov'un anlattığına göre, kendisini, "dürüstlüğe sığmayan" diye nitelediği bu davranışından ötürü Çar'a da şikâyet etmekten geri kalmamıştı Bismarck. II. Aleksandr, Alman Şansölyesini soğukkanlılıkla ve sonuna kadar hiç sözünü kesmeksizin zaman zaman hafifçe gülümseyerek dinlemiş; sonra da "ihtiyarlık alameti sayılması gereken bu tür övüngenlik gösterileri"nin ciddiye alınmaması gerektiği cevabını vermiştir.

Almanya'nın saldırgan niyetlerini gerçekleştirmesine en belli başlı engel olarak Rus diplomasisini görüyordu öteden beri Bismarck ve bunun için Rusya'ya kin besliyordu. 1875 yılının olayları, Alman Şansölyesinin bu görüşünü tamamen doğrulamış bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU BUNALIMI (1875-1877)

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DURUMU VE BÜYÜK DEVLETLER

Hersek Ayaklanması

Fransa ile Almanya arasındaki her an bir savaşa dönüşmeye hazır gerginlik henüz giderilmişti ki, aynı 1875 yılında, uluslararası politikanın bir başka temel sorunu çıktı yeniden sahneye: Yakın Doğu sorunuydu bu ve 1878 yılına kadar sürecek olan bir bunalım yaratacaktı.

Sorunu yaratan olaylar, şöyle gelişmiştir:

1875 yılının yaz ayları sırasında önce Hersek'te, sonra da Bosna'da Hıristiyan ahali Osmanlı İmparatorluğu'nun feodal baskısına karşı ayaklanmışlardı. Ayaklanmacılar gerek Sırbistan'da ve gerekse Karadağ'da büyük sempati toplayacak ve destek bulacaklardır.

Çünkü, her iki ülke de Güney Slavlarının ulusal birliğini gerçekleştirme çabası içindedirler.

Sırpların ulusal hareketi, her şeyden önce Türkiye'ye karşı yönelmiş olmakla birlikte, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bakımından da belirli bir tehlike meydana getirmekteydi: Gerçekten de Habsburg egemenliği altında yaşayan milyonlarca Güney Slavları vardır o çağda.

Ve Güney Slavlarının yürüttüğü kurtuluş hareketinde Türk egemenliğine karşı kazanılan her yeni başarı, aynı zamanda, Avusturya-Macaristan topraklarındaki mazlum halkların kurtuluş saatini de yaklaştırmaktadır. Dolayısıyla da, Güney Slavlarının özgürlük davalarındaki baş düşmanları, Alman ve Macar unsurlarıdır.

Şöyle ki:

Slav ve Rumen halklarının geniş topraklarını egemenlikleri altında tutan Macar soyluları, Slav davası zaferle sonuçlandığı takdirde, zenginlik ve güçlerinin en büyük bölümünü yitirmek tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardı. Bunun yanı sıra, Alman kökenli Avusturya burjuvaları da Macarlarınkine tıpatıp uygun düşen bir tavrı benimsemiş gözüküyorlardı Slav sorunu konusunda.

Avusturya'daki Alman burjuvazisinin ve Macar soylu sınıfının sürekli baskısı altındaki Avusturya-Macaristan hükûmeti, Güney Slavlarının ve Rumenlerin kurtuluşunu önleyebilmek ya da en azından geciktirmek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruyup sürdürme çabasındadır daima.

Buna karşılık Rusya, Slavların ulusal kurtuluş hareketini destekleyen bir tavrı benimsemiştir. Dolayısıyla da, Rus İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan'ın bu alandaki belli başlı hasmı durumundadır.

Gerçekten de, Balkanlar'daki Rus nüfuzunun, Germen-Macar politikasının başarısını engelleyen en önemli faktör olduğu artık apaçık ortaya çıkmış bulunmaktaydı.

Ama burada önemli bir noktayı da belirtmek gerekiyor. Ne Macar soyluları ve ne Avusturya'daki Alman burjuvaları, kurtuluş hareketine ve Balkanlar'daki Rus nüfuzuna karşı mücadele ettikleri hâlde, Balkan topraklarını ilhak amacını gütmemişlerdir.

Habsburg monarşisinde Slav unsurunun güçlenmesinden çekinmekteydi Macarlar. Bu tavrın nedenini, Andrassy'nin şu sözleri çok iyi açıklıyor:

– Tıklım tıklım servetle yüklüdür Macar gemisi. Öyle ki, ister altın isterse çamur olsun, her yeni yük, bu gemiyi batırır ancak.

Hersek ayaklanması başladığında Andrassy, bunu, tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun bir iç sorunu olarak kabul ettiğini resmen bildirmişti İstanbul hükûmetine. Gerçekten de Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanının, ayaklanmacılara karşı Türkler tarafından alınan askerî tedbirleri önlemek ya da yumuşatmak gibi bir niyeti kesinlikle yoktu.

Ama Andrassy bu tavrı sonuna kadar sürdüremeyecektir.

Çünkü Avusturya'da, Güney Slavları sorununa başka bir çözüm getirmeyi tasarlayan, alabildiğine etkili birtakım başka unsurlar da bulunmaktaydı: Bunların fikrine göre, Balkanlar'ın güney batısında yer alan toprakları Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na katmak gerekmektedir.

Yine bu unsurlar, böyle bir genişleme için; en iyi başlangıcın Bosna ile Hersek'in fethi olacağına inanmaktaydılar. Ve söz konusu bölgeler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na, Habsburg monarşisinin üçüncü bir temel parçasını meydana getirmek üzere, eklenmeliydi.

Böylece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, iki unsurlu bir devlet olmaktan çıkıp "üç unsurlu" bir devlete dönüşecekti.

Macar soylularının ve Avusturyalı Alman burjuvazisinin şiddetli karşı çıkışına rağmen bu programı savunanlar, Balkanlar'ın bütün Doğu kesiminin Rus İmparatorluğu'na katılmasını kabule hazırdılar ve bu konuda Rusya ile dostça bir uzlaşmaya gidilmesini öneriyorlardı.

Habsburg İmparatorluğu'nun Avusturya kesimindeki askerî, klerikal (papazlar sınıfına ait) ve feodal çevrelerde özellikle yaygın durumdaydı bu fikir.

Ve İmparator Franz-Joseph, devletin son savaşlar sonucu İtalya ve Almanya'da uğradığı kayıpları telafi etmek üzere yeni birtakım olanaklar bulmak için çırpınmaktaydı. Dolayısıyla da, ilhak yanlılarından yükselen sesler, İmparatorun kulaklarında tatlı yankılar uyandırmaktan geri kalmıyordu.

Bu arada ilhakçılar, Bosna ve Hersek'teki ayaklanma hareketini enerjik bir şekilde desteklemeye girişmişlerdir.

Nitekim, ilhakçıların baskısıyla Avusturya-Macaristan hükûmeti, İmparator Franz-Joseph için Dalmaçya'da bir gezi düzenleyecektir. Bu gezi sırasında İmparator, Hersek

Katolik kilisesinin temsilcilerini de kabul etmiş ve söz konusu temsilciler tarafından, "Müslüman zulmüne karşı Hıristiyanların savunucusu" olarak alkışlanmıştır.

İmparatorun gezisi ve bu gezi boyunca Katoliklerle Hırvatlar tarafından çıkarılan karışıklıklar, Herseklilerin ayaklanma hareketini başlatmalarına büyük çapta katkıda bulunacaktır şüphesiz.

Kendi yönünden Rus hükûmeti de, ayaklanan Slavlara yardım etmenin zorunlu olduğuna inanmaktaydı: Kırım Savaşı'nda uğranılan başarısızlık sonucu ağır şekilde sarsılan prestijini böylece yeniden kazanabileceğini hesaplıyordu Petersburg.

Ama aynı Petersburg, bu yüzden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ciddi şekilde bir çatışmaya düşmeyi de katiyen istemiyordu.

Rusya'nın Slav dünyasındaki prestijini, Viyana ile bozuşmaksızın, kurup sürdürmek amacıyla Gorçakov, Balkanlar'daki duruma ancak Avusturya-Macaristan hükûmetiyle anlaşmalı bir şekilde müdahale kararını almıştır. Bu politika, hatırlanacağı gibi, üç İmparator arasındaki anlaşmaya da uygun düşmekteydi.

1875 yılının Ağustos ayında Gorçakov, Hersek'teki duruma iki devletin ortaklaşa olarak müdahalesinin zorunluluğundan söz eden bir mektup gönderdi Viyana'ya.

Rus Dışişleri bakanı bu mektubunda, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanmış olan illere, Romanya'nınkine benzer bir otonomi sağlanabileceğini telkin ediyordu. Böyle bir otonomi, tam bağımsızlığa alabildiğine yakın bir otonomiydi.

Güney Slavlarının yeni kurulacak bir prenslik çerçevesi içinde toplanması fikrinin Avusturya-Macaristan hükûmetinin hoşuna gitmesi elbette beklenemezdi: Böyle bir olasılık gerçekleştiği takdirde, kurulacak yeni devletin daha ilk günden itibaren Sırbistan ve Karadağ'la sıkı bir işbirliğine yöneleceğini sezmek için kâhin olmak gerekmiyordu.

Gerçekten de, herkes anlıyordu ki, Bosna ile Hersek'in kurtuluşu "Büyük Sırbistan"ın kuruluşuna doğru atılmış yeni bir adımdan başka bir şey olamazdı.

Andrassy'nin Girişimleri

Andrassy, bu apaçık gerçeğe rağmen, Gorçakov tarafından önerilen, ortaklaşa hareket zorunluluğunu ilke olarak kabul etmekten çekinmemiştir.

Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanının bu tavrı iç içe iki nedene bağlıdır: Bu işin çözümünü bir tek Rusya'ya bırakmamak kararındaydı Andrassy; ayrıca da, Sırbistan'dan gelebilecek herhangi bir müdahaleyi önlemek için, ayaklanmacılar lehine mutlaka bir şeyler yapmak gereğine inanmaktaydı.

Ne var ki Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı, bu ikinci konuda önemsiz bazı tedbirlerle yetinmeyi tasarlıyordu. Nitekim, en sonunda, Rus planını kuşa çevirmeyi de rahatlıkla başardı.

Gerçekten de, Andrassy tarafından kabul ettirilen şekliyle Hersek ve Bosna'daki Hıristiyanların savunulması planı, basit bir idari reform programına indirgenmiş bulunmaktadır. Ve söz konusu programın uygulanması, büyük devletlerce, Osmanlı imparatorundan talep edilecektir.

30 Aralık 1875 tarihinde Andrassy, 1856 Paris Antlaşması'nı imzalamış olan ülkelerin hükûmetlerine yolladığı bir notanın yanı sıra, bir de, Bosna ve Hersek'te yapılması gerekli reformları açıklayan bir tasarı sunmuştur.

Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı bu notada ayrıca, önerdiği programın hem Osmanlı İmparatoru, hem de ayaklanmacılar tarafından onaylanmasını sağlamak üzere girişimlerde bulunmaya çağırmaktaydı, başvurduğu hükûmetleri.

Başvurulan bütün Devletler, Andrassy'nin önerilerine katıldıklarını bildireceklerdir. Bu arada Rusya da kabul etmiştir bu reform tasarısını.

Yalnız burada önemli bir noktayı açıklamak gerekiyor:

Söz konusu tasarıyı kabul ediyordu Rusya gerçi; ama kendi görüşlerine uygun bir tarzda yorumlayarak kabul ediyordu. Şöyle ki:

Andrassy'nin gözünde bu reform programının uygulanması, Osmanlı İmparatorunun Bosna ve Hersek'te yıkılan otoritesini yeni baştan kurmanın en kestirme yoludur. Oysa Gorçakov, ayaklanmış halkların ilkin otonomisine ve hemen sonra da tam bağımsızlığına doğru atılmış bir ilk adım şeklinde görmektedir aynı reform programını.

Andrassy tasarısı 31 Ocak 1876 günü, Paris Antlaşması'na imza koymuş bütün devletlerin büyükelçileri tarafından ayrı ayrı sunulan notalar hâlinde Babıali'ye aktarılmıştır.

Büyük devletlerin bu "öğüdü"nü hemen kabul eden Osmanlı hükûmeti bir açıklama yaparak, Andrassy tarafından önerilen reform programının uygulanmasına geçiş için gerekli emri vermeye hazır olduğunu bildirecektir. Ama Avusturya tasarısının düşmanca bir art niyetle hazırlandığını sezen ve böyle bir uygulamanın kendi zararlarına işleyeceğini anlayan ayaklanmacı şefler, öneriyi kesinlikle reddetmişlerdir.

Türk birlikleri ayaklanan bölgeleri boşaltmadıkça silahlarını bırakmayacaklarını söylüyordu bu şefler. Reformlar konusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun basit bir vaatte bulunmakla yetindiğini ileri sürüyor ve büyük devletlerin garantisini istiyorlardı.

Çeşitli alanlara ilişkin daha başka koşulları da vardı ayaklanmacıların.

Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı tarafından girişilen diplomatik çabalar, böylece, tam bir başarısızlıkla sonuçlanmaktaydı.

Bunun üzerine Rus diplomasisinin yeniden sahneye çıktığına tanıklık ediyoruz. Nitekim, Gorçakov, Andrassy ile Bismarck'a başvurarak üçlü bir görüşme önerisinde bulunmuş ve böyle bir görüşmenin Berlin'de, Çar'ın Alman başkentine yapacağı gelecek ziyaret sırasında gerçekleşebileceğini telkin etmiştir.

Bu öneri uygun görülecek ve söz konusu görüşme, 1876 yılının Mayıs ayında Berlin'de yapılacaktır.

Tam o anda Osmanlı sadrazamı Mahmut Nedim Paşa'nın istifa ettiği öğrenilmiştir. Etkin bir Rus dostu olarak ün yapan bu devlet adamının görevden çekilişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun, yine İngiltere'ye doğru bir eğilim göstereceğini ortaya koyuyordu. Ve Türk politikasında meydana gelen bu büyük değişiklik, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı sürdürdüğü tutum üzerinde de etkisini göstermekten geri kalmayacaktı şüphesiz.

Gorçakov tarafından Berlin'de önerilen Doğu sorununa çözüm tasarısı, Andrassy planından köklü bir şekilde ayrılmaktadır. Şöyle ki;

Bu yeni tasarı, artık reformlardan söz etmemekte ve Balkanlar'ın Slav kesimlerine doğrudan doğruya otonomi verilmesini istemektedir. Ayrıca, kurulacak olan yeni hükûmetlerin kısa zamanda örgütlenmesini sağlamak üzere Rusya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na geçici olarak bu bölgeleri yönetme hakkı tanınması öngörülüyordu yeni tasarıda.

Gorçakov tasarısının Andrassy'nin onayını kazanamayacağı belliydi. Ama Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı bu tasarıyı açıkça reddetmemiştir.

Tam tersine, Gorçakov'un muhtırasını diplomasi sanatının bir başyapıtıymışçasına büyük övgülerle karşılayacaktır ilkin Andrassy; ama bu "başyapıt"a o kadar çok değişiklik getirecektir ki, tasarı başlangıçtaki özelliğini yitirecek ve aynı Andrassy tarafından 30 Aralık 1875 tarihinde hazırlanmış olan notanın yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş bir versiyonu hâline girecektir.

"Berlin Memorandumu"

Bu tasarının tek gerçek yeniliği, ayaklanmacılar tarafından şart koşulan birtakım garantilerin verilmiş oluşuna dayanmaktaydı.

Üç devlet adamı tarafından ortaklaşa olarak kesin ve son şekline kavuşturulan ve "Berlin memorandumu" adını alan tasarı, önerilen tedbirler etkisiz kaldığı takdirde üç devletin temsilcilerinin "hastalığın daha fazla ilerlemesini önlemek amacıyla daha etkili tedbirler" almak için müzakerelerde bulunacaklarını açıklayarak sona ermekteydi. ("Rus-Alman İlişkileri" (1873-1914) Karşı Arşiv, Moskova, 1922, s. 43) (1)

Berlin memorandumu, 3 Mayıs 1876 tarihinde kabul edilmiş ve üç İmparator tarafından da onaylanmıştır.

Ertesi gün de İngiliz, Fransız ve İtalyan Büyükelçileri Alman Şansölyesinin makamına çağrılmışlardır. Andrassy ile Gorçakov'un da katıldıkları bu toplantıda Rus Dışişleri bakanı, Osmanlı hükûmetinin vaat etmiş olduğu reformlardan hiçbirini uygulamadığını ileri sürerek başlamıştır konuşmasına.

Gorçakov'un belirttiğine göre, her üç İmparatorluk da, Türk İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruyup sürdürmeyi amaç edinmişlerdir; ama Hıristiyanların durumunun düzeltilmesi de bu bütünlüğün korunmasının gerekli bir sonucu olmalıdır. Dolayısıyla da, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Hıristiyanlar "daha iyi bir statüko"ya kavuşturulmalıdırlar.

Gorçakov'un Berlin memorandumunun temel fikrini dile getirmek için kullandığı yeni diplomatik terim, işte bu "daha iyi bir statüko" terimi olmuştur.

Fransa ile İtalya, üç İmparator tarafından onaylanan tasarıyı uygun bulduklarını bildireceklerdir hemen. Buna karşılık İngiliz hükûmeti, Disraeli'nin ağzından, Türkiye'nin içişlerine yönelecek yeni bir müdahaleye karşı olduğunu açıklamıştır.

İngiltere, Rusya'nın Boğazlara yerleşmesini istemediği kadar, Balkanlar'da büyük etki gücü kazanmasını da istememekteydi. Çünkü, İngiliz diplomatlarının

gözünde, İstanbul'u sürekli bir tehdit altında tutmaya yarayan bir talimhaneden farksızdı Balkanlar.

Üstelik tam o sırada Disraeli, Hindistan üzerindeki İngiliz egemenliğini yaygınlaştırmaya ve pekiştirmeye yönelik bir dizi tedbir hazırlıyordu: Bir yandan Belucistan'la Afganistan'ın fethini tasarlarken, öte yandan da Süveyş Kanalı'na el koyarak Doğu Akdeniz'deki İngiliz üstünlüğünü kesinleştirme çabasındaydı İngiliz Başbakanı.

Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılışından sonra, İngiltere'nin Doğu'ya açılan ana ulaşım yolları Akdeniz'den geçecektir artık. Oysa Boğazların Rusya'nın elinde olması ya da bir Türk-Rus ittifakının kurulması demek, Rus savaş gemilerinin her an Akdeniz'de boy gösterme olanağına kavuşmaları demektir.

İşte böyle bir olasılığı göz önüne alan İngiliz hükûmeti, sadece Mısır'ı değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nu da kesin kontrolü altında tutmak istemekteydi.

Bu kaygının yanı sıra, başka bir kaygısı daha vardı İngiltere'nin. Şöyle ki:

Rusya ile Balkanlar'da bir çatışmaya girdiği takdirde, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlarının kendisini destekleyeceğine güvenebilirdi İngiliz hükûmeti. Rusların karşısında ve tek başına kaldığı Orta Asya'da değil de, Yakın Doğu'da Rusya ile mücadeleye girişmek, işte bundan dolayı işine geliyordu.

1870-1880 Yılları Arasında Orta Asya'daki İngiliz-Rus Rekabeti

İngiliz hükûmeti, daha XIX. yüzyılın ilk yarısından başlayarak, Asya'daki Rus-İngiliz ilişkilerini tamamıyla kendine özgü bir biçimde yorumlamıştır.

Ana çizgileriyle, bu konudaki İngiliz versiyonu şudur:

Rusya, Hindistan'a açılan kapılara doğru bir bölgenin ardından ikinci bir bölgeyi ele geçirerek durmaksızın ilerlemekte; oysa buna karşılık İngiltere, Hindistan'daki sömürgelerini savunmaktan ve Hindistan'la Avrupa arasında bir çeşit köprü meydana getiren Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını korumaktan başka bir şey yapmamaktadır.

Bu teori, sayısız "Mavi Kitap"ta ve Parlamento'daki müzakereler sırasında, sürekli olarak geliştirilmiş ve ilkin tanınmış siyaset yazarı Urquard, daha sonra da Rawlinson tarafından toparlanmış ve birçok tarihçi tarafından da benimsenmiş bulunmaktaydı.

İngiltere dışında da belli bir etki gücü taşıyan bu versiyon hiç şüphe yok ki, gerçek amacı gizlemek üzere ortaya atılmıştır. Saldıran bir Rusya ve onun karşısında durmaksızın kendini savunmak zorunda kalan bir İngiltere! Hakikati tamamen yansıtan bir imaj olmasa gerektir bu.

Aslında ise, Orta Asya'da iki ayrı sömürgeci akımın çarpıştığını söyleyebiliriz: İngiltere gibi Rusya da, bu bölgede bir yayılma politikası izlemekteydi ve iki devlet, karşılıklı olarak birbirinden çekiniyordu.

Yakın Doğu'da da katiyen bundan farklı değildi durum: Yine iki devlet, İstanbul'da kendi nüfuzunu üstün kılma olanağını elde etmek ve öbürünün bu

amaca ulaşmasını önlemek için var güçleriyle ve bütün çarelere başvurarak çaba göstermekteydiler.

Boğazların kontrolünü amaçlayan Çarlık Rusya'sı, hiç şüphesiz ki saldırgan bir politika izlemekteydi. Ama yine aynı Çarlık Rusya'sı, Karadeniz'in anahtarlarının İngilizlerin eline geçmesini engellemek için çırpındığında, yine hiç şüphesiz ki kendini savunma durumuna giriyordu.

1870-1880 yılları arasında Orta Asya'da sürüp giden İngiliz-Rus rekabeti, saldırı politikasının sadece Rusya tarafından yürütülmediğini en parlak şekilde ortaya koymaktadır.

1873 yılı Aralığında, yani Hive'nin Rus birliklerince işgalinden hemen birkaç ay sonra, Büyük Britanya hükûmeti, Petersburg'daki İngiliz Büyükelçisini, bu fethin, Rusya ile İngiltere arasındaki iyi ilişkilerin geleceğini tehlikeye attığını Çarlık hükûmetine bildirmekle görevlendirdi.

Şuydu gerekçe:

Hive'ye komşu topraklarda oturan Türkmen boyları, Rus ilerlemesi karşısında kendilerine Afgan topraklarında bir sığınak aramaya yöneldikleri takdirde, Rus kuvvetleriyle Afganlar arasında sürekli çarpışmaların patlak vermesi işten bile değildi.

Dolayısıyla da, İngiliz hükûmeti, Afganistan'ın bağımsızlığının Britanya İmparatorluğu'nun en önemli güvenlik koşullarından birini meydana getirdiği gerçeğinin, Rus hükûmeti tarafından da, kabul edileceği umudunu taşıdığını belirtmek zorunda duymuştu kendini.

Gorçakov, Rusya'nın Afganistan'ı kendi nüfuz sahası dışında kalan bir ülke olarak göz önüne aldığını açıkça söylemiştir İngilizlere. Ama Rus Dışişleri bakanı İngiltere'ye bu konuda beklediği güvenceyi sakınmasız verirken, Rusya'nın İngiltere'ye, Rusya ile Türkmenler arasındaki ilişkilere müdahalede bulunma hakkını tanımadığını ve hiçbir şekilde tanımayacağını da açıklamıştır.

Daha sonra bu konuda İngilizlerle girişilen müzakereler sırasında Gorçakov, iki devleti doğal sürtüşme hâlinde bulunmaktan kurtararak aralarında çatışma çıkmasını önlemek için, bir "ara kuşak" ya da bir tampon bölge kurulmasının zorunlu olduğunu telkin edecektir.

Rus diplomatına göre Afganistan, bu tampon devlet görevini rahatça yüklenebilirdi. Ne var ki, böyle bir durumun gerçekleşebilmesi için, Afganistan'ın her iki tarafça da bağımsız bir ülke olarak tanınması şarttı.

Bu vesileyle, Rusya'nın Orta Asya'daki fetihlerini katiyen sürdürüp genişletmek niyetinde olmadığını da belirtmişti Gorçakov.

Ama İngiliz hükûmeti Afganistan'ın bağımsızlığını resmen tanımaya yanaşmayacak ve 1875 yılı Ekiminde yayınladığı bir bildiriyle, bu ülkeye karşı tüm eylem özgürlüğünü korumak kararında olduğunu açıklayacaktır.

İngiltere'nin bu uzlaşmaz tutumu karşısında Çar, 17 Şubat 1876 tarihinde bir kararname yayınlayarak, Fergana Hanlığı'nı bundan böyle Rus İmparatorluğu'nun bölünmez bir parçası saydığını ilan etmiştir. Böylece Rusya da, "ara kuşak"ta yer alan ülkelere karşı kendi eylem özgürlüğünü kullanmış oluyordu.

Ulaşılmak istenen amaçlar bakımından İngiltere, Rusya'ya oranla kat kat daha büyük güçlükler karşısındaydı:

Özellikle Afganistan'ın fethi, ardı ardına sıralanan çetin doğal engellerin aşılmasını gerektiriyordu. Ayrıca Afganlar, İngilizlere karşı giriştikleri bağımsızlık mücadelesinde Rus desteğine güvenmekteydiler. Nitekim, Afgan emiri, Petersburg hükûmetiyle ilişki kurmayı başarmış bulunuyordu.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz:

Berlin memorandumunu reddetmekle Disraeli, Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı aralarında uyuşarak hareket etme geleneğini bozmak pahasına, Türk başkentinde nüfuz üstünlüğünü sağlamış olmaktadır İngiltere'ye. Bu da İstanbul hükûmetini, üç İmparatorun istekleri karşısında direnmeye sürükleyecektir.

Bulgar Ayaklanması ve Türk-Sırp Savaşı

Bu arada yeni olaylar baş göstermişti Balkanlar'da. Hemen hemen üç İmparatorun imzasını taşıyan Berlin memorandumunun yayınlandığı sırada Türkler, Bulgar ayaklanmasını bastırmışlardı.

Zalimce yürütülen bir hareket olmuştur bu bastırma. Filibe sancağında, Çerkezlerle başıbozuk kıtalar, on beş bine yakın insan öldürmüşlerdir. Katliamın yanı sıra işkence de yapılmış ve insan onurunu hiçe sayan davranışlarda bulunulmuştur.

Bastırma hareketinin bu cephesini gizleyebilmek için bir çare aramaya koyulmuştu Disraeli. Bir yandan da, Osmanlı hükûmetini uzlaşmaz bir tavır takınmaya teşvik etmek üzere İngiliz filosunu Boğazlara doğru yola çıkarıyordu. Çok geçmeden İngiliz savaş gemileri, Çanakkale Boğazı'nın girişinde bulunan Beşikçe Körfezi'nde demir atmışlardır.

Osmanlı hükûmetinin, İngiltere'nin bu etkin desteğinden cesaret alarak, Berlin memorandumunu kesinkes reddedeceği artık belli olmuştu. Yine de Gorçakov, bu memorandumun Türk yöneticilerine sunulması gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Ama Andrassy ile Bismarck, uzun tartışmalardan sonra Rus Dışişleri bakanını bu fikrinden caydıracaklardır.

Bu arada Sırbistan ve Karadağ, ayaklanan Slavlar lehine silahlı bir müdahalede bulunmaya hazırlanmaktaydılar. Ve Rusya ile Avusturya temsilcileri Belgrat ve Çetine hükûmetlerini bu müdahale kararından döndürebilmek için resmî uyarılarda bulunuyorlardı ardı ardına.

Ama her iki başkentin de bu diplomatik girişimlere kulak astığı yoktu: Sırp yöneticileri, Sırbistan ve Karadağ el ele verip savaşı başlattıkları takdirde, bütün bu resmî uyarılarına rağmen, Rusya'nın, soydaşlarının Türkler tarafından ezilmesine, göz yummayacağına aşırı bir inançla bel bağlamış bulunuyorlardı.

Nitekim, çok geçmeden Sırp prensi Milan, 20 Haziran 1876 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açacaktır.

Sırbistan'da dört bin Rus gönüllüsü bulunmaktaydı. General Çerniayev komutasındaki bu gönüllülerin arasında birçok subay da vardı.

Nitekim, General Çerniayev, Sırp ordusunun başkomutanlığına getirilmiştir. Ayrıca Rusya, mali bakımdan da desteklemiştir Sırbistan'ı.

Görüldüğü gibi, tehlikeli bir oyun oynamaya girişiyordu Çarlık Rusya'sı: Ayaklanmacılara ve Sırp hükûmetine yaptığı gizli yardım, Petersburg'u büyük devletlerle sıcak bir çatışmaya sürükleyebilirdi.

Oysa bu çapta bir çatışmaya ne askerî, ne de parasal açıdan katiyen hazır değildi Rusya. Nitekim, kendisi de böyle bir olasılığın gerçekleşmesinden son derece korkuyor; ama yine de ülkeyi ciddi tehlikeler içine atabilecek bir politikayı izlemekten vazgeçmiyordu.

Bu çelişkili politikanın nedenini, II. Aleksandr'ın saltanat döneminde, ülkenin iç durumunu saran belirsizlik, tutarsızlık ve kararsızlık havasında aramak gerekir.

Şöyle ki:

Yaşanılan yıllar, tarım alanında büyük bir bunalımın baş gösterdiği yıllardır. Köylü kitlelerinin sefaleti çığ gibi büyürken, "soylular sınıfının yoksullaşması" adı altında anılan durum da her geçen gün biraz daha belirginleşmekteydi.

Bu koşullar, gerek soylu sınıfında, gerekse burjuvazide liberal duyguların yerleşip yaygınlaşmasını kolaylaştırıyordu. Nitekim, bütün bu dönem boyunca, anayasa isteyen seslerin gittikçe biraz daha yükselişine tanıklık ediyoruz. Bunun yanı sıra, ülke içinde, "halka gitmek" deyiminde parolasını bulan hareket de gelişmektedir.

Bu durum ve koşullar karşısında Çarlık hükûmeti, ülkenin içinde iyiden iyiye sarsılan prestijini, yurtdışında kazanacağı birtakım başarılarla kurtarma umuduna düşmüştür. Öte yandan, aynı hükûmet, iç bütünlüğün bozulmuş oluşu dolayısıyla, Türklerin inadı karşısında, gerilediği takdirde güçsüzlüğünü büsbütün ortaya koyacağından çekinmekteydi.

Rus dış politikasının saptanmasında, işte bu iç politika kaygıları ağır basmıştır.

Reichstadt Görüşmesi (8 Temmuz 1876)

Türk-Sırp savaşı, tüm Avrupa'yı sarabilecek bir yangın tehlikesini daha da artıracaktır.

Çünkü, bu savaş Osmanlı İmparatorluğu'nun zaferiyle sona erdiği takdirde, Rusya'nın duruma müdahalesi kaçınılmaz hâle girecekti. Bu da Rusların Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile çatışmaya girmekten sakınmalarını iyice güçleştiriyordu.

Öte yandan, savaşın bir Sırp zaferiyle sonuçlanması, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne yol açabilirdi. Böyle bir durumda ise, büyük devletlerin Türk mirası üzerinde amansız bir savaşa tutuşmalarını önlemek hemen hemen olanak dışı bir iş gibi gözükmekteydi.

Dolayısıyla da, 1876 yılının ikinci yarısında Rus hükûmeti şu ikili amacı gerçekleştirmeye dönük bir politika izlemek zorunda kalmıştır: Avusturya-Macaristan devletiyle çatışmaya girmekten titizlikle kaçınarak Balkanlar'daki Slavların yardımına koşmak.

Bu sorunun çözümü yolundaki ilk girişim, Türk-Sırp savaşının hemen başında yapılmıştır: Çar II. Aleksandr ile Gorçakov ve İmparator Franz-Joseph'le Andrassy, Bohemya'daki Reichstadt şatosunda görüşmek üzere 8 Temmuz 1876 tarihinde buluşmuşlardır.

Müzakereler sonunda hiçbir resmî konvansiyon yapılmadığı gibi hiçbir protokol da imzalanmayacaktır.

Avusturyalılarla Ruslar arasında varılan sözlü uzlaşmanın sonuçları, Andrassy tarafından, müzakerelerde hazır bulunan Rusya'nın Viyana Büyükelçisine dikte ettirilerek yazıya geçirilmiştir. Bu metinden bağımsız olarak Gorçakov da, maiyetindeki memurlardan birine dikte ettirmiştir anlaşmanın sonuçlarını.

Altlarında hiçbir imza bulunmayan ve bazı noktalarda kesin bir uyuşmazlık gösteren bu iki metin, Reichstadt görüşmesinin sonuçlarını belirten yegâne belgelerdir.

Her iki transkripsiyona göre de, Reichstadt'ta taraflar, "şimdilik" kaydıyla "müdahale etmeme ilkesi"ni gözetmeye karar vermiş bulunuyorlardı. Ve siyasal durum Balkanlar'da doğrudan bir aksiyonu zorunlu kıldığı takdirde, böyle bir girişim ancak karşı tarafın da onayıyla yapılabilecekti.

Savaş Osmanlı İmparatorluğu'nun zaferiyle sonuçlandığı takdirde her iki devlet, "Sırbistan'da statüko'nun yeniden kurulması"nı isteyeceklerdi.

Anlaşmanın, her iki kopyada aynı ifadelerle yer alan bir maddesi de şöyle diyordu:

"Bosna ile Hersek'e gelince: Taraflar, bu iki ilin gerek Andrassy planında ve gerekse Berlin memorandumunda açıklanan programın öngördüğü bir organizasyona kavuşturulabilmesi için İstanbul hükûmetine baskıda bulunacaklardır."

Ayrıca taraflar, savaş bir Sırp zaferiyle sona erdiği takdirde, büyük bir Slav devletinin kurulması için hiçbir yardım yapılmayacağı konusunda da anlaşmışlardı. Ancak Andrassy, Rusların baskısıyla, Sırbistan ve Karadağ'ın belli bir ölçüde büyümelerini kabul ediyordu.

Şöyle ki:

Gorçakov'un redaksiyonuna göre: Sırbistan, "eski Sırbistan'la Bosna'nın bazı bölgelerini"; Karadağ ise "Adriyatik Denizi'nde bir limanla bütün Hersek'i" elde edeceklerdi. (1)

Andrassy'nin versiyonuna göre ise: Karadağ'a Hersek'in sadece bir kısmı verilecek; "Bosna ile Hersek'in geri kalan kesimleri, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nca ilhak edilecekti".

Buna karşılık Rus versiyonu, Avusturya-Macaristan'ın Hersek üzerindeki hakkından katiyen söz etmiyor ve bu devlete sadece, "daha sonra geliştirilecek bir plan uyarınca, Türk Hırvatistan'ı ile Bosna'nın Avusturya'ya yakın düşen bölgeleri"ni ele geçirme hakkını tanıyordu.

Rusya'nın, 1856 yılında yitirdiği Besarabya'nın güney batı kesimini geri alması ve Batum'u ilhak etmesi, her iki surette de kabul edilmekteydi.

Rus versiyonuna göre:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da tam bir çözülüşe uğraması hâlinde Bulgaristan ve Rumeli, bağımsız birer prenslik kuracaklardır."

Avusturya-Macaristan versiyonuna göre ise bu iki ülke, Osmanlı İmparatorluğu'nun iki özerk ili hâline getirileceklerdi.

Yine Avusturya-Macaristan'a göre Arnavutluk da, Osmanlı İmparatorluğu'nun özerk bir ili olma hakkını elde ediyordu. Buna karşılık Rus versiyonunda, Arnavutluk'un adı bile geçmemekteydi.

Her iki metinde de, Epir ile Tesalya'nın (ve Avusturya-Macaristan versiyonuna göre, ayrıca Girit'in) Yunanistan'a bırakılması öngörülmüştü.

En son olarak da yine her iki metne göre: "İstanbul serbest şehir ilan edilebilirdi". (2)

Görüldüğü gibi Reichstadt Anlaşması, aslında, sayısız anlaşmazlığın ve yanlış anlamanın tohumlarını taşımaktadır.

1876 yılının Ağustos ayında, yani Sırp ordusunun uğradığı ilk bozgunlardan hemen sonra Gorçakov, Bismarck'tan, Osmanlı İmparatorluğu ile Sırbistan arasındaki barış koşullarını kararlaştırmak üzere uluslararası bir konferans toplanması için harekete geçmesini isteyecektir.

Ama Bismarck, Rusların hem savaşın dışında kalıp hem de Slavların koruyucusu rolünü oynamak gibi çifte kazançlı bir duruma gelmelerini kendi elleriyle sağlamak niyetinde değildi elbette: Tam tersine, Rusya'nın başka hiçbir şeyle uğraşamayacak şekilde Doğu sorununa gömülmesini istemekteydi.

İşte bu nedenledir ki, Alman Şansölyesi, Gorçakov'un önerisini sadece reddetmekle kalmayacak; aynı zamanda tüm yollara başvurarak, Türk-İngiliz cephesiyle Rusya arasında hır çıkarmaya çalışacaktır.

İngiltere'de Başlatılan Türk Düşmanlığı

O anki dünya konjonktürü, dış politikasında bazı değişiklikler yapmaya zorlamıştır Disraeli'yi.

Şöyle ki:

İngiliz basınında, Türklerin Bulgaristan'daki zalimce davranışlarını yansıtan haberler çıkmaya başlamıştı Ve "Türk hunharlığı"nı, Disraeli'ye karşı bir silah olarak kullanmaya koyulmuştu muhalefet lideri Gladstone.

Bu arada son derece önemli bir nokta vardır ki, bu nokta açıklanmaksızın o dönemdeki durumu kavramak olanaksız hâle girer:

Kırım Savaşı'ndan sonra İngiltere ile Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'na üst üste ve büyük çapta borç vermişlerdi. Ve yüksek faizlerle verilmişti bu borçlar.

Gerçekten de Osmanlı devleti, o çağ Avrupa'sında yürürlükte olan faiz oranlarından %5 ya da %6 daha yüksek bir oranla borçlanmayı kabul etmek zorunda bırakılmıştı. Ayrıca Osmanlı hükûmeti, %6-7 oranında bir komisyon da ödemekteydi Batılı bankacılara.

Örneğin, bu borçlanmalardan birinin faiz ve komisyon toplamı %43,5 oranına kadar yükselmekteydi. Ve bu koşullarla Türk hükûmetine, 1875 yılına kadar, açılan kredilerin tutarı 200 milyon sterlini buluyordu.

Söz konusu "istikraz"ların Türkiye'yi mali açıdan tam bir yıkıma sürükleyeceği belliydi. Nitekim, ülke, 1875 yılı Ekiminde iflas etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'na açılan borçlarda çıkarı bulunan kapitalist çevreler, bu durum karşısında kuşkuya kapılarak, iflas hâlindeki borçluya baskı yapmasını isteyeceklerdir Disraeli'den: Ama İngiliz Başbakanı da, Rusya'ya karşı etkili bir silah olarak elinin altında tuttuğu Türkiye'yi korumak zorundadır.

İşte bu zorunluluğun belirlediği İngiliz politikası, Osmanlı İmparatorluğu'nun alacaklıları arasında büyük bir öfke yaratmıştı. Ve Gladstone, bu öfkenin rahatça taşabilmesi için gerekli "insancıl" bir zemin hazırlamış oluyordu.

Nitekim, "Bulgaristan'daki Türk hunharlığına göz yummak", Disraeli'ye karşı açılan şiddetli kampanyanın parolası hâline gelecektir.

Disraeli kabinesinin böylece içine düşürüldüğü güç durum, Rusya'nın ekmeğine yağ sürmekteydi. Çünkü:

Bu arada Türkler, Bosna ve Hersek ayaklanmalarını bastırışlarından daha da büyük bir kolaylıkla, muntazam Sırp ordusunu bozguna uğratmış bulunuyorlardı. Ve Rus diplomasisi, Sırbistan'ı kurtarmak zorundaydı ne yapıp edip.

Nitekim, 26 Ağustos 1876 günü Prens Milan, büyük devletlerin Belgrat'taki temsilcilerine başvurarak, savaşı durdurmak üzere aracılık etmelerini istemiştir. Başvurulan bütün devletler uygun karşılamışlardır bu isteği. Büyük devletlerin Sırbistan'a bir aylık bir ateşkes tanınması ve hemen barış müzakerelerine başlanması şeklindeki önerisi, Osmanlı hükümetine, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi tarafından hemen iletilmiştir.

Türkiye bu öneriyi kabul edecek, ama tasarlanan barış antlaşması için alabildiğine ağır koşullar ileri sürecektir.

Bunun üzerine Avrupalı devletler, Rusya'nın etkisi altında uzlaşmaya vararak, Osmanlı hüküûetinin önerdiği barış koşullarını reddetmişlerdir. İşin ilginç yanı, Disraeli'nin bu ortak davranışı önlemek için hiçbir şey yapmamış oluşudur.

Çünkü, İngiliz Başbakanının Türk-Sırp savaşını sona erdirmek amacıyla hazırladığı ayrı bir plan vardır. Bu plan, Disraeli'nin 4 Eylül 1876 tarihinde Lort Derby'ye yolladığı bir mektupta açıkladığına göre, şu ana çizgilere dayanmaktaydı: Osmanlı İmparatorluğu, Sırbistan ve Karadağ'la statüko'yu temel alarak bir barış yapacaktır. Bosna, Hersek ve Bulgaristan idari özerklik kazanacaklardır. Ayrıca Disraeli, Bosna ile Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından, Bulgaristan'ın da Rusya tarafından işgalini kabul ediyordu.

Ama İngiliz Başbakanının tasarısının en ilgi çekici yanı, hiç şüphe yok ki, en son maddesinde dile gelmekteydi:

"İstanbul'un ise yakın çevresiyle birlikte tarafsızlaştırılarak... Büyük Britanya'nın himayesi altında bağışıklı liman hâline getirilmesi gerekir". (Monnypenny ve Buckle, "Life of Disraeli", cilt VI, s.52) (1)

Ve Lort Derby, çok geçmeden, İngiliz barış programını resmî bir öneri hâlinde sunacaktı: Beaconsfield'in (Disraeli bu arada Lortluğa yükseltilmiş ve Beaconsfied adını almıştı) mektubunda açıkladığı tasarının basit bir kopyasıydı bu. Sadece Derby ihtiyatlı davranıp, İstanbul üzerindeki İngiliz himayesine ilişkin son maddeyi hasır altı etmişti.

Gorçakov Tasarısı

Rus diplomasisi, Beaconsfield'in gerçek niyetlerini sezinlemekte güçlük çekmeyecektir. Nitekim, Gorçakov, İngiliz tasarısına karşı hemen bir karşı tasarı hazırlamış ve ilgili devletlerin yetkililerine sunmuştur.

Rus Dışişleri bakanı bu tasarısında, tıpkı İngiliz tasarısında olduğu gibi, Bosna, Hersek ve Bulgaristan'ın idari özerkliğe kavuşturulmasını önermekteydi. Bosna ile Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından, Bulgaristan'ınsa Rusya tarafından işgal edilmelerini de öngörmüştü Gorçakov.

Ama Rus tasarısının bir son maddesi vardı ki, İngiliz hükûmetinde müthiş öfke yarattı: Büyük devletlerin deniz kuvvetlerinden oluşturulacak bir ortak donanmanın, sürekli şekilde Marmara Denizi'nde nöbet tutmasını önermekteydi Rus Dışişleri bakanı.

Bu özel koşulun, Osmanlı başkentini Beaconsfield'in gizli amaçlarına karşı garanti altına almak üzere konmuş olduğu apaçıktı. Nitekim, İngiliz hükûmeti Gorçakov planının bu son maddesine şiddetle karşı çıkacaktır.

İşin ilginç yanı, şiddetle karşı çıktığı bu tasarının bir başka açıdan Beaconsfield'in işine son derece yaramış oluşudur: Gerçekten de, İngiltere Başbakanı, kendi kamuoyunu ürkütmek için bu tasarıdan büyük çapta yararlanmıştır.

Nitekim, Bulgaristan'ın Ruslar tarafından istilası olasılığı, bir çeşit umacı gibi sunulacaktır İngiliz kamuoyuna. Ve Rus kuvvetlerinin Bulgaristan'a girmesiyle, bu ülkede yeni ve daha korkunç bir "hunharlık dönemi"nin başlayacağı teması ısrarla işlenecektir.

Hele Rus savaş gemilerinin Marmara Denizi'nde demirlemesi olasılığından söz edilir edilmez İngiltere basınından koro hâlinde yükselen "eyvah" çığlıkları karşısında, Osmanlı hükûmetinin en gözü dönmüş alacaklıları bile, istemeyerek de olsa "Türk hunharlığı"nı unutup susmak zorunda kalmışlardır.

Böylece Disraeli, İngiltere'deki burjuva kamuoyunu kendi istediği duruma rahatça oturtabilecektir.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na gelince: Rus deniz kuvvetlerinin de katılacağı bir müttefik donanmasının Boğazlarda demir atmasına hiçbir itirazı olamazdı bu ülkenin. Buna karşılık Viyana hükûmeti, Rus birliklerinin Balkanlar'ın göbeği demek olan Bulgaristan'da boy göstermelerinden müthiş çekinmekteydi.

İşte böyle bir ortam içinde başlatılan diplomatik müzakereler, Türk-Sırp Savaşı'nın sona erdirilmesini sağlayamazdı elbette. Nitekim, öyle oldu.

Ne var ki, bu arada Türk ordusunun ardı ardına kazandığı başarılar, Sırbistan'ı kurtarmak için bir an önce harekete geçmeye zorlayacaktı Rusya'yı.

2. BISMARCK'IN YENİ MANEVRALARI

Doğu Bunalımı Karşısında Almanya'nın İkircikli Tutumu

Bu zorunluluğun itişiyle Gorçakov, 1876 yılı Ekim ayının başlangıcında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'yla bir uzlaşmaya varabilmek için yeni bir metot kullanmayı denemiştir: Almanya'ya başvuracaktır Rus Dışişleri bakanı.

1875 yılının gerginlik ve alarm günleri boyunca Gorçakov, Decazes ve

Disraeli'nin el ele verip Bismarck'a karşı direnmeleri, Almanya'nın diplomatik durumunu bir hayli sarsmış ve güçleştirmiş bulunmaktaydı. Ve Hersek ayaklanması patlak verdiğinde Almanya, bu ters durumdan, bir an önce sıyrılma çabasındaydı.

Bu bakımdan, Doğu bunalımının gittikçe tehlikeli bir hâl alışı Bismarck'ın ekmeğine yağ sürmüştür. Gerçekten de, Doğu'da başlayan kargaşalıklar, Rusya'nın Avusturya ve İngiltere ile bozuşmasına yol açabilirdi ancak ve böylece Bismarck, Fransa'yı, 1874-1875 yıllarında imdadına koşmuş olan müttefiklerinden yoksun kılıp siyasal yalnızlık içinde tutabileceğini hesaplıyordu.

İşte bunun içindir ki, Yakın Doğu'da baş gösteren yangına âdeta körükle gidecektir Almanya Şansölyesi.

Bununla birlikte Doğu bunalımı, Bismarck için belirli bir tehlikeyi de getirmekteydi: Avusturya ile Rusya arasında bir savaş çıkması olasılığından doğuyordu bu tehlike.

Bir Türk-Rus savaşını dört gözle bekleyen, hele bir İngiliz-Rus savaşının hayaliyle bile mutluluk duyan Alman Şansölyesi, "üç İmparator ittifakı"nın iki üyesi arasında meydana gelecek kesin bir kopuştan son derece ürkmekteydi. Çünkü böyle bir kopuş Avusturya ile Rusya arasında bir seçme yapmaya zorlayacaktı onu.

Bu olasılık gerçekleştiği takdirde Rusların tarafını tutma bir yana tarafsız kalmak bile Bismarck için olanak dışıydı: Böyle bir savaş, Rusya'dan kat kat güçsüz olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tamamen yıkılması ya da en azından Rusya'ya teslim olmasıyla sonuçlanabilirdi ancak.

Ve her iki şıkta da Rusya, Bismarck bakımından aşırı bir şekilde güçlenmiş olacaktı.

Öte yandan Bismarck, Rusya'ya karşı Avusturya'yı destekleme durumuna da düşmek istemiyordu: Kesinlikle inanıyordu ki bir Rus-Alman çatışması, kaçınılmaz şekilde Fransa'nın müdahalesini getirecektir. Bu da Almanya için, iki cephede birden yürütülmesi gereken sonu karanlık bir savaş demektir.

Dolayısıyla da Bismarck, Rusya ile Avusturya arasında iki ülkenin Balkanlar'daki etki alanlarının saptanıp bölüşülmesi temeline dayanan bir anlaşma yapılabilmesi için çalışmıştır ısrarla.

Şuydu Bismarck'ın hesabı:

Böyle bir anlaşma gerçekleştiği takdirde, Avusturya, Bosna'yı fethederek topraklarını genişletebilir; Rusya da Besarabya'ya yeniden kavuşabilirdi. Ama her iki ülke de, bu kazançları sağlayabilmek için Osmanlı İmparatorluğu ile savaşmak zorunda kalacaklarından, ister istemez güçsüz düşecek ve Almanya'nın işine burunlarını sokamayacaklardı.

Mısır'a kesin olarak yerleşebilmesi şartıyla İngiltere'nin de böyle bir çözüme severek yanaşacağı düşüncesindeydi Bismarck ve Londra hükûmetini, Mısır'ı fethe teşvik ediyordu hep. Çok iyi biliyordu ki Mısır yüzünden Fransa ile kaçınılmaz biçimde kanlı bıçaklı olacaktı İngiltere ve rahat edebilmek için, Almanya'nın Fransa'ya meydan okumasına ister istemez göz yumacaktı.

Görüldüğü gibi, Bismarck'ın sahne arkasında kurmaya çalıştığı diplomatik düzen belki karmaşık, ama aynı zamanda akla uygun bir düzendir.

Feldmareşal Manteuffel ve General Werder'in Görevleri

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Türk-Sırp savaşını durdurmak üzere bir Avrupa konferansının toplanmasına önderlik etmesi için Gorçakov tarafından yapılan öneriyi reddetmiş bulunuyordu Bismarck. Ama Alman Şansölyesi, bu davranışının Ruslarda uyandırdığı hayal kırıklığını ortadan kaldırmak amacıyla özel bir çaba göstermekten geri durmamıştır.

İşte bunun için, feldmareşal Von Manteuffel'i Rusya'ya yollayacaktır Bismarck.

Almanya İmparatoru, Manteuffel'e özel bir görev vermiş bulunmaktaydı: Rus Çarına, askerî manevralar dolayısıyla Varşova'ya gelişinde, saygılar sunacaktı Feldmareşal. Aynı zamanda da İmparator I.Wildhelm'in bir mektubunu teslim edecekti.

Almanya İmparatoru bu mektubunda, Rusya tarafından 1864 ve 1870-1871 yıllarında ülkesine gösterilen anlayış ve yakınlığın unutulmaz anısının, Almanya'nın Rusya'ya karşı yürüttüğü politikaya daima ve her şeye rağmen kılavuzluk edeceğini belirtiyordu özden bir anlatımla.

Ama Bismarck, Manteuffel'i Rusya'ya yollamakla, gereğinden fazla gayretkeşlik göstermiş olduğunu anlamakta gecikmeyecektir. Gerçekten de Alman Şansölyesi, başına dert açmış oluyordu aslında.

Çünkü Çar II. Aleksandr, Alman İmparatorunun mektubuna verdiği cevapta, "Yakın Doğu sorununun çözümü konusunda, üç devlet arasındaki görüş birliği geleneğini katiyen bozmak istememesine rağmen, büyük bir ihtimalle bambaşka ve apayrı bir tavır takınmak zorunda kalacağını" açıklıyordu ilkin. Sonra da, böyle bir olasılık gerçekleştiği takdirde, Almanya'nın desteğine güvenip güvenemeyeceğini soruyordu Çar.

Bismarck bu anlamlı soruya, tüm diplomatik kuralları çiğnemek pahasına da olsa, hiç cevap vermeyecektir.

Eylül ayının ortalarına doğru Berlin'deki Rus Büyükelçisi, Çar'ın mektubunu yeniden hatırlatmıştır. Ama Bismarck, bulanık birtakım sözlerle bunu da geçiştirmiş ve yine cevap vermemiştir.

Bunun üzerine sabrı tükenen Çar, normal diplomatik yolları bir yana bırakarak, doğrudan doğruya Almanya'nın Petersburg'daki askerî temsilcisi General Werder'e baş vuracak ve sorusuna bir an önce cevap verilmesini sağlamasını rica edecektir: Avusturya ile Rusya arasında bir savaş çıktığı takdirde Almanya, 1870 yılındaki Fransız-Alman savaşı sırasında Rusya tarafından takınılmış olan tavrı takınmaya hazır mıdır acaba?

Bismarck'ın Cevabı

Bu durumda, susmaya devam etmek olanak dışı kalıyordu. Nitekim 23 Ekim 1876 günü Petersburg'daki Almanya büyükelçisi Schweinitz, Şansölyenin Rus hükûmetine iletilmek üzere yolladığı cevabi mektubu almış bulunmaktaydı.

Önceden hesap edilemeyecek kadar büyük siyasal sonuçlara yol açacak olan bu mektubunda, şöyle yazıyordu Bismarck:

"Üç İmparator arasında varolan yakın dostluk ilişkilerini göz önüne alarak Avusturya'yı, bir Rus-Türk savaşı çıktığı takdirde Rusya ile barış içinde kalması gerektiğine inandırmaya çalışacağız. Avusturya'nın amaç ve niyetleri hakkında bildiklerimiz, bu yolda girişilecek çabaların umut verici olabileceğini gösteriyor bize. Ama bu çabalarımız başarıyla sonuçlanmazsa ve tüm iyi niyetimize rağmen, Rusya ile Avusturya arasında bir kopuşu önleyemez duruma düşersek, Almanya tarafsız kalacaktır. Çünkü o durumda bile Almanya'nın tarafsızlıktan ayrılmasını gerektirecek hiçbir gerçek neden görememekteyiz.

"Ama böyle bir savaşın, hele Fransa ile İtalya da bu savaşa katıldıkları takdirde bizleri kendi öz çıkarlarımızı savunmak üzere eyleme geçmeye zorlayacak sonuçlar doğurup doğurmayacağını da önceden söylemeyiz.

Tüm Avrupa koalisyonunun karşısında kalan Rusya'ya talihi yaver gitmeyip de böyle bir çatışma dolayısıyla Rus gücü sürekli ve ciddi şekilde sarsılacak olursa, bundan, hiç şüphe yok ki bizim çıkarlarımız da zarar görecektir. Ama Avusturya monarşisinin bağımsız ve büyük bir Avrupa devleti şeklinde beliren bugünkü durumu tehlikeye düştüğü takdirde zarar görecek olan da yine bizim çıkarlarımızdır: Çünkü bu olasılık, Avrupa dengesini sağlayan temel etkenlerden birinin ortadan kalkmasıyla sonuçlanacaktır" (Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette, cilt II, no.251) (1).

Pratik olarak bu cevap, Rusya'nın Avusturya-Macaristan'ı ezmesine Bismarck tarafından izin verilmeyeceği anlamına geliyordu.

Bir tek şartla, Avusturya'yı da feda etmeye hazırdı Bismarck. Nitekim Şansölye, Petersburg'a harekete hazırlanan büyükelçi Schweinitz'e son talimatını verirken, Rus hükûmeti Alsas-Lorrain'i Almanya'nın bölünmez bir parçası olarak resmen kabul ve garanti ettiği takdirde, Rusya'yı rahatça destekleyebileceğini açıklamıştı.

Yakınlarıyla yaptığı söyleşiler sırasında ise bu niyetini dobra dobra belirtiyordu Bismarck. Nitekim, bir konuşma sırasında şöyle demişti:

– Yakın Doğu'daki kargaşalığın bize sağlayabileceği biricik yarar, Alsas konusunda Ruslardan koparılacak bir garanti olabilir sadece. İşte o zaman, Fransa'yı bir kez daha ezmek için kolları sıvayabiliriz artık" (Lucius von Ballhausen, "Bismarcks Erinnerungen", s.93) (2).

Bu dolabı çevirebileceğinden emin değildi Şansölye. Ama perspektif o kadar çekiciydi ki, yine ihtiyatla zemin yoklamaktan kendini alamıyordu.

Bismarck'ın cevabını sunmadan önce, mektubun ilk bölümünü ayrıntılı bir şekilde açıklamıştı Gorçakov'a Schweihitz.

– Sizden çok daha fazlasını beklemekteydik.

Bu sözleri, gizlemeye gerek görmediği bir hayal kırıklığı içinde, söylemişti Rus Dışişleri bakanı. Hemen ardından da eklemişti:

– Zaten çoktandır bildiğimiz şeyleri açıkladınız bize.

Konuşmanın sonrasında Büyükelçi, Alsas-Lorrain konusunda vereceği bir garantiyle Rusya'nın Alman tavrını kökten değiştirebileceğini sezdiren bir açıklamada bulunmuştur. Ama Gorçakov, kesinlikle reddedecektir bu öneriyi. Reddederken de şöyle bir gerekçe ileri sürecektir:

– Bu garanti size büyük bir şey sağlamaz. Anlaşmaların değeri azaldı çağımızda.

Bunun üzerine Schweinitz, alaycı bir sesle taşı gediğine oturtacaktır:

– Daha biraz önce siz, aramızda hiçbir anlaşma bulunmayışından yakınmaktaydınız, yanılmıyorsam."

Bu diplomatik müzakereler, 1870-1871 Fransız-Alman Savaşı sonrasında kesinlikle belirmiş olan kuvvet durumunu her zamankinden açık bir tarzda yansıtmaktadır: Bir yanda Rusya ile Fransa vardır artık; öte yanda da Almanya ile Avusturya-Macaristan.

1876 yılında bu iki grup, anlaşmalarla onaylanmış değildi gerçi henüz. Ama uluslararası konumun satranç tahtasında yeterince açık bir şekilde belirmiş bulunuyorlardı.

Baron Munck'un Misyonu

Çar'ın General Werder aracılığıyla yaptığı girişimi izleyen gelişmelerden sonra Rus hükûmeti, Avusturya ile bir savaşın Almanya ile de silahlı bir çatışmaya yol açabileceğini iyice kavramıştı.

Ancak Avusturya'nın tarafsızlığını önceden sağlamakla Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmak söz konusu olabilirdi bu durumda. Söz konusu tarafsızlığın bedeli ise Reichstadt görüşmelerinde belli olmuştu; bunu kesinleştirip adını koymaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu geriye.

Bu arada, Avusturya ile Rusya arasında bir anlaşma olanağı sadece Petersburg değil Viyana tarafından da aranır olmuştu.

Şöyle ki:

Viyana hükûmeti, Berlin'e yolladığı özel temsilcisi Baron Munck aracılığıyla Bismarck'a, Çar'ın General Werder aracılığıyla sorduğuna benzer bir soru sormuş bulunmaktaydı. Gerçekten de Baron Munck, Bulgaristan'ın Rus birlikleri tarafından işgalinin Avusturya-Macaristan bakımından alabildiğine ciddi bir tehlike yarattığını açıklamıştı Alman Şansölyesine.

Buna karşılık Bismarck, durumda hiçbir tehdit görmediğini söylemiş ve Avusturya'nın da Bosna'yı işgal etmesini öğütlemiştir. Çünkü, diye eklemiştir, Avusturya tarafından yolu kesilmek istenen bir Rusya rahatça İngilizlerle anlaşma yapmaya yönelebilir.

Yani Bismarck, Rusya ile girişeceği bir savaşta Avusturya'nın Almanya'ya güvenmemesi gerektiğini sezdirmiş bulunmaktaydı. Bu durumda Viyana'ya düşen, Rusya ile anlaşma yollarını aramak olacaktı elbette.

Gerçekten de Bismarck, Rusya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu ezmesini istememekteydi. Ama aynı Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'daki çıkarlarını savunmak üzere Rusya ile savaşa tutuşmayı hiç mi hiç isteyemezdi Bismarck.

Öte yandan, Rusya ile Avusturya arasında bir savaş tehlikesini ortadan kaldırmaya çabalıyordu Alman Şansölyesi; ama Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmasını önlemek niyetinde değildi katiyen.

Tam tersine Bismarck, bir an önce böyle bir savaşın patlak vermesinden büyük yarar göreceğine inanmaktaydı: Rusya ile İngiltere'nin biraz daha bozuşma-

ları, Alman Şansölyesinin planları için gerekliydi. Bu da ancak Rusya'nın Yakın Doğu'da saldırgan duruma girmesiyle sağlanabilirdi.

3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BELİREN YENİ DURUM VE İLK SONUÇLARI

II. Abdülhamit

31 Ağustos 1876 günü Türk İmparatorluğu'nun tahtında, yeni padişah II. Abdülhamit oturmaktaydı.

Büyük bir soğukkanlılıkla girişeceği Ermeni katliamlarıyla ün salacak olan, geleceğin "Kızıl Sultan"ıdır bu hükümdar. Zalim ve kalleş bir adamdı II. Abdülhamit; ama aynı zamanda da müthiş kurnazdı. Şu kadarını belirtmekle yetinelim büyük devletler arasındaki rekabetten, hiç kimse, bu hükümdar kadar ustalıkla yararlanamamıştır.

Balkanlar'daki barış koşulları konusunda kendi aralarında bir anlaşmaya varamayan büyük devletler, Rusya'nın inisiyatifi üzerine yeniden İstanbul hükûmetine başvurarak, taraflar arasında tam bir anlaşmaya varılması beklenmeksizin Sırbistan'la hemen bir ateşkes yapılmasını isteyeceklerdir.

Avrupalı devletlerin bu ortak girişimine Türk diplomasisi, zekice tasarlanmış bir manevrayla cevap vermiştir.

Gerçekten de, 10 Ekim günü yaptığı açıklamada Osmanlı hükûmeti Sırbistan'la hemen bir ateşkes imzalayabileceğini bildirmekle kalmıyor, aynı zamanda bu ateşkesi beş ve hatta altı ay garanti etmeye hazır olduğunu da belirtiyordu.

İlk bakışta tamamen barışçı bir tutum gibi gözüküyordu bu: Ama aslında Sırbistan'ın uzun bir süre işgal altında kalması ve barış müzakerelerinin uzaması anlamını taşıyordu. Avrupa'daki durumun kendi lehlerine dönebileceği umudunu taşıyan Türkler için gerekli olan da buydu.

Bu kadar uzun bir ateşkes dönemini kabul etmemelerini öğütlemiştir Rusya Sırplara. Buna karşılık Türkler, İngilizlerin teşvikiyle yeni bir saldırıya girişmişlerdir.

Savaşın bu ikinci aşamasında da Sırplar yeniden bozguna uğrayacak ve durumları alabildiğine nazik bir hâle girecektir. Bunun üzerine Rus hükûmeti 31 Ekim günü, dört ya da altı hafta sürecek bir ateşkesin hemen imzalanmasını isteyen bir ültimatom vermiştir Babıali'ye.

Osmanlı hükûmetinin bu ültimatoma kırk sekiz saat içinde cevap vermesi gerekmekteydi. Ültimatom kabul edilmediği takdirde, Türkiye ile ilişkilerini keseceğini de bildirmişti Rusya. Aynı zamanda kısmi seferberlik ilan etmiş ve yirmi kadar tümeni savaşa hazır duruma getirmişti.

İşin ciddi olduğunu kavrayan Türk hükûmeti, önerilen koşulları ister istemez kabul etti.

Bu başarıyla kendine güveni artan Rus diplomasisi, Balkan sorununu silaha başvurmadan çözebilmek amacıyla, yeni bir girişimde bulunmuştur.

Aynı yılın Ekim ayının sonlarında ve Kasım ayının başlangıcında, İngiltere'nin Petersburg büyükelçisi Lort Loftar, Gorçakov ve Çar II. Aleksandr arasındaki görüşmeler sırasında bu konuda uluslararası bir konferansın toplanması tasarlanmıştır.

Söz konusu konferans toplanamadığı ya da başarısızlıkla sonuçlandığı takdirde, Rus hükûmeti eylem özgürlüğünü saklı tutacağını açıklamıştı önceden. Ayrıca Çar, Lort Loftar'a, Rusya'nın İstanbul'u ele geçirme niyetinde olmadığı konusunda kesin güvence vermişti.

İstanbul'da toplanması kararlaştırılan bu konferansa, Paris Antlaşması'na imza koymuş öbür devletler de karşı çıkmayacaklardır.

Kont İngatiev, konferansta Rusya'yı temsil etmekle görevlendirilmiştir. İngiltere adına ise, Beaconsfield kabinesinde Hindistan bakanlığıyla yükümlü olan Salisbury gelecektir.

İngiliz kabinesinde, Rusya ile bir ittifaka hazır ılımlı gruptandı Salisbury. Nitekim İstanbul'a gelir gelmez İngiliz temsilcisinin ilk işi İngatiev'le temas kurmak olmuştur.

İstanbul Konferansı

11 Aralık 1876 günü açılmıştı Konferans. İngatiev'in ağır basacağı daha ilk toplantıda anlaşılmıştı.

Konferansa katılan tüm devletlerin temsilcileri, çok geçmeden şu anlaşmaya varmış bulunuyorlardı:

Bosna, Hersek ve Bulgaristan'a özerklik tanınacaktı. Bulgaristan'ın güney kesimi, Avusturya-Macaristan temsilcisinin ısrarlı isteği üzerine, Doğu ve Batı yöreleri olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Ve Rusya bu toprakları işgal altında tutmaktan vazgeçiyordu.

Söz konusu illerde özerk örgütlerin kuruluşuna, tüm büyük devletler tarafından ortaklaşa olarak görevlendirilecek bir komiser, gözlemci sıfatıyla tanıklık edecekti.

Ama tam bu sırada hiç beklenmedik bir olay meydana gelecektir: Konferansın varılan kararlarının resmî şekilde yayınlanmaya hazırlandığı gün II. Abdülhamit, İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Elliott'ın sessiz onayı ile, son derece şaşırtıcı bir tedbire baş vurmuştur.

Şöyle ki:

Osmanlı hükümdarı, ilkin, anayasal hükûmet taraflısı olarak ün salan Mithat Paşa'yı başbakanlığa getirmiştir. Ama asıl sürpriz bunun hemen ardından, konferansın 23 Aralık günü yapılan kapanış toplantısında patlayacaktır.

Osmanlı hükûmetinin temsilcileri yalnızca bu kapanış toplantılarına çağrılmışlardı. Yani bir çeşit karar bildirilecekti kendilerine. Ve birdenbire; konferansa katılan tüm Avrupalı delegeler kulakları sağır edercesine yükselen top sesleriyle fırladılar yerlerinden.

Ortalık o saat karışmıştı, heyecan içindeydi herkes ve durumu kavramaya çabalamaktaydı.

İşte bu kargaşalık içinde koltuğundan ağır ağır kalkan Osmanlı Dışişleri Bakanı Saffet Paşa, gür bir sesle şu sözleri söyledi:

– Şu anda büyük bir iş tamamlanmış bulunmaktadır. Bu iş, altı yüzyıldır varola gelen hükûmet biçimini kökten değiştirmiştir. İşittiğimiz top sesleri, Padişah hazretlerinin İmparatorluğuna lütuf ve armağan ettikleri anayasayı kutlamak içindir.

Konuşmasını böylece sürdüren Türk Dışişleri bakanının bildirdiğine göre, böylece bu konferansın hiçbir anlamı kalmamış oluyordu artık: Çünkü kabul edilen anayasa, tüm zorunlu reformları zaten getirmekteydi.

Ve Türkiye, işte bu yeni duruma dayanarak Konferansın almış olduğu tüm kararları anında reddediyordu.

Büyük bir ustalıkla gerçekleştirilen bu komedinin esin kaynağı ve düzenleyicisi, İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisiydi aslında. Nitekim başbakan Beaconsfield, İstanbul'da Lort Salisbury'yi olduğu gibi Londra'da da kendi Dışişleri bakanını aşarak, doğrudan doğruya büyükelçi Elliott'la sürekli temas hâlinde bulunuyordu.

Bunun üzerine söz alan Rus temsilcisi Kont İngatiev, konferansın kararlarını silah zoruyla Osmanlı İmparatorluğu'na kabul ettirme yolunu önermiştir. Ama Londra'dan, Türkiye'ye yönelecek her türlü baskıya karşı çıkma konusunda kesin talimat almış olan Salisbury, bu önerinin kabul edilmesini ister istemez engellemiştir.

Eşi görülmemiş bir şaşkınlık ve kargaşalık içinde müzakerelerini sürdürüyordu Konferans. Her kafadan ayrı bir ses çıkıyordu.

Tehdit sökmeyince, rica ve hatta yalvarmaya gelip dayandı sıra: Konferansın, bu karar tasarısını "Padişah hazretlerinin lütfen kabul buyuracakları bir şekilde" kuşa çevirmeye hazır olduğu bildirildi Osmanlı hükûmetine.

Ama büyük devletlerin artık apaçık ortaya çıkan güçsüzlüğü karşısında Türkler rahatça direniyorlardı. Nitekim Babıali, bu ikinci öneriyi de anında reddedecekti.

Bir çeşit görünüşü kurtarma çabasına düşen büyük devletler, İstanbul'daki elçilerini geri çağırarak cevap verdiler buna. Ama bu girişimin, katiyen diplomatik ilişkilerin kesilmesi olarak yorumlanmaması gerektiğini özellikle belirtmekten de geri kalmamaktaydılar.

Nitekim, elçiler çağrılmıştı ama konsoloslar İstanbul'da göreve devam emrini almıştı. Bu son tehdit gösterisi de tam bir fiyaskoyla sonuçlanmış oluyordu böylece.

Bunun üzerine Bismarck, Osmanlı İmparatorluğu'na hemen savaş açmalarını öğütlemiştir Ruslara. Ve bu konuda Petersburg'un Viyana hükûmetiyle bir uzlaşmaya varabilmesi için her türlü yardıma hazır olduğunu bildirmiştir. (Tatişçev, "II. Aleksandr", 1903 baskısı, s.348 ve devamı) (1)

Budapeşte'de Yapılan Gizli Anlaşma

Werder ve Munck misyonlarının uğradığı başarısızlık üzerine, yani 1876 sonbaharından sonra, Avusturya ile Rusya arasındaki müzakereler yeniden başlatıl-

mıştır. Bu görüşmelerin amacı, bir Rus-Türk savaşı söz konusu olduğu takdirde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından benimsenecek olan tavrın açıklığa kavuşturulmasıdır.

Budapeşte'de sürdürülen bu görüşmeler, 15 Ocak 1877 günü iki devlet arasında imzalanan bir gizli anlaşmayla sonuçlanacaktır.

Varılan uzlaşmaya göre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Türkiye'ye karşı gireceği bir savaşta, tarafsız kalacağını garanti ediyordu Rusya'ya. Buna karşılık Viyana hükûmeti, Bosna ile Hersek illerini işgal hakkını kazanmaktaydı.

Öte yandan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bosna ve Hersek'i ele geçirmek üzere girişeceği askerî harekâtı Romanya, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'a doğru genişletmemeyi yükümleniyordu. Rusya da aynı yükümü, Hersek, Sırbistan ve Karadağ konusunda kabullenmişti.

Ayrıca Viyana hükûmeti, Sırbistan'la Karadağ'ın Rusya'nın müttefikleri olarak, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa katılmalarına itiraz etmemekteydi.

Temel anlaşmaya yapılan bir ek konvansiyon, savaşta elde edileceği hesaplanan sonuçları kapsamakta ve kazançların nasıl bölüşüleceğini saptamaktaydı.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Avrupa'daki toprak kazançları Bosna ve Hersek'ten ibaret kalacaktı. Ayrıca, bu kesimde yer alan Novipazar sancağına da el atamayacaktı Viyana hükûmeti: Sırbistan'ı Karadağ'dan ayıran bu toprak parçasının kaderi, daha sonra yapılacak olan özel bir anlaşmayla belirlenecekti.

Rusya ise, toprak kazancı olarak, Besarabya'nın güney batı kesimiyle yetinmekteydi.

Bunu izleyen bir madde, Reichstadt Anlaşması'ndaki özel koşulların bu yeni anlaşma çerçevesi içinde de yürürlükte kalacağını açıklıyordu:

Yani Balkanlar'da büyük bir Slav devleti kurulmayacak; Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'a bağımsızlık hakkı tanınacaktı. Ayrıca, Tesalya, Epir, Girit ve İstanbul'un kaderleri de yine Reischstadt Anlaşması'na uygun şekilde düzenlenecekti.

En son olarak belirtelim ki, ana ve ek olmak üzere her iki anlaşma da Andrassy ile Rusya'nın Viyana büyükelçisi Navikov tarafından imzalanmıştır.

Görüldüğü gibi Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı rahatça savaş açabilirdi artık. Ama yine görüldüğü gibi, zafere ulaştığı takdirde Rusya'nın elde edeceği kazanç mümkün olan en aza indirgenmiş bulunmaktaydı.

Yani Avusturya'nın tarafsızlığını çok pahalıya ödeyecekti Rus hükûmeti.

Fransa ile Almanya Arasında 1877 Yılında Baş Gösteren Yeni Bir Savaş Tehlikesi ve Londra Protokolü

Bu arada Doğu bunalımının sonuçları, Fransız-Alman sınırında yansımakta gecikmeyecektir.

İstanbul konferansının başarısızlıkla kapanmasından sonra Bismarck, 1877 yılının Ocak ayında, basını yine her zamanki gibi diplomatik bir araç olarak kullanıp Alman ordusunu yeniden alarma geçirmiştir. Bu tutumuna gerekçe olarak

da Şansölye, Fransız süvari birliklerinin Fransız-Alman sınırında yoğunlaştırıldığı konusundaki söylentileri göstermekteydi.

Alarmdan hemen sonra Bismarck, İngiltere'nin Berlin Büyükelçisine başvurarak, iki ülke arasında Fransa'ya bir ittifak önerisinde bulunacaktır.

Fransa'nın Almanya'yı istilaya hazırlandığını ve bu tehlikeyi önlemek için de Almanya'nın hemen tedbir almak zorunda kaldığını ileri sürüyordu Bismarck. Ve şöyle devam ediyordu: Söz konusu tedbirleri Fransa, hiç şüphe yok ki, bir kışkırtma hareketi şeklinde yorumlayacaktı. Böyle bir tutum da, iki ülke arasında her an bir savaşa yol açabilirdi.

Dolayısıyla da Şansölye, savunu ve saldırı hâllerini kapsayan iki yönlü bir ittifak öneriyordu. (Bu konuda bk: 1. Slavonic Review'de Seton Watston tarafından yayımlanan belgeler, cilt IV, Mart 1926, no. 12, özellikle s. 746 ve 2. Garianov'un "İstanbul ve Çanakkale Boğazları" adlı eseri, s.310-311) (1)

Ama İngiliz Kabinesi, iyice düşünüp taşındıktan sonra, söz konusu öneriyi kabule yanaşmayacaktır.

Fransa ile Almanya arasında birdenbire baş gösteren bu savaş tehlikesi, Bismarck'ın amaçladığından çok daha farklı bir sonuç doğuracaktı: Almanya'nın bir kat daha güç kazanma olasılığı karşısında korkuya kapılan Beaconsfield hükûmeti, en başta Bismarck olmak üzere herkesi afallatan bir şekilde, Rusya ile uzlaşmak için bir yol aramaya karar vermiştir.

Nitekim, l877 yılının Şubat ayında Londra'da, Petro Şuvalov'la Lort Derby arasında başlayan müzakereler, iki ülke arasında bir ortak protokol imzalanmasıyla sonuçlanacaktır. Bu protokole göre Londra ve Petersburg hükûmetleri, Babıali'den, İstanbul konferansının iyice güdük hâle getirilmiş son önerisinde yer alan programdan daha dar kapsamlı bir reform programını kabul etmesini istemeye karar vermekteydiler.

Ve Kont İngatiev, bu yeni kolektif girişim konusunda bütün büyük devletlerin onayını almak üzere, belli başlı Avrupa başkentlerini ziyaretle görevlendirilmişti.

Nitekim altı büyük devletin Londra'da toplanan temsilcileri 31 mart günü bu protokolü imzalamış bulunuyorlardı. Ama protokol, Babıali tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine bir müdahale şeklinde yorumlanacak ve "Türk devletinin onuruna aykırı düştüğü" gerekçesiyle, l2 nisan tarihinde reddedilecektir.

Bismarck böylece anlamış oluyordu ki Almanya ile Fransa arasında bir savaş tehlikesi pekâlâ bir İngiliz-Rus anlaşmasına yol açabilir ve daha da beteri, böyle bir anlaşmanın en mantıksal sonucu Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasında bir uzlaşma havasının baş göstermesidir.

Bu olasılığı kavrar kavramaz uykusu kaçan Alman Şansölyesi, hükûmetine başvuracak ve Rusya'ya savaş ihtiyaçları için gerektiği takdirde, banker Bleichräder aracılığıyla yüz milyon rublelik bir borç sağlamaya hazır olduğunu bildirecektir.

Aynı zamanda Bismarck, Fransa'ya karşı da öteden beri sürdürdüğü tutumu değiştirerek uzlaşmacı bir havaya girmiştir. Ve Beaconsfield'in Rusya'ya yeniden soğuk davranması için bu kadarı yeterlidir.

Rusya ile Türkiye arasında bir savaş çıkarmak ve İngiltere ile Rusya arasındaki anlaşmazlığı derinleştirmek amacıyla Bismarck, işte bu manevraları çevirmektedir şimdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-RUS SAVAŞI (1877-1878) VE BERLİN KONGRESİ (1878)

1. SAVAŞ HAZIRLIKLARINDAN AYA STEFANOS ANTLAŞMASI'NA

İngiliz-Rus Pazarlığı

Londra protokolünün Türkiye tarafından reddedilişine, 13 Nisan 1877 günü, yedi tümeni daha savaş nizamına sokarak cevap verecekti Rusya. Çar, Başkumandanlık genel karargâhının bulunduğu Kişinev'e gitmiş ve 24 Nisan 1877 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açma bildirisini orada imzalamıştı.

Ama gerçek askerî harekâtın başlaması için Haziran sonunu beklemek gerekecektir.

Beaconsfield, Rusya'nın bu davranışına karşı Çanakkale Boğazı'nı işgal etmeyi düşünmüştür ilkin. Ama İngiliz Kabinesindeki etkili bakanlardan çoğu, bu planı onaylamamıştır.

Bunun üzerine İngiltere, 6 Mayıs günü Lort Derby tarafından, Şuvalov'a sunulan bir nota vermekle yetinecektir Petersburg hükûmetine. Söz konusu notada, Kraliçenin hükûmetinin şu üç şeyi kesinlikle kabul edemeyeceği açıklanmaktaydı: Süveyş Kanalı'nın Rusya tarafından abluka altına alınması; sadece savaş süresi için bile olsa, Mısır'ın işgal edilmesi; İstanbul'un ele geçirilerek Boğazlar rejiminde değişiklik yapılması.

Londra'daki Rus büyükelçisi, İngiltere'nin savaşa müdahaleye hazırlandığını anlamıştı hemen. Ve öylesine bir kuşkuya kapılmıştı ki, durumun ciddiyetini bir raporla hükûmetine bildirmeyi yeterli görmeyip doğrudan doğruya Petersburg'a hareket etmişti.

Rus hükûmeti, daha henüz başlamış olan savaşı kabul edilebilir koşullarla nasıl en hızlı bir şekilde kesebileceğini düşünmeye koyulmuştur. İlk iş olarak da Mısır ve Süveyş konusunda güvence vermiştir İngilizlere.

İstanbul ve Boğazlar konusuna gelince: Bu sorunun tüm Avrupa'yı ilgilendiren bir sorun olduğunu kabul ediyordu Petersburg. Yani, bir başka deyişle, bu sorunu tek başına ve sadece kendi işine geldiği gibi çözmeye kalkışmamayı yükümleniyordu.

Rus Dışişleri bakanı, bu güvencelerle yetinmemiştir: Rusya'nın ılımlı koşullarla barış imzalamaya hazır olduğunu Londra hükûmetine resmen bildirmekle görevlendirmiştir Büyükelçisini.

Yalnız bunun gerçekleşebilmesi için Türklerin, Rus ordusu Balkanlar'ı aşmadan önce barış talebinde bulunması gerekmektedir.

Gerçekten de Rus hükûmetinin ileri sürdüğü koşullar, İstanbul konferansının iyice kuşa döndürülmüş son isteklerinden daha ılımlıydı:

İstanbul konferansı, Bulgaristan'ın güney doğuda neredeyse Edirne, güney batıda ise Rodop Dağları'na kadar uzanan bölgeleri içermesini şart koşmuştu örneğin. Şimdi ise Rusya, Balkan sıradağlarının kuzeyinde kalan kesimin özerkliğiyle yetinmeye hazır olduğunu bildirmekteydi.

Kendi adına beklediği kazançlara gelince: Besarabya'nın güney batı kesiminin kendisine geri verilmesini ve doğuda da Batum Limanı'nın ona bırakılmasını istiyordu sadece Petersburg hükûmeti.

8 Haziran 1877 günü Şuvalov tarafından Lort Derby'ye iletilen barış programının temel nitelikleri, işte bunlardı.

İstanbul ve Boğazlar sorununa ilişkin kısmını kabul edilemez bulan İngiliz hükûmeti, bu Rus önerisini reddetmiştir. Hemen belirtelim ki Gorçakov bu önerisinde, askerî harekât gerektirdiği takdirde, Boğazlar havzasının Rus kuvvetleri tarafından geçici olarak işgal altına alınabileceğini açıklıyordu. Oysa İngiliz diplomasisi böyle bir olasılığı hiçbir şekilde kabul edemezdi.

Avusturya'nın Tavrı ve Savaşta Yeni Gelişmeler

Lort Derby, Ruslara karşı ortaklaşa bir mücadele düzenlemek amacıyla daha 19 Mayıs 1877 tarihinden itibaren Avusturya-Macaristan'la müzakerelere girişmiş bulunmaktaydı.

Londra şöyle bir öneride bulunmuştu Viyana hükûmetine: İngiltere, Boğazlara gönderecekti Akdeniz donanmasını; buna karşılık Avusturya-Macaristan da Tuna boylarındaki Rus ordusunun geri hatlarına saldıracaktı.

Risklerin eşit olmadığı açıktı bu durumda: Gerçekten de İngiliz deniz gücü bakımından, Rus savaş gemileriyle karşılaşmak diye bir tehlike söz konusu değildi. Değildi, çünkü Karadeniz'de Rusya'nın savaş gemisi yoktu.

Avusturya bakımındansa durum farklıydı. Gerçi ilk bakışta Tuna'yı aşan Rus birliklerinin Türklerle Avusturyalılar arasında bir çeşit kerpeten içinde kalacağı göz önüne alınırsa, Avusturya ordusunun kolay bir başarı kazanacağı umulabilirdi. Ama sonradan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Rusya'nın tüm silahlı kuvvetleriyle çarpışmak zorunda kalacağı da apaçık bir gerçekti.

Durumu haklı olarak bu açıdan değerlendiren Viyana hükûmeti, sadece Yakın Doğu'nun gelecekteki düzenini ilgilendiren sorunlarda ortak bir politika izlemeyi önerecektir İngiltere'ye. Yani Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya'yla savaşmaya yanaşmamıştır.

Avusturya ile İngiltere arasındaki bu müzakereler sürüp giderken, cephedeki askerî harekâtta da yeni gelişmeler birbirini izlemekteydi:

19 Temmuz 1877 günü, General Gurko kumandasındaki bir müfreze Şıpka geçidini ele geçirmişti örneğin. Rus ordusunun Balkan sıradağlarını aşarak güneye

doğru yürüyüşe koyulduğunu bildiren bu başarı, Osmanlı başkenti için büyük bir tehlike meydana getirmekteydi.

Nitekim 27 temmuz günü, İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Lyard'dan Rusların Edirne kapılarına dayandığını açıklayan korkulu bir rapor ulaşmıştı Londra'ya. Ve bu haberin etkisiyle Beaconsfield, Osmanlı hükümdarına, Beşikçe Körfezi'nde islim üstünde bekleyen İngiliz filosunu Boğazlara "davet ettirmek", önerisinde bulunma kararı alacaktır.

Ama bu paniğin temelsiz olduğu anlaşılmıştır çok geçmeden. Ve Lyard'ın Beaconsfield'den aldığı son talimatı yerine getirmesine gerek kalmamıştır. Çünkü Gurko'nun Şıpka geçidini zaptettiği aynı gün Osman Paşa kumandasındaki Türk ordusu da Plevne'yi ele geçirmiş ve Rus kuvvetlerinin sağ kanadı ile ulaşım yollarını ciddi şekilde tehdide koyulmuştur.

Londra'ya biraz gecikmeli olarak ulaşan bu haber alınır alınmaz, ortalık sakinleşmişti: Anlaşılıyordu ki uzayacaktı savaş; İngiliz çıkarları bakımından gerekli olan da buydu.

Bu gelişmeler karşısında Andrassy'nin tepkisi çok daha başka olmuştur: Rus ordusunun durumunun nazikleştiğini öğrenen Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı, içinde, olağanüstü bir cesaret duymuştur birdenbire. Ve tarafsızlığını bozmama konusunda Petersburg'a verdiği tüm sözleri unutup, hükûmetine, Avusturya ordusunu Romanya'ya doğru harekete geçirme önerisinde bulunmuştur.

Rus kuvvetlerinin tüm ulaşım yollarını kesmeyi amaçlıyordu böylece Andrassy. Ama Rusya ile bir savaşın o anda bile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun gücünü aştığına inanan Viyana askerî çevreleri, Dışişleri bakanını bu fikrinden çabucak caydıracaklardır.

Plevne'nin Düşüşü ve Yol Açtığı Sorunlar

10 Aralık 1877 günü Plevne'yi almıştır Ruslar. Ve bu son derece önemli askerî zafer, alabildiğine yoğun bir diplomatik etkinliğe yol açtı hemen.

Plevne daha düşmeden az önce Rus hükûmeti, kendisi tarafından hazırlanmış olan barış tasarısını Berlin ve Viyana yetkililerine iletmiş bulunmaktaydı. Belli başlı olarak şu önerileri kapsıyordu bu program:

1. İstanbul konferansının öngördüğü sınırlar içinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tabiisi olarak bir Bulgar prensliğinin kurulması.

2. Bosna ile Hersek'e özerklik sağlanması ve Viyana hükûmeti istediği takdirde, bu illerin Avusturya yönetimi altına alınması.

3. Sırbistan'la Karadağ'a ve Dobruca şekli altında Romanya'ya tam bağımsızlık tanınması.

4. Kars, Batum, Ardahan ve Doğubeyazıt'ın Rusya tarafından ilhakı.

5. Osmanlı İmparatorluğu tarafından Rusya'ya belli bir savaş tazminatının ödenmesi.

6. En son olarak da, Boğazlar rejiminde önemsiz bir değişiklik yapılması. Şöyle ki:

Bu değişiklik sayesinde Karadeniz'de "kıyısı bulunan devletler" yani özellikle

Rusya, gerektiğinde Boğazlardan savaş gemilerini geçirme hakkını elde edeceklerdi. Ama bu hak, gemilerin "birer birer" geçmesi ve her keresinde de Padişah'tan özel olarak izin alınmak suretiyle kullanılacaktı.

Savaşta yenik düşmüş olan Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere'den yardım almadığı takdirde Rus koşullarına boyun eğmek tehdidinde bulunmaktaydı. Bunun üzerine Büyük Britanya hükûmeti Rusya'yı, 13 Aralık günü verdiği bir notayla, İstanbul'un geçici bir şekilde bile olsa işgalinin, İngiltere'yi kaçınılmaz biçimde "önleyici tedbirler" almaya zorlayacağı konusunda uyaracaktır.

Ne var ki İngiliz kabinesinde bazı üyeler, bu tür tedbirlerin yersiz ve zamansız olduğunu ileri sürmekteydiler: Sadece ve sadece, Avusturya'yı yangına sürüklemekte fikir birliği hâlindeydi İngiliz hükûmeti.

Londra'nın uyarısına Gorçakov, açık ve kesin bir cevap verecektir: Rusya, askerî olayların gelişmesi sonucunda Türk başkentini geçici olarak işgal zorunda kalmayacağını garanti edemezdi.

24 Aralık günü Osmanlı hükûmeti, barış için aracılık etmesini isteyen bir öneride bulunmuştur İngiltere'ye. Ve İngiliz hükûmeti, bu isteği hemen Petersburg'a bildirecektir.

Buna verdiği cevapta Gorçakov, Türkiye savaşa son verilmesini gerçekten istiyorsa, İstanbul hükûmetinin, doğrudan doğruya, Rus Başkumandanına başvurup ateşkes dileğinde bulunması gerektiğini belirtiyordu. Ateşkesi uygulamaya hazırdı Ruslar; ama bunun için, ileride imzalanacak olan barış antlaşması koşullarının Osmanlılar tarafından önceden ve şimdiden kabul edilmesini şart koşuyorlardı.

Gorçakov ayrıca İngilizler açısından büyük önem taşıyan şu noktayı belirtmekten geri kalmamıştı: İmzalanacak antlaşmada "tüm Avrupa çıkarları"nı ilgilendiren maddelerin uluslararası bir konferansta tartışılıp karara bağlanmasını da kabul ediyordu Rus hükûmeti.

Nitekim Babıali, 8 Ocak 1878 tarihinde Rus orduları başkumandanı Grandük Nikola Nikolayeviç'e başvurarak ateşkes isteyecektir. Hemen başlamıştır müzakereler; ama müzakereler boyunca Rus kıtaları da, Osmanlı başkentine doğru ilerlemelerini sürdürmüşlerdir.

Durum hakkında kesin bir karara varabilmek için, aralıksız toplantı hâlindeydi İngiliz Kabinesi. Ve Kraliçe Victoria, Başbakanına yazdığı heyecanlı mektuplarda, bir erkek olmuş olsa bir an bile durmaksızın koşup Ruslarla savaşmaktan çekinmeyeceğini bildirmekteydi.

İngiliz Kabinesi yeniden Viyana hükûmetine başvurarak Rusya'ya karşı harekete geçmeyi düşünüp düşünmediklerini sordu. Sadece Andrassy hazırdı böyle bir harekete. Ama Avusturya-Macaristan Genelkurmayının uyarısı üzerine, o da yeniden reddetmek zorunda kaldı İngiliz önerisini. Gösterdiği gerekçeler arasında, seferberliğin son derece pahalıya mal olduğu da yer almaktaydı.

İstanbul'dan yağan kuşkulandırıcı haberlerin etkisi altında İngiliz Kabinesi, 23 Ocak günü, İngiliz donanmasını Boğazlara yollamaya karar verecektir en sonunda. Ve Londra, böyle bir girişimin Avusturya'yı da harekete geçireceği umudundadır.

Ne var ki bu kararı protesto amacıyla, Lort Derby ve Sömürgeler bakanlığı müsteşarı Carma (1) istifa etmişlerdir. Bunun üzerine hükûmet, verdiği karardan

dönüp, Amiral Hornby'ye hemen Beşikçe Körfezi'ne geri dönmesini isteyen ikinci bir emir yollayacaktır. Lort Derby'nin istifasını geri alıp yeniden göreve başlaması ancak böylece sağlanabilmiştir.

İngiltere ve Avusturya-Macaristan hükûmetleri, Rusya'ya verdikleri ortak bir notada, Türkiye ile Rusya arasındaki barış koşullarının uluslararası bir konferans tarafından tartışılıp saptanmasını istemişlerdir. Ayrıca Avusturyalılar bu notada, Reichstadt ve Budapeşte anlaşmalarının Rusya tarafından çiğnenmekte olduğunu belirtmekteydiler:

Gerçekten de Rusya, Bulgaristan'ı, Reichstadt ve Budapeşte anlaşmalarında, kuruluşu kesinlikle yasaklanan "büyük Slav devleti" hâline getirme çabasına girmişti.

Ateşkes

Rus hükûmeti, iki büyük devletle birden çarpışmaya girme cesaretini gösteremeyecektir. Bunun ilk nedeni; ordunun iaşe ve mühimmat sağlama olanaklarının savaş sırasında hemen hemen tamamen tükenmiş oluşu; ikinci ve belki de en temel nedeni ise, ülkenin mali durumunun parlak olmaktan bir hayli uzak bulunuşudur.

Nitekim Petersburg hükûmeti, barış antlaşmasında yer alacak koşullardan, en başta Boğazlar ve İstanbul sorunu olmak üzere, "tüm Avrupa'nın çıkarları"nı ilgilendiren madde ve hükümlerin uluslararası bir konferans tarafından saptanıp karara bağlanmasını kabule hazır olduğunu resmen açıklamıştır.

İngiltere ile Rusya arasında patlak verecek bir savaşın Rusya'ya pek pahalıya oturmasından ürken Çar II. Aleksandr da, kendi yönünden, Türkler ateşkes koşullarını kabul ettikleri takdirde, İstanbul'u katiyen işgale girişmeyip kentin surları önünde durmasını ve hele Gelibolu Yarımadası'na hangi nedenle olursa olsun ayak basmamasını buyurmuştu Rus ordusunun Başkumandanına.

Türkler, 31 Ocak 1878 günü imzalayacaklardır ateşkes antlaşmasını. Bu antlaşmanın bir maddesi, Rus işgal alanının Çatalca'ya kadar genişletilmesini öngörmektedir: Gerçekten de bu kesim, Rus birlikleri tarafından işgal edilmemiş bulunuyordu henüz o sırada.

Dolayısıyla da Rus ordusu, ateşkes imzalandıktan sonra da, bir süre daha ilerlemeye devam etmiştir. İşte bu harekât, İngiliz başkentinde yeni bir panik havasının doğmasına yol açacaktır.

Çünkü Rusların işi bir oldu bittiye getirip Osmanlı başkentini işgal edivermesinden ciddi şekilde korkmaktaydı İngiliz hükûmeti.

Kaldı ki bir ara İngilizler de, Boğazları ve de İstanbul'u, aynı şekilde bir oldu bittiyle işgal etmeyi ciddi şekilde düşünmüşlerdi. Nitekim 1877 yılının Ağustos ayı başlarında Beaconsfield, İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi Lyard'a şöyle yazıyordu:

"Donanmamızı Türk iç sularında ve Gelibolu Boğazını da somut bir garanti olarak, işgalimiz altında görmek isterdim aslında ben." (Temperley ve Penson, "Foundations of British Foreign Policy" s.35: Beaconsfiel'den Lyard'a 6 Ağustos 1877 tarihini taşıyan mektup.) (1)

İstanbul'un İşgali Konusunda Duraksamalar

Bu arada İngiltere'deki jengoistler tarafından ardı ardına düzenlenen gösteriler, tam bir toplumsal histeri havasına bürünmekteydi. (Jengoist: Farsça "ceng" sözcüğünden türetilme olup Rusya ile savaş ya da cenk etme yanlısı anlamına geliyordu o çağda) Bu durumda Büyük Britanya hükûmeti 8 Şubat günü amiral Hornby'ye, Boğazlara doğru yol alma emrini verdi yeniden.

Amirale, gemilerin Boğazlardan geçebilmesi için gerekli onayın İngiliz Büyükelçisi tarafından Osmanlı Padişahından alınmak üzere olduğu da bildirilmişti. Ve İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'na doğru ilerleyip, Padişah'ın iznini beklemek üzere, Eceabat koyunda demirledi.

Burada bir süre oyalanan Amiral, izin işinden bir haber çıkmayınca, yeniden demir alıp Beşikçe Körfezi'ne dönecektir.

Çok geçmeden öğrenilmiştir ki Osmanlı hükümdarı, İngiliz savaş gemilerinin İstanbul'a gelmesini onaylamaya cesaret edememiştir: Çünkü Rus Başkumandanı, böyle bir durum meydana geldiği takdirde, birliklerine İstanbul'u işgal emrini vereceğini açıklamıştı.

Gerçekten de Çar, Rus kıtalarının Osmanlı başkentini işgali için gerekli emri vermeye çoktan hazırdı. Ama Gorçakov ve Harbiye Bakanı Milyutin, böyle bir girişimin İngiltere ile savaşa yol açacağını göz önüne alarak, II. Aleksandr'a karşı çıkmışlardır.

Bunun üzerine Çar fikir değiştirmiş ve ancak İngiliz savaş gemileri Marmara Denizi'ne girdiği takdirde İstanbul'u işgal ettirmeye karar vermiştir.

Ama danışmanları yanından ayrıldıktan sonra tek başına kalan II. Aleksandr, yeniden fikir değiştirecek ve Türk başkentini hemen işgal ettirme tutkusuna kapılacaktır. Rus Çarının bu konudaki duraksamaları, hiç beklenmedik bir kararla sonuçlanmıştır. Birbirinin tam karşıtı olan iki telgraf birden çektirmiştir Batı Trakya'daki Rus ordusunun Başkumandanına... (Tatişçev, "II. Aleksandr" cilt. II, s.447-448) (1)

Bu arada İngiliz donanmasının manevraları, dünya kamuoyunda yavaş yavaş alay konusu olmaya başlamaktaydı. Nitekim bir sabah, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliğinin duvarında şöyle bir afişin asılı olduğu görüldü:

"İstanbul'la Beşikçe Körfezi arasında bir donanma kaybedilmiştir. Bulana dolgun bir ödül verileceği ilan olunur." (Langer, European Alliances and Alignements" s.136) (2)

Gerçekten de 12 Şubat 1878 günü Amiral Hornby, Marmara denizine girme emrini alıyordu yeniden. Ve bu kez bu emrin, Osmanlı hükümdarının izni olmasa bile, yerine getirilmesi gerekmekteydi.

Nitekim İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'nı geçerek, 15 şubat günü İstanbul karşısındaki Adalar'ın açığında demir attı. Ama Osmanlı imparatorunun ısrarlı ricaları üzerine İngiliz savaş gemileri, çok geçmeden, Marmara Denizi'nin Anadolu kıyısındaki Mudanya Limanı'na nakledilecektir.

Bu arada İngiliz kabinesi bir bildiri yayınlayarak; İstanbul Rus kuvvetleri tarafından işgal edildiği anda Petersburg'la diplomatik ilişkileri keseceğini açıklamıştı.

Viyana hükûmeti de aynı tavrı benimseyerek, Rus ordusu Osmanlı başkentine girer girmez, Petersburg'daki büyükelçisini geri çekeceğini resmen bildirmekteydi.

Bunun üzerine Rus hükûmeti, iki büyük devletle birden savaşa yol açacak bir girişimde bulunmama kararını alacak ve İstanbul'a on iki kilometre uzaklıkta, Marmara kıyısında bir yer olan Aya Stefanos'u işgal emrini vermekle yetinecektir.

Aya Stefanos Antlaşması

Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasındaki barış anlaşması, 3 Mart 1878 günü işte burada, Aya Stefanos'ta imzalanmıştır.

Söz konusu anlaşmanın incelenmesine geçmeden önce, önemli bir kaç noktayı belirtmemiz gerekiyor:

O sıralarda iyice yaşlanmıştı Gorçakov, üstelik hastaydı da. Dolayısıyla da Rus diplomasisi, fikir ve eylem birliğinden yoksun bir duruma düşmüş gibiydi.

Dönemin en etkili diplomatlarından biri olan Kont Petro Şuvalov, tam bir uzlaşma politikası yürütmekteydi Londra'da. Ama Gorçakov da bu konuda Şuvalov'u destekliyordu. Ve başta Jomini ile Giers olmak üzere Gorçakov'un Dışişleri bakanlığındaki en yakın yardımcıları, yine aynı politikanın sürdürülmesinden yanaydılar.

Ama hemen söyleyelim ki o sıralarda Rus diplomasisinin en önemli temsilcisi, Rusya'nın eski İstanbul büyükelçisi Kont İngatiev'dir. Nitekim Türkiye ile barış müzakerelerini yürütme görevini işte bu diplomata yüklemişti Çar. Ve Rus İmparatorluğu'nun hızla büyümesini sağlayacak bir yayılma politikasının en ateşli savunucularından biri olan Kont İngatiev, Osmanlı hükûmetine son derece ağır barış koşulları dikte edecektir.

Bulgaristan'ın, sınırlarını, İstanbul konferansında öngörülen şekle oranla daha da genişletmekteydi Aya Stefanos Antlaşması: Gerçekten de Bulgarlar, Kuzey Ege kıyılarında hiç de küçümsenmeyecek bir parçayı elde ediyorlardı. Ve Türkiye'nin Bulgar toprakları üzerinde garnizon bulundurma hakkı, elinden alınıyordu.

Çıkarını Osmanlı İmparatorluğu'nu savunup korumakta bulan İngiliz diplomasisi için bu, kabul edilemez bir durum yaratmaktadır.

Rusya'nın, Bulgaristan'ı da etki alanı içine aldıktan sonra tam bir Akdeniz devleti hâline gelmesinden korkmaktaydı İngiliz hükûmeti. Ayrıca, İstanbul'a öylesine yakındı ki çizilen yeni sınırlar, Boğazlar ve Osmanlı başkenti her an Bulgaristan üssünden başlatılabilecek bir saldırı tehdidi altında kalıyordu sürekli olarak.

İşte bütün bu nedenlerden ötürü İngiltere, Aya Stefanos Antlaşması'na şiddetle ve kesinlikle karşıdır.

Söz konusu antlaşma, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun temel çıkarlarına da uygun düşmemekteydi: Gerçekten de, önce Reichstadt'ta ve daha sonra da 15 Ocak 1877 günü Budapeşte'de varılan anlaşmalar, Balkanlar'da büyük bir Slav devletinin kurulmayacağını garanti ediyordu.

Nitekim İstanbul konferansı da böyle bir olasılığın gerçekleşmesini önlemek amacıyla, Bulgaristan'ı kuzeyden güneye inen bir çizgiyle iki parçaya ayırmıştı. Ve

bu tasarıya göre Batı Bulgaristan'ın Avusturya-Macaristan'ın etki alanına girmesi gerekmekteydi.

Ama Kont İngatiev, bütün bu gerekleri göz önüne almaya yanaşmayacaktır. Çünkü İngatiev Bulgaristan'ı Balkan Yarımadası'nın en geniş kesimini içine alan büyük bir Slav devleti hâline getirmeyi tasarlamaktadır.

Bulgaristan'ın durumu dışında Aya Stefanos Antlaşması tarafından ön görülen değişiklikler arasında en önemli olanları şunlardır:

Karadağ, Sırbistan ve Romanya, bağımsız ve egemen birer devlet durumuna yükseleceklerdir.

Besarabya'nın güney batı kesimi Rusya'ya geri verilmekte; Dobruca'nın kuzeyi, Romanya'ya bağlanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu, Kars, Ardahan, Doğubeyazıt ve Batum'u Rusya'ya; Balkanlar'daki bazı ufak toprak parçalarını da Sırbistan'a bırakmaktadır.

2. BERLİN KONGRESİ (13 HAZİRAN-13 TEMMUZ 1878)

İngiltere İle Rusya Arasında Yeni Pazarlıklar

6 Mart 1878 tarihinde Andrassy, uluslararası bir kongrenin toplanmasını resmî olarak önermiş bulunmaktaydı. Ve Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanına göre bu kongrenin, Gorçakov tarafından ileri sürüldüğü gibi sadece Boğazlar rejimini değil, aynı zamanda Türkiye ile Rusya arasındaki tüm barış koşullarını da tartışıp karara bağlaması gerekmektedir.

Rus hükûmeti, kendi çıkarlarına aykırı düşmesine rağmen, bu öneriyi onaylamak zorunda kalmıştır.

Rus diplomasisinde beliren bu uzlaşma havasının temel nedenini, Doğu bunalımının daha başında Avrupa'da kurulan yeni kuvvet dengesinde aramalıyız her şeyden önce: Osmanlı İmparatorluğu'na karşı girdiği savaş dolayısıyla Rusya, İngiltere ve Avusturya-Macaristan'la da bir savaşa tutuşmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı.

Oysa Rus hükûmeti böyle bir riski göze alamazdı; hele Almanya'nın benimsediği tavrı gördükten sonra...

Gerçekten de, 19 Şubat 1878 günü verdiği ünlü söylevde, Doğu bunalımında sadece "dürüst bir simsar", rolü oynayabileceğini açıklamıştı Bismarck: Hedefi, bütün bu kargaşalığı bir an önce sona erdirmekti.

Böylece Alman Şansölyesi, bu konudaki Rus politikasını etkin biçimde desteklemesine izin vermeyecek bir yükümlülük altına sokmuş oluyordu kendini dünya kamuoyu önünde.

Yine de Rus diplomasisi, Almanya'nın desteğini sağlamak için yeni bir girişimde bulunmaktan geri kalmayacaktır: Kendisini Osmanlı İmparatorluğu'yla savaşa itenin, aynı Bismarck olduğunu unutmamıştır daha Rusya.

Ama Petersburg hükûmeti çok geçmeden anlayacaktı ki, ateşli bir savaş yanlısı olarak tanıdığı Alman Şansölyesi, bu arada, eksiksiz bir barış perisi kesilecek kadar zaman bulmuştur:

Gerçekten de Bismarck, barış uğruna bu kongrenin toplanmasına evet demesini "öğütlüyordu" Rusya'ya şimdi. Hiç şüphe yok ki Şansölye, bu yargıçlar kurulu toplantısından Alman diplomasisinin birtakım kazançlar sağlayabileceği hesabıyla böyle davranmaktaydı.

Ve bu durumda Rus hükûmetine, uluslararası kongrenin toplanmasını kabul etmekten başka bir çare kalmamış bulunuyordu. Nitekim Gorçakov'un yanı sıra devlet işlerinde en yetkili kişiler de savaşı sürdürmenin Rusya'nın çıkarlarına aykırı düşeceği fikrini savunmaya başlamışlardı: İki ordunun, Balkan ve Kafkas ordularının başkumandanları olan Grandük Nikola Nikolayeviç'le Grandük Mihail Nikolayeviç, Harbiye Bakanı Milyutin ve Maliye Bakanı Raytern de vardı bunların arasında.

Bu konuda Beaconsfield'in de hakkını yememek gerekiyor: Gerçekten de sayısız yanılgı ve duraksamadan sonra İngiliz Başbakanı, bu kesin karar anında, amacına ulaşmak için izlemesi gereken yolu isabetle seçmiştir.

Rus hükûmetini, uluslararası konferansın toplanmasına boyun eğmediği takdirde, İngiltere'nin gerçekten savaşa hazır olduğuna inandırmaktı bu yol. Ve Beaconsfield, açıktan açığa savaş hazırlıklarına girişecektir bu sefer. Öyle ki, Lort Derby bir kez daha istifa etmek zorunda kalacaktır.

Rus hükûmeti için ağır bir kayıp olmuştur Derby'nin çekilişi. Çünkü bu bakan, Beaconsfield'in Rusya'ya beslediği düşmanca duyguları herkesten daha kolayca etkisiz hâle getirebiliyordu.

Burada, Lort Derby kadar Lady Derby'nin de Rusya bakımından büyük önem taşıdığını ortaya koyan bir açıklama yapalım: Gerçekten de son yayınlardan öğreniyoruz ki, Rusya'nın Londra Büyükelçisi Şuvalov'un yakın dostu olan bu hanım, İngiliz kabinesinde olup biten ne varsa vakit geçirmeksizin Büyükelçiye bildirmekteydi.

Salisbury'nin Bir Manevrası Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi

Lort Derby'nin ardından Dışişleri bakanlığına getirilen Lord Salisbury, büyük diplomatik yetenekleri olan bir adamdı. Beaconsfield'in saldırgan amaçlarını paylaşmadığı gibi, politikasının doğruluğundan da şüphe ediyordu.

Nitekim bir gün Salisbury, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemekle "yanlış ata" oynadığını, söyleyebilmiştir.

Gerçekten de İngiltere'nin yeni Dışişleri bakanı, öteden beri Rusya ile bir yakınlaşma politikasından yanadır. Ama böyle bir politikayı uygulamaya koyulmadan önce de, Rusya'nın gözünü iyice korkutmak gerektiğine inanmaktadır.

İşte bu inancın etkisiyle Salisbury, Rusya'ya karşı alabildiğine ters ve anlayışsız davranacaktır ilk başta. Ve bu tavır karşısında Şuvalov, İngiliz hükûmetinin Aya Stefanos Antlaşması'nda ne gibi değişiklikler yapılmasını istediğini, Salisbury'ye açıkça sormak zorunda kalmıştır.

Rus Büyükelçisinin bu girişimiyle başlayan müzakereler, 30 Mayıs 1878 günü imzalanan bir İngiliz-Rus Anlaşması'yla sonuçlanacaktı. Söz konusu anlaşmaya göre Bulgaristan, Balkan sıradağlarının ardına itiliyor ve böylece İstanbul'dan tamamen uzaklaştırılmış oluyordu.

Buna karşılık İngiltere de, Besarabya'nın Rusya'ya geri verilişine olduğu kadar Batum'la Kars'ın Rusya tarafından ilhakına karşı çıkmamayı da yükümlenmiştir.

Rusya ile imzalanan bu anlaşmayı dengelemek amacıyla İngiltere hükûmeti, Osmanlı İmparatorluğu ile de bir anlaşma imzalamak yoluna gitmiştir. Londra'da hazırlanan bu İngiliz-Türk Anlaşma tasarısının bir maddesi şöyle demekteydi:

"Batum, Kars, Ardahan ya da bu yerlerden sadece biri Rusya'nın elinde kaldığı takdirde İngiliz hükûmeti, Osmanlı hükümdarına silah gücüyle yardım etmeyi yükümlenmektedir."

Ayrıca İngiltere, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'daki tüm topraklarını herhangi bir yeni Rus saldırısına karşı savunmayı" da yükümleniyordu.

Ama bu tasarı Osmanlı hükûmeti tarafından kabul edilip kesin anlaşma metni ortaya sürüldüğünde görülecektir ki, İngiltere'nin Türkiye'ye karşı benimsediği bu yardımcı tavır, çıkar gözetmez bir tavır olmaktan alabildiğine uzaktır.

Nitekim, kesinleşen anlaşma metninde şöyle bir maddenin yer aldığına tanıklık ediyoruz:

"İngiltere'nin yukarıda belirtilen yükümlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesini sağlamak için, Majeste Osmanlı imparatoru, Kıbrıs adasının İngiltere tarafından işgal edilmesini kabul buyurmaktadır."

Batum, Kars ve Ardahan'a ilişkin o madde ise, şöyle bir değişikliğe uğratılmıştı: Rusya bu bölgeleri Osmanlı İmparatorluğu'na geri verdiği takdirde, İngiltere de Kıbrıs'ı boşaltacaktı ve böylece bütün anlaşma yürürlükten kalkmış olacaktı.

En son olarak da Padişahın, imparatorluğun Asya'daki toprak durumunu düzeltmeye yönelik reformlar yapmayı yükümlendiği madde ise, Türkiye'nin iç işlerine sürekli şekilde karışma olanağını sağlamaktaydı İngiltere'ye. (C. Noradonughial "Receuil d'Actes İnternationaux de l'Empire Ottomane", cilt III, s.522-523) (1)

Ve Osmanlı hükûmetine, bu anlaşmayı kabul edip etmediğini bildirmesi için sadece kırk saatlik bir mühlet tanınmıştı. Yani bu aslında bir anlaşma önerisi değil, bir ültimatomdu.

4 Haziran 1878 günü imza edilecektir Kıbrıs anlaşması. Ama Padişah, sonradan, adanın İngilizlere bırakıldığını bildiren fermanı yayınlamaktan vazgeçmiştir.

Ne var ki Beaconsfield, böyle önemsiz "ayrıntı"larla cesaretini yitiren bir adam değildi. Nitekim İngilizler, fermansız işgal ettiler adayı. Padişaha, Kıbrıs'ın "dostlarına aktarılmış bulunduğunu", açıklayan bir ferman yayınlamaktan başka yapacak bir şey kalmamaktaydı.

6 Haziran günü ise İngiltere ile Avusturya-Macaristan arasında bir anlaşma imzalanmıştır: Toplanacak olan uluslararası kongrede ortak bir tutum izlemeyi yükümlenmektedir, taraflar: Bulgaristan'ın Balkan sıradağlarının güneyine doğru genişletilmesine izin vermeyecekler ve Rus kuvvetlerinin bu ülkeyi altı aydan fazla bir süre işgal altında tutmasını kabul etmeyeceklerdir.

Ayrıca İngiltere, Bosna ve Hersek üzerindeki Avusturya isteklerini desteklemeyi de yükümlenmektedir.

Kongrenin Açılışı ve Bismarck'ın Tutumu

13 Haziran 1878 günü Berlin'de açıldı Kongre. Kongreye büyük devletlerin temsilcileriyle aynı haklara sahip olmamak şartıyla, Balkan devletlerinin temsilcileri de kabul edilmişlerdi.

Büyük devletler tarafından yollanan kurullara, Almanya'dan Bismarck, Rusya'dan Gorçakov, İngiltere'den Beaconsfield, Avusturya-Macaristan'dan Andrassy, Fransa'dan Waddington ve İtalya'dan Corthis gibi Dışişleri bakanları ya da Başbakanlar başkanlık ediyordu. Kalabalık kurullardı bunlar.

Ev sahibi sıfatıyla Bismarck'ın başkanlık ettiği kongreye yardımcı delege olarak katılan temsilciler arasında en büyük rolü oynayanlar, Şuvalov ile Salisbury olmuştur.

Şöyle bir çalışma metodu izlemekteydi Bismarck:

Başkan sıfatıyla gündemi hazırlıyor ve ilk ele alınacak sorunun özlü bir açıklamasını yapıyordu. Daha sonra müzakereler başlamaktaydı.

Müzakereler sırasında ciddi anlaşmazlıklar baş gösterdiği takdirde Bismarck, tartışmaları özetliyor ve toplantıya ara veriyordu. O sorunla ilgili delegeler, kendi aralarında tartışmak üzere, bir özel toplantı yapmaya çağrılıyorlardı.

Taraflar arasında anlaşmaya varıldığı zaman, sorun yeniden Kongreye sunulmakta ve tüm üyelerin katılımıyla kesin bir karara bağlanmaktaydı.

Balkan devletlerinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun temsilcilerini açıktan açığa hor görüyordu Bismarck: O kadar ki bir seferinde Padişahın temsilcilerine, Türkiye'nin kaderini katiyen umursamadığını söylemek kabalığını bile göstermiştir.

Bu yaz sıcağında böyle bir Kongrede vakit yitirmesinin nedeni olarak da, büyük devletler arasında kopabilecek çatışmaları önleme arzusunu ileri sürmüştür Alman Şansölyesi. Ona göre: Larissa ve Florina gibisinden Balkanlar'daki birtakım "pis kokulu in"lerin kaderi için bunca enerji harcamak üzüntü verici bir iştir.

Çatışmalar Uzlaşmalar ve Sonuç "Türkiye İşte Böyle Yağma Edildi"

Kongre kararlarının ana çizgileri, 30 Mayıs 1878 tarihli Rus-İngiliz Anlaşması'nda kabataslak bir şekilde de olsa belirlenmiş bulunmaktaydı.

Ama bu anlaşma Bulgaristan'ın sınırlarını, ayrıntılara inmeksizin genel bir açıdan göz önüne almakla yetinmişti. Oysa bu ayrıntılar, Balkan geçitlerinin stratejik değeri dolayısıyla büyük bir önem taşımaktaydı. Nitekim söz konusu geçitlerin hangi ülkenin sınırları içinde kalacağı sorunu, şiddetli tartışmalara konu olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Bulgaristan'ın Balkan sıradağlarının güneyinde kalan kesimi üzerindeki hakları sorunu da uzun ve şiddetli tartışmalara yol açacaktır. En sonunda bu kesimde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı özerk bir eyalet kurulması kararlaştırılmış ve bu eyalete Doğu Rumeli (Şark-i Rumeli) adı verilmiştir.

Kongrenin açılışının hemen ertesi günü, 30 mayıs tarihli Rus-İngiliz anlaşması üzerine İngiliz basınında yayınlanan açıklamalar, büyük bir heyecan yaratmış-

tı. Ve Rusya ile önceden bir uzlaşmaya varmış bulunduğunun meydana çıkması, Disraeli'yi kongrede katı bir tavra bürünmek zorunda bırakacaktır.

Gerçekten de İngiltere'de, Başbakanın Ruslara karşı gereğinden fazla yumuşak davrandığını ileri süren sesler yükselmekteydi. Ve İngiltere'nin Rusya'ya vermiş olduğu tavizleri dengeleyen Kıbrıs Anlaşması'nın varlığı henüz kamuoyunca bilinmediğinden, gittikçe çoğa1ıyordu bu sesler.

Bu durumda her ne pahasına olursa olsun görünüşü kurtarma derdine düşen Disraeli, hiç beklenmedik bir tehdide başvuracaktır birdenbire:

20 haziran günü Doğu Rumeli'de uygulanacak rejim ve Sofya sancağının kaderi konusunda beliren kesin anlaşmazlığı bahane eden İngiliz Başbakanı, kongreyi terk etmeye karar verdiğini bildirmiştir.

İngiltere Başbakanını Londra'ya götürmek için özel bir ekspresin Berlin garında hazır beklediği haberi üzerine Bismarck araya girecektir. Taraflar arasında şöyle bir uzlaşma sağlamıştır Alman Şansölyesi:

Sofya sancağının Osmanlı İmparatorluğu tarafından Bulgaristan'a bırakılmasının İngilizlerce kabul edilmesine karşılık Ruslar da, Türk kuvvetlerinin Doğu Rumeli'ye girmesi hakkını tanıyorlardı, İstanbul hükûmetine. Ayrıca Rusya'nın Bulgaristan'ı işgal süresi, dokuz ay olarak belirlenmişti ve Bulgar prensliğindeki yönetim mekanizması Rusya tarafından örgütlenecekti.

Bosna ile Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgalini de istemeden kabul etti Kongre: İngiltere ile Almanya, Avusturya-Macaristan hükûmetini desteklemekteydiler; Rusya ise, 1877 yılında imzalanmış olan Budapeşte Anlaşması'nda kabul ettiği yükümleri çiğneyebilecek durumda değildi.

Bu ilhakı protesto etmek üzere Osmanlı İmparatorluğu'ndan yükselen ses ise, genel ilgisizlik karşısında işitilmedi dense yeridir.

Bu arada ilginç bir sahne de yaşamıştır Kongre: Bosna ile Hersek'in kaderi konusundaki karar karşısında son derece öfkeli gözüküyordu İtalya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu güçlenmesine "karşılık olmak üzere" kendisine de bir şeyler verilmesi gerektiğini ileri sürüyordu.

Gündeme alındı İtalya'nın isteği ve reddedildi. Ama oylamaya geçilmeden önce bir Rus diplomatı, İtalyanların Custozza'da ezici bir yenilgiye uğramalarına rağmen 1866 savaşından toprak kazancıyla çıkmış oluşlarına telmihte bulunarak, şöyle bir nükte yaptı:

– Neye dayanarak toprak istiyor bu İtalyanlar? Yine bir savaş mı kaybettiler yoksa?

Almanlarla Avusturyalılar, Tunus'u işgal etmelerini önermişlerdi İtalyanlara. Ama İtalya böyle bir girişimi göze alamıyordu. Kaldı ki Tunus, aynı Bismarck tarafından aynı anda Fransızlara da peşkeş çekilmekteydi.

Rusların Asya'daki toprak kazançları üzerinde kopan tartışma da, Kongreyi yeniden dağılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacaktır. Şöyle ki:

30 mayıs tarihli Rus-İngiliz Anlaşması, Batum'un Rusya tarafından "işgal"ini hükme bağlamaktaydı. İşte Beaconsfield ve Salisbury bu sözcüğe dayanarak, Batum'un "ilhak"ına değil, sadece "işgal"ine evet demiş olduklarını ileri süreceklerdir.

Bu noktada Rusya'ya taviz vermeye hazır olduklarını bildiriyorlardı İngiliz temsilcileri; ama buna karşılık da Rusya'nın, Boğazlar rejimi konusundaki İngiliz yorumunu kabul etmesini istiyorlardı. Ve bu yorum, İngiliz donanmasına, Karadeniz'e geçiş hakkının tanınmasına dayanmaktaydı.

Salisbury'nin ileri sürdüğüne göre, 1841 ve 1871 anlaşmalarıyla kabul edilen Boğazların kapatılması ilkesi, Avrupalı devletler tarafından Osmanlı İmparatoruna karşı üstlenilen bir yükümlülük karakterini taşıyordu. Dolayısıyla da, Padişah belli bir donanmanın Boğazlardan geçişine izin verdiği takdirde kendiliğinden düşerdi bu hüküm.

Bu yoruma Rus delegasyonu şiddetle karşı çıkmıştır. Şuvalov tarafından okunan Rus resmî bildirisinde, Boğazların kapalı tutulması konusunda Avrupalı devletlerin sadece Osmanlı İmparatoruna karşı değil, kendi kendilerine karşı da bir yükümlülük altına girmiş bulundukları ileri sürülmekteydi.

Şöyle bir uzlaşmaya varıldı en sonunda: Kars ve Ardahan, Rusya'ya bırakılacak; buna karşılık Doğubeyazıt Türklerde kalacaktı.

Bunun yanı sıra Kongre, Aya Stefanos Antlaşması'nın Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlıklarını hükme bağlayan maddesi ile Dobruca ve Besarabya'daki rejimi belirleyen maddesini yürürlükte bırakmıştır.

Kongrenin çalışmaları, 13 Temmuz 1878 günü, Aya Stefanos Antlaşması'nın yerini alan Berlin Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona erecektir.

Kazanmış olduğu zaferin ürünlerinin büyük bir kısmı Rusya'nın elinden alınmış oluyordu bu anlaşmayla. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nun "savunucusu" rolündeki İngiltere ile Avusturya, bir tek kurşun sıkmaksızın, Kıbrıs'ı ve Bosna ile Hersek'i ele geçirmekteydiler.

Görüldüğü gibi Berlin Antlaşması, Türkiye'nin kısmi bir şekilde bölüşülmesiyle temel niteliğini kazanmaktadır. Nitekim Lenin, bu anlaşmanın sonuçlarını şu sözlerle özetleyecektir:

"Türkiye işte böyle yağma edildi."

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVUSTURYA-ALMANYA İTTİFAKI VE ÜÇ İMPARATOR ANLAŞMASI'NIN YENİLENMESİ

1. RUS-ALMAN İLİŞKİLERİNİN GERGİNLEŞMESİ

Berlin Kongresi'ni İzleyen Karşılıklı Suçlamalar

Alman Şansölyesinin Doğu bunalımı sırasında takındığı tavır, bir Avusturya-Rusya savaşı çıktığı takdirde, Almanya'nın kesinlikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu destekleyeceğini apaçık ortaya koymuş bulunmaktaydı. İşte bu saptamanın mantıksal bir sonucu olarak, Rusya ile Almanya arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlayacaktır.

Berlin Kongresi'nin hemen ertesinde Rusya'daki Slavcı basın alabildiğine gürültülü bir kampanya açmıştır.

Başta Aksakov olmak üzere Slavcı politika yazarları, Rus kanıyla kazanılanları, cesaretsizlik yüzünden, yitirmekle suçluyorlardı Rus diplomasisini. Aynı basın, Alman Şansölyesine daha da büyük bir şiddetle saldırmaktaydı:

Bu yazarlara göre, Rusya'ya ihanet etmişti Bismarck. Rusya'nın 1870-1871 yıllarındaki Fransız-Alman savaşı sırasında Almanya'ya karşı benimsediği dostça davranışı bir anda unutuvermişti.

Hükûmet çevrelerinin bu kampanya karşısındaki tutumu da Almanya bakımından iç açıcı değildi: Gerçekten de Çarlık yönetimi, soylularla burjuvaların ortaklaşa olarak sözcülüğünü yaptığı kamuoyu önünde, kendini temize çıkarmak için, Alman Şansölyesinin Berlin'deki ikircikli politikasına çatan yayınları hoşgörüyle karşılamaktaydı.

Bismarck elbette ki bu kampanyanın altında kalmayacaktır. Nitekim Şansölye, emrindeki "sürüngen" basın aracılığıyla, Rus "nankör"lüğü temasını işlemeye koyulmuştur yaygın şekilde. Bu aynı temanın, Bismarck'ın diplomatik yazışmalarında da, ısrarla işlendiğine tanıklık ediyoruz.

Almanya'daki "sürüngen" basın, özet olarak şunu söylemekteydi: Berlin'de Rusya için Bismarck, kongreye katılan tüm Rus diplomatlarının toplam çabasından, çok daha fazla çaba göstermişti.

Bu arada bir noktayı belirtmek gerekiyor: Belirli bir öfke duymalarına rağmen

Gorçakov ve Çar II. Aleksandr, kongreden hemen sonra Bismarck'a karşı düşmanca bir tavır takınmaktan uzak kalmışlardır.

Tam tersine, Alman delegelerinin desteğini sağlamaya çalışmaktaydı Rus diplomasisi: Çünkü Kongre dağıldıktan sonra da devam eden komisyonlarda, Balkanlar'daki yeni sınırlar saptanmaktaydı.

İlişkileri resmî bir şekilde gerginliğe götürecek olan yolda ilk adım, Alman Şansölyesi tarafından atılmıştır. Gerçekten de 1878 yılının Ekim ayında Bismarck, söz konusu komisyonlarda görevli Alman temsilcilerine, Rusya'ya karşı bir tavır takınmalarını emredecektir.

Yakın geçmişteki diplomatik başarısızlıklarının yanı sıra ülke içinde de ağır bir siyasal gerginlikle karşı karşıya bulunan Rus hükûmeti ise, Alman diplomasisindeki bu kesin yön değişikliğine alabildiğine büyük bir duyarlılıkla tepki göstermiştir.

Ekonomik Nedenlerin Etkisi

Almanya ile Rusya arasında baş gösteren soğukluğun bir başka nedeni de, Çarlık rejiminin çözmek zorunda bulunduğu ekonomik güçlükler olmuştur.

Şöyle ki:

Almanya, Rus ham maddeleri için en önemli sürüm yerlerinden birini meydana getirmekteydi. Örneğin 1869 yılından beri Rus ihracatının yüzde 30'unu tek başına Almanya emiyordu. Bu bakımdan da Almanya, İngiltere'den hemen sonra gelen en büyük müşterisiydi Rusya'nın.

Durum böyleyken 1870-1880 yılları arasında Avrupa'yı kasıp kavuran tarımsal bunalım, ham madde ve besi ürünleri piyasalarını ele geçirmek için, sürüp giden rekabeti bir kat daha keskinleştirecektir.

Nitekim Prusyalı junker'ler, Alman iç piyasasını yabancı rekabet karşısında koruyacak kesin tedbirlerin bir an önce alınmasını istemekteydiler hükûmetten. Ve bu ısrarlı istekler önünde Bismarck, sağlık tedbirleri alma bahanesiyle 1879 yılının Ocak ayında, Rusya'dan sürü hayvanları alımını hemen tamamen yasaklayan bir kararname yayınlayacaktı.

Alman hükûmetini bu karara sürükleyen bir de somut dayanak vardı ortada: Tam o sırada Astrahan bölgesinde veba salgını baş göstermişti.

İşte bu yasaklama kararı, Rusya'daki büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına indirilen öldürücü bir darbe olmuştur. Ve bu durum, Rus basınında, Almanya'ya kaşı girişilen kampanyayı büyük çapta etkileyecektir.

Nitekim Almanya'nın Petersburg büyükelçisi General Schweinitz, güncesine şöyle yazıyordu:

"Vetlian'daki veba salgınına karşı alınan bu tedbir kararı, Rusya'da, Alman hükûmetinin tüm öbür davranışlarından daha fazla öfke ve kin yaratmıştır." (Schweinitz, "Denkwürdigkeiten", cilt II, s.40) (1)

Sağlık tedbirlerinin alınmasından ve hele 31 Ocak 1879 tarihinden sonra, Bismarck'a karşı o güne değin sadece Slavcı muhalif basın tarafından yürütülen kampanyaya, Petersburg'da yayınlanan ve Gorçakov'un yakın çevresiyle ilişkisi olduğu bilinen, Ses gazetesinin de katıldığını görüyoruz.

Bunun üzerine Alman Şansölyesi de kolları sıvamıştır. Ve iki devlet adamı arasındaki, bütün Avrupa'da büyük yankılar uyandıran, "basın savaşı" böylece başlayacaktır.

Sürü hayvanları ithalatına konulan kısıtlamaları, yine 1879 yılı içinde, buğday ithalatına bindirilen yeni gümrük vergileri izlemiştir. Bu ise, "veteriner" tedbirlere oranla, çok daha yıkıcı bir darbe olacaktır Rus tarımı bakımından.

Gerçekten de Rus maliyesini tamamen altüst eden bu vergiler, iki ülke arasındaki ilişkilerin ağır biçimde zedelenmesiyle sonuçlanmıştır.

Aleksandrovo Görüşmesi (3-4 Eylül 1879)

İki ülke arasındaki ilişkilerin kopacak derecede nazikleşmesini katiyen umursamıyordu Bismarck. Tam tersine bu durum, öteden beri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'yla daha sıkı bir işbirliğine gitmeyi tasarlayan Alman Şansölyesinin işini büyük çapta kolaylaştırmaktaydı.

Bu konudaki belli başlı güçlük, İmparator Wilhelm'den geliyordu: Gerçekten de, artık iyice yaşlanmış bulunan Alman İmparatoru, Rusya'ya karşı bir ittifakın altına imza koymayı ısrarla reddetmekteydi.

Bu engeli aşabilmek amacıyla Bismarck, her çareye başvurarak, Rusya'nın kendilerine kökten karşı olduğuna inandırmaya çalışmaktaydı İmparatoru.

Nitekim bütün bu dönem boyunca İmparatora sunduğu raporlarda Şansölyenin ilk olarak, Berlin Kongresi'nden sonra, Rusya'nın Almanya'ya karşı tehdit edici bir tavra girdiği tezini işlemeye koyulduğunu görüyoruz.

Tezine destek olarak Bismarck, Çar II. Aleksandr'ın 15 Ağustos 1879 tarihinde Wilhelm'e yazmış olduğu bir özel mektubu ileri sürmekteydi. Bu mektubunda Çar, Berlin Antlaşması'nın uygulanmasına ilişkin sorunlarda, Almanya'nın benimsediği ters tutumdan şikayet ettikten sonra, sırf Gorçakov'a beslediği kişisel kin duygularının itişiyle Rusya'ya karşı düşmanca girişimlere kalkışmakla suçluyordu Bismarck'ı.

Ve mektup, şöyle bir uyarı ile sona ermekteydi:

"Böyle bir tutumun ülkelerimiz bakımından tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini, üzülerek de olsa belirtmek zorundayım." (Tatişçev, "II. Aleksandr, cilt. II, s.666'daki ek) (1)

Çar Aleksandr'ın bu mektubu, Bismarck için bir çeşit cankurtaran simidi yerine geçmiştir: Çünkü mektubun üslubu, gerçekten üzecektir İmparator Wilhelm'i.

Ama yaşlı hükümdar, Avusturya-Almanya ittifakı konusundaki fikrini yine de değiştirmeyecekti. Çarla doğrudan doğruya bir hesaplaşma yolunu denemeyi kararlaştırmıştı I.Wilhelm. Bu amaçla, yaveri Feldmareşal von Manteuffel'i II. Aleksandr'a elçi olarak gönderdi.

İmparatorun temsilcisini tamamen yatıştırmayı başarmıştır Rus Çarı. Manteuffel Petersburg'dan ayrılırken yaptıkları son görüşmede de, Alman İmparatoruyla buluşup baş başa konuşmak arzusunda olduğunu açıklamıştır.

I. Wilhelm, Bismarck'ın muhalefetine rağmen bu öneriyi kabul edecektir. Ve iki hükümdar, 3-4 Eylül 1879 tarihinde iki gün boyunca, Rus-Alman sınırındaki Rus kasabası Aleksandrovo'da buluşup enine boyuna görüşmüşlerdir.

Alman İmparatoru, yeğeniyle, tamamen barışmış olarak dönmüştü Berlin'e. Ve artık Avusturya-Macaristan'la yapılması tasarlanan ittifakın sözünün edilmesi bile yaşlı hükümdarı hırçınlaştırmaya yetiyordu.

Avusturya-Almanya İttifakı (7 Ekim 1879)

Ama Bismarck, hükümdarının bu kesin karşı çıkışına aldırış etmeksizin, Andrassy ile müzakereleri sürdürmekteydi.

Nitekim; 20 Eylül günü Viyana'ya gelen Alman Şansölyesi, imzalanacak anlaşmanın metni üzerinde Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanıyla tam bir fikir birliğine varmış bulunuyordu.

Başlangıçta, sadece Rusya'ya karşı değil, Fransa'ya karşı bir işbirliğini de kapsayan bir anlaşma yapmak için uğraşmıştır Bismarck. Ama Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı buna kesinlikle karşı çıkınca, Alman Şansölyesi boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Andrassy'nin sonradan anlattığına göre, iki devlet adamını kesin anlaşmaya götüren sahne şöyle geçmiştir:

Uzun bir tartışmadan sonra Alman Şansölyesi koltuğundan kalkarak ilerlemiş ve gözlerini Avusturya Dışişleri bakanının gözlerine dikip şunları söylemiştir:

"Ne yapmakta olduğunuzu iyi düşünün derim size yalnız. Bana itiraz etmekten vazgeçmenizi son defa olarak rica ediyorum sizden".

Sonra da tehdit edici bir tonla devam etmiştir:

"Teklifimi kabul edin. Yoksa... Ben sizin teklifinizi kabul edeceğim."

Ve bir kahkaha atıp, yaşlı Alman İmparatoruna telmihte bulunmak üzere şunları eklemiştir: "Ve başıma büyük bir dert açmış olacağım böylece."

Görüldüğü gibi, Avusturya-Almanya ittifak anlaşması Andrassy tarafından önerilen biçimde imzalanmıştır.

Anlaşmanın ilk maddesi şöyle diyordu:

"İki İmparatorluktan biri, her iki tarafın da umutlarına ve en içten dileklerine aykırı olarak Rusya tarafından bir saldırıya uğradığı takdirde, taraflar, ordularının tüm gücü ile birbirlerinin yardımına koşmayı ve dolayısıyla da ancak aralarında varılacak ortak bir anlaşma sonucunda düşmanla barış imzalamayı yükümlenirler."

Saldırgan, Rusya dışında bir devlet olduğu takdirde taraflar, birbirlerine karşı iyi niyetli bir tarafsızlık politikası gütmeyi vaat ediyorlardı.

Ama Rusya o saldırgan devletin yanında yer aldığı takdirde, anlaşmanın birinci maddesi yürürlüğe girecekti hemen ve savaş dışında kalmış olan taraf, müttefikinin yanında savaşa katılacaktı.

Anlaşma gizliydi, açıklanmayacaktı. Bunun belli başlı nedenlerinden biri, Avusturya-Macaristan Parlamentosu'nda ciddi bir muhalefetle karşılaşmaktan korkmasıydı Andrassy'nin.

Özellikle Rusya'ya karşı yönelen böyle bir anlaşma, Alman imparatoru Wilhelm açısından kabul edilemez nitelikte görülmekteydi.

Nitekim Bismarck, bu gerçeği göz önüne alarak, Viyana'dan döndükten son-

ra 26 Eylül günü hükûmeti toplantıya çağıracak ve anlaşma İmparator tarafından onaylanmadığı takdirde, toplu istifa kararı alacaktır. I.Wilhelm, bu durumda Başbakanına boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Ve anlaşma, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adına Dışişleri bakanı Kont Andrassy, Almanya adına da Almanya'nın Avusturya büyükelçisi Prens von Reuss tarafından 7 Ekim 1879 tarihinde Viyana'da imzalanacaktır.

İttifakın En Önemli Sonuçları

Anlaşmanın imzalanışından hemen sonra Bismarck, Alman İmparatoru tarafından Rus Çarına gönderilmek üzere bir mektup taslağı hazırlamıştır.

Rus hükûmetine, Viyana gezisini gerekçeleyen bir açıklamada bulunmak zorunda duyuyordu kendini Bismarck ve mektubu bu amaçla kaleme almıştı.

Söz konusu mektup, Avusturya-Almanya ittifakının gerçek hedeflerini ve muhtevasını gizlemeye yönelik kusursuz bir diplomatik yutturmaca örneği meydana getirmektedir. Nitekim bu mektupla Rus Çarına, iki İmparatorluk arasında barışı el ele koruyup sürdürmek için dayanışmayı öngören, tamamen sıradan bir anlaşma yapıldığı bildiriliyordu.

Ayrıca Çar Aleksandr'a, öze1 bir memorandum hâlinde, yapıldığı açıklanan anlaşmanın metni de sunulmuştur: Baştan sona genel ve bulanık maddelerle dolu uyduruk bir metinden başka bir şey değildi bu.

Ve sahteciliğini tamamlamak üzere Bismarck, Rus hükûmetini de bu hayali anlaşmaya katılmaya çağırmaktaydı!

Yaşlı Alman hükümdarı, önüne konan metni kendi el yazısıyla kopya ettikten sonra altına imzasını basıp Çar II. Aleksandr'a yollayacaktır.

Avusturya-Almanya ittifak anlaşması, bir savunma paktı olarak sunulmaktaydı imzalayıcıları tarafından. Ama aslında bu anlaşma, sayısız karışıklığa ve çatışmaya kaynak ve dayanak olmuştur.

Nitekim Stalin, söz konusu anlaşmayı şöyle değerlendirmektedir:

"Almanya ile Avusturya, dediklerine göre, her bakımdan dostça ve barışçı bir anlaşma imzalamışlardı. Ama bu barışçı anlaşma, gelecekteki emperyalist savaşa kökenlik edecektir." (Stalin tarafından S.S.C.B. Komünist Partisinin XIV. Kongresine sunulan Merkez Komite raporu, Moskova, 1933, s.11) (1)

Birinci Dünya Savaşı'nda ortalığı kana bulayacak olan askerî koalisyonların oluşumu, bu anlaşmayla başlamaktadır. Ve bunun ilk sorumluluğu Almanya'nındır.

Bismarck'ın bu manevrasını Almanya gerçi çok sonra, ancak XIX. yüzyılın bitimine doğru ödemiştir ama çok pahalı ödemiştir. Gerçekten de, Rusya'ya karşı yöneltilen bu anlaşma, temel hedef olarak Fransa'nın siyasal yalnızlığını amaçlayan Bismarck politikasını kesin başarısızlığa sürükleyen ilk etken olacaktır.

Şöyle diyor Stalin:

"Avrupa'da barış için, ama aslında Avrupa'da savaş için yapılan bu anlaşma, mantıksal bir biçimde bir başka anlaşmayı, 1891-1893 yıllarında Fransa ile Rusya arasında kurulan ittifak anlaşmasını doğuracaktır." (Stalin, aynı rapor, s.12) (2)

2. ÜÇLÜ ANLAŞMANIN YENİLENMESİNİ GEREKLİ KILAN NEDENLER

İngiliz-Rus Uyuşmazlığı

Avusturya -Macaristan İmparatorluğu ile yaptığı anlaşmayı imzalatırken, böyle bir anlaşmanın yol açabileceği tehlikeleri hesaba katmıyor değildi Bismarck. Ama yine de Şansölye, Rusya için ne denli büyük bir düşmanlık gösterisi olursa olsun, bu anlaşmanın kendisi bakımından ürküntü verici sonuçlar getirmeyeceğine inanmaktaydı.

Bismarck'ı bu inanca götüren belli başlı durum ve koşulları şöyle sıralayabiliriz:

Mali olanaklarının hemen hemen tükenmişliği ve ülke içindeki durum karşısında kapıldığı derin kuşkular dolayısıyla Çarlık hükûmeti, saldırgan bir politika izlemeyi daha uzun bir süre göze alamazdı.

Hele Harbiye Bakanı Milyutin'in öncülüğüyle Rus ordusunun yeni baştan örgütlenmeye girişildiği ve bu işin yeni bir savaşa katiyen elvermediği hesaba katılırsa, kesinlikle çarpışmasız bir toparlanma döneminin zorunluluğu iyice ortaya çıkıyordu Rusya bakımından.

Öte yandan Berlin Kongresi, Rus-İngiliz ilişkilerinde birdenbire aşırı bir gerginlik yaratmış bulunmaktaydı. Öyle ki Rus hükûmeti, Büyük Britanya ile bir savaşa tutuştuğu takdirde İngiliz donanmasının Boğazlardan geçip Karadeniz'e açılmasından ciddi şekilde korkmaya başlamıştı.

Gerçekten de Berlin Kongresi apaçık ortaya çıkarmıştı ki İngiltere, Boğazların savaş gemilerine kapalı tutulması ilkesini, her an çiğnemeye hazır beklemektedir.

Ve Boğazlar üzerinde egemenlik kuran bir İngiltere, Karadeniz'deki bin kilometrelik Rus kıyılarını toplarının sürekli tehdidi altında tutacak; böyle bir durum ise güneydeki Rus ticaretini tamamen İngilizlere bağımlı kılacaktır.

Bu tehlikeyi hesaba katan Rusya, her şeyden önce Karadeniz'de bir savaş donanmasına sahip olma zorunluluğunu duyuyordu. Oysa koca bir donanmayı üç gün içinde yapıp denize indirmek, olanak dışıydı.

Kaldı ki büyük çapta para gerekliydi bu yapım için. Bu para da Rus hükûmetinde yoktu.

Nitekim Rusya, bir savaş filosunun yapımına ancak 1881 yılında, yani Türk-Rus savaşının sona erişinden üç yıl sonra başlayabilmiştir. İlk Rus zırhlılarının Karadeniz'e indirilmesi ise, 1885-1886 yıllarına rastlamaktadır.

İngiltere ile her an patlak verebilecek bir savaşa hazırlanırken, bir yandan da Berlin Kongresinde içine düştüğü siyasal yalnızlıktan bir an önce kurtulmanın çarelerini arıyordu ister istemez Rusya.

Bu amaca ulaşabilmek için Rus diplomasisi, belli başlı olarak şu tedbirleri düşünmekteydi:

1. Büyük Britanya'yı varolan ve varolabilecek müttefiklerinden ve her şeyden önce de Berlin Kongresi'ndeki mücadele yoldaşı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan koparıp uzaklaştırmak.

2. Rusya'nın, Hindistan'ın kuzey batıdaki giriş yolları gibi, alabildiğine duyarlı bir noktada İngiltere'nin başına dert açabileceğini Londra'ya sezdirmek.

3. Osmanlı İmparatorluğu'nu İngiltere'den ayırabilmek için sürekli girişimlerde bulunmak.

4. Elde donanma olmadığına göre, hiç olmazsa, Rus kara kuvvetlerinin Boğazlara en yakın bir yerde savaşa hazır durmasını sağlamak.

Rus diplomasisi bu sorunların birincisini üç İmparator arasındaki anlaşmanın yenilenmesiyle; ikincisini Orta Asya'da girişilecek bir ilerleme harekâtıyla; üçüncüsünü de yine üç İmparator anlaşmasıyla çözüme ulaştırmayı düşünmekteydi.

İşte tam bu sırada Rus diplomasisinin bütün bu planlarını birdenbire kolaylaştıran büyük çapta önemli bir olay meydana gelecektir: Mısır'ın İngiltere tarafından fethedilmesi.

Gerçekten de bu fetih olayı, Osmanlı İmparatorluğu'nu İngiltere'den uzaklaştırmış ve Türk-İngiliz ittifakını paramparça etmiştir.

Dördüncü soruna gelince: Rus hükûmeti bu sorunu, Bulgaristan'daki Rus nüfusunun güçlendirilmesi ve Bulgaristan'ın Rus subaylarının yönetimi altında örgütlenmesi yoluyla, çözüme kavuşturmayı tasarlıyordu. Gerçekten de Rusya, Boğazlar üzerindeki tehdidini ancak Bulgaristan'ı bir üs gibi kullanarak daha etkili bir biçimde sürdürebilirdi.

1878 yılı sonundaki uluslararası siyasal durumun, Rus diplomasisinin yöneticilerine telkin ettiği belli başlı hedefler işte bunlardır.

Rus Dış Politikasında Baş Gösteren Dalgalanmalar

Bu diplomatik amaçların tasarlanıp gerçekleşme yoluna sokulması çabası, Rus dış politikasının yönetiminde meydana gelen değişikliklerle aynı zamana rastlamaktadır.

Nitekim sağlık durumu gittikçe sarsılan Prens Gorçakov, 1879 yılı yazının sonlarından itibaren devlet işlerinin dışında tutulmuştur: 81 yaşına ulaşmış bulunuyordu Prens.

Gerçi Gorçakov, 1882 yılına dek Rusya'nın resmî Dışişleri bakanı kalmıştır. Ama 1879 yılından itibaren bakanlığın fiilî yürütümü, bakan yardımcısı Giers'e emanet edilmiş bulunmaktadır.

Zekâdan yoksun bir adam değildi Giers, ama sıradan bir adamdı: Çekingenlik ve kararsızlık, bu diplomatın önde gelen yetenekleriydi.

Gerçekten de Giers'in en çok korktuğu şey, sorumluluktu. Ayrıca yeni Dışişleri bakanı, kendisine etkili ilişkiler kurmasını sağlayabilecek, geniş bir çevreden ve servetten de yoksun bulunmaktaydı.

O çağda ise bu iki etken büyük bir önem taşıyordu. Yüksek memuriyet hayatının göreneklerine sıkı sıkıya bağlıydı Giers. Yeni Çar III. Aleksandr'ın karşısında, yılgınlığa varan bir korku duyuyordu. Nitekim Giers İmparatora rapor vermeye gittiğinde, yardımcısı Lamsdorf da kiliseyi boylamakta ve saraydaki görüşmenin kazasız belasız atlatılması için duaya koyulmaktaydı!

Alman kökenliydi üstelik Giers. Dolayısıyla da Almanya'nın temel çıkarlarını zedelememek ve Bismarck'a hoş görünmek için âdeta çırpınıyordu. Ve ancak Bismarck'ın işine yarayacak durumlarda gerçekten inisiyatifi ele almakta; bazen de tam bir Alman ajanı gibi davranmaktaydı.

Çar II. Aleksandr'ın son saltanat yılları olan 1878-1881 dönemi boyunca, gerçekten değerli bir adam olan Harbiye bakanı Milyutin'in, Rus dış politikasının yönetiminde Giers'ten çok daha fazla söz sahibi olduğunu görüyoruz.

Birçok sefere katılmıştı Milyutin. Ama mizacı bakımından, bir ordu kumandanı olmaktan çok bir askerlik hocası ve birinci sınıf bir örgütleyiciydi. Diplomasi alanında en ufak bir tecrübesi bile yoktu gerçi; ama buna karşılık, Giers'ten farklı olarak, güçlü bir kişiliği vardı.

Milyutin, bu etkisini koruduğu sürece, yani Çar II. Aleksandr yaşadığı sürece, Rus dış politikasının gerçek yöneticisi olarak kalacaktır. Ve Milyutin'e göre Rus diplomasisinin ilk ve ana görevi, ordunun yeni baştan örgütlenmesi sağlanıncaya değin, ülkeye soluk alacak kadar vakit kazandırmaktır.

Almanya ile normal ilişkileri yeniden kurmak ve yapılmış anlaşmaları ayakta tutmak amacıyla Berlin'e gönderilen Saburov, çok geçmeden Rusya'nın Almanya Büyükelçiliğine atanmıştır.

Bismarck'ı da sevindirecek bir seçişti bu. Çünkü Alman Şansölyesi, Rus-Fransız yakınlaşmasına hizmet etmekle suçladığı eski Rus büyükelçisi Ubri'den nefret ediyordu.

Manteuffel'in Çarı ziyarete gittiği 1 Eylül 1879 tarihinden beri, Rusya ile ittifak müzakerelerine girişmenin söz konusu olamayacağı kanısındaydı Bismarck; çünkü Rusya ile girişilecek bu tür müzakereler, Almanya-Avusturya yakınlaşmasını güçleştirebilirdi.

Ama Avusturya-Almanya ittifakının imzalanmasından sonra, Almanya Şansölyesinin bu konudaki düşüncelerinde köklü değişiklikler meydana geldiğini görecektir Saburov.

Gerçi Bismarck, yeni Büyükelçiyle yaptığı konuşmada, Rusya'nın düşmanca tavrından ve "nankör"lüğünden yakınmakla işe girişmişti gene. Dediğine bakılırsa, Rusya'nın Fransa ile İtalya'ya ittifak önerisinde bulunduğunu güvenilir bir kaynaktan öğrenmiş durumdaydı. Ve buna karşılık kendisinin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'yla bir anlaşmaya varmış olduğunu, açıkça söylemese bile, gizlemiyordu da...

Ama hemen bunun ardından, üç İmparator arasındaki anlaşmayı yenilemek amacıyla gerekli çabayı göstermeye hazır olduğunu bildirmişti Şansölye. Ama böyle bir çabaya girmek için önkoşul olarak, söz konusu ittifaka Avusturya'nın da katılmasını ileri sürüyordu.

Bu durumda Almanya ile sadece Avusturyasız değil, hatta belki Avusturya'ya karşı bir ittifak yapılabileceği umuduna kapılmıştır ilkin Saburov. Ama Rus diplomasisi, böyle bir tasarının hiçbir başarı şansı olmadığını kavramakta gecikmeyecektir.

Avusturya'nın Tutumu

Üçlü ittifak konusunda Bismarck'ın karşısına dikilecek olan asıl güçlükler, Avusturya'dan gelecekti.

Gerçekten de, İngiltere ile işbirliği hesabında olan Avusturya-Macaristanlı siyaset adamları, Rusya ile bir anlaşmaya gitmeyi başlangıçta ısrarla reddetmişlerdir. Ama 1880 yılının Nisan ayında meydana gelen bir olay, Avusturya'yı bu konuda daha uzlaşmacı bir tutuma sürükleyecektir.

Şöyle ki:

O tarihte Beaconsfield kabinesi düşmüş ve Gladstone hükûmeti iktidara gelmiştir.

Gladstone bütün seçim kampanyasını, Disraeli'nin dış politikasıyla mücadele bayrağı altında yürütmüş bulunuyordu. Alışılagelmiş liberal sloganları işlemişti hep. Ve şu belli başlı ilkeleri savunmuştu:

"Avrupa dayanışması" (concert européen) diye adlandırabileceğimiz, Batılı devletlerin el ele ve anlaşmalı olarak hareket etmesi; uluslar arasında eşitlik ve özgürlük; askerî bütçenin kısıntıya uğratılması ve dış politika alanında İngiltere'nin eylem özgürlüğünü engelleyebilecek bütün ittifak anlaşmalarından vazgeçilmesi.

Özü bakımından bu politika, sömürge yayılışını sağlamaya dönük bir politikaydı gene. Nitekim Mısır'ın İngiliz kuvvetleri tarafından işgali, Gladstone'un iktidarda olduğu döneme rastlamaktadır.

Ne var ki, liberallere özgü bütün bu laf ebeliğinin altında belirli bir gerçeklik de gizlenmekteydi. Gerçekten de, Berlin memorandumunun reddi sırasında Beaconsfield tarafından yıkılmış olan "Avrupa dayanışması"nın yeniden kurulup işletilmesi ve ulusların özgürlüğü ve eşitliği ilkeleri, pratikte şu bir tek anlamı taşıyabilirdi:

Türk-İngiliz ittifakından ve Osmanlı İmparatorluğu'nu koruma siyasetinden vazgeçilmesi demekti bu. Ve Beaconsfield diplomasisine temelden karşı çıkan böyle bir seçişin ilk mantıksal sonucu, Rusya ile yakınlaşma politikası olacaktı elbette.

Nitekim Gladstone'un iktidara gelişiyle birlikte bu yeni politikanın ilk aşamasının yürürlüğe girişine tanıklık ediyoruz.

Şöyle ki:

Beaconsfield'in desteğine güvenen Osmanlı İmparatoru, Berlin kongresi kararlarından bazılarının uygulanmasını ısrarlı bir şekilde ertelemekteydi. Padişahın hoşuna gitmeyen bu kararların en başında, Karadağ ve Yunanistan sınırlarının yeni baştan belirlenmesi yer almaktadır.

Ve Gladstone iktidara gelir gelmez ilk iş olarak bu sorunun çözümüne el atacaktır. Nitekim 1880 yılının sonbaharında ve 1881 yılı başlangıcında Rusya ile İngiltere, Fransa ile İtalya'nın da pasif desteğiyle, silahlı müdahale tehdidine başvurarak ürküttükleri Osmanlı İmparatorunu, Tesalya'yı Yunanistan'a bırakmaya ve Karadağ'ın isteklerini de yerine getirmeye zorlamışlardır.

Bu durumda İngiliz desteğine artık güvenemeyecektir Avusturya.

Tam tersine, Viyana hükûmeti şimdi kendisi bakımından büyük bir tehlike meydana getiren İngiliz-Rus yakınlaşmasının ufukta belirdiğini görmektedir.

Yine de bir süre daha Avusturyalılar, böyle bir olasılığın gerçekleşebileceğine

inanmak istememişlerdir: Rusya ile giriştikleri müzakereleri bir yıl daha uzatmalarının nedeni de budur.

Ama Viyana hükûmeti, Gladstone'dan hiçbir şey beklememek gerektiğini en sonunda anlayacak ve duraksamayı bir yana bırakacaktır. Avusturya, Rusya ve Almanya arasındaki üçlü anlaşma, 18 Haziran 1881 tarihinde böylece imzalanmıştır.

Tıpkı 1873 yılında yapılan anlaşma gibi bu anlaşma da, "üç İmparator ittifakı" adı altında geçecektir tarihe.

Anlaşmanın Getirdikleri

Söz konusu anlaşma gereğince taraflar, içlerinden biri dördüncü bir büyük devlete karşı savaşa girdiği takdirde, tarafsız kalmayı yükümleniyorlardı karşılıklı olarak. Bunun anlamı açıktı: Bir Fransız-Alman savaşına müdahalede bulunamayacaktı Rusya.

Bu sonuç, Giers'in ve Çarın çevresindeki öbür Alman severlerin etkisiyle elde edilebilmiştir.

Almanya ve Avusturya ise, bir İngiliz-Rus savaşı hâlinde Rusya'ya aynı tarafsızlığı garanti ediyorlardı. Bir Türk-Rus savaşı çıktığı takdirde de söz konusuydu bu garanti. Yalnız bu son durumda, savaşın amaçlarının ve umulan sonuçlarının ortak bir anlaşmayla önceden saptanması gerekmekteydi.

Anlaşma, imzalayıcı taraflardan hiçbirinin öbür iki imzalayıcı devletle bir ön uzlaşmaya varmadan Balkanlar'daki statükoyu değişikliğe uğratmaya dönük girişimlerde bulunamayacağını da öngörüyordu.

Ayrıca Almanya ve Avusturya-Macaristan Rusya'ya, Osmanlı İmparatorluğu Boğazları bütün savaş gemilerine kapalı tutma ilkesini uygulamaktan vazgeçtiği takdirde, Türklere karşı diplomatik destek vaadinde bulunuyorlardı.

Ve Rus hükûmeti için apayrı bir önem taşıyordu bu son madde: Çünkü bu konuda bir Türk-İngiliz uzlaşması olasılığı böylece ortadan kaldırılmış ve İngiliz donanmasının Karadeniz'de boy göstermesi önlenmiş oluyordu.

18 Haziran 1881 anlaşmasıyla Almanya, Fransa'ya karşı bir savaşta Rusya'nın; Rusya da, İngiltere ya da Türkiye'ye karşı bir savaşta Almanya'nın tarafsızlığını sağlamış bulunmaktadır böylece. Ayrıca Bismarck, Rusya'ya İngiltere ve Türkiye ile bir savaş için verdiği garantiler karşılığında, bir Fransız-Rus ittifakına karşı da gerekli tedbiri almış durumdadır.

Bu diplomatik düzenlemenin zayıf noktası ise, şu olguya dayanmaktaydı: Üç İmparator ittifakı, 1875-1878 yıllarındaki Yakın Doğu bunalımının sona erişinden sonra hafiflemiş bulunan Avusturya-Rusya karşıtlığının yeniden canlanacağı ana kadar sürebilirdi ancak.

Bir başka deyişle bu anlaşma, bütün sağlamlığını ve sürekliliğini Yakın Doğu'daki durumun az çok durgun kalışına borçlu olacaktı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK DEVLETLERİN SÖMÜRGE YAYILIMI

1. YENİ SÖMÜRGE FETİHLERİNDEN ÜÇLÜ İTTİFAKIN KURULUŞUNA

1880-1890 Yılları Arasında Burjuva Devletlerin Sömürge Yayılımının Nedenleri

Kapitalist toplumun evrimi sonucunda doğan yeni ihtiyaçlar nedeniyle, sömürge yayılımı 1880 yıllarına doğru yeni bir gelişme gösterecektir.

Eski sanayi ülkelerinin yanı sıra, bunlarla rekabete girişen yeni sanayi ülkeleri de belirmiştir bu dönemde. Gerçekten de, daha XIX. yüzyıl ortalarında özellikle birer tarım ülkesi karakterini taşıyan birçok devlette sanayi hızla gelişirken, sınai bunalımlar da biraz daha keskinleşmeye ve biraz daha derinleşmeye başlayacaktır.

Nitekim 1873 yılında Almanya'da ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda ulusal ekonomi, o güne değin görülmedik bir refah derecesine ulaşmış bulunmaktaydı. Ve bu refah, aynı şiddette bir ekonomik bunalımla sonuçlanmıştır.

Çok geçmeden Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaşan bu bunalım, 1877-1878 yıllarında İngiltere'yi de pençesi içine alacaktır.

1879-1881 yılları arasında hafif bir düzelme belirir gibi olmuştur ekonomik durumda; ama bu kısa süren soluk alma dönemini, 1881-1882 yıllarında yeni bir bunalım izleyecektir. Hemen ardından bastıran bir depresyon ise 1889 yılına kadar sürmüştür. Ve o çağ için olağanüstü uzun bir sürüştür bu.

Özellikle 1870-1880 yılları arasındaki bunalımlar ve depresyonlar dönemi boyunca devletler arasında gittikçe artan rekabet, ticaret piyasaları için hummalı bir yarış doğurmuştur. Öyle ki bütün belli başlı kapitalist devletler, ham madde ve ucuz el emeği bakımından zengin, sermaye ihracı için elverişli ve yabancı rakiplere karşı kolayca savunabilecek, yani bir başka deyişle, üzerinde tekel kurulabilecek ülkeleri aramaya koyulmuşlardı büyük bir açgözlülükle.

Bu türlü bir sömürü için en uygun topraklarsa, Avrupa dışında kalan ülkelerdi.

İşte bu nedenler sonucunda, dünyanın bölüşümü için girişilen rekabet bir kat daha keskinleşmiş ve amansız hâle girmiştir. Yüzyılın sonuna kadar uzayacaktır bu durum.

Bu dönemde, küçük birtakım istisnalar hariç bütün dünya, kapitalist devletler arasında bölüşülmüş bulunmaktaydı. Ve henüz "boş" olan toprakların *bölüşümü*

için başlayan bu yarışma, çok geçmeden, sömürgelerin ve etki alanlarının *yeniden dağılımı* için gittikçe kızışan bir mücadele hâlini alacaktır.

Bu rekabette en büyük rolü, yine sanayi ülkelerinin atılımıyla sınanmış olan iki en eski kapitalist devlet, İngiltere ile Fransa, paylaşmışlardır.

Bunun belli başlı nedeni, söz konusu ülkelerin ötekilerden daha önce işe girişmiş olmaları ve daha yaygın bir etkinlik göstermeleridir.

Büyük Britanya tarafından kurulmuş olan sanayi tekeli, yeni rakiplerin ortaya çıkışıyla tehlike altına düşmüş bulunmaktaydı. Sınai gelişimi bakımından hemen İngiltere'den sonra gelen Fransa da yaşıyordu aynı tehlikeyi.

Açıklarını kapamak için bu iki ülke, büyük bir hızla sömürge edinmeye girişmiş ve bu yağmada aslan payını ele geçirmişlerdir.

1870-1880 Yılları Arasında İngiltere'nin Sömürge Yayılımı

1875-1878 Yakın Doğu bunalımı sırasında Disraeli tarafından izlenen politika, sadece Yakın Doğu'daki İngiliz çıkarlarının değil, aynı zamanda İngiltere'nin tüm sömürge ve İmparatorluk politikasının bir sonucu olmuştur.

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla, İngiliz burjuvazisi için Hindistan'a doğru yepyeni bir kapı da aralanmış bulunmaktaydı: Umulan çıkarlar açısından, son derece çekici bir perspektifti bu.

Disraeli, kanal üzerindeki ekonomik üstünlüğün İngiltere'ye geçişini sağlamakla işe başlayacaktır. İngiliz başbakanı bu amaçla 1875 yılının Kasım ayında, Mısır hıdivinin (Mısır valisi ve veya Vezir) elinde bulunan Süveyş tahvillerini toptan satın almıştır.

Rusların Boğazlara el atmasını önlemek üzere İstanbul hükûmeti üzerinde İngiliz etkisinin üstünlük kazanması için çalışıp Kıbrıs adasını İngiliz İmparatorluğu'na katarken de yine aynı amacı, yani Doğu Akdeniz'de, İngiltere'nin durumunu sarsılmaz şekilde güçlendirme amacını izlemekteydi Disraeli.

Ama burada unutulmaması gereken bir nokta vardır: Disraeli'nin Yakın Doğu politikası, Büyük Britanya'nın Orta Asya'ya yönelik emperyalist amaçlarıyla sıkı bir bağlantılılık içinde bulunmaktaydı.

Gerçekten de İngiliz başbakanı, Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya ile bir savaşa itip bu sayede Rus kuvvetlerinin Yakın Doğu'ya aktarılmasını sağlarken, Afganistan'a karşı bir İngiliz saldırısı tezgâhlanıyordu.

1878 yılında başlayan Afgan savaşı 1880 yılında, yani Disraeli'nin yerini almış olan, Gladstone iktidarı döneminde sona erecektir.

Gladstone tarafından yapılan barış anlaşmasına göre, Afganistan üzerinde İngiliz himayesi (protektora'sı) kurulmuş oluyordu. Yani Afgan emiri, İngiliz hükûmetinden alacağı yıllık bir yardım karşılığında, tüm yabancı devletlerle olan ilişkilerini bundan böyle yalnız İngiltere aracılığıyla düzenleme yükümü altına girmişti.

Ama buna karşılık Gladstone'nun, İngiliz kuvvetlerinin Afganistan'ı boşaltmasını kabul edişi ve anlaşmanın bu hükmünü uygulamaya koyuluşu, Disraeli politikasını tutan çevreler tarafından tavizcilikle suçlanmasına yol açmıştır.

1879 yılının başlangıcında Disraeli, Güney Afrika'da Zululara karşı bir savaş daha açmış bulunuyordu. Aynı Disraeli, 1877 yılında, ülkenin en önemli stratejik noktalarını işgal ettirdikten sonra, Transvaal'i (Güney Afrika Cumhuriyeti içinde bir bölge) İngiliz İmparatorluğu'na ilhak ettiğini açıklamıştı. Ama Boerler*, bu oldu bittiye karşı ayaklanmakta gecikmeyeceklerdi.

1881 yılının Şubat ayı sonundaki Madjubahill savaşında bir İngiliz müfrezesinin bozguna uğratılmasından sonra Gladstone, Transvaal'in dış politikası üzerinde belirli bir kontrol kurmakla yetinmek zorunda kalmıştır.

Öte yandan İngiliz emperyalizmi, 1874 yılından itibaren Malaka** yarımadasındaki Sultanlıklar üzerinde İngiliz himayesini kurarak, güney doğu Asya'daki durumunu da güçlendirmiş bulunmaktaydı.

Aynı Dönemde Fransa Tarafından İzlenen Sömürgecilik Politikası

Fransa bu yarışta İngiltere'nin kendisini gerilerde bırakmasına göz yummayacaktır. Çünkü bu ülkedeki güçlü finans oligarşisinin çıkarları, temel bir etken olarak, Fransız Cumhuriyeti'ni daima sömürge politikasına sürüklemiştir.

Bununla birlikte hemen belirtmek gerekir ki Fransız-Alman uyuşmazlığı, Fransa'nın sömürge yayılımı bakımından ciddi bir ayak bağı meydana getirmekteydi.

Gerçekten de bu uyuşmazlık; ülkenin silahlı kuvvetlerinin büyük bir kısmını doğu sınırlarından uzakta tutmayı âdeta yasaklamıştır. Ve bu uyuşmazlık varolduğu sürece İngiltere ile bir çatışmaya girmek, Fransa bakımından son derece tehlikeli bir iştir. Ne var ki Fransız kapitalizminin sömürgecilik alanında benimsediği saldırgan tutum dolayısıyla, bir Fransız-İngiliz çatışması olasılığı daima söz konusu olacaktır.

1877 yılının sonunda yapılan seçimlerle Cumhuriyetçiler iktidara gelmişti Fransa'da. Ve "ılımlı cumhuriyetçiler", yüksek finans çevrelerine sıkı sıkıya bağlıydılar.

Nitekim bu "ılımlı cumhuriyetçiler" Engels'in deyimiyle "borsa spekülatörlerinin yönetiminde" etkin bir sömürge politikası izleyebilmek amacıyla, Fransız-Alman ilişkilerini düzeltme girişiminde bulunacaklardır.

Fransız hükûmet politikasındaki bu köklü yön değişikliğini, bazı önemli Fransız bankalarının mali politikasında baş gösteren bir yön değişikliğinin önceliğini görüyoruz.

Söz konusu bankalara, "Crédit Lyonnais" bankası önderlik etmiştir. Gerçekten de bu büyük banka, daha 1870 savaşını izleyen ilk yıllardan başlayarak, sömürgelere ve Fransa'ya bağımlı ülkelere, sermaye ihracına girişmiş bulunmaktaydı.

"Ilımlı cumhuriyetçilerin" şeflerinden ve sömürge yayılımı politikasının en ateşli savunucularından biri olan Jules Ferry'i ise, Engels şu sözlerle tanımlamakta:

---

* Boerler: Kelime anlamı; çiftçi: Transvaal ve L'Orange'da oturan Hollanda asıllı Afrikalılar.

** Malaka yarımadası; Güney Çin denizine doğru uzanan, üzerinde, Malezya ve Singapur'un da bulunduğu yarımada.

"Paris Komünü'nün tüm iğrenç cellatları arasında en aşağılık olanıydı bu adam. Ve hem ülkeyi hem de sömürgeleri tıpkı bir sülük gibi sömürüp emebilmek için, yalnız bunun için, Fransa'yı yönetmek isteyen oportünist Fransız burjuvazisinin en eksiksiz temsilcilerinden biriydi." (Marx ve Engels, "Oeuvres, cilt XVI, 2. bölüm, s.386) (1)

Tunus'un Fethi (1881)

Fransız kapitalizminin ilk kurbanı, Tunus olmuştur. Malta ve Sicilya adalarıyla birlikte Akdeniz'in en dar kesimi üzerinde egemen bir duruma sahip olan bu ülkenin ele geçirilmesi, Akdeniz bölgesindeki üstünlük mücadelesi açısından büyük bir önem taşıyordu.

Daha 1860-1870 yılları arasında Tunus, mali bakımdan tamamen Fransız ve İngiliz sermayelerinin bağımlılığı altına girmiş bulunmaktaydı.

Nitekim 1869 yılında ülkenin mali durumunun iyice ağırlaşması üzerine kurulan bir uluslararası komisyon (kuruluş adıyla, Tunus borçlarını ödemekle yükümlü uluslararası komisyon), devlet borçlarının ödenmesini güvenceye bağlamak için, ülkenin ulusal gelirlerinin çoğunu kontrol altına almıştır. Ve söz konusu komisyonu yönetme durumunda olan Fransız, İngiliz ve İtalyan kapitalistleri arasında amansız bir rekabet havası sürmektedir.

Fransız kapitalistleri, ülkenin posta ve telgraf hizmetlerini yürütme imtiyazını elde etmiş bulunuyorlardı çoktan. Demiryolu işletmelerinin imtiyazı içinse Fransız, İngiliz ve İtalyan kapitalistleri arasında dişe diş bir mücadele vardı.

Berlin Kongresi sırasında basın organları İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kıbrıs'ı koparıp aldığına ilişkin haberler yayınlayınca, Fransız delegasyonu İngilizlerin bu tutumunu protesto etmeye hazırlanmıştı. Fransız hükûmetini yatıştırmak amacıyla Beaconsfield, Washington'la bir görüşme yapmış ve Kıbrıs'ın İngiliz egemenliğine geçmesine karşılık Tunus'un da Fransa tarafından fethine Londra'nın karşı çıkmayacağını açıklamıştı.

Disraeli'nin hemen ardından Bismarck da Fransızlara peşkeş çekmişti Tunus'u: Çünkü Alman Şansölyesi, Fransa'nın, başta İtalya olmak üzere tüm öteki devletlerle ilişkilerini zehirleyebilecek sorunlara dalmasını istemekteydi.

Nitekim yine aynı amaçla zamanın Almanya Dışişleri bakanı Von Bülow, aynı Tunus'u İtalya'ya vaat etmiştir: Alman diplomasisi, İtalyanların Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgaline protestoda bulunmalarını önlemek ve aynı zamanda İtalya'yı Fransa ile çatıştırmak çabasındadır böylece.

Berlin Kongresi'nden sonra Fransız hükûmeti, etkin bir şekilde ve hızla Tunus'un fethi için hazırlığa girişecektir.

Gerçekten de Fransız sermayesinin, Fransız diplomasisinin de desteğiyle, Tunus ekonomisinin tüm etkinlik alanlarına sızmaya koyulduğunu görüyoruz bu dönemde. Anonim bir Fransız şirketi olan "Bon-Gouelma" ile İtalyan kumpanyası "Rubattino", Tunus, La Goulette (Halk-el-Vad), demiryolu imtiyazını alabilmek için mücadele etmektedirler.

Aynı rekabet düzeni, başka işletmeler konusunda da yürürlüktedir.

Bardo Anlaşması

Yabancı sermaye için Tunus'a sızmanın en kolay ve alışılmış yolu, feodallerin topraklarını hak ve imtiyazlarıyla birlikte satın almaktı.

Nitekim 1880 yılında, Marsilya merkezli bir Fransız şirketiyle Levy adında bir İngiliz uyruğu, Hayreddin adlı bir feodalin büyük yurtluğunu satın alabilmek için amansız bir mücadeleye girişmişlerdir. Marsilya kumpanyası satın alacaktır bu toprakları sonunda. Ama Tunus hükûmeti tarafından desteklenen Levy, bu satın alma işlemi şeriata uygun düşmediği gerekçesiyle, mahkemeye başvuracaktır.

Tunus yargıçlarını uzun süre uğraştıran bu davayı en sonunda Fransızlar kazanmışlardır. Ne var ki bu noktada İngiliz diplomasisi işe el atacak; Fransız hükûmetini Marsilyalı şirketi desteklemekten vazgeçmeye zorlayacaktır.

Başta Ferry olmak üzere sömürge yayılımının savunucuları, Tunus'u Fransız kuvvetlerine işgal ettirerek tamamen ele geçirmek istiyorlardı. Ama Fransa içinde baş gösteren ciddi bir direnç, bu planın gerçekleşmesine engel oluyordu.

Şöyle ki:

Sağcılar kadar solcular, yani kralcılar kadar radikaller de dâhil olmak üzere tüm Fransız muhalefeti, Fransa'nın dikkatini ve askerî gücünü Alman sınırından ayırmaması gerektiğini ileri sürmekteydiler. Bu durumda Ferry, gerçek amacını örtbas edip davranmak zorunda kalacaktır.

Nitekim, Tunus harekâtını, Cezayir'in güvenliği bakımından, kesinlikle zorunlu bir tedbir olarak sunmuştur Fransız kamuoyuna Ferry. Olaylar şöyle gelişmiştir:

İki ülke arasındaki sınır, göçebe Arap boylarının karşılaşmalarından doğan sayısız çatışmaya sahne olmuştu öteden beri. En son olarak da Kuzey Tunuslu Krumir kabilesi, Cezayir'e bir akın düzenlemişti.

İşte bu akın, Ferry tarafından, Cezayir'in güvenliğini tehdit eden önemli bir olay şeklinde gösterilmiştir. Dolayısıyla da Fransızların, ülkesinde asayişi sağlayabilmesi için, Tunus beyine "yardım etmek" zorunda olduklarını ileri sürecektir Ferry.

Ve bu "yardım" kisvesi altında, Fransız kuvvetleri Tunus'un belli başlı merkezlerini işgal altına almışlardır. Bu durumda, oldu bittiyi meşrulaştırmak için gerekli girişimlerde bulunmak kalıyordu Fransız diplomasisine: Yani Tunus beyini, ülkesinin Fransızlar tarafından fethini kendi "özgür iradesiyle" onaylamaya zorlamak kalıyordu.

Böylece Fransız hükûmeti, Bey'in Tunusluları Fransızlara karşı direnmeye çağırmasını da önlemiş olacaktı.

İşte bu amaçla, Fransız işgal kuvvetlerinin kumandanı General Bérard ve Tunus'taki Fransız diplomatik temsilcisi Roustan, Bey'in yazları oturduğu Bardo sarayına gittiler. Kendilerine, göz korkutmaya yetecek kadar büyük bir askerî birlik de eşlik ediyordu.

Fransız hükûmetinin, Fransız himayesini tanıması şartıyla, kendisini Tunus tahtında bırakmaya hazır bulunduğunu bildirmişlerdir Bey'e Bérard ve Roustan. Aynı zamanda, önceden hazırlanmış bir anlaşma metnini sunmuşlar ve düşünmesi için kısa bir mühlet vermişlerdir.

Ayrıca da Bey'i kararsızlığın yükünden kurtarmak üzere, sarayın hemen yakı-

nındaki bir çadırda ve Fransız süngülerinin koruyucu gölgesinde, tahtta öteden beri hak iddia eden bir Tunus Prensinin sonucu heyecanla beklediğini bildirilmiştir. Ve Bey, önüne konan kâğıdı, düşünmeye bile gerek görmeden imzalayacaktır.

İşte Tunus üzerindeki Fransız himayesi, 1881 yılında imzalanan ve sonradan Bardo Anlaşması adını alacak olan bu anlaşmayla kurulmuştur.

2. ÜÇLÜ İTTİFAKIN GERÇEKLEŞMESİ (1882)

İttifakı Hızlandıran Nedenler

Tunus'a el konulması, Akdeniz'de üstünlük için girişilen rekabetin dile geldiği basit bir olay değildir. Avrupa'daki kuvvetlerin öbekleşmesi üzerinde de etkisini göstermiştir bu hareket aynı zamanda.

Fransa'yı Tunus'u ele geçirmeye kışkırtmakla, Bismarck, usta işi bir diplomatik manevrayı gerçekleştirmiş bulunmaktaydı: Gerçekten de, Fransa ile İtalya'yı Kuzey Afrika'nın bu köşesi üzerinde dişe diş bir rekabete sürüklemiş oluyordu böylece Alman Şansölyesi.

İlk bakışta akla aykırı gibi gözükebilir ama Bismarcak, diplomatik alanda İtalya'ya karşı Fransa'yı desteklemekle, ihanet ettiği İtalyanları kendi müttefiki hâline getirecektir: Ardı ardına indirdiği darbelerle, bu küçük sömürgen canavarı, kendi siyasal alanı içine sürüklemişti Bismarck.

Şöyle ki:

Tunus'un Fransızlar tarafından fethi sırasında, İtalya'da Cairoli hükûmeti iktidardaydı. Ve başbakan Cairoli, Habsburgların egemenliği altında yaşayan Trieste ile Trentin bölgesinin (yani, o zamanki deyimiyle, Italia irredenta'nın) anayurda ilhakı için çabalamaktaydı var gücüyle.

Avusturya'ya karşı besledikleri kin, ilhakçıları (irredantistleri) Fransız dostu kılmaktaydı ister istemez: Gerçekten de Berlin'in müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu karşısında ilhakçı İtalya ancak aynı Berlin'e düşman olan Paris'te bir müttefik arayabilirdi kendine.

Nitekim Tunus'un Fransız kuvvetleri tarafından istila edilmesinden az önce Cairoli, kuşkulu İtalyan Parlamentosu'na karşı yaptığı bir konuşmada, Fransa'nın hiçbir zaman böyle bir "kalleşlikte" bulunmayacağını söylemiştir açıkça ve Fransa, o "kalleşçe" adımı atar atmaz da istifa etmiştir. Ama giderken de, kendi şahsında, son Fransız dostu Kabinenin iktidardan ayrılmakta olduğunu belirtmekten geri kalmayacaktır İtalyan Başbakanı.

Fransa ile böylece başlayan çatışma, İtalya'yı ister istemez Avusturya-Almanya bloğuyla yakınlaşma olanaklarını aramaya sürüklemiştir. Gerçekten de düşünelim ki, İtalya gibi daima iflas arifesinde bir mali duruma ve Custozza "kahraman"larından kurulu bir orduya sahip olan bir devlet, aynı zamanda hem Fransa ve hem de Orta Avrupa'nın iki kudretli devletiyle boy ölçüşemezdi.

Öte yandan İtalya, Tunus'ta yitirdiğini başka bir yerden kazanacağı ile dengeleyebilmek için, asker bakımından güçlü bir devletin desteğine muhtaçtı. Nitekim Bismarck, "büyük etoburların artığıyla geçinen sırtlanlar" diye tanımlıyordu İtalyanları. Küçültücü ama haklı bir tanımdı bu.

Özellikle İtalya Kralı, ülkesinin, Almanya ile hemen bir ittifak kurmaya yönelmesini istemekteydi: Kralcı devletlerle yakınlaşmasının, İtalya'da, kendi hükümdar durumunu da güçlendireceği kanısındaydı çünkü I. Humbert.

İtalyan Diplomasisinin Etkinliği ve İttifakın Kuruluşu

Bardo Anlaşması'nın imzalanmasından önce İtalyan hükûmeti, tasarladığı ittifak konusunda zemin yoklaması yapmakla görevlendirdiği bir gizli ajanı Bismarck'a yollamıştır. Alman Şansölyesi, Roma'nın temsilcisini oldukça soğuk bir şekilde karşılayacak ve Berlin yolunun Viyana'dan geçtiğini söyleyecektir.

İtalyan hükûmeti, imayı anlamıştı. Ve böyle bir girişim her ne kadar ağrına gidiyorsa da, Avusturya ile bir yakınlaşma denemesinde bulunmaya karar verdi.

Nitekim 1881 yılı Ocak ayında bir İtalyan gizli ajanı Viyana'yı ziyaret ediyordu.

İtalya bakımından önemli bir noktayı açıklamak gerekiyor burada: İtalyan hükûmetinin normal diplomatik ilişkiler yerine böyle gizli girişimlere kalkışması, boşuna değildir. İtalya'nın güçsüzlüğünü dile getirmektedir aslında bu tutum. Ve İtalyan hükûmetinin kendisine güvensizliğini, işte bu güçsüzlük doğurmaktadır.

Gerçekten de, dostluk kurma yolunda attığı ilk adımların karşılık görmemesi sonucu hakarete uğramaktan korkuyordu İtalyan hükûmeti. Ve işte bunun için de, gayrı resmî yolları yeğlemekteydi.

İtalya ile bir yakınlaşma, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun da işine geliyordu aslında: Böylece Avusturya, Rusya ile bir savaş durumunda, geri hatlarını güvenlik altına almış olacaktı.

Dolayısıyla da İtalya'ya duyduğu tiksintiye rağmen Viyana hükûmeti, biraz nazlandıktan sonra, bu ittifakı kabul edecektir. Bismarck'sa, Fransa'yı siyasal yalnızlık içinde tutabilmek için İtalya'ya ihtiyaç duymaktadır.

İşte bütün bu hesapların mantıksal sonucu olarak, 20 Mayıs 1882 tarihinde Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında "Üçlü İttifak" (Triplice) diye anılan bir anlaşma imzalanmıştır.

Bu anlaşma gereğince Almanya ile Avusturya, Fransa tarafından bir saldırıya uğradığı takdirde İtalya'yı askerî açıdan desteklemeyi yükümlenmekteydiler. İtalya da buna karşılık Almanya'ya, "Almanya meydan vermediği hâlde" bir Fransız saldırısına uğradığı takdirde, aynı şekilde yardım etme yükümlülüğü altına giriyordu.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na gelince: Bu devlet, 1879 yılındaki Avusturya-Almanya Anlaşması'nın yükümlülükleri göz önüne alınarak, Fransa'ya karşı Almanya'ya yardım etme yükümlülüğü altına sokulmamıştı.

Yine aynı anlaşma gereğince Üçlü İttifak'ın üç üyesi, Fransa'dan başka herhangi bir devletle savaş hâlinde birbirlerine karşı iyi niyetli bir tarafsızlık politikası güdeceklerdi. Üyelerden biri aynı anda iki devletin birden saldırısına uğradığı takdire ise, öbür iki üyeden askerî yardım alma garantisini sağlıyordu.

Tarafsızlığa ilişkin madde ise, Avusturya için, bir Avusturya-Rusya savaşı çıktığı takdirde İtalya'nın tarafsızlığını sağlamaktaydı.

20 Mayıs 1882 tarihli Üçlü İttifak Anlaşması'nın yanı sıra, 1879 yılında Rusya'ya karşı imzalanmış olan Avusturya-Almanya anlaşmasıyla 1881 yılında imzalanmış olan "Üç İmparator Anlaşması" da yürürlükte kalmaya devam edecekti.

Görüldüğü gibi bütün bu anlaşmalar, belkemiği Almanya olan bir ittifaklar sistemi meydana getirmektedir.

3. SÖMÜRGECİLİK ALANINDA YAKIN DOĞU'DAKİ YENİ GİRİŞİMLER

Osmanlı İmparatorluğu'nun

Fransız Sermayesi Tarafında Köleleştirilmesi

Fransız sermayesi tarafından köleleştirilen tek ülke Tunus olmamıştır. İspanya ve İtalya da dâhil olmak üzere tüm Akdeniz bölgesi, bu sermayenin etkinlik alanı hâlindedir o çağda. Bu bölgede Fransız sermayesi tarafından en amansız şekilde egemenlik altına alınan iki Yakın Doğu ülkesi ise, Osmanlı İmparatorluğu ile Mısır'dır.

1873 yılındaki iflastan ve Türk-Rus savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun mali durumu yeniden ağırlaşmış ve bu devlet ikinci kez iflasa sürüklenmiştir. Ve işte bu ikinci yıkım sayesindedir ki İmparatorluğun alacaklısı durumunda olan Batılı bankalar, devlet maliyesi üzerinde tam bir yabancı denetiminin kurulmasını, İstanbul hükûmetine zorla kabul ettireceklerdir.

Bu konuda Babıali ile alacaklıları arasında başlatılan müzakereler iki yıl sürmüştür. 1881 yılında imzalanan anlaşmanın sonuçları, Padişah tarafından aynı yılın Aralık ayında yayınlanan "Muharrem Fermanı" ile açıklanacaktır.

Fermanda belirtilen durum, şu idi:

İmparatorluğun dış borçlarının toplamı 2,5 milyar frank olarak saptanmış bulunuyordu. Sermayenin amortismanını ve faizlerin ödenmesini sağlamak içinse, Düyun-i Umumiye (devlet borçları için karşılık olarak gösterilen gelirleri toplamakla görevli yabancı memurlar yönetimi) adı altında bir örgüt kurulmaktaydı.

Çeşitli ülkelerdeki alacaklıların temsilcilerinden oluşmuştu bu kurum. Ama aslında Düyun-i Umumiye de üstün rolü, Fransız bankacıları oynamaktaydı.

Devlet gelirlerinin belli başlı kaynaklarının çoğunu kesin bir denetim altında tutuyordu Düyun-i Umumiye. Söz konusu gelir kaynaklarının en başında da, tütün ve tuz tekelleri, gümrük vergilerinin bir bölümü, ipek yapımevleri ile balık resimlerinden ve damgalı kâğıtlardan alınan vergiler geliyordu.

Öyle sanıyoruz ki yalnız şu kısaltılmış liste bile, Düyun-i Umumiye'nin Osmanlı hükûmeti üzerinde nasıl bir etkiye sahip olabileceğini göstermeye fazlasıyla yeter-

lidir. Ve gerek Düyun-i Umumiye'nin gerekse Osmanlı Bankası'nın yönetiminde asıl ağırlık ve söz hakkı, Fransız sermayesinindi.

Muharrem kararnamesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa sermayesi tarafından aşağı yukarı bir sömürge hâline getirilişinde son derece önemli bir aşama olmuştur. Kapitülasyonlar rejimiyle kolaylaşan bu köleleştirme süreci, yabancı kapitalistlere tanınan sayısız imtiyazlarla, bir kat daha köklü bir karakter kazanmaktaydı.

Mısır'ın Uluslararası Durumunda Yeni Gelişmeler

Batılı devletler arasında, Akdeniz bölgesinde üstünlük kurmak ve Avrupa'yı Hindistan'a bağlayan ulaşım yollarını kontrol altına almak için başlayan rekabetin, İstanbul ve Boğazlar dışındaki ana hedeflerinden biri de Mısır'dır.

1875 yılına kadar Fransız sermayesi egemen durumundaydı Mısır'da ve bu da, ülkede Fransız etkisinin üstünlüğünü sağlamaktaydı.

Burada bir noktayı hatırlamamız gerekiyor: İngiltere'nin Fransız-Alman savaşı sırasında Almanya'ya karşı iyi niyetli bir tarafsızlık politikası gütmesini sağlayan etken, Mısır'daki İngiliz-Fransız rekabeti ve özellikle de Süveyş Kanalı'nın Fransızlar tarafından açılışı olmuştur.

Gerçi aynı etkenler, 1875 yılındaki Fransız-Alman gerginliği sırasında, İngiltere'nin aynı bağımsızlığı benimsemesi için yeterli olamamıştır. Ama öte yandan aynı 1875 yılı, İngiltere'nin Mısır'daki Fransız etkisini ortadan kaldırmak ve Süveyş yöresine el koymak amacıyla kesin saldırıyı başlattığı yıldır.

1875 yılının Kasım ayında Mısır Hıdivi, Büyük Britanya hükûmetinden kendisine iki maliye uzmanı tavsiye etmesini istemişti. Ve Disraeli Kabinesi, bir hayli şaşırtıcı bir cevap verdi Hıdiv'e.

Gerçekten de Lort Derby, İngiliz hükûmetinin, "Hıdiv hazretlerinin, kendisine mali sorunlar üzerinde öğütte bulunmalarını istediği uzmanlar konusunda müzakerelerde bulunmak üzere Mısır'a özel bir misyon yollama" tasarısında olduğunu açıklamıştır. (Rostein, "La Conquête et l'Asservisement de l'Egypte", 1925, s.10-11) (1)

Kendi hizmetinde çalıştırmak üzere İngiltere'den iki uzman istemişti Hıdiv; oysa İngiltere Hıdiv'e, aslında katiyen istememiş olduğu "öğütlerde" bulunmayı önermekteydi. Ancak şöyle yorumlanabilirdi bu öneri:

Disraeli hükûmeti, Hıdiv'in içinde bulunduğu mali durumun güçlüğünden yararlanarak, belirli bir kredi karşılığında Mısır'a kendi mali kontrolünü kabul ettirmeye karar vermişti. Nitekim, Hazine bakanı Kayves'in başkanlığında bir kurul çok geçmeden Mısır'a hareket etti.

Hıdiv, ülkesinin mali durumunu incelemekle görevlendirmişti Kayves'i. Ama yine de İngiltere'den sağlanacak borç konusunda bir anlaşmaya varılamamıştır.

Bu arada, Kayves'in Mısır yolculuğundan telaşa kapılan Fransız hükûmeti de İngilizlerin oyununu bozmakla görevlendirdiği kendi mali temsilcisini Kahire'ye göndermiştir. (Aynı eser,s.15) (2)

İngiltere ile Fransa arasındaki bu rekabetten yararlanmasını bilen Hıdiv, İngiliz "danışmanından" kurtulmuştur. Zaten o sırada Fransız bankaları da, Mısır'a daha hafif koşullarla borç vermeyi önermiş bulunuyorlardı.

Buna karşılık İngiliz hükûmeti de, Mısır'ın mali durumunu "düzeltme ve güvenlik altına alma" amacıyla Fransızlar tarafından hazırlanmış olan tasarıyı başarısız kılmak için harekete geçmeye karar vermişti. Nitekim Disraeli, ilk iş olarak Kayves raporunu açıklamakla tehdit etti Hıdiv'i.

Yakışıksız bir şantajdı bu; çünkü tam bir güven suistimaline dayanmaktaydı: Gerçekten de İngiliz hükûmeti, Kayves'in namusuna güvenilerek önüne serilmiş olan, Mısır'ın devlet sırlarını kendi yararına kullanmaya kalkışıyordu şimdi.

Nitekim Hıdiv, raporun yayınlanmasını önlemek amacıyla protestoda bulundu.

İngiliz parlamentosunda bu konuda açılan bir gensoruya verdiği cevapta gizliliğin birdenbire bir numaralı düşmanı kesilen Disraeli, Kayves raporunu açıklamaktan büyük bir mutluluk duyacağını ama ne yazık ki Mısır Hıdiv'inin buna karşı çıktığını bildirecektir.

Bu karşı çıkışın, söz konusu raporda varılan olumsuz sonuçlardan ileri geldiğini herkes anlamıştır pek doğal olarak. (Aynı eser, 2.13) (3) Ve Mısır tahvilleri hemen o gün değerden düşmeye başlamıştır.

Kayves'in "yardımı" ve "öğütleri", çok geçmeden, Mısır'ın Avrupa para piyasalarındaki saygınlığını sıfıra indirecek ve en sonunda 8 Nisan 1876 günü, iflas hâlinde olduğunu bildirecektir Hıdiv.

Ama Beaconsfield'in bu şantaj taktiği yine de başarı sağlayamamıştır.

Gerçekten de iflas durumu, Fransız bankacılarıyla giriştiği müzakereleri bir an önce sonuçlandırmaya zorlamıştır Hıdiv'i. Nitekim 1876 yılının Mayıs ayında Hıdiv ile alacaklıları arasında, Mısır'da "devlet borçları sandığı" adı altında bir uluslararası mali kontrol enstitüsü kurulmasını ve Mısır borçlarının konsolidasyonunu öngören bir anlaşma imzalanmıştır.

Mısır'da Kurulan Fransız-İngiliz Mali Kontrolü

Görüldüğü gibi, Beaconsfield'in tüm çabalarına rağmen Mısır artık uluslararası bir mali kontrol altına sokulmuş bulunmaktadır. Bu kontrol mekanizmasında ağırlık, Fransızlarda olacaktır.

Nitekim 1876 yılının Kasım ayında Hıdiv, kendisine iki mali danışman verilmesini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bunlardan biri İngiliz, biri de Fransız'dı. İngiliz danışman gelirlerin; Fransız danışmansa, devlet harcamalarının denetimini yürütmekteydiler. Mısır üzerinde bir İngiliz-Fransız "kondominyonu" (ortaklaşa egemenlik) kuran bu örgüt, Mısır'dan yararlanabilmek için Fransızlarla işbirliğini kabule hazır olan İngiliz bankacılarının da işine geliyordu.

Ne var ki İngiliz İmparatorluğu'nun genel çıkarları açısından böyle bir kondominyon yetersiz kalmaktaydı. Hele Hindistan'daki İngiliz çıkarları hesaba katıldığında bu yetersizlik, daha da belirginleşiyordu.

Mısır'daki Fransız-İngiliz ortak mali kontrol sistemi, borç dilimlerinin düzgün bir şekilde ödenmesini sağlamak gerekçesi altında, ülkenin tüm gelir kaynaklarının haraca bağlanmasıyla sonuçlanmıştır.

Şöyle ki:

1877 yılında, 9.5 milyon İngiliz lirası tutarındaki devlet gelirlerinin 7.5 milyonunu, o yılın borç dilimi olarak yabancı alacaklılarına ödemek durumunda kalmıştır Mısır hükûmeti. Bunun yanı sıra Mısır tarafından Osmanlı İmparatoruna ödenen vergi ile Süveyş Kanalı tahvilleri için ödenen kâr payı da hesaba katıldığında, devletin elinde yaklaşık olarak 1 milyon İngiliz lirası kalıyordu. Yani yıllık bütçenin sadece %1'i. (Aynı eser, s.37) (1)

Fransız-İngiliz banka çevreleri, bu ağır durumdan yararlanarak ülkenin sömürgeleştirilmesi işine daha da hız vermişlerdir.

Nitekim 1876 yılının Ağustos ayında Devlet Borçları Sandığı yöneticileri, Nubar Paşa başkanlığında, yeni bir hükûmetin kurulmasını zorla kabul ettirmişlerdir Hıdiv'e. Ve bu yeni hükûmette yabancı bakanlar da görev almaktadır.

Batılı banka çevreleri ile ve en başta da Rothschildlerle çıkar bağları olan İngiliz ve Fransız basını, "yabancı bakanlı hükûmet"in Mısır'ın çıkarlarına daha uygun düştüğünü ileri sürüyordu: Söz konusu gazetelere göre Mısır'ın mali alanda uğradığı başarısızlıkların biricik kaynağını, Hıdiv'in mutlak otoritesinde aramak gerekiyordu. Bu kötü duruma son vermenin biricik çaresi de, "sorumlu" bir hükûmetin hemen iş başına getirilmesiydi.

Liberallere özgü bu laf ebeliği, bir paravanadan başka bir şey değildi aslında: Çünkü Mısır Parlamentosu ismi var cismi yok bir kurum olduğundan, Nubar Paşa hükûmetinin herhangi bir iç sorumluluğundan söz edilemezdi.

Nubar Paşa yalnız yabancı bankacılar karşısında sorumluydu gerçekte. Ve ülkeyi, onların istediği doğrultuda yönetmekteydi.

Mısır Hıdiv'inin Karşı Manevraları

Nubar Paşa hükûmetinin kuruluşunda benimsenen tarz, bir İngiliz buluşuydu. Devlet Borçları Sandığı'nın başkan yardımcısı olan Sir Rivers Wilson'dan geliyordu ilk fikir. Ve Rivers Wilson, kabineye bir tek yabancının katılmasını önermişti başlangıçta: Kendisinin Maliye bakanlığına getirilmesini istemekteydi.

Ama Fransızlar, İngiliz temsilcisinin planlarını bozup bir Fransız'ın Kamu işleri bakanı olarak kabineye girmesini sağlayacaklardır. Ayrıca bir Avusturyalı ile bir İtalyan da yeni hükûmete alınmıştır.

Böylece, Fransız diplomasisinin becerikliliği ve ustalığı sonucunda, İngiltere'nin Mısır'a tek başına el koyması önlenmiş olacaktır.

Çok geçmeden önemli bir değişiklik meydana gelecektir: 18 Şubat 1879 günü Rivers Wilson'la bir gezintiye çıkan Nubar Paşa'nın arabası Mısırlı subaylar tarafından durdurulmuş ve her ikisi de tutuklanmıştır.

Şuradan ileri geliyordu subayların öfkesi: Ülkenin alacaklılarını memnun edebilmek üzere elinden geldiğince az para harcamak karında olan Nubar Paşa, orduya da el atarak bir çok subayı kadro dışı bırakmıştı.

Hıdiv'in müdahalesi sayesinde Nubar Paşa ile Rivers Wilson çok geçmeden serbest bırakılmışlardır. Bu arada yayılan bazı söylentilere göre, subayları eyleme

girişmeye kışkırtan doğrudan doğruya Hıdiv'in kendisiydi: Yeniden kendi mutlak iktidarını kurabilmek amacıyla böyle hareket etmişti Hıdiv.

Nitekim Nubar Paşa hükûmeti ve bu hükûmetle birlikte yabancı bakanlar da görevden alınmıştır. Mısır'da 1876 yılında başlatılmış olan ilk yabancı kontrol denemesi, böylece 1879 yılının Şubat ayında son bulmaktaydı.

Batılı Hükûmetlerde Tutum Değişikliği

Batılı bankacılarda ve kapitalist basında büyük bir öfke patlamasına yol açacaktır bu durum.

Yine de İngiliz hükûmeti, olayların bu şekilde gelişmesinden, pek fazla üzüntü ve telaş duymamaktadır: Nubar Paşa kabinesinin ortadan kalkışı sayesinde İngiltere'ye, Mısır'da tek başına hareket olanağı sağlandığı düşüncesindeydi şimdi Beaconsfield.

Nitekim o sıralarda Salisbury, Paris'teki İngiliz büyükelçisi Lort Lyons'a şöyle yazıyordu:

"Fransa ile işbirliği yapmak arzusunda değiliz biz katiyen. Hele Fransa'nın Mısır'da belirli bir etki kazanmasını hoş karşılamaya hiç niyetimiz yok."

O güne değin eleştirilerinin olanca gücüyle Hıdiv'e yüklenmişti İngiliz basını: "Barbar" bir yönetici olarak tanımlıyordu Hıdiv İsmail Paşayı hep.

Oysa Simdi *Times* gibi kusursuz bir City sözcüsü bile Nubar Paşa'ya saldırmaya ve Mısır'ın yabancı alacaklılarını suçlamaya koyulmaktaydı. Hatta *Times* bununla da yetinmeyip Mısır'daki ulusçuluk hareketlerini de koruması altına almaya kadar vardırıyordu işi.

Buna karşılık Fransız hükûmeti son derece kuşkulu gözükmekteydi. Mısır'da çıkarları olan bankacılar çevresinde büyük bir şaşkınlık hüküm sürüyordu.

Nitekim Rothschildlerin Paris grubu, Mısır üzerinde baskı yapmak amacıyla, Nubar Paşa zamanında, vermiş olduğu borcun son ödentisini yatırmayı reddetmiştir.

Bu son ödentiyle Mısır, kısa vadeli borç senetlerini karşılamayı tasarlıyordu. Söz konusu kısa vadeli senetleri ellerinde tutanlar arasında ise, birçok Alman kapitalistinin yanı sıra, özellikle Bismarck'ın kişisel bankacısı Bleichroeder bulunmaktaydı.

Viyana hükûmetinin de desteğini sağlayan Alman hükûmeti, Hıdiv'i şiddetle protesto edecektir. Ve İngiltere, yapayalnız kalmıştır birdenbire: Gerçekten de şimdi Londra'nın karşısında Fransa, Almanya ve Avusturya'dan kurulu bir ortak cephe yükselmektedir.

Bismarck bu işte bir yandan Bleichroeder'in ve öbür Alman kapitalistlerinin çıkarlarını savunurken, bir yandan da siyasal bir amaç güdüyordu: Gerçekten de, her zamanki taktiğine bağlı kalan Alman Şansölyesi böylece Fransa ile İngiltere arasında yeni bir takışma yaratmak istemekteydi.

Mısırda Ulusal Hareketlerin Gelişmesi ve Sonuçları

Büyük Britanya hükûmeti, herkese karşı, tek başına harekete geçmek cesaretini gösterememiştir. Bunun sonucunda ve Osmanlı İmparatorunun da baskısıyla Hıdiv İsmail Paşa, 26 Haziran 1879 günü feragat edecek ve yerine oğlu Tevfik Paşa tahta geçecektir.

Tevfik Paşa ilk iş olarak Fransız-İngiliz ortak mali kontrolünü yeniden kurmak zorunda kalmıştı. Yeni Hıdiv, ülkesindeki yabancı mali uzmanları, önceden hükûmetlerinin iznini almaksızın, görevden uzaklaştırmamak yükümü altına da girmişti ayrıca.

Yabancı kontrol sisteminin Mısır'da yeniden kuruluşu, ülkenin gittikçe biraz daha hızlı tükenmesine yol açacak ve bunun sonucunda da, 9 Eylül 1881 günü, Albay Ahmet Arabi'nin yönetiminde ulusal bir ayaklanma patlak verecektir.

Hıdiv, istemeye istemeye milliyetçilere boyun eğmek zorunda kalmıştır. Böylece, kısa bir süre için de olsa, yabancı kontrolcülere ve onları destekleyen uluslararası finans çevrelerine karşı bir politika yürütmek fırsatı çıkıyordu ortaya.

Mısır'daki bu olaylar, Fransa'da Gambetta hükûmetinin iktidara gelişiyle aynı zamana rastlamaktaydı.

Gambetta, İngiltere'deki Gladstone hükûmetine başvurarak, Hıdiv'e ortaklaşa bir uyarıda bulunmayı ve "Mısır'daki kurulu düzeni değişikliğe uğratmayı amaçlayan" her türlü girişimin doğurabileceği sonuçlara dikkatini çekmeyi önermekteydi. Hıdiv bu istekleri reddettiği takdirde de, "zorlayıcı tedbirler alma" yoluna gidilmesini telkin ediyordu Gambetta.

Fransız Başbakanının "zorlayıcı tedbirlerden" kastı, ortaklaşa bir İngiliz-Fransız askerî müdahalesiydi şüphesiz. Ama Gladstone ve Dışişleri ile görevli devlet bakanı Lort Granville, ortaklaşa bir askerî eyleme kesinlikle karşıydılar: Mısır'daki Fransız maliyecileri yetmezmiş gibi, şimdi bir de Fransız askerlerini mi buyur edeceklerdi yani oraya!

Buna karşılık İngiltere, tek başına bir askerî harekât hazırlığına girişti. Uluslararası durum, böyle bir girişime elverişli gözükmekteydi.

Gerçekten de 1882 yılının Mayıs ayında Üçlü İttifak doğmuş bulunuyordu. Anlaşmanın hükümleri gerçi gizliydi ama temel bir olgu vardı ortada: İtalya ile Almanya ve Avusturya arasında bir yakınlaşma başlamıştı.

Bu durum karşısında Fransa, gittikçe artan bir şiddetle, tüm gücünü Avrupa'da bulundurma ihtiyacını duyuyordu. Hele Bismarck birdenbire yön değiştirip Mısır sorununda İngilizleri tutmaya koyulunca kesin bir zorunluluk hâlini almıştı bu ihtiyaç.

Gerçekten de Bismarck yeni koşullar çerçevesinde böyle bir tavrın, Fransız-İngiliz karşıtlığını daha da keskinleştirebileceğini fark etmiş bulunuyordu: Alman Şansölyesinin temel hedefi de bu karşıtlığı bilemek değil miydi?

Gladstone hükûmeti, bir süre daha, kararsızlık içinde duraksamıştır. Bu arada İstanbul'da Büyükelçiler düzeyinde toplanan bir konferansta Fransızlar, İngilizlerin hareket özgürlüğünü kısıtlamak amacıyla çabaya koyulmuş ve Batılı devletleri "Mısır'da toprak kazancı gözetmemek" yükümü altına sokan bir karar aldırmışlardır. (Aynı eser, s.145) (1)

İngiltere bu kararı, bazı ihtiyat kayıtları altında kabul edecektir.

İskenderiye Ayaklanması ve Mısır'ın Fethi (1882)

İstanbul'da bu diplomatik komedi oynanadursun, Mısır'da devrimci ulusal hareket her gün biraz daha gelişmekteydi. Tehlikeyi gören Londra ve Paris hükûmetleri hemen ortaklaşa tedbir almaya girişecek ve çok geçmeden de İngiliz ve Fransız savaş gemileri, ülkedeki yabancı uyrukların çıkarlarını savunma bahanesiyle, İskenderiye limanına demirleyeceklerdir.

İskenderiye ayaklanması 12 Haziran 1882 günü patlak verdi. Özellikle yabancılara karşı yöneltilmiş bir hareketti bu. Nitekim çeşitli yabancı devletlerin uyrukluğunda bulunan elliden fazla insan daha o gün katledilmişti.

Mısır'ın öbür büyük kentlerinde de buna benzer olayların geliştiğini bildiren haberler alınınca, müdahalenin gecikmeyeceğini kavrayan Mısır hükûmeti İskenderiye'yi deniz tarafından tahkim ettirmeye koyulmuştur. Ve İngiliz filosunun kumandanı Amiral Seymour, kıyıda yükselen istihkâmların limanda demirli gemiler bakımından apaçık bir tehlike meydana getirdiğini bildirecektir hükûmetine.

İngiliz hükûmeti 3 Temmuz günü Amiral'e, Mısır hükûmetinden istihkâm çalışmalarının hemen durdurulmasını istemek ve zorunlu ise o güne kadar kurulmuş olan istihkâmları topa tutup yıkmak emrini verecektir.

Âdet yerini bulsun gibilerden, Fransa'yı da bu eyleme katılmaya çağırmak zorunda kalmıştı İngiliz hükûmeti. Oysa o ara Fransa'da iktidar değişmiş ve Gambetta'nın yerini, Freycinet almıştı.

Meclisin muhalefetinden çekinen yeni Fransız Başbakanı, Mısır'a silahlı müdahalede bulunmayı reddetti: Gerçekten de mecliste, Fransa'nın tüm dikkatini Lorraine sınırına çevirmesi gerektiğini savunanlar egemen durumdaydı. Ve Fransız savaş gemilerine İskenderiye limanını en kısa zamanda terk etmeleri için emir verildi.

10 Temmuz günü Mısır resmî makamlarına bir ültimatom yollamıştır Amiral Seymour. 11 Temmuz günü sabahın yedisinden itibaren de İngiliz filosu, hem istihkâmları, hem de doğrudan doğruya kenti bombardıman etmeye başlamış bulunuyordu. Ve öğleye doğru bütün İskenderiye alevler içindeydi.

İngiliz kuvvetleri, 13 Temmuz günü karaya çıktılar. Birkaç ay sonra da tüm Mısır, İngilizler tarafından işgal altına alınmış durumdaydı.

İşgalden hemen sonra İngiliz hükûmeti, eşine az rastlanır bir ikiyüzlülükle, katiyen Mısır'ı ele geçirmek niyetinde olmadığını açıklayan bir bildiri yayınlamıştır. Gladstone'un belirttiğine göre böyle bir fetih girişimi, Majestelerinin hükûmet politikasının temel ilkelerine kesinlikle aykırı düşmektedir ve İngiliz askerleri, ülkenin iç durumu düzelir düzelmez Mısır'dan çekileceklerdir.

Gerçekte ise Gladstone, Sudan'ı işgale heveslenmiş ve çoktan kolları sıvamış bulunmaktaydı. Ama bu konuda tam bir başarısızlığa uğrayacaktır İngiltere.

Gerçekten de, 1885 yılı başlarında Mehdi adlı önderlerinin yönetiminde ayaklanan Sudan yerlileri, General Gordon kumandasındaki İngiliz müfrezesini Hartum'da sıkıştırıp kılıçtan geçirmişlerdir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Fransız hükûmeti, İngilizlerin İskenderiye çıkarmasını önlemeye cesaret edememiştir. Buna karşılık aynı Fransız hükûmeti,

Mısır maliyesi üzerindeki etki gücünden yararlanarak, Devlet Borçları Sandığı aracılığıyla İngilizleri sıkıştırma yolunu seçmişti.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Mısır'ın fethi, Fransız-İngiliz rekabetini son derece keskin bir hâle getirecektir. Bu da, 1875 yılında kendini birdenbire bir Fransız-İngiliz-Rus yakınlaşmasının tehdidi altında bulan Bismarck'ın işine yaramaktadır herkesten önce.

4. BİSMARCK'IN SÖMÜRGE POLİTİKASI VE İNGİLİZ-RUS KARŞITLIĞI

Kongo'ya El Koyma Girişimleri (1879-1884)

Afrika'nın bölüşümü konusunda büyük devletler arasında başlayan rekabet, bu kıtanın Kuzey kesimiyle sınırlı kalmamıştır.

Daha 1876 yılında, sineğin yağını çıkaran cinsinden, büyük bir iş çevirici olan Belçika Kralı II. Léopold, kendi başkanlığı altında, "Afrika'nın İncelenmesi ve Afrika Uygarlığının Korunması İçin Uluslararası Dernek" adlı bir örgüt kurmuş bulunmaktaydı. Söz konusu derneğin gerek adında, gerekse kurucularının bildirilerinde dile gelen bilimsel ve insancıl amaç, bir paravanadan başka bir şey değildi: Kongo Havzası'nın fethiydi gerçek amaç.

Nitekim Kral Léopold'ün ilk işlerinden biri, bu bölgelerin ünlü kâşifi Amerikalı Stanley'i hizmetine almak olmuştur.

1879 yılında yeni bir Kongo seferine çıktı Stanley: Birçok istinat noktası kurdu orada ve yerli kabile Reisleriyle dört yüzü aşkın anlaşma yaptı.

1884 yazına kadar süren bu sömürgeleştirme etkinliği sonucunda, Kongo Havzası'nın büyük bir kesimi Belçika Kralı Leopold'ün ve kurduğu Derneğin kontrolü altına girmiş bulunmaktaydı.

Bununla birlikte Leopold ile Stanley'in karşısına güçlü rakipler çıkmakta gecikmeyecektir.

Nitekim Fransız hükûmeti de Orta Afrika'nın zenginliklerine el koyma kararını vermişti. Çok geçmeden de Fransa, deniz subayı Brazza komutasında Aşağı Kongo Havzası'na bir sefer düzenliyordu: Bu bölgede bir dizi müstahkem mevki kurdu Fransız birlikleri.

Fransa ile Belçika'nın tüm Kongo Havzasını ele geçirmek üzere olduklarını gören İngiliz hükûmeti, 1884 yılı başlangıcında Portekiz'le bir anlaşma imzalamıştır. Söz konusu anlaşma ile İngiltere, Portekiz'in Kongo Irmağı'nın ağzı üzerindeki "hakları"nı tanımaktaydı.

Son derece açıktı bu pazarlığın amacı, İngiltere, tüm Orta Afrika'nın belli başlı ticaret yolu olan Kongo Irmağı'nın ağzını ta XVII. yüzyıldan beri sadık dostu olagelmiş bir ülkeye emanet ediyordu.

Tam o sırada, Tunus'un fethini gerçekleştirmiş olan Jules Ferry, Fransa'da ikinci kez iktidara gelmiştir. Ve iktidarı alır almaz yeni Fransız Başbakanının ilk yaptığı işlerden biri, İngiliz-Portekiz anlaşmasını şiddetle protesto etmek olacaktır.

İngiliz-Fransız rekabeti Orta Afrika'ya kadar uzanmış bulunuyordu böylece. Ve Bismarck, iki ülke arasındaki ilişkileri zehirlemek için bu fırsatı elbette kaçırmayacaktı. Öte yandan Bismarck kendisi de İngiltere ile şiddetli bir çatışma hâlinde bulunuyordu.

İşte bu nedenlerden ötürü Alman Şansölyesi, Fransız protestosunu var gücüyle desteklemiştir.

Berlin Konferansı

İngiltere ve Portekiz hükûmetleri, Fransa ile Almanya'nın ortak baskısı altında, Kongo Irmağı'nın ağzı konusunda yaptıkları anlaşmayı geçersiz sayarak yürürlükten kaldırmak ve Kongo sorununun, uluslararası bir konferans yoluyla çözüme bağlanmasını kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Bu konudaki konferans, 1884 yılının Kasım ayında Berlin'de başladı. Almanya ile Fransa, Belçika Kralının hak iddialarını destekliyorlardı.

Konferans, 1885 yılının Şubat ayında, II. Léopold'ün Uluslararası Derneğine bağlı toprakların sınırlarını belirleyen bir anlaşmayla sona ererken, bu Derneğin, Batılı devletler tarafından resmen tanınmasını da sağlamış oluyordu.

Zaten söz konusu Dernek çok geçmeden, "Bağımsız Kongo Devleti" olarak değiştirecektir adını. Ve bu devlet, Belçika ile birlikte, tek hükümdarlı bir birlik meydana getirmektedir.

Bismarck'ın İlk Sömürgeleştirme Girişimleri

Berlin Konferansı sırasında Almanya ile İngiltere arasında keskin bir çatışma baş göstermiştir.

Şöyle ki:

Daha 1871 Fransız-Alman savaşı zamanından başlayarak Alman kapitalistleri, özellikle de Hamburg ve Bremen'deki büyük ticaret ve denizcilik firmaları, ülkeye sömürge bulmasını istemeye koyulmuşlardı Bismarck'tan. 1870-1880 yılları arasındaki dönemde gittikçe ağır basan bu istekler, doğuş hâlindeki finans oligarşisinin orta direkleri sayılan ünlü "Disconto-Gesellschaft" bankasının genel yönetmeni Ganseman'la Şansölyenin yakın dostu Bleichroeder tarafından da hararetle desteklenmiştir.

Ama Bismarck, uzun süre, büyük çapta ihtiyatlı ve hatta belirli biçimde soğuk bir tavır takınmıştır sömürge sorunu karşısında. Nitekim Şansölyenin bu konudaki benzetmesi herkesçe bilinmektedir:

"Gencecik Almanya'nın sömürge edinmesi demek, iç donları bile olmadığı hâlde samur kürk giyen, Polonyalı küçük soylulara benzemesi demektir."

Bunun yanı sıra Bismarck, bir başka fikir daha ileri sürüyor: Avrupa'da merkezî bir durumu vardı Almanya'nın; bu yüzden de genç İmparatorluk iki korkunç cephenin ortasındaydı. Ve işte bu durumdan dolayıdır ki Almanya, sömürge yarışına girip bir de İngiltere ile bir savaş tehlikesini katiyen göze almamalıydı.

Ama Bismarck bu isteklere boyun eğmek zorunda kalacaktır yine de en sonunda.

İşin doğrusunu söylemek gerekirse, Bismarck'ı sömürge politikası yoluna girmeye sürükleyen etken, burjuvazinin baskısından çok, o dönemdeki uluslararası durumun Almanya bakımından son derece elverişli bir ortam meydana getirişi olmuştur.

Gerçekten de Tunus'un Fransa, Mısır'ın İngiltere ve Türkmenistan'ın Rusya tarafından fethi, Fransız-İtalyan, İngiliz-Fransız ve İngiliz-Rus ilişkilerini yeterince gerginleştirmiş bulunuyordu. Bu devletlerin kendi aralarında durmaksızın çekişmeleri ise Almanya'nın Avrupa'daki durumunu tam bir güvenlik altına almaktaydı.

1883 yılında Luderitz adlı Bremenli bir tüccar, güneybatı Afrika'nın Angra-Pequenha bölgesinde bir ortaklık acentesi kuracak ve Bismarck'a çağrıda bulunarak, Almanya'nın bu bölgeyi korumasını isteyecektir.

Bunun üzerine Bismarck, söz konusu bölge üzerinde İngiltere'nin hak iddiaları güdüp gütmeyeceğinin Berlin hükûmetine bildirilmesini rica etmiştir İngiliz Dışişleri bakanından. İngiliz hükûmeti ise Alman Şansölyesine verdiği ve verir vermez de kamuya açıkladığı cevapta, güney batı Afrika kıyılarına yönelecek her türlü el koyma girişimini İngiltere'nin meşru haklarının çiğnenmesi şeklinde göz önüne alacağını ve ona göre davranacağını bildirecektir.

Buna karşılık Bismarck, İngiltere'nin, bu konudaki "meşru" haklarını hangi temele dayandırdığını sormuştur İngiliz hükûmetine.

Lort Granville, Alman Şansölyesine cevap vermekte katiyen acele etmeyecekti: Sömürge işleriyle görevli devlet bakanı Lort Derby'den bilgi istemiştir Granville. Lort Derby ise İngiliz tarafının bu konudaki asıl ilgilendiği Cap sömürge hükûmetine başvurmuştur. Ama Cap hükûmeti de işi ağırdan alacak ve hemen cevap vermeye yanaşmayacaktır.

Bir süre daha bekleyen ve yine de cevap alamayan Bismarck, İngilizleri oldu bitti karşısında bırakmaya karar vermişti bunun üzerine. Nitekim 24 Nisan 1884 günü Alman hükûmeti, Angra-Pequenha bölgesi ile bu bölgenin denize açılan kıyı kesiminin Alman koruması (himayesi, protektorası) altına girdiğini resmen açıklıyordu.

Almanya'nın ilk sömürgesi olan güney batı Alman Afrika'sı işte böyle doğmuştur.

Bismarck, 5 Mayıs 1884 günü Londra'daki Alman Büyükelçisine verdiği talimatta, bu durumda İngiltere için yapılacak en iyi şeyin oldu bittiye boyun eğmek olduğunu Lort Granville'e bildirmesini istemekteydi: Alman Şansölyesinin ileri sürdüğüne göre İngiltere yeterince sömürgeye sahipti zaten ve küçük Alman sömürgeleri, Büyük Britanya'nın temel çıkarlarına gölge düşüremeyecek kadar önemsiz kalıyordu.

Londra ise bu konuda tamamen farklı inançlar beslemekteydi. Ama yine de, uzun ve şiddetli bir tartışmadan sonra İngilizler oldu bittiye boyun eğmek zorunda kaldılar.

Bunun hemen ardından da, 1884-1885 yılları içinde, sırasıyla Kamerun'a, Togo'ya, doğu Alman Afrika'sına ve Yeni Gine'nin kuzey doğu kesimine de Alman bayrağının dikilişine tanıklık ediyoruz.

Rodezya'nın Kuruluşu (1888-1889)

Almanların güney batı Afrika kıyılarında yerleşmelerine cevap olarak, Kalahari Çölü'nün yer aldığı Bechuana ülkesini işgal etmiştir İngilizler hemen.

Bu işgal kararının temelinde ekonomik nedenlerden çok, siyasal nedenler bulunmaktadır: Yeni Alman sömürgeleriyle Boerler arasında dolaysız bir bağ kurulması olasılığını ortadan kaldırmak gerekiyordu her şeyden önce.

Bechuana'nın ele geçirilmesi bu gereğin gerçekleşmesini sağladığı gibi, kuzeye doğru yeni bir İngiliz yayılmasını da kolaylaştırmaktaydı: Kuzeyde Matebale ve Machona gibi ekonomik bakımdan son derece çekici zengin bölgeler uzanıyordu ardı ardına.

Bu bölgelere doğru yayılış İngiliz hükûmetinden çok, İngiliz kapitalistlerinin çabalarıyla gerçekleşmiştir.

Güney Afrika'da iş gören bu kapitalistlerin başında Cecil Rhodes bulunmaktaydı. Yerel zenci kabile Reisleriyle bir dizi "anlaşma" imzalamış olan Rhodes, bu bakımdan bir "diplomat" rolü de oynamıştır zaman zaman.

Nitekim 1888 yılında bu işadamı, Machona ve Matebale hükümdarı Lo Bengula ile önemli bir anlaşma imzalamıştır. Söz konusu anlaşma, sömürge diplomasisinin en ilginç belgelerinden birini meydana getirmektedir.

Lo Bengula'yı ilkin misyonerler aracılığıyla işleyerek tava getirmişti Rhodes. Sonra da hükümdara, ülkesini Rhodes tarafından kurulmuş olan imtiyazlı British South Africa Chartered Company'nin koruması altına sokan "anlaşma"yı imzalatmıştır. Ülkesinin tüm doğal zenginliklerinin işletme tekelini söz konusu Kumpanyaya veren bu anlaşma karşılığında Lo Bengula, fişekleriyle birlikte bin tüfek, eski bir Irmak gemisi ve.... Yüz İngiliz lirası almıştı!

1889 yılında Rhodes'ın başkanlığında kurulan "İmtiyazlı Güney Afrika Kumpanyası"na yeni ele geçirilen bölgeleri işletme ve yönetme hakkı da tanınmıştır İngiliz hükûmeti tarafından. Bu topraklar, Rhodes'ın şerefine, Rhodesia (Rodezya) adını alacaktır. Sırası düşmüşken belirtelim ki, hangi ulustan olursa olsun bütün Avrupalı sömürgeciler Afrika'nın tüm bölgelerinde benzer metotlar uygulamışlardır.

Afgan Çatışması (1885)

Bir yandan Fransa ile İtalya arasında Tunus çatışmasının, öte yandan da İngiltere ile Fransa arasında Mısır çatışmasının keskinleştiği sırada, Orta Asya'da da Rusya ile İngiltere arasında yeni karmaşa olasılıkları belirmekteydi.

Afganistan üzerinde İngiliz korumasının kurulmasına ve Büyük Britanya'nın

Berlin Kongresinde kazandığı diplomatik zafere, Türkmenistan'ı ilhak etmekle cevap vermişti Rusya. Gerçekten de Ruslar, 1884 yılında Merv'i işgal etmiş bulunuyorlardı.

Ama Rus ilerlemesi burada sona ermeyecek, Herat'a doğru devam edecektir. Rusları Afganistan'ın en kolay ulaşılabilir batı kesimine getiren bu ilerleyiş ise Hindistan için büyük ve dolaysız bir tehdit meydana getirmektedir İngilizlere göre.

Öte yandan Merv kentinin Ruslar tarafından ele geçirilmesi, İngiliz yayılışına bir sınır çekmiş bulunmaktaydı: Çünkü İngilizler, bu kesimdeki Türkmen kabilelerini kendi etki alanlarına almayı denemekten geri kalmamışlardı daha önce. Ve ardı ardına sıralanan bütün bu olaylar 1885 yılının Nisan ayında, Lenin'in deyişiyle, İngiltere ile Rusya'yı "savaşın yanı başına" getirip dayayacaktır.

Bununla birlikte Rus hükûmetinin temel kaygısı, Karadeniz kıyılarının güvenliğini sağlamaktı yine de: Kırım Savaşı ortaya koymuştu ki İngilizlerin gözünde Karadeniz, "Rus zırhı"nın zayıf noktasıdır.

Nitekim bu yeni dönemde de İngiliz hükûmeti harekât planına, Karadeniz'in Kafkasya kıyılarına bir çıkarma yapmayı ve Odessa'yı da denizden bombalamayı temel almıştı. Ve Rusya, İngiliz donanmasının Karadeniz sularında belirmesini Üç İmparator Anlaşması'nın hükümleri sayesinde engelleyebilecektir ancak.

Gerçekten de Rus hükûmeti hemen Bismarck'a başvurarak, Almanya'nın, söz konusu ittifakın 3. maddesi uyarınca üzerine almış olduğu yükümleri yerine getirmesini istemiştir. Ve Alman Şansölyesi bu kez yan çizmeyip gerçek bir müttefik gibi davranacaktır.

Bu alışılmadık dürüstlük gösterisi boşuna değildi elbette: Almanya'nın çıkarları, Orta Asya'daki Rus yayılışının sürmesini gerektiriyordu. Çünkü bu yayılış hem Avrupa'daki Rus kuvvetlerini Almanya'dan uzaklara çekmekte, hem de İngiliz-Rus ilişkilerini gerginleştirmekteydi.

İngiltere hükûmeti tarafından tasarlanan İngiliz-Osmanlı yakınlaşmasını önlemeyi başaracaktır en sonunda Rusya: Gerçekten de Padişah, Boğazların kapalı kalacağını açıklamıştır.

İngilizlerin Karadeniz'e çıkıp Kafkasya'ya ulaşmaları olanak dışı kalıyordu böylece. Ve bunun sonucu olarak Gladstone, Afgan-Rus sınırının çizilişinde anlaşmazlığa yol açan noktaların çoğunda Rus isteklerinin haklılığını kabul etmek zorunda kalacaktı.

Görüldüğü gibi Afgan bunalımı, "Üç İmparator Anlaşması"nın varlık nedeni bakımından da, bir doğrulama sınavı meydana getirmiştir.

Alman Politikasını Açıklayan Bir Belge

Bugün elimizde, Afgan bunalımının en kritik anında yazılmış bir belge bulunuyor. Bu belgede Bismarck, Almanya'nın bütün yollara baş vurarak İngiltere ile Rusya arasındaki çatışmaları körüklemesi gerektiğini açıkça söylüyor kendi hükümdarına.

Başbakanından Petersburg üzerinde yatıştırıcı bir baskı yaparak Rusya ile İngiltere arasındaki uyuşmazlığın giderilmesine katkıda bulunmasını istemiş olan Alman İmparatoru I.Wilhelm'e 27 Mayıs 1885 günü sunduğu bu raporda şöyle yazıyordu Bismarck:

"Rusya ile İngiltere arasında dostluk ilişkileri yerine düşmanlık ilişkilerinin varolması ve hüküm sürmesi, Alman politikasının çıkarınadır. İngiliz-Rus anlaşması gerçekleşirse... İhtiyaç duyulduğu takdirde, yani İngiliz-Rus ortak politikası Almanya'nın muhalefetiyle karşılaştığı takdirde, bu anlaşmayı Fransa'nın da katılmasıyla pekiştirmek daima mümkündür. Demek ki İngiliz-Rus anlaşması, daha geniş bir koalisyonun ilk temel taşını meydana getirecektir. Öyle bir koalisyon ki, Almanya için bundan daha tehlikeli bir şey düşünülemez. Ve bu tehlikeyi yaratmak için Rusya üzerine dolaylı ya da dolaysız *en ufak* bir baskı yeterli olacaktır. İşte bu nedenden ötürüdür ki Majestelerinizin hükûmeti, barış konusundaki bütün öğütleri kesin bir ihtiyat kaydıyla karşılamaktadır..."

Bu ilginç belgenin açıkça ortaya koyduğu gibi Bismarck, Almanya'nın üzerine çökebilecek en ciddi tehlikenin bir İngiliz-Rus ittifakı olduğunu sezmiş bulunmaktaydı.

ALTINCI BÖLÜM

BİSMARCK'IN SON İKTİDAR YILLARINDAKİ DIŞ POLİTİKASI (1885-1890)

1. BULGAR BUNALIMI VE YOL AÇTIĞI SONUÇLAR (1885-1886)

Filibe Ayaklanması (1885) ve Demiryolu Çatışması

1885 yılına doğru ardı ardına patlak veren olaylar sonucunda Afrika ve Orta Asya'daki evrensel bunalım noktaları Balkanlar'a ve Vosgeslere* doğru kayarak uluslararası durumu kökten değiştirmiştir.

Doğu Rumeli'nin ana kenti Filibe'de, 18 Eylül 1885 günü bir ayaklanma koptu. Ve Bulgar milliyetçileri, Türk Valisi ile yöneticilerini iktidardan devirerek "iki Bulgaristan"ın birleştiğini ilan ettiler. Bunun üzerine Bulgar Prensi Aleksandr, (eski Alexandr de Battenberg) bir süre duraksadıktan sonra, kendini birleşmiş Bulgaristan hükümdarı ilan ettiğini açıklayacaktır.

Bu arada hatırlayalım ki Rus hükûmeti yedi yıl önce Aya Stefanos'ta ve Berlin Kongresi'nde "Büyük Bulgaristan'ın" kurulması için çaba göstermişti. Dolayısıyla da Bulgaristan, ulusal bağımsızlığını Rus askerinin başarıları sayesinde elde etmiş bulunmaktaydı. Bulgar halkı bunu hiçbir zaman unutmayacak ve Rusya'ya karşı daima bir şükran besleyecektir.

Nitekim Bulgar ordusunun başında şimdi Rus subayları bulunmaktaydı. Bulgar Prensi Aleksandr de Battenberg de Rusya'nın girişimlerine borçluydu tahtını. Ve bu durumda ilk bakışta akla yakın gelen şey, Bulgaristan'da patlayan ayaklanmanın Çarlık hükûmeti tarafından sevinçle karşılanması ve desteklenmesi olsa gerektir.

Ne var ki aradan geçen yedi yıl içinde halktaki dostluk duygularının sürüp gelmesine karşın, Çarlık Rusya'sının gerek Bulgar büyük burjuvazisiyle, gerekse Prens Aleksandr'la olan ilişkileri tepeden tırnağa değişmiş bulunuyordu.

Gerçekten de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgar burjuvazisinin Avusturya sermayesinin ekonomik bağımlılığı altında oluşundan yararlanarak, Bulgaristan'daki Rus etkisine karşı başarılı bir savaş yürütmekteydi. Bu arada Bulgar demiryollarının yapımı sorunu, özellikle keskin bir çatışma konusu olacaktır.

Şöyle ki:

Tuna Irmağı'ndan güneye, Balkan sıradağlarına doğru demiryolları yapılma-

* Vosges: Fransa'nın Doğusu, büyük (uzun) doğu bölümü Lorraine'e, küçük (kısa) doğu bölümü ise Alsace aittir.

sında çıkarı vardı Rus hükûmetinin: Çünkü Osmanlı İmparatorluğu ile yeni bir savaş durumunda bu yollar, Rus kuvvetlerinin Balkanların ötesine kolayca sarkmasını sağlayabilecekti.

Buna karşılık Avusturya burjuvazisi, Viyana'yı Belgrat ve Sofya üzerinden geçerek İstanbul'a bağlayacak olan hattın bir an önce bitirilmesini istemekteydi. Doğu Demiryolları Kumpanyası adı altında Viyana bankalarının ortaklaşa bir kuruluşu tarafından yaptırılmakta olan bu hat, iki ayrı yönden çıkar sağlayacaktı Viyana hükûmetine: Böylece Avusturya sermayesinin Balkan piyasalarına el koyması kolaylaşacak bu da Balkan ülkelerinin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na siyasal yönden bağımlı kılınışına büyük çapta katkıda bulunacaktı.

Bulgar burjuvazisinin büyük bir kesimi, Avusturya sermayesi ile işbirliği hâlinde olduğundan, bu ikinci tasarıyı destekliyordu.

1880 yılında Sırbistan'la anlaşan Viyana hükûmeti, Belgrat'tan Bulgar sınırına uzanan, demiryolu hattının yapımını kısa zamanda tamamlamıştı. 1883 yılında da Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan'la bir anlaşma imzalayarak, bu hattı Bulgar topraklarından geçirip İstanbul'a ulaştırma olanağını elde edecektir.

Görüldüğü gibi Bulgar demiryollarının yapımından doğan çatışma, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Rusya'ya karşı kazandığı bir başarıyla sona ermektedir.

Rus Müdahalesi ve Avusturya-Sırbistan Anlaşması

Rus Çarı III. Aleksandr, "nankör" diye tanımladığı, Bulgar Prensinin durumunun güçlenmesini, katiyen istemiyordu. İşte bunun içindir ki Çar, Güney Bulgaristan'ın Kuzey Bulgaristan'la birleştiği ilan edilince, Dışişleri Bakanı Giers'e, bunu Berlin Antlaşması'nın hükümlerine aykırıdır gerekçesiyle protesto etmesini buyuracaktır.

Çar III. Aleksandr, yine aynı gün verdiği bir emirle, Bulgar ordusunda hizmet gören Rus subaylarının geri, çağrılmasını da istemekteydi.

Üstelik bütün bu olaylar, Bulgaristan'la Sırbistan arasındaki çatışmanın gittikçe derinleştiği bir sıraya rastlamıştır.

Şöyle ki:

Sırbistan Prensi Milan, Rusya'nın Türk-Rus savaşından bu yana Bulgaristan'ın koruyucusu olarak ortaya çıkışından duyduğu öfkeyi ve tedirginliği açıkça belirtiyordu hep: Prense göre Rus hükûmeti ne Aya Stefanos'ta ve ne de Berlin Kongresi'nde Sırbistan'ın çıkarlarını gerektiği gibi savunmamıştı.

İşte bu nedenle Milan, Avusturya'ya yakınlaşmış ve bu devletten sağladığı desteği de, ülkesini Habsburg İmparatorluğu'na tam bağımlı kılan, 6 Mayıs 1881 ticaret anlaşmasıyla ödemiştir.

Ama bu anlaşma dışında bile Sırbistan, ekonomik açıdan büyük çapta Avusturya-Macaristan'a bağımlı bulunmaktaydı: Selanik yoluyla ihracat geliri karşılanamadığından, ülke ihracatının biricik sürüm yeri Avusturya idi çünkü.

İki ülke arasında 6 Mayıs 1881 tarihinde imzalanan ticaret anlaşmasını, 28 Haziran 1881 tarihinde imzalanan, siyasal nitelikli ikinci bir anlaşma izleyecektir.

Bu ikinci anlaşma ise tarafların eşit haklara sahip olmadığı anlaşmalar çerçevesi içinde göz önüne alınmalıdır.

28 Haziran 1881 tarihli Avusturya-Sırbistan anlaşmasına göre Sırp hükûmeti, toprakları üzerinde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun temel çıkarlarına aykırı düşen "Büyük Sırbistan" hareketi lehindeki propagandaları önlemeyi yükümleniyordu. Buna karşılık Avusturya-Macaristan hükûmeti de, kendi toprakları üzerinde Sırp Obrenoviç hanedanına karşı tezgâhlanabilecek tüm girişimleri bastırmayı üstlenmekteydi. Ayrıca, Prens Milan'ın "Kral" unvanını almasına da karşı çıkmayacaktı Viyana hükûmeti.

Anlaşmanın, Sırbistan üzerine fiilî bir Avusturya protektorası koyan 4. maddesi şöyle diyordu:

"Sırbistan, Avusturya-Macaristan'la ön uyuşmaya varmaksızın başka devletlerle siyasal müzakerelere girmemeyi ve herhangi bir anlaşma yapmamayı kabul ve taahhüt eder."

İki ülke arasında askerî işbirliğini sağlayan hükümler yer alıyordu daha sonra anlaşmada.

7. madde ise Sırbistan'a, Novipazar sancağı hariç olmak üzere "güney sınırları" yönünde toprak ilhakı yapmasına elverişli durum ve koşullar belirdiği takdirde, Avusturya'nın desteğini garantiliyordu.

Nitekim Milan bu hükme dayanarak, Bulgaristan'ın büyümesine karşılık olmak üzere, Sırbistan için de toprak kazancı isteyecek ve Sırp dış politikasının bu yeni yöneliminde kendisine destek olması için Avusturya hükûmetine başvuracaktır.

Sırp-Bulgar Savaşı ve İlk Sonuçları

Bu dönemde Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanlığına kont Kalnoky getirilmiş bulunmaktaydı. Ve İmparatorluğun Balkanlar'da bir yayılma politikası izlemesine Andrassy'den çok daha fazla taraftar bir diplomattı Kalnoky.

Böyle bir yayılma Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki asker ve din adamı çevrelerinin özlemlerine uygun geldiği gibi, Balkanlar'da demiryolu yapan kumpanyaların ve bu girişimlere yatırımda bulunan sermaye çevrelerinin çıkarlarına da denk düşmekteydi.

Nitekim Kalnoky bunu iyi bildiği içindir ki Prens Milan'ı Bulgaristan'a hemen savaş açmaya yöneltecektir. Ve yine aynı nedenden ötürü Viyanalı bankacılar da Sırp Prensini paraca destekleyeceklerdir.

Bulgar ordusundaki Rus subaylarını geri çekme emrini verirken, Bulgarları kesin bir yenilgiye mahkûm ettiğini sanıyordu Çar III. Aleksandr. Ama çok geçmeden anlayacaktı yanıldığını. Gerçekten de Bulgar ordusu Sırpları kısa zamanda ezecek (1885) ve Prens Milan ancak Avusturya-Macaristan hükûmetinin müdahalesi sayesinde esir düşmekten kurtulabilecektir.

Nitekim Belgrat'taki Avusturya Büyükelçisi, Sırp ordusunun bozguna uğradığını haber alır almaz Bulgar karargâhına koşmuş ve kuvvetlerini hemen durdurmasını isteyen bir ültimatom vermiştir Bulgar Prensi Aleksandr'a. Sonra da iki ülke arasında statüko temeline dayanan bir barış antlaşması imzalanmıştır.

Bu durumda Çarın, savaşı kazanmış olan Bulgaristan'a Rumeli'yi verdirtmemesi daha da güçleşiyordu.

Gerçekten de, iki yol açılmaktaydı Rus hükûmetinin önünde şimdi: Ya oldu bittiyi kabullenip sonuçlarına boyun eğmek ya da Bulgaristan'a kuvvet yollayıp kendi adamlarından birini iktidara geçirmek.

Ama Giers üçüncü bir çözüm yolu tasarlamıştı: "Üç İmparator Anlaşması"nı imzalayan müttefiklerine, Rusya ile el ele verip Bulgaristan'a Rumeli'den vazgeçmesi için diplomatik baskı yapmayı ve Osmanlı İmparatorluğu'na da, "asayişi sağlamak üzere" Rumeli'ye kuvvet yollaması için çağrıda bulunmayı önerdi.

Çar diplomasisinin bu girişimi daha baştan kesin bir başarısızlığa mahkûm gözükmekteydi. Balkanlar'daki belli başlı rakibi Avusturya-Macaristan'dan, Bulgaristan'da sarsılan Rus prestijini yeniden kurmak için, Osmanlı İmparatorluğu ile işbirliği yapmasını istemiş oluyordu çünkü böylece Rusya.

Ama Giers'in ilk bakışta umutsuz gözüken bu politikası, Rusya'nın en azılı düşmanı olan Macarlarda hiç beklenmedik bir müttefik bulacaktır.

Şöyle ki:

Macar soylularının önderleri, Rumeli olaylarına baktıkları vakit bir tek şey görüyorlardı sadece: Ülkelerinin yanı başında bir Slav devletinin güçlenip yükseldiğini. Bunun üzerine Macar yöneticileri büyülü bir formüle bağlanır gibi statüko fikrine sımsıkı yapışacak ve Kalnoky'den, her ne pahasına olursa olsun eski düzeni yeni baştan kurmasını isteyeceklerdir.

İşte böylece Avusturya-Rusya işbirliğinin yeminli muarızları olan Macarlar, istemeye istemeye bu işbirliğinin bir süre daha uzamasını sağlamışlardır: Balkanlar'da girişilmesi gereken ortak eylem konusunda hiç umulmadık bir biçimde Rusya ile fikir birliğine düşmüş bulunmaktadırlar çünkü.

Bismarck'a gelince: Rumeli olaylarının daha ilk günlerinden itibaren Alman Şansölyesi, Rusya'nın Avusturya-Macaristan'la varacağı ortak kararı önceden onaylamışçasına bir tavır takınmıştı. Ve yakınlarıyla yaptığı söyleşilerde, "Tuna güneyindeki koyun hırsızları"nın kendisini pek az ilgilendirdiğini söylüyordu açıkça.

Nitekim Bismarck, İstanbul'daki Alman Büyükelçisine bütün bu Rumeli sorununu "lafa boğması" için talimat vermiştir hemen. Ve İstanbul'da toplanan bir Büyükelçiler konferansı, Rus programını benimseyecektir.

Belli başlı olarak, Doğu Rumeli'ye ilişkin mevzuatın "düzeltilmesi"ni ve bu eyaletin Osmanlı yönetimi altında kalmaya devam etmesini içeriyordu Rus programı. İtalya, Bismarck'ın isteklerini baş tacı etmeye hazır olduğunu ispatlamak için kabul etti bu öneriyi; Fransa da, Rusya'ya karşı çıkmış olmamak için. İngiltere ise protestoda bulundu, ama sözünü geçiremedi bu kez.

Türk-Bulgar Anlaşması (1885-1886)

Ama çok geçmeden apaçık ortaya çıkacaktı ki, İstanbul'daki Elçiler konferansında varılan bu kararı uygulamaya hiç kimsenin gücü yetmemektedir.

Gerçekten de Avusturya-Macaristan, Rus birliklerinin Bulgaristan'a girişini onaylamayı kesinlikle reddetmekteydi. Osmanlı Padişahı ise, Türkiye ile

Bulgaristan arasında patlak verecek bir savaşın sonuçlarından ürktüğü için, kendi kuvvetlerini gönderemiyordu Bulgaristan'a.

Hele Yunanistan da Sırbistan'ı örnek alarak ortaya çıkıp, Bulgaristan'ın toprak kazançlarını dengelemek üzere yeni toprak isteyince ve Batılı devletleri, bu isteği yerine getirilmediği takdirde, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmakla tehdit edince, durum büsbütün karmaşık bir hâle girecektir.

İşin burasında, yeni başbakan Salisbury'nin yönetimindeki İngiliz diplomasisi, tüm sonuçlarını göze alıp kesin bir manevra yapacaktır:

Lort Salisbury anlamıştı ki Bulgaristan, Rusya ile ilişkilerinin nazikleşmesi sonucunda, İstanbul için bir sıçrama tahtası olmaktan çıkıp, Rusya'nın Osmanlı başkentine ulaşmasını önleyen bir set durumuna gelmiş bulunmaktadır. Ve İngiliz Başbakanı, Türk İmparatoruna, Yunanistan'ın bir savaş çıkarmasını engellemeyi vaat etti.

Gerçekten de bunu sağlamak için İngiltere, Akdeniz filosunu Yunan karasularına yollamaya hazırdı. Ama İngiliz hükûmetinin bu hizmetine karşılık olarak Osmanlı İmparatorunun da Rumeli'ye asker yollamayıp, tam tersine Bulgar Prensiyle bir dostluk anlaşması yapması gerekmekteydi.

Böylece gerçekleşen Türk-Bulgar Anlaşması, her bakımdan alabildiğine ilginç bir belge meydana getirmektedir.

Şöyle ki:

Bu anlaşmaya göre Rumeli, bir Türk eyaleti olarak kalacak ve Osmanlı Hükümdarı tarafından atanan bir Vali eliyle yönetilecekti.

Berlin antlaşmasının hükümleri çiğnenmemiş oluyordu böylece: Hukuki bakımdan Bulgaristan, Kuzey ve Güney kesimleri olmak üzere, iki parçaya ayrılmış olarak kalıyordu.

Ama buna karşılık, yeni anlaşma gereğince Osmanlı İmparatoru, Doğu Rumeli Valiliğine Bulgar Prensini atamaktaydı. Görüldüğü gibi, fiilî bakımdan her iki Bulgaristan da bir tek ve aynı hükûmetin yönetimi altına girmiş oluyordu.

1886 yılının başlangıcında Rus hükûmeti de, "müttefiki" Kalnoky'nin hınzırca sevinç gösterileri arasında bu Türk-Bulgar anlaşmasını onaylamak zorunda kalacaktır.

Bir kişi daha vardı bu işe sevinen: Rumeli sorununu elden geldiğince çabuk ve her ne pahasına olursa olsun bir çözüme bağlamak isteyen Bismarck. Gerçekten de Şansölye, bu sorunun uzayarak bir Avusturya-Rusya çatışmasına yol açmasından çekinmekteydi: İki ülke arasındaki rekabetin ve karşıtlığın, işbirliği kisvesi altında sürüp gittiği apaçık belliydi çünkü.

Rumeli sorununda İngiliz diplomasisinin kazandığı zaferden sonra Bulgaristan artık kesinlikle İngiliz-Avusturya etkisi altına girmiş bulunmaktaydı. Ve uğradığı başarısızlığın öfkesi içinde, Bulgar Prensi Aleksandr'ı tahtından indirmeye karar vermişti Rus Çarı III. Aleksandr.

Nitekim 1886 yılının Ağustos ayında Alexsandr de Battenberg iktidardan devrilecek ve yerini, Rus yanlısı bir hükûmet alacaktır. Sofya'da iş başına geçen bu yeni hükûmeti, metropolit Clement ile Rus dostu Zankov ortaklaşa yönetmekteydiler.

Ne var ki daha Rus diplomasisi bu zaferinin tadını çıkarmaya fırsat bulamadan, Clement hükûmeti de alaşağı edilecek ve iktidar, başlarında Stambulov'un yer aldığı üç naibin eline geçecektir.

Büyük bir kapitalist olan ve Bulgar tutucularının önderliğini yapan Stambulov,

Balkanlar'da iş çeviren, Viyana sermaye çevrelerine geniş çıkar bağlarıyla sıkı sıkıya bağlıydı ve Avusturya'ya dönük bir politika izlenmesi gerektiğini savunuyordu öteden beri ısrarla. Bu durumda Çarlık hükûmetine, Bulgaristan'daki etki gücüne yeniden kavuşabilmek için uygun bir fırsat kollamaktan başka çare kalmamaktaydı.

2. ALMANYA İLE RUSYA ARASINDAKİ EKONOMİK ÇATIŞMA

Piyasa Bulma Mücadelesi

Bulgaristan sorununu kendi çıkarları doğrultusunda çözebilmek için yol arayan Çarlık Rusya'sı, tam o sırada, Rus ve Alman sanayileri arasında beliren, ekonomik rekabetin doğurduğu ikinci bir karmaşık durumun ortasında bulmaktadır kendini.

Bu rekabete yol açan sorun, 1870-1880 yılları arasındaki dönem boyunca, Alman sanayinin egemen olduğu Rus iç piyasasının geleceğidir. Ve şöyle bir gelişme çizgisi izleyecektir olaylar:

1876 yılından itibaren Rus hükûmeti, gümrük tarifelerini yavaş yavaş ama düzenli bir şekilde yükseltmeye koyulmuştu. Böyle bir yükseltmeyi Rus sanayicileri öteden beri istemekteydi. Gümrük vergilerinin artırılması sayesinde kendi hazine açığını hiç değilse bir oranda kapatabileceğini hesaplayan hükûmet de bu isteği olumlu karşılamış ve hemen uygulamaya geçmişti.

Rus korumacılığından en çok zarar görecek olan, Alman burjuvazisidir. Oysa bu burjuvazi de kendi ülkesine giren ithal malları için yüksek tarifeler konmasını, Rus sanayicilerinden katiyen aşağı kalmayan bir ısrarla istemekteydi.

Nedeni apaçıktır bu tutumun: Alman politikasını yönetenlerin gözünde Rus piyasasının fethi, Rusya'nın Alman sermayesi tarafından köleleştirilmesi yolunda ilk aşamaydı. Almanya'nın ünlü "Drang nach Osten" (Doğuya açılış) politikasının belirimlerinden biriydi bu.

Rusya tarafından uygulanmaya başlanan gümrük koruma politikası ise, Alman kapitalizminin yayılışına bir engel meydana getirmekteydi. Nitekim Rus Çarının gümrük tarifelerini yükselten her yeni kararnamesinden sonra Alman gazetelerinin koro hâlinde yaygara koparışına tanıklık ediyoruz.

Ve boşuna değildir bütün bu telaş. Gerçekten de Alman sanayi, daha önceki dönemlerde kesin egemenliği altına almış olduğu Rus pazarını daha 1880-1890 döneminden itibaren hızla kaybetmeye başlamış bulunmaktadır.

Ve Bismarck, Alman ağır sanayinin çıkarları konusunda daima hassastır. 1880-1890 depresyon döneminde Alman sanayinin ürünlerine mahreç bulabilmek için büyük çaba harcamaktaydı Bismarck diplomasisi. Nitekim Alman hükûmeti 1883 yılında Türk hükûmetini, silah siparişlerini Amstrong'dan alıp Krupp ve Mauser'e aktarma konusunda ikna edecektir. 1885 yılında da Çin hükûmetinden Krupp için sipariş almayı başarmıştır Alman diplomasisi ve yine aynı 1885 yılında Sırp silah siparişlerini Fransız firmalarının elinden kapmayı da denemiş, ama bu alanda

başarısızlığa uğramıştır. Buna karşılık Berlin, Alman sanayicilerine Romanya ve İtalya için silah ve demiryolu yapım malzemesi siparişleri sağlamayı başarmıştır.

Ama Rus piyasası, genişliği bakımından, en önemli piyasa olma durumunu korumaktadır daima. Krupp ve Silezyalı sanayici prens Heinkel von Donnersmark gibi Alman ağır sanayinin temel direkleri de hep bu piyasaya dikili durmaktadır. Dolayısıyla da Bismarck, tarifelerin düşürülmesini elde etmek amacıyla Rus hükûmetine ardı ardına talepler, uyarılar, tehditler yağdırmaktadır. Ne var ki bütün çabalar sonuçsuz kalmıştır. Rus gümrük tarifeleri sürekli yükselmektedir. Nitekim 1884-1885 yıllarında yeniden artırılmıştır gümrük vergileri.

Bismarck'ın Tehditleri ve Avlama Girişimleri

Emrindeki basın aracılığıyla, Rusya'ya sürekli gözdağı vermeye koyulmuştu Bismarck: Rusya'dan yapılan ithalatı sınırlamak ve buğday vergilerini yükseltmekle tehdit ediyordu Rus hükûmetini. Şansölyenin gazeteleri, ayrıca, Rusya'ya kredi açma tasarısının Alman hükûmeti tarafından süresiz bekletileceği ve yasalaştırılmayacağı tehdidini de savurmaktaydılar. Çarlık hükûmetinin mali güçsüzlüğü ve Rus tarım ekonomisinin Alman piyasasına bağımlı oluşu, bütün bu uyarı ve tehditleri alabildiğine ciddi ve vahim kılmaktadır.

1886 yılının Mayıs ayında Bismarck, Rus büyükelçisi Petro Şuvalov ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Şansölye beyan etmektedir ki, onun fikrince, Bulgaristan'a askerî birlikler yollayarak Bulgar hükûmeti üzerindeki etkisini eski sağlamlığına kavuşturmak Rusya'nın en doğal hakkıdır. Kaldı ki, "Avusturya," diye eklemektedir Bismarck, "sizin bu etkinliğiniz karşısında kıskançlık duymak için hiçbir geçerli nedene sahip değildir ve ben elbette ki bu düşüncemi Viyana hükûmetine açıkça bildirmekten geri durmayacağım."

Hemen sonra, Rus tarifeleri sorununa yanaşmıştı Bismarck: "Anladığım kadarıyla, demişti Büyükelçiye, demir ve kömür üzerindeki tarifeleri yakın gelecekte yeniden artırmak niyetindesiniz. Böyle bir tedbirin sanayiniz bakımından üzücü sonuçlar doğurabileceğini sizden saklayacak değilim elbette."

Şansölyenin, gümrük tarifeleri konusunda istediği ödünlere karşılık olarak Rusya'ya Bulgaristan'ı sunduğunu anlamak için allame olmak gerekmiyordu. Ama Bismarck, Rus hükûmeti üzerinde bu baskıyla yetinmemiştir: Gerçekten de Şansölye, her zamanki üslubuna bağlı kalmış ve pastayı gösterdikten hemen sonra, kırbacı şaklatmayı yararlı görmüştür. Nitekim belirtmektedir ki, "Rusya'ya ihraç edilen mallara karşı ufak da olsa herhangi bir tedbir almak katiyen hoşuna gitmediği hâlde, buğday fiyatlarının yeni baştan ayarlanmasını isteyen büyük toprak sahiplerine bu durumda kafa tutmak son derece güç olacaktır. (1)

Böylece Bismarck ilk hedefine kolayca ulaşmış oluyordu: Buğday ve kömür tarifelerinin yükseltilmesi ertelenecekti. Ama Şansölye, daha da fazlasını elde edebileceğini hesaplamıştı: Bütün 1886 yazı boyunca, Çarlık hükûmetine karşı sürekli gönül alma girişimlerinde bulundu. Berlin Kongresi'nde alınan kararla Batum'da kurulan özgür liman (vergi bağışıklığı tanınmış liman) rejiminin kaldırılması konusunda yardım etti Rusya'ya. Şuvalov'a şöyle diyordu:

– On yıla kalmaz, Karadeniz'in tek egemen gücü siz olacaksınız.

Büyükelçi de seve seve yanaştı bu konuya ve Boğazlar bölgesindeki güvenliğin Rusya bakımından taşıdığı önemi Şansölyeye bir kez daha açıklamaya koyuldu: Söz konusu güvenliğin, sadece anlaşmalar yoluyla garanti altına alınamayacağını söylüyordu Şuvalov ve şöyle bir gerekçe ileri sürüyordu:

– Kapımızı kilitlemek olanağını elde etmek zorundayız biz.

Görüşmenin burasında bir sessizlik oldu, sonra şu cevabı verdi Bismarck:

– Kapınızı kilitlediğiniz zaman, herhâlde bizim itirazımızla karşılaşmayacaksınız.

Rus Politikasında Fransa'ya Doğru Açılış Çabaları

Şuvalov'u âdeta büyülemiş olan bu görüşme, III. Aleksandr üzerinde büyük bir etki yaratmamıştır. Nitekim Çar, Büyükelçisinin bu görüşme hakkındaki raporunun sonuna şu anlamlı dipnotu düşecektir: "İnşallah!".

Giers gibi III. Aleksandr da, Boğazların fethini aklının ucundan geçirmiyordu. Ve Bismarck Rusya'yı Türk İmparatorluğuna karşı yeni bir saldırıya itmek isterken aslında, havanda su dövmekteydi.

Kaldı ki, Bismarck'a ödün vermeyi istemiş olsa bile, Çarlık hükûmetinin bu isteğini uygulaması zordu alabildiğine: Korumacılık siyasetini güden Rus çevreleri, tarifelerinin üzerine çöken tehlikeyi o saat sezmiş bulunuyorlardı. Ve çok geçmeden de bu siyasetin bayraktarlığını yapan Katkov, hükûmetin dış politikasına karşı zorlu bir kampanya açmıştı *Moskova Haberleri*'nde: Gazete, Almanya'dan kopmak gerektiğini ve buna karşılık Fransa'ya yaklaşılmasını açıktan açığa istemekteydi.

Çarlık Rusya'sındaki siyasal hayat koşulları içinde Katkov böyle bir propagandayı nasıl yürütebilmiştir? Yazarın hükûmet çevreleri ile olan yakın bağları ve iyiden iyiye sıkı fıkı durumu göz önüne alınır ve söz konusu çevrelerde Almanya'ya karşı güçlü bir akımın belirdiği düşünülecek olursa, bu nokta kolayca anlaşılacaktır. Yüksek kumanda kurulunda bulunan askerlerin çoğu, Fransa ile işbirliğine özellikle taraftardılar. O dönem başlangıcındaki Genel kurmay başkanı General Skobelev'in ve Skobelev'in ölümünden sonra da, uzun yıllar Rus Genelkurmay başkanlığında kalacak olan General Obruçev'in kesin kanıları buydu örneğin. Kaldı ki doğrudan doğruya Çar III. Aleksandr da Almanya'ya güven duyamadığını açıkça söylemekteydi; ayrıca Rus Çarının Alman Şansölyesine hiç mi hiç sempati beslemediği de bilinen bir gerçekti: Nitekim bir keresinde Çar, Berlin'deki büyükelçisinin yolladığı bir raporun altına, Şansölye hakkında, katiyen diplomatik sayılamayacak bir not düşmemiş miydi?

Fransa'daki İktidar Değişikliği ve Uluslararası Sonuçları

Fransız-Alman ilişkilerinde yeniden baş gösteren ve Rumeli olaylarıyla hemen hemen aynı ana rastlayan gerginlik, durumu daha da karmaşık bir hâle sokmuş-

tur. Birdenbire iki bunalımla karşı karşıya kalacaktır Avrupa: Bunalımlardan biri Balkanlar'da patlamıştır, öbürü de Ren kıyılarında patlamak üzeredir.

1883 ve 1884 yıllarında ikinci Ferry kabinesi Hindiçini'nin fethine girişmiş bulunmaktaydı. Annam'ı ele geçiren Fransızlar, derebeylik bağlarıyla Çin İmparatoruna bağlı olan Tonkin'i de işgal etmeye girişmişlerdi. Ama Fransızlar işin bu noktasında bazı güçlüklerle karşılaşmışlardır: Gerçekten de, 1886 yılının Mart ayında Fransız istila kuvvetleri Çin birlikleri karşısında bozguna uğramıştır. Bu başarısızlığın haberi Paris'te şiddetli gösterilere yol açacak ve Ferry kabinesinin düşüşüyle sonuçlanacaktır. Ve rövanşçılar, bütün bu olayları kendi amaçlarını gerçekleştirme yolunda kullanmaya karar vermişlerdir hemen.

Aynı yılın sonbaharında Fransa'da yapılan seçimlerde "ılımlılar" tam bir bozguna uğrarken, kralcılarla radikaller iyice güçlü duruma gelmişlerdi: Bir başka deyişle, sömürgecilik yanlılarının ve doğudaki komşuya göz süzme siyasetini savunanların nüfuzu azalırken, sağ ve sol uçlardaki rövanşçıların etkisi duyulur biçimde yükselmekteydi.

Nitekim General Boulanger, bütün propaganda çabasını, Almanya ile hesaplaşma savaşının hazırlanması doğrultusunda sürdürmekteydi açıktan açığa. 1886 yılında Kabineye de giren ve Harbiye bakanlığına gelen Boulanger, hemen, orduyu güçlendirmek için enerjik tedbirler almaya koyulmuştur. Kendi yönünden Bismarck da, Fransa'yı yeniden ezmenin yollarını aramaktadır şimdi: Bulgaristan sorununun Rusya'da yaratacağı güçlüklerden nasıl yararlanabileceğini hesaplamaktadır Şansölye. Bu güçlükler, diye düşünmektedir, Almanya'nın Fransa'ya karşı açacağı bir savaşta Rusya'nın tarafsız kalmasına yeter mi? Bunun yanı sıra kendi kendine, sorduğu bir soru daha vardır Alman Şansölyesinin: Acaba Bulgar bunalımı bambaşka bir şeye, yani Avusturya ile Rusya arasında bir çatışmaya yol açabilir mi?

Görüldüğü gibi, Almanya'nın uluslararası ilişkileri karmaşık bir durum almaktadır. Fransa ile bir sıcak çatışma olasılığını hesaba katan Bismarck, nefret ettiği ve ürktüğü Rusya ile bozuşmayı göze alamıyordu. Öte yandan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu da elden kaçırmaması gerekiyordu Şansölyenin. Yani Alman Başbakanı her iki devletle de iyi ilişkilerini sürdürme isteğinde ve zorunluluğunda idi; ne var ki Bulgar bunalımı, bu işi gittikçe biraz daha güçleştiriyordu. Nitekim Bulgaristan'daki Ağustos olaylarından sonra Bismarck, bütün diplomatik ustalığını seferber etmek zorunda kalacaktır.

3. ÜÇ İMPARATOR ANLAŞMASININ İFLASI

Bulgar Tahtı Üzerindeki Pazarlıklar ve Tepkileri

Battenberg'in düşüşünden hemen önce, ılıca kasabası Kissingen'de Kalnoky ile bir görüşme yapmıştı Bismarck. Ve iki devlet adamı, Üç İmparator Anlaşması'nı

Bulgar işlerine karışmama temeli üzerine oturtarak koruyup sürdürme kararına varmışlardı. Böyle bir anda bu konuda alınan "adem-i müdahale" kararı, gerçekte, Almanya ile Avusturya'nın, Rusya'nın hoşuna gitmek amacıyla, Battenberg'in düşmanlarına sonuna kadar kredi açmaları anlamına geliyordu.

Battenberg'in düşüşünden sonra Bismarck, resmî organının sesiyle, bu olayın Alman çıkarlarına hiçbir şekilde zarar veremeyeceğini ve hatta olumlu bir şekilde değerlendirilebileceğini ilan etmişti. Sofya'daki karşı hükûmet darbesinin ertesinde, Franzenbaden'de, Giers'le buluştu Alman Şansölyesi. Ve iki devlet adamı, Osmanlı hükümdarını Battenberg'in yeniden tahta oturtulmasına karşı çıkmaya çağırmak üzere ortak bir girişimde bulunma kararı aldılar. (2)

Bu karar Viyana'da öğrenilir öğrenilmez, Kalnoky'den protestolar yükseldi: Hemen az bir zaman önce Kissingen'de Bismarck'la baş başa verip Bulgar iç işlerine karışmamayı taahhüt etmişlerdi karşılıklı olarak birbirlerine. Oysa şimdi aynı Bismarck, İstanbul'a bu konuda baskı yapmaya hazırlanıyordu. Kalnoky'nin bu tutumu, Avusturya-Almanya arasında yeni müzakerelere yol açmıştır. Müzakerelerin sonucu şu olmuştur ki Bismarck, Rus İşgüderiyle karşılaştığı vakit, yüzü hafif de olsa kızararak açıklamalarda bulunmuştur. Bu görüşmenin sonunda ise, Rusya'nın Bulgaristan'daki kendisine düşman hükûmeti silah yoluyla devirmesine hiçbir itirazda bulunmayacağını ilan etmiştir Alman Şansölyesi: Rusya bu konuda Macaristan İmparatorluğu'yla anlaşabilirse mesele yok, demeye getirmektedir. Ama aynı zamanda, böyle bir anlaşmanın "büyük bir ihtimalle olanak dışı" kaldığını eklemeyi de unutmuyordu Alman Şansölyesi. Kendi tutumunun ne olacağı konusunda ise: Rusya'ya yapabileceği bütün yardımın, "Sofya'ya döndüğü takdirde Battenberg'i tanımamaktan ibaret kalacağını" ima etmekteydi. (3)

Bu arada, 25 Eylül 1886 günü, Çarın özel habercisi General Kaulbars Bulgar başkentine gelmişti. Habercinin görevi, "yasal bir hükûmet"in, bir başka deyişle, Çarın uygun göreceği yeni bir hükümdarın, iktidara getirilmesi konusunda Bulgar "naip"lerin onayını elde etmekti.

Ne var ki General öylesine beceriksizliklerde bulunacaktır ki ardı ardına, Rus-Bulgar ilişkileri gittikçe biraz daha gerginleşecektir. Sonuç olarak, Kaulbars geri çağrılmış ve Petersburg'la Sofya arasındaki diplomatik bağlar kökten kopmuştur. Çok geçmeden iki ülke arasındaki siyasal gerginlik öylesine büyüyecektir ki, Rus hükûmeti Bulgaristan'ı işgalden dem vurmaya başlayacaktır.

Aslında kuru laftan ibaretti bu tehdit; çünkü Çar, ordularını Bulgaristan'a saldırtma konusunda hiç de söylediği gibi kararlı değildi. Rus birliklerinin Bulgaristan'a girişi gibi alabildiğine tatsız bir olasılığı ortaya sürüp Avusturya-Macaristan hükûmetini telaşa kaptırmak ve böylece de Üç İmparator Anlaşması devletlerini, Bulgar naiplerini daha söz dinler kılmaya dönük tedbirler almaya zorlamak amacını güdüyordu aslında bütün bu tehditler.

Ama Kalnoky, Rus politikasının gerçek hedeflerini sezinleyememişti ve Rusları, tıpkı 1877-1878 yıllarında olduğu gibi, yeniden Balkanların ortasında belirmiş görmekten ciddi olarak korkuyordu. Bir büyük devlet daha vardı, Avusturya-Macaristan Başbakanının bu kuşkularını paylaşan: İngiltere.

İngiliz Diplomasisinin Balkan Politikası

Nitekim 6 kasım günü Salisbury, Londra belediye Başkanının verdiği geleneksel şölende, Rusya'ya karşı şiddetli bir çıkış yapma zorunluluğunu duyacaktır. Birkaç gün sonra Kalnoky, Bulgar delegasyonunun hazır bulunduğu bir toplantıda daha da ileri gitmiş ve Rus birlikleri Bulgaristan'a girdiği takdirde Rusya'yı savaşla tehdit etmiştir açıktan açığa.

Büyük Britanya hükûmeti, daha Bulgar bunalımının başlangıcından beri, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu ve Almanya'yı Rusya'ya karşı bir çatışmaya sürüklemek için çaba göstermekteydi. Kendi yönünden Bismarck da, Almanya çatışma dışı kalmak şartıyla bir Avusturya-Rusya savaşı çıkarabilmenin yollarını arıyordu durmadan.

Gladstone kabinesinin yerini Salisbury başbakanlığındaki hükûmete bırakışından (1885) az sonra Lort Salisbury, alelacele olarak, özel sekreteri F. Kerry'yi yollayacaktır Bismarck'a. Kerry özel bir misyonla yükümlüdür: Söz konusu olan, Almanya'yı Rusya ile bir savaşa girmeye sürüklemektir. Ne var ki böyle bir durumun yaratılması, Alman Şansölyesinin hesabına gelmemektedir: Kendi yönünden Bismarck da, İngiliz-Rus ilişkilerini gerginleştirmek için elinden gelen her çabayı göstermektedir.

Nitekim Şansölye, Kerry'ye verdiği cevapla, "İngiltere'nin Rusya'ya karşı gireceği bir savaşta bir İngiliz-Alman ittifakına hiçbir şekilde güvenmemesi gerektiği"ni bildirmiştir Büyük Britanya hükûmetine. Pek sevdiği ve fırsat çıktıkça tekrarladığı bir deyişle Bismarck, Rus ateşindeki kestaneleri, İngilizler hesabına, Almanların çekmesine yarayacak bir davranışta bulunamazdı elbette.

O sıradaki durumu şöyle değerlendiriyordu Şansölye: Almanya Doğu sorununda pasif bir tavrı benimseyip koruduğu ölçüde, İngilizlerin Rusya'ya karşı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında yer aldıklarını görmek şansına sahip olacaktı; Alman Başbakanının can ve yürekten istediği Rus-İngiliz çatışması, böylece patlak verebilirdi ancak.

Nitekim Bismarck, bu hesaba dayanarak, Rusya ile çıkacak bir savaşa İngiltere'nin de katılacağına dair ellerinde kesin güvence bulunmadığı sürece Ruslarla katiyen bozuşmamaları gerektiğini söylüyordu Viyanalı yöneticilere ısrarla. Ayrıca, bıkıp usanmaksızın tekrarlayarak, bir noktayı daha belirtmekteydi: Bulgaristan yüzünden çıkacak bir savaşta, Almanya'nın kendisini destekleyeceğine hiçbir şekilde güvenmemesi gerekirdi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun; 1879 anlaşması, ancak Rusya'nın Avusturya-Macaristan topraklarına doğrudan doğruya bir saldırısı hâlinde uygulanabilirdi.

Şöyle yazıyordu Bismarck:

"Savaşa ilk giren İngiltere değilse, Avusturyalılar ona güvenip de savaşa girmekle sadece aptallık ederler. Randolph Churchill (Salisbury kabinesinin en etkili bakanlarından biri), Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu'yla el ele verip harekete geçmekten korkuyorsa, Avusturya niçin tek başına suya atacaktır kendini? Hemen sonra İngiltere tarafından terk edildiğini görmek için mi?(4)

Bismarck'ın İkircikli Tutumu ve Nedenleri

Bismarck'ın şu gözlemi, Şansölye tarafından güdülen politikanın özünü apaçık bir şekilde dile getirmektedir:

"Doğu olayları yüzünden Rusya ile bir kopuş durumunda çatışmaya hemen girmek zorunda kalmamamız için hareket özgürlüğümüzü korumak bakımından çaba göstermemiz gerekmektedir; çünkü Fransa'ya karşı bütün gücümüze ihtiyacımız olacaktır. Biz Fransa ile bir savaşı, Avusturya ile müttefiklerinin Rusya'ya karşı girişecekleri bir savaşta tarafsız kalırsak önleyebiliriz ancak; çünkü Almanya Ruslarla savaş hâlinde olmadığı sürece Fransa, bize savaş açamayacaktır. Burada belirttiğim tavrı sürdürmeyi başarabilirsek, pek olasıdır ki bugün Avrupa'yı tehdit eden iki savaş bir genel çatışmaya girip soysuzlaşmasın."(5)

Görüldüğü gibi, Bismarck iki hedef vermiştir kendi kendine: İki cephede birden savaşmaktan kaçınmak ve gelecekteki çatışmaları yerelleştirmek, yaygınlaştırmayıp sınırlı tutabilmek için gerekli koşulların hazırlanmasını sağlamak.

Nitekim, 1886 sonbaharından itibaren Alman Şansölyesi, Avusturya-Rusya ilişkileri daha gergin hâle girdikçe bir Avusturya-İngiltere yakınlaşmasını gerçekleştirmek için çaba harcamıştır. Sağlam gerekçeler ileri sürerek İngiltere'yi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ve İtalya'ya bağlamaya çalışıyordu Bismarck ve Rusya'ya karşı, bir ölçüye kadar da Fransa'ya karşı ortaklaşa bir harekete geçme zorunluluğunun belirebileceği durumlar için en etkili bir tedbir olarak tasarlıyordu bu tutumu.

İlk bakışta Bismarck politikasının açıkça Rusya'ya karşı bir dönüş yaptığı sanılabilirdi bu durumda; ama bu, Şansölye tarafından yürütülen diplomasinin pek basit ve yanlış bir açıklaması olur. Aslında Bismarck diplomasisi, alabildiğine karmaşık bir bütündür; çünkü Şansölye, aynı zamanda çok değişik yönlerde manevralara girişmektedir.

Oyun İçinde Oyun

1886 yılının Ekim ortalarından başlayarak Bismarck, Rusya'nın Bulgaristan'ı işgalinden doğacak tehlikeli sonuçlar konusunda sürekli şekilde uyarmıştı durmadan Şuvalov'u. Ama sonra, 21 Kasım 1886 tarihinde birdenbire, Çarın kardeşi Grandük Vladimir Aleksandroviç gelecektir Berlin'e. Ve işte bu ziyaret sırasında Alman Şansölyesinin oğlu –ki o da bu arada Dışişleriyle görevli devlet bakanlığına atanmış bulunmaktaydı– gerek kendisinin, gerekse babasının daha dünlerde Rusya'nın Bulgaristan'ı işgalinden doğacak tehlikeli sonuçlar konusunda Şuvalov'a yaptıkları bütün uyarmaları yok sayarcasına bir tutum içinde görünecektir. Gerçekten de Alman hükûmeti adına Grandükle yapılan uzun bir baş başa görüşmede Bismarck'ın oğlu, tıpkı bir önceki baharda Bismarck'ın Rus hükûmetinden gümrük konusunda ödün koparabilmek için yapmış olduğu gibi, açık kart vermekteydi Rusya'ya.

Peki ama Şansölyeyi eski tavrını yeniden benimsemeye yönelten sebep neydi? Bu noktanın aydınlığa kavuşması için bilmek gerekir ki Ekim ayında Bismarck,

Fransız-Rus ilişkilerinin iyice düzelmeye yüz tuttuğunu öğrenmiş bulunuyordu. Nitekim 5 Kasım 1886 günü Fransız Başbakanı Freycinet, Paris'teki Alman büyükelçisiyle yaptığı bir görüşmede, Rusya'nın Fransa'ya, Almanya'ya karşı, bir ittifak önerisinde bulunduğunu ileri sürmüştü. İşin aslında bu Fransız-Rus ittifakı sorununu ortaya sürenler, Rus yetkilileri değil, Katkov'un Paris'teki ajanlarıydı.

Ama Bismarck, Freycinet'den gelen bilginin doğruluğuna inanmıştır yine de. Rusya'da Fransa ile yakınlaşma politikası lehine güçlü bir akımın varlığı bilindiğine göre, Alman Şansölyesinin bu davranışına şaşmamak gerekmektedir.

Bismarck, diplomasi tarihinin kaydettiği en karmaşık manevralardan birine işte bu durum ve koşullar içinde girişecektir. Alman Şansölyesi, bir yandan Rusya'ya ardı ardına avans verir ve Petersburg hükûmetini Bulgaristan'da askerî bir müdahaleye iterken, öte yandan da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Rusya'ya karşı duyduğu düşmanlığı yatıştırmaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra Bismarck, İngiliz politikasının daha enerjik bir tavır takınması için çalışmakta ve bir İngiliz-Rus çatışması çıksın diye çabalamaktadır; ama aynı zamanda da, İngiltere harekete geçmedikçe sımsıkı elinin altında tutmaya kararlı olduğu Avusturya-Macaristan hükûmetini de gerektiği anda serbest bırakmaya hazır bulunmaktadır.

Almanya'ya gelince, Bismarck bu durumda bile ülkesinin hareket özgürlüğünü korumak ve Rusya ile "dostça" ilişkilerini sürdürmek tasarısındadır.

Ve bütün bunlar, Bismarck tarafından yürütülen, bu alabildiğine karmaşık oyunun sadece bir parçasıydı. Nitekim Şansölye, İngiliz-Rus-Avusturya alanındaki manevralara düşümdeş olarak, Fransa'ya karşı son derece şiddetli bir basın kampanyası başlatmıştı bu arada.

Bu kampanya, Bismarck'ın özellikle iç politikası bakımından büyük bir önem taşıyordu. Gerçekten de Şansölye, sosyalistlere karşı çıkardığı baskı yasalarından umduğu sonuçları elde edememiş ve merkez partisi beklemediği biçimde bağımsız bir tavır takınınca, 1881 ve 1882 seçimlerinde hatırı sayılır bir oy kaybına uğramış bulunmaktaydı. Üstelik İmparator da iyice yaşlanmıştı artık ve yeni bir Hükümdarın tahta geçmesi sorunu gündeme gelmişti çoktan. En son olarak da, askerî bütçeyi yürürlüğe koyan yasayı yedi yıllık bir süre için yenilemek ve ordu mevcudunun büyük çapta artırılmasını sağlamak gerekmekteydi. Sözün kısası, o sırada ülkede bir güvenlik rüzgarı estirmeye ihtiyacı vardı Alman Şansölyesinin. Siyaset hayatı boyunca çok kez baş vurmuştu bu yola ve daima başarı kazanmıştı.

Dolayısıyla da Bismarck'ın emrindeki sürüngen basın, intikamcı propagandanın irili ufaklı bütün temalarını alabildiğine abartarak işlemeye koyuldu. Bu arada Fransız milliyetçilerinin aşırı davranışları da Alman Şansölyesinin Fransa'ya açtırdığı yaylım ateşine elverişli vesileler hazırlamaktan geri kalmıyordu.

Almanya ile Rusya Arasında İkili Anlaşma Hazırlıkları

1886 Kasım ayı sonundan beri Rusya'ya yapmakta olduğu sürekli kurun meyvesini toplamak üzereydi Bismarck: Tilki kurnazlığı, kısa bir süre için de olsa, başarı sağlıyordu.

1886 yılı sonunda doğrudan doğruya III. Aleksandr'ın kendisi, Alman politikasının gerçekten yön değiştirdiğine inandığını belirtmekteydi. Güvenini şu sözlerle dile getiriyordu Çar:

"Almanya'nın Bulgar sorununda bizimle birlikte olduğu, şimdi artık apaçık hâle giriyor." (6)

Bulgar sorunu konusunda, doğrusu istenirse hiç önemi olmayan bir ayrıntıya aklını takmıştı Çar: Nefret ettiği bir adam olan Battenberg'in Bulgaristan'a geri dönüp tahta oturmasını istememekteydi. Böyle bir dönüşü doğrudan doğruya kendisine yönelmiş bir hakaret sayıyordu.

Nitekim kişisel işleri dolayısıyla Berlin'e gitmeye hazırlanan Kont Petro Şuvalov'a, Alman Şansölyesiyle bu konuda bir konuşma yapma görevi verildi: Almanya İmparatorunun, Alman ordusunda subay olan Battenberg'e yeniden Bulgar tahtına çıkmayı yasaklamasını sağlamak gerekmekteydi.

Petro Şuvalov da, 1885 yılından beri Rusya'nın Berlin büyükelçisi olan kardeşi Paul Şuvalov gibi, Almanya ile yakın dostluk politikasının eski partizanlarındandı; Bismarck tarafından *persona grata* (istenir kişi) sayılması da bundan ileri geliyordu tabi. Petro Şuvalov Berlin'e gelir gelmez iki kardeş, Şansölyenin oğlu Herbert Bismarck'la bu konuda görüşmeler yaptılar. Ve Herbert Bismarck, Battenberg sorununda, babasının desteğini vaat etti Rus dostlarına.

Bunun üzerine iki kardeş, Alman Dışişleri bakanına, Üç İmparator Anlaşması'nın geleceği sorununu açtılar kendiliklerinden: 1884 Anlaşması, o yılın yazında sona ermekteydi. Petro Şuvalov, anlaşmayı yenileme önerisinde bulundu Herbert Bismarck'a; ama Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun anlaşma dışı bırakılmasını şart koşuyordu. Buna karşılık, Almanya ile Rusya arasındaki ikili anlaşmanın temeli olarak şu şartı önermekteydi: Rusya, bir Fransız-Alman savaşı çıkması durumunda tarafsız kalacağını garanti edebilirdi. Aynen şöyle diyordu Şuvalov:

– İster Fransa Almanya'ya saldırmış olsun, ister siz ilkin ona karşı savaş açın ve sonra da on dört milyarlık bir savaş tazminatını zorla kabul ettirin, hatta isterseniz bir Prusya Generalini Paris valisi yapın. Bütün bunlar tamamen sizin bileceğiniz şeylerdir, bizi katiyen ilgilendirmez.

O dönemdeki genel durum göz önüne alınıp düşünüldüğünde Şuvalov'un önerisi öylesine cüretliydi ki Bismarck, oğlunun raporunu okurken oraya bir soru işareti koydu.

Karşılık olarak Şuvalov, Almanya'dan, Rusya'nın Boğazlara el koymasına ve Bulgaristan'da Rus nüfuzunu yeniden kurmasına karşı çıkmamasını istemekteydi. Raporun burasına da, şu kısa notu düştü Şansölye:

"Büyük bir zevkle kabul."

Birkaç gün sonra da Şuvalov kardeşler ve Bismarck, masaya oturmuş ve şampanya şişesini patlatmış, anlaşma tasarısını yazmaktaydılar. Yukarıda belirtilen temele uygun şekilde hazırlanıyordu tasarı, ama ek olarak birtakım önemli maddeler de yer almıştı: Söz konusu maddeler Rusya'yı, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğüne karşı hiçbir saldırgan girişimde bulunmamak" yükümlülüğü altına sokmakta ve "Sırbistan'ın Avusturya etki alanı içinde kaldığının taraflarca kabulünü içermekteydi."(7)

Ocak 1887 Alarmı

Şuvalovlarla yaptığı görüşmeler coşturmuştu Alman Şansölyesini. Bu görüşmelerin tam ertesi günü de, yani 11 Ocak 1887 günü, Reichstag'da bütün siyaset dünyasının sabırsızlıkla beklediği bir açıklama yapması gerekmekteydi. Ve gerçek düşüncesini gizlemeye gerek görmediği ender konuşmalarından birini yaptı Bismarck.

İki temel fikir çıkıyordu söylevinden: Rusya ile dostluk ve Fransa'ya karşı husumet. Aynen şöyle demişti:

– Rus dostluğu, bizim için, Bulgar dostluğundan da, ülkemizin içindeki tüm Bulgaristan dostlarının dostluğundan da daha önemlidir.

Bir Fransız-Alman savaşı olasılığına gelince, Şansölyeye göre böyle bir savaşın ne zaman çıkacağını hiç kimse bilemezdi: Belki on yıl sonra patlayacaktı bu savaş, belki de sadece on gün içinde patlayacaktı.

Aynı günlerde, Almanya'nın İstanbul ve Sofya'daki temsilcileri, Berlin'den, kendilerini Bulgar sorununda Rus politikasını desteklemeye çağıran talimatlar aldılar. Yine bu sırada Bismarck, Batı Avrupa cephesindeki diplomatik baskısını da artırmaktaydı.

Gerçekten de Alman Şansölyesi, Belçika hükûmetine bir nota vererek, Belçika topraklarının Fransızlar tarafından –kendince– daima mümkün bir istilasına karşı gerekli tedbirleri alıp almadığını ve eğer aldı ise bu tedbirlerin neler olduğunu soruyordu. 22 Ocak günü de Paris'teki Alman İşgüderi, Fransa'nın askerî hazırlıkları hakkında toplayabileceği bütün bilgileri en kısa zamanda Berlin'e ulaştırma emrini alıyordu. Paris'teki temsilcisine yolladığı mektupta kendi deyişiyle, "giriştiği askerî hazırlıkların, barışseverliğinin özdenliği konusunda derin şüpheler uyandırdığına Fransız hükûmetinin dikkatini çekmenin uygun olacağı" kanısındaydı Şansölye.

Fransız-Alman İlişkilerinde Baş Gösteren Gerginliğin Gelişmesi

28 Ocak günü Bismarck, Berlin'deki Fransız Büyükelçisiyle bir görüşme yapmıştır. Büyükelçi, ülkesinin ve hükûmetinin Almanya'ya karşı son derece barışçı niyetler taşıdığı konusunda güvence vermiştir Şansölyeye. Bunun üzerine Bismarck, şu anki Fransız hükûmetinin barışçıllığından hiçbir şüphesi bulunmadığını, ama bu hükûmetin sağlamlığından ve uzun ömürlülüğünden şüphesi olduğunu söyleyecek ve tehdit edici bir edayla da şunları ekleyecektir:

– Eğer Boulanger hükûmet ya da devlet başkanlığına gelecek olursa, o zaman savaş kaçınılmaz olacaktır. (8)

30 Ocak günü Prusya bakanlar kurulunun yaptığı gizli oturumda Bismarck, gelecek haftalarda Fransa ile bir savaş olanağından haberli kılmıştır arkadaşlarını. Şansölyenin belirttiğine göre, bu durumda zorunluluk kazanan askerî harcamaları karşılamak üzere üç yüz milyon marklık bir tahsisatı öngören bir yasa tasarısı hazırlayıp hemen Prusya Landtag'ına sunmak gerekmektedir. Yedi yıllık askerî bütçe sorununun başarısızlığa uğraması üzerine Reichstag dağılmış bulunmaktaydı o sırada ve yeni seçimler ancak 20 Şubatta yapılacaktı. Besbelli ki Bismarck, üç hafta beklemeyi olanak dışı görmekte ve savaş eklentisini yasalaştırmak üzere Landtag'a

başvurmayı kararlaştırmış bulunmaktaydı. O dönemin Prusya bakanlarından biri, güncesinde şöyle yazıyor:

"Bismarck'ın bu tedbiri bir seçim manevrası olarak kullanmak isteyebileceğini kabul etmek, doğrusu, çok güç. Doğrudan doğruya savaş anlamına geliyor çünkü bu tedbir."(9)

Nitekim 31 ocak günü *Die Post* gazetesinde yayınlanan bir yazı şu anlamlı başlığı taşımaktaydı: "Silah gücüyle". Fransa'nın hummalı bir şekilde silahlandığı, ülkede şovenliğin doruk noktasına ulaşmış bulunduğu, Boulanger'nin Paris'te duruma egemen olduğu ve iktidara gelir gelmez Almanya'ya savaş açmasının bir an meselesi hâline gireceği ispatlanmaktaydı söz konusu yazıda. Bismarck'ın, Fransa'ya Boulanger'nin istifasını şart koşan bir ültimatom hazırlamakta olduğu şeklinde ürküntü salıcı söylentiler yayılmaktaydı. Görüldüğü gibi, Bismarck'ın ajanları yine hüner yarışındaydılar. Şansölyenin kendisine gelince, Petro Şuvalov tarafından önerilmiş olan Rus-Alman ittifak tasarısının durumunu öğrenmiş olduğu için sabırsızlanmaktaydı.

Rus-Alman Anlaşmasına Petersburg Karşı Çıkıyor

Şuvalov, kendi kişisel diplomasisinin ürünü olan bu tasarıyı Petersburg'a getirdiğinde, Giers gibi bir Alman dostundan bile onay görmeyecektir: Gerçekten de Rus Başbakanı, Bismarck'ın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü ve Sırbistan üzerindeki üstünlük hakkını garanti etmesine göz yummakla, Şuvalov'un pek safça bir pazarlık yapmış olduğu kanısındaydı. Öte yandan Çar, bu tasarıya karşı daha da kuşkuluydu. Nitekim 17 Ocak günü Giers, Hükümdarına günlük raporunu verirken birden bire ve dehşet içinde fark etti ki, tüm politikası, Çar tarafından Alman doğrultusunda nitelenmekte ve bu durumun gözden geçirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Ve Giers'in yardımcısı Lamsdorf, o akşam şunları not etmiştir güncesine:

"Öyle anlaşılıyor ki Katkov'un entrikaları ya da daha başka birtakım tehlikeli etkiler, Çarımızın aklını yeniden bulandırmakta. Majesteleri sadece Avusturya-Macaristan'ın da katılmasıyla yapılacak (10) üçlü ittifaka karşı çıkmakla kalmıyor, Almanya ile kurulması tasarlanan ittifaka da karşı çıkıyorlar. Böyle bir ittifakın halk tarafından katiyen onaylanmayacağını ve bütün Rusya'nın ulusal duygularını yaralayacağını adları gibi bildiklerini öne sürmekte Çar hazretleri ve halkın tavrını göz önüne almamak cesaretini gösteremeyeceklerini söylemekteler."(11)

Ve Çarın buyruğu üzerine Giers, Rus-Alman anlaşmasının imzası konusunda şimdilik Bismarck'la hiçbir görüşmede bulunmamasını bildiren bir talimat yollamıştır Paul Şuvalov'a.

Fransız-Alman Gerginliği Karşısında Rus Hükûmetinin Tutumu

Böylece başlatılan askerî alarm, Fransız hükûmetini büyük bir şaşkınlığa sürüklemişti. Fransa Dışişleri Bakanı Flourens, Rusya'nın yardımını istemeye ka-

rar verdi ilkin. Nitekim bakan, 21 Ocak günü Rusya'nın Paris büyükelçisi Baron Morenheim'ı ziyaret ederek, gerçekten ürkmüş bir hâlde, Almanya'nın saldırgan tavrına Rus hükûmetinin dikkatini çekmeye geldiğini bildirdi. Aynı zamanda da, gayrı resmî bir ajanını görevlendiren Flourens, Almanya Paris'ten Fransız ordusunun silahsızlandırılmasını istediği takdirde Rusya'nın manevi desteğine güvenip güvenemeyeceğini sormaktaydı.

Morenheim'ın telgrafı 22 Ocak günü geldi Petersburg'a. Giers, Fransızlara son derece ihtiyatla cevap vermeyi önermekteydi. Ama Çarın kararı tamamen değişik bir yönde oldu. Fransa'ya manevi destek sorusunu, kendi eliyle yazdığı şu kesin notla cevapladı Hükümdar:

"Elbette ki evet."(12)

Görüldüğü gibi, Çarın kararı doğrultusunda bir cevap vermek gerekiyordu bu durumda Morenheim'a. Ama Alman dostu Giers kendi kendisine sadık kaldı ve Çarın kararını Fransızlara ulaştırmadan önce, "Morenheim'dan gelen haberlerin gerçek bir temeli olup olmadığını" Berlin'den sormayı kararlaştırdı.

Bu amaçla Giers'in verdiği talimata uygun olarak Paul Şuvalov, 23 ya da 24 Ocak günü (hangi tarihin kesin olduğu bilinmemektedir) Bismarck'ı ziyaret edecektir. Bu görüşmenin yürütülüş tarzı hakkında elimizde sağlam bilgi yok. Yalnız görünüşe göre besbelli oluyor ki Şuvalov, Şansölye tarafından Fransa'ya saldırma niyeti taşımadığı yolunda kendisine verilen alışılmış güvenlerle yetinmek durumunda kalmıştır. Ama bu görüşmenin asıl anlamı başka yerdeydi: Petersburg'dan almış olduğu talimat uyarınca Şuvalov, Alman Şansölyesini son derece ilgilendiren soruna hiç değinmeyerek kardeşi tarafından kaleme alınan tasarının sözünü bile etmemişti.

Şuvalov'la yaptığı bu konuşmadan sonra, son derece kuşkulu olduğu görünecektir Bismarck'ın. Bu, Şansölyenin bütün Alman temsilciliklerine yollamak zorunluluğunu duyduğu bir genelgeden de bellidir: Söz konusu belgede Bismarck, 11 Ocak günü verdiği söylevde Rus-Alman ilişkilerindeki dostluk karakterini bilerek ve isteyerek "abarttığını" açıklamaktadır.

Fransız-Alman İlişkilerinin Bozuluşu Karşısında İngiltere Hükûmetinin Tutumu

Aynı 24 Ocak tarihinde, Bismarck, yeni bir diplomatik manevraya girişmekteydi. Londra'daki Alman büyükelçisi Kont Hatzfeld, o gün Foreign Office'e yaptığı ziyarette şu açıklamada bulunuyordu: Almanya, Fransa ile bir savaşa girmeyi hiçbir şekilde istememektedir; ama Almanya'nın bu tutumuna rağmen, böyle bir savaş "kaçınılmaz" hâle gelmiştir.

Bu önemli açıklamadan sonra Büyükelçi, üzerinde son derece ısrarla durarak, şu soruyu yöneltti İngiliz Başbakanına: İngiltere, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarını Rusya'ya karşı desteklemeye kararlı mıdır? Salisbury, kendi fikrince İngiltere'nin öyle yapması gerektiğini belirttikten sonra, Parlamentonun

ikircikli tutumu karşısında, bu konuda kesin bir taahhütte bulunamayacağını bildirdi.

Bununla birlikte Lort Salisbury, Alman Şansölyesinin yüreğine su serpmekten de geri kalmayacaktır: İngiliz Başbakanı bu amaçla ilkin Paris'teki Büyükelçisine, Almanların kulağına fısıldanmak üzere, bir Fransız-Alman savaşının "İngiltere'yi, Mısır'da, Fransa tarafından kendisine yapılan o sürekli işkenceden kurtaracağı umudunda olduğunu"(13) yazmıştır. Ama bununla kalmamıştır İngiliz Başbakanı.

Şöyle ki:

4 Şubat günü, Salisbury'ye yakınlığı herkesçe bilinen *Standat* gazetesi, Belçika'nın tarafsızlığı üzerine bir makale yayınlıyordu. Söz konusu makalede, Schlieffen'in planlarının bir çeşit öncüsü olarak niteleyebileceğimiz yazar, Fransa'nın Almanlar tarafından istilası için en kestirme ve elverişli yolun Belçika'dan geçtiğini belirttikten sonra, Almanya bu yolu tuttuğu takdirde Büyük Britanya'nın tepkisinin ne olabileceğini soruyor ve bu soruya şu apaçık cevabı veriyordu: Böyle bir olasılık gerçekleştiği takdirde, İngilizlerin Belçika'yı savunmaya kalkışmaları hiç de akla uygun düşmezdi. "İngiltere, Almanya'ya karşı Fransa'nın yanında yer alamaz": İşte bu sonuca varıyordu yazar ve çıkardığı sonuca gerekçe olarak da eklemekteydi:

"Başka türlü davranmak, İngiliz politikasının bütün dünya üzerindeki temel hedeflerini unutmak olur."

1875 yılından beri, dünyanın bölüşülmesi için girişilen rekabetin artması sonucunda tamamen değişmiş bulunuyordu tavrı İngiltere'nin; unutmamak gerekir ki Fransa, İngiltere için bu alanda Almanya'dan çok daha tehlikeli bir rakipti. Görüldüğü gibi bu sayede Bismarck, bir Fransız-Alman savaşı çıktığı takdirde İngiltere'nin çatışma dışı kalacağı güvencesini elde etmiş bulunmaktaydı.

Rusya'nın tavrı ise, tam tersineydi. Şubat ayının daha ilk günlerinde Alman Şansölyesi apaçık fark etmişti ki Şuvalov tasarısı Çarın onayını kazanamamıştır. Dolayısıyla da Fransa'yla savaş haâinde Rusya'nın desteğini beklememek gerekir.

Bu koşullar içinde bir tek seçenek kalıyordu Bismarck'a: Fransa'ya saldırı tasarısını hiç değilse şimdilik bir kenara bırakmak. Nitekim 17 Şubat günü Berlin'deki Fransız Büyükelçisi, gerginliğin duyulur şekilde azaldığı haberini gönderiyordu Paris'e. Aynı gün Bismarck, Schweinitz'e, Şuvalov tasarısının Petersburg'da hiçbir başarı şansı kalmadığının apaçık ortaya çıktığını yazıyordu.

Gerginlik Döneminin Sonunda Fransa'nın Tavrı

Bütün bu tehlikeli günler boyunca ve daha sonra da gerginlik döneminin sonunda Fransız hükûmetinin tavrı ne olmuştur? 1887 yılının Ocak ayında Fransız devlet adamları, korkudan tamamen felce uğramış bir hâldeydiler. 21 oOak günü Rusya ile bir işbirliği sağlamak için büyük çaba göstermiş olan Flourens, çok geçmeden şu kanıya varacaktır: Fransa için tek kurtuluş yolu, Rusya ile yakınlaşma girişimlerinde bulunarak Almanya'yı kuşkulandırmaktan vazgeçmektir.

Bir çeşit "kötüye direnmeme" politikası olarak niteleyebileceğimiz bu siyaset anlayışının gerçek havarisi olan Berlin'deki Fransız Büyükelçisinin durmaksızın

tekrarladığı şu sözler, Flourens'daki inanç değişikliğinin gerekçesini getirmektedir:

– Üzerimize çullanmak için, parmağımızı oynatmamızı bekliyor Bismarck. (14)

26 Ocak günü Petersburg'daki Fransız büyükelçisi Laboulaye, Giers'e baş vurarak, "Rusya'nın Fransa'ya manevi bir destek sağlayıp sağlamayacağını, askerî kuvvetlerini Prusya sınırlarına doğru harekete geçirip geçirmeyeceğini ve Almanya'ya karşı özel taahhütleri olup olmadığını" sormuştur. Giers, buna, Rusya'nın Almanya'ya karşı hiçbir yükümlülüğü bulunmadığı (ki bu tamamen doğru değildir) ve dolayısıyla da bütün hareket özgürlüğünü elinde bulundurduğu cevabını verecek, hemen ardından da oldukça ters bir tonla ekleyecektir:

– Size karşı da hiçbir yükümlülük altına girmeyerek bu özgürlüğü korumama, herhalde izin verirsiniz.

İlk bakışta şaşırtıcı gibi gözükebilir, ama Rus diplomatının bu cesaret kırıcı cevabını öğrendiğinde büyük bir sevinç duyacaktır Flourens: Gerçekten de Giers'in bu açıklaması, Fransız Dışişleri bakanını, Bismarck'ı büsbütün kızdıracağı belli olan bir şeyden, Fransız-Rus müzakerelerini sürdürme zorunluluğundan kurtarmış bulunmaktaydı.

4. YENİ ANLAŞMALAR

İngiltere, İtalya ve Avusturya Arasındaki Akdeniz Anlaşması

Buna karşılık savaş tehlikesi İngiltere'yi, bir yandan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile bir yandan da İtalya krallığı ile müzakerelere girişmeye sürüklemiştir. Uluslararası durum, bu iki devletle yakınlaşmaya itmektedir Büyük Britanya'yı şimdi; çünkü İngiltere'nin bu devletlerle, tıpkı Almanya ile olduğu gibi, ortak düşmanları vardır: Fransa ve Rusya.

Bununla birlikte Salisbury, belirli askerî taahhütleri kapsayan ittifak anlaşması imzalamamak kararını kesinlikle sürdürmekteydi. Fransa ve Rusya'ya karşı mücadeleyi, kuvvetleriyle yürütmeyi hesaplamaktaydı İngiliz Başbakanı.

Gerçekten de Lort Salisbury, sadece ivedi zorunluluk durumunda, İtalya'nın Fransız kampına geçmesini önlemek gerektiği takdirde, kapsamı ve önemi –örneğin ortaklaşa bir siyasal eylemin kabulü gibi– son derece sınırlı yükümlülükler içeren bir anlaşma yapmaya hazırdı; ama bu noktada bile katiyen acele etmemekteydi.

1887 yılının Şubat ayı başlarında Bismarck, İngiliz Başbakanını, İtalya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile anlaşma imzalamayı savsaklamaya devam ettiği takdirde, Mısır sorununda İngiltere'yi desteklemekten tamamen vazgeçmekle tehdit etmiştir. Bu tehdit meyvesini verecek ve 12 Şubat günü, İngiltere ile İtalya arasında bir nota teatisi olacaktır. Böylece her iki devlet, Akdeniz, Karadeniz, Ege denizi, Adriyatik ve Kuzey Afrika kıyılarında statükoyu koruyup sürdürmek üzere işbirliği yapmayı yükümlenmektedirler.

İngiliz notası, şöyle demektedir:

"Birtakım ürkütücü olaylar statükonun korunup sürdürülmesini olanak dışı kıldığı takdirde, her iki devlet, başka hiçbir büyük devletin bu deniz ve kıyıların herhangi bir kesiminde nüfuz kurmaya yönelmemesi dileğinde bulunmaktadırlar."

Bununla birlikte diye devam ediyordu nota:

"İki devlet arasındaki bu işbirliğinin niteliği, böyle bir ihtiyaç ortaya çıktığı zaman, o anın durum ve koşullarına uygun şekilde saptanmalıdır."(15)

Kraliçeye yazdığı bir mektupta Lort Salisbury, o dönem İngiliz diplomasisinin yaratıcı düşüncesi bakımından tipik bir örneğini meydana getiren bu notayı şöyle yorumluyordu:

"İngiliz notası öyle bir tarzda kaleme alınmıştır ki, şu sorun üzerinde tam bir değerlendirme özgürlüğü bırakmaktadır: Avusturya hükûmeti ile işbirliğinin, her fırsatta bir askerî yardıma yol açması mı gerekmektedir?"(16)

24 Mart 1887 günü Avusturya-Macaristan hükûmeti de, bazı ihtiyat kayıtları koymakla birlikte, anlaşmaya katılmıştır. Pek de etekleri zil çalarak yapmıyordu bu işi Kalnoky. Gerçekten de Avusturya Başbakanı, Rusya'ya karşı yapılan "böyle bir işbirliği"nin, İngiltere'nin Avusturya'yı Rusya'ya karşı bir savaşa sürükledikten sonra onu İtalya ile acı kader birliğine bırakıp hemen aradan çekilmesi gibi bir sonuç da doğurabileceğini düşünüp ürkmekteydi.

Rusya ile Almanya Arasında Yeni Bir Anlaşma İçin Müzakereler

İngiltere-Avusturya müzakereleri son bulduğu sırada, Şuvalov tarafından önerilen ittifak tasarısının kesin başarısızlığa uğradığını fark etmiş bulunuyordu Bismarck; ama yine de Fransa ile bir savaş durumunda, Rusya'nın tarafsızlığını sağlama konusunda Petersburg'la anlaşma umudunu yitirmemişti.

Bu hedefine daha çabuk ve güvenli bir şekilde ulaşabilmek için Alman Şansölyesi, elinden gelen her türlü zorluğu çıkarmaya başlayacaktır Rusya'ya: Bu suretle, Rus-Alman "dostluğunun yararını, inkâr götürmez bir biçimde Çara ispatlamak istemektedir. Ama Bismarck, bir yandan Rusya'nın başına irili ufaklı çoraplar örerken, bir yandan da durmaksızın iki ülke arasında yeni bir anlaşma olanağından söz etmektedir.

Rus-Alman işbirliği fikri, daha önce sözünü etmiş olduğumuz ve o sırada Almanya'nın İstanbul büyükelçiliği görevinde bulunan Radovitz tarafından, Rus büyükelçisi Nelidov'un önünde son şekliyle dile getirilmiştir. "Rus çıkarları, Doğu'da yoğunlaşmış bulunmaktadır..." diyordu Radovitz. "Almanya bu durumu olduğu gibi kabul etmekte ve bu konuda Rusya'ya her türlü eylem ve hareket özgürlüğünü tanımaya hazır bulunmaktadır. Almanya ise tüm dikkatini Ren kıyılarına çevirmiş durumdadır..." diye devam ediyordu Radovitz ve ülkesinin, Fransa ile bir savaşa tutuştuğu takdirde Rusya'dan tarafsızlığını korumasını beklediğini belirtiyordu. (17)

Oysa Rus hükûmeti, o sıralarda Doğu sorununu alevlendirmeyi katiyen düşünmemekte ve hele Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmayı, aklının ucundan bile geçirmemekteydi. Nitekim Rus Dışişleri bakanlığı danışmanlarından Jomini, şöyle yazıyordu bu konuda:

"Biz bu durumda, Almanya'ya somut ve dolaysız çıkarlar sağlamamıza karşılık, uzun vadeli ve gerçekleşmesi şüpheli bir avantaj elde etmiş olacaktık." (18)

Bununla birlikte, Bismarck'ın çabaları sonuçsuz kalmamıştır: Gerçekten de 1887 yılı Nisan ayında Çar, nihayet, sona ermek üzere olan Üç İmparator Anlaşması'nın yerini almak üzere ikili bir Rus-Alman anlaşması için Alman yetkilileriyle müzakerelerin yeniden başlatılmasını onaylamıştı.

Paul Şuvalov ile Bismarck arasında, Berlin'de açıldı müzakereler. 11 Mayıs 1887 günü Şuvalov, Rusya tarafından hazırlanan anlaşma tasarısını Alman Şansölyesine iletmiş bulunuyordu. Bu tasarının ilk maddesi şöyle diyordu:

"Anlaşmaya imza koyan yüksek taraflardan biri, üçüncü bir büyük devletle savaşa tutuştuğu takdirde, ikinci yüksek taraf birinci yüksek tarafın iyiliğini gözetir bir tarafsızlık içinde kalacaktır."

Hararetli tartışmalara yol açacaktır bu madde. Rus tasarısının okunması sırasında Bismarck, aslında pek önemli olmayan bir kaç gözlemde bulunmuş; sonra da, Şuvalov'un raporunda anlattığına göre:

"Asıl sevdiği temaya döndü Şansölye: Boğazlardan, İstanbul'dan, vs. söz etmeye koyuldu yeniden. Ve bana, Almanya'nın, Rusları bu bölgede yerleşmiş ve bu konuya özgü deyimiyle, kendi öz evlerinin anahtarlarını ceplerine koymuş görmekten son derece büyük bir mutluluk duyacağını tekrarladı."

Sözün kısası Bismarck, yine her zamanki gibi, kendisine ait olmayan bir malı satmaya girişmekteydi. Nitekim Alman Şansölyesi, Çanakkale Boğazı'na Rusya'nın el koymasını Almanya'nın şimdiden kabul ettiğini bildiren özel ve kesinlikle gizli bir madde kaleme almasını önerdi Şuvalov'a ve şöyle dedi:

– Bu anlaşma öyle bir nitelik taşıyacaktır ki çift kilit altında saklanması gerekir!

Daha sonra da Bismarck, ikinci görüşmelerinde bu maddeyi yazılı olarak getirmesini isteyecektir Şuvalov'dan.

Böylece Rusya'nın gönlünü kazanmak ve ödün verme yoluna girmesini sağlamak için mümkün olan ne varsa yaptığını düşünen Alman Başbakanı, asıl amacına yönelecektir: Portföyünü alıp bir kâğıt çıkaracak ve şaşkınlıktan neye uğradığını şaşıran Şuvalov'a Almanya-Avusturya ittifak anlaşmasının metnini okumaya koyulacaktır. Ve bu vesileyle, 1879 yılındaki koşulların kendisini böyle bir anlaşma imzalamak zorunda bırakmalarından duyduğu "üzüntü"yü de dile getirecektir.

Kendi dediğine göre Alman Şansölyesi, şu anda öyle yükümlüklerle bağlı bulunmaktadır ki, kendisini, Rus Büyükelçisinden şu ricada bulunmak zorunda duymaktadır: İmzalamaya hazırlandıkları karşılıklı tarafsızlık anlaşmasının metnini, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir Rus saldırısına uğraması şıkkını kapsamayacak şekilde düzenlemek. Hemen itiraz etmiştir tabi buna Şuvalov; ama zaman yetersizliğinden görüşmelere ara verilmiştir.

Rus-Alman Anlaşmasının Aldığı Son Şekil

İki gün sonra yeniden buluştuklarında, Şuvalov itirazlarını tekrarlamıştır; ama Bismarck, bu konuda hiçbir ödüne yanaşmamıştır. 17 mayıs günü Şuvalov, anlaş-

manın, Rusya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında patlak verecek bir savaş çıktığında Alman tarafının yükümlülüklerini kaldıran maddesine şu eklentiyi yapma önerisinde bulunmuştur:

"Bu madde, Fransa'ya karşı bir Alman saldırısı çıktığında, Rusya için geçerli değildir."

Söz konusu eklentinin anlamı, son derece açık ve basitti. Şuvalov'un demek istediklerini, şöyle özetleyebiliriz: Bizim, ihtiyaç hâlinde kalkıp Avusturya'yı pataklamamıza izin vermek istemiyorsunuz. Anladık. Ama o zaman biliniz ki, biz de sizin Fransa'yı ezmenize izin vermeyeceğiz. Size Fransa'dan Almanya'ya yönelecek bir saldırı durumunda tarafsızlığımızı vaat etmekle, Fransa'nın saldırgan niyetlerini gemlemiş oluyoruz; siz de bizim için aynı şeyi, müttefikiniz Avusturya açısından yapmış oluyorsunuz. Böylece hak yerini buluyor.

Hiç de memnun değildi Bismarck; ama Şuvalov da en az Şansölye kadar kararlı davranmaktaydı bu konuda. Taraflar bu madde için karşılıklı bir dizi çözüm şekli önermişlerdir. Sonunda, anlaşmanın

1. maddesi için şu metin üzerinde anlaşma sağlanmıştır:

"Anlaşmaya imza koyan yüksek taraflardan biri, üçüncü bir büyük devlete karşı savaş hâline girdiği takdirde, öteki taraf ilk tarafa karşı iyilik gözeterek bir tarafsızlık güdecek ve bütün yollara başvurarak çatışmayı yaygınlaştırmamak için çaba harcayacaktır. Bu yükümlülük, anlaşmaya imza koyan yüksek taraflardan birinin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ya da Fransa'ya kargı savaş açması hâlinde geçerli değildir.

2. maddede şu hükümler yer almaktaydı:

"Almanya, Rusya'nın Balkanlar'daki tarihsel haklarını ve özellikle de Bulgaristan ve Doğu Rumeli'deki kesin ve üstün nüfuzunun tam meşruluğunu tanır. Taraflar, Balkanlar'daki toprak statükosunda meydana gelecek herhangi bir değişikliğe, daha önceden kendi aralarında anlaşmaya varmaksızın göz yummamayı taahhüt ederler."

3. madde ise, 1881 anlaşmasının, Boğazların kapanışına ilişkin hükmünü tekrarlıyordu.

Bir özel protokol eklenmişti bu yeni anlaşmaya: Çar, "İmparatorluğunun anahtarını koruyabilmek için Karadeniz'in girişinin savunmasını üstlenmek zorunluluğunu duyduğu takdirde", Almanya Rusya'yı diplomatik yollardan desteklemeyi yükümleniyordu bu protokol uyarınca. Yine Almanya, Battenberglerin yeniden Bulgaristan tahtına oturtulmasına katiyen göz yummayacağını vaat etmekteydi.

"Reasürans Anlaşması" adını alan bu anlaşma ek protokolü, 18 Haziran 1887 tarihinde Şuvalov ve Bismarck tarafından imzalanmıştır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya ile kurduğu ittifak sayesinde kendini Fransa ve Rusya'ya karşı güvenlik altına alan Bismarck, şimdi de Rusya ile bir anlaşma yaparak ülkesine yeni bir güvenlik sağlamış oluyordu böylece.

Bismarck bu anlaşmayla Ruslara, Avusturya tarafından bir saldırıya uğramaları hâlinde, tarafsızlığını vaat etmektedir; öte yandan aynı Bismarck, daha 1879 yılında Avusturya'ya, bir Rus saldırısına uğraması hâlinde askerî yardımda bulunma garantisi vermiştir. Burada not etmeye değer bir nokta da, söz konusu anlaşmaların hiçbirinde "saldırı" sözcüğünün tanımlanmamış oluşudur. Yani Bismarck,

"Saldırgan kimdir?" sorusuna cevap verme hakkını yalnız kendine ayırmakta ve müttefiklerini, bu konuda "dürüst" davranacağına güvenmeye çağırmaktadır. Besbellidir ki Alman Şansölyesi böylece hem Rusya, hem de Avusturya üzerinde yeni bir baskı aracı kazanmış olmaktadır.

Avusturya-Rusya Arasında Gerginlik

1883 yılından beri durum, Avusturya ile Romanya arasındaki bir ittifak anlaşmasının varlığı dolayısıyla karmaşıklaşmaktaydı durmadan; çünkü söz konusu anlaşma uyarınca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bir Rus saldırısına uğradığı takdirde Romanya'ya yardımda bulunmak zorundaydı. Ve işte bu anlaşmaya Almanya da imza koymuştu.

Böylece, Rusya Romanya'ya savaş açtığı takdirde, Almanya'nın hemen Rusya'ya savaş açması gerekmekteydi. Oysa yeni Alman-Rus anlaşması, böyle bir durum gerçekleştiği takdirde bile tarafsız kalma yükümü altına sokuyordu Almanya'yı. Bu durumda en tecrübeli diplomat bile zorlu bir çıkmazın içinde bulabilirdi kendini. Gelgelelim Bismarck'ın hesaplarını altüst etmek, pek öyle kolay değildi: Her halükârda, Almanya'nın Romanya için yeterli askerî kuvvet bulamayacağını ileri sürüp kolayca çıkabilirdi bu işin içinden. (19) Nitekim 1888 yılında Şansölye, Romanya ile olan anlaşmasını, Almanya ile tam tersi bir anlaşmanın varlığından hiçbir şekilde rahatsız olmaksızın, yenileyecektir.

Bismarck'ı bu konuda asıl kaygılandıran nokta, Fransa'ya karşı bir savaş durumunda, Rusya'nın yükümlülüklerinin yetersiz kalışıydı. Nitekim anlaşmanın imzalanışından hemen sonra Şansölye elindeki bütün araçları harekete geçirip Rusya'yı baskı altında tutma kararını alacaktır.

Rusya, Avusturya'nın adamı olduğu için, kendisi bakımından kabul edilemez gördüğü Prens Ferdinand de Cobourg'un Bulgar tahtına çıkarılmasını engellemek isteyince, Petersburg'dan her türlü yardımı esirgemekle işe başlamıştır Bismarck. İkinci olarak da, 12 Aralık 1887 tarihinde İngiltere-Avusturya-İtalya arasında imzalanan ve aynı yılın 12 Şubatında yapılmış olan anlaşmayla hükme bağlanmış hareket çizgisini daha da belirginleştiren yeni bir anlaşmaya imza koymuştur.

Ama asıl etkili baskının ekonomik tedbirlerle kurulacağı da besbellidir. Nitekim Alman basını, Rusya'ya açılan krediye karşı bir kampanya başlatmakta gecikmeyecektir. Bu arada Bismarck devlet kuruluşlarının Rus tahvillerine sermaye yatırmalarını yasaklayan bir kararname çıkardığı gibi, Reichsbank'ın bu tahvilleri kabul etmesini de yasaklamıştır. Bu durumda Rus hükûmetinin Berlin'den yeni bir borç elde etmeyi aklından çıkarması gerekmektedir. Nitekim en son olarak da, 1887 yılının sonuna doğru buğday üzerindeki gümrük tarifeleri yeniden yükseltilecektir.

Almanya-Rusya Arasındaki Gerginlik

Bismarck tarafından Rusya'ya karşı yöneltilen bütün bu tedbirler, Rus-Alman ilişkilerinde birdenbire bir soğukluk meydana getirecektir. Bu soğukluk, aynı za-

manda Rusya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin keskin bir bunalıma girişiyle de düşümdeşmiştir.

Bu bunalımın kökeninde, Rusya yeni Bulgar Kralını tanımayı ısrarla reddedip ve onu bir gasp eden olarak ilan ederken, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu Hükümdarı enerjik bir şekilde destekleyişi bulunmaktadır. Nitekim sonbaharda Kalnoky, bir açık hava toplantısında yaptığı konuşmada Rus politikasını şiddetle eleştirmişti. Buna karşılık, Rus hükûmeti de kendi yönünden, Avusturya'ya karşı tehdit edici bir tavır takınacaktı. Ve bütün sürtüşmelere, her iki devletin gazetelerinde büyük gürültülerle yayınlanan hakaret dolu yazılar eşlik ediyordu.

Bütün bu olaylar, aynı sırada bazı Rus askerî birliklerinin Avusturya-Macaristan sınırına doğru ilerlemesi sonucunda büsbütün vahimlik kazanacaktı. Aslında Rus birliklerinin bu hareketleri Rus ordu aygıtında çok önceden, hatta Türk-Rus savaşından önce tasarlanıp geliştirilmiş olan geniş bir değişiklik planının bir gereğinden başka bir şey değildi. Dolayısıyla da 1887 yılının sonuna kadar devam eden bu yer değiştirmeler, en ufak bir tehdit meydana getirmiyordu doğrudan doğruya.

Ama 1887 yılının elektrik yüklü atmosferinde, bu tür askerî tedbirler Avusturyalıları haklı olarak ürkütecektir. Kendi yönünden Rus diplomasisi de (ve bizzat Giers) Viyana'nın kuşkularını dağıtabilecek jestlerden özenle sakınıyor; tam tersine Bulgar tahtı sorununda Avusturya hükûmeti üzerinde etkili bir baskı kurabilmek için, bu kuşkulardan yararlanmayı hesaplıyordu.

Bismarck'ın Çok Yönlü Tedbirleri

Bütün güçlükler yetmezmiş gibi, sonbaharda kayınbabasının konuğu olarak Kopenhag'da bulunan Çar III. Aleksandr'a, Prens Ferdinand'ın adaylığının doğrudan doğruya Bismarck tarafından, hem de enerjik bir şekilde desteklendiğini ispatlayan belgeler gösterdiler.

Kopenhag dönüşü Berlin'de konakladı Çar. Bismarck, Rus İmparatorunu kendine özgü bir tarzda karşılayacaktı: Şöyle ki Reichsbank'ın Rus tahvillerini teminat olarak kabul etmesini yasaklayan kararnameyi Çarın Berlin'e gelişinden tam bir gün önce yayınlattı Şansölye.

Böylece dişlerini gösterdikten sonra Bismarck, baş başa bir görüşmede o ünlü konuşma ustalığını seferber ederek, Almanya'nın, Ferdinand de Cobourg'a, hiçbir yakınlık duymadığına Çarı ikna için çaba harcayacaktır. Söylemeye bile gerek yoktu ki, bu konuşmada, Çara Kopenhag'da sunulan belgelerin birer düzmeceden ibaret olduğunu ispatlamayı denemiştir.

Moltke ve yardımcısı General von Waldersee, Rusya tarafından girişilen askerî hazırlıkları gerekçe göstererek, bu ülkeye karşı hemen önleyici savaş açılmasını istemekteydiler. Her iki kumandan da, bugün için Almanya'nın ordunun savaş mevcudu bakımından üstün durumda olduğunu belirliyor, ama bu kuvvet oranının hızla değişebileceğini öne sürüyorlardı.

Rusya'ya karşı sarsılmaz bir kin beslemesine rağmen Bismarck bu ülkeyle savaşı arzu etmemekteydi: Önceden görebiliyordu böyle bir girişimin ne büyük zorluk-

larla dolu olacağını. Ayrıca bu savaşın kaçınılmaz şekilde Fransa'nın da müdahalesini çekeceğini çok iyi biliyor ve iki cephede birden yürütülecek bir mücadelenin yükünü ötekilerden çok daha iyi tartabiliyordu.

Kısacası Şansölye, bir yandan Rusları ürkütmeye çalışırken, öte yandan da Alman Genelkurmayının savaşçı özlemlerine şiddetle karşı çıkıyordu.

Aynı yılın Aralık ayının sonlarına doğru Rus hükûmeti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na yönelttiği tehditlerden hiçbir yarar sağlayamayacağını anlamış bulunmaktadır. Yine bu sıralarda kendi yönünden Bismarck da kanaat getirmiştir ki, amaçlamış olduğu hedeflere ulaşma olanağı yoktur ve bu tutumun sürdürülmesi Rus-Alman ilişkilerini tamamen zehirlemekten başka bir sonuç doğuramaz.

İşte bunun üzerine çalgı değiştiren Alman Şansölyesi, Rus Çarının gönlünü alma yolunu tutacak ve III. Aleksandr'ın, Osmanlı İmparatoruna, Bulgaristan'ın hamisi olmak sıfatıyla, Ferdinand'ın seçilişini meşruluk dışı ilan eden bir bildiri yayınlatarak, platonik bir şekilde de olsa gururunu kurtarmasına yardım edecektir. Platonik bir şekilde de olsa diyoruz; çünkü Ferdinand, Krallığı de jure (hukuken) tanınmadığı hâlde tahtta kalmaya devam etmiştir.

Siyasal atmosferdeki gerginlik, böylece azalmış bulunmaktaydı. Ne var ki, içkiyi fazla kaçırdığı için kafası kazana dönen bir adamın durumunu andırıyordu şimdi Avrupa'nın durumu. Rus politikasına kendi açısından zorunlu gördüğü yönelimi vermeyi başaramamıştı Bismarck ve bu amaçla Rusya üzerinde uyguladığı baskı, istediğinin tam tersi bir sonuç doğuracaktı: 1871 yılından beri sürekli çaba harcayarak engellemek istediği Fransız-Rus ittifakının ilk temel taşını kendi elleriyle koymuş oluyordu Alman Şansölyesi.

Fransız-Rus İlişkilerinde Yeni Gelişmeler

Berlin'in kendisinden esirgemiş olduğu parayı Paris'te bulacaktır Rus hükûmeti.

Gerçekten ilk Rus istikrazları, 1887 yılında, Fransız piyasasına sürülmüştü. 1888-1889 yıllarında da, Rus devlet borçlarının konversiyonu için Paris Borsası'nda muazzam bir finans işlemi gerçekleştirilecektir. Daha sonra borçlar birbirini izlemiş ve Fransız sermayesi, Çarlık rejiminin belli başlı alacaklısı hâline girmiştir. Çok geçmeden de Çarlık Rusya'sı, Fransız sermayedarları için en önemli sürüm yeri durumuna gelecektir.

Daha sonraki olaylar bu istikrazların Çarlık Rusya'sı ile Fransa arasındaki ilişkilerde, bir siyasal etki aracı olarak, nasıl büyük önem taşıdığını ispatlayacaktır.

1887 olaylarından sonra, Ferdinand de Cobourg'un Almancı kamarillası (Devlet'i yöneten şakşakçı grup) Bulgaristan'ı da Avusturya-Almanya politikasının yörüngesine sürüklemişti. Ama ne Çarlık siyasetinin düştüğü yanılgılar, ne de Bulgaristan'ı perde arkasından yönetenlerin bu tehlikeli çabaları, Bulgarlarla, kurtarıcıları olarak belledikleri Ruslar arasındaki dayanışma bağlarını gevşetemeyecektir. Bu dayanışma ve bağlılık duygusu, sonradan, büyük çapta önemli bir siyasal etken hâline girecek ve Cobourg kamarillası da bunu, diplomatik etkinliğinde, az ya da çok hesaba katmak zorunda kalacaktır.

Rus-Alman ve Fransız-Alman ilişkilerinde baş gösteren gerginliğin sonuçlarından biri de, Bismarck'ın Alman sömürge yayılımı politikasına son vermesi olmuştur: Gerçekten de bu durumda İngiltere'yle bozuşmak, büsbütün büyük bir tehlikeye atılmaktan farksızdı. Nitekim 1886 yılından sonra Bismarck'ın, daha önce ele geçirilmiş olan birkaç toprak parçasının önemsiz çaplarda genişletilmesi dışında artık sömürge fethine iltifat etmediğini görmekteyiz. 1889 yılında da Alman Şansölyesi, İngiltere ile iyi geçinme siyasetini perçinlemek amacıyla, Salisbury'ye Fransa'ya karşı iki ülke arasında daha sıkı işbirliği ve ittifak önerisinde bulunacak; ama bu öneri, İngiliz Başbakanı tarafından kesinlikle reddedilecektir.

Salisbury ve İngiltere'nin "Şahane Yalnızlık" Politikası

Dış politikasında Lort Salisbury, "şahane yalnızlık" (splendid isolment) ilkesine uygun bir şekilde davranmaktaydı. İngiltere'nin kıta devletleri arasındaki çatışmalardan daima yarar sağlayabileceği ve böylece kendi işlerini çok daha iyi düzenleyebileceği düşüncesindeydi İngiliz Başbakanı.

Lort Salisbury'yi tam bu politikanın adamı hâline sokan, kişisel nitelikleriydi: Gerçekten de, zeki ve ince bir devlet adamı olan Salisbury, çabuk davranmasını bilmeyen ve sevmeyen bir kişiydi; Tory partisinin başına gelmek için büyük çaba harcamasına gerek kalmamış tembel bir aristokrattı; dolayısıyla da, iktidara gelebilmek için durup dinlenmeksizin mücadele etmek zorunda kalmış Bismarck'ın taşkın enerjisi yoktu onda.

Ama buna karşılık Salisbury'nin Alman Şansölyesine bir üstünlüğü vardı: Soğukkanlılığı. Wait and see (bekle ve gör), İngiliz Başbakanının taktiği daima bu olmuştur. Gorçakov'un ölümünden sonra Bismarck, Avrupa diplomasisi tiyatrosunda, kendisine yaraşan diyebileceğimiz tek hasmı Salisbury'nin şahsında bulmuştur hiç şüphesiz.

Bismarck'la Salisbury arasındaki bu açık mücadele beş yıl sürmüştür. Mücadelenin konusu, iki rakipten hangisinin Rusya ile bir savaşa sürükleneceğidir. Oynanan kumarda Bismarck'ın büyük kozu, Akdeniz ve Doğu ittifaklarıdır. Ama ne var ki bu geleceğe dönük yükümlülükler, savaşa hiçbir şekilde katılmamak olanağını vermektedir daima İngiltere'ye.

Salisbury ise daha güçlü durumdaydı bu oyunda: Macarların Rusya'ya besledikleri sönmez kine güveniyordu İngiliz Başbakanı; ayrıca biliyordu ki Macarlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu savaşa sürükledikleri takdirde, Almanya da ister istemez müttefikinin yanında savaşa girmek zorunda kalacaktır.

YEDİNCİ BÖLÜM

BİSMARCK'IN İSTİFASI (1890) VE FRANSIZ-RUS İTTİFAKI (1891-1893)

1. BİSMARCK DİPLOMASİSİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

İstifanın Nedeni ve İlk Sonuçları

1889 yılında İngiltere ile yapılan müzakereler sırasında Bismarck'ın durumu, küçümsenmeyecek biçimde sarsılmış bulunuyordu. 1888 yılının Mart ayında İmparator I. Wilhelm ölmüştü. Hemen üç ay sonra da oğlu III. Friedrich, yaşlı İmparatorun ardından mezarın yolunu tuttu. Prusya ve Almanya tahtının yolu, II. Wilhelm'e açılıyordu böylece.

Kendini pek beğenmiş, telaşlı, teatral tavırları ve tantanalı söylevleri çok seven ve daima etkili roller oynama heveslisi olan genç İmparator, politikasına hiçbir müdahale kabul etmeyen otoriter yaşlı Şansölye ile bozuşmakta elbette gecikmeyecekti.

Özellikle Rus-Alman ilişkileri konusunda, İmparatorla Başbakanı arasında ciddi anlaşmazlıklar bulunmaktaydı. 1888 yılında yaşlı Moltke'nin yerini almış olan General von Wandersee, Rusya'ya karşı önleyici bir savaş açılmasının zorunluluğu üzerinde ısrar etmekteydi yine; genç İmparator, baş kumandanından yanaydı bu konuda. Bismarck ise, her zamanki gibi, Rusya'ya karşı girişilecek bir savaşı hayati tehlikelerle dolu görüyordu.

Bismarck, özellikle dış politika konularına ilişkin bir dizi takışmalı olay sonucunda ve ilkin Prusya'da, sonra da Almanya'da sürekli olarak tam yirmi sekiz yıl hükûmet Başkanlığı yaptıktan sonra, istifa etmek zorunda kalmıştır. Ne gariptir ki, 1890 yılı Haziran ayında süresi sona eren Reasürans Anlaşması'nın yenilenmesi konusunda Şuvalov'la müzakerelere girdiği sırada, aynı yılın Mart ayında istifa ediyordu Bismarck.

Ve yeni Şansölye General von Caprivi, Genelkurmayın etkisi altındaydı. Gerçekten de yeni Başbakan, Rusya ile bir savaşın kaçınılmaz olduğunu ve dolayısıyla da, bu ülkeyle varılacak bir anlaşmanın aslında hiçbir işe yaramayacağını düşünmekteydi.

Dışişleri bakanlığında danışmanlık görevi yapan Baron Holstein de paylaşıyordu Başbakanın bu görüşlerini.

Baron Holstein üzerinde bir nebze durmamız gerekiyor:

Başlangıçta son derece mütevazı bir devlet memurluğunu yürüten Holstein'ın diplomatik kariyeri, kendisine Bismarck tarafından verilmiş olan şu ilginç görevle başlamaktaydı: Amiri durumundaki, Almanya'nın Paris büyükelçisi, Kont von Arnim'i ispiyonlamak. Hatta Holstein'ın, von Arnim'in görüşmelerini bazen Büyükelçilik salonundaki büyük divanın altına uzanarak dinlediği anlatılmaktaydı. Bilindiği kadarıyla Holstein, Berlin yüksek sosyetesinin kendisine uygulamak istediği sürgün statüsünden, ancak Şansölyenin büyük kudreti sayesinde kurtulabilmekteydi.

Ve yine bilindiği kadarıyla bütün bunlar, Holstein'ın, Şansölye gittikten sonra, Alman politikasının yönetimi kendi eline geçeceği hesabıyla, Bismarck'a karşı çevrilen entrikalarda etkin bir rol oynamasına engel olmamıştı. Ve Holstein'ın hesabı doğru çıkmıştı.

Gerçekten de, başbakan Caprivi ve Dışişleriyle görevli yeni devlet bakanı Marschall von Biberstein, diplomasi alanında deney sahibi değillerdi; oysa Holstein bütün işleri bildiği gibi, alabildiğine çalışkandı da; nitekim çok geçmeden tüm Alman diplomasisini avucunun içine aldı.

En ufak siyasal girişimlerden bile kaçınan ve her şeyi çalışma odasından yönetmek isteyen bir adamdı Holstein. Belli başlı niteliği herkese ve her şeye karşı duyduğu sınırsız güvensizlikti. Onda bazen hiçbir temele dayanmayan sürekli şüphe, kaygı ve korkular uyandırıyordu bu karakter; nitekim çoğu zaman, Holstein'ın siyaset hesaplarına tam bir kuruntu havasının egemen olduğu görülmektedir.

Bismarck'ın istifasından sonra Holstein, Reasürans Anlaşması'nı yenilemenin, Almanya bakımından son derece tehlikeli olacağı; uluslararası durum nazikleştiği takdirde Rus hükûmetinin, Üçlü İttifak'ı parçalamak için bu anlaşmadan yararlanabileceği kaygısına kapılmıştır. Oysa tam bir kuruntuydu bu. Çünkü söz konusu anlaşmanın gizli hükümleri konusunda yapılabilecek açıklamalardan en çok ürken kişi, doğrudan doğruya Rus Çarı III. Aleksandr idi: Öyle ki Rus Çarı, sadece bu konudaki ürküntüsünden ötürü, Katkov'un çevresini kırmamaya özen göstermekteydi.

Ama bütün bunları hesaba katmaktan uzak kalan Holstein, Marchall ve Caprivi, anlaşmayı yenilememek kararına vardılar.

Bismarck Sonrası Alman Politikasındaki Yön Değişikliği

Bismarck diplomasisi iki cephede birden verilecek bir savaşı, Almanya'nın gücünü aşar gerekçesiyle, önlemeyi amaçlamıştı her şeyden önce. Caprivi diplomasisi ise böyle bir savaşı önlemenin bir hak olduğu temel fikrinden yola çıkarak, Almanya'nın Rus-Fransız bloğuna karşı bir savaşa her zaman için hazır bulunması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır.

Bu hazırlıkları gereğince yürütebilmek içinse, kuvvet bakımından Rusya ile Fransa'nın toplam güçlerinden daha üstün bir topluluk kurmak gerekmekteydi. Böyle bir sorunu çözebilecek olan anahtar da, hiç şüphe yok ki, İngiltere'nin elinde bulunmaktaydı.

Gerçekten de, İngiltere'nin bu anlaşmaya katılması, Fransız-Rus grubu karşısında, mutlak üstünlük sağlayacaktı. Çünkü İngiltere'ye, denizlerin bu tartışmasız egemen gücüne karşı çıkamayacak olan İtalya'nın anlaşmaya bağlı kalması ancak böylece sağlanabilir ve yine ancak böylece Osmanlı İmparatorluğu Üçlü İttifak'tan yana çekilebilirdi.

Yakınlaşma, 1890 yılı yazında Almanya ile İngiltere arasında imzalanan bir anlaşmayla başlamıştır. Söz konusu anlaşma gereğince, Almanya, Afrika'daki birçok önemli toprak parçasını ve bu arada özellikle, Yukarı Nil yolunun kilidi durumundaki Uganda'yı İngiltere'ye bırakmakta; ayrıca da, Doğu Afrika'nın belli başlı ticaret merkezi olan Zengibar üzerindeki İngiliz protektorasını tanımaktaydı. Buna karşılık İngiltere de, sınırsız denecek kadar büyük bir stratejik değer taşıyan Heligoland Adası'nı bırakıyordu Almanya'ya.

Gerçekten de Heligoland, Kuzey Denizi'ndeki bütün Alman kıyılarının anahtarı durumundaydı. Ama o çağda İngilizler, adanın bu konumunun önemini gereğince değerlendirmekten uzak kalıyorlardı.

Ne var ki Caprivi'nin İngiltere'ye bağladığı umutlar, bu iyi başlangıca rağmen boşa çıkmıştır: Çünkü İngiliz hükûmeti, Üçlü İttifak'a katılması için Caprivi tarafından, Şansölye kaldığı süre boyunca (1890-1894), yapılan ısrarlı önerileri inatla reddedecektir.

Bismarck Diplomasisinin Ana Metotları

Bisrmarck'ın istifası, Alman diplomasisinin tarihinde önemli bir dönemin sonunu noktalamaktadır. Hiç şüphe yok ki Alman İmparatorluğu'nun en önde gelen diplomatıydı Bismarck.

Bismarck, ilkin ulusal birliğin kuruluşu uğruna verilen mücadele döneminde ve sonra da kendi kurmuş olduğu devletin pekişmesi için verilen mücadele döneminde Prusyalı toprak sahipleriyle Alman burjuvazisinin en yetkili temsilcisi olmuştur. Unutmamak gerekiyor ki Bismarck, emperyalizmin henüz kesin biçimini almamış bulunduğu bir çağda yaşamış ve etkinlik göstermiştir: Sömürge politikasının sorunlarını ilk plana almayışı bundandır. Ve yine bundan ötürüdür ki Bismarck, güçlü bir donanma kurmaya yönelmemiştir.

Almanya'nın bu ilk Şansölyesi tarafından yürütülen diplomasinin belli başlı hedefi, Fransa'nın yalnızlığa itilmesiydi ve Fransa'ya karşı sınırlı bir yeni yerel savaş, Avrupalı öbür büyük devletlerin çatışmanın dışında kalması şartıyla, Bismarck'ın gözünde ideal başarı anlamına geliyordu. Alman Başbakanına göre böyle bir savaşın zaferle sonuçlanması, Alman İmparatorluğu'nu Batı Avrupa'nın tartışmasız efendisi yapmaya yetecekti.

Bismarck diplomasisinin temel çizgisi, saldırgan ve kabaca gaddar karakteridir ve bu yanıyla Alman Şansölyesi, askerî rejime dayalı Prusya devletinin tipik temsilcisidir. Dolayısıyla da Nicholson'un "Alman politikası özü bakımından bir kuvvet politikasıdır" şeklindeki tanımı Bismarck'a rahatça uygulanabilir.

Gerçekten de Şansölyenin bir hasım karşısında bulunduğu zaman ilk tepkisi,

karşısındakinin zayıf yanını aramak olurdu: Öldürücü vuruşu, mümkün olduğu kadar çabuk ve güvenli bir şekilde indirebilmek için yapardı elbette bunu.

Baskı ve hücum, Bismarck için, sadece bir düşmanı yenmenin değil, aynı zamanda dost bulmanın da araçlarıdır. Bir müttefikinin sadakatini sağlama bağlamak için, yedeğinde daima gizli bir silah bulundururdu Bismarck. Elinin altında o an için en uygun silah yoksa, karşısındakinin başına örebileceği çorapları sayar döker ve onu bu düşsel güçlük ve sıkıntılarla sindirip ürkütmeye çabalardı.

Baskı metodu sonuç vermediği ya da, bütün o yaratıcı hayal gücüne rağmen hiçbir baskı ve şantaj aracı bulamadığı zamanlar, pek sevdiği ve etkinliğinden emin olduğu ikinci yola başvururdu Şansölye: İğfal. (Yanıltıp, yanlış iş yaptırma, anlamında) Bunu da çoğu zaman başkalarının kesesinden ödenecek şekilde yapardı. Denebilir ki, sanki kurallaştırmıştı bu sanatı Bismarck yavaş yavaş: İngilizleri, Mısır'daki parasal manevralarında destekleyerek; Rusları, Doğu'daki belirli bir sorunun çözümünde arkalayarak ya da hareket özgürlüğüne kavuşmalarını sağlayarak; Fransızları ise, çeşitli sömürgelerin fethinde yardımcı olarak satın almaktaydı hep. Bu amaçla kullandığı geniş bir "armağanlar" koleksiyonu vardı.

Örneğin, Anglosakson diplomasisinin tarihinde pek sık rastlanan bir usule, uzlaşma yoluna başvurmayı sevmezdi Bismarck. Uzun diplomatik kariyeri boyunca birçok uzlaşma yapmıştı hiç şüphesiz: Reasürans Anlaşması konusunda Şuvalov'la giriştiği müzakereler, bunun iyi bir örneğidir. Ama şu var ki Bismarck'ın alışılmış üslubu uzlaşmaya elvermiyordu.

Bismarck Diplomasisinin En Temel Karakteri

Gerçekçilik ve Çok Yönlü Etkinlik

Büyük bir gerçekçiydi Bismarck. İhtiyaç baş gösterdiği zamanlar, Kralcı ülkeler arasındaki dayanışma zorunluluğundan dem vururdu örneğin; ama bu, 1873 yılında Fransa ve İspanya'da Kralcılara karşı Cumhuriyetçileri desteklemesine engel olmamıştı: Çünkü o çağda bu ülkelerde iktidarın cumhuriyetçilerde oluşunu, Almanya'nın çıkarlarına daha uygun buluyordu.

Bismarck, politikada hiçbir zaman duygulara kendini kaptırmamıştır. Tam tersine olarak, sadece ve sadece, hesabı kılavuz edinmeye çalışmıştır kendine. Ama kimi zaman da mantık yoluyla akıl yürütmesinin yanı sıra, duygulara kaptırdığı olurdu kendini. Özellikle de şu iki duyguya: Öfke ve kin. Gerçekten de şansölyeyi zaman zaman o soğuk ve gerçekçi hesaplarından koparabilen, bu iki heyecan duygusu olmuştur.

Politika alanında her türlü kalleşliğin yeri bulunduğuna, her türlü bayağılık ve ikiyüzlülüğün mubah olduğuna inanmaktaydı Bismarck. Nitekim, Rus-Alman anlaşması örneği, Şansölyenin, birinin dürüstçe yerine getirilişi ikincisinin yürütümünü olanaksız kılacak iki tam karşıt anlaşmaya imza koymakta en ufak sakınca bulmadığını apaçık bir biçimde göstermektedir.

Nitekim, Ems* olayı da, Bismarck tarafından yaratılan bir tek provokasyon olmaktan uzaktır: Bismarck'ın Şansölye kaldığı sürece kendine iş edindiği şey, Türk-Rus, İngiliz-Rus, Fransız-Rus çatışmaları çıkarmak olmuştur.

Bismarck'ın başka bir karakteristik yanı da, olağanüstü etkinliğiydi. Alabildiğine enerjik mizaçlı, son derece etkin, âdeta dinlenme nedir bilmeyen bir adamdı Şansölye. Durmaksızın ve yorulmaksızın, daima yepyeni diplomatik kombinezonlar bulma yolunda işletirdi kafasını.

Gerçekten de Bismarck tarafından İmparatora yazılmış olan raporlar, Büyükelçilere yollanan talimatlar ve bazen gerek kendi kullanmak üzere, gerekse görüşlerini yakın çalışma arkadaşlarına açıklamak amacıyla dikte ettiği notlar okunduğu vakit, uluslararası durumun iç içe bağlı o sınırsız detaylardan kurulu örgüsü karşısında şaşkınlığa düşmemek elde değildir: Eni konu düşünülüp tartılmış, alabildiğine karmaşık ve aynı zamanda bir bütün meydana getiren bir politika anlayışı serilir gözlerimizin önüne. Gariptir ama bu siyaset cambazının elinden çıkmış olan satırlar, bazen, resmî bir belgeden çok, uluslararası durumun teorik ve derinlemesine bir çözümlemesini ya da en ciddi gazetelerin dış politika sütunlarına yaraşır cinsten bir inceleme yazısını andırmaktadır.

Bismarck'ın uluslararası duruma getirdiği çözümlemeler karmaşık ve derinlemesine karakterleriyle ne kadar çarpıcı iseler, bu çözümlemelerden çıkardığı sonuçlar da, tasarladığı diplomatik kombinezonların çokluğu ve çeşitliliği bakımından en az bir o kadar afallatıcıdırlar. Temel hedefini daima mümkün olduğunca kesin ve yalın bir biçimde dile getirmesine rağmen, hiçbir zaman basitliğe düşmemiştir politikada Bismarck; daima çok yönlü ve karmaşık bir politika izlemiştir.

Bismarck, hemen hemen daima, ne istediğini son derece apaçık bir şekilde bilmekte ve oraya ulaşabilmek için olağanüstü bir irade çabası göstermekteydi. Bazen düz ve dolaysız bir şekilde ilerlerdi amacına; ama çoğu zaman dolambaçlı, gizli kapaklı ve değişken yolları denerdi; özel bir yetenek ve ustalık sahibiydi bu konuda.

Bismarck Hakkındaki Yorumlar ve Gerçeklik

I. Dünya savaşından sonra Alman tarihçileri, tarihi sürekli tahrif ederek, Bismarck'ı hiç yanılmayan bir siyaset adamı olarak gösterme yoluna saptılar. Bismarck, bu tarihçilerin göstermekten hoşlandıkları gibi, hiç yanılmayan bir siyasetçi değildi muhakkak ki (yanılgılarının listesi de bir hayli uzun ve kabarıktır) ama yine de, Almanya'nın yetiştirdiği en büyük diplomat oldu Bismarck.

Bu bakımdan Şansölye, hele bir sonraki kuşaktan devlet adamlarıyla, istifasından sonra Alman politikasını yönetmiş olanlarla oranlanırsa, "kabına sığmaz ve hiç yanılmayan" bir siyaset dehası gibi gözükebilir gerçekten.

* Ems (Bad Ems; Almanya'nın doğusu) 13 Temmuz 1870 tarihinde, Hohenzollern'in İspanya tahtına adaylığı konusunda, Bismarck'a gelen ve Şansölye tarafından bir bölümü saptırılıp, basına "savaş çağrısı" diye servis edilen telgraf, Bismarck'a Ems'te verilmiştir.

Rusya için neredeyse dostça tavır takınmış bir adam imajı yakıştırılır Bismarck'a. Bu, tamamen ve kesinlikle, yanlıştır. Rusya'nın düşmanıydı Bismarck; Almanya'nın Avrupa'da hegemonya kurmasını engelleyen temel güç olarak görüyordu Rusya'yı. Ve Şansölye. Rusya'ya zarar verebilmek için elinden gelen her şeyi yapmış; bu arada özellikle de, Rusya'yı İngiltere ve Türkiye ile sürekli şekilde çatışmaya sürükleme yolunda çaba harcamıştır.

Ama Bismarck, Rus halkının nasıl büyük bir güç meydana getirdiğini kavrayacak ve bunu çekinmeden söyleyecek kadar da zeki ve gerçekçiydi. Üstelik Şansölyenin o parlak zekâsıyla fark ettiği bir nokta daha vardı: Çarlık iktidarının Rusya'daki halk güçlerinin hızla gelişip serpilmesine tam bir ayak bağı olduğunu apaçık görüyordu Bismarck ve işte bunun için de, Rusya'da Çarlık mutlakçılığının sürmesinden yanaydı. Rusya'ya elinden geldiğince kötülük etmek ister, ama bu kötülüğü daima başkalarına yaptırma yoluna giderdi.

Bismarck'ın bir Rus-Alman savaşı konusunda söylemiş olduğu sözler; tam bir uyarı niteliğindedir:

"Böyle bir savaş, cephenin dev boyutlarından ötürü, sonsuz tehlikelerle dolu olacaktır. XII. Şarl ve Napolyon örnekleri, büyük savaş ustalarının bile Rusya seferlerinden güçlükle sıyrılabildiklerini ispatlar."(20)

Rusya'ya karşı açılacak bir savaşın Almanya için büyük bir yıkım olacağına inanmıştı Bismarck. Rusya'ya karşı girilecek mücadelede talih Almanya'dan yana olsa bile, "coğrafya koşulları dolayısıyla, bu başarıdan yararlanmanın olanaksız denecek derecede zor olacağını"(21) savunmaktaydı.

Ama Bismarck bu konuda daha da ileri gidiyordu. Gerçekten de, Rusya ile yapılacak bir savaşın güçlüklerini hesaplamakla kalmıyordu sadece, Şansölye: O fikirdeydi ki, Almanya böyle bir savaşta, bütün olamazlığına rağmen salt askerî açıdan tam bir başarı sağlasa bile, yine de Rusya'ya karşı gerçek anlamda bir siyasal zafer kazanmış sayılamazdı; çünkü, Bismarck'a göre, Rus halkını yenmek mümkün değildir.

Nitekim, 1888 yılında, Rusya'ya saldırma zorunluluğunu ileri sürenlere karşı giriştiği polemikte, şunları yazmaktaydı Alman Başbakanı:

"Ancak böyle bir savaş Rusya'nın toptan ezilmesiyle sonuçlandığı takdirde bir anlam taşıyabilirdi. Ne var ki bu olasılık, en parlak askerî zaferlerden sonra bile, tamamen mantık dışıdır. Savaşın bizim bakımımızdan en mutlu bir şekilde kapanması durumunda dahi, asıl gücünü milyonlarca Rus'tan alan Rusya'nın gerçek kudretinin parçalanıp çözülmesi gibi bir sonuç sağlanamaz... Çünkü Ruslar, uluslararası anlaşmalarla ustaca bölünüp parçalansalar bile, hiç şüpheniz olmasın, tıpkı saçılıp dağıtılan cıva parçaları gibi sonsuz bir hızla yeniden birleşeceklerdir. Gücünü ikliminden, arazisinin sonsuz büyüklüğünden ve ihtiyaçlarının kısıtlılığından alan bir ulusun benliğinin ayrılmaz koşuludur bu ve bu koşulu yok etmek, elde değildir."(22)

Şansölyenin Rusya'ya sempati beslediği anlamına gelmez elbette bu satırlar: Sadece ve sadece, ihtiyar kurdun tedbirli ve açık görüşlü olduğunu ortaya koyarlar.

2. FRANSIZ-RUS İTTİFAKI (1891-1893)

İttifakı Zorunlu Kılan Evrensel Karakterli Nedenler

Reasürans Anlaşması'nın yenilenmesine ilişkin müzakerelere girişme önerisinin Caprivi tarafından reddedilişinden ve bunun yanı sıra da Almanların İngiltere'ye yaklaşma çabalarından, gereken dersi çıkarmakta gecikmemişti Rus hükûmeti. Fransa bundan böyle Rus İmparatorluğu'nun sadece alacaklısı değil, aynı zamanda müttefiki de olacaktı.

Şurası bir gerçektir ki Giers, kendi gücü ölçüsünde, Fransa ile yakınlaşmayı geciktirmeye çabalamaktaydı. Nitekim, 1891 baharında Fransız hükûmeti, 1887 yılında kapılmış olduğu büyük korkuyu üzerinden atıp da Fransız-Alman ittifakı sorununu Petersburg'un önüne koyduğunda, ilkin kaçamak bir cevap alacaktır.

Ama bu isteksiz tavrından dolayı pişman olmakta gecikmeyecekti Rus hükûmeti: Çünkü Baron Rotschild de Paris, İsrailli dindaşlarına Rus İmparatorluğu'nda reva görülen kötü muameleleri nedense birdenbire hatırlayarak, Petersburg hükûmetinin kendisinden istediği istikrazı anında reddetmişti.

Askerî bir ittifaka Rusya'ya oranla daha çok ihtiyacı vardı Fransa'nın. Ayrıca Fransa, Rusya'nın Fransız kapitalizmine olan mali bağımlılığını, bu ülkeyi kendisine karşı siyasal ve askerî yükümler altına girmeye zorlama amacıyla da kullanabilecek durumdaydı öteden beri.

Ama yine de, Fransız-Rus ittifakının tek kuruluş nedeni olarak bu bağımlılığı ileri sürmek yanıltıcıdır. Çünkü, Fransa'ya oranla daha sınırlı bir ölçü içinde olsa bile, Almanya karşısında yalnız kalmak olasılığı Rus hükûmetini de ürkütmekteydi. Ve Rus hükûmetinin bu konudaki kuşkuları, Üçlü İttifak 6 Mayıs 1891 tarihinde yenilenip de bu yenileme olayı ittifaka imza koyan devletlerle İngiltere arasında dostluk gösterilerine vesile olunca, büsbütün artacaktır.

Kronştad Gösterisi

1891 yılı Temmuz ayında Fransız donanması, Kronştad (ya da Frenkçe yazılışıyla, Cronstadt) limanını ziyaret etti. Karşılama törenine katılan Çar III. Aleksandr, şapkasını çıkararak dinleyecekti *Marseyez*'i (La *Marseillaise:* Fransız milli marşı olarak kabul edilen, 1789 devrimcilerinin zafer türküsü). Ve o güne değin görülmemiş bir şeydi bu: Bütün Rusya'nın mutlak Hükümdarı, başı açık olarak, devrimcilerin zafer türküsünü dinlemekteydi saygıyla!

Kronştad'daki bu olağanüstü dostluk gösterisinin yanı sıra iki ülke arasında bir dayanışma anlaşması (bugünkü deyişle konsültatif (istişarî) anlaşma; ama o çağda bu terim henüz kullanılmamaktaydı) imzalanmıştır. Ama bu anlaşma, oldukça karmaşık bir biçime bürünecektir.

Şöyle ki:

21 Ağustos 1891 tarihinde Giers, Paris'teki Rus büyükelçisi Morenheim'a, Fransız

Dışişleri bakanı Ribot'ya iletilmek üzere bir mektup yollamıştır. Fransız-Rus anlaşmasının imzalanmasını arzulanır kılan sebeplerin sıralanışı ve doğrulanışıyla başlamaktadır bu mesaj. "Üçlü İttifak'ın resmen yenilenmesi ve bu ittifakın izlediği siyasal amaçlara İngiltere'nin de katılmasının az çok olasılık kazanması sonucunda Avrupa'da yaratılan durum"u hatırlatmaktadır Giers; daha sonra da, "barış gerçekten tehlikeye girdiği ve hele iki taraftan biri bir saldırı tehdidi altında kaldığı takdirde, her iki taraf, bu türden olaylar karşısında hemen ve aynı anda uygulamaya konulması, her iki hükûmet için de, ivedilik kazanan tedbirler üzerinde anlaşmak için müzakereye girebilirler" demektedir.

Ribot bu mesaja, 27 Ağustos günü, Morenheim'a hitaben yazılmış bir mektupla cevap vermiştir. Fransız Dışişleri bakanı, mektubunda, Giers'in iddialarının Fransız hükûmeti tarafından da benimsendiğini not ettikten sonra, anlaşmada tasarlanan "tedbirlerin" niteliğini önceden belirleyecek müzakerelere başlama sorununa değinmektedir.

Özetle, iki ülke arasında bir askerî anlaşmanın imzalanmasını önermekteydi Ribot. Nitekim, 1892 yazında Fransız Genelkurmay başkan yardımcısı Petersburg'a gelecek ve anlaşma ilkin Rus başkentinde, Genelkurmay temsilcileri arasında imzalanacaktır. Hemen ardından da, Çarın emriyle, Rus Dışişleri bakanının onayına yollanacaktır anlaşma metni.

Ama Giers, bir yıl önce yapılmış olan karşılıklı danışma anlaşmasının fazlasıyla yeterli olduğu düşüncesindeydi. Dolayısıyla da, kaldırıp bir çekmeceye gömdü anlaşma tasarısını.

İş, 1893 yılının Aralık ayına kadar hiçbir gelişme göstermeksizin olduğu yerde sayacaktır böylece. Fransız iç politikasında çalkantılara yol açan Panama skandalı*, askerî anlaşmanın onaylanmasını, bütün bu süre boyunca hasır altı etme konusunda Giers'e büyük çapta yardımcı olmuştur.

Askerî Anlaşmanın Kesinleşmesi Niteliği ve Kapsamı

Geniş kapsamlı bir Fransız-Rus işbirliğinin ilk adımını meydana getirecek olan ve ölü noktada bırakılmış bulunan bu anlaşma tasarısını âdeta yeni baştan diriltip gündeme getirme görevini; şu işe bakın ki siz, Alman hükûmeti yüklenmiştir doğrudan doğruya. Gerçekten de, Rusya'ya karşı yeniden düşmanca davranışlarda bulunmaya koyulmuştur Almanlar. Nitekim, Berlin'deki yetkililer, Rus piyasasını Alman sanayine kazanma arzusunun itişiyle, açıktan açığa bir gümrük tarifeleri savaşına başlamışlardır.

1893 yılında başlatılan bu savaş, Rus ekonomisini Alman sermayesine köle kılma amacını güdüyordu. Bu da yetmezmişçesine Almanya yine aynı yıl, ordusunun mevcudunu küçümsenmeyecek oranda yükselten bir yasayı kabul etti.

* Panama Kanalı Skandalı (1893): Kanalın yapımı ile ilgili büyük devletlerin girdiği mücadele, 1850 yılında, Clayton-Bulwer sözleşmesinin "Kanalın Uluslararası Yapımını" öngörmesiyle noktalanır. Lesseps tarafından kurulan anonim şirket iflas eder, 1881'de başlayan kanal yapımı durur. Bu da; finanssal ve politik, skandallara sebep olur.

İşte bütün bunların sonucunda Rus filosu, 1893 yılında, âdeta Almanlara meydan okurcasına Toulon'daki Fransız donanmasına iade-i ziyarette bulunacaktır. 27 Aralık 1893 tarihinde de Giers, Fransız-Rus askerî anlaşmasının Çar tarafından onaylandığını, istemeye istemeye de olsa, Fransızlara bildirmek zorunda kalmıştır.

Anlaşmanın 1. maddesi şöyleydi:

"Fransa, Almanya tarafından ya da Almanya'nın desteklediği İtalya tarafından saldırıya uğradığı takdirde, Rusya, elindeki bütün kuvvetleri Almanya'ya saldırmak üzere cepheye sürecektir.

Rusya, Almanya tarafından ya da Almanya'nın desteklediği Avusturya-Macaristan tarafından saldırıya uğradığı takdirde, Fransa, bütün mevcut kuvvetlerini Almanya'ya saldırmak için seferber edecektir."

2. madde ise şu noktayı hükme bağlamaktaydı:

"Üçlü İttifak devletlerinin ya da bu ittifaka katılan devletlerden sadece birinin seferberlik ilan etmeleri hâlinde Fransa ve Rusya, bu haberi alır almaz ve hiçbir ön müzakere ya da anlaşmayı beklemeksizin, hemen ve aynı anda tüm silahlı kuvvetlerini savaş hâline geçirecekler ve sınırlarına doğru hızla ilerletmeye koyulacaklardır."

Düşman topluluğun en güçlü üyesi sıfatıyla Almanya'ya karşı seferber edilecek Fransız ve Rus kıtalarının sayısı belirlenmekteydi daha sonra. Bu noktada Fransızlar, belli bir ödün elde etmeye çalışmışlar ve bunu da başarmışlardır: Rusların, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı, mümkün olduğu kadar az kıta ayırıp kuvvetlerinin büyük kısmını Almanya'ya karşı harekete geçirmeyi kabul etmesini istemekteydi Paris hükûmeti. Bu durum, Alman Genelkurmayını, Fransız cephesinde yığılı tuttuğu kıtalarının büyük bir kısmını çekip doğuya aktarmak zorunda bırakacaktı.

İşte bu anlaşma metninin onaylanmasıyla, Fransız-Rus ittifakı kesin şeklini almış bulunmaktaydı.

İttifakın Yol Açtığı Sonuçlar

Böylece Alman hükûmeti, Rusya'dan uzaklaşma kararını aldığı andan beri, ektiğini biçmiş oluyordu. Gerçekten de Almanya, kısa görüşlü ve gereğinden fazla kendinden emin diplomasisinin yanılgısını korkunç bir fiyata ödemekteydi şimdi: Fransız-Rus ittifakıydı bu fiyat.

Gerçi iki ülke arasındaki 1891 ve 1893 anlaşmaları kesinlikle gizli tutulmaktaydı; ama Kronştad ve Toulon ziyaretleri, kuliste neler olup bittiğini anlatmaya yetecek kadar açıktı.

Görüldüğü gibi, Rusya ile olan ilişkilerini iyice nazik bir noktaya getirip dayamış oluyordu böylelikle Almanya ve İngiltere ile arzuladığı ittifakı da elde edememiş bulunmaktaydı.

Almanya, kusurunu telafi etmek ve yeniden Ruslara yaklaşmak için belli bir çaba göstermekten de geri kalmamıştır: Tarifeler savaşı, 1894 yılında bir Rus-Alman ticaret anlaşmasının imzalanmasıyla sona erecektir. Bu anlaşma, siyasal ilişkilerin kısmen de olsa düzelmesine doğru atılan bir ilk adım niteliğindedir.

Rusya ile, bu kadar tedbirsizce sarsılmış olan, düzgün ilişkilerin yeniden kurulması ihtiyacını duyuyordu artık Almanya; bu ihtiyacı daha da şiddetli kılan yeni bir etken çıkmıştı ortaya şimdi: Etkili kapitalist çevreler, seslerini gittikçe biraz daha yükselterek, geniş sömürgeler fethini istiyorlardı. Bu da herkesin bildiği gibi, Alman politikası, bundan böyle İngiltere'ye karşı çıkmaya mahkûm demekti.

Aynı zamanda Rusya'dan ve Büyük Britanya'dan uzaklaşmanın tehlikesi, gözle görülecek kadar belirgin hâle gelmişti. Rusya ile eski ilişkilerin yeniden düzeltilmesi için enerjik bir şekilde mücadele edenlerin başında, şimdi gözden düşmüş olan Bismarck geliyordu; gerçekten de eski Şansölye, II.Wilhelm yönetimine karşı bu konuda tam bir savaş açmış bulunmaktaydı.

Ne var ki Fransız-Rus ittifakı da, artık Almanya'nın yok sayamayacağı kesin bir gerçeklikti.

1871-1893 Döneminin Kuş Bakışı Görünüşü

1871'den 1893 yılına kadar uzanan uluslararası ilişkiler evriminin doğurduğu sonuçları, Engels'in şu sözleriyle özetleyebiliriz:

"Kıtanın büyük askerî güçleri iki düşman kampa bölünmüş durumdadırlar; bir yanda Fransa ile Rusya, karşı yanda da Almanya ile Avusturya yer almaktadır." (23)

İngiltere, geçici olarak bu blokların dışında kalmış ve politikasını, bunlar arasındaki karşıtlıklar üzerine kurmakta devam etmiştir. İngiliz-Alman uzlaşmazlığı çok daha uzun zamandan beri keskinleşmiş olduğu hâlde, 1890-1900 döneminin ortalarına kadar İngiliz diplomasisi daha çok Alman bloğuna doğru eğilir gözükmektedir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ- ALMAN UZLAŞMAZLIĞININ KESKİNLEŞMESİ VE UZAK DOĞU BUNALIMI

1. ALMAN IRKÇILIĞININ DOĞUŞU

Almanya'nın Ticaret Alanındaki Başarıları ve Bunun Sonucu Olarak Başlayan Saldırgan Politikası

Prusya Fransa'yı yenik düşürüp de Almanya İmparatorluğunu kurduğundan beri, İngiltere'nin, Alman saldırganlığını gittikçe biraz daha belirgin kılan olay ve edimlere kendini alıştırması gerekirdi. Almanya'nın bu hızla güçlenmeye ve pekişmeye devam edişi, kıta üzerinde tam bir hegemonya kurmasıyla sonuçlanabilirdi rahatça. Büyük Britanyalı siyaset adamları arasında, bu tehlikeyi gözden uzak tutmayan ileri görüşlü kimselerin sayısı katiyen az değildi. Kaldı ki yine bu siyasetçiler arasında, sömürge anlaşmazlıklarını Almanya ile Rusya ya da Fransa arasında bir savaş çıkarma yoluyla çözmek isteyenler de eksik değildi. Özellikle Salisbury, 1887 yılında böyle düşünüyordu (bu türlü bir politikanın tehlikesini ancak daha sonra anlayacaktı, o dönemin, İngiliz başbakanı).

1871 olaylarından hemen sonra, Almanya'nın kıta üzerinde hegemonya kurma tehdidine, bir de Alman ticaretinin rekabet tehdidi gelip eklenmişti. Hele 1873 ekonomik bunalımından sonra İngiltere, yeni rakibinin başarılarını gittikçe biraz daha artan bir acıyla görmeye başlayacaktır.

1883-1885 yılları arasında Almanya ilk sömürgelerini ele geçirmiş ve o andan itibaren de, Büyük Britanya için sadece bir ticari rakip olarak değil, henüz sömürgeleştirilmemiş toprakların bölüşümü için verilen mücadelede de güçlü bir rakip olarak belirivermiştir. Ama yine de, ticari rekabete rağmen 1870-1890 döneminde iki ülke arasındaki ilişkiler, 1875 yılı ile 1880-1885 arası hariç, normal ve hatta bazen dostça kalmıştır.

1890 yılından sonra bu durum kesinkes değişecektir. 1895 yılından sonra ise, Alman dış politikası yepyeni bir görevi yüklenmiş bulunmaktadır artık: Geniş bir sömürge imparatorluğu kurmak ve geri kalmış bölgelerde "nüfuz alanları" edinmek. Bu iki hedefe ulaşmak, Alman kapitalizminin belli başlı ülküsü hâline gelmiş bulunmaktadır.

Ne var ki o dönemde dünyanın bölüşümü, sona ermek üzereydi. Bu durumda

Almanya, henüz "boş" toprakların fethinden ve henüz bölüşülmemiş geri ülkelerde "nüfuz alanları" edinmekten çok, öbür kapitalist devletlerin ellerindeki sömürgeleri ve "nüfuz alanları"nı koparıp almanın yollarını düşünüp bulmak zorunda görüyordu kendini.

Yani artık burada söz konusu olan, sadece fetih ve bölüşüm değil, aynı zamanda önceden fethedilmiş toprakların yeni bir bölüşüme uğratılmasıdır.

1895 dolaylarında, sömürgeler edinme çabası Alman dış politikasını yönlendirmeye başladığı an, İngiliz-Alman ilişkileri de gerginleşmeye başlayacaktı yavaş yavaş. Nitekim, 1895 yılında Holstein ve Caprivi kesinlikle farkına varmışlardı ki, İngiltere'yi Üçlü İttifak içine çekmek olanak dışıdır.

İşte bu durum, Almanya'nın İngiltere politikasında yapmayı kararlaştırdığı değişiklik için tam bir bahane meydana getirecekti. Gerçekten de o yıldan sonra Almanya, fırsat bulduğu her yerde, İngilizlerin sömürge politikasına karşı çıkmaya koyulmuştur.

Örneğin, 1880 yılından beri durmaksızın İngiltere hükûmetlerini desteklediği Mısır'da, bundan böyle bu desteğini, İngiltere'den çeşitli sömürgeleri ödün olarak koparmak için bir şantaj aracı gibi kullanacak ve işini daha çabuk hâlledebilmek için de, çoğu zaman Fransa'nın yanında yer alacaktır. 1894 yılında, yine Fransa'yla anlaşmalı olarak, İngilizlerin Kongo'da bir toprak şeridi kiralama girişimlerini başarısızlığa uğratacaktır. Oysa bu şerit, yukarı Nil havzasındaki İngiliz sömürgeleriyle Güney Afrika'daki İngiliz sömürgeleri arasında bağlantı sağlayacaktı. Ve İngilizler, bu şerit üzerine hemen bir telgraf hattı çekmeyi düşünmekte; ilerisi için de, Kap'ı Kahire'ye bağlayacak görkemli demiryolu hattını tasarlamaktaydılar.

Ayrıca Almanya bu kadarla yetinmeyerek, 1893-94 yıllarından itibaren, İngiltere'ye karşı dirence geçirmek amacıyla, Boerlere çengel atmıştır.

Alman Irkı Birliğinin Kuruluşu Erekleri ve Hak İddiaları

Alman ırkı birliği, 1891 yılında ve "Pangermen İttifakı" adı altında kurulmuştur. Kuruluşun resmî gerekçesi (buna, bahanesi demek doğru olur), 1890 anlaşması uyarınca İngiltere'ye verilen ödünlere karşı sömürgeci çevrelerin tepkileri ve protesto hareketleri olmuştur.

Bu organizasyon, birçok Parlamento üyesini, birçok tutucuyu, ama onlardan da çok, milliyetçi ve liberal parti üyelerini içine almış bulunmaktaydı kısa zamanda. Ayrıca sayısız bilim adamı, hukukçu, sanayici, General ve subay da örgütün üyesiydiler. Örgüt maddesel kaynaklarını büyük madencilik firmalarından çekiyordu; öyle ki ağır sanayi tröstü, birliğin gerçek efendisi durumundaydı.

Birlik, çok geçmeden, Alman diplomasisinin şekillendirilmesinde, yönlendirilmesinde ve yürütümünde büyük çapta söz sahibi olmuştur.

Sınırsız bir emperyalist yayılmayı amaçlayan bir propaganda yapıyordu İttifak. Almanların bütün öteki halklardan üstün olduğunu öne sürüyor ve Alman kültürünü, dünyanın en yüksek uygarlığı ilan ediyordu. Hitlerizm'in o saçma sapan

öğretilerinden çoğu, Alman ırkı birliğinin sözüm ona "fikir" sermayesinden alınıp türetilmiştir.

Afrika'da ve Güney Amerika'da geniş bir sömürge İmparatorluğunun kurulmasını amaçlamıştı bu birlik ve Alman hükûmetini, sömürgelerin yeniden bölüşümü için hemen harekete geçmeye çağırmaktaydı: İlkin Portekiz ve Belçika gibi küçük ulusların sömürgelerinden işe başlamayı önermekteydi. Ama Almanya bununla yetinmemeli, Fransız ve İngiliz boyunduruğu altındaki topraklara da el atmalıydı. Bu arada Alman hükûmetine verdiği öğütlerden biri de, devletler hukuku ya da Belçika'nın (doğrudan doğruya Almanya tarafından da resmen tanınmış olan) tarafsızlığı gibisinden "incir çekirdeğini bile doldurmayan şeyleri dikkate almamasıydı. Monroe doktrinine karşı temkinli davranmak da bir o kadar gereksizdi birliğin ideologlarına göre.

Alman ırkçıları, Türkiye'ye apayrı bir dikkatle bakmaktaydılar. Gerçekleşmesine iyice bel bağladıkları en parlak fikirleri, bu büyük ülkeyi bir Alman sömürgesi hâline getirmekti: Alman İmparatorluğu'nun tahıl ambarı olacaktır Mezopotamya; Anadolu'nun bitek kıyıları da, Alman dokuma sanayine ve savaş sanayilerine ham madde yetiştirecek, büyük işletmelerle donanacaktı. Türklerle Araplara, uygar ve üstün Almanların kölesi olmak kalıyordu bu durumda; daha ne istiyorlardı yani?

Bir sömürge yayılımı istemekle birlikte, Avrupa'yı da unutmuş değillerdi Alman ırkçıları; hatta belki de, Avrupa'da yapılacak fetihler onları daha çok ilgilendiriyordu: İskandinavya, Hollanda, Danimarka ve İsviçre'nin bir kısmı, ayrılmaz parçalar olarak Alman İmparatorluğu'na katılmalıydılar; Belçika ile Fransa'nın doğu kesimi de aynı kadere katlanmalıydı. Batı yönünde asıl gönüllerinden geçirdikleri, stratejik değerinden ötürü Pas-de-Calais kıyısı ile, demir madenleri başta olmak üzere ekonomik zenginliklerinden ötürü Briey ve Longwy maden havzalarıydı.

Birlikçi yiğitlerin gönlünde yatan bir başka aslan da Rusya'yı bir güzel yağmalamak ve parçalayıp bölmekti. Çok sayıda Baltık Almanı vardı içlerinde ve Rusya'ya özel bir kin beslemekle ün salmış olan bu Almanlar, Baltık ülkelerinden gayrı Ukrayna ile Kafkasların da hemen fethini istiyorlardı. Slavlara da amansız düşmandılar: Kurdukları planlara göre, Balkan halkları en başta olmak üzere bütün Slavlar, Alman emperyalizminin köleleri hâline getirilecekti.

Müttefikleri olan Avusturya-Macaristan'a gelince: Balkanlarla birlikte Türkiye'ye doğru bir köprü meydana getirmek üzere Alman İmparatorluğu'na "katılmasını" tasarlıyorlardı bu devletin. Türkiye'den başlatmayı düşündükleri *Drang nach Osten* (Doğu'ya açılış), böylece garanti altına alınmış olacaktı.

Alman Irkçılığının Gelişmesi ve İngiltere'nin Tutumu

Almanya'yı hiç sakınmaksızın hem Rusya'ya karşı Doğu'ya ve hem de İngiltere'yle Amerika'ya karşı Batı'ya doru saldırıya kışkırtmakla, dünyanın en büyük devletlerine meydan okumaktaydı ırkçılar. Ve bu maceracılar, "Alman demiriyle eldivenli bir yumruk" darbesinin, dünyanın bütün siyasal sorunlarını çözebileceğine gerçekten inanmış bulunuyorlardı.

Pangermenlerin etkisi, özellikle Alman burjuvazisinin günden güne daha geniş tabakalarına yayılmaktaydı. Gerek burjuva basını, gerekse junkerlerinki daha 1890 yılından beri, sömürgelerde olduğu kadar Avrupa'da da fetih için propaganda yapmaktaydılar. O dönemde *Zukunft* gazetesinde çıkan ve bu propaganda edebiyatının tam örneği sayılabilecek olan bir yazı, hükûmeti Fransa'ya karşı savaşa çağırmakta, Fransa'nın Doğu illerinden bazılarını "koparıp almanın zorunlu" hâle geldiğini ileri sürmekte ve Alman İmparatorluğu içinde yabancı öğelerin çoğalmasını önlemek için bu illerdeki bütün Fransız asıllı nüfusun ortadan kaldırılmasını önermektedir. Eski barbar Germenlerin geleneklerini hatırlattıktan sonra da, şöyle devam ediyordu yazar:

"Nasıl, nasıl? Bütün bir ülkeyi ateşe ve kana boyayıp ahaliyi kılıçtan geçirmek ya da sürmek mi istiyorsunuz yani? Diye sorulacaktır şimdi bize dehşet duygularıyla. Elbette ki hayır, dostlarım. Bir yarı barbarlık sınırları içinde kalmaya kararlıyım şimdilik. Uygar halklarda daima başvurulan şu iki tedbirin uygulanmasından başka bir şey arzu etmiyorum: istimlak ve savaş tazminatı."

Alman emperyalistleri, halklarının bilincini birkaç yılda işte bu propaganda ile zehirleyip körleteceklerdir.

Nitekim, 1890 sonrasında pangermenci tutkuların yavaş yavaş İmparatoru ve Alman hükûmetinin bazı üyelerini de etkilemeye başladığına tanıklık ediyoruz. Aynı dönemde bunun yanı sıra Alman diplomasisine şu fikir egemen olmaya başlamıştı: Bismarck politikası gereğinden fazla dar çerçeveli, gereğinden fazla "Avrupa'ya dönük" bir politikadır. Bu fikri savunanlara göre, artık Almanya'nın bir "dünya politikası" (Weltpolitik) tasarlaması gerekmekteydi.

XIX. yüzyılın son on yılında, başta gösteriş meraklısı İmparator olmak üzere Alman diplomasisinin ve Şansölyelerin bu fetihçi pangermen programını tamamen benimsediklerini söylemek, hiç şüphe yok ki, durumu abartmak olur. Henüz işler o noktada değildi, evet ama ırkçıların etkisi de her gün biraz daha fazla duyurmaktaydı kendini.

Gerçekten de ırkçıların temel fikri olan geniş bir yayılmanın kaçınılmazlığı, başta imparator II.Wilhelm olmak üzere örneğin Bülow gibi Şansölyeler, amiral von Tirpitz ya da Kiderlen, Wechter ve Jagow gibi hükûmet üyeleri tarafından benimsenmiş bulunmaktaydı. Nitekim, XIX. yüzyılın sonundan başlayarak Alman politikası gittikçe biraz daha saldırganlaşmış ve gittikçe biraz daha küstahça kışkırtmalara girişmiştir. 1914 savaşı ve 1918 yılında uğranılan felaket, işte bu gidişin mantıksal sonucundan başka bir şey değildir.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Almanya'nın dünya hegemonyasını bir hak iddiası olarak benimsemesi, büyük sömürge topraklarına sahip olan İngiltere'yi alabildiğine derin bir şekilde kaygılandırmaktaydı.

Ama üç özel durum, İngiliz diplomasisini, İngiliz-Alman uzlaşmazlığının evrimine hiç değilse daha bir süre için erteleyici ve yatıştırıcı çareler aramak zorunda bırakmıştır. Söz konusu durumları şöyle sıralayabiliriz:

1. Uzak Doğu'da Rus nüfuzunun artması.

2. Yukarı Nil vadisine egemenlik konusunda, Fransa ile İngiltere arasında baş gösteren çatışma.

3. Boerlere karşı bir savaşın kaçınılmaz hâle gelişi ve bunun gerekli kıldığı hazırlıklar.

2. UZAK DOĞU BUNALIMI VE ÇİN-JAPON SAVAŞI (1894-1895)

Japon Militarizminin İlk Hedefleri

1870-1885 yılları arasında Japonya, hatırı sayılır bir askerî güç hâline gelmiş bulunmaktaydı; saldırganca heveslerini de açıkça dile getirmekteydi.

Nitekim, 1874 yılında Formoza Adası'nı ele geçirmişti Japonya; ama İngiltere'nin baskısı altında, çok geçmeden adayı bırakıp çekilmek zorunda kalmıştı. O dönemde Hong Kong'u elinde bulunduran ve Şanghay kıyılarında egemenlik kurmuş olan İngiltere, Çin'in güney batısını ve batısını çeviren bütün denizlerin kayıtsız şartsız efendisi sayıyordu kendini.

Aslında Japonya'nın çıkarı, hiç şüphe yok ki, güney denizleri bölgesinde üs olarak kullanabileceği bir ada sahibi olmaktan daha çok, yakın gelecekte Asya kıtasında geniş çapta bir ilerleme harekâtında yararlanabileceği bir talimhaneyi elinin altında bulundurmaktadır.

Nitekim, bu gerçeği kavramış olan Japon devlet adamları, bu türden bir talimhane görevine en elverişli yer olarak Mançurya'yı tasarlamaktaydılar: Çin'in Japonya'ya en yakın parçasıydı Mançurya, çok az nüfusluydu o dönemde ve hemen hemen savunmasız bir durumdaydı.

Japon adalarını Asya kıtasına bağlayan bir köprü konumundaki Kore yarımadası da, Japonya hükûmetinin gözünde, Mançurya'ya açılan bir yol görevini yükleniyordu; Japon denizinin girişinde bir anahtar konumu vardı ayrıca bu yarımadanın.

Kore İmparatoru, Çin İmparatorunun tabii idi ve Japonya'nın tüm çabası, Kore'yi Çin'den koparıp doğrudan doğruya kendi egemenliği altına almaya dönüktü.

Nitekim, Japon hükûmeti, tüccar, komisyoncu ya da zanaatkâr kisvesi altındaki ajanlarını Kore'ye sokmayı kendine ödev bilmiştir ve bu ajanlar hemen yıkıcı etkinliklerine başlayacaklardır. İğfal ve tehdit yoluyla Japonya, Seul'daki İmparatorluk sarayında kendisine bağlı bir hizip kurmaktadır artık yavaş yavaş.

Daha 1870 yılında Kore, Japonya ile Çin arasında bir çatışma nedeni olmuştu. Ve Çin, çeşitli yollara başvurarak, Kore İmparatorluğu'nda Japon etkisinin yayılmasını engellemeye çalışmaktaydı. Nitekim, 1885'de, Li Hong Çang, Japon girişimlerine karşı durabilmek amacıyla; Kore'yi başka devletlerle anlaşmalara girmeye itmiştir. "Kötüyü kötüyle vurmak"(24) diyordu buna Li; güçsüz ülkelere özgü diplomasinin sık sık kullandığı en karakteristik usuldü bu.

1876 yılında Li Hong Çang'la Japon diplomatı Mori Harinori arasında geçen şu ilginç konuşma, Japon diplomasisinin ilkelerini olanca açıklığıyla gözler önüne sermektedir:

Mori: – Bana öyle geliyor ki, anlaşmalara katiyen güvenmemek gerekir.

Bilgece bir edayla karşılar bu sözü Li:

– Halklar arasında barış, anlaşmalara bağlıdır. Nasıl olur da, anlaşmalara güvenmemek gerektiğini, iddia edebilirsiniz?

Mori: – Günlük ticari ilişkiler alanında geçerlidir anlaşmalar sadece. Ama ulusal çapta büyük kararlar, anlaşmalarla değil, halklar arasındaki kuvvet oranıyla belirlenir.

Li: – Bu söylediğiniz, bir sapkınlıktır. Kuvvete güvenip anlaşmaları çiğnemek, her şeyden önce devletler hukukuna aykırı düşer.

Mori: -Devletler hukuku da hiçbir anlam taşımaz. Onun en ufak bir yararı yoktur bu konuda. (25)

Yıllarca sonra, 1889'da, İto gene Li Hong Çang'a, Çin'in Kore üzerindeki hak iddialarının salt "duygusal ve tarihsel" nitelik taşıdığını, buna karşılık Japonya'nın aynı ülke üzerindeki hak iddialarının "ekonomik zorunluluklara dayandığını söylemekteydi: Ülkesinin, Kore pazarına ve sömürgeleştirmek üzere toprağa ihtiyacı vardı.

1885 yılında Çin ve Japonya arasında imzalanan bir anlaşmaya göre iki ülke, birbirleriyle önceden anlaşmaya varmadan, Kore'ye asker göndermemeyi üstleniyorlardı karşılıklı olarak. Yani Çin, Japonya'ya belirli koşullarda, Kore'ye asker çıkarma hakkını tanımaktaydı.

Bu anlaşmayı kabul etmek zorunda kalan Çin hükûmeti, o andan itibaren tüm çabasını Kore'deki durumunu güçlendirmeye yöneltecektir. Nitekim, çok geçmeden Seul'daki Çin temsilcisi olan ve sonradan büyük üne kavuşan Yuan Şe Kae, Kore yöneticisi durumuna gelecek ve uzunca bir süre de öyle kalacaktır.

Uzak Doğu'daki Rus Politikası

Kore'nin stratejik önemi, Rus hükûmetinin de dikkatini bu ülke üzerine çekmiştir. Petersburg, bütün yollara başvurarak, bir yandan Kore'nin Japonlar tarafından fethini, öte yandan da İngiliz desteğine sahip olan Çinlilerin bu ülkede daha fazla nüfuz kazanmalarını önlemeye çabalamaktaydı. Kore hükûmeti ise, Rus desteğini doğrudan doğruya, kendisi istemiştir.

Öteki büyük devletlerin Uzak Doğu'daki Rus toprakları üzerine gittikçe dozunu artıran tehditlerle göz dikmeleri, Rus politikasını bu bölgede daha enerjik olmaya zorlamaktaydı. Nitekim, İngiltere ile Rusya arasında Afganistan dolayısıyla 1885 yılında patlak veren çatışma sırasında İngiliz donanmasının, o dönemde hemen hemen hiç savunmasız olan Uzak Doğu'daki Rus topraklarına karşı kolayca saldırıya geçebileceği belli olmuştu. Ve Rusya'dan Uzak Doğu'ya asker sevki, ancak uçsuz bucaksız Sibirya toprakları üzerinden ve sayısız konaklarla düşünülebilirdi; bu da uygulamada, üstesinden gelinemez denecek çapta büyük güçlükler çıkarıyordu ortaya.

İşte bundan dolayıdır ki Afgan sorunundan hemen sonra, Sibirya'dan geçerek Vladivostok'a ulaşacak bir demiryolu yapımı tasarlanmıştır. Sadece askerî zorunluluklar değil, aynı zamanda ekonomik nedenler de gerektiriyordu bu kararı.

O sırada Pekin'de İngiliz nüfuzu ağır bastığından, İngiliz tehdidi daha da ciddi bir karakter kazanmaktaydı; çünkü Büyük Britanya hükûmeti, her istediği an, Rusya'ya karşı Çin'den yararlanabilirdi. Kaldı ki Japonya, Uzak Doğu'daki Rus varlığı için, daha da büyük bir tehlike meydana getirmekteydi.

Fransa'dan gelen sermaye akınından yararlanan Rusya, 1891 yılında, transsiberyen (Sibirya-geçen) diye adlandırılan bir büyük demiryolu hattının yapımına başlamış bulunuyordu. 1892 yılında Rus İmparatorluğu'nun Maliye bakanlığına getirilen S.Witte, aynı yılın 18 Kasım günü Çar III. Aleksandr'a Uzak Doğu konusunda bir rapor sunacaktır.

Çara geniş kapsamlı bir mali ve siyasal program tavsiye etmektedir bu rapor. Witte'ye göre Sibirya hattı, ticaret mallarını Süveyş Kanalı'ndan döndürüp Rus ürünlerinin Çin piyasasına girmesini sağlayacak olan yoldur. Sonra da şöyle devam ediyordu rapor:

"Sibirya hattı, Rus savaş donanmasına bütün ihtiyaçlarını sağlayabilecek ve donanmamız için doğudaki limanlarımızda bir dayanak noktası meydana getirecektir. İşte bundan dolayıdır ki, Sibirya hattının tamamlanıp işletmeye açılmasından sonra Rus donanmasının mevcudu büyük çapta artırılabilir ve Uzak Doğu denizlerindeki uluslararası ticaret yollarını kontrolü altında tutacak olan böyle bir donanma, yalnız Doğu Asya'da değil, aynı zamanda Avrupa'da da baş gösterebilecek çatışmaların bizim lehimize çözümü bakımından son derece önemli bir etken hâline girecektir."(26)

Witte'nin raporu, Uzak Doğu'daki Rus programının bir ilk taslağını meydana getirmekteydi; dolayısıyla da bu programın gerçek başlatıcısı ve esin kaynağı, yeni Maliye bakanı olmuştur.

Yeni Bakanın nüfuzu, bir bakıma, Uzak Doğu'daki yayılışta, demir yolları yapımının ve ekonomik açıdan güçsüz olan Çin'in mali bağımlılık altına alınmasının, önemli bir rol oynamaya aday oluşlarından ileri gelmekteydi.

Disraeli'den sonra, "kariyer"den gelmeyenler (kadrolardan çıkmayıp da dışarıdan gelenler) arasında en büyük diplomat belki de Witte'tir. Disraeli, İngiliz Muhafazakârlarının başkanı olduğu için diplomatik etkinliğe bulaşmak zorunda kalmıştı; Witte ise Maliye bakanlığından dolayı, yani Rus hazinesi ile uluslararası sermaye çevreleri arasında bir çeşit bağ durumunda olduğu için diplomasi yapmak zorunda kalacaktır.

Kore Ayaklanması ve Çin-Japon Savaşının Çıkışı

Çarlık hükûmeti Sibirya hattını tamamlayıp da doğu sınırlarında bir savaş yükünü taşır hâle gelmeden önce, Uzak Doğu'da fırtına patlayacaktır.

1894 yılında bir ayaklanma başlamıştır Kore'de. Ayaklanmayı bastırabilecek gücü kendinde görmeyen Kore hükûmeti, tabii olduğu Çin İmparatorunu yardıma çağırmıştır. Ve Çin hükûmeti, üç bine yakın asker yollayacaktır Kore'ye.

Bunun üzerine Japonya da, derhâl kendi kuvvetlerini harekete geçirmiş, ülkenin belli başlı limanlarının yanı sıra başkent dolaylarını da işgal etmiştir.

Büyük bir telaş ve korkuya kapıldı Çin hükûmeti. Ve ayaklanma bastırılmıştır gerekçesiyle Japonya'yı, kuvvetlerini, Çin kuvvetleriyle birlikte Kore'den çekmeye çağırdı. Ne var ki Japonya, Kore'de belirli "reform"lar yapılmadan, "asayiş" kurulmadan ve yerel yönetim tamamen ve yeni baştan örgütlenip düzene konmadan

askerlerini geri çekmemekte kararlı olduğunu bildirerek Çin'i kendisiyle birlikte Kore'nin "reform"lardan geçirilmesi çabasını bölüşmeye "çağırdı".

Çin hükûmeti söz konusu "reform"ların, aslında, Japonya'nın Kore politikasının yönetimini ele geçirerek ülkenin gerçek efendisi hâline girmesini sağlayacak birer araçtan başka bir şey olmayacağını gayet iyi anlamaktaydı elbette. Dolayısıyla da Japon tasarısının Kore'nin iç işlerine hoş görülmesi olanaksız bir müdahale sayılacağını ileri sürerek bu "çağrı"yı reddetti.

Bunun üzerine Japonya, 25 Temmuz 1894 günü Çin'e saldıracaktır; savaş açımı ise birkaç gün sonra, 1 Ağustos 1894 günü olmuştur. Böylece, bir ülkeye, savaş açmadan saldırmak gibi yepyeni bir usulü uluslararası pratiğe sokmuş olmanın "onur"u Japon diplomasisinin kazanç hanesine yazılmaktaydı.

Avrupalı Devletlerin Tutumu ve Ortak Müdahale Kararı

Çin'de ekonomik ve siyasal üstünlük, o zamana kadar, tartışma götürmez bir şekilde İngiltere'ye aitti. Dolayısıyla da Çin-Japon savaşı, İngiliz çıkarlarına aykırı düşmekteydi.

Ne var ki İngiltere'de, bu savaş karşısında Büyük Britanya'nın ne gibi bir tavır takınması gerektiği tartışılırken, ağır sanayi temsilcileriyle İngiliz-Hint ortak çıkar çevrelerinin görüşleri ağır basmıştır: Kendileri bakımından en büyük tehlike olarak Rusya'yı gören bu çevreler, Japonya'yı daha sonra eski rakipleri Ruslara karşı kullanabilme umuduyla, bu ülkenin başarılarını engellememek kararındaydılar.

Rus hükûmetinin tavrı ise, kolayca anlaşılabileceği gibi, bambaşka olmuştur. Uzak Doğu'daki topraklarının güvenliği için kuşku duyan Rusya, Japonya ile sınırdaş olmayı istemiyordu katiyen. Ama şimdi, bu olaylar karşısında nasıl bir tutum izlemek gerekiyordu?

Bu soru, ardı ardına birçok "özel danışma toplantısı" yapılmasına yol açacaktır. Rusya'da çok uzun zamandan beri yapıla gelen toplantılardı bunlar: Bakanlar kurulu fikir birliği hâlinde değilse, önemli siyasal kararları alabilmek için çoğu zaman Çarın başkanlığında, bakanların yanı sıra İmparatorluğun öteki yüksek görevlilerinin de katıldığı özel toplantılar düzenlenirdi. Ve bu toplantıya katılanlar, "özel danışma kurulu" diye nitelenmekteydiler.

İşte Çin-Japon savaşı boyunca bu "özel danışma kurulu" dört kere toplanmıştır. İlk oturum 21 Ağustos 1894 tarihinde yapılmıştır. Giers'in önerisi üzerine Kurul, savaşan taraflardan hiçbirine hiçbir avantaj tanımaksızın, Kore'de *statüko*'nun korunması temeli üzerinden savaşa son verilmesi için bir girişimde bulunma kararı almıştır. (27) Ama bu öneri hiçbir sonuç vermeyecek ve Japonya savaşa devam edecektir.

Çok geçmeden yenik düşen Çin, barış istemiştir.

Batılı devletlerin savaşa müdahalede bulunmalarını önlemek için, barış müzakerelerine oturmuş gözükmeye hazırdı Japonya; ama sırf görünüşü kurtarmak içindi bu: Aslında Japon hükûmetinin barış görüşmelerini sonuçlandırmak ve savaşı sona erdirmek gibi bir niyeti yoktu katiyen.

Nitekim, 30 Ocak 1895 tarihinde Çin'in resmî temsilcileri Kore'ye geldiğinde, açıktan açığa savaşı uzatma çabası güden Japonlar, konuklarının yeterli müzakere yetkisi bulunmadığını ileri sürerek, savaşa devam kararı aldılar.

1 Şubat 1895 günü Petersburg'da, özel danışma Kurulu ikinci kez toplanıyordu. Kore, Mançurya'nın bir kısmı, Liao-Tung ve Weiehai-Wei gibi temel stratejik bölge ve noktaların tamamen Japon kontrolü altına geçmiş bulunduğunu saptadı ikinci Kurul. Dışişleri bakanı, Rusya'ya stratejik bir denklik sağlayacağı inancıyla Rus kuvvetlerinin Kargodo Adası'na el koymalarını önermekteydi.

Bu öneri, hararetli bir tartışmaya yol açmıştır. Deniz kuvvetleri bakanı Tirtov, donanmanın böyle bir savaşa yeterince hazır olmadığını belirterek, daha çok bir kara harekâtına girişmek ve Mançurya'nın bir kısmını işgal etmek tavsiyesinde bulundu. Savaş bakanı Vannovski ise, kara kuvvetlerini Japonya'ya karşı savaş safına sokmanın sanıldığı kadar kolay ve çabuk gerçekleştirilecek bir iş olmadığını belirtiyordu. Sonunda, Kore'nin bağımsızlığını garantilemek amacıyla Japonya'ya karşı bir ortak eyleme geçme konusunda İngiltere ve Fransa ile temas kurma kararı alındı.

Kore'nin bağımsızlığını korumayı amaçlayan üçlü anlaşma, Rus, İngiliz ve Fransız temsilcileri tarafından 1895 yılının Mart ayında Petersburg'da imzalanmıştır.

Çin-Japon Barış Antlaşması

Japon diplomasisi, bir İngiliz-Rus yakınlaşmasının olanak kazanması karşısında korkuya kapılmış ve Japon hükûmetinin hiçbir zaman Kore'nin fethini tasarlamamış olduğunu resmen açıklamak zorunda kalmıştır.

13 Mart 1895 günü Japon barış önerileri Çin temsilcilerine iletilmiş bulunmaktaydı. Bu tasarıya göre Çin, Kore üzerindeki tabii'lik hakkından vazgeçecek ve bu ülke bağımsız ilan edilecekti. Söz konusu "bağımsız"lığın, Japonya'nın Kore üzerinde kurmuş olduğu egemenliğe bir paravana olmaktan başka hiçbir işe yaramayacağı apaçıktı.

Japonlar ayrıca, sırasıyla şunları da istemekteydiler:

Liao-Tung, Kore'nin güney sınırından İkku'ya kadar uzanan Mançurya kıyıları, Formoza, Pascadores adaları, üç yüz milyon teal tutarında savaş tazminatı ve yedi yeni limanın yabancılara açılması, yukarı Yangçe üzerinde gemi yüzdürme hakkı gibi belirli birtakım ticari imtiyazlar.

Çin'le Japonya arasındaki barış müzakereleri, 20 Mart 1895 günü Japonya'nın Simonosaki kentinde açılmıştır.

Daha fazla direnmeye gücü kalmamıştı Çin hükûmetinin; dolayısıyla da bu ağır koşulları kabul etmek zorundaydı. Nitekim, etti de: 17 Nisan 1895 günü iki ülke arasında Simonosaki antlaşması imzalanmış bulunmaktaydı.

Çin temsilcisi Li Hong Çang bu gerçekten onur kırıcı anlaşmaya imza koyarken, gizli bir amaç güdüyordu: Duruma Avrupalıların müdahalesini çekmek. Temelsiz de sayılmazdı bu umut: Nitekim, Rus hükûmeti, bir süre duraksadıktan

sonra, Japonya'nın Asya kıtasına sızmasına karşı çıkmaya ve bunun bir ilk gereği olarak da Çin'i korumaya karar verecektir.

İşte bu kesin dönemeç anında İngiliz kabinesi, Çin-Japon ilişkilerine hiçbir şekilde karışmayacağını açıklamıştır; buna karşılık, barış antlaşmasının imzalandığını gören Rus hükûmeti için yitirilecek bir dakika bile yoktur.

Giers ölmüş bulunuyordu o sırada ve dışişleri bakanlığına Rusya'nın eski Viyana büyükelçisi Kont Lobanov Rostovski getirilmişti. Uzun hizmet yılları boyunca edinilmiş zengin bir deneye sahip olan yeni Bakan, Japonya'ya karşı hemen harekete geçmeye cesaret edemedi: Fransa ile Almanya'nın nasıl bir tavır takınacaklarını kestiremiyordu Kont; İngiltere ise Rusya'yı terk etmiş bulunuyordu çoktan.

Hatta bir süre Lobanov Rostovski, kuvvet azlığının Rusya'yı, belki de, Japonya ile Çin'i ortaklaşa bölüşme konusunda "işbirliği" yapmaya sürükleyebileceğini bile düşünmüştü: Japon fetihlerini "dengelemek" üzere, Pasifik kıyılarında buz tutmayan bir liman ve Sibirya demiryolu hattında bazı gerekli değişiklikleri yapabilmek üzere Mançurya'nın kuzeyini elde etmeyi tasarlamıştı böyle bir olasılığı göz önünde tutarak.

Çar II. Nikola, "dengelemeyi" ilke olarak onaylamıştır. Ve Rus İmparatoru, Kore'deki Port-Lazarev'i, bu limanı, Rus topraklarına bağlayacak bir toprak şeridiyle birlikte ele geçirmeye hazırlanmaktadır.

Ama birkaç gün sonra, 11 Nisan 1895 tarihinde, Çar tarafından toplantıya çağrılan özel danışma Kuruluna, Başbakan, iki önemli haberle gelecekti: Alman hükûmeti kendisine, Japon fetihlerini sınırlandırmaya dönük her türlü Rus girişimine katılmaya hazır olduğunu bildirmiş bulunuyordu. Ayrıca Fransa ile de temas kurmuştu Lobanov ve Paris'ten de Rusya ile dayanışmalı şekilde hareket vaadi almıştı.

Eskisine oranla çok daha elverişli olan bu yeni durum karşısında kurula katılanların büyük çoğunluğu, başta Witte olmak üzere, Japonya'nın kıta dışına sürülmesi doğrultusunda oy kullandılar. Çar II. Nikola ise kısa bir süre duraksadıktan sonra, 16 Nisan günü, danışma kurulunun kararını onaylayacaktı. Böylece Rusya, Japon emellerine karşı Çin'in koruyucusu rolünü yüklenmiş oluyordu.

Antlaşmanın Yenilenişi ve Sonuçları

23 Nisan 1895 günü Rusya, Almanya ve Fransa'nın Tokyo'daki temsilcileri aynı anda ama her biri kendi hükûmeti adına olmak üzere, Liao-Tung yarımadasından vazgeçmesini istiyorlardı Japon hükûmetinden. İçlerinde en serti, Japonya'ya âdeta hakaret yağdırıcı dille yazılmış olan Alman notasıydı.

Rusya, Fransa ve Almanya bir araya gelince, Uzak Doğu denizlerinde gerek vurucu deniz gücü ve gerekse askerî üstünlük bakımından ürkütücü bir durum çıkıyordu ortaya: Böyle bir kuvvet, Çin'de harekât hâlinde bulunan Japon ordusunun deniz ulaşım ve iletim yollarını rahatça tehdit edebilirdi. Üç büyük Batılı devletin girişimi, Japonya üzerinde ferahlatıcı bir etki yaratacak ve Japon hükûmeti, bu anlaşmayı imzalamak zorunluluğunu kabul edecektir.

10 Mayıs 1895 günü Liao-Tung'un Çin'e geri verildiğini ilan edecektir Tokyo, buna karşılık da savaş tazminatını otuz milyon teal artıracaktır.

Çin-Japon ilişkilerine yapılan bu müdahale, ustaca gerçekleştirilmiştir. Rusya bakımından parlak bir başarıydı bu; kuvvet dengesini iyi değerlendiremeyen Japon diplomasisi için de kesin bir yenilgi oldu. Simonosaki Antlaşması'nın hükümlerini yenileyen Çin-Japon uzlaşması, 1895 yılının Kasım ayında imzalanacaktır.

Uzak Doğu'ya İlişkin Alman Hesapları

Japonya'ya karşı verdiği mücadelede Rusya'ya yardım vaat etmekle Alman hükûmeti, Petersburg hükûmetini Uzak Doğu'da bir çatışmaya sürükleyerek dikkatini dağıtmak, dolayısıyla da Avusturya ve Alman sınırlarındaki Rus baskısını hafifletmek amacını güdüyordu. Alman imparatoru II.Wilhelm, Çar II. Nikola'ya şöyle yazıyordu o sıralarda:

"Avrupa'da huzuru koruyup sürdürmek ve Rusya'nın sırtından hançerlenmemesini sağlamak için elimden gelen her şeyi yapacağım. Böylelikle hiç kimse, Uzak Doğu'da girişeceğim eylemlere engel olamayacaktır. Çünkü hiç şüphe yok ki Rusya'nın gelecekteki büyük görevi, Asya kıtasını uygarlaştırmak ve Avrupa'yı o kalabalık sarı ırkın istilasına karşı savunmaktır. Bu amacın gerçekleşmesi için, gücüm oranında, daima senin ilk yardımcın ben olacağım."

Bunun yanı sıra, Uzak Doğu işlerine böylece müdahalede bulunmakla, Çin'deki ganimetten kendilerine bir parça koparabilecekleri hesabındaydılar Alman emperyalistleri. Nitekim, İmparator II.Wilhelm, aynı mektupta şunları söylemekteydi bu konuda Rus Çarına:

"Rusya'nın yeni topraklar kazanma sorununu istediği gibi çözebilmesi için ben nasıl can ve gönülden sana yardıma koşuyorsam, umarım ki sen de Almanya'nın, Çin'de, seni hiçbir şekilde engellemeyecek bir bölgede bir liman edinmesine karşı çıkmazsın."(28)

Rus Politikasının Çin'deki Başarıları

Lobanov'un kazandığı başarı, Çin'deki Rus yayılmasında sadece bir ilk adımdı henüz. Daha sonra Çarlık diplomasisi, Çin'in, Japonlara ödemesi gereken savaş tazminatı için, paraya ihtiyaç duyduğu andan da yararlanmasını bilecektir.

Çin hükûmeti bu konuda Londra, Paris ve Berlin bankacılarıyla pazarlığa girişmiş bulunmaktaydı. Bütün bu büyük finans çevreleri, Çin'in köleleştirilmesini amaçlamaktaydılar: Devlet hazinesini kontrol etmek şartıyla borç vermeyi tasarlamaktaydılar Pekin hükûmetine. Bu kontrolse, Çarlık hükûmetinin Çin'e sızma ve bu ülkeyi Rus nüfuzu altına alma politikasına büyük çapta köstek olacaktı. Bu bakımdan Witte, duruma el atmaya karar verdi.

Nitekim, Fransız bankacılarıyla Alman meslektaşları arasındaki rekabetten yararlanan Rus Maliye bakanı, Rus hükûmetinin garantisi altında yüz elli milyon

rublelik bir istikraz sağlamayı önermiştir Çin hükûmetine; yüz rublelik saymaca değer için doksan dört ruble üzerinden yapılacaktır istikraz ve %4 oranında faiz getirecektir.

Parayı Fransız bankacıları sağlamışlardır. 6 Temmuz 1895 tarihinde imzalanmıştır anlaşma. Anlaşma gereğince Çin hükûmeti, Rusya'nın katılması olmaksızın, devlet hazinesi üzerinde hiçbir yabancı kontrolü kabul etmemeyi üstlenmekteydi. Almanlar ve İngilizler, bu anlaşmanın dışında bırakılmışlardı.

1895 yılının sonlarında yine Witte'nin önayak oluşuyla Rus-Çin Bankası kurulacaktır. Bir grup Fransız bankası ile bir Rus bankası tarafından kurulan bu banka Rus hükûmetinin koruması altındaydı ve Rus hükûmeti, bu girişimin gerçek yönetimini Rus bankasının temsilcilerine sağlamaktan geri kalmamıştı. Bankanın tüzüğünde, Uzak Doğu'da çok çeşitli işlemler öngörülmüştü: Çinli yetkililerin satın alınması, vergi fonlarının toplanması, başta demir yolları imtiyazı olmak üzere bütün Çin ülkesinde çeşitli imtiyazların elde edilmesi, bu işlemlerin en belli başlılarıdır.

Bankanın kuruluşundan hemen sonra, Mançurya demiryollarının imtiyazını almak amacıyla Çin yetkililerini satın almak üzere bir özel fon ayrılmasını kararlaştırmıştır Witte. Rus Maliye bakanının bu tasarısı, Çin'de demiryolu imtiyazı koparmak isteyen İngiliz, Fransız, Alman ve Amerikan kapitalistleri arasında başlayan rekabetle aynı sıraya rastlamaktadır. Bütün bu iş adamları, kendi hükûmetleri tarafından etkin biçimde desteklenmektedirler.

Amerika'nın Girişimleri ve Çin-Rus Anlaşması

Mançurya'daki Rus etkinliğinin demir yolları konusundaki dolaysız rakibi, bir Amerikan bankaları sendikasıydı: Görkemli bir Kanton-Pekin hattının yapımını tasarlıyordu bu sendika; tasarıya göre bu hat, daha sonra, büyük Sibirya hattı ile birleştirilecekti.

Böyle bir tasarının gerçekleşmesi demek, Mançurya ile Avrupa sermayesinin egemen olduğu Orta ve Güney Çin'in açık limanları arasında bir demiryolu bağlantısı kurulması demek olacaktı. Gerçekten de Amerikalılar Mançurya pazarlarını Avrupa ya da Amerika mallarıyla doldurmak istemekteydiler; Rus sanayi böyle bir rekabeti yürütebilecek güçte değildi henüz. Üstelik, bundan da ciddi olmak üzere, Kuzey Çin'deki Rus nüfuzunu baltalamaktaydı bu tasarı.

Witte ise tam tersine Mançurya'yı yabancı kapitalizmin Çin'deki merkezlerinden ayırmak ve ekonomik bağlarla Sibirya hattına bağlamak istemekteydi. Dolayısıyla da müzakerelerin devamı Petersburg'a, rakiplerin gözlerinden mümkün olduğu kadar uzağa alındı. Nitekim, Li Hong Çang, resmî olarak sadece II. Nikola'nın taç giyme törenine çağrılı olduğu hâlde, aslında pazarlığı sonuca bağlamak için Rus başkentine gitmiştir.

Yabancılar öteden beri Çinli Bakanları satın alma yarışına girmişlerdir. Witte da, Li Hong Çang'a, muazzam bir meblağ vermiştir.

Müzakereler, iki ülke arasında Japonya'ya karşı bir ortak savunma ittifakını hükme bağlayan Moskova Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanacaktır. 3 ha-

ziran (22 mayıs) 1896 tarihinde imzalanan bu anlaşmaya göre, Çin'e, Kore'ye ya da Uzak Doğu'daki Rus topraklarına yönelecek bir Japon saldırısı hâlinde taraflar, ellerindeki bütün silahlı kuvvetleri harekete geçirerek birbirlerine yardım etme yükümü altına girmekteydiler. Anlaşmanın öngördüğü askerî birliklerin ulaşımını kolaylaştırmak üzere de Çin, Mançurya'dan geçerek Vladivostok'a uzanan bir demiryolu hattının yapımına yetkili kılıyordu Rusya'yı. Bunun için gerekli imtiyaz da, Rus-Çin Bankası'na verilmekteydi.

Güneye, Liao-Tung'a doğru bir yol yapımı için gerekli imtiyazı da koparmak istiyordu Witte aslında; ama Çin temsilcilerini satın almak için harcanan tüm paraya rağmen, bu imtiyazı elde edemedi. Li'ye üç milyon ruble rüşvet vaat edilmişti ve bu paranın iki milyonunun ödenmesini erteleme başarısını göstermişti Rus diplomasisi. İhtiyar Çinli Bakanın bu arada ölümü ise, Rus hükûmetine iki milyon rublelik bir ekonomi sağlayacaktır.

Demir yolu hattına ilişkin anlaşma, 8 Eylül 1896 tarihinde, Çin hükûmeti ile Rus-Çin Bankası arasında imzalanmıştır. Banka, demiryolunun yapımı ve işletilmesi için, "Doğu Çin Demir Yolu" şirketi adında bir şirket kuracaktır. Rus devlet hazinesinden verilen sübvansiyonlarla beslenmektedir bu şirket.

İmtiyaz anlaşması, ulaşım tarifelerini istediği gibi saptama hakkı tanıyordu şirkete. Doğu Çin Demir Yolu şirketine verilen sayısız imtiyaz arasında en önemlisi, demiryolu hattının geçtiği toprak şeridinin Çin yasalarının yürürlük alanı dışında bırakılması ve bu şeridi istediği gibi yönetme hakkının sadece şirkete tanınmasıydı. Böylece bütün bu toprak şeridi, Rusya'nın mülkiyetine girmiş oluyordu. (29)

Çok geçmeden Doğu Çin Demir Yolu Şirketi, bu maddelere dayanarak, kendi silahlı polis örgütünü kuracaktır.

3. ERMENİ SORUNU VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NU BÖLÜŞME GİRİŞİMLERİ

Ermeni Sorunu Ardındaki İngiliz Oyunu

Rus diplomasisinin Uzak Doğu'da başarı üzerine başarı kazandığı bu sıralarda, Türkiye ve Balkanlar'daki durum büyük çapta kaygı verici bir hâle girmiştir.

Gerçekten de, XIX. yüzyılın son on yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir iç bunalım patlak verecektir; Ermenilerin giriştiği bağımsızlık hareketi, Sultan Abdülhamit tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. İlkin ülkesinin çeşitli yerlerinde Ermeni kıyımları tertipleten Türk İmparatoru, çok geçmeden doğrudan doğruya başkent İstanbul'da büyük bir kıyıma girmiştir.

İşte bu olaylardan yararlanıp Türkiye'nin iç işlerine müdahaleye yönelecektir İngiliz hükûmeti. Ve Londra, bu girişimine gerekçe olarak, Berlin Antlaşması'nın 61. maddesini göstermektedir. Söz konusu madde, şöyle diyordu:

"Babıali, Ermenilerin oturmakta oldukları illerin yerel ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı düzeltme ve reformları vakit geçirmeksizin gerçekleştirmeyi taahhüt ve Çerkezlerle Kürtlere karşı Ermenilerin güvenliğini sağlamayı garanti eder."

Ama aslında, İngiliz politikasının Türk İmparatorluğuna karşı bir yönelim almasının gerçek nedeni, Osmanlı ülkesindeki İngiliz nüfuzunun sarsılmış oluşudur. Gerçekten de, Mısır'ın fethinden sonra İngiliz-Türk ilişkileri alabildiğine nazikleşmişti ve Osmanlı İmparatoru, Rusya ile bir yakınlaşmaya her gün biraz daha eğilim gösteriyordu. Kendi yönünden Çarlık hükûmeti de, Türk-Rus savaşından beri akıllı davranmakta ve İstanbul'la Boğazların fethini düşünmemekteydi artık: Osmanlı Hükümdarını, Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan kapıların "gardiyan"ı olarak destekleme yolunu seçmişti Petersburg.

Büyük Britanya hükûmeti, Ermeniler lehine yaptığı müdahale ile Osmanlı Hükümdarını sindirerek Mısır'ın işgaline razı olmaya zorlamak ve Çarın dostluğundan vazgeçme durumunda bırakmak hesabındaydı. Böylece, tıpkı Palmerston ve Disraeli dönemlerinde olduğu gibi, Türk İmparatorluğunu yeniden İngiliz nüfuzu altına sokmak umudundaydı Büyük Britanyalılar.

İngiltere bir başka hedefin de ardındaydı aynı zamanda: Hindistan'a ulaşan deniz yolu, Mısır ve Kıbrıs üzerindeki İngiliz egemenliği ve bunun yanı sıra da Rusların Boğazlardan uzaklaştırılmış oluşuyla güvenlik altına alınmış bulunmaktaydı. Ama Hindistan'a ulaşan kara yolları da vardı.

Gerçekten de Afganistan dışında, İran, Arabistan ve Anadolu, Avrupa'yı Hindistan'a bağlayan bir çeşit köprü gibiydiler. Dolayısıyla da İngiliz hükûmeti, Hint Okyanusu'nu ve özellikle de İran Körfezi'ni çevreleyen bu ülkelerden dikkatini katiyen ayıramazdı. Nitekim, Kap-Kahire demiryolu hattı tasarısının, İngilizlerin kafasındaki doğal uzantısı, bir Kahire-Kalküta hattıydı. Merkezinde Hint Okyanusu'nun yer aldığı muazzam bir Afrika-Asya İmparatorluğunun sınırları böylece belirleniyordu işte.

İki Telgraf

Londra'daki Türk Büyükelçisi tarafından hükûmetine yollanan ve İstanbul'daki Osmanlı yüksek görevlileri tarafından Rusya'nın Türkiye Büyükelçisine satılan iki telgraf metni, İngiliz diplomasisi tarafından Ermenilere gösterilen sempatinin gerçek niteliğini apaçık ortaya sermektedir. Bu telgraflara göre, Lort Salisbury aynen şöyle demişti Türk diplomatıma:

"Eğer Osmanlı hükûmeti, gerek ekonomik ve gerekse öbür çıkarlarına uygun bir şekilde davranmak istiyorsa, dış politikasını değişikliğe uğratmak zorundadır. Mısır sorununu kurcalamakla, ancak başına dert açar Babıali; buna karşılık en ufak bir yarar da sağlayamaz kendisine."(30)

İkinci telgrafta ise İngiliz Başbakanının, İngiliz politikası doğrultusunda davrandığı takdirde, Türkiye'nin kolayca mali yardım sağlayabileceğine açıkça imada bulunduğu bildirilmekteydi Osmanlı Hükümdarına.

Londra'daki Alman büyükelçisi Kont Hatzfeld, İngiltere'nin Türkiye politikasını pek yerinde olarak şöyle özetliyordu:

"Ya gerçek reformları yapma yoluyla Türk devletini koruyup sürdürmeyi başarmak ve böylece bu İmparatorluğu yalnızca Rusya'nın nüfuzu altında kalmaktan kurtarmak ya da bu başarılamazsa, Türkiye'nin iflasını ilan edip parçalanmasına girişmek."(31)

1895 yılında Salisbury, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşülmesini öneren bir tasarı sunmuştu II.Wilhelm'e. Ve daha o zaman anlaşılmıştı ki İngiltere, Mısır'ı kesinlikle ele geçirme niyetinden gayrı ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşülmesi hâlinde, Mezopotamya, Arabistan ve Girit üzerinde de hak iddia etmeye hazırlanmaktadır.

İngiliz-Rus Gerginliği ve Almanya'nın Tutumu

1896 ağustosunda, Ermeni milliyetçilerinin İstanbul'daki Osmanlı bankasını ele geçirmek için yaptıkları baskından ve bunu izleyen kıyımdan sonra Türkiye'nin durumu alabildiğine nazikleşmiş bulunmaktaydı.

Diplomatların Osmanlı başkentindeki girişimlerini daha etkili kılmak amacıyla, güçlü bir İngiliz filosu Çanakkale Boğazı'na doğru yola çıkarılmıştı. Ve İngiliz savaş gemilerinin Boğazlarda belirmesi olasılığı, Petersburg'da büyük kuşku yaratmaktaydı. Nitekim, Rus hükûmeti, bu olasılık gerekleştiği takdirde, Karadeniz'deki Rus donanmasının o saat İstanbul Boğazı'na gireceğini resmen bildirdi Londra'ya. Bu konuda Lobanov, şunları yazmaktaydı:

"Boğazlardan başka hiçbir çıkış yolu olmayan Güney Rusya'nın ticareti, bu takdirde, İngiltere'nin keyfine bağlı hâle girecektir."(32)

İngiliz donanmasına Boğazlara girme emrini, daha 1895 yılında vermeye hazırdı Başbakan Salisbury. Ama donanma yüksek yönetimi birinci Lord'u Goshen, Boğazlara girdiği takdirde, Fransız ve Rus deniz kuvvetleri arasında kapana sıkışmış olacağını ileri sürerek itiraz etmişti bu tasarıya. Bunun üzerine de Salisbury, hırçın bir tonla, şu cevabı vermişti Amiral'e:

"Eğer gemileriniz sırçadan yapılma ise, bir diyeceğim yok; politikamı değişikliğe uğratabilirim."

Almanya ile Fransa'nın desteğini sağlamış bulunan Çarlık diplomasisi, İngiltere'nin Yakın Doğu'da tezgâhladığı entrikalara karşı başarılı bir mücadele vermiştir. Gerçekten de, böylece, Osmanlı İmparatoru tuzağa düşmekten kurtulmuş ve Türkiye'nin bölüşülmesi engellenmiş oluyordu. Öte yandan da Rusya, Uzak Doğu'da hareket özgürlüğüne sahip duruma geliyordu.

Alman diplomasisi, Orta Doğu'da da tıpkı Uzak Doğu'da davrandığı gibi davranmaktaydı: Bir yandan İngilizlere karşı Rus hükûmetine destek oluyor, öte yandan da İngiltere'yi sürekli şekilde Rusya'ya karşı kışkırtıyordu; İngiliz-Rus uzlaşmazlığını bir kat daha derinleştirme çabasındaydı, sözün kısası.

Gerçekten de Alman diplomasisi, Londra'yı İngiliz donanmasını Boğazlara sokmaya sürüklemek istemiştir hep; Osmanlı Hükümdarı üzerinde en kesin baskı aracının ancak bu tedbir olabileceğini ileri sürmüştür ısrarla. Böylece de Berlin hükûmetinin amacı, elindeki bütün olanakları seferber ederek, İngiltere ile Rusya

arasında bir çatışma kopartmaktır. Ne var ki Alman diplomasisinin bu ikili oyunu, İngiliz dış politikasının yöneticileri için uzun süre gizli kalmamıştır. Ve İngiliz-Alman ilişkilerindeki gerginliğin devam edişi de, Alman diplomasisinin bu tutumunun bir sonucundan başka bir şey değildir.

4. İNGİLİZ-ALMAN ÇIKAR ÇATIŞMASININ GÜNEY AFRİKA'DAKİ BELİRİMİ VE SONUÇLARI

Altın Madenleri ve Boer Savaşı

İngiliz-Alman ilişkilerindeki aşırı gerginlik, Afrika'nın bölüşümü için girişilen rekabet mücadelesi sırasında apaçık belirmiştir.

1886 yılında Transvaal'de dünyanın en zengin altın madeni yatakları bulunmuştu. Ve İngiliz kapitalistleri bu servetlere hemen el koymuş bulunuyorlardı. Gerçekten de Cecil Rhodes'un yönetimindeki mali grup, kısa zamanda hisse senetlerinin büyük çoğunluğunu ele geçirmişti. İşte bu durum, Cecil Rhodes ve yönetmekte olduğu "Consolidated Goldfields" altın kumpanyası ile Transvaal hükûmet başkanı Krüger arasında şiddetli çatışmalara yol açacaktır.

Güney Afrikalı İngiliz kapitalistleri klanı, sınırsız denecek kadar büyük bir kudrete sahipti. Güney Afrika'daki bütün elmas sanayi ile altın sanayinin büyük bir kısmını kontrolü altında tutmakla kalmıyordu sadece Rhodes, imtiyazlı Güney Afrika kumpanyasının da başkanıydı aynı zamanda. İngiliz hükûmeti 1889 yılında bu kumpanyaya, Bechuana ve Transvaal'in kuzey sınırından Belçika Kongosu'na ve Tanganika ile Nyasa göllerine kadar uzanan muazzam toprakların işletme ve yönetim imtiyazını vermişti.

Rhodes, ayrıca, 1890 yılında Kap sömürge hükûmetinin de Başbakanı olmuştur. Başta Rotschild olmak üzere İngiliz mali oligarşisinin öteki büyük temsilcilerine bağlıydı Rhodes; İngiliz hükûmetinde de güvenilir bir adamı vardı: Joseph Chamberlain.

İşte, Rhodes yönetimindeki bu para babalarının Güney Afrika'da salt kendi politikalarını uygulamaya girişmeleri, en sonunda, İngiliz halkını Boerlere karşı uzun bir savaşa sürükleyecektir. Şunu rahatça söyleyebiliriz ki tarihin hiçbir döneminde ve dünyanın hiçbir yerinde diplomasi ile para oligarşisinin aralarından su sızmazlığı, büyük bir ihtimalle, bu Güney Afrika macerasındaki kadar belirgin ve apaçık bir karakter kazanmamıştır.

Kendi yönünden Alman hükûmeti de, bu çatışmayı, İngiltere'den sömürgeler konusunda ödün koparmak üzere kullanmaya karar vermişti. İngiliz hükûmetini baskı altında tutabilmek amacıyla Almanlar, Transvaal başkentine giden demiryolunun başlangıç noktası olan Delagoa Koyuna savaş gemilerini yollayarak Boerleri destekleme yoluna gitmişlerdir. 1895 yılının Ocak ayında da, Transvaal Başbakanı

Krüger, bütün umudunu Almanya'nın yardımına bağlamış olduğunu açıkça söyleyecektir.

Johannesburg Ayaklanması

Rhodes ve onunla ortak çıkar sahibi olan büyük kapitalistler grubu (Beight, Phillips, Barnato), o sınırsız servetlerini barındıran, Transvaal'in İngiliz nüfuzundan kurtulabileceği düşüncesiyle dehşete kapılmışlardı. Dolayısıyla da, bu ülkenin bağımsızlığına son verme kararını aldılar.

Nitekim, 1895 yılının başlarında bunların ajanları, altın sanayinin en önemli merkezi olan Johannesburg kentinde bir komplo tertiplediler. Altın yataklarının bulunuşundan sonra Transvaal'in altın bölgesini işgal etmiş bulunan İngiliz işletmecilerinin büyük çoğunluğu bu kentte toplanmıştı.

O zamanki adlarıyla bu "outlanderler", nefret etmekteydiler Boerlerden; buna karşılık Boerlerin de İngilizlere büyük sevgi besledikleri söylenemezdi. Ve Rhodes'ın ajanları Johannesburg'a gizli olarak durmadan silah sokmaktaydılar. Ayaklanma tarihi, 27 Aralık 1895 olarak saptanmıştı.

Plana göre, ayaklanma başlar başlamaz, Güney Afrika Kumpanyası'nın bir polis müfrezesi Bechuanland'dan sınırı aşarak Transvaal'i işgale başlayacaktı. Bu müfrezenin başında da, kumpanyanın yönetmeni olan Jameson bulunmaktaydı.

Ama komplonun hazırlayıcıları son anda büyük eksikleri olduğunu gördüler ve ayaklanmayı 6 Ocak 1896 gününe ertelediler. Ne ki durumdan vaktinde haberli kılınamayan Jameson, 29 Aralık günü Transvaal'e girmiş ve Johannesburg üzerine doğru yürüyüşe geçmişti.

Tam bir başarısızlığa uğrayacaktır Jameson; 2 Ocak 1896 günü Boerler tarafından kıskıvrak çevrilerek yakalanacak ve bütün adamlarıyla birlikte tutuklanacaktır. Rhodes'ın kesin bir başarısızlıkla kapanan bu girişimini, çok geçmeden, modern çağlar diplomasisi tarihinin en büyük skandalı izlemiştir.

Alman Politikasında Sertleşme

1 Ocak 1896 günü, Almanya'nın Dışişleriyle görevli Devlet Bakanı Marschall, Berlin'deki Fransız Büyükelçisine başvurarak belirli birtakım somut sorunlar üzerinde temasa geçip anlaşmaya varmayı ve böylece İngiltere'yi, Fransız-Alman uzlaşmazlığından yararlanıp, Avrupa politikasında istediği gibi at oynatma olanağından yoksun bırakmayı önermişti. "İngilizlerin doymak nedir bilmeyen iştahı"na bir son vermenin zorunluluğundan söz etmekteydi Marschall.

Yaratıcılarının düşüncesinde bu girişim, kıta devletleri tarafından İngiltere'ye karşı kurulacak olan bir cephenin ilk adımı olacaktı. Nitekim, 30 Aralık 1895 tarihini taşıyan bir memorandumda Holstein, bu birlik tasarısını, ortaya atmış bulunmaktaydı. (33)

Alman diplomasisinin hesaplarına göre böyle bir cephe oluşturma tehdidi,

İngiltere'yi daha uzlaşmacı bir tavır takınmaya sürükleyecekti: Londra'nın bazı sömürge parçalarını Almanya'ya bırakmaya ve Güney Afrika'da da Transvaal'le işbirliği yapmaya razı olacağını umuyordu Berlin hükûmeti.

Nitekim, Alman hükûmeti, Fransızların cevabını beklemeksizin, 2 Ocak 1896 günü Londra'daki Büyükelçisine, Jameson baskınını sert bir dille protesto eden, bir nota vermesini bildirmiştir. Ve Büyükelçi, hükûmetinin istediğine uygun bir notayı, aynı gün, gece geç vakit Foreign Office'e yollamıştır.

Bu arada Berlin, Jameson'un kesin bir başarısızlığa uğradığını öğrenecek ve hemen Londra'daki Büyükelçisine bir telgraf yollayarak, eğer henüz vakit geçmemişse notayı vermemesini isteyecektir. Gerçekten de nota, Foreign Office'e bütün personel gittikten sonra geldiği için o gece mühürlü bir zarf içinde kalmıştı. Ve Büyükelçi de ertesi sabah erkenden notayı geri alabilmesini bu mutlu rastlantıya borçlu olacaktı.

3 Ocak sabahı İmparator Wilhelm, Şansölye Hohenlohe, Dışişleri Bakanı Marschall ve yüksek rütbeli Genelkurmay görevlileri ile bir toplantı yaptı. Son derece heyecanlı görünen II.Wilhelm, İngiltere ile bir savaşa tutuşmak pahasına da olsa, Transvaal üzerinde Alman protektorası ilan etmeyi önermekteydi.

Danışmanları İmparatorun bu fikrini kesinlikle reddetmişlerdir. Ama buna karşılık, İmparatorun, hemen o sabah, Transvaal Başbakanı Krüger'e gösterişli bir telgraf çekmesine karar verilmiştir.

Gerçekten de II.Wilhelm bu telgrafında, Başbakan Krüger'i sadece Boerlerin gücüyle, "dost devletlerin yardımına başvurmaksızın, silahlı haydutlara karşı bağımsızlığını savunmayı ve korumayı" başardığından dolayı hararetle kutlamaktaydı. İngiltere'ye karşı apaçık bir meydan okuyuştu bu mesaj ve İngilizler tarafından da öyle yorumlanacaktı.

Güney Afrika Bunalımının Sonuçları

Times başta olmak üzere ulusalcı İngiliz basını, Jameson yürüyüşünün haberini büyük bir coşkunlukla karşılamıştı; bu basın, Jameson'un başarısızlığı karşısında uğradığı hayal kırklığını da yine aynı şiddetle dile getirecektir.

Alman İmparatoru II.Wilhelm tarafından Transvaal Başbakanı Krüger'e çekilen telgraf, İngiltere'de sözcüğün tam anlamıyla fırtına koparacaktır. 4 Ocak 1896 günü *Times* açmıştır bu kampanyayı. Ve İngiliz gazetelerinin büyük çoğunluğu da onu hemen izlemişlerdir.

Morning Post gazetesi, tehdit dolu bir edayla, İngiltere'nin bu hakareti hiçbir zaman unutmayacağını ve Alman İmparatorunun tehditlerine boyun eğmeyeceğini yazıyordu. *Saturday Review* ise, daha da ileri gidiyordu ve Alman İmparatorunu "uzatmalı astsubay kılıklı bir despot" olarak niteliyordu.

Alman mağazalarının vitrinlerini kırmaya başlamıştı Londra halkı. İngiltere'nin en büyük ticari rakibine karşı yıllardan beri birikmiş olan kin, birdenbire patlak veriyordu böylece ve İngiliz-Alman uzlaşmazlığını bütün çıplaklığıyla gözler önüne seriyordu. Krüger'e çekilen telgraf, Alman ticari rekabetine karşı olağanüstü şiddetli bir propagandanın başlamasına da yol açacaktır.

İngiltere ile olan ilişkilerini böylece gerginleştiren Alman hükûmeti, çok geçmeden farkına varacaktır ki Büyük Britanya'ya karşı kıta devletlerinden oluşacak bir cephe kurma tasarısı da tam bir başarısızlığa uğramış bulunmaktadır. Gerçi Fransız basını da Jameson baskınını tıpkı Alman gazeteleri gibi şiddetle yermişti; ama 8 Ocak 1896 günü Temps gazetesinde çıkan anlamlı bir yazı "doğaya aykırı ittifaklara" saldırıyor ve bu fikri çürütmeye girişiyordu.

Çok geçmeden anlaşılmıştır ki Almanya'nın İngiltere'ye karşı Fransız işbirliğine güvenmesi son derece yersiz olur. Öte yandan Rus hükûmeti de Güney Afrika sorunlarında Almanya'yı desteklemeye yanaşmamıştır.

Üçlü İttifakta Açılan Gedik Fransız-İtalyan Yakınlaşması

İngiliz-Alman ilişkilerindeki gerginlik, Üçlü İttifak'ı elbette zayıf düşürecekti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kadar İtalya Krallığı da, birincisi Orta Doğu'da Rusya ile rekabet hâlinde oluşu dolayısıyla, ikincisi ise İngiliz donanmasından duyduğu korku dolayısıyla, İngiltere ile iyi ilişkiler sürdürmeye özenmekteydiler.

Hele İtalya bu konuda özellikle titiz davranıyordu. Çünkü dış ticaretini hemen hemen tümüyle denizden yürüten bu ülke için İngiltere ile bozuşmak demek, büyük ekonomik tehlikeleri göze almak demekti. Oysa Üçlü İttifak'ın temel direği olan Almanya İngiltere ile bozuştuğundan bu yana meydana çıkmıştı ki, bu ittifaka üye olmaya devam ettiği takdirde İtalya, artık her an, "denizler egemeni" ile çatışmaya girme tehdidi altında kalacaktır.

Öte yandan, 1880-1890 döneminin sonundan beri Fransa, kendisine oranla ekonomik bakımdan çok daha zayıf durumda bulunan İtalya'yı bir gümrük tarifeleri savaşıyla perişan etmekteydi. Dolayısıyla da, güçlü komşusuyla anlaşmak istiyordu İtalya. Nitekim, kısa süren bir duraksamadan sonra, bu yolda ciddi bir adım attı Roma hükûmeti: Tunus üzerindeki Fransız protektorasını resmen tanıdı.

İki yıl sonra da, yani 1898 yılında, Fransız-İtalyan ticaret anlaşması imzalanacaktır. Bu anlaşmayı Fransız para piyasasının İtalya'ya açılışı izleyecektir. Üçlü İttifak'a katılışından beri İtalya'ya kapanmıştı Paris para piyasası. Aynı zamanda Fransa, komşusunu Alman ittifakından koparmak amacıyla, İtalya'ya kredi açmakla kalmıyor, gümrük tarifeleri savaşına da son vererek ulusal İtalyan ekonomisini bataktan kurtarıyordu.

Avusturya-Rusya Anlaşması

İngiliz-Alman uzlaşmazlığı, Üçlü İttifak'ın öbür üyesi üzerinde de ters etki yaratmaktan geri kalmayacaktır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da Rusya ile uzlaşmaya varmakta gecikmeyecektir nitekim. Viyana hükûmetini bu tutuma sürükleyen nedenlerin başında, Orta Doğu'da patlak veren yeni kargaşalıklar gelmektedir.

Gerçekten de 1896 yılında Girit'te bir ayaklanma bağlamış; 1897 yılında da Yunanlılar Giritli soydaşlarının yardımına koşmuş bulunuyorlardı: Böylece Türk-Yunan savaşı bütün şiddetiyle gerçekleşmişti.

1897 yılının Mayıs ayında Avusturya ile Rusya dostça bir anlaşma imzaladılar: Her iki devlet de, bu anlaşmayla, Balkanlar'da *statüko*'yu koruyup sürdürmeyi üstleniyorlardı. Tüm çabalarına rağmen *statüko*'yu koruyup sürdürmek olanaksız hâle girdiği ve Balkanlar'da toprak değişiklikleri olduğu takdirde ise, taraflar, karşılıklı çıkarları konusunda uzlaşmaya varacaklarını açıklamaktaydılar.

Avusturya-Rusya anlaşması, İstanbul'un ve Boğazların gelecekteki durumunu belirlemiyordu: Avrupa çapında bir anlaşmanın yetki çerçevesi içine girdiği kabul edilmişti bu sorunun. Dolayısıyla da, Yakın Doğu'daki bütün kargaşalıkların temelinde yatan bu önemli soruna, Avusturya-Rusya anlaşması en ufak bir çözüm getirmiyordu.

Anlaşma, karşılıklı bir nota teatisiyle gerçekleştirilmişti. Ve notalar, tarafları bölmeye devam eden karşıtlıkları açıkça yansıtmaktaydı.

Şöyle ki:

Avusturya, kendi notasında, *statüko* korunamadığı takdirde, şimdilik işgal altında bulundurduğu Bosna ile Hersek'i kesin şekilde ilhak etme ve buna Novipazar sancağının bir parçasını da ekleme hakkını saklı tuttuğunu belirtmekteydi. Daha sonra da yarımadanın, Balkan devletleri arasında, ama söz konusu devletler arasındaki siyasal "denge" bozulmamak koşuluyla, bölüşülmesini önermekteydi nota.

Tıpkı 1875-1877 yıllarındaki Orta Doğu bunalımı sırasında olduğu gibi köklü Slav düşmanlığı politikasına bağlı kalan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, güçlü bir Slav devletinin kuruluşunu, elindeki bütün olanakları seferber ederek engellemek istemekteydi gene.

Öte yandan Avusturya notası, Arnavutluk'un bağımsızlığına kavuşması gerektiğini öne sürmekteydi. Bu çözüm sayesinde Avusturyalılar, bir yandan Sırbistan'a Adriyatik Denizi'ni kapamak, öte yandan da Arnavutluk'un İtalyan egemenliği altına girmesini önlemek umudundaydılar.

Rusya'nın yeni Dışişleri Bakanı Muraviev'in (Lobanov, 1896 yılında ölmüştü) Avusturya notasına cevap olarak Viyana'ya yolladığı nota da, bütün bu "geleceğin sorunları"na kesin ve belirli çözümler önermekten özenle kaçınmaktaydı. İşte bu karşılıklı tutum, iki devlet arasındaki uzlaşmanın muhtevasını Balkanlar'daki statükonun korunup sürdürülmesine ilişkin maddeye indirgemiştir.

Ama unutmamalıdır ki bu tarihsel dönemde o madde gerçek bir önem taşımaktaydı: Çünkü her iki tarafın da çıkarı, Lobanov Rostovski'nin renkli deyimiyle, Doğu sorununu belli bir süre için "dondurmayı" gerektiriyordu. (34) Rusya bakımından, Uzak Doğu'da hareket özgürlüğüne kavuşabilmesi için zorunluydu bu. Aynı zorunluluk Almanya için de söz konusuydu: Uzak Doğu'daki çatışmayı alevlendirerek Çin'den bir parça koparmak niyetinde olan ve bunun yanı sıra Balkanlar'daki Rus baskısının hafiflemesini isteyen Berlin hükûmeti de, Yakın Doğu sorununun bir zaman için hasır altı edilmesinden yana olacaktı hiç şüphe yok ki. Avusturya'ya gelince: Kendi ciddi iç bunalımı nedeniyle bu devlet, dış maceralar tasarlayacak durumda değildir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

XIX. YÜZYIL SONLARINDA ULUSLARARASI DURUM

1. UZAK DOĞU BUNALIMINDA YENİ GELİŞMELER

Kiau-Çeu Üzerinde Rus-Alman Pazarlıkları

1897 yılının sonlarında Uzak Doğu'da önemli bir eyleme girişiyordu Almanya. Alman hükûmeti öteden beri bu yörelerde bir askerî deniz üssü edinmek için uygun bir fırsat gözlemekteydi. Alman Uzak Doğu filosunun eski kumandanı (ve çok geçmeden de deniz kuvvetleri bakanı olacak olan) Amiral Tirpitz, bu üs için, Şan Tung'un güney kıyısında bulunan Kiau-Çeu koyunu seçmişti.

1897 yılının Ağustos ayında Peterhof'ta Çara bir ziyarette bulunan Alman İmparatoru II.Wilhelm, bu görüşme sırasında, Kiau-Çeu'nun Almanlar tarafından işgalinin Ruslarla bir çatışma olasılığı yaratıp yaratmayacağını anlamak istemişti; çünkü Rusların bu koyda savaş gemilerini demirleme hakkı vardı.

Rus Çarı, Alman İmparatoruna, Rusya'nın bu liman üzerinde hiçbir hak iddiası gütmeyeceğini; çünkü zaten kendilerinin daha kuzeyde, Kore kıyılarında bir üs edinmeye hazırlandıklarını bildirmiştir. Daha sonra da Çar II. Nikola, Rus filosu kumandanlığıyla bir anlaşmaya varmak koşulu ile, Alman savaş gemilerinin bu üssü kullanmalarına karşı çıkmayacağını da açıklamıştır.

Aynı yılın Eylül ayı sonlarına doğru Alman hükûmeti, Pekin'i ve Petersburg'u, Kiau-Çeu Limanı'nı Uzak Doğu filosu için üs hâline getirmek niyetinden haberli kılacaktır. Pekin'e gerekçe olarak, Rus hükûmetinin bu işe rıza gösterdiğini ileri sürmekteydi Almanlar. Buna karşılık Çarlık hükûmeti de hemen harekete geçerek, Alman gemilerinin Kiau-Çeu koyunda demirleme hakkına ilişkin onayın, Çar tarafından, Almanlarla Rus deniz kuvvetleri Başkumandanlığı arasında yapılacak bir ön anlaşma koşuluna bağlı olarak verildiğini hatırlattı Berlin hükûmetine.

Bu olaylar, 1897 yılının Kasım ayı başında geçmekteydi. İşte aynı sırada, Şan Tung'da Alman misyonerleri Çinliler tarafından katledildiler. Bu durum Almanlara kesin eyleme geçmek bakımından son derece geçerli bir bahane kazandırmış oluyordu. Nitekim, İmparator II.Wilhelm, Çara başvurarak, misyonerlerin güvenliğini sağlayabilmek için Kiau-Çeu'yu işgal etmek zorunda bulunduğunu bildirdi. İmparator, Peterhof görüşmelerini hatırlatarak, Çarın bu işgale karşı çıkmayacağı umudunda olduğunu belirtiyordu.

II. Nikola ise, verdiği cevapta, Kiau-Çeu'nun Rusya'ya ait olmadığını, dolayısıyla da Rusya'nın Alman müdahalesini onaylamak ya da onaylamamak durumunda bulunmadığını açıklamıştır. Bu cevabı alınca büsbütün rahatlayan II.Wilhelm de, savaş gemilerine söz konusu koya girmeleri için gerekli emri hemen yollayacaktır.

Rus Politikasındaki Değişikliğin Gerçek Nedenleri

Bununla birlikte 9 Kasım günü Berlin'e gelen bir haber, Rus Dışişleri Bakanı Muraviev'in, ülkesinin Kiau-Çeu'da tercihli demirleme hakkına sahip olduğunu hatırlatarak, limanın Almanlar tarafından işgalini protesto ettiğini bildirmekteydi. Ve Rus filosu, Alman gemileri orada görünür görünmez Kiau-Çeu'ya doğru yelken açma emrini almıştı.

Muraviev'in bu girişimi karşısında öfkeye kapılan Alman hükûmeti, yine de bir uzlaşma yolu sunacaktır Petersburg'a: Kiau-Çeu'nun Almanlar tarafından işgaline karşı çıkmaktan vazgeçmesi karşılığında Rusya, Port-Arthur Limanı'nı alacaktır. Ve Almanlar, bu konudaki müzakerelerin sonuçlanmasını beklemeksizin, en sevdikleri diplomatik metotlarına başvurmuşlardır: Berlin hükûmeti, 14 Kasım 1897 günü Kiau-Çeu kıyılarına bir müfreze çıkararak Rusya'yı tam bir oldubitti karşısında bırakacaktır.

Bir Rus-Alman çatışma tehlikesi gelip kapıya dayanmış gibi gözükmekteydi. Ama Çarlık hükûmeti, son anda, bu konudaki tavrını yeniden gözden geçirmeyi kararlaştıracak ve Almanlar tarafından Çin zararına önerilen uzlaşmayı kabul edecektir. Nitekim, 1897 yılının Aralık ayında Rus Uzak Doğu filosu, Port-Arthur Limanı'na demirlemiş bulunmaktadır.

Rus politikasındaki bu değişiklik nedensiz değildi elbette: O sırada Rusya'nın Çin limanlarının işgali karşısında sessiz kalmaması gerekmekteydi. Ve işte bu düşünceyledir ki ilk girişimini yapmıştı Muraviev. Aslında Rus hükûmetinin buz tutmayan ve dolayısıyla da bütün yıl kullanılabilir bir limana ihtiyacı vardı; ama bu limanı Ruslar Çin'de değil, Kore'de istiyorlardı. Oysa Kore'de bir limanın Ruslar tarafından işgali, Japonya'nın karşı çıkışına yol açabilirdi ve besbelliydi ki İngiltere de bu konuda Japonya'yı destekleyecekti.

Sibirya demiryolu hattı tamamlanmış olmaktan uzaktır henüz ve Çarlık hükûmeti, Japonya'ya karşı bir savaşa hazır değildir. Öte yandan Almanya enerjik ve kararlı bir tutum içindedir; yani Kiau-Çeu'nun Almanlar tarafından işgalini önlemek, Rusya için hemen hemen olanak dışıdır.

İşte bütün bu durum karşısında Çarlık hükûmeti, Port-Arthur'a el koyma yoluna gidecektir: Bilmektedir ki bu davranış, Kore'de bir limanın işgaline oranla çok daha az ciddi bir itirazla karşılanacaktır. Hele bir de Rus hükûmeti, Kore'deki nüfuzundan vazgeçmeye razı olursa!

Nitekim, bu kararın, 25 Nisan 1898 tarihinde Rus hükûmetinin Japonya ile imzaladığı anlaşmada şekillendirildiğine tanıklık ediyoruz.

Witte, böyle bir eylemin 1896 Moskova Anlaşması'nın ruhuna aykırı düşeceği gerekçesiyle, Port-Arthur'un işgaline karşı çıkmış ama bu düşüncesini kabul ettirmeyi başaramamıştır.

Çin-Alman Anlaşması ve İngiltere'nin Tutumu

6 Mart 1898 günü Çin'le Almanya arasında, Kiau-Çeu'yu doksan dokuz yıl için Almanlara kiralayan bir anlaşma imzalanmıştır. Aynı anlaşmayla Çin hükûmeti, Şan Tung'da iki demiryolu hattı kurmak ve bir dizi maden ocağını işletme imtiyazlarını tanıyordu Almanlara. Anlaşmanın maddelerinden biri de şu hükmü getirmekteydi:

"Çin hükûmeti, Şan Tung eyaletinde girişeceği her türden işler için insan, sermaye ya da malzeme bakımından bir yabancı yardımına ihtiyaç duyduğu bütün durumlarda, ilkin Alman sanayicilerine ya da yatırımcılarına başvurmayı açıkça taahhüt eder. Alman ilgililer bu ihtiyacı karşılayamayacaklarını bildirdikleri takdirde, Çin hükûmeti istediği gibi davranmak hakkına sahip olur."

Böylece Şan Tung, Alman nüfuz alanı içine girmiş bulunmaktaydı.

Yine 1898 yılının Mart ayında, Port-Arthur ile Liao Tung'u Rusya'ya kiralayan anlaşma da imzalanacaktır. Bu anlaşma ile Çin hükûmeti Rusya'ya, Port-Arthur'u Harbin'e bağlayacak olan ve Doğu Çin demiryoluyla birleşmesi tasarlanan bir demiryolu hattı yapma iznini de veriyordu.

İngiltere, Çin'deki kudretli tekelini sarsmaya yönelen rakiplerinden geri kalmak istemeyecekti elbette bu durumda. Nitekim, Londra hükûmeti Çin hükûmetinden, Çin ırmaklarında İngilizlere tanınmış olan gemi yüzdürme imtiyazlarının daha da genişletilmesini ve asıl önemlisi, Çin'in en zengin bölgesi olan Yang Çe havzasının Büyük Britanya nüfuz alanı olarak resmen tanınmasını elde etmiştir.

1-2 Eylül 1898 günlerinde ise İngiltere, Şan Tung'daki ve Şan Si eyaleti hariç Huan He havzasındaki demir yolları üzerinde Almanya'nın tekel hakkı bulunduğunu; buna karşılık Almanya da Yang Çe havzasında ve Şan Si eyaletinde İngiltere'nin aynı hakka sahip olduğunu kabul etmişlerdir.

Yine 1898 yılı içinde İngiltere, önemli bir başarı daha kazanacaktır: Gerçekten de Büyük Britanya hükûmeti, İngiliz ticareti Çin'de birinci sırayı koruduğu sürece, Çin gümrükleri genel denetmenliğine, bir İngiliz uzmanının atanmasını Pekin hükûmetine kabul ettirmeyi başarmış bulunmaktadır.

Bütün bu başarılara rağmen, Port-Arthur'un Rusya tarafından elde edilmesi, İngiltere'de büyük bir heyecan uyandırmıştı. Çin'de çıkarları bulunan kapitalist gruplar, bu ülkeye Rus sızmasını önlemek üzere tedbir alması için İngiliz hükûmetine talep üzerine talep yağdırıyorlardı.

Bu gruplar, Rusya'nın tutumu karşısında duydukları derin kuşkuyu şöyle temellendirmekteydiler: Rusya bugün Pekin'in deniz yolu üzerindeki anahtarı demek olan Port-Arthur'u ele geçirmiştir; yarın sıra Pekin'e gelecektir. Mançurya'nın düzene sokulması işi, belli bir süre Rusya'yı meşgul edebilir ancak. Ama sonra Ruslar, Peçili'ye istedikleri anda inebilecek duruma geleceklerdir ve "Peçili ile Yang Çe arasında doğal engel bulunmadığı herkesçe bilinmektedir".

Uzak Doğu'da çıkarları bulunan kapitalist çevrelerin etkili organı olan Çin Derneği tarafından Başbakan Lort Salisbury'ye sunulan dilekçede aynen bu deyimler yer almaktaydı.

O dönemde İngiltere'nin diplomatik durumu hiç de parlak değildi aslında:

II.Wilhelm'in Krüger'e çektiği telgraftan bu yana Almanya ile olan ilişkileri gerginliğini koruyordu hep; yukarı Nil vadisi konusunda Fransa ile bir olay patlak verdi verecek hâldeydi. Ve şimdi de Rusya ile bir çatışma olasılığı çıkıyordu ortaya.

Aynı zamanda hem Fransa, hem Almanya ve hem de Rusya ile bozuşmuş olan İngiltere, böylece, kendi kendini tecrit etmiş duruma girmişti; "şahane" diye nitelenebilecek hiçbir yanı da yoktu bu yalnızlığın.

Görüldüğü gibi, İngiliz diplomasisi yeni yollar aramak zorundadır: Ya Almanya ile ya da Fransız-Rus grubuyla anlaşmak gerekmektedir bu durumda. Bu üç devletten Salisbury'nin en az korktuğu, Fransız-Alman uzlaşmazlığı nedeniyle, Fransa'dır. Almanya ile bir ittifak kurabilme olanağına gelince, İngiliz Başbakanı hiç de iyimser değildi bu konuda.

İşte bütün bu hesaplar sonucunda Lort Salisbury, tüm çabasını, Rusya ile bir ittifak yolunda, harcamaya karar verecektir. Büyük Britanya Başbakanı, böylece, hem Uzak Doğu'daki çıkarlarını güçlü bir müttefikin garantisi altına almak, hem de Avrupa'daki düşmanlarını sindirmek umudundadır.

Osmanlı İmparatorluğu ile Çin'in

Rusya ile Büyük Britanya Arasında Bölüşümüne İlişkin İngiliz Tasarısı

Lort Salisbury, daha 1896 yılındaki Orta Doğu bunalımı sırasında, Rusya ile bir ittifakı arzulanır bulduğunu ima etmişti Petersburg hükûmetine. 1898 yılının Ocak ayında ise, yani Port-Arthur'un Ruslar tarafından işgalinden hemen sonra, Rus hükûmetine, son derece cüretli bir planın ortaklaşa gerçekleştirilmesini önerecektir: Uzak Doğu'nun büyük lokması Çin'le Yakın Doğu'nun büyük lokması Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ve Büyük Britanya arasında bölüşülmesini öngörmektedir bu müthiş plan.

Büyük Çin Setti'nin kuzeyindeki Çin sömürgeleriyle, doğrudan doğruya, Çin'in Hoang Ho vadisine kadar uzanan Kuzey kesimini, Osmanlı İmparatorluğu'nun da Anadolu ve Mezopotamya'nın Kuzey kısımlarıyla Boğazları Rus nüfuz alanı içinde; Çin'de Çang Çe havzası ile Türk İmparatorluğunda Mezopotamya'nın Güney kısmını ve Mısır'la Arabistan'ı ise İngiliz nüfuz alanı içinde bırakan bu plan, Ruslar tarafından reddedilmiştir.

Bunun üzerine İngiltere hemen harekete geçerek Şan Tung'un kuzey kıyısında bulunan Vei Hay Vei koyunu ele geçirecektir: Böylece Büyük Britanya hükûmeti Pekin yoluna açılan bir üsse sahip olmakta ve Port-Arthur'un ortaya koyduğu tehlikeli durumu bir ölçüde dengelemekteydi.

Ama Londra bununla da yetinmeyecek ve Çin hükûmetiyle, Şanghay-Huang demiryolu hattının Nyu Tehuan'a ve oradan da öteye Mançurya'ya kadar uzatılması için, müzakerelere girişecekti. Salisbury'nin bu manevrası, belli bir ölçüde etkili olmaktan geri kalmamıştır: Gerçekten de, İngiliz denetimi altındaki bir demiryolunun kendi çıkarları bakımından nasıl gerçek bir tehdit meydana getirdiğini gören Petersburg, Büyük Britanya Başbakanı tarafından önerilen plana oranla daha sınırlı bir ortak girişime hazır olduğunu bildirmiştir İngiliz hükûmetine.

Nitekim, 1899 yılının Nisan ayında, Çin'de demiryolu yapım bölgelerine kesin sınırlar çizen bir anlaşma imzalanıyordu. Söz konusu anlaşmaya göre Büyük Britanya hükûmeti, Çin Setti'nin kuzeyinde imtiyaz hakkı almamayı ve Rusya'nın bu kesimde elde edebileceği imtiyazlara karşı çıkmamayı yükümleniyordu. Rusya da Yang Çe havzası için aynı yüküm altına girmekteydi.

Görüldüğü gibi, yüzyılın sonuna doğru Çin'in nüfuz alanlarına bölünüşü, hemen hemen tamamlanmış bulunmaktadır. Bu duruma göre İngiltere, en zengin bölgeleri içinde toplayan Yang Çe vadisini; Rusya, Mançurya ile Büyük Settin kuzeyinde kalan öbür bölgelerin bir kısmını; Almanya, Şan Tung'u; Fransa da Yunnan'ı ele geçirmiş olmaktadırlar.

Japonya ise, Şimonosaki antlaşmasının yeniden gözden geçirilişinden sonra Kore'de yitirmiş olduğu üstünlüğü, 1898 yılında yeni baştan kurmayı başarmış bulunmaktaydı. Port-Arthur'u işgalinin bir İngiliz-Japon yakınlaşmasına neden olmasından korkan Rus hükûmeti, Tokyo'nun hoşuna gitmek amacıyla Kore'deki askerî uzmanlarını ve mali danışmanını geri çekmiştir.

2. ALMANYA İLE İNGİLTERE ARASINDAKİ YAKINLAŞMA GİRİŞİMLERİNİN BAŞARISIZLIK NEDENİ

İngiliz-Alman İttifakı İçin Müzakereler

Rus diplomasisi hareket özgürlüğünden vazgeçmeye razı olmadığı için, Uzak Doğu sorunlarına ilişkin olarak, geniş çaplı bir İngiliz-Rus anlaşması suya düşmüş bulunmaktaydı. Ruslar yönünden bu anlaşmanın yapılmaması, biraz da böyle bir İngiliz-Rus anlaşmasının Fransız-Rus ittifakını zedeleyeceği korkusuna dayanmaktaydı; çünkü İngiltere, söz konusu anlaşmanın gerçekleşebilmesi için, Mısır üzerindeki İngiliz egemenliğinin Rusya tarafından kabul edilmesini şart koşmaktaydı. Rusya bu ödünü verdiği takdirde Fransa ne derdi?

Rusya ile öngördüğü pazarlığın sonuca ulaşamayacağını anlayan Britanyalı bakanlar, ilkin, Almanlarla anlaşarak hasım sayısını azaltmanın söz konusu olup olamayacağı üzerinde düşünmüşlerdir. Bu Bakanlar özellikle inanmaktadırlar ki, Rusların inadı ancak böylece kırılabilir.

Gerçekte bu, çözümü bir hayli çetin, diplomatik sorunlardan biriydi. İmparator II.Wilhelm tarafından Transvaal Başbakanı Krüger'e çekilmiş olan telgraf, Almanya'nın Büyük Britanya için hiç de dostça duygular beslemediğini yeterince ispatlamıştı. 1897 yılının sonlarında Dışişleri ile görevli yeni Alman Devlet Bakanı Bülow, Reichstag'da verdiği bir söylevde, "artık Almanların, ötekiler tarafından, pastanın bölüşülmesini seyretmekten bıkıp usandıkları"nı açıkladıktan sonra, "güneşte bir yer" elde etmek için mücadeleye atılmak gerektiğini belirtmekteydi.

Emperyalist Almanya'nın saldırgan niyetlerini fark etmemiş değildi elbette

Salisbury: Kişisel olarak İngiliz Başbakanı, bir İngiliz-Alman ittifakının gerçekleşebileceğine katiyen inanmıyordu. Ne var ki aşırı emperyalist çevrelerin siyasal önderliğini yapan Sömürgeler bakanı Chamberlain, Almanya ile bir ittifak kurmanın tam zamanı olduğu kanısındaydı.

Aslında Chamberlain sadece Almanya ile değil, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri ile de bir ittifaka gitmeyi önermekteydi. Nitekim, Almanlarla müzakereleri yürütme görevi de Chamberlain'a verilecektir. Salisbury, bu müzakerelerin başlatılmasına pek fazla istekli görünmemekle birlikte, karşı da çıkmamıştır.

Chamberlain'la Almanya'nın Londra Büyükelçisi arasında ilk görüşme, 29 Mart 1898 tarihinde bankacı Rotschild'in evinde yapılacaktır.

XIX. Yüzyıl Sonunun İki Karşıt Diplomat Tipi Chamberlain ve Bülow

Geçen yüzyıl sonunun diplomatik töre ve gelenekleri göz önüne alınınca, Chamberlain adı tamamen özel bir çarpıcılık kazanmaktadır.

Gerçekten de, o dönemin hemen hepsi soylu kişileri olan ve Fransız dilinin incelikleriyle beslenerek yetişmiş bulunan meslekten gelme diplomatları, bugünkü deyimiyle "yüksek sosyete" diye adlandırabileceğimiz bir çevrede oluşmuşlardı; dolayısıyla da bu Birmingham'lı sanayicinin siyasal işleri yürütme tarzı karşısında derin bir şaşkınlık duymadan edememekteydiler.

Nitekim, Almanya'nın Londra büyükelçisi Paul von Hatzfeld de, Rotschild'in evinde Chamberlain'la ilk kez karşılaştığında, aynı şaşkınlığa düşmüştür. Çünkü İngiliz Sömürgeler bakanı, protokol düşkünü yaşlı Alman Kontuna, hiçbir şekilde zemin yoklamaya gerek görmeksizin daha ilk ağızda Büyük Britanya ile Almanya arasında bir ittifak önerecektir.

O dönemdeki profesyonel diplomatların belirttiklerine göre Chamberlain, diplomatik müzakereleri "modern bir işadamı" üslubuyla yürütmüştür daima: Gerçekten de, önerilerini satılık birer mal gibi doğrudan doğruya masanın üzerine sermekteydi Chamberlain. İyi fiyat karşılığında iyi alışveriş yapılabileceğine yürekten inanmıştı.

Kont Hatzfeld, İngilizlerin önerisini pek doğal olarak Berlin'e aktardı hemen; ve orada, Alman diplomasisinin yöneticileri, Chamberlain'ın tasarısını dikkatle incelemeye koyuldular.

1897 yılında Alman Dışişleri bakanlığının başında Bernhard von Bülow bulunmaktaydı. Kusursuz bir hatipti Bülow; aynı zamanda da, modern toplantılarda insanı ağzının içine baktıracak kadar güzel konuşan bir söyleşi ustasıydı. Nükteci ve hazırcevaptı; daima bir dizi hüner saklıydı dağarcığında: Parlamentoda olduğu kadar diplomatik müzakereler sırasında da en güç durumlardan, hem de örneğin Gorçakov'u bile kıskandıracak bir zarafetle, sıyrılmasını beceren bir adamdı.

Kesinlikle söylenebilecek olan şudur ki, alabildiğine yetkin bir taktik ustasıydı Bülow; ama strateji alanında yetersiz kalıyordu: Gerçekten de Alman Dışişleri bakanı, dış politikanın uzak gelecekteki hedefleri ve perspektifleri üzerinde derinlemesine düşünme yeteneğinden yoksundu; yüzeysel ve tembel zekâsı, ancak dış görünüşünü kavrayabiliyordu sorunların.

Bir başka deyişle anlatmak isteyecek olursak, şöyle söyleyebiliriz: Reichstag'da vereceği söylevi ayna karşısında saatlerce prova edecek kadar sabırlıydı Bülow; buna karşılık belirli bir sorunun üzerine ciddi şekilde eğilmek ya da uluslararası bir durumu tüm açı ve yanlarıyla göz önünde tutarak incelemek gücüne sahip değildi.

Alman Dışişleri bakanında eksikliğini gördüğümüz bütün bu nitelikler, bakanlığın ihtiyar danışmanı Holstein'da fazlasıyla vardı. Bülow'a genel kapsamlı siyasal fikirleri telkin eden de zaten Holstein'dı.

XIX. yüzyılın son on yılı henüz başlarken, yani daha henüz Şansölye Caprivi ile Şansölye Hohenlohe zamanında Holstein, Almanların İngiltere ile eşit yükümlülük ilkesine dayalı ve sağlam bir ittifakı hiçbir vakit gerçekleştiremeyecekleri kanısına varmış bulunmaktaydı. O yıldan itibaren de diplomasisinin yönetici fikri, Rusya ile İngiltere arasında, bu iki ülkeyi birbirine karşı kullanabilmek için, bir tahterevalli oyunu kurmak olmuştu.

Holstein Diplomasisi

1898 yılının yaz aylarında İmparatoruna yazdığı bir mektupta, Holstein tarafından tasarlanan diplomasiyi şöyle özetlemekteydi von Bülow:

"Uluslararası sahnedeki bugünkü durum çerçevesinde İngiltere ile yapılacak her türlü ittifak ister istemez Rusya'ya karşı yöneltilmiş olacak ve Almanya'nın doğu sınırlarının güvenliğini tehlikeye atacaktır... Öte yandan bugün Avrupa'nın içinde bulunduğu durum ve koşullara baktığımızda görürüz ki Rusya ile kurulacak her ittifak ister istemez İngiltere'ye karşı yönelmiş sayılacak ve sömürge edinme perspektiflerimizi tümden kapayacaktır... Dolayısıyla da Majestelerinin bu iki devletten hiçbiriyle ittifakı açığa vurmamak şeklindeki kararı, tartışma götürmez biçimde isabetlidir. (35)

Sonunda, İngiliz-Rus karşıtlıkları üzerinde oynamaktan ibaret olan Holstein diplomasisi, yanlış bir tümevarıma dayanmaktaydı.

Şöyle ki:

İngiliz-Rus anlaşmazlıklarının çaresini hiçbir zaman bulunamayacak şeyler olarak görüyordu Alman diplomatı ve işte bu ilkeden yola çıkarak kurmuştu siyasal sistemini. Yani Holstein, uluslararası durumda meydana gelen temel değişiklikleri sezememekteydi. Ve hele özellikle anlamıyordu ki İngiltere ile Almanya arasında baş gösteren yeni anlaşmazlık, aslında, o eski İngiliz-Fransız ya da İngiliz-Rus rekabetlerinden çok daha derin ve çok daha sürekli bir uzlaşmazlıktır.

Nitekim, "elleri her an kullanabilmek üzere boş tutmaya dayanan" Alman politikası, sonunda, Berlin'in iki ateş arasında kalmasıyla sonuçlanacaktır: Gerçekten de en sonunda hem İngiltere ile hem de Rusya ile bozuşmuştur Almanya. Ama bu arada Holstein'ın hakkını da yememek gerekiyor: Hatzfeld'in, Chamberlain'ın önerisine ilişkin, raporu Berlin'e ulaşır ulaşmaz gerek Holstein ve gerekse Bülow hemen anlamışlardır ki İngiliz hükûmetinin Almanya ile bir ittifak kurmaktan amacı, Almanya'yı Rusya'ya karşı bir çatışmaya sürüklemektir. Dolayısıyla da Alman diplomasisi, Chamberlain'ın önerisini reddetmeye karar verecektir.

II.Wilhelm-II. Nikola Mektuplaşması

Alman İmparatoru II.Wilhelm, İngilizlerin bu girişiminden kendi ülkesi adına diplomatik çıkar sağlamayı denemekte gecikmeyecektir. Nitekim, Alman Hükümdarı, Rus Çarı II. Nikola'ya kişisel bir mektup yazarak, İngiltere'nin kendisine son derece göz alıcı önerilerde bulunduğunu bildirmiştir.

Mektubunda, söz konusu önerilerin Rusya'ya karşı yöneltilen tehlikelerle dolu olduğunu ima ediyordu II.Wilhelm ve gerektiğinde, rahat bir edayla, İngiltere ile anlaşmaktan vazgeçtiği takdirde Çarın kendisine ne verebileceğini soruyordu.

Alman İmparatorunun mektubuna Rus diplomasisi tarafından verilen cevap, kurnazca hazırlanmıştı: İngiltere'nin daha geçenlerde Rusya'ya çok geniş kapsamlı belirli birtakım önerilerde bulunduğunu, ama bunların Rusya tarafından hemen reddedilmiş olduğunu yazıyordu Çar ve Alman İmparatorunun, Büyük Britanya ile ittifaktan vazgeçmesi karşılığında, Rusya'nın kendisine ne vereceği şeklindeki sorusunu da bilerek ve isteyerek cevapsız bırakıyordu.

Uygulanmayan Anlaşma

Holstein ve Bülow, Chamberlain'a, karşı önerilerde bulunmuşlardı: Alman diplomatlarına göre, iki ülke arasında bir ittifaktan söz etmeden önce, İngilizlere şiddetle karşı olan Alman kamuoyunu yatıştırmak gerekmekteydi.

Bu amaçla da ilkin, belirli bazı sömürge sorunları üzerinde tek tek anlaşmaya varılmasını öneriyorlardı Holstein'la Bülow, İngiliz meslektaşlarına.

O sırada, yani 1898 yılının Nisan ayında, İspanya ile Birleşik Devletler arasında bir savaş patlamış bulunmaktaydı. İspanya'nın son sömürge kalıntılarının da yok olması bekleniyordu artık: Nitekim, Alman yönetici çevreleri, Filipinler de dâhil olmak üzere İspanya'nın Pasifik Okyanusu'ndaki bütün topraklarına el koyma hayalleri içindeydiler. Ne var ki aynı sömürgelere Amerika Birleşik Devletleri de göz dikmiş bulunuyordu.

Ve işte İngilizleri, bir İngiliz-Alman ittifakı için en iyi zeminin Almanya'nın İspanyol sömürgelerini ele geçirmesine yardım etmek olduğuna inandırmaya çalışmaktaydı Bülow. Ama Alman diplomatı çabucak farkına varacaktır ki, Büyük Britanya hükûmeti katiyen kudretli Amerikan devletiyle bozuşmak niyetinde değildir.

Buna karşılık Bülow'un bir başka önerisi, İngilizler tarafından daha uygun karşılanacaktır: Afrika'daki Portekiz sömürgelerinin bölüşülmesini önermekteydi Bülow. Alman diplomatına göre, sürekli para ihtiyacı içinde kıvranan Portekiz'e, İngiltere ile Almanya, Portekiz Afrika'daki sömürgelerini garanti gösterdiği takdirde, ortaklaşa kredi açabilirlerdi. Böylece İngiltere, Güney Mozambik'le Orta Angola'ya Almanya ise Kuzey Mozambik'e, Güney ve Kuzey Angola'ya ve Timor'a el koyma olanağına kavuşmuş olacaktı.

Gelgelelim Almanya'ya Afrika'dan yeni birtakım parçalar ikram edilmesini içeren bu perspektif, Salisbury ile Chamberlain'ı büyülemekten uzaktır alabildiğine. Çünkü İngiliz sermayesi zaten Portekiz sömürgelerinde egemen durumdadır.

Nitekim, 1898 yılı Mayısında Almanya'nın İngiltere büyükelçisi Hatzfeld'le

Büyük Britanya Başbakanı Lort Salisbury arasında Londra'da yapılan bir görüşmede apaçık anlaşılacaktır ki İngilizler, sömürge tekellerinin kıymığından dahi vazgeçmek niyetinde değillerdir.

Gerçekten de söz konusu görüşme sırasında Hatzfeld, "şimdi yapılması gereken ilk işin, önemsiz günlük konularda karşılıklı ödünler verme yoluyla, İngiliz ve Alman kamuoylarını iki ülke arasında daha sıkı bir işbirliği fikrine hazırlamak" olduğunu ileri sürünce Salisbury, buna hiçbir itirazı bulunmadığını, ama bu yolda İngiltere'nin niye hep "veren taraf" ve Almanya'nın da "alan taraf" olması gerektiğini bir türlü anlayamadığını söyleyerek cevap verecektir.

Hatzfeld'se, burada sadece sömürgelerin söz konusu olduğunu; dolayısıyla da bu tarzda konuşmasının yanlış düşeceğini ileri sürerek, şöyle noktalamıştır düşüncesini:

-Herkes bilmektedir ki İngiltere hemen hemen her şeye sahip bir durumda iken, bizim elimizde pek az şey vardır. (36)

Sonunda şöyle bir uzlaşmaya varacaktır taraflar:

Alman hükûmeti, Afrika'daki Portekiz sömürgelerinin bir kısmı karşılığında Boerlere ihanet edeceğine söz vermektedir: Boer Cumhuriyetine Alman yardımının kesilmesi ise bilindiği gibi, İngiltere bakımından büyük bir önem taşımaktaydı. Nitekim, İngilizler de bu durumda ödün vermeye yanaşmış, daha doğrusu, yanaşır görünmüşlerdir.

Nitekim, Portekiz sömürgelerini iki ülke arasında bölüştüren anlaşma 30 Ağustos 1898 tarihinde imzalanacak, ama hiçbir zaman uygulanmayacaktır.

Gerçekten de İngiliz kabinesi, bu anlaşmanın geçersiz kalması için tedbirleri önceden almış bulunmaktaydı: Portekiz hiçbir zaman ihtiyaç duymayacaktı Alman kredisine. Bu bir yana, 14 Ekim 1899 günü İngiltere, Portekiz'le ilkin ta XVII. yüzyılda yapmış olduğu ve sonra da defalarca yenilediği anlaşmayı bir kez daha uzatıyor ve eski müttefikinin gerek Avrupa'daki, gerekse sömürgelerindeki toprak bütünlüğünü bir kez daha garanti ediyordu. (37)

Windsor Anlaşması adıyla tanınan bu anlaşma gerçi büyük bir gizlilik içinde yenilenmişti; ama bir diplomatın temkinsizliği sonucunda Bülow anladı ki, İngilizler tarafından düpedüz aldatılmaktadır: İngilizler, bir yandan Almanlara Portekiz sömürgelerini peşkeş çekmekte; öte yandan da, sürekli yardımlarla Portekizlilerin sömürgelerini korumalarını sağlamaktadırlar. (38)

Alman Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Yasası ve İlk Sonuçları

Her aklı başında gözlemci, daha 1898 yılında kolayca farkına varabilirdi ki İngiltere ile Almanya arasında bir ittifak olanak dışıdır. Çünkü iki taraf aynı dili konuşmamaktadırlar.

Gerçekten de Chamberlain'ın önerisine Almanlar, Rus ateşindeki kestaneleri Almanya'ya çektirmek için, Büyük Britanya tarafından tezgâhlanmış bir basit oyun gözüyle bakmışlardı; kendi yönlerinden İngilizler de, Almanların sömürgeler konusundaki hak iddialarını kaba bir şantaj olarak değerlendirmekteydiler.

Ama bu karşılıklı güvensizlik duyguları, İngiliz-Alman ilişkilerinin sadece öznel yanını meydana getirmektedir.

Nesnel açıdan bakınca, iki ülke arasındaki uzlaşmazlık: Çok daha derinlerdeydi ve taraflar da bunu henüz anlamamış durumdaydılar.

Burada asıl dava konusu olan, Almanların sömürge konusundaki tutku ve tutumları değildi sadece; ticaret alanındaki rekabetleri ya da hegemonya özlemleri de değildi. Evet, işin çok daha ciddi olan yanı, Almanya'nın alabildiğine güçlü bir savaş donanması kurmaya başlamış oluşuydu. Nitekim, o ana kadar Alman İmparatorluğu, güçlü bir kara ordusunun yanı sıra, denizde yalnızca kıyı savunma gemileriyle yetinmişti. Ama şimdi durum, baştan aşağı değişmekteydi.

1898 yılında Reichstag, Alman savaş donanmasını büyük çapta artıran bir kanun tasarısını kabul edecektir. Bu tasarıya göre Alman donanması 1904 yılında 17 savunma gemisine, 9 zırhlı kruvazöre, 26 hafif kruvazöre ve bir o kadar da küçük gemiye sahip olacaktı. Tasarlanan programı gerçekleştirebilmek içinse yedi yılda 7 zırhlı, 2 ağır ve 7 hafif kruvazör inşa etmek gerekmekteydi. Bu donanmayı kurma zorunluluğunu ispat amacıyla Reichstag'da verdiği söylevde, şöyle diyordu Amiral Tirpitz:

-Almanya'nın deniz yoluyla sağladığı çıkarlar, İmparatorluğun kuruluşundan bu yana beklenmedik bir şekilde artmıştır. Ve bu çıkarların savunulması, Almanya için artık bir ölüm kalım sorunu hâline gelmiş bulunmaktadır. Bu çıkarlara engel olunduğu ya da zarar verildiği takdirde ülke ilkin ekonomik, sonra da siyasal çöküntü yoluna girecektir. Hangi sorunu göz önüne alırsanız alınız, ekonomik ve siyasal sorunlar ya da yabancı ülkelerdeki Alman uyruklarının ve ticari çıkarlarının savunusu gibi tüm önemli sorunlar, ancak Alman donanmasının varlığı sayesinde güvenlik bulabileceklerdir.

Almanya'nın ilk savaş gemileri programı, görece bir sakinlikle karşılanmıştı İngiltere'de; belliydi ki İngiliz kamuoyu, bu programın önemini gereği gibi değerlendirmekten uzaktı henüz. Zaten 1898 programının kendisi de pek kapsamlı sayılmazdı; ne var ki bu program, bir ilk adımdı.

Güçlü bir savaş donanmasının kuruluşu, Almanya'yı İngiltere için hayal edilebilecek en korkunç düşman hâline getirmekteydi.

Şöyle ki:

Rusya, coğrafi konumu nedeniyle, Britanya adalarına doğrudan doğruya bir saldırıyı fikir olarak dahi tasarlayacak durumda değildi: İngiliz İmparatorluğu'nun ulaşım yollarına zarar verebilecek olanakları da yoktu Rusya'nın. İngiltere'nin yakın komşusu durumunda olan Fransa, hatırı sayılır bir donanmaya sahipti gerçi; ama Fransa'nın öteden beri belli başlı hasmı Almanya olagelmişti hep. Üstelik de Fransa, aynı zamanda Almanya ile komşu oluşu nedeniyle, İngiltere'ye saldırmaya yeterli askerî potansiyelden yoksun bulunmaktaydı.

Buna karşılık Almanya, Fransa'dan kat be kat güçlüydü. Bir savaş donanmasına sahip olmadığı sürece, Almanya'nın İngiltere'ye ancak diplomatik alanda sıkıntı verebileceği doğruydu gerçi; ama savaş donanmasının yapımı ilerledikçe Alman İmparatorluğu, sadece Britanya adaları için değil, aynı zamanda, adaları, İmparatorluğun öbür parçalarının, ham madde ve besin ürünleri kaynaklarına bağlayan iletim yolları için de gittikçe biraz daha büyük bir tehlike olarak belirmekteydi.

Ama, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, 1898 yılında İngiliz kamuoyunun büyük bir kısmı, en ciddi hasmın Alman İmparatorluğu olduğunu kavramaktan uzaktı.

3. ORTA AFRİKA OLAYLARI (1898-1899)

Fransız-İngiliz Rekabeti

Fransa ile İngiltere arasında Yukarı Nil vadisine ve aynı zamanda da Mısır'a egemen olma konusunda başlamış olan rekabetin yeni bir belirtisine, tam İngiliz-Alman ittifakına ilişkin müzakereler sırasında tanıklık ediyoruz.

Zaten daha 1887 yılında Fransız hükûmeti Cibuti'de belli bir etkinliğe giriştiğinde, İngiliz diplomasisi buna el altından karşı çıkarak, Kızıl Deniz kıyılarına ve Somali'ye İtalya'nın sızmasını desteklemişti. Gerçekten de Somali ve Eritre'deki İtalyan sömürgeleri, İngilizlerin yardımıyla kurulabilmişlerdir.

1887 yılında bu topraklardan hareket eden İtalyanlar, Habeşistan'a sızmayı deneyecek; ama bu amaçla seferber ettikleri müfreze, Etiyopyalılar tarafından yenilgiye uğratılacaktır. 1895 yılında İtalyanlar bu girişimlerini tekrarlamış; ama 1896 yılındaki Adua savaşında tam bir bozguna uğramışlardı.

Sömürge açlığı içindeydi İtalyan burjuvazisi. Von Bülow'un deyimiyle, iyi bir iştahı vardı İtalya'nın; ama buna karşılık, sindirimi bozuktu: Aşırı arzularını doyurmak için elindeki kuvvetleri çok çok aşan bir açgözlülük içindeydi.

Adua bozgunu, Sudan'a bir savaş seferi açmak için İngilizlere uygun bir bahane sağlamıştır. Ve İngilizler, sadece Etiyopyalıların değil, aynı zamanda Sudan'ın egemen gücü Mehdi taraftarlarının da tehdidi altında bulunan İtalyanlara sözüm ona yardım amacıyla gireceklerdir Sudan'a.

Aslında Büyük Britanya hükûmetinin kaygıları başkaydı: İtalya'nın uğradığı felaket, yukarı Nil üzerindeki Fransız tehdidini daha da ciddileştirmekteydi; çünkü bu yenilgi Fransızlara, şimdi özgür bekleyen Etiyopya kuvvetlerinin yardımını sağlayabilirdi.

İşte bütün bu durumdan dolayıdır ki Adua bozgunu, Sudan'ın İngiltere tarafından bir an önce işgalini zorunlu kılacaktır. Nitekim, 1896 yılında İngiliz hükûmeti, Mısır'dan Nil boyunca güneye doğru, Kitchener kumandasında bir kuvvet göndermiştir. Bu seferin asıl amacı, Sudan'ın fethidir. İşte yine o sıralarda, 1897 Martında yüzbaşı Marchand kumandasındaki bir Fransız müfrezesi, Fransız Kongo'sundan yola çıkarak yukarı Nil vadisine doğru Kitchener'in izlemekte olduğu yola tam dikey bir yol izlemeye koyulacaktır.

Fachoda Olayı

10 Temmuz 1898 tarihinde Nil'e ulaşan yüzbaşı Marchand, yarı yarıya yıkık eski

bir Mısır kalesi olan Fachoda'ya Fransız bayrağını dikmiş bulunmaktaydı. Eylül ortalarına doğru Kitchener'in kuvvetleri de aynı yerde belirecek ve Marchand'ın küçük müfrezesiyle karşılaşacaktır.

Marchand'dan Nil vadisini derhâl boşaltmasını istemiştir İngiliz kumandanı. Fransız subayı ise, hükûmetinin açık emri olmaksızın askerlerini katiyen çekmeyeceğini bildirmiştir.

Bilinen şudur ki Marchand ile Kitchener arasındaki müzakereler nezaket kuralları dışına katiyen taşmamıştır. Buna karşılık İngiliz basını, hemen savaşçı bir tona bürünecektir. Bunun yanı sıra hükûmet üyeleriyle bazı muhalefet liderleri ağız birliği yapmışlardır; örneğin Maliye Bakanı Heaks Beetch, "savaştan bin beter felaketler de vardır" şeklinde bir demeç verebilmiştir.

O dönemde Fransız Dışişleri bakanı Théophile Delcassé'ydi. Önceleri Gambetta'cı olarak tanınmış olan bu siyaset adamı, daha sonra General Boulanger hareketi sırasında inanç değiştirerek, İntikamcı Yurtseverler Cephesi'nin sekreterliğini yapmıştı. Alman İmparatorluğu'nu yurdunun en büyük ve temelli düşmanı olarak görüyordu Delcassé ve sadece bu inancı bile İngiltere ile çatışmaya girmesine engeldi. Kaldı ki o sırada Fransa, ünlü Dreyfus* davasının doğurduğu bir iç bunalımı yaşıyordu; bu da bir kat daha temkinli davranmaya sürüklemekteydi siyaset adamlarını.

Bütün bunlara rağmen Delcassé, Fachoda'nın boşaltılması karşılığında İngilizlerden ufak da olsa bir ödün elde etmek istemekteydi. Ama İngiliz kabinesi, bu noktada konuşmayı bile reddederek, Marchand Nil vadisinden çıkmadığı sürece müzakerelerin olanak dışı kalacağını bildirdi. Büyük Britanya hükûmeti bununla da yetinmeyecek ve açıktan açığa savaş hazırlıklarına girişerek, barışçı yolları bir yana bırakıp Paris'e bir ültimatom verebileceğini ima edecektir.

İşler bu noktaya gelip dayanınca Fransız hükûmeti, 1887 yılından beri kapılmadığı şekilde paniğe kapılmıştır. O dönemde İngiltere'nin özellikle denizlerde ezici bir üstünlüğü vardı ve Fransa için İngiltere'yle savaş, kesinlikle umutsuz bir girişim olarak gözükmekteydi.

Hiç değilse en ivedi askerî tedbirleri alabilmek amacıyla Delcassé, Marchand'dan gelecek ayrıntılı raporların elinin altında bulunması gerektiğini ileri sürüp zaman kazanma yoluna gitmiştir. Bir yandan da Rusya'nın tavrını öğrenmek istemektedir. Zaten Rus Dışişleri Bakanı Muraviev, 15 Ekim tarihinde resmî bir ziyaret için Paris'e gelecek çok geçmeden de onu, Witte ile Savaş bakanı Kuropatkin izleyecekti.

Anlaşıldığı kadarıyla Ruslar, Delcassé'ye bu işi daha fazla üstelememesini öğütlemişlerdir. Kaldı ki Fransız Dışişleri bakanı, Ruslar böyle davranmasa da başka bir şey yapabilecek durumda değildi. Ve 3 Kasım 1898 tarihinde toplanan Fransız kabinesi, Fachoda'yı kayıtsız şartsız boşaltma kararı aldı.

---

* Dreyfus Davası: Fransız Genelkurmayından Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un (1859-1935) Alman casusu olarak yargılandığı dava. 22 Aralık 1894'de ömür boyu hapis cezasına çarptırılır, 1899'da Kral tarafından affedilir ama tam aklanması 1906 yılında yeniden açılan dava ile mümkün olur. Bu dava Fransa'yı âdeta ikiye bölmüştür: Vatanseverler ve İnsan hakları taraftarları. Yazar Emile Zola'nın, dava sırasında kaleme aldığı "J'accuse" (İtham Ediyorum) başlıklı yazısı, Fransa'da halkı sokağa döküp, galeyana getirmiştir.

Fransız Diplomasisinin Yeni Girişimleri ve İngiliz-Fransız Anlaşması

Sudan'daki İngiliz ve Fransız topraklarının sınırları sorunu çözümsüz kalmış durumdaydı böylece. Delcassé, Bahr-ül-Gazel bölgesi ile yukarı Nil vadisinin bir kısmı üzerindeki hak iddialarından vazgeçmemişti. Nil üzerinde ele geçirilecek bir avuç toprak parçası bile, Fransa'nın diplomatik alanda uğramış bulunduğu acı yenilgiyi dengeleyebilirdi.

Ama İngiliz hükûmeti ancak kayıtsız şartsız bir teslim temeli üzerinden müzakerelere girebileceğini açıklamakta ve Fransa'ya karşı pervasızca davranmaya devam etmekteydi.

Bu arada örneğin genellikle ağırbaşlı ve ölçülü bir adam olarak ün salmış olan İngiltere'nin Paris büyükelçisi Sir Ermund Monson da hiç beklenmedik bir çıkış yaparak, Fransa'nın bile isteye kışkırtıcı bir politika güttüğünü ileri sürmüş ve böyle bir politikanın "kısa ömürlü hükûmetlere geçici bir doyum sağlayabileceğini, ama Manş'ın karşı kıyısında kaçınılmaz şekilde büyük bir öfke yaratacağını" ilan etmişti.

Fransa için İngiltere'ye karşı girilecek bir savaş, Almanya'dan bir saldırı tehlikesini de getirmekteydi: Gerçekten de Berlin hükûmeti, bu fırsattan yararlanıp Batı komşusunu bir kez daha ezmek isteyebilirdi.

İşte bütün bu nedenlerden dolayı Delcassé, bir Fransız-İngiliz çatışması patlak verdiği takdirde, Almanya'nın tarafsız kalıp kalmayacağını anlamak üzere Berlin'de bir zemin yoklaması yapmaya karar vermiştir.

Bununla birlikte Fransız Dışişleri bakanı, doğrudan doğruya, resmî bir girişimde bulunmaya cesaret edemeyecek ve Aralık ayının başlarında gayrı resmî bir kimseyi –*Kölnische Zeitung* gazetesinin Paris muhabirini– araya sokarak, Almanya ile Fransa arasında bir yakınlaşmanın doğduğunu görmekten mutluluk duyacağını bildirmiştir Alman hükûmetine. Cevap, aynı *Kölnische Zeitung*'da, 15 Aralık 1898 günü yayınlanan bir yazı hâlinde verilecektir.

Yazıda özellikle şu anlamlı cümle yer almaktaydı:

"Fransız-Alman yakınlaşması, Alsas ve Lorrain sözcükleri, Fransız basınının ve Fransız devlet adamlarının söz hazinesinden silindiği takdirde olanak kazanabilir ancak."(39)

Çok geçmeden Delcassé, zengin ve nüfuzlu bir armatör aracılığıyla, Alsas ve Lorrain'i Fransız sömürgelerinden biriyle değiş tokuş etme önerisinde bulunacaktır Alman hükûmetine. Ama aldığı cevap, bu kez de olumsuzdur. Berlin, Fransız-Alman işbirliğinin ancak ve ancak Fransız hükûmeti bu iki eyaleti geri alma emelinden açıkça vazgeçtiği takdirde sağlanabileceğini bildirmektedir. Bunun üzerine Delcassé, İngiltere karşısında kesinlikle boyun eğip Bahr-ül Gazel bölgesinden de vazgeçmek zorunda kalmıştır: Fransa'nın gözünde Alsas ve Lorrain, hiç şüphe yok ki, bütün Nil vadisi ya da herhangi bir başka sömürgeden çok daha değerlidir.

Nil havzası sorununda Fransa'yı tamamen yalnız bırakmayı başaran İngiliz hükûmeti, ancak bundan sonradır ki diz çöktürdüğü düşmana bir dilim pasta sunmaya karar verecektir. Nitekim, 1899 yılının Şubat ayında Londra hükûmeti, Fransa ile teslimden önce reddetmiş olduğu müzakerelere başlamış bulunmaktaydı. 21 Mayıs 1899 tarihinde de, Afrika'daki sömürgelerinin sınırlarını belirleyen

bir anlaşma imzalanacaktı iki ülke arasında. Söz konusu anlaşmaya göre Fransa, Nil havzasından tamamen uzaklaşıyor; buna karşılık bazı dengeleyici topraklar alıyordu. İki ülke sömürgeleri arasındaki sınır, genellikle, Çad gölü, Kongo ve Nil Irmağı'nın kaynakları temel alınarak çizilmekteydi: Fransa, Nil vadisinden vazgeçişine karşılık, Çad gölü havzasıyla daha önce bir anlaşmazlık konusu olmuş olan Uaday bölgesini ele geçiriyordu.

4. OSMANLI İMPARATORLUĞU ÜZERİNDE YENİ OYUNLAR (1898-1899)

İstanbul-Bağdat Demiryolu Hattının Yarattığı Sorunlar

Sömürgelere ilişkin olaylar açısından alabildiğine zengin geçen 1898 yılı boyunca, Alman emperyalizminin İstanbul-Bağdat demiryolu hattı imtiyazını elde etmek üzere giriştiği ilk çabalara da tanıklık ediyoruz. Alman emperyalizmi, bu girişim sayesinde Türk İmparatorluğunu daima eli altında kalacak uslu bir alet hâline sokabileceği umudundaydı.

Daha 1882 yılında Deutsche Bank, Boğaz'ın Asya kıyısı üzerindeki Haydarpaşa'dan Marmara Denizi kıyısındaki İzmit Limanı'na uzanan küçük bir demiryolu hattını satın almış bulunmaktaydı Türk devletinin hazinesinden. Banka ayrıca, Türk hükûmetinden, bu hattın İzmit'ten Ankara'ya kadar uzatılması için gerekli onayı da elde etmişti.

Osmanlı hükûmetiyle pazarlığı sonuçlandırmadan önce, Şansölyenin bu konudaki fikrini de almak istemişti Deutsche Bank: Bismarck, verdiği cevapta, tasarlanan girişime hiçbir itirazı olmadığını, ama hiçbir özel yardımda da bulunmayacağını bildirmekteydi. Çünkü Alman Şansölyesi, hükûmetinin Türkiye sorunlarında çıkar gözetmez görünmesi gerektiğine inanmaktaydı: Ona göre Almanya, ancak böyle bir tavır takındığı takdirde, öbür devletlerin Yakın Doğu'daki rekabetinden büyük çapta yarar sağlayabilirdi.

Belgelerden de anlaşıldığı kadarıyla, Türkiye'deki bu demiryolu imtiyazına o kadar az önem veriyordu ki Bismarck; Deutsche Bank'ın girişimini birkaç gün sonra unutup gitmişti bile. Buna karşılık İmparator II.Wilhelm, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na açılmasına büyük ilgi beslemekteydi. Hükümdarın daha Veliahtlığı zamanında yakın ilişki kurmuş bulunduğu askerî çevreler, Rusya ile bir savaşın kaçınılmaz olduğu fikrindeydiler. Ve Generallerinin çoğu gibi II.Wilhelm de, Osmanlı İmparatorluğu'nun böyle bir savaşta Almanya safında yer almasının büyük bir önem taşıyacağına inanmaktaydı.

İşte bu koşullar altında, Türkiye'de yapılacak demir yolları Almanya için sadece ekonomik bakımdan değil, aynı zamanda askerî ve siyasal bakımdan da büyük bir önem kazanmaktadır.

1893 yılının Şubat ayında Osmanlı Sultanı, Deutsche Bank tarafından kurulmuş olan Anadolu Demir Yolları Kumpanyası'na, İzmit-Ankara hattı üzerindeki, Eskişehir'den Konya'ya kadar uzanan bir hattın imtiyazını da vermişti. Rusya, Fransa ve İngiltere, hemen Türk İmparatoruna başvurmuş; bu yeni imtiyazın, İzmir-Aydın demiryolu hattını işletmekte olan İngiliz kumpanyasının çıkarlarını baltalayacağını ileri sürmüştür.

Ne var ki Almanya, rakiplerinin bu konudaki direncini kırmayı başaracaktır: Nitekim, Berlin hükûmeti, Mısır'daki büyük parasal yatırımları desteklememekle tehdit etmiştir Büyük Britanya kabinesini. Bu da İngiliz hükûmetini, Osmanlı İmparatoru tarafından Almanya'ya verilmiş olan demiryolu imtiyazı konusundaki, protestosunu geri çekmeye zorlayacaktır.

Eskişehir'i Konya'ya bağlayan demiryolu hattı, 1896 yılında tamamlanmıştır. Ve bu andan itibaren artık Almanya'nın Yakın Doğu'da çıkar sahibi olmadığını söylemek, yalancılıktır. Gerçekten de Alman emperyalizmi, Türkiye'yi bir Alman sömürgesi hâline getirmek için bütün gücünü açıkça seferber etmiş bulunmaktadır.

II.Wilhelm'in Yakın Doğu Gezisi ve Sonuçları

1898 yılında Alman İmparatoru II.Wilhelm, "Kutsal Toprakları" görmek amacıyla Filistin'e bir hac ziyaretinde bulunmuştur.

1898 yılının Ekim ayında bu hac için yola çıkan Hükümdar, ilkin İstanbul'a uğrayacak ve Osmanlı İmparatorunun konuğu olacaktır. O sırada Deutsche Bank'ın genel yönetmeni Siemens de Türk başkentindeydi. Yeni bir imtiyaz için Osmanlı yetkilileriyle müzakere hâlindeydi Siemens: Konya'ya ulaşmış olan demiryolunu Bağdat'a kadar uzatmak ve İstanbul Boğazı'nın Asya yakası üzerinde, Haydarpaşa'da bir liman kurmak istemekteydi.

İmparator II.Wilhelm, "Kutsal Toprakları" ziyaretten dönüşünde Şam'dan geçerken yaptığı bir konuşmada, kendisini, üç yüz milyon Müslüman'ın ve bütün bu Müslümanların "Başkan"ı diye nitelediği Halife Osmanlı imparatorunun en yakın dostu ilan etmiştir. Sultan Abdülhamit'in son derece hoşuna gitmiştir bu söylev ve böylece İmparator, Siemens'in Bağdat demiryolu imtiyazını almasına büyük çapta yardımcı olmuştur. Haydarpaşa Limanı'nın kurulması için gerekli imtiyazsa, daha 1899 yılının Ocak ayında Deutsche Bank'a verilecektir.

Haydarpaşa liman tesislerinin kuruluşu için Almanlara tanınan imtiyaz haberi ve Bağdat'a uzanacak bir demiryolu hattı konusunda yayılan söylentiler, Petersburg'da gizlenmesine bile gerek duyulmayan bir hoşnutsuzluk uyandırmıştı. Nitekim, Berlin'deki Rus Büyükelçisi, von Bülow'la yaptığı bir görüşmede, Türkiye'de kazandığı ekonomik başarıların Almanya'nın bu ülkede siyasal hegemonya kurmasına yol açabileceğini ve Rusya'nın böyle bir perspektifi katiyen hoşgörü ile karşılayamayacağını bildirmiştir.

Von Bülow ise, Büyükelçiye verdiği cevapta, Almanya'nın sanayi ürünleri için pazara ihtiyaç duyduğunu belirterek, Osmanlı İmparatorluğu'nda sadece ekonomik hedefler güttüğünü ve Rusya'nın bu ülke üzerindeki siyasal emellerine engel olmak niyetinde bulunmadığını öne sürmüştür. (40)

1899 yılının Nisan ayında Çarlık hükûmeti Berlin'e bir çağrıda bulunarak, iki ülkenin Boğazlar konusunda kesin bir anlaşma imzalamalarını istemiştir. Çağrı metninde belirtildiğine göre, Rus hükûmetinin izlediği bu politikanın amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunup sürdürülmesidir; çünkü Rusya'nın genel çıkarları, Boğazlar üzerinde bir yabancı egemenliğine kesinlikle ters düşmektedir. Ve böyle bir tehlike belirdiği takdirde, ama sadece bu takdirde, Rusya kendisini Boğazların kontrolünü sağlamakla görevli bilecektir.

Görüldüğü gibi Rus hükûmeti, böyle bir durumda yukarıda açıklanan şekilde davranma hakkının Almanya tarafından resmen tanınmasını istemekteydi. Buna karşılık da, Petersburg, Anadolu'da girişeceği demiryolu yapımında Almanya'yı hiçbir biçimde engellemeyeceğini bildiriyordu. (41)

Alman hükûmeti bu çağrıdaki önerileri hemen reddetmiştir. Bu reddin gerçek nedeni ise o sıradaki uluslararası durumun Almanya bakımından son derece elverişli oluşudur.

Gerçekten de Port-Arthur'un Ruslar tarafından işgalinden sonra İngiltere, Fachoda olayından sonra da Fransa, büyük bir ısrarla Alman dostluğunu istemekteydiler. Bu koşullar içinde de Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yayılmasını elbette frenlemeyecekti. Daha başka bir deyişle, Alman diplomasisi, o sırada Rusya ile sıkı ittifak bağları kurarak, "Rusya ile İngiltere arasında uyguladığı baskül politikası"nda herhangi bir değişiklik yapmayı gereksiz görüyordu.

Türk-Alman Yakınlaşması

Uzak Doğu'ya açılış politikası dolayısıyla bütün gücünü o yöreye yoğunlaştırmış bulunan Rusya, Almanların Osmanlı İmparatorluğu'na sızmalarını önleyemez duruma girmişti. Nitekim, 1899 yılının 22 Kasımında Osmanlı Hükümdarı tarafından yayınlanan bir *irade,* Bağdat'tan geçerek Konya'yı Basra'ya bağlayacak bir demiryolu hattının sekiz yıl içinde yapımı için, Alman kumpanyasına imtiyaz tanıdığını açıklamıştır. Sultan fermanının belirttiğine göre, işin ayrıntıları kumpanya ile yapılacak sözleşmede saptanmış olacaktı.

Bununla birlikte Rus diplomasisi, kısmen de olsa ülkesinin çıkarlarını koruyabilmiştir. Nitekim, 1900 Nisanında Rusya'nın isteği üzerine Sultan Abdülhamit, Anadolu'nun Karadeniz kıyılarına ve Kafkasya'daki Rus sınırına yakın kesimlerinde hiçbir yabancı devlete demiryolu yapma imtiyazı vermemeyi resmen taahhüt etmiştir.

Rus devlet adamları, Türkiye'nin tamamen Alman nüfuzu altına girebileceğini düşünerek kâbus geçirmekteydiler. Rus Savaş Bakanı General Kuropatkin, Rusların bu konudaki kuşkularını şöyle özetliyordu anılarında:

"Palangen'den Erzurum'a uzanan bir çember içine almak istiyorlardı Rusya'yı."

Almanların Osmanlı İmparatorluğu'na ve hele İran Körfezi'ne sızmaları, İngiliz çıkarlarına da aykırı düşüyordu; çünkü bütün bu bölge, Hint sınırlarının önünde bir çeşit koruyucu şerit niteliğini taşımaktaydı.

Nitekim, İngiliz hükûmeti, bu sızmaya karşı bir önleyici tedbir olarak İran

Körfezi'nde yeni bir harekâta girişecek ve Şatt-ül-Arap'ın ağzını koruyan Kuveyt'i işgal edecektir.

XIX. Yüzyıl Sonunda Genel Durum

XIX. yüzyıl sona ererken, Avrupa'daki siyasal konjonktür şuydu:

İngiltere, bir yandan Fransa ve Rusya ile geleneksel rekabetini sürdürürken, öte yandan da Alman İmparatorluğu'nun hızla gelişmesi sonucunda yeni bir hasım kazanmış durumdadır. Almanya, Rusya ile belli bir yakınlaşmaya girmiş olmasına rağmen, Fransız-Rus grubunun düşmanı olarak kalmakta; üstelik de İngiltere'nin belli başlı rakibi olarak belirmektedir.

Bu durumda şu sorunun cevabı büyük önem kazanmaktadır:

İngiltere ile Almanya arasında ki karşıtlıklar mı, yoksa İngiltere'yi Fransa ve Rusya'dan ayıran karşıtlıklar mı daha derindir? Bir başka deyişle, şu üç diplomatik gruplaşmadan hangisi daha uzun ömürlü olabilecektir:

1) İngiliz-Fransız-Rus ittifakı mı;

2) İngiliz-Alman bloğu mu;

Yoksa:

3) İngiltere'ye karşı tüm Avrupa kıtasını kapsayan bir büyük cephe mi?

Bu temel soruya, birinci şıktaki cevabı verecekti tarih çok geçmeden. Gerçekten de Almanya, Rusya ile olduğu kadar İngiltere ile de olan ilişkilerindeki gerginliği gün geçtikçe biraz daha artırmadan edemeyecek ve bunu da 1918 bozgunuyla ödeyecektir. Ve bu korkunç yenilgi, Bismarck'ın, Almanya için en büyük tehlike, Rusya ile İngiltere arasında bir yakınlaşmadır şeklindeki kehanetinin ne denli isabetli olduğunu ortaya koymuştur.

ONUNCU BÖLÜM

DÜNYANIN BÖLÜŞÜMÜ İÇİN VERİLEN MÜCADELENİN SONA ERİŞİ VE YENİ BİR BÖLÜŞÜM İÇİN YAPILAN İLK SAVAŞLAR (1898-1904)

1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ SÖMÜRGE YARIŞINDA

Amerikan-İspanyol Savaşı İçin Diplomatik Hazırlıklar

Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti, 1890 yılından itibaren Pasifik Okyanusu'nda ve Karayipler Denizi'nde alabildiğine enerjik bir politika yürütmeye başlamış bulunuyordu.

Nitekim, 1893 yılında Havai Adaları'nı işgal etmiş olan Amerikan kuvvetleri, 1898 yılının Nisan ayında İspanyol sömürgelerini ele geçirmek üzere İspanya'ya karşı savaşa girecektir.

1895 yılında Küba'da İspanyol egemenliğine karşı bir ayaklanma patlak vermişti. Amerika bakımından büyük bir stratejik önem taşıyordu bu ada; çünkü Panama kıstağına uzanan ulaşım yollarını örtmekte, hem de Birleşik Devletlerin güney kıyılarını kaplayan Meksika Körfezi için bir çeşit kalkan görevi yüklenmekteydi.

Nitekim, daha 1849 yılında Amerikan hükûmeti, yüz milyon dolar karşılığında Küba'yı satın alma önerisinde bulunmuştu İspanyol hükûmetine; ama bu öneri İspanya tarafından reddedilmişti. Yüzyıl sonunda da Birleşik Devletler, İspanya'ya karşı savaş açmak için adadaki ayaklanmayı bahane etmeye karar verdi.

İlk adım olarak da Küba'daki İspanyol zulmüne karşı Birleşik Devletlerde alabildiğine şiddetli bir basın kampanyası başlatılacaktır. 1898 yılının ilkbaharında Amerikan hükûmeti Küba'ya gizlice bir Senatör yollayarak, adadaki gerçek durum hakkında eni konu bir araştırma yaptırmaya girişmişti. Söz konusu Senatör Amerika'ya döndüğünde Senato'da uzun bir söylev verecek ve İspanyol hükûmetinin insanlık dışı davranışları hakkında açıklamalarda bulunarak Küba halkının açlık ve kara yoksulluk içinde yüzdüğünü öne sürecektir.

İspanya'ya karşı apaçık bir savaş çağrısıyla sona eren bu söylevden sonra Senato'nun Dışişleri komisyonu, Küba'daki karışıklıklar sırasında Amerikan yurttaşlarının uğramış olduğu zararlar konusunda bir kovuşturma açılmasını gündeme almış ve çok geçmeden de karara bağlamıştır.

Üstelik bu arada, son derece "mutlu bir rastlantı" da olacaktır: Havana koyunda demirleyen Amerikan kruvazörü *Maine*'in güvertesinde bir "patlama" meydana gelmiştir. Ve Amerika Birleşik Devletleri, İspanyol hükûmetini bu olayı yaratmakla suçlamıştır. Bunun üzerine Madrid, Amerikalılar tarafından ikisi de kesinlikle ve anında reddedilen iki öneride bulunacaktır: Her iki hükûmet temsilcilerinin katılacağı bir kovuşturma açarak gerçeği ortaya çıkarmak ve işi bir hakem kurulunun yargısına bırakmak.

Bu önerilerin reddedilmesi üzerine İspanya, Avrupalı büyük devletlere resmen başvurarak, çatışma sıcak savaşa dönüşmeden duruma el koymalarını istemiştir. İspanya'nın bu isteğini olumlu karşılayan büyük devletler, Washington'daki Elçileri aracılığıyla ortak bir nota vereceklerdir Amerikan hükûmetine. Âdeta baştan savma bir şekilde düzenlenmiş olan bu nota, "Birleşik Devletler Başkanını ve halkını" İspanya ile olan ilişkilerinde daha insancıl ve ılımlı duygularla davranmaya çağırmaktaydı.

Amerikan hükûmetinin cevabi notası, belli bir mizah anlayışıyla kaleme alınmıştı. Şöyle ki:

Washington, Avrupalı devletlerin ortak notasındaki dostça üslubu büyük bir mutlulukla karşıladığını bildirdikten sonra, tamamen "insanlık" ilkeleri adına davranmak karar ve azminde olduğunu belirtiyor ve işte gene bu "insanlık" adına Küba'daki "insanlık dışı" durumu bir an önce sona erdirme çabasına giriştiğini ilan ediyordu.

Paris Anlaşması (10 Aralık 1898)

Amerika Birleşik Devletleri kendi gelişme ve güçlenmesinin Avrupalı devletlerin hiçbiri tarafından istenmediğini bilmez değildi elbette. Ama bunun yanı sıra Washington'un bildiği bir başka şey daha vardı: Kendi aralarındaki rekabet dolayısıyla Avrupalı devletler ne bir araya gelebilirler ne de tek tek davranabilirlerdi; çünkü bu ikinci şıkta, Amerika ile kendi rakiplerinden biri arasında herhangi bir yakınlaşma doğmasından korkarlardı.

Görüldüğü gibi Washington, bu bakımdan tam bir güvenlik içinde bulunmaktaydı. Ve başkan Mac Kinley, İspanya'ya, daha önce almış olduğu tedbirleri tamamlamaya dönük yeni istekleri kapsayan bir nota verdi: Gerginliğin çatışmaya dönüşmesi istendiğinde ilk başvurulan alışılmış diplomatik usuldü bu.

Gerçekten de Amerika, İspanyol hükûmetinin hiçbir şekilde kabul edemeyeceğini bildiği bir şeyi, Küba'yı boşaltmasını istemekteydi. Ve Madrid'den gelen ret cevabı üzerine, 21 Nisan günü, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kesildi. Hemen ardından da, 23 Nisan günü İspanyol hükûmeti, 25 Nisan günü de Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, seferberlik ilan ettiler. Böylece başlayan açık mücadelede Avrupalı devletlerin hiçbiri, Washington'un öngörmüş olduğu gibi, İspanya lehine en ufak bir davranışta bulunmayacaktı.

Birleşik Devletlerin İspanyol donanmasına ve ordusuna karşı kazandığı zafer, hızlı ve tam olmuştur. Barış antlaşması, iki ülke arasında, 10 Aralık 1898 tarihinde

Paris'te imzalanacaktır. Bu anlaşma hükümlerine göre İspanya, Küba üzerindeki egemenliğinden vazgeçmekteydi; nitekim, ada, çok geçmeden, "bağımsız" ilan edilecektir. Elbette ki bu "bağımsızlık", gerçekte Amerika Birleşik Devletleri'nin protektorasına aykırı düşmeyen bir "bağımsızlık"tır.

Gene aynı anlaşma gereğince İspanya, Porto-Rico'yu, Guam'ı ve Filipinleri de Amerika'ya bırakmaktaydı. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Filipinler üzerinde Almanlar da hak iddiasında bulunmuşlardı; ama Alman emperyalizmi bu noktada çok daha küçük bir ganimetle yetinmek zorunda kalacaktır. Gerçekten de Alman hükûmetinin bütün elde edebildiği, İspanya'nın Pasifik Okyanusu'ndaki Carolines, Mariannes ve Palau adalarını satın almak olmuştur.

İspanyol-Amerikan savaşı, dünya politikasında bir dönemeç noktası meydana getirmektedir.

Şöyle ki:

O ana değin yapıla gelen savaşlar, henüz hiçbir Batılı devlete ait olmayan toprakların bölüşülmesini amaçlıyordu; şimdi ise Amerika Birleşik Devletleri, bir başka devlete, İspanya'ya ait olan sömürgeleri ele geçirmekteydi. Yani bu savaş, artık dünyanın bölüşülmesini değil, yeniden bölüşülmesini amaçlayan ilk savaş olmaktaydı.

Hay Doktrini (Çin'de Açık Kapı)

İspanyol-Amerikan savaşı, sadece Karayipler denizindeki ve Orta Amerika'daki durumu Amerika Birleşik Devletleri lehine çevirmekle kalmamıştır. Çünkü Amerika bu savaş sonunda Filipinleri de ele geçirdiği için, Uzak Doğu'da da eskisine oranla çok daha etkili bir duruma gelmiştir.

Amerika daha o dönemde Çin'i, Amerikan sermayesi ve malları için en önemli pazarlardan biri olarak göz önüne almaktaydı. Bu büyük ülkenin Avrupalı devletler arasında nüfuz alanlarına bölünmesi; Amerikan çıkarlarına tamamen ters düşmekteydi; çünkü Washington, böyle bir iş için zorunlu deniz üslerine ve askerî tesislere sahip olmadığı için, bu bölgede kendi istediği nüfuz alanını elde edebilecek güçte değildi henüz.

Gerçekten de askerî bakımdan Amerika, Çin'de sadece Japonya'ya oranla değil, aynı zamanda Rusya ve İngiltere'ye oranla ve hatta Hindiçini'de toprakları bulunan ve Rusya ile de ittifak kurmuş olan Fransa'ya da oranla, çok daha zayıf bir durumdaydı. Çin'in parçalanmasına Amerika tarafından karşı çıkılışın temel nedeni böylece açıklığa kavuşmaktadır.

6 Eylül 1899 günü Amerika Dışişleri Bakanı Hay, Avrupalı büyük devletlere birer nota vererek, "Çin'de açık kapı" olarak nitelediği doktrini ilan ettikten sonra, bu ilke üzerinden söz konusu devletleri şu hususları kabule ve resmen ilana çağırmaktaydı:

1. Çin'de kendi "nüfuz alanı"nın ya da kiralamış bulunduğu toprakların sınırları içinde kalan (başka devletlere ait) hiçbir anlaşmalı limanın haklarına ve geçerliği herkesçe kabul edilmiş hiçbir çıkara dokunmamak.

2. Çin anlaşması tarafından öngörülen bugünkü gümrük tarifesini, ("vergiden bağışık" limanlar hariç) söz konusu "nüfuz alanları"nda bulunan bütün limanlarda boşaltılan ve yüklenen mallar için, milliyet ayrımı gözetmeksizin uygulamak ve böylece elde edilecek vergi gelirlerinin Çin hükûmetince alınmasını sağlamak.

3. Belirli bir "nüfuz alanı"ndaki limanlarda demirleyen başka uyruklu gemilerden, o alanda egemen olan ülkenin gemilerinden fazla liman kirası almamak; bu ilkeyi söz konusu "nüfuz alanları"ndaki demiryolları için de uygulamak.

Hay'in bu notası İngiliz, Alman, Fransız, Japon ve İtalyan hükûmetleri tarafından kabul edilmiştir. Rusya ise kaçamaklı bir cevap vermiştir Amerikan Dışişleri bakanına. Çünkü Rus ürünleri, öbürlerine oranla ve özellikle Mançurya'da, gümrük bakımından korunmaya muhtaç bulunmaktadırlar.

Buna karşılık Kore'deki ve öbür bölgelerdeki Japon ticareti, "Çin'le Japonya arasındaki mesafenin azlığından büyük çapta yararlanmaktaydı." Nitekim, işte bunun içindir ki Japonya, Hay'in notasına kendini pek fazla sıkmaksızın olumlu cevap verebilmiştir. Kaldı ki Amerika Birleşik Devletleri diplomasisi, Çin'deki Amerikan çıkarlarına yönelen en büyük tehdidin Rusya'dan geldiği inancındaydı uzun zamandan beri. Şimdi ise Rus politikası ile Amerika tarafından girişilen son eylemler, tam bir karşıtlığa bürünmekteydi.

Nitekim, Birleşik Devletler, çok geçmeden, Uzak Doğu'daki İngiliz-Japon topluluğuna yaklaşacak ve bölgedeki Rus çıkarlarına karşı bu iki ülkeyle dayanışmalı olarak mücadeleye girişeceklerdir.

İngiliz-Boer Savaşı

Batı yarımküresindeki sıcak savaş biteli daha bir yıl bile olmamıştı ki, bu kez Güney Afrika'da yeni bir savaş patlak verecekti.

Savaş çıkarabilmek için bahane olarak, "outlanderlerin" statüsü sorununu seçmişti İngiliz diplomasisi. Bu ad, Whitwatersland bölgesindeki altın madenlerinin keşfinden sonra, Transvaal'i dolduran ve çoğu İngiliz kökenli olan yabancılara verilmekteydi. Bu yabancılara, siyasal yurttaş haklarının birçoğunu tanımıyordu Boer hükûmeti ve İngiliz diplomasisi, "casus belli" (savaş nedeni) olarak işte bu sorunun çözülmeyişini ileri sürecekti.

İngiliz diplomasisi Boer hükûmetiyle başlattığı müzakereleri öyle bir tarzda yürütmüştür ki, müzakerelerden elde etmek istediği asıl sonucun iki ülke arasındaki ilişkilerin tamamen kesilmesi olduğu daha başlangıçta apaçık meydana çıkmıştır.

Ne var ki Büyük Britanya diplomasisi kendi kamuoyunu bir savaşın kaçınılmazlığı düşüncesine hazırlayabilmek için belli bir zaman süresine ihtiyaç duyuyordu. Bunun için de şöyle bir taktik kullanmaktaydı İngilizler: Belirli birtakım öneriler getiriyorlar; bunlar Boer hükûmeti tarafından kabul edildiği zaman yeni öneriler ileri sürüyorlardı. Sorunun güncelliğini ve çatışkılı karakterini böylece korumaktaydılar.

İngiltere'nin savaşa kararlı olduğunu ama askerî hazırlıklarını henüz tamamlamamış bulunduğunu anlayan iki Boer hükûmeti, düşmanının zaman kazanmasına daha fazla fırsat vermeyip 11 Ekim 1899 günü İngiltere'ye savaş açtı.

Kanlı savaşlardan sonra İngiliz kuvvetleri her iki Boer Cumhuriyetinin başkentleri olan Pretoria ve Bloenfontein'e gireceklerdir. Ama İngilizler çok geçmeden anlamışlardır ki Boerlerin direnci bununla kırılmamıştır: Gerçekten de Boerler hemen bir gerilla savaşına başlayacaklardır.

Sadece kendi kuvvetlerinin işgali altında bulunan merkezlerde duruma egemendi İngilizler; ama bu belli başlı merkezlerin çevresinde göz alabildiğine bir düşman ülke uzanmaktaydı: İngiliz ulaşım yollarını sürekli biçimde tehdit eden ve hiç kimsenin işgal, birliklerinin bulunduğu yerden bir adım uzaklaşmasına olanak tanımayan partizan müfrezeleriyle doluydu bu ülke.

Üstelik de İngiltere, muazzam deniz gücüne karşılık, önemsiz denebilecek kadar ufak bir kara ordusuna sahipti; dolayısıyla da, Boer komandolarına pes ettirmek hiç de kolay olmadı. Nitekim, iki ülke arasında barış antlaşmasının imzalandığı 31 Mart 1902 tarihine kadar, İngiltere'den Güney Afrika'ya yollanan iki yüz elli bin asker tam otuz bir ay boyunca amansız bir mücadele vermek zorunda kalmışlardır.

Söz konusu antlaşma sonucunda Boerler bağımsızlıklarını yitirmekte ve İngiliz tacının uyrukları arasına katılmaktaydılar. Buna karşılık İngiliz hükûmeti de, Boerlere içişlerinde özerklik tanıyordu.

Alman Diplomasisinin Yeni Girişimleri

Boer savaşında uğradığı askerî terslikler, İngiltere'ye gerek askerî prestiji, gerekse uluslararası durumu bakımından ağır bir darbe olmuştur.

İngiliz-Boer savaşı, bir yandan İngiliz-Rus ve öte yandan da İngiliz-Fransız ilişkilerinin gerginleşmeye koyulduğu sırada başlatılmıştı. Fransa'da Fachoda dolayısıyla İngilizlere karşı sürdürülen propaganda, doruğa ulaşmış bulunuyordu: Bir kısım Fransız basını: "Ren'e karşı Nil" ve "Strasburg Katedraline karşı Piramitler" gibi parolaları ortaya atmaya başlamıştı bile. Ve İngiliz hükûmeti, Fransa ve Rusya'nın, Boer savaşının İngiltere için yarattığı güçlüklerden ciddi şekilde yararlanma yoluna gitmelerinden eni konu ürkmekteydi.

Kıta devletlerinin İngiliz-Boer ilişkilerine el koyma heveslerini önlemek amacıyla İngiliz hükûmeti, Almanya ile başlatmış olduğu ittifak müzakerelerini sürdürme yoluna gitmişti. Gerçekten de İngiltere'nin, o sırada, bütün çarelere başvurup kıtadaki iki büyük blok arasında bir anlaşma yapılmasını önlemesi gerekmekteydi. Çünkü bilinen bir gerçekti ki, Almanya'nın kendilerine karşı iyi niyetli davranacağından emin olmadıkça ne Rusya ve ne de hele Fransa, İngiltere ile açıkça bir çatışmaya girme cesaretini gösteremeyeceklerdir.

İngiltere'nin bu dönemde Alman dostluğuna büyük ihtiyaç duyduğunu kavrayan İmparator II.Wilhelm ve hükûmeti, bu fırsatı kaçırmamak için hemen harekete geçeceklerdir.

Portekiz sömürgelerinin bölüşümü konusundaki anlaşma, tam deyimiyle, "iştahı kursağı"nda bırakmıştı Alman hükûmetini; çünkü bu anlaşma, geleceğe ilişkin bulanık birtakım vaatlerden başka bir şey içermiyordu. Bu yeni durumda ise Almanlar, İngiltere'nin Güney Afrika'daki güçlüklerinden yararlanmasını bil-

dikleri takdirde çok daha somut sömürge kazançları sağlayabilecekleri kanısına varmışlardır. Yanılmamışlardır da.

1898 yılında Samoa Adaları'nda patlak veren karışıklıkları fırsat bilen Alman diplomasisi, bu takımadanın bölüşümü sorununu gündeme getirecektir hemen. Zaten Samoa Adaları bir süreden beri Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kondominyunu (ortaklaşa egemenliği) altında bulunmaktaydı. Bu kez ise Alman hükûmeti bu adaların tümünü ya da hiç değilse önemli bir kısmını kendi mülkiyeti olarak istemektedir: Uzak Doğu filosu için elverişli bir üs yeri şeklinde değerlendirmektedir çünkü bu takımadayı.

Almanların Samoa Adaları'nı bölüşme önerisine ilkin Avustralya ve Yeni Zelanda hükûmetleri karşı çıkmıştır. Öte yandan İngiliz diplomasisi, Alman planlarının yürürlüğe girmesini önleyebilmek için Amerika Birleşik Devletleri'ni de seferber etme çabası içindedir.

İşte tam bu sırada Alman diplomasisinin eline hiç beklenmedik bir fırsat geçecek ve Alman hükûmeti, sonuç olarak, en nüfuzlu İngiliz kapitalistlerinden birinin kulis ilişkilerini kendi amaçlarını gerçekleştirme yolunda kullanabilecektir.

Okyanusya Adalarının Bölüşülmesi (1899)

1899 yılının ilkbaharında Cecil Rhodes, yıllardan beri olgunlaştırdığı bir tasarıyı gerçekleşme yoluna sokabilmek için Avrupa'ya gelmişti: Kap'ı Kahire'ye bağlayacak olan bir demiryolu hattı ile bir de telgraf hattının kurulması tasarısıydı, söz konusu olan. Hattın Kap'tan Bulawayo'e kadar olan kesimi çoktan yapılmış olduğu için, Bulaways ve Rodezya ile Mısır arasındaki kısım kalmıştı artık sadece.

İşte bu demiryolu ve telgraf hatları için çıkaracağı tahvillerin Büyük Britanya hükûmeti tarafından garanti edilmesini sağlamaya çalışmaktaydı Cecil Rhodes. Ama ilişkilerinin bütün genişliğine ve sağlamlığına rağmen İngiltere'den bu garantiyi kopartamayacaktı.

Telgraf hattının çekilmesi, daha basit bir girişimdi aslında; ama o alanda da bazı belirli zorluklar vardı: Tıpkı tasarlanan demiryolu hattı gibi telgraf hattının da kısmen yabancı topraklardan, ya Belçika Kongo'sundan ya da Alman Batı Afrika'sından geçmesi gerekmekteydi. Dolayısıyla da, ilkin Brüksel'in yolunu tutmuştu Rhodes, ama Kral Léopold'le anlaşamamıştı.

Ünlü iş adamının bu başarısızlığını fırsat bilen Alman hükûmeti, Rhodes'i hemen Berlin'e çağırdı. Alman başkentinde İmparator II.Wilhelm ile görüşen Rhodes, telgraf hattının Alman topraklarından geçmesi için gerekli izni elde etmiştir. Berlin hükûmeti ayrıca, Rhodes işe girişme olanaklarını sağladığı an, demiryolu hattı için müzakereye oturmaktan kaçınmayacağını da bildirmiştir.

Kendi yönünden Rhodes da, Samoa Adaları'nın Almanlara bırakılması için Londra'da ağırlığını koyacağına söz vermişti. Sözünü tuttu da. Ne var ki Chamberlain'la Salisbury'nin bu konudaki kesin tavırlarında değişiklik sağlayamadı. Oysa bu arada Alman hükûmeti, Samoa Adaları konusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin evetini elde etmiş bulunmaktaydı.

Bütün bu gelişmelerin sonucunda Berlin ile Londra arasındaki müzakereler saldırgan bir renge bürünmüştür. Bazen Rusya'ya, bazen de Fransa'ya yaklaşma tehdidi savuruyordu Almanlar. Hatta Londra'da, von Bülow'un iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri koparmaya dahi hazır olduğu yolunda haberler dolaşmaktaydı. Öte yandan İmparator II.Wilhelm de, Cowes'teki kayık yarışlarını izlemek üzere Londra'ya yapmayı kararlaştırdığı geziyi iptal ettiğini açıklıyordu.

En sonunda, Boer savaşının güçlükleri karşısında bunalan Salisbury ödün vermek zorunda kalacaktır. Nitekim, 14 Kasım 1899 tarihinde iki ülke arasında imzalanan bir anlaşma ile Samoa Adaları'nın ikisi Almanya'nın, ikisi de Amerika Birleşik Devletleri'nin oluyordu. İngiliz hükûmetiyse bu adalar üzerindeki haklarından vazgeçmesine karşılık Tonga Adaları'nı ve Afrika'daki İngiliz-Alman sömürge sınırı üzerinde yer alan ve o güne değin iki ülke arasında uzlaşmazlık konusu olan küçük bir toprak parçasını da alıyordu.

II.Wilhelm'in Londra Gezisi

Samoa Adaları dolayısıyla patlak veren bu çatışma, her iki tarafta da aşırı bir duyarlılık yaratmış bulunmaktaydı. Almanya'da İngilizlerin sömürge tekellerinden en ufak bir parçayı bile feda etmeye yanaşmadıklarını gören hükûmet ve basın, Londra'ya ateş püskürüyordu. Buna karşılık İngiliz basını da söz konusu tekeli zedelemeye dönük Alman girişimlerinin ısrarlılığı ve sürekliliği karşısında Büyük Britanya'da yükselen öfkeyi dile getirmekteydi. Bu arada Chamberlain, 1899 yılının Eylül ayında Salisbury'ye şöyle yazıyordu:

"Apaçık bir av aldatmacasından başka bir şey değil bu Alman politikası."

Her şey bir yana, uzun bir süre ön plana çıkmış olan çatışma en sonunda yatıştırılmıştı işte. Nitekim, 1899 yılının Kasım ayında İmparator II.Wilhelm, yanında von Bülow olduğu hâlde Windsor'a gelecekti. Gerçi Alman Hükümdarı, Cowes kayık yarışmalarını izleyemeyecekti; ama buna karşılık İngiliz yetkilileriyle rahatça temas olanağını bulacaktı. Ziyaretin gerçek amacı da buydu zaten.

Bu görüşmeler sırasında Chamberlain, Almanlara yeni bir ittifak tasarısı önermiştir. İngiliz Dışişleri bakanı, Rusya'ya karşı kurulacak ve bu devleti Uzak Doğu'daki yayılma politikasını durdurmaya ya da en azından yavaşlatmaya zorlayacak bir askerî ittifaka karşılık, Fas'ın bir parçasıyla Bağdat demiryolu hattı konusunda İngiltere'nin desteğini sunuyordu Almanya'ya.

Ancak Alman İmparatoru ve von Bülow, tıpkı 1898 yılında yapmış oldukları gibi, Rusya ile bozuşamayacakları cevabını verdiler. Buna karşılık Alman diplomasisi, iki ülke arasındaki sömürge sorunlarına ilişkin anlaşmanın çerçevesini genişletmeyi önermekteydi. Bilindiği gibi bu anlaşmanın temelleri, Portekiz sömürgeleri ile Samoa Adaları konusundaki anlaşmalarla atılmış bulunuyordu.

Ama İngilizler de Almanların bu önerisini kabule yanaşmayınca, İngiliz-Alman ittifakına ilişkin müzakereler sonuç vermemiş olacaktı.

Böylece Almanya, İngiliz-Boer savaşında tarafsız kalıyordu. Ama bu, görünürde bir tarafsızlıktı aslında; çünkü Alman diplomasisi, her zamanki kışkırtma

politikasına bağlı kalarak, öbür devletleri İngiltere'ye karşı harekete geçmeye sürüklemek için sürekli çaba harcamıştır. Ve bu çabalar zaman zaman da meyve vermekten geri kalmayacaktır.

Kıta Devletleri Arasında Karşılıklı Oyunlar

1900 yılı Şubat ayının sonlarına doğru Rus Dışişleri Bakanı Muraviev, İngiltere'ye karşı ortaklaşa bir hareket olanaklarını araştırmak üzere, Fransız hükûmetinin nabzını yoklamaya girişmekteydi. Fransa Dışişleri Bakanı Delcassé, çoktan hazırdı buna; yalnız bir koşulu vardı: Rusya bu konuda Almanya ile de anlaşmalıydı. Çünkü Fransa, kendisine doğu sınırlarını güvenlik altına alan bir garanti verilmedikçe, "denizlerin egemeni"yle herhangi bir savaşa girmeyi düşünemezdi.

Aslı aranırsa, Delcassé Rusların bu önerisini kabul etmekten çok, kabul eder gözükmekteydi; Muraviev'e doğrudan doğruya ret cevabı verdiği takdirde, Rus-Fransız ittifakını zayıf düşürmekten korkuyordu çünkü Fransa Dışişleri bakanı.

Gerçek durum bu olduğu hâlde, İngiltere'de çok geçmeden, Büyük Britanya adalarının bir Fransız istilasına uğrayacağına ilişkin yayılan söylentiler ortalığı telaşa vermekten geri kalmayacaktı.

Delcassé ile yaptığı bu müzakerelerden sonra, Berlin'e çevirdi yüzünü Muraviev. Alman diplomasisinden aldığı cevap şu oldu. Almanya, İngiltere'ye karşı bir koalisyona ancak Fransa, Rusya ve Almanya birbirlerinin toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti ettikleri takdirde katılabilir. Yani Fransa, Alsas ve Lorrain üzerindeki hak iddialarından vazgeçtiği takdirde...

Berlin tarafından konulan bu koşula Muraviev, böyle bir garantiyi vermeye razı olacak bir Fransız hükûmetinin bir gün bile iktidarda kalamayacağını belirterek karşı çıkmıştır.

Muraviev'le yaptığı bu müzakerelerden başka bir alanda da çıkar sağlamak amacıyla hemen harekete geçmişti Alman diplomasisi: İmparator II.Wilhelm, bu fırsattan yararlanarak Rus-İngiliz ilişkilerini büsbütün nazikleştirmenin yollarını aramaya karar vermiş ve bulmuştu da. Gerçekten de Alman Hükümdarı, Berlin'deki İngiliz Büyükelçisine, Büyük Britanya'yı düşman bir koalisyonun kurulmasından yalnız ve yalnız kendisinin kurtarmış olduğunu söyleyerek böbürlenecekti. Bununla da yetinmeyen İmparator, Muraviev tarafından Berlin'e yapılan öneriyi İngiltere Kraliçesine bildirmiştir.

Buna karşılık gelişmeleri dikkatle izleyen Rus diplomasisi de, Almanların oyununa gelmeyecektir. Nitekim, Muraviev, Berlin'le giriştiği müzakereler umulan sonucu vermeyince, Alman hükûmetinin kendisine Boerler lehine müdahalede bulunmayı önermiş olduğunu, ama bu önerinin Rus hükûmeti tarafından hemen reddedildiğini bildirmişti Londra'ya.

İşte bütün bu gelişmelerin sonucunda, Avrupalı devletlerin İngiliz-Boer savaşına müdahalesi gerçekleşmeyecektir: Alsas ve Lorrain, önem bakımından bütün sömürge sorunlarını bastırmaktadır. Bundan ötürü de, İngiltere'ye karşı bir kıta bloğunun kurulması olanak dışı kalmaktadır.

Bununla birlikte İngiltere'nin rakipleri ve bu arada özellikle Rusya, Büyük Britanya hükûmetinin güç durumundan yararlanıp bazı avantajlar sağlayabilmişlerdir: Gerçekten de Çarlık hükûmeti, bu sayede Orta Asya'da yeni başarılar elde etmiştir. Nitekim, 6 Şubat 1900 tarihinde Petersburg, Afganistan'la olan komşuluk durumunun ve ticari ihtiyaçlarının kendisini artık bu ülkeyle dolaysız siyasal ilişkiler kurmaya zorladığını resmen bildiriyordu İngiliz hükûmetine.

Önceden tedbir alınmış ve Afgan sınırına Rus birlikleri yığılmıştı. İngiliz-Hint ordusu ise büyük bir kısmının Güney Afrika'ya yollanmış oluşu dolayısıyla, bu sırada patlayacak bir İngiliz-Rus savaşını başarıyla yürütecek güçte değildi. Bu durumda Büyük Britanya kabinesi, oldubittiyi ister istemez yalayıp yutmak zorunda kalacaktır.

Çok geçmeden de, 1901 yılında Afgan tahtına oturmuş olan yeni Emir Habibullah, Rus desteğine güvenerek, İngiliz yardımını gösterişli bir edayla reddetmiştir.

Rus diplomasisi ayrıca, İngiliz-Rus rekabetinin sürüp gittiği İran'da da yeni başarılar kazanmıştır bu dönemde. Nitekim, 1900 yılının Ocak ayında Rusya tarafından İran'a verilen kredi, ülkenin kuzeyinden elde edilecek gümrük gelirleriyle garanti edilmekteydi.

İngiliz-Amerikan Yakınlaşması

Bir yandan Almanya ile gittikçe artan bir gerginlik içine düşen, öte yandan da Uzak Doğu için Rusya ile mücadeleye giren İngiliz hükûmeti, pek doğal bir şekilde, Amerika Birleşik Devletleri ile yakınlaşmaya yönelecektir.

Birleşik Devletlerle bozuşmaktan titizlikle kaçınmaktaydı hep İngiltere: Venezuela dolayısıyla, Washington'la Büyük Britanya hükümeti arasında, patlak veren çatışma sırasında İngilizlerin bu uzlaşmacı tavrı apaçık bir şekilde meydana çıkmış bulunuyordu. Söz konusu çatışmanın konusu, bu Güney Amerika Cumhuriyetiyle İngiliz Guyana'sı arasındaki sınırların saptanmasıydı. Ve Birleşik Devletler 1895 yılında, bu konudaki İngiliz isteklerinin yerine getirilmesine razı olmayacaklarını, çünkü bu isteklerin Monroe doktrinine aykırı düştüğünü ileri sürerek, sert bir şekilde müdahale etmişlerdi duruma.

İngiltere akıllıca davranıp, isteklerini geri almasını bilmişti. Daha sonra gene İngiltere, Amerika-İspanyol savaşı sırasında, açıkça Birleşik Devletleri gözeten bir "tarafsızlık" içinde olmuştu. Buna karşılık Amerikalılar da, Boer savaşı sırasında İngiltere'ye karşı aynı tavrı benimsemişlerdi. Uzak Doğu'da da iki ülke Ruslara karşı tam bir anlaşma hâlinde hareket etmekteydiler.

Görüldüğü gibi XIX. yüzyılın son yılları, İngiliz-Amerikan dostluğunun kuruluşuyla noktalanmaktadır. Ama bu temel olgu, ayrıntılarda, Amerikan diplomasisinin, kendi ülkesinin çıkarları adına İngiltere'yi feda etmesine de engel olmayacaktır. Nitekim, İngiltere'nin bir yandan Rusya'ya karşı yürüttüğü mücadele, bir yandan da Güney Afrika'da yürüttüğü savaş dolayısıyla içine düştüğü güç durumdan yararlanan Washington, Panama Kanalı'nın kontrolünü eline geçirebilmek için yoğun çaba harcamaya girişmiş bulunmaktaydı.

Panama Kanalı Anlaşması

Atlantik ve Pasifik Okyanusları'nı birleştirecek bir kanal açma sorunu, XIX. yüzyılın ortalarından beri tartışma konusuydu. Nitekim, 1850 yılında İngiltere, Cleyton-Boolwert anlaşması diye tanınan anlaşmayı imzalamak zorunda bırakmıştı Amerika'yı. Açılması tasarlanan kanalın tarafsız şekilde ve hürce kullanılmasını öngören bu anlaşmayla iki ülke, kanalın güvenliğini sağlamayı üstlenmekte ve öbür büyük devletleri de bu büyük işi gerçekleştirme görevinde kendileriyle işbirliği yapmaya çağırmaktaydılar.

Kolayca anlaşılacağı gibi bütün bu hukuki ve diplomatik formüller, aslında, bir tek anlam taşımakta ve bir tek amaca yöneltilmiş bulunmaktaydı: Kanal üzerindeki kontrol tekelini, Amerika Birleşik Devletleri'nin elinden çekip almak. 1898 yılında İngiltere, 1850 yılında imzalanmış olan bu anlaşmanın, gözden geçirilip çağın koşullarına göre yeni baştan düzenlenmesine razı olacaktır.

Panama Kanalı'nda yürürlüğe girecek rejime ilişkin yeni anlaşma, 18 Kasım 1901 tarihinde, Amerikan Dışişleri Bakanı Hay ile İngiltere'nin Washington Büyükelçisi Pounsfoat arasında imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmaya göre kanal, ya doğrudan doğruya Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti tarafından, ya da gene Amerikan hükûmeti tarafından seçilecek bir özel kumpanya tarafından yapılacaktı.

Anlaşmanın daha sonraki maddeleri, Cleyton-Boolwert anlaşmasıyla konulmuş olan, kanalın tarafsızlığı ilkesini onaylamakta ve kanalın tüm ulusların savaş ve ticaret gemilerine tam eşitlik koşulları içinde açık tutulacağı ilan edilmekteydi. Ne var ki kanalın "tarafsızlığını" ve kanalda gemi yüzdürme özgürlüğünü bu kez sadece Amerika Birleşik Devletleri garanti ediyordu: Anlaşma, kanal bölgesinde silahlı kuvvet bulundurma hakkını, yalnız bu ülkeye tanımıştı.

1902 yılında Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti, kanalı açma imtiyazını elinde bulunduran Fransız şirketinden bu imtiyazı satın almıştır. 1903 yılının Ocak ayında da Birleşik Devletlerle Kolombiya arasında ilginç bir anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmaya göre Amerikan hükûmeti, kanalın açılabilmesi amacıyla, o bölgeyi elinde bulunduran Kolombiya'dan Panama kıstağında bir okyanustan öbür okyanusa uzanan altı mil genişliğinde bir toprak şeridini doksan dokuz yıllığına kiralamış oluyordu.

Ama Kolombiya Kongresi bu anlaşmayı onaylamamıştır. Bunun üzerine Amerikan ajanları, 1903 yılının Kasım ayında, Panama kıstağında bir kukla hükûmet kurduracaklardır. Bu hüküûet, kıstağın Kolombiya'dan bağımsızlığını ve Panama Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Washington hükûmeti, bu yeni devleti kurulur kurulmaz tanıyacak ve tanır tanımaz da işgal altına alacaktır.

Böylece başlayan kanal çalışmaları, ancak 1914 yılında sona ermiştir.

Almanya'nın Yeni Deniz Gücü Programı

Yüzyılın sonuna doğru her geçen gün biraz daha besbelli oluyordu ki, dünyanın yeniden bölüşümü için patlak verecek olan çatışma, iki ülke arasındaki bütün itti-

fak müzakerelerine ve yaklaşma çabalarına rağmen, İngiltere ile Almanya'yı karşı karşıya getirecektir. Böyle bir çatışmanın kaçınılmazlığını hesaba katan Alman emperyalizmi, daha 1898 yılında yeni bir savaş donanması yapmaya koyulmuştu.

İngiltere'nin olanca gücünü Boer savaşı için seferber etmesi, Berlin'e, deniz üstünlüğünü ele geçirmek üzere başlattığı bu mücadelede Londra'ya gerçek bir ilk meydan okuyuş için en elverişli fırsatı yaratacaktır. Nitekim, Alman hükûmeti 1900 yılının Haziran ayında yeni bir deniz kuvvetleri yasası geçirmiştir Reichstag'dan. Söz konusu yasa, hem savaş gemileri yapımını hızlandırmakta, hem de Alman deniz kuvvetlerinin mevcudunu büyük çapta arttırmaktaydı.

Söz konusu yasanın öngördüğüne göre Alman donanması, 1915 yılında, aşağıda sıralanan mevcuda ulaşmış olacaktı:

34 normal savaş gemisi, 11 ağır kruvazör, 34 hafif kruvazör, 100 torpido. Bu rakamlara, yedek filo olarak yapımı kararlaştırılan 4 zırhlı, 3 ağır ve 4 hafif kruvazör de eklenecek olursa hemen fark edilecektir ki Almanya'nın 1900'deki deniz gücü programı, İngiliz deniz üstünlüğü bakımından gerçek bir tehlike meydana getirmektedir.

Bu durumda, fark edilmesi hiç de zor olmayacak olan bir nokta daha vardır: Böyle bir donanmanın yapımına girişmekle Alman emperyalizmi, dünyayı yeniden ve köklü bir şekilde bölüşmek için İngiltere ile savaşa hazırlandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Yeni deniz gücü yasasını onaylanmak üzere Reichstag'a sunmak için Alman hükûmeti tarafından seçilen gerekçe de alabildiğine ilginçti. Çünkü gerekçe olmaktan çok, tam bir bahaneydi bu: İngiliz kruvazörleri, Güney Afrika'ya kaçak silah taşıdıklarından şüphelendikleri Alman ticaret gemilerini durdurup genel bir denetimden geçirmişlerdi.

İşte bu olayı fırsat bilen Alman basını, İngiltere'ye karşı şiddetli bir kampanyaya girişti hemen; Alman ticaret ve sanayi çevrelerinin, "ulusal deniz ticaretinin savunmasız bırakıldığı" yolundaki yaygaraları izleyecekti bunu. Sonuç apaçıktı: Savaş donanmasının iyice güçlendirilmesi gerekmekteydi.

İngilizlere karşı açılan bu kampanya sadece yeni deniz gücü yasasının Reichstag'dan geçirilişine kadar sürmeyecek, yeni donanmanın yapımı boyunca devam edecektir.

La Haye Konferansı (1899) ve Almanya'nın Olumsuz Tutumu

Almanya, bir yandan kendine yeni bir donanma yaparken, öte yandan kara gücünü de sürekli şekilde artırmaktadır.

XIX. yüzyıl sonu, askerî tekniğin gelişiminde yepyeni bir aşamayla ve o güne dek görülmedik bir silahlanma yarışıyla noktalanmıştı. Bu aşamayı gerçekleştirme ve bu yarışı başlatmanın ilk sorumluluğu, 1896 yılında yeni bir sahra topu yapan Almanya'ya düşmektedir. Söz konusu top, 77 mm'lik olup o güne değin dakikada 1 ya da 2 patlama olan atış hızını, dakikada 6-8 patlamaya yükseltmekteydi.

Alman örneğini, 1897 yılında 75 mm'lik yeni bir top yaparak Fransa izleyecek-

tir. Rusya'da ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda ise, mali kaynak yetersizliğinden dolayı, askerî, teknik ve özellikle de topçuluk alanında gerekli değişiklikler gündeme alınamamaktaydı.

İçinde yüzdüğü mali güçlükler Rus hükûmetini, silahlanmayı sınırlandırmak üzere uluslararası bir konferansın toplanması için ciddi girişimlerde bulunmaya sürüklemiştir. Petersburg'un öne sürdüğü bu ilk uluslararası silahsızlanma konferansı, 1898 yılının Ağustos ayında gündeme girmiştir.

Rus diplomasisi, bu girişimiyle bir başka amaca da yönelmekteydi: Kıta devletlerine, kara kuvvet ve silahlarının kısıtlanması dolayısıyla, ellerinde kalacak kaynakların bir kısmını deniz kuvvetlerini güçlendirmek için kullanma olanağını sağlayarak, onları, İngiltere'ye karşı birleştirmek.

La Haye'de açılan konferansın toplantıları 1899 yılı Mayısından Temmuzuna kadar sürmüştür. Katılan devletlerin hemen tümünün olumsuz tavrı dolayısıyla, daha ilk gününden itibaren kesin başarısızlığa mahkûmdu bu Konferans. Almanya, Rusya'nın fikrine özel bir inatla karşı çıkıyordu. Bu bir yana, Fransa bile alabildiğine hoşnutsuzdu müttefikinin bu girişiminden.

Nitekim, Konferans, silahsızlanma ya da yeni silahların kısıtlanması alanında hiçbir olumlu gelişme sağlamamış; buna karşılık, savaş tutumuna ilişkin bazı uluslararası kurallar koymakla yetinmiştir. Söz konusu kuralların belli başlıları şunlardır: Dumdum kurşunlarının ve zehir saçan alet ya da makinelerin kullanımının yasaklanması, yaralı ve tutsaklara yapılacak muamelenin saptanması.

Savaşa yol açabilecek uzlaşmazlıklar için uluslararası bir hakem kuruluna başvurma zorunluluğu tasarısı, Konferansta uzun tartışmalara yol açmıştır. En sonunda, ulusal onura ve devletlerin "hayati çıkarlarına" ilişkin durumlar kesinlikle ve oy birliğiyle hakemler kurulunun yetkisi dışında bırakılmıştır. Buna karşılık İngilizler, hemen hiç önem taşımayan birtakım sorunların zorunlu hakemliğin yetki alanına alınmasını önererek dış görünüşü kurtarmak isteyeceklerdir.

Ne var ki Almanya'nın kesin tavrı sonucunda, zorunlu hakemlik kurumu toptan reddedilmiştir. Gerçekten de Alman delegesi, koridor sohbetlerinde, böyle bir prosedürün ülkesinin çıkarlarına zarar vereceğini samimi ve apaçık bir şekilde söylemekten geri kalmıyordu: Konferansa katılan ülkeler arasında askerî açıdan en hazırlıklı olanı Almanya idi, nitekim; Alman ordusunun seferber edilip yığınak yapar hâle getirilebilmesi için, sadece on dört gün gibi alabildiğine kısa bir zaman gerekmekteydi. Ve Alman delegesinin belirttiğine göre, bir savaş durumunda ülkesinin hasımları askerî hazırlıklarını tamamlamak üzere zaman kazanmak için, ilk olarak bu hakemlik prosedürünü işletme yoluna gideceklerdi elbette; böylece de ülkedeki demiryolu ağının ve seferberlik sisteminin yetkinliğinin Almanya'ya sağlayacağı tüm avantajlar sıfıra indirgenmiş oluyordu.

Görüldüğü gibi La Haye Konferansı'nda Alman emperyalizmi, saldırganlık niyet ve kararında olduğunu gizlemeye katiyen gerek görmeksizin, silahsızlanma alanında uygulanabilecek en ufak tedbirleri bile açıkça sabote etmekten geri kalmamıştır.

2. ÇİN'DEKİ "BOXERLER" HALK AYAKLANMASI VE UZAK DOĞU'DA YENİ GELİŞMELER

Çin'deki Halk Ayaklanmasının Çıkışı ve Gelişmesi

Güney Afrika'daki İngiliz-Boer savaşı devam eder ve bu savaşın tepkileri İran'a, Afganistan'a, Fas'a ve hatta Panama kıstağı ile Samoa Adaları'na kadar uzanırken, Uzak Doğu'daki olaylar da kendi akışlarını sürdürmekteydi.

Bu arada özellikle Çin'in köleleştirilmesi ve bölüşümü için girişilen ve çoğu da kısa zamanda başarı kazanan çabalar, ülkede emperyalistlere karşı güçlü bir halk hareketi doğurmakta gecikmeyecektir. 1898-1899 yıllarında meydana gelen yerel patlamalarla başlamıştır bu hareket. Şan Tung'da görülen ilk kımıldanışlar, çok geçmeden Çe Li, Şan Si ve Mançurya'ya kadar yayılacak ve 1900 yılının Mayıs ayında da, "Boxerler isyanı" diye anılan alabildiğine geniş bir halk ayaklanmasına dönüşecektir.

Boxerler, aynı yılın Haziran ayında Pekin'e girmişlerdir. Ve başkentte böylece başlayan sokak çarpışmaları sırasında Almanya'nın Çin Büyükelçisi Ketteler öldürülecektir. Daha sonra bütün Pekin'e egemen olan ayaklanmacılar, yabancı Elçilik binalarını kuşatmaya koyulmuşlardır.

Bunun üzerine, Tien Çin Limanı'nda demirlemiş bulunan yabancı savaş gemilerindeki denizcilerden kurulu bir müttefik müfreze meydana getirilmiştir. Sayısı iki bin kişiye yaklaşan bu kuvvet, Pekin kapılarını zorlamak isteyecek, ama başaramayacaktır. Buna karşılık Batılı savaş gemileri Ta Ku müstahkem mevkilerini bombalamış, 17 Haziran günü de bir çıkarma müfrezesiyle işgal altına almışlardır.

Öte yandan da, kuşatılmış bulunan elçilikleri kurtarma gerekçesiyle harekete geçen emperyalist devletler, geniş çaplı bir müdahale hazırlığına başlamışlardır.

Gelgelelim ilgili emperyalist devletler, bu ayaklanmayı hangi kuvvetle bastıracakları konusunda kolay kolay anlaşmaya varamamışlardır.

Uluslararası Karakter Taşıyan

Bir "Cezalandırma Seferinin" Örgütlenişi

Bu konuda başlatılan müzakerelerin ardında, Çin'de kesin nüfuz kurmak için girişilen o eski rekabet vardı. Çünkü besbelliydi ki Pekin'deki yabancı elçilikler mahallesini "kurtaracak" olan devlet, Çin başkentinin gerçek efendisi durumuna girecekti.

İngiliz diplomasisi, ayaklanmayı bastırma işini Japonlara yüklemeyi önermekteydi: Böylece Japonya'yı Rusya'ya karşı bir set hâline sokma tasarısındaydı Londra. Japon hükûmeti, Pekin'e bütün devletlerin onayı ile yerleşmesini sağlayacak olan bu tasarıyı elbette uygun karşılamaktaydı. Ne var ki Rusya, Japonya'nın duruma tek yanlı müdahalesi demek olan bu girişim konusunda kesinlikle olumsuz bir

tavır takınacak ve Almanya'nın da yardımıyla, İngiliz tasarısının gerçekleşmesini önleyecektir.

Bunun üzerine, bütün büyük devletlerin Pekin'e birer müfreze yollamaları kararlaştırılmıştır. Bu uluslararası cezalandırma seferinin Komutanlığına da Alman İmparatoru II.Wilhelm Feldmareşal von Waldersee'yi aday gösterecektir. Alman kumandanlığını bir İngiliz ya da Japon kumandanlığına yeğ tutan Rusya, bu öneriyi hemen kabul etmiştir: Petersburg çok iyi bilmektedir ki, söz konusu sefere bir Rus Generalinin kumanda etmesi, İngilizler ve Japonlar tarafından kesinlikle engellenecektir.

Fransa, istemeye istemeye Rusya doğrultusunda kullanmıştır oyunu. Ve Fransa'nın eveti üzerine öbür devletler de von Waldersee'yi kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Başkumandanını uluslararası bir ordunun Komutanı olarak görmekten büyük bir mutluluk ve övünç duyan İmparator II.Wilhelm, 27 Temmuz günü Çin'e hareket eden Alman kıtaları önünde yaptığı uğurlama konuşmasında, askerlerine hiç çekinmeden şu çağrıda bulunmaktaydı:

-Gittiğiniz yerde öyle misillemeler yapınız ki, bir vakitler nasıl Avrupa halkları Hunların ve Hun İmparatoru Attila'nın adını unutmadılarsa, tıpkı bunun gibi Çinliler de Alman adını yüzyıllar boyunca unutmasınlar!(42)

Gerçekte ise Alman Feldmareşali harekât alanına geldiğinde ayaklanma büyük çapta bastırılmış bulunmaktaydı. Gerçekten de von Wandersee'nin Çin'e varışından çok daha önce Rus generali Lineviç kumandasındaki uluslararası bir kıta, Tien Çin'den Pekin'e doğru hareket etmişti. Lineviç, önüne çıkan Çin kuvvetlerini yenilgiye uğrattıktan sonra, 14 Ağustos günü, Pekin'de yabancı Büyükelçiliklerin sıralandığı kesimi tamamen Çinlilerden temizlemişti.

Ayaklanma böylece bastırılmış oluyordu aslında. Nitekim, Çin hükûmeti başkent Pekin'i terk edip Şang Fu'ya sığınmıştı. Ve von Waldersee, Çin'e nihayet ulaştığında, ayaklanmaya hiçbir şekilde katılmamış olan birtakım kent ve köyleri "cezalandırarak" ülkesinin ve İmparatorunun adını Çinlilerin belleğinde ölümsüz kılacaktı.

Öte yandan Pekin'i ele geçiren yabancı askerler de adlarını Çinlilerin belleğinde ölümsüz kılma yarışında Alman meslektaşlarından hiç de geri kalmamakta ve barbarca bir kudurganlıkla başkent saraylarını yağmalayıp önlerine çıkan herkesi, silahlı silahsız ayırt etmeksizin kılıçtan geçirmekteydiler. Bu arada Japonlar, Çin devlet hazinesinin gümüş takımlarını ganimet diye kabul edip Tokyo'ya götürerek, bu "ortak cezalandırma seferi"ni büsbütün renklendireceklerdi.

Uluslararası askerî kuvvetin gelişiyle Çin başkentindeki yabancı nüfuzunun büsbütün güçleneceğini bilen Rus hükûmeti, Pekin'e yapılan bu müdahaleye istemeyerek evet demiştir. Ama buna karşılık Ruslar, Mançurya'da tamamen başka bir tavır takınacaklardır: Kesinlikle enerjik ve kararlı bir tavırdı bu. Nitekim, Rus demiryollarına Boxerler tarafından düzenlenen bir kaç baskın üzerine Çarlık hükûmeti, Mançurya'ya hemen asker yollayacak ve Ekim ayının ortasına doğru bütün ülkeyi işgal altına almış olacaktır.

Rus Diplomasisinin Çin Politikası

Pekin ve Tien Çin başta olmak üzere Çe Li eyaletinin bütün belli başlı kentleri, uluslararası cezalandırma kuvvetlerinin işgali altına girmişlerdi şimdi ve yabancı askerlerin bu bölgedeki varlığı, herkesten çok Rus hükûmetini kuşkulandırmaktaydı. Nitekim, Rusya'nın yeni Dışişleri bakanı Lamsdorf, 25 Ağustos 1900 günü yayınladığı bir genelge ile hükûmetinin Pekin'deki Rus askerlerini hemen geri çekeceğini ve Mançurya'yı da asayiş kurulur kurulmaz boşaltacağını bildiriyordu öbür devletlere.

Gene bu genelgede Rus hükûmeti, Çin hükûmetinin ancak "isyancıların" baskısı altında yabancılara karşı eyleme geçmek zorunda kaldığını ileri sürüyor ve bu durumda kendisini Çin hükûmetiyle savaş hâlinde saymadığını ilan ediyordu. Bu, işin biraz da gösteriş yanıydı. Ama Lamsdorf'un aynı genelgede yer alan bir önerisi, öbür işgalci devletler üzerinde tam bir şok etkisi uyandıracaktı.

Gerçekten de Rus Dışişleri bakanı, yabancı Büyükelçiliklerin artık kurtarılmış ve ayaklanmanın bastırılmış olduğunu dolayısıyla da, Çin hükûmetinin başkentine dönüp asayişi sağlayabilecek duruma geldiğini ileri sürerek, bütün yabancı devletleri Pekin'deki kuvvetlerini geri çekmeye çağırmaktaydı. İşgalci devletler bu öneriyi hemen reddetmişlerdir. Buna karşılık Ruslar, kendi önerilerine uymazlık etmeyip Pekin'i boşaltacaklardır.

Rus hükûmetinin böyle davranma nedeni apaçıktı: Çin İmparatoru ile, bu Hükümdarın işgalcilerden yakasını sıyırmasına yardım edecek bir ikili anlaşma imzalamak ve böylelikle Pekin'de en nüfuzlu devlet durumuna gelmek istiyordu Rusya. Çin'le bu yaklaşma politikasının Petersburg'daki önde gelen temsilcileri de Witte ile Lamsdosf'tu.

Çin İle İşgalci Devletler Arasındaki Barış Anlaşması (7 Eylül 1900)

Çin hükûmetinin isteği üzerine Çin'le işgalci devletler arasında başlayan barış görüşmeleri, hazırlanan anlaşma protokolünün, 7 Eylül 1900 günü imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu anlaşma, 450 milyon teal tutarında bir tazminat yüklemekteydi Çin'e; bu da, faizleriyle birlikte, yaklaşık olarak bir buçuk milyar ruble ediyordu. Bu yükümün ne denli ağır bir darbe olduğunu anlamak için, Çin devlet hazinesinin daha altı yıl önce, 1894-1895 savaşı sonucunda, Japonya'ya ödemek zorunda bırakıldığı savaş tazminatıyla boşalmış bulunduğunu hatırlamak yeterlidir.

Ama bu yeni antlaşmanın protokolü bu kadarla da kalmıyor; Çin devletini katlanılmaz şekilde küçük düşüren bir dizi başka hüküm getiriyordu. Örneğin, Çin hükûmeti, en yüksek devlet kademelerinde görev almış bazı kimseler de dâhil olmak üzere ayaklanmayı desteklemiş olan herkesi yakalayıp idam ettirmek ve ayaklanma sırasında "kurban edilen" yabancı diplomatların anısı için bir "kefaret" olmak üzere anıtlar diktirmek gibi akıl almaz yükümler altında bırakılmaktaydı.

Bu sözüm ona barış protokolünün alçaltıcı olduğu kadar pervasızca kışkırtıcı da olan niteliğini ortaya koyabilmek üzere, bazı maddelerini aktaralım:

"İdam isteğiyle ağır ceza mahkemesi huzuruna çıkarılan ve idam cezasına çarptırılan Prens Tuan ve Cay Lang Fu Kuo'ya ilişkin olarak şu özel koşul kabul edilmiş bulunmaktadır: İmparator, canlarını bağışlamak istediği takdirde bu kişileri Türkistan'a sürecek ve orada ömürleri boyunca hapsettirecektir. Bu ceza hiçbir şekilde affedilemez ve hafifletilemez."

"Çuang Prensi Çay Hiun, Yüksek Denetleme Kurulu Başkanı Ying Nien ve Adalet Bakanlığı Yüksek Danışmanı Çao Şu Kiao kendilerini öldürmeye mahkûm edilmişlerdir. Bundan kaçındıkları takdirde kurşuna dizileceklerdir."

"Şansi Valisi Yu Hien; Dinişleri Bakanı Ki Sieu ve Adalet Bakanlığı eski yüksek danışmanı Siu Çeng Yu, ölüme mahkûm edilmişlerdir."

Bu türden uzun listeler yer almaktaydı protokolde. Bu listelerde bulunan adların ağırlığını tam değerlendirebilmek için, örneğin, Prens Tuan'ın Çin sarayında en etkili iki ya da üç soylu kişiden biri olduğunu göz önünde tutmak gerekir.

Gene aynı antlaşmanın 7. maddesi gereğince Pekin'deki yabancı elçilikler mahallesi, sadece onların kullanımına ayrılmakta ve kendi polis örgütlerinin koruması altına alınmaktaydı. Ayrıca antlaşma, iki yıl boyunca Çin'e her türlü silah ithalatını yasaklıyor ve Ta Ku'daki müstahkem mevkilerin yıkılmasını şart koşuyordu.

Barış müzakerelerine katılan ve kapanış protokolünü imzalayan Rusya, buna karşılık askerlerini Alman Feldmareşalinin cezalandırma seferine göndermemiştir.

Alman Diplomasisinin Çin Konusundaki Yeni Girişimleri

1900 yılının Ağustos ayından itibaren Alman hükûmeti, İngiltere ile, Çin'in toprak bütünlüğünü ve Çin'de bütün ulusların ticaretine "açık kapı" ilkesinin dokunulmazlığını iki ülkenin ortak garantisi altına almak amacıyla müzakerelere başlamış bulunmaktaydı. İşin aslı aranırsa, bambaşka bir şeyi gizliyordu bütün bu diplomatik formüller: Almanlar, İngilizlerin Şanghay'a el koymak ve böylelikle Yang Çe havzasındaki zaten imtiyazlı durumlarını bir kat daha pekiştirip genelleştirmek istemelerinden şüpheleniyorlardı; işte bunun içindir ki Çin'in toprak bütünlüğünü koruma ve "açık kapı" ilkesini çiğnememe taahhüdüyle, rakiplerinin elini kolunu bağlamak amacındaydılar.

Kendi yönlerinden İngilizlerse, bu müzakerelere başlarken, Almanları Mançurya'da Ruslarla bir çatışmaya sürüklemek istiyorlardı. Nitekim, Büyük Britanya hükûmeti, söz konusu garantinin Mançurya'nın toprak bütünlüğü için de geçerli kılınmasını önerecek, ama Almanlar bunu görüşmeye bile yanaşmayacaklardır.

Sonunda Salisbury boyun eğmek zorunda kalmıştır. Ve İngiliz hükûmeti, Çin'in toprak bütünlüğünü, Çin'de ticaret özgürlüğünü ve "açık kapı" ilkesini ortaklaşa savunma anlaşmasını, sadece iki devletin nüfuz alanları için geçerli olmak şartıyla imzalamıştır. Yani Mançurya, 16 Ekim 1900 tarihinde yapılan bu anlaşmanın yürürlük alanı dışında bırakılmıştır.

Böylece İngiltere, Almanya'yı Rusya'ya karşı bir savaşa sürükleme girişiminde

bu kez de başarısızlığa uğramaktadır. Bu yola girmeyi kesinlikle reddeden Alman hükûmeti, buna karşılık, İngiltere ile Japonya'yı Rusya'ya karşı bir çatışmaya sürükleyebilmek için büyük bir şevkle çaba göstermekten geri durmayacaktır.

Mançurya'nın Boşaltılması Sorunu

Çin'le yakınlaşma politikasını sürdürmekte olan Çarlık diplomasisi, Pekin hükûmetiyle müzakerelere başlamış bulunmaktaydı. Mançurya'yı boşaltmaya hazırdı Rusya; ama buna karşılık, bu bölgede en fazla kayrılmaya değer ulus imtiyazını elde etmek ve bu imtiyazı da Büyük Çin Setti'nin kuzeyinde kalan bütün Çin topraklarını kapsayacak şekilde genişletmek için çaba harcamaktaydı.

9 Kasım 1900 tarihinde Rus hükûmeti adına Kuang Tung eyaletindeki Rus kuvvetleri "genel Kumandanı" amiral Alekseev, Mukden eyaletinin genel valisi Çiyen'le bir "bölgesel anlaşma" imzalamıştır. Amiral, Genel Valiyi, Rus koruması altına sokan bu anlaşmadan sonra, merkezî Çin hükûmetiyle Mançurya konusunda bir genel anlaşma hazırlamaya koyulacaktır.

Bu yeni anlaşma tasarısı, Çin hükûmetinin Mançurya üzerindeki otoritesinin yeniden kurulmasını öngörmekte; ama buna paralel olarak, Çin egemenliği altındaki Mançu eyaletlerinde Rus nüfuzunu iyice pekiştiren bir dizi koşul getirmekteydi. Tasarıda yer alan belli başlı hükümler şunlardı nitekim:

Rus kuvvetleri, Doğu Çin demiryolu hattını koruma bahanesi altında geçici bir süre için Mançurya'da kalacaklar; buna karşılık: Çin birlikleri, bu hattın bitimine kadar Mançurya'yı boşaltacaklardı; hattın yapımı tamamlandıktan sonra ülkeye yollanacak olan Çinli asker sayısı da, iki hükûmet arasında o zaman girişilecek müzakereler sonucunda belirlenecekti. Ayrıca Çin hükûmeti, üç Mançu eyaletine atayacağı genel Valileri, Rus hükûmetinin her isteyişinde görevden çekmeyi taahhüt edecekti.

Anlaşma tasarısı, daha sonra Rusya için, Doğu Çin demiryolu hattı üzerinde ya da Güney Mançurya demiryolu hattı üzerinde bir noktadan başlayarak, Pekin doğrultusunda Büyük Çin Setti'ne kadar uzanan yeni bir demiryolu hattının imtiyazını öngörmekteydi. Tasarıya göre, en son olarak da Çin hükûmeti, Rusya'nın iznini almaksızın, Büyük Çin Setti'nin kuzeyinde kalan Çin topraklarında hiç kimseye hiçbir imtiyaz vermeyeceğini taahhüt etmeliydi.

Çin Hükûmetinin Kararsızlığı ve Sonuçları

Ne var ki Li Hong Çang, böyle bir anlaşmanın altına imzasını koymaya cesaret edemeyecektir. Bu arada, 1901 yılı Ocak ayında ve doğrudan doğruya Çin yetkililerinin, bu sayede duruma öteki büyük devletlerin el atacaklarını umarak gizliden yolladıkları açıklamalar üzerine *Times* gazetesi, amiral Alekseev'le Mukden genel Valisi arasında imzalanmış olan anlaşmanın bir kopyasını yayınlamıştı.

Gene aynı sırada, Ocak 1901 sularında, İngiliz diplomasisi Almanları Rusya'ya

karşı Büyük Britanya ile bir ittifaka razı etmek için yeni bir girişimde bulunacaktır. Ama bu kez İngiltere, önerisine bir de tehdit eklemektedir: Almanlardan ret cevabı aldığı takdirde, yalnız Ruslarla değil, aynı zamanda Fransızlarla da anlaşma yoluna gideceğini bildirmektedir gerçekten İngiliz hükûmeti.

Buna karşılık Alman diplomasisi, kendi önerilerini sunmuştur İngiltere'ye: Londra'yı Üçlü İttifak'a katılmaya ve ittifak konusunda daha önce Viyana ile anlaşmaya çağırıyordu Almanlar. Bu cevabın anlamı apaçıktı.

Şöyle ki:

Büyük Britanya hükûmeti, İngiltere ile Almanya arasında ikili bir ittifak önermekteydi; böyle bir ittifak, Almanya'yı Rusya'ya karşı bir savaşa katılmaya sürükleyebilirdi daima; çünkü İngiltere, herhangi bir İngiliz-Rus uzlaşmazlığını deşerek Rusya ile istediği an savaş çıkarabilirdi; öte yandan Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile olan ittifakı dolayısıyla da, her an Rusya'ya karşı bir savaşa sürüklenme tehdidi altında bulunmaktaydı. Şimdi ise Alman diplomasisi İngilizlere öyle bir ittifak önerisinde bulunuyordu ki, bu öneriyi kabul ettiği takdirde, Almanya ile Rusya arasında olduğu kadar Avusturya ile Rusya arasındaki bir çatışma sonucunda da savaş patlayacak olursa, İngiltere böyle bir savaşa da katılmak zorunda kalacaktı.

Bu denli zorlayıcı ve ağır bir taahhüt altına girmek istemeyen İngiltere, Alman tasarısını reddetmekte gecikmeyecektir. Berlin hükûmetinin istediği de, başka bir şey değildir zaten.

Bu arada Rusya, Mançurya ile Büyük Çin Setti'nin kuzeyindeki topraklar konusunda Çin'den bir anlaşma koparabilmek için tüm çabasını harcamaya devam ediyordu. Petersburg hükûmetinin bu ısrarlı girişimlerinde başarı kazanmasından kuşkulanan Japonya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, 1901 yılı Şubatında Pekin'de Büyükelçileri aracılığıyla, Mançurya'daki Rus nüfuzunu kesinleştiren sınırlı anlaşmaya karşı ortak bir protesto notası vereceklerdir.

Japonya'nın Rusya'ya Karşı Savaş Hazırlıkları ve Batılı Devletlerin Tutumu

Japonya, Şimonosaki antlaşmasının revizyonundan hemen sonra Rusya'ya karşı bir savaş hazırlığına girmişti: Kore'yi ve Mançurya'yı ele geçirmek istemekteydi Tokyo. Ve Japon militaristleri kendi çıkarlarının, bu savaşın bir an önce, özellikle de Sibirya demiryolu hattının tamamlanmasından önce yapılmasında olduğu fikrindeydiler.

Japon hükûmetini hemen harekete geçmekten alıkoyan iki neden vardır: Mali güçsüzlüğü ve, tıpkı 1895 yılında görüldüğü gibi, Fransa ya da Almanya'nın Rusya'yı destekleme olasılığı karşısında duyduğu korku.

Nitekim, Japon hükûmeti, Rus-Japon savaşına üçüncü bir devletin müdahalesine karşı kendini güvenlik altına alabilmek için bir İngiliz-Japon ittifakı kurmak amacıyla Londra'da müzakerelere başlamıştır. Ama İngiltere, Japonya'nın gücün-

den ve olanaklarından emin değildir; dolayısıyla da gücü gücüne denk olmayan bir müttefikle anlaşmaya varmanın, kendisini elverişsiz koşullar içinde bir savaşa sürüklemesinden çekinmektedir.

Buna karşılık, Alman diplomasisi, Japon-İngiliz ittifak tasarısının gerçekleşmesini kolaylaştırmak için elinden gelen çabayı göstermekteydi: Çünkü Japonya'nın Rusya'ya karşı savaşa girmesi her zaman olduğu gibi şimdi de son derece işine geliyordu Alman hükûmetinin. Nitekim, işte bunun içindir ki Japonya'ya, böyle bir savaş patladığı takdirde Almanya'nın Tokyo'yu gözeten bir tarafsızlık içinde olacağına dair şifahi garanti vermiştir Berlin.

Öte yandan aynı Alman diplomasisi, Çin-Japon savaşından beri Rusya'yı Uzak Doğu'da saldırgan bir politika izlemeye kışkırtmaktaydı hep. Bu yoldaki Alman çabalarının büründüğü en etkili şekillerden biri de, Alman İmparatoru tarafından Çara yollanan dostluk mektuplarıydı. Gerçekten de II.Wilhelm, Çar II. Nikola'yı, "sarı tehlikeye karşı Avrupa'yı korumak" diye nitelediği "tarihsel rolü"nü artık yerine getirmesi gerektiğine inandırabilmek için âdeta çırpınmaktaydı.

İşte daha düne kadar Rusya'ya, Japonya ile bir savaşa tutuştuğu takdirde Avrupa'daki sınırlarının güvenliğini sağlayacaklarına dair vaat yağdırmakta olan Almanlar, şimdi de, dünya tarihinde eşine az rastlanır bir hayâsızlık içinde "sarı tehlike"nin en güçlü temsilcilerine kayırıcı tarafsızlıklarını vaat ediyorlardı.

Alman İmparatoru ile danışmanlarının yangına körükle gitmekten amaçları belliydi: Rusya'yı Uzak Doğu'da sonu belirsiz bir savaşa atarak, Almanya'ya Fransa karşısında rahatça eyleme geçme olanaklarını sağlamak.

Gittikçe biraz daha pervasızlaşan Japon hükûmeti, 1901 yılının Mart ayında Rusya'yı açıktan açığa tehdide geçmiş ve Çarlık hükûmeti, buna boyun eğmek zorunda kalmıştır. Nitekim, Petersburg, Japon baskısına dayanamayarak, koşulları çok daha hafifletilmiş bir anlaşma önerisi sunacaktır Çin hükûmetine: Çin kuvvetlerinin Mançurya'yı boşaltmasına ve Büyük Çin Setti'nin kuzeyindeki Çin topraklarında Ruslara büyük imtiyazlar tanınmasına ilişkin maddeler, bu yeni anlaşma tasarısından, çıkarılmış bulunmaktaydı.

Ne var ki Çin, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin itişiyle, bu önerileri bile reddetme yoluna gitmiştir. Sonuç olarak iki ülke arasındaki müzakereler kesilecek, ama Rus birlikleri Mançurya'da kalmaya devam edeceklerdir.

Japon Diplomasisinin Kurnazca Bir Manevrası

1901 yılının Haziran ayında, Japonya'da, ılımlı davranışlarıyla tanınan İto kabinesi devrilecek ve Katsura'nın hükûmet Başkanlığı altında aşırı militaristler iktidara gelecektir. Yeni hükûmetin ilk işlerinden biri, İngiltere ile ittifak müzakerelerine yeniden başlamak olmuştur.

Ama İngiliz dostlarının kararsızlığını fark eden Japon diplomasisi, bu kez, kurnazca bir sarmalama manevrasına girişecektir.

Şöyle ki:

Tokyo hükûmeti, Rusya'ya karşı bir savaş fikrini çürütmeye çalışmasıyla ün sa-

lan eski başbakan İto'yu, bir Rus-Japon ittifakı için hemen müzakereye koyulmak üzere, Petersburg'a yolcu etmiştir. İto misyonunda görevli Japon diplomatı İssi, "*Diplomatik Yorumlar*"(43) adlı yapıtında, İto'nun, "Rus Devlet adamları ve doğrudan doğruya Çar tarafından âdeta bir Kral gibi karşılandığını ve ağırlandığını" belirtmektedir.

İki ülke arasında böylece başlayan görüşmelerde bütün siyasal sorunlar, iyi niyetli bir tavırla gözden geçirilecektir. Nitekim, İssi'nin anlattığına göre Ruslar İto'ya, ülkelerinin Kore'deki temel çıkarlarının Tsuşima boğazında gemi yüzdürme özgürlüğüyle belirlenebileceğini söylemişler ve bu koşul Japon hükûmeti tarafından kabul edildiği takdirde, "Japonya'nın Kore'deki büyük siyasal ve ekonomik çıkarlarının Rusya tarafından hiç duraksamadan kabul edileceğini" eklemişlerdir.

Şurası da bir hakikattir ki Rus hükûmeti, Japonya'nın Kore'ye askerî kuvvet sokma "hakkını" tanırken, söz konusu kuvvetin mevcudu ile Kore'de kalış süresinin sınırlanmasını ve "Kore'nin stratejik amaçlarla kullanılmaması"nı şart koşmaktaydı. Ayrıca bu kuvvetin, Rusya-Kore sınırında belirli bir bölgeye girmemesi istenmekteydi.

Buna karşılık Rusya, Mançurya'daki ve Rus sınırına yakın düşen bütün öbür kesimlerdeki üstünlük durumunun tanınmasını şart koşmaktaydı. Bir başka deyişle Ruslar, Japonların bütün bu bölgelere ilişkin sorunlara hiçbir şekilde karışmamaları ve bunların çözümünü tamamen Rusya ile Çin'e bırakmaları üzerinde ısrarla durmaktaydılar.

Rus hükûmeti, Japonların gönlünü çelmek amacıyla, yukarıda açıklanan koşulları kabul ettikleri takdirde onlara Fransız piyasasından yüklü bir istikraz sağlama vaadinde de bulunmuştur ayrıca. Ve nitekim, bu vaat karşısında gözleri kamaşan İto, dönüsünde hükûmetine, Rusya ile hemen bir anlaşmaya gitmesini hararetle öğütleyecektir.

Ne var ki iktidardaki iki asker, Yahamata ile Katsura, Rusya ile yapılan bu müzakereleri, olumlu bir sonuca ulaşmak amacıyla değil, İngiltere üzerinde etkili bir baskı yaratmak amacıyla başlatmışlardı: Japonya'nın şimdiki yöneticilerinin hesabına göre İto misyonu, bir Rus-Japon anlaşması olasılığı karşısında, İngiliz hükûmetini duraksamayı bırakıp Rusya'ya karşı tezgâhladıkları İngiliz-Japon ittifakını imzalamaya sürükleyecekti.

İngiliz-Japon Anlaşması (30 Ocak 1902)

Militarist Japon iktidarının bu manevrası başarıyla sonuçlanmıştır. Nitekim, İngiltere ile Japonya, 30 Ocak 1902 tarihinde bir ittifak anlaşması imzalamışlardır.

Anlaşmanın 1. maddesi uyarınca taraflar, "herhangi bir üçüncü devletin saldırganca davranışları ve Çin'de ya da Kore'de patlak verebilecek kargaşalıklar tarafından tehdit altında bırakıldıkları takdirde" kendi çıkarlarını korumak üzere Çin'in ve Kore'nin iç işlerine müdahalede bulunma hakkını birbirlerine karşılıklı olarak tanımaktaydılar.

Anlaşmanın 2. maddesi, taraflardan biri Çin ya da Kore'deki çıkarlarını savun-

ma amacıyla üçüncü bir devletle savaşa tutuştuğu takdirde, öbür tarafın kesin bir tarafsızlık içinde kalmasını hükme bağlamaktaydı. Taraflardan biri 2 ya da daha fazla devletle savaşa tutuşma durumunda kaldığı takdirde ise, üçüncü maddeye göre öbür taraf bu tarafa askerî yardımda bulunmak zorundaydı.

Görüldüğü gibi İngiliz-Japon ittifak anlaşması, Japon diplomasisinin önemli zaferlerinden birini meydana getirmektedir. Gerçekten de bu anlaşma sayesinde Japonya, Rusya'ya karşı rahatça bir savaşa girme olanağına kavuşmaktaydı. Rahatça; çünkü hiçbir devlet, böyle bir anlaşmanın varlığını bile bile, artık sadece Japonya ile değil aynı zamanda İngiltere ile de bir savaş tehlikesini göze almaksızın Rusya'ya askerî yardımda bulunamazdı. Kaldı ki gene bu anlaşma sayesinde Japonya, ayrıca, Büyük Britanya'nın mali yardımını da sağlamaktaydı.

Bu durumda Rus diplomasisi, hemen Fransız hükûmetine başvurarak Paris'i, İngiliz-Japon anlaşması karşısında ortak bir eyleme çağıracaktır. Rus kuvvetlerinin Uzak Doğu olayları dolayısıyla Avrupa'nın uzağında kalmasını kendi açısından hiç de arzulanır bulmayan Fransız hükûmeti, gene de ürkek davranmış ve ancak 20 Mart 1902 tarihinde Petersburg'la ortak bir bildiri yayınlamaya razı olmuştur.

Söz konusu bildiride her iki hükûmet, iki eski müttefik sıfatıyla, "Çin'de yeni birtakım karışıklıkların ya da başka devletlerden gelebilecek saldırıların olanak kazandığını göz önünde tutmak zorunda kaldıkları için, çıkarlarını savunmak üzere gerekli tedbirleri almak hakkını saklı tuttuklarını" dosta ve düşmana açıklamaktaydılar. Aslında bu bildiri, gerçek anlamında bir taahhüt niteliğini taşımamaktaydı.

Nitekim, Fransa, müttefiki Rusya'ya Uzak Doğu sorunlarında hemen hemen hiçbir yardımda bulunmamıştır.

Rus Diplomasisinin Yeni Manevraları

1901 yılının yazında Çarlık hükûmeti Çin hükûmetiyle, belirli hak iddialarından birer birer vazgeçerek, Mançurya sorununa ilişkin müzakereleri yeniden başlatmıştır. Nitekim, 8 Nisan 1902 tarihinde de, Rus-Çin anlaşması imzalanacaktır: Bu anlaşma uyarınca Rusya, on sekiz aylık bir süre içinde ve üç aşamada Mançurya'daki Rus kuvvetlerini geri çekmeyi üstlenmektedir.

Çarlık diplomasisinin bu anlaşmadaki bütün başarısı, bir tek ihtiyat kaydını protokole aldırabilmek olmuştur: Mançurya'da karışıklık çıktığı ya da herhangi bir başka devletin düşmanca davranışlarıyla karşılaştığı takdirde Rusya, askerlerini geri çekme işini erteleyebilecektir.

1902 yılının yaz ayları sonuna doğru Japon hükûmeti, İto misyonunun mantıksal bir sonucundan ibaret bir öneride bulunmuştur Rus hükûmetine: Rusya'nın Kore üzerindeki Japon protektorasını tanımasına karşılık Japonya da Rusya'nın Mançurya'da ve ama yalnızca kurduğu demiryollarını savunma konusunda hareket özgürlüğüne sahip olduğunu kabul etmektedir. Bu öneriyi yetersiz olarak nitelemiştir Petersburg.

İşte bu tarihsel anda Rus Çarı II. Nikola, Bezobrazov tarafından yönetilen, alabildiğine sorumsuz, bir dalkavuk topluluğunun etkisi altındaydı tamamen. Ve bu

grup, Çarı, Rusya tarafından 1898 yılından beri Japonya'nın etkisi altına bırakılan Kore'ye, yeniden el koyması için kışkırtıyordu.

Nitekim, Bezobrazov kamarillası, Kore'de özel mülkiyet olarak alabildiğine geniş bir arazi elde etmeyi başarmıştı sonunda: Yalu ve Timin ırmaklarının havzalarını kaplayan bu arazi, Çin-Kore ve Rusya-Kore sınırı boyunca sekiz yüz kilometre üzerinde uzanmakta, yani kısacası bütün bu sınır boylarını içermekteydi. Resmî olarak bir özel kumpanya tarafından satın alınmıştı söz konusu topraklar; ama kumpanyanın arkasında Çarlık hükûmeti vardı ve hükûmet, korucu kılığı altında askerî birlikler sokmaktaydı bu topraklara.

Kore'de bir yandan işte bu sızma politikasını uygulayan Rus hükûmeti, öbür yandan da, 8 Nisan 1902 anlaşmasıyla saptanan mühlet sona ermiş olduğu hâlde, Mançurya'daki askerî kuvvetlerini geri çekme işini durmadan ertelemekteydi. Ve bütün bunlardan da önemlisi, Çarlık hükûmetinin askerî alandaki hazırlıkları, siyasal alandaki tutkularıyla orantılı olmaktan alabildiğine uzaktı.

İngiltere İle Rusya Arasında Yakınlaşma Girişimleri ve Bunların Başarısızlık Nedenleri

İngiliz-Japon ittifakını imzalamakla İngiltere, belli başlı rakiplerinden biri olan Rusya'yı vurabilecek güçte bir müttefik kazanmış bulunmaktaydı. Londra hükûmeti, bu ittifaktan hemen sonra da, 31 Mayıs 1902 tarihinde Transvaal'le barış anlaşması imzalayacaktır.

Japonya ile kurulan ittifak ve Boerlerle yapılan barış anlaşmaları, 1895 yılından beri kendisini büyük çapta köstekleyen zorluklardan kurtarmış oluyordu İngiliz emperyalizmini. Bir başka şekilde anlatalım: İngiltere için artık, en tehlikeli rakibi olan Almanya ile barış içinde yaşamak zorunluluğu diye bir şey kalmamaktaydı.

Bütün bu arada Almanya'nın deniz gücünü yükseltmek amacıyla uygulamaya giriştiği ikinci program, birçok siyaset adamının gözünü açmıştı İngiltere'de: Büyük Britanya kamuoyu artık iyice anlamış bulunuyordu ki, İmparatorluk için en korkunç tehlikeyi bundan böyle Almanya meydana getirmekteydi.

İlk iş olarak, bir İngiliz-Alman ittifakı kurmak üzere başlatılmış bulunan müzakereleri yarıda kesen İngiliz emperyalizmi, Alman rakibi ile açıktan açığa mücadeleye girmeye hazırlandığını belli ediyordu şimdi. Ve böylesine kudretli bir hasım karşısında Büyük Britanya diplomasisi elbette ki Rusya ile Fransa'yı da kendi safına çekmek için özel bir çaba harcamaya başlayacaktır.

Kraliçe Victoria 1901 yılında ölmüş ve onun yerine VII. Edward çıkmıştı İngiltere tahtına. Yeni Hükümdar, Veliahtlık döneminde, bir İngiliz-Rus yakınlaşmasının savunucusu olarak tanınmıştı. Nitekim, İngiliz diplomasisi, Japonya ile ittifak anlaşmasını imzaladıktan sonra, Ruslarla da anlaşmak üzere yeni bir girişimde bulunacaktır. Japonya ile yaptığı ittifakın Çarlık hükûmetini ciddi şekilde ürküttüğü fikrinde olan Kral VII. Edward, Rus diplomasisinin şimdi eskiye oranla İngiltere'ye daha çok yaklaşma ihtiyacı duyacağını hesaplıyordu.

İngiliz-Rus anlaşmazlığının asıl can alıcı noktası, Mançurya sorunuyla ilgili de-

ğildi hiçbir şekilde. Bu ülke İngiltere'yi sadece, bir tek açıdan kaygılandırmaktaydı: Günün birinde ilkin Pekin'e ve daha sonra da bütün Çin'e el koyabilecek kadar güçlenen Rusya tarafından bir tramplen olarak kullanılabilirdi Mançurya. İşte bundan dolayıdır ki İngiliz diplomasisi, Mançurya dışına taşmamak şartıyla ve yabancı ticaretine "açık kapı" ilkesini uygulamak kaydıyla, Rusya'nın bu bölgedeki "özel çıkarlarını" ve "kendine özgü durumu"nu kabul etmeye hazır bulunmaktaydı.

Bütün bu noktaları açıkça Petersburg'a bildiren İngiliz hükûmeti, karşılık olarak, Rusya'nın Afganistan'la 1901 yılında kurduğu diplomatik ilişkilerden vazgeçmesini istemekteydi. Bir de, Rusların Tibet'i kendi etki alanlarının dışında olarak kabul ve ilan etmelerini istiyordu Londra; yanı sıra da Güney İran'ı İngiliz etki alanı içinde gördüğünü açıklıyordu. Buna karşılık Kuzey İran'ı da Rusya'nın etki alanı içinde kabul ediyordu.

Anlaşıldığı gibi, İngilizlerin bütün bu hak iddialarının bir tek amacı vardır aslında: Hindistan sınırlarını, kendi kontrolü altında bulunan bir dizi tampon bölgeyle kuşatmak. Gelgelelim Rus hükûmeti, ne Afganistan'la kurduğu iyi ilişkileri bozmaya ve ne de İran'ın bir kısmını İngiltere'ye bırakmaya razı olamazdı. Dolayısıyla da, Petersburg, İngiliz önerilerini kabul edilemez olarak niteleyecek; ama iki ülke arasındaki müzakereleri de 1903 yılı boyunca sürdürmekten geri kalmayacaktır.

İngiliz-Rus pazarlıkları, 1904 yılının başında Japonya'nın Rusya'ya karşı başlattığı ani saldırı sonucunda yarım kalmıştır.

3. RUS-JAPON SAVAŞI

İki Ülke Arasında Yeni Pazarlıklar

İngiltere ile Rusya arasında sürdürülen müzakereler karşısında Japonya, Rus-Japon anlaşmazlığını silah yoluyla çözme ve bu çözümü de bir an önce gerçekleştirme kararına varacaktır.

1903 yılının Ağustos ayında Japonlar, Rusya ile yeniden müzakere masasına oturmuşlardır. İki ülke arasında pürüzsüz bir anlaşmanın sağlanabilmesi için Japon hükûmeti, Kore üzerinde fiilî protektora anlamına gelen kesin nüfuzunun tanınmasından gayrı, Kore demiryolu hattının Japonlar tarafından Niu-Çuan-Şanghay-Huang Çin demiryolu hattı ile birleştirilmesine Rusların karşı çıkmamalarını istemekteydi. Böylece Japonlar, Mançurya'nın güneyine de el atmak niyetinde olduklarını belirtmekteydiler açıkça ve Petersburg, elbette ki buna razı olmayacaktı.

Rus tarafı, eskiden olduğu gibi şimdi de, Kore boğazında gemi yüzdürme özgürlüğünün tanınması ve Japon askerlerinin Rusya-Mançurya arasındaki sınır bölgesine; yani 39. enlem dairesinin kuzeyine geçirilmemesi koşuluyla, Kore üzerindeki Japon protektorasını tanımaya hazırdı. Buna karşılık Ruslar da, Japonya'nın, Mançurya'yı, "bütün bakımlardan Japon çıkar bölgesinin dışında"(44) ilan etmelerini islemekteydiler.

Gerçekten de Rus diplomasisi, Mançurya sorununun yalnızca Rusya ile Çin'i ilgilendirdiğini, dolayısıyla da, Japonya'nın bu ülkenin işlerine müdahalede bulunma hakkı olmadığını savuna gelmişti öteden beri. Buna karşılık Japonlar, yapılmasına çalışılan Rus-Japon anlaşmasının pürüzsüz olabilmesi için, Rusya ile Japonya'nın Kore'deki karşılıklı durumlarının değil, Mançurya'daki karşılıklı durumlarının da belirlemesi gerektiğini ileri sürüyordu.

Nitekim, Japon hükûmeti 23 Aralık 1903 tarihinde Moskova'ya verdiği bir notada, daha çok bir ültimatomu anımsatan bulanık terimlerle, "kendisini, Çarlık hükûmetinden, önerisini bu doğrultuda bir kez daha göz önüne almasını istemek zorunda duyduğunu"(45) bildirmekteydi.

Bunun üzerine Rus hükûmeti, ödün verme yoluna girecek; ama artık niyeti iyice bozmuş olan Japonlar, yeni isteklerde bulunacaklardır. Hazırlıksızlığının tam bilincinde olan Rus hükûmeti, bu yeni Japon notasına da uzlaşmacı bir cevap vermeyi kararlaştırmış; ama cevabın kaleme alınışını bir süre için geciktirmiştir.

Japonların da istediği bundan başka bir şey değildir zaten. Nitekim, Tokyo, 13 Ocak 1904 tarihli notasına cevap gelmediği gerekçesiyle, Rusya ile diplomatik ilişkilerini kesmek zorunda kaldığını 6 Şubat 1904 günü bütün dünyaya açıklamıştır. Japonya iki gün sonra da, artık bir gelenek hâline soktuğu üslubu uyarınca savaş ilanına gerek duymadan, Port-Arthur ve Çemulpo koylarında demirli yatan Rus donanmasına karşı giriştiği ani bir saldırıyla savaşı başlatacaktır.

Savaş Başlangıcında Uluslararası Durum

İki ülkenin Uzak Doğu'daki etki alanlarını yeniden bölüşmek üzere girişilen ve Çarlık Rusya'sının kesin yenilgisiyle sona erecek olan savaş, işte böylece başlamaktaydı.

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere, kesinlikle Japonya'yı desteklemekteydiler bu savaşta. Fransa ise, müttefiki Rusya'ya hatırı sayılır bir siyasal yardımda bulunmaktan çekinmişti. Buna karşılık Rusya, Almanya'nın tarafsızlığını sağlamış bulunuyordu ki, bu da Batı sınırlarını güvenlik altına alıyordu. Kendi yönlerinden Almanlar da, Rus kuvvetlerinin küçümsenmeyecek bir bölümünün Uzak Doğu ile "haşır neşir" oluşundan dolayı mutluluk içindeydiler.

Rusya, aynı zamanda, Balkanlar'da Avusturya'dan gelebilecek herhangi bir sürprize karşı da güvenlik altına almıştı kendisini: Gerçekten de 1897 yılında iki ülke arasında yapılmış olan anlaşmayı tamamlamak üzere, 1903 yılı sonbaharında Rus Çarı II. Nikola ile Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz-Joseph, Mürzsteg'de buluşmuş ve karışıklıkların bir türlü dinmediği Makedonya'da ortak bir politika gütme kararı almışlardı.

İki ülke arasında ki, Balkanlar'ın kaygan toprağında, her an patlak verebilecek bir çatışmayı önlemek amacındaydı bu ek anlaşma: Japon savaşına iyice dalmış olan Rusya'nın çıkarı, bu bölgedeki çalkantılardan sakınmaktı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise, yüzyıl sonuna doğru ülkenin içinde baş gösteren ulus çatışmaları dolayısıyla, barışa ihtiyaç duymaktaydı.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

"ÜÇLÜ İTİLAF"IN KURULUŞU"

1. İNGİLİZ-FRANSIZ ANLAŞMASI

İngiliz Diplomasisinin Yeni Tutumu

Japonya ile bir ittifak kurup Uzak Doğu'daki çıkarlarının bu sayede Japon silahları tarafından korunacağı konusunda güvence alan ve, 1902 yılında da, Güney Afrika'daki tasalarından nihayet kurtulan İngiliz diplomasisi, Almanya ile her ne pahasına olursa olsun barış hâlinde kalmanın artık zorunlu olmaktan çıktığı kararına varmıştır.

İngiliz politikasındaki bu köklü değişikliğin ilk belirtilerinden biri, Londra hükûmetinin Bağdat demiryolu konusundaki tutumunu birden bire değiştirmesidir.

Gerçekten de o ana değin bu girişime hiçbir şekilde engel olmaya kalkışmamıştı İngiltere. Tam tersine, İngiliz sermayesinin de bu işe katılması konusunda bankacılar arasında pazarlıklar sürdürülüyordu; demiryolunun yapımında büyük güçlüklerle karşılaşmıştı Deutsche Bank; dolayısıyla da Almanlar, İngiliz sermayesinin katkısını ciddi şekilde istiyorlardı.

Ama 1903 yılının Nisan ayında bu müzakereler kesilecektir. Bunun yanı sıra da Büyük Britanya basını, Bağdat demiryolunun Almanları Hindistan kapılarına getiren bir araçtan başka bir şey olmadığı temasını işlemeye koyulmuştur ısrarla. Ve İngiliz hükûmeti, bu tasarının gerçekleşmesini engellemek için tüm gücünü seferber etmiştir.

Aslında Bağdat demiryolu, İngiliz-Alman uzlaşmazlığının bütünü içinde belirli bir ayrıntıdan başka bir şey değildi. Dünyanın yeni baştan köklü bir bölüşümü için giriştikleri mücadele, tam bir uçurum açmış bulunmaktaydı iki ülke arasında ve İngiliz diplomasisi, artık kaçınılmazlığı ortaya çıkmış olan bir Avrupa savaşı için kendine müttefikler aramaya girişmişti.

Almanya ile böylece sürdürmeye koyulduğu amansız rekabet, İngiltere'yi eski düşmanı Fransa ile ve mümkün olduğu takdirde de Rusya ile yakınlaşma kurmaya zorlamaktaydı. Sömürge topraklarını Almanlara bırakmaya hiç de istekli değildi İngiliz hükûmeti. Oysa Alman diplomasisi, İngilizlerden bu alanda çeşitli ödünler koparmak için daima İngiliz-Fransız ve İngiliz-Rus anlaşmazlıklarından yararlana gelmişti hep; işte şimdi Londra, bir İngiliz-Fransız ve bir İngiliz-Rus anlaşmasıyla, Berlin'i bu olanaktan yoksun kılmak yoluna gidiyordu.

1904 yılında patlayan Rus-Japon savaşı, emperyalist devletlerin İngiltere ile Almanya tarafından oluşturulan bu iki karşıt kutup çevresinde toplanmalarını hızlandırmıştır.

Bu arada İngiltere'de Salisbury'nin yerini almış olan Dışişleriyle görevli Devlet bakanı Lansdowne, Fransa ile yapılacak bir anlaşmanın, bu ülkenin Rus-Japon savaşına karşı takınmış olduğu tarafsızlık tutumunu pekiştireceği inancına varmıştı. Ve Fransa'nın bu konudaki tarafsızlığı çok önemliydi; çünkü herhangi bir devletin Rusya lehinde bu savaşa müdahalesi demek, İngiliz-Japon anlaşmasına göre, İngiltere'nin o saat savaşa katılması demekti.

VII. Edward'ın Paris Gezisi

Bu dönemde bir İngiliz-Fransız ve bir İngiliz-Rus yakınlaşmasının gerekliliğini savunanların başında, doğrudan doğruya İngiltere Kralı VII. Edward yer almaktadır. Büyük Britanya Hükümdarında, bu yakınlaşmanın, İngiliz çıkarları bakımından vazgeçilmez olduğu kanısına, bir de Alman İmparatoru II.Wilhelm'e karşı beslenen, kişisel bir düşmanlık duygusu da eklenmektedir.

Gerçekten de VII. Edward, uzun süreden beridir İngiltere'nin ana düşmanı görüyordu Alman İmparatorunu: Hem gittikçe artan kudreti ve hem de sömürge edinmek için baş vurduğu kuşkulandırıcı şantajlarıyla, İngiliz Hükümdarını gerçekten ürkütmekteydi. Nitekim, Bülow "**Anı"lar**ında şöyle yazmaktadır:

"Alabildiğine eski bir büyük bankanın sahibi, kendisinden daha az soylu, sevimsiz ama alabildiğine çalışkan bir genç rakibin karşısına dikildiğini görünce ne duyarsa, Alman sanayinin, Alman ticaretinin ve Alman donanmasının kudretli gelişimi karşısında İngiliz Kralı da aynı şeyleri duymaktaydı."(46)

Aslında İngiliz Anayasası, Hükümdarın dış politikaya el atmasını hemen hemen olanaksız kılmaktadır; buna rağmen VII. Edward, Büyük Britanya'nın eski rakipleriyle barışıp işbirliği yapmasında gerçekten büyük bir rol oynamıştır. Ağzının tadına düşkün ve her buluşu bir ayrı moda yaratacak kadar giyim meraklısı olan bu Hükümdar, aynı zamanda diplomat yeteneklerine de sahip zeki ve becerikli bir adamdı. Ve hemen bütün Avrupa ülkelerinin yüksek sosyetesi tarafından kendisine beslenen hayranlık, Hükümdarın diplomasi alanındaki başarılarını bir kat daha kolaylaştırmaktaydı.

VII. Edward, 1903 yılının baharında, Paris'e gelmiştir. Bu gezinin büyük çapta bir İngiliz-Fransız dostluk gösterisi niteliğine bürünmesi için elinden geleni yapacaktır İngiliz Hükümdarı: Nitekim, Hükümdar, iki ülke arasındaki eski çekişme çağının artık çoktan kapanmış olduğunu ve şimdi İngiltere ile Fransa'nın el ele vermek zorunda bulunduklarını açıkça ilan etmiştir.

Fransa'nın çıkarları bakımından, bir İngiliz-Fransız yakınlaşması, İngiltere için olduğundan çok daha önemliydi: Bekleyecek hâli kalmamıştı Fransa'nın; çünkü Japon savaşı, Rus kuvvetlerini Alman sınırından uzaklaştırmış ve Fransa'yı o korkunç doğu komşusuyla karşı karşıya bırakmıştı yeniden.

Fransız Diplomasisinin İtalya'ya Yönelik Girişimleri

Şu noktayı da unutmamak gerekir ki bütün bu dönem boyunca Fransız diplomasisi, İtalya'yı Üçlü İttifak'tan koparmak için, büyük çaba harcamış ve bu ça-

balarında da başarısız kalmamıştır. Bilindiği gibi Fransa, 1885 yılından beri bir gümrük savaşı yürütmekteydi. Ve böylece İtalya'nın zaten zayıf olan ulusal ekonomisini büsbütün sarsarak, bu ülkeyi Üçlü İttifak'tan ayrılmak zorunda bırakacağını hesaplıyordu Paris. Fransız hükûmeti ile Fransız bankacıları, bu ayrılışın bir an önce gerçekleşmesi için el ele çalışmaktaydılar.

İki ülke arasındaki soğukluk, İtalyan hükûmetinin, Kuzey sanayi burjuvazisinin çıkarlarını savunmak üzere Fransız yapımı malların ithalini önleyici bir kampanya açmasıyla başlamıştı. İtalyanların bu tutumuna karşı Fransız hükûmeti de, İtalyan tarım ürünlerinin, Fransa'ya sokulmasını önlemek için tedbirler almıştı hemen. Ve sonuç, iki ülke arasında tam bir gümrük tarifeleri savaşının patlaması şeklinde belirmişti.

Aynı zamanda Fransız bankaları, İtalyan hisse senetleri ve tahvillerine karşı da tam bir kampanya açınca, İtalya'da iflaslar birbirini kovalayacak ve zaten sarsıntılı durumda olan İtalyan devlet hazinesi büsbütün allak bullak olacaktır.

XIX. yüzyılın sonlarına kadar Alman sermayesi, İtalyan maliyesini bir derece destekleyebilmiştir. Ama yüzyıl sonlarında Fransız baskısı amansız bir şekilde duyurmaya başlamıştı artık kendini. İşte bütün bu zorlukların sonucu olarak İtalya, daha XIX. yüzyıl sonlarında Fransa'ya yaklaşmak için çeşitli girişimlerde bulunacaktır. Bu tutum da Almanya üzerinde apaçık bir şantaj hâli yaratmıştır. Nitekim, İtalyan hükûmetleri, bu şantajı sürdürerek Almanya'dan hem kesintisiz bir ekonomik yardım, hem de çeşitli siyasal garantiler koparmışlardır.

1896-1898 yıllarında büyük ekonomik ve mali ihtiyaçların yanı sıra, Habeş yenilgisi de, Fransa ile uzlaşma yolunda kesin adımlar atmaya zorlamıştır İtalya'yı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, İtalya, Tunus üzerindeki Fransız protektorasını tanımış bulunmaktaydı; bunun karşılığı olarak da Fransa ile bir ticaret anlaşması imzalamıştı iki yıl sonra. Fransa ile İtalya arasındaki gümrük tarifeleri savaşı böylece son buluyordu.

1900 bunalımı, Alman sermayesinin İtalya'ya desteğinin devamını olanaksız kılacaktır. İşte bu durumdan yararlanmasını bilen Delcassé diplomasisi İtalya üzerinde baskısını yoğunlaştıracaktır. Nitekim, İtalya'yı iflastan kurtaran, Fransız kredileri olmuştur.

Aynı zamanda da Delcassé, Kuzey Afrika'nın bölüşümü için bir anlaşma önermekteydi İtalyanlara: Paris, Fas'ın Fransızlar tarafından fethinin İtalyanlarca tanınması karşılığında, Trablusgarp üzerindeki İtalyan "hak"larını tanımaya hazır olduğunu söylemekteydi. Ve iki ülke arasında bu konuda, 15 Aralık 1900 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştı.

İtalya'nın Üçlü İttifaktan Koparılışı

ve İngiliz-Fransız Anlaşmasının İmzalanması

1 Kasım 1902 günü Fransa, İtalya ile ikinci bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma gereğince taraflar, "bir ya da birçok devletin dolaylı ya da dolaysız saldırısına uğradıkları takdirde kesin bir tarafsızlık içinde kalmayı" karşılıklı olarak taahhüt etmektey-

diler. Ayrıca anlaşmadaki bu "kesin tarafsızlık" maddesi, taraflardan birinin "dolaysız bir kışkırtma sonucunda bir üçüncü devlete savaş ilan etme zorunluluğunda kalacağı" durumları da kapsamaktaydı. Söz konusu durumda kışkırtma ile karşı karşıya kalan taraf karşı tarafı savaş açma niyetinden haberli kılacak; karşı taraf da böylece, ortada gerçekten "dolaysız bir kışkırtma" olup olmadığını değerlendirebilecekti.

Görüldüğü gibi bu ikinci anlaşma, Üçlü İttifak anlaşmasının lafzına aykırı düşmemekle birlikte, Üçlü İttifak'ın geçerliliğini sıfıra indirmektedir. Çünkü Üçlü İttifak anlaşmasına göre İtalya, Almanya'ya, Fransa tarafından "dolaysız kışkırtma" olmaksızın saldırıya uğradığı takdirde de askerî yardımda bulunmayı üstlenmekteydi. Şimdi ise aynı İtalya, Almanya'dan gelecek "dolaysız bir kışkırtma" hâlinde bile Fransa'ya tarafsızlık taahhüdünde bulunuyordu. Ve İtalya, bir Fransız-Alman çatışması çıktığı takdirde taraflardan hangisinin kışkırtmacı durumunda olduğuna karar vermek hakkını saklı tutmaktaydı.

1902 anlaşması, Almanya ile bir savaşa hazırlık açısından bakılınca, Fransız diplomasisinin önemli başarılarından biri olarak kabul edilebilir. Ama hiç şüphesiz ki Fransa için, Rusya'nın yardımını sağlamaksızın, savaş gücü herkesçe bilinen bir İtalyan ordusunun tarafsızlığını elde etmek bir Fransız-Alman savaşını kazanmaya yetmemektedir.

Fransız Cumhurbaşkanı Loubet'nin İngiltere Gezisi ve İngiliz-Fransız Anlaşması

1903 yılı yazında Fransa Cumhurbaşkanı Loubet, Kral VII. Edward'ın Paris ziyaretini iade amacıyla Londra'ya gitmiştir. Cumhurbaşkanına bu gezisinde, İngiliz-Fransız yakınlaşması fikrinin Fransa'daki önderlerinden biri olan Dışişleri Bakanı Delcassé eşlik ediyordu. Delcassé ile Foreign Office Başkanı Lansdowne arasında başlayan pratik müzakereler, Fransız ziyaretçilerin dönüşünden sonra da, Lansdowne'la Fransa'nın Londra büyükelçisi Paul Cambon arasında sürdürülecektir.

Fransa ile İngiltere arasında o ana kadar derin ayrılıklar yaratmış bulunan köklü sömürge uzlaşmazlıklarını ortadan kaldırmak gerekiyordu her şeyden önce. Gerçekten de iki ülke arasında varılan anlaşma, tam bir sömürge bölüşümü şeklini alacaktır. Nitekim, Lenin, şöyle nitelemiştir bu anlaşmayı:

"İngiltere ile Fransa arasında imzalanan anlaşma, aslında, Afrika'nın bu iki ülke arasında bölüşülmesinden başka hiçbir anlam taşımamaktadır."(47)

8 Nisan 1904 tarihinde imzalanan bu anlaşma, diplomatların elinden o güne değin çıkmış olan en ilginç belgeydi hiç şüphesiz. Anlaşma iki bölümden meydana geliyordu: Birinci bölüm, dünya kamuoyuna bir bildiri ile açıklanacak; ikinci bölümse iki ülke arasında gizli tutulacaktı. Açıklanan bölümün 1. maddesi Mısır ve Fas'la ilgiliydi ve şöyle diyordu:

"Fransa Cumhuriyeti hükûmeti, İngiltere'nin Mısır'daki hareket özgürlüğünü, bu ülkenin Büyük Britanya kuvvetlerince işgaline bir son verilmesini isteyerek ya da herhangi bir başka şekilde engellemeye kalkışmayacağını açıkça bildirir."

İngiltere ise Mısır karşılığında, Fas'ın büyük bir kısmına el koyma hakkını tanımaktaydı Fransa'ya. Açıklanan metnin 2. maddesi şöyle diyordu:

"Fransa Cumhuriyeti hükûmeti, Fas'taki siyasal durumda herhangi bir değişiklik yapma niyeti taşımadığını açıkça bildirir. Kendi yönünden Majeste İngiliz Kralının hükûmeti de bu ülkede genel asayişi sürdürme ve Fas'a ihtiyaç duyduğu bütün yönetimsel, ekonomik, mali ve askerî reformlar için yardımda bulunma işinin yalnız Fransa'ya ait olduğunu kabul eder ve bu konuda Fransa'nın hareket özgürlüğüne hiçbir şekilde ket vurmayacağını açıkça bildirir."

Gizli anlaşma metninin maddeleri ise, açıklanan metindeki 1. maddenin tersine olarak, gerek Fas'ta ve gerekse Mısır'da "siyasal durum"u değişikliğe uğratma olasılığını öngörmekteydi. Bu olasılık gerçekleştiği takdirde, taraflardan her biri demiryolları, gümrükler vs, konularına ilişkin ticari çıkarlarını savunmakla yetinecek; Süveyş Kanalı'nda gemi yüzdürme özgürlüğünü zedelemeyecek ve Cebelitarık kesimindeki Fas kıyılarını tahkim etmeyecekti.

Bu maddenin gerçek anlamı, gene gizli metnin 3. maddesinde açıklığa kavuşmaktaydı. Gerçekten de 3. maddede Melilla, Ceuta ve öbür müstahkem mevkilerin, Fas Sultanının hükümranlığı altından çıktıkları gün İspanya'nın etki alanı içine alınacağı belirtiliyordu. Besbelliydi ki bu maddeyle İngiltere, Fas'ın Fransız egemenliği altına geçmesi hâlinde, Cebelitarık Boğazı'nın güney kıyılarına Fransızlar tarafından el konulmasını önlemek amacındaydı.

Gizli bir başka madde de Siyam'ı, Menam Irmağı'yla ayrılan iki etki alanına bölmekteydi. Daha sonra sıralanan maddelerse, iki ülke arasındaki öbür sömürge sorunlarını çözüme bağlamaktaydı.

Böylece, 8 Nisan 1904 anlaşması, henüz "boş" duran son sömürge topraklarını da İngiltere ile Fransa arasında bölüştürüyordu. Burada asıl önemli olan da şuydu: Aralarındaki bütün anlaşmazlıkları çözüme ulaştırmakla bu iki ülke, Almanya'ya karşı ortaklaşa harekete geçme olanağını yaratmaktaydılar. Gerçi anlaşmanın ne açık, ne de gizli metninde Almanlara karşı böyle bir işbirliğinden katiyen söz edilmiyordu; ama işin bu yanı apaçık ortadaydı gene de. 8 Nisan 1904 anlaşmasına birinci sınıf bir tarihsel belge önemini kazandıran da buydu. Nitekim, Lenin bu anlaşmayı şöyle tanımlıyordu.

"İngiltere ile Fransa, aralarındaki pazarlığı sonuca bağlayarak Almanya'ya karşı savaşa hazırlandıklarını ortaya koymaktadırlar."(48)

2. İNGİLİZ-FRANSIZ ANLAŞMASININ İLK SONUÇLARI

Almanya ile Rusya Arasında Bir İttifak İçin Yapılan Girişimler (1904 Yılı Sonu)

Fransa ile İngiltere arasında imzalanan bu anlaşma dolayısıyla Almanya'nın kendini doğrudan doğruya tehdit altında duyması elbette ki şaşırtıcı değildir.

Almanya için iki ayrı açıdan önemliydi bu sorun: İlk olarak, Fas gibi henüz el değmemiş koskoca bir pastanın kendisine bir küçücük dilim bile ayrılmaksızın gözü önünde bölüşülüp yutulmasına boyun eğmek zorunda bırakılıyordu Alman emperyalizmi. İkinci olarak da, bir İngiliz-Fransız işbirliği, Almanya'nın saldırgan tutkularına karşı en ciddi engeli meydana getirmekteydi.

Fransa ile yapılan bu anlaşmadan sonra İngiliz deniz kuvvetleri komutanlığı, yüz altmışa yakın savaş gemisini Büyük Britanya kara sularında toplamıştır. Daha önce dağınık hâlde bulundukları çeşitli sömürge kıyılarından ve özellikle de Akdeniz'den getirilmişti bu gemiler; çünkü 1904 anlaşmasından sonra Akdeniz'deki İngiliz ulaşım yolları, ciddi bir saldırı tehlikesi altında kalmaktan kurtuluyordu.

Ayrıca İngiltere, 1903 yılından itibaren Almanya'ya bakan doğu kıyılarında deniz ve kara kuvvetleri için üsler kurmaya başlamıştır. Oysa o güne değin İngiliz donanmasının belli başlı üsleri, Fransa'ya bakan Manş kıyılarında kurulu bulunmaktaydı.

Ani bir saldırıyla Alman donanmasını toptan batırmanın daha doğru olup olmadığı sorunu da tartışılmaya başlanmıştı İngiliz askerî çevrelerinde. Böyle bir saldırı fikrini savunan komutanlar, bir vakitler Kopenhag koyunda Danimarka donanmasına karşı girişilen harekâtın başarısını ve Büyük Britanya İmparatorluğu'na sağladığı kazançları örnek gösteriyorlardı.

Bu saldırı tasarısının yankıları Almanların kulağına ulaşmakta gecikmemiştir. Nitekim, Alman İmparatoru II.Wilhelm, 23 Kasım 1904 günü şunları yazıyordu Bülow'a:

"İngiltere'de bize karşı gittikçe artan hırçınlık konusunda bugün yeni raporlar aldım; basın, artık gizlemeye de gerek görmeksizin, açıktan açığa bir baskın fikrini işlemekte; aynı konunun İngiliz deniz kuvvetlerine mensup subay hanımlarının sohbetlerinde de tartışıldığı bildirilmekte. Bu hanımların inancına göre bize, donanmamızın İngiltere tarafından kolayca batırılabileceği şu sıralarda savaş açılması gerekmekteymiş; yoksa iki yıl sonra iş işten geçmiş olurmuş."(49)

Aslında İngiliz hükûmeti hiçbir zaman bu yolda bir karar almış değildir. Ama amiral Fisher ve deniz kuvvetleri birinci sivil Lord'u Lee, askerî açıdan en uygun davranışın, düşmana birden bire ve habersiz olarak öldürücü bir vuruş indirmek olduğunu açıktan açığa savunmaktaydılar. Lee, bu konudaki inancını şöyle açıklıyordu:

"Bugün savaş patladığı takdirde İngiliz donanması, düşman daha gazeteleri açıp da savaş ilanını okumaya bile vakit bulmaksızın, ilk darbeyi indirebilecek güçtedir."(50)

Üçlü İtilaf'ın oluşumuna karşı belirli bir tepki göstermemişti başlangıçta Almanlar. Ama Çarlık Rusya'sının Japonlara karşı verdiği savaşta ardı ardına başarısızlıklara uğraması, çok geçmeden Alman emperyalistlerinin bu konudaki iştahını yeniden kabartacaktır. Ve Holstein tarafından temsil edilen Alman diplomasisi, İngiliz-Fransız anlaşmasına cevap olarak, diplomatik bir karşı manevra tasarlamıştır.

Rusya ile yeniden bir ittifak kurma denemesine karar verecekti Berlin hükûmeti.

Bülow ve Holstein, öteden beri güde geldikleri İngiltere ile Rusya arasındaki baskül politikalarının bir yanılgı olduğunu, biraz geç de olsa kavramış bulunuyorlardı. Ayrıca da Rusya'ya yanaşma bakımından en uygun zamanı seçiyordu Almanya; çünkü Japonya'ya karşı amansız bir savaş içinde bulunan Rusya, Almanya ile dostça ilişkilerini elbette sürdürmek isteyecekti.

Rusya'nın bu durumunu tam bir fırsat olarak değerlendiren Alman diplomasisi, bunu, elde edebildiğince fazla ödün koparmak yolunda başarıyla kullanmıştır. Alman "dostluğu"na Rusya tarafından ödenen ilk fiyat, Almanların Rusya'ya âdeta zorla kabul ettirdikleri 1904 ticaret anlaşması olmuştur.

Gerçekten de Almanlar Çarlık hükûmetini, içinde bulunduğu zorluklardan yararlanarak, Alman yapımlı ithal mallarına koyduğu gümrük vergilerini indirmeye zorlamışlardır. Alman fabrika ürünlerine ve sermayesine Rusya'da geniş pazarlar açan bu anlaşma, ulusal Rus ekonomisi üzerindeki Alman etkisini büsbütün ağırlaştırmaktaydı.

Alman hükûmeti, Rusya'nın Almanya'ya bağımlılığını bir kat daha arttıracak olan, bir başka girişimde daha bulunacaktı ayrıca: Çarlık hükûmeti, amiral Rojdestvenski komutasındaki Rus filosunu Uzak Doğu'ya gönderdiğinde, Berlin, Alman armatörlerini sefer hâlindeki Rus savaş gemilerinin kömür ikmaliyle görevlendirmişti. Bu ikmal, Alman diplomasisi tarafından Rusya'ya karşı ikinci bir baskı aracı olarak kullanılacaktır.

Hull Olayı ve Alman Diplomasisinin Tutumu

1904 yılı Ekim ayı sonlarında meydana gelen beklenmedik bir olay, İngiltere ile Rusya arasında birdenbire bir çatışmaya yol açacaktır.

Japon torpidolarının Kuzey Denizi'nde kendisini beklediği yolunda ajanlarından aldığı yanlış bilgilere inanan ve ani bir hücuma uğramaktan çekinen amiral Rojdestvenski, Hull yakınlarındaki Doggerbank'ta karşılaştığı ve o telaş içinde Japon torpidoları sandığı İngiliz balıkçı gemilerini top ateşine tutmuştur. Hull olayı böylece başlayacaktır. İngiltere hükûmeti, olayı diplomatik yoldan protesto etmekle yetinmeyecek; askerî hazırlıklara da girişecektir.

Avının üzerine çullanmak için tıpkı bir yırtıcı hayvan gibi fırsat kollamakta olan Alman diplomasisi bakımından eşi az bulunur bir fırsattı bu olay. Nitekim, Berlin hükûmeti, bu olaydan yararlanarak bir sıçrama yapmaya karar verecektir.

Nitekim, doğrudan doğruya İmparator II.Wilhelm, Çara bir telgraf çekerek, İngiltere'nin, Almanya tarafından, Rus savaş donanmasına yapılan kömür ikmalini engelleme niyetinde olduğunu bildirmiş ve II. Nikola'ya, ortak bir anlaşmayla bu tür hak iddialarına artık bir son verme çağrısında bulunarak, bu amaçla, Fransa'yı, Büyük Britanya'ya ortaklaşa bir direnç için Almanya ve Rusya'nın safında yer almaya zorlamak üzere, hemen birlikte harekete geçmeyi önermişti.

Ne var ki Çar ve hükûmeti, Rusya'nın İngiltere ile askerî bir çatışmaya girme olasılığı karşısında sevinçten çok dehşete kapılmaktaydılar. Gene de Çar II. Nikola, önerilen fikre katıldığını bildirdi telgrafla Alman imparatoruna ve hemen

bir ittifak anlaşması tasarısı hazırlatarak Petersburg'a yollaması dileğinde bulundu. II.Wilhelm tarafından verilen cevap, şöyle kaleme alınmıştı:

"Sevgili Niki! Hatırşinas telgrafınla, güç bir anda sana yararlı olabileceğimi bana gösterdiğin için gerçekten sevinç duydum. Hemen Şansölyeyi çağırdım ve ikimiz, senin arzuna uyarak ve büyük bir gizlilik içinde, kimseye en ufak bir açıklamada bulunmaksızın, baş başa oturup anlaşmanın üç maddesini kaleme aldık. Dilerim işler senin de istediğin gibi yürüsün ve birlik olalım."(51)

Bu mesajla birlikte gönderilmiş bulunan ittifak tasarısı ise şu önemli noktaları hükme bağlamaktaydı:

"İki İmparatorluktan biri, bir Avrupa devleti tarafından saldırıya uğradığı takdirde, müttefiki ona elindeki bütün kara ve deniz kuvvetleriyle yardımda bulunmayı kabul ve taahhüt eder. Ayrıca taraflar, böyle bir durumda, Rus-Fransız ittifak anlaşması hükümleri gereğince üstlenmiş olduğu yükümleri hemen Fransa'ya hatırlatarak, Fransız hükûmetinin bu hükümlere uygun bir şekilde davranmasını sağlamak için ortak çaba harcayacaklardır."(52)

Rus Diplomasisinin Karşı Önerileri

II. Nikola ve Lamsdorf, Berlin'in hazırladığı ittifak tasarısında belirli birtakım değişiklikler yapılmasını önermişlerdir ilkin. Ama çok geçmeden Petersburg'da bir duraksama baş göstermiştir: Acaba tasarı metnini önceden Fransızlara iletmek daha doğru bir iş olmayacak mıdır?

Çar, II.Wilhelm'e bu hususu bildirmekten geri kalmamıştır. Aslında bu, müzakerelerin, başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûm olduğunu göstermekteydi; çünkü Almanya, Fransız hükûmetini inandırma yoluyla bu işe razı etmeyi değil, tam bir oldubitti karşısında bırakmayı istemekteydi.

Nitekim, haberi alan Alman İmparatoru, Şansölyesine şunları yazıyordu:

"Sevgili Bülow, bu notla birlikte Çarın hemen biraz önce gelen ve oturup Cuno ve Hohenlohe ile çözdüğümüz şifreli bir telgrafını da gönderiyorum. Welches'lerden dolayı "tüyleri diken diken" olmaya başlamış gene Majestelerinin ve tam bir gevşek adam olduğu için, onların izni olmaksızın anlaşmayı imzalamak niyetinde değil; yani bu ittifakı onlara karşı yapmış duruma düşmek istemiyor. Oysa benim fikrimce, "Bizim Nazenin" anlaşmaya imzayı atmadan önce Paris'in bu işi katiyen duymaması gerekli. Delcassé'nin bunu haber alması demek, Fransız Dışişlerinin Cambon'a hemen bir telgraf çekmesi demektir. Ve hemen o akşam da *Times* ile *Figaro,* bağıra çağıra açıklarlar durumu ve işi bozarlar... Olayların akışı karşısında çok sıkkınım, ama katiyen şaşkınlık duymuyorum; çünkü Welches'ler karşısında "bizimki"nin nutku tutulur daima."(53)

Nitekim, olayların gelişme tarzı, Alman imparatorunun kuşkularını yalanlamayacaktır. Şöyle ki:

2 Aralık tarihinde Almanya, Petersburg'a açık bir soru yönelterek, Rus donanmasına yapılan kömür ikmalinden dolayı Büyük Britanya ile sıcak çatışma hâline girdiği takdirde, Rusya'nın tutumunun ne olacağını öğrenmek istiyordu. Ve Rusya,

bu takdirde Almanya'ya askerî yardımda bulunma garantisi vermeden edemeyecekti bu sefer.

Petersburg Hükûmeti Rus-Alman İttifakından Cayıyor

Rus hükûmeti niye caymıştır Almanya ile bir ittifak kurmaktan? Almanya ile ittifak, Fransa'dan kopuş anlamına gelecek ve Rusya'yı da Alman politikasının dümen suyuna sokacaktı. Petersburg'daki isteksizliğin belli başlı nedeni buydu gerçi, ama bir başka nedeni daha vardı işin: Rus Çarlığının mali bakımdan Fransız sermayesine bağımlı oluşu.

Nitekim, Almanya ile başlatılan ittifak müzakereleri sırasında Rus Maliye Bakanı Kokovtsev tarafından Çara verilen rapor, (54) şu noktayı açıkça belirtiyordu: Ruslara açık üç para piyasası olan Paris, Berlin ve Amsterdam'daki bütün kaynaklar kullanıldığı takdirde bile 1905 yılı boyunca ancak 500 milyon rublelik bir kredi sağlanabilirdi ki, bu da olsa olsa sekiz aylık bir savaşa yeterli olabilirdi. Ve ayrıca yıllık bütçenin en az kırk milyon ruble açık vereceğini hesaplamıştı Kokovtsev.

Rusya'nın Alman piyasasından sağlamayı umabileceği 500 milyon rubleden ne çekilebilecekse çekilmiş bulunmaktaydı. Rusya'ya bir sonraki yıl (1905) boyunca küçük dilimler hâlinde gelecek olan 231 milyon ruble tutarındaki yeni istikrazın yatırımına başlıyordu Almanya. Geri kalan 270 milyon rubleye gelince, Alman sermayesi veremiyordu bu parayı: Gücü yoktu gerçekten.

Dolayısıyla da, bu para ancak Paris'ten sağlanabilirdi ve bu koşullar içinde Fransızlarla bozuşmak olanak dışı kalıyordu elbette.

Fransız Bankalarının Karşı Manevraları

1904 yılı boyunca meydana gelen sayısız olay açıkça göstermiştir ki Rusya ile Almanya arasında bir yakınlaşmayı olası kılan her belirti karşısında Paris, Rus maliyesine yeni bir darbe indirerek tepkide bulunmaktadır.

Nitekim, Rus hükûmeti, Japon savaşı sırasında, Almanların tarafsızlığını bir ticaret anlaşması karşılığında satın almak zorunda kaldığında Paris, bunu dengelemek üzere, Rus silah siparişlerinin Fransız sanayicilerine verilmesini şart koşmuş ve Fransız silahlarının fiyatları Almanlarınkine oranla daha yüksek olduğu hâlde, bu siparişi elde etmişti. Sonuç olarak da Rusya, Fransız para piyasasını elinden kaçırmamak için, şarapneller üzerinden prim öder duruma girmişti.

Çarlık Rusya'sının Fransız sermayesine olan bağımlılığını pek açık olduğu kadar pek acı bir şekilde de ortaya koyan bir başka olay daha vardır:

1905 yılının Mart ayı başında, Nezlin ile Göttinger'in de aralarında bulunduğu bir Fransız bankacılar kurulu gelmişti Petersburg'a. Kurul uzun süren bir pazarlıktan sonra, Rusya'ya 300 milyon rublelik bir istikraz konusunda Kokovtsev'la anlaşmaya varacak ve sözleşmenin kesin şekli, 13 Mart günü kaleme alınacaktı. O

akşam yemeğini Rus Dışişleri bakanının çağrılısı olarak yiyen Nelin ve Göttinger, ertesi gün saat 11'de Bakanlığa gelerek kontratı kurul adına imzalayacaklarını söyleyip izin istediler.

Ama o güne değin işitilmedik bir durum çıkacaktı ortaya: Bankacılar imza törenine gelmemişlerdi. Üstelik basit bir özür dilemek zahmetinde bile bulunmuyor ve yolladıkları mektupta, o gece Paris'ten, sözleşmeyi imzalamaktan sakınmalarını isteyen bir talimat almış olduklarını bildiriyorlardı. (55)

Fransız emperyalizmi, işte bu gibi usullere başvurarak, Rusya'yı Japonya ile barış yapmaya zorlamak istemekteydi. Lenin şöyle yazıyor:

"Devrimden korkan yabancı sermaye, mutlakçı Rus yönetimi üzerinde baskı yaparak, onu Japonya ile barış imzalamaya ve liberal Rus burjuvazisiyle iyi geçinmeye zorlamaktadır."(56)

Nitekim, bu başarısızlıktan sonra Kokovtsev, hemen barış yapmanın zorunlu hâle girdiğini açıklayan bir rapor sunmuştu Çara. Ama çok geçmeden, Berlin'den bir miktar para sağlanabileceği ortaya çıkacaktı. Gerçekten de Mendelsohn bankası, tefecileri bile imrendirecek bir faiz üzerinden, Rus hükûmetine 150 milyon ruble tutarında bir kredi açmayı kabul etmiştir.

Ve Parisli bankacılar Mendelsohn'un Ruslardan ne kadar para kazanacağını hesaplayarak kıskançlık krizleri geçiredursun, Rus-Japon savaşı bu sayede devam etmiştir.

Görüldüğü gibi Almanya, en son çözümlemede, Rusya ile bir ittifak anlaşması imzalamayı başaramamış bulunmaktadır. Fransız-İngiliz anlaşmasını hemen dengelemek amacıyla Alman diplomasisi tarafından başlatılan bu ilk girişim, meyve vermemiş oluyordu böylece.

Ama ne Holstein ve ne de Bülow, kendilerini yenik saymayacaklardır. Gerçekten de Alman diplomasisi, Rusya'nın güçsüz durumundan yararlanarak, Fransa'ya, İngiltere ile anlaşıp Almanya'yı hedef tutmanın, ne denli tehlikeli olduğunu ispatlamak üzere, tam bir darbe indirmeyi karar altına almıştır.

Fas Bunalımı ve Sonuçları (1905-1906)

Bu arada Fransız diplomasisi de İngiltere ile yapmış olduğu pazarlığı gerçekleştirmeye girişmiş bulunmaktaydı. Nitekim, Paris hükûmeti, 1905 yılının Şubat ayında Fas sultanına bir dizi "reform"u öngören bir tasarı sunacaktır. Söylemeye bile gerek yok ki söz konusu tasarının kabulü demek, "Tunuslaşma" demektir Fas için: Yani Fas üzerinde de Tunus modeli bir Fransız protektorasının kurulması demektir.

İşte bunun üzerine Alman diplomasisi, Fransız-İngiliz oyununu bozmaya ve aynı zamanda da Fransa'ya, Almanya'ya karşı ya da hatta sadece Almanya'nın hoşuna gitmeyen bir politika gütmeye kalkıştığı takdirde, iştahını kursağında bırakmak için etkili bir gözdağı vermeye girişmiştir. İlk iş olarak da Berlin hükûmeti, Fransız isteklerini reddetmesi için Fas Sultanını kışkırtmaya koyulacaktır.

Nitekim, çok geçmeden Alman İmparatoru II. Wilhelm, Bülow'un ısrarı üzerine ve

alışılmış gezisini yapmak bahanesiyle, yatına atlayıp Akdeniz'e inmişti: İmparatorun bu türlü büyük deniz gezilerine pek düşkün olduğunu bilmeyen yoktu.

1905 yılı Martında Tanca'da karaya indi Alman İmparatoru. Ve protokol kuralları uyarınca konuk Hükümdarın onuruna verilen resmî resepsiyona, Fas Sultanı, II.Wilhelm'i kendi adına selamlamak ve ülkesine gelişinden duyduğu sevinci iletmek üzere amcasını yolladı.

II.Wilhelm'in işte bu resepsiyonda Fas temsilcisinin "hoş geldiniz" konuşmasına cevap olarak verdiği söylev, dünya basınında büyük yankılar uyandıracaktır. Bu konuşmasında Alman İmparatoru, ülkesi adına, Fas'tan ticaret özgürlüğü ve öteki büyük devletlerle hak eşitliği istemekteydi. İmparator, ayrıca, Fas Sultanını bağımsız bir Hükümdar olarak gördüğünü ekliyor ve Fransa'dan da Almanya'nın isteklerini hesaba katmasını beklediğini belirtiyordu.

Apaçıktı bu söylevin anlamı: II.Wilhelm, İngiltere'den ve özellikle de Fransa'dan, Fas konusundaki pazarlığı yok saymalarını ve bu yolda tasarladıkları girişimlerden vazgeçmelerini istemekteydi. Nitekim, dünya kamuoyu bu söylevi, Fransa'ya karşı açıktan açığa ve küstahça bir meydan okuyuş olarak değerlendirdi.

Bülow'un Girişimi ve Fransız Kabinesindeki Fikir Ayrılığı

İmparatorun bu söylevinden hemen sonra Bülow, 1880 Madrid anlaşmasına imza koymuş olan bütün devletlere teker teker başvurarak, Fas sorununun uluslararası bir konferansta tartışılmasını isteyecektir.

Madrid anlaşması, Fas'ta başta ticaret alanı olmak üzere bir dizi alanda bütün yabancı devletler için hak eşitliği ilkesini koymuştu. Ve şimdi Bülow tarafından önerilen konferans, Fas'ın kaderini, "açık kapı" ilkesi gereğince yeni baştan düzenlemek için tasarlanmıştı. Önerinin Fransa tarafından reddinin bir "casus belli" (savaş nedeni) olarak değerlendirileceği tehdidi de, ucu ucuna, üstü kapalı bir şekilde yer alıyordu Bülow'un bu çağrısında.

İtilaf'ın kurucularından biri olan Fransız Dışişleri Bakanı Delcassé, Alman isteklerini kesin bir dille reddetmiştir. Almanya'nın bir savaşı göze alabileceğini hiç sanmıyordu Parisli diplomat. Dolayısıyla da, Berlin'den savrulan tehditleri birer blöf olarak yargılamaktaydı. Delcassé'nin bu yargıya varmasına yol açan noktalardan biri de, İmparator II.Wilhelm'in, genç Alman donanmasını toptan bir imha tehlikesinin ortasına atmaya cesaret edemeyeceğine olan inancıydı.

Fransız Dışişleri bakanı, bu görüşünü bir kabine toplantısında şöyle savunmaktaydı:

"Avrupa benimle, İngiltere sonuna değin beni destekliyor; gerektiği takdirde savaşa girmekten katiyen çekinmeyecektir Büyük Britanya... Sizlere kesinlikle söylüyorum: Pazarlığa yanaşmamı zorunlu kılacak bir durumda değilim ben; tam tersine, her bakımdan alabildiğine rahat bir durumdayım."(57)

Gene aynı toplantıda, kendisine itirazda bulunan arkadaşlarına şu cevabı veriyordu Delcassé:

"Almanya savaş isteyemez. Almanya'nın bugünkü tavrı, blöften ibarettir: Çok

iyi bilmektedir ki bir savaş çıkardığı takdirde İngiltere'yi de karşısında bulacaktır. Çünkü, sizlere yeniden ve kesinlikle söylüyorum ki İngiltere böyle bir durumda bizleri sonuna kadar destekleyecek ve bizsiz bir barışa imza koymayacaktır."(58)

Ama belli başlı Fransız siyaset adamlarının birçoğu ve bu arada Başbakan Rouvier, Almanya ile bir savaştan ciddi şekilde korkmaktaydılar. Buna gerekçe olarak da zamanın şu sırada apaçık bir biçimde Almanya lehine işlediğini ileri sürüyorlardı. Örneğin, hükûmet Başkanı Rouvier, İngiliz donanmasının Fransa için hiçbir vakit Rus ordusunun yerini tutamayacağını söylemekteydi. Ve Rus ordusu Mançurya'da savaşmaktaydı şu an. Fikrini güçlendirmek için, şu çarpıcı benzetmeyi bulmuştu Rouvier:

"Donanmanın tekerleği yoktur, diyordu. Dolayısıyla, gelip de Paris'i savunamaz."

Delcassé'nin İstifası

1 Haziran 1905 tarihinde, Almanya'nın Paris'teki Büyükelçisine şu telgrafı çekiyordu Bülow:

"Kont Tattenbach'ın (59) bize bildirdiğine göre Fransızlar, Fas Sultanını, programlarını kabul etmediği takdirde Cezayir sınırında olay çıkartıp harekete geçmekle tehdit etmektedirler sürekli olarak. Buna rağmen Fas Hükümdarı, 28 Mayıs tarihinde Fransızlara verdiği cevapta reformlara ilişkin önerilerini ancak anlaşmaya (60) imza koymuş olan öteki devletlerce de incelenip tartışıldıktan sonra, kabul edebileceğini açıkça bildirmiş bulunmaktadır."(61)

Şu tehditle devam ediyordu Bülow'un telgrafı:

"Sultanın uluslararası hukuk açısından çürütülemez bir nitelik taşıyan, bu açık bildirisinden sonra da Fas'a karşı Fransız hükûmeti, Delcassé tarafından daima izlenmiş olan ve tıpkı bizim durumumuzda bulunup da anlaşmaya imza koymuş devletlerin sadece çıkarlarını değil, aynı zamanda ulusal onurlarını da zedeleyen bu sindirme ve şiddet politikasını sürdürdüğü takdirde biz, Fransa'nın bu tavrından mantıksal sonuçlar çıkarmak zorunda kalacağız... Bütün bu görüşlerimizi, bugün varolan durumdan tamamen haberli olmaksızın herhangi bir karara varmaması için Fransız Başbakanına iletmek, barışın korunması açısından büyük bir önem kazanmaktadır."(62)

Birkaç gün sonra da İtalyan hükûmeti bir haber uçuracaktı Paris'e: Almanya'nın Roma Büyükelçisi, "Fransız birlikleri Fas sınırını aştıkları takdirde Alman kuvvetlerinin de o saat Fransız sınırını aşacaklarını"(63) bildirerek İtalyan hükûmetini apaçık bir şekilde uyarmış bulunmaktaydı.

Bu haberi alır almaz Elysée sarayına koşan Rouvier, Dışişleri bakanı tarafından yürütülen politikaya kesinlikle karşı olduğunu bildirecektir Cumhurbaşkanına. Bu konuda Fransa Devlet Başkanı Loubet'nin onayını da alan Rouvier, 6 Haziran günü bakanlar kurulunu toplamış ve hükûmet üyeleri Delcassé'yi desteklediklerini takdirde, kendisinin hemen istifa edeceğini açıklamıştır. Açılan tartışma ortaya çıkarmıştır ki bakanların çoğu Dışişleri bakanının politikasına karşıdır. Delcassé bunun üzerine istifa etmiştir.

Rouvier'in Girişimleri ve Fransız-Alman Uzlaşması

Delcassé'nin Dışişleri bakanlığından ayrılmasıyla Fransız dış politikasının yönetimi artık tamamen Rouvier'nin eline geçiyordu. Ve başbakan hemen Berlin'le müzakereye oturacaktır.

Uluslararası bir konferans fikrini benimsemediğini bildirdi Rouvier Almanlara ve iki ülkenin gene bu konuya ilişkin olarak bir başka noktada uzlaşmaya varmalarını önerdi: Fas'ın Fransa tarafından yutulmasına karşılık Almanya'ya, bunu dengelemek üzere ödün verilebilirdi.

Ama çok geçmeden görülmüştür ki, bu yoldan yürüyerek Almanlarla bir çatışmadan sakınma umudu yoktur. Gerçekten de Holstein ve Bülow başta olmak üzere Alman diplomasisinin, durumu büsbütün nazikleştirmek çabası içinde olduğu apaçık görülmekteydi: Alman Şansölyesiyle Dışişleri bakanı, Fransa'nın uluslararası bir konferans toplanmasına kayıtsız şartsız razı olması gerektiği inancındaydılar ve bu inançlarını, yerine getirilmemesi düşünülemeyecek bir zorunluluk olarak ileri sürüyorlardı.

Nitekim, 21 Haziran 1905 günü, Alman Şansölyesi Berlin'deki Fransız Büyükelçisine, Rouvier'nin olumlu bir karara varmakta gecikmeyeceğini ummak istediğini söyledikten sonra şu sözleri eklemekteydi:

– Geç kalmamak gerekiyor; çünkü çukurlarla ve hatta uçurumlarla dolu bir yol üzerindeyiz. (64)

Gelgelelim iki ülke arasındaki ilişkilerin kesinlikle kopmasına çalışan Alman diplomasisinin tutumunda beklenmedik bir taktik değişikliği olacak ve Bülow, Fransızlara karşı daha uzlaşmacı bir tavra bürünecektir.

Uluslararası konferansın toplanması konusunda gene ısrarlıydı Bülow; ama buna karşılık, Fransa'nın Fas'ta "özel çıkarları" bulunduğunu kabul etmeye razı oluyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Şansölyeyi, bir dünya savaşı çıkması tehlikesi duraklatmıştır. İşte bu duraksayış da, 8 Temmuz 1905 tarihinde Fransa ile Almanya'nın, Fas sorununu tartışmak üzere, uluslararası bir konferansın koşulları üzerinde bir ön uzlaşmaya varmalarını sağlayacaktır.

II. Nikola İle II.Wilhelm II Arasındaki Björke Görüşmesi

Avrupa'da 8 Nisan 1904 tarihli İngiliz-Fransız anlaşması çevresinde diplomatik bir savaş verilirken, Doğu Asya'daki kanlı savaş da olanca şiddetiyle devam ediyordu. Ve Çarlık rejimi ardı ardına bozguna uğramaktaydı.

Gerçekten de Liao Yang'ın düşüşünü Port-Arthur izlemiş, onun ardından Mukden Savaşı yıkımla sonuçlanmış ve en son olarak da Rus donanması, 1905 Mayısında Tuşima'da toptan imha edilmiş bulunmaktaydı.

Demokratik burjuva devrimi olgunlaşıyordu Rusya'da.

Çarlık hükûmetinin içinde yüzdüğü zor durum ve Fas bunalımının patlak verişi, 1905 yılı Temmuz ayında Alman diplomasisini, Rusya'yı Fransa'dan koparmak ve bir Rus-Alman ittifakı kurmak üzere yeni bir girişimde bulunmaya sürüklemiştir. Bu konuda Şansölyesi Bülow'un da onayını alan Alman İmparatoru

II.Wilhelm, Çara bir mektup yazarak, yakında çıkmayı tasarladığı bir deniz gezisi sırasında Baltık Denizi'nde ve Rus Hükümdarının uygun göreceği bir yerde buluşup görüşmelerini önermiştir.

1905 yılı Temmuzunda Finlandiya adalarından Björke yakınlarında yapılan görüşmede II.Wilhelm, bir yıl önce önermiş olduğu ittifak tasarısını yeniden Çar II. Nikola'nın önüne çıkaracak ama bir yıl öncekinden farklı olarak bu kez, Rus İmparatorunun onayını almayı da başaracaktı.

Gerçekten de Çar II. Nikola, bir yıl önce üzerinde tartışılan tasarıya tıpatıp uygun bir belgeyi imzalamaya razı olmuştur. Anlaşmayı imzaladıktan sonra da Deniz Kuvvetleri Bakanı Birilev'i çağırmış ve eliyle örttüğü metnin altına imzasını atmasını emretmiştir.

Hükümdarının iradesine tartışmasız boyun eğen Birilev'in metni âdeta gözü kapalı imzalamasıyla anlaşma, yerleşik prosedüre uygunluk kazanmaktaydı: Çünkü İmparatorlukta yürürlükte olan temel yasalar, bir anlaşma metninin, Çarın yanı sıra bir Bakan tarafından da imzalanmasını şart koşuyordu ve işte şimdi bu şart da gerçekleştirilmişti.

Başkente dönüşünde, yeni anlaşmadan ilkin Lamsdorf'u haberli kılmıştı Çar ve Rus Dışişleri bakanı, derin bir kaygıya kapılmıştı. Bir an bile yitirmeksizin, durumu Witte'ye anlattı Lamsdorf ve her ikisi de II. Nikola'ya anlatmaya giriştiler ki bu anlaşma, Fransa tarafından onaylanmadıkça yürürlüğe giremez.

3. "ÜÇLÜ İTİLAF'IN" GERÇEKLEŞMESİ (1907)

Bir Anlaşmanın Başına Gelenler

Witte ile Lamsdorf, sonunda, görüşlerini Çar II. Nikola'ya kabul ettirmeyi başarmışlardır. Ve Rus İmparatoru, Björke'de imzaladığı anlaşma metninin geçersizliğini Alman İmparatoruna açıkça bildirecektir.

Alman İmparatoru bunun üzerine şöyle yazıyordu Rus Çarı II. Nikola'ya II:

"Tanrının önünde el ele verdik biz ikimiz ve Tanrının önünde attık imzalarımızı... İmzalanmış olan bir şeyin imzalanmamış sayılmasını hangi akıl alır, hangi insaf kabul eder... İmzalanmış olan şey, artık imzalanmıştır."

Ama bütün bu çağrılar cevapsız kalacaktır. Zaten o sırada Rusya ile Japonya arasında barış imzalanmış bulunmaktaydı; dolayısıyla da, Rusya, Almanya'ya daha az bağımlı duruma girmişti. Ayrıca Portsmouth Barışı, yeni istikrazlar için Paris'le müzakereye girme olanaklarını açıyordu Petersburg hükûmetine.

Ruslar, bu istikraza sadece Fransız bankalarını değil, aynı zamanda İngiliz firması "Fr.Bering"i ve, bir ihtimalle, Amerikalı Morgan'ı da dâhil etmek umudundaydılar. Oysa Björke anlaşması, Paris ve Londra'dan sağlanabilecek istikrazları kaçınılmaz şekilde olanaksız kılacaktı. Ve Rus hükûmetinin, devrimi bastırabilmek için paraya her zamankinden daha çok ihtiyacı vardı o sırada.

II.Wilhelm ile Bülow, Fransız-Rus ittifakını bozup yerine bir Rus-Alman ittifakı kurma hesaplarını, Çarlık rejiminin iç güçlüklerine dayandırmışlardı hep. Ama bu iç güçlüklerin 1905 Devrimi ile sonuçlanması, Petersburg'un Fransız parasına olan ihtiyacını büsbütün keskinleştirmiş bulunmaktaydı.

İngiltere İle Amerika'nın Rus-Japon Savaşı Karşısında Tutum Değiştirmeleri

Japonya, Rusya'ya karşı savaş hazırlıkları sırasında olduğu gibi savaş sırasında da İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri'nden hatırı sayılır miktarda para yardımı görmüş ve, Rusya'yı biraz da bu sayede alt edebilmişti. Müdahale sırasında Lenin, Japonya'nın katiyen bağımsız bir devlet olmadığını yazıyordu ve 1905 yılındaki durum da buydu gerçekten.

Tsuşima'dan sonra İngiliz hükûmeti, Japonya'nın yeterinden de fazla güçlendiği yargısına vararak, savaşı sona erdirme kararına varacaktır. Nitekim, çok geçmeden Londra para piyasası Tokyo'ya kapanmaya başlamıştır. Birleşik Devletlerde ise daha kesin ve hızlı bir yön değişikliği görülmektedir.

Savaşın başlangıcında Amerika Birleşik Devletleri de İngiliz örneğini izleyerek Japonya'yı desteklemiştir.

Gerçekten de Amerikan hükûmeti, Fransız ve Alman hükûmetlerine birer uyarıda bulunmuş ve onlar Rusya safında savaşa girdikleri takdirde kendisinin de Japonya safında savaşa katılacağını açıklamıştı. O dönemin Amerikan Başkanı Roosevelt, Japonya'yı desteklemekle her iki ülkenin de uzun bir savaş sonunda güçsüz düşeceğini hesaplıyordu. Hatta Amerikan devlet adamı, iki ülke arasındaki Uzak Doğu uzlaşmazlığının savaştan sonra da sürüp gideceği umudundaydı. Ama Cumhurbaşkanı Roosevelt'in hesabında, Japonya'nın aşırı güç kazanması diye bir şey yoktu kesinlikle.

Nitekim, Rusların üst üste uğradığı bozgunlardan sonra Amerikan diplomasisi, barış zamanının geldiği hükmüne varmıştır. Ve Roosevelt, savaş hlindeki iki hükûmete, aracılık yapabileceğini bildirecektir.

Porstmouth Barışı (5 Eylül 1905)

Amerikan Çumhurbaşkanının bu önerisi Petersburg tarafından olduğu kadar Tokyo tarafından da memnunlukla kabul edilmiştir. Çok geçmeden de iki ülke arasındaki barış müzakereleri, Amerika'da, deniz kıyısında bir kaplıca kasabası olan Portsmouth'ta başlayacaktır.

Çar II. Nikola, müzakerelerde tam yetkili Rus delegesi olarak Witte'yi atamıştı. Rus delegasyonu; konferansın başlangıcında, Kore'ye ve Güney Mançurya'ya ilişkin Japon isteklerini kabul etti: Gerçekten de Petersburg hükûmeti bütün bu bölgeyi artık kesinlikle Japon etki alanı içinde görmeye hazırdı.

Bununla birlikte iki sorun, çok şiddetli tartışmalara yol açmıştır.

Şöyle ki:

Japonlar, Sahalin Adası'yla birlikte bir milyar iki yüz milyon yen tutarında bir savaş tazminatı istiyorlardı. Witte herhangi bir tazminat ödemeyi kesinlikle reddetti. Başkan Roosevelt bu noktada Rusları desteklemiştir.

Gerçekten de Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı, Japonlara, isteklerinde ısrar ederek savaşı sürdürdükleri takdirde Washington hükûmetinin de taraflara karşı takınmış olduğu tavrı değiştireceğini bildirmiştir açıkça. İşte Amerikan Başkanının bu tehdidi ve Rus diplomasisinin ödünsüz tutumu karşısında Japonlar boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Böylece, İssi'nin "*Anı"lar*ında da yazdığı gibi, anlaşılacaktır ki tarihi boyunca hiçbir zaman savaş tazminatı ödememiş bir ülke olan Rusya, bu özelliğini gene korumaktadır.

Witte, Sahalin Adası'nı Japonya'ya bırakmayı da reddetmekteydi. Bu durumda şöyle bir soruyla karşı karşıya kalıyordu Japon hükûmeti: Bu adayı ele geçirmek için savaşı sürdürmeye değer mi? Sorunu çözmek üzere Japon kabinesi ve Savaş konseyi, tam yirmi dört saat süren bir toplantı yaptılar. Ve kabul ettiler ki Japonya artık savaşa devam edemeyecek derecede tükenmiş durumdadır.

Japon İmparatorunun Başkanlığında yapılan ve 27 Ağustos 1905 günü sona eren bu toplantı sonunda Sahalin Adası'ndan vazgeçme kararı alınacaktır. Oysa, birkaç gün önce geçen bir olay bambaşka bir sonuç doğuracaktır.

Gerçekten de Başkan Roosevelt, Japon kabinesinin yukarıda betimlediğimiz toplantısından birkaç gün önce Rus Çarına bir telgraf çekerek, savaşa elden geldiğince çabuk son verebilmek için Sahalin'i Japonlara bırakmasını öğütlemişti. Ve 23 Ağustos günü Amerika'nın Petersburg Büyükelçisini kabul eden Çar II. Nikola, ortada kesin bir zorunluluk durumu varsa Başkan Roosevelt'in öğüdüne uyarak Sahalin'in, bütününü değil ama güney kısmını Japonlara bırakabileceğini bildiriyordu. Oysa Çar, yükselen devrimi rahatça bastırabilmek için bundan çok daha fazlasını da bırakmaya hazırdı aslında.

Japonlar, Çarın bu kararını 28 Ağustos günü ve tam bir tesadüf sonucu öğrenmişlerdir. Ve Tokyo hükûmeti, tavrını hemen değiştirmiştir.

Japon Deniz kuvvetleri bakanı, Çarın bu kararına ilişkin bilgi doğru çıkmadığı takdirde, bilgiyi veren görevliye sadece harakiri yapmak kalacağını söylemekteydi. Hemen arkasından da şunu ekliyordu:

Ama ne yazık ki bu harakiri, Japonya'ya bugün büyük ihtiyaç duyduğu barışı kazandırmayacaktır.

Sonuç olarak Portsmouth'taki Japon delegasyonunun Başkanı, Sahalin Adası'nın güney parçasını şart koşma emrini almıştır hükûmetinden. Witte de, Çardan aldığı emre uyarak bu isteğe boyun eğmek zorunda kalmıştır: Böylece Japonlar, Sahalin Adası'nın, 50. kuzey enlemin, güneyinde kalan parçasını hiç ummadıkları bir şekilde elde etmiş bulunuyorlardı. Bu olay da göstermekteydi ki savaşın sonuna doğru Japonya tam anlamıyla bitkin hâldeydi.

Barışın Getirdikleri

Savaşı sürdürmesinin olanak dışı kaldığının tamamen farkındaydı Japonya hükûmeti. Nitekim, Alman Genelkurmay Başkanı Kont von Schlieffen gibi bir

askerî gözlemci de bu sonuca varıyor. Bu savaştan çıkan dersleri titizlikle incelemiş olan von Schlieffen'e göre Rusya, kolayca devam edebilirdi savaşmaya. Kaynakları henüz seferber olmuştu ve yeni bir donanma kuramasa bile, yeni bir orduyu cepheye rahatça sürebilirdi.

Gerçekten de Kont von Schlieffen, savaş uzadığı takdirde zaferi, uğramış olduğu bir dizi bozguna rağmen Rusya'nın kazanacağı görüşündeydi: Ülkenin zinde kuvvetlerinin seferber edilmesi yeterliydi bunun için. Ne var ki böyle bir seferberliği başarmak, Çarlık rejimi için olanak dışıydı. Nitekim, Lenin şunları yazıyor:

"Rus halkı değildir bu sömürge savaşını başlatan, Rus mutlakçılığıdır. Ve bu sömürge savaşı, iki dünya arasında, eski burjuvazi ile yeni burjuvazi arasında bir savaşa dönüşmüştür. O yüz kızartıcı bozguna uğrayan da Rus halkı değil, mutlakçı Çarlık rejimi olacaktır."(65)

Witte de şu itirafta bulunuyor "*Anı"lar*ında:

"Rusya'yı ve Rus ordusunu yenilgiye uğratan, Japonlar değil, bizim yönetim tarzımız olmuştur. (66)

Barış antlaşması, 5 Eylül 1905 tarihinde imzalanmıştı. Portsmouth antlaşmasına göre Rusya, Kore'nin Japon etki alanı içinde kaldığını kabul etmekteydi. Nitekim, antlaşmanın 11. maddesi şöyle diyordu:

"Japonya'nın Kore'de üstün siyasal, askerî ve ekonomik çıkarları bulunduğunu kabul eden Rus İmparatorluğu hükûmeti, Japon İmparatorluğu hükûmetinin bu ülkede almak zorunda kalacağı yönetim, koruma ve denetim tedbirlerine müdahale etmemeyi ve engel olmamayı taahhüt eder."

Rusya, antlaşmanın 5. maddesi uyarınca, kendi kirası altında bulunan Port-Arthur ile Dairen'i (Dalni) ve 6. maddesi uyarınca da, gene kendi kirası altında bulunan ve Port-Arthur'ü Harbin'in biraz güneyindeki Çan Çun'a (Kuen Çien Tsi) bağlayan güney Mançurya demiryolu hattını, Japonya'ya bırakmaktaydı. Görüldüğü gibi bu iki hüküm, Güney Mançurya'yı da Japon etki alanı içine almaktaydı.

Japonya, Sahalin Adası'nın güney kısmını aldıktan gayrı, antlaşmanın 11. maddesiyle Rusya'dan balık resmi konusunda bir ödün de koparıyordu:

"Rusya, Japon'yanın Ohotsk ve Behring denizleri üzerindeki kıyıları boyunca, Japon uyruklarına balık yerleri ayırmak için Japonya ile uzlaşmaya varmayı taahhüt eder. Yukarıda belirtilen taahhüt, pek doğal olarak, Rus ya da yabancı uyrukların bu bölgelerde daha önceden edinmiş oldukları haklara zarar vermeyecektir."

Ayrıca 7. madde de şöyle diyordu:

"Rusya ve Japonya hükûmetleri Mançurya'daki demiryolu hatlarını, stratejik hedeflere kesinlikle yönelmeksizin, sadece ticari ve sınai amaçlarla kullanacaklarını birbirlerine karşılıklı olarak taahhüt ederler."

Algeciras Konferansı

Fas bunalımının son evresi, 1906 yılının Ocak ayına rastlamaktadır. 1905 yılı Temmuz ayında yapılan Fransız-Alman anlaşmasının ardından, gene 1905

Temmuzunda Algeciras'ta, Madrid anlaşmasına imza koyan bütün devletlerin katıldığı bir konferans toplanmıştır.

1905 yılının Aralık ayında ise Alman Genelkurmay Başkanı von Schlieffen, İmparator II.Wilhelm'e sunduğu bir andıçta, o ünlü, Belçika üzerinden Fransa'yı istila planının doğu cephesinden sadece on tümeni çekerek gerçekleştirilebilecek yeni bir varyantını geliştiriyordu. Rusya'nın o dönemdeki geçici güçsüzlüğüne dayandırmaktaydı tasarısını Schlieffen. Ve hiç şüphe yok ki Holstein, Genelkurmay başkanı ile tam bir fikir birliği hâlindeydi.

Bu durumda Algeciras konferansının son derece kaygı verici koşullar altında toplanmış oluşuna şaşmamak gerekiyor: Gerçekten de bu konferansa katılanlar, Almanya'nın kesin bir kopuş istediğini ve hemen ardından da büyük bir olasılıkla savaşa gireceğini düşünerek kuşkulanmaktaydılar.

Ne var ki o anda, Almanya için hiç de güven verici olmayan bir durum çıkacaktır ortaya: Berlin hükûmeti, tamamen tecrit edilmiş görecektir kendini.

Gerçekten de artık sadece İngiltere değil, Amerika Birleşik Devletleri de Fransa'yı desteklemekteydi şimdi. Rusya da Fransa'yı destekliyordu. Resmî bakımdan Üçlü İttifak üyesi olmaya devam eden İtalya bile, 1900 yılında imzalanan Fransız-İtalyan anlaşması dolayısıyla Fransa'nın yanında sayılırdı. Yalnız Avusturya-Macaristan İmparatorluğu vardı Almanya'yı tutan; o da alabildiğine gevşek bir şekilde.

Bu koşullar altında ne Bülow, ne de İmparator II.Wilhelm bir savaşı başlatma cesaretini gösteremediler. Bu cesaretsizliğin bir nedeni de, Fas için girişilecek bir savaşın Almanya'da halkın desteğinden yoksun kalacağı kuşkusu olmuştur; çünkü gerçekten de böyle bir savaşı Alman halkına bir savunma savaşı olarak yutturmak, olanak dışıdır.

İmparator Wilhelm'in 1905 Noel şenlikleri dolayısıyla kendisine yolladığı mektubun muhtevasını açıklamakta Bülow anılarında. (67) İmparator şöyle diyor bu mektubunda:

"Türk İmparatorluğu ile ve ayrıca bütün Arap ve Mağrip Hükümdarlarıyla ittifak yapılmadıkça savaş istemiyorum... Ama işin bu noktasında asıl önemli olan şudur: Yurttaşların can ve malları bakımından gerçek bir tehlike ortaya çıkmadıkça, sosyalistlerimiz yüzünden biz bir tek adamı bile savaşa süremeyiz."

Ve şu sonuçları çıkarmaktaydı Alman İmparatoru:

"Böyle bir durumda ilkin sosyalistleri hâlletmek, gerekirse kan akıtarak onları şeflerinden yoksun bırakmak ve zararsız hâle getirmek şart oluyor. Ancak bundan sonradır ki bir dış savaşa girebiliriz; daha önce değil ve her halükârda şimdi hiç değil."

1905 yılı Aralık ayının sonuna doğru Schlieffen'i görevinden af etmiştir İmparator Wilhelm; çok geçmeden Holstein da istifasını vermek zorunda kalacaktır.

Kendi usulünce öç almaktan geri durmamıştır Holstein: Yazar Maximilien Harden aracılığıyla, İmparator II.Wilhelm'in en sevgili dostu olan Kont Philippe Eulenburg'un bazı başka tanınmış kişilerle sürdürdüğü doğadışı ilişkileri Alman kamuoyuna açıklatmıştır.

Konferansın Sonuçları

Konferans, 7 Nisan 1906 günü, Fas devletinin kaderini belirleyen bir anlaşmanın imzalanmasıyla çalışmalarını sona erdirecekti.

Söz konusu anlaşma, Fas Sultanının bağımsızlığını, "devletinin bütünlüğü"nü garanti altına almakta ve Fas'ta, "ekonomik alanda", tüm uluslara "eksiksiz özgürlük ve eşitlik" getirmekteydi. Bu son hüküm uyarınca Fas Devlet Bankası kurulmuştur. İngiliz Bank of England, Fransız, Alman Reichsbank ve İspanyol Devlet Bankası gibi yabancı bankaların kontrolü altındaydı bu banka.

Konferansın en çetin çatışmasına yol açan sorun, Fas polisinin örgütlenme şekli olmuştur. Ülkenin iç düzeninin yürütümünü Fransa'nın eline bırakmaya katiyen razı değildi Almanya. Dolayısıyla da, Berlin hükûmeti, konferansı terk etme tehdidine kadar vardırmıştı işi; ama tek başına kalınca, Fas polisinin yönetiminin Fransa ile İspanya'ya ortaklaşa olarak verilmesini sağlayabildi ancak.

Algeciras anlaşmasının bu konuya ilişkin hükmü şöyle demekteydi nitekim:

"Fas polis örgütünün kuruluşunda ve yönetiminde Sultan'a yardımcı olmak üzere Fransız ve İspanyol hükûmetleri Fas hükûmetinin emrine Fransız subay ve astsubayları ile İspanyol subay ve astsubayları vermeyi taahhüt ederler."

Gerçi Fas polisinin genel yönetmenliğine, "genel denetmen" adı altında, bir İsviçreli subay kondurulmuştu; ama gerçekte en ufak bir rolü yoktu bu subayın. Algeciras anlaşması Fas gümrüklerine uluslararası bir kontrol de getirmekteydi. Ama Cezayir sınırındaki gümrük kontrolü kesinlikle ve yalnız Fransa'ya, Rif bölgesindeki gümrük kontrolü de kesinlikle ve yalnız İspanya'ya ait olacaktı.

Görüldüğü gibi Almanya, Çarlık Rusya'sının 1904-1906 yılları arasında geçici olarak güçsüz düşmesinden doğan elverişli durumdan yararlanamamıştır. Gerçekten de Alman diplomasisi Rusya'yı Fransa'dan koparmayı başaramamış olduğu gibi İngiliz-Fransız işbirliğini bulandırmayı da sağlayamamıştır. Tam tersine bu üç ülke arasındaki uzlaşma havası, henüz gerçek anlamda bir askerî ittifak niteliğine bürünmemiş olmakla birlikte, Fas bunalımından gene de bir kat daha güçlenmiş olarak çıkacaktır.

4. BÜTÜNLEYİCİ ANLAŞMALAR

İngiliz-Fransız Askerî İşbirliği

1905 yılının Nisan ayından itibaren Fransa ile İngiltere hükûmetleri arasında, Almanya'ya karşı bir askerî işbirliğine dönük müzakereler başlatılmış bulunmaktaydı.

Rouvier'ye karşı mücadele ettiği sıralarda Delcassé, Lort Landsdowne'den Fransa'ya askerî yardımda bulunma vaadini aldığını söylemişti. Ve doğruyu söylemekteydi Dışişleri bakanı.

1905 yılının Aralık ayında ise İngiltere'de muhafazakâr hükûmet devrilecek ve Liberaller iktidara gelecektir. Dolayısıyla da, Foreign Office'te Landsdowne'un yerini Edward Grey almıştır şimdi.

10 Ocak 1906 günü Londra'daki Fransız büyükelçisi Paul Cambon, başlamak üzere olan Algeciras Konferansı'nı göz önüne alarak Grey'e, konferans kopmayla sonuçlandığı takdirde Fransa'ya İngiltere'nin askerî yardımını garanti edip etmediğini sormuştur. Grey buna, savaş patladığı takdirde İngiliz kamuoyunun Fransa'yı tutacağından emin bulunduğu, ama hiçbir kesin ve şekilsel garanti veremeyeceği cevabını vermiştir.

Bunun üzerine Cambon, Büyük Britanya Dışişleri bakanından, hiç değilse iki ülkenin Genelkurmayları arasında müzakerelerin başlamasına olanak sağlamasını rica etmiştir: Bir savaş çıktığı takdirde İngiltere'nin bu savaşa katılma kararı alabileceğini, dolayısıyla teknik ve askerî bakımdan hazır bulunma zorunluluğunu ileri sürmektedir Fransız Büyükelçisi. (68)

Daha sonraki günlerde ise Grey, Savaş Bakanı Haldane'le bir dizi görüşme yapacaktır bu konuda. Ve çok geçmeden de Haldane, İngiliz Fenelkurmayına Londra'daki Fransız askerî ataşesiyle müzakerelere başlamak üzere talimat verecektir. (69)

Bu müzakereler büyük bir gizlilik içinde sürdürülmüştür. Öyle ki, doğrudan doğruya Büyük Britanya Başbakanı Campbell Bannerman bile ancak üstü kapalı bir şekilde haberli kılınmıştır müzakerelerin başladığından. Bu görüşmelerden, 1906 yılının Ocak-Mart ayları arasında kaleme alınmış bir dizi memorandum çıkacaktır.

Söz konusu memorandumlar, Fransa ile birlikte savaşa girdiği takdirde İngiltere'nin Fransa'ya yollayacağı asker mevcudunu sadece dört tümen olarak saptamaktaydı. Ayrıca bu dört tümenin ulaşım süreleri ve araçları da öngörülmüş ve İngiliz birliklerinin harekâtta bulunacakları bölge, harita üzerinde belirlenmişti.

İngiliz Genelkurmayı Grey ve Haldane'in ortak direktifiyle, 18 Ocak 1906 günü Belçika Genelkurmayıyla da aynı doğrultuda müzakerelere başlamıştır. (70)

Fransa ve Belçika ile girdiği bu müzakereleri, çok kendine özgü bir tarzda yürütmekteydi Büyük Britanya diplomasisi.

Şöyle ki:

Kara ve hava kuvvetleri arasında işbirliğini öngören ayrıntılı planlar hazırlıyordu taraflar. Ama Grey bu planları İngiliz kabinesi tarafından onaylanmaları kaydıyla kabul ediyordu. Yani İngilizler, savaşa girme konusunda, böyle bir şeyin Parlamento kararı olmaksızın yapılamayacağını ileri sürerek, hiçbir resmî yüküm altına girmeyi kabul etmemekteydiler.

Aynı zamanda İngiliz diplomasisi, bu diplomatik usul sayesinde Fransa'yı, Büyük Britanya'nın tavrı konusunda kararsızlık içinde bırakmış oluyordu. Bu da İngiltere'ye hem Fransa üzerinde yeni ve etkili bir baskı aracı daha kazandırmakta; hem de öylesini yararlı gördüğü takdirde, Fransa ile işbirliğinden vazgeçme olanağını sağlamaktaydı. Nitekim, Cambon, bütün çabalarına rağmen, Grey'i bir ittifak anlaşmasına razı edememiştir.

Fransız ve Rus Genelkurmayları Arasındaki Müzakereler

8-11 Nisan 1906 tarihlerinde Fransız ve Rus Genelkurmay başkanları arasında da görüşmeler olmuştur. XIX. yüzyılın son on yılı boyunca bu tür konferanslar, düzenli aralarla daima toplanmaktaydı. Ama 1901 yılından sonra süresiz olarak ara verilmişti bu toplantılara; çünkü Fransızlar, Çarlık Rusya'sının Mançurya macerasını onaylamamaktaydılar.

Bu konferansların yeniden başlatılmasından elde edilen ilk sonuç, Fransız-Rus ittifakının, hasım koalisyonun başına karşı, gittikçe biraz daha belirli şekilde yönelen bir kuruluş hâline girmesi olmuştu. Bu görüşmeler sırasında Fransızlar özellikle şu nokta üzerinde ısrar etmekteydiler: İki koalisyon arasında bir savaş patladığı takdirde, Rus ordusunun büyük kısmının Almanya'ya karşı harekete geçirilmesini istiyorlardı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı da mümkün olduğunca az Rus kuvveti çıkarılması için Ruslara baskı yapmaktaydılar.

Ayrıca Fransız Genelkurmayı, 1904-1906 olayları tarafından duyulur biçimde sarsılmış olan Rus askerî gücünün hızla toparlanması konusunda ısrar etmekte ve bu sonucu sağlayacak tedbirler önermekteydi.

İngiltere ile Rusya Arasında Yakınlaşma Nedenleri

Fransa ile yapmış olduğu anlaşmayı Rusya ile de bir anlaşma yaparak bütünlemeye hazırlanıyordu İngiliz diplomasisi. Ve bu, birincisinden çok daha sarp bir işti.

Gerçekten de İngiliz-Rus uzlaşmazlığı, İngilizlerle Fransızlar arasındaki anlaşmazlıklardan çok daha derindi, nitekim, bir İngiliz-Rus yakınlaşması için daha önce yapılan sayısız girişim bu yüzden başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Ama Rus-Japon savaşının sona erişinden hemen sonra İngiltere, Rus hükûmetiyle yakın bir işbirliğine yol açabilecek nitelikte bir dizi karar almıştır. Örneğin, 1906 yılı başlarında Fransa tarafından Rusya'ya açılan istikraza sırf bu amaçla katılmıştır İngiltere.

1905 yılında patlayan Rus devrimi, İngiliz diplomasisinin Çarlık Rusya'sıyla bir anlaşmaya varmanın zorunlu olduğu şeklindeki inancını daha da pekiştirmiştir. İki ülkenin Uzak Doğu çıkarları arasındaki uzlaşmazlık, Japon zaferleri tarafından belli bir ölçüde hafifletilmiş bulunmaktaydı. Yakın Doğu'daki İngiliz-Rus rekabeti de İngiltere ile Rusya bu bölgede ortak düşman olarak karşılarında Almanya'yı gördükleri günden itibaren azalmaya yüz tutmuştu. Orta Asya'daki ve özellikle de Afganistan'daki güçlükler eski şiddetlerini sürdürmekteydiler şimdi sadece.

İngiliz diplomasisi, bir İngiliz-Rus anlaşmasının olanaklılığı hakkında fikir edinebilmek için zemin yoklamaya daha Algeciras konferansı sırasında başlamıştır. 1906 yılının başlangıcında Rus Dışişleri Bakanı Kont Lamsdorf istifa etmiş ve yerine İsvolski atanmıştı.

Yeni dışişleri bakanı Kopenhag'da uzun süre Büyükelçilik yapmıştı; yani Danimarka başkentinin Alman düşmanı atmosferinde yaşamıştı uzun süre. Ve hiç şüphe yok ki bunun da etkisiyle, bir İngiliz-Rus yakınlaşmasına son derece taraf-

tardı İsvolski: Japonya ile Rusya arasında yeni tatsızlıklar çıkmasından korkuyor ve böyle bir durumu, Büyük Britanya ile bir anlaşma yaparak önlemeye çabalıyordu. Yeni Dışişleri bakanının bir başka umudu da, İngiltere ile varılacak bir anlaşmanın Rus diplomasisine Boğazlar sorununu çözme olanağını sağlayabileceğiydi.

İşte bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak Rus donanması, 1907 yılının Martında İngiltere'nin Portsmouth limanını ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında Rus deniz subaylarından kurulu bir grup, İngiliz Kralının çağrılısı olarak Londra'ya gelecek ve çok candan bir şekilde karşılanacaktır. Öyle ki subaylar onuruna düzenlenen gösteride doğrudan doğruya Lort Grey de hazır bulunmuştur.

Rus-Japon İlişkilerinde Dalgalanma ve Düzelme

İsvolski'nin Japonya konusundaki kaygıları, ciddi nedenlere dayanmaktaydı.

Portsmouth anlaşmasının ilgili hükmüne uygun şekilde başlatılmış bulunan ve balık avlama alanları konusunda yapılacak anlaşmaya ilişkin olan müzakereler, sürtüşmeli bir biçimde ilerliyordu ve 1907 yılının başlangıcında, Rus-Japon ilişkilerinde yeni bir gerginlikle sonuçlanmıştı. Japonların, Rusya'nın geçici güçsüzlüğünden yararlanarak Uzak Doğu'daki topraklarını fethe kalkışmasından korkuyordu Petersburg.

Japonya'ya karşı bu durumda belirli garantiler elde etmek için en iyi yolun bir İngiliz-Rus anlaşmasından geçtiği düşüncesindeydi İsvolski. Buna paralel olarak Foreign Office de, Rusya'yı -tamamen Almanya'ya karşı kullanabilmek için- Uzak Doğu'da rahatlatmak istemekteydi.

Ne var ki İngiltere ile Japonya iki müttefik olmakta devam etmekteydiler. 1905 yılının Ağustos ayında Amerika'da Portsmouth müzakereleri yapıldığı sırada, İngiliz-Japon ittifakı da yenilenmiş ve anlaşmaya konulan bir eklentiyle, üçüncü bir devlet tarafından saldırıya uğraması hâlinde, Hindistan da ittifak garantilerinin kapsamına alınmıştı.

Böylece İngiliz diplomasisi, savaş hâlinde Almanya'ya karşı olduğu kadar Rusya'ya karşı da Japon garantisini eli altında bulundurmuştu. Şimdi ise İngiltere, gelecekteki Rus müttefikini de aynı garanti altına alabilmek için, Japonya ile Rusya arasındaki ilişkileri düzeltmek ve yumuşatmak zorunda görüyordu kendini.

Balık avlama alanlarına ilişkin anlaşma, 28 Temmuz 1907 günü imzalanmıştır. Bunu, 30 Temmuz 1907 günü imzalanan siyasal nitelikteki bir Rus-Japon anlaşması izleyecektir. Söz konusu anlaşma hükümleri gereğince Japonya, Kuzey Mançurya'yı -yani Huan Çuan, Birten gölü, Nonni Irmağı'nın ağzı tarafından meydana getirilen çizginin kuzeyinde kalan kısmı- Rus etki alanı olarak kabul ediyordu. Buna karşılık Rus hükûmeti de, güney Mançurya'da ve Kore'de Japonya'ya siyasal üstünlük tanımaktaydı.

Bu anlaşma, Rus-Japon ilişkilerini küçümsenmeyecek ölçüde iyileştirmiştir. Vladivostok Limanı'nın, aynı kesimdeki kıyı eyaletinin ve Doğu Çin demiryolu hattının güvenliğine ilişkin Rus kaygısı büsbütün dinmiş değildir gerçi, ama bir hayli hafiflemiştir.

Sırası gelmişken belirtelim ki Rus-Japon anlaşmasının imzalanmasından hemen biraz önce, 10 Haziran 1907 tarihinde, Fransa ile Japonya arasında da bir anlaşma imzalanmıştır.

İngiliz-Rus Anlaşması (31 Ağustos 1907)

Rus-İngiliz anlaşması, 31 Ağustos 1907 tarihinde, Fransa'nın da yardımıyla nihayet imzalanacaktır. Anlaşmayı Rusya adına İsvolski; İngiltere adına da, Rus-İngiliz yakınlaşmasının mimarlarından biri olan Büyük Britanya'nın Petersburg büyükelçisi A. Nicolson imzalamışlardır.

Afganistan, Tibet ve İran'a ilişkin sorunları kapsamaktaydı anlaşma.

İran, üç bölgeye ayrılmıştı: Kuzey bölgesi, Rusların etki alanına; güney ya da daha doğrusu güney-doğu bölgesi, İngilizlerin etki alanına girmekte; merkez bölgesi de tarafsız bırakılmaktaydı. Tarafların her biri, "öbür taraf"ın bölgesinde siyasal ya da ekonomik nitelikte gedik ardında koşmamayı ve bu türden gediklerin müttefiki tarafından elde edilmesine engel olmamayı taahhüt ediyordu. Tarafsız bölgede ise Rusya ile İngiltere, birbirlerinin benzer etkinliklerine ket vurmamak koşuluyla imtiyaz arama hakkına sahiptiler.

Anlaşma, İran hükûmetinin, Rus ve İngiliz bölgelerindeki, gelirleri üzerinde bir kontrol hakkını öngörmekteydi. Bu kontrol sisteminin kurulması ise, İran hükûmetinin, Rus İskonto Bankası ile İngiliz Şehinşah Bankası'na olan borçlarının faizlerini ödeyemeyeceği durum için tasarlanmıştı. Rusya kendi kontrol hakkını sadece Rus bölgesindeki İran devlet gelirleri üzerinde yürütebilecekti. İngiliz hükûmeti de kendi bölgesi için aynı haklara sahip oluyordu. Ve taraflar, "sözü geçen bölgelerde alınacak tedbirleri ortaklaşa olarak saptamak ve yürürlüğe koymak üzere önceden birbirlerine danışmayı ve bu konuda anlaşmaya varmayı" taahhüt etmekteydiler.

Çarlık Rusya'sı, Afganistan'ı "Rus etki alanının dışında" kabul ediyor ve "Afganistan'la olan bütün siyasal ilişkilerinde İngiliz hükûmetinin uzlaştırma aracılığına başvurma" taahhüdünde bulunuyordu.

Gerek Rusya ve gerekse Büyük Britanya hükûmetleri, Tibet'in iç işlerine karışmamayı, toprak bütünlüğüne dokunmamayı ve bu ülke ile olan ilişkilerini ülkenin üzerinde egemen durumda bulunan Çin hükûmeti aracılığıyla yürütmeyi taahhüt etmekteydiler karşılıklı olarak.

İsvolski'nin tüm çabalarına rağmen anlaşma, ne İstanbul'dan ve ne de Boğazlardan kesinlikle söz etmiyordu: Ruslara karşı bu konuda en ufak bir taahhüde girmeye bile yanaşmamıştı İngiliz diplomasisi.

Lenin, 1907 İngiliz-Rus anlaşmasının önemini ve kapsamını şu sözlerle değerlendirmektedir:

"Böylece İran, Afganistan ve Tibet bölüşülmekte (Almanya'ya karşı savaşa hazırlanılmaktadır)."(71)

1907 Yılında Uluslararası Durum

1907 yılında imzalanan Rus-İngiliz anlaşmasıyla, Fransa, Rusya ve İngiltere'den meydana gelen Üçlü İtilaf kurulmuş oluyordu. Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dan meydana gelen Üçlü İttifak'a karşıydı bu koalisyon.

Ama İtalya, 1902 yılında imzalanan Fransız-İtalyan anlaşması dolayısıyla, Üçlü İttifak'tan fiilen kopmuş bulunmaktaydı. Böylece, öteden beri güttüğü saldırgan politika sonucunda Almanya, kendisini sadece güçsüz müttefiki Avusturya-Macaristan'la birlikte tecrit edilmiş duruma sokmuştu.

Kaldı ki Üçlü İtilaf'ın üyeleri, Japonya ile yapmış oldukları anlaşmalar sayesinde Uzak Doğu'da arkalarını az çok garanti altına almış durumdaydılar. Hiç şüphe yok ki bunun da, Almanya'ya karşı bir savaş hâlinde, büyük önemi vardı.

ONİKİNCİ BÖLÜM

İTİLAF DEVLETLERİ İLE AVUSTURYA-ALMANYA BLOĞU ARASINDAKİ MÜCADELE (1908-1911)

1. İNGİLİZ-ALMAN DENİZ REKABETİ

İngiliz Diplomasisinin Almanya'nın Tutumu Hakkındaki Değerlendirmeleri

Üçlü İtilaf'ın meydana gelişi apaçık bir şekilde ortaya koymuş olmaktadır ki, İngiliz-Alman uzlaşmazlığı, İngiliz-Rus ve İngiliz-Fransız anlaşmazlıklarından çok daha derindir.

Gerçekten de İngiltere, en büyük düşmanının Almanya olduğunu ve Alman tehlikesine karşı Fransa ve Rusya ile anlaşmak zorunda bulunduğunu kesinlikle kabul ediyordu artık. Nitekim, Foreign Office'in en önemli yüksek görevlilerinden biri olan Crewe, 1 Ocak 1907 tarihinde hazırladığı bir memorandumda, İngiliz-Alman ilişkilerinin karakterini belirgin bir şekilde tanımlamıştır. Bismarck'ı ima ederek söze başlayan Crewe, şunları yazmaktaydı:

"İngiltere'yi, muhtevalarından çok şekilleri bakımından kabul edilmez nitelik taşıyan, birtakım isteklere boyun eğmeye zorladı büyük Şansölye ve Lady Anne'a kur yapan bir III. Richard davranışı içinde gözüküyordu. Oysa Almanya'nın şimdiki yöneticileri, belli başlı görevlerinin; onur kırıcı isteklerde bulunarak ve bu tür isteklerinde tebelleş olurcasına ısrar ederek, İngiltere'den büyük ödünler koparmak olduğuna iyice inanmışlardır... Almanya'nın ülkemize karşı 1890 yılından sonraki davranışı, her fırsatta para koparmak isteyen ve isteklerini yerine getirmeyen kurbanlarını bulanık ama korkunç sonuçlarla tehdit eden, bir profesyonel şantajcının tutumuyla karşılaştırılabilir ancak..."(72)

Raporunun "sonuçlar" bölümünde de şunları eklemekte Crewe:

"Almanya'nın deniz üstünlüğü, Büyük Britanya'nın varlığıyla bağdaşamaz. Büyük Britanya ortadan yok olsa bile, karada ve denizde en büyük askerî gücün bir tek devletin elinde toplanması, bütün dünyayı bu kâbustan bir an önce kurtulmak için birleşmeye zorlayacaktır. Almanya'nın Güney Amerika'da sömürge edinmesi ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal kredosu (Credo: Hıristiyan Amentüsü) demek olan Monroe doktrininin temel ilkesine aykırı düşmektedir.

Anadolu'da bir çeşit Alman Hindistan'ının kurulmasına gelince, bu, son kertede, Almanya'nın deniz üstünlüğüne ya da İstanbul'un ve Boğazlarla Almanya'nın bugünkü güney-doğu sınırları arasında kalan ülkelerin, Almanya tarafından fethine bağlıdır. Modern uluslararası koşullar içinde bu görkemli planların hiçbirinin gerçekleşme şansı olmadığı bir hakikattir. Ama bir başka ve bu sefer korkulacak bir hakikat daha vardır: Almanya bütün bu umut ve hevesleri bir arada beslemekte ve böylelikle, korkuya kapılan dünyanın bütün direnç kuvvetlerini kışkırtarak, kendi yolu üzerine, doğrudan doğruya, kendisi ardı ardına engeller yığmaktadır."(73)

Crewe, Alman diplomasisini genel bakımdan değerlendirirken de şu sonucu çıkarmaktadır:

"Almanya'nın tutumu sadece bir tek şeyi ispatlar: Bu gürültü patırdı dolu etkinlikte, bütün bu aşırılıklarda ve öbür ulusların duygularına karşı beslenen bu tiksinme ve küçük görmede -ki Alman politikasının, son girişimlerinin tipik ve ortak özelliği bunlardır- yok denecek kadar az mantık ve tutarlık bulunduğunu."(74)

İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey ve onun ardından da kral VII. Edward, Crewe'in memorandumunda geliştirilen bu fikirlere hiçbir itirazları olmadığını bildirmişlerdir.

Dretnot Yarışı

İngilizler, Alman savaş donanmasının gelişmesi karşısında özellikle telaşa kapılmışlardı. Nitekim, her iki ülke de 1905-1906 bunalımından sonra, deniz silahları yarışını bir kat daha hızlandıracaklardır.

1905 yılında İngiltere, "dreadnought" adında yeni tip bir zırhlı inşa etmiştir; sonradan bu tip gemiler hep bu aynı adla, yani "dretnot" olarak adlandırılacaklardır.

İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, daha güçlü savaş gemileri yapmakla, İngiltere'nin deniz üstünlüğünü pekiştireceği düşüncesindeydi. Alman tezgâhlarının, daha uzunca bir süre, dretnot yapmak için gerekli niteliklerle donatılamayacağını varsaymaktaydı Komutanlık. Ve aldanmaktaydı: Çünkü umulmayacak kadar kısa bir süre sonra dretnot inşasına koyuldu Alman tersaneleri.

1908 yılında İngiltere Deniz Kuvvetleri, bir kısmı denize indirilmiş, bir kısmı da henüz inşa hâlinde olmak üzere, on iki dretnota sahipti. Aynı yıl içinde Almanya, ilk dört dretnotunu inşa edecek ve çok geçmeden de bir kısmı denize indirilmiş, bir kısmı yapılmakta olmak üzere sekiz ya da dokuz dretnota sahip duruma gelecektir.

Bununla birlikte eski tip zırhlılar alanında İngiltere'nin Almanya'ya karşı ölçüsüz bir üstünlüğü vardı: Yirmi altıya karşı altmış üç. Ama dretnotların ortaya çıkışı, eski tip savaş gemilerinin değerini büyük çapta azaltacaktır.

Deniz rekabeti, böylece, ilk dretnotun yapımıyla yeni bir hareket noktası kazanmış bulunmaktadır. Bu arada Alman savaş donanması, altı kruvazörün ve bir torpido filosunun da katılmasıyla biraz daha güçlenecektir. Daha 1906 yılında Alman Reichstag'ı, bundan böyle tezgâhlanacak bütün yeni zırhlıların dretnot tipi gemiler olmasını gerektiren bir yasayı kabul etmişti. 1908 yılında ise savaş gemile-

rinin hizmet süresi yirmi beş yıldan yirmi yıla indirilecek ve bunun sonucu olarak da yeni gemi yapımı hızlanacaktır.

Önceleri Almanya, 1900 yılında kabul ettiği yasaya uygun olarak, yılda ortalama iki yeni zırhlı indiriyordu denize. Nitekim, sekiz yıllık bir dönem içinde (1900-1907) on altı gemi yapmıştı. Oysa bundan böyle ve 1912 yılına kadar, her yıl dretnot tipi dört gemi ile bir o kadar da zırhlı ve torpido yapılması kararlaştırılmıştır. Görüldüğü gibi, İngiltere'nin deniz üstünlüğü artık ciddi ve sürekli bir tehdit altındadır.

İngiliz Kralı VII. Edward'ın Almanya Gezisi ve Sonuçları

Vergilerin artmasının ve savaş tehlikesinin her geçen gün biraz daha ciddileşmesinin Almanya'nın tutumundan ileri geldiğini İngiliz kamuoyuna anlatmak zorunlu hâle girmiştir artık. İşte bu amaçla İngiliz hükûmeti Almanya'ya, yeni savaş gemilerinin yapımını sınırlayan bir öneride bulunmayı kararlaştırmıştır. Almanlar bu öneriyi kabul etmedikleri takdirde, Alman militaristlerinin yüzünden acı çekmekte olduğu söylenecektir İngiliz halkına. Almanlar öneriyi kabul ettikleri takdirde ise, hemen hiç olasılığı bulunmayan bir şeydi bu, iki ülkenin deniz kuvvetleri arasındaki oran korunmuş olacaktı ve bu oran, hiç değilse şimdilik, İngiltere'nin kesin üstünlüğünü dile getirmekteydi.

İngiliz hükûmetinin hesapları, genel çizgileri içinde işte bunlardır. Ve İngiliz diplomasisi, savaş gemileri yapımını kısıtlama önerisini alabildiğine gösterişli bir şekilde, La Haye'deki İkinci Barış Konferansı'nın kürsüsünden sunacaktır. Almanya bu çağrıya da, bütün öbür benzer durumlarda olduğu gibi, kesin ve kaba bir ret cevabı vermiştir.

1908 yılının Ağustos ayında İngiltere Kralı VII. Edward, Alman İmparatoru II.Wilhelm'i Kronberg'de ziyaret etmiştir. Krala Harding eşlik ediyordu. Amerikalı Fay gibi Alman sever tarihçiler bile, II.Wilhelm'in bu vesileyle, İngiliz diplomatlarıyla yapılan müzakerelerde kesinlikle ters ve kaba davrandığını belirtiyorlar. (75)

Örneğin, Harding, bir defasında Kayser'i savaş gemilerinin sınırlandırılmasının zorunlu olduğuna ikna etmeye girişmişti. Birdenbire İngiliz diplomatının sözünü kesen İmparator, şu tehdidi savurdu:

-Öyleyse savaşacağız demektir. Çünkü bu bizim için bir ulusal onur ve liyakat sorunudur!

Bunun üzerine Harding, diplomatik ustalığını kullanarak konu değiştirmek zorunda kalmıştır.

Alman Diplomasisinin Bir Aldatmacası ve İngilizlerin Meydan Okuyuşu

Müzakerelerin sürdürülmesine bu derece kışkırtıcı bir şekilde karşı çıkmanın sakıncalarını gören bazı Alman diplomatları, İngiliz diplomasisinin, Almanya'yı

bu konuda bir anlaşmaya sürüklemek için yapacağı bütün girişimleri önceden başarısızlığa uğratacak bir manevraya başvurmuşlardır. Gerçekten de savaş gemileri yapımını sınırlamanın ön koşulu olarak pek aşırı bir fiyat istemektedirler: İngiltere'nin Fransa ve Rusya ile yapmış olduğu anlaşmaları feshetmesini.

Almanya'nın o dönemdeki Londra büyükelçisi Metternich'in itirafları apaçık ortaya koyuyor ki, Almanların bu isteği bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Nitekim, Kronberg görüşmesinden hemen önce şunları yazmaktaydı Metternich:

"Bizim, savaş gemileri yapımını sınırlama konusunda hiçbir zaman ve hiçbir şekil ve durumda bir anlaşma imzalamaya yanaşmayacağımızı İngiliz yetkililere açıkça söylemiş olsam, ilişkilerimizi boşu boşuna soğuklaştırırdım. Buna karşılık; ben, Edward Grey'in katiyen ödeyemeyeceği kadar büyük bir fiyat istemek yolunu seçtim. (76)

Kayser ile Tirpitz'in böyle bir sınırlandırma işlemine hiçbir zaman razı olmayacaklarını çok iyi bilen Metternich, Alman politikasının bu konudaki değişmezliğini birtakım diplomatik manevralarla maskeleme çabasındaydı.

Gerçekten de İmparator II.Wilhelm, Metternich'in raporuna koyduğu bir haşiyede, (Haşv'dan; Gereksiz söz) Prusyalılara özgü bir kabalıkla, "Alman ulusu ile İmparatoruna düpedüz hakaret anlamına gelen bir küstahlık" olarak niteliyordu İngilizlerin bu konuda bir anlaşmaya varma girişimlerini.

Almanya ile bu konuda bir anlaşmaya varmak için harcadığı çabaların başarısız kaldığını gören İngiliz hükûmeti, her Alman gemisine karşılık İngiltere'nin iki gemi yapacağını açıkça ilan etmiştir. "Bire karşı iki karina" (Birden gelen bela, kıyamet) parolası, bu kararın ürünüdür.

2. BALKANLAR İÇİN VERİLEN MÜCADELE VE XX. YÜZYILIN BAŞLANGICINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU

Yüzyıl Başlangıcında Balkanlar'da Genel Durum

İngiliz-Alman uzlaşmazlığının tek nedeni deniz rekabeti değildir. Aynı yıllarda, Yakın Doğu'da kesin üstünlük için iki devlet arasında başlayan mücadele de gelişmektedir.

Gerçekten de Bağdat demiryolu hattının imtiyazını elde etmiş bulunan Almanya, şimdi dört elle, Osmanlı İmparatorluğu'nu kölelik durumuna getirip sömürgesi yapmaya uğraşmaktaydı. Kendi yönünden Sultan Abdülhamit de, sarsılan tahtını Alman hükûmeti ve Alman sermayeleri sayesinde pekiştirme umudunu beslemekteydi. Nitekim, Osmanlı İmparatoru Almanya'dan, Balkanlar'daki Slav ülkelerinde gelişen ulusal kurtuluş hareketine, Anadolu'daki Ermenilere ve İmparatorluğun güneyindeki Araplara karşı olduğu kadar, doğrudan doğruya Türk halkının ilerici unsurlarına karşı da etkili bir destek görüyordu.

Almanya'nın biricik müttefiki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönetici çevrelerinde Slavlara beslenen kin duygularının gittikçe kızıştığını bilen Alman emperyalizmi, "Kızıl Sultan"ın zorbalık rejimini daha da seve isteye desteklemiştir.

Geçen yüzyılın 1880-1890 yılları arasında Çarlık hükûmeti tarafından işlenmiş olan hatalar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan ve Bulgaristan üzerindeki etkisini pekiştirmesiyle sonuçlanmıştı. Ama Sırbistan'da Kral Milan ve Bulgaristan'da Stambulov gibi tamamen Avusturya çıkarlarının hizmet eri olan kişiler açıkça göstermişlerdi ki Slav bağımsızlığının en korkunç ve yeminli düşmanları, Avusturya-Macaristan'la müttefiki Alman İmparatorluğu'dur.

En sonunda, Bulgaristan tahtına Avusturya tarafından oturtulmuş olan bir Alman, Prens Ferdinand, Rusya ile anlaşmak zorunda duyacaktır kendini. Ferdinand'ın bu yolda yaptığı girişimler, 1906 yılında Rusya tarafından Bulgar Hükümdarı olarak kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu arada Sırbistan da yeniden ve kesinlikle Rusya'ya doğru çevirmiş bulunmaktaydı bakışlarını. Bir kez daha besbelli oluyordu ki Sırp halkının ulusal bağımsızlık özlemleri ancak Rusya'da bir destek bulabilirdi.

Avusturya-Macaristan Yöneticilerinin Sırbistan Hakkındaki Tasarıları

l903 yılında Belgrat'ta yapılan bir hükûmet darbesiyle Obrenoviç hanedanı tahttan indirilecek ve yerine Karageorgieviçler gelecektir.

İşte bu olay, ulusalcılık propagandasının ve bu kez artık sadece Türk İmparatorluğu'na karşı değil aynı zamanda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı da yönelen, bir ulusalcılık propagandasının bir anda bütün ülkeyi kaplamasıyla sonuçlanmıştır. 1906 yılının başlangıcında, Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasında bir gümrük savaşı patlak vermişti. Avusturya'da, Rusya'nın güçsüzlüğünden yararlanarak Güney Slavları sorununa kesin bir çözüm getirmek isteyen çevrelerin etkisi pekişmiş bulunmaktaydı.

Bu hareketin amacı, Balkanlar'ın Sırp kısmını ele geçirerek, Habsburg monarşisine ister İmparatorluğun üçüncü parçası olarak, ister İmparatorluk içinde bir federasyon olarak hükmetmektir. Viyana'daki feodal, dinci ve asker çevrelerin eski programı budur işte. Ve bu planlar, Balkanların ekonomik bakımdan sömürülmesinde çıkarı bulunan Viyana mali oligarşisinin etkili grupları tarafından hararetle desteklenmektedir.

Hareketin başında, tahtın varisi Arşidük Franz Ferdinand, Genelkurmay Başkanı Feldmareşal Conrad von Hötzendorf ve belli bir ölçüde de Dışişleri Bakanı Ehrental yer almaktaydı.

Ehrental, Conrad von Hötzendorf ve Franz Ferdinand'ın tasarılarına göre Bosna ile Hersek ilhak edilecekti ilkin. Bilindiği gibi Berlin Anlaşması uyarınca 1878 yılından bu yana Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin işgali altında bulunan bu iki eyalet, saymaca olarak Türk İmparatorluğu'nun egemenliği altındaydı hâlâ. Ve hareketin üç lideri, Bosna ile Hersek'i ele geçirmekle, Sırp halkının yakın bir gelecekte bu illeri Sırbistan'a katma umuduna da son vermek istiyorlardı.

Hareketin planladığı ikinci aşama ise İtalya ve Sırbistan'a karşı önleyici bir savaş açıp Sırbistan'ı kesinlikle ilhak etmekti. Conrad von Hötzendorf, bu konuda şöyle yazıyor örneğin:

"Kuvvetlerimiz Niş'e girip de duruma egemen oldukları anda, belirleyici etkimiz artık sadece Balkanlar'ın güney batısında değil, genellikle bütün Balkanlarda kendini gösterecektir."(77)

Ehrental, İtalya'ya karşı savaş açmak gerektiği noktasında en ufak bir kuşku beslememekteydi. Conrad von Hötzendorf'un fikirlerini paylaşıyordu genel olarak; sadece bütün Sırbistan'ı ilhak etmek yerine bu ülkenin bir kısmını Bulgaristan'a bırakmak düşüncesindeydi belki. Conrad von Hötzendorf'un belirttiği gibi; ancak daha sonra:

"Avrupa'da koşullar elverdiği zaman, Sırbistan'ın bütün geri kalan kısmına da el konulabilir. Ancak o zamandır ki İmparatorluk, güvenli sınırlara sahip olacaktır."(78)

Sırp-Bulgar uzlaşmazlığının sürekli şekilde azdırılması, Ehrental'in siyasal tasarılarında önemli bir yer kaplamaktadır. Her halükârda tıpkı Conrad von Hötzendorf gibi Avusturya Dışişleri bakanı da kesinlikle inanmıştır ki Sırbistan'ı er geç ortadan kaldırmak bir zorunluluktur. Nitekim, Ehrental, "Sırbistan'daki devrim yuvasını kesin olarak yok etmenin mutlak bir zorunluluk olduğu gerçeği"ni Alman Dışişleri yetkililerine belirtmekten de geri durmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Alman Hesapları ve Diğer Büyük Devletlerin Tavrı

Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Avusturya-Macaristan devletinin Almanya'ya kölece bağlanmaları demek, Alman emperyalizminin Balkan yarımadası'ndaki tüm umutlarını gerçekleştirmesi ve gerek insan gücü, gerekse hammadde kaynakları bakımından bütün Orta Doğu üzerinde tartışmasız bir egemenlik kurması demekti şüphe yok ki.

Yakın Doğu ülkelerini öteden beri Avrupa ile Hindistan arasında bir köprü gibi göz önüne almış olan İngiltere, buna razı olamazdı.

Rusya da kabul edemezdi böyle bir şeyi: Türkiye ile Balkanların Alman etkisi altına girişi, Karadeniz kıyılarından Kafkas sınırlarına kadar bütün güney Rusya'nın güvenliğinin tehlikeye düşüşü demekti çünkü.

Ayrıca Rusya, Slavların koruyucusu rolünü de katiyen bırakmak niyetinde değildi. Sözün kısası Rusya, Almanların Boğazlara yerleşmesine ilgisiz kalamayacağı gibi, İstanbul'dan ve hatta doğrudan doğruya Berlin'den Ermeni yaylalarına silah ve asker taşımaya yarayacak bir demiryolu hattının yapılmasına da ilgisiz kalamazdı.

Görüldüğü gibi, iki ülkeyi ayıran bir dizi anlaşmazlığa rağmen, Almanya'nın Yakın Doğu'ya sızmasını ve yerleşmesini mutlaka önlemek üzere İngiltere ile Rusya'nın el ele vermelerinde şaşılacak hiçbir yan yoktu.

İngiliz hükûmeti, Türk İmparatorluğu'ndaki Alman yayılmasına etkin biçimde karşı çıkmıştır. Bu amaçla çeşitli yollar kullanmıştır Büyük Britanya. İlk olarak da mali baskı yoluna başvurmuştur: 1903 yılının Nisan ayında İngiliz bankacıları, Bağdat demiryolu hattının finansmanına katılmayı reddetmişlerdir.

Oysa Osmanlı hükûmeti, bu girişimin kazançlı olmasını sağlayacak, bütün güvenceleri vermiş bulunuyordu Bağdat demiryolu hattı şirketine. Hattın yapımı büyük çapta sermaye gerektiriyordu ve Türkiye'nin elinde bu kadar sermaye yoktu. Türk hükûmeti bu sermayeyi ancak belirli vergi gelirlerini artırarak ve her şeyden önce de, gümrük tarifelerini yükselterek bir araya getirebilirdi.

Ne var ki kapitülasyonlar rejiminin sonucu olarak, gümrük bağımsızlığına sahip değildi Osmanlı hükûmeti: İthal tarifeleri malların değerinin %8'i olarak saptanmıştı ve bu oran, ancak büyük devletlerin onayı ile artırılabilirdi.

İngiliz-Rus ilişkilerindeki tüm gerginliğe rağmen Rusya ve onunla birlikte Fransa, Türk gümrük tarifelerinin yükseltilmesi sorununda, tamamen İngiliz görüşünü paylaşıyorlardı. Bu da, Berlin para piyasasına, o güne kadar zaten ağır şekilde yük olmuş olan Bağdat demiryolu hattının finansmanında bir duraklama dönemi açacaktır.

Makedonya Olayları ve İngiliz-Rus Yakınlaşması

Son olarak da İngiltere, Osmanlı Hükümdarı üzerinde güçlü bir siyasal baskı yaratabilmek için, 1902-1903 yıllarında Makedonya'da baş gösteren karışıklıklardan yararlanma yoluna gidecektir. Bilindiği gibi 1903 yılında Murtzteg'de Rus İmparatorluğu ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Makedonya'da yürürlüğe konacak, bir reformlar programı üzerinde anlaşmaya varmış bulunuyorlardı.

O sıralarda, değişik nedenlerle de olsa Viyana ve Petersburg hükûmetleri, Makedonya'daki karışıklıkların hiç değilse bir süre için bastırılmasında ve Balkan kazanının kaynamamasından çıkar sahibiydiler. İngiliz diplomasisi, Lort Landsdowne'in ağzından, çok daha köklü bir reform programı önermekteydi Makedonya için.

Gerçekten de İngiliz planı, Osmanlı Hükümdarını, Makedonya'da en ufak bir gerçek iktidardan bile yoksun bırakmaya yönelik bir tasarıydı. Ve işte tam bu sırada Büyük Britanya diplomasisi, kendisini tamamen Alman etkisine kaptırmış olan Abdülhamit üzerinde, Makedonya sorununu yeniden kızıştırarak, ağır bir baskı kurmaya girişmiştir.

Osmanlı Hükümdarını ortak bir baskı altında tutarak dış politikasının yönelimini değiştirmeye zorlamak için Rusya'nın desteğini elde etme çabasındaydı İngiliz hükûmeti.

Reval Görüşmesi

Büyük Britanya diplomasisinin işte bu amaca dönük çabaları sonucunda İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola, 1908 yılının Haziran ayında Reval'de buluşacaklardır.

Krala, Dışişleri bakan yardımcısı Harding, Amiral Fisher ve General French eşlik etmekteydiler. Bu buluşma sırasında Harding Rus Dışişleri Bakanı İsvolski'yi, Makedonya'da İngiliz programını desteklemesi gerektiğine inandırmak için özel bir çaba göstermiştir. Bu vesileyle yayınlanan ortak bildiri, Rusya ile İngiltere'nin tüm uluslararası sorunlar üzerinde tam bir anlaşmaya varmış bulunduklarını açıklayacaktır.

Makedonya sorunu konusunda açılan tartışmalarda İsvolski, İngiliz reform programına daha ılımlı bir nitelik verme yolunda çaba harcamıştır. Rus Dışişleri bakanı, Alman askerî üstünlüğü nedeniyle Rusya'nın endişe duyduğunu ve ürktüğünü katiyen gizlememiştir Harding'den. Ve sonuç olarak şunları söylemiştir:

– Bu durumda Rusya, Almanya'ya karşı güttüğü politikada son derece dikkatli olmak ve ona, Rusya ile İngiltere arasındaki bir yakınlaşmanın, Petersburg'la Berlin arasındaki ilişkilerde bir soğuma doğuracağı izlenimini vermemek zorundadır. (79)

Almanları boşu boşuna sinirlendirip hırçınlaştırmamak gerektiği konusunda İsvolski ile tamamen aynı fikirdeydi Harding ve Rusya'nın, "İngiltere'ye oranla çok daha temkinli davranmak zorunda olduğu"nu kabul ediyordu. Bunun için de Rus hükûmetine, ülkeyi bir an önce eski askerî kudretine kavuşturma yolunda çaba göstermesini öğütlüyordu. Harding'in bu konudaki çıkarımları son derece ilginçtir. İngiliz dışişleri bakan yardımcısı aynen şunları söylemektedir İsvolski'ye:

"Alman deniz programının beklenmedik ölçüde genişletilmesinin bir sonucu olarak, Almanya'nın geleceğe yönelik tasarı ve emelleri konusunda İngiliz kamuoyunun derin bir kuşku içinde bulunduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Zamanla, Alman savaş donanmasının yapımı hızlandıkça ve İngiltere'de bu durumun zorunlu kıldığı karşı tedbirlerin bir sonucu olarak vergiler arttıkça, büyüyecektir bu kuşku. Ve durum, yedi ya da sekiz yıl sonra, kritik noktasına ulaşmış olacaktır. İşte o zaman Avrupa'da güçlü bir Rusya, barış sorununda rahatça hakem rolü oynayabilir ve Avrupa'nın güvenliği bakımından, tüm La Haye Konferanslarından çok daha fazla etkili olabilir."(80)

Ehrental'in Yeni Tasarısı ve Rus Politikasındaki Kararsızlık

Görüldüğü gibi Rusya, Japonya karşısında verdiği talihsiz savaşın yanı sıra 1904-1905 yıllarındaki iç karışıklıkların da bir sonucu olarak iyice sarsılmış bulunan askerî gücünü yeniden kazanmak zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Ve bu arada Rusya'nın hasımları, anın uygunluğunu fırsat bilerek, Balkanlar'daki durumlarını pekiştirmeye koyulmuşlardır. Bu yolu açan da, elbette ki, Avusturya-Macaristan diplomasisi olacaktır.

1908 yılının başlangıcında koyuldu bu işe Ehrental. Avusturya Dışişleri bakanı, kendi ülkesinin sınırından başlayarak Yenipazar sancağından geçip Selanik'e ulaşacak demiryolu hattının yapımını öngören bir tasarı hazırlamıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na, Ege Denizi'ne açılan bir yol sağlamış olacaktı bu hat.

Ehrental'in tasarısı, Rusya'da büyük bir telaş ve kuşkuyla karşılanmıştır. Gerçekten de Selanik demiryolu hattının, Balkan yarımadası'nın bütün Batı yarısında Avusturya-Macaristan etkisini iyice pekiştirmeye yarayacağı apaçık ortadaydı. İsvolski'nin terimleriyle, "Avusturya planının gerçekleşmesi, Makedonya'nın Germenleştirilmesi"ne yol açabilirdi.

Besbelli ki Rusya böyle bir tasarı karşısında ilgisiz ve tepkisiz kalmazdı. Nitekim, 3 Şubat günü Petersburg'da yapılan bir Bakanlar kurulu toplantısında İsvolski, İngiltere ile kurulan yakınlaşmadan yararlanarak, Rusya'nın son yıllarda Yakın Doğu'da yürüttüğü, salt savunmaya dönük politikayı artık bırakmasını önerdi.

Daha 1907 yılında İngilizlerle yapılan müzakereler sırasında, Boğazlardaki uluslararası rejimde değişiklik yapılması için İngiltere'nin onayını koparmaya çalışmıştı İsvolski. Rus savaş gemilerini Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e aktarabilmek için Boğazlardan özgürce geçiş hakkını istiyordu Rusya.

O sırada İngiliz hükûmeti, bu konuda kesin ve resmî bir anlaşmaya varmaktan kaçınmıştı. Ama Grey, Rus Dışişleri bakanına aynı konuda ilerisi için umut vermekten de geri durmamıştı. Ve İsvolski şimdi ülkesinin Orta Doğu'da artık daha cesur bir politika izlemesi gerektiğini savunurken, biraz da bu umuttan esinleniyordu.

Ama toplantıya katılan bütün öbür bakanlar, İsvolski'nin önerisini oybirliğiyle reddedeceklerdir. Savaş bakanı Polivanov, bu tutumuna gerekçe olarak, Rusya'nın yeni bir savaşa katiyen hazır bulunmadığını, çünkü Uzak Doğu'da uğranılan yenilgiden sonra Rus silahlı kuvvetlerinin henüz tam düzenli bir duruma giremediğini ileri sürüyordu. Maliye bakanı Kokovtsev de karşıydı İsvolski'nin önerisine.

Ama Rus Dışişleri bakanının bu savaşçı tasarısına en şiddetle karşı çıkan, doğrudan doğruya, Başbakan Stolipin olacaktır. Bir hafta sonra da, 10 Şubat günü, Ulusal Savunma Konseyi'nin şu kararı aldığı öğrenilmiştir:

"Ordunun maddesel gücünün aşırı örgütsüzlüğü ve iç durumun elverişsizliği dolayısıyla, siyasal kargaşalıklara yol açabilecek her türlü saldırgan girişimden kaçınmak zorunluluğu, Konsey tarafından oybirliğiyle saptanmış bulunmaktadır."(81)

Rus-İngiliz Pazarlıkları ve Osmanlı İmparatorluğunda Patlayan Jön Türk Burjuva Devrimi

Bu koşullar içinde İsvolski, salt diplomatik usullerle yetinmek zorunda kalacaktır. Avusturya Dışişleri bakanının tasarısına karşı kendi tasarısını ortaya sürmekle işe başlamıştır Rus Dışişleri bakanı.

Gerçekten de İsvolski, Arnavutluk'un Adriyatik kıyılarındaki bir limandan çıkarak Tuna'ya kadar uzanacak bir demiryolu tasarısı ortaya atıyordu. Sırbistan'ın siyasal ve ekonomik bakımdan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan tamamen bağımsız olarak denize ulaşmasını sağlayacaktı bu hat. Dolayısıyla da, Avusturya'nın, içinde Sırbistan'ı hapis tuttuğu bağımlılık kökten sarsılacaktı.

Tuna-Adriyatik demiryolu hattının, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na sadece zarar getirecek tehlikeli bir tasarı olduğu meydandaydı. Üstelik İngiltere de, Makedonya'daki reformlar sorununda, Rusya'nın kendisiyle anlaşmalı bir şekilde davranması koşuluyla, İsvolski tasarısını desteklemeyi vaat etmiş bulunmaktaydı. (82) Böylece, Balkanlar'da demiryolu yapımını öngören tasarılardan kuşku ve telaş duymak sırası Ehrehtal'a gelmiş oluyordu.

Rusya ile İngiltere, Balkanlar'da demiryolu yapımı ve Makedonya'da reformlar konusunda giriştikleri sıkı pazarlığı sürdüredursunlar, beklenmedik bir olay Avrupa diplomasisinin tüm hesaplarını alt-üst edecektir.

1908 yılı yazında Osmanlı İmparatorluğu'nda patlayan burjuva devrimidir bu olay.

3 Temmuz 1908 günü Jön Türklerin merkez komitesi tarafından verilen işaret üzerine, bu partiye bağlı subayların yönetiminde olan, Makedonya'daki Resne Kalesi garnizonu ayaklanmıştır. Ve gittikçe yayılan bu direnç hareketi sonunda Sultan, 24 Temmuz gecesi Anayasa'yı kabul etmek zorunda kalacak; Başbakanlığa da, İngiliz dostu olarak tanınan Kâmil Paşa'yı atayacaktır. Bu, İngiltere için tam bir zaferdir. (83)

3. JÖN TÜRK DEVRİMİNİN ULUSLARARASI SONUÇLARI

Ehrental Diplomasisinin Yeni Bir Girişimi

Türk devrimi Ehrental'i, uzun süredir tasarlamakta olduğu planlarını uygulama alanına sokmakta, acele etmeye sürükleyecektir.

Abdülhamit mutlakçılığının yıkılışı, Osmanlı İmparatorluğunun Almanya'yı bırakıp İngiltere'nin dümen suyuna gireceğinin işaretiydi. Yeni Türk hükûmetinin, İngiltere'nin de desteklemesiyle bir çıkış yaparak, Bosna ile Hersek'in Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesini istemesinden korkuyordu Ehrental. Ama bir başka yönden de Avusturya Dışişleri bakanı, Türkiye'deki iç bunalımın, Osmanlı topraklarına saldırmak için bulunmaz bir fırsat yarattığını düşünmekteydi.

Çağ, sadece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun belli başlı rakibi Rusya'nın değil, aynı zamanda göz dikilen kurban durumundaki Osmanlı İmparatorluğu'nun da, büyük zarara uğrayacakları korkusuyla savaşa cesaret edemeyecekleri bir çağdı. Nitekim, Viyana hükûmeti, Bosna ile Hersek'i kesinlikle ilhak anının gelip çattığına karar vermiştir.

Gene 1908 yılında Lenin, emperyalistlerin yağma planlarını açığa vururken şöyle demektedir:

"Avrupalı emperyalistler, apaçık bir şekilde, Türkiye'nin bölüşülmesini amaçlayan bir politika izlemektedirler."(84)

Alabildiğine kurnazca bir tasarıyı gerçekleştirme çarelerini aramaktaydı Ehrental: Bosna ile Hersek'i, Rusya'nın da onayıyla ilhak etmek. Çarlık

hükûmetinden bu ilhak için bir evet koparmayı başardığı takdirde, Rusya'yı, bütün Güney Slavlarının gözünde güvenilmez duruma getireceğini ve Balkanlar'daki Rus nüfuzunu kökünden sarsabileceğini hesaplıyordu.

Kaldı ki işin Rusya tarafından onaylanması, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu iki eyaleti ilhakını da, hiç şüphesiz büyük çapta kolaylaştıracaktı. Dolayısıyla da bu evetin bedeli olarak Rusya'ya, Boğazlar rejiminin değiştirilmesi konusunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir eveti vaat edilebilirdi: Çünkü zaten besbelliydi ki savaş gemilerinin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan özgürce geçmesi amacıyla yapacağı ciddi bir girişim, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu olduğu kadar İngiltere'yi de karşısında bulması ve yitireceği önceden belli bir savaşı göze alması demekti.

Avusturya ve Almanya bakımından böyle bir çatışmadan daha keyifli ne olabilirdi ki? Tam tersine, Rusya, bir delilik edip de, göze aldığı takdirde böyle bir savaş, hele Osmanlı İmparatorluğu'nun Alman etki alanının dışına kaydığı ve İngiltere ile Rusya'nın Orta Doğu'ya ilişkin bir dizi sorun konusunda ortak bir tutum izledikleri şu sıralarda, büsbütün özlenir bir nitelik kazanıyordu.

Ehrental ve bütün Avusturya-Almanya bloğu için ne mutluydu ki İngilizler, Boğazlar sorununda Ruslara ödün vermeye hiçbir şekilde niyetli değildirler. Bunun tam tersine olarak Büyük Britanya hükûmeti, Jön Türk devriminden sonra, bir yıl önceki İngiliz-Rus anlaşması müzakerelerinde olduğundan çok daha fazla laf anlamaz kesilivermişti: Çünkü İngiltere, Kâmil Paşa'nın Sadrazamlığa gelişiyle, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisini iyice pekiştireceği hesabındaydı ve tam bu sırada Boğazlar sorununu ortaya atıp da Türkiye'yle olan ilişkilerini bulandırmak istemiyordu katiyen.

Ama Ehrental'e göre İsvolski, Avusturya-Macaristan hükûmetinin, Rus savaş gemilerinin Boğazlardan özgürce geçişine karşı çıkmama şeklindeki tutumunu, gene de büyük memnunlukla karşılayacaktır.

Ehrental'in bu konudaki hesabı hepten de boş değildi: Birtakım sağlam nedenlere dayanıyordu bu hesap.

Avusturya-Rusya Anlaşması (1908)

Zaten 2 Temmuz 1908 tarihinde İsvolski, Balkanlar sorunu üzerine, bir memorandum göndermiş bulunuyordu Ehrental'e. Bu andıçta Rus Dışişleri bakanı, Balkanlar'daki statükonun genellikle korunması gerektiğini ileri sürmekte ve tıpkı Boğazlar sorunu gibi Bosna ile Hersek'in ilhakı sorununun da Avrupa çapında bir önem taşıdığını belirtmekteydi.

Ama, diye devam ediyordu andıç, Balkan sorunlarının gerek Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve gerekse Rus Çarlığı bakımından taşıdığı olağanüstü önem göz önüne alındığında, Rus hükûmeti bu sorunları Avusturya hükûmetiyle "dostça bir anlayış çerçevesi içinde" incelemeye hazır bulunmaktadır. (85)

Bunun üzerine Ehrental, İsvolski'yi Bouclau şatosunda görüşmeye çağıracaktır. Rus Dışişleri bakanının bu çağrıyı kabul etmesi üzerine iki siyaset adamı, 15

Temmuz 1908 tarihinde sözü geçen şatoda bir araya gelmiş ve müzakereye oturmuşlardır. Bu müzakereler sonucunda iki Bakan, sözlü bir anlaşmaya varmayı başarabileceklerdir ancak.

Bu anlaşmaya göre Avusturya-Macaristan devleti, Boğazların Rus savaş gemilerine açılışına karşı çıkmamayı taahhüt etmekte; buna karşılık Rus İmparatorluğu da, Bosna ile Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakını onaylamaktadır. Ehrental'in notlarına göre İsvolski, Boğazlar konusuna ilişkin dezideratomlarını (vazgeçilmez isteklerini), şöyle açıklamıştır:

"Rus savaş gemilerinin Boğazlardan özgürce geçiş hakkını elde etmek amacıyla Petersburg hükûmeti, belli birtakım girişimlerde bulunmayı zorunlu saydığı takdirde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya'ya karşı dostça ve iyilik gözetir bir tavır takınmayı vaat eder. Söylemek bile gerekmemektedir ki bugün yürürlükte olan Boğazlar rejiminin böyle bir değişikliğe uğratılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını ve güvenliğini hiçbir şekilde tehlikeye düşürmeyecek tedbirlerle birlikte gerçekleştirilecektir. Ayrıca benzer hakların, Karadeniz üzerinde kıyısı bulunan öbür devletlere de tanınacağı doğaldır."(86)

Bunun yanı sıra taraflar şu noktada da karara varmış bulunuyorlardı: Bulgaristan Osmanlı İmparatorluğu'nun tabii olmaktan çıkma girişimine geçtiği takdirde, Petersburg ve Viyana buna karşı çıkmayacaklardı.

Bouclau müzakereleri hakkında Avusturya-Macaristan İmparatoruna sunduğu raporda Ehrental, Bosna ile Hersek'in ilhakının Ekim ayı başında Viyana tarafından ilan edilebileceğini İsvolski'ye açıkça bildirdiğini belirtmekteydi. Rus Dışişleri bakanına şu güvenceyi verdiğini söylüyordu Ehrental: "Her halükârda, sırası geldiğinde, ben kendisini durumdan haberli kılacağım."(87)

Sözünü tutmayacaktır Ehrental. Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanının notlarında bile apaçık beliren bir gerçek vardır: İsvolski, Sırbistan ve Karadağ lehine birtakım ödünler istemiş; ama Ehrental, kendi devletine zarar getirecek olan bu ödünleri vermeye yanaşmamıştır. İsvolski ayrıca Berlin Antlaşması'nı kesin bir revizyondan geçirmek üzere uluslararası bir konferans toplama sorununu da ortaya atmıştır.

Bouclau'da gerek Sırbistan ve Karadağ'a verilecek ödünler ve gerekse uluslararası bir Konferans sorunlarında hiçbir kesin karara varılmamıştı. Oysa şüphe götürmeyen bir nokta varsa, o da Rus Dışişleri bakanının bu ödünleri, Bosna ile Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakına, Petersburg'un evet demesi için bir ön koşul olarak ileri sürmüş bulunduğuydu.

İsvolski'nin Avrupa Turu ve Boğazlar Üzerinde Yeni Pazarlıklar

Rus Dışişleri Bakanı, Bouclau'dan ayrıldıktan sonra Avrupa'da büyük bir geziye çıkmıştır. Bu uzun geziden amaç, Boğazlar rejiminin değiştirilmesi konusunda, Ehrental'den elde ettiğine benzer bir onayı öteki devletlerden de koparabilmektir.

26 Eylül günü Berchtesgaden'de Alman Dışişleri Bakanı Schoen'le bir görüşme yapmıştır İsvolski. Ve Boğazların Rus savaş gemilerine açıldığını görmekten bü-

yük bir mutluluk duyacağı ortada olduğu hâlde, bu sorunu uluslararası arenada ortaya atmaya zamanın elverişli olmadığını söylemiştir.

Rus Dışişleri bakanı, ayrıca, Balkanlar'daki durum konusunda da şu açıklamalarda bulunmuştur:

Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, hiç şüphe yok ki bir Türk-Bulgar savaşına yol açacaktır. Böyle bir savaşta Bulgaristan yenik düştüğü takdirde, Rusya onu savunmak zorunluluğuyla karşı karşıya kalacaktır. Oysa Rusya'nın savaşa girmeye niyeti yoktur. Öte yandan, böyle bir savaşta Osmanlı İmparatorluğu yenik düştüğü takdirde Rusya, İstanbul'un Bulgaristan ya da Yunanistan tarafından zapt edilmesini de kabul edemez.

Bunlara karşılık Alman Dışişleri bakanı, ülkesini hiçbir resmî yüküm altına sokmayan terimlerle, Boğazların Rus savaş filosuna açılmasına Almanya'nın itirazda bulunmayacağını ama belli birtakım ödünler isteyeceğini açıklamıştı. (88)

Berchtesgaden'den Desio'ya gitmişti İsvolski ve orada İtalya Dışişleri Bakanı Tittoni ile buluşmuştu. Bosna ile Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakına Rusya'nın ancak Boğazlar sorununun da aynı zamanda çözüme kavuşması ve Sırbistan'la Karadağ'a belli birtakım ödünler verilmesi koşuluyla evet diyebileceğinin, kendisi tarafından, Ehrental'le Schoen'e açıklandığını anlattı.

Bosna'nın ilhakı tasarısına açıkça sinirlenen Tittoni, Boğazlara ilişkin Rus planlarına önemli bir itirazda bulunmadı. Boğazlar rejiminin Rusya lehine değiştirilmesine evet diyebilmek için bir tek koşul ileri sürüyordu İtalya: Trablusgarp'ın İtalya tarafından ilhakının da Rusya tarafından onaylanması. Buna da Rusya'nın bir diyeceği olamazdı pek.

Nitekim, Tittoni, birkaç ay sonra İtalyan parlamentosunda yaptığı bir konuşmada, Desio müzakerelerinin Rus ve İtalyan görüşleri arasında tam bir uzlaşmayla sonuçlandığını açıklıyordu.

Emperyalist devletlerin Jön Türkler Türkiye'sini kısmen bölüşmek amacıyla giriştikleri komplo, işte böyle tezgâhlanmıştı. Ve dâhice bir kavrayışla Lenin, sadece basında çıkan küçük haberlere dayanarak, parti organının sütunlarında bu komployu şöyle açıklıyordu:

"Jön Türk devrimini ani bir saldırıyla ezmek, Türkiye'yi bölüşme hazırlıklarına girişmek ve şu ya da bu bahaneyle, Boğazlar sorununu kesin revizyondan geçirmek için ön anlaşmaya varmış bulunuyorlar."(89)

O sıralarda elinin altında hemen hemen hiçbir doyurucu belge bulunmayan Lenin, böylece, İsvolski'nin Ehrental, Schoen ve Tittoni ile yaptığı görüşmelerde varılan anlaşmanın temel çizgilerini bulup ortaya koymuş oluyordu.

Fransız ve İngiliz Hükûmetlerinin Tutumu

Desio'dan Fransa'ya geçmiştir İsvolski. Ve Rus Dışişleri bakanını yolda hayatının belki de en büyük sürprizi beklemektedir.

Gerçekten de İsvolski, Paris'e varmadan hemen önceki bir tren istasyonunda inmiş ve yeni çıkan gazeteleri almıştı. Ve şaşkınlık içinde okudu ki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ile Hersek'i ilhakı bir an meselesidir.

Nitekim, 6 Ekim günü İmparator Franz-Joseph tarafından yayınlanan bir buyruk, Bosna ile Hersek'in Avusturya-Macaristan monarşisi tarafından ilhak edildiğini resmen bildirecektir.

Ehrental, başta İsvolski olmak üzere bütün dünyayı oldubitti karşısında bırakmaya karar vermişti. Ehrental'in kendisini düpedüz aldattığı sonucuna varmıştır bu durumda İsvolski. Gerçi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri bakanı, Boğazlardan özgür geçiş konusunda Rusya'ya yardım vaat etmiştir ve bu, zaten Avusturya'nın süresiz işgali altında bulunan iki Türk eyaletinin kesin ilhakına göz yummaya değen bir vaattir; ama İsvolski, Avusturya-Rusya anlaşmasında kendi payına düşeni alabilmek için daha bir dizi girişimde bulunmak zorunda iken, Ehrental, ganimetten Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşen payı çoktan eline geçirmiş durumdaydı.

Ve Rus Dışişleri bakanını, Paris'te yeni güçlükler beklemekteydi.

Gerçekten de Fransa Dışişleri Bakanı Pichon; Rus tasarılarını, işin sözde kalan kısmı bakımından, hoş karşılayacak ama bu tasarıların gerçekleşmesine ülkesinin yardımı söz konusu olur olmaz suratını asacaktır. Daha da kötüsü, böyle bir girişim için İngiltere'nin onayının şart olduğunu bildirmiştir Pichon İsvolski'ye. Ve Rus Dışişleri bakanı, istemeye istemeye Londra'ya hareket etmiştir.

Nitekim, orada kendisini kesin bir ret cevabı beklemektedir. Gerçekten de Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Grey, İngiliz kamuoyunun İran'daki Rus politikasından hoşnut olmadığını ileri sürerek, Boğazlar statüsünü revizyondan geçirme fikrini hepten bir kenara atmadığını, ama bu sorunu incelemek için daha uygun bir zaman seçilmesi gerektiğini bildirmiştir Rus Dışişleri bakanına.

Aslında, Grey'in bu tavrının çok daha basit bir açıklaması vardı: Jön Türk devrimi, İstanbul'da İngiliz nüfuzunu pekiştirecek yeni olanaklar getirmekteydi. Türk İmparatorluğu'nu Almanya'dan daha kolayca koparabileceğini hesaplamaktaydı Büyük Britanya diplomasisi şimdi. Durum bu iken Boğazlar sorununu alevlendirip Osmanlı hükûmetini ürkütmenin, İngiltere açısından hiçbir anlamı yoktu.

Kaldı ki İngiliz diplomasisi, Boğazlar rejiminin revizyonu için onayını bedava vermek niyetinde değildi Rusya'ya. Nitekim, Grey, Rus meslektaşına, Büyük Britanya hükûmetinin Boğazlardan özgür geçiş hakkını onaylamaya hazır olduğunu ama "özgür geçiş hakkı" deyiminden bütün devletler için özgür geçiş hakkını anladığını açıklayacaktır. Bunun da ne anlama geldiği bellidir: Böylece İngiltere, kendi savaş filosunu da Karadeniz'e sokma hakkına sahip olacaktır. Bunun da Rusya tarafından ne kadar arzu edilebileceğini, sanırız, söylemeye bile gerek yoktur.

İngiliz-Rus Uzlaşması

Grey'le yaptığı bu ilk görüşmeden, Boğazlar konusunda Rusya bakımından olumlu herhangi bir sonuç almanın olanak dışı kaldığını kesinlikle kavramış olarak ayrılmıştır İsvolski. Nitekim, işte bu sonucu gördükten sonradır ki Rus Dışişleri bakanı, şu karara varmıştır: Ya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu

ele geçirdiği avı bırakmak, yani Bosna ile Hersek'in ilhakından vazgeçmek, zorunda bırakacak ya da Sırbistan ve Karadağ için ödün sağlayacaktı.

İşte bu planda hararetli bir destekleyici bulmuştur Grey'de İsvolski. İngiliz diplomasisinin başı, Ehrental'in siyasal metotları karşısında İsvolski'nin duyduğu öfkeyi aynen paylaşmaktadır. Nitekim, Grey, Viyana hükûmetine hemen yolladığı notada şöyle demekteydi:

"Son olaydan özellikle zarar görmüş bulunan Osmanlı devleti başta olmak üzere öteki devletlerle önceden uzlaşmaya varılmaksızın Berlin Antlaşması hükümlerinin çiğnenmesi ya da değişikliğe uğratılması, Majestelerinin hükûmeti tarafından onaylanamaz ve kabul edilemez."(90)

Kral VII. Edward da, Avusturya-Macaristan'ın Londra Büyükelçisine, ilhak olayının yeni Türk rejimine ağır bir darbe indirdiğini söyleyerek açıklıyordu düşüncesini.

Bu olay, belki Avusturyalılardan da çok, Almanların işine yaramıştı. Çünkü Avusturyalılar, Bosna ile Hersek'e el koymakla Osmanlı İmparatorluğu'na bir çeşit gözdağı vermiş olmaktaydılar: Sultan ancak, kendileriyle ve Almanlarla dostluk ilişkilerini koruduğu sürece, uluslararası bir anlaşmanın tek yanlı olarak çiğnenmesi gibi kalleşçe davranışlar karşısında kalmayacağından emin olabilirdi. (91)

İsvolski, Berlin Antlaşması'na imza koyan devletler arasında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun keyfî davranışlarına ilişkin kararlar almak üzere, bir konferans toplama niyetini İngiliz Dışişleri bakanına açtığında, bu niyetinin hemen onaylandığını gördü. Grey'in hesabı şuydu:

Böyle bir Konferans sayesinde, ilkin, Almanya'nın müttefikini zor bir duruma sürükleyecekti. İkincisi, Rusya'ya hizmette bulunmuş olacaktı; bu da, Boğazlar konusundaki tavrının Petersburg'da yarattığı kötü izlenimi kısmen de olsa silmesine yardımcı olabilirdi. Üçüncü olarak da Osmanlı İmparatorluğu'na, elinden alınan iki eyalete karşılık belli birtakım ödünler sağlayarak yaranmak ve böylece İstanbul hükûmetini biraz daha kendi yörüngesine çekmek umudundaydı.

İşte bu üç temel nedenden ötürü Grey, İsvolski'nin uluslararası Konferans tasarısını hararetle desteklemiştir.

Sırbistan Sorunu ve Alman Diplomasisi

Ehrental'e karşı giriştiği mücadelede, belli başlı olarak, Sırbistan'a güvenebilirdi İsvolski. Sırp nüfuslu iki ilin Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı, Sırbistan'da ulusal bir protesto dalgası yaratmıştı.

Rus Dışişleri bakanı, Sırpları, bir yandan kendilerine ödün koparacağını vaat ederek yatıştırırken, öte yandan da Rusya'nın Japon bozgununun yaralarını henüz tamamen saramadığı ve dolayısıyla da kendilerini gerektiği gibi destekleyemeyeceğini ileri sürerek, bir savaştan kesinlikle kaçınmaları gerektiği konusunda uyarmaktaydı.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun saldırganlığı, sadece Sırbistan'da öfke uyandırmamıştı: Osmanlı İmparatorluğu da aynı öfkeyle çalkalanmaktaydı. Nitekim, İstanbul hükûmeti, Avusturya mallarını boykot etme kararı almıştı.

Ehrental'e Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a ilhakı konusunda evet dediğini inkâr etmiyordu İsvolski; ama bu onayın uluslararası bir Konferansın onayı ile koşullanmış olduğunu da belirtmekteydi.

Rus Dışişleri bakanına göre Bosna ile Hersek'in ilhakı Berlin Antlaşması'nın hükümlerine aykırı düştüğü ölçüde, Rusya'nın verdiği onay yeterli olamazdı; bu ilhakın hukuka uygunluk kazanabilmesi için, Berlin Kongresi'ne katılmış olan *bütün devletlerin* onayı zorunluydu. Zaten tasarladığı uluslararası Konferansın programını hazırlamış bulunuyordu İsvolski. Ve söz konusu programın ilginç bir özelliği vardı: Boğazlar sorunundan, ima yoluyla bile olsa, söz edilmemekteydi bu programda.

Konferansın gerekliliği konusunda Fransa, İngiltere ile Rusya'yı, izlemekte gecikmemişti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun güçlenmesini katiyen istemeyen İtalya da, Fransa'nın hemen ardından İtilaf Devletleri'nin yanında yer alacaktı.

Bu arada bir gerçek daha çıkacaktı ortaya: Ehrental'in bu konudaki tek kurbanı değildi İsvolski: Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı, Tittoni'yi de aldatmıştı düpedüz.

Gerçekten de Ehrental, İtalya Dışişleri bakanına iki Türk eyaletinin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edildiğini resmen bildirirken, bunun Tittoni ile daha önce Salzburg'da yapmış oldukları pazarlıklar çerçevesinde yer aldığını göstermişti gerekçe olarak. Tittoni ise verdiği cevapta, bu ilhakı Salzburg'da İtalya adına onayladığı yolundaki iddiayı kesinlikle yalanlıyordu. Ehrental'e cevabında şöyle yazmaktaydı İtalya Dışişleri bakanı:

"Salzburg'da yaptığımız müzakereler sırasında bana, sizin görüşünüze göre Bosna ile Hersek sorununun, uluslararası bir karakter almadan, Avusturya-Macaristan devleti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında çözülmesi gereken bir sorun olduğunu söylemiştiniz. Ama ilhakı gerçekleştirmek niyetinde olduğunuzu katiyen bildirmediniz bana. Dolayısıyla da ben, hele yakın bir gelecekte, böyle bir eyleme geçmenizi olanak dışı bir davranış olarak düşünmekteydim ve nitekim, işte bundan dolayıdır ki bu konuda herhangi bir beyanda bulunmayı gereksiz gördüm."(92)

Bu durumda Avusturya-Macaristan hükûmeti, ilhak sorununu uluslararası bir Konferansın kararına bırakamayacağını resmen açıklamak zorunda kalmıştır. Viyana diplomasisine göre, Avusturya-Macaristan monarşisi böyle bir Konferansın toplanmasına, ancak ve ancak, Konferansa katılacak olan ülkelerin ilhak oldubittisine karşı çıkmayacaklarını önceden taahhüt etmeleri hâlinde boyun eğebilirdi.

Almanya, zaten beklendiği gibi, Avusturya-Macaristan hükûmetini kayıtsız şartsız destekliyordu. Nitekim, Bülow, 8 Aralık günü Avusturya-Macaristan hükûmetine yazdığı bir mektupta, durumda karışıklık çıktığı takdirde, Almanya'nın yardımına güvenebileceklerini açıkça bildirmekteydi.

Ayrıca Bülow tarafından 28 Ekim 1908 tarihinde Almanya'nın Petersburg'daki Büyükelçisine verilen talimatta, Rus politikasının uğradığı başarısızlıkların nedeni olarak Rusya'nın yön değiştirip İngiltere'ye dönmüş oluşu gösteriliyordu. (93)

Bu talimat da gösteriyordu ki Almanya, Ehrental'in daha başından beri yönel-

diği hedefe yönelmekteydi: Almanya'dan nasıl ağır darbeler yiyebileceğini somut şekilde ortaya koyarak Rusya'yı İtilaf Devletleri'nden koparmak. Alman diplomasisi tarafından Fas bunalımı sırasında Fransa'ya karşı kullanılan diplomasi metotlarının bir tekrarıydı bu. Şunu söylüyordu Berlin açıkça:

Almanya ile İtilaf Devletleri arasında bir seçme yapması gerektiğinde Rusya, bu sonuncuların yanında yer almayı seçmişti. Kendi bileceği bir işti bu. Yalnız, Rusya'nın bu seçimi karşısında Almanya da hiç şüphe yok ki kendi açısından birtakım sonuçlar çıkaracak ve bu sonuçların gerektirdiği şekilde davranacaktı. İşte o zaman da, Rusya'nın şaşırmaması gerekiyordu. Nitekim, Alman İmparatoru II.Wilhelm, Pourtales'in bu konuda kendisine sunduğu rapora şu haşiyeyi koymuştur:

"İsvolski, en sonunda, hakikatin sesini işitmiş bulunuyor."(94)

Avusturya Politikasında Macarların Ağırlığı

Avusturya-Macaristan hükûmeti, Sırbistan'da belirginleşen düşmanca propagandaya, savaş hazırlıklarıyla cevap vermiştir.

Bu olaylar 1908 yılının Aralık ayında olup bitiyordu. Ve öyle bir an geldi ki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş açmasından korkuldu. Conrad von Hötzendorf, olayların akışını büyük bir açık sözlülükle anlatmaktadır. Şunları yazmakta Avusturya-Macaristan Genelkurmay başkanı:

"4 ve 17 Ocak 1909 tarihlerinde, Ehrental Baronuyla iki görüşme yaptım. İlk görüşmemizde Ehrental Baronu, Sırbistan'la aramızdaki çatlamanın silah gücüyle çözülmesi gerektiği ve bir başka çözüm yolu olmadığı konusunda benimle fikir birliği hâlinde bulunduğunu belirtti. Besbelli ki İtalya ve Rusya, aradan iki ya da en çok dört yıl geçtiğinde, Sırbistan'a büyük çapta yardım etme durumuna geleceklerdir. Ve o takdirde biz, aynı zamanda hem İtalya, hem Rusya ve hem öbür Balkan devletlerine karşı savaşmak zorunda kalabiliriz. Böyle bir durumun gerçekleşmesini, her ne pahasına olursa olsun, önlemek gerekiyordu.

Bu böyle iken, 17 Ocak günü yaptığımız görüşmede Ehrental'i fikrini tamamen değiştirmiş buldum: Sırbistan'ın, İmparatorluğa, ilhakının gerçekleştirilmesinin olanak dışı bir iş olduğunu söylüyor; gerekçe olarak da, bunu sindirip kendimize mal edemeyeceğimizi ileri sürüyordu. Ayrıca, öteden beri güttüğü siyasetin sadece ve sadece Bosna ile Hersek'in ilhakını sağlamaya dayandığını ekledi.

İşin geri kalan yanının, ardılları tarafından da yapılabileceğini öne sürdü. Şu kesin noktayı bir türlü göz önüne almak istemiyordu: Sırbistan karşımızda bir çeşit ikinci Piemonte (İtalya'nın kuzey batısı) olarak kaldığı sürece, Bosna ile Hersek'in kesin şekilde ilhak edilmiş olduğundan söz edilemezdi. Benim için, Ehrental Baronunun tavrındaki değişikliğin nedeni belliydi: Macar çevrelerinin etkisi altında değiştirmişti fikrini. Söz konusu çevreler, Güney Slavlarıyla nüfuslu yeni eyaletlerin Monarşiye ilhakına, böyle bir ilhak Macar unsuru bakımından tehlikeli bir karşı denge yaratabilir kaygısıyla, kesinlikle karşı çıkmaktaydılar. Macar tarafı bu görüşü, daha sonraki yıllarda da ısrarla savunmuştur; bu işte başı çeken de Tisza Kontu olmuştur."(95)

İşte bu durumda, Macarların ağırlığını da göz önüne almak zorunda kalan Ehrental, Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan ve Romanya arasında bölüşülmesini öngören ikinci bir tasarı hazırlamaya koyulacaktır.

Osmanlı Politikasındaki Yön Değişikliği ve Sırbistan Sorununun Yarattığı Gerginlik

Bütün bu olaylar olup biterken, Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni değişiklikler meydana gelecektir.

Gerçekten de Kâmil Paşa hükûmet Başkanlığından uzaklaştırılmış bulunmaktadır. 26 Şubat 1909 tarihinde ise Avusturya diplomasisi, Almanya'nın da desteğiyle büyük bir başarı kazanacak ve Türk hükûmetiyle bir anlaşma imzalayacaktır.

Söz konusu anlaşma gereğince Osmanlı İmparatoru, Bosna ve Hersek üzerindeki -zaten saymaca nitelikteki- egemenlik hakkından iki buçuk milyon sterlin karşılığında vazgeçiyordu. Buna karşılık Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da, Berlin Kongresi hükümlerinin kendisine hak olarak tanıdığı Yenipazar sancağını işgalden vazgeçmekteydi.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ayrıca Türk gümrük tarifelerinin yükseltilmesini ve kapitülasyon rejiminin ilgasını da kabul ediyordu. Yalnız bu iki ödün niteliğindeki madde, ancak bütün öbür ilgili devletlerin de onayı alınınca yürürlüğe girebilecekti. Oysa bu, besbelli ki, şimdilik hayalden başka bir şey değildi.

Bu arada Sırbistan ve Rusya'daki kızgınlık gittikçe artmaktaydı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından alınan askerî tedbirlere ve Sırbistan'dan yükselen protestolara eş olarak basında ve diplomatik yazışmalarda acı bir Avusturya-Rusya polemiği başlamıştı. Ve durum çok geçmeden o kadar nazikleşti ki, 17 Mart tarihinde Petersburg'da toplanan Rus Bakanlar kurulu, savaş olasılığını enine boyuna tartışmak zorunda kaldı. Ve bakanlar, bir kez daha Rusya'nın henüz bir savaşa hazır olmadığı sonucuna vardılar.

Oysa zaten Rusya'nın geçici olarak içinde bulunduğu güçsüz durum, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun etkili çevrelerinde, Sırbistan'a karşı önleyici bir savaş açmanın tam vakti olduğu inancını iyice güçlendirmekteydi. Böyle bir savaşı kendi görüşüne göre zorunlu kılan nedenleri, diplomatik kaçamaklara iltifat etmeksizin, içtenlikle açıklıyor anılarında Conrad von Hötzendorf:

"Avusturya-Macaristan monarşisinin çektiği bütün acıların temelinde, Sırbistan'la ve daima Sırbistan'ın arkasında bekleyen Rusya ile olan ilişkileri vardır... Geri kalan bütün öbür nedenler ancak ikinci derecede önemli olabilir. Benim öteden beri amaçladığım çözüm, Sırbistan'ın kendi iradesiyle gelip Habsburg Monarşisiyle birleşmesidir. Ama Sırbistan bu birleşmeyi reddedip Monarşiye karşı düşmanca tasarılar kurmaya devam ettiği takdirde -ki gerçekteki durum da bu olmuştur- sorunu, en elverişli anda, silah gücüyle çözmekten başka yol kalmamaktaydı. Bu düşüncelerimi 1906 yılında Genelkurmay başkanlığına atandığımda açıklamıştım. 1908-1909 yıllarında ise, Avusturya-Sırbistan ilişkilerini açıklığa

kavuşturmak bakımından en elverişli dönemi yaşadığımız kanısındaydım. Ve düşüncem oydu ki, kaçınılmazlığı artık belli olan bir hesaplaşmada Avusturya'nın şansı gün geçtikçe azalmaktaydı."(96)

Grandük ve Conrad von Hötzendorf takımını destekleyecek Avusturya'yı yüreklendirmekteydi Almanya. Nitekim, 1909 yılının Ocak-Mart aylarında Alman ve Avusturya-Macaristan Genelkurmay başkanları Moltke (küçük) ile Conrad von Hötzendorf arasında bir mektuplaşma olmuştur. Bu mektuplaşmada, 1879 anlaşmasının, bir vakitler Bismarck tarafından şiddetle reddedilen bir şekilde yorumlandığını görüyoruz.

Gerçekten de Şansölye Bülow'un onayı ile Moltke, Almanya'nın, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu karşısındaki yükümlülüklerini hatırı sayılır bir oranda genişletmiştir. Rusya'nın doğrudan doğruya Avusturya'ya saldırmayıp da Avusturya-Sırbistan çatışmasına müdahale etmesinden doğacak bir Avusturya-Rusya savaşının bile Almanya tarafından *casus foederis* olarak göz önüne alınacağı vaat edilmiştir örneğin, Viyana hükûmetine. (97) Nitekim, Moltke, 21 Ocak 1909 tarihli mektubunda şunları yazmaktadır:

"Sırp kışkırtmaları karşısında bir an gelip Avusturya-Macaristan Monarşisinin sabrının tükenebileceğini gözden kaçırmamak zorunluluğu da vardır. Bu durumda, Sırbistan'ı istila etmekten başka bir karar alınamaz. Bence böyle bir istila Rusya'nın müdahalesini çekebilir. Böyle bir durumsa, Almanya tarafından bir ortak savaş nedeni, bir *casus foederis,* olarak kabul edilecektir."(98)

Yakın Doğu'da Üstünlük Mücadelesi

Yukarıya bir parçasını aktardığımız mektupta Moltke, Almanya ile Avusturya'nın Rusya'ya karşı girişecekleri bir savaşa, Fransa'nın kaçınılmaz biçimde katılacağını düşünmektedir. İşte bu olasılığı göz önüne alan Alman ve Avusturya-Macaristan Genelkurmay başkanları, yazışmalarında, İtalya'nın alacağı tavra göre ortaya çıkacak çeşitli varyantları hesaba katarak Fransa, Rusya ve Sırbistan'a karşı bir genel savaş stratejisi çizmektedirler. Ve Genelkurmay başkanları arasındaki bu yazışma, işin aslı aranırsa, bir askerî anlaşma değeri taşımaktadır. Nitekim, iki İmparator, II.Wilhelm ile Franz-Joseph ve iki sorumlu devlet adamı, Bülow ile Ehrental, Genelkurmay başkanlarının mektuplarında belirlenen bütün koşulları onaylamış bulunmaktaydılar.

20 şubat günü yazdığı bir mektupta Ehrental, Avusturya-Macaristan'da seferberlik ilanının ve Sırbistan'a saldırının Mart ayı ortalarında gerçekleştirilmek üzere saptandığını bildiriyordu Bülow'a. Savaş ilanı için şu yol tasarlanmıştı:

Viyana hükûmeti ilkin Sırbistan'a bir nota vererek kesin birtakım isteklerde bulunacaktı. Bu vazgeçilmez istekler listesine göre Sırbistan'ın; bu ilhak karşılığında bir ödün istemesi, her türlü protesto hareketinden kesinlikle uzak durması ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na hiçbir saldırı niyet ve tasarısı ardında koşmadığı konusunda güvence vermesi gerekmekteydi. Sırbistan bu istekleri olumlu karşılamadığı takdirde Viyana hükûmeti Belgrat'a bir ültimatom verecek; Sırbistan bu ültimatomu da reddettiği takdirde, Avusturya-Macaristan Monarşisi

hemen savaşa girecekti. Ehrental özellikle belirtmekteydi ki, bu durumda, Berlin'den Petersburg'a yönelecek bir baskı büyük bir önem taşıyacaktır. (99)

Bülöw'un Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu desteklemekte biricik amacı, iki Monarşi arasındaki ittifakı pekiştirmek değildi elbette. Alman Şansölyesi ummaktaydı ki, Rusya tehditleri karşısında direnç gösteremeyecek, er geç boyun eğecek ve böylece de güçsüzlüğünün yeni bir kanıtını vermiş olacaktır. Bu sayede Rusya'nın Balkanlar ve Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki nüfuzunu sarsmayı hesaplıyordu Alman hükûmeti.

Görüldüğü gibi, Bosna ile Hersek'in ilhakı sorunu büyük devletlerin Yakın Doğu'da üstünlük kurmak amacıyla giriştikleri bir mücadeleye dönüşmekteydi.

Alman Diplomasisinin Bir Zaferi

21 Mart 1909 günü Bülow, Petersburg'daki Alman büyükelçisi Pourtales'i, İsvolski'den şu soruya apaçık bir cevap almakla, görevlendirdi: Rusya, Berlin Antlaşması'nın 25. maddesinin ilgasına kayıtsız şartsız evet demeye, Bosna ile Hersek'in ilhakını kabul etmeye ve Sırbistan'ın da aynı evetleri vermesini sağlamaya hazır mıydı; yoksa direncinde ısrar mı edecekti? Büyükelçiye şu kesin talimatı yolluyordu Alman Şansölyesi:

"Kaçamaksız bir cevap beklediğimizi apaçık bir dille bildireceksiniz İsvolski'ye: Evet mi, hayır mı?"

Bulanık ya da kaçamaklı bir cevap, ret olarak kabul edilecekti. Bu durumda, diye ekliyordu Bülow tehdit dolu bir tavırla, Almanya "aradan çıkacaktır", yani Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a saldırmasına engel olmayacaktı. Büyükelçisine yolladığı talimatı şöyle sonuçlandırıyordu Bülow:

"Böyle bir durumun yol açacağı durumların bütün sonuçları, doğrudan doğruya ve yalnız İsvolski'ye ait olacaktır."

Şansölyenin aynı talimatta açıkladığına göre, İsvolski bir uluslararası Konferans toplama konusunda ısrar ettiği takdirde Almanya bu tutumu, cevabı geciktirmek için başvurulmuş bir kaçamak olarak kabul edecek ve bu kaçamağı da Alman "öneri"sinin reddedilmesi olarak değerlendirecekti. (100)

Pourtales, Almanya'nın kesin ve vazgeçilmez isteklerini 22 Mart günü iletecekti İsvolski'ye. İsteklerin sunuluşundaki üslup bir ültimatomun üslubundan farksızdı. Aynı gün Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hükûmeti de, 7. ve 13. kolordularını "teyakkuz hâli"ne geçirdiğini açıklıyordu.

İsvolski, bu derece ciddi ve nazik bir soruya cevap vermeden önce, Çarla görüşmek zorunda olduğunu bildirdi Pourtales'e. Rus Dışişleri bakanı artık fark etmişti ki kesin bir seçenek karşısındaydı: Ya Almanya'ya boyun eğecek ya da Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan orduları tarafından istilasını göze alacaktı Rusya. Hemen aynı gün, İsvolski'nin raporunu okuyan Çar II. Nikola, Alman isteklerinin kabul edildiğini Kaysere bir telgrafla bildiriyordu.

Alman şantajı karşısında işte böyle boyun eğmiştir Rus hükûmeti. 29 Mart günü Avusturya-Macaristan hükûmeti, beş kolordusunu daha alarma geçirmişti. 31 Mart günü ise Sırbistan, eski tavrını bırakarak, Bosna ile Hersek'in ilhakının

Sırp haklarını çiğnemediğini ilan etmek zorunda kalacaktı. Alman diplomasisinin kesin zaferiydi bu.

Rus Diplomasisinin Karşı Girişimleri ve Rus-İtalyan Anlaşması

Ne var ki bu zafer, büyük bir oranda, görünürde kalan bir zaferdi. Rusya'nın güçsüzlük içinde kaldığı Balkan halklarına ispatlanmıştı gerçi, ama Sırbistan'daki Rus etkisini sarsmamıştı bu durum. Anlaşılmayacak bir yanı da yoktu bunun: Sırbistan ancak Rusya ya da Rusya'nın müttefiki Fransa tarafından desteklenmeyi umabilirdi.

Alman diplomasisinin zaferini talihsiz kılan, daha önemli bir etken vardı: Bülow'un Avusturya-Macaristan İmparatorluğu lehindeki hoyrat müdahalesi, Almanya ile Rusya arasındaki ilişkileri son derece gergin bir hâle getirmişti. Hiç şüphe yok ki bu da, Almanya bakımından tehlikeli bir durum yaratmaktaydı.

Rus diplomasisi, rövanşı almakta gecikmeyecektir.

1909 yılının Ekim ayında İtalya'nın Racconigi kentinde, Rus Çarı II. Nikola ile İtalyan Kralı III. Victor-Emmanuel arasında bir görüşme olmuştur. Bu vesileyle İsvolski ve Tittoni, temelleri Desio'da atılmış olan anlaşmaya resmî bir biçim vereceklerdir. Anlaşma, Balkanlar'daki Avusturya yayılmasına, Rusya ile İtalya'nın el ele verip karşı çıkmaya karar verdiklerini belgelemektedir.

İki ülke arasındaki bu anlaşma, diplomatik dilde şöyle şekillendirilmişti:

1. Rusya ile İtalya, her şeyden önce, Balkan yarımadası'nda statükonun korunması için ortak çaba göstermeleri gerektiğinin bilinci içindedirler.

2. İki ülke, Balkanlar'da meydana gelebilecek her türlü durum ve koşullarda, ulus ilkesini uygulayarak, her türlü yabancı hegemonyayı ortadan kaldırmak için Balkan ülkelerinin gelişmesine yardımcı olma kararındadırlar.

3. İki ülke, yukarıdakilere aykırı düşen her türlü eğilime el ele karşı çıkmayı taahhüt ederler. (101)

Anlaşmanın daha sonraki maddelerinde İtalya, "Boğazlar sorununda Rusya'nın çıkarlarını gözeten bir tavır" almayı yükümleniyordu. Kendi yönünden Çarlık diplomasisi de aynı "gözetici" tavrı, İtalya'nın Trablus ve Bingazi'deki çıkarları için vaat etmekteydi.

Racconigi anlaşması gizli tutulmuştur. Bu da, İtalya'nın, Üçlü İttifak'tan adım adım uzaklaşmasının yeni bir işaretidir.

4. BATI AFRİKA OLAYLARI

Kazablanka Olayı

1908 yılı, Fas sorununda yeni bir bunalımın oluşumuna tanıklık edecektir. Algeciras konferansının yarattığı havadan yararlanan Fransa, Fas'a yavaş yavaş el koymaya başlamıştı. Bunun için de bahane eksik değildi.

Nitekim, o yıl Fas Sultanının kardeşi Mulay Hafid, bir ayaklanma tertiplemiş ve kardeşini tahttan indirerek yerine kendi geçmişti. Bu aradaki karışıklıklar sırasında bir Fransız kazara öldürülmüştü. Fransız hükûmetinin harekete geçmesi için iyi bir bahane olacaktı bu olay. Gerçekten de Fransız birlikleri, Cezayir'le sınırdaş olan, Fas topraklarını işgal ettiler. Bir süre sonra da, gene 1908 yılının Ağustos ayında, Kazablanka Limanı'yla liman dolaylarını işgal edecekti Fransız birlikleri.

Fas'ın Fransa tarafından parça parça ele geçirildiğini gören Bülow, bu duruma elbette seyirci kalmayacaktı.

Nitekim, 25 Aralık 1908 günü, ciddi bir olay patlak verdi Kazablanka'da: Limandaki Alman Konsolosu, Fransız Lejyonu'ndan altı askerin Avrupa'ya kaçışını düzenlemişti. Kaçaklar, bindirildikleri gemi tam denize açılmak üzereyken, Fransızlar tarafından tutuklandılar. Bu arada patlak veren kavgada, Alman Konsolosunun sekreteri yaralanmıştı.

Bunun üzerine Alman diplomasisi, Fransız işgal kuvvetleri tarafından kavga sırasında tutuklanan üç Alman uyruğunun hemen koyuverilmesini istedi Fransız hükûmetinden. Berlin bununla da yetinmemiş ve kavga sırasında dövüldüklerini iddia ettiği Konsolosluk personeli için Paris hükûmetinin resmen özür dilemesini de şart koşmuştu.

Bu küstahça istekleri kesin bir dille reddetti Fransız hükûmeti. Fransa ile Almanya arasında bir çatışma kaçınılmaz gözükmekteydi. Ama zaman elverişli değildi böyle bir çatışmaya. Gerçekten de Bosna-Hersek işinin yol açtığı bunalım doruk noktasındaydı ve Avusturya-Macaristan hükûmeti, Batılı devletlerin Rusya'yı etkin biçimde desteklemeye itilmesinden ürkmekteydi ciddi olarak. Sonunda Alman diplomasisi, Viyana'nın baskısına boyun eğerek, Kazablanka işini La Haye Adalet Divanı'na götürmeyi kabul edecektir. Divana Kasım ayında başvurulmuştur. Kısa bir süre sonra da La Haye, genellikle, Fransa lehinde bir karar alacaktır.

Fransa ve Almanya, Fas sorunu konusunda müzakerelere başlamakta gecikmemişlerdir. İki ülke arasında bu konuda varılan anlaşma, 9 Şubat 1909 tarihinde imzalanmıştır.

Söz konusu anlaşmaya göre Fransa, Fas'taki Alman uyruklarına, ticaret ve sanayi alanlarındaki etkinliklerinde tam bir eşitlik tanımayı yükümleniyordu. Buna karşılık olarak Almanya da, Fas'ta "sadece ekonomik çıkarlar" ardında koştuğunu açıkça bildiriyor ve Fransa'nın bu ülkede "iç barışın ve asayişin korunup pekiştirilmesine sıkı sıkıya bağlı, özel siyasal çıkarları" bulunduğunu kabul ediyordu.

Bu anlaşmanın imzalanmasından sonra Fas'taki Alman firmalarıyla Fransız sermayesinin temsilcileri arasında geçici bir işbirliğinin kuruluşuna tanıklık ediyoruz.

Alman Diplomasisinde İki Yeni Yönetici

Yürüttüğü politikanın ardı ardına başarısızlığa uğraması üzerine 1910 yılında istifa etmek zorunda kalan İsvolski, Paris'e Büyükelçi olarak atanmış ve Dışişleri

bakanlığını, başbakan Stolipin'in hem yakını, hem de güvenilir adamı olan Sazonov'a bırakmıştı.

Sazonov, Rusya'nın Almanya ile olan ilişkilerini düzeltme girişimleriyle başladı görevine. Bundan amacı, Rus kara ve deniz kuvvetlerinin eski gücüne kavuşabilmesi için gerekli zamanı kazanmaktı. Kaldı ki Rusya, bir yandan, İngiltere ile İran sorunu üzerinde düştüğü ciddi anlaşmazlıklar, öte yandan da, Boğazlar sorunundaki İngiliz-Fransız desteğinin yetersizliği dolayısıyla, Almanya ile bir yaklaşma politikasına kaymak zorundaydı zaten.

Bu arada Alman dış siyasetinin yönetimi de el değiştirmiş bulunmaktaydı.

Gerçekten de 1909 yılında, Bosna-Hersek bunalımının ortadan kalkmasından kısa bir süre sonra Bülow istifa etmiş ve Bethmann Hollweg'e bırakmıştı yerini. Doğrusu bu ya, Almanya'nın o sırada içinde bulunduğu zor durum bakımından, yapılabilecek en isabetsiz seçimdi bu.

Şöyle ki:

Berlin hükûmetinin küstahlığa varan atak politikası, Rusya ile İngiltere'yi de ürkütmekteydi. Dolayısıyla da, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile olan ittifakı dışında Almanya tamamen tecrit edilmiş bir durumdaydı. Bu koşullar içinde Alman diplomasisinin başına yumuşak, bükülgen ve dünyayı yeni baştan şekillendirme mücadelesi için daha elverişli koşullar hazırlayabilecek yetenekte bir devlet adamı gerekmekteydi. Böyleyken hükûmetin başına getirilen Bethmann Hollweg nitelikleri ortalamayı aşmayan bir bürokrattı, o kadar.

Gerçekten de yeni Şansölye çalışkan ve yetkili bir kimse olmasına karşın, orta hâlli bir zekâya sahipti ancak. Bilgiçlik ve katılıktı en belirgin çizgileri. Siyasal öngörüden tamamen yoksundu; son derece kararsız bir adamdı ayrıca. Sürekli tereddüt içinde yaşardı. O kadar ki kendi öz oğlu bile bir gün şunu söylemekten çekinmemişti:

– Sadece üç kez fikir değiştirdi babam bugün!

Ama Bethmann, görevi dolayısıyla önde gözükmekteydi. Aslında Şansölyenin arkasında Alman dış politikasını asıl yöneten kimse, Dışişleri Bakanı Kiderlen Wächter'di. Ve Başbakanın tam karşıtıydı Bakan: Bethmann'ın kararsız ve ürkek olmasına karşılık, en kaba ve hırçın dış politika yollarını kullanmaktan katiyen çekinmeyen bir adamdı. Bethmann'ın bilgiç, yol, yöntem ve şekil düşkünü olmasına karşılık, hukuki zorluk diye bir şey tanımazdı hiçbir zaman Kiderlen. Belli bir yumuşaklığı ve bükülgenliği vardı gerçi; ama buna karşılık, büyük çaplı bir diplomat olamayacak kadar kaba, küstah ve sakınmasızdı. "Solucan" adını taktığı Başbakanına karşı tiksinti doluydu Kiderlen; oysa Bülow'u, becerikliliği ve çabukluğu dolayısıyla "kertenkele" diye adlandıran da oydu.

Potsdam Buluşması

1910 yılı Kasım ayında Rus Çarı II. Nikola, yanında Dışişleri Bakanı Sazonov olduğu hâlde, Almanya'ya gelmiştir. İki ülkenin yeni dış politika yöneticileri arasında Potsdam'da yapılan müzakereler sırasında Kiderlen, Rusya'yı İtilaf Devletleri ittifakından koparmak için yeni bir girişimde bulunmuştur.

Şöyle ki:

Almanya'nın bundan böyle, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkan yarımadası'ndaki saldırı tasarılarını desteklemeyeceği konusunda Sazonov'a kesin güvence veriyordu Alman Dışişleri bakanı. Bağdat demiryolu hattının da salt ticari bir girişim olduğunu ileri sürüyordu; ayrıca da son yıllarda Alman sermayesinin sızmaya başlamış bulunduğu kuzey İran'da Rusya'ya karşı çıkmamayı vaat ediyordu.

Buna karşılık, Sazonov, Bağdat demiryolu hattından Türk-İran sınırına uzanacak bir yolun yapımında Almanya'ya güçlük çıkarmamayı vaat etti.

Alman Şansölyesi Bethmann da kendi yönünden, ayrı bir Rus-Alman anlaşma tasarısı hazırlamıştı. Türkiye ve İran sorunları konusunda yukarda belirtilen uzlaşmalar dışında, Rusya ile Almanya'nın birbirlerine düşman ittifaklara katılmamayı karşılıklı olarak taahhüt etmelerini öngören bir madde de eklemişti bu tasarıya Şansölye. Besbelliydi ki Rusya'nın böyle bir yüküm altına girmesi demek, İtilaf Devletleri topluluğundan kopması demekti.

Potsdam Anlaşması'nı imzalamaya bir türlü karar veremeyen Sazonov, Rusya'ya götürdü tasarıyı. Ve Petersburg'a varınca, başarılı bir atlatma usulüne başvurdu:

Dışişleri bakanlığına yakınlığıyla tanınan Yeni Zaman gazetesinin muhabirine bir demeç verdi. Bu demeçte, Almanya'ya verilen ödünler küçük gösterilmekteydi. Amacı belliydi Sazonov'un: Bir yandan Rus kamuoyunda kendi durumunu güçlendirmek, bir yandan da bu düşsel "elverişsizliği" öne sürerek Almanlardan yeni bir şeyler daha koparmayı denemek.

Nitekim, Rus Dışişleri bakanı, Almanya'nın Petersburg büyükelçisi Pourtales'e, Rusya tarafından Almanya'ya verilen ödünlerin bir kısmı geri alınmazsa bu anlaşmayı Rus kamuoyuna karşı savunamaz duruma geleceğini bildirmiştir. Gerçekten de Almanya ile bir anlaşma tasarlandığı haberi, özellikle Moskova ticaret ve sanayi çevrelerinde tam bir fırtına koparmıştı. İran'a uzanacak olan yeni demiryolu hattıyla, Rus ürünleri için son derece avantajlı bir sürüm yeri olan, İran piyasasına Alman mallarını bol miktarda akıtmanın amaçlandığı kanısı yerleşmiş bulunuyordu bu çevrelerde.

Bunun yanı sıra Sazonov'un daha başka kaygıları da vardı: Almanya ile bu kadar geniş kapsamlı bir anlaşma imzalamak demek, İtilaf Devletleri topluluğundan fiilen ayrılmak demekti. İşte bunun içindir ki bir türlü karar veremiyordu Rus diplomasisi ve Sazonov da, Pourtales'e kaçamaklı cevaplar vererek, müzakereleri bilerek ve isteyerek yokuşa sürüyordu.

Türkiye ve İran Üzerine Yeni Pazarlıklar

Bethmann, Rusya'yı sıkıştırmaya yönelik bir taktik kullanarak, Reichstag'da hiç beklenmedik bir şekilde yaptığı konuşmada, Potsdam müzakereleri sırasında iki ülkenin, birbirlerine düşman siyasal ittifaklara katılmamayı karşılıklı olarak yükümlendiklerini ilan etmişti sonunda. Ama bu zamansız açıklama, Londra ile Paris'i telaşa vererek, Şansölyenin hesaplarını altüst edecektir.

Petersburg'a henüz atanmış olan yeni İngiliz Büyükelçisi, Çara itimatnamesini sunarken, Potsdam müzakereleri konusunda hükûmetinin duyduğu kaygıyı dile getirmekten de geri kalmamıştır. Ve Çar II. Nikola, her zamanki tavrına uygun olarak, Rusya'nın Almanya ile, daha önce Büyük Britanya hükûmetine bilgi vermeksizin hiçbir anlaşma imzalamayacağı konusunda güvence vermiştir.

Besbelliydi ki Sazonov, Almanya ile genel siyasal çerçeveli bir anlaşma imzalayamazdı. Buna kanaat getirdikleri an Almanlar, sadece İran ve Bağdat demiryolu hattı sorunlarını kapsayan sınırlı bir anlaşmayla yetinmeye karar verdiler.

İngiliz diplomasisi; bu konudaki Rus-Alman müzakerelerini kesintiye uğratmak için ardı ardına girişimlerde bulunmaktan geri kalmayacaktır. İngiltere'nin bu alanda hararetli bir destekleyicisi de vardı: Rusya'nın Londra Büyükelçisi Kont Benkendorf.

Gerçekten de Benkendorf, Rus dış politikasını daima Foreign Office'in görüş açısından düşünmüş bir diplomattı. İşte şimdi de Büyükelçi, Dışişleri Bakanı Sazonov'a yolladığı raporlarda, Rusya Osmanlı İmparatorluğu'ndaki demiryollarının yapımı konusunda Almanya ile ayrı bir anlaşma imzaladığı takdirde İngiltere Dışişleri Bakanı Grey'in İtilaf Devletleri anlaşmasını çiğnemiş sayacağını bildirerek, Petersburg'a sürekli baskı yapmaktaydı.

Rus-Alman Anlaşması

Sazonov, Benkendorf'un telkin ve baskılarına kapılmayarak, Türkiye ve İran sorunlarına ilişkin bir Rus-Alman anlaşması konusunda Bethmann'la pazarlıkları sürdürecektir. Ve anlaşma, 19 Ağustos 1911 günü imzalanmıştır.

Bu anlaşmanın 1. maddesine göre Almanya, İran'daki Rus etki alanında imtiyaz elde etmeye çalışmamayı yükümleniyordu. Buna karşılık Rusya da, Bağdat demiryolunun yapımına engel olmamayı vaat etmekteydi (madde 3); ama anlaşmada Rusya'nın gümrük tarifelerini yükseltme konusunda bir onay yer almıyordu. Anlaşmanın 2. maddesine göre, Almanlar Bağdat demiryolu hattının Türk-İran sınırına uzanan kolunu bitirir bitirmez, Rus hükûmeti bu kolun bitim noktasını Tahran'a bağlayan bir demiryolu hattının yapımı için İran hükûmetinden imtiyaz isteyecektir.

Rus hükûmetinin ısrarla elde etmeye uğraştığı bir durum vardı: Almanya'nın, Bağdat demiryolu hattından Türk-İran sınırına uzanacak kolun kuzeyinde, yani Rus-Türk sınırı yakınlarında, başka demiryolu hatları yapmaktan kendiliğinden vazgeçmesi. Ama bu noktayı anlaşmaya koyduramayan Rus diplomasisi Kayzer hükûmetinin sözlü bir vaadiyle yetinmek zorunda kalmıştır.

Görüldüğü gibi bu anlaşma, Rusya'nın Bağdat demiryolu hattının yapımına karşı çıkmaktan vazgeçmesi ve böylece söz konusu hattın kuzeydeki kolu aracılığıyla İran'a yönelecek Alman ihracatına yeşil ışık yakması bakımından, Almanya'nın lehine sayılması gereken bir anlaşmadır. Ama buna karşılık da Kiderlen, asıl amacına erişememiş yani Rusya'yı İtilaf Devletleri'nden koparmayı başaramamış bulunmaktadır.

Fas'ta Yeni Bunalım

Rus-Alman müzakerelerinin tam sona erdiği sıra, Fas'ta yeni bir bunalım baş gösteriyordu. Bu ülkede patlak veren üçüncü bunalımdı bu.

1911 yılının baharında ülkenin başkenti yakınlarında yeni bir ayaklanma çıkmıştı. Bu ayaklanmadan belliydi ki Fransa artık Fas'a sözcüğün tam anlamıyla el koymaktaydı.

Almanya'daki emperyalist çevrelerde bir kanı olgunlaşıyordu şimdi yavaş yavaş: Tanca'dan beri, Almanya'nın bütün Fas politikası yolunu şaşırmış bulunmaktadır.

En aşırı emperyalist çevreler, hükûmete açıktan açığa saldırmaktaydılar zaten ve II.Wilhelm'in bakanları, bu amansız eleştiriler karşısında, verecek cevap bulamıyorlardı. Sonunda Alman hükûmeti, yakın geçmişteki yanılgılarını düzeltme kararı aldı: Fransa'dan Fas'ın bir kısmını elde edecek ya da en kötü durumda, Fas'a karşılık iyi bir fiyat ödetecekti Fransa'ya. Zaten 1905 yılında Rouvier, böyle bir fiyatı ödemeye hazır olduğunu bildirmişti Alman hükûmetine; ne var ki zamanın Şansölyesi Bülow, daha fazlasını elde etme umuduyla, öneriyi reddetmişti. Ama şimdi aklını başına toplamıştı Alman diplomasisi ve o redde acı acı yanıyordu.

Daha Nisan ayında Fransızlar, Avrupalıları savunmak amacıyla Fas başkentini geçici olarak işgal etmelerinin söz konusu olabileceğini bildirmişlerdi Alman hükûmetine. Kiderlen itirazda bulunmamış; ama iğneli bir dille, şu noktayı da belirtmekten geri durmamıştı:

Fransa'nın dürüstlüğünden ve dolayısıyla da sözüne bağlı kalacağından katiyen şüphesi yoktu; ama "olaylar bazen, tasarlandığından daha güçlü çıkıyor ve insanların önceden göremedikleri sonuçlar ayarlanabiliyordu." Şunu da eklemişti Kiderlen: Fransız birlikleri başkentte kaldıkları takdirde Fas Sultanının bağımsızlığından elbette ki söz edilemezdi artık; dolayısıyla da Algeciras anlaşması geçerliğini yitirmiş olurdu. Bu durumda ise Almanya'nın, geçerliğini yitirmiş bir anlaşmayla kendini bağlı görmemesi ve hareket özgürlüğünden istediği gibi yararlanmaya koyulması, pek doğaldı. (102)

Daha sonra da Kiderlen, İmparator IIWilhelm'e Fas'ın Agadir ve Mogador limanlarını işgal etme önerisinde bulundu: Alman Dışişleri bakanının fikrine göre, bu iki rehini elinde tuttuğu sürece Fransa'nın öneri ve sunularını rahatça bekleyebilirdi. Bu konuda hazırladığı andıçta şu noktaları özellikle belirtmekteydi Alman Şansölyesi:

"Başkentin işgali, Fransa'nın Fas'a kesin olarak el koymasını hazırlayan bir olaydır. Bu durumda biz, protesto yoluyla hiçbir şey elde edemeyiz ve sonunda ağır bir manevi çöküntüye kaptırırız kendimizi. Öyleyse bize, işgalden sonra başlatacağımız müzakereler sırasında Fransa'yı ödün vermeye zorlayacak bir rehin gerekmektedir."(103)

Daha sonra, nasıl ki Fransızların kendi yurttaşlarını "savunmak" amacıyla Fas başkentini işgal hakkı varsa, Almanların da tehlike içindeki kendi yurttaşlarını "koruma" hakları olduğunu ileri süren Dışişleri bakanı şöyle devam ediyordu:

"Agadir ve Mogador'da yerleşik büyük Alman firmaları bulunmaktadır. Söz konusu firmaların güvenliğini sağlamak amacıyla bazı savaş gemilerimiz bu limanlara girip demir atabilirler pekâlâ ve gerektiği kadar orada kalarak, güney Fas'ın bu iki önemli

limanının başka devletler tarafından ele geçirilmesini rahatça önleyebilirler. Elimizde böyle bir rehin bulunduğu andan itibaren Fas olaylarının gerisini iç rahatlığıyla gözleyebilir ve Fransa'nın kendiliğinden gelip bize sömürgelerinden ödün vermesini bekleyebiliriz. Ve ancak ödün aldığımız takdirde çıkarız bu iki limandan."(104)

Alman İmparatoru II.Wilhelm, Dışişleri bakanının bu planını hemen onaylamıştır.

Agadir Olayı

Fas başkentinin Fransızlar tarafından işgalini izleyen ilk haftalar süresince, Alman hükûmeti gizemli bir sessizliğe bürünecek; buna karşılık Alman basını, Fransa'ya karşı tam bir yaylım ateşine başlayacaktır. Alman emperyalizminin basındaki sözcüleri, bazen Fransız sömürgelerinden alabildiğine yağlı ödünler istemekte; bazen de doğrudan doğruya Fas'ın iki ülke arasında bölüşülmesini şart koşmaktaydılar.

Almanya'nın bu tavrı karşısında kaçınılmaz şekilde kuşkuya düşen Paris, tıpkı 1905 yılında yaptığı gibi, ödün verme konusunda temkinli bir pazarlığa girişmek istemiştir. Örneğin, Alman Kamerun'undan Kongo Irmağı'na kadar bir demiryolu yapımını önermekteydi Fransız diplomasisi. Bu konuda bir Fransız-Alman anlaşmasına varmak için direten kişi, Fransız Maliye Bakanı Caillaux olmuştur.

Çok geçmeden Başbakanlığa getirilen Caillaux, Kongo'da bir nakliyat kumpanyasının yöneticisi olan ve Alman sermayesiyle işbirliğini savunan özel dostu ve bir çeşit gayrı resmî sözcüsü Fondère aracılığıyla, Fransız Kongo'sunun bir parçasını sunmuştu Almanlara.

Bu türden düzenlemelere karşı "ilgisiz"liğini ispat etmek için bir aylık izin almış ve bir ılıca kasabasına gitmişti Kiderlen. Bu "izin" sırasında Agadir'i işgal planlarını hazırlayacaktı.

Bu arada, Almanya'nın ne gibi bir tavır takınacağını anlamak isteyen Fransa'nın Berlin Büyükelçisi Jules Cambon, Kiderlen'le görüşmek için Alman Dışişleri bakanının "iznini geçirdiği" Kissingen'e gitmeye karar verdi. İki diplomat arasındaki görüşme 21 Haziran günü yapıldı. Cambon bir anlaşma zemini arıyordu hep; ödün vermekten söz etti ama Almanların Fas'ta sürekli şekilde yerleşmelerinin söz konusu olamayacağını da açıkça söylemekten geri kalmadı.

Buna karşılık Almanya Dışişleri bakanı, az konuşup daha çok dinlemeyi seçmekte ve mutlaka konuşması gerektiği zaman da kaçamaklı cevaplar vermekteydi. Almanya'nın Fransa'dan somut öneriler beklediğini sezdirmek istiyordu bu tutumuyla. Nitekim, ülkesine dönmekte olan Cambon'a şunu söyledi vedalaşırken:

– Bize Paris'ten bir armağan getirirsiniz herhalde!(105)

Somut Bir Pazarlık Örneği

Cambon'un dönüşünü beklemedi Kiderlen: Fransızlara ciddi bir göz dağı verme kararını almıştı.

Nitekim, 1 Temmuz 1911 günü *Panter* adlı Alman topçekeri Agadir limanına giriyor, onu da *Berlin* adını taşıyan hafif kruvazör izliyordu. Panter'in bu ani dalışı bütün dünyada büyük bir telaş uyandıracak ve pervasızca bir kışkırtma hareketi olarak yorumlanacaktı. Ortalığı barut kokusu kaplamıştı bir anda.

9 Temmuz günü Cambon, Kiderlen'le görüşmek üzere Paris'ten dönüyordu. Bu görüşme hakkındaki raporunda Alman Dışişleri bakanı, Büyükelçinin büyük bir telaş içinde olduğunu belirtecekti. Kiderlen'in raporuna göre bu ilginç görüşme şöyle geçmiştir:

İki diplomat selamlaştıktan sonra karşılıklı oturmuşlardır. Ve uzun bir sessizlik çökmüştür ortalığa. Sessizliği ilk bozan, Cambon olacaktır:

– Evet? diye sormuştur Büyükelçi.

Kiderlen'se, hiçbir şey olmamışçasına, soruyu soruyla karşılamıştır:

– Ne var ne yok? Yeni haberler getirdiniz mi?

Cambon'sa sorusunu tekrarladıktan sonra sabırsızlık içinde ekleyecektir:

– Evet? hiçbir şeyiniz yok mu bana söyleyecek?

Kiderlen, alaycı tonunu gizlemeye gerek görmediği bir sesle cevap vermiştir:

– Hayır, değerli Büyükelçi dostum, size söyleyecek hiçbir şeyim yok.

Bu cevap karşısında öfkesini tutamamıştır Cambon ve haykırmıştır âdeta:

– Öyleyse benim de size söyleyecek şeyim yok!

Ve yeni bir sessizlik çökmüştür ortalığa.

Alman Dışişleri bakanının konuşmaya katiyen niyetli olmadığını anlayan Fransız diplomatı bozacaktır gene bu acı sessizliği de: *Panter*'in Agadir Limanı'nda boy göstermesinin kendisini son derece şaşırttığını bildirecektir.

Güvenli bir rahatlık içinde şu küçük açıklamayı yapacaktır Kiderlen: Fransız hükûmetinin Fas başkentinde oturan yurttaşlarının çıkarlarını korumakta göstermiş olduğu özen ve titizliği, Alman hükûmeti de Agadir'de oturan kendi yurttaşlarının çıkarını korumakla göstermiş bulunmaktadır ve şimdi artık geçmişi bir yana bırakıp gelecekten söz etmek gerekir.

Bunun üzerine Cambon, ödünler konusunda müzakereye devam etmeyi önermiştir. Ve çeşitli olasılıklar sıralamıştır Fransız diplomatı: Osmanlı İmparatorluğu'ndaki demiryolu yapımına ilişkin sorunlarda kolaylık, Osmanlı devlet borçlarının yönetiminde Almanya'ya daha geniş bir yer ayırma, vs. Bütün bu "ufak tefek şeyleri" dudak bükerek reddedecektir Kiderlen.

Bu hava içinde uzayıp gitmektedir görüşme. Bazen iki diplomat susmaktadırlar: İkisi de kesin önerilerde bulunan ilk adam durumuna girmeyi istememektedir. En sonunda Cambon, ödün konusu olarak Fransız Kongo'sunu öne sürecek; Kiderlen de bu sorunun tartışmaya değdiğini sezdirecektir.

Görüşme burada kesilmiştir. Almanya'nın Kongo'da ne elde etmek istediği ve Fransa'nın ne vermeye razı olabileceği hususları belirsizlik içinde kalmıştır. Bununla birlikte Cambon, önemli bir noktayı fark etmiş bulunmaktadır: Almanya şimdilik Fas üzerinde hiçbir emel beslememektedir ve Fransa'yı bu ülkede (doğrudan doğruya Kiderlen'in sözleriyle) istediği gibi harekette özgür bırakmaya hazırdır. (106)

Alman Dışişleri bakanı, Fransız Büyükelçisiyle görüşürken, Almanya'nın

Cebelitarık yakınlarında yer edinmesine İngiliz hükûmetinin katiyen göz yummayacağını elbette biliyordu. İşte bu husus, Kiderlen'in tutumu üzerinde etkisini göstermiş olsa gerektir.

15 Temmuz günü yapılan ikinci görüşmede Kiderlen, Fas'a karşılık ödün olarak, Fransız Kongo'sunun tümüyle Almanya'ya bırakılması gerektiğini bildirmiştir Cambon'a. Ve Alman Dışişleri bakanının Şansölye Bethmann'a anlattığına göre, bu isteği işiten Fransız Büyükelçisi şaşkınlık ve dehşetten "iskemlesinden düşeyazmıştır". (107) Çünkü Fransız hükûmeti, küçük bir sömürge parçasını Almanya'ya bırakarak, Berlin'in bunaltıcı isteklerinden kurtulma düşüncesindedir.

Cambon kendini çabucak toparlamış ve Fransa'nın bütün Kongo'yu Almanya'ya bırakmasının söz konusu olamayacağını kesin bir dille açıklamıştır. Nitekim, daha sonra bu konuda Kiderlen, "elverişli bir sonuç elde edebilmek için, belki de çok enerjik davranmak gerektiği"ni bildirecektir Şansölye Bethmann'a. (108)

Ve İngiliz hükûmeti diplomatik arenaya işte tam bu anda girmiştir.

İngiliz Diplomasisinin Enerjik Tutumu ve Fransız-Alman Uzlaşması

Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Grey, Almanya'nın, Fas'ın batı kıyılarında yerleşmesine İngiltere tarafından müsaade edilemeyeceğini daha Temmuz ayının başında Londra'daki Alman Büyükelçisine açıkça bildirmiş bulunmaktaydı. 21 Temmuz günü ise İngiliz hükûmeti Maliye Bakanı Lloyd George'u Fas sorunu hakkında kamuoyuna bir açıklamada bulunmakla görevlendirdi. Bakan bu amaçla verdiği demeçte, bu sorunun, kendi katkısı olmaksızın çözümüne İngiltere tarafından izin verilemeyeceğini bildirdikten sonra şöyle devam etmiştir:

"Barışı koruyup sürdürebilmek için en büyük fedakârlıklarda bulunmaya daima hazırızdır. Ama bizi, barışın ancak Büyük Britanya'nın yüzyıllar boyunca sürdürdüğü kahramanlık ve üstün başarıları sayesinde elde ettiği önemli ve iyilik verici rolünden vazgeçmek pahasına korunabileceği bir duruma iterlerse eğer ve eğer hayati çıkarlarına ilişkin sorunlarda Büyük Britanya, uluslar ailesi içinde artık hiçbir ağırlığı kalmamışçasına bir muameleye maruz bırakılırsa, işte o zaman -ve altını çizerek tekrar ediyorum- bu fiyata satın alınacak bir barış, bizim ülkemiz gibi çok büyük bir ülke için katlanılmaz bir zelillik olurdu."(109)

Umulan etkiyi yaratmıştı bu sözler: Şoven Alman basınından koro hâlinde yükselen öfke çığlıklarının yanı sıra, Alman hükûmeti iyice korkmuştu. Nitekim, Şansölye Bethmann, batı Fas kıyıları üzerinde Almanya'nın hiçbir hak iddiası olmadığını Büyük Britanya hükûmetine resmen bildirmek zorunda kalmıştır.

Lloyd George'un konuşmasından sonra; Almanya, Fransa ile yürüttüğü müzakereleri daha gizli bir biçimde sürdürmeye başlayacaktır. Fas konusundaki Fransız-Alman anlaşması, uzun pazarlıklardan sonra nihayet 1911 yılının Kasım ayında imzalanmıştır.

Bu anlaşmaya göre Almanya, Fransa'nın Fas üzerindeki protektorasını kayıtsız şartsız kabul etmekte; buna karşılık olarak da Fransız Kongo'sunun bir parçasını almaktaydı. Açık ve seçik olarak şuydu sonuç: Bütün dünyada müthiş bir fırtına

koparan Alman emperyalistleri, büyük ve gerçekten değerli bir sömürge yerine, Fransız hükûmet başkanı Caillaux'nun aşağılayıcı deyişiyle, "bir avuç bataklıkla" yetinmek zorunda kalıyorlardı korkudan.

Agadir Olayının Uluslararası Sonuçları

Bir nokta rahatça söylenebilir: Daha önceki yıllarda meydana gelen uluslararası bunalımlardan hiçbiri, Agadir olayının tüm ülkelerde uyandırdığı şovenizm dalgasına benzer bir şovenizm dalgası uyandırmamıştı. Almanya'da basın, hükûmet ve İmparator, İngiltere'ye karşı kinle dolmuştu. O kadar ki, Şansölyenin Fransa ile Fas konusunda anlaşma imzaladığını açıklayan kısa konuşması, bir ölüm sessizliği içinde dinlenmişti Reichstag'da. Alman emperyalistleri, hükûmetlerini alçaklıkla ve Almanya'nın çıkarlarını savunamayacak kadar yeteneksizlikle suçluyorlardı.

Fransa'da Poincaré'yi iktidara getiren de bunun tıpkısı bir şovenizm dalgası olacaktır. 1912 yılı başlangıcında Başbakan, daha sonra da Cumhurbaşkanı olan Poincaré'nin asıl görevi, Alsas ve Lorrain'i geri almak üzere Almanya ile girişilecek bir savaşın hazırlığını yürütmektir.

Agadir bunalımı İngiltere'de de benzer bir etki yaratacak ve Almanya'ya karşı düşmanca bir propagandanın hızlanmasına yol açacaktır.

Agadir bunalımının en ciddi sonuçlarından biri de, silahlanma yarışını hızlandırması olmuştur. Gerçekten de, 1912 yılının başlangıcı ile 1914 yazı arasında, bütün büyük devletler bu yönde tedbirler almaya koyulmuşlardır. Ve Almanya, bu silahlanma yarışında en ön sırayı almaktadır.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK- İTALYAN SAVAŞI VE ULUSLARARASI DURUM

1. İTALYAN EMPERYALİZMİNİN GİRİŞİMLERİ VE VATİKAN

İtalyan Diplomasisinin Hesabı

Bütün 1911 yılı boyunca, fırtına taşıyan bir bulut gibi, sürekli bir savaş tehdidi asılı kalmıştı Avrupa'nın üstünde. Bunalımın biri biterken ikincisi başlamaktaydı.

Gerçekten de Fas bunalımının yol açtığı aşırı gerginlik henüz yatışmıştı ki, yeni bir bunalım çıktı ortaya: İtalya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı saldırıya geçmişti.

İşin aslı aranırsa, İtalyan emperyalizmi uzun süredir Trablus'a el koymak istemekteydi. Bu, çoğu çöllerle kaplı topraklar, büyük bir stratejik önem taşıyordu: Öbür yakada tam karşısına düşen Sicilya ile birlikte, Akdeniz'in en dar geçidi üzerinde egemendi Trablus. Gerçi bu toprakların stratejik önemi, Malta Adası üzerinde İngiltere'nin ve Tunus üzerinde Fransa'nın egemenlikleriyle azalmaktaydı; ama İtalyan emperyalistleri gene de Trablus'u, İtalya'nın gelecekteki sömürge yayılışı için bir üs olarak göz önüne almaktaydılar.

Kaldı ki Vatikan'la sıkı ilişki içinde bulunduğu herkes tarafından bilinen Roma Bankası'nın da hatırı sayılır çıkarı vardı Trablus'ta. Ve dolayısıyla da, bu toprakları ele geçirmek için açılan savaş, Lenin'in deyimiyle, "İtalyan para piyasasını yöneten gözü doymaz kodamanların zoruyla" açılmış bir savaş olacaktır. (110)

Daha 1900 yılında İtalya, Trablus ve Bingazi bölgelerinin işgali için Fransa'nın onayını almış bulunmaktaydı. Bu onayda, hemen belirtelim ki, Fransız basınının en etkili temsilcilerinin, İtalyan emperyalistleri tarafından, satın alınmış oluşunun büyük bir payı vardır.

Daha sonra İtalya, 1909 yılında, Rusya'dan da bir onay koparmıştı bu konuda. Ayrıca İtalyan emperyalistleri, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Almanya'nın bu konuda kendilerine zorluk çıkarmayacaklarına ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarlarını, her ne kadar bu devletin koruyucusu durumunda gözükseler de, uzun boylu nazlanmadan satacaklarına güvenmekteydiler.

Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin gerçek niteliği, İstanbul'daki Rus işgüderi Sviyeçin tarafından son derece isabetli bir şekilde belirlenmiştir.

Şöyle ki:

Bosna-Hersek bunalımı sırasında Almanya "eveleyip gevelemeksizin"(111)

"Türkiye ile Avusturya-Macaristan arasında kesin bir seçim yapmak zorunda kaldığında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanı başında yer almıştı ister istemez. Ve olayların akışı günün birinde Almanya'yı İtalya ile Türkiye arasında kesin bir seçim yapmak zorunda bırakırsa, hiç şüphe yoktur ki terazi en sonunda İtalya'dan yana eğilecektir."(112)

Trablus'un İşgali

İtalyan diplomasisi, öbür devletlerin tarafsızlığı hakkındaki varsayımlarının mutlak kesinlik kazanacağı anı beklemekteydi. Ve Agadir bunalımı sırasında gelip çattı bu an. Almanya, Fransa ve İngiltere hep bu sorunla uğraşıyorlardı. Trablus'a ayıracak vakti ve gücü yoktu hiçbirinin; dolayısıyla da İtalya rahatça harekete geçebilirdi.

28 Eylül günü İtalyan hükûmeti, damdan düşercesine, bir ültimatom gönderdi Türkiye'ye. Küstahlığı ve şirretliği bakımından hiç rastlanmadık cinsinden, olağanüstü bir belgeydi bu. Ültimatom, Trablus ve Bingazi bölgelerinin Osmanlı İmparatorluğu tarafından kargaşa ve yoksulluk içinde tutulduğu iddiasıyla başlamakta, bu ülkedeki Türk yetkililerinin İtalyan girişimlerine ket vurdukları iddiasıyla sürmekte ve şu akıl almaz sonuçla kapanmaktaydı:

"Ulusal onurunu ve çıkarlarını titizlikle savunmak zorunda olan İtalyan hükûmeti, Trablus ve Bingazi bölgelerini askerî işgal altına alma kararını vermiş bulunmaktadır."

Ama İtalyan diplomasisi, ültimatomun asıl son satırlarında gözü dönmüş bir hayâsızlığa erişmekteydi: Osmanlı İmparatorluğu'ndan, "İtalyan kuvvetlerine karşı gösterilebilecek her türlü direnci önlemek amacıyla" gerekli tedbirleri alarak, kendi öz topraklarının istilasına doğrudan doğruya yardımcı olmasını istemekteydi Roma hükûmeti!

Bu tür koşullara boyun eğmek, ne denli güç durumda bulunursa bulunsun Türk hükûmetinin elinde değildi. Ve savaş pat1adı. İtalyan kuvvetleri dağınık ve gereçsiz Türk garnizonlarını yenilgiye uğratmakta güçlük çekmeyeceklerdir. Ama daha sonra yerel Arap halka karşı ciddi bir mücadele yürütmek zorunda kalacaktır İtalya.

Uzayıp gitmiştir savaş. Türkler barışa yanaşmamakta, Araplarsa direnmektedir. Bu arada İtalya, On iki Ada'yı işgal etmiş, Beyrut başta olmak üzere bazı Osmanlı limanlarını denizden bombalamış, ama gene de Türkiye'ye diz çöktürememiştir.

İtalyan deniz kuvvetleri, 1912 yılının Nisan ayında Çanakkale Boğazı'nın girişini de bombalayacaktır. Ama İtalyan diplomasisi, doğrudan doğruya Boğazlarda bir askerî müdahaleye cesaret edememiştir.

"Çarikov'un Girişimi" Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya Arasında Anlaşma Tasarısı

II. Nikola diplomasisi, Boğazların Rus savaş filosuna açılmasını sağlamak üzere bir girişimde daha bulunmak için Türk-İtalyan savaşından yararlanmaya karar vermiştir.

Nitekim, 1911 yılının Ekim ayı başlangıcında, Rusya'nın İstanbul büyükelçisi Çarikov, Osmanlı hükûmetiyle bu konuda müzakerelere girişmek için gerekli talimatı almış bulunuyordu Petersburg'dan. Ve Büyükelçi, 12 Ekim günü, Osmanlı Sadrazamı Sait Paşa'ya bir Türk-Rus anlaşma tasarısı sunuyordu.

Söz konusu tasarıda Rus hükûmeti, Türk-Rus anlaşmasıyla belirlenmiş olan yasak bölgenin büyük bir bölümünde demiryolu yapımını kabule hazır bulunduğunu bildirmekteydi ilkin. Bu ödün, Osmanlı İmparatorluğu yöneticilerinin işine geldiği kadar, Anadolu'nun kuzey kesiminde demiryolu yapımıyla ilgilenen Fransız kapitalistlerinin de işine gelmekteydi. Ve Rusya, bu ödün karşılığında Fransa'nın, anlaşma tasarısında yer alan çok önemli bir madde için, onayını satın almak istemekteydi. Söz konusu madde şöyle kaleme alınmış bulunuyordu:

"Rus İmparatorluğu hükûmeti, ayrıca, İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nda yürürlükte olan rejimin korunup sürdürülmesi için Osmanlı hükûmetine etkili biçimde yardımda bulunmayı ve bu yardımı, yabancı silahlı kuvvetlerin tehdidi altında kaldıkları anda Boğazları çevreleyen topraklar için de geçerli kılmayı taahhüt eder".

"Kendi yönünden Osmanlı hükûmeti de, yukarıdaki sınırlayıcı hükmün yürütümünü kolaylaştırmak amacıyla, Rus savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine karşı çıkmamayı taahhüt eder. Söz konusu gemiler Boğaz sularında, iki devlet arasında bu konuda özel bir anlaşma yapılmadığı sürece, demir atamayacaklardır".

"13 Mart 1871 tarihinde Londra'da imzalanmış olan anlaşmanın bu yeni yorumu, söz konusu anlaşmaya imza koymuş bulunan öteki devletlerin onayına bağlı kalacaktır."

Rus hükûmeti daha sonra aynı tasarıda, Türk ulusal bağımsızlığına ket vuran kapitülasyonların lağvı için müzakerelere girişmeye hazır olduğunu bildirmekteydi. Çarlık hükûmeti, ayrıca, "Osmanlı devleti ile Balkan devletleri arasında statükoyu temel alan iyi komşuluk ilişkileri"nin kurulabilmesi için gerekli tedbirleri almayı da taahhüt ediyordu. Hiç şüphe yok ki Türkiye bakımından büyük değer taşımaktaydı bu son vaat.

Büyük Devletlerin Tutumu

Ne var ki Osmanlı İmparatorluğu yetkilileri gene de Rus tasarısına açık bir cevap vermekten kaçınacaklar ve müzakereleri sürüncemede bırakma yoluna gideceklerdir. Öte yandan, Çarikov'un girişimi Paris'te belirli bir kuşkuyla karşılanmıştı. Fransız hükûmeti Rus tasarısına onayını vermişti gerçi; ama gene her zamanki tutumuna bürünerek, bu sorun üzerinde Londra ile de anlaşmanın zorunlu olduğunu ileri sürmüştü.

Oysa Londra, Rusya'ya, Boğazlardan özgür geçiş hakkını bedava olarak tanımaya hiç de niyetli değildi. Bununla birlikte Grey, tıpkı Fransız Dışişleri bakanı gibi, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki yakınlaşmadan mutluluk duyduğunu bildirmişti Rusya'nın Londra Büyükelçisine. Ayrıca Büyük Britanya Dışişleri bakanının Boğazların açılmasına da bir itirazı yoktu; bu avantajın yalnız

Rusya'ya tanınmasına karşıydı sadece. Bu konuda 1908 yılının sonbaharında takınmış olduğu tavrı, olduğu gibi sürdürmekteydi.

Rusya için Grey'in önerisini kabul etmek demek, yürürlükteki Boğazlar rejiminden çok daha tehlikeli sonuçlar doğurabilecek bir duruma evet demekten farksızdı. Bu arada Rus hükûmeti Fransa üzerinde yoğunlaştırmıştı çabalarını. Ama Fransa'nın Boğazlar sorununda Rusya'yı destekleyeceğine ilişkin bir yazılı belge elde etmeyi başaramadı Sazonov.

Osmanlı hükûmeti, Almanya'nın da etkisiyle, Rus önerilerine karşı elverişsiz bir tavır takınmıştı sonunda. Türk yetkilileri bu durumu Almanya'nın İstanbul büyükelçisi Baron Marschall'e bildirdiklerinde, Büyükelçi hemen harekete geçmiş ve Rusya'ya derhâl karşı çıkılmasını istemişti Berlin'den.

Ama Berlin, bu konuda başka türlü düşünmekte; sorunu, bir başka açıdan da değerlendirmekteydi: İngiltere nasıl olsa karşı çıkacaktı Rus tasarısına. Bu durumda Rusya ile bozuşmanın anlamı kalmıyordu. Gerçekten de Grey, çok geçmeden, Londra'daki Türk Büyükelçisine, Rus önerilerinin kabul edilemez nitelikte şeyler olduğunu bildirecekti.

Görüldüğü gibi, kendini gerçekten aşılmaz diplomatik engeller karşısında bulan Rus hükûmeti, açık bir mücadeleye girme cesaretini gösterememiştir. Bu durumda Sazonov'un bulabildiği tek çıkış yolu, bütün sorumluluğu Çarikov'un üstüne yıkmak olmuştur. Gerçekten de Rus Dışişleri bakanı, *Matin* gazetesinin Petersburg muhabiri Stéphane Lauzanne'a verdiği bir demeçte, Boğazlar sorununda "Rusya'nın hiçbir isteğinin olmadığını, hiçbir müzakereye girişmediğini, hiçbir diplomatik girişimde bulunmadığını"(113) açıklayacaktır.

Bu demecin yanı sıra, Çarikov'un, kendisine verilmiş olan talimatın sınırlarını aşmış olduğu söylentisi çıkarılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Kısa bir süre sonra da, 1912 yılının Mart ayında, Çarikov İstanbul'daki Büyükelçilik görevinden geri alınacaktır.

İngiltere'deki İç Durum ve Grey'in Görüşleri

Alman emperyalizmi İngiliz deniz üstünlüğünü tehdit ettiği, Yakın ve Orta Doğu'daki İngiliz çıkarlarını sarstığı hâlde, gene de Almanya ile yakınlaşma yanlısı olanlar vardı İngiltere'de. Bu Almancı çevreler özellikle Liberal partide ve her şeyden önce de bu partinin barışçı kanadı üzerinde etkiliydiler. Ayrıca bunların Asquith kabinesinde de küçümsenmeyecek sayıda temsilcileri vardı.

1913 yılının Mart ayında şöyle yazıyordu Grey:

"Yedi yıl boyunca bazı "Germen birlikçiler" bizim Almancılarımızı etkileyip şekillendirdi. Germen birlikçiler şovendir, savaşçıdır; bizim Almancılarımızsa, barışçıdırlar. Ama gelin görün ki, ikinciler birinciler üzerinde değil, birinciler ikincilerin üzerinde nüfuza sahiptirler."

Germen birlikçiler arasında, profesör Schiemann'ı sayıyor özellikle Grey. Söz konusu profesör, aşırı milliyetçi fikirleri kadar, istilacılık özlemleri ve özellikle de Rusya'ya sınırsız kini ile de tanınmıştı. O dönemde İran konusundaki İngiliz-Rus

anlaşmazlıkları üzerine yapılan spekülasyon ve kışkırtmalar, İngiliz Almancılarının bu "şekillendirilmesinde" oldukça önemli bir rol oynamaktaydı.

Grey, Almancıların Büyük Britanya'nın dış politikası üzerinde hiçbir zaman belirleyici bir etki gösteremediklerini ileri sürüyordu (bunda da, tamamen haklı değildi) ve hemen ekliyordu ardından:

"Ama bu, onların entrikalarına bizim temel hazırlamamız için bir neden değildir elbette". (114)

Başlarında Lort Morley'in yer aldığı bakanlar kurulundaki Almancıların etkisini göz önüne alarak, İngiltere ile Almanya arasındaki yanlış anlamaları "uzlaştırmak" için hiçbir fırsatı kaçırmadığı izlenimini yaratmaya çabalamaktaydı Grey. Nitekim şöyle yazıyor anılarında:

"Bizdeki Almancı öğelerin, dış politikamızın olanaklar çerçevesi içinde İngiliz-Alman dostluğuna dönük olmasını istemek hakkına sahip bulundukları duygusunu taşıdım daima. Bence bu yönelişin sınırları, bize, İngiltere'yi Almanya'ya bağlarken, Fransa ile olan anlaşmamıza aykırı düşecek herhangi bir öneride bulunulduğu takdirde aşılmış oluyordu ancak... Bu politikanın, İtilafa büyük değer veren kişiler tarafından desteklenmesi son derece önemliydi. Fransız-İngiliz ittifakının devamı bakımından zorunlu olan birliği, Kabinede ve Liberal partide koruyup sürdürmenin biricik çaresi de buydu.

Bir İngiliz Bakanını Berlin'e yollama önerisini reddetmeyişinin tek nedeninin de işte bu olduğunu ekliyor Grey.

İngiltere ile Almanya Arasında Yakınlaşma Girişimleri

Böyle bir gezi fikri 1912 yılının başlangıcında atılmıştı ortaya.

Alman hükûmetinin savaş gemileri yapım programını genişletmeyi tasarladığı öğrenilmişti. Gerçekten de Berlin hükûmeti o yıl Reichstag'a, 1912-1917 yılları arasında fazladan üç dretnot yapımını öngören bir yasa tasarısı sunmayı kararlaştırmış bulunmaktaydı.

İngiliz hükûmeti de kendi savaş gemileri yapımında bir artırmayla cevap vermeye hazırlanıyordu buna. Ama işe girişmeden önce, barışçı bir manevra yapmayı gerekli görüyordu: Gerçekten de silahlanmanın sorumluluğunu Almanya'nın üzerine yıkmanın büyük önemi vardı ve Londra'nın tasarladığı diplomatik manevra da işte bu yeni silahlanma hareketinden Almanya'nın sorumlu olduğunu ispatlamaya yarayacaktı.

İki hükûmet arasındaki müzakereler, özel kişiler aracılığıyla baş1ayacaktır. Söz konusu kişiler, iki etkili büyük kapitalisttir: Hamburg-Amerika kumpanyasının yönetmeni, İngiliz-Alman yakınlaşması yanlısı, Berlin ve Kral VII. Edward'ın kişisel dostu olan bankacı Ernest Cassel. Ballin aracılığıyla Cassel, Bethmann Hollweg'den bir randevu almıştır.

Bethmann'la Cassel, Grey'in Berlin'e bir ziyarette bulunmasının tam zamanı olduğu konusunda anlaşmışlardır. Ama Grey, Alman başkentine gitmeyi reddedecektir.

Kişisel olarak İngiliz Dışişleri bakanı, Almanya ile bir anlaşma olanağına inanmamakta ve Dışişleri bakanı sıfatıyla Berlin'e yapacağı bir ziyaretin Paris'te kuşku uyandırmasından çekinmekteydi. Bunun üzerine İngiliz hükûmeti, Grey yerine Savaş bakanı Haldane'i Almanya'ya yollama kararı almıştır.

Fransız hükûmetini, Almanya ile yapılması tasarlanan müzakerelerden haberli kılmıştı Grey; Almanlarla, İngiltere'nin hareket özgürlüğünü kısıtlayacak hiçbir anlaşma imzalanmayacağı konusunda güvence vermişti Fransa'ya ve Haldane'in gezisinin salt bir bilgi alma gezisi niteliğinde olduğunu bildirmişti.

Haldane'nin Almanya Gezisi

8 Şubat 1912 sabahı Berlin'e varan Haldane, Şansölye Bethmann Hollweg'le hemen o gün bir görüşme yapmıştı. Siyasal bir tarafsızlık anlaşması üzerinde duruldu ilkin. Bethmann'ı en çok ilgilendiren buydu; çünkü Şansölyenin en büyük arzusu, İngiltere'yi, Fransa ve Rusya'dan koparmaktı. Bethmann, şu formülü önerdi ilk olarak:

"İki devletin her biri, öbürü savaşa sürüklendiği takdirde tarafsız kalmayı taahhüt eder."

İngiltere'nin böyle bir maddenin altına imza koyması demek, İtilaf ittifakından resmen vazgeçmesi demekti. Dolayısıyla da Haldane, Fransa'nın yıkılmasına İngiltere'nin göz yumamayacağını öne sürerek, Bethmann Hollweg'in bu önerisini reddetti ve kendisi, şu formülü önerdi:

"İki devletin her biri, öbürüne karşı, ortada kışkırtma olmadan yapılan bir saldırıya katılmamayı taahhüt eder."

Bu yeni formülün geçerliliği üzerinde şüpheler ileri sürdü Şansölye Bethmann. Haldane, bu konuda şöyle yazıyor:

"Önerime karşı Şansölye, ortada kışkırtma olmadan yapılan saldırı"dan ne anlamak gerektiğini saptamanın son derece zor olduğu cevabını vermişti. Bunun üzerine ben de, bir yığın meydana getirebilmek için gerekli olan tane sayısını saptamanın olanak dışı olduğunu, ama bir yığın gören herkesin bunun bir yığın olduğunu o saat anladığını belirttim".

Bu cevap üzerine, böyle bir anlaşma üzerinde biraz daha "düşünmesi gerektiği"ni bildirmişti Şansölye Bethmann ve taraflar, savaş gemileri sorununun tartışmasına geçmişlerdi.

Haldane'in fikrine göre iki devlet arasında yapılacak bir tarafsızlık anlaşması, savaş gemileri yapımındaki rekabet sürdükçe geçerlilik kazanamazdı. Almanya'nın, yeni yasada öngörülen, yapım programından vazgeçemeyeceğini bildirerek cevap verdi buna Şansölye Bethmann. Bunun üzerine Haldane, hiç değilse programın uygulamaya sokulmasında bir erteleme yapılıp yapılmayacağını sordu. Ve bu arada Alman Şansölyesinin bir telmihini yakalamış olan İngiliz Savaş bakanı, hemen şunu ekledi: İki sorunun uygun çözüm şekli üzerinde anlaşmaya varılabildiği takdirde, Almanya'nın sömürge alanındaki isteklerinin kısmi olarak karşılanmasını sağlayacak bir yol bulunabilirdi.

Ayrıca sezdiriyordu ki Haldane, Portekiz sömürgelerinin bölüşülmesi sorunu yeni baştan tartışılabilirdi ve buna ek olmak üzere, bir başka sömürge garanti edilebilirdi Almanya'ya.

Görüşmenin bu karşılıklı ödünler bölümünde, finansmanı öteden beri İngiltere tarafından geciktirilen Bağdat demiryolu hattı konusundaki anlaşma da söz konusu edildi: Haldane'in önerisine göre İngiltere, hattın yapımı için gerekli tedbirleri almasına karşılık, Bağdat'ı İran Körfezi'ne bağlayan bir eklentinin imtiyazını elde edebilmeliydi.

Ertesi sabah da doğrudan doğruya Kayzerle ve Amiral Tirpitz'le bir görüşme yapmıştır Haldane. Tirpitz'in kesinlikle uzlaşmaz bir tavır takındığı, bu görüşmede, deniz sorunları tartışılmıştır. Uzun ve yararsız müzakerelerden sonra Alman İmparatoru II.Wilhelm, önce bir tarafsızlık anlaşması ile sömürgelere ilişkin bir uzlaşma yapılmasını önermiştir.

Buna karşılık olarak Alman hükûmetinin de yeni deniz yasasını bir yıl gecikmeli olarak uygulayacağını; yani fazladan yapılacak üç dretnotun 1912, 1914 ve 1916 yılları yerine 1913, 1915 ve 1917 yıllarında inşa edileceğini bildiriyordu Kayzer. Oysa İngiliz Bakanına göre bu, kesinlikle yetersiz bir ödündü ve İngiltere tarafından, değil kabul edilmek, tartışılamazdı bile.

Kayzerle yaptığı görüşmeden sonra Alman Şansölyesiyle yeni bir görüşme daha yapmıştı İngiltere Savaş bakanı. Bu ikinci görüşme sırasında Haldane; Alman hükûmeti tarafından önerilen ödünleri kastederek, bu derece önemsiz ödünler karşılığında İngiltere'nin herhangi bir şey vermeye razı olabileceğini hiç sanmadığını açıkça bildirmişti Bethmann Hollweg'e.

Böylece, herhangi bir olumlu sonuç elde edilemeden son bulmuş oluyordu müzakereler. Bu başarısızlık karşısında Alman Şansölyesinin bunalmış bir hâli vardı; ama Amiral Tirpitz, memnunluğunu gizlemeye bile gerek görmemekteydi. (115)

Haldane de içlerinde olmak üzere İngiliz kabinesinin çoğunluğu da üzülmemişti müzakerelerin böyle başarısızlıkla sonuçlanmasına. Gerekli jest yapılmış ve Büyük Britanya'nın barışçı tavrı ispatlanmış bulunmaktaydı.

Kaldı ki Haldane, yeni Alman deniz yasası ve genellikle Alman deniz gücü hakkında, paha biçilmez bilgiler getirmişti bu gezi dönüşünde.

Gezinin Sonuçları

Çok geçmeden de Grey, iki ülke arasında savaş gemileri yapımı alanındaki rekabet sürüp gittikçe bir tarafsızlık anlaşmasının olanak dışı kalacağını resmen bildirecektir, Almanya'nın Londra Büyükelçisine. Bunun üzerine Şansölye Bethmann, Kayzer II.Wilhelm ile Amiral Tirpitz'den, daha önemli birtakım ödünler koparmak isteyecek ama başaramayacaktır.

Bu arada ilginç bir de olay geçmiştir: Alman İmparatoru II.Wilhelm, diplomatik törelere aykırı olarak, Başbakanını atlayıp doğrudan doğruya Londra'daki Alman Büyükelçisine telgrafla talimat verince, Şansölye Bethmann istifa etmiş; ama Kayzerin ısrarı üzerine istifasını geri almak zorunda kalmıştır.

Haldane'in gezisi, her şeye rağmen, hepten de sonuçsuz bir gezi sayılamaz: İngiltere ile Almanya arasında, sömürge sorunlarına ilişkin müzakerelere bir başlangıç olmuş ve Bağdat demiryolu hattı konusundaki pazarlıklar için de yeni bir itici güç yerine geçmiştir bu gezi.

Bu sonuçların yanı sıra, ziyarette bulunan kişinin Haldane gibi etkili siyaset adamı oluşu Almanya'da da belirli bir ferahlık yaratmıştır: Gerçekten de Alman kamuoyu ve yetkilileri, bu geziden sonra, kendilerinden gelecek herhangi bir saldırı hareketine karşı Büyük Britanya İmparatorluğu'nun *Panter*'in "dalışına" gösterdiği tepki kadar kesin ve büyük bir tepki göstermeyeceği izlenimine kapılmışlardır.

2. İNGİLİZ-FRANSIZ ANLAŞMASININ GÜÇLENMESİ

İngiltere ile Almanya Arasındaki İlişkilerde Yeni Gelişmeler ve Poincaré Diplomasisi

Grey, Haldane'in gezisinin sonuçlarını ve özellikle de İngiltere'nin Almanya ile bir tarafsızlık anlaşması imzalamayı reddettiğini Fransız büyükelçisi Cambon'a hemen bildirmekten geri kalmamıştır.

Bununla birlikte pek olasıdır ki İngiliz diplomasisi, Fransızların tamamen yatışmasını ve huzura kavuşmasını arzulamıyordu. Fransız hükûmetinin İngiltere'nin tavrı konusunda belirli bir güvensizlik içinde kalması, Grey'e hiç de yararsız görünmüyordu: Böyle bir güvensizlik, Fransa'nın İngiltere ile olan dostça ilişkilerini sürdürmekte, biraz daha titiz davranmasını sağlardı.

Ne var ki bazı İngiliz diplomatları bu oyuna iyi gözle bakmıyorlardı. Nitekim, Poincaré, anılarında, şu orijinal olayı anlatıyor bize:

"Londra'ya, Almanya'nın istediği tarafsızlık anlaşmasını reddettiğinden dolayı teşekkürlerimi sunduktan hemen sonra, 27 Mart 1912 günü, İngiltere'nin Paris Büyükelçisi Lort Bertie'yi kendi isteği üzerine kabul ettim. Lort, daha ziyaretinin başlangıcında benimle özel olarak konuşmak istediğini belirterek, "bir an için Büyükelçi olduğu"nu unutmamı rica etti. Sonra da Londra'nın bu tavrı üzerine niçin tamamen rahat ettiğimi sordu. Gerçi Büyük Britanya hükûmeti Almanya'ya, Şansölye Bethmann'ın istediği tarafsızlığı garanti etmiş değildi; ama büyükelçiye göre bu ret, sözcüğün tam ve kesin anlamında, tarafsızlıktan bir vazgeçiş olarak göz önüne alınmamalıydı. Bu konuda Londra'dan daha açık güvenceler istememi öğütlüyordu bana Lort Bertie."(116)

1912 yılının Mart ayında İngiliz parlamentosuna, Almanya'da yapılacak her savaş gemisine karşılık iki savaş gemisinin inşasını öngören bir yasa tasarısı verilmiştir. Bunu, aynı yılın Mayıs ayında, Parlamentoya sunulan, Cebelitarık'ta üslenmekte olan İngiliz "Atlantik filosu"nun büyük bir kısmını İngiltere kara sularına çekme tasarısı izleyecektir.

Büyük Britanya deniz kuvvetlerinin Kuzey Denizi'nde toplanması süre-

cinde yeni bir aşamaydı bu. İngiliz Atlantik filosundaki bu parçalanma, Büyük Britanya'nın Akdeniz'deki önemli ulaşım yollarını Fransız donanmasının koruması altına almak zorunluluğunu içermekteydi. Nitekim, İngiliz hükûmeti 1912 yılının Ağustos ayında, bu konuda, Fransız ve İngiliz deniz kuvvet komutanlıkları arasında müzakerelere girişme kararını almıştır.

Fransızların Brest limanında üslenmiş olan Atlantik filolarını Akdeniz'e aktarmalarını sağlama çabasındaydı İngiliz hükûmeti. Oysa Fransız hükûmeti, bir savaş çıktığı takdirde Büyük Britanya'nın Fransa'ya askerî yardımda bulunacağına dair kesin garanti almaksızın, ülkenin Manş ve Atlantik kıyılarını açıkta bırakamayacağı inancındaydı.

Bütün bu askerî görüşlerin ciddiliğini kabul etmemek olanak dışıydı. Poincaré tarafından doğrudan doğruya yürütülmekte olan Fransız diplomasisi, ayrıca, İngiltere'nin Fransız deniz kuvvetlerinin yardımına ihtiyaç duymasından yararlanarak, İtilaf Devletleri anlaşmasını gerçek bir askerî ittifak anlaşmasına dönüştürmek için çabalamaktaydı.

İşte, Cumhurbaşkanı seçilir seçilmez Fransız dış politikasının fiilî yönetimini eline almış bulunan Poincaré'nin belli başlı tasarılarından biri de buydu. Gerçekten de Poincaré'nin Fransız diplomasi tarihinde oynayacağı rol, kendisinden önceki devlet yönetimi pratiğinin Cumhurbaşkanlarına tanıdığı rol payına oranla, ölçülemeyecek kadar büyük ve önemli bir roldür.

Grey-Cambon Mektuplaşması

Foreign Office'in iki yüksek görevlisi Nicolson ve Crewe de, Fransa ile bir ittifak anlaşması imzalamanın zorunluluğuna inanmaktaydılar. Ama işi bu derece ileri götürmek istemiyordu Grey: Biliyordu ki böyle bir anlaşmanın imzalanması, içinde etkisi hiç de küçümsenmeyecek bir Almancı grup bulunan Asquith kabinesinin çözümsüz bir bunalıma düşmesine yol açacaktır.

İşte bu durumda İngiltere Dışişleri bakanı, o güne değin bilinmeyen, daha doğrusu, doğrudan doğruya kendi buluşu olan bir diplomatik usule başvurmuştur. Söz konusu usul, aslında basittir: Fransa'nın Londra Büyükelçisi Cambon'la bir mektup teatisine girişmiştir Grey.

İngiliz Dışişleri bakanı tarafından 22 Kasım 1912 tarihinde Fransız büyükelçisi Cambon'a gönderilen mektubun bir kopyasını aşağıya alıyoruz:

"Değerli Büyükelçi dostum,

Şu son yollar boyunca İngiliz ve Fransız denizci ve karacı asker uzmanlar arasında birçok konferans düzenlenmiştir. Daima varsayılmıştı ki bu konferanslar, her iki hükûmetin de gelecekte, her an, öbürüne askerî yardımda bulunma konusunda karar verme özgürlüğünü hiçbir şekilde kısıtlamamaktadır. Bu konferansların, hükûmetlerimizi, bugüne değin meydana gelmemiş olan ve belki de hiç meydana gelmeyecek olan koşullar içinde harekete zorlayacak yükümlülükler şeklinde göz önüne alınmamaları gerektiğine birlikte karar vermiştik. Nitekim, örneğin, İngiliz ve Fransız filolarının bugünkü konum ve üslenme durumları, savaş hâlinde işbirliğini içeren bir taahhüde dayanmamaktadır. Bununla birlikte belirttiniz ki

hükûmetlerden biri, ortada kışkırtma olmaksızın üçüncü bir devlet tarafından saldırıya uğrayacağını düşünmekteyse ve böyle düşünmek için de ciddi sebepleri varsa, öbür hükûmetin silahlı yardımına güvenip güvenemeyeceğini kesinlikle bilmeye büyük önem verecektir.

Hükûmetlerden birinin ortada kışkırtma olmaksızın üçüncü bir devlet tarafından saldırıya uğrayacağını ciddi sebeplere dayanarak düşündüğü durumda ya da ortak barışı tehdit eden bir olay karşısında hemen öbür hükûmetle temasa geçerek saldırıyı önlemek ve barışı korumak için birlikte harekete geçip geçmemek ve birlikte harekete geçilecekse alınması gerekli tedbirleri saptamak üzere fikir birliğine varmanın zorunluluğu üzerinde ben de sizin gibi düşünmekteyim. Sözü geçen tedbirler askerî bir eylemi de içerdiği takdirde, iki Genelkurmay tarafından hazırlanmış olan planlar hemen göz önüne alınacak ve bu planların hangi ölçüde yürürlüğe gireceği hususu, hükûmetler tarafından ortaklaşa olarak kararlaştırılacaktır.

Değerli Büyükelçi dostum, işte bu düşüncelerimi bilginize sunarken en iyi dileklerimin kabulünü rica ederim.

İçtenlikle sizin, Edward Grey."

Hemen not edelim ki İngiliz Dışişleri bakanının bu mektubun üzerine "kişisel" damgasını vurdurtmuş oluşu ayrıca ilginçtir.

Büyükelçi Cambon'un 23 Kasım tarihli cevabında, Grey'in bütün düşünceleri onaylanmaktaydı.

Her iki mektuptan çıkan anlam şuydu aslında: Almanya ile savaşa hazırlanma durumunda olan İngiltere ile Fransa, bütün askerî planlarını ortak bir eylemi göz önüne alarak yapacaklardı. Ama mücadelenin gerçekten ortak olup olmayacağı sorusu açık kalıyordu. Hükûmetler bu konuda tek başlarına ve tam bir özgürlük içinde karar vereceklerdi.

Besbellidir ki Grey'in mektubu bu özgürlüğü bir hayal durumuna indirgiyordu: Gerçekten de kesin karar verme anı gelip çattığında, İngiliz Dışişleri bakanı tarafından konulan bütün bu diplomatik kayıtların askerî ihtiyaç ve zorunluluklar karşısında hafif kalacağı apaçıktı.

İki ülkenin Deniz kuvvetleri kurmay kurulları arasında, Grey-Cambon mektuplaşması doğrultusunda bir askerî anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmaya göre İngiltere, Fransa'nın Atlantik kıyılarının koruma ve savunmasını üstlenmekte; buna karşılık Fransız donanması da Akdeniz'deki İngiliz çıkarlarının savunusunu yüklenmektedir.

Bir nokta pek ilginçtir: İngiliz Parlamentosu bu anlaşma hakkında hiçbir şey bilmemekteydi. Büyük Britanya Kabinesindeki bütün üyeler de haberli kılınmamıştı bu anlaşmadan. Başbakan Asquith'le Dışişleri bakanı Grey dışında sadece şu iki bakan haberliydiler: Savaş bakanı Haldane ile Deniz Kuvvetleri Bakanı Churchill.

Deniz kuvvetlerinin hazırlanması konusunda İngilizler, büyük bir savaşın zorunlu kıldığı bütün her şeyi yerine getirmekteydiler. Buna karşılık kara kuvvetleri bakımından İngiltere tarafından alınan tedbirler, son derece yetersiz kalmaktaydı: Gerçekten de Fransa'ya yardım için kıtaya çıkarılmak üzere dört ile altı tümen arasında değişecek bir kuvvet ayrılmıştı örneğin. Bu miktar hakkında doğru bir değerlendirme yapılabilmesi için hatırlatalım ki 1914 yılı Ağustosunda Almanlar batı cephesinden yaklaşık olarak seksen tümen askerle hücuma geçmişlerdir.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)

1. BALKAN BLOĞUNUN OLUŞUMU

Rus Diplomasisinin Çift Amaçlı Çabaları

Türk-İtalyan savaşı, uzun süredir oluşmakta olan bir başka bunalımın gelişini hızlandırmıştır: Türk İmparatorluğu'nun İtalya karşısındaki yenilgisi, Balkan devletlerini kendi aralarında anlaşarak Osmanlılara karşı savaşmaya sürükleyecektir.

Rus diplomasisi, Balkan bloğunun oluşumu için etkin şekilde çaba göstermiştir. Ama Rus diplomasisi bu bloğu, sadece Osmanlı İmparatorluğu'na karşı değil, aynı zamanda ve özellikle de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Almanya'ya karşı kullanılacak bir alet olarak görmekteydi. Bir başka deyişle, Balkan bloğunun oluşumu Rusya'nın gözünde, artık ufukta belirmiş bulunan, dünya savaşına hazırlığın bir basamağı yerine geçiyordu.

Hatta Rusya'nın İstanbul büyükelçisi Çarikov, son derece ilginç bir öneride bulunmuştu bu arada: Balkan ülkeleriyle iyi komşuluk ilişkileri güvence altına alınmak koşuluyla, Osmanlı İmparatorluğu da katılsın istiyordu bu bloğa, Büyükelçi. Böylece Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bütün Yakın Doğu bölgesindeki etkilerini felce uğratmak ve söz konusu bloğu bu iki ülkeye karşı gerçekleştirmek tasarısındaydı.

Ama bu tasarı, çeşitli engellerle karşılaşmıştır. Her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğu, böyle bir düzenlemeye evet diyemeyecek kadar Almanya'ya bağımlı durumdadır. Bulgaristan'a gelince: Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kurulacak bir ittifaktan çok şey kazanacak olan bu ülkenin, Türkiye ile bir ittifaktan kazanabileceği hiçbir şey yoktur.

Petersburg'da başka bir görüş ağır basacaktı en sonunda: Bu görüşün savunurlarına göre, kurulacak olan blok, Balkan yarımadası'ndaki Hıristiyan ülkelerin birliği olmalıydı sadece. Böyle, bir birliğin en ateşli savunuru da Rusya'nın Sırbistan büyükelçisi Hartvig'di.

Balkan ülkeleri arasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı girişilecek bir mücadeleden en kazançlı çıkacak olanı Sırbistan'dı. Dolayısıyla da Sırbistan'ın çıkarları, Balkan Slavlarının çıkarlarıyla tıpatıp aynıydı. Buna karşılık ne Bulgaristan ve ne de Yunanistan'ın yalnız Avusturya'ya karşı kurulacak bir ittifaktan sağlayabilecekleri hemen hemen hiçbir çıkar yoktu. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kazanacakları bir zaferden sonra gerçekleşme yoluna girebilirdi bu iki ülkenin ulusal özlemleri.

Makedonya'nın Bölüşülmesi Konusunda Pazarlıklar

Balkan ittifakının oluşumundaki büyük güçlük, Makedonya'nın, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında bölüşümü konusunda bir anlaşmaya varma sorunundan ileri geliyordu.

Kaldı ki Türk mirasının bu tasarlanan bölüşümü daha başka kargaşalar da vaat etmekteydi. Özellikle de Arnavutluk'un kaderi konusunda çıkacaktı bu kargaşalar.

Sırbistan Arnavutluk'u ele geçirdiği takdirde, denize bir çıkış kapısı kazanmış oluyordu. İşte bunun içindir ki Avusturya-Macaristan hükûmeti, Arnavutluk'un Sırbistan'a bırakılmasını katiyen kabul edemezdi. Ve Avusturya bu nokta üzerinde İtalya ile tam bir fikir birliği içindeydi. Ama öte yandan da karşıttı bu iki ülkenin çıkarları: Her ikisi de, Adriyatik Denizi'nde üstünlük kazanabilmek için Arnavutluk'u kendi etki alanları içine almak zorundaydılar.

Balkan bloğunun kurulması amacıyla yapılan müzakereler, Sırbistan'ın inisiyatifi üzerine başlatılmıştır. Gerçekten de 1911 yılının Nisan ayında Sırbistan Başbakanı Milovanoviç, Bulgaristan'ın Belgrat büyükelçisi Toşef'e, "Makedonya'daki etki alanlarının dostça bölüşümü" için bir anlaşmaya varma önerisinde bulunmuştu. Milovanoviç'in düşüncesinde bu anlaşma Osmanlı İmparatorluğu'na karşı iki ülke tarafından ortaklaşa girişilecek bir askerî harekâta temel olabilirdi.

Şöyle diyordu Sırbistan Başbakanı:

– Öyle bir an gelebilir ki olayları hızlandırmak zorunda kalabiliriz. (117)

Bulgar hükûmeti ilkin olumsuz karşılamıştır Sırp önerisini. Ama iki ülke arasındaki müzakereler, Türk-İtalyan savaşı üzerine, yeniden başlayacaktır. Bu kez Bulgaristan istemiştir müzakereyi. Trablus savaşının, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı, ortaklaşa bir harekât bakımından elverişli bir uluslararası konjonktür yaratabileceğini göz önüne alan Bulgar hükûmetinin bir Sırp-Bulgar ittifakı için yaptığı bu girişimi Rus hükûmeti de onaylayacak ve destekleyecektir.

Rus diplomatları arasında Sırp-Bulgar anlaşmasının gerçekleşmesi için en çok çaba harcayanı belki de Hartvig olmuştur. Çarikov'un planından daha fazla gerçekleşme şansına sahipti Hartvig'in fikri: Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutmayı değil, yıkıp bölüşmeyi istemekteydiler.

Bu arada Rusya'nın da özellikle arzuladığı bir husus vardı: Bulgar Çarı Ferdinand'ın Rus-Bulgar ilişkilerinin 1906 yılında iyileşmesinden bu yana dış politikasının bir çeşit ilkesi hâline getirdiği bir uygulamaya, Rusya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında yalpalama uygulamasına, artık son vermek. Ama Rus hükûmeti gene de, Sırp-Bulgar yakınlaşmasına vereceği desteği, kesin bir koşula bağlamaktan geri kalmamıştır: İki ülkenin Petersburg'a danışmadan girişecekleri "keyfî bir harekât" Rusya'dan hiçbir şekilde destek görmeyecekti.

Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Sırbistan ve Bulgaristan tarafından zamansız bir şekilde açılacak bir savaş, büyük bir olasılıkla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun müdahalesine yol açacak ve bu da Avrupa çapında bir savaşı kaçınılmaz kılacaktı. Oysa Rusya, henüz buna hazır değildi.

Rus Diplomatları Arasındaki Görüş Ayrılıkları

Balkan bloğunun kuruluşu Rusya için şüphesiz ki büyük çapta yararlıydı, ama aynı zamanda bir o kadar da büyük bir risk ortaya çıkarmaktaydı. Rusya'nın Sofya'daki orta Elçilik yazmanı Urusov, bu riskin nereden ileri geldiğini, 1911 ilkbaharında Rus Dışişleri bakanına yazdığı raporda şöyle açıklıyordu:

"Bugün için elverişsiz gözüken uluslararası konjonktür, Balkan siyaset adamları tarafından çok kısa bir zaman sonra elverişli olarak değerlendirilebilir."(118)

Gerçekten de Sırbistan'la Bulgaristan, anlaşmaya vardıkları takdirde, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş açabilirlerdi hemen; bu da, Rusya kendi silahlı kuvvetlerinin yeni baştan örgütlenmesini tamamlamadan önce, Avusturya-Macaristan'ın müdahalesine yol açacaktı şüphesiz. Nitekim, Urusov'un raporu şöyle devam ediyordu:

"Balkan siyaset adamları, Rusya'nın Yakın Doğu'da tarihsel kökenli büyük ve vazgeçilmez çıkarları bulunduğunu çok iyi bilmektedirler. Dolayısıyla da, Rusya'nın Slav politikasından ve Balkanlar'daki ileri karakollarından vazgeçmeyeceğini her ne pahasına olursa olsun bunları savunacağını hesaplıyorlar. Böylece Rusya, kendi arzusuna aykırı olarak,Slav halkları tarafından kaçınılmaz bir şekilde, savaşa sürüklenecektir."(119)

Ama Balkan bloğunun avantajları Çarlık diplomasisinin gözünde öylesine büyük bir önem taşımaktaydı ki, böyle bir bloğun yol açacağı risklerin korkusunu âdeta unutturuyordu. Gerçekten de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başındaki militarist yöneticiler, Rusya'nın savaş hazırlıklarını tamamlamasını beklemeksizin batı Balkanlar'ı istilaya girişebilirlerdi rahatça. Oysa Sofya elçisi Nekliyudov'un yazdığı gibi:

"Yarım milyon süngülük görkemli bir ordu yaratacak olan Sırp-Bulgar ittifakı, Balkan yarımadası'nın kuzey batısından, yani Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan gelebilecek her türlü işgal ve istifade girişimine hiç şüphe yok ki etkili bir şekilde karşı koyabilecektir."(120)

Milovanoviç-Geşov Buluşması

1911 yılının sonbahar aylarına rastlayan bu pazarlıklar sırasında Bulgar Çarı Ferdinand, Macaristan'daki yurtluğunda dinlenmekteydi. Ve Başbakan Geşov, kesin kararlar almak üzere Macaristan'ın yolunu tutacaktı.

Dönüşte Geşov, Belgrat'tan geçecek ve Sırp Başbakanı Milovanoviç'le bir görüşme yapacaktı trende. Bu arada ilginç bir olay meydana geldi: Sırp Başbakanı Belgrat garında Bulgar meslektaşının gelmesini beklerken şaşkınlık içinde öğrendi ki Geşov bir önceki trenle gelmiş ve geçip gitmiştir. Oysa sonradan bunun, Geşov tarafından tasarlanmış bir diplomatik oyun olduğu anlaşılacaktır: Gerçekten de görüşmenin kesin bir gizlilik içinde yapılmasını isteyen Bulgar Başbakanı, yardımcılarından birini kendi adı altında bir gün önceden Sofya'ya göndermişti. Kendisi de ertesi gün, değişik bir ad altında geldi Belgrat'a; Sırp Başbakanıyla trende buluş-

tular ve Bulgar sınırına kadar birlikte gittiler. Geşov, Çar Ferdinand'ın tasarlanan Sırp-Bulgar anlaşmasını onaylamış olduğunu bildirdi Milovanoviç'e. Sonra da iki Başbakan, Makedonya'daki Sırp ve Bulgar çıkarlarının saptanması üzerinde müzakereye geçtiler.

Bulgaristan, Makedonya'nın tümünü istemekte, Sırbistan'sa bölüşülmesini şart koşmaktaydı. Ve iki diplomatın bu konuda anlaşması hiç de kolay olmadı. Anılarında, bu tren pazarlığını şöyle anlatıyor Geşov:

– Bugün burada hiçbir sınır çizgisi çekmeyelim, belirlemeyelim, dedi bana Milovanoviç. Böylelikle, Makedonya'nın önceden bölüşülmesine razı olmakla suçlanmaktan kurtulabilirsiniz. Ve günü gelip de aslan payını aldığınızda, size hiç kimse itirazda bulunamaz. Çünkü Makedonya'nın küçük bir parçasını bize siz değil, esirgeyen iradesi ve yüce adalet duygularıyla her ikimize de kılavuzluk eden, Rusya İmparatoru vermiş olacaktır.

Şöyle cevap verdim kendisine:

– Elbette! Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün yanı sıra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da devrilmiş olsaydı, her şey kolayca çözüme ulaşacaktı: Sırbistan Bosna ile Hersek'i alırdı. Romanya Transilvanya'yı; bizler de Osmanlı İmparatorluğu ile girişeceğimiz savaşa Romanya'nın müdahale etmesinden korkmazdık bu durumda. (121)

Üsküp'le Struga'nın Kaderi ve Rusya'nın Hakemliği Sorunu

Evet. Bu durumda tarafların, Avusturya-Macaristan'a göz dikmekten vazgeçip Osmanlı İmparatorluğu'nu bölüşmekle yetinmeleri gerekmekteydi. Nitekim, Geşov ve Milovanoviç, kesinlikle Bulgaristan'a ve kesinlikle Sırbistan'a düşmesi gereken bölgeleri yaklaşık olarak saptamışlardır.

Milovanoviç'e göre, uyuşmazlık konusu olan bölgenin kaderi, Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak savaştan sonra saptanmalıydı. Sorunun çözümü için Rusya'nın hakemliğine başvurmayı öneriyordu Sırbistan Başbakanı.

1911 yılının ikinci yarısında, Sırp Kralı ile Başbakanı Milovanoviç, Paris'e bir resmî ziyarette bulundular. Poincaré diplomasisinin, Balkan bloğu tasarısın,ı hararetle onayladığı kanısı ile döndüler Fransız başkentinden.

Milovanoviç'in uyuşmazlık konusu olan bölgenin kaderini askıda bırakmak ve sırası geldiğinde bu sorunun çözümü için Rusya'nın hakemliğine başvurmak şeklindeki önerisi, ilkin, Sofya tarafından olumsuz karşılanmıştır: Bulgar devlet adamları, Rusya'nın hakemliğinin Sırbistan lehinde sonuçlanacağı kanısındadırlar. Nitekim, uyuşmazlık konusu olan bölgenin hemen sınırlandırılması ve bölüşülmesi için müzakerelere girişilmiştir.

Gerçekten de 1911 yılının son ayları ile 1912 yılının ilk ayları boyunca Sırplarla Bulgarlar arasında zorlu bir pazarlığın sürüp gidişine tanıklık etmekteyiz. Asıl zorluk, Üsküp, Veles ve Struga kentlerinin kimde kalacağı, sorunundan çıkmaktaydı.

Sırbistan'ın, Adriyatik yolunu ve Tuna-Adriyatik demiryolu hattını güneyden savunabilmek için, ihtiyacı vardı bu bölgeye, Bulgaristan içinse Üsküp ve Veles,

Makedonya'da ele geçirmeyi umduğu toprakların merkezi durumundaki Vardar vadisine açılan en güvenli yol üzerindeydi. Nitekim, iki hükûmet arasında, özellikle Üsküp ve Struga dolaylarındaki her köy ayrı bir tartışma konusu olmuştur.

Rus diplomasisi ve bu arada en başta Sofya'daki Rus askerî temsilcisi albay Romanovski, Sırplarla Bulgarlar arasında bir uzlaşma sağlayabilmek için gerçekten büyük bir çaba harcamaktaydı. O kadar ki, Sofya ve Belgrat'taki Rus elçileri Nekliyudov ve Hartvig bu çabalarını, şeflerinden aldıkları talimatları da aşarak kendi aralarında mektup ve hatta telgraf yoluyla tartışmaya vardıracak kadar ileri götürmüşlerdir.

Petersburg da kararsızlık içinde kalıyordu bu arada: Gerçekten de Rus Dışişleri bakanlığı, kendi görevlileri arasında baş gösteren anlaşmazlığı nasıl bir çözüme ulaştırması gerektiğini bilemez hâle düşmüştü: Bazen Bulgarlardan Sırp isteklerinin kabul edilmesini istiyor; bazen de ve hemen bir gün sonra, Bulgaristan'ın önerilerini Sırplara kabul ettirme çabasına giriyordu.

En sonunda Hartvig, Petersburg'a çektiği bir telgrafta, Struga'nın Sırbistan'ın "hayati çıkarlarına" bağlı olduğunu ve dolayısıyla da hiçbir şekilde Bulgaristan'a terk edilemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Bulgarlar, kaderi Rusya'nın hakemliği sonucunda belirlenecek bir "uyuşmazlık konusu bölge" bırakılmasına razı oldular.

Sırp-Bulgar Anlaşması

13 Mart (29 Şubat) 1912 tarihinde, Bulgaristan'la Sırbistan arasında nihayet bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmanın belli başlı hükümleri şöyledir:

BİRİNCİ MADDE. "Bulgar Monarşisi ve Sırp Krallığı egemenlik ve bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti ederler. Her iki devlet de karşılıklı olarak, biri bir ya da bir çok devletin saldırısına uğradığı takdirde, tüm silahlı kuvvetleriyle yardıma koşmayı yükümlenirler."

İKİNCİ MADDE. "Her iki devlet, bugün Türklerin egemenliği altında bulunan Balkan topraklarından herhangi bir parça bir üçüncü devlet tarafından geçici olarak da olsa ilhak ya da işgal edildiği ve bu hareket şu anlaşmaya imza koyan devletlerden biri tarafından hayati çıkarlarına aykırıdır gerekçesiyle bir savaş nedeni ilan edildiği takdirde, birbirlerine bütün kuvvetleriyle yardıma koşmayı taahhüt ederler."

Daha sonraki maddelerden biri de iki ülke arasında bir askerî anlaşma yapılmasını öngörmekteydi.

Yukarıya aldığımız ilk iki madde Sırbistan'a, Avusturya-Macaristan tarafından bir saldırıya uğradığı takdirde, Bulgar yardımını sağlamaktadır. Ayrıca, görüldüğü gibi, Bulgaristan'ın verdiği bu güvence Habsburg Monarşisinin Yenipazar sancağına ya da Osmanlı egemenliği altındaki başka topraklara saldırması hâlinde de geçerli kalmaktaydı.

Öyle görünüyordu ki Bulgaristan, artık ortak Slav politikasına yönelmekte ya da Slav özgürlüğünün en amansız düşmanı olan Avusturya-Almanya bloğuna karşı cephe almaktadır. Gerçeklik de buydu aslında, ama uzun sürmedi.

Anlaşmanın Gizli Eki ve İçerdikleri

Belirli birtakım temel hükümler getiren bir gizli eki vardı bu anlaşmanın.

Gizli ekin 1. maddesi şöyleydi:

"Osmanlı İmparatorluğu'nda anlaşmaya imza koyan tarafların ya da taraflardan birinin devlet ya da ulus çıkarlarını tehdit edebilecek nitelikte iç kargaşalıklar çıktığı, ya da Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelebilecek iç ya da dış zorluklar sonucunda Balkan yarımadası'nda statüko sallantıya girdiği takdirde, bir savaş hâlinin zorunlu olduğu yargısına varacak olan taraf, öbür tarafa gerekçeli önerilerde bulunacaktır. Bu durumda öbür taraf, birinci tarafla hemen işbirliği yapmayı, ya da fikir ayrılığı hâlinde, hemen birinci tarafa gerekçelere dayanan ayrıntılı bir cevap vermeyi taahhüt eder."

"Taraflar ortaklaşa harekete geçme zorunluluğu üzerinde fikir birliğine vardıkları takdirde durumu hemen Rusya'ya bildirecekler ve Rusya itiraz etmezse, kendilerine bütün her yerde dayanışma duygularını kılavuz seçerek ve birbirlerinin karşılıklı çıkarlarını daima gözeterek, imza koydukları bu anlaşmaya uygun biçimde davranacaklardır. Karşıt durumda, yani taraflar fikir birliğine varamadıkları takdirde sorun Rusya'nın değerlendirmesine sunulacak ve Rusya'nın fikri, her iki taraf için de uyulması zorunlu bir yüküm olacaktır. Rusya herhangi bir fikir ileri sürmekten çekinir, ya da taraflar arasında fikir birliğine varılamamasına rağmen, savaşı kaçınılmaz gören taraf Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tek başına savaş açarsa öbür taraf, müttefikine karşı iyilik gözetir bir tarafsızlık güdecektir. Bu savaşta üçüncü bir devlet Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldığı takdirde öbür taraf, askerî anlaşmanın öngördüğü sınırlar çerçevesinde hemen seferberlik ilan ederek müttefikine bütün gücüyle yardımda bulunacaktır."

Bu uzun maddenin anlamı bir hayli basitti: Sırbistan'la Bulgaristan'ın, elverişli bir anda, Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmaya hazır olduklarını belirtiyordu bu madde.

Rusya açısından en tehlikeli maddeydi bu: Rusya için yararsız ve zamansız bir savaş riskini taşıyordu. Ama bu maddeden kaçınmanın olanağı da yoktu: Bulgaristan'ın ortak Slav kampına geçip İtilaf Devletleri'ne doğru yönelmesinin fiyatı, işte bu maddeydi.

İki ülkenin savaşa geçmeden önce Petersburg'un onayını alma şeklindeki taahhütleri, zamansız bir eyleme karşı belirli bir garanti getirmekteydi gerçi; ama Sırbistan'da ya da Bulgaristan'da bir ulusal coşkunluk rüzgârı estiği anda bu devletlerden savaş iznini esirgemenin siyasal bakımdan olanak dışı kalacağını görmek hiç de zor olmasa gerekti: Böyle bir durumda Rusya'nın takınacağı olumsuz tavır, her iki Slav ülkesindeki prestijinin yıkılmasına yol açabilirdi.

Gizli ekin, Bulgar, Sırp ve Rus diplomatlarının uzun tartışma ve pazarlıklarından sonra kaleme alınabilen 2. maddesi, gelecekteki ganimetin bölüşüm koşullarını belirliyordu. Şöyle demekteydi bu madde:

"Ortak harekât sonucu ele geçirilen bütün topraklar, temel anlaşmanın 1. ve 2. ve iş bu gizli anlaşmanın da 1. maddesine uygun şekilde, müttefiklerin ortak yönetimi altına verilecektir. Böylece kurulacak olan kondominyon, barış anlaşma-

sının imzalanmasından sonra üç aylık bir süre içinde ve aşağıdaki temellere göre yürürlükten kaldırılacaktır:

"Sırbistan, Bulgaristan'ın Rodop dağları'nın ve Struma Irmağı'nın doğusunda kalan topraklar üzerindeki haklarını kabul eder, buna karşılık Bulgaristan da Sırbistan'ın, Şar Planina'nın kuzeyinde ve batışında kalan topraklar üzerindeki haklarını kabul etmektedir."

"Şar Planina'ya, Rodop ve Ohri gölü arasında kalan toprak parçasına gelince, -eğer taraflar bu topraklarda özerk bir eyalet meydana getirmenin olanak dışı olduğu inancına varırlarsa- bu bölge hakkında şu düzenleme geçerli olacaktır: Sırbistan, Türk-Bulgar sınırındaki Holem Verk'te (Krivaya Palanka'nın kuzeyinde) başlayan ve güney batıya doğru Ohri gölü'ne, Gubovtzi manastırı yakınlarına kadar uzanan çizginin ötesinde hiçbir istekte bulunmamayı taahhüt eder. Buna karşılık Bulgaristan da kendisinden soruna hakemlik yapması istenilecek olan Majeste Rus Çarı bu çizgiyi uygun gördüğü takdirde, söz konusu çizgiyi sınır olarak kabul etmeyi taahhüt eder. Her iki taraf da yukarıda belirlenen ölçüler içinde Majeste Rus İmparatoru tarafından iki ülkenin hak ve çıkarlarına en uygun olarak değerlendirilecek çizgiyi kesin sınır olarak kabul etmeyi taahhüt ederler."

Gizli ekin 4. maddesine göre temel anlaşmanın; gizli ekin yada askerî anlaşmanın maddelerinden herhangi birinin yorumu ya da yürütümü konusunda ortaya çıkabilecek her türlü tartışmalı durum hakkında kesin kararı gene Rus Çarı verecekti.

Sırp-Bulgar Askerî İttifakı ve Kapsamı

İki ülke arasındaki bu anlaşmanın imzalanışından hemen haberli kılınan Fransız ve İngiliz hükûmetleri, hiç gecikmeksizin tam onaylarını vermişlerdir anlaşmaya. (122)

Ayrıca bu anlaşma Bulgaristan'a Fransız Borsası'nın da yolunu açacaktır: Gerçekten de Fransız hükûmeti, Bulgaristan'ın öteden beri istediği istikraz için gerekli izni bu anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra vermiştir.

1912 yılının Mart ayında imzalanan ittifak anlaşması, 12 Mayıs 1912 tarihinde imzalanan askerî ittifak anlaşmasıyla tamamlanmıştır.

Sırp-Bulgar askerî anlaşması, iki ülkeye şu yükümleri getirmekteydi:

Osmanlı İmparatorluğu'na ya da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı ortak savaş hâlinde Sırbistan 150.000, Bulgaristan'sa 200.000 kişilik birer orduyu seferber edip cepheye yollayacaklardı. Ayrıca tarafların Osmanlı İmparatorluğu ya da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile savaş durumuna göre hangi süreler içinde ne kadar kuvvet verecekleri de ayrıntılarıyla saptanmış bulunmaktaydı.

Rus Dışişleri bakanlığına yolladığı raporda, Sırp-Bulgar ittifakını şu cümlelerle değerlendiriyordu Urusov:

"Bir barış müjdecisi değildir bu anlaşma katiyen. Savaştan ve savaş için doğmuştur."

Urusov'un raporunda belirttiği önemli bir nokta daha vardı: Bulgaristan bu

anlaşmanın uygulamaya girebilmesi için Avusturya-Macaristan'dan Sırbistan'a yönelecek bir saldırıyı beklemeyecekti herhâlde: Sırbistan'ı savunmanın hiçbir yararı yoktu ona. Muhakkak alan nokta, Bulgaristan'ın bu anlaşmadan, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bütün savaş olanaklarını zorlayarak, bir an önce yararlanmaya kararlı bir şekilde hareket ettiğiydi. (123)

Yunan-Bulgar Anlaşması

Sırp-Bulgar müzakereleri sürdürülürken, Yunan ve Bulgar hükûmetleri arasında da müzakereler yapılmaktaydı; ne var ki Rus hükûmeti bu müzakerelerde etkin bir rol oynamıyordu. (124)

1912 yılının Mayıs ayı başlangıcında Yunanistan, Bulgar hükûmetine bir ittifak anlaşması önermişti. Yunan tasarısına göre her iki taraf, Osmanlı İmparatorluğu birine ya da ötekine saldırıda bulunduğu takdirde birbirlerine askerî bakımdan yardım edeceklerdi. Gene Yunan tasarısına göre bu karşılıklı yardım anlaşması iki ülkenin anlaşmalara dayalı hakları ve hatta genellikle "uluslararası hukuk"a dayalı hakları, Osmanlı İmparatorluğu, tarafından çiğnendiği takdirde de kendiliğinden yürürlüğe giriyordu.

Biraz fazla bulanıktı bu son hüküm: Savaş için bahane seçiminde sınırsız bir özgürlük sağlıyordu taraflara. Nitekim, Rus diplomasisi, tasarı metni Bulgar hükûmeti tarafından kendisine aktarıldığında, bu saldırganlığı bir nebze olsun törpüleyebilmek için Bulgarlar üzerindeki etkisini kullanmak istedi. (125) Ama başaramadı: Yunan-Bulgar anlaşması, 29 Mayıs 1912 günü tasarıdaki hâliyle imzalanacaktı (126).

2. BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI

Rus Diplomasisinin Başarısızlığı ve Savaşın Patlayışı

Balkan bloğunu oluşturmakla, gelecekteki dünya savaşı için kendisine bir alet hazırlıyordu Rusya. Ne var ki Balkan ülkeleri üzerindeki nüfuzunu, olduğundan çok daha fazla hesap etmişti: Ustanın elinden fırlayıp kurtulmuştu alet.

Gerçekten de Balkan bloğu, Rusya, askerî ve diplomatik hazırlıklarını kendi çıkarları için en iyi şekilde değerlendirebilecek bir düzeye getiremeden önce harekete geçecektir. Normali de buydu aslında: Nasıl bütün sebepler Rusya'nın savaşmakta acele etmemesini gerektiriyor idiyse, gene aynı sebepler Balkan ülkelerinin bir an önce savaşa girmelerini gerektiriyordu. Kendi çıkarları açısından böyleydi bu. Nitekim, 1912 yılının sonbaharında Osmanlı İmparatorluğu ile kendi aralarında keskin bir çatışma yarattılar.

Rus hükûmeti bu durumda, Türk-İtalyan barış antlaşmasının bir an önce imzalanmasını sağlamayı denedi: Bu barış hem Rus ticaret gemilerine Boğazların açıl-

ması sonucunu getirecek, hem de Balkanlı müttefiklerin savaş iştahlarını kesmeye yarayacaktı biraz.

İşin tuhafı şudur ki Rusya'nın Balkanlar'daki en büyük rakibi olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da savaş istemiyordu o sırada. Ama Rusya'nın, Fransa tarafından da desteklenen çabaları hiçbir sonuç vermedi. Avusturya-Macaristan diplomasisi de başarısız kalacaktı bu konuda. Ve 9 Ekim günü Karadağ, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa başlayacaktı. Karadağ'ı 17 ekim günü Sırbistan ve Bulgaristan, 19 ekim günü de Yunanistan izleyeceklerdir.

Hızlı ve tam bir bozguna uğramıştır Türk ordusu. Sırp ve Yunan orduları Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki topraklarının büyük bir kısmını ele geçirirken Bulgar ordusu da Türk başkentine doğru yürümeye koyulmuştur.

Bu durumda İstanbul hükûmetinin yapabileceği tek şey, barış istemekti. Nitekim, 3 Kasım 1912 günü Osmanlı diplomasisi İstanbul'daki büyük devletlerin temsilcilerine başvurarak, ateşkes için aracı olmalarını istemiştir.

Türk Yenilgisinin Yarattığı Kuşkular

Türkiye'nin isteğini elbette olumlu karşılayacaktı büyük devletler. Balkan sorunlarıyla en fazla ilgilenen iki büyük devlet sabırsızlıkla beklemekteydi savaşın sona ermesini. İki büyük rakipti bunlar: Rus ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları.

Rus hükûmeti eni konu kuşkuluydu: İstanbul'un Osmanlı devleti tarafından yitirilmesinin, öbür büyük devletlerce deniz kuvvetlerini Boğazlara yerleştirmek için, bir bahane olarak kullanılmasından korkuyordu Petersburg. Gerçekten de, Bulgarların Türk başkentinde boy göstermesi uluslararası bir müdahaleye kolayca yol açabilirdi.

Kaldı ki Rusya, Cobourg hanedanına ve kişi olarak da Çar Ferdinand'a gerçekten güvenebilir miydi hiç? Nitekim, Petersburg, Bulgar kuvvetlerinin daha fazla ilerlememesi ve genellikle daha ılımlı bir politika izlenmesi için Sofya'ya ağır baskı yapmıştır.

Ama sorun, hiç beklenmedik şekilde bambaşka bir çözüm bulacaktır: Türk kuvvetleri, Bulgar ordusunu Çatalca'da durdurmuştur.

Avusturya-Macaristan hükûmeti de Sırpların Adriyatik kıyılarında boy göstermesi karşısında büyük bir telaşa kapılmış bulunmaktaydı. Nitekim, Kasım ayında Viyana, ordusunun büyük bir kısmını alarma geçirdi; bununla da yetinmeyerek, Sırbistan sınırına kuvvet yollamaya koyuldu.

Almanya, sürekli destek ve yardım vaat ederek, savaş açmaya itmekteydi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu. Nitekim, Alman İmparatoru II. Wilhelm, Grandük Franz-Ferdinand'a Sırp sorununda gerilemenin söz konusu olamayacağını bildirmiş ve gerektiği taktirde, sırf bu sorun yüzünden Avrupa çapında bir savaş başlatmaktan bile çekinmeyeceğini belirtmiştir açıkça. Artık besbelliydi ki Berlin dünya haritasını yeni baştan şekillendirecek kesin mücadele için en elverişli zamanın yaklaşmakta olduğu inancındaydı.

22 kasım günü Grandük Franz-Ferdinand ve 1911 yılında Conrad von Hötzendorf'un yerine Avusturya-Macaristan Genelkurmay başkanlığına getirilen General Schemua, Berlin'e gittiler. Kayzer II.Wilhelm, Genelkurmay Başkanı Moltke ve Şansölye Bethmann'la görüşmelerde bulundular orada. Bu görüşmeler boyunca Almanya'nın en yüksek düzeydeki üç yetkilisi, iki İmparatorluk arasındaki ittifakın sarsılmazlığı hususunda konuklarına kesin güvence vermişlerdir. Ayrıca Moltke, bir Avrupa savaşı çıktığı takdirde Almanya tarafından uygulanacak olan stratejik planları bütün ayrıntılarıyla açıklamıştı Schemua'ya.

Öte yandan Rus hükûmeti, Sırpların ulusal amaçlarını desteklemekle birlikte, kendini bir türlü yeterince hazırlıklı duymadığı için, erken bir savaştan kaçınmanın yollarını arıyordu. Dolayısıyla da Rusya Dışişleri bakanı Sazonov, Belgrat'a işi bir askerî çatışmaya kadar götürmemelerini ısrarla öğütlemekteydi.

Fransız Politikası ve Tipik Bir Konuşma

Rusya'nın gütmekte olduğu politikaya olduğu kadar kendi yakın geçmişteki politikasına da aykırı bir şekilde, 1912 yılının sonbaharında savaşçı bir tavır takınmıştı Poincaré yönetimindeki Fransız diplomasisi.. Gerçi Paris hükûmeti, salt Balkanlar'a ilişkin sorunlardan ötürü Fransa'nın savaşa girmeyeceği konusunda müttefiki Rusya'yı uyarmış bulunuyordu; ama aynı zamanda, Almanya Rusya'ya karşı savaşa girdiği takdirde Fransa'nın müttefik görevlerini eksiksiz olarak yerine getireceği konusunda da güvence vermişti Petersburg hükûmetine.

Bununla birlikte Poincaré, Balkan savaşını önleme çabalarında, Rusya'yı desteklemiştir. Ama savaş başlayıp da Bulgar ve Sırp ordularının üstün dövüş nitelikleri meydana çıkınca, aynı Poincaré daha saldırgan bir politikaya eğilim gösterecektir.

Nitekim, Poincaré artık Çarlık diplomasisinin uzlaşmacı yöneliminden hoşnut olmadığını açıkça söylemektedir. Fransız diplomasisi bununla da kalmamış ve Rusya'ya karşı sorumsuzca bir baskı uygulamaya koyulmuştur. Avusturya-Macaristan ordusunun alarma geçirildiği kritik günlerde Fransız Savaş bakanı Millerand ile Paris'teki Rus askerî ataşesi Albay İngatiev arasında geçen bu konuşma, Paris hükûmetindeki bu tavır değişikliklerinin en iyi örneğidir:

MILLERAND -Avusturya ordusundaki alarmın amacı sizce nedir, albay?

INGATIEV -Bu soruya cevap vermek zor. Ama besbelli ki Avusturya'nın Rusya'ya karşı giriştiği hazırlıklar şimdilik sadece bir savunma karakterinde görünüyor.

MILLERAND -Güzel. Dolayısıyla da siz, Sırbistan'ın işgalini sizin için dolaysız bir savaş nedeni olarak kabul etmiyorsunuz?

INGATIEV –Bu soruya cevap veremem. Ama biliyorum ki biz bir Avrupa savaşını kışkırtır duruma girmek istemiyoruz ve dolayısıyla da Avrupa'da yangını başlatabilecek tedbirler alma yoluna gitmiyoruz.

MILLERAND -Yani Sırbistan'ı kaderiyle baş başa bırakacaksınız. Bu elbette sizin bileceğiniz bir iş. Yalnız, bunun böyle olmasında bizim hiçbir kusurumuz

bulunmadığı bilinmelidir: Hazırız biz ve bu noktanın da hesaba katılması gerekli. Siz şimdi bana, hiç değilse, Rusya'da Balkanlar hakkında ne düşünüldüğünü açıklayamaz mısınız?

INGATIEV -Slav sorunu, dün olduğu gibi bugün de yüreğimizi paralamaktadır. Ama tarih bize öğretti ki her şeyden önce kendi devlet çıkarlarımızı düşünmemiz ve bunları soyut fikirlere kurban etmememiz gerekir.

MILLERAND -Şu noktayı anlamışsınızdır herhâlde, Albay: Arnavutluk, Sırplar ya da Dıraç söz konusu değil burada artık; burada söz konusu olan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bütün Balkan yarımadası üzerindeki hegemonyasıdır. Umarım, askerî alanda da bir şeyler yapmaktasınızdır Albay?

Vaazını işte bu bir soruyla bitirmişti Fransız Dışişleri bakanı. (127)

Rusya'yı hızla silahlanmaya zorlamak için, mali baskı yoluna da başvurmuştur Fransız diplomasisi. Nitekim, 1913 yılındaki Rus istikrazına, ancak, Rusya'nın, savaş hazırlıklarının yetkinleştirilmesine ilişkin bir dizi yükümü yerine getirmesi şartıyla izin verilmiştir. Bir dizi stratejik demiryolu hattının yapımı ile Rus ordusunun mevcudunun artırılması, bu yükümlerin başında gelmekteydi.

İngiltere ve Almanya'nın Tutumları

Avusturya-Sırbistan çatışmasında İngiltere ilkin tamamen kaytarmacı bir tavra bürünmüştü: Besbelliydi ki kendi müttefikleriyle Avusturya-Almanya bloğu arasında bir hakem durumuna gelmek istemekteydi. Zaten kendi sömürge politikası bakımından Büyük Britanya için, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı açıkça vaziyet alıp Balkan bloğunu desteklemenin sırası değildi: Böyle bir tavır, Arabistan'dan Hindistan'a sayısız etkili öğenin desteğinden yoksun bırakabilirdi İngiliz hükmetini.

Savaşa hazır olmayan Rusya'nın gerekli ödünleri vermek zorunda bulunması sayesinde kurtulmuştur barış. Gerçekten de Rus diplomasisinin baskısı altında kalan Sırp hüküûmeti Adriyatik Denizi'ne bir çıkış kapısı edinmekten vazgeçecektir. Buna rağmen, Almanya'nın da desteğini kazanmış olan Avusturya-Macaristan, Sırbistan krallığını tamamen ortadan kaldırmak amacıyla bir savaşa girişebilirdi.

Burada Rus hükûmeti, uzlaşmazlık konusu olan sorunları, bütün büyük devletlerin temsilcilerini bir araya getirecek olan bir Konferans düzenleyerek çözme önerisinde bulunmuştu.

İngiliz hükûmeti tarafından desteklendi bu girişim. Ama Alman hükûmeti tamamen başka bir tavır takınacaktı: Bu konuda, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun görüşüne uygun bir şekilde davranacağını bildiriyordu Berlin. Viyana ise cevap vermekte acele etmemekteydi.

2 Aralık 1912 günü Alman Şansölyesi, Avusturya'ya karşı bir "saldırı" hâlinde Almanya'nın müttefik görevlerini eksiksiz olarak yerine getireceğini açıkça ilan etmişti. Fransa'nın Viyana Büyükelçisi, Alman Başbakanının bu söylevini şöyle yorumlamaktaydı o günlerde:

"Avusturya-Macaristan Monarşisinde kamuoyu aşırı bir sinirlilik içinde bu-

lunduğundan, her türlü davranış, sahibinin niyeti ne olursa olsun, sadece kuşku havasını artırmaya yarıyor. Nitekim, Alman Şansölyesinin söylevi de Viyana'da böyle bir izlenim yarattı: Bu söylevi, Üçlü İtilaf'a karşı apaçık bir kışkırtma şeklinde yorumlayanlar çoğunluktaydı. Oysa Bethmann Hollweg'in gözünde bu söylev, Alman İmparatorluğu'nun kudretini bir kez daha ortaya koymak ve büyük prestijiyle olayların akışı üzerinde egemenlik kurmak arzusunun bir belirimiydi belki de yalnız. Avusturyalıların büyük çoğunluğu için savaş -ki burada, bugün hummalı bir aceleyle savaşa hazırlanıyorlar- Habsburg Monarşisinin katlanılmaz hastalıklarının, ne yazık ki, biricik devasıdır."(128)

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Saldırı Tasarıları

12 Aralık 1912 tarihinde Avusturya-Macaristan hükûmeti, 1911 yılında görevinden almış olduğu militarist liderlerden Conrad von Hötzendorf'u yeniden Genelkurmay başkanlığına atamıştı.

Von Hötzendorf, Avusturya-Macaristan yönetici çevrelerinin saldırı tasarılarını, büyük bir içtenlikle şöyle anlatıyor anılarında: Avusturya-Macaristan tahtının varisi Grandük Franz-Ferdinand'a 2 Ocak 1913 günü yıllık raporumu sundum. Genel durum üzerinde enine boyuna bir tartışmadan sonra, aramızda şu konuşma geçti:

BEN —Apaçık belli ki hiç kimse karmaşaya batıp kalmak istemiyor. Ama gerçekleri oldukları gibi görmek gerekir. 1909 yılında biz, tam anlamıyla bir fırsat kaçırdık; o günden bugüne de durumumuz gittikçe biraz daha kötüleşti. Bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum: Biz artık sadece Sırp birliği tehlikesini değil, Rumen propagandasını da hesaba katmak zorundayız...

GRANDÜK —Kendi gelişimi içinde ordu, *hiçbir zaman,* hazır değildir. Bugünkü durumda ordunun, 1909 yılındakine oranla daha az şansa sahip olduğu bir hakikattir; ama gene de bizim tehlikeyi göze alıp *şu anda* elimizde bulunanla işe girişmemiz gerekir. Kolayca alınabilecek bir karar değil elbette bu; ama artık bir an önce de karar vermemiz şart; yoksa iş işten geçmiş olacak."(128a)

İngiliz Dışişleri bakanı Grey, Alman Şansölyesi Bethmann'ın bildirisine cevap olarak küçük bir haber uçurmuştu Berlin'e: Almanya ve Fransa'nın karşı karşıya gelecekleri bir savaş patladığı taktirde, Büyük Britanya tarafsız kalmayabilirdi.

1912 yılı Aralık ayının başında Londra'ya resmî bir ziyarette bulunan Alman İmparatoru II.Wilhelm'in kardeşi prens Heinrich, aynı sözleri, İngiltere Kralının ağzından işitecektir. İşte bu iki kesin açıklama, tıpkı Lloyd George'un bir zamanlar *"Panter'in dalışı"* konusunda yaptığı açıklama gibi, etkisini göstermekte gecikmemiştir.

Gerçekten de Almanya, bu iki açıklama üzerine tavrını değiştirerek Viyana'ya baskı yapmaya koyulmuştur. Ve Avusturya-Macaristan hükûmeti, uzlaşmazlık konusu sorunların, büyük devletlerin Londra'daki Büyükelçilerinden oluşacak, bir konferans tarafından çözüme bağlanmasını -Sırbistan'a Adriyatik Denizi'ne bir çıkış kapısı verilmeyeceği hususunun kendisine önceden garanti edilmesi koşuluyla- ilke olarak kabul etmiştir.

3. LONDRA KONFERANSI

İç İçe İki Ayrı Konferans

1912 yılı Aralık ayının ortalarında, aynı anda iki uluslararası Konferans çalışmaya koyuluyordu İngiliz başkentinde. Bu Konferanslardan birinde, savaşan ülkelerin temsilcileri karşı karşıya gelmekteydiler: Yani Osmanlı İmparatorluğu temsilcileriyle Balkan bloğu ülkelerinin temsilcileri.

Öbür Konferanssa, Avrupalı altı büyük devletin temsilcilerinden oluşmaktaydı. İngiltere Dışişleri bakanı Grey Başkanlık ediyordu bu Konferansa ve bütün büyük Avrupa devletlerinin Londra'daki büyükelçileri oturumlara katılmaktaydılar. Oybirliğiyle alınması gerekiyordu kararların; sonra da her karar Büyükelçileri tarafından kendi hükûmetlerinin onayına sunulmaktaydı.

Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun, gerekse Balkan devletlerinin bu Konferansa katılan emperyalist devletler arasında koruyucuları bulunmaktaydı: Avusturya-Macaristan Monarşisi ile Almanya, İstanbul hükûmetini; en başta Rusya olmak üzere Üçlü İtilaf Devletleri de, Balkan ülkelerini desteklemekteydiler.

27 Aralık günü çalışmaya başlayan Konferansın daha ilk oturumunda, Avusturya-Macaristan'la İtalya'nın gönüllerini hoş etmek için, Osmanlı İmparatorunun egemenliği ve altı büyük devletin denetimi altında özerk bir Arnavutluk kurulması kararlaştırılmıştı. Sırbistan'la Adriyatik Denizi arasında bir çeşit baraj görevini yüklenecekti bu devlet.

Avusturya-Macaristan hükûmeti, Konferansın bu kararına rağmen, Sırbistan askerî kuvvetlerini Arnavutluk topraklarından çekmediği sürece, kendi askerlerini terhis etmeyeceğini açıklamıştır. Rusya'nın tavsiyesi üzerine Sırbistan, barış antlaşması imzalanır imzalanmaz Arnavutluk'taki askerlerini boşaltacağını bildirecektir. Ama Konferans, Sırbistan'ın büyük devletler kendisinden talepte bulunur bulunmaz Arnavutluk'taki birliklerini geri çekmesine karar verecektir.

Anlaşmazlık Nedenleri

Sırbistan'ın Adriyatik Denizi'ne çıkış sorunu böylece ortadan kaldırılmış oluyordu. Ama Konferansın bu ilk kararı, Balkan kazanı kaynamaya başlar başlamaz yüzeye çıkan sayısız anlaşmazlık konusu sorununun sadece bir tekini geçici bir süre için çözüme bağlamış bulunmaktaydı, o kadar.

"Barış müzakereleri, başlar başlamaz, müthiş bir entrikalar ağı meydana gelmişti. İlkin Osmanlı İmparatorluğu ile galipleri arasındaki çatışma dökülmüştü ortaya tüm boyutlarıyla. Balkanlı müttefiklerin temel istekleri şu üç noktada toplanmaktaydı:

1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki sınırı, Midye-Tekirdağ çizgisi olarak saptanmalıydı.

2. Hâlâ direndiği için galiplerin eline geçmemiş bulunan Edirne hemen teslim olmalıydı.

3. Osmanlı İmparatorluğu, Ege Denizi'ndeki adalardan tamamen vazgeçmeliydi.

Ve Osmanlı İmparatorluğu diplomasisi, bu noktaların hiçbirinde ödün vermeye yanaşmıyordu.

Bu arada Edirne sorunu konusunda ilginç bir de durum çıkmıştı ortaya: Gerçekten de Edirne konusunda Rus hükûmeti ile Avusturya-Macaristan hükûmeti aynı görüşteydiler ve bu görüş birliği, aslında, aralarındaki amansız rekabetten ileri geliyordu.

Şöyle ki:

Çarlık diplomasisi, Bulgaristan'ın Avusturya-Almanya kampına kaymasını önlemek amacıyla Bulgar isteklerini destekliyordu. Avusturya ise aynı Bulgaristan'ı, Rusya'dan koparmak amacıyla desteklemekteydi var gücüyle. Görüldüğü gibi tamamen karşıt nedenler sonucunda iki büyük rakip aynı tutumu benimsemek zorunda kalmışlardı. Sırası gelmişken hatırlatalım ki Balkan bunalımının daha sonraki gelişimi boyunca, yeminli düşmanlar arasında buna benzer "işbirliği" örneklerine sık sık rastlayacağız.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ödün vermeye bir türlü yanaşmaması üzerine Çarlık diplomasisi İstanbul hükûmetine bir uyarıda bulunarak, yukarıda belirtilen konularda direttiği takdirde savaşın yeniden başlayacağını ve bu takdirde de Rusya'nın tarafsızlığını korumasının son derece güç olacağını bildirdi. Petersburg, bu uyarının basit bir şantaj olmadığını ispatlamak istercesine, Kafkas sınırına askerî kuvvet yığmaya başlıyordu aynı zamanda. Ve ardı ardına uğradığı yenilgilerden sonra ordusuna güveni sarsılan Osmanlı hükûmeti, düşmanlarının isteklerini kabul etme eğilimindeydi. Ama beklenmedik bir olay, duruma çok değişik bir akış kazandıracaktı.

İstanbul'daki Hükûmet Darbesi ve İlk Sonuçları

23 Ocak 1913 günü İstanbul'da yapılan bir hükûmet darbesiyle Mahmut Şevket Paşa başkanlığındaki Jön Türk kabinesi iktidara gelmiştir. Bunun üzerine Alman hükûmeti Petersburg'a bir uyarıda bulunarak, Rusya tarafından Türkiye'ye karşı girişilecek bir savaş hareketini, Avrupa çapında bir savaşın başlangıcı olarak yorumlayacağını açıklıyordu.

Yeni Osmanlı hükûmeti, Almanya'nın kışkırtmasıyla, alabildiğine katı bir tutum izleyecektir. Bunun üzerine Balkanlı müttefikler 3 Şubat 1913 günü Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yeniden savaş harekâtına başlamışlardır.

Bu harekât sonucunda Türkiye, ikinci bir yenilgiye uğrayacaktır. 1913 yılının Mart ayında Edirne kalesi düşmüş ve İstanbul hükûmeti ikinci kez barış istemek zorunda kalmıştır.

Ama Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'dan da güçlü bir müttefiki çıkacaktır ortaya: Balkan devletleri arasındaki çıkar çatışmaları. Gerçekten de Balkanlı müttefikler, ganimetin bölüşümü konusunda kıyasıya bir çekişmeye girişmişlerdi.

Ayrıca Romanya, tarafsızlığına karşılık olarak Dobruca'da belli bir toprak par-

çası istemekteydi Bulgaristan'dan. Kaldı ki Edirne'nin düşüşünden sonra Bulgarlar askerî kuvvetlerini Çatalca'ya doğru sürmeye başlayınca, ilk kaygıya kapılan Rusya olmuştu: Boğazlarda ve hele İstanbul'da beliren bir Bulgar ordusunun uluslararası planda yaratabileceği tehlike söz konusu oluyordu yeniden.

Bu durumda Rus hükûmeti, bir yandan Karadeniz donanmasını her an Boğazlara doğu yola çıkabilecek şekilde hazır tutarken, bir yandan da Sofya'daki diplomatik girişimlerini iyice yoğunlaştıracak ve Bulgar hükûmetinden Osmanlı İmparatorluğu ile hemen ateşkes imzalamasını isteyecektir. Buna karşılık olarak da Bulgarlara, ganimetin bölüşümü konusunda Sırbistan'la yapacağı pazarlıkta Petersburg'un desteği vaat edilmiştir.

Sorunların Çoğunu Askıda Bırakan Bir "Barış" Antlaşması

16 Nisan 1913 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan arasında nihayet imzalanan ateşkese 20 Nisan günü öbür Balkan devletleri de imza koymuşlardır.

Böylece bir tek Karadağ kalıyordu geriye: Gerçekten de bu ülke İşkodra'yı kuşatmaktan vazgeçmemişti. Bu arada müzakereler gene Londra'da başlamıştı yeniden. Ama bu ikinci turda da bir dizi çıban başı çıkacaktı.

Şöyle ki:

Yunanistan, Arnavutluk'la olan sınırının Himarra yakınından geçmesini istemekteydi. Buna karşılık Yunan kazançlarını elinden geldiğince kısıtlama çabasında olan bir devlet vardı: İtalya. Ama Fransa da Yunanistan'ı destekliyordu bu konuda sonuna kadar: Çünkü Paris Yunanistan'da, İtalya'yı Doğu Akdeniz'de dengeleyebilecek bir karşı kuvvet görmekteydi.

Yunanistan ayrıca, Ege Denizi'ndeki bütün adaların kendisine verilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Ve sadece Osmanlı İmparatorluğu değildi bu isteğe karşı çıkan: Rusya, Çanakkale Boğazı'nın çıkışını koruyan Samotrake, İmbros, Lemnos ve Tenedos (yani sırasıyla Sema direk, İmroz, Limni ve Bozcaada) adalarının Yunanistan'ın eline geçmesine kesinlikle karşıydı: Bu adaları elinde bulunduracak olan Yunanistan'la müttefiklerinin, gerekli gördükleri anda Boğazları kapatma olanağına kavuşacakları apaçık meydandaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemekte olan Almanya da Yunan istemlerinin yerine getirilmesine karşıydı elbette. Ege adaları sorunu, ayrıca, İtalya'nın tutumu dolayısıyla da karmaşıklaşmaktaydı: Gerçekten de 18 Ekim 1912 tarihli Lozan Barış Antlaşması hükümlerine göre İtalya, işgal altında tuttuğu On iki Ada'yı Osmanlı İmparatorluğu'na geri vermek zorundaydı Ama şimdi tutumunu değiştirmişti Roma: Söz konusu adaları ne Osmanlılara ve ne de Yunanlılara bırakmak istemiyordu.

Böylece müzakereler uzadıkça uzamakta ve sert bir zorlama olmadığı takdirde, sonsuza değin uzayacağa benzemekteydi. Kesin zorlama Grey'den geldi: İngiliz Dışişleri bakanı, Mayıs sonlarına doğru verdiği bir demeçte, Konferansa katılan bütün yetkili delegelerden anlaşma metnini imzalamak isteyenleri hemen imza

koymaya, istemeyenleri de gene hemen İngiliz başkentini terk etmeye çağırmaktaydı resmen. (129)

Bu tehdit hemen etkisini gösterecek ve Londra antlaşması 30 Mayıs 1913 günü nihayet imzalanacaktır.

Antlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki topraklarının hemen hemen hepsi galiplerin eline geçiyordu. Gerçekten de bir zamanların o kudretli Osmanlı devletinden, Avrupa'da sadece İstanbul ile Boğazlar bölgesinin Enez-Midye hattının berisine düşen kısmı kalmıştı.

Ayrıca Arnavutluk devletinin sınırları ve iç örgütü ile Ege Denizi'ndeki adaların kaderi gibi son derece önemli sorunlar da çözülmemiş olarak kalıyor ve büyük devletlerin kararına bırakılıyordu.

Karadağ-Arnavutluk Çatışmasının Çözümü

Osmanlı İmparatorluğu ile Balkanlı müttefik devletler arasındaki bu mücadele sürüp giderken Balkan yarımadası'nın batı ucunda yeni bir çatışma oluşmaktaydı. Ve küçük bir kent konusunda patlak veren bu çatışma da bütün Avrupa diplomasisini seferber edecektir.

Çatışma, yeni kurulan Arnavutluk devletinin kuzey sınırının saptanmasındaki belirsizlik nedeniyle patlak vermiştir: İşkodra kentinin kaderi söz konusudur burada. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Karadağ kuvvetlerinin kuşatması altında bulunan bu kentin Arnavutluk'a verilmesi konusunda kararlı bir şekilde ısrar etmekteydi. Buna karşılık Rusya tarafından desteklenen Karadağ, kuşatmayı kaldırmaya bir türlü yanaşmıyordu.

Arnavutluk'la Karadağ arasındaki çatışma kısa zamanda Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında bir sürtüşmeye dönüşmüştür. 1913 yılının Mart ayında Avusturya-Macaristan hükûmeti, İngiltere'nin baskısıyla, askerlerini terhis etmek zorunda kalmıştır. Bu arada Rusya da, Avusturya-Macaristan hükûmetinin savaş hazırlıklarına girişmesi üzerine silah altına aldığı yedeklerini terhis etmiştir.

Londra konferansı, Avusturya-Macaristan diplomasisinin istekleri doğrultusunda çözmeye kalkışmıştı İşkodra sorununu. Buna karşılık olarak da Avusturya hükûmeti, Karadağ'a ufak tefek ödünler vermeye razı olmuştu.

Oysa çok geçmeden ortaya çıktı ki büyük devletlerin kıyasıya bir mücadele sonunda aldıkları bu karar İşkodra'nın kaderini belirlemeye yetmemiştir.

Gerçekten de Karadağ kuvvetleri, İşkodra'daki Türk garnizonunu kuşatmaya devam etmekteydiler hep. Bunun üzerine Londra konferansı Karadağlıları yola getirmek için, gözdağı niteliğinde bir deniz gösterisine girişme kararı aldı: Bütün Avrupalı büyük devletlerin katıldıkları bu gösteri, Karadağ'ın denizden ablukaya alınmasına dayanmaktaydı.

Ama Karadağlılar bu ablukaya, diplomatik zorlamalara verdikleri kadar olsun önem vermeyeceklerdir. Hatta Karadağ Prensi daha da ileri gidip, kuşatma altında tuttuğu Türk garnizonunun kumandanı Esat Paşa ile İşkodra'yı Karadağ'a bırakan bir anlaşma imzalamıştır. Buna karşılık da Karadağ, aynı zamanda Arnavutluk'un

feodal liderlerinden biri olan Esat Paşa'yı Arnavutluk Kralı olarak kabul etmekteydi.

Karadağlılar uzun nazlanmalardan sonra ve Rusya'nın sürekli diplomatik baskısı altında İşkodra'yı bırakacaklardır. Gerçekten de 14 Mayıs 1913 tarihinde Karadağ birliklerinin kuşatmasından kurtulan bu kent, Karadağ kıyılarını abluka altında tutmakta olan ortak filodan oluşturma bir müfreze tarafından işgal edilmiştir. Bütün bu çekişme, Rus Dışişleri bakanı Sazonov'un şu sözleriyle noktalanmaktadır:

"Dünya savaşı yangınını başlatmaya hazırdı Karadağ Prensi ve bu büyük ateşin üzerinde omletini pişirip yiyebilir sanıyordu."(130)

4. İKİNCİ BALKAN SAVAŞI

1913 Yılı Başlangıcında Balkanlar'da Genel Durum

Birinci Balkan Savaşı, Avusturya-Macaristan ve Almanya bloğunun durumunu zayıflatmıştı. Sırbistan'ın güçlenmesi, Avrupa çapında bir savaş hâlinde, büyük miktarda silahlı kuvveti Galiçya'dan Balkan cephesine aktarmaya zorlayacaktı bundan böyle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu.

Öte yandan Almanya ile Avusturya'nın, Rusya ile bir savaş hâlinde desteğine umut bağladıkları Türk İmparatorluğu da son yenilgisi dolayısıyla zayıf düşmüştü ve bu durumdaki bir Osmanlı ordusu, az sayıda ki Rus tümenini zaptedebilirdi ancak.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bütün çabası, Bulgaristan'ı, Sırbistan'dan koparmaya yönelmiş bulunmaktaydı bu durumda. Avusturya diplomasisi, böylece, Balkan bloğunu parçalayarak, Sırbistan için geride, Bulgar sınırları boyunca bir tehlike yaratma ve Çar Ferdinand'ın hükûmetini yeniden Viyana'nın dümen suyuna alma hesabındaydı.

Balkan ittifakı Üçlü İtilaf lehinde önemli bir güç meydana getirmekteydi. Dolayısıyla da Avusturya ve Almanya diplomasilerinin ortak çabaları, bu gücü ne yapıp edip felce uğratmaktı. Bu da pek öyle zor bir iş değildi aslında; çünkü Balkan ülkeleri arasındaki mücadele, yatışmış olmaktan çok uzaktı.

Sırp-Yunan-Rumen Anlaşması

Denize doğu bir çıkış kapısı elde edememiş olan Sırbistan, buna karşılık Makedonya'da ödün koparma kararını vermişti. Nitekim, Belgrat hükûmeti, 1913 yılının Şubat ayında Sofya'ya başvurarak bir yıl önce 13 Martta imzalanmış olan Sırp-Bulgar anlaşmasında belirlenmiş sınırların yeniden gözden geçirilmesini isteyecektir.

Gene bu sırada, Bulgaristan'la Yunanistan arasında da ciddi bir anlaşmazlık

çıkmış bulunmaktadır. Kuzey Epir'de istediğini elde edemeyen Yunanistan, buna karşılık olarak kuzey komşusundan güney Makedonya'da ve Trakya'da bir dizi ödün istemektedir şimdi. Bulgaristan'la Yunanistan arasında savaşın başından beri Selanik'in kaderi konusunda sinsi bir mücadele vardı zaten.

Ve Yunanistan'la Sırbistan, bir yandan Bulgaristan'la e1 e1e verip Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa devam ederken, bir yandan da Bulgaristan'a karşı ortak bir eylem için müzakerelere başlamış bulunuyorlardı. Nitekim, Osmanlı İmparatorluğu'yla Londra barış antlaşmasının imzasından hemen bir gün sonra, yani 1 Haziran 1913 tarihinde, Yunan-Sırp ittifak anlaşması imzalanmaktaydı. Bu anlaşmaya Romanya da katılıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülen savaş boyunca gösterdiği tarafsızlığın fiyatı olarak Romanya, güney Dobruca'yı istemekteydi Bulgaristan'dan. Rumenler bu pazarlıkta ilkin Turtukay-Balçık çizgisi boyunca uzanacak bir sınır elde etmeye çalışmışlar; ama sonradan hak iddialarının kapsamında belirli bir değişiklik yaparak, Silistre-Balçık çizgisiyle yetinebileceklerini bildirmişlerdi. (131) Bu toprakların büyük bir kısmını yitirmekten Bulgaristan'ı kurtaran Rusya'nın müdahalesi olmuştur ve böylece iş, yalnız Silistre kentinin Romanya'ya bırakılmasıyla sonuçlanacaktır.

Dolayısıyla da Romanya kendini doymuş görmemekteydi Ve bu kez Bulgaristan'dan kapsamı çok daha geniş ödünler koparabilmek amacıyla, Yunanistan ve Sırbistan'dan gelen çağrıyı severek kabul edecekti.

Rus Diplomasisinin Uzlaştırma Çabaları

Balkan bloğunu koruyup sürdürmek arzusunda olan Rus diplomasisi, bir yandan Sırbistan'la Yunanistan'ı hak iddialarını ılımlaştırmaya ve bunun yanı sıra öte yandan da Bulgaristan'ı ödün vermeye inandırmaya yöneltmişti tüm çabasını.

Buna karşılık Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hükûmeti, olanca gücüyle Bulgaristan'ı savaşa sürükleme çabası içindeydi. Nitekim, Viyana diplomasisi, bu amaçla Bulgar hükûmetine bir istikraz vaadinde bulunduğu gibi Bulgaristan'ın toprak bütünlüğünü de garanti etmiştir. Ayrıca Avusturya-Macaristan hükûmeti, Sırplara gerilerden saldırmak üzere, Arnavutluk'ta partizan çeteleri de örgütlemeye koyulmuştu.

Bulgar hükûmeti kendisi ile Sırbistan arasındaki çatışma konularında, Rusya'yı Sırplara açık seçik bir şekilde karşı tavır almaya sürüklemeyi denemiştir ilkin. Ama Rus diplomasisi, buna yanaşmayacaktır. Çünkü Petersburg çok iyi bilmektedir ki bütün Balkan ülkeleri içinde Rusya'ya en sıkı biçimde bağlı olan ülke Sırbistan'dır. Dolayısıyla da Rus Dışişleri bakanı Sazonov, Bulgar önerilerini reddetmiştir.

Rus hükûmeti, ayrıca bir noktayı daha açıkça bildirmişti Bulgaristan'a: Bulgar hükûmeti Sırbistan'la uzlaşmadıkça, Rusya Bulgaristan'la hiçbir müzakereye girmeyecekti. Böylece Rus diplomasisi, 13 Mart 1912 anlaşmasının hükümlerine dayanarak, Rusya'nın bu konuda hakemliğini önermekteydi.

Rus diplomasisinin, Balkan ülkeleri arasındaki birliği koruyup sürdürmeye

yönelik çabaları, sonuç vermeyecektir. Gerçekten de başında Çar Ferdinand'la General Savov'un bulunduğu askerî kanat etkisindeki Bulgar hükûmeti, Avusturya-Macaristan'la yakınlaşma kararı almıştır.

Bunun sonucu olarak da 29 Haziran 1913 günü Bulgar birlikleri, Sırplara ve Yunanlılara karşı harekete geçecekti. İkinci Balkan savaşı böylece başlamış bulunmaktaydı.

Bulgar diplomasisi, eski müttefiklerine karşı giriştiği bu saldırıda, Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Romanya'yı savaşa katılmaktan alıkoyabilecekleri hesabı içindeydi. Ama bu umut gerçekleşmeyecektir. Nitekim, 3 Temmuz 1913 günü seferberlik ilan eden Romanya, 10 Temmuz günü Bulgaristan'a karşı savaş açmaktaydı.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Karşıt Tutum ve Girişimleri

Avusturya-Macaristan hükûmeti, başlangıçta İkinci Balkan Savaşı'na müdahale etmeye hazır bulunmaktaydı. Çünkü zaferin Bulgaristan'da kalacağını hesaplıyordu Avusturya; dolayısıyla da Rusya'nın Sırbistan'ı savunmaya kalkışmasını önleme kararındaydı.

Ama çok geçmeden belli oldu ki Bulgaristan bu savaştan yenik çıkacaktır. Bu durum belirginlik kazandığında Avusturya-Macaristan hükûmeti de arkadan Sırbistan'a saldırarak Bulgaristan'ı savunmaya hazırlanacaktı. Bu saldırı, Rusya'nın bir karşı saldırısına yol açsa bile... Çünkü Viyana bu konuda Almanya'nın etkin desteğine güvenmekteydi. Nitekim, Almanya'nın Viyana Büyükelçisi, bu konuda hükûmete şu bilgileri veriyordu:

"Kont Berchtold bugün beni çağırarak, Monarşinin -Avusturya-Macaristan Monarşisinin- (132) içinde bulunduğu durumun son derece nazikleştiğini Alman hükûmetine iletmeyi bir görev saydığını bildirdi. Bakanın açıklamalarına göre Yugoslav sorunu, yani Güney Slavlarıyla nüfuslu bölgeler üzerindeki mutlak egemenlik sorunu, Monarşi için ve dolayısıyla Üçlü İttifak için hayati önem taşıyan bir sorundur. Balkanlar'da güçlü bir Sırbistan varolduğu taktirde, güney illeri üzerindeki egemenliğini koruyup sürdürmek Monarşi için olanak dışı kalacaktır; bütün yetkili çevreler, bu konuda fikir birliği hâlindedirler. İşte bunun içindir ki Romanya ve Yunanistan'la el ele vermiş olan Sırbistan; Bulgaristan'ı yener ve eski Sırbistan sınırları dışında yeni topraklar elde edecek olursa, Avusturya-Macaristan hükûmeti duruma müdahale etmek zorunluluğunda görebilir kendini. Hele Manastır, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde Sırbistan egemenliğine bırakılamaz."

"Kendisine, Avusturya-Macaristan hükûmetinin, nasıl ve ne zaman müdahaleyi tasarladığını sorduğum vakit de Bakan, psikolojik bakımdan en elverişli anın daima saptanabileceğinden hiç kimsenin şüphesi olmaması gerektiğini belirtti. Müdahalenin yol ve türüne gelince, bu konuda henüz hiçbir şey söyleyemeyeceğini açıkladı: Bakanın belirttiğine göre, bu konuda her şey durum ve koşullara bağlı kalacaktır. Müdahalenin Belgrat hükûmetine yapılacak diplomatik bir girişimle başlaması gerektiği düşüncesinde Bakan; bu girişim yeterli olmadığı taktirde,

askerî bir baskı hareketine geçileceğini ima ediyordu. O zaman da Rusya bir karşı müdahalede bulunacak olursa, Petersburg'a baskı yapmanın gerekeceği inancındadır Bakan. Konuşmamızın bu noktasında, Monarşinin içinde bulunduğu zor durumun Berlin hükûmeti tarafından kavranacağı umudunda olduğunu bir kez daha ve altını iyice çizerek tekrarladı... Bakanın konuşmamızın bu noktasında belirttiğine göre, sorunun Avusturya-Macaristan İmparatorluğu açısından en arzulanır çözüm şekli, hiç şüphe yok ki, düşmanı karşısında yenik düşmüş, güçsüz bir Sırbistan'dır ve Viyana böyle bir çözümü, Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan orduları tarafından işgali şeklindeki bir çözüme kesin olarak yeğ tutmaktadır. Ama bu; alternatif gerçekleşmediği takdirde Monarşi, kendisine ait olan toprakları korumak amacıyla harekete geçmek zorunda kalacaktır."(133)

Almanya'nın Tavrı

Ama bu kez de Alman hükûmeti desteğini esirgeyecekti Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan. İngiltere'nin 1912 yılı Şubatındaki sert uyarısını işitmiş olan Almanya, tıpkı Agadir bunalımı günlerinde yapmış olduğu gibi çatışma dışında kalmayı yeğ tutmaktaydı.

Almanya'nın bu kararında askerî etkenin büyük payı olmuştur. Ordusunu güçlendirmek amacıyla Alman hükûmeti, 1913 yılı başlangıcında olağanüstü tedbirler almış bulunmaktaydı; ama bu tedbirler ancak 1913 yılının sonlarına doğru verecekti ürünlerini. Bunun yanı sıra Berlin diplomasisi, Romanya'nın Sırbistan'ın yanında yer alışını da hesaba katıyordu.

Rus diplomasisi, Romanya'yı kesin şekilde Üçlü İtilaf tarafına çekebilmek için hararetle çalışmaktaydı. Ve bu konuda büyük bir doğal müttefiki vardı Rusya'nın: Transilvanya için öteden beri sürüp gelen Rumen-Macar mücadelesi.

Bütün bu olaylar sonucunda Alman Kayzeri, Avusturya-Macaristan hükûmetine bir uyarıda bulunmaya karar vermiştir. Nitekim, 5 Temmuz 1913 günü II.Wilhelm, Viyana hükûmetine yollattığı yazıda Kont Berchtold'un bir zamanlar Dıraç konusunda takındığı aynı tavrı şimdi de Manastır konusunda takınmasını ağır bir hata olarak nitelemekteydi. (134)

Almanya'nın bu kararlı tutumu karşısında Avusturya-Macaristan hükûmeti tavrını değiştirmek zorunda kalacaktır. Viyana'nın bu karara varmasında bir başka etken de, İtalya'nın da bu konuda, hararetle Almanya'yı desteklemekte oluşudur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girişi

Bulgaristan'ın içine düştüğü ağır durumdan asıl yararlanmasını bilen, Osmanlı İmparatorluğu olacaktır.

Gerçekten de daha dün kendisine karşı savaşan iki Balkan ülkesiyle el ele vererek Bulgarlara saldıran Türk kuvvetleri, dört gün sonra, yani 20 Temmuz 1913 tarihinde Edirne'yi geri almış bulunuyorlardı.

Ve öte yanda da Avusturya-Macaristan hükûmeti, Almanya'nın kesin uyarısından sonra, Bulgaristan'a gereken desteği veremeyecekti. İşte bu, tüm umutlarını Viyana'ya bağlamış olan Bulgarlar için tam bir hayal kırıklığı olmuştur.

Rus diplomasisi, bu arada, Bulgarları yeniden Üçlü İtilaf kampına çekmek olanağını ortaya çıktığı inancındaydı. Nitekim, Petersburg hükûmeti, bu amaçla, Edirne'yi Bulgaristan'a geri verdirmek üzere girişimlerde bulunmuştur. Londra'da yeni bir Büyükelçiler konferansının toplanması bunun üzerine gerçekleşecektir.

Bu yeni Konferans, Osmanlı hükûmetine Londra barış antlaşmasının Enez-Midye hattına ilişkin hükmünü hatırlatarak, Edirne'deki kuvvetlerini geri çekmesi isteğinde bulundu. Ama Türkleri, kuvvet kullanmaksızın, Londra antlaşmasının hükümlerine uymaya zorlamak olanak dışıydı. Dolayısıyla da Rusya; Edirne'nin Bulgaristan'a geri verilmesi için giriştiği çabalarda başarısız kalacaktı. Buna karşılık Rus diplomasisinin bir başka konuda ağırlığını koyması, Bulgaristan'ı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından itildiği bu savaşta çok daha ağır kayıplara uğramaktan kurtarmıştır.

Bükreş Barışı

Kısa zamanda direnci tükenen Bulgaristan, Temmuz sonuna doğru barış isteğinde bulunacak ve İkinci Balkan Savaşı'nı sonuçlandıracak olan barış konferansı 30 Temmuz 1913 günü Bükreş'te çalışmalarına başlayacaktır. (135)

Konferansın müzakereleri sırasında en çetin mücadele, Bulgaristan'la Yunanistan arasında ve Kavala Limanı konusunda kopmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya, her ikisi de Bulgarları kendi kamplarına çekmek amacıyla, Sofya hükûmetinin bu liman üzerindeki hak iddialarını desteklemekteydiler. Buna karşılık Almanya bu konuda müttefiki gibi kararlı değildi: Gerçekten de Bulgaristan'ı desteklemekle Romanya'yı tamamen kendisinden uzaklaştıracağı korkusu içindeydi Alman diplomasisi. Bunun yanı sıra Berlin, Kavala sorununu, Yunanistan'ı kendi yanına çekmek için bir araç olarak kullanma denemelerindeydi.

Bu konuda Fransa da, Yunanistan'ın Alman kampına kaymasını önlemek amacıyla, Yunan diplomasisini destekliyordu: Paris'in gözünde Yunanistan, İtalya'ya, Akdeniz'de karşı ağırlık olarak hiç de küçümsenmeyecek bir stratejik önem taşımaktaydı.

İtalyan diplomasisi ise, elbette ki Bulgaristan'ı destekliyordu. Ama iş, İngiltere'nin de desteğini kazanmış olan Yunanistan'ın zaferiyle sonuçlanacaktı.

Anlaşmanın Sonuçları

Bükreş barış antlaşması, 10 Ağustos 1913 tarihinde imzalanmıştır. Bu anlaşma hükümlerine göre:

1. Sırbistan, sadecei Makedonya'da üzerinde anlaşmazlık bulunan bölgeyi almakla kalmıyor, "tartışmasız Bulgarlara ait" bir bölgeyi de elde ediyordu.

2. Yunanistan, güney Makedonya ile Selanik'ten başka, batı Trakya'nın bir kısmını da kendi topraklarına eklemekteydi.

3. Romanya da eli boş çıkmayacak ve öteden beri özlediği güney Dobruca'yı kazanacaktı.

Böylece Bulgaristan, sadece Birinci Balkan Savaşı'nda ele geçirmiş olduğu yerlerin çok büyük bir kısmını yitirmekle kalmamakta, kendi eski topraklarından bazılarını da yitirmekteydi.

İkinci Balkan Savaşı'nı kapatan Bükreş antlaşmasının en önemli sonuçlarından biri ve belki de birincisi, Balkan yarımadası'ndaki kuvvetlerin yeni bir dağılımına yol açmış oluşudur.

Gerçekten de bu antlaşmayla, Rusya'nın önderliği altında kurulan bir tek blok yerine iki karşıt grup meydana çıkmaktaydı: Bir yanda Sırbistan, Yunanistan ve Romanya vardı artık; öte yanda da Bulgaristan yer alıyordu. Ama çok geçmeden Osmanlı İmparatorluğu ile dostluk müzakerelerine girişecek olan bir Bulgaristan'dı bu.

Balkan bloğunun böylece çatlayıp parçalanması, Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bakımından elbette son derece avantajlıydı. Ama buna karşılık da unutmamak gerekir ki Romanya'nın Üçlü İtilaf kampına geçişiyle, söz konusu avantaj bir hayli hafifliyordu.

Bükreş barış antlaşmasının imzalanışından hemen sonra Avrupalı büyük devletler hummalı bir etkinliğe girişmişlerdir. Bu etkinliğin belli başlı amacı, kendi grupları üzerindeki nüfuzlarını bir kat daha pekiştirmektir.

Uluslararası gerginliği biraz daha artıran bu mücadelede büyük devletler tarafından hemen başvurulan etkileme yollarından biri de, hepsi de ihtiyaç içinde kıvranan ve üst üste verdikleri iki savaşın yıkıntılarından kurtulmak isteyen Balkan ülkelerine krediler açmak olacaktır.

5. 1913 SONU İLE 1914 BAŞINDA BALKAN SORUNUNUN DURUMU

Arnavutluk Sorunu

Çok geçmeden yeni bir uluslararası çatışma nedeni meydana gelecekti Balkan yarımadası'nda. İkinci savaştan sonra durumunu olağanüstü sağlamlaştırmış bulunan Sırbistan, Arnavutluk'un bir parçasını işgal altına alarak, yeniden Adriyatik Denizi'nde bir kapı elde etmeye karar vermişti.

Oysa 1913 yılı yazında Londra'da toplanan Büyükelçiler konferansı tarafından karara bağlanan konular arasında "Arnavutluk devletinin organik statüsü" de yer almaktaydı. Gerçekten de Konferans Arnavutluk devletini, "altı büyük devletin garantisi altında bağımsız Prenslik" kabul ve ilan etmişti. Ve yeni devletin başına geçecek olan Hükümdarın da gene bu altı büyük devlet tarafından, altı aylık bir süre içinde, seçilmesi gerekiyordu.

Konferansta kabul edilen metnin yeni devletin iç örgütüne ilişkin maddesi de şöyle diyordu:

"Arnavutluk devletinin sivil ve mali yönetimi, altı büyük devletin delegelerine bir Arnavutluk temsilcisinin katılmasıyla oluşacak, uluslararası bir Komisyon tarafından denetlenecektir."

Gene Londra konferansı, uzun çekişmelerden ve bitip tükenmek bilmez entrikalardan sonra, yeni devletin sınırlarını da saptamış bulunuyordu. Ne var ki bu saptanmış sınırların yerinde belirlenmesi, 30 mayıs antlaşması tarafından, gene altı devletin ortaklaşa kararına bırakılmıştı.

Bu sorunda da Rusya ile Fransa, Sırbistan ve Yunanistan'ın özlemlerini desteklerlerken, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya, Arnavutluk'a arka çıkmaktaydılar. İngiltere ise bir kış önceki tavrını değiştirerek, bu kez Almanya grubunun yanında yer almış bulunmaktaydı.

11 Ağustos günü Konferans, sınırın genel yönelimi hakkında bir karara varması ve sınır çizgisini yerinde belirlemesi için iki komisyon kuracaktır. Ve komisyon üyeleri uluslararası Konferansın kararını uygulamak üzere yola koyulmuşlardır.

Diplomatik mücadelenin, Büyükelçiler konferansının çalışmalarını sürdürdüğü Foreign Office salonlarından, Arnavutluk dağlarında kurulu uluslararası komisyon çadırlarına aktarılması demekti bu.

Dağ Başı Diplomasisi ve Görülmedik Yöntemler

Gerçekten de bu sınır belirleme işi boyunca Arnavutluk dağlarında o güne değin hiç görülmedik cinsinden, tamamen kendine has yöntemler kullanılmıştır. Örneğin, Rus delegesi Tuğgeneral Potapov, Alman delegesi Binbaşı Laffert'in mektuplarını bir yolunu bulup ele geçirmekte ve kopyalarını aldıktan sonra yerine yollatmakta hiçbir sakınca görmemekteydi. Buna karşılık söz konusu mektuplar da Binbaşı Laffert'in başvurduğu usuller hakkında değerli bilgiler veriyor bize.

Binbaşı Laffert, 25 Ekim tarihli raporunda şunları yazıyordu örneğin:

"Bugün Üçlü İttifak, İtilaf Devletleri karşısında yekpare bir kuvvet hâlindedir. Fransız bu işe öylesine sinirlenmiş durumda ki, görevini yüzüstü bırakıp, gitmekle tehdit etti bizi. Üçlü İtilaf bugün İngiliz'e fikir değiştirtmeyi başarır gibi olmuştu; onu yeniden kendi yanımıza çekebilmek için bir hayli çaba harcamak zorunda kaldık."(135)

Şimdi de gene Alman delegesinin 26 Ekim tarihli mektubundan bir parça okuyalım:

"İngiliz'i yeniden ve kesinlikle bize çekmeyi başardık. Büyük çatışma koptu. Bütün hükûmetler bilgi istiyor... Dönüşte dörtnala kalkarak geçtim Fransız'ı; kaprisli bir atı var, hayvanı ürkütmek için yaptım bunu. Sonuç öylesine güzel ki bütün umutlarımı aştı: Şimdi hazretin sağlam bacağı da topallamakta. Özet olarak şunu kesinlikle söyleyebilirim: Üçlü İttifak Arnavutluk'u mümkün olduğu kadar büyük görmek isterken, Üçlü İtilaf da yeni devleti elinden geldiğince küçültmek için çaba gösteriyor. Bu arada İtalya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Arnavutluk'u

her biri kendi etki alanında görüyor ve bu yüzden de İtalyan ve Avusturyalı durmadan çekişiyorlar. İngiltere'ye gelince... Onu kendi yanımıza çekmek üzereyiz, diyebilirim."(137)

Komisyonlar bu minval üzere çalışmalarını sürdüredursun, Sırplarla Arnavutlar arasında ardı ardına çatışmalar patlak veriyordu. Nitekim, Ekim ayında Arnavutların bir saldırısından sonra Sırp hükûmeti kısmi seferberlik ilan ederek Arnavutluk topraklarının bir bölümünü işgal altına alacak ve ülkede asayiş sağlanmadıkça bu toprakları boşaltmayacağını açıklayacaktır. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan hükûmeti de Sırpların bu hareketini fırsat bilerek, önleyici bir savaş açıp Sırbistan'ı tamamen yok etme kararını almıştır.

Avusturya-Macaristan Hükûmetinin Diplomatik Zaferi

14 Ekim günü, Belgrat'taki Avusturya-Macaristan delegasyonuna şu telgrafı çekiyordu Berchtold:

"Sırp hükûmetine Arnavutluk devletini istila amacıyla giriştiği askerî hazırlıklara son vermek niyetinde olup olmadığını ya da daha doğrusu, işgal altında tuttuğu Arnavutluk topraklarındaki bütün askerlerini belirli ve kısa bir süre içinde geri çekmeye hazır bulunup bulunmadığını en açık terimlerle sorunuz. Avusturya-Macaristan Monarşisinin Sırbistan'a karşı bundan böyle takınacağı tavır, Sırbistan hükûmetinin bu soruya vereceği cevaba ve bunun yanı sıra Sırbistan hükûmeti tarafından daha önce kabul edilmiş bulunan yükümlülüklerin hemen uygulanmasına bağlı kalacaktır; çünkü bizler, Londra'da alınmış bulunan kararlara uyulmasını elimizdeki her çareye başvurarak sağlamaya karar vermiş bulunuyoruz."(138)

Berlin, bu konuda kayıtsız şartsız Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu desteklediğine dair bir kez daha güvence vermişti Viyana hükûmetine. Nitekim, Alman Dışişleri bakan yardımcısı tarafından Viyana'daki Alman Büyükelçisine gönderilen bir talimatta şöyle denilmekteydi:

"Kont Berchtold'e şunu kesinlikle bildiriniz ki, canlı bir Arnavutluk devletinin varlığını korumak arzusu içinde olan Alman hükûmeti bu konuda tamamen Avusturya-Macaristan Monarşisinin yanında bulunmaktadır. Nitekim, Berlin'deki işgüderimize, Avusturya'nın son girişimini enerjik bir şekilde desteklemesi için gerekli talimat gönderilmiştir. Ayrıca, kendi Başkanlığı altında alınmış olan ve bugün tehdit altında bırakılan kararlara saygı gösterilmesini sağlamak için İngiltere'yi yardıma çağırmış bulunuyoruz."(139)

Bu talimat 16 Ekim günü telgrafla verilmişti Viyana'ya. 17 Ekim 1913 gecesi de Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold, Belgrat'taki temsilcisine, Monarşi hükûmeti adına Sırp hükûmetine ültimatom vermesi için emir çıkarmaktaydı.

Bu ültimatomunda Avusturya-Macaristan hükûmeti, Arnavutluk topraklarını hemen boşaltmasını istemekteydi Sırbistan Krallığından. Aksi takdirde Monarşi, Sırbistan'a savaş ilan edecekti.

Sırp hükûmeti, Rus hükûmetine de danıştıktan sonra ültimatomu kabul etmiş

ve askerlerini, Avusturyalı emperyalistlerin üzüntüyle öfke taşan bakışları önünde, hem de verilen sürenin bitiminden yirmi dört saat önce geri çekmiştir. Böylece Rusya ve Sırbistan, Almanya ile Avusturya'nın ortak baskısı karşısında bir kez daha boyun eğmiş olmaktaydılar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve Liman Von Sanders Sorununun Yol Açtığı Gerginlik

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hükûmetinin Sırbistan'a ültimatom verişinin üzerinden henüz bir ay geçmiş bulunuyordu ki, Yakın Doğu'da yeni bir uluslararası çatışma patlak verdi.

1913 yılının Kasım ayı içinde Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında, Türkiye'ye kırk iki subaydan kurulu bir Alman askerî misyonunun yollanması konusunda, bir anlaşma imzalanmıştı. Ve söz konusu anlaşma gereğince yollanan misyonun başına, General Liman von Sanders getirildi.

Türk ordusunu reorganize etmekti bu misyonun görevi. Nitekim, 14 Aralık günü Osmanlı başkentine ayak basan General Liman von Sanders de, Türk İmparatoru tarafından, Boğazların korunmasıyla görevli kolordunun Komutanlığına atanmıştır.

Liman von Sanders misyonu, Petersburg'da büyük bir öfke uyandıracaktır. Her iki boğaz kıyılarının, bir Alman Generalinin komutasındaki kuvvetler tarafından korunmasını sağlayan bu düzen değişikliği karşısında Rus diplomasisinin başka türlü bir tepki göstermesi zaten beklenemezdi.

Nitekim, tam o sırada Paris'i ziyaretinden Petersburg'a dönmekte olan Rus Başbakanı Kokovtzev, sırf bu sorunu tartışmak üzere yolunu değiştirerek Berlin'e yönelmiştir.

Alman başkentinde ilkin Şansölye ile sonra da, doğrudan doğruya, İmparator II.Wilhelm ile Liman von Sanders misyonu üzerinde baş başa müzakerelere girişen Rus Başbakanı, alabildiğine kesin bir dille, Türkiye'deki Alman Generalinin hiç değilse Türk başkentini korumakla görevli askerî kuvvetlerin Komutanlığından çekilmesini istemekteydi. Ve bu görüşmelerde Almanya'nın iki en büyük sorumlusu, Liman von Sanders'in, İstanbul dışındaki herhangi bir askerî kuvvete kumanda etmesinde kendileri bakımından hiçbir sakınca bulunmadığını belirtmişlerdir Rus diplomatlarına.

Ama iş bununla bitmeyecektir. Çünkü bu sefer Osmanlı yöneticileri, kendi ülkelerindeki bir Generalin görevlerini ancak kendilerinin belirleyebileceği gerekçesiyle, Rus müdahalesine enerjik bir şekilde karşı çıkacaklardı.

Türk hükûmetinin ancak Almanların gizli telkinleri sonucunda böyle katı bir tutum içine girebileceğini anlamayacak kadar saf değildi Petersburg. Ama Osmanlı İmparatorluğu'nu da, şu kritik günlerde daha fazla zorlamak istemiyordu.

Nitekim, Rus diplomasisi, bu konuda Paris'le Londra'nın desteğini aramak yolunu seçmiştir.

Fransa, büyük bir acele ve heves göstermemekle birlikte gene de Rusya'yı des-

teklemeye hazır olduğunu açıklayacaktır. İngiltere ise daha ikircimli bir tavır takınmıştır. Ve bir yandan Osmanlı, öte yandan Alman hükûmetleriyle giriştiği bir hayli çetin müzakerelerden sonra Rusya, belirli birtakım ödünler koparabilmiştir. Nitekim, Liman von Sanders daha yüksek bir rütbeye terfi ettirilecek ve böylece kolordu Komutanlığını aşan bir duruma geldiği için Türk başkentindeki görevini kabul edemeyecektir. Ama aslında bu durum hiçbir şeyi değiştirmemiştir. Çünkü Alman misyonu Türk ordusunda etkin bir rol oynamaya devam edecekti gene. Ve Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki Alman etkisinin pekişmesi, Almanya'nın Boğazlar üzerinde egemenlik kurması gibi gerçekten büyük bir tehlike yaratmaktaydı.

1914 Yılı Başlangıcında Uluslararası Durum

Liman von Sanders sorunu, Rusya ile Almanya arasında bir ticaret anlaşması imzalamak üzere girişilen müzakerelerle aynı zamana rastlamış bulunmaktaydı.

Söz konusu yeni anlaşma, Rusya'nın güç bir anında imzalamak zorunda kaldığı eski anlaşmanın yerini alacaktı. Gerçekten de eski 1904 anlaşmasında Rusya, Uzak Doğu'da giriştiği savaş boyunca Almanya'nın iyi niyetli tarafsızlığını sağlayabilmek için, Berlinli emperyalistlere büyük ödünler vermek zorunda kalmıştı.

Nitekim, bu yeni anlaşma için başlatılan hazırlık görüşmeleri, Rus ve Alman basınları arasında, sert bir polemiğe yol açmaktan geri durmayacaktır.

Liman von Sanders olayı, Alman emperyalizmi tarafından girişilen yeni bir kışkırtmacılık gösterisinden başka bir şey değildir aslında. Bu anlaşma, Almanya tarafından İmparator II.Wilhelm'in Tanca söyleviyle başlatılmış olan ve uluslararası barışa yönelen uzun tehditler dizisini tamamlıyordu. Evet: Tanca'da başlatılan ve Kazablanka provokasyonuyla, Bülow'un Bosna bunalımı sırasındaki ültimatomuyla, *"Panter"*in sıçraması"yla, en son olarak da 1912 yılı sonlarında Sırbistan'a çevrilen tehditlerle sürdürülen bu dizi, tam bir yıl sonra dünya savaşı ile noktalanacaktır.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN YOLUN AÇILIŞI

1. 1914 YAZI BAŞLANGICINDA ULUSLARARASI DURUM

Yakın Doğu ve Balkan Sorunları Karşısında Büyük Devletlerin Tutumu

Balkan savaşları, eskisine oranla çok daha gergin bir uluslararası ortam yaratmış bulunuyordu. Bu savaşların, Balkanlı Slavların, Türk egemenliği altından kurtulma sürecini hızlandırıp sona erdirdiği doğruydu gerçi, ama Balkan devletleri arasındaki uzlaşmazlıkları pekiştirdiği de bir o kadar doğruydu.

Bir noktayı unutmamak gerekir: Osmanlı egemenliği bir devrimle değil, Balkanlar'daki monarşik hükûmetler tarafından verilen savaşlarla sarsılmıştır. Ve bu savaşlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun galipleri arasında son derece çetin çatışmalara yol açacaktır.

Şöyle ki:

Bulgaristan, eski müttefiklerinden öç alabilmek için ikinci bir savaşın özlemi içindeydi. Osmanlı devleti, Ege adalarını Yunanistan'dan geri alabilmek için uygun anı gözlemekteydi. İtalya On iki adaları boşaltmak istemiyordu. Yunanistan ve Sırbistan ise Arnavutluk'un yeni sınırlarını tanımaya yanaşmıyorlardı katiyen. İş bununla kalsa gene iyiydi, ama hayır: Balkan monarşilerinin sırtında, Yakın Doğu'da etki alanı paylaşımındaki, büyük emperyalist devletler tünemiş duruyordu üstelik.

Gerçekten de Rusya ile İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nu Alman nüfuzundan kurtarma çabasındaydılar. Sofya'da, Bükreş'te, Atina'da Balkan hükûmetlerinin siyasal yönelimi için ve ufukta beliren dünya savaşı bakımından önem kazanmış olan askerî güçleri için, İtilaf Devletleri ile Almanya-Avusturya bloğu arasında amansız bir mücadele sürüp gidiyordu. Avusturya-Macaristan, Sırbistan'ı yok etmek için fırsat gözlemekteydi. Sırbistan'sa Yugoslavları Avusturyalıların boyunduruğundan kurtarmak için çabalıyor; Rusya da bu alanda Sırpları koruyup destekliyordu.

Avusturya-Macaristan hükûmeti, Sırbistan'da, Güney Slavlarının yürüttükleri propaganda etkinliğinde, doğrudan doğruya Monarşinin varlığına yönelik

bir tehlike görüyordu. Rusya ise Sırbistan'ı Balkanlar'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı en sağlam desteği olarak kabul ediyordu. Öyle ki bir Rusya-Avusturya savaşının patlaması için, Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasında yeni bir çatışmanın çıkması ve Rusya'nın Orta Avrupalı devletlerin tehdidi karşısında gerilememesi yeterliydi.

Böyle bir durumda ittifaklar mekanizması kaçınılmaz bir şekilde işlemeye koyulacaktı kendiliğinden.

Gerçekten de Avusturya-Macaristan Monarşisi, Almanya'nın evetini almaksızın Sırbistan'a karşı savaş kararı veremezdi. Ve savaş patlaması demek, Almanya'nın, yeni bir dünya bölüşümü amacıyla hazırlandığı kesin kavga için en uygun anın geldiğine inanıyor olması demekti.

Bu durum karşısında ise Fransa, desteğini esirgeyemezdi Rusya'dan. Çünkü apaçık bir gerçekti ki Rusya'nın Avusturya-Almanya bloğu karşısında uğrayacağı bir bozgun, sadece Fransa'nın rövanş şanslarını ortadan kaldırmakla kalmayacak, aynı zamanda Fransa'yı Alman emperyalizmi karşısında savunmasız da bırakacaktır. İngiltere'ye gelince: En tehlikeli rakipleri karşısında Fransa'ya yardıma koşmamaları için, İngilizlerin, toptan ve hepten çıldırmış olması gerekirdi.

İşte görüldüğü gibi, tam bir barut fıçısına dönüşmüştü Balkanlar. Ve bütün Avrupa'yı patlatmak için, bu fıçıya bir kibrit atmak yeter de artardı bile.

Alman Diplomasisinin Üç Amaçlı Çabası

1914 yılı ilkbaharı boyunca her iki blok diplomasileri, artık kaçınılmazlığı iyice belirginleşen ölüm kalım çarpışmalarını hesaba katarak, durum ve koşullarını pekiştirmek için yoğun çaba göstermişlerdir.

19l4 yılının Haziran ayında Rus Çarı II. Nikola ile Romanya Kralı arasında yapılan görüşme sırasında Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov, Romanya'yı, kesinlikle Üçlü İtilaf kampına çekebilmek için yoğun çaba harcarken; öte yanda Avusturya-Almanya bloğu da Bulgaristan'ı kendi kampına çekme uğraşını sürdürmekteydi: Bulgaristan'ı Osmanlı İmparatorluğu ile barıştırmak umudundaydı Berlin ve Viyana diplomatları; iki ülkenin askerî kuvvetlerini bir araya getirecek olan böyle bir yakınlaşma, Üçlü İtilaf kampında yer alan Balkan ülkelerinin ve en başta da Sırbistan'ın gücünü felce uğratabilirdi.

Öte yandan Macaristan'la Romanya arasında Transilvanya dolayısıyla sürüp gelen anlaşmazlık öyle bir dereceye ulaşmıştı ki, Macarlar artık Romanya'nın kendilerinin müttefiki olarak girdikleri yükümlülükleri yerine getireceğinden umudu kesmişlerdi. Buna karşılık Almanya, Romanya'yı her ne pahasına olursa olsun kendi kamplarında tutmanın zorunluluğuna inanmakta ve dolayısıyla da Macaristan'ın Transilvanya Rumenlerine ödün vermesi için ısrar etmekteydi.

Grandük Franz Ferdinand da Almanlar gibi düşünüyordu bu konuda. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tahtına geçmeye hazırlanan Grandük, Macarlar için pek sempati duymazdı; Macarların da Grandük hakkında iyi duygular beslediklerini söylemek olanaksızdı.

Sonuç olarak, 1914 Temmuzunda Conopischt'te yaptıkları görüşmede Alman İmparatoru II.Wilhelm ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu varisi Grandük Franz-Ferdinand, şu diplomatik programı izleme konusunda fikir birliğine vardılar:

1. Romanya ile kurulmuş olan ittifakı güçlendirip pekiştirecek tedbirleri saptamak ve almak.
2. Bulgaristan'la Osmanlı İmparatorluğu arasında başlayan yakınlaşmayı daha da geliştirmek.
3. En son olarak da Romanya ile Bulgaristan arasında barışı sağlamak.

2. 1908-1914 YILLARI ARASINDA UZAK DOĞU SORUNU

1908 Yılında Uzak Doğu'nun Genel Görünümü

Almanya'ya karşı savaş hazırlıkları, Üçlü İtilaf Devletleri'nin Uzak Doğu'daki çıkarlarını ve arka hatlarını güvence altına almalarını gerektiriyordu. Özellikle İngiltere ve Rusya için kesin bir ihtiyaçtı bu.

Rusya Uzak Doğu'da ikinci bir cephenin açılması olasılığına karşı kendini güvence altına almak zorundaydı; İngiltere'nin ise bir yandan büyük sömürge topraklarının dokunulmazlığını, öte yandan da Çin'deki ve bütün Pasifik bölgesindeki ekonomik çıkarlarını sağlama bağlaması gerekmekteydi.

Rusya ile Japonya, 1907 antlaşmasını imzaladıktan sonra da birbirlerine karşı sinsi bir düşmanlık beslemekte devam etmişlerdi. Çarlık hükûmeti, Japonya'nın, Rusya'ya karşı Kuzey Mançurya'da bir saldırıya kalkışıp kalkışmayacağından emin olamıyordu bir türlü. Ama aynı zamanda bu iki ülke, belirli bir anlamda, birbirinin müttefiki idiler.

Gerçekten de Rusya ile Japonya, 1907 antlaşmasına göre Mançurya'yı aralarında bölüşmemişler miydi? Dolayısıyla da üçüncü bir devlet, bu iki ülkenin Çin'in bu parçası üzerindeki tekellerine itiraz etmeye giriştiği anda, Japonya ile Rusya hemen dayanışma haâine geçmek zorundaydılar.

Bu türlü itiraz ve müdahale girişimleri özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nden gelebilirdi. Ve artık açıkça bilinmekteydi ki Rus-Japon savaşından sonra İngiltere, Japonya'nın müttefiki olarak kaldığı hâlde, Amerika Birleşik Devletleri bu ülkeye en tehlikeli düşmanı gözüyle bakmaya başlamış bulunmaktadır.

Japon-Amerikan İlişkileri

Şurası bir gerçektir ki Portsmouth barış antlaşmasının imzalanmasından önce Amerikan Başkanı Roosevelt, Japonya'nın Kore üzerindeki kontrolünü onaylamış bulunmaktaydı. Japon hükûmeti de Filipin adalarını işgale kalkışmamayı yükümlenmişti buna karşılık olarak.

30 Kasım 1908 tarihinde iki devlet arasında yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Rut-Takahiri adını taşıyan ve bir karşılıklı nota teatisi şeklinde gerçekleştirilen bu yeni anlaşmaya göre Amerika ile Japonya, karşılıklı olarak, şu yüküm altına girmekteydiler:

"Her iki hükûmetin politikası, her türlü saldırgan eğilimden arınmış olarak, Pasifik Okyanusu havzasında yürürlükte olan statükoyu koruyup sürdürmek ve Çin'de ticaret ve sanayi için eşitlik ilkesini savunmak amacına yönelmiş durumdadır."

Bir başka deyişle, Amerika'nın "açık kapı" (open door) öğretisini onaylamaktaydı görünürde Japonya.

Anlaşmada daha sonra şu madde yer alıyordu:

"Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri, bu havzada kendilerine ait olan toprak parçalarına karşılıklı olarak saygı göstermeye kesinlikle kararlıdırlar."

Anlaşma, daha sonra, söz konusu topraklarda kargaşalık çıktığı hâller için iki devletin karşılıklı danışmasını önermekteydi: Yani yukarıda adı geçen eşitlik ilkesi ya da statüko tehdit altına girdiği takdirde, iki hükûmet, gerekli gördükleri tedbirleri saptamak ve almak üzere, karara varmak için birbirleriyle hemen ilişki kuracaklardı.

Bütün bu diplomatik yakınlaşma çabalarına rağmen, Amerikan ve Japon çıkarları arasındaki uzlaşmazlık, örneğin, Mançurya demiryolları sorununda apaçık bir şekilde meydana çıkıyordu. Gerçekten de Amerikan iş çevreleri, Birleşik Devletler hükûmetinin açık ve resmî desteğiyle, Mançurya demiryollarını uluslararası bir statüye bağlama girişimlerinde bulunmuşlardı.

Şöyle ki:

1908 yılında Çarlık hükûmeti, kuzey Mançurya'daki çıkarlarını elden çıkarmaya hazır olduğu gerekçesiyle, kendisi tarafından işletilen Çin-Uzak Doğu demiryolu hattının kira vadesi bitmeden Çin tarafından satın alınmasını sağlamalarını önermiştir Amerikan kapitalistlerine. Ve Birleşik Devletler hükûmeti de bu tasarıya ilgiyle eğilmiştir.

1909 yılında iki hükûmet arasında başlayan müzakereler sırasında Amerikan diplomatları, söz konusu tasarı gerçekleşip yürürlüğe girdiği takdirde Japonya tarafından ileride girişilecek saldırılara bir gerekçe olarak kullanılabileceğine, Rusya'nın dikkatini çektikten sonra daha başka bir tasarı önermişlerdi: Uluslararası bir finans sendikası kurulacak ve bu sendika Çin'e kredi açarak bütün Mançurya demiryollarının Pekin hükûmeti tarafından satın alınmasını sağlayacaktı; hemen bunun ardından da Çin hükûmeti bu aynı sendikayı söz konusu demiryollarını işletmekle görevlendirecekti.

Ama birdenbire tavır değiştiren Rusya, 8 Ocak 1910 tarihinde, bu tasarıyı reddettiğini bildirmiştir Washington hükûmetine. Gerçekten de Petersburg hükûmeti, Çin-Uzak Doğu demiryolu hattını elden çıkarmak yerine Japonya ile yeni birtakım anlaşmalar yapma yoluna girmiş bulunmaktaydı.

Rus-Japon İlişkileri ve 4 Temmuz 1910 Anlaşması

Japon hükûmeti, güney Mançurya demiryolunu satın almaya yönelik Amerikan girişimlerine olduğu kadar Çin-Uzak Doğu demiryolunun satılması tasarısına da

kesinlikle karşıydı. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nin Mançurya demiryollarını uluslararası bir statü altında işletme önerisi üzerine Japon hükûmeti de Rusya'ya, Mançurya'daki tekellerini ortaklaşa savunmak için bir diplomatik uzlaşmaya varma ya da hatta bir ittifak kurma önerisinde bulunmuştur.

4 Temmuz 1910 tarihinde imzalanan ve açık hükümlerin yanı sıra gizli hükümler de içeren Rus-Japon anlaşması, iki ülke arasında 30 Temmuz 1907 tarihinde imzalanmış olan antlaşmadan daha da kapsamlıydı. Maddelerden biri şöyle diyordu:

"Anlaşmaya imza koyan taraflar, Mançurya'daki demiryolu hatlarının geliştirilmesi ve iş bu hatlardaki birleştirme yollarının düzeltilmesi için, bu hedeflere ulaşmak üzere hiçbir rekabete girişmeksizin, birbirlerine karşılıklı olarak dostça yardımda bulunmayı taahhüt ederler."

Bu maddeyi, Mançurya'da statükonun korunup sürdürülmesine ve bu statüko bozulma tehlikesine düştüğünde iki devletin karşılıklı danışma yükümlülüklerine ilişkin maddeler izlemekteydi.

Gizli maddeler, Mançurya'nın 1907 antlaşmasına göre yapılmış olan etki alanlarına bölüşülmesini yeniden onaylıyordu. Yalnız şöyle bir hüküm eklenmişti gizli ekin 2. maddesine:

Anlaşmaya imza koyan taraflar, sözü geçen alanlarda birbirlerinin özel çıkarlarına karşı çıkmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Dolayısıyla da taraflar, kendi etki alanlarında, çıkarlarını savunmak ve güvenlik altında bulundurmak için gerekli gördükleri her türlü tedbiri alabileceklerini karşılıklı olarak kabul etmektedirler."

Görüldüğü gibi aslında bu son hüküm, Rusya ve Japonya için Mançurya'nın içişlerine sınırsızca karışma hakkını getirmekteydi.

Aynı 1910 yılı içinde Japonya, Kore'yi resmî olarak ilhak edecektir.

Çin'de Demokratik Burjuva Devrimi ve İlk Tepkiler

1911 yılında Çin'de demokratik burjuva devrimi patlak verecektir.

Devrimin, Çin'de ulusal birliğin kurulmasına ve yabancı emperyalistlere karşı mücadelenin güçlenmesine yol açtığını gören Japon hükûmeti, Petersburg'a başvurarak, Çin imparatorunu yeniden tahta oturtmak için ortak bir müdahaleye, Rusya'yı inandırma girişimlerinde bulunmuştur.

Ruslara müdahale zorunluluğundan ilk söz eden Japonlar, militarist grubun lideri Katsura ile Savaş Bakanı İsimoto olmuştu. İsimoto, Tokyo'daki Rus askerî ataşesine, ortak müdahaleye ilişkin müzakereler için Japon heyetine Başkanlık etmek üzere ünlü General Tanaka'yı görevlendirdiğini bildirmişti. O sırada Savaş bakanlığı müsteşarı olan Tanaka, ortak ve silahlı müdahale için detaylı bir plan sundu Ruslara. Söz konusu planda Tanaka, Çin'e yollanacak olan kolordu ve alayları, bu kuvvetlerin izlemesi gereken yolları sıralıyor ve Ruslara, güney Mançurya demiryolu hattını kullanmalarını, vs. öneriyordu.

"Tuğgeneral Tanaka, askerî kuvvet sevkinden amacın, Çin imparatorunun,

Rusya ve İngiltere'nin de onayı ile desteklenmesi olduğunu belirtmekteydi."(140)

Ve ilk müdahale hedefi olarak Pekin ve Tiençin kentleriyle bu merkezleri Şanghay'a bağlayan demiryolu hattını gösteriyordu General Tanaka.

Birkaç gün sonra da Japon politikasının gizli şefi olarak kabul edilen Katsura, Tokyo'daki Rus Büyükelçisine, Tanaka'nın, doğrudan doğruya, onun talimatı çerçevesi içinde hareket ettiğini bir kez daha belirtecekti.

Ne var ki en başta Dışişleri bakanı Utsida olmak üzere Japon Dışişleri bakanlığı, militarist grubun bu saldırı tasarılarına kesinlikle karşıdır. Nitekim Katsura ve Yahamata tarafından yönetilen militarist politikacılar topluluğu, müdahale tasarısını gerçekleştirmeyi başaramayacaktır. (141) En sonunda Japonya, Çin'deki Yuan Şi Kay rejimini, kredi yoluyla destekleyip sağlamlaştırmak yolunu seçmiştir.

Japonya'nın Uzak Doğu'da Kilit Duruma Gelişi

Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Çin'deki geniş ticari ve mali çıkarlarının, İngiltere ile Japonya arasında büyük anlaşmazlık nedenleri yaratması kaçınılmaz bir şeydi. Ne var ki Almanya'ya karşı yürütmek zorunda olduğu mücadele, İngiltere için Japonya ile işbirliği yapmayı çekici kılıyordu.

Nitekim 13 Temmuz 1911 günü, İngiliz Japon anlaşması yenilenmiş ve 1912 yılında da İngiltere, Çin'de baş gösteren iç çatışmadan yararlanarak Tibet'i kendi etki alanı içine almıştır.

Bu arada Moğolistan'da da büyük değişiklikler meydana gelmişti. Çin'de İmparatorluk rejiminin yıkılışından sonra Çin'in Moğolistan genel Valisi (Hutuhta'sı) Cumhuriyet rejimine bağlılığı reddetmiş ve Çin'den ayrılmıştı. Genel Vali, 3 Kasım 1912 tarihinde Rusya ile bir anlaşma imzalayacaktır.

İşin aslı, Tibet'i İngiltere'nin etki alanı olarak tanımayı kabul etmişti Rusya. Dolayısıyla da iki ülke arasındaki 1907 anlaşmasını bu yönde değiştirmek üzere müzakereler de başlamış bulunmaktaydı. Buna karşılık İngiltere de Rusya'nın Dış Moğolistan'daki çıkarlarını kabul ediyordu.

Rusya'nın bu haklarını kabul eden Japonya da karşılık olarak, Petersburg hükûmetinin onayıyla, İç Moğolistan'ı kendi etki alanı içine alıyordu.

Ve en son olarak da Rusya, 5 Kasım 1913 tarihinde Çin'le imzaladığı anlaşma ile Moğolistan'ın ulusal özerkliğinin Çin hükûmeti tarafından tanınmasını sağlamış oluyordu.

Görüldüğü gibi, Uzak Doğu'daki Amerikan-Japon uzlaşmazlığı gittikçe biraz daha büyürken, İngiliz-Japon ve Rus-Japon anlaşmazlıkları, Rusya ile İngiltere'nin Almanya'ya karşı bir savaşı göz önüne alarak girişmiş oldukları hazırlıklar dolayısıyla yumuşamış bulunmaktaydı.

Ve Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Rusya ile İngiltere, Uzak Doğu'da Japonya'ya ne denli bağımlı olduklarını iyice fark edeceklerdi. Çünkü o anda Japonya coğrafi durumunun kendisine sağladığı özel koşullardan, Lenin'in deyişiyle "Çin'in yağmalanmasına elverişli koşullardan", istediği gibi ve eksiksiz bir şekilde yararlanabilirdi.

3. 1913 YILINDA VE 1914 YILI BAŞLANGICINDA İNGİLİZ-ALMAN İLİŞKİLERİ

İngiliz Diplomasisinin Gerginliği Örtbas Etme Çabaları

Gittikçe biraz daha zorlu bir karakter kazanan uluslararası mücadelede en uzlaşmaz hasımlar İngiltere ile Almanya'dır ve 1914 Dünya Savaşı'na açılan emperyalist çatışmanın temel etkeni de, işte bu uzlaşmazlık olmuştur.

Ne var ki 1913 yılında ve 1914 yılı başlangıcında İngiliz diplomasisinin bütün çabaları, bu uzlaşmazlığı maskelemeye yönelmekteydi.

Gerçekten de o sıralarda İngiltere, Arnavutluk sınırlarının saptanması konusunda Almanya ile dostça tartışmaktadır. Gene İngiltere, Haldane misyonunun görünür sonucu olarak, Portekiz sömürgelerinin bölüşümüne ilişkin 1898 anlaşmasını yenilemek üzere müzakere masasına oturmuştur aynı Almanya ile. En son olarak da, İngiliz diplomasisi artık Bağdat demiryolu hattının finansmanını engellemekten vazgeçmiş bulunmaktadır.

Nitekim Portekiz sömürgelerinin bölüşülmesini öngören 30 Ağustos 1898 anlaşması, arşivlerin tozlu raflarından çekilmiş ve hatta Almanya lehine hafif bir değişikliğe de uğratılmıştır: 1898 anlaşmasına göre Angola'nın sadece bir parçasını alacak olan Almanya, şimdi bütün Angola'yı alabilecektir.

Bu yeni anlaşmaya ilişkin müzakereler, temel bakımından, İngiliz hükümdarı V. George'un 1913 yılı Mayıs ayında Berlin'i ziyareti sırasında tamamlanmıştı. Zaten bu ziyaret, İngiliz-Alman "yakınlaşmasına" tanıklık eden bir gösteri anlamı taşıyordu.

Portekiz sömürgelerine ilişkin anlaşma, 1913 yılının Ağustos ayında parafe edilmiştir. Ama İngiltere Dışişleri bakanı Grey, anlaşmaya kesinlik kazandıracak imzalamayı geciktirdiği gibi anlaşmayı yayınlamaya da yanaşmamıştır. Kesin anlaşma ancak 1914 yılı Temmuz ayının sonunda, yani Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sadece birkaç gün önce imzalanacaktır.

Bağdat Demiryolunun Kaderi ve Mısır Petrolleri Sorunu

Portekiz sömürgeleri sorununa paralel olarak Bağdat demiryolu sorunu da müzakere edilmekteydi. Daha 1906 yılında İngiltere, Osmanlı gümrük tarifelerinin %3 oranında artırılmasına evet demiş bulunuyordu.

Ama koşula bağlı bir evetti bu: Artırımdan elde edilecek gelir fazlasının büyük bir kısmının Makedonya yönetim örgütünün ıslahı yolunda kullanılması gerekmekteydi. Dolayısıyla da Bağdat demiryolu hattının finansmanı, bu artırımdan hiçbir şekilde kazançlı çıkmıyordu.

Tam tersine zararlı çıkıyordu; çünkü hattın yapımını sağlayabilmek için bundan böyle gümrük tarifelerinde yeni bir artırım zorunlu hâle girmekteydi. Nitekim yeni bir artırım tasarlandı: Emtia değerinin %15'i oranında gümrük vergisini öngörüyordu bu yeni tasarı.

İran körfezi kıyılarını çevreleyen topraklara özel bir ilgi duymaktaydı İngiliz emperyalizmi. Bunu çok iyi bilen Almanlar, gümrük tarifelerinde yeni bir artırıma Büyük Britanya hükûmetinin onayını elde edebilmek için, Bağdat demiryolu hattının Bağdat'ı İran Körfezi'ne bağlayan son kesimini İngiltere'ye bırakmayı tasarladılar.

1912 yılı sonbaharında İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu hükûmetinin İran Körfezi'ni İngiliz etki alanı olarak tanıması koşuluyla %4'lük bir gümrük artırımına hazır olduğunu bildirdi. Büyük Britanya hükûmeti bu artırımı onaylamak için, ayrıca, Bağdat demiryolu hattının Basra'dan öteye uzatılmamasını istemekteydi. Bununla da sona ermiyordu İngiliz talepleri:

Basra Limanı'nın kontrolü İngiltere'nin elinde olmalıydı; ayrıca Osmanlı İmparatorluğu hükûmeti, Dicle'de ve Şattülarap'ta İngiltere'ye gemi yüzdürme imtiyazı vermeliydi. En son olarak da, Bağdat demiryolu hattının yönetim kurulunda İngiltere'nin iki temsilcisi bulunmalıydı.

Birinci Balkan Savaşı'ndan hemen sonra Osmanlı Sadrazamı Londra'ya gitmişti. Başlamak üzere olan barış müzakerelerinde İngiltere'nin Türk hükûmetine yardımcı olmasını sağlamaktı amacı Türk diplomatının; bunu elde edebilmek için de, İran Körfezi'ne ilişkin İngiliz isteklerini kabule hazır olduğunu bildirdi.

Portekiz sömürgelerinden vaat edilen ganimetle ağzı sulanmış Almanya da, İngiltere'nin izni olmaksızın, Bağdat demiryolu hattını Basra'dan öteye uzatmamayı yükümleniyordu. Ayrıca Almanlar, Büyük Britanya'nın Şattülarap'ta "özel çıkarları" bulunduğunu kabul ettikleri gibi Bağdat demiryolu hattının yapımı için İngiliz hükûmeti tarafından öne sürülen bütün öbür koşullara da boyun eğeceklerini bildirmişlerdi.

Musul petrollerinin işletilmesi ve Şattülarap'ta gemi yüzdürülmesi için anonim şirketler kurulmuş bulunuyordu bu arada ve söz konusu şirketlerdeki İngiliz sermayesinin payı, %50 idi. Hisselerin ikinci yarısını ise eşit olarak, Almanlarla Hollandalılar bölüşmüş durumdaydılar. Hollanda ve İngiliz petrol sermayesi arasındaki bağların sıkılığı düşünülürse hemen görülür ki böyle bir düzenleme Musul petrollerini ekonomik bakımdan kesinlikle İngiltere'nin emrine vermektedir.

Yeni İngiliz-Alman anlaşmasının muhtevası, işte buydu. Ve 15 Haziran 1914 günü imzalanmaya hazırdı bu anlaşma. Ama imza töreni son anda sudan bir sebepten ötürü birkaç gün ertelendi; bu da anlaşmanın imzalanmaması için yeterliydi: Çünkü bu arada savaş patlayacaktı.

İngiltere Kralı V. George'un Paris Gezisi

Grey'in İngiliz-Alman ilişkilerini, her şeyden önce, kabinedeki Almancıların muhalefetinden ürktüğü için düzeltmeye çabaladığı herkesçe bilinmektedir. İşte bu güçsüzlük, ya da belki bu ikiyüzlülük, çok ağır sonuçlara yol açacaktır.

Gene herkesçe bilinmektedir ki, alçak gönüllülüğün yolu hiçbir zaman Berlin'den geçmemiştir. Ve işte İngiliz diplomasisinin Berlin ve Viyana'da giriştiği barışçı manevralar, zaten kendine fazlasıyla güvenen kibirli Alman hükûmetinde

yer etmiş olan bir kanıyı, İngiltere'nin Almanya'ya karşı açılacak bir savaşa katiyen katılmak istemediği kanısını, âdeta perçinlemiştir.

Gerçi bu durum, aynı zamanda, Alman ve Avusturyalı diplomatların kavrayışsızlığını da göstermektedir; ama ne yapalım ki tarihsel gerçek budur.

İngiltere ile Almanya arasındaki yakınlaşmanın belirtileri, Paris ve Petersburg'da ciddi kuşkular uyandırmakta gecikmeyecektir. Ama İngiliz diplomatları bu tür kuşkuların uyanmasında en ufak bir sakınca görmemektedirler; tam tersine gayet iyi bilmektedirler ki kendi dostluklarının müttefikleri gözündeki değeri, Almanya ile giriştikleri müzakereler sayesinde büsbütün artmaktadır.

Ama İngiliz diplomasisi, İtilafçı müttefiklerinde uyanan bu kuşkuların bir yılgınlığa dönüşmesini de istemiyordu elbette. Nitekim İngiliz Kralı V. George'un Paris gezisi, Fransız başkentindeki tedirginliği bir nebze olsun gidermek amacıyla düzenlenecektir. 1914 yılının ilkbaharında gerçekleşen bu gezide, Kral V. George'a, Dışişleri bakanı Grey de eşlik etmektedir.

Grey'i, Rusya ile İngiltere arasında daha sıkı ilişkiler kurulması gereğine, inandırmaya çalışmıştır Paris'te Poincaré. Fransız devlet Başkanı bu gereği öne sürerken, özellikle, İngiltere hükûmetini Ruslarla bir deniz anlaşması yapmaya sürüklemek istemekteydi.

Sazonov bu sorunu, daha 1912 yılında İngiltere'ye yaptığı gezide, Balmoral şatosundaki müzakereler sırasında atmıştı ortaya. Ve şimdi, Poincaré'nin isteği üzerine, iki yıl önceki önerisini yeniliyordu. Sorunu müzakereye hazır olduğunu bildirdi Grey. Bunun üzerine iki hükûmet arasında müzakere açılması gecikmeyecekti.

Ama işin meydana çıkması da gecikmeyecekti: Çünkü Rusya'nın Londra Büyükelçiliğinde bir ajanı olan Almanlar hemen öğrenmişlerdi durumu ve Berlin basını, sansasyonel manşetlerle, Büyük Britanya hükûmetine ateş püskürmeye koyulmuştu.

Rusların tedbirsizliğine pek sinirlenen İngilizler müzakereleri kestiler hemen. 11 Haziran günü de Grey, Parlamentoda söz alarak, Ruslarla anlaşma müzakereleri yapıldığını kesin bir dille yalanlayacaktı.

4. ALMAN EMPERYALİZMİNİN SAVAŞ KARARI

Alman Diplomasisinin Durum Değerlendirmesi

Birbirine düşman iki bloğun ikisi de, Üçlü İttifak gibi Üç1ü İtilaf da, emperyalist bir politika gütmekte ve bir saldırı savaşı hazırlamaktaydılar. İşte bundan dolayı denilebilir ki, 1914-1918 savaşında, "suçlular, bütün ülkelerin emperyalistleridir."(142) Ama fiiliyatta, 1914 yılı yazında, savaşı başlatan Almanya olmuştur.

Gerçekten de unutulmamalıdır ki Almanya, bütün emperyalist devletler içinde

en saldırgan olanıdır: En çabuk o silahlanmış ve savaşa, bütün öteki emperyalist devletlerden daha iyi ve daha hızla hazır hâle gelmeyi o başarmıştır.

Karadaki askerî hazırlık bakımından Almanya'nın, uzun süreden beri hazırlanmakta olan ve dünyanın yeni bir bölüşümüne yönelik bu savaşa, bir an önce girmesinde yarar vardı. Alman emperyalistlerinin görüşü, Alman Dışişleri Bakanı Jagow tarafından, 1914 yılı Temmuz ayında, hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde açıklanmıştır. Almanya'nın Londra Büyükelçisine aynen şunları yazıyordu Dışişleri Bakanı Jagow:

"Özetle, Rusya şimdiki hâlde savaşa hazır değil. Fransa ile İngiltere de şu anda savaşmak istemeyeceklerdir. Yetkililerin fikrine göre, Rusya birkaç yıl içinde savaşa hazır duruma gelecektir. Ve o zaman da asker sayısının üstünlüğüyle bizi rahatça ezebilir. Çünkü bu birkaç yıl içinde Rusya, Baltık donanmasını ve stratejik demiryollarını da yapmış olacaktır. Oysa bizim grubumuz her geçen gün biraz daha güçsüz düşmektedir."(143)

Son sözleriyle Jagow, gittikçe biraz daha çözülme durumuna düşen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na telmihte bulunmaktadır.

Alman Dışişleri bakanı şöyle devam ediyordu talimatına:

"Rusya da bu durumun böyle olduğunun farkında elbet ve işte bunun içindir ki, her ne pahasına olursa olsun birkaç yıl daha vakit kazanmak istiyor. Yeğeniniz Benkendorf'un şu sırada katiyen bize karşı savaşmak istemediklerini ileri sürdüğünü yazıyordunuz bana; kendisine kesinlikle inanmaktayım."(144)

1914 yılında dünya savaşını başlatanın, doğrudan doğruya, Almanya olduğunu şu talimatta Alman Dışişleri bakanının ispatladığı kadar apaçık bir şekilde ispatlamak zordur.

Demek ki, 1914 yılı Haziran ayı sonlarında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tahtının varisi öldürüldüğü vakit, patlak veren yeni Avusturya-Sırbistan çatışması karşısında Alman diplomasisinin tavrını belirleyen, askerî plandaki düşünce ve kaygılar olmuştur.

Saraybosna Suikastı

Sırbistan'da Güney Slavlarının birleşmesini ve bir "Büyük Sırbistan"ın kurulmasını amaç edinmiş bir dizi milliyetçi organizasyon bulunmaktaydı. Bu arada, üyelerinin çoğunluğu Sırp subaylarından oluşan "Kara El" adlı bir gizli örgüt de vardı. Örgütün belli başlı amacı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliği altında yaşayan Sırpları özgürlüklerine kavuşturmaktı.

En katı ve kesin kuralları gözeten bir örgüttü "Kara El": Örgüt üyelerinin adlarını sadece merkez komitesi biliyordu ve üyeler birbirlerini tanımıyorlardı bile. Her üye, örgüte yeni bir üye getirmek zorundaydı ve getirdiği üye ihanet ettiği takdirde, her ikisinin de cezası ölümdü.

"Kara El" örgütünün başında, Albay Dragutin Dmitriyeviç bulunmaktaydı. Savaş adı "Apis" olan Albay Dmitriyeviç, aynı zamanda Sırp karşı casusluk örgütünün de şefiydi. Ve o sırada Sırbistan'da iktidarı elinde tutan Paşiç hükûmeti, Albay Dmitriyeviç'ten bir hayli çekinmekteydi.

Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph son yıllarını yaşıyordu artık. Ve Hükümdar yaşlandıkça, tahtın resmî varisi olan yeğeni Franz-Ferdinand, İmparatorluğun siyasal hayatında gittikçe biraz daha büyük bir etki kazanmaktaydı.

Grandük Franz Ferdinand, Sırbistan'a karşı kesin savaş isteyen ve bu savaşı da etkin şekilde hazırlayan militarist grubun önderiydi aynı zamanda. İşte Grandükün bu tasarılarını öğrenen "Kara El", taht varisini öldürmek amacıyla bir komplo düzenleyecektir.

Böyle bir suikast hazırlığı, Sırp hükûmetinin kulağına gelmekte gecikmemişti. Ve hükûmet böyle bir komployu katiyen onaylamıyordu. Rus ordusunun yeniden örgütlenme programının henüz tamamlanmadığı ve Sırp ordusunun Balkan savaşları boyunca almış olduğu yaraların da henüz kabuk bağlamadığı bir sırada bu tür bir suikast girişiminin, başarıya ulaşsın ulaşmasın, onarılması olanaksız sonuçlar doğurabileceğinden korkuyordu Sırp hükûmeti. Ama ne yazık ki "Kara El"e söz geçirebilecek güçte değildi.

Nitekim 28 Haziran 1914 günü Franz Ferdinand, Avusturya-Macaristan ordusunun manevralarını izlemek üzere geldiği, nüfusunun çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu Bosna ilinin Saraybosna kentinde öldürülecektir.

Viyana'da Kararsızlık

Grandükün öldürülüşünün ertesi günü Viyana, sözcüğün tam anlamıyla, ne yapacağını kestiremeyecek kadar şaşkınlık içindeydi.

Genelkurmay Başkanı Conrad von Hötzendorf, Sırbistan'a hemen savaş açılmasını talep etmekteydi. Ve Dışişleri Bakanı Kont Berchtold, Genelkurmay başkanını destekliyordu. Ama Macaristan Başbakanı Kont Tisza, militaristlere karşı bir tutum içindeydi ve bu Macar devlet adamının da siyasal çevreler üzerinde büyük etkisi vardı.

Yaşlı İmparatorsa tereddüt ediyordu. Uzun hayatının engin deneyi bir tek şey öğretmişti ona: Ona göre en yüce siyasal bilgelik, büyük sorumluluk getiren kararlar almaktan, elden geldiğince sakınmaktı. Ve Franz-Joseph de o güne değin hep böyle davranmıştı.

Habsburg Monarşisinin iç istikrarsızlığı göz önüne alındığında kolayca anlaşılır hâle gelen bu tereddüt ve kararsızlık havası içinde, Avusturya-Macaristan yetkililerinin müttefiklerine akıl danışmalarından daha doğal ne olabilirdi? Nitekim Conrad von Hötzendorf bile Almanya'nın yardımı sağlanmaksızın, Avusturya'nın tek başına savaş açma riskini göze almaması gerektiğini kabul ediyordu.

Artık anlaşılmıştı ki bunalımın bu ilk aşamasında savaş ve barış sorunu, kaçınılmaz şekilde Berlin'de çözülecektir.

İmparator Franz Joseph Alman İmparatoru II.Wilhelm'e kişisel bir mektup göndermiştir. Bunun yanı sıra Avusturya-Macaristan hükûmeti de, Alman hükûmetine bir memorandumla başvurarak, kendi Balkan siyasetini açıklayacaktır. Bu iki belgeyi Berlin'e götürmekle görevli kişi ise, Kont Berchtold'un sekreteri Kont Goyos'tur.

Kişisel mektubunda Franz Joseph, Sırp hükûmetinin Saraybosna olayına katkıda bulunduğunu ispatlamanın olanak dışı bulunduğunu kabul ediyordu. Ama, diye devam ediyordu yaşlı İmparator, Sırp hükûmeti tarafından izlenen politikanın Güney Slavlarını birleştirmeye yöneldiği ve dolayısıyla da Habsburg hanedanının egemenliğine karşı çıktığı da şüphe götürmez. Ve Avusturya-Macaristan İmparatoru şu sonuca varıyordu:

"Bu durumda biz Sırbistan'ı, bir politika etkeni olarak, Balkanlar'dan elemek zorundayız."

İlk Avusturya-Sırbistan çatışması değildi bu. Son yıllar boyunca iki ülke arasında sayısız denebilecek kadar çok ve sık çatışma çıkmış ve hemen her seferinde barış, pamuk ipliğine bağlı kalmıştı. Evet ama o güne kadar da savaş tehlikesi daima püskürtülebilmişti: Bazen, askerî bakımdan hazırlıklı olmadığı için Rusya Sırbistan'ı ödün vermeye zorluyor; bazen de Almanya, zamanın elverişli olmadığı yargısıyla, müttefikini tutuyordu.

Oysa bu kez Alman hükûmeti, zamanın ve zeminin elverişli olduğu yargısındaydı.

Alman Hükûmetinin Kesin Tutumu

Berlin bir yandan biliyordu ki Rusya henüz savaşa hazırlıklı değildir; ama aynı Berlin öte yandan biliyordu ki bu hazırlıksızlık uzun sürmeyecektir.

"Savaşı öngörerek var gücüyle silahlanmakta olan Rusya, şimdilik bu savaşı arzulamamakta ya da daha doğrusu, kendisini henüz yeterince hazır duymadığı için arzulamaz görünmektedir."

Yukarıdaki cümle Avusturya'nın Berlin büyükelçisi Kont Segueni'nin bir raporundan aktarılmadır. Ve şöyle devam ediyor Büyükelçi bu raporunda:

"Eğer Rusya bugün, Balkanlar'da yürüttüğü politikanın en temel desteği durumundaki Sırbistan'ı etkin bir biçimde savunmuyorsa, bu, askerî bakımdan henüz hazır değil ve henüz, birkaç yıl sonra olacağı kadar güçlü değil demektir.

Rusların büyük askerî hazırlık programı, 1917 yılında tamamlanacaktı. Bu durumda Alman askerî çevrelerinin ve onların dümen suyundaki Alman diplomasisinin hesabı şuydu:

Rusya bugün Avusturya-Sırbistan çatışmasına müdahale etmediği takdirde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'ı rahatça silebilirdi haritadan. Ki bu da, Almanya-Avusturya bloğu bakımından hiç de küçümsenecek bir kazanç sayılmazdı. Ama eğer Rusya her şeye rağmen savaşa girmeye karar verecek olursa, o zaman büyük savaş patlayacaktı elbette; ama bu büyük savaş, Almanya ve müttefikleri bakımından en elverişli koşullar içinde patlayacaktı. Öyle ki, her geçen gün biraz daha az elverişli olmaktaydı bu koşullar.

Nitekim Saksonya'nın Berlin'deki askerî ataşesi de, 2 Temmuz 1914 günü Dresden'e yolladığı raporda, Berlin'de savaş hazırlıklarının birdenbire yoğunlaştığına dikkati çekerek, şöyle diyordu:

"Sanıyorum ki Alman Genelkurmayı, savaşın hemen patlamasını canı gönülden arzulamaktadır."

Alman askerî organlarının ve diplomasisinin tavrını Lenin, 1914 yılı sonbaharında, çok açık bir biçimde şöyle tanımlıyordu:

"Alman burjuvazisi, Almanya'nın sadece ve sadece bir savunma savaşı yaptığına dair ortaya masallar yayadursun, aslında kendi açısından savaş için en uygun anı seçmektedir. Savaş tekniğinin en son buluş ve yeniliklerinden yararlanmış bulunmaktadır Almanya bugün; oysa Fransa ile Rusya, bu yeni silahları, daha henüz, hazırlamaya girişmişlerdir." (145)

Potsdam Görüşmeleri

5 Temmuz günü Alman İmparatoru II.Wilhelm, Potsdam'daki sarayında kabul ettiği Avusturya büyükelçisi Segueni'ye son derece kesin ve apaçık bir cevap vermişti:

"(Sırbistan'a karşı) harekete geçmeyi geciktirmeyiniz."

Raporunda İmparatorun bu sözlerini aktardıktan sonra şu yorumda bulunuyordu Segueni:

"Rusya'nın tavrı her durumda düşmanca olacaktır; ama o (yani Kayzer), buna öteden beri hazır. Hatta çatışma Avusturya ile Rusya arasında bir savaşa yol açığı takdirde, Almanya'nın her zamanki müttefik sadakatiyle bizim yanımızda yer alacağından emin olabiliriz." (146)

Segueni ile Goyos, Şansölye Bethmann ve Alman Dışişleri Bakan yardımcısı Zimmermann'la da görüşmeler yaptılar. Bethmann, Avusturyalılara, Sırbistan'la başlayan çatışmayı kastederek şöyle demişti:

"Avusturya, Almanya'nın müttefik ve dost sıfatıyla kendisiyle birlikte olacağına kesinlikle güvenebilir ve güvenmelidir." (147)

Böylece Almanya İmparatoru II.Wilhelm, Viyana'daki militaristlerin zaferini sağlamaktaydı. Dünya Savaşı'na doğru kesin adım atılmış oluyordu.

Sırbistan'a karşı saldırı planını onayladıktan sonra İmparator II.Wilhelm, kara ve deniz kuvvetlerinin kumandanlarıyla yüksek rütbeli temsilcilerini Potsdam'a çağırarak, savaşın her an patlak verebileceğini bildirdi. Kendisine, her şeyin hazır olduğu cevabını verdiler.

Ordugâh Generali (148) şöyle yazmakta:

"Bu toplantıdan sonra bana yapacak hiçbir iş kalmamıştı. Seferberlik planı, 31 Mart 1914 gününden beri tamamlanmış olarak beklemekteydi. Ordu hazırdı."

Bu satırları yazan General böbürlenmemekte, doğruyu söylemekteydi: 1914 yılı yazında Almanya tarafından alınmış bulunan askerî tedbirler, Rusya ile Fransa'nın hazırlıklarını kat be kat aşıyordu.

Bu üstünlüğün belli başlı nedenleriyle kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Askeri seferber etme çabukluğu.
2. Demiryollarının işleyişindeki şaşmazlık.
3. Geniş bir subay kadrosu.
4. Yedek kuvvetlerin kolayca silah altına alınabilmesini sağlayan bir hazırlılık.
5. Ordudaki topçu sınıfının ve özellikle de ağır dağ topçularının bolluğu.

Dönülmez Karara Doğru

Potsdam görüşmelerinden sonra Alman diplomasisi, birtakım kaba saba ve ilkel kamuflaj tedbirlerine baş vurmuştur: Örneğin, önde gelen siyasal yöneticiler, uluslararası durumda hiçbir olağanüstülük yokmuşçasına. izin almış ya da durup dururken hastalanmışlardır. Yarı resmî basına, Avusturya-Sırbistan ilişkilerine değin haberlerin "alabildiğine ılımlı", bir dille aktarılması konusunda talimat verilmiştir.

Gerçekten de 1914 yılı Temmuz ayında Alman Dışişleri bakanlığı tarafından Norddeutsche Allgemeine Zeitung gazetesine gönderilen talimatın muhtevası buydu örneğin. Ve Almanya Dışişleri Bakanı Jagow, bu talimat hakkında şunları yazmaktaydı:

"Devletin yarı resmî organı, silah başı borusunu vaktinden önce çalamaz."

Berlin'in cevabı alındıktan sonra, 7 Temmuz 1914 günü Viyana'da Bakanlar kurulu toplanmıştır. Bu toplantının tutanağında şu cümleler var:

"Macaristan hükûmet Başkanı dışında toplantıya katılan bütün üyeler, salt diplomatik alanda elde edilecek bir başarının, Sırbistan'ın kesinlikle zelil hâle düşmesini sağlasa bile, değersiz kalacağı kanısındadırlar. Nitekim işte bundan dolayı da şöyle bir zorunluluk çıkıyor ortaya: Sırbistan'dan öylesine köklü taleplerde bulunmalıyız ki, bunların reddedileceğinden daha şimdiden emin olalım. Ve bu talepler reddedildiği vakit de, askerî müdahale aracılığıyla, köklü bir çözüm elde edebilelim"(149)

Ama gene de hemen harekete geçilmemiştir. Çünkü Kont Tisza karşı çıktığı sürece, savaşa girmek olanaksız kalmaktadır. Gerçekten de, Monarşiyi oluşturan iki taraftan birinin hükûmet Başkanı evet demedikçe savaş açılamazdı.

Kont Tisza'nın tavrı ise bir korkuyla açıklanabilirdi ancak: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu savaşta zaferi kazandığı takdirde Güney Slavlarının topraklarını ister istemez ilhak edecekti; bu durumda da bugünkü ikili Avusturya-Macaristan Monarşisi, Avusturya-Macaristan-Sırbistan şeklinde bir üçlü Monarşiye dönüşecekti kaçınılmaz biçimde; böyle bir dönüşüm sonucunda ise, Macaristan'ın İmparatorluk içinde oynadığı rol elbette küçülecekti. Savaşta yenik düştükleri takdirde ise Habsburg Monarşisinin bir daha toparlanamamak üzere devrilmesinden korkuyordu.

Savaş yanlıları bin bir zorlukla fikir değiştirtebilmişlerdir Kont Tisza'ya. Öyle ki Macaristan Başbakanının onayı alındığında takvimler Temmuz ayının ortasını göstermektedir.

Bu ertelemeler Berlin'de hoşnutsuzluk yaratmaktaydı. Avusturya-Macaristan hükûmetinin son anda caymasından korkan Alman diplomasisi, sürekli olarak hemen eyleme geçmeye kışkırtıyordu Viyana'yı. İşin "uzayıp gittiği" düşüncesindeydi II.Wilhelm. Viyana'daki Alman Büyükelçisinden gelen ve Kont Berchtold'ün Sırbistan'dan neler talep etmeleri gerektiğini bir türlü kestiremediğini bildiren bir raporunun kıyısına, şu kısa ama anlamlı cümleyi yazmıştı Almanya İmparatoru:

"Sancağı temizleyin: Ardından hemen çatışma gelecektir."(150)

Berlin diplomasisi Viyanalı meslektaşlarına işte bu öğütleri vermekteydi sürekli olarak.

Avusturya-Macaristan hükûmeti, Sırbistan'a karşı nasıl harekete geçilmesi gerektiği sorununu tartışırken, Üçlü İttifak Devletleri'nin diplomatları da boş durmuyorlardı. Bu arada özellikle İngiliz diplomasisi alabildiğine karmaşık bir etkinlik içindeydi.

5. GREY DİPLOMASİSİ

Grey Kişiliği ve Amacı

1905 yılının sonundan 1916 yılının Aralık ayına değin Büyük Britanya İmparatorluğu Dışişleri bakanlığı görevini, Sir Edward Grey yürütmüştür. Tarihçiler bu kusursuz görünüşlü, alabildiğine iyi yetişmiş, sınırsız nazik, daima sakin ve ihtiyatlı adamın ardına gizlenen gerçek kişiliğin nasıl olduğu konusunda uzun tartışmalara girişmişlerdir.

Çok konuşmazdı Sir Edward. Konuştuğu zaman da, söylediklerini oldukça bulanık bir şekilde dile getirme yolunu seçerdi çoğunlukla. Öyle ki muhatapları, Foreign Office'in başındaki bu ünlü Bakanın sözlerini nasıl anlamak gerektiği konusunda tereddüde düşerlerdi: Ya ciddi bir imayı içeren, ya da hiç bir anlam taşımayan, yani Sir Edward Grey'in asıl fikirlerini gizlemek için, gelişigüzel harcadığı sözlerdi bunlar.

Bazı modern tarihçiler, İngiltere'nin bu ünlü Dışişleri bakanını, Büyük Britanya'yı ve bütün dünyayı ufukta beliren korkunç savaştan esirgemek amacıyla rakibi Almanya'yı kışkırtmamaya çaba gösteren bir adam olarak sunmaktadırlar. Oysa olaylar, Grey politikasına farklı bir görünüm kazandırıyor.

Büyük Britanya Dışişleri bakanı, baştan sona haberliydi durumdan: Gerçekten de Grey, Saraybosna suikastını önceden haber almış olduğu gibi suikasttan sonra bu olayın Avusturya hükûmeti tarafından Sırbistan'a karşı bir saldırı gerekçesi olarak kullanılacağını ve Avusturya-Macaristan hükûmetinin de bu yolda Almanya tarafından teşvik edileceğini de seziyordu.

Ayrıca Grey çok geçmeden öğrenmişti ki Rusya, Avusturya-Almanya bloğu karşısında, bir kez daha gerilemeye hiçbir şekilde niyetli değildir.

Barışı kurtarmak isteyen İngiliz Dışişleri bakanı bu durumda nasıl davranmalıydı? Bu sorunun en doğru cevabını Grey, istemiş olsa, doğrudan doğruya kendi pratik deneyinde bulabilirdi.

Gerçekten de 1911 yılında Agadir bunalımının yaşandığı günlerde savaş tehdidi Avrupa'nın üzerinde asılı dururken, İngiliz hükûmeti ilkin Maliye Bakanı Lloyd George'un ağzından aleni olarak, sonra da doğrudan doğruya Grey tarafından diplomatik olarak Almanya'yı uyarmış ve bir savaş hâlinde Fransa'nın yanında yer alacağını açıkça bildirmişti. Bunun üzerine Almanya gerilemek zorunda kaldı.

1912 yılı sonunda da tastamam aynı durum yaşandı: Savaş patladığı takdirde Büyük Britanya'nın tarafsız kalmayacağını ilan eden İngiliz bildirisi, Almanya

üzerinde o saat etkisini gösterecek ve Berlin, müttefiki Avusturya-Macaristan'ın taşkın fetih arzularını yatıştıracaktı.

Bu iki deney, gerçekten barışı kurtarmak isteyen bir adamın nasıl davranması gerektiğini açıkça göstermektedir. Bunun için İngiliz Dışişleri bakanının, Almanya tarafından beslenen bir hayali, Avrupa savaşı patladığı takdirde İngiltere'nin tarafsız kalacağı hayalini kesin bir cümleyle yıkması yeterliydi. 1913-1914 yılları boyunca İngiliz diplomasisinin, Berlin'deki, İngiltere'nin savaş dışı kalacağı umudunu durmadan körüklemiş olduğu düşünülürse, böyle bir açıklama büsbütün zorunluluk kazanmaktaydı.

Oysa Edward Grey'in tavrı ne olmuştur? 29 Haziran 1914 günü İngiltere Dışişleri bakanı Parlamentoda yaptığı konuşmada, Franz Joseph'in uğradığı felaketten ötürü üzüntü duyduğunu resmen açıklamıştır. Diyelim ki bu bir diplomatik nezaket gösterisiydi. Ama hemen sonra, Saraybosna suikastını izleyen ilk günler boyunca da hemen hemen hiçbir girişimde bulunmamıştır Grey; sadece bilgi toplamakla yetinmiştir.

İngiliz-Alman Görüşmeleri

6 Temmuz 1914 günü, yani Alman İmparatoru II.Wilhelm'in, Avusturya'nın Berlin Büyükelçisini Potsdam'da kabul ettiği günün ertesi günü, Grey, Almanya'nın Londra büyükelçisi Prens Lichnovski'yle bir görüşme yapıyordu.

Bu görüşmede Büyükelçi, İmparator Wilhelm'in İngiliz filosunun Kiel Limanı'na yapmış olduğu ziyaretten büyük bir mutluluk duyduğunu bildirdi önce. Birkaç dakikalık havadan sudan bir konuşmadan sonra Lichnovski, gelişmekte olan uluslararası çatışmada İngiltere'nin nasıl bir tavır takınacağı konusunda Grey'i yoklamaya koyuldu. Bu konuya ilişkin olarak, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a karşı harekete geçme niyetinde olduğunu bildirdi Büyükelçi. Bunun üzerine Grey sordu:

– Umarım ki herhangi bir toprak ilhakını herhâlde akıllarından geçirmemektedirler?

Lichnovski, Avusturya-Macaristan hükûmetinin kesinlikle böyle bir niyet beslemediği konusunda İngiliz Dışişleri bakanına güvence verdikten sonra, oldukça samimi bir şekilde Almanya'nın durumunu açıklamaya koyuldu:

Avusturya-Macaristan'a yardımı reddettiği takdirde Almanya, bu müttefikiyle dostluğunu zedelemiş olacaktır. Almanya, Avusturya-Macaristan'ı desteklediği takdirde ise Rusya ile ciddi bir çatışma olasılığı belirmektedir.

Ve Büyükelçi, özellikle şu konuda kuşku duyduğunu söylemekteydi: Eğer şu anda İngiltere ile Rusya arasında bir deniz anlaşmasını amaçlayan müzakereler yapılmakta ise bu durum Rusya'ya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı harekete geçmek için gerekli cesareti verebilirdi.

Bunun üzerine Grey, Prens Lichnovski'ye, Rusya'nın barışçıl niyetleri hakkında güvence verdikten sonra ekliyordu:

-Ama eğer her şeye rağmen karmaşık bir durum ortaya çıkarsa, fırtınayı önlemek için elimden geleni yapacağımdan, sanırım siz de benim kadar eminsinizdir.

Görüşmenin sonuna doğru Lichnovski, sözü Fransa'ya getirip bu ülkenin yıkılmasına İngiltere'nin seyirci kalamayacağını bildiklerini ve bunu da anlayışla karşıladıklarını belirtmesi üzerine de Grey, Büyükelçinin sözlerini bir baş hareketiyle onaylamakla yetindi ve daha ileri gitmedi. (151)

İki gün sonra, yani 8 Temmuz 1914 günü İngiltere Dışişleri bakanı Rusya'nın Londra Büyükelçisi Benkendorf'u kabul ediyordu. Grey bu görüşmede Büyükelçiye, durumun ciddiliğinden söz edecektir. Benkendorf, daha az karanlık bir uluslararası tablo çizmeye girişince de, ardı ardına itirazlar sıralamıştır Bakan: Bir Avusturya saldırısının olasılığı üzerinde ısrarla durmuş ve Almanya'nın Rusya'ya karşı tamamen düşmanlık duyguları beslediğini, altını çizerek belirtmiştir.

9 Temmuz günü Grey, Prens Lichnovski ile yeni bir görüşme yapmaktaydı. Grandük Franz Ferdinand'ın öldürülüşünden bu yana Alman Büyükelçisiyle yaptığı ikinci görüşmeydi bu.

İngiliz Dışişleri bakanı bu ikinci görüşmede de Rusya'nın barışçıl niyetlerinden söz ettikten sonra, Fransa ve Rusya'ya hiçbir ittifak yükümüyle bağlı bulunmayan İngiltere'nin hareket özgürlüğünü koruduğu hakkında Büyükelçiye güvence verecektir. Bunun üzerine Lichnovski, bir Avusturya-Sırbistan savaşı patladığı takdirde İngiltere'nin, Rusya üzerinde yatıştırıcı bir telkinde bulunup bulunamayacağını öğrenmek istemiştir. İngiliz Dışişleri bakanının cevabını kendi kaleminden okuyalım:

"Şu cevabı verdim kendisine: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a karşı almayı tasarladığı tedbirler belirli sınırları aşmadığı takdirde, hiç şüphe yok ki Petersburg'un hoşgörülü kalmasını sağlamak kolaylaşabilir. Bununla birlikte Avusturya, belirli sınırları hiçbir şekilde aşmamak zorundadır. Aksi takdirde Slavlara beslediği sempati Rusya'yı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bir çeşit ültimatom vermeye zorlayabilir." (152)

Görüşmenin sonunda Grey, "büyük devletler arasında bir savaş çıkmasını önlemek için elinden geleni", yapacağına dair yeniden güvence vermiştir. (153)

İngiliz-Rus Görüşmeleri

İlginç bir nokta herhâlde gözlerden kaçmamaktadır: Benkendorf'la yaptığı görüşmelerde karamsar bir ton benimsemesine karşılık İngiltere Dışişleri bakanı, aynı günler içinde, Lichnovski ile yaptığı konuşmalarda açıktan açığa iyimser görünmekteydi. Nitekim Büyükelçi, şunları yazmaktaydı bu konuda Berlin'e:

"Güven doluydu Grey ve bana uluslararası durumu karamsar bir açıdan görmek için ortada hiçbir neden bulunmadığını en açık seçik terimlerle bildirdi. (154)

Ve aynı Grey, daha bir gün önce Rusya'nın Londra Büyükelçisine şöyle diyordu:

-Viyana'dan aldığım haberler hiç hoşuma gitmiyor. (155)

Benkendorf, bu görüşme hakkında Petersburg'a yolladığı raporda şöyle devam ediyor:

"Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu suikasttan yararlanmak isterse, Rus kamuoyunun bu durum karşısında kayıtsız kalamayacağı cevabını verdim kendi-

sine. Bunun üzerine Grey: "İşte bunun için durum bana son derece ciddi gözüküyor." dedi. (156)

Ve Benkendorf, şu sonuca vararak sona erdiriyordu raporunu:

"İngiliz Dışişleri bakanının Berlin'in niyetleri hakkındaki, çeşitli ve çok sayıda bilgiye dayanan izlenimleri de pek iç açıcı görünmemektedir." (157)

Bir ikinci ilginç nokta da, Grey'in sürekli ve ısrarlı bir şekilde Petersburg'u uyarmasına karşılık, Berlin'e hiçbir ihtarda bulunmayışıdır.

Özet olarak şunu rahatça söyleyebiliriz: Savaşa doğru açıkça yöneldiklerini gördüğü hâlde, Alman emperyalistlerini frenlemek için hiçbir şey yapmamıştır Grey. Peki ama neden? Gerçekten de 1911 ve 1912 yıllarında olumlu sonuç vermiş olan girişimlerini neden tekrarlamadı İngiliz devlet adamı? Belki de kabinedeki "barışçı" kanadın, Almanya'ya tehdit savruldu diye yaygarayı koparmasından çekiniyordu, kim bilir? Evet, Grey'i Berlin'i uyarmaktan alıkoyan, gerçekten belki de bu tür kaygılardı. Ama şurası da bir gerçektir ki, gerekçeleri ne olursa olsun, İngiltere Dışişleri bakanı tarafından takınılan tavır barışın korunmasını sağlamaktan alabildiğine uzak kalmıştır. Tam tersine, Alman saldırganlarına cesaret veren belli başlı nedenlerden biri de Grey'in politikası olmuştur.

Kaldı ki İngiltere açısından, o sırada patlak verecek bir savaş, barıştan daha elverişli olacaktı. Kabinede Deniz bakanlığı birinci Lordu olarak yer alan Churchill, şöyle yazıyordu nitekim:

"Son üç yıl boyunca hiçbir zaman bugünkü kadar iyi hazırlanmış durumda değildik." (158)

Her durumda İngiltere o sırada Almanya'dan, deniz kuvvetleri açısından alabildiğine üstün durumda bulunmaktaydı.

İkircikli Bir Tutum

Avusturya Sırbistan'a ültimatom vermeden kısa süre önce Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Viyana üzerinde baskı yapmak için ortaklaşa bir girişimde bulunmalarını önermiş, ama bu öneri Grey tarafından reddedilmişti.

23 Temmuz günü yani Avusturya-Macaristan ültimatomunun Sırbistan'a verildiği gün İngiliz Dışişleri bakanı bunalımın başlangıcından beri ilk kez olarak Avusturya Büyükelçisiyle bir görüşme yapmıştır.

Avusturya hükûmeti tarafından Sırbistan'a verilen ültimatomun nasıl kışkırtıcı bir nitelik taşıdığı Londra'da gayet iyi bilinmekteydi. Nitekim, verilişinden bir gün önce, 22 Temmuz tarihli *Times* aşağı yukarı eksiksiz olarak yayınlamış bulunmaktaydı ültimatomun muhtevasını. Ve söz konusu muhtevayı Grey, en az, Times gazetesinin haber alma servisi kadar biliyordu herhâlde.

Kaldı ki Avusturya notasının belli başlı maddelerini büyükelçi Mensdorf, Grey'e, açıklamış bulunmaktaydı. Bununla birlikte Kont Mensdorf'la yaptığı bu ilk görüşme sırasında İngiltere Dışişleri bakanı, cevap için Sırbistan'a çok kısa bir süre tanınmasından dolayı üzüntü duyduğunu bildirmekle yetinecek ve belgenin

bütününü gözleriyle görmedikçe, ültimatom hakkında köklü bir tartışmaya giremeyeceğini söyleyecektir.

Daha sonra Grey, uzun uzun, savaşın dört büyük devletin ticaretine vereceği zararlar üzerinde durmuştur. Ve dört büyüklerden kimleri kastettiği bellidir İngiliz Dışişleri bakanının: Rusya, Avusturya, Fransa ve Almanya. Buna karşılık Grey, Büyükelçinin bütün yoklamalarına rağmen, *beşinci* "büyük" İngiltere'nin savaşa katılma olasılığı konusunda en ufak bir şey söylememiştir.

Nitekim büyükelçi Mensdorf, bu görüşme hakkında Viyana'ya yolladığı raporu şöyle bitirtmektedir:

"Her zamanki gibi, soğukkanlı ve nesneldi. Tavrı, bize karşı belli bir sempati beslediği söylenebilecek kadar, dostçaydı."(l59)

Bu "dostça" tavrı, bir çeşit "saldırıya teşvik" olarak da yorumlayanlar, pek mi yanılırlar acaba?

ONALTINCI BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞLIYOR

1. ÜLTİMATOM VE İLK TEPKİLER

Ültimatomun Verilişi

Grandükün öldürülüşünü izleyen ilk günlerde Petersburg'da huzurlu bir sakinlik hüküm sürmüştür. Rus diplomasi mekanizması alışılmış işleyişiyle ilerlemektedir hep. Rusya'nın Viyana Büyükelçisi rahatlatıcı haberler yollamıştır başkente ve Dışişleri bakanlığı, örneğin Osmanlı gümrük tarifelerinin %4 oranında yükseltilmesi, Osmanlı da Düyun-u Umumiye içinde Rusya'nın da bir temsilci bulundurması, Moğolistan için bir istikraz gibi sorunlarla uğraşmaktadır.

Petersburg'a ilk alarm işaretini veren, Londra büyükelçisi Benkendorf olmuştur. Bunu, Rus başkentindeki İtalyan Büyükelçisinin uyarısı izleyecektir: Gerçekten de İtalya'nın Rusya Büyükelçisi, hükûmetinden aldığı talimat gereğince, müttefikleri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tehdit edici bir tavra büründüğü konusunda Petersburg'u uyarmaktadır.

20 Temmuz 1914 günü Fransa Devlet Başkanı Poincaré resmî bir ziyaret için Rusya'ya gelmişti. Almanya ile bir savaş hâlinde Fransa'nın Rusya'ya karşı müttefik yükümlülüklerini eksiksiz yerine getireceği hususunda Petersburg hükûmetine güvence verdi Poincaré. Ve Rusya bu kez, daha önce 1909, 1912 ve 1913 yıllarında yapmış olduğu gibi, savaş tehdidi karşısında gerileyip ödün vermedi.

Bu arada Viyana, ültimatomun, Sırp hükûmetine verilmesini Fransız Cumhurbaşkanının Rusya dönüşüne ertelemiş bulunuyordu: Avusturya-Macaristan diplomasisi, Poincaré'nin kişisel etkisi olmazsa Çar ve hükûmetinin ültimatomu daha kolay sindirebileceklerini ve belki de Avusturya'nın Sırbistan'ı işgaline bile göz yumabileceklerini hesaplamıştı.

Nitekim Fransız devlet Başkanı Petersburg'dan ayrılır ayrılmaz Viyana hükûmeti de Belgrat'taki Büyükelçisine ültimatomu, cevap için sadece kırk sekiz saat süre tanıyarak, Sırp hükûmetine vermesini emrediyordu.

Ültimatomun Muhtevası

Sırp hükûmetinin, 1909 yılında Bosna'nın ilhakı sırasında kabullendiği yükümlülüklere aykırı olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşman akımlara

ve hatta terör hareketlerine karşı gösterdiği hoşgörüye imalarla başlayan ültimatom şöyle devam ediyordu:

"28 haziran suikastına ilişkin tanıklıklardan ve suikast suçlularının itiraflarından anlaşılmaktadır ki Saraybosna cinayeti Belgrat'ta düzenlenmiştir; caniler tarafından kullanılan silahlar ve patlayıcı maddeler, kendilerine Sırp subay ve memurları tarafından sağlanıp verilmiştir ve en son olarak da bu silahlı haydutların Bosna'ya geçişi sınırdaki Sırp kuvvetleri Kumandanlığınca tertiplenmiş ve olanaklı kılınmıştır. Dolayısıyla Avusturya-Macaristan hükûmeti, Sırp hükûmetinden ilkin Avusturya'ya düşmanca nitelik taşıyan her türlü hareket ve propagandanın alenen ve resmen kınanmasını ve ayrıca da Kralın bu konuda orduya bir günlük emir yayınlamasını talep etmektedir."

Bunu, çok daha somut karakterli on talep izlemekteydi. Bu talepler arasında belli başlı olarak şunlar yer almaktaydı:

1. Sırp basınında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşmanca karakterli her türlü propaganda yayınının yasaklanması.

2. Sırbistan sınırları içinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşmanca etkinlikte bulunan gizli ya da değil bütün örgüt, kuruluş ve derneklerin kapatılması.

3. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı propaganda ve etkinlik yapan ve listeleri Avusturya-Macaristan hükûmeti tarafından verilecek olan bütün subay, memur ve öğretmenlerin görevlerinden alınması.

4. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşmanca nitelik taşıyan her türlü propagandanın Sırbistan'daki okul müfredat programlarından çıkarılması.

5. Sırbistan toprakları üzerindeki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na düşman akımların bastırılması hareketine ve özellikle de Saraybosna cinayetinin kovuşturmasına Avusturya-Macaristan hükûmeti temsilcilerinin de katılması.

6. En son olarak da Saraybosna cinayeti faillerinin ve bunların yardakçı ve yardımcılarının en ağır cezalara çarptırılması.

Ayrıca ültimatom metni, öylesine bir dille kaleme alınmıştı ki hiç bir hükûmet, onursuzluğa boyun eğmedikçe, böyle bir notayı kabul edemezdi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Belgrat büyükelçisi Baron Guisl, notayı verirken, ültimatom tanınan süre içinde ve tamamen kabul edilmediği takdirde, pasaportunu isteyeceğini açıklamıştı Belgrat Dışişlerine.

Sırbistan hükûmetini, notayı alır almaz, Rusya'ya resmen başvurarak kendisini savunmasını istemiştir. Bu talebine gerekçe olarak Sırp hükûmeti, bir hükûmet için, böyle bir notayı kabul etmenin doğudan doğruya egemenlik hakkından vazgeçme anlamına geleceğini belirtiyordu.

Sırp Diplomasisinin Cevabı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan Arasındaki İlişkilerin Kopuşu

24 temmuz sabahı Sazonov, Çarskoye Selo'dan alelacele Petersburg'a çağrılmıştı. Başkente döndüğünde, Belgrat'tan gelmiş olan ve Avusturya-Macaristan

ültimatomunu içeren telgrafı verdiler kendisine. Ültimatom metnine göz gezdiren Rus Dışişleri bakanı, yanındakilere şöyle diyecektir:

– Avrupa savaşı başlıyor

Aynı gün Rus Bakanlar kurulu bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Sırp hükûmetine, kendisini kendi kuvvetleriyle koruyabilecek durumda değilse direnmemesini, bir bildiri yayınlayarak kaba kuvvet karşısında boyun eğmek zorunda kaldığını ve kaderini büyük devletlerin eline teslim ettiğini dünya kamuoyuna açıklamasını öğütleme kararı alınmıştır.

Toplantıda alınan ikinci bir karar da, "olayların akışı gerektirdiği takdirde" dört askerî bölgede seferberlik ilan edilmesidir.

Bakanlar kurulu toplantısından sonra Sazonov, Sırbistan'ın Petersburg Büyükelçisine, hükûmetinin, askerî kuvvetlerini Avusturya-Macaristan sınırından geri çekmesinin ve Viyana'ya son derece ılımlı bir cevap vermesinin uygun olacağını bildirmiştir. Buna karşılık Rus Dışişleri bakanı, Almanya'nın Petersburg Büyükelçisine son derece sert ve kararlı bir dille konuşmuştur. (160)

Sazonov'un böyle davranmaktaki amacı, Almanya'yı, Avusturya-Macaristan hükûmeti üzerine baskı yapmaya sürüklemekti. Ama aldanıyordu Rus diplomatı: Çünkü Berlin, artık sadece sınırlı bir Avusturya-Sırbistan savaşına değil, aynı zamanda Fransa ve Rusya'ya karşı bir savaşa da hazır bulunmaktaydı. Nitekim Alman İmparatoru II.Wilhelm, Avusturya ültimatomunun metnini tamamen onayladığını belirtmek üzere şöyle demişti yakınlarına:

– Doğrusu bravo! Viyana hükûmetinden bu enerjik edayı artık beklemiyorduk.

25 Temmuz günü Sırp hükûmetinin cevabını doğrudan doğruya Sırbistan başbakanı Paşiç getirmiştir Avusturya-Macaristan büyükelçisi Baron Guisl'e.

Sırp notası son derece diplomatik terimlerle kaleme alınmıştı: Viyana'nın kışkırtıcı taleplerini kesin olarak reddetmiyordu Sırbistan; Avusturya-Macaristan hükûmetinin ültimatomunun ilk dokuz notasını, bazı ihtiyat kayıtları koymakla birlikte, esas olarak kabul ediyordu Sırplar. Sadece bir notaya itiraz ediyordu Belgrat: Grandüke yapılan suikastın kovuşturmasına Avusturya-Macaristan temsilcilerinin de katılmasını istemiyordu. Bu redde gerekçe olarak da şu ibare yer almıştı cevabi notada:

"Sırp hükûmetinin böyle bir talebi kabul etmesi demek, Sırp anayasasının ve Sırp ceza kanununun doğrudan doğruya Sırp hükûmeti tarafından çiğnenmesi demektir."

Sırp notasına alelacele göz gezdiren Baron Guisl, Belgrat hükûmetinin bir notayı kabul etmediğini görür görmez pasaportlarını istemiştir. Avusturya-Macaristan elçiliği mensupları Belgrat'ı hemen o akşam terk etmişlerdir. Ve öğrenilmiştir ki Baron Guisl bir gün önce Sırp hükûmetine Avusturya ültimatomunu verirken, kendi elçilik görevlilerine de arşivleri ve öbür bagajları hazırlama emrini vermişti.

İngiliz Diplomasisinin Tutumundaki Belirsizlik Sürüyor

25 Temmuz 1914 günü Sazonov, "politikalarını onaylamadığını Avusturyalılara açık ve kesin bir şekilde" bildirmesini istiyordu Grey'den. Ve aynı gün, Rusya'nın Londra büyükelçisi Benkendorf'a yolladığı talimatta şunları yazmaktaydı:

"Elimizdeki bilgilere göre Avusturya-Macaristan hükûmeti, Belgrat'a ültimatom vermezden bir gün önce -ne yazık ki- İngiltere'nin bu notaya karşı çıkmayacağı kanısındaydı ve bu kanı da İngiliz hükûmetinin tutumundan ileri geliyordu; Avusturya-Macaristan hükûmetinin ültimatomu verme kararına yol açan nedenlerden biri de bu kanı oldu."

Bu arada Fransız hükûmeti de Londra'dan, Rus hükûmetinin talebi doğrultusunda, bir talepte bulunmuştur.

24 Temmuz günü Avusturya-Macaristan'ın Londra büyükelçisi Mensdorf ültimatomun bir kopyasını getirmişti Grey'e. Notanın metnini okuduktan sonra şöyle dedi İngiliz Dışişleri bakanı:

– Diplomasinin bugüne dek kaleme almış olduğu en korkunç belgeyi okumuş bulunuyorum. (161)

Yine aynı 24 Temmuz günü Almanya'nın Londra büyükelçisi Lichnovski'yi kabul eden Grey, iş Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasında yeni bir çatışma olarak kaldığı sürece durumun kendisini ilgilendirmeyeceğini bildiriyordu. Yalnız, diyordu Grey, Rusya'daki kamuoyu Petersburg hükûmetini, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı harekete geçmek zorunda bırakırsa, sorun İngiltere için de bambaşka bir şekil alacaktır.

Şöyle devam etmişti İngiliz Dışişleri bakanı:

– Avusturya-Macaristan hükûmeti Sırp topraklarını istila ettiği takdirde savaş, tehlike olmaktan çıkıp, bir kaçınılmazlık hâline girecektir. Dört büyük devlet arasında patlak verecek bir savaşın sonuçlarını önceden kestirmekse, olanak dışıdır.

Ve "dört" rakamını özellikle belirterek konuşmuştu Grey; "dört büyük devlet"ten kastı da Rusya, Avusturya-Macaristan, Almanya ve Fransa'ydı tabi.

Daha sonra da savaşın yol açacağı yoksulluk ve yıkımdan, devrimci patlamalardan ve dünya ticaretine vereceği zararlardan söz etmeye koyulmuştu İngiliz Dışişleri bakanı. Ve bütün bu konuşma boyunca, "beşinci" büyük devlet olan İngiltere'nin savaşa girme olasılığı hakkında bir tek sözcük çıkmamıştı ağzından. (162)

En son olarak da 26 Temmuz günü Büyük Britanya Kralı V. George, Alman İmparatorunun kardeşi Prusya Prensi Heinrich'le baş başa bir görüşme yapıyordu.

Bu önemli görüşmeyi, İmparator II.Wilhelm'e verdiği raporda, şöyle anlatmaktaydı Prens:

"Durumun son derece nazikleştiğinin farkında olduklarını bildiren Kral, gerek kendisinin ve gerekse hükûmetinin savaşı Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında sınırlı tutmak için ellerinden geleni yapacakları konusunda güvence verdi bana. Sonra da harfi harfine şu sözleri söyledi:

– Biz, savaşa sürüklenmemek ve tarafsız kalabilmek için gerekli bütün çabaları göstereceğiz.

Derin inancım odur ki, Kral ciddi olarak konuşmaktaydı. Ve gerçekten de sanırım, İngiltere hiç değilse başlangıçta tarafsız kalmak arzusundadır."

Raporunu, şu sonuca vararak bitirmekteydi Prens:

"Ama bu tarafsızlığın uzun zaman sürüp sürmeyeceği konusunda herhangi bir değerlendirme yapamam." (163)

Berlin, İngiltere'nin uzun bir süre tarafsız kalmasına ihtiyaç duymamaktaydı zaten. Alman diplomasisi, kendi Genelkurmayının planlarına dayanarak yapıyor-

du hesaplarını ve herkes bilmektedir ki o ünlü "Schleffen planı", Fransa'nın birkaç hafta içinde tam bir bozguna uğrayacağını öngörmekteydi. Dolayısıyla da Berlin, İngiltere'nin kısa süreli tarafsızlığını bile Alman emperyalizminin hedeflerine ulaşması için yeterli sayıyordu.

Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a Savaş Açışı

25 Temmuz günü Petersburg'a yolladığı raporda İngiltere'nin alacağı tavır hakkındaki izlenimlerini, Dışişleri bakanı Sazonov'a şöyle iletiyordu Benkendorf:

"İngiltere'nin savaşa askerî katkısı konusunda size herhangi bir kesin güvence verebilecek durumda değilim. Ama gözleyebildiğim kadarıyla ne Grey'de, ne Kralda ve ne de herhangi bir başka nüfuzlu kimsede İngiltere'nin bu savaşta tarafsız kalabileceğini ciddi şekilde göz önünde bulundurduklarını gösteren hiçbir belirti yoktur. Gözlemlerim beni, bunun tam tersi bir izlenime getirmiş bulunuyor." (164)

İngiliz diplomasisinin tavrı açıktı: Kendisi kesin yüküm altına girmiyor, ama Rusya ile Fransa'yı savaşa teşvik etmekten de geri durmuyordu.

Almanya'nın Londra büyükelçisi Prens Lichnovski aracılığıyla Berlin'e, Viyana'ya baskı yaparak Avusturya-Macaristan hükûmetini ılımlı bir tutum benimsemeye yöneltmesini, öğütlemekteydi Grey. Avusturya-Macaristan'ın, Sırbistan tarafından, ültimatoma verilecek cevapla yetinmesini ısrarla istemekteydi.

Ama Grey, Almanlara, İngiltere'nin kendileriyle savaşabileceğini açıkça söylememiştir. Şurası bir hakikattir ki 27 Temmuz günü Prens Lichnovski, bunun en sonunda böyle olacağını sezmiş bulunmaktaydı. (165) 28 Temmuz günü Lichnovski'nin Londra'dan yolladığı telgrafı okuyunca, Kayzerin de aynı duyguya kapılmış olması mümkündür. Ne var ki Grey'in daha kesin ve daha açık bir dille konuşması gerekmekteydi Alman hükûmetine. İngiliz Dışişleri bakanı böyle bir tavır takınmış olsa, belki de savaş kundakçılarının akıllarını başlarına toplamaları için son bir fırsat yaratmış olurdu.

Dört devletin, yani İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'nın, bunalımdan kurtulma çarelerini tartışmak üzere girişimde bulunmalarını önermekteydi Grey. Anılarında, Büyük Britanya Dışişleri bakanlığının, hangi gerekçelere dayanarak böyle davrandığını kendisi de açıklamaktadır. Grey, ortadaki durumu yuvarlak masa çevresinde tartışmanın barışı kurtarabileceğini varsaymaktaydı. Ve böyle başarılı bir sonucun alınması sağlanamadığı takdirde bile, önerdiği Konferansın İtilaf Devletleri'ne hiçbir zararı dokunmayacağını ileri sürüyordu.

Şöyle yazıyor:

"Almanların savaş hazırlıklarının Rusya ve Fransa'nınkilere oranla çok daha ilerlemiş durumda olduğunu biliyordum. Önerdiğim Konferans, durumu, o sırada apaçık bir şekilde avantajlı olan Almanya'nın aleyhine değiştirmek ve savaşa yeterince hazırlanabilmek için bu iki devlete gerekli zamanı sağlayabilirdi."(166)

İşin bu yanını en az Grey kadar iyi bilen Alman hükûmeti, İngiliz Dışişleri bakanının önerisini kesinlikle reddedecektir.

28 Temmuz 1914 günü Avusturya-Macaristan hükûmeti, Sırp hükûmetine telgrafla savaş ilan ediyor ve hemen ardından da eyleme geçiyordu. Bunun üzerine

Petersburg ve Paris, İngiliz hükûmetine baş vurarak tutumunu artık kesin olarak belirlemesi gerektiğini bildirdiler. 28 Temmuzu 29 Temmuza bağlayan gece Büyük Britanya donanması, Deniz kuvvetleri komutanlığının emri üzerine Portland'ı terk ederek, bütün ışıkları sönmüş durumda kanalı geçerek Scapa-Plow'daki savaş üssüne doğru yöneliyordu.

Grey Nihayet Açık Konuşuyor

29 Temmuz günü Grey, Almanya'nın Berlin büyükelçisi Prens Lichnovski ile iki görüşme yapmıştır. İlk görüşmede, esaslı olarak nitelenebilecek hiçbir şey söylememiştir İngiltere Dışişleri bakanı; "dört" büyük devletin talihsiz girişimi hakkında konuşmaya devam etmiştir, o kadar.

Birkaç saat sonra Büyükelçiye kendisiyle yeniden görüşmek istediğini bildiren Grey, Lichnovski'yi şu sözlerle karşılayacaktır:

– Durum, gittikçe biraz daha nazikleşiyor.

Hemen ardından da İngiltere Dışişleri bakanı, Büyükelçiye, kendisini, ona dostça ve özel bir beyanda bulunmak, zorunda hissettiğini bildirmiştir. Ve işte Grey, İngiltere hükûmetinin gerçek tavrını Almanya'nın Londra temsilcisine o anda açıklayacaktır. İngiliz Dışişleri bakanının sözleri, aynen şöyledir:

– Büyük Britanya hükûmeti, Almanya ile olan dostça ilişkilerini bugün de koruyup sürdürmek arzusundadır ve çatışma Avusturya-Macaristan'la Rusya arasında bir çatışma niteliğini koruduğu sürece, tarafsız kalabilir. Ama Fransa da savaşa sürüklenirse durum bambaşka olacaktır ve bazı koşullarda Büyük Britanya hükûmeti, kendisini kesin ve ivedi kararlar almak zorunda duyabilir. İşte bu takdirde Büyük Britanya, uzun zaman savaşın dışında kalıp bekleyemez. (167)

Grey'in deklarasyonu, Berlin'de korkunç bir soğuk duş etkisi uyandırmıştır. Alman diplomasisinin tepkisi, Prens Lichnovski'nin yolladığı telgrafın altına doğrudan doğruya İmparator II.Wilhelm tarafından düşülen şu notta pek anlamlı bir anlatım kazanmaktadır:

"İngiltere kartlarını nihayet açtı işte. Bizim bir çıkmaza sürüklendiğimizi ve çaresiz bir durumda olduğumuzu gördüğü anda açtı. Bu kokuşmuş ruhlu bezirgân, şölen ve söylevlerle aldattı bizi hep. Kralın, Heinrich aracılığıyla, bana ilettiği sözler: "Tarafsız kalacağız ve mümkün olduğu kadar uzun bir süre kendimizi savaşın dışında tutmaya çalışacağız", kaba bir yalandı aslında. Grey gayet iyi bilir ki, Paris'le Petersburg'a ciddi bir uyarıda bulunup tarafsız kalmalarını istediği takdirde ikisi de hemen uslanacaklardır. Ama onlara bu sözleri söylemek yerine, tutmuş bizi tehdit ediyor. İğrenç dişi köpek yavrusu!"

Evet. Alman İmparatoru II.Wilhelm, Grey'in sözleri üzerine, kapıldığı çılgınca öfkeyi işte böyle dile getirmekteydi. (168)

Son Barış Girişiminin Başarısızlığı ve Viyana'nın Kararlı Tutumu

Gene aynı günlerde bir haber daha ulaşmıştı Berlin'e: İtalya, müttefiklerinin

yanında savaşa katılmak niyetinde değildi. Buna gerekçe olarak da Avusturya-Macaristan hükûmetinin Sırbistan'a karşı eyleme geçerken, Üçlü İttifak anlaşmasının hükümlerine uygun şekilde kendisinden onay almadığını ileri sürüyordu.

Bütün bu haberler Almanya üzerinde tam bir kâbus etkisi yaratmıştı. Oysa daha düne kadar Viyana'nın duraksamaları ve kararsızlıkları karşısında öfkelenmekteydi Berlin ve gene daha düne kadar Sırbistan'a ültimatomun verilmesi niçin gecikti diye Avusturya-Macaristan hükûmetini sıkıştırıyordu. Şimdi ise baştan aşağı değişivermişti tablo: Berlin'de bir panik rüzgârı esiyordu şimdi.

29 Temmuzu 30 Temmuza bağlayan gecenin üçünde, vakit geç olmasına rağmen, Grey'in uyarısı Viyana'ya aktarılmıştı. Zaten daha 28 Temmuz gündüzü, Kayzer İtalya'nın tavrını öğrenir öğrenmez Almanya, Viyana'ya rehine olarak Belgrat'ı işgalle yetinmelerini ve Grey'in arabuluculuk önerisini kabul etmelerini öğütlemeye koyulmuş bulunmaktaydı.

30 temmuz günü boyunca Viyana'ya telgraf yağdırdı Berlin. Ama Viyana hükûmeti Alman önerilerini ısrarla reddetti. Alman diplomasisinin elde edebildiği tek başarı, Viyana'nın Grey'e hakarete kaçan bir cevap değil de nazik bir cevap vermesini sağlamak olmuştu.

2. ALMANYA'NIN SAVAŞA GİRİŞİ

Alman Genelkurmayının Hesapları Ağır Basıyor

Almanya o şiddetli baskıyı devam ettirmiş olsa Avusturya-Macaristan hükûmetinin tavrı değişir miydi ya da ne ölçüde değişebilirdi, söylemek zordur. Ama gerçek şudur ki 30 Temmuz gecesi birdenbire kesilmişti bu baskı: Alman Genelkurmayının Kayzer üzerindeki etkisi, Berlin'i eski kararına dönmeye sürükleyecektir.

Almanların stratejik planları, Fransa'nın yıldırım bozgununa uğratılması üzerine kuruluydu; Rus ordusunun savaş hâline geçme ve yığınak yapmadaki yavaşlığının Fransa'nın bozgununu büyük çapta kolaylaştıracağı hesaplanmıştı. Gerçekten de Rus ordusunun seferber hâle geçişi ve yığınak yapmaya başlayabilmesi tam kırk gün almaktaydı. Bu süre dolmadan önce müttefikine hiçbir ciddi yardımda bulunamazdı Rusya.

Fransa saf dışı edilir edilmez bütün Alman kuvvetleri Rusya'ya saldıracaktı. Böylece de iki düşman tek tek devrilecekti. Rus askerî hazırlıklarıyla geçen her gün, Almanya için son derece önemliydi ve Almanya, Rus ordusunun seferberlik tedbirlerini her ne pahasına olursa olsun geciktirmek zorundaydı.

Rus hükûmeti gerçi Sırbistan'ı desteklemeye karar vermişti, ama gene de pek emin değildi kendinden. Ve bunda şaşılacak hiçbir yan yoktur. Silahlı kuvvetlerin modern ve vurucu bir tarzda örgütlenmesi işi tamamlanmış olmaktan uzaktı henüz. Üstelik İngiltere'nin tavrı da bir türlü açıklık kazanmamıştı.

Son derece sinirli ve telaşlıydı Rus Dışişleri bakanı Sazonov: Bazen büyük dev-

letlerin el ele verip Avusturya-Macaristan hükûmetine baskıda bulunarak, Viyana tarafından Sırbistan'a tanınmış olan cevap süresinin uzatılmasını sağlamalarını öneriyor bazen de İngiltere ile İtalya'nın, Avusturya-Sırbistan çatışmasında hakemlik sorumluluğunu almaları gerektiğini ileri sürüyordu.

En son olarak da 28 Temmuz günü doğrudan doğruya Çar, Alman İmparatoru II.Wilhelm'e yazarak, Avusturya-Macaristan hükûmetini yatıştırması için ricada bulunacaktır. Ama her şey boşunadır artık: Savaş kaçınılmaz hâle gelmiştir; çünkü Almanya savaşı istemektedir. Bu durumda Rusya'ya kalan, bir an önce seferberlik ilan etmekten başka bir şey değildir.

Alman Diplomasisinin Rusya'yı Oyalama Çabaları

Pek doğal ki buna karşılık Alman diplomasisi de Rusya'nın savaş hazırlıklarını geciktirme çabasına düşecektir. Nitekim aynı 28 Temmuz günü gece geç vakit Alman İmparatoru II.Wilhelm, Çar II. Nikol'ya yolladığı cevabi telgrafta, (169) Viyana'ya baskıda bulunacağını vaat etmekteydi.

29 Temmuz günü Almanya'nın Petersburg büyükelçisi Pourtales, Sazonov'u ziyaret ederek kendisine Şansölye Bethmann'ın bir telgraf mesajını sunmuştur. Alman Şansölyesi bu mesajında kesin bir dille, Rusya'nın bütün savaş hazırlıklarını derhâl durdurmasını talep etmekte; aksi hâlde Almanya'nın da seferberlik ilan etmek zorunda kalacağını bildirmekte ve bu durumun kolayca savaşa yol açabileceği tehdidini savurmaktaydı.

Telgrafı okuyan Rus Dışişleri bakanı, buz gibi bir sesle şöyle diyecektir Büyükelçiye:

– Avusturya-Macaristan hükûmetinin takındığı uzlaşmaz tavrın gerçek nedenleri hakkında şimdi artık hiçbir şüphem kalmadı.

Büyükelçi Pourtales ise, âdeta haykırarak şu cevabı vermiştir:

– Bu yaralayıcı suçlamayı bütün gücümle protesto ediyorum!

İki diplomat çok soğuk bir şekilde ayrılmışlardır. Görüşmenin Rus Dışişleri bakanlığı tarafından yapılan kontrandüsünde, Sazonov'la Pourtales'in tokalaşmadan birer baş selamıyla yetindikleri belirtilmektedir. (170)

Aynı 29 Temmuz günü Çar II. Nikola, Genelkurmay Başkanı Yanuşkeviç'in ısrarlı ricaları üzerine, genel seferberlik ilanını imzalamıştır. 29 Temmuz akşamı Genelkurmay seferberlik dairesi başkanı General Dobrovolski, genel seferberlik emrini hemen bütün İmparatorluğa iletilmek üzere Petersburg merkez telgraf bürosuna getirmişti. Ve emri İmparatorluğun dört bir köşesine ulaştıracak aygıtların çalışmasına birkaç dakika kalmıştı ki Dobrovolski birdenbire Çardan, seferberlik kararnamesinin yollanmasının durdurulmasını bildiren yeni bir emir aldı.

Gerçekten de Alman İmparatoru II.Wilhelm'in II yolladığı yeni bir telgraf mesajı üzerine Çar II. Nikola, kararını değiştirmişti. Söz konusu mesajda Alman Kayzeri, Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında bir uzlaşma sağlamak üzere sürekli çaba gösterdiğini bildirmekte ve savaş hazırlıklarının yoğunlaştırılarak bu girişimin baltalanmaması ricasında bulunmaktaydı Çardan.

Alman İmparatorunun bu telgrafını okuyan Çar II. Nikola, Sukomlinov'a genel seferberlik emrini iptal ettiğini bildirerek kararının hemen Genelkurmay yetkililerine iletilmesi emrini verecektir. Hemen ardından da Çar, sadece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı bir tedbir olarak, bir kısmi seferberlikle yetinme kararını almıştır.

Rusya Seferberlik İlan Ediyor

II. Nikola'nın Alman İmparatorunun etkisi altına girdiğini gören Sazonov, Yanuşkeviç ve Sukomlinov, dehşete kapılmışlardı: Almanya'nın, ordusunu yığınak yapma ve savaş düzenine sokma konularında Rusya'ya karşı giderilmesi olanak dışı kalabilecek bir üstünlük sağlamasından korkmaktaydılar. Üç yüksek görevli, 30 Temmuz sabahı buluşmuşlar ve Çarın kararını değiştirmesini sağlamak üzere girişimde bulunmaya karar vermişlerdir

Yanuşkeviç ve Sukomlinov, ilkin, bu sonucu telefonla ikna yoluna baş vurarak elde etmeyi deneyeceklerdir. Ama II. Nikola, Genelkurmay Başkanının ilk cümlesini bitirmesine bile izin vermeden, görüşmenin sona erdiğini bildirmiştir buz gibi bir sesle. Ne var ki Yanuşkeviç, Sazonov'un da aynı odada olduğunu ve kendisine bir maruzatta bulunmak istediğini söyleyecek kadar vakit bulabilmiştir. Kısa bir sessizlikten sonra Çar, Dışişleri bakanını dinlemeyi kabul etmiştir. Sazonov, önemli ve son derece ivedi bir rapor için görüşme rica etmiştir. Bu kez biraz daha uzun süren bir sessizlikten sonra II. Nikola, Sazonov'a saat üçte kendisini beklediğini söylemiştir.

Üç yüksek görevli şunu kararlaştırmışlardı kendi aralarında: Sazonov bu görüşmede Çarı ikna etmeyi başardığı takdirde, Peterhof sarayından Yanuşkeviç'e telefon edecekti hemen; Genelkurmay başkanı da telgraf dairesinde sürekli olarak beklettiği emir subayına, seferberlik emrini derhâl bütün askerî bölgelere iletmesini bildirecekti. Ayrılırlarken, şöyle demişti Yanuşkeviç:

-Emri verir vermez telefonumu parçalayıp daireden çıkaracağım. Genel seferberliği bir kez daha iptal ettirmek için beni hiç bir yerde bulamayacaklardır.

Dışişleri bakanı Sazonov'un Çar II. Nikola'yı savaşın artık kaçınılmaz hâle girdiğine, çünkü Almanya'nın savaş istediğine ve bu koşullar içinde genel seferberliği geciktirmenin son derece tehlikeli olduğuna ikna edebilmek için bir saate yakın dil dökmesi gerekmişti. Ama sonunda Sazonov, genel seferberlik için zorunlu onayı Hükümdarından âdeta koparark almıştır. Zaten Nikola'nın kendisiyle en son konuşanı onaylamak alışkanlığında olduğu herkesçe bilinmekteydi.

Sarayın vestibülünden (avlu, hayat) hemen Genelkurmay başkanlığına telefon eden Sazonov, İmparatorun emrini bildirdikten sonra, ekledi:

-Şimdi telefonunuzu kırabilirsiniz."

30 Temmuz akşamı saat 17.30'da Petersburg merkez telgraf dairesinin bütün aygıtları işlemeye başlamış bulunmaktaydı. Böylece bütün askerî bölgelere yollanan genel seferberlik emri, 31 Temmuz sabahı kamuoyuna açıklanacaktı.

31 Temmuz günü gece yarısına doğru Almanya'nın Petersburg Büyükelçisi,

Dışişleri bakanı Sazonov'u ziyaret ederek, 1 Ağustos günü öğleye kadar seferberlik durdurulmadığı takdirde Almanya'nın da genel seferberlik ilan edeceğini bildirdi. Bunun üzerine sordu Sazonov:

– Bunu bir savaş ilanı olarak mı kabul etmem gerekiyor?

Büyükelçi Pourtales'in cevabı anlamlıydı: "Henüz hayır." Rusya seferberlik hâlini durdurmayacak, dolayısıyla aynı 1 Ağustos günü Almanya da genel seferberlik ilan edecektir.

Almanya'nın Rusya'ya Savaş Açması

1 Ağustos 1914 günü akşamı Almanya'nın Petersburg büyükelçisi Kont Pourtales, Rus Dışişleri bakanını bir kez daha ziyaret etmiş ve hükûmeti adına bir gün önce Rusya'da seferberliğin durdurulmasına ilişkin olarak sunmuş bulunduğu notaya Rus hükûmetinin olumlu bir cevap vermek niyetinde olup olmadığını sormuştur. Hükûmetinin cevabının olumsuz olduğunu bildirmiştir Sazonov.

Görüşmenin burasında Kont Pourtales, birden bire aşırı bir heyecana kapılarak, cebinden ikiye katlı bir belge çıkaracak ve sorusunu tekrarlayacaktır. Sazonov yeniden ret cevabı vermiştir. Kont Pourtales aynı soruyu üçüncü kez sorunca da, Rus Dışişleri bakanı şöyle demiştir:

– Size verecek başka bir cevabım olamaz.

Bunun üzerine büyükelçi Pourtales, heyecandan boğulur gibi bir sesle konuşmuştur:

– Öyleyse size bu notayı vermek zorundayım.

Ve bunu söyledikten sonra elindeki belgeyi titreyerek Sazonov'a uzatmıştır Pourtales.

Bir notaydı bu; daha doğusu, bir tanesi savaş ilanını içeren iki notaydı. Alman Şansölyesi Bethmann, Sazonov'un vereceği cevaba göre kullanılmak üzere iki ayrı varyant yollamıştı Pourtales'e ve Büyükelçi, o büyük heyecanı içinde, Rus Dışişleri bakanına her iki belgeyi birden vermişti. (171)

Acelenin Nedeni

Rus-Alman savaşı böylece başlamış bulunmaktaydı. Alman Genelkurmayının planları bir tek şeyi gerektiriyordu aslında: Rus seferberliğinin geciktirilmesini. Yani Alman savaş stratejisi, hiçbir şekilde Rusya'ya bu derece acele bir savaş ilanını kapsamamaktaydı.

Gerçekten de Alman savaş stratejisi, Fransa'ya karşı bir an önce askerî harekâta geçme temeline dayanmaktaydı. Buna karşılık doğu cephesindeki harekâtın başlatılmasının gecikmesiyle kazanılacak her gün, Almanya bakımından büyük bir avantajdı. Bütün bun1ar bu derece açık gerçekler iken, niçin Şansölye Bethmann Rusya'ya savaş açmakta bu kadar acele etmiştir?

Bülow, bu soruya anılarında şöyle cevap veriyor. Bülow'a göre Şansölye

Bethmann, tamamen iç politikaya ilişkin hesaplar nedeniyle böyle davranmak yolunu seçmiştir. Albert Ballin, Rusya'ya savaş açılacağı gün Şansölyenin sarayında kendi gözleri önünde geçen bir sahneyi çok çarpıcı bir biçimde anlatmıştı Bülow'a. Şimdi bu ilginç sahneye bir göz atalım:

Ballin bunca ciddi kararın alındığı salona girdiğinde, Şansölyenin büyük bir telaş içinde oradan oraya âdeta koşar adım yürüdüğünü görmüştür. Şansölye Bethmann'ın tam karşısında, kalın kitaplarla yüklü çalışma masasının önünde yakın danışmanı Kriege oturmaktadır. Çalışkan ve dürüst bir memur olan Kriege'ye arada bir büyük bir sabırsızlıkla hep şu aynı soruyu sormaktadır Şansölye:

– Rusya'ya savaş ilanı hazır değil mi daha? Bir an önce elimde bulunması gerekiyor bu belgenin!

Kriege ise tamamen bunalmış ve şaşkın bir hâlde, önünde yığılı bekleyen devletler hukuku kitaplarına dalmış, geçmişteki savaş ilanı örneklerini aramaktadır durmadan. Bu arada Ballin Şansölyeye şu soruyu yöneltir:

– Ekselansları Rusya'ya savaş ilanı konusunda niçin bu kadar acele ediyorlar, öğrenebilir miyim acaba?

Bethmann'ın cevabı kısa ve kesindir:

– Bunu yapamazsam, sosyal-demokratları kendi safıma çekemem de onun için. Ve Bülow, sahneyi böylece hikâye ettikten sonra şu sonuca varıyor: "Gerçekten de Şansölye, savaşın Çarlık Rusya'sına karşı bir savaş olduğunu böylece ispatlayarak, sosyal demokratların da onayını almak istemekteydi. Mutlakçı rejime karşı savaş parolasıyla savaşa girmenin Alman hükûmeti bakımından çok daha yararlı olacağı kararına varmıştı. Alman sosyal demokratlarının bu parolaya bir bayrağa sarılır gibi sarılacaklarından emindi Bethmann ve bu da hükûmetin dünya savaşı sırasında Alman emperyalizmini daha kolayca destekleyebilmesini sağlayacaktı. Ve iç politika bakımından, Şansölye aldanmıyordu."(172)

Lenin de aynı günlerde şunları yazmaktaydı:

"Kautsky ve ortakları bu emperyalist, sömürgeci ve soyguncu savaşı bir halk ve savunma savaşı olarak göstermek için bütün çabalarını seferber ederek ve bu savaşı, tarihteki emperyalizme karşı savaş örnekleriyle doğrulamak için çırpınarak evrensel burjuvazinin iğrenç yalanını tekrarlamakla, işçileri aldatmaktadırlar."(173)

Gerçekten de Kautsky ve ortakları, bu soygun savaşını desteklemeleri için gerekli doğrulamayı, 1848 çağından aldıkları, mutlakçılığa karşı "halk savaşı", fikrinde bulabileceklerini sanmaktaydılar.

İngiliz Kabinesindeki Köklü Fikir Ayrılığı

Büyük Britanya hükûmeti, bunalımın başlangıcından bu yana, uluslararası durumu ilk kez olarak ancak 27 Temmuz 1914 sabahı müzakereye girmiştir.

Toplantıda Dışişleri bakanı Grey, İngiltere'nin Petersburg Büyükelçisinden almış olduğu telgrafı okumakla başlıyordu raporuna. Söz konusu telgraf, savaş hâlinde Sazonov'un Büyük Britanya'nın askerî yardımına güvendiğini bildirmekteydi. Ve Grey, şu sözlerle bağladı konuşmasını:

– Hükûmetin açık bir karar alması gereken an gelip çatmıştır: İngiltere, tüm Avrupa'yı kapsayan sorunun çözümüne etkin bir katkıda mı bulunacaktır; yoksa mutlak tarafsızlık yolunu seçerek, çatışmanın dışında mı kalacaktır? Büyük Britanya, bu konudaki kararını daha fazla geciktiremez.

Ayrıca Grey, konuşmasını bitirirken, kabine tarafsızlık kararı aldığı takdirde istifasını vereceğini de açıklamıştı. Ve Dışişleri bakanının konuşmasını uzun bir sessizlik izledi. (174)

Sessizliği bozup ilk söz alan Lort Morley oldu. İngiltere'nin savaşa girmesine karşıydı Lort. Morley'in ardından kabine üyelerinin büyük çoğunluğu aynı tavrı benimseyecekti.

İngiltere'nin tarafsız kalmasını savunan on bir üyeye karşılık, Dışişleri Bakanı Grey'i sadece üç bakan desteklemişti: Başbakan Asquith, Haldane ve Churchill. Lloyd George ve daha bir dizi kabine üyesi ise çekimser kalmışlardı.

Durum, Grey için kolay değildi elbette. Rusya ve Fransa açık seçik bir cevap almak için ısrar etmekteydiler: Kaçınılmaz hâle girmiş olan savaşta, İngiltere kendilerine yardım edecek miydi, etmeyecek miydi? Foreign Office'in etkili görevlileri Nicolson ve Crewe de bir an önce cevap vermesi için Bakanı sıkıştırmaktaydılar. Ve bütün bu arada Morley'le arkadaşları, ısrarla İngiltere'nin tarafsızlığını talep ediyorlardı.

Bakanlar kurulundaki bu tartışma günler boyunca sürdü. Hükûmetteki kuvvet dengesi, son derece tedbirli davranmasını gerektirmekteydi Dışişleri bakanının. Benkendorf'un deyişiyle Grey, "kabinedeki meslektaşlarının kavrayış ağırlığını yenerek" onlara fikir değiştirtmek zorundaydı.

Belçika'nın Tarafsızlığı Sorunu

Grey'e, doğrudan doğruya, Alman diplomasisi yardımcı olacaktı bu konuda: Kabul edilmesi olanak dışı taleplerde bulunarak. Gerçekten de daha 29 Temmuz günü Alman Şansölyesi Bethmann, İngiltere'nin Berlin Büyükelçisi Goshen'le yaptığı bir görüşmede, artık belli başlı niteliklerinden biri sayılan beceriksizlikle, Fransa'ya karşı savaş ve Fransa'nın Belçika üzerinden işgali sorunlarını ortaya atmıştı: İngiltere bu durumda tarafsız kaldığı takdirde Bethmann, savaştan sonra Avrupa'daki Fransız ve Belçika topraklarının bütünlüğünü garanti etmeye hazır olduğunu bildiriyordu. Ama Şansölye, İngiliz Büyükelçisinin bir sorusu üzerine, sömürgelerini kapsamasının söz konusu olmadığını açıklamıştı. (175)

Goshen'ın, Bethmann'la yaptığı bu görüşmeyi anlatan telgrafı 30 Temmuz sabahı ulaşmıştı Londra'ya. Grey, "kabul edilemez ve dürüstlükten uzak" olarak nitelediği bu öneriye, öfkeli bir üslupla kaleme alınmış, olumsuz bir cevap hazırladı. (176)

31 temmuz günü Grey Berlin'e ve Paris'e Belçika'nın tarafsızlığına saygı göstermek niyetinde olup olmadıklarını sordu. Fransa'nın Londra Büyükelçisi Cambon, kesin güvence veriyordu bu konuda. Alman Büyükelçisi Lichnovski ise soruyu örtbas etmek amacıyla, Almanya Belçika'nın tarafsızlığını çiğnememeyi vaat ettiği takdirde İngiltere'nin de tarafsız kalıp kalmayacağını soruyordu.

Böyle bir yükümlülük altına girmeyi reddetti Grey. Ama hemen ardından da ekledi ki Almanya'nın, İngiltere'ye Belçika'nın tarafsızlığına saygı göstereceğini garanti etmesi, doğrudan doğruya Almanya bakımından çok önemlidir: Çünkü böyle bir jest, İngiliz kamuoyunu Almanya lehinde etkileyecektir.

Grey'in Kararsızlığı

Bütün bu süre boyunca Rusya ile Fransa, açık bir cevap vermesi için gittikçe artan bir ısrarla sıkıştırmaktaydılar İngiltere'yi: Ama Büyük Britanya hükûmeti bir türlü karar verememekteydi.

Morley ve arkadaşlarının hükûmetten istifa etme tehdidini savurmaları üzerine Grey, 1 Ağustos 1914 günü Alman yanlılarının etkisi altına girdi.

Gerçekten de İngiliz Dışişleri bakanı o gün, 29 Temmuz gününden beri Almanlara dediklerinin tam tersine olarak, şöyle bir tasarı öneriyordu Alman Büyükelçisine: Almanya Fransa'ya saldırmamayı yükümlendiği takdirde İngiltere hem kendi tarafsızlığını, hem de Fransa'nın tarafsızlığını garanti etmeye hazırdı. (177)

Böylece Grey, Rusya'ya karşı tam bir ihanet hâline giriyordu. Tasarısının gerçek anlamı açıktı: İngiltere savaşa katılmayacak ve Almanya'nın Rusya'yı parçalamasını seyredecekti. Bu öneri, Alman İmparatoru II.Wilhelm tarafından büyük bir coşkuyla kabul edildi ama uygulanamadı.

İlkin Fransızlar karşı çıkmışlardı çünkü bu tasarıya. Ve Cambon en kesin terimlerle Grey'e anlatmıştı ki, dostlarına ihanet ettiği takdirde İngiltere'nin savaştan sonraki durumu, savaşın galibi ister Fransa ile Rusya, ister Almanya olsun, ağlamaklı olacaktır. Bunun üzerine Grey de farkına varmıştır ki önerdiği tasarı sadece haince değil, aynı zamanda uzak görüşsüz bir tasarıdır.

Fransız Diplomasisinin Kararlı Tutumu

Poincaré gibi usta bir politikacının önderliğindeki Fransız yönetici çevreleri, Almanya'ya karşı bir ölüm kalım savaşına çoktan karar vermiş bulunuyorlardı. Ne var ki bu savaşın tüm sorumluluğunu Almanlara yükleme çabasındaydı Fransız hükûmeti. Ve bu da elde edilmesi güç bir sonuç değildi.

Gerçekten de Alman emperyalizmi, Fransa'yı en kısa zamanda bozguna uğratabilmek amacıyla, Batı cephesindeki harekâtı bir an önce başlatmak arzusundaydı. Öyle ki işin bütün sorumluluğunu olanca ağırlığıyla Alman hükûmetinin yüklenmesi için Fransızların bir parçacık sabır ve efendilik göstermesi yetip de artacaktır.

Nitekim 30 Temmuz 1914 günü Fransız hükûmeti, savaş açmak için Almanlar tarafından bahane olarak kullanılabilecek sınır çatışmalarına meydan vermemek amacıyla, kuvvetlerini sınırdan on kilometre geriye çekmiştir.

31 Temmuz günü, yeni seferberliğin durdurulmasını şart koşan notanın Rus hükûmetine verildiği gün, Almanya'nın Paris Büyükelçisi Fransız Dışişleri baka-

nına da bir nota sunuyordu. Söz konusu notada Alman hükûmeti, ilkin, Rusya'dan talep ettiği şartları bildiriyordu Fransız hükûmetine; sonra da bu durumda Fransa'nın tarafsız kalmaya hazır olup olmadığını soruyordu. Cevap için Paris'e on sekiz saatlik bir süre tanımaktaydı Berlin.

Ama Şansölye Bethmann bununla da yetinmemiş ve uzak görüşlü davranarak, Paris'teki büyükelçisi Schoen'e, Fransa bu noktadaki isteklere olumlu cevap verdiği takdirde nasıl davranması gerektiğine ilişkin ayrı bir talimat da yollamıştı. Bu durumda Büyükelçi, Fransa'yı savaşa girmeye zorlamak için, apaçık şekilde kabul edilemez nitelikte bir istekte daha bulunacaktı Paris hükûmetinden: Fransa'nın, tarafsızlık vaadine garanti olarak, Toul ve Verdun kalelerini Almanya'nın işgaline bırakmasını talep edecektir.

Görüldüğü gibi Alman diplomasisi, öteden beri alışılmış küstahlığıyla, tam bir savaş kışkırtmacılığına girişmiş bulunmaktaydı.

Almanya'nın Fransa'ya Savaş Açması

Ama Bethmann'ın bütün bu kurnazlıkları boşa çıkacaktır: Fransız hükûmeti, takınacağı tavır hakkında önceden hiçbir şey söylemeyeceği ve eylem özgürlüğünü koruduğu cevabını vermiştir Berlin'e. 1 Ağustos günü de Poincaré, seferberlik emrini imzalayacaktır. Bunu protesto etme olanağı yoktur Almanya'nın: Çünkü Alman hükûmeti de aynı gün seferberlik ilan etmiştir.

Alman Genelkurmay başkanı, batı cephesinde savaş harekâtının bir an önce başlatılması gerektiğini söylüyordu ısrarla hükûmetine. Ve Şansölye Bethmann, Fransa'ya savaş ilan eden metni 1 Ağustos günü hazırlamıştı. Şansölye buna gerekçe olarak, sınır çatışmaları ve Fransız uçaklarının Alman toprakları üzerinde uçuşu konusunda birtakım söylentiler dolaştığını göstermekteydi.

Sonradan Almanlar da itiraf etmek zorunda kalacaklardır ki Fransa'ya savaş açarken aslı olmayan söylentilere dayanmaktaydılar:

Görüldüğü gibi Fransa'ya savaş ilanı gibi uluslararası çapta büyük önem taşıyan bir hareket, böyle sudan bir gerekçeye dayanılarak başlatılmaktaydı. Nota 3 Ağustos 1914 gününün akşamı verildi Fransız hükûmetine.

Belçika'ya Verilen Alman Ültimatomu

Son bir angaryası kalmıştı Bethmann'ın: Belçika'nın işgalini doğrulamak için "diplomatik bir formül" bulmak. Bu iş de, Fransa'ya savaş açılması kadar basit ve alabildiğine kaba bir şekilde gerçekleştirilecekti.

Alman Genelkurmay başkanı Moltke, daha 29 Temmuz günü Dışişleri bakanlığına, Belçika'ya savaş ilanı için bir tasarı göndermiş bulunmaktaydı. Söz konusu tasarı metninde ilkin, Alman hükûmetinin, Fransa'nın Namur'e saldırmak üzere Meuse kıyılarında yığınak yaptığını güvenilir kaynaklardan öğrenmiş olduğu açıklanıyor sonra da Belçika'nın böyle bir saldırıyı kendi askerî gücüyle püskürte-

meyeceği belirtiliyordu: İşte bunun içindir ki Alman kuvvetleri Belçika topraklarına girmek zorunda kalmaktaydılar.

Notanın asıl eğlenceli bölümü, son bölümüydü: Alman hükûmeti Belçikalılara, bu hareketi düşmanca bir davranış olarak görmemeleri gerektiğini bildiriyor; ayrıca da Belçika hükûmetinden, Alman ordusunun ilerleyişini kolaylaştırmak için, kendi kuvvetlerini Anvers'e doğru çekmesini talep ediyordu. Göstereceği bu kolaylığa karşılık olarak da Belçika'ya toprak bütünlüğü ile bağımsızlığı garanti edilmekte; ayrıca da savaş bittiğinde Fransa'dan koparılacak bazı toprak parçalarının Belçika'ya verilebileceği belirtilmekteydi.

Alman Dışişleri bakanlığı bu metinden sadece toprak ödünlerinden söz açan cümleyi çıkaracak; gerisi için de Moltke tarafından yollanmış olan tasarıyı olduğu gibi kopya etmekle yetinecektir.

Cevap için yirmi dört saatlik bir süre tanınmıştı. Alman diplomasisi gayet iyi biliyordu ki Fransa, Namur'e karşı en ufak bir saldırı hazırlığında değildir. Bununla birlikte ültimatom o şekliyle 2 Ağustos günü Belçika'ya verildi.

Daha 31 Temmuz günü seferberlik ilan etmiş bulunan Belçika hükûmeti Alman ültimatomunu reddedecek ve İngiltere'den yardım isteyecektir.

İngiliz Kabinesinde Kesin Karar Günü

Belçika'ya verilen Alman ültimatomu, denilebilir ki en fazla Grey'in işine yaramıştır: Gerçekten de İngiltere Dışişleri bakanı, bu ültimatom sayesinde kabinedeki barışçı meslektaşlarının hakkından gelecektir.

İngiltere'nin ulusal güvenliği bakımından Belçika kıyılarının taşıdığı önemi bilmeyen bir tek İngiliz yoktur. Dolayısıyla da Belçika'nın Almanlar tarafından istila edilmesi, Grey ve partizanlarına savaşa katılmak için gerekli en popüler bahaneyi hazırlıyordu. Nitekim 2 Ağustos günü Muhafazakâr Parti liderleri, Başbakan Asquith'e, savaşa girdiği takdirde kendisini sonuna kadar destekleyeceklerini vaat ediyorlardı. O andan itibaren de Morley grubu, Asquith ve Grey için bir tehlike olmaktan çıkıyordu artık.

2 Ağustos günü Grey, Fransa'nın Londra Büyükelçisi Cambon'u makamına davet ederek, iki ülke arasındaki deniz anlaşmasının hükümlerine uygun olarak, İngiliz donanmasının Manş ve Atlantik üzerindeki Fransız kıyılarını savunacağına dair yazılı güvence verecektir. (178) Aynı günün akşamı da savaşa karşı olan bakanlardan John Birns istifa etmiştir. Birns'ü Lort Morley'le iki kabine üyesi daha izlemişlerdir. Lloyd George ise, bu kez açıktan açığa savaş taraftarlarının yanında yer almıştır. Ve 3 Ağustos günü toplanan İngiliz kabinesi, savaşa girme kararı almıştır.

Büyük Britanya'nın Almanya'ya Savaş Açışı

Aynı gün Parlamentoda söz alacaktı Grey. Bütün dünya İngiltere Dışişleri bakanının söylevini sabırsızlıkla beklemekteydi. Alman hükûmeti ise alabildiğine kaygı ve kuşku içindeydi.

Söylevine şu cümleyle başladı Grey:

– Ne yazık ki Avrupa'da barış korunup sürdürülememiştir.

Daha sonra bütün politikasının barışı korumak ve sürdürmek hedefine yönelmiş olduğunu belirten Büyük Britanya Dışişleri bakanı, bu alandaki bütün çabalarının boşa çıktığını söyledi ve buna sebep olarak da "bazı devletlerin" savaş istemelerini gösterdi.

Hemen ardından, 1912 yılının Kasım ayında Fransa'nın Londra Büyükelçisi Cambon'a yazmış olduğu mektubu okudu Parlamentoya ve bu mektubun muhtevasına dayanarak Fransa'yı savunmak için İngiltere'nin savaşa katılmasının zorunluluk hâline geldiğini bildirdi.

Konuşmasının son bölümünü Belçika'ya ayırmıştı Grey. Belçika bir yabancı istilasının kurbanı olduğu takdirde İngiltere'nin niçin tarafsız kalamayacağını açıklayan Dışişleri bakanı, Parlamentonun, ülkenin tüm deniz ve kara kuvvetlerini kullanabilmesi için hükûmete tam yetki vermesini isteyerek bitirmişti söylevini. (179) Ve Büyük Britanya hükûmetine istediği yetkiyi verme oylamasında sadece muhafazakârlar değil, İrlandalılar bile beyaz oy kullanacaklardı.

4 Ağustos 1914 günü İngiliz hükûmeti Almanya'ya bir ültimatom vererek Belçika'nın tarafsızlığının kayıtsız şartsız tanınmasını talep etmiştir. Cevap için Alman hükûmetine, Londra saatiyle gecenin on birine kadar süre tanımıştı.

Aynı 4 Ağustos akşamı İngiliz Kabinesi Downing Street'te toplanarak Almanların cevabını beklemeye koyuldu. Hiçbir cevap gelmeyeceğinden emindi Grey. Ama öbür Bakanlar gene de sabırsızlıkla beklemekteydiler. Saat on bire yaklaşmaktaydı; ama Alman Büyükelçiliğinden gelen giden yoktu görünürde. Ve nihayet süre doldu.

Bunun üzerine Grey, Alman Büyükelçisi Prens Lichnovski'ye şu mektubu yolladı:

"Majestelerinin hükûmeti, 4 Ağustos 1914 günü saat gecenin on birinden itibaren Büyük Britanya ile Almanya devletlerini savaş hâline girmiş olarak kabul etmektedir."(180)

Alman Büyükelçiliğine, bu mektupla birlikte, elçilik görevlilerinin pasaportları da gönderilmiştir.

ONYEDİNCİ BÖLÜM

DÜNYA SAVAŞININ İLK YILLARI BOYUNCA DİPLOMASİ

1. SAVAŞIN BAŞLANGICINDA GENEL DURUM VE PERSPEKTİFLER

İngiltere'nin müdahaleye karar verişi, bütün Britanya İmparatorluğu'nun savaşa katılması anlamına geliyordu. Böylece Avrupa savaşı, tam bir dünya savaşı niteliği kazanmaktaydı. Kaldı ki İngiltere'nin savaşa girmesi, bir noktaya kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin tavrını da önceden belirleyen bir olaydı.

Savaş boyunca her iki taraf diplomasilerinin belli başlı çabaları, yeni müttefikler bulma amacına yönelecektir. Ama bu temel çabanın yanı sıra bir ikinci önemli çaba daha vardır: Müttefikler arasındaki ilişkileri de düşünmek ve gelecekteki barış antlaşmasının ana çizgilerini şimdiden tasarlamak gerekmektedir.

2. JAPONYA'NIN SAVAŞA GİRİŞİ

Almanya'ya Verilen Japon Notası

Yeni müttefikler bulma işi, savaşan tarafların diplomasilerinin büyük çabalarını gerektirmiştir. Olası müttefikler için kendini pahalıya satma fırsatıdır çünkü savaş. Bunlar arasında sadece Japonya nazlanmayacaktır.

Gerçekten de Japonya, Almanya'ya karşı askerî harekâta kendiliğinden başlamıştır. Bütün Avrupalı devletler savaşın cenderesi içindeydiler; bu durum da Japonya'nın, karşısında tehlikeli rakip bulmaksızın yayılmasını sağlamaktaydı. Japon emperyalizminin Batı'dan ilk kopardığı parça, Almanya'nın Uzak Doğu'daki sömürgeleri olacaktır.

15 Ağustos 1914 günü Tokyo hükûmeti, hiçbir diplomatik hazırlığa gerek görmeksizin, doğrudan doğruya, bir ültimatom vermiştir Almanya'ya. Bu ültimatomda, Almanya'nın Kiao-Çeu'daki topraklarını "Japonya tarafından asıl sahibi Çin'e teslim edilmek üzere hiçbir koşul ileri sürmeksizin ve hiçbir ödün istemeksizin" Japonya'ya terk etmesi istenmekteydi. Japonya sekiz günlük bir süre tanıyordu cevap için Berlin hükûmetine.

Diplomasi tarihinin en orijinal belgelerinden biri olan bu ültimatomda Tokyo hükûmeti, "bu dostça öneri"yi sadece ve sadece doğu Asya'da barışı pekiştirmek amacıyla yaptığını ve Japonya'nın dün olduğu gibi bugün de hiçbir sömürgeci amaç gütmediğini "titizlikle ve önemle" belirtmekteydi.

Alman hükûmeti bu ültimatoma cevap vermeyecektir. Bunun üzerine 23 Ağustos 1914 günü Japonya, Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Ve hemen askerî harekâtı başlatarak Kiao-Çeu'yu, Çindao demiryolu hattını, Çinan-Fu'yu ve Almanya'nın Pasifik Okyanusu'ndaki sömürgelerinden birçok adayı işgal etmiştir.

Japonya'nın bu davranışı sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, ama aynı zamanda doğrudan doğruya kendi müttefiki olan İngiltere'de de büyük bir hoşnutsuzluk uyandıracaktır Hele İngiliz dominyonu Avustralya ile Yeni Zelanda, bu girişim karşısında duydukları öfkeyi açıkça belirtmişlerdir.

İngiliz ve Rus Diplomasilerinin

Japon Emperyalizmi Karşısında Tutumları

İngiliz diplomasisi, Japonya'nın bir İngiliz müttefiki olarak kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmekte gösterdiği bu titizliği ve hızlılığı, daha işin başından itibaren kuşkuyu da aşan bir güvensizlikle izlemekteydi. Büyük Britanya hükûmetinin gözünde, Japonya'nın Avrupa'daki savaştan, Uzak Doğu'daki emperyalist açılımlarını genişletip pekiştirmek amacıyla, yararlanmaya kalkışacağı apaçık bir gerçekti.

Ve İngiliz diplomasisi aldanmıyordu.

Uzak Doğu'daki Alman sömürgelerini işgal ettikten sonra Japonya'nın aklına koymuş olduğu belli başlı uğraş, Avrupa'daki savaştan yararlanarak Çin'deki yayılmasını genişletmekti.

İşin ilginç bir yanı da şudur: Kiao-Çeu ile Pasifik'teki Alman adalarını ele geçirdikten sonra Almanya'ya karşı verilen savaşta hemen hemen hiçbir payı olmamıştır artık Japonya'nın. Hemen hemen diyoruz, çünkü Rusya'ya belli bir miktar savaş malzemesi vermiştir; ama modern silahların yanı sıra hiçbir işe yaramayan eskileri de sokuşturmuştur Rusya'ya.

Bütün her şeye rağmen Rusya, Japonya'nın Üçlü İtilaf safında yer alışını memnunlukla karşılamaktaydı: Çünkü bu sayede Uzak Doğu'daki Rus sömürgelerine Japonya'nın saldırma olasılığı ortadan kalkmış oluyordu.

3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SAVAŞA GİRİŞİ

Savaşın Başında Osmanlı İmparatorluğunun Durumu

Savaşın daha ilk günlerinden itibaren her iki taraf da Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi saflarına çekebilmek için sonsuz çaba harcamaya koyulmuşlardı. Bu büyük

ülkede etki üstünlüğünü kazanmak için İtilaf Devletleri'yle Avusturya-Almanya bloğu arasında amansız bir mücadelenin eskiden beri süregeldiğini biliyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu'nda iktidarı elinde tutan Jön Türk hükûmeti daha çok Almanya ile bir yakınlaşmadan yanaydı. Ama buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'ne olan ekonomik ve mali bağımlılığı da her gün biraz daha artıyordu.

Öte yandan Alman diplomasisinin Türk İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü konusunda verdiği güvencelerin, aslında, Almanya'nın gerçek niyetlerini örtbas etmeye yarayan bir göstermelikten ibaret olduğunu anlamak da pek zor olmasa gerekti. Çünkü gerçekten de, doğrudan doğruya, Alman Dışişleri bakanı Jagow'un itirafına göre bu göstermelik politika, "karşılıklı etki bölgelerinde ilhaklara girişebilecek kadar güç kazanabildikleri ana kadar" devam edecekti. (181)

Sözün kısası, 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu için, zaferi şu ya da bu taraf kazanmış, hiçbir önemi yoktu aslında; çünkü her iki taraf da bu ülkeyi kendi yararına parçalamak kararındaydı. Gerçekten de, İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu bölüşmek için can atmaktaydılar; Almanya ise bu ülkeyi bütünüyle kendi tabii hâline getirmek istiyordu... Bu arada ayrıca Jön Türklerin de Rus ve İngiliz sömürgelerini hedef tutan saldırgan Pan-Türk özlemlerine de işaret etmek gerekir.

Özet olarak Jön Türk hükûmeti uzun tereddütler ve iç mücadelelerden sonra, Almanya ile ittifaka karar vermiştir. Jön Türk triumvirasında* Enver ve Talat Paşalar Almancıydılar; buna karşılık Cemal Paşa İtilaf Devletleri'nden yana bilinmekteydi. En sonunda 22 Temmuz 1914 günü Savaş (Harbiye) Bakanı Enver Paşa, öteki hükûmet üyelerinin çoğuna haber bile vermeksizin, Almanya'nın Türkiye Büyükelçisine ülkesinin Almanya ile ittifaka hazır olduğunu bildirdi.

Türk-Alman Anlaşması

Almanya'nın İstanbul büyükelçisi Wangenheim, Osmanlı İmparatorluğu ile kurulacak bir ittifakın şu sırada zamansız olacağı düşüncesindeydi. Bu fikrini de Berlin'e açıklamıştı Büyükelçi. Ama Kayzer kararını vermişti. Nitekim İmparator II.Wilhelm, Büyükelçinin raporuna şu notu düşmüştür:

"Teorik bakımdan doğru; ama şu sırada Balkanlar'da Avusturyalıların yanı sıra Slavlara doğru nişanlanacak olan her tüfek büyük önem taşıyor bizim için... Ve bu da herhâlde Türkiye'yi, birtakım teorik düşünceler sonucunda İtilaf Devletleri'nin safına itmekten çok daha iyidir." (182)

Türk-Alman ittifak anlaşması 2 Ağustos 1914 günü imzalanmıştır. Anlaşmanın muhtevası, özet olarak, şudur:

Rusya, Avusturya-Sırbistan çatışmasına müdahale ettiği ve Almanya bu durumda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında yer aldığı takdirde, Osmanlı İmparatorluğu da Rusya'ya savaş açmayı taahhüt etmektedir. Bu anlaşma

* Triumvir: Eski Roma'da, birlikte yönetmek için, iş başına getirilen üç yüksek görevliden her biri. Burada Triumriva, bu kelimeye atfen, yönetimdeki söz sahibi üçlü, anlamında kullanılmıştır.

Türk ordusunu olduğu gibi Almanya'nın emrine vermekteydi. Nitekim anlaşmanın 3. maddesi, bu konuya ilişkin olarak şöyle diyordu:

"Savaş hâlinde Alman askerî misyonu Osmanlı hükûmetinin emrinde kalacaktır. Osmanlı hükûmeti, bu misyonunun, Türk ordusu tarafından girişilecek her türlü hareket üzerinde tam söz ve yetki sahibi olmasını sağlamakla yükümlüdür.

Anlaşmanın imzalandığı 2 Ağustos günü, Osmanlı İmparatorluğu'nda seferberlik de ilan edilmekteydi.

Ve bütün bu olup bitene rağmen Osmanlı hükûmeti, anlaşmanın imzalanmasının ertesi günü bir tarafsızlık bildirisi yayınlamıştır. Bu bildirinin yayınlanmasının nedeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî bakımdan henüz bir savaşa hazır olmayışıdır. Nitekim Cemal Paşa, Jön Türk şeflerinin gerçek niyetlerini açıklamıştır. Şöyle diyordu bu konuda Osmanlı triumvirasının üyesi:

"Biz sadece zaman kazanmak için tarafsızlık ilan ettik; seferberliğin tamamlanacağı ve rahatça savaşa katılabileceğimiz anı bekliyorduk aslında."(183)

Jön Türk Diplomasisinin Başarısız Bir Oyunu

Jön Türk diplomasisinin iltifat ettiği yol ve yöntemleri gösteren tipik bir olgu vardır: Almanya ile bu anlaşmayı imzaladıktan sonra aynı Enver Paşa, İstanbul'daki Rus Büyükelçisiyle ve Rus askerî ataşesi Leotiev'le müzakerelere girişmiş ve Rusya'ya, Almanya'ya karşı, bir ittifak anlaşması önermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ve yöneticilerinin Rusya'ya karşı en dostça duygularla dolu olduğunu bildiriyordu Enver Paşa İstanbul'daki Rus temsilcilerine. Paşa'nın dediğine bakılırsa Osmanlı devleti Almanya'ya hiçbir anlaşmayla bağlı değildi; tam tersine, ordusunu olduğu gibi Rusya'nın emrine vermeye ve Petersburg tarafından saptanacak herhangi bir düşmanın üzerine yürümeye hazırdı Osmanlılar. Buna karşılık Enver Paşa, Ege Denizi'ndeki adalarla Bulgar Trakya'sının bir kısmının Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesini istemekteydi.

Sazonov, Enver Paşa'nın bu önerisini büyük bir korkuyla karşılamıştı: Jön Türk liderlerinin içtenliğine güvenmiyordu Rus Dışişleri bakanı; bu güvensizliğin yanı sıra, bir de Bulgaristan'ı Almanya'nın kucağına atmaktan korkuyordu.

Nitekim çok geçmeden Enver Paşa'nın, Rusya'ya böyle bir anlaşma önerirken en basitinden bir yalancılığa baş vurduğu ortaya çıkacaktır. Gerçekte Enver Paşa, kendilerine Boğazlara doğru bir yol açmış olan Alman gemilerinin gelmelerini beklemekteydi. Türk ve Alman askerî otoritelerinin tasarısına göre bu gemilerin varlığı Karadeniz'deki kuvvet dengesini İttifak Devletleri lehine değiştirecek ve Rusya'nın güney kıyılarını da sürekli tehdit altında bulunduracaktı.

Nitekim 10 Ağustos günü, *Goeben ve Breslau* savaş gemileri Boğazlar bölgesine girmiş bulunmaktaydı.

Osmanlı hükûmeti bu gemiler üzerinde düşsel bir satın alma işlemine girişmiştir. İtilaf Devletleri gerçi bunu protesto etmiştir; ama Osmanlı İmparatorluğu'nu tamamen yitirmek korkusuyla, yeterince enerjik bir protesto olmamıştır bu.

Gerçekten de Rusya'nın Kafkas cephesindeki askerî hazırlıkları belirli bir vakit

gerektiriyordu. Öte yandan İngiliz diplomasisi de, Osmanlı Hükümdarını halifeleri sayan Hindistan Müslümanlarını hesaba katmak zorunluluğu karşısındaydı: Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Britanya arasındaki kopuşu İngiltere'nin değil, Osmanlı hükûmetinin başlatması Londra için son derece önemliydi.

Bu arada İtilaf Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu hükûmetinden ülkedeki Alman subaylarının geri gönderilmesini talep etmişlerdir. Osmanlı baş Veziri bu talebe şu ilginç cevabı verecektir.

"Bu subayları nasıl göndermek gerektiği sorunu ortaya çıkıyor her şeyden önce: Karadan mı göndereceğiz, yoksa denizden mi? Buna karar vermemiz gerek."(184)

Ve Alman subayları Türkiye'de kalmışlardır. *Goeben ve Breslau*'ın gelişi, Osmanlı kara ordusunun yanı sıra Osmanlı donanmasını da Alman Genelkurmayının emrine verecektir.

Sazonov'un Önerisi ve İngiliz Diplomasisinin Tutumu

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girişini geciktirmek ve hatta belki de önlemek amacıyla Sazonov, İmparatorluğun toprak bütünlüğünü garanti etmeyi ve Limni'nin Türkiye'ye geri verileceği vaadinde bulunmayı önermişti müttefiklerine: Önemli sayılabilecek bir toprak kazancı elde etmeksizin Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'yle anlaşmaya yanaşmayacağı düşüncesindeydi Rus Dışişleri bakanı.

Ne var ki Sazonov'un bu önerisi, İngiliz diplomasisinin muhalefetiyle karşılaşmıştır: İngiltere'nin Yunanistan'la olan ilişkilerine büyük önem veren Grey, Limni Adası'nın Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesine razı olmayacaktır.

Buna karşılık İtilaf Devletleri, Türk hükûmetine İmparatorluğun toprak bütünlüğünü garanti etme önerisinde bulunmuşlardır. Yalnız unutmamak gerekir ki söz konusu garanti, sadece, savaş boyunca geçerli olacaktı. (185) Dolayısıyla da Osmanlı yöneticilerinin böyle bir garantiyi yeterli bulmayışlarına şaşmamak gerekir.

1914 yılının Eylül ayı başlangıcında Rus Dışişleri bakanlığı, istihbarat servisinden, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek durumu hakkında kesin bilgiler almıştı. Ve bu bilgiler sayesinde İtilaf Devletleri, Türk-Alman ilişkilerinin gerçek karakteri hakkında sağlam bir fikir edinme olanağına kavuşmuş bulunuyorlardı.

Osmanlı Hükûmetinin Kapitülasyonları Kaldırma Kararı ve Beklenmedik Tepkiler

9 Eylül 1914 günü Osmanlı hükûmeti, 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren kapitülasyonları kaldırma kararı aldığını bildiriyordu bütün ilgili devletlere. Türk hükûmetinin emperyalistlerin boyunduruğundan kurtulmak amacıyla yaptığı bu girişim, hiç beklenmedik sonuçlar doğuracaktır.

Şöyle ki:

Bütün büyük devletlerin İstanbul'daki Büyükelçileri, Osmanlı hükûmetini, hemen o gün bir nota yağmuruna tutmuşlardır. Hemen hemen birbirinin aynı terimlerle kaleme alınmış olan bu notalarda "kapitülasyonların keyfî ve tek yanlı olarak kaldırılması" protesto edilmekteydi. Karşılığında hiçbir ödün almaksızın Osmanlı topraklarındaki emperyalist ayrıcalıklarını yitirme korkusu en amansız düşmanları birleştirivermişti sözün kısası.

Bu notaların verilişinden sonra Alman diplomasisi Türk hükûmetini, bu durumda yapabileceği en iyi şeyin müttefik yükümlülüklerine uyarak hemen savaşa girmek olduğuna inandırmak için çaba göstermiştir: Bu takdirde, diyordu Almanlar, kapitülasyonlar sorunu İtilaf Devletleri'ne karşı kendiliğinden düşecektir; İttifak Devletleri'ne verilmiş olan kapitülasyonlara gelince, bu konuda iki tarafı da hoşnut edecek bir anlaşmaya elbette varılabilirdi.

Kendi yönünden İtilaf Devletleri diplomasisi de, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsız kalmayı kabul etmesi koşuluyla, kapitülasyonlar sorununu müzakereye hazır olduğunu bildirmişti İstanbul hükûmetine. Kapitülasyonlar konusundaki müzakere ve pazarlıklar bütün Eylül ayı boyunca sürdü.

Enver Paşa'nın Oldubittisi

Almanlar Marne kıyılarında bozguna uğrayınca apaçık bir şekilde ortaya çıkmıştı ki bu savaş uzayacaktır. Bu durumun anlaşılması, her iki tarafın da yeni müttefikler bulma çabalarını bir kat daha yoğunlaştırmalarıyla sonuçlanmıştır.

Nitekim Ekim ayında Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'na kredi açmıştır. Bu krediye koşul olarak, paranın belli bir kısmını teslim alır almaz, Osmanlı hükûmetinin Almanya safında savaşa katılmasını koymuştu Berlin. İtilaf Devletleri bütün bu bilgileri Rus hükûmeti aracılığıyla almaktaydılar. Rusların, ayrıntılı ve kesin bilgiler elde edebilen bir haber alma örgütü vardı Osmanlı başkentinde.

Bütün bu süre boyunca aralarında Sadrazamın da bulunduğu bir dizi Osmanlı bakanı henüz savaş korkusundan sıyrılabilmiş değillerdi. Almanların Marne yenilgisi ve aynı günlerde Rus ordusunun Galiçya'da kazandığı başarılar, bu Osmanlı devlet adamlarının kuşkularını büsbütün arttırıyordu.

İşte durum tam bu merkezde iken Enver Paşa, Alman kumanda kuruluyla da işbirliği yaparak, ülkesini bir oldubitti karşısında bırakmaya karar verecektir.

Şöyle ki:

Alman Amirali Souchon kumandasındaki Osmanlı donanması 29 ve 30 Ekim günleri Karadeniz üzerindeki belli başlı Rus limanları olan Sivastopol, Odesa ve Novorossiisk'i bombardıman etmiştir. Aynı 29 Ekim günü İstanbul'daki Rus Büyükelçisi, Osmanlı hükûmetinden pasaportları istemek emrini alıyordu.

Enver Paşa'nın Amiral Souchon'la el ele tertiplediği bu kışkırtmacı eylem karşısında Osmanlı hükûmeti de şaşkına dönmüştü. Sadrazam istifasını hazırlamıştı hemen; istifa etmemesi bin bir güçlükle sağlandı. Uluslararası bir skandal böylece önlenebilmişti ancak.

1 Kasım günü, Osmanlı devletinin Petersburg büyükelçisi Fahrettin, Sadrazamdan

aldığı emir üzerine Sazonov'u makamında ziyaret etti. Büyükelçiyi şu soğuk sözlerle karşıladı Rus Dışişleri bakanı:

– Size pasaportlarınızı göndermek üzereydim.

Buna, güler yüzle, şu cevabı verdi Türk diplomatı:

– Bense size barışı getirmekteyim.

Sonra da Sazonov'a İstanbul'dan almış olduğu telgrafı okudu Büyükelçi. Sadrazam, telgrafında, olaydan dolayı duyduğu büyük üzüntüyü bildirmekteydi.

Sazonov, bunun üzerine, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden düzelebilmesi için Türkiye'deki bütün Alman subaylarının hemen geri gönderilmesi gerektiğini söyledi. Ama Büyükelçinin belirttiğine göre Sadrazam, istese de yerine getiremezdi bu talebi: O kadarına gücü yetmiyordu.

Dolayısıyla da İtilaf Devletleri Büyükelçileri İstanbul'u terk edeceklerdir. Ve 2 Kasım 1914 günü Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmıştır. Onu, 5 ve 6 Kasım günleri, İngiltere ile Fransa izleyeceklerdir.

Osmanlı İmparatorluğunun Savaşa Girişinin Sonuçları

Alman emperyalistleri ve onların ajanı durumundaki Enver Paşa işte böylece Türk halkını sonu felaketle kapanacak olan bir savaşa sürüklemiş bulunuyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa katılması, Rus ve İngiliz kuvvetlerinden bir kısmının Alman cephesinden alınmasına yol açacaktır. Türkiye'nin savaşa girişinin bir başka sonucu da, Boğazların ticaret gemileri için bile kapatılması olmuştur. Bu durum Rusya'nın, Karadeniz ve Akdeniz üzerinden müttefikleriyle bağ kurması olanağını ortadan kaldırmaktaydı.

Baltık Denizi baştanbaşa Alman donanmasının egemenliği altındaydı. Uzun ve ulaşım gücü sınırlı Vladivostok yolu dışında Rusya, İngiltere ve Fransa ile ancak Arhangelsk üzerinden bağlantı sağlayabilirdi artık. Murmansk yolu henüz açılmamıştı. Romanya-Sırbistan ve Yunanistan'dan geçen yollarsa, savaşın ilk dönemi için bile güvenli değildi. Hele 1914 yılı sonunda Avusturya kuvvetleri Sırbistan'ı tamamen işgal ettiğinde bu bağlantı hepten kesilecekti.

4. İTALYA'NIN SAVAŞA GİRİŞİ

Savaşın Başlangıcında İtalya'nın "Müttefik"leriyle İlişkileri

Tarafların müttefik bulma mücadelesi İtalya'yı da kapsamaktaydı. İtalyan hükûmeti, daha savaşın ilk gününden itibaren, en fazla zafer şansının hangi tarafta bulunduğunu hesaplamaya girişmişti hemen. Ve "çakal" -Bismarck takmıştı İtalya'ya bu adı- daima, kendisine avdan en iri parçayı bırakabileceğine inandığı yırtıcı hayvanın ardından koştururdu.

İşte bunun içindir ki İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı olan müttefik yükümlülüklerini yerine getirmekte aceleci davranmıyordu. Nitekim 3 Ağustos 1914 günü İtalya Kralı, İtalyan görüş alanından bakılınca bu savaşın üçlü İttifak anlaşmasında yer alan "*casus foederis*" formülünün çerçevesi dışında kaldığını resmen bildirmişti Alman İmparatoruna. (186)

Aslında daha da ileriye gitmişti İtalyan Kralı: İtalya'da Avusturya'ya karşı savaşmaya hazır insanlar olduğunu söyleyerek tehdit dolu bir imada bulunmuştu. Ve aynı 3 Ağustos günü İtalya hükûmeti, bir tarafsızlık bildirisi yayınlıyordu. Ama aynı zamanda İtalyan Dışişleri bakanı San-Juliano Markisi, Almanya'nın Roma Büyükelçisine, yeterince ödüllendirildiği takdirde İtalya'nın "müttefiklerine yardım etme olanaklarını incelemeye hazır bulunduğunu" bildiriyordu "mahrem olarak".

Ertesi 4 Ağustos günü de İtalyan hükûmeti, bir başka yetkilinin ağzından ve gene "mahrem olarak", İtalya'nın Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı benimsemiş olduğu tutumu açıklıyordu. Sazonov'un anlattığına göre, Petersburg'daki İtalyan Büyükelçiliğinin yüksek görevlilerinden biri kendisini ziyaret ederek hemen hemen şu anlama gelen bir açıklamada bulunmuştu:

"İstediklerini Almanya ve Avusturya'dan elde edebileceği hususunda hemen hiç umudu olmayan İtalyan hükûmeti, aynı istekleri temel alarak, İtilaf Devletleri'yle bir fikir alışverişine girmeye hazır bulunmaktadır."(187)

İtalyan Diplomasisinin İtilaf Devletleriyle Pazarlığı

Görüldüğü gibi İtalyan hükûmeti, sadece İttifak Devletleri'ne, yani kendi "müttefik"lerine şantaj yapmakla kalmamaktaydı.

Gerçekten de İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a savaş açmasına karşılık, kendisine ne vereceklerini anlamak üzere İtilaf Devletleri'yle de müzakereye girmiştir. Bitmek bilmeyen bir pazarlık hâlinde yürüyecektir bu müzakereler. Ağustos ayında İtilaf Devletleri Trento, Triyeste ve Valonna'yı sunmuşlardı İtalyanlara. Ama İtilaf Devletleri ganimeti rahatça büyütebilme durumundaydılar: Çünkü İtalya her şeyden önce Avusturya-Macaristan'a, Arnavutluk'a ve Osmanlı İmparatorluğu'na ait topraklara, yani İtilaf topluluğuna bağlı olmayan ülkelere göz dikmiş bulunmaktaydı.

Buna karşılık Almanya'nın İtalya karşısındaki durumu çok karmaşıktı: İtalya'nın en fazla değer verdiği topraklar, Avusturya-Macaristan egemenliği altında bulunan topraklardı ve müttefik Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da bu toprakların, İtalya'ya bırakılmasına, pek doğal olarak karşı çıkıyordu.

Kuzey Afrika'daki Fransız sömürgelerini cömertçe dağıtabilirdi Almanya. Bu toprakların yanı sıra İtalya'ya Nice'i, Korsika'yı ve Savoia'yı da peşkeş çekiyordu. Ve bütün bu pazarlıklar sürüp giderken, "çakal" da boş durmamıştı.

Gerçekten de İtalya hiç zaman yitirmeksizin, 1914 yılının Ekiminde Valonna körfezinin girişini tutan Sasseno Adası'nı, aynı yılın Aralık ayında da Valonna'yı ele geçirmişti.

İtalyan Başbakanı Salandra, bu girişimden sonra, İtalyan diplomasisinin dayandığı ilkelerin son derece orijinal, siyasal ve de hatta "ahlaksal" bir açıklamasını

yapmıştır: Nitekim sayın Başbakanın 1914 Eylülünde verdiği bir söylevde belirttiğine göre İtalyan hükûmeti, politikasını düzenlerken sadece ve sadece "Anayurda sınırsız bağlılıktan ve kutsal İtalyan bencilliğinden kaynaklanan kaygı, önyargı ve duygulardan esinlenmekte idi." (188)

Bülow ise, anılarında, Salandra politikasının özünü daha farklı bir şekilde çözümlemekte. Soğuk bir edayla şunları yazmakta Alman diplomatı:

"Bütün dünyayı saran o büyük altüst oluş sırasında, yurdu için bir şeyler yapmaya çalışmaktaydı, o kadar." (189)

Bülow Roma'da

Bir deniz ülkesi olması bakımından İtilaf Devletleri'ne sıkı sıkıya bağımlı bulunan İtalya, Almanya-Avusturya bloğunun safında dövüşemezdi zaten. İtalya için söz konusu olan sorun şuydu: Tarafsız mı kalması gerekiyordu, yoksa İtilaf Devletleri'nin yanında müttefiklerine karşı savaşması mı? Çözüm, tarafların verdiği fiyata ve zafer şanslarına göre değişecekti.

Almanların Belçika üzerinden başlattığı saldırı, İtalya'yı tarafsızlığa ve Almanya ile müzakereye doğru itmişti. Ama Marne Savaşı ve Alman ordularının ilerleyişinin duruşu, durumu değiştirecek ve İtalya yeniden İngiltere ile müzakereye oturacaktır.

Salandra hükûmeti, "esinli" politikasına uygun olarak, İngiltere'nin fiyatı arttırmasını istemekteydi. Oysa İtilaf Devletleri'nin, bu noktada bir güçlüğü vardı: Müttefikleri Sırbistan, çoğunlukla Slavların oturduğu Dalmaçya kıyılarının İtalya'ya bırakılmasına karşı çıkmaktaydı ısrarla.

Ama karşı tarafta Avusturya-Macaristan hükûmeti de, kendi sırtından ödün verilmesine razı olacak gibi görünmüyordu. Bu durumda Salandra hükûmeti, İtalyan "kamuoyu"nun kendisini İtilaf Devletleri'nin safında yer almaya zorlayabileceğini öne sürerek müttefiklerini tehdide koyuldu. Ve bunun üzerine Alman hükûmeti de Viyana üzerindeki baskısını arttırmak zorunda kalmıştır.

1914 yılının Aralık ayında, eskiden İtalya'da büyükelçilik yapmış ve büyük dostluklar kurmuş olan Prens Bülow özel bir misyonla Roma'ya gönderilmiştir. Bülow, anılarında, Roma'daki müzakerelerinden söz ederken şu ilginç olayı anlatıyor ilkin:

"Geldiğimin ilk günü, Consulte sarayında İtalyan Dışişleri bakanı Sidney Sonnino'yu (190) ziyarete gitmiştim. İtalyan Dışişleri bakanlığı o dönemde bu görkemli sarayda bulunuyordu. Bakanın bekleme odasına girdiğimde, üç İtilaf devletinin Büyükelçilerinin hep bir arada orada olduklarını gördüm: Fransız büyükelçisi Barrèrre, İngiliz büyükelçisi Sir Rennell Rodd ve Rus büyükelçisi Krupenski. O gün onların bana karşı takındıkları tavır, halklarının temel karakterini göstermek bakımından pek tipiktir: Gerçekten de, babacan Krupenski hemen bana doğru seğirtti ve bana öteden beri beslediği kişisel dostluk duygularının hiçbir şekilde değişmemiş olduğunu anlatmaya koyuldu. Zeki ve zarif bir kimse olan Rodd, elini uzattı bana; tokalaşırken de İngilizce olarak:

'Elinizi sıkıyorum ve saygılarımı iletiyorum...' dedi.

Üç büyükelçinin içinde en eski ve yakın dostum, Camille Barrère idi. Ama Barrère bütün Fransızlara özgü aktör yatkınlığıyla, âdeta şeytan görmüş gibi irkilerek baktı bana; sonra da eliyle gözlerini kapatıp sırtını döndü." (191)

Bülow, daha sonra, İtalyan Dışişleri Bakanı Sonnino ile yaptığı görüşmeyi şöyle özetlemekte:

"Daha konuşmamızın hemen başlangıcında bakan, durum hakkındaki görüşünü bana olanca çıplaklığı ve gerçekliği içinde açıkladı: İtilaf Devletleri, savaş ganimeti olarak İtalya'ya, İtalyanların oturduğu, bütün Avusturya topraklarını sunmaktaydılar. İtalya ile Habsburg Monarşisi arasında bir çatışmayı önlemek için, bu durumda, Avusturya hükûmetinin de İtalya'ya, kendisini gelecekte yükümleyecek somut bir şekilde ödünler vermesi gerekmekteydi. Ama bu ödünler can sıkıcı bir dilenciye sadaka verilir gibi İtalya'nın önüne atılmamalı, "matluba muvafık"* bir biçimde verilmeliydi ve her şeyden önce de, elden geldiğince çabuk verilmeliydi. Trento, bu ödünlerin en azını meydana getirmekteydi." (192)

Vatikan'ın Tavrı ve Sonu Gelmeyen İtalyan Talepleri

Vatikan, İttifak Devletleri'ni destekliyordu. Ve Alman hükûmeti, Vatikan'la ilişkilerini bir kat daha perçinlemek üzere, Bülow dışında, Reichstag üyesi ve Merkez Katolik Partisi lideri Erzberger'i de göndermişti Roma'ya.

Bülow şöyle yazıyor:

"Papa XV. Benoit, benim barışı sürdürme yolundaki çabalarımı hararetle destekliyordu. Son büyük Katolik devleti olması bakımından Habsburg Monarşisinin ayakta kalmasını arzulamaktaydı ve farkına varıyordu ki savaş ancak Avusturya'nın, artık hiç değilse, Trento bölgesini feda etmekten kaçınmamasıyla mümkündür... Viyana başpiskoposu Kardinal Piffle'yi bu konuda Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph'i uyarmakla yükümlemişti Papa. Ama o sırada seksen dört yaşını bulmuş olan ihtiyar Hükümdar, Kardinal kendisine, ürkerek, Papanın arzusundan söz etmeye koyulduğunda öfkeden kıpkırmızı kesilmiş ve Kardinali elinden tutup âdeta sürükleyerek kapının önüne bırakmış."(193)

Bir yandan Viyana'daki müzakereleri sürdüren İtalyan hükûmeti, öte yandan da, 1915 yılı Mart ayı başında İngiltere ile girişmiş olduğu pazarlığı hızlandırmıştır. Şimdi İtalya Trento, Triyeste, Valonna, Sasseno Adası, Dalmaçya kıyıları ve kıyı adaları ile Kuzey Afrika'daki sömürge toprakları ve bütün eski hak iddiaları dışında, orta Arnavutluk'ta, başkenti Dıraç olmak üzere özerk bir Prenslik kurulmasını şart koşmaktaydı: Küçülmüş ve güçsüz düşmüş Arnavutluk'u böylece kendi egemenliği altına almayı hesaplıyordu İtalya: kuzey Arnavutluk Sırbistan'la Karadağ arasında üleştirilecek, güney Arnavutluk Yunanistan'a bağlanacak; Valonna (ya da, Avlonya) çevresindeki topraklarla birlikte İtalya'ya geçecekti.

İtalyan hükûmeti ayrıca Londra'dan elli milyon sterlin tutarında bir kredi istemekteydi. En son olarak da İtalya, bir askerî anlaşma imzalanmasını istemekteydi

* Matlup; istenilen, aranılan şey. Alacak. Muvafık; uygun, uyar.

ısrarla: Roma, Rusya'nın Galiçya cephesindeki başarısını azaltmamasını ve İngiliz-Fransız Akdeniz donanmasının, Avusturya-Macaristan donanmasıyla girişeceği mücadelede, İtalya'ya yardımcı olmasını şart koşuyordu.

İngiltere ve Fransa, bütün bu konularda İtalya'ya kesin güvence vermeye hazır bulunmaktaydılar. Sadece Rusya, Sırbistan'ın koruyucusu olarak, Güney Slavlarıyla nüfuslu toprakların İtalya'ya bırakılmasına karşı çıkıyordu.

26 Nisan 1915 Londra Anlaşması ve Bülow'un Karşı Manevrası

Bu sırada İtalya, İtilaf Devletleri üzerinde yeni bir baskı olanağı kazanmış bulunmaktaydı. 8 Mart 1915 günü Viyana'da toplanan Taht Meclisi, nihayet İtalya'ya ödün verme kararı almıştı. Bunun üzerine Roma hükûmeti ile Almanya-Avusturya bloğu arasında yeni bir müzakere faslı başladı. Bu kez tartışılan sorun, İtalya'nın tastamam ne alacağı ve ikinci olarak da, İtalya'ya bırakılacak toprakların hemen mi yoksa savaş sonrasında mı bırakılacağı sorunu idi.

İşin bu noktasında, İngiltere ile Fransa'nın baskısı altında Rusya da ödün vermeye razı olmuştur: Gerçekten de Dalmaçya'nın büyük bir kısmının İtalya'ya bırakılmasına evet demişti Rusya. Böylece İtilaf Devletleri de İtalya'nın bütün isteklerine olumlu cevap vermiş bulunuyorlardı. Ve şimdi artık seçimini yapabilirdi "çakal".

İtilaf Devletleri'yle İtalya arasındaki anlaşma 26 Nisan 1915 günü imzalanmıştır. Bu anlaşmayla İtalya, en geç bir ay sonra, eski müttefiklerine karşı savaşa girmeyi yükümleniyordu. İngiltere de Roma'ya elli milyon sterlin tutarında kredi açmaktaydı.

3 Mayıs 1915 günü İtalyan hükûmeti, Almanya-Avusturya bloğuyla kurmuş olduğu ittifakı tek taraflı olarak bozmuştur. Ve işte bu durum üzerinedir ki Bülow, alabildiğine cüretli bir diplomatik girişimde bulunmaya karar vermiştir.

Olayı şöyle anlatıyor anılarında:

"9 Mayıs günü, oturduğum "Malta" villasına, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu büyükelçisi Baron Maccio'yu müzakere etmek üzere çağırdım ve hemen aynı gün İtalyan hükûmetine gizlice gönderilmek üzere, oracıkta dikte ettiğim bir bildiriyi yazmaya zorladım. Söz konusu bildiride Avusturya-Macaristan'ın, Tirol'lerin İtalyanlarla nüfuslu kısmını ve bunun yanı sıra Gradisko ile gene İtalyanlarla nüfuslu olan batı Izonzo kıyısını İtalya'ya bırakmaya hazır olduğu açıklanıyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlı bir açık şehir ilan edilecek olan Triyeste'de üniversite ve belediye İtalyanların olacaktı. Ayrıca Viyana, Avlonya üzerinde İtalya'nın egemenliğini tanımakta ve siyasal açıdan Arnavutluk'un kaderiyle artık hiçbir şekilde ilgilenmediğini bildirmekteydi.

Ürkek bir adam olan Maccio'ya bu belgeyi yazdırabilmek için gerçekten ağır bir baskı yapmak zorunda kalmıştım. Oysa aynı iş Ocak ayında yapılmış olsa, istenilen tüm sonuçları doğurabilirdi." (194)

Mussolini Sahnede

Bülow, İtalyan Millet Meclisi'nde tarafsızlığı savunanların lideri Giolitti'ye ilet-

miştir hemen bu belgeyi. Giolitti de vakit yitirmeksizin Roma'ya hareket edecektir. Başkente geldiği gün Giolitti'yi, tam üç yüz yirmi Milletvekili ziyaret etmiştir; Millet Meclisindeki üye sayısının beş yüz sekiz olduğu düşünülürse, bu gösterinin ağırlığı daha iyi anlaşılır.

Parlamentodaki çoğunluğu böylece sağlamış bulunan Giolitti önce Krala ve sonra da Salandra'ya, 26 Nisan Londra anlaşması sonucunda izlenen politikayı onaylamadığını bildirmiştir. Bunun üzerine de Başbakan Salandra istifasını verecektir.

Bir an için davayı Almanya'nın kazandığı sanılabilirdi. Ama tam o sırada, eski bir sosyalizm döneği olan Fransız beslemesi Mussolini ile büyük kapitalist çıkarların temsilcisi d'Annunzio'nun yönetimindeki savaş yanlısı aşırı şovenler, Parlamentoya ve Parlamentodaki tarafsızlık partizanlarına karşı büyük bir gösteri düzenlemişlerdir. Olayların gelişmesi sonucunda Kral, Salandra'nın istifasını kabul etmeyecek ve Giolitti Roma'dan ayrılmak zorunda kalacaktır.

Dehşete uğrayan Parlamento, 20 Mayıs 1915 günü, askerî giderler tasarısını onaylamak zorunda kalmıştı. 23 Mayıs günü de İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na, savaş açıyordu.

Ancak aynı İtalya, 1916 yılı Ağustos ayının sonuna dek Almanya ile, ilke bakımından barış içinde kalacaktır.

İtalyan emperyalistleri yırtıcı savaş hedeflerini, tantanalı bir laf ebeliğiyle kamufle etmekteydiler. Gerçekte hep aynı uluslararası "çakal" olarak kalacaktı İtalya. Nitekim Lenin, aynı dönemde şunları yazıyordu:

"Devrimci demokratik İtalya, yani Avusturya boyunduruğuna karşı mücadele eden devrimci-burjuva İtalya, Garibaldi çağının İtalya'sı, gözlerimizin önünde kesin olarak başka halklara zulmeden bir İtalya'ya dönüşmektedir. Ganimetin bölüşümüne kabul edildiği için ağzından sevinç salyaları akan bu iğrenç biçimde gerici, pis şekilde burjuva ve alabildiğine gaddar İtalya bugün işte Türkiye'yi ve Avusturya'yı yağmalamaya hazırlanıyor." (195)

5. İTİLAF DEVLETLERİNİN KARŞILIKLI İLİŞKİLERİ

Doğu ve Batı Cephelerinin Karşılıklı Durumu

Yeni müttefikler bulma mücadelesi, özellikle İtilaf Devletleri içinde yer alan belli başlı üyeler arasındaki rekabet dolayısıyla bir kat daha karmaşık bir karakter kazanmaktaydı.

Oysa karşı kampta, Almanya tartışma götürmez bir üstünlükten yararlandığı için, işler daha kolay yürüyordu. Ama orada bile önemli sürtüşmeler meydana gelmiştir. Söz konusu sürtüşmeler özellikle İtalya'ya verilecek ödünler konusunda Almanya ile Avusturya hükûmetleri arasındaki müzakereler sırasında çıkmıştır.

İtilaf Devletleri kampındaki iç çatışmalar çok daha büyük çaptaydı. Güney

Slavlarıyla nüfuslu toprakların İtalya'ya bırakılması konusunda başlayan tartışmalar, İtilaf Devletleri tarafından henüz ele geçirilmemiş bir kazancın önceden bölüşülmesinin doğurduğu kargaşalıklara iyi bir örnektir.

Ama müttefikler arasında, stratejik savaş planları konusunda da uyuşmazlıklar çıkacaktır.

Şöyle ki:

İngiltere ile Fransa, Batı cephesini temel savaş cephesi olarak kabul etmekteydiler. Böylece de en nankör rolü Rus ordusu yüklenmekteydi. Gerçekten de, İngiliz-Fransız ortak Kumandanlığı gerekli gördüğü anda, düşman kuvvetlerini, kendi üzerine çekmek düşüyordu Rus ordusuna. Nitekim doğu Prusya'yı hedef alan Rus saldırısı, Paris'i kurtardığı gibi Fransızların Marne kıyılarındaki başarısını da sağlamıştır. Ama bu saldırı Rusya'ya ölçülemeyecek derecede büyük fedakârlıklara mal olmuştur.

Batılı müttefiklerinin Rusya'nın sırtına bu kadar ağır bir rolü âdeta zorla yükleyişleri, açıklamasını, Çarlık Rusya'sının İngiliz-Fransız sermayesine olan bağımlılığında bulur. Ve savaş boyunca bu bağımlılık daha da artmıştır.

1914-1918 savaşı, o güne dek katiyen görülmemiş ölçüde ve Çarlık Rusya'sının geri ekonomisi tarafından karşılanamayacak çapta, büyük sınai ihtiyaç listeleri çıkarıyordu devletin karşısına. Nitekim bu durum, gereç ve cephane darlığı içinde kıvranan Rus ordusunun 1915 yazında bile isteye geri çekilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla da Rusya, İngiltere ile Fransa'ya baş vurmak zorunda kalacaktır.

Gerçekten de, Petersburg'tan ve Rus Genel karargâhından Paris'e ve Londra'ya sürekli olarak gereç ve cephane istekleriyle dolu telgraflar yağıyordu. Rusya'ya savaş malzemesi göndermiyor değildi müttefikleri; ama bunu yaparken hem ağır, hem de cimri davranıyorlardı.

Öte yandan, iki ana cephedeki savaş çabalarının birleştirilmesi için girişilen diplomatik müzakereler de ilerlememekteydi. Rus Genelkurmayı daima Batı cephesinin ihtiyaçlarına cevap verme durumunda kalıyordu. Nitekim 1915 yılında doğu Prusya'da başlatılan Rus harekâtı nasıl Marne savaşının Fransızlar tarafından kazanılmasına yardım ettiyse, Brussilov'un kumandasında yürütülen başarılı saldırı da Verdun'u kurtaracak ve İtalyan cephesinde istikrarı sağlayacaktır. Ne var ki İngiltere ile Fransa, Rusya'nın müttefiklerinin yardımına koşmakta gösterdiği çabukluğu ve bağlılığı, Rusya'ya göstermekte hasis davranmışlardır.

Doğu Cephesindeki Alman Saldırısı ve İlk Sonuçları

1915 yılında Alman Genel kumandanlığı, savaş harekâtının ağırlık merkezini doğu cephesine kaydırma kararı almıştır. Bu yeni plan, sonuç vermekte gecikmeyecektir: O güne dek parlak bir biçimde savaşmış olan ama hep gereç ve cephane kıtlığı içinde yüzen Rus ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Ama bu durum, Rusya'nın tamamen yenik düşerek ezilmesine yol açmayacaktır. Bir başka deyimle, Almanya'nın kazandığı bu taktik zafer, savaşın genel ilerleyişini değiştirmeye yetmemiştir. Nitekim Alman Genelkurmay başkanı General

Falkenhayn saldırıyı Rusya'nın iç kesimlerine kadar sürdürme cesaretini gösteremeyecektir: Moskova'yı amaçlayacak bir saldırının Alman ordularını "sonu olmayan bir uzay"a sürükleyeceği düşüncesindeydi Falkenhayn.

Böylece Rusya, 1915 yılı boyunca Alman ordularının genel saldırısını göğüslemekle, Fransa ile İngiltere'ye güç ve kaynaklarını geliştirmeleri için gerekli zamanı ve soluklanma fırsatını sağlamış bulunmaktaydı. Nitekim bu sayededir ki 1916 yılı başlarken Almanlar savaşın ilk günlerindeki üstünlüklerini yitirmiş durumdaydılar.

Ama kendi yönlerinden Fransa ile İngiltere, 1915 yılı yaz ayları boyunca Rus ordusunun yükünü hafifletmek için üzerlerine düşenlerin hemen hemen hiçbirini yapmamışlardı. Batılı müttefiklerin fikrince o sırada Fransız cephesinde büyük bir taarruza girişmek olanak dışıydı. Ve Fransızlar büyük bir gecikmeden sonra nihayet Champagne bölgesinde hücuma geçtikleri zaman görüldü ki çap bakımından bu taarruz da küçüktür.

İtilaf Devletleri arasında askerî harekâtın koordinasyona alınması amacıyla başlatılan diplomatik müzakereler, sonu gelmez savsaklamalarla ve oyalamalarla, boş yere uzatmaktaydı savaşı. 1915-1916 yılları boyunca Chantilly'de, Fransız Genelkurmay başkanının karargâhında müttefikler arasında bir dizi konferans düzenlenmişti. Bu konferanslarda, 1916 yılı içinde, Almanya ve Avusturya'ya karşı bütün cephelerden birden aynı zamanda taarruza geçme kararı alınacaktır.

Ama bu karar büyük bir gecikmeyle ve bu çapta bir harekât için zorunlu bağlantılılık, düzenlilik ve bütünlükten yoksun olarak uygulanmıştır. Oysa daha 1916 yılında İtilaf Devletleri, Almanya ile müttefiklerine karşı sadece sayı bakımından değil, aynı zamanda teknik güç bakımından da üstün durumdaydılar.

Ne var ki müttefiklerin harekâtındaki koordinasyon yokluğu, Almanların iki yıl daha dayanmalarını sağlayacaktır. İşte anılarında Lloyd George'un bu konuda söyledikleri:

"Şu sonuca varıyorum ki biz, stratejik kumanda kurulu hayal gücünü biraz daha çalıştırmış olsa, sağduyulu davransa ve dayanışma içinde bulunsaydı, daha 1916 yılında ya da, en geçinden, 1917 yılında zaferi kazanmış olurduk."

Savaşın Finansmanı ve Yeni Mali Denge

Savaşın finansmanına ilişkin sorunlar, müttefikler arası siyasal ilişkilerde büyük bir yer kaplamaktadır. Savaşın ilk evreleri boyunca bütün ülkelerin borç aldıkları temel kaynak, İngiliz sermayesiydi. Örneğin İtalya'nın savaşa katılması, Roma'ya, elli milyon sterlin tutarında bir kredinin hemen verilmesi karşılığında satın alınmıştı.

Londra Petersburg'a da sürekli kredi vermiş ve bu konuda Paris'in yerini büyük oranda İngiliz sermaye çevreleri almıştır. Londra, özellikle savaşın ikinci yarısında mali bakımdan Fransa'yı da desteklemiştir. Ama Londra da savaşın yükünü taşıyabilmek için, çok geçmeden New York'un yardımına baş vurmak zorunda kalacaktır. Ve bundan böyle savaş boyunca yavaş yavaş İtilaf Devletleri'nin savaş finansmanı şeması şu şekle girmiştir: New York - Londra - öteki İtilaf Devletleri.

Çanakkale Saldırısının Kararlaştırılışı

Batı cephesindeki harekât daha çok bir pozisyon (ya da, konum) savaşı karakterine büründükçe her iki taraf da, kesin zaferi çabuklaştıracak olan öldürücü darbeyi indirmek üzere en zayıf yanını, bugünkü modern askerlik terimiyle, yumuşak karnını, aramaya koyulmuştu. Gerçi Fransız ve İngiliz ortak kumanda kurulu Batı cephesini ana cephe olarak kabul ediyordu ama İtilaf Devletleri kampında, öldürücü vuruşun Yakın Doğu'dan indirilmesi gerektiğini savunanlar da vardı. "Doğulular" diye adlandırılan ve Fransızlardan General Gallieni ile General Franchet d'Esperey, İngilizlerde de Kitchener, Churchill ve Lloyd George tarafından temsil edilen bu gruba göre, Yakın Doğu'dan indirilecek bir vuruşla Almanya çok daha kolay devrilebilirdi.

Bu stratejik sorun, İngiliz ve Fransız hükûmetleri arasında uzun müzakerelere konu olacaktır. En sonunda 3 Ocak 1915 tarihinde, Çanakkale Boğazı'na kadar harekâta geçme kararı alınmıştır. Bu arada batı cephesi taraftarları olan Joffre, French ve Millerand, Yakın Doğu'ya aktarılmak üzere Fransız cephesinden alınan her tümen için, ayrı bir mücadele vermekteydiler.

İşte bu iç çekişmenin sonucu olarak Çanakkale harekâtı, yetersiz kuvvetlerle başlatılacak ve daha 1915 yılının ilkbaharında kesin bir bozgunla sonuçlanacaktır. Bununla birlikte hemen belirtelim ki daha bozgunla kapanmadan önce bu harekât, Boğazlar sorununun ivedilikle çözülmesi gerektiği konusunda bir genel kanı yaratacak kadar sürmüş bulunmaktaydı.

6. İTİLAF DEVLETLERİ'NİN YAĞMA PLANLARI

5 Eylül 1914 Anlaşması ve Sazonov'un Planı

İtilaf Devletleri arasında, gelecekteki ganimetin nasıl bölüşüleceği konusunda yapılan müzakereler, savaşın başlangıcından az zaman sonra başlamış bulunmaktaydı. Nitekim 5 Eylül 1914 günü Fransa, İngiltere ve Rusya arasında imzalanan anlaşma gereğince üç devlet karşılıklı olarak şu iki hususu yükümlenmekteydiler:

1. Rusya-İngiltere ve Fransa bu savaş sırasında düşmanla, ayrı ayrı, bir barış antlaşması imzalamayacaklardı.

2. Barış sorunlarını müzakere anı gelip çattığında, müttefiklerin hiçbiri öbür iki müttefikinin ön onayını almaksızın herhangi bir koşul ileri sürmeyecekti. (196)

14 Eylül 1914 günü ise Sazonov, gelecekteki barış anlaşmasının Rusya açısından temel taşlarını bir plan hâlinde ortaya koyuyor ve bu planı Petersburg'daki İngiliz ve Fransız Büyükelçilerine sunuyordu. Almanya ve müttefikleri kesin ve tam bozguna uğratıldıktan sonra yürürlüğe girmesi önerilen bu plan, belli başlı şu noktaları kapsamaktaydı:

1. Aşağı Niemen kesiminin ve doğu Galiçya'nın Rus İmparatorluğu'na ilhakı.

2. Poznan, Silezya ve batı Galiçya'nın, savaştan sonra kurulacak olan, yeni Polonya devletine verilmesi.

3. Alsas ve Lorrain'in Fransa'ya geri verilmesi; ayrıca Ren Havzası ile Palatına'nın bir kısmının da "Fransa'nın yararlanmasına bırakılması".

4. Belçika'nın, Alman topraklarından koparılacak eklentilerle hatırı sayılır çapta büyütülmesi.

5. Eski Schleswig ve Holstein topraklarının Danimarka'ya geri verilmesi.

6. Eski Hanover Krallığının yeniden kurulması.

7. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Avusturya, Bohemya ve Macaristan hâlinde üç ayrı Monarşiye bölünmesi.

8. Bosna, Hersek, Dalmaçya kıyıları ve Kuzey Arnavutluk'un Sırbistan'a bırakılması.

9. Savaşa İtilaf Devletleri safında katıldığı takdirde Bulgaristan'a ödün olarak Sırbistan Makedonya'sından alınacak bir parçanın verilmesi.

10. Gene savaşa İtilaf Devletleri safında katıldığı takdirde Yunanistan'a da güney Arnavutluk'un ilhakı.

11. Gene savaşa İtilaf Devletleri safında katıldığı takdirde İtalya'ya da güney Arnavutluk'taki Avlonya ile çevresinin bırakılması.

12. Bütün Alman sömürgelerinin İngiltere, Fransa ve Japonya arasında bölüşülmesi.

13. Almanya ve müttefiklerine belli bir savaş tazminatı ödettirilmesi. (197)

26 Eylül günü Sazonov, Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin ek bir plan sunmuştur, İngiltere ve Fransa hükûmetlerine. Bu ek öneride Rusya, savaş gemileri için Boğazlardan özgür geçiş hakkı istemekte; buna karşılık Türk toprakları üzerinde herhangi bir hak iddiası ileri sürmemekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Bölüşülmesi ve Boğazlar Sorunu

Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşümü sorunu, ilkin İngiliz diplomasisi tarafından ortaya atılacaktır. Gerçekten de Sazonov'un önerisine verdiği cevapta Büyük Britanya Dışişleri bakanı Grey, Almanya ile ittifak kurma yolunu seçtiği takdirde Osmanlı İmparatorluğu'nun "siyasal varlığının son bulması" gerektiği fikrini de ileri sürüyordu. (198)

Bu cevapta Sazonov'un önerisini genel bakımdan kabul ediyordu Grey. Yalnız bazı ek istekleri vardı İngiliz Dışişleri bakanının:

İlk olarak şu iki gereğin: Almanya'nın savaş donanmasını müttefiklere teslim etmesi gereği ile Kiel kanalının tarafsızlaştırılması gereğinin, geleceğin "barış programı"na alınmasını istiyordu Grey. Ayrıca İtalya ile Romanya'nın toprak taleplerinin karşılanmasını istemekte; bir de, Ren Havzası'nın Fransa'ya bırakılmasına kesinlikle karşı çıkmaktaydı.

Görüldüğü gibi, daha savaşın ilk günlerinden itibaren İngilizlerle Fransızlar arasında anlaşmazlıklar belirmekteydi; giderek keskinleşecek olan bu anlaşmazlıklar, 1919 yılın yapılacak olan, barış Konferansındaki çetin uyuşmazlık noktaları-

nın tohumlarıydı. Nitekim İngiliz diplomasisinin ağır baskısı altındadır ki Fransız hükûmeti, Avrupa'daki toprak taleplerinin Alsas ve Lorrain'in geri alınmasından ibaret olduğunu, resmen açıklamak zorunda kalacaktır.

Daha 1914 yılından itibaren müttefikler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl parçalanıp bölüşülmesi gerektiği konusunda zorlu bir diplomatik mücadele başlamış bulunmaktaydı.

Nitekim 9 Kasım 1914 günü, Rusya'nın Londra büyükelçisi Benkendorf'la yaptığı bir görüşmede Grey, Rus hükûmetinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı girişeceği askerî harekât için İran topraklarını kullanmaması gerektiğine inandırmaya çalışmıştır Büyükelçiyi. Gene bu görüşmede İngiltere Dışişleri bakanı, ayrıca, iki Batılı müttefikin üzerinde önemle durdukları bir temayı da geliştiriyordu: Türk cephesine aktarmak üzere Alman cephesinden asker çekmemeliydi Rusya katiyen. Çünkü Grey'e göre, Almanya'ya karşı verilen savaşın sonuçları aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülen savaşın sonuçlarını da belirleyecekti kaçınılmaz bir şekilde.

İngiliz Dışişleri bakanı, Londra'daki Rus Büyükelçisiyle yaptığı bir çeşit ön pazarlık niteliğindeki konuşmasında, daha da inandırıcı olabilmek için eklemiştir ki Almanya yenildiği zaman İstanbul'un ve Boğazların kaderini, elbette ki Rusya'nın çıkarlarına en uygun bir biçimde saptamak gerekecektir.

Bütün bu vaatler, Marne kıyılarında kazanılmış olan zafere rağmen, Rus ordusunun doğu cephesindeki etkinliğinin batı cephesi için de kesinlikle zorunlu olduğunu göstermektedir. Nitekim Grey'in bu doğrultudaki sözleri, Benkendorf'a, bu kez de doğrudan doğruya İngiltere Kralı tarafından tekrarlanmıştır. Hatta V. George daha da kesin konuşacak ve aynen şöyle diyecektir:

– İstanbul artık size ait olmalıdır. (199)

İngiltere'nin 14 Kasım günü Rus hükûmetine sunduğu resmî notada da gene aynı ilke almaktaydı ilk sırayı: Rus kuvvetlerinin büyük kısmı Alman cephesine yönelmeliydi; Türk cephesinde ise bir savunma savaşıyla yetinmeliydi Ruslar. Nota şu güvenceyle sona ermekteydi:

"İstanbul ve Boğazlar sorununun Rusya'nın onayı ile çözüme ulaştırılması gereğine inanmaktayız." (200)

Görüldüğü gibi Grey, kâğıt üzerinde sözlü görüşmelerinde olduğu kadar açık ve seçik biçimde dile getirmiyordu fikirlerini ve bile isteye bulanık kalıyordu.

Çanakkale Savaşı ve Yol Açtığı Tepkiler

25 Şubat 1915 günü İngiliz-Fransız ortak donanması; Çanakkale Boğazı'nın girişindeki Türk tabyalarını yoğun bir bombardımanla dövmeye başlamışlardı. Ve tabyalar susmuştu.

Böylece, cepheden gelen ilk haberlere dayanarak Çanakkale harekâtının tam bir başarıyla sonuçlanacağı sanısına kapılan Yunan Başbakanı Venizelos, hemen İtilaf Devletleri'nin Atina'daki Büyükelçilerini makamına çağırıp, Yunanistan'ın Almanya ile müttefiklerine karşı savaşa girme kararı aldığını bildirdi. Bu birinci

kararı tamamlamak üzere Yunan hükûmeti, Boğazlar bölgesine savaş gemileri ve çıkarma birlikleri göndermeye de karar vermişti.

İşte bu açıklama, Petersburg hükûmetini büyük bir endişe ve telaşa sürüklemeye yetecektir: İstanbul'un Yunanlıların eline düşmesinden korkmaktadır çünkü Rus hükûmeti. Ve işte bundan dolayı da Çanakkale seferine Yunanistan'ın da katılmasına kesinlikle karşı çıkmıştır. Ama zaten bu "tehlike" on gün içinde kendiliğinden kalkacaktı ortadan: Çünkü, tarafsızlık yanlısı olan Kral Konstantin 6 Mart günü Venizelos'u istifa ettirmişti. Böylelikle de Yunanistan, bir süre daha tarafsız kalmaya devam edecektir.

Çanakkale harekâtının başarıyla sonuçlanması olasılığı, Boğazların tamamen Fransa ile İngiltere'nin emri altına girmesi tehlikesini doğurmaktaydı Rusya bakımından. Ve Rusya bakımından bu, gerçekten de bir tehlikeydi; çünkü Petersburg'un batılı müttefikleri, Boğazlar ve İstanbul hakkındaki vaatlerini üç müttefik arasında yapılacak bir yazılı anlaşmayla resmîleştirmeye hiç de istekli görünmüyorlardı. Bu konuda İngiliz ve Fransız hükûmetleri Rusya'ya karşı apaçık bir oyalama taktiği gütmekteydiler.

Bu durum karşısında Sazonov, 4 Mart 1915 günü İngiliz ve Fransız hükûmetlerine baş vurarak resmî yükümlülük altına girmelerini istemiş ve Boğazların Rusya'ya bırakılmasına karşı çıktıkları takdirde Dışişleri bakanlığından hemen istifa edeceğini bildirmişti. Ve bu, batılı müttefikler açısından önemli bir tehditti; çünkü hayal kırıklığına uğrayan Çar, Sazonov'un yerine, "eski üç İmparator ittifakı sistemi"nden yana olan bir diplomatı getirebilirdi pekâlâ. (201)

12 Mart 1915 günü İngiliz hükûmeti, Petersburg'a yolladığı resmî bir notayla, İstanbul kentiyle birlikte Boğaz'ın ve Marmara Denizi'nin batı kıyılarını, Gelibolu Yarımadası'nı ve Enez-Midye hattına uygun şekilde güney Trakya'yı kapsayan küçük bir hinterlandı Rusya'ya bırakmayı yükümleniyordu. İki devlet arasındaki bu yazılı anlaşma gereğince İstanbul Boğazı'nın İzmit Körfezi'ne kadar uzanan doğu yakasıyla Marmara Adaları ve Bozcaada ile İmroz Adası da Rusya'ya verilecekti.

Bütün bu topraklar ancak savaş sonunda ve ancak İngiltere ile Fransa Osmanlı İmparatorluğu başta olmak üzere bütün düşman ülkelerdeki planlarını gerçekleştirdikleri takdirde geçecekti Rusya'ya. İngilizler İran'ın merkez kesiminin de kendi etki alanlarına girmesi için özellikle ısrar etmekteydiler.

Rus hükûmeti, notanın temel koşullarını kabul ettiğini Büyük Britanya hükûmetine hemen bildirdi. Böylece resmîleşen Rus-İngiliz anlaşmasına 10 Nisan 1915 tarihinde de Fransa katılacaktır.

7. İTTİFAK DEVLETLERİNİN YAĞMA PLANLARI

İki Memorandum

Almanlar tarafından hazırlanmış olan genel yağma planı, oran bakımından, İtilaf Devletleri'ninkini kat be kat aşmaktadır. Dünyanın bölüşülmesinde köklü

bir değişiklik istemekteydi çünkü Almanya. Bu konuya ilişkin olarak hazırlanan iki Alman belgesi özellikle gürültü uyandırmıştır. Söz konusu belgeler, altı çok güçlü ekonomik kurul tarafından hazırlanan memorandum ile "profesörlerin memorandumu" diye anıla gelen andıçtır.

En başta Alman Sanayicileri Merkez Birliği, Sanayiciler Birliği ve Büyük Toprak Sahipleri Birliği olmak üzere altı büyük ekonomik kuruluş tarafından hazırlanmış olan birinci memorandumda özellikle şu talepler yer almaktaydı:

1. İngiltere, Fransa, Belçika ve bütün öbür düşman devletlere ait tüm sömürgelerin Alman İmparatorluğu'na ilhakı.
2. Almanya'nın bütün savaş giderlerinin İtilaf Devletleri'ne tazmin ettirilmesi.
3. Belçika'nın Alman protektorası altına alınması.
4. Fransa'nın Manş Denizi kıyılarının Almanya'ya ilhakı.
5. Gene Fransa'nın Briey maden havzası ile Verdun ve Belfort kalelerinin ve bu iki kale arasında yer alan Vosges dağları'nın da Almanya'ya geçmesi.

Bununla da yetinmiyordu memorandum: İlhak edilecek topraklarda bulunan iri ve orta büyüklükteki bütün işletmelerin zor alımına uğratılarak Alman yurttaşlarına verilmesini ve bu toprak sahiplerine ödenmesi gereken istimlak bedellerinin, gene savaş tazminatı olarak, Fransız devletinden alınmasını önermekteydi. Ayrıca, doğuda Rusya'dan koparılacak geniş toprak parçalarının da Alman İmparatorluğu'na ilhakını öngören memorandum yazarları, bu son ilhaklara gerçekçe olarak şunu yazmaktaydılar:

"Savaştan sonra iyice hızlanacak olan sanayi atılımı, tarım alanlarının da genişletilmesini gerekli kılacaktır."

Memorandumun yaratıcıları, bütün bunlardan gayrı, Baltık Denizi'nin güney kıyıları boyunca uzanan bütün toprakların ilhakını da istiyorlardı.

Almanya'nın Resmî Tavrı Loebel Planı

Daha 1914 yılının Ekim ayı sonlarında Alman Dışişleri bakanı Loebel, kendi hükûmetine, savaşın hedeflerine ilişkin olarak bir rapor hazırlayıp vermişti. Bakan bu raporunda şu temel fikirleri geliştiriyordu:

"Batıda, bize Fransa'nın anahtarını verecek olan bir sınıra ihtiyacımız bulunmaktadır. Bugünkü sınırlarımıza pek yakın olan kömür ve demir havzaları bu bakımdan bize yarar sağlayabilir. Askerî açıdan, doğu Prusya sınırımızın da yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. En son olarak da, Fransa'dan yüklü bir savaş tazminatı istemek şarttır: Bu ülkenin ekonomik bakımdan uzun yıllar boyunca bize bağımlı kalmasını ve dünyanın öbür kesimlerindeki mali etkinliğini bizim zararımıza olarak geliştirmesini önlemeyi ancak böylece garanti altına alabiliriz."

"Bu, her şeyden önce, Fransa'ya ilişkin ihtiyaçlarımızın doyurulması gerektiği ve Belçika'nın durumunda köklü bir değişikliğin zorunlu hâle girdiği anlamına gelir. Bunu gerçekleştirebilmek için, İngiltere'ye karşı yürüttüğümüz mücadelede hiç değilse önemli kısmi başarılar elde etmemiz şarttır..."

"Siyasal bakımdan bugün Büyük Britanya, hayati çıkarları bizimkilere kesinkes karşıt olan ve er geç ölümüne hesaplaşmamız gereken baş düşmanımızdır. Çünkü

İngiltere, kendi yanı sıra güçlü ve etkin bir Almanya'nın dünya politikasında büyük bir rol oynamasını hoşgörüyle karşılamak istememektedir."(202)

Avusturya-Macaristan Emperyalizminin Hak İddiaları

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun son derece büyük olan hak iddiaları, şu kısa formülde dile gelmekteydi: Bütün Balkan yarımadası üzerinde kesin egemenlik.

Gerek Alman emperyalistlerinin ve gerekse Avusturya-Macaristan kapitalistlerinin anladıkları anlamda savaşın soyguncu karakterini şöyle ortaya koyuyordu Lenin o günlerde: "Alman burjuvaları, yurt savunusundan, Çarlığa karşı mücadeleden, kültür özgürlüğünün korunmasından ve ulusal gelişmenin sağlanmasından söz ettikleri vakit, biliniz ki baştan sona yalan söylüyorlardır. Gerçek şudur: Avusturya burjuvazisi bugün Sırbistan'a karşı tam bir soygun saldırısına girişmiş bulunmaktadır; Alman burjuvazisi ise Danimarkalıları, Polonyalıları ve Alsas-Lorrain'de Fransızları ezmektedir. Belçika ve Fransa'ya karşı, bu zengin ve daha özgür ülkeleri yağmalamak için, tam bir saldırı savaşı yürütmektedir Alman emperyalizmi. Saldırısını da, askerlik tekniğinin en son yeniliklerini kullanmak için en uygun anda, üstelik de Rusya "büyük askerî programı"nı henüz gerçekleştirmemişken düzenlemiştir."(203)

8. BULGARİSTAN VE ROMANYA'NIN SAVAŞA GİRİŞLERİ

Bulgaristan'ın Her İki Taraf Bakımından Önemi

Osmanlı İmparatorluğu ile İtalya'nın siyasal tercihleri dolayısıyla savaşan taraflar arasında sürüp giden rekabetin yanı sıra, Bulgaristan'ı kazanmak için başlayan mücadele de her gün biraz daha kızışmaktaydı.

İşin aslı aranacak olursa, savaşan taraflar için bu iki ülkeden daha çok önem taşıyordu Bulgaristan.

Şöyle ki:

İlk olarak, bütün Balkan ülkeleri arasında en güçlü orduya sahip olan, Bulgaristan'dı. İkinci olarak da Bulgaristan, merkezî konumu sayesinde gerek Sırbistan ve Romanya'ya ve gerekse Yunanistan'a arkadan indirilecek vuruşlar için rahatça üs olarak kullanılabilirdi.

Gerçekten de Bulgaristan'ın İttifak Devletleri safında savaşa katılması, Sırbistan için son derece güç bir durum yaratabilirdi. Böyle bir katılma, Romanya'nın İtilaf Devletleri safında yer almasını da önleyebilirdi aynı zamanda.

Buna karşılık aynı Bulgaristan İtilaf Devletleri safında savaşa katıldığı takdirde, Romanya ve Yunanistan da büyük bir olasılıkla bu ülkeyi izleyeceklerdi.

Görüldüğü gibi, 1914 yılındaki savaş konjonktürü içinde Bulgaristan, bütün Balkan yarımadası için bir anahtar üs durumundadır. Nitekim işte bundan ötürüdür ki Rus Dışişleri bakanı Sazonov, daha savaşın ilk günlerinden itibaren, Bulgaristan'ın kendi saflarında savaşa katılmasını özel bir ısrarla arzu etmiştir.

Bu katılmada, ayrıca, İkinci Balkan Savaşı'yla, yıkılan Balkan bloğunun yeniden kurulup işler hâle gelmesi yolunda atılacak kesin bir adım görüyordu Sazonov. Ama -ve çelişki burada başlıyordu- Bulgaristan'ın İtilaf Devletleri safında savaşa girmesini sağlamak için bir tek şartı yerine getirmek gerekmekteydi: Sırbistan'ı ve Yunanistan'ı, 1913 yılında, Bulgaristan'dan koparıp almış oldukları toprak parçalarını bu ülkeye geri vermenin kesin bir zorunluluk hâline geldiğine kesinkes inandırmak. Bu da pek kolay bir iş değildi.

Sazonov'un Girişimleri

Rus Dışişleri bakanı, Sırp ve Yunan hükûmetlerine, Bulgaristan'a ödün vermelerini öğütlemekteydi ısrarla. Yunanistan'da bu öğütlerin hiçbir olumlu sonuç yaratma şansı yoktu. Tam tersine bu öğütler, başta Kral olmak üzere Atina hüküûetinin tarafsız kalmasını savunan Almancıların durumunu pekiştiriyordu.

Gerçekten de, Yunanistan'da İtilaf Devletleri'ni tutan ve Venizelos'un önderliği altında toplanmış bulunan siyaset adamları, savaşa katılma eğilimindeydiler. Ama hiç şüphe yok ki savaşa girişlerini de kendi topraklarını kendi elleriyle başkasına vererek ödemek istemiyorlardı.

Dolayısıyla da, Yunanistan'la kurduğu dostluk ilişkilerini koruyup sürdürmeye büyük özen gösteren İngiltere'nin, Rus Dışişleri bakanının güttüğü bu politikayı katiyen onaylamamasına şaşmamamız gerekir. Gerçekten de İngiliz diplomasisi, gerektiğinde, Sazonov'a kesinlikle karşı çıkmaya hazır beklemekteydi.

Bu konuda Belgrat'ta daha çok şansı vardı Rus diplomasisinin: Sırbistan savaştaydı ve tarafsız olan Yunanistan'a oranla, çok daha güç bir durumda bulunuyordu.

Nitekim Sırbistan Başbakanı Pasiç, biraz nazlanmakla birlikte, Sırp Makedonya'sının bir parçasını Bulgaristan'a bırakmaya razı olmuştu. Ama savaşın İtilaf Devletleri'nin zaferiyle bitmesi ve bu zafer sonucunda da Sırbistan'ın Güney Slavlarıyla nüfuslu toprakları kazanması şartıyla razı olmuştu buna.

Pek doğaldır ki böyle bulanık vaatlerle Bulgaristan'ın savaşa katılmasını sağlamak elde değildi: Bu ülkeyi İtilaf Devletleri safına çekebilmek için, çok daha somut bir şeyler yapmak gerekmekteydi. Müttefikler, Makedonya'dan başka, Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılacak, Enez-Midye hattını da sunuyorlardı Bulgaristan'a gerçi; ama bu vaat de ancak savaş bittiğinde gerçekleştirilebilirdi.

Oysa Bulgar Başbakanı Rodoslavov, Bulgaristan'ı İtilaf Devletleri'nin safında yer almaya, ancak ve ancak bir tek şey sürükleyebilir diyordu: Makedonya'nın hemen o anda Bulgaristan'a terki.

Sırplarsa bu isteğe şu cevabı vermekteydiler:

"Ülkemizin küçücük bir parçasını bile Bulgarlara bırakmaktansa, bütün

Sırbistan'ı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na armağan diye sunmayı yeğ tutarız biz." (204)

Hatta Kral naibi Aleksandr, Sırp ordusunun zor durumda oluşunu da bahane ederek, Bulgaristan'a ödün konusunda fazla zorlandıkları takdirde Avusturya ile tek taraflı bir barış anlaşması imzalama yoluna gideceği tehdidini savurmaktaydı. Rusya'nın "Slav dayanışmasına ihanet edenleri ödüllendirmekten" vazgeçmesini ve bunun yerine Sırbistan'a yardım etmesini istiyordu naip Aleksandr.

Görüldüğü gibi, bu konudaki müzakereler de olumlu bir sonuç vermekten uzak kalmıştır.

Alman Diplomasisinin Vaatleri ve Eylül Anlaşması

Buna karşılık İttifak Devletleri'nin Sofya'daki durumu, İtilaf Devletleri'ninkine oranla, ölçüye sığmayacak kadar daha kuvvetlidir. İttifak Devletleri'nin bu konuda büyük bir desteği vardır: Belli başlı, Bulgar isteklerinin, İtilaf Devletleri'nin müttefiki olan Sırbistan topraklarını amaçlaması.

Bununla birlikte Bulgaristan henüz savaşa hazır değildi. Dolayısıyla da daha bir süre tarafsız kalması gerekiyordu. İşte Bulgar hükûmeti bu zorunluluktan ötürü İttifak Devletleri'ne kesin evetini vermeden önce İtilaf Devletleri, Bulgar burjuvazisinin bir kısmını satın almayı başaracaklardır.

İngiliz, Fransız ve Rus bankaları tarafından özellikle bu amaçla kurulmuş olan bir anonim şirket aracılığıyla Bulgaristan'dan ham madde ve çeşitli tarım ürünleri satın alarak sağlamıştı bu başarıyı İtilaf Devletleri. Bulgar burjuvazisiyle birlikte Bulgar yüksek görevlileri ve bakanları da bu sayede yaklaşık olarak iki yüz milyon altın Frank kazanmışlardı.

İtilaf Devletleri'yle Bulgaristan arasındaki müzakereler, 1915 yılının yaz ayları boyunca uzayıp gidecektir.

Almanya ile müttefikleri, Makedonya'nın tamamından başka eski Sırbistan'ın bir parçasını da vaat etmekteydiler Bulgaristan'a. Ayrıca Romanya İtilaf Devletleri safında savaşa girdiği takdirde Bulgaristan sadece güney Dobruca'yı değil, aynı zamanda kuzey Dobruca'yı da alacaktı.

En sonunda, Bulgaristan'ın kararını askerî durumunda meydana gelen köklü bir değişiklik belirleyecektir.

Gerçekten de Çanakkale seferinin tam bir bozgunla sonuçlanmasından sonra Rus ordusu Galiçya'yı, Rus Polonya'sını, Lituanya'yı ve Biyelorusya'nın bir kısmını terk ederek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Buna karşılık Alman birlikleri, Sırbistan sınırında yığınak yapmaya başlamışlardı.

Bulgarların İtilaf Devletleri karşısında duydukları korkuları, Almanya'nın işte bu askerî başarıları silip götürecektir. Böylece Bulgaristan, çarpıcı ama bir o kadar da tehlikeli bir maceraya karar vermiştir. Nitekim Bulgaristan, 3 Eylül günü Osmanlı İmparatorluğu'yla, 6 Eylül günü de Almanya ve Avusturya-Macaristan'la olmak üzere ardı ardına iki ittifak anlaşması imzalamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın Dörtlü İttifak'ı böylelikle kurulmuş olmaktadır.

Yunanistan'ın Durumu

1915 yılının Ağustos ayında Yunanistan'da yapılan parlamento seçimleri, iktidara Venizelos'u getirmişti yeniden. Ve Eylül başlangıcında Bulgaristan'ın Sırbistan'a karşı saldırıya geçmesi bir an meselesi hâline geldiğinde Venizelos, İtilaf Devletleri'nin Atina'daki Büyükelçilerine, Yunanistan'ın 1913 yılında imzalanmış olan Yunan-Sırp anlaşması gereğince üstlendiği yükümlülüklerini yerine getirmeye hazır olduğunu bildirecektir.

Bununla birlikte müttefiklerin kendilerine yardımda bulunmasını da istemekteydi Yunan Başbakanı ve Selanik'e bu amaçla 150.000 kişilik bir ordu çıkarmalarını talep etmekteydi. İngiliz ve Fransız hükûmetleri, Venizelos'un bu önerisini olumlu karşılamışlardır. Sonuç olarak da, Gelibolu Yarımadası'nda bulunan müttefik kuvvetlerinin Selanik'e gönderilmesi kararlaştırılmıştır. (205)

Burada hemen belirtelim ki Fransız hükûmeti, Fransız Genelkurmay Başkanı Joffre'un Selanik'e, Gelibolu'daki birlikler de dâhil 64 bin kişilik bir kuvvet göndermesi için gerekli emri vermesini güçlükle sağlayabilmişlerdi. İngilizler de bir o kadar asker vaat etmişlerdi. Yunanlılar tarafından istenilen rakamı doldurmak için daha 22 bin askere ihtiyaç kalıyordu böylece.

Bu konudaki müzakereler sürüp giderken, Kral Konstantin Başbakan Venizelos'u yeniden görevden uzaklaştıracak ve bir kez daha Yunanistan'ın tarafsızlığını ilan edecektir.

Bu arada müttefikler son derece sınırlı sayıda asker çıkarabilmişlerdi Selanik Limanı'na. İngiltere ile Fransa'nın bu ağırlığı Bulgaristan'ın 13 Ekimi 14 Ekime bağlayan gece askerî harekâtı başlatarak Sırbistan'a saldırmasını kolaylaştıracaktır. Aynı anda Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'da harekât hâlinde bulunan kuvvetleri de Sırbistan'a kuzeyden saldırmışlardır. Ve Ekim ayının sonunda, Yunanistan'a vaat edilmiş olan 150 bin kişilik müttefik ordusunun ancak 80 bini Selanik'te bulunmaktadır.

Bu kuvvetlerse, Sırbistan'ın kısa zamanda bozguna uğramasını ve bunun sonucu olarak da, Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kara bağlantısı kurulmasını önlemeyi başaramayacaklardır.

Bükreş'teki Diplomatik Mücadele ve Bratiano'nun Tavrı

Savaşın başlangıcından beri Bükreş, tıpkı İstanbul, Roma, Sofya ve Atina'dakine benzer amansız bir diplomatik mücadeleye sahne olmaktaydı. Her iki taraf da, düşmanın zararına yemler sunarak, Romanya'yı kendi safına çekmeye çalışmaktaydılar.

Romanya'yı Üçlü İttifak'a bağlayan 1883 ittifak anlaşması, 1914 savaşının başlamasına doğru, gerçek anlamını tamamen yitirmiş bulunuyordu. Romanya ile Macaristan arasında Transilvanya'da kopan mücadele ve Romanya hükûmetinin Macaristan'a ait olan bu topraklar üzerinde hak iddia etmesi sonucu, temelinden sarsılmıştı bu anlaşma.

Viyana ile Berlin'in, Macarlardan Transilvanya Romenlerine ödün koparabilmek amacıyla Budapeşte'deki girişimleri hiçbir olumlu sonuç vermemiş bulunuyordu. Bununla birlikte 1914 yılının Temmuz bunalımı sırasında Almanya, Romanya'ya Besarabya'yı vaat ederek çözmek istemişti işi.

Romanya Başbakanı Bratiano buna, Romanya'nın ancak Rusya tamamen ve kesinlikle yenik düşmesi hâlinde Besarabya'yı elde edebileceğini söyleyerek cevap veriyordu; çünkü bunun için Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Rusya'yı bir çeşit işgal etmesi gerekmekteydi. Açıkçası: Bükreş pekâlâ farkındaydı ki Besarabya'nın Rus nüfusu Romen istilacılara düşman kesilecektir ve Rusya da bu toprak parçasının elinden çıkmasına hiçbir şekilde ve hiçbir zaman boyun eğmeyecektir.

Almanya'nın yanı sıra Rusya da, kendi yönünden, Romanya'nın gönlünü çelmek için girişimlerde bulunuyordu: Transilvanya'yı veriyordu Petersburg Romanya'ya. Ama Bükreş hükûmeti, olayların devamını bekleme yolunu tutacaktır. Gerçekten de Romanya, şimdilik savaşa katılmaksızın, tarafsızlığını pahalıya satma kararı vermişti.

Bratiano, bu tarafsızlığına karşılık olarak, Rusya'nın Besarabya'yı kendiliğinden Romanya'ya bırakacağı umudundaydı. Bu konuda Paris ve Londra tarafından destekleniyordu da üstelik: Romanya'nın ücretini Rus müttefiklerinin cüzdanından ödemek, Fransa ile İngiltere'ye doğal gözükmekteydi. Ama Rusya böyle bir çözümü kesinlikle reddedecektir.

Bu arada Bratiano, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun sırtından birtakım ödünler istemiş ve İtilaf Devletleri tarafından anlayışla karşılanmıştır. Nitekim 1 Ekim 1914 tarihinde imzalanan Rus-Romen anlaşması hükümlerine göre Rusya, Romanya'nın toprak bütünlüğünü garanti etmekte ve Romenlerle nüfuslu Avusturya-Macaristan toprakları üzerinde de Bükreş'e ilhak hakkı tanımaktaydı. "Uygun gördüğü anda" işgal edebilirdi Romanya bu toprakları. (206) Bir başka deyişle Romanya, Ruslar kesin zaferi kazanıp da Bükreş'in ganimeti hiç zahmetsiz almasını sağlayıncaya kadar, tarafsız kalabilirdi.

Romen diplomasisi bu arada Londra piyasasından bir kredi koparmayı da başarmıştır. Bu arada Romen diplomasisine ilişkin ilginç bir nokta olarak not edelim ki Almanya, Romanya'ya hem tarafsızlığı için ve hem de Osmanlı İmparatorluğu'na yollanan gereç ve cephanenin Romen toprakları üzerinden geçiş ücreti olarak, Bükreş hükümetine ödeme yapmak zorunda kalmıştır.

Romanya'nın Savaşa Girişi ve İlk Sonuçları

1915 yılının ilkbaharında Romenler, İtilaf Devletleri'nden, Prut ve Tizsa ırmaklarına kadar uzanan Avusturya-Macaristan toprakları üzerindeki haklarının tanınmasını istemişlerdi. Ama Rusya ve Sırbistan, Ukrayna ve Sırp topraklarını Romanya'ya bırakmaya razı olmuyorlardı. İşte tam bu sırada Rusya, batılı müttefiklerinden, Almanlara karşı batı cephesinde geniş çaplı bir saldırıya geçerek doğu cephesindeki Alman kuvvetlerini, batıya, kendi üzerlerine çekmelerini is-

temekteydi. Buna cevap olarak İngiltere ile Fransa, Romenlerin askerî yardımını sağlamasını öğütleyeceklerdir Petersburg hükûmetine. Bunu elde edebilmek için de Rusların Romenlere ödün vermesi konusunda ısrar etmektedirler. Ve Rusya bu ödünleri vermek zorunda kalacaktır.

Ama Rus-Romen müzakereleri devam ederken Rus ordusunun geri çekilmek zorunda kalışı Bratiano'yu bir kez daha savaşa girmekten kaçınmaya sürüklemiştir: Gerçekten de Romen Başbakanı, ülkesinin savaşa katılabilmesi için, Rus ordusunun Galiçya ve Bukovina'da yeniden saldırıya geçmesini şart koşmaktaydı. Oysa 1915 yılının yaz ve güz ayları boyunca Rusya, böyle bir şeyi aklının ucundan bile geçiremezdi.

Savaşın ilerleyişinde meydana gelen değişiklikler, Romen hükûmetini yeniden tutum değiştirmeye zorlayacaktır. Almanların Verdun kapılarında uğradığı yenilgi ve doğu cephesinde Brussilov taarruzunun kazandığı başarı, 1916 yılını İtilaf Devletleri'ni kesin zafere yaklaştıran bir yıl hâline getirmekteydi.

17 Ağustos 1916 günü Romanya, İtilaf Devletleri'yle, bir ittifak anlaşması imzalıyordu. Bu anlaşma gereğince Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş açmayı yükümleniyordu Bükreş hükûmeti. Buna karşılık Romanya'ya ödül olarak Transilvanya ve Banat'la (ya da Temeş) Bukovina'nın bir parçası vaat edilmişti. Ağustos tarihinde Romanya, Avusturya-Macaristan'a savaş ilan etmiştir.

Ne var ki aradan henüz bir buçuk ay bile geçmeden, 10 Ekim 1916 günü Romen Kralının temsilcileri Rus genel karargâhında Çarlık ordularının kendilerine yardıma koşturulmasını rica etmekteydiler. Ve Rusya, Romen cephesinin yükünü de sırtlamak zorunda kalacaktı.

Selanik'teki müttefik ordusu ise yerinden hiç kımıldamaksızın beklemekteydi: Romenlere en ufak bir yardımı dokunmadı bu ordunun. Romanya'nın savaşa katılmasından Rusya'nın ancak zarar göreceğini ileri sürmüş olan Rus Genelkurmayı böylece haklı çıkıyordu.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BÜYÜK DÖNEMECİ

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BÖLÜŞÜLMESİ SORUNU

Uzun Pazarlıkların İlk Ürünü Olan Anlaşmalar

İtilaf Devletleri'yle İttifak Devletleri'nin yeni müttefikler bulmak üzere giriştikleri diplomatik mücadeleye paralel olarak, İtilaf Devletleri kampının içinde bir de rekabet belirmiş bulunmaktaydı. Bu rekabet, İstanbul ve Boğazlara ilişkin anlaşma konusunda 1914-1915 yıllarında başlamış olan anlaşmazlığın bir uzantısıydı aslında.

Uzun ve zorlu bir pazarlıktan sonra müttefikler, Asya Türkiye'sinin bölüşülmesi konusunda nihayet fikir birliğine varabilmişlerdir. Bölüşümün inisiyatifi, batılı devletlere aittir.

Gerçekten de Fransız ve İngiliz delegeleri arasında müzakereler olmuş; sonra da bu müzakerelerin sonuçları, Rus hükûmetine bildirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun -tamamen Türklerin oturduğu topraklar da dâhil olmak üzere- büyük bir kısmının İtilaf Devletleri tarafından istilasını öngören bir plandı bu.

Rus Dışişleri bakanı Sazonov, bu tasarı karşısında hoşnutsuzluğunu gizleyememiştir: Çünkü bu tasarı gerçekleştiği takdirde Rus, İngiliz ve Fransız sömürgeleri arasında hiçbir tampon devlet kalmamış olacaktı. Ayrıca Sazonov, başka birtakım açılardan da itiraz ediyordu bu tasarıya.

Dolayısıyla bu konudaki müzakereler yeniden başlayacaktır. Ve Rus hükûmeti, bu konudaki İngiliz-Fransız uzlaşmasını ancak uzun bir pazarlık ve bir dizi düzeltmeden sonra kabul etmiştir. En sonunda 26 Nisan günü Fransa ile Rusya, Anadolu üzerindeki hak iddialarının gerçekleştirilmesine ilişkin anlaşmayı imzalamışlardır; bu anlaşma daha sonra İngiltere tarafından da onaylanacaktır. Nitekim 9 ve 16 Mayıs günleri de İngiltere ile Fransa, kendi aralarında, bu anlaşmaya eşdeğer iki uzlaşma imzalamışlardır.

Kime Ne Düşüyor

Paylaşım şöyle tasarlanmıştı:

İngiltere, her şeyden önce Mezopotamya'yı alıyordu. Musul dâhil değildi buna; ama Bağdat dâhildi. Arabistan'ın büyük bir kısmı İngiltere'nin etkisi altına girecek-

ti. Filistin, uluslararası bir denetim altına sokuluyor; ama Hayfa ve Akka limanları Büyük Britanya'ya veriliyordu.

Fransa her şeyden önce Suriye'yi, Küçük Ermenistan'ı ve Kilikya'yı alıyordu. Bunun yanı sıra Kürdistan'ın önemli bir bölümüyle Doğu Anadolu'nun bir kısmı da, Fransa'nın olacaktı. Ayrıca Fransa, etki alanı olarak, Arabistan'ın Necda sınırı kuzeyinde kalan kesimiyle Musul petrol bölgesini kazanmaktaydı.

Rusya'ya gelince, bu anlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzey komşusu ilkin Trabzon, Erzurum, Ağrı, Van ve Bitlis illerini; Kürdistan'ın bir kısmını ve Trabzon'un batısına düşen Karadeniz kıyılarının bir kısmını alıyordu. Ama Rusya'nın asıl önemli kazancı İstanbul ve Boğazlar olacaktı elbette: Anlaşma bu hakkı, Rusya'ya artık açıkça tanımaktaydı. Sadece Petrograd hükûmeti, Fransa'ya küçük bir hak tanımıştı: Rusya'ya geçecek olan topraklar üzerindeki, daha önce Fransa'ya verilmiş demiryolu imtiyazları gene yürürlükte kalacaktı.

Anlaşmada, İtalya'nın payı saptanmamıştı. Çünkü İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı savaşa girmiş olmakla birlikte, Almanya'ya savaş ilanını durmadan ertelemekteydi. Gerçekten de, Roma hükûmeti, bu kararı ancak 1916 yılının Ağustos ayında alabilecektir. Bunun ödülü olarak da İtilaf Devletleri İtalya'ya harita üzerinde Antalya, Muğla, Denizli, Aydın ve İzmir'i içine alan büyük bir parça ayırmışlardır.

Görüldüğü gibi anlaşma, koskoca Osmanlı İmparatorluğundan sadece Orta ve Kuzey-Doğu Anadolu'nun bir parçasını bırakmaktaydı Türkiye'ye.

İngiliz ve Fransız Diplomasilerinin Arap Politikası

Savaş başlar başlamaz İngiliz ajanları, özellikle Araplar arasında büyük bir etkinlik göstermeye koyulmuşlardır. Bunların başında Intelligence Service'in ünlü ajanı Lawrence bulunmaktaydı.

Aslında şu gerçeği dile getirmekte yarar vardır: Büyük Britanya emperyalizminin Yakın Doğu politikası, İngiltere Dışişleri bakanlığından çok Intelligence Service tarafından düzenlenmekte ve yönetilmekteydi. İşte bu ajanların etkin katkısı sonucunda, 1916 yılının Haziran ayında geniş çaplı bir Arap ayaklanması başlayacaktır.

Fransız emperyalizmi de bu bölgede boş durmuyordu. Nitekim Fransızlar, Picot adlı ajanları aracılığıyla, Lawrence'ınkine benzer bir etkinliği Suriye'de sürdürmekteydiler. Fransız hükÛmet Başkanının bu ajana yolladığı talimatı birlikte okuyalım:

"Asker kaçaklarını ve demiryollarıyla öbür ulaşım yollarına karşı saldırıya geçenleri para dağıtarak ödüllendiriniz. Bizim amaçlarımız doğrultusunda tavır alan aşiretlere silah ve cephane veriniz; ayrıca bu toplulukları, düşmanlarımızı arkadan vurabilecek çeteler hâlinde örgütlemeye bakınız. İyi bir haber alma servisi kurduktan sonra Araplarla sıkı ve sürekli temas hâlinde kalabilirsiniz; dolayısıyla da bu toplulukların hareketlerini koordine edebilir ve yönetebilirsiniz. Bu arada gerçekleştirmeye özen göstereceğiniz bir başka nokta da şudur: Çevrenizde Arap

önderlerinin temsilcilerinden meydana gelen bir topluluk bulundurmak ve böylece Arap özlem ve tutkularını istediğiniz gibi yönetebilme durumuna gelmek."

Fransız diplomasisinin bu girişimlerinin, Yakın Doğu'da çıkarları olan kapitalistler tarafından hararetle desteklendiğini söylemeye, sanırız, gerek yoktur.

Fransa ile Rusya Arasında Yeni Uzlaşma

1917 yılı başlarken Rus ve Fransız hükûmetleri arasında, barış koşullarına ilişkin olarak yeni bir anlaşma yapılmıştır. Bir nota teatisi şeklinde olmuştur bu yeni uzlaşma. Yeni Rus Dışişleri bakanı Pokrovski, Paris hükûmetine yolladığı bir notada, Alsas-Lorrain ve Sarre Havzası üzerindeki hak iddialarında Fransa'yı desteklemeye hazır olduğunu bildirmekteydi.

Petersburg hükûmetine göre Ren Irmağı'nın sol yakasında kalan öbür Alman toprakları; Almanlar ve müttefikleri gelecekteki barış antlaşmasının tüm koşullarını eksiksiz yerine getirinceye dek, "Fransız kuvvetlerinin işgali altında bağımsız ve tarafsız bir devlet" meydana getirmeliydi.

Buna karşılık Fransız hükûmeti de, Petersburg'a yolladığı cevabi notada, daha önce iki ülke arasında İstanbul ve Boğazlar konusunda varılan anlaşmayı gene geçerli saydığını belirtiyor; ayrıca da Rusya'nın Batı sınırlarını istediği gibi saptamak hakkını kabul ediyordu.

2. JAPONYA YENİDEN SAHNEDE

Japon Diplomasisi Ağız Değiştiriyor

Avrupa'daki savaş, ilk etkisini Uzak Doğu'da gösterecektir. Gerçekten de bu savaş, Japonya bakımından son derece avantajlı bir durum yaratmıştır. Ve Japonlar, pek fazla gecikmeden, 1914 yılının sonunda, harekete geçmek zamanının gelip çattığına karar vereceklerdir.

1914 yılının Aralık ayı başlangıcında Japonya Dışişleri bakanı Kato, Tokyo hükûmetinin Kiao-Çeu konusunda yayınlamış olduğu bildirinin resmî bir "açıklama"sını veriyordu. Kiao-Çeu'yu, sadece ve sadece, gerçek sahibi Çin'e geri vermek üzere talep ettiğini söylemişti Japonlar: 15 Ağustos 1914 günü Almanya'ya verilen Japon ültimatomunun temel taşı buydu.

Oysa şimdi Kato, söz konusu önerinin sadece işi tatlıya bağlamak, sorunu dostça çözmek amacıyla yapılmış olduğunu açıklıyordu. Ve Almanlar Japonya'nın bu iyi niyetli çağrısını cevapsız bırakmışlardı. "Şimdi savaş başlamış bulunduğuna göre, Kiao-Çeu'nun kaderinden artık savaş sona erdiğinde yeniden söz edilebilirdi ancak." Üstelik Japonya bu konuda hiçbir yabancı hükûmete karşı en ufak bir yükümlülük altına girmemişti de. (207)

Yirmi Bir Talep

Kaldı ki, Japonya, sadece Uzak Doğu'daki Alman sömürgelerini ele geçirmekle yetinmek niyetinde değildi katiyen. Nitekim Tokyo hükûmeti, 18 Ocak 1915 günü Çin'e bir nota verecektir. Bu nota, beş ayrı grupta toplanmış yirmi bir talep içermekteydi.

Birinci grup, Şantung'un Alman etki alanından Japon etki alanına aktarılması konusuna ilişkindi. Bu grubun temel maddesi şöyle demekteydi: "Çin hükûmeti Japon hükûmetine, Almanya'nın Şantung eyaletinde anlaşma yoluyla ya da herhangi bir başka biçimde sahip olmuş bulunduğu tüm hak, çıkar ve imtiyazlarına ilişkin olarak, Alman hükûmetiyle sonradan müzakere ederek üzerinde anlaşmaya varacağı tüm koşulları önceden ve olduğu gibi kabul etmeyi taahhüt eder."

İkinci grup talepler, doğu Moğolistan için aynı durumu öngörmekte ve güney Mançurya'nın Japonya'ya olan bağımlılığını bir kat daha pekiştirmekteydi. Gerçekten de bu grupta yer alan maddelerle Port-Arthur Limanı'nın, güney Mançurya demiryollarının ve Andun-Mukden demiryolu hattının "kira"ları doksan dokuz yıl daha uzatılmaktaydı. Ayrıca Japon uyrukları güney Mançurya'da ve doğu Moğolistan'da toprak edinebilme hakkını kazanıyorlardı: Böylece Japon yurttaşları bu bölgelerde istedikleri gibi yerleşip sınai ve ticari işletmeler kurabileceklerdi.

Gene aynı grupta yer alan bir başka talebe göre Çin, Japon hükûmetinin eveti olmaksızın bu eyaletlerde demiryolu yapımı için hiç kimseye imtiyaz vermemeyi ve bu demiryollarının gelirini garanti göstererek dışardan kredi almamayı yükümlenmek zorundaydı. Ayrıca Çin, bu eyaletlerde Japonya'ya bir dizi maden imtiyazı vereceği gibi Girin Şantung demiryolu hattının kontrolünü de Japon hükûmetine bırakacaktı.

Üçüncü grup talepler, Yang Çe Irmağı üzerindeki maden ocaklarına sahip bulunan Hanepin kumpanyasındaki Japon sermayesinin imtiyazlarını garanti ediyordu. Söz konusu kumpanya bir Çin-Japon ortak şirketi hâline sokulacaktı. Bu grupta yer alan taleplerden biri de şöyle diyordu:

"Çin hükûmeti, Japonya'nın ön onayını almaksızın bu kumpanyanın hak ve mülkiyetlerini geri alamaz ve kullanamaz. Ayrıca Çin hükûmeti, hangi şekilde olursa olsun, bu kumpanyayı, söz konusu hak ve mülkiyetlerinden, 2007 yılından önce vazgeçmeye ya da bu hak ve mülkiyetlerini herhangi bir başka kuruluş ya da kimseye devretmeye zorlayamaz."

Ayrıca Hanepin kumpanyası, kuracağı işletmelerin 'yakın çevresi'nde bulunan bütün madenlerin işletme imtiyazını da kazanmaktaydı.

Dördüncü grup taleplerse, sözüm ona Çin'in toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan cümleler altında, Çin hükûmetinin egemenliğini kısıtlayan hükümler getirmekteydi. Bu grupta yer alan belli başlı taleplerden biri, şöyle diyordu:

"Çin'in toprak bütünlüğünü etkili şekilde koruyabilmek amacıyla Çin ve Japon hükûmetleri, aşağıdaki özel madde üzerinde anlaşmışlardır: Çin hükûmeti, ülkesinin kıyılarında bulunan hiçbir limanı, körfezi ya da adayı üçüncü bir devlete terk etmemeyi ve kiraya vermemeyi yükümlenmektedir."

Böylece Japon hükûmeti, Çin topraklarını, karşısında en küçük bir rakip olmaksızın, soyma güvencesine kavuşacağını hesaplıyordu.

Beşinci Grup

Ama en ağır hükümler, beşinci grupta yer almaktaydı. Öyle ki bu gruptaki maddelerin kabulü, doğrudan doğruya, Çin üzerinde Japon protektorasının kabulü anlamına gelecekti. Bu grupta bulunan belli başlı maddeleri aşağıya sıralıyoruz:

Madde 1. Merkezî Çin hükûmeti siyasal, mali ve askerî alanlarda danışman sıfatıyla bu konularda ün salmış Japon uzmanlarını ülkeye çağıracaktır.

Madde 3.Çin'in en önemli merkezlerindeki polis kuruluşlarının Japonlar ve Çinliler tarafından ortaklaşa yönetilmesi ve bu tür kurumlarda çok sayıda Japon'un görev alması, her iki ülkenin ortak çıkarları bakımından vazgeçilmez bir koşuldur.

Madde 4.Çin, ihtiyacı olan silahların belirli bir kısmını (yüzde 50'den az olmamak üzere) Japonya'dan satın alacaktır Bu arada Çin'de iki devletin ortaklaşa emek ve sermayesiyle silah fabrikaları ve tersaneler kurulacaktır. Bu amaçla Japon teknik uzmanları en kısa zamanda Çin'e geleceklerdir. Çin bu işler için gerekli malzemeyi de Japonya'dan getirtecektir.

Bu gruptaki bir başka madde de, Çin'in Formoza Adası'nın karşısındaki kesiminde yer alan Fu San eyaletini, Japon "etkisi altına" alıyordu. Şöyle diyordu bu madde:

"Çin hükûmeti Fu San eyaletinde maden işletmek, demiryolları yapmak, limanlar düzeltmek ve doklar kurmak için sermayeye ihtiyaç duyduğu takdirde, bu konularda yalnız Japonya ile anlaşma yoluna gidecektir."

Sırası gelmişken hemen belirtelim ki Fu San eyaletindeki limanlar, Japon denizcilik çevrelerini özellikle ilgilendirmekteydi: Çünkü bu limanları ele geçirerek Filipinlerin askerî önemini azaltmayı hesaplıyordu bu çevreler.

Japon notasının beşinci grup talepleri arasında ayrıca, Japonların, Japon tapınakları, okulları ve hastaneleri için Çin'de toprak edinme ve istedikleri gibi propaganda yapma hakkını öngören bir madde de bulunmaktaydı. Bu maddede yer alan her iki istek de, hiç şüphe yok ki, Çin'deki Japon nüfuzunu perçinlemeyi amaçlıyordu.

Çin Diplomasisinin Çabaları ve Japon Ültimatomu

Avrupa'daki savaş koşullarının sonucu olarak bütün Avrupalı devletler tüm güçleriyle birbirlerine karşı mücadeleye atılmış olduklarına göre, Çin hükûmeti, Japonya'ya karşı Eski Dünya'dan etkili bir destek geleceğini umamazdı artık. Kalıyordu geriye Amerika Birleşik Devletleri.

Asıl dikkati Avrupa'daki savaşa dönük olduğu hâlde Washington hükûmeti

gene de Çin'e diplomatik bir yardımda bulunmaktan geri durmamıştır. Gerçekten de 1915 yılının Mart ayında Amerikan Dışişleri bakanı Brayan, Japon hükûmetine bir nota vererek, Çin'e yönelttiği talepleri protesto edecektir.

Japon notasındaki en küstahça talepler olan Çin'de danışman ve polis bulundurma gibi koşullar karşısında hoşnutsuzluk duyduğunu belirten bir ülke daha vardır: Rusya. Ama öte yandan Çarlık hükûmeti, Tokyo'nun bu girişiminden yararlanarak, kuzey Mançurya üzerinde benzer hak iddiaları ileri sürmeye hazırlanıyordu Çin'e. Dolayısıyla da sesini fazla yükseltmeme yolunu seçti.

Yuan Se Kay hükûmeti cevabını geciktirince Japonya, taleplerine iyice ağırlık vermek için, Şantung'daki asker sayısını birdenbire arttırdı. Bunun üzerine İngiltere'nin Tokyo Büyükelçisi, "Çin üzerinde bir baskı kurmak amacıyla mı bu yola baş vurduklarını" sormuştur Japon yetkililerine. Japonya Dışişleri bakanının bu soruya verdiği cevap, diplomasi tarihinin en parlak incileri arasında rahatça yer alabilir:

"Katiyen, demiştir Japon diplomatı. Biz Çin'e herhangi bir baskı yapmak amacıyla değil, Yuan Se Kay'ın ne cevap vereceğini bilmediğimiz için asker gönderdik." (208)

Çin hükûmeti de, Kiao-Çeu'nun kendisine geri verilmesi ve Japonya'nın Almanya ile girişeceği barış müzakerelerine Çin'in kabul edilmesi için çabalamaktaydı. Bu durum karşısında Japonya 7 Mayıs günü Çin'e bir ültimatom vererek, talepleri kabul edilmediği takdirde "gerekli tedbirleri" alma tehdidini savuracaktır.

Şurası bir hakikattir ki Japon hükûmeti, Amerika'nın bir müdahalesinden korktuğu için, daha önceki notanın beşinci grubunda yer alan taleplerin çoğuna bu ültimatomda yer vermeme yolunu seçmiştir. Gerçekten de Japon ültimatomunda, söz konusu taleplerden sadece Fu San eyaletine ilişkin olanı bulunmaktaydı.

Buna rağmen Amerika Birleşik Devletleri, Batılı devletlerle el ele bir müdahale düzenlemeyi deneyecek; ama İngiltere ile Rusya, Japonya'yla dalaşmak istemedikleri için bu girişim, başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Nitekim Çin, 8 Mayıs günü, Japon ültimatomunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

Birkaç gün sonra da Washington hükûmeti bir bildiri yayınlayarak, Çin ile Japonya arasında Çin'deki Amerikan çıkarlarına zarar verebilecek ya da hak eşitliği ilkesini çiğneyecek hiçbir anlaşmayı geçerli saymayacağını açıklamıştır. Amerika'nın tepkisi işte bu uyarıdan ibaret kalacaktır.

3. İKİ YIL SAVAŞTAN SONRAKİ DURUM

"Emperyalist Savaştan Emperyalist Barışa Doğru" İlk Adımlar

İki yılı aşkın bir zamandan beridir süregelen savaş (Ağustos 1914-Aralık 1916), tarafların hiçbirine kesin zaferi getirmemişti. İlk bakışta Almanya'nın askerî başarıları, İtilaf Devletleri'ninkilere oranla daha çok ve daha geniş kapsamlı idi.

Gerçekten de Almanya, bütün Belçika'yla, Fransa'nın büyük bir parçasını, Rus

Polonya'sını, Lituanya'yı ve Baltık ülkeleriyle Biyelorusya'nın bir kısmını işgal etmiş; Sırbistan'la Romanya'yı da tamamen ezmiş bulunmaktaydı. Bunca fethe karşılık İtilaf Devletleri'nin elinde ise, Marne savaşı ile Rusların Avusturyalılara ve Türklere karşı kazandığı zaferler vardı sadece.

Bununla birlikte her iki taraf da, savaşa son verme ihtiyacını duymaya başlamışlardı artık. Gerçekten de 1916 yılını 1917 yılına bağlayan günlerde Avrupa politikası, Lenin'in deyişiyle, "emperyalist savaştan emperyalist barışa" doğru bir dönemeç almıştır.

İki belli başlı neden, emperyalistleri, kendi başlattıkları savaşı artık bitirmeye zorlamaktaydı. Askerî kaynakların tükenmeye yüz tutması ve halk yığınlarında devrimci eğilimlerin iyice keskinlik kazanması.

İşte bu durumun sonucu olarak, ortak bir barış için ya da hatta ayrı bir barış için müzakereye oturma girişimleri gittikçe biraz daha aklanmaktaydı. Emperyalist savaşı emperyalist barışa dönüştürecek olan iki temel nedenin ağırlığını her iki taraf da duyuyordu artık. Ama bu ağırlık Germen bloğu üzerinde ve İttifak Devletleri arasında da, Rusya üzerinde, daha belirginleşmiş bir durumdaydı.

Alman Diplomasisi Zemin Yokluyor

Ama bütün Germen başarılarının karşısına, Almanya bakımından son derece dezavantajlı olan bir olgu dikilmekteydi: Uzadıkça uzuyordu savaş. Ve savaşın uzaması, ilk tükenecek olanı yenik düşürecekti elbette.

İlk tükenecek olan da belliydi: Germen bloğu. Gerçekten de İtilaf Devletleri kampı gerek insan, gerekse malzeme ve silah kaynakları bakımından, Almanya ve müttefiklerine oranla çok daha zengindiler. Ayrıca İtilaf Devletleri, Amerika'dan ve sömürgelerinden sürekli yardım alabilme durumundaydılar; oysa Almanya, Büyük Britanya deniz kuvvetlerinin aşılmaz ablukası altında bulunuyordu.

İtalya'nın ve özellikle Rusya'nın savaşa katılmaları, Almanya'nın tüm sınırlarını birer savaş cephesi hâline getirmişti ve bu durum İngiliz ablukasını alabildiğine etkili kılmaktaydı. Görüldüğü gibi Almanya gerek silah, gerekse malzeme ve iaşe bakımından salt kendi kaynaklarıyla yetinmek zorundaydı. Ve son derece sınırlıydı bu kaynaklar.

Ne var ki Çarlık Rusya'sı çok daha güç durumdaydı. Aslında alabildiğine bol insana ve ham maddeye sahipti Rusya. Ama ülkenin ekonomik bakımdan gerildiği bu durum; ham maddelerin çıkarılıp elde edilmesini güç, sanayi ürünleri hâline getirilmesini büsbütün güç, tüketim merkezlerine -yani her şeyden önce, cephelere ve büyük kentlere- ulaştırılmasını ise hepten olanaksız kılıyordu.

Sanayinin güçsüzlüğü, ulaşımın örgütsüzlüğü, asayişsizlik, yönetim kadrolarının ihmalciliği ve kokuşmuşluğu, Rusya'nın ekonomik durumunu gerçekten içler acısı bir hâle sokmaktaydı. Öte yandan da bu durum, ülkedeki devrimci harekete yeni boyutlar kazandırıyordu. Nitekim o yıllarda halk yığınlarını kesin sınıf savaşlarına sürükleyebilecek güçte yeni tip bir proletarya partisine, Bolşevik partiye, sahip olan tek ülke, Rusya'ydı.

Daha 1915 yılından itibaren Alman diplomasisi, teke tek bir barış için Rusya'da zemin yoklamaya koyulmuş bulunuyordu. Bu amaçla Danimarka ve İsveç Krallarının aracılığına baş vurmuştu Berlin; ama özellikle, Rus saray çevrelerinde âdeta karınca gibi kaynayan Alman ajanlarını kullanmaktaydı.

İki ülke arasındaki bu müzakereler, gayrı resmî kişiler aracılığıyla başlatılmıştı. Bunların başında da, Vasilçikova adlı bir Rus nedime geliyordu: Savaş başladığında Avusturya'daki malikânesinde bulunuyordu bu hanım ve gerek Viyana, gerekse Petersburg siyasi çevrelerinde sağlam ilişkileri vardı.

Nitekim bu nedime, üç mektup aktarmıştır. Alman İmparatoru II.Wilhelm'in barış imzalamaya hazır olduğu belirtilmekteydi bu mektuplarda. 1915 yılının Aralık ayında gizlice Rusya'ya girmeyi başaran bayan Vasilçikova, Çar tarafından kabul de edilecektir. Ama girişimlerini kamuoyuna açıklayan söylentiler üzerine hükûmet bu hanımı Petersburg'dan uzaklaştırmak zorunda kalmıştır.

Milyonerler Sahnede

Rus Çariçesinin eşinin ailesine mensup üyeler aracılığıyla başka birtakım müzakereler de yapılmaktaydı. Örneğin 1915 yılının Nisan ayında Çariçe, kardeşi Hessen Prensi Ernst'ten iki ülke arasında barış, müzakerelerine geçilmesini öneren bir mektup almıştı. Ve Prens bu mektubunda, Rus sarayının yetkili bir temsilcisiyle ilk temasları yapmak üzere, güvenilir adamlarından birini Stockholm'e yolladığını bildirmekteydi. Ama Rus hükûmeti hiç kimseyi göndermeyecekti bu ilk randevuya.

1916 yılının Şubat ayında, gene Stockholm'de ikinci bir girişimde bulunulmuştur: İsveç başkentindeki Alman legasyonunda (orta elçilik) yakın dostları olan İsveç telgraf ajansı direktörü Ecklund, Rusya ve Japonya Büyükelçileri arasında barış müzakereleri yapılması için aracılığını sunmuştu. Ama Japon Büyükelçisi bu öneriyi reddedecektir. Bununla birlikte bu iki Büyükelçi, bir başka iş adamının, ünlü Alman milyoneri Hugo Stinnes'in çabaları sonucunda 1916 yılının Nisan ayında Stockholm'de görüşmüşlerdir.

Bu görüşmede Alman diplomatı, Almanya, Japonya ve Rusya arasında üçlü müzakereler önermişti; ama Japonya Büyükelçisi bu öneriyi de reddetti.

1916 yılının Temmuz ayında gene Stockholm'de, Alman hükûmetinin gayrı resmî temsilcisi durumundaki bankacı Warburg'la Rus Dumasının başkan yardımcısı Protopopov -ki çok geçmeden ünlü Rasputin'in en hararetli savunucularından biri hâline girecektir- arasında bir görüşme yapılmıştı. Bu görüşme sırasında, bir barış hâlinde söz konusu edilebilecek koşulları açıklamıştır Warburg.

Bu görüşmesini, birçok Duma üyesine, aktaran Protopopov, çok geçmeden İmparator tarafından da çağrılacak ve II. Nikola'ya bu konuda geniş bilgi verecektir. Aynı yılın Eylül ayında Çar, Protopopov'u İçişleri bakanlığına atıyordu.

Bütün bu girişimler, en kesin bir şekilde, gizli diplomasi bayrağı altında yapılmaktaydı. Ve Rus Dışişleri bakanı Sazonov katiyen onaylamıyordu bu davranışı. Ne var ki söz konusu tutum, Saray tarafından belli bir ölçüde desteklenmekte ve hatta teşvik edilmekteydi.

Özellikle Rasputin savunuyordu, bu ayrı yapılacak, barış fikrini. Rasputin savunduğu için de, başta hükûmet başkanı Sturmer olmak üzere daha bir dizi yüksek yetkili savunuyordu. Hele Rasputin'in gözdesi Protopopov Başbakanlığa getirilince, ayrı barış için ortam büsbütün elverişli hâle girecekti. Üstelik bu yolda Çar bir başka adım daha atmış; Sazonov'u Dışişleri bakanlığından uzaklaştırarak yerine Sturmer'i koymuştu.

Polonya Sorunu ve İngiliz Diplomasisinin Tek Taraflı Barış Girişimi

Ne var ki Alman hükûmeti, kendi barış girişimlerine en büyük darbeyi gene kendisi indirmekte gecikmeyecektir. Gerçekten de 5 Kasım 1916 günü Almanya ve Avusturya-Macaristan hükûmetleri ortak bir bildiri yayınlayarak, Alman protektorası altında bağımsız bir Polonya isteklerini açıklamaktaydılar. Bu bildiri karşısında Rus Çarının ne denli öfkelendiğini söylemeye, bilmiyoruz, gerek var mıdır. Nitekim Petersburg hükûmeti, son derece sert bir tepki gösterecektir bu bildiriye karşı:

Rus hükûmeti bu bildiriyi, her gün biraz daha boşalan Alman ordusunun saflarının açığını, Rus Polonya'sından toplanacak askerlerle doldurma hesabına dayanan bir aldatmaca olarak niteliyor ve Rus Çarının koruması altında "tüm Polonya topraklarını kapsayan" bir Polonya kurma kararını tekrarlıyordu.

İtilaf Devletleri içinde Almanya ile tek taraflı bir barış yapma olanağını göz önüne alan tek devlet, Rusya değildi. Nitekim 1916 yılının Kasım ayında, İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin XX. yüzyıl başlangıcında Dışişleri bakanlığı da yapmış liderlerinden biri olan Lort Lansdowne, sadece yakın dost çevresi için bir andıç hazırlamıştı ve bu andıcında Lansdowne, Almanlarla bir an önce bir anlaşmaya varmanın zorunlu olduğunu ileri sürmekteydi.

Asquith hükûmeti, savaşı, ülkenin tüm olanaklarını seferber ederek yürütme gücünde ve arzusunda gözükmüyordu. Bu tavır, hükûmetin düşmanla uzlaşmaya hazır olduğu yolundaki söylentilere de bir çeşit dayanak kazandırıyordu. Örneğin Avusturya-Macaristan Genelkurmay başkanlığına şu haber ulaştırılıyordu telgrafla:

"Yetkili bir kaynak, bize son derece mahrem olarak, Grey'in günlerden beri Berlin'de bulunduğundan şüphe edilmesi gerektiğini haber vermektedir."

Ve Conrad von Hötzendorf'un eklediğine göre Grey, Calais'yi istemişti Almanlardan; bu Manş limanı'na karşılık olarak da Kongo'yu peşkeş çekmişti Berlin hükûmetine. Her ne kadar yanlışlığı çok geçmeden anlaşılsa da böyle bir söylentinin ortaya çıkabilmesi bile yeterince bir anlam taşıyordu elbette.

Almanya'nın "Barış Saldırısı"

1916 yılının Aralık ayında Asquith'in yerine İngiltere hükûmet Başkanlığına atanan Lloyd George, savaşı daha kararlı bir şekilde yürütecektir.

1916 yılının Aralık ayında İttifak orduları Bükreş'e girecektir. Alman diplomasisi, bu zaferi fırsat bilerek, açıktan açığa bir barış önerisinde bulunacaktır.

19 Aralık 1916'da Alman hükûmeti, tarafsız ülkelerin hükûmetlerine yolladığı bir notayla, hemen barış müzakerelerine başlamaya hazır olduğunu bildirmekteydi.

Orta Avrupa devletlerinin gücünü ve zaferlerini altını çizerek belirten nota, barış koşullarından son derece bulanık bir şekilde söz ediyor ve şöyle diyordu:

"Bu müzakerelerde İttifak Devletleri tarafından yapılacak olan öneriler, kendi halklarının varlığını, onurunu ve gelişme özgürlüğünü sağlamak amacından gayrı amaç taşımayan öneriler olacaktır; İttifak Devletleri'ne göre, sürekli bir barış için gerekli temeller ancak bu koşullara dayanılarak kurulabilir..."

Alman diplomasisinin bu girişimi gerekli bir girişimdi aslında. Gerçekten de ilk olarak, böyle bir girişimde bulunmakla Alman diplomasisi sözüm ona barışçı bir jest yapmış oluyordu: İtilaf Devletleri bu öneriyi reddettikleri takdirde İttifak hükûmetleri kendi halklarına dönüp savaşın uzamasından sadece ve sadece karşı tarafın sorumlu olduğunu söyleyebileceklerdi rahatça; gene bu takdirde Almanlar, yakında başlatmayı tasarladıkları "acımasız" deniz altı savaşını da haklı gösterebileceklerdi.

İkinci olarak da: İtilaf Devletleri barış müzakerelerine oturmayı kabul ettikleri takdirde Alman diplomasisi böylece başlayacak olan pazarlıklardan yararlanıp müttefikler arasındaki anlaşmazlıkları büsbütün keskinleştirmeyi, sonra da her biriyle teke tek barış imzalamayı ve bu şekilde her birinin sırtından bir şeyler kazanmayı planlıyordu.

Nitekim bugün kesinlikle biliyoruz ki 1916 yılının Kasım ayında Berlin ve Viyana hükûmetleri, barış müzakerelerinde ortaya atacakları talepler konusunda, daha o zamandan anlaşmış bulunmaktaydılar. Geniş bir ilhaklar programı meydana getirmekteydi bu talepler. Ve Şansölye Bethmann, barış Konferansından yararlanıp İtilaf Devletleri arasına nifak saçacağını açıkça yazıyordu Hindenburg'a.

Ama İtilaf diplomasisi Alman Şansölyesinin bu oyununu hemen anlamıştır. Nitekim Alman notasının yayınlanışının hemen ertesi günü Fransız devlet adamı Briand, müttefik saflarına nifak saçmayı amaçlayan bir girişimle karşı karşıya bulunduklarını belirtecektir.

İtilaf Devletleri, Alman önerisini reddeden bildirilerinde, öteden beri alışılagelmiş o pek insancıl ve özgürlükçü lafazanlık formüllerini kullanacaklardı bol bol. Nitekim 31 Aralık 1916 günü verdikleri cevapta şöyle denilmekteydi:

"Çiğnenmiş hak ve özgürlükler yeniden sahiplerine geri verilmedikçe ve milliyetler ilkesi ile küçük ülkelerin varlıklarını özgürce sürdürme hakkı tanınmadıkça, değil barışı kurmak, barıştan söz etmek bile abestir."

Ama Almanlar, İtilaf Devletleri'yle teke tek barış yapma olanakları konusunda zemin yoklamaya gene de devam etmişlerdir. 1917 yılının Şubat ayında Rus ve Avusturya-Macaristan temsilcileri arasında bir görüşme yapılması öngörülmüştü.

1917 yılı başlangıcında Prens Max von Baden, Koburg Düşesi aracılığıyla, Rus Granddüşeslerinden birinin Alman hükûmeti ile Çar II. Nikola arasında bir yakınlaşma sağlamak için aracılık yapmaya hazır olduğuna ilişkin bir haber almıştır. Bunun üzerine Prens, hemen kolları sıvayıp bir mektup yazmıştı Rus Hükümdarına. Söz konusu mektupta Max von Baden, devrim tehlikesinin kapıyı çaldığını belirterek bir an önce barış yapmanın zorunluluğunu ispatlıyordu.

Ve haklıydı Prens: Devrim kapıyı çoktan çalmıştı. Nitekim bu yüzden o mektup da, yazılmış olduğu kimsenin, eline ulaşamayacaktı.

"Deniz Altı Savaşı"

Barış girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması ve İtilaf Devletleri arasına nifak saçma umutlarının böylece suya düştüğü, Almanya'da, savaşın bitişini çabuklaştırmanın ancak daha enerjik davranışlarla olanak kazanacağı inancında olan militarist takımın pozisyonunu pekiştirmiştir.

Bethmann'ın fikirlerine karşıt düşen ve yeni Genelkurmay başkanı Hindenburg'la Ludendorff tarafından benimsenmiş olan bu görüşü, o sırada emekliye ayrılmış bulunan Amiral Tirpitz'le Reichstag'daki sağcı azınlık, yani ulusçu liberallerle tutucular desteklemekteydiler. Hiç ayrım tanımaksızın yürütülecek bir "deniz altı savaşı"nın zorunluluğu üzerinde duruyordu bunlar: Yani belirli bölgelerde, tüm gemilerin hangi Bayrağı taşırsa taşısın ayrımsız olarak ve hiçbir uyarıda bulunmaksızın batırılmasını istemekteydiler.

Deniz altı savaşı İngiltere'ye büyük çapta zarar vermiştir. Ama Almanya tarafından yürütülen bu amansız savaş, deniz üstünlüğünü İngiltere'nin elinden almaya ve Büyük Britanya halkını açlığa mahkûm etmeye yetmeyecektir.

Buna karşılık deniz altı savaşı, Almanya bakımından son derece elverişsiz olayların ardı ardına sıralanışını hızlandırmıştır. Her şeyden önce de, savaşın kaderini belirleyecek olan bir olay, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girme kararı, deniz altı savaşlarının yol açtığı sonuçlar karşısında gerçekleşmiştir.

4. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN SAVAŞA GİRİŞİ

Amerika Birleşik Devletleri Tarafsız Kalma Nedenleri

Avrupa'da savaş ilk patladığı zaman, Amerika Birleşik Devletleri tarafsız kalacağını açıklamıştı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikası, oldukça karmaşık bir politikadır. Çünkü savaş hâlindeki iki kamptan hiçbirinin tam ve kesin zaferi Amerika için avantajlı değildir.

Avrupa'yı sürekli olarak iki düşman kampa ayrılmış görmek istemekteydi Amerika: Ne Alman hegemonyası hoşuna gidiyordu, ne de İngiltere ile Rusya'nın tam üstünlük kurması.

Ama Washington, Almanya'nın zaferi kazanmasına özellikle karşıydı: Çünkü bu, bir tek devletin, bütün Avrupa'da üstünlük kurması anlamına geliyordu. Kaldı ki Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti, Alman emperyalizminin Latin Amerika'ya, özellikle de Brezilya'ya ilişkin sömürgecilik tasarılarından da harfi harfine haberli bulunmaktaydı.

Ayrıca, kendisine karşı kurulacak bir Alman-Japon ittifakı olasılığını da hesaba katıyordu Washington. Ve bu olasılık, daha savaşın başlangıcından beri Amerikan tarafsızlığını İtilaf Devletleri için güler yüzlü, İttifak Devletleri içinse bir hayli asık suratlı bir tarafsızlık kılmıştı.

Başkan Wilson'un barışçı sözleri ve düşmanları uzlaştırmak amacıyla yaptığı girişimler, pratik nedenlerden kaynak almaktaydı aslında: Bütün bu barış diplomasisi, gerçekte, Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarına uygun düşüyordu ve bu çıkarlar, Avrupa'da iki düşman grubun süregitmesini gerektirmekteydi.

Bununla birlikte askerî ve siyasal konjonktür, çok geçmeden, Başkan Wilson'un tavrında birtakım değişiklikleri zorunlu kılacaktır.

Daha 1914-1915 kışından itibaren iki temel nokta apaçık bir şekilde belirmiş bulunmaktadır: Savaş, o güne değin görülmedik çapta gereç ve silah gerektirecektir; bu bir. İkinci olarak da: Savaş uzayacaktır ve bu durumda, silah ihtiyacını uzun bir zaman için sürekli hâle getirecektir.

Nitekim 1914 yılının Aralık ayında Morgan'ın bir temsilcisi Londra'ya gelerek, İtilaf Devletleri'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne verecekleri askerî siparişler konusunda Büyük Britanya hükûmetiyle pazarlığa oturmuştur. Ve böylelikle daha 1915 yılının başlangıcından itibaren İtilaf Devletleri'nin silah siparişleri Amerika'ya sürekli bir ırmak hâlinde akmaya başlayacak ve Amerikan kapitalistlerine sınırsız bir yepyeni pazar açılmış olacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Büyük Kapitalist Çevrelerin Kararı

Bu türlü siparişler veremiyordu Almanya. Çünkü ülkesine herhangi bir şey getirtebilecek durumda değildi: İngiliz ablukası bütün Alman limanlarını işlemez hâle sokmuştu.

Bir dizi sonuca yol açacaktır bu durum. Deniz üstünlüğü sayesinde bütün Amerikan hammaddelerini, ürünlerini ve mallarını İtilaf Devletleri'nin limanlarına yönelten İngiltere hükûmeti, böylece, Amerika Birleşik Devletleri ile İtilaf Devletleri arasında yeni ve sağlam bağlar kurma fırsatını bulmuştur.

Kolayca anlaşılacağı gibi, İtilaf Devletleri'nin yenilgisi hem Amerikan emperyalizmine büyük bir ekonomik darbe indirecek, hem de Wilson'u ve Demokratları siyasal bakımdan iyice sarsacaktı. Dolayısıyla da böyle bir yenilgiye göz yumamazdı Washington.

Amerikan sermayesi büyük bir çağlayan hâlinde akmaya koyulmuştu İtilaf Devletleri'ne doğru. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri bakanı, 1915 yılının Ekim ayında Başkan Wilson'a şunları yazıyordu:

"Büyük mali zorluklarla karşılaşmamamız için, ülkemizden bu kadar mal satın alan İtilaf Devletleri'ne kredi açmamızın kesin bir ihtiyaç hâline geldiğini şüphesiz ki size açıklamış bulunmaktadır Mac Adou. (209) Bugün bizden mal satın alan Avrupa ülkeleri yarın ödeme güçlerini yitirdikleri takdirde, bunun zararı herkesten çok ve önce bize dokunacaktır. Gerçekten de böyle bir durum bizdeki üretimin azalmasına, sanayinin depresyona uğramasına, yatırımsız sermaye bolluğuna, iş-

sizliğe, mali çevrelerde maneviyat kırıklığına, kısacası ülkemiz için genel bir yıkıntıya ve işçi sınıfının büyük acılar çekmesine yol açacaktır. Ülkemiz ekonomisine korkunç bir darbe indirecek olan bu olasılığı ortadan kaldırmanın biricik çaresi, bence, bizimle alış veriş yapan savaşçı ülkelere bol bol borç vermektir. Elimizde yeterince para bulunduğuna göre, bundan kaçınmamız için hiçbir neden kalmamaktadır."

Morgan başta olmak üzere en etkili kapitalist çevreler, Amerika'dan mal alan ülkeleri, yani İtilaf Devletleri'ni desteklemesini talep ediyorlar başkan Wilson'dan. Ve Başbakanın arzusu değişik yönde olsa bile, bu baskıya karşı koyamazdı. Çünkü İtilaf Devletleri'nin yenilgisi ünlü Amerikan "prosperity'sini" (Ekonomik gelişme, refah) kökünden sarsan bir mali bunalıma yol açacaktı kaçınılmaz şekilde; bu da iş çevrelerine bağlı olan büyük basının ilkin başkanı suçlamasıyla sonuçlanacaktı.

Deniz Altı Savaşının Ters Sonuçları ve Amerika'nın Öteki Kaygıları

Almanya'nın "ayrım tanımaksızın" yürütmeye başladığı deniz altı savaşına karşı açılan yoğun kampanya, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesi bakımından çok büyük rol oynamıştır.

Deniz altı savaşı, Amerikan mallarının, İngiliz deniz üstünlüğünün koruması altında, İtilaf Devletleri limanlarına doğru sürekli akımı durdurma girişimi olarak ortaya çıkıyordu. Nitekim Lusitania ve hele Sussex adlı gemiler Alman deniz altıları tarafından batırıldığında, Washington'dan çok şiddetli protestolar yükseldi.

1916 yılının Mayıs ayında, Amerika'yı, İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa itmekten korkan Şansölye Bethmann'ın talebi üzerine deniz altı savaşı yumuşatılmıştır. Oysa Amerika Birleşik Devletleri'ndeki savaş taraftarları bütün umutlarını Almanların deniz altı savaşını olanca şiddetiyle sürdürmelerine bağlamış bulunmaktaydılar. Nitekim Amerika'nın Londra Büyükelçisi, Başkan Wilson'un bir numaralı danışmanına şöyle yazıyordu:

"İlk bakışta garip gözükebilir ama bence sorunun biricik çözümü, Almanların Lusitania'ya yapmış oldukları cinsten yeni bir saldırıya kalkışmaları olur. Ancak böyle bir olay savaşa girmeye zorlayabilirdi bizi."

Alman deniz altılarının etkinliğinden başka, Amerika Birleşik Devletleri'nin Almanya Avusturya bloğuna karşı olumsuz tavır takınmasına yol açan ikinci bir neden daha vardı: Almanya'nın, Avrupa hegemonyasını elde eder etmez Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırıya geçeceği korkusu.

Nitekim Albay House, 1915 yılının sonlarına doğru şunları yazmaktaydı bu konuda:

"Amerika Birleşik Devletleri, İtilaf Devletleri'nin yenik düşmesine göz yumamaz, yummamalıdır da. Almanya'nın, bütün üzerinde, askerî üstünlük kurmasına izin verilemez. Hiç şüphe yok ki Almanya gelecekteki ikinci saldırısını bize yöneltecektir ve o zaman Monroe Doktrini bir kâğıt parçasından daha fazla değer taşımaz hâle girecektir."

Savaşın ilk yılları boyunca Wilson ve House, iki taraf arasında barış müzake-

relerinin başlayabilmesi için defalarca aracılık yapmayı önermişlerdir. Hatta bir keresinde House, bu konuda zemin yoklamak amacıyla Avrupa'ya kadar gitmiştir. İşte oradan Başkana yazdıkları:

"Berlin Amerikan önerilerini reddetse bile biz gene bu girişimden umduğumuz amaca ulaşmış olacağız: İttifak Devletleri barışa yanaşmamakta ayak diredikleri takdirde... Bizim İtilaf Devletleri'yle ittifak kurmamız gerektiği apaçık çıkacaktır ortaya."

Wilson'a Amerika Birleşik Devletleri'ni İtilaf Devletleri'nin safında savaşa sokabilmesi için gerekli bahaneleri bizzat Almanlar vermekteydiler. Örneğin İngiliz karşı casusluk servisleri, Berlin'den Almanya'nın Meksika Büyükelçisine yollanan bir telgrafı ele geçirmişlerdir. Söz konusu telgrafta verilen talimata göre Büyükelçinin Meksika hükûmetine Almanya ile el ele verip Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırmayı önermesi gerekmekteydi.

Ayrıca Alman casuslarının ve sabotajcılarının Birleşik Amerika'daki etkinlikleri de, Amerikan kamuoyunu, Almanya aleyhine çeviriyordu durmadan. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Alman casusluk şebekesinin şefleri arasında, Alman Büyükelçiliğinin askerî ataşesi von Papen özellikle göze batmaktaydı.

Wilson'un Yeni Girişimi

1916 yılı sonbaharında yeniden Başkanlığa seçildikten sonra Wilson, barış için yeni bir girişimde bulunmaya karar vermişti. Ama Almanya, 12 Aralıkta açıkladığı "barış önerileri"yle Amerika Birleşik Devletleri Başkanını önceleyecektir.

Bunun üzerine Wilson, Alman girişimine İtilaf Devletleri'nin resmen cevap vermelerini beklemeksizin, 18 Aralık günü her iki tarafa da yeni bir nota sundu. Başkan bu notasında, ilkin, o güne dek tarafların yayınlamış oldukları bildirilere dayanarak gerek İttifak ve gerekse İtilaf Devletleri'nin, doğrudan doğruya, kendi deyişleriyle, yalnız ve yalnız siyasal ve ekonomik hürriyet için, küçük ulusların bağımsızlığı için ve barış için savaştıklarını saptamaktaydı. Oysa, diye devam ediyordu Amerikan Başkanı, tarafların hiçbiri barış için somut öneriler getirmemektedir.

Ve işte Başkan Wilson, bu boşluğu doldurmak üzere ortaya atıldığını açıklıyordu.

Wilson'un notası, Almanya'da soğuk karşılanmıştır. Çünkü Alman diplomasisi, Amerikan Başkanının kendini uluslararası hakem durumuna yükseltip her şeyden önce Birleşik Amerika'ya yararlı olacak cinsten bir barışı Almanya'ya empoze etmek istemesinden korkuyordu. İşte bu kuşkuyladır ki Berlin hükûmeti, 26 Aralık günü Wilson'a, barışın ancak savaşan taraflar arasında doğrudan doğruya müzakere yoluyla sağlanabileceği cevabını vermiştir.

İtilaf Devletlerinin Ustaca Bir Manevrası

Başlangıçta İtilaf Devletleri de Wilson'un bu girişimi karşısında büyük bir tedirginlik ve hoşnutsuzluk duymuştu. Ne var ki Almanya'nın Amerikan Başkanına

olumsuz cevap verdiğini öğrenen müttefik diplomasisi, Berlin'in bu tutumundan yararlanarak, Wilson'un barış girişiminin başarısızlığa uğrayışının tüm sorumluluğunu Almanların üzerine yıkma kararı aldı.

Gerçekten de Almanların cevabı Amerika Başkanının girişiminin hiçbir sonuç vermeyeceğini meydana koyunca, 1916 yılının Aralık ayında Londra'da toplanan müttefikler arası Konferans, Wilson'un girişimini en olumlu şekilde karşılama yolunu tutacaktır.

Nitekim 10 Ocak 1917 günü Wilson'a gönderilen cevabi notada müttefikler, Amerika Başkanının isteğine uyarak, barış için zorunlu buldukları somut koşulları sıralamaktaydılar. İtilaf Devletleri tarafından ortaya sürülen barış koşullarının belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Belçika, Sırbistan ve Karadağ devletlerinin savaştan önceki sınırları içinde yeniden kurulmaları.

2. İşgal altındaki Fransız, Rus ve Romen topraklarının Almanlar tarafından boşaltılması,

3. Milliyet ilkesinin uygulanması. Yani: Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının parçalanması.

Müttefiklerin ortak notası, savaş sonrası Avrupa'sının güvenlik, özgürlük, vs. gibi temel ilkeleri garanti altına alınacak bir şekilde yeni baştan düzenlenmesi zorunluluğunu ileri sürerek sona ermekteydi. Ayrıca, Polonya'nın da yeni baştan kurulması gereğine işaret ediyordu nota.

Bütün bu beyanların diplomatik birer manevradan başka bir şey olmadıkları açıktı. Amerikan Başkanına olumlu cevap vererek İtilaf Devletleri'nin "barışçı" niyetlerini ispatlama zorunluluğu vardı ortada. Nota da bu zorunluluğu yerine getirmekteydi.

Alman Diplomasisinin Katılığı

ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Savaşa Girişi

Ne gariptir ki Alman diplomasisi bu arada olağanüstü bir kavrayışsızlık örneği verecektir.

Gerçekten de 31 Ocak 1917 günü Berlin hükûmeti, Amerika Birleşik Devletleri'ne hem de resmî bir notayla, deniz altı savaşının yeniden ve gene "ayrım tanımaksızın" yürürlüğe konacağını bildirmekteydi. Wilson, Alman hükûmetine cevap vermeden önce Amerikan Kongresi'ne bir mesaj verme yolunu tuttu bu durumda. Söz konusu mesajında Amerikan Başkanı, Almanya'yı, resmen kabullenmiş olduğu yükümlülükleri çiğnemekle suçluyor ve Amerika Birleşik Devletleri ile Almanya arasındaki diplomatik ilişkilerin kesildiğini açıklıyordu.

Bu mesajını Wilson, 3 Şubat 1917 günü okumuştu.

Aynı yılın ilkbahar başlangıcında İtilaf Devletleri bir dizi yeni başarısızlığa uğramışlardır. Her şeyden önce deniz altı savaşı son derece ciddi şekilde sarsmıştır İtilaf Devletleri'ni. İkinci olarak da, 1917 yılı Şubatında patlayan Rus devrimi,

Çarlık ordusunun çözülüşünü getirmekteydi: Rus halkı, kendisine zorla kabul ettirilmiş olan "Emperyalist" savaştan çıkmak kararındaydı.

Çünkü bu durumda İtilaf Devletleri'nin kaderi, tam bir belirsizliğe bürünmekteydi. Nitekim başkan Wilson'a son adımı attıran da, müttefiklerin kesin bir yenilgi olasılığıyla karşı karşıya kalmaları olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti 6 Nisan 1917 günü Almanya'ya savaş ilan etmiştir.

5. RUS BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ

Savaş İçindeki Rusya'nın Genel Durumu

Monarşik Rusya, emperyalist devletler zincirinin en zayıf halkasıydı. Gerçekten de ekonomik ve teknik bakımdan son derece geri olan ve tamamen çürümüş, feodal ve bürokratik bir rejimle yönetilen bu ülke, Almanya-Avusturya emperyalizmine karşı kendi kuvvetlerini örgütleyemeyecek, kendini savunamayacak duruma düşmüştü.

Ülke içindeki siyasal durum gittikçe biraz daha gerginleşiyordu. Ve savaşın olanca yükünü sırtlarında taşıyan halk yığınlarında dipten doğru bir kaynama başlamış bulunmaktaydı.

Buna paralel olarak, bir kısım yüksek rütbeli subaylarla el ele veren burjuvazi de boş durmamakta ve bir Saray darbesi tezgâhlamaktaydı. Çar II. Nikola'yı tahttan indirip yerine kardeşi Mişel'i tahta oturtmaktı bu darbe tasarısının amacı. Ve söz konusu tasarıyı İtilaf Devletleri desteklemekteydiler.

1916 yılının sonu ile 1917 yılının başlangıcında İngiltere'nin Petersburg Büyükelçisinin Çarla yaptığı görüşmelerde üzerinde ısrarla durduğu bir nokta vardı: Duma'da çoğunluğu temsil eden "ilerici bloğun" taleplerini göz önüne alması gerekti Rus İmparatorunun, yani burjuvazinin isteklerine boyun eğmesi gerekti.

İtilaf Devletleri diplomasisi, Rusya'da zaferi kazanabilecek çapta bir hükûmetin kurulmasını sağlamak ve böylece tek taraflı bir barış olasılığını ortadan kaldırmak amacındaydı. Batılı devletlerin ikinci bir hesabı daha vardı bu arada: Tepeden inme gelecek bir darbenin halk yığınlarındaki devrimci birikimi de saptırılabileceği umudundaydılar.

Ne var ki bütün bu hesap ve umutlar boşa çıkacaktır. 12 Mart (27 Şubat) 1917 günü demokratik burjuva devrimi patlamıştır. Ve Çarlık rejimi bir halk ayaklanmasıyla devrilecektir.

Devrimin önderliğini yapan işçi, asker ve köylü yığınlarının hareketini yöneten proletarya olmuştur.

Geçici Hükûmetin Politikası

Gerçekten de, Bolşeviklerin önderliğindeki proletarya, Petrograd'da başlayan hareketi kahramanca yürütmüştür. Ama Sovyetlerde, çoğunluğu, Menşeviklerle, sos-

yalist Devrimciler kazanmışlardır ilkin. Ve bunların Liderleri iktidarı, başında Prens Lvov'un yer aldığı, geçici hükûmetin kişiliğinde burjuvaziye teslim edeceklerdir.

Bununla birlikte geçici hükûmetin yanı sıra Rusya'da devrimci bir iktidar da oluşmaktadır: Sovyetlerin iktidarıdır bu ve böylece ülkenin siyasal hayatında ikili bir iktidarın varlığı ortaya çıkmaktadır.

Geçici hükûmet, apaçık şekilde emperyalist bir politikayı benimsemiştir. Yani burjuvazinin iktidara gelişi, Çarlık rejimi altında başlamış olan savaşın temel karakterinde hiçbir değişiklik yaratmamıştı. Bu bakımdan, İtilaf Devletleri için işler yolundadır. Gerçekten de yeni Dışişleri bakanı Milyukov'un demeçleri özellikle İngiliz ve Fransız hükûmetleri tarafından memnunlukla karşılanmıştır.

Ama iktidardaki ikicillik de bir gerçektir ve bu ikicillik, İtilaf Devletleri'nde son derece ciddi kuşkular yaratmaktadır. Londra ve Paris hükûmetlerini özellikle işkillendirip telaşa sürükleyen, eski Çarlık ordusunun dağılmaya yüz tutmasıydı: Gerçekten de bu ordu artık dünya savaşının başlamasına yol açan ve kendisine tamamen yabancı olan nedenler uğruna savaşarak, kan dökmek istemiyordu.

İtilaf Devletleri diplomatları, devrimi en şiddetli metotlara başvurarak bastırması ve her şeyden önce de Bolşeviklerin kökünü kazıması için Geçici hükûmeti durmaksızın sıkıştırmaktaydılar ama bununla yetinmiyor, öte yandan da II. Enternasyonal'deki sosyal Şovenler aracılığıyla Sovyetler üzerinde baskı kurarak, geçici hükûmetin ve "tam zafere kadar" savaş politikasının desteklenmesi için büyük çaba harcıyorlardı.

Yunanistan'daki Durum

Yunanistan'ın aşırı toprak taleplerinde bulunacağı korkusuyla Çar hükûmeti, Kral Konstantin'in tahttan indirilmesine ve Yunanistan'ın savaşa girmesine karşı çıkmıştı. Ama Rusya'nın batılı müttefikleri, Çarlık hükûmetinin düşünce ve kaygılarını nasıl dikkate almadılarsa, Geçici hükûmetin kaygı ve fikirlerini de dikkate almayacaklardır.

Yunanistan'daki olaylar işte bu tavrın sonuçlarından biridir. 1917 yılının ilkbaharında batılı İtilaf Devletleri Yunanistan'ı kendi saflarında savaşa girmeye zorlamışlardır. Oysa o sıralarda Yunanistan'da zorlu bir iç çekişme vardı: Almanya'ya kişisel bakımdan bağlı bulunan Kral Konstantin ile İtilafçıları destekleyen partinin lideri Venizelos, iktidar için sürekli mücadele hâlindeydiler.

Sonunda "İtilaf Devletleri yüksek Komiseri" 1917 yılı yazında Pire'ye çıkarılan batılı birliklerin desteğiyle Kral Konstantin'i tahttan indirip iktidarı Venizelos'a verecektir. Yeni hükûmet Başkanının yaptığı ilk iş Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş açmak olmuştur.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Diplomasisinin Yeni Tutumu

Avusturya'daki yönetici sınıfların 1917 yılındaki durumu, Rus monarşisinin durumundan hiç de parlak değildi. Kıtlık ve ulaşım işlerindeki kargaşalık gerek işçi

sınıfının, gerekse İmparatorluğa bağlı olan mazlum ulusların hoşnutsuzluğunu durmadan arttırıyordu. Ve ordunun dövüşkenliği gittikçe biraz daha azalmaktaydı.

Gerçekten de Avusturya cepheleri ancak Alman kuvvetlerinin yardımıyla ayakta durabiliyordu artık. Üstelik 1916 yılının sonuna doğru İmparator Franz Joseph ölmüş ve yerine, Alman İmparatorluğu'na uzun boylu sempati duymadığı herkesçe bilinen I. Karl geçmişti. Tacını her ne pahasına olursa olsun kurtarmak isteyen yeni İmparator, düşmanlarıyla Almanya'dan ayrı olarak barış yapmaya hazır duruyordu.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yeni Dışişleri bakanı Kont Czernin, 12 Nisan 1917 günü I. Karl'a sunduğu bir raporda, devrim tehlikesinden kurtulmak için bir tek yol bulunduğunu belirtmekteydi: Elden geldiğince çabuk barış imzalamak.

Bu raporun muhtevası, Alman İmparatoru II.Wilhelm'e de iletilmişti hemen. Ama zaten I. Karl, o rapor kendisine sunulmazdan ünce Berlin'den gizli olarak, İtilaf Devletleri'yle müzakereye girmiş bulunmaktaydı: Belçika ordusunda subay olarak görev yapan kayınbiraderi Prens Sixte de Bourbon aracılık etmekteydi bu pazarlıklara. Avusturya-Macaristan İmparatoru, Alsas-Lorrain'in Fransa'ya geri gelebilmesi için yardımcı olmaya hazır bulunduğunu bildirmişti İtilaf Devletleri'ne. Buna karşılık olarak da, sadece, savaştan önceki sınırlarını istemekteydi.

Poincaré ile Lloyd George, Avusturya-Macaristan İmparatorunun önerilerini büyük bir dikkatle ve olumlu bir şekilde karşılamışlardır. Ne var ki İngiltere ve Fransa hükûmetleri, bu konuda İtalya'nın kesin muhalefetini dikili bulacaklardır önlerinde: Roma; Triyeste, Dalmaçya ve Trento'yu hiçbir şekilde geri vermeye razı olmamaktadır. Dolayısıyla da Prens Sixte'in arabuluculuk misyonu başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

6. ALMAN EMPERYALİZMİNİN "BARIŞÇI" MANEVRALARI

Rus Devrimi'nin Almanya'daki Yankıları

Evet, Alman yönetici sınıfları da ayaklarının altındaki toprağın kayar gibi olduğunu sezmeye başlamışlardı. Rusya'daki Şubat Devrimi, büyük yankılanmalar uyandırmıştı Almanya'da.

Gerçekten de 1917 yılı Nisan'ında Berlin ve Leipzig'deki silah fabrikalarında büyük çapta grevler yapılmıştı. Bir çok kentte işçiler, Sovyet kurma girişiminde bulunmuşlardır. Son olarak da, aynı yılın Ağustos ayında savaş donanmasında bir ayaklanma çıkmıştı.

Almanya'nın kaynakları tükenmek üzereydi artık; üstelik de batı cephesinde bir Amerikan ordusu beklenmekteydi.

İşte bu durumu kurtarmak için Alman diplomasisi, elindeki bütün manevra olanaklarını kullanmaya girişmiştir. Nitekim 1917 yılının bahar aylarında Berlin,

Alman sosyal demokratlarının devrimden en az Şansölye kadar korkan önderlerini kullanmıştır. Gerçekten de Scheidemann, uluslararası bir sosyalist konferans toplayabilmek için çaba harcamaya koyulacaktır.

Alman emperyalistleri, o sırada Petrograd Sovyet'inde çoğunluğu ellerinde bulunduran Rus menşevikleriyle sosyalist devrimcilerini Almanya ile tek yanlı barış yapmanın gereğine inandırabilecekleri hesabındaydılar. Almanların planı bolşevikler tarafından ortaya serilmişti hemen; ama menşeviklerle sosyalist devrimciler, Konferansa katılmaya hazır bekliyorlardı. Toplanma yeri olarak da Stockholm seçilmişti. Ama İngiltere ile Fransa, bu girişimi önleyeceklerdi. Alman manevrası, böylece sonuçsuz kalacaktı.

Gelgelelim, belli bir uzlaşmaya varıp savaşı bir an önce sona erdirmek arzusu, Alman burjuvazisinde her geçen gün biraz daha kök salmaktaydı. Merkez Katolik, Demokrat ve Sosyal demokrat partiler -ki 1919 yılında kurulacak olan ünlü Weimar koalisyonunun üyeleri olacaklardır- burjuvazinin bu alandaki sözcüleri hâline geleceklerdir hemen.

Reichstag'daki Durum ve Papa'nın Girişimi

19 Temmuz 1917 günü bu üç parti Reichstag'dan, bir an önce ve ilhaksız bir barış yapma zorunluluğunu öne süren bir karar çıkartmışlardır. Alman emperyalizmini kurtarmak amacıyla baş vurulan yeni bir girişimdir aslında bu.

Muhafazakârlarla ulusal liberalleri kapsayan ve büyük toprak sahipleriyle ağır sanayi ağalarına dayanan Reichstag'daki sağcı azınlık bu karar tasarısını şiddetli protesto gösterisiyle karşılamışlar; ancak Meclis'te oya konmasını önleyememişlerdi. Oysa bu sağcı azınlık çok daha önceden Kayzeri baskı altına alarak Şansölye Bethmann Hollweg'in görevden uzaklaştırılmasını sağlamış bulunmaktaydı. Yeni Şansölye Michaelis ise Ludendorf'un elinde bir kukladan başka bir şey değildi.

Ayrıca belirtmek gerekir ki Reichstag'da alınan karar Fransız, İngiliz ve Amerikan hükûmetleri tarafından pek de sempatiyle karşılanmamıştı.

1917 yılının Ağustos ayında Papa, barış için aracılık yapabileceğini bildirmiştir ilgili hükûmetlere. Aslında Avusturya-Almanya bloğunun çıkarlarını gözeten bir girişimdir bu: Gerçekten de Vatikan, Katolik bir hükûmete sahip olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasını katiyen istememekteydi.

Ne var ki İtilaf Devletleri hükûmetleri Papa'nın bu önerisini de reddetmişlerdir. Zaten Almanya'nın belirli bir konudaki tavrı, Vatikan'ın girişimini daha başlangıçta başarısızlığa mahkûm kılıyordu: Belçika'nın bağımsız bir devlet olarak yeniden ortaya çıkmasını bir türlü açıkça kabul etmemekte ve hep kaçamaklı davranmaktaydılar.

Kerenski'nin İkili Oyunu ve Ekim Devrimi'nin Patlayışı

Bir başka gerçek daha ortaya çıkmış bulunmaktaydı bu arada: Rusya'daki geçici hükûmet, İtilaf Devletleri'ne, Çarlık hükûmetinden çok daha bağımlıydı.

Bu bağımlılık, ülke ve ordunun malzeme ihtiyacının bir sonucu olduğu kadar dış mali kaynaklara duyulan şiddetli ihtiyacın da bir sonucuydu. Bu koşullar içinde bulunan bir hükûmetin de İtilaf Devletleri'nin isteklerine boyun eğmekten başka çaresi yoktu: Nitekim Geçici hükmet, Savaş bakanı Kerenski'nin de kışkırtmasıyla, taarruz emri vermekte gecikmeyecektir.

Anlamsız ve canice bir maceradan başka bir şey değildi bu taarruz. Ve nitekim Rusya'ya sayısız yeni kurbanlara mal olduktan sonra tam bir başarısızlıkla sona erecekti.

İtilaf Devletleri'nin Geçici hükûmet üzerindeki baskısı, 1917 yılının yaz aylarında başlayarak her gün biraz daha ağırlaşmıştır: İngiliz ve Fransız hükûmetlerinin Geçici hükûmetten istedikleri, devrimin daha şiddetli bir şekilde bastırılmasıdır. Ne var ki Kerenski'nin gücü o kadarına yetmemekteydi. Bu durum karşısında İngiliz-Fransız diplomasisi, General Kornilov'u kışkırtma yoluna gitmiştir.

Buna karşılık Geçici hükûmet de Amerika Birleşik Devletleri'ne yaslanmayı deneyecektir. Zaten daha Haziran ayında Senatör Ruth'un başkanlık ettiği özel bir Amerikan heyeti, Geçici hükûmete yardımda bulunma yol ve şekillerini araştırmak üzere Rusya'ya gelmiş bulunmaktaydı. Stivens Başkanlığındaki bir başka Amerikan heyeti de -ki bu ikinci heyet, demiryolu uzmanlarından kuruluydu- Sibirya hattının taşıma gücünü arttırma sorununu inceliyordu.

Böylece Kerenski, İngiltere'ye karşı Amerika Birleşik Devletleri'ni koyarak bir denge kurma hesabındaydı. Washington'dan kredi alarak Londra'ya olan bağımlılığını hafifletme çabasındaydı böylece.

1917 yılının Ağustos ayında İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa, her birinin Rusya'ya hangi oranda yardım edeceğini belirleyen bir anlaşma yapmış bulunuyorlardı. Söz, konusu anlaşmaya göre Amerika, Rus demiryollarının; İngiltere, deniz ulaşımının; Fransa da, ordunun yeni baştan düzene konup örgütlenmesini yüklenmekteydiler.

Ama çok geçmeden bu anlaşma belirli biçimde değişikliğe uğratılacaktı: Murmansk demiryolu hattının düzenlenmesi İngiltere'ye, batı ve güneybatı hatlarınınki de Fransa'ya düşüyordu. Kolayca anlaşılacağı gibi, batılı emperyalistler arasındaki bu uzlaşma sadece Rusya'nın iç işlerine geniş çapta bir müdahaleyi değil, ama aynı zamanda ülkenin bölünmesini de getirmekteydi. Rusya, batılı müttefiklerine olan bağımlılığı dolayısıyla hemen hemen bir sömürge durumuna düşmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı şimdi.

Ama Rus halkı, yurdunun bu acı hâle düşmesine göz yummayacaktı elbette.

Nitekim 7 Kasım (25 Ekim) günü büyük sosyalist devrim patlayacaktır. Böylece emperyalist Geçici hükûmet devrilmiş, Sovyet hükûmeti kurulmuştur. Bunun ilk sonucu ise Rusya'nın İtilaf Devletleri'nden koparak savaşı bırakması olacaktır.

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

RUSYA EMPERYALİST SAVAŞTAN ÇEKİLİYOR

SOVYET DİPLOMASİSİ İŞBAŞINDA

1. DIŞİŞLERİYLE GÖREVLİ HALK KOMİSERLİĞİNİN KURULUŞU

Devrim ve Tepkiler

Sovyetler II. Pan-Rus Kongresi, 9 Kasım (27 Ekim) (210) gecesi yaptığı toplantıda, Halk Komiserleri Sovyet'inin kurulmasına karar vermiştir.

Petrograd ayaklanması zaferle sonuçlanmıştı. İşçi ve köylülerin hükûmeti etkinliğe koyulduğunda, savaşın son yankıları da işitilmekteydi. Hükûmetle birlikte, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği de işe başlamıştı.

Ama yeni hükûmet, daha başlangıçta, eski rejime bağlı olan kadroların amansız muhalefetiyle karşılaşacaktır. Daha Halk Komiserleri Sovyet'inin ilk kurulduğu gün Sovyet iktidarının düşmanları, bütün eski rejim memurlarına uyarıda bulunarak, yeni iktidara sabotaj yapmalarını istemişlerdi. Nitekim Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği delegeleri Dışişleri bakanlığına geldiklerinde, yalnız kapıcıları buldular: Memurlar, evrakı ve dosyaları da alarak kaçmışlardı.

Kışlık Saray'ın alanında kurulu olan Dışişleri bakanlığı binasını Kızıl Muhafızlar işgal etmişti. Ve Kızıl Muhafızlar, gizli anlaşmaların, dış temsilciliklerden gelen rapor kopyalarının ve öbür önemli belgelerin korunduğu kasalarla zırhlı odaları özel bir dikkatle korumaktaydılar.

Eski memurlardan birkaç tanesi güçlükle bakanlığa getirilebilmiştir. Dışişleri eski bakan yardımcısı Petriyaev, bakanlık memurlarının ve öbür görevlilerin yeni hükûmeti tanımadıklarını ve bu hükûmetin emri altında çalışmayacaklarını açıkça bildirmişti. Memurlar sadece, savaş tutsakları sorunu ve dış ülkelerdeki temsilciliklere para yollanması gibi günlük işleri yürütmeye razı olmaktaydılar.

Karşı devrimciler umuyorlardı ki memurların bu kararlı sabotajıyla karşılaşan bolşevikler, başarısızlığa uğrayacaklardır. Nitekim Tzereteli, açıktan açığa alay edercesine şunları söylemişti bolşeviklere:

"Gene de biz altı ay dayandık, iyi kötü. Altı hafta dayanabilirseniz, haklı olduğunuzu kabul ederim." (211)

Ama sabotajcı memurların bu umutları dayanaksızdı aslında. Onlar tasarlıyor-

lardı ki bolşevikler de, yönetim kadroları konusunda tıpkı kendilerinden önceki demokratik burjuva devrimciler gibi davranacaklar, yani birkaç memura yol verip personeli kısmen yeniledikten sonra esas olarak eski kadroyu görev başında bırakacaklardır.

Oysa Sovyet hükûmeti, eski yönetim mekanizmasını toptan ortadan yok etme kararı almış bulunmaktaydı. Ve memurların direnci, bu kararın uygulanmasını hızlandırmaktan başka bir işe yaramayacaktı.

İlk Tedbirlerin Özelliği Köklülük ve Kararlılık

Gerçekten de 29 (16) Kasım günü yayınlanan bir kararname ile Dışişleri bakanlığındaki tüm eski memurlara yol verilmiştir. Ertesi 30 (17) Kasım günü de Geçici hükûmetin Fransa büyükelçisi Maklakov geri çekilecektir. En son olarak 9 Aralık (26 Kasım) günü, devrik hükûmetin bütün diplomatik temsilcileri görevlerinden alınmaktaydılar.

Ama yabancı devletler, Sovyet hükûmetinin bu emrinin gereklerine göre davranmayı reddetmişlerdir. Nitekim yabancı devletler, daha uzun süre eski Rus Büyükelçi, Konsolos ve işgüderleriyle yakın ilişki hâlinde kalacak ve bunlara büyük çapta para yardımında da bulunacaklardır.

Öte yandan. Sovyet hükûmeti de kendi aygıtını hızla düzenleyip kurmaya girişmiştir.

Yeni kurulan halk komiserliklerinde işçi sınıfından gelme ya da en aydın askerler arasından seçilme yepyeni insanlar görülmeye başlanmaktaydı artık. Nitekim Dışişleriyle görevli Halk Komiserliğini de iyi bir siyasal deneye sahip eski bolşeviklerle "Siemens ve Schuckert" fabrikalarındaki ileri görüşlü işçiler ve devrimci denizciler oluşturmaktaydı. Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği'nin ilk kadrosunu, işçilerle, Kızıl Muhafız alayından seçilmiş askerler meydana getirmişlerdir.

1918 yılı Ocak ayı sonunda Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği'nde çalışan yeni görevlilerin sayısı iki yüz kişiye yükselmiş bulunmaktaydı. Hepsi de devrimci coşkuyla doluydu bunların, ama hiçbiri, özellikle diplomatik sorunlar için gerekli deney ve bilgiye sahip değildi henüz.

Devrimin bu ilk günleri boyunca yabancı ülkelerle olan ilişkiler büyük zorluklar çıkarmaktaydı. Avrupalı devletler, Sovyet iktidarını tanımaya yanaşmıyorlardı bir türlü. İtilaf Devletleri'nin ve tarafsız hükûmetlerin temsilcileriyle olan resmî bağlar kopmuştu; ama gayrı resmî ilişkiler yürürlükteydi.

Her şeyden önce, Sovyet Rusya'dan ayrılmak isteyen yabancıların izin ve vize işlerini hâlletmek gerekmekteydi. Ve tam o sırada İngiliz hükûmeti, Sovyet Rusya'ya gelmek isteyen bir dizi Rus bolşeviğini Londra'da tutuklamıştı. Buna karşılık Sovyet hükûmeti de, tutuklananlar serbest bırakılıp Büyük Britanya dışına çıkmaları sağlanıncaya kadar Rusya'daki İngiliz uyruklarının ülke dışına çıkmalarını geçici olarak engellemiştir.

2. GİZLİ ANLAŞMALARIN YAYINLANMASI

Karar

II. Sovyetler Kongresi'nin kararına göre, yeni kurulan Dışişleriyle görevli Halk Komiserliğine düşen belli başlı işlerden biri de, barışa ilişkin olarak imzalanmış gizli emperyalist anlaşmaların yayınlanmasıydı (8 Kasım- 26 Ekim tarihli kararname). Uluslararası ilişkilerinin yürütümünde tamamen yeni ilkeler getiren Sovyet hükûmeti, gizliliğe dayalı emperyalist diplomasinin kurallarına uymayı reddetmekteydi.

Nitekim kararname şöyle diyordu:

"Gizli diplomasi usullerini yürürlükten kaldıran hükûmetin kesin kararı, bundan böyle girişeceği bütün müzakereleri açıkça ve tüm halkın bilgisine sunarak yürütecektir. Sovyet hükûmeti, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin hükûmeti tarafından Şubat ayından 7 Kasım (25 Ekim) 1917 tarihine kadar yapılmış ya da onaylanmış olan bütün gizli anlaşmaları hemen ve tümüyle yayınlamaya karar vermiştir. Söz konusu gizli anlaşmaların çoğunun Rus kapitalistleriyle büyük toprak sahiplerine yeni avantaj ve imtiyazlar sağlamak ve Büyük Rusya'ya yeni toprak parçaları ilhak etmek amacını güttüğünü göz önüne alan Sovyet hükûmeti, bu gizli anlaşmalarda yer alan bütün hükümleri hemen şu andan itibaren ve hiçbir kayda bağlı kalmaksızın yok saydığını bu kararnameyle ilan eder."(212)

Bu kararnameyi yürürlüğe koymak üzere Dışişleriyle görevli Halk Komiseri Markin -ki 1918 yılında doğu cephesinde savaşırken kahramanca ölecektir-, hemen gizli belgelerin yayınlanması işine koşulmuştu. İlk yaptığı, zırhlı oda ve kasaları açtırarak şifreli yazışmaları buldurmak oldu. Halk komiserliğinin öbür memurlarıyla Kızıl muhafızların da yardımı sayesinde ve uykusuz geceler boyunca süren bir çalışmadan sonra Markin, bu gizli belgelerin şifresini çözmeyi başarmıştır.

Yayınlanan Belli Başlı Belgeler

Bir buçuk ay gibi kısa bir süre içinde, tam yedi gizli belge derlemesi yayınlanmış bulunmaktaydı. Bu belgeler, gazetelerde çıkarılmıştır ilkin.

Böylece yayınlanan belli başlı gizli anlaşma ve uzlaşmalar şunlardır:

1. 3 Temmuz (20 Haziran) 1916 günü Japonya ile Çarlık Rusya'sı arasında imzalanmış olan gizli anlaşma. 1921 yılına kadar yürürlükte kalması kararlaştırılmış bulunan bu anlaşma ile taraflar, Çin'de durumunu pekiştirmeye girişecek bütün öbür devletlere elbirliğiyle karşı çıkmayı yükümlenmekteydiler.

2. 1916 yılı ilkbaharında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşülmesine ilişkin olarak imzalanmış bulunan gizli anlaşma.

3. Gene 1916 yılında Rusya, Fransa, İngiltere ve İtalya arasında imzalanan ve Almanya ile savaşa girdiği takdirde Romanya'ya ödenecek fiyatı saptayan gizli anlaşma.

4. Birinci ve İkinci Balkan savaşlarına ilişkin bir dizi gizli belge.

5. 1892 yılında Fransa ile Rusya arasında imzalanmış olan gizli askerî anlaşma.

6. 1907 yılında Rusya ile İngiltere arasında imzalanmış olan, her ikisi de gizli bir anlaşma ile bir askerî uzlaşma.

Böylece ardı ardına yayınlanan derlemelerin üçüncüsünde Çar II. Nikola ile İmparator II.Wilhelm arasında, 1905 yılı Temmuz ayında Finlandiya'da buluştuklarında imzalanmış olan ve iki devlet arasında bir savunma ittifakını öngören Rus-Alman gizli anlaşması da yer almaktaydı. Yayınlanan belgelerin bir çoğu da Birleşik Amerika, İngiltere ve Fransa Büyükelçilerinin 1917 yılı boyunca Rusya'da gösterdikleri etkinlikle ilgiliydi.

Tüm olarak yüzden fazla anlaşma ve birçok başka diplomatik belge yayınlanmıştır.

Tepkiler ve Karşı Tepkiler

Gizli belgelerin yayınlanması, bütün dünyada büyük bir heyecan uyandırmıştır. İlkin bunlar tarafsız ülkelerin basın organları tarafından aktarılmıştı. Ama zamanla, savaşan devletlerin gazetelerinde de çıkmaya başlayacaktır bu gizli belgeler.

Fransa Dışişleri bakanı bu konuda millet meclisinde özel bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır.

Batı ülkeleri işçileri, Sovyet açıklamalarını büyük bir sevinçle karşılamışlardı. Bilindiği gibi savaş sırasında işçilere ihanet etmiş olan Avusturya Sosyal Demokrat Partisi bile, Çarlık Rusya'sı tarafından yapılmış gizli anlaşmaların Sovyet hükûmetince yayınlanışını selamlamak zorunda kalmıştı. Ve gene aynı Avusturya Sosyal Demokrat Partisi kabul etmek zorunda kalmıştı ki bu belgeler İtilaf Devletleri'nin demokratik maskesini olduğu kadar Germen-Avusturya emperyalizminin demokratik maskesini de düşürmektedirler. (213)

Aralık ayı içinde Clermont Ferrand kentinde Fransız Genel Konfederasyonu bir konferans düzenlemişti. Bu konferansta da gizli diplomasinin ortadan kaldırılması isteyen bir karar sureti kabul edildi. 1918 yılının Ocak ayı başlangıcında da İngiliz Sosyalist Partisi, İngiliz İşçi Partisi'nin, Nottingham'da topladığı Konferansa yönelik bir bildiri yayınlamıştır. Bu çağrıda gizli anlaşmaların yayınlanışının emperyalistlerin bütün niyetlerini açığa vurduğu belirtilmekte ve Sovyet hükûmeti tarafından alınmış olan, barış müzakerelerini herkesin gözleri önünde açıkça yürütme kararının da, Alman emperyalistlerini, amaçlarını, açıklamak zorunda bıraktığını bildirilmekteydi. (214)

Tutuklanmış olan Geçici hükûmet üyeleri, gizli diplomatik belgelerin Sovyet hükûmeti tarafından yayınlanması girişimini lekelemek için çabalamaktan geri durmamışlardır. Gerçekten de bunlar Dışişleri bakanlığı eski bakan yardımcısı Neratov'u, burjuva basınına bir açıklama yaparak, yayınlanan belgelerin tahrif edilmiş olduğunu iddia etmekle görevlendirmişlerdir.

Nitekim Neratov, yayınlanan belgelerden bazılarının "istihbarat", "not", vs. gibi başlıklar taşıdıklarını açıklayacaktı. Neratov'a göre bu belgelerin hiçbir resmî

karakteri yoktu; dolayısıyla ne eski Dışişleri bakanlığı yetkilileri ve ne de Geçici hükûmette görev almış bulunan öbür Bakanlar, bu konuda en ufak bir sorumluluk taşımamaktaydılar. (215)

Ama aynı Neratov, aynı açıklamasında ister istemez kabul ediyordu ki, resmî metinler de bolşeviklerin eli altında bulunmaktadır.

Lenin'in Kesin Tavrı ve İlk Uygulama

Gizli belgelerin yayınlanmasına büyük bir önem veriyordu Lenin. Nitekim savaş donanması I. Kongresinde konuşurken şunları söylemekteydi:

"Gizli anlaşmaları yayınlamaya başladık ve devam da edeceğiz. Hiçbir saldırı ve hiçbir iftira, bizi bunu yapmaktan alıkoyamayacaktır. Sayın Bay Burjuvalar bu işe müthiş kızmaktadırlar; çünkü halk, kendisini, niçin mezbahaya götürdüklerini görmüş oluyor. Ve bunlar şimdi ülkeyi yeni bir savaş olasılığıyla ürkütme çabasındadırlar; dediklerine bakılırsa, bu savaşta Rusya tek başına kalacakmış. Ama barışı içtenlikle arzulayan bizler, burjuvazinin bize beslediği dinmez kinden korkup da yolumuzdan dönecek değiliz..."

"Tüm ülkelerdeki devrimci işçiler sınıfıyla el ele çalışmalıyız. Çalışabiliriz de. Sovyet hükûmeti gizli anlaşmaları yayınlamak ve hangi ülkeden olurlarsa olsunlar, tüm yöneticilerin, birer haydut olduğunu ispatlamakla için; işte bu yolu seçmiştir. Bizim gözümüzde propaganda işte budur: Bizim propagandamız boş sözlere değil, gerçek olgulara dayanmaktadır."(216)

Gizli belgeleri içeren derlemeler kapışılmaktaydı. Gerek Rusya'daki yabancı Elçiliklerde çalışan görevliler ve gerekse eski Dışişleri bakanlığına bağlı sabotajcılar, bu derlemelerden mümkün olduğunca fazla satın alıp yok etmek için ellerinden geleni yapmaktaydılar. Ama Sovyet iktidarının düşmanları tarafından harcanan bütün çabalara rağmen, yayınlanan belgeler halk yığınlarına ulaşabilmişti.

Böylece halk, Çarlık hükûmeti ile onu izleyen Geçici hükûmetin politikalarının nasıl birer politika olduğunu görmüş ve bu iki hükûmet tarafından emekçilerin çıkarlarına aykırı olarak yapılan gizli anlaşmaları öğrenmiş bulunmaktaydı.

Daha sonrada Sovyet hükûmeti, eşitsizlik temeline dayanan ve Çarlık diplomasisinin gizlilik kuralları içinde imzalanmış olan bütün anlaşmaların hükümsüz olduğunu ilan etmiştir. Yabancı toprak parçalarının Rusya'ya ilhakını öngören bu anlaşmalar arasında Osmanlı İmparatorluğu ile İran'ın bölüşümüne ilişkin olanlar ön sırayı kaplamaktaydı.

7 Aralık (24 Kasım) 1917 günü yapılan bu önemli açıklama, Osmanlı İmparatorluğu ve İran topraklarını işgal altında tutan Rus kuvvetlerinin geri çekilmesiyle doğrulanmış olacaktır.

Devrik hükûmet tarafından soyguncu bir anlayışla yapılmış olan bu keyfî anlaşmaların açıklanmasını, başka kararlar izlemişti. Bunlar arasında, Sovyet Rusya'nın emperyalist savaştan çekilme kararını en başta not etmek gerekmektedir.

3. BARIŞ KARARNAMESİ VE ATEŞKESİN İLANI

Kararnamenin Özelliği Esneklik

8 Kasım (26 Ekim) 1917 günü, II. Sovyetler Kongresi barış kararnamesini de yayınlamıştır.

Bu kararnameyle Sovyet iktidarı, savaş hâlinde olan tüm halk ve ulusların hükûmetlerine, ilhaksız ve tazminatsız, yani yenik düşenlerden toprak parçası ve para alınmaksızın, demokratik bir barış yapılmasını önermekteydi hemen.

Kararname şöyle diyordu:

"Hükûmet, güçsüz halkların ele geçirilmiş bulunan topraklarını güçlü ve zengin uluslar arasında bölüştürme amacını güden bu savaşa devam etmeyi insanlığa karşı işlenmiş en büyük cinayet olarak kabul etmektedir. Sovyet hükûmeti, hiç ayrımsız bütün uluslar bakımından adaletli koşullar içinde bu savaşa son verecek olan barış anlaşmasını hemen imzalamaya kararlı bulunduğunu resmen ve alenen bildirmektedir." (217)

Emperyalist hükûmetlerin demokratik bir barışa katiyen razı olmayacaklarını çok iyi bilen Lenin, ileri sürülen koşulların kesin ve vazgeçilmez koşullar olmadığını belirtmekteydi: Barış için önerilecek tüm koşulları incelemeye hazırdı Sovyet hükûmeti; sadece ve sadece, barış müzakerelerinin hemen başlamasını ve hiçbir şekilde gizliliğe baş vurulmamasını şart koşmaktaydı.

Lenin'in bu esnek önerisi, Sovyet iktidarının katı ve kabul edilemez koşullar ileri sürdüğünü bahane ederek, müzakerelerden kaçmak olanağını alıyordu emperyalistlerin elinden.

İlk Tepkiler

Barış kararnamesi, basın tarafından olduğu gibi radyo tarafından da hemen bütün dünyaya yayınlanmıştır. Ama radyo dalgaları boşu boşuna aşmaktaydı uzakları: Savaş hâlindeki hükûmetler Sovyet önerisini alacak, ama buna cevap vermeye tenezzül bile etmeyeceklerdi.

Sovyetler Birliği'nin barış önerisine tek cevap olarak beliren bu inatçı ve kararlı susuş, burjuva hükûmetlerinin yeni oluşan Sovyet hükûmetine hangi gözle baktıklarını da ortaya koymaktaydı.

Bu konuda Fransız hükûmeti özellikle saldırgan bir tavır takınmıştır. Ekim devriminden hemen sonra, 16 Kasım 1917 tarihinde Fransa'da Clemenceau kabinesinin kuruluşu ve Dışişleri bakanlığına Pichon'un getirilişi, bütün Fransız basını tarafından, "Rus devrimine verilen cevap" diye nitelenmekteydi.

Sovyet önerisine resmî olarak cevap vermeyen Fransız hükûmeti, Rusya'daki Fransız askerî misyonunun başkanı General Berthelot'yu, Fransa'nın Sovyet hükûmetini tanımadığını ve Rus Başkumandanlığının Almanya ile tek taraflı müzakerelere girilmesine izin vermeyeceği umudunda olduğunu, Rus Başkumandanlığına bildirmekle görevlendirmiştir.

Dukonin Azlediliyor

21 (8) Kasım gecesi Halk Komiserleri Sovyet'i, Rus ordusu başkumandanı General Dukonin'e radyo ile bir mesaj yollayarak savaş hâlindeki bütün ülkelere, yani gerek İtilaf Devletleri'ne ve gerekse Alman bloğuna bağlı devletlere, hemen bir ateşkes önerisinde bulunmasını emretmiştir.

Ertesi 21 (8) Kasım günü de Dışişleriyle görevli Halk Komiseri, bütün müttefik ülke Büyükelçilerine verdiği bir notada tüm cephelerde ateşkes ilan edilmesini ve barış müzakerelerine girilmesini önermekteydi.

Ne Rus orduları Başkumandanından ve ne de yabancı Büyükelçilerden hiçbir cevap alamayan Lenin ve Stalin, aynı gece geç vakit telefonla Dukonin'i arayarak verilen emrin yerine getirildiğini niçin bildirmediğini sormuşlardır. Kaçamak yoluna sapmıştır önce Başkumandan: Halk Komiserleri Sovyet'inden gelen emir mühürsüz ve imzasız olduğundan, doğruluğunu kesinlikle anlamak için geciktirdiğini söylemiştir. Bunun üzerine Lenin ve Stalin, hemen ateşkes müzakerelerine başlamasını emretmişlerdir Generale. Dukonin, bu emri yerine getirmeyi reddedecek ve aynı telefonla görevinden alınacaktır.

22 (9) Kasım sabahı Lenin, cephedeki bütün alaylara telgraf yollayarak askerlerden barış davasına sahip çıkmalarını istemiştir. Bu telgrafta şöyle diyordu Lenin:

"Cephede mevzileşmiş olan bütün alaylar hemen kendi içlerinden seçecekleri temsilcilerini ve onları, düşmanla, resmî olarak ateşkes müzakerelerine başlamakla görevlendireceklerdir."

Orduyu eski askerî yetkililerin emrinden çıkarmaya yetmişti bu karar. Nitekim alaylarda emre uymayan Kumandanlar hemen tutuklanmış ve seçilen delegeler de Almanlarla müzakerelere başlamış bulunuyorlardı.

Sessizlik Nifakı

Dukonin'in gizlendiği haberi, 22 (9) Kasım günü yayılmıştı Petrograd'da. Aynı gün bir Konferans hâlinde toplanan müttefik ülkeler diplomatları, Sovyet hükûmetinin 21 (8) Kasım tarihli notasını bilmezlikten gelme ve dolayısıyla da notaya hiçbir cevap vermeme kararı almışlardır.

Aynı gün, Rus Başkumandanlık genel karargâhındaki yabancı askerî misyon şeflerine, azledilmiş oluşuna rağmen General Dukonin'i desteklemeleri emri verilecektir. 23 (10) Kasım günü ise Başkumandanlık genel karargâhındaki İngiliz, Fransız, Japon, İtalyan ve Romen askerî misyon şefleri, General Dukonin'e ortak bir nota sunmuşlardır.

Müttefik askerî temsilciler bu notada, müttefiklerin tek taraflı barış ya da ateşkes imzalamalarını yasaklayan 5 Eylül 1914 tarihli anlaşmanın Rusya tarafından tek taraflı olarak çiğnenmesini şiddetle protesto etmekte ve bu davranışın doğurabileceği son derece ağır sonuçlara dikkat çekmekteydiler. Sovyet iktidarının kendisi hakkındaki görevden alınma emrine uymayı reddeden General Dukonin, müttefiklerin bu ortak tehdit belgesini bütün cephe Kumandanlarına göndermeyi ödev bilmiştir.

Müttefik diplomatların bu kışkırtmacı davranışından habersiz olan Dışişleriyle görevli halk komiseri ise aynı 23 (10) Kasım günü tarafsız ülkelerin büyükelçilerine baş vurarak, barış müzakerelerinin düzenlenmesi için aracılık yapmalarını istemekteydi.

Büyükelçiler hiçbir cevap vermemişlerdi. Sovyet Rusya çevresinde, böylece, tam bir sessizlik nifakı kurulmuş oluyordu.

Tarafsız ülkelerden İsveç, Norveç ve İsviçre Büyükelçileri kısa ve soğuk bir şekilde notayı aldıklarını bildirmişlerdi Sovyet hükûmetine, o kadar. Sadece İspanya Büyükelçisi, Sovyet barış önerisini, İspanyol halkının bilgisine sunmak ve barış müzakereleri için gereken çabanın gösterilmesini sağlamak üzere, Madrid hükûmetine iletmiş bulunduğunu haber vermişti.

Ama bu yürekli davranışından ötürü pek acı bir şekilde ödüllendirilecekti Büyükelçi: Hükûmeti tarafından hemen görevden alınıp merkeze çağrılmıştı.

Bu arada ilginç bir de olay geçmiştir: Büyükelçinin Petrograd'dan ayrılışının arifesinde İspanyol Büyükelçiliği müsteşarı, Dışişleriyle görevli halk komiserliğine gelerek, Büyükelçinin, Sovyet hükûmetine ettiği hizmet cinsinden bir hizmet karşılığında, bir onur nişanıyla ödüllendirilmesinin diplomatik geleneklerin gereği olduğunu ima etmişti. Bunun üzerine Halk Komiserliği temsilcileri, müsteşarın sözlerini pek yerinde bulduklarını ispatlamak istercesine bir dolabı açıp, eski rejim görevlilerinden alınma bir kucak dolusu nişanı masanın üzerine serecek ve şöyle diyeceklerdir:

– Buyurun! En çok hoşunuza gideni siz seçin!

Bu saflık ve içtenlik gösterisi karşısında şaşkına dönen İspanyol diplomatı nişanların hiçbirini almaksızın ayrılmıştır Halk Komiserliği'nden.

İç ve Dış Karşı Devrim Sıkı İşbirliğinde

Sovyet iktidarına karşı sadece sessiz bir konspirasyon (hükûmete karşı gizli fesat, ortaklaşa entrika) kurmakla yetinmemiştir yabancı hükûmetler: Sözcüğün tam anlamıyla karşı devrimci bir cephe oluşturmuşlardır aynı zamanda.

Devrim tarafından yenilgiye uğratılmış olan karşı devrimci Rus partileri, yani anayasacı demokratlar, sosyalist devrimciler, menşevikler, anarşistler ve milliyetçi burjuvalar, Sovyet hükûmetine karşı amansız bir mücadele yürütmekteydiler: Üretimi sabote ediyor, komplolar tezgâhlıyor, ayaklanmalar tertipliyorlardı yer yer. Karşı devrim, ayrıca, zengin köylü ve Kazak çevrelerinde de de kendine sağlam destekler bulmaktaydı.

Ne var ki Sovyet düşmanlarının, yurt dışından gelecek silahlı bir yardım olmaksızın başarıya ulaşmaları olanak dışıydı. Nitekim bazı batı Avrupa hükûmetleri, Beyaz Ruslara yardım etmekten geri durmayacaklardır.

İngiltere, Fransa ve Birleşik Devletlerdeki gerici çevreler, Rusya'da eski iktidarı yeniden işbaşına getirmenin yollarını aramaktaydılar: Ancak böyle bir rejimin, Almanya ile, savaşa devam edebileceğini umuyorlardı. Oysa aslında eski Rus hükûmeti, Almanya ile savaşı sürdürmeye hiç de sanıldığı kadar istekli değildi:

Gerçekten de arşiv belgeleri ortaya koymuştu ki Çarlık rejimi, Rus işçi ve emeklilerine karşı daha etkili bir şekilde mücadele edebilmek için, Almanya'yla tek taraflı barış müzakerelerine başlamaya hazırlanmaktaydı.

Gene biliniyordu ki Geçici hükûmet de Almanlarla tek taraflı bir barış anlaşması imzalamaya hazırdı. Hatta geçici hükûmetin etkili üyelerinden bazıları, bu arada özellikle eski Dışişleri bakanı Milyukov, devrimi Almanların desteğiyle bastırmayı hesaplamaktaydı.

Görüldüğü gibi, Sovyet Cumhuriyetine karşı açılan amansız mücadelede iki kuvvet el ele vermiş bulunmaktadır: Dıştaki karşı devrimcilerle içteki karşı devrimciler.

Mogilev Buluşması

İtilaf Devletleri'nin Rusya'daki temsilcileri, ellerindeki bütün olanakları kullanarak, General Dukonin'i Sovyet iktidarına boyun eğmemeye kışkırtmaktaydılar. Açık mücadeleye giriştiği takdirde büyük çapta maddesel destek vaat ediyorlardı Generale.

Bu arada, General Dukonin'in karargâhındaki İtalyan askerî misyon şefi, İtalya'nın Rusya büyükelçisi, Carlotti'den gelen şu telgrafı alacaktır:

"İtilaf Devletleri Rusya'yı, kendilerine karşı olan müttefik yükümlülüklerinden azat etme kararı almış bulunmaktadırlar. Kararın amacı Rusya'ya daha avantajlı bir barış yapma ve bu arada her şeyden önce de ateşkes imzalama olanağını sağlamaktır. Sadece İtilaf Devletleri Rusya tarafından imzalanacak olan ateşkesin şu ana temellere uygun düşmesini istemektedirler. Kuvvetler karşılıklı mevzilerini koruyacaklardır; kuvvetler arasında savaş tutsağı değiştirmesi yapılmayacaktır; Rusya Almanya'ya buğday ve ham madde vermeyecektir."(218)

Dukonin'e hemen iletilmişti bu telgrafın muhtevası. İtilaf Devletleri'nin bu yeni desteğinden güç alan karşı devrimciler, hummalı bir etkinliğe girişmişlerdir.

Gerçekten de anayasacı demokratlar, sosyalist devrimciler ve menşevikler, Dukonin'in karargâh kurduğu Mogilev'de toplanarak yeni bir hükûmet kurmak için yoğun temaslara başlayacaklardır. Tasarlanan hükûmetin Başkanlığına, sosyalist devrimci liderlerden V.Çerno getirilecekti. Ve yeni Başbakan adayı, Mogilev'deki toplantılarda tantanalı bir söylev de verdi.

Bu arada Başkumandanlık karargâhı da bütün ordu birliklerine çağrı niteliğinde bir genelge yayınlayarak, "yeni hükûmet"in barışı imzalamaya sözüm ona hazır olduğunu bildirmiş bulunmaktaydı. Böylece barış parolasını bolşeviklerin elinden alıp orduyu ve halk yığınlarını kendilerine çekme hesabındaydı karşı devrimciler. Sırası gelmişken bir noktayı not etmek ilginç olacaktır: Bu manevra. başarısızlıkla sonuçlandığı zaman, İtilaf Devletleri'nin Rusya'daki temsilcileri, koro hâlinde, İtalyan Büyükelçisi tarafından Rus Genel karargâhına çekilen telgrafın geçersiz olduğunu söyleyeceklerdir. (219)

İşin aslında ne Rus karşı devrimcileri ve ne de hele İtilaf Devletleri, barış yapmak istemiyorlardı.

Üç yıl boyunca Rusya, çocuklarının kanı pahasına, Alman bloğu silahlı kuvvetlerinin yarısından fazlasını kendi üzerine çekmişti bile bile. Gerçekten de Alman ordularının batı cephesinde kesin sonuç almaya yönelik bütün harekâtları, Rus ordusunun doğu cephesindeki güçlü müdahaleleriyle kırılabilmişti. Nitekim savaşın daha başlangıcında, Schlieffen planı uyarınca Alman kuvvetleri Belçika üzerinden Paris'e doğru saldırıya geçtiklerinde, böyle olmuştu: Rus ordusu, henüz tam seferber hâle gelmemiş ve donanımı eksik olduğu hâlde, doğu Prusya'yı istila ederek Almanların Paris üzerine yürüyüşünü durdurmuş bulunmaktaydı. 1916 yılında da aynı şey olacak ve General Brussilov kumandasındaki Rus ordusu, yüz binlerce kurban verme pahasına, giriştiği taarruzla Almanların Verdun saldırısının başarısızlıkla sonuçlanmasını sağlayacaktır.

Emperyalist savaşın büyük yükünü, Rusya taşımaktaydı, sözün kısası. Gerçekten de bu savaşta tek başına Rusya, bir arada alınmak şartıyla, İngiltere ile Fransa'dan daha fazla kan akıtmış, daha çok toprak yitirmiş ve ekonomik bakımdan ölçüsüz sıkıntılarla karşılaşmıştı. Ve şimdi bu büyük ve gönüllü kurban pazarını elden kaçırma düşüncesi, İtilafçı emperyalistleri elbette çileden çıkaracaktı. Kaldı ki hiç unutulmaması gereken bir nokta daha vardı: Rusya'nın mücadeleden çekilişi, doğrudan doğruya, savaşın sonunu bir soru işareti hâline getirmekteydi.

YİRMİNCİ BÖLÜM

RUSYA EMPERYALİST SAVAŞTAN ÇEKİLİYOR ALMAN BLOĞUYLA MÜZAKERELER VE ATEŞKES

1. YENİ GİRİŞİMLER VE TEPKİLERİ

İki Kararname

Sovyet hükûmeti tarafından yayınlanan iki yeni kararname, batılı emperyalist çevrelerde büyük bir öfkeyle karşılanacaktı. Bu kararnamelerden biri, devletin dış borçlarını ilga etmekte; öbürü ise yabancılara ait mülk ve işletmeleri ulusallaştırmaktaydı.

Devlet borçlarının varlığını kaldıran kararname, 10 (28) Şubat 1918 tarihinde yayınlanmıştır. Bunu aynı gün ikinci kararnamenin yayınlanışı izleyecekti.

Bu kararnamelere cevap olarak, Petrograd'daki kordiplomatik, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği'ne ortak bir protesto notası vermişlerdir. Söz konusu notada yabancı diplomatlar, çıkarlarını savunmakla yükümlü oldukları devletleri ve bu devletlerin uyruklarını zarara uğrattığı gerekçesiyle, devlet borçlarının ilgası ile yabancılara ait mülk ve işletmelerin ulusallaştırılmasını getiren kararnamelerin hükümlerini tanımadıklarını, dolayısıyla da bu hükümleri geçerli saymayacaklarını açıkça bildiriyorlardı.

İngiliz ve Fransız hükûmetleri, bununla da yetinmeyip ayrıca resmî bir memorandum yayınlayarak, Sovyet hükûmeti tarafından yayınlanmış olan, iki kararnameyi reddettiklerini açıkladılar. Bu redde gerekçe olarak, bu iki Batılı devlet, bir hükûmet değişikliğinin bir ulusu uluslararası yükümlülüklerinden sıyıramayacağını ileri sürmekteydiler.

Alman Diplomasisinin Kararsızlığı

Alman'ya tarafında ise durum tamamen başkaydı. İngiliz-Fransız donanmasının ablukası sonucunda bütün dünya ile ilişkileri kesik durumda olan Almanya, açlık tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktaydı şimdi. Ayrıca Almanya, savaş sanayi için zorunlu hammaddelerin çoğundan da yoksundu artık.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki durum da iç açıcı olmaktan alabildiğine uzaktı: İaşe yokluğunun yol açtığı karışıklıklar patlamaktaydı yer yer. "En

kısa zamanda tam zafer" vaadiyle savaşa çekilmiş olan Osmanlı İmparatorluğu ise güçlükle ayakta durabilmekteydi. Ve uzadıkça uzuyordu savaş!..

Geri hatların sağlamlığı, hammadde ve insan yedeklerinin bolluğu gibi olgular da, savaşın sonucunu etkileme bakımından gittikçe daha büyük bir önem kazanmaktaydı. Ve bu bakımdan İtilaf Devletleri açıkça avantajlıydılar.

Moltke ve Bismarck gibi diplomasi ve savaş sanatında uzman kesilmiş önde gelen kişiler, iki cephede birden savaş vermenin tehlikeleri konusunda Almanya'yı uyarmışlardı zamanında. Ve şimdi işte böyle bir savaşın olanca yükünü sırtında duymaktaydı Almanya.

Kaynak tükenmesinin ucuna gelip dayanmış olan Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, doğu cephesinin yükünden bir an önce sıyrılma özlemindedirler sözün kısası. Nitekim Alman Veliaht'ı, 1917 yazında İmparator II. Wilhelm'e yazdığı bir mektupta bu gerçeği en özlü bir biçimde şöyle dile getirmekteydi:

"Her ne pahasına olursa olsun, Rusya ile tek taraflı bir barış anlaşması imzalamamız gerekmektedir."

Bu konuda iki ayrı görüş çatışmaktaydı Almanya'da:

İmparator II. Wilhelm başta olmak üzere militarist takım, Rusya'nın bir tek kesin darbeyle devrilebileceğini savunmaktaydı. Bu darbeden sonra Rusya kayıtsız şartsız bir barışa, ister istemez, razı olacaktı; o zaman Almanya da, olanca gücüyle Fransa ve İngiltere'ye yüklenebilecekti. İşte bu coşkuyla Prusyalı askerciler şöyle haykırmaktaydı:

"Petersburg'a! Dosdoğru Petersburg'a!

Daha sonra da Hindenburg, bu konuya ilişkin olarak şu itirafta bulunmaktan çekinmeyecektir:

"Açıkça söyleyeyim: İş bana kalmış olsa, büyük bir zevkle yürürdüm Petersburg'a." (220)

İkinci görüşse, belli bir dereceye kadar, Rusya ile ticarete devam etmek isteyen sanayicilerin fikrini yansıtmaktaydı: Aslında bu kişiler de şiddet yoluyla bir barış istiyorlardı; yalnız bu şiddet görüntüsünü uygun bir biçim altında gizleme eğilimindeydiler... Onlara göre böyle bir kılıf, Almanya'nın haklı bir savaş yaptığı şeklindeki halk inancını sürdürmeye yarayacağı gibi, Batı'ya karşı Alman diplomasisinin manevra olanaklarını da artıracaktı.

Berlin'de İktidar Değişikliği

19 Temmuz 1917 tarihinde Reichstag, büyük çoğunlukla bir karar sureti kabul etmiştir. Alabildiğine bulanık terimler içinde bu karar, "kuvvet yoluyla yeni topraklar ilhakını reddettiği gibi hangi biçim altında olursa olsun siyasal, ekonomik ya da mali baskıları da kabul etmeyen bir barış" yapılmasını önermekteydi. (221)

Bu karar sureti çeşitli parti temsilcileri tarafından İmparator II.Wilhel'e sunulmuştur. Kayzer, Reichstag'ın "herkesi memnun edecek bir barış" yapma arzusunu onayladığını bildirecektir milletvekillerine. Temsilciler şaşkınlık içinde birbirlerine bakakalmışlardır: Çünkü karar suretinde, "herkesi memnun edecek bir barış"

sözleri yer almamaktadır. Ama İmparator, karşısındakilerin şaşkınlığını fark etmeksizin tekrarlamıştır birkaç kez üst üste:

– Çok önemli sözler bunlar, son derece önemli sözler!

Daha sonra da sevincinin nedenini şöyle açıklamıştır İmparator: II.Wilhelm'e göre "herkesi memnun edecek" barış demek; "paranın, hammaddelerin, pamuğun, zeytinyağının, düşmanların ceplerinden alınıp, bizim cebimize aktarılması" demektir. (222)

Bunun üzerine öğrenilmiştir ki ilk karar taslağını okuyan General Ludendorf, karar metnine "herkesi memnun edecek barış" sözcüklerinin eklenmesini önermiş ve İmparatora da önerdiği değişikliğin Reichstag tarafından benimsendiğini bildirmişti. Askerci takım kendini o kadar duruma egemen görmekteydi ki, önerdiği değişikliğin, Reichstag tarafından reddedilebileceğini aklından bile geçirmemekteydi Ludendorf.

Çok geçmeden de Generalin aldanmamış olduğunu ispatlayacaktır olaylar. Gerçekten de çok geçmeden Hindenburg'la Şansölye Bethmann Hollweg arasında bir sürtüşme başlayacak ve her iki yetkili de aynı anda istifa edecektir. Askerci takım için tam bir güç gösterisi olmuştur bu olay: İmparator II.Wilhelm, Şansölyenin istifasını kabul ettiği hâlde Hindenburg'un istifasını geri aldırmıştır. Bununla da yetinmeyecektir Kayzer: Bethmann Hollweg'in yerine, Prusyalı askerci takıma yakınlığıyla ün salmış olan bir politikacıyı, Michaëlis'i, Şansölye atayacaktır.

Nitekim yeni Başbakan daha ilk davranışlarında askerci takımı tuttuğunu belli etmiştir. Reichstag tarafından kabul edilen barış kararı konusunda verdiği söylevde, bu kararı desteklediğini açıkça bildiriyordu yeni Başbakan: Gerçi sözlerine, "benim anladığım şekliyle..." diye bir kayıt eklemişti ama kararı tıpkı Kayzer gibi anladığı da belliydi.

Müzakerelere Başlama Kararı ve İtilaf Devletleri

Ekim Devrimi'nin daha ilk günlerinden itibaren Alman Generalleri, Romanov hanedanını yeniden iktidara getirebilmek için, Moskova ve Leningrad'a büyük bir taarruz hazırlığına girişmiş bulunuyorlardı. Nitekim General Hoffmann anılarında, Rusya'daki karşı devrimci partilerin temsilcileriyle ve bu arada da özellikle anayasacı demokratlar ve Ekimcilerle bu konuda ciddi pazarlıklar yapıldığını yazıyor.

Ne var ki tasarladıkları planı uygulamaya güçleri yetmemekteydi Almanların. Gerçekten de bütün ordularının batı cephesinde toplanmasını gerektiren kesin bir savaş perspektifiyle karşı karşıyaydılar. Nitekim işte bu atanan yeni Alman Şansölvesi Hertling, Reichstag'da yaptığı bir konuşmada, barış için Sovyet hükûmetinden gelen müzakere teklifinin bir temel olarak kabul edilebileceğini açıklamak zorunda kalmıştı.

Askerci takıma gelince: İstemeye istemeye, ama biraz da "Sovyet iktidarı nasıl olsa yıkılır" düşüncesiyle, şimdilik boyun eğmişti müzakerelerin başlatılmasına. Nitekim Hindenburg anılarında şöyle yazıyor:

"Devrimci Rus hükûmetiyle müzakereye oturmanın, siyasal kanılarıma ta-

mamen ters düştüğünü söylemeye ihtiyaç görmüyorum. Ama biz, her şeyden önce, Rusya'nın o günkü Efendileriyle konuşmak zorundaydık. Kaldı ki o günün Rusya'sında her şey o kadar altüst olmuş durumdaydı ki, kişisel olarak ben oradaki terör rejiminin sürebileceğini hiç sanmıyordum."(223)

Gerçekten de 27 (14) Kasım günü Alman hükûmeti, Sovyet hükûmeti tarafından yapılmış olan, hemen barış müzakerelerine oturma önerisine resmen olur diyecektir.

Aynı gün Lenin, Halk Komiserleri Sovyet'i adına Fransa, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Belçika, Romanya, Japonya ve Çin hükûmetlerine birer nota vererek, bütün dünyanın gözleri önünde 1 Aralıkta Almanya ile barış müzakerelerine başlamak ya da bu amaçsız ve nedensiz kırımı sürdürmek yollarından, hangisini seçtiklerini soruyordu açıkça. Halk Komiserleri Sovyet'inin notası aynen şunları söylemekteydi:

"Bu sorunun cevabı hemen ve sözle değil, davranışlar hâlinde verilmelidir. Rus ordusu ve Rus ulusu daha fazla bekleyemezler, beklemek istememektedirler. 1 Aralık günü barış müzakerelerini başlatma kararındayız. Müttefikler kendi temsilcilerini yollamadıkları takdirde, biz barış müzakerelerini Almanlarla tek başımıza sürdürmekten kaçınmayacağız." (224)

İtilaf Devletleri bu çağrıyı da cevapsız bırakmışlardır.

Sovyet-Alman Ateşkes Görüşmelerinin Başlayışı

Sovyet Devlet Delegasyonunun Önerileri

Almanya ile ateşkes müzakereleri, 3 Aralık (20 Kasım) 1917 tarihinde Brest Litovsk kentinde başlamıştır. İlk toplantıda söz alan Sovyet delegasyonunun temsilcisi, müzakerelere temel olarak, 8 Kasım (26 Ekim) 1917 günü Sovyet hükûmeti tarafından, barışa ilişkin olarak yayınlanan kararnamenin alınmasını önermiştir. Alman delegasyonuna Başkanlık eden General Hoffmann ise savaşın hedefleri konusunda tartışma yetkisi olmadığını ileri sürerek, bir asker sıfatıyla ateşkesin sadece askerî yanıyla ilgili bulunduğunu açıklamıştır. Hoffmann ayrıca hemen eklemiştir ki, Rus delegasyonu İngiltere ve Fransa adına müzakereye yetkili olmadığından burada ancak Almanya ve müttefikleri ile Rusya arasında bir ateşkes söz konusudur.

4 Aralık (21 Kasım) günü yapılan ikinci oturumda, Sovyet delegasyonu kendi koşullarını açıklayacaktır. Bu koşullar, belli başlı olarak şu dört noktada derlenmiş bulunmaktadır:

1. Ateşkes altı ay süreyle geçerli olacaktır.
2. Bütün cephelerdeki savaş harekâtı kesinlikle durdurulacaktır.
3. Almanlar, Moonzund Adaları ile Riga'yı boşaltacaklardır.
4. Almanlar, Rus cephesindeki birliklerini batı cephesine aktaramayacaklardır. (225)

Bir noktanın daha altını çiziyordu Sovyet delegasyonu: Almanlarla ayrı olarak yapılan bir uzlaşma değildi bu, genellikle, savaşın sona erdirilmesine doğru atılmış

bir ilk adımdı. Ayrıca Sovyet delegeleri, Alman birliklerinin batı cephesine transferini yasaklayan madde üzerinde özel olarak durmaktaydılar: Müttefik durumunda oldukları İngilizlerle Fransızların çıkarlarını da savunmuş oluyorlardı böylece.

General Hoffmann bu tutum karşısında öfkelenmiştir. Bu tür koşulların ancak galipler tarafından öne sürülebileceğini belirttikten sonra, konuşmasını şu küstahça cümleyle tamamlıyordu General:

– Oysa haritaya şöyle bir göz atmak hangi ülkenin yenik durumda olduğunu anlamaya yeter de artar bile!

Sonra da Alman delegasyonunun Başkanı, cephelerde varolan durumu temel olarak alan, kendi karşı önerilerini sunmuştur.

On Günlük Ateşkes ve Sovyet Diplomasisinin Yeni Barış Girişimi

Aynı gece Sovyet delegasyonu, Halk Komiserleri Sovyet'inden, Almanlar Rus cephesindeki kuvvetlerinin batı cephesine sevk edilmesini yasaklayan koşulu kabul etmedikleri takdirde, ateşkes anlaşmasını imzalamama emrini almıştır. Ve 5 Aralık (22 Kasım) günü Sovyet delegasyonu, ortaya çıkan anlaşmazlık dolayısıyla müzakerelere devam edemeyeceklerini bildirecektir Almanlara.

Sovyet delegelerinin bir daha dönmemelerinden ürken Almanlar müzakerelerin bir savaş komisyonu çerçevesi içinde yürütülmesini istemişlerdir bu kez ve savaş komisyonu, geçici bir uzlaşma önermiştir: 7 Aralık gününden 17 Aralık gününe kadar 10 günlük bir ateşkes yapılacaktır; bu süre içinde de askerî birlikler, şimdi bulundukları mevzilerden ayrılmayacaklardır.

Görüldüğü gibi Almanlar, temel noktada, ödün vermeyi kabul etmiş bulunuyorlardı artık. Gerçekten de hâlen yürürlükte olan sevkıyat dışında batı cephesine yeni sevkıyat yapılmaması kararlaştırılmıştı taraflar arasında.

Ateşkes anlaşmasını imzalayan Sovyet delegasyonu hemen Petrograd'a dönmüştü. Sovyet hükûmeti bu soluk alma fırsatından yararlanarak, İtilaf Devletleri'ne, barış müzakerelerine katılmalarını önerecekti bir kez daha. Gerçekten de Dışişleriyle görevli Halk Komiseri, müttefik Büyükelçilerine yeni bir nota vererek müzakerelerin ikinci aşamasına katılmaya hazır olup olmadıklarını sormuştur. Bu ikinci notada Dışişleri komiseri, bir nokta üzerinde ısrarla duruyordu: İngiliz, Fransız, Japon, vs. hükûmetleri müzakerelere katılmayı reddettikleri takdirde, üç yıldan fazla bir zamandan beri, halkları ne adına kan dökmek zorunda bıraktıklarını açık ve seçik bir biçimde ortaya koymalıydılar.

Kolayca öngörülebileceği gibi, İtilaf Devletleri, bu notayı da cevapsız bırakacaklardır.

İkinci Ateşkes

Çok geçmeden başlayan yeni bir müzakere dönemi de 15 (2) Aralık tarihinde, yirmi sekiz günlük bir ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanacaktı. Bu ikinci anlaşmaya göre taraflar, ateşkesi sona erdirmeye karar verdikleri takdirde

birbirlerini yedi gün önceden haberli kılmayı yükümlenmekteydiler. Batı cephesine askerî kuvvet sevkine gelince: Almanlar, ateşkes anlaşmasından önce başlatılmış olan transferlerin tamamlanması dışında, hiçbir yeni sevkıyat yapmamayı kabul ediyorlardı.

Sovyet delegasyonu, tepeden tırnağa silahlı Alman emperyalizminin karşısında, savaşın genel olarak son bulması için mücadeleye devam etmiş ve bu arada Rusya'nın eski müttefiklerinin çıkarlarını savunmak için de çaba harcamıştır. Nitekim Alman delegasyonuna Başkanlık eden General Hoffmann, anılarında şöyle yazıyordu:

"Ruslar, doğu cephesindeki Alman birliklerinin mevzilerinde kalmaları ve batı cephesine aktarılmamaları konusuna büyük bir önem veriyorlardı." (226)

Sovyet delegasyonunun bu konudaki ısrarı ve son derece kararlı tutumu karşısında, Almanlar, boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Hoffmann, doğu cephesindeki birliklerin büyük bir kısmının ateşkes anlaşmasından önce batıya sevk edilmeye başlandığını söyleyerek bu ödünü doğrulama yoluna gidiyor ve şöyle diyor:

"İşte bundan dolayıdır ki, zaten sevkine başlanmış bulunan birlikler dışında batı cephesine ateşkes süresinde hiçbir yeni askerî kuvvet yollanmayacağına dair kolayca güvence verebildim Ruslara."(227)

Ama bu itiraf, Prusyalı askerci takımın hangi ilkelerle müzakereye oturduğunu açığa çıkarır ancak. Ve Sovyet delegasyonunun kendi üstüne düşeni elinden geldiğince yapmaya çabaladığı gerçeğini de hiçbir şekilde değiştirmez.

Bu ikinci ateşkes süresince de Halk Komiserleri Sovyet'i, İtilaf Devletleri'ne ve halklarına ardı ardına çağrılarda bulunarak, barış müzakereleri konusundaki tavırlarını belirlemelerini isteyecektir. Bu arada 19 (6) Aralık tarihini taşıyan ve "baskı altında inletilen, kanları emilen emekçi Avrupa halklarına" seslenen bir çağrıda, Sovyet hükûmeti, Brest Litovsk'ta ateşkesin imzalandığını bildiriyor ve Rusya'daki Ekim Devrimi'nin böylece tüm ülkelerin emekçi halklarına barış yolunu açmış bulunduğunu haber veriyordu.

Ayrıca Sovyet hükûmeti bütün bu nota ve çağrılarında bir noktayı daha kesinlikle açıklıyordu: Müttefikler barış müzakerelerine katılmadıkları takdirde Sovyetler, İttifak Devletleri ile tek başlarına müzakereye oturacaklardı.

2. İTİLAF DEVLETLERİNİN MÜDAHALE TASARILARI

Yeni Paris Konferansı ve "Rus Sorununa" İlk Çözüm Önerileri

İtilaf Devletleri'nin yöneticileri Sovyetler Birliği'nin bütün bu öneri ve çağrılarına gereken önemi hiçbir zaman vermemiş ve gereken dikkati asla göstermemişlerdir. Bu bir yana, sadece kendi olanaklarıyla baş başa bırakılan Sovyet Rusya, Brest Litovsk'ta, barış müzakerelerini tek başına sürdürürken, İtilaf Devletleri Sovyet iktidarını devirmek üzere bir dizi düzen kurmaktaydılar.

Bu amaçla, 30 Kasım günü Paris'te yeni bir müttefikler arası Konferans toplanmıştır. Konferans üyeleri, "Rus sorunu"nu enine boyuna tartışmışlardır. Konferans sona ererken, 1917 yılı Kasım ayında kurulmuş olan Yüksek Konsey, bu soruna çözüm bulmakla görevlendirilmiştir. Ve askerlik uzmanları, Sovyetlerin içişlerine müdahaleyi amaçlayan çeşitli tasarılar hazırlamaya koyulmuşlardır.

Bir yandan General Dukonin'i Sovyet iktidarıyla mücadeleye özendiren İtilaf ajanları, öte yandan da General Dowbor Mousnitzki Kumandanlığında kurulmuş olan Polonya kolordusuyla müzakerelere girişmiş bulunuyorlardı. Polonyalı subayların yönetiminde, zengin köylüler ve büyük toprak sahiplerinden, oluşuyordu bu ordu.

Emperyalistler aynı zamanda Çekoslovak kolordusunu da Sovyetlere karşı mücadeleye kışkırtmaktaydılar. Bu kolordu da Avusturya-Macaristan ordularına karşı verilen savaşlarda Ruslar tarafından tutsak edilmiş ya da kendiliklerinden Rusların tarafına geçmiş olan Çek ve Slovak asıllı askerlerden meydana gelmişti.

Bütün bunların yanı sıra Batılı emperyalistler, o sırada Sovyetlere karşı ayaklanmış olan Ukrayna merkez örgütünü de, "Rada"yı, desteklemeye karar vermişlerdi. Nitekim Fransız hükûmeti, 1917 yılının Aralık ayında, General Tabouis'yi bu örgüte resmî temsilci olarak atamıştı. Hemen birkaç gün sonra da İngilizler Kiev'e resmî bir temsilci göndereceklerdir.

Fransa, Sovyet iktidarına karşı vereceği mücadeleyi desteklemek üzere yüz yirmi milyon franklık bir kredi açmayı vaat ediyordu. İtilaf Devletleri'nin yardımlarını kabul eden bu örgüt, ayrıca gizli olarak Almanya'nın temsilcileriyle de pazarlığa girmişti: Kim daha çok verirse, kendini ona satıyordu Rada.

Atamanlar ve Romanya'nın Durumu

İtilaf Devletleri'nin temsilcileri, bu arada Rostov'a da gelmiş ve yine Sovyet iktidarına karşı ayaklanmış olan Don Kazaklarının önderlerinden ataman Kaledin'le temasa geçmiş bulunuyorlardı. Fransa, yüz milyon ruble tutarında bir kredi açmayı vaat etmişti Kaledin'e. İngilizler de önemli miktarlara ulaşan yardımlarda bulunmuşlardı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya büyükelçisi Francis ise daha önce geçici hükûmetin emrine verilmek üzere yola çıkarılmış olan yetmiş otomobili Rostov'a getirtme girişiminde bulunmuş, ama başaramamıştı: Sovyet yetkilileri otomobilleri ele geçirdikleri gibi konvoyu yöneten Amerikan ajanı Albay Kalaşnikov'u da tutuklamışlardı.

Ayrıca Batılı emperyalist ajanlar, Kaledin aracılığıyla; güney Ural bölgesinde Sovyet iktidarına karşı ayaklanmış bulunan Ataman Dutov'la da temasa geçmişlerdi.

Bu arada Fransa, Romanya'yı özel bir dikkatle gözlemekteydi. Fransız Generali Berthelot, Romanya'nın Yaş kentinde karargâh kurmuştu.

Romanya cephesinde savaşan birleşik Romen ve Rus ordularının Başkumandanlık mevkiinde, ilke olarak, Romen Kralı Ferdinand'ın oturması gerekmekteydi. Ama ger-

çekte Başkumandan görevlerini yüklenmiş olan, Başkumandan yardımcısı General Çerbaçev'di. İşte Fransızlar, Sovyet iktidarına karşı mücadele için, kesinlikle Çarlık yanlısı olan bu askeri seçmişlerdi.

Rusya ile Almanya arasındaki barış müzakerelerine amansızca karşı çıkmış olan Fransa, Romanya ile Almanya arasındaki barış müzakereleri konusunda bambaşka bir tavır takınacaktır. Gerçekten de Fransa'nın Romanya'daki temsilcisi General Berthelot, General Çerbaçev'e, Almanya ile hiç çekinmeden barış müzakerelerine girebileceğini açıkça söylemiştir.

Böyle davranırken şunu hesaplamaktaydı Fransız diplomasisi:

Alman cephesinde barış yapmasını sağlayarak, Çerbaçev'i eli kolu bağlı bir durumdan kurtarmak gerekiyordu. Gerçekten de General Çerbaçev ancak bu sayede Ukrayna Rada'sıyla el ele vererek bolşevikleri devirebilir ve Rusya'nın Almanlara karşı yeniden savaşa girmesini sağlayabilirdi.

Avusturya-Macaristan orduları karşısında daha savaşın başlangıcında tam bir bozguna uğramış bulunan ve İtilaf Devletleri'yle kurduğu ittifakın yükü altında her gün biraz daha ezilmeye başlayan Romanya'yı yeniden kazanmak için de batılı emperyalistler, Bükreş hükûmetine Besarabya'yı vaat etmişlerdir.

Fransız Diplomasisinin Tasarıları Gerçekleşiyor

3 Aralık (20 Kasım) 1917 günü General Çerbaçev, General Mackensen'le, Arşidük Joseph'e başvurarak hemen barış müzakerelerine başlanmasını önerecektir. Nitekim iki gün sonra Focshany'de başlayan pazarlıklar 9 Aralık (26 Kasım) günü Rus-Romen birleşik kuvvetleri Kumandanlığı ile Almanya-Avusturya orduları Başkumandanlığı arasında bir ateşkes imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.

Fransız hükûmetinin tasarıları, böylece, gerçekleşme yoluna girmiş bulunmaktaydı: Alman cephesinde ateşkesin imzalanmasıyla, sırtındaki büyük yükü atmış olan, General Çerbaçev ilkin kendi ordusunda anti bolşevik mücadeleyi başlattı hemen. Gerçekten de 18 (5) Aralık günü, Rada'ya bağlı kalmış olan askerî birlikler harekete geçirilerek bütün ordugâhlar işgal edildi.

Bunun yanı sıra Romenler de boş durmuyor; bolşeviklerin etkisi altında bulunan Rus müfrezelerini silahsızlandırmaya girişiyorlardı. Ve böylece silahsız ve aç bir hâlde boşta bırakılan Rus askerleri, korkunç iklim koşulları içinde karla kaplı yollarda sürünerek Rusya'ya dönmek zorunda kalmaktaydılar. Söylemeye bile gerek yok ki bunların büyük bir kısmı, soğuktan ve açlıktan, yolda ölecektir.

Bu arada Romen birlikleri de hızla Besarabya'ya doğru harekete geçmiş bulunuyorlardı.

Fransızlar tarafından desteklenen Romenler, Moskova'da koruma altında bulunan yetmiş milyon Romen altınının, hemen, Amerika Birleşik Devletleri'ne yollanmasını istemekteydiler Sovyetlerden ısrarla. Aslında niyetleri bu parayı doğrudan doğruya Rusya'nın güneyinde harekât hâlinde bulunan Ataman Kaledin'e, ya da gönüllü subay ve askerî okul öğrencilerinden oluşma bir ordu kurma çabasında olan General Alekseyev, Kornilov ve Denikin'e ulaştırmaktı.

İngilizlerin Tavrı

Güneyde Fransa'nın gösterdiği bu etkinlik ve çaba, Rusya'nın kuzey kesimlerinde de İngiltere'nin etkinliğiyle destekleniyordu. Müttefik gemilerinden oluşan küçük bir filotilla Murmansk'ta bulunuyordu o sırada.

Çok geçmeden Murmansk'a İngiliz kruvazörü Iphigeny'yle birlikte Büyük Britanya deniz kuvvetleri kumandanı Amiral Kemp de gelmiştir. Ve Kemp'in gelişinden sonra Murmansk'taki karşı devrimcilerin önderlerinden Vesselago Petrograd'a yollanacaktır.

Sovyet başkentine gelmeyi başaran Vesselago'nun görevi, oradaki İngiliz Deniz ataşesi Cromi ile temas kurmaktı. Nitekim bu sayede Petrograd'daki İngiliz misyonu, Petrograd'daki eski Rus subaylarını toplayıp, gizlice Murmansk'a sevk etmeye koyulacaktır. Murmansk'a ayrıca Çek ve Slovak askerlerinden kurulu müfrezeler de gönderilmiştir.

Yine Murmansk'ta, 1917 yılının Aralık ayında, Yuriyev adlı bir Troçkistin ortaya çıktığını görüyoruz. Aslında İngiliz emperyalizminin ajanı olan bu adam, Murmansk Sovyet'inin Başkan yardımcılığına kadar yükselmeyi başaracaktı ve müttefiklerin kuzeye müdahalesi için uygun zemin hazırlama görevini işte bu Yuriyev yüklenmiş bulunmaktaydı.

Kuzeydeki Beyaz Rus hareketinin tanınmış militanlarından birinin sonradan itiraf ettiğine göre Petrograd'daki Fransız büyükelçisi Noulens, kuzeyde yeni bir cephenin açılmasını istemekteydi; hatta bu konuda Paris'e de yazmıştı. Yalnız kuzey cephesini başka bir çerçeve içinde tasarlamaktaydı Noulens. Nitekim aynı militanın anlattığına göre bu girişim hakkında şöyle demekteydi: Fransız Büyükelçisi:

"İngilizler tarafından yönetilmesi gerekiyor bu işin. Çünkü kuzey Rusya onların etki alanı içine girmektedir."(228)

Görüldüğü gibi Büyükelçiler, birer yasal casus, durumuna gelmiş bulunmaktaydılar artık. Gerçekten de bu Baylar, diplomatik dokunulmazlıklarına sığınarak ülkede istedikleri gibi geziler düzenleyip çeşitli karşı devrimci topluluklar arasında temas sağlayan birer irtibat görevlisinden farksız bir hâle girmişlerdi.

İtilaf Devletleri'nin, Sovyetlerin ülkesini karşı devrimci askerî örgütlerden meydana gelecek bir çember içine almak için çaba göstermelerinde şaşılacak bir taraf yoktur. Bu çember, başlangıçta şöyle oluşmaktaydı:

Biyelorusya'da Polonya kolordusu ve Çekoslovaklar, Ukrayna'da merkezî Rada örgütü, Don Irmağı'nın kıyılarında Kaledin, Ural dağları'nın eteklerinde de Dutov. İtilaf Devletleri'nin Sovyetler Birliği'nin içişlerine doğrudan doğruya karışmaları işte böyle başlamaktaydı.

İngiliz-Fransız Anlaşması ve Japonya'nın Tutumu

23 Aralık 1917 tarihinde İngiltere ile Fransa, Rusya'daki etkinlik bölgelerini ve etki alanlarını belirleyen gizli bir anlaşma yapmışlardır. Fransa adına Clemenceau, Pichon ve Mareşal Foch, İngiltere adına ise Lort Milner, Lort Robert Cecil ve bir

Genelkurmay yetkilisi tarafından imzalanan bu anlaşmaya göre İngiliz etki alanı, Kafkasya ile Kuban ve Don Kazaklarının topraklarını, Fransız etki alanı da Besarabya, Ukrayna ve Kırım'ı kapsamaktaydı.

Aynı anda İngiltere'nin Tokyo Büyükelçisi, Japon hükûmetiyle müzakereye başlamış bulunuyordu. Ve 27 Aralık 1917 günü Mikado, Japon parlamentosunda verdiği bir söylevde, müttefiklerle daha sıkı ve etkin bir işbirliğinden yana olduğunu belirtecekti.

Japon İmparatorunun bu söylevi, İngiltere'de, Uzak Doğu'ya tasarlanan müdahaleye katılma çağrısına bir cevap şeklinde yorumlanacaktır. Nitekim, iki hükûmet arasında girişilen gizli pazarlıklar sonucunda, Japon kruvazörü İvami, 12 Ocak 1918 günü Vladivostok limanı'na girmiştir. Bunu İngiliz kruvazörü Suffolk'un iki gün sonra aynı limana girişi izleyecektir.

Bununla birlikte müdahale organizatörleri attıkları bu ilk adımlarla yetinmek zorunda kalmışlardır. Bu, iki nedenden ötürü böyle olmuştur:

Birinci neden Amerika Birleşik Devletleri'nin tavrıdır. Gerçekten de Washington, Japonya'nın Uzak Doğu'daki etkisini büyük çapta artırabilecek böyle bir müdahale olanağı karşısında belirgin biçimde hırçınlık göstermekteydi.

İkinci nedense, doğrudan doğruya, İtilaf Devletleri'nin gerçekten ciddi bir müdahaleyi düzenleyebilecek askerî güçten yoksun bulunmalarıydı. Germen bloğuyla ölüm kalım savaşına girmiş bulunan batılı emperyalistler, Sovyet iktidarını devirebilecek güçte bulmamaktaydılar kendilerini. Bu durumda İtilaf Devletleri'ne bir tek çare kalıyordu: Sovyet Rusya'yı Almanya ile çatışma hâline sokmak ve işçi köylü iktidarını Alman gücüne devirtmek.

İtilaf Devletleri diplomasisi, bütün yol ve çarelere başvurarak genç Sovyet Cumhuriyetini tam bir abluka altına almaya çabalarken, barış görüşmelerinin yapıldığı Brest Litovsk'ta dramatik olaylar birbirini izlemekteydi. Ve bu olaylar, Germen bloğu diplomasisinde hortlayan savaşçı ruhun, Sovyet Rusya'ya karşı giriştiği yeni saldırının işaretleriydi.

YİRMİBİRİNCİ BÖLÜM

BREST LİTOVSK BARIŞI - I

BARIŞ MÜZAKERELERİNİN İLK DÖNEMİ

1. SOVYETLERİN BARIŞ KOŞULLARI VE GERMEN BLOĞU İÇİNDEKİ UYUŞMAZLIKLAR

Müzakerelerin Açılışı ve Temsilciler

Barış müzakereleri, Brest Litovsk kentinin orduevinde 22 (9) Aralık 1917 günü öğleden sonra saat dördü yirmi dört dakika geçe başlamıştır.

Barış konferansı, İttifak Devletleri ordularının doğu cephesi Kumandanı olan Bavyera Prensi Léopold tarafından kısa ve tamamen sıradan bir konuşmayla açılmıştır. Ve Prens, konuşmasını bitirir bitirmez delegeleri başıyla selamlayıp salonu terk edecektir.

Konferansa Başkanlık eden, Alman delegasyonunun şefi ve Almanya Dışişleri bakanı von Kuhlmann'dı. Konferans masasında Almanya ve Sovyet delegelerinin yanı sıra, Dışişleri bakanı Kont Czernin'in Başkanlığında Avusturya-Macaristan delegasyonu, Popov Başkanlığında Bulgar delegasyonu ve Talat Bey Başkanlığında Osmanlı İmparatorluğu delegasyonu yer almış bulunuyorlardı.

İlk olarak söz alan Kuhlmann, konferans çalışmalarının "hızlı ve başarılı" olması dileğinde bulunduktan sonra, gündemin saptanmasına geçilmesini önerdi. Varılan anlaşmaya göre müzakereler, konferansa katılan bütün ulusların dillerinde ve ayrıca Fransız dilinde yapılabilecekti. Yine varılan anlaşmaya göre oturumlara, sırayla, konferansa katılan bütün delegasyon şefleri Başkanlık edeceklerdi.

Sovyet Önerisi ve İlk Çatışma

Hemen ardından, buz gibi bir hava esti Konferansta: Sovyet delegasyonu, oturumların açık olarak yapılmasını ve konferansa katılan ülkelere müzakerelerin kontrandülerini in extanso (tümüyle) yayınlama hakkının tanınmasını istemiş bulunuyordu. Karşı taraf temsilcileri şaşkınlık içindeydiler: Sovyetlerin böyle bir istekte bulunacaklarını öngörmedikleri belliydi.

Osmanlı delegasyonundan İbrahim Hakkı Paşa söz alarak, bu konuda "şüp-

heleri" olduğunu belirtti. Ama Türk diplomatı öylesine bulanık bir konuşma yapmıştı ki, Sovyet delegasyonunun önerisini kabul edip etmediği bile anlaşılmamıştı. Kuhlmann söze girdi hemen ve şöyle dedi:

-Osmanlı delegasyonu adına söz almış bulunan Ekselans Hakkı Paşa'nın kaygılarına ben de katılmaktayım.

Ve Kuhlmann'ın açıkladığına göre Türk delegesi, oturumların kamuya açık olmasına karşı çıkmamakla birlikte, konferans tutanaklarının yayınlanmasının uluslararası basında polemik konusu hâline getirilebileceğini söylemek istemişti. Alman Dışişleri bakanının bu açıklamasından cesaret alan Osmanlı delegesi yeniden söz istedi ve şöyle konuştu:

– Benim fikrimce, kontrandülerin yayınlanması müzakerelerin başarıyla sonuçlanmasını güçleştirebilir. (229)

Bu küçük epizot (asıl konuya eklenmiş ikinci derecede ki konu) sayesinde Sovyet delegeleri, Germen bloğu üyeleri arasındaki bağıntıların türünü açıkça anlamışlardı. Nitekim daha sonraki oturumlarda Osmanlı İmparatorluğu delegeleri hemen hemen hiç söz almadılar. Hele Bulgar delegelerinin ağzından bir tek söz bile çıkmadı, denilebilir. Gerçekten de Bulgar baş delegesi bir tek kez ayağa kalktı ve kendisinden önce söz almış olan konuşmacının önerisine katıldığını söyledi: Kendisinden önce söz almış konuşmacı ise bir Alman delegesi idi elbette. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu temsilcileri de Alman delegelerinin konuşmalarını onaylamaktan öteye gitmiyorlardı. Sözün kısası: Almanya, müttefikleri adına da tam yetkiyle konuşmaktaydı.

Sovyet Barış Koşulları

Bu olaydan sonra Sovyet delegasyonu söz aldı yeniden. Ve 8 Kasım (26 Ekim) tarihli barış kararnamesinde açıklanmış olan genel ilkelere dayanarak, barış müzakerelerine temel olmak üzere şu programı önerdi:

1. Savaş sırasında işgal altına alınmış olan toprakların kuvvet kullanarak ilhakı hiçbir şekilde söz konusu değildir; bu toprakları işgal altında tutan askerî birlikler, en kısa sürede geri çekilecektir.

2. Savaş sırasında siyasal bağımsızlıklarını yitirmiş olan uluslar, siyasal bağımsızlıklarına hemen ve eksiksiz olarak kavuşturulacaklardır.

3. Savaştan önce siyasal bağımsızlığa sahip bulunmayan ulusal gruplara, referandum yoluyla, şu ya da bu devlete katılma ya da bağımsız kalma olanağı sağlanacaktır. Bu amaçla yapılacak referandumlar söz konusu topluluğun, göçmenler ve mülteciler de dâhil olmak üzere, tüm bireylerinin oy özgürlüğünü güvence altına alacak şekilde düzenlenecektir.

4. Çeşitli uluslardan gelme toplulukların bir arada yaşadıkları topraklardaki azınlıkların hakları, özel yasalarla güvence altına alınacaktır: Bu azınlıklara, kültürel ve ulusal bağımsızlıklarının yanı sıra, mümkün olduğu oranda, idari özerklik de tanınacaktır.

5. Savaş hâlindeki ülkelerden hiçbiri bir ötekine, "savaş tazminatı" diye ad-

landırılması âdet olmuş olan "şey"i ödemek zorunda bırakılmayacağı gibi, şu ana kadar ödetilmiş olan tazminatlar da geri verilecektir. Tek tek kişilerin savaş dolayısıyla uğramış oldukları zararlar ise, savaşan bütün ülkelerin ortaklaşa olarak kuracakları, özel bir fondan karşılanacaktır.

6. Sömürgelere ilişkin bütün sorunlar, 1., 2., 3. ve 4. maddelerde açıklanan ilkeler kayıtsız şartsız gözetilerek çözülecektir.

Bu ana hükümlere ek olarak, Sovyet delegasyonu ayrıca şu önerilerde bulunmaktaydı:

Barış konferansına katılan bütün devletler, güçlü uluslar tarafından güçsüz uluslara empoze edilebilecek tüm özgürlük kısıtlamalarını "kabul edilemez" diye ilan etmeliydiler. Özgürlük kısıtlaması olarak nitelenen durumlar arasında, savaş ihtiyaçlarının gerektirmediği ekonomik boykot ve ablukalarla, karşı tarafa zorla imzalattırılmış ticaret anlaşmaları en başta yer almaktaydı.

Alman Diplomasisinin Manevrası

Sovyet delegasyonu bu önerilerini açıkladıktan sonra söz alan Alman Dışişleri bakanı Kuhlmann, Sovyet önerilerinin konferansa katılan bütün delegelere yazılı olarak verilmesini istemiş ve bu gereğin yerine getirilebilmesi için de müzakerelere bir gün ara verilmesini önermiştir.

Gerçekte bu ara, üç gün sürecektir.

Almanlar, Sovyet iktidarının yayınladığı barış kararnamesini bilmiyor değillerdi elbette. Ve hiç şüphe yok ki Sovyet delegasyonunun bu kararnamede açıklanan genel ilkeler doğrultusunda yer alan önerilerle Konferansa geleceğini de öngörmüşlerdi. Nitekim Alman diplomasisi, bu doğrultudaki Sovyet önerilerine verilecek cevapları önceden düşünüp tasarlamış bulunmaktaydı.

Gerçekten de 18 Aralık günü Berlin'de, Şansölye Hertling, Hindenburg ve Ludendorff'un da katıldıkları, bir toplantı yapılmıştı. Bu toplantıdan iki gün sonra da Hertling, Reichstag'daki bütün Partilerin temsilcilerini Başbakanlığa çağırmış ve Ruslar tarafından barış kararnamesinde açıklanan genel formülün kabul edilmesi için onay istemişti. Ve istediği onay verilmişti Hertling'e.

Brest Litovsk barış konferansının açılışından bir gün önce de General Hoffmann, Şansölye Kuhlmann ve Avusturya-Macaristan Baş delegesi Czernin'le bir görüşme yapmıştı. Bu toplantıda iki Dışişleri bakanı, İtilaf Devletleri'nin de barış müzakerelerine katılması koşuluyla, Ruslar tarafından açıklanan genel barış formülünün kabul edilmesini savunmuşlardı.

Ama Hoffmann, bu düşünceye şiddetle karşı çıktı. Şu gerekçeye dayanmaktaydı Alman Generali: İtilaf Devletleri'nin, kendisini, paramparça etmeye kararlı olduğunu bilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sovyetler tarafından önerilen "ilhaksız ve tazminatsız barış" formülünü benimsemekle hiçbir şey yitirmiyordu. Ve soruyordu General öfkeyle:

"Peki ama biz niye Ruslara bağımlı kalacağız? İtilaf Devletleri'nin de müzakerelere katılmasını öngören koşulları ne adına kabul edeceğiz? Alman Generalleri,

İtilaf Devletleri'nin de Sovyet çağrısına uyarak, bir genel barış imzalamaya karar vermelerinden korkuyorlar. Hiçbir gerçekleşme olasılığı bulunmayan böyle bir durum üzerinde saatlerce tartışmak insana usanç veriyor." (230)

General Hoffmann'ın Önerisi ve Kafkasya Sorunu

Sovyet delegasyonunun, İtilaf Devletleri adına, konuşma yetkisi bulunmadığının ilanını önermekteydi General Hoffmann: Dolayısıyla da, diyordu, bu Konferansta ancak Sovyet Rusya ile İttifak Devletleri arasında bir barış söz konusu olacaktır.

Hoffmann, kendini yatıştırmaya çalışan diplomatlara şöyle karşı çıkıyordu: Sovyet önerilerinin kabul edilmesi demek, Almanya'nın Polonya, Lituanya ve Kurlandiya'dan vazgeçmesi demekti. Dışişleri bakanları ise bu itiraza şu cevabı vermekteydiler: "İlhaksız barış" ilkesi, bu ülkeler için söz konusu olamazdı; çünkü bu ülkeler, Rusya'dan zaten ayrılmış bulunmaktaydılar; dolayısıyla da bu üç ülkenin bağımsızlığı sorunu, doğrudan doğruya, onlarla Almanya arasında çözülmesi gereken bir sorun oluyordu. Bu sorunsa, Sovyetleri hiçbir şekilde ilgilendirmiyordu.

Görüldüğü gibi Kuhlmann ve Kont Czernin, alabildiğine genel mahiyette bir bildiri yayınlamak niyetindeydiler. Gelgelelim Sovyet önerileri, son derece açık ve kesin bir tarzda formüle edilmişlerdi. Yani somut cevaplar vermek gerekiyordu Sovyet önerilerine ve işin asıl zor yanı da buydu.

Çünkü verilecek cevaplar, ilk olarak, Alman Genelkurmayının kuşkularını giderecek şekilde kaleme alınmalıydı. İkinci olarak bu cevapların, Osmanlılarla Bulgarların onayını alması da gerekmekteydi. Ve Alman diplomasisi, tasarladığı manevrayı müttefiklerine önceden bildirmemiş olduğu için, durum bir kat daha çatallaşıyordu.

Nitekim Germen bloğu delegeleri arasında, Sovyet delegasyonuna verilecek cevabı müzakere etmek üzere yapılan toplantıda, Osmanlı İmparatorluğu delegeleri, Rusların Kafkasya'daki askerlerini hemen geri çekmelerini istediler ısrarla. Türklerin bu isteğini bir koşul olarak ileri sürmekse Almanların işine gelmiyordu hiç; çünkü bu takdirde Almanya'nın da Polonya, Lituanya ve Kurlandiya'yı boşaltması gerekecekti. Dolayısıyla da Osmanlı delegasyonunu bu talebinden vazgeçirebilmek için ağır baskı yapmak zorunda kaldılar.

Türkler ayrıca, Rusların öteki ülkelerin içişlerine karışmamayı yükümlenmelerinin barış anlaşmasında özellikle ve en açık terimlerle belirtilmesini istemekteydiler. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, böyle bir Rus müdahalesinden korkma konusunda Osmanlı İmparatorluğu'na oranla daha haklı sayılabileceği, ama durum böyleyken bile Kont Czernin'in herhangi bir talepte bulunmadığı hatırlatıldı Türklere. Ve Türk delegasyonu bu açıklamayla yetinmek zorunda kaldı.

Bulgarların Direnci

Bulgarların onayını almak daha da zor olacaktı. Popov, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'yla ittifak kurarken, Sırp topraklarıyla Dobruca'nın

Bulgaristan'a vaat edildiğini hatırlatıyordu. Oysa şimdi Bulgaristan Rus barış formülüne evet dediği takdirde Almanya ile Avusturya'nın bu vaadi kendiliğinden hükümsüz kalacaktı. Dolayısıyla da Popov, Sırp ve Romen topraklarının, Bulgaristan'a geçişinin ilhak sayılmaması gerektiğinin Ruslara verilecek cevapta açıkça belirtilmesini istemekteydi.

Alman diplomasisi Bulgarları kandırabilmek için büyük çaba harcamak zorunda kalmıştır. Gerçekten de Bulgarların onayını alabilmek için, sabah ve akşam olmak üzere her gün iki toplantı yapılacaktır. Bu uzun toplantılarda Almanlar, Ruslara karşı tasarladıkları diplomatik manevrayı uzun uzun anlatmışlardır müttefiklerine. Ama yine de Bulgarları bu isteklerinden vazgeçirmek mümkün olmamıştır.

Hoffmann bu konuda şunları yazıyordu:

"Kuhlmann'la Czernin'in Popov'u ikna edebilmek umuduyla bunca dil dökmeleri bence yanlış. Bulgar Baş delegesine yüz kez anlatıldı ki, Ruslara vereceğimiz cevap hiç kimseye hiçbir konuda yükümlülük getirmeyecektir; söz konusu olan şey, müzakerelerin başlangıcında iyi bir izlenim yaratmaktır sadece; İngiltere ile Fransa bu müzakerelere katılmaya hiç de niyetli olmadıklarına göre, bizim şimdi söyleyeceklerimiz çok geçmeden tüm anlamını yitirmiş olacaktır." (231)

İstedikleri yerine getirilmediği takdirde barış müzakerelerinden çekilecekleri tehdidini savurmuştu Bulgarlar. Bunun üzerine Kuhlmann'la Czernin, Bulgarların isterlerse Ruslara bağımsız olarak da cevap verebileceklerini söylemekle yetinmişlerdi. Ve Popov, Sofya'dan, bu konuda talimat istemişti. Ama Bulgar hükûmeti, istediği yetkiyi vermedi Baş delegesine ve Popov, ortak cevabı imzalamak zorunda kaldı.

2. ALMAN DİPLOMASİSİ EMPERYALİST TASARILARINI AÇIĞA VURUYOR

Sovyet Barış Formülünün Kabul Edilişi

Barış konferansının ikinci oturumu ancak 25 (12) Aralık günü geç vakit yapılabilmiştir. Toplantı başlar başlamaz, Germen bloğunun Sovyet koşullarına cevabını açıklamak üzere söz alan Almanya Dışişleri bakanı Kuhlmann, şunları söylemiştir:

"Müttefik devletlerin delegasyonları, bir an önce genel ve adaletli bir barışa varma konusunda hükûmetleri ve halkları tarafından açıkça dile getirilmiş bulunan iradeden kuvvet almaktadırlar. Müttefik devletlerin delegasyonları, hükûmetleri tarafından birçok kez dile getirilmiş olan görüşe tamamen uygun bir davranışla, Rus bildirisinde yer alan ana hükümlerin böyle bir barış için yapılacak müzakerelere temel alınmasını kabul etmektedirler."

"Dört müttefik devletin temsilcileri, kuvvet yoluyla ilhaksız ve tazminatsız bir genel barışın hemen imzalanması konusunda tam bir fikir birliğine varmış olarak, savaşın salt fetih amaçlarıyla sürdürülmesini kınayan Rus delegasyonunun görüşüne kayıtsız şartsız katılmaktadırlar." (232)

Görüldüğü gibi, Almanya ile müttefikleri Rus önerilerini kabul etmiş bulunuyorlardı. Delegasyonlardaki görevliler, uzmanlar, yardımcılar, sekreterler ve gazete muhabirleri (ki Brest Litovsk Konferansını dört yüzü aşkın gazeteci izlemekteydi), Alman Baş delegesinin bu bildirisini tam bir sansasyon olayı hâline getirmekte yarış edeceklerdi.

Gerçekten de uluslararası basın, bu bildiriye pek büyük yer ayırmıştı. Germen bloğuna bağlı gazetelerde "Alman demokrasisini" öven yazılar yayınlanıyor, Almanya'nın "barış aşkını ispatlayan, mülakatlar ve röportajlar çıkıyordu ardı ardına. Reichstag üyeleri ise parlak demeçler vererek, Kuhlmann'ın bildirisiyle uluslararası ilişkilerde yeni bir dönem açılmış olduğunu öne sürmekteydiler.

Kuhlmann'ın Koyduğu İhtiyat Kaydı ve Alman "Dostluğunun" İç Yüzü

Bu arada dünya kamuoyu, Alman Dışişleri bakanının bildirisinde yer alan küçük bir ihtiyat kaydını fark etmemişti. Şöyle demişti Alman Baş delegesi:

"Bununla birlikte şu noktayı da açıkça belirtmek zorunluluğu vardır ki Rus delegasyonunun önerileri, ancak savaşa katılan bütün devletler, tüm halklar için geçerli olmak üzere konulan bu koşulları istisnasız ve kayıtsız şartsız bir şekilde, ayrıca büyük bir kesinlikle ve belirli süreler içinde uygulamayı yükümlendikleri takdirde yürürlüğe girebilir." (233)

Bu ihtiyat kaydının, Almanya'nın bir eliyle verdiğini öbür eliyle geri almasından başka bir anlam taşımadığı apaçık ortadaydı.

Kaldı ki, bu cevap notasında Almanlar, Sovyet bildirisinde yer alan belirli birtakım hükümlere sınırlayıcı yorumlar koymaktan da geri kalmamışlardı. Örneğin Sovyet bildirisinin 3. maddesi, savaştan önce siyasal bağımsızlığa sahip olmayan ulusal topluluklara, savaştan sonraki siyasal varoluş şekillerini, referandum yoluyla ve tam özgürlük içinde belirtme olanağının tanınmasını istemekteydi.

Oysa Almanlar bu sorunun her durumda ayrı olarak ve halkların yanı sıra ilgili devletlerin katılmasıyla çözülmesi gerektiğini öne sürüyorlardı. Hele Sovyet bildirisinin sömürgelere ilişkin 6. maddesine özellikle şiddetli bir şekilde karşı çıkmaktaydı Almanya. Nitekim Alman hükûmeti, sömürgelerinden hiçbir şekilde vazgeçmeyeceğini açıkça bildirmişti. Buna gerekçe olarak, bugünkü durum çerçevesinde, sömürgelerde referandum yapmanın pratik bakımdan olanak dışı kaldığını öne süren notada şöyle denilmekteydi:

"Alman sömürgelerindeki yerli halklar, kendilerinden kat be kat daha güçlü ve denizden gereç sağlama olanakları sınırsız bir düşmanla giriştikleri mücadelede, çok büyük zorluklar karşısında bulunmalarına ve çok küçük bir zafer şansına sahip olmalarına rağmen, Alman dostlarına ölünceye değin bağlı kaldıklarını göstermişlerdir."

"Bu, onların Almanya'ya olan derin bağlılık duygularının ve her ne pahasına olursa olsun Almanya'nın yanında kalma kararlarının bir ispatıdır. Ağırlığı ve önemi bakımından tek başına bu olay, referandum cinsinden 'halk iradesi gösterileri"ni kat be kat aşan bir kanıt meydana getirmektedir." (234)

Bildirinin Afrikalı zencilerce Almanya'ya beslenen "dostluğa" ilişkin bölümü,

özellikle acı ve utanmasız bir alayla doluydu: 1904-1917 yılları arasında "dost" Almanya'nın bu aynı zencilere nasıl amansızca davrandığını ve büyük halk topluluklarını en kanlı metotlarla nasıl açıktan açığa kırımdan geçirdiğini henüz hiç kimse unutmamıştı.

Siyasal Komisyonun Çalışmaları

Sovyet delegasyonu, Almanların hiçbir kaçamağa başvurmaktan, geri kalmayacaklarını anlamış bulunuyordu. Nitekim Sovyet temsilcisi, taraflar arasında özellikle sömürgeler konusunda derin uzlaşmazlıklar bulunduğunu açıklamıştır.

Bununla birlikte Germen bloğunun, müzakerelerin daha başlangıcında, "ilhaksız ve tazminatsız" bir barış öneren Sovyet formülünü kabul ettiğini açıklaması bile başlı başına büyük bir önem taşımaktaydı. Bu temel konudaki fikir birliğini göz önüne alan Sovyet delegasyonu, hükûmetleri genel barış müzakerelerine henüz katılmamış bulunan öbür ulusların, bu müzakerelerin hangi ana temellere dayanılarak yürütüleceğini öğrenebilmeleri için, görüşmelere on gün süreyle ara verilmesini önermiştir.

Sovyetlerin bu önerisi Germen bloğunun temsilcileri tarafından da benimsenecektir. Ayrıca bu süre içinde, somut barış koşullarını tartışıp saptamak üzere, şimdiki hâlde Brest Litovsk Konferansına katılan ülkeler arasında bir siyasal komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

Siyasal komisyon, 26 (13) Aralık günü çalışmaya başlamıştı. Başlangıçta varılan karara göre, ilkin Almanya ile Sovyet Rusya arasında ikili müzakereler yapılması gerekmekteydi. Ama Kuhlmann, Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun birçok konuda aynı fikre sahip olduklarını öne sürerek, Czernin Başkanlığındaki Avusturya delegasyonunun da müzakerelere katılmasını istedi.

Almanların bu isteğini kabul eden Sovyet delegasyonu, bu ilk müzakereler boyunca, toprak sorunlarını ön plana çıkarmak için çaba göstermiştir hep. Ama Kuhlmann, toprak sorunlarının tartışılmasını ısrarla engellemeye çalışmaktaydı: Berlin'in ilhakçı tasarılarını vaktinden önce açığa vurmaktan korkuyordu Alman Baş delegesi. Ve müzakerelerin normal, ciddi bir akış kazandığı izlenimini yaratmak istiyordu. Bu maksatla da eski anlaşmaların gözden geçirilmesi, ticaret anlaşmalarının yenilenmesi, ekonomik savaş zorunluluklarıyla çıkarılmış yasaların yürürlükten kaldırılması gibi sorunların incelenmesi için ısrar ediyordu.

Almanlar, yabancı imtiyazlar konusundaki Sovyet görüşlerine özel bir ilgi göstermekteydiler. Yabancılara verilmiş imtiyazların ulusallaştırılması hakkında sorular yağdırıyordu Kuhlmann. Alman Baş delegesi, Sovyetler tarafından bu konuda çıkarılan yeni yasanın, birtakım istisnalar kabul edip etmeyeceğini öğrenmek istiyordu.

"Ya Karl Liebknecht?"

Almanya Dışişleri bakanı, babacan bir edayla yürütmeye çabalamaktaydı müzakereleri: Ne var ki bu babacanlık, zaman zaman, hor görücü bir edaya da dö-

nüşmekteydi. Örneğin Sovyet delegelerini özellikle uluslararası hukuk alanında kara cahil olarak kabul ediyor ve bunu açıkça ortaya koymak için de sık sık Latin terminolojisine başvuruyordu. Ne var ki Kuhlmann bu kendini beğenmişlik içinde bazen de ölçüyü kaçırmakta ve sıyrılması güç durumlara düşmekteydi.

Buna hemen bir örnek verelim:

Kuhlmann'ın girişimi üzerine Alman delegasyonu, savaş hâlindeki tüm ülkelerde, o güne değin siyasal nedenlerle tutuklanmış ya da sürgüne gönderilmiş bütün sivil yurttaşların hemen koyuverilip özgür bırakılmalarını önermişti. Sovyet delegasyonu, barış için propaganda yapmaktan dolayı tutuklanmış kimselerin de bu tedbirin kapsamına alınması gerektiğini öne sürdü. Ve Almanya Dışişleri bakanı, yardımcılarının şen şakrak gülüşleri arasında şöyle bir espri yaptı:

-Bizde öyle kimse yok. Ayrıca hemen belirteyim ki, bu alanda etkinlik göstermek istiyorsanız herkesten önce kendi müttefiklerinize sesleniniz.

Bir Sovyet delegesinin sorusu yükseldi salonda:

"Peki ya Karl Liebknecht?"

Verecek hiçbir cevap bulamadı Kuhlmann soruya ve hemen sözü değiştirerek bir başka konuya geçti. (235)

Oturumun sonunda Sovyet delegasyonu, toprak sorunlarının ele alınmasını talep etti ısrarla. Kuhlmann da ısrarla susuyordu. Sovyet delegasyonu vazgeçmedi isteğinden ve toprak sorunlarının gündeme alınmasını önerdi. Bunun üzerine, sıkıntılı bir sesle şu cevabı verdi Alman Baş delegesi:

-Bu sorunun tartışmasına hemen şu anda girebileceğimiz kanısında değilim. Bu konudaki müzakereler, başlı başına bir Konferans meydana getirebilir ve biz henüz buna hazırlıklı duruma gelmiş değiliz. (236)

Hindenburg'dan Gelen Telgraf

Barış formülü konusunda Almanların, doğrudan doğruya, kendileri tarafından koparılan ajitasyon, Alman Genelkurmayını gafil avlamış ve son derece rahatsız etmişti.

Bu arada bir mesaj kapan ve bunu çözen Alman Genelkurmayı, Sovyet delegasyonunun, demokratik barış formülü önerisinin Almanya tarafından kabul edildiğini, Petrograd'a bildirmiş bulunduğunu öğrenmişti zaten. Ayrıca Brest Litovsk'taki Alman delegasyonunda görevli subaylardan biri tarafından General Hoffmann'a ulaştırılan bu habere göre, Sovyet delegasyonuna bağlı bir Rus subayı, barış anlaşması imzalanır imzalanmaz Alman kuvvetlerinin 1914 yılındaki sınırlara çekileceği umudunda olduğunu söylemişti bir özel söyleşi sırasında.

Kamuoyu karşısında birer barış havarisi görüntüsüne bürünen Alman diplomatları sanıyorlardı ki, tıpkı kendileri gibi, Sovyet delegeleri de demokratik barış konusundaki övgü cümlelerini sadece meydan nutuklarına özgü birer aldatmaca olarak kullanmaktadırlar.

Dolayısıyla da Alman diplomasisi, toprak sorunlarının "ciddi" şekilde ele alınacağı gün gelip çattığında Sovyetlerin bu konuya "gerektiği" gibi, yaklaşacağı-

nı ve galiplere bırakılacak ülkelerle halklar konusunda "anlayışlı" davranacağını düşünmekteydi. Ve şimdi birdenbire meydana çıkıyordu ki Sovyet delegasyonu, Almanların gerçek anlamda demokratik bir barışa verdikleri onayı, "gerçekten ciddiye almış" bulunmaktadır.

Bu durum anlaşılır anlaşılmaz tam bir panik havası esmişti Almanya'da. Alman Genelkurmay başkanlığından Hoffmann'la Kuhlmann'a yollanan Hindenburg imzalı bir telgraf, Alman ordusunun bu işin bir an önce açıklığa kavuşturulacağı umudunda olduğunu bildirmekteydi.

Bunun üzerine General Hoffmann, "demokratik barış konusundaki güzel umut ve inançlarının aslında yanıltıcı bir karakter taşıdığını Ruslara açık seçik ve kesin bir dille bildirmeye hazır" olduğunu söyledi. Kuhlmann ve Czernin, Generalin bu önerisini hemen benimsediler. (237)

"İlhaksız Barış" Denince Almanya Ne Anlıyor

26 (13) Aralık 1917 günü akşam üzeri General Hoffmann, çay içmeye çağırdığı Sovyet Baş delegesine, Almanya'nın "ilhaksız barış" denince anladığı şeyin Sovyetlerin "ilhaksız barış" deyince anladıkları şeyden "biraz farklı" olduğunu, gerçek Alman askerlerine özgü, bir "damdan düşercesine", kesin ve açık seçik olarak bildirmekteydi. (238)

Generale göre, Almanya'nın Polonya, Lituanya ve Kurlandiya'yı boşaltması olanak dışıydı. Çünkü:

1. Söz konusu ülkelerde Almanya için silah yapan fabrikalar bulunmaktaydı.

2. Doğrudan doğruya Rusların kendileri değil miydi ki halklar, kararları ayrılma doğrultusunda olsa bile, kendi kaderlerini kendileri saptamalıdırlar iddiasında bulunan? İşte Sovyet Rusya tarafından savunulan bu hakka dayanarak Polonya, Lituanya ve Kurlandiya, Rusya'dan ayrılmaya karar vermiş bulunuyorlardı. Ve söz konusu ülkelerin bugün, Almanya ile, gelecek kaderleri hakkında müzakereye girişmiş olmalarını, bu ülkelerin Almanya tarafından ilhakı şeklinde yorumlamak yanlıştı.

Alman delegelerinin bu beklenmedik dönüşü karşısında neye uğradığını şaşıran Sovyet delegasyonu, General Hoffmann'ın yanı sıra Kuhlmann ile Czernin'in de katılacağı bir toplantı yapılmasını istemişti bunun üzerine. Ve toplantı, saatlerce sürdü.

Verilecek cevaplar konusunda ikili görüşmeler yapmaları gerektiği gerekçesiyle Almanya ve Avusturya-Macaristan delegeleri tarafından defalarca kesilen bu toplantı sonunda, Avusturya Baş delegesi Czernin, şöyle bir uzlaşma önermiştir:

Barış anlaşması imzalanıncaya değin, şu ana kadar istila edilmiş olan topraklar yine işgal altında kalacaktır. Barış anlaşması imzalandıktan sonra ise Polonya, Lituanya ve Kurlandiya'nın kaderleri bir plebisitle saptanacaktır. Ve bu plebisit, tarafsız bir ülkenin gözetim ve denetimi altında yapılmalıdır. (239)

Kont Czernin'in bu önerisi, sadece Sovyet delegasyonu tarafından değil, Almanlar tarafından da reddedilecektir: Besbelli ki bu öneri, Sovyetlerden çok Almanların işine gelmemektedir.

Avusturya Diplomasisinin Tehdidi

ve Sovyet Delegasyonunun Bildirisi

Artık kolayca anlaşılacağı gibi, Brest Litovsk'ta hava yavaş yavaş kızışmaya başlamaktaydı. Nitekim, Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı Kont Czernin'in güncesinde şu satırları okumaktayız:

"27 Aralık. Bütün gün boyunca gitgide biraz daha gerginleşti durum. Müzakerelerin hemen kesilmesini isteyen telgraflar yolladı üst üste Hindenburg. Hemen ardından da Ludendorff telefon ediyordu. Hoffmann'ı hiç bu kadar telaşlı ve öfkeli gördüğümü hatırlamamaktayım." (240)

Müzakerelerin çıkmaza girmesi üzerine Sovyet delegasyonu, müzakerelere devam etmeyeceğini ve hemen Brest Litovsk'tan ayrılacağını bildirmiştir. Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında neredeyse bir çatışmaya yol açacaktı bu tehdit.

Gerçekten de Avusturya-Macaristan Baş delegesi Kont Czernin, Alman Baş delegesi ve Dışişleri bakanı Kuhlmann'a, Almanlar hiçbir ödün vermeye yanaşmayarak hep aynı katılığı sürdürdükleri takdirde, Viyana hükûmetinin Rusya ile tek taraflı bir barış imzalamak üzere müzakereye oturacağını bildirmişti. Ve Kuhlmann, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu bildiriyi bir de yazılı olarak yapmasını istedi. Diplomatlar arası bir oyundu bu aslında: Alman Genelkurmayı üzerinde etkili bir baskı kurabilmek için böyle bir belgeye ihtiyacı vardı Alman Baş delegesinin.

Ve Kont Czernin, Kuhlmann'a, istediği yazılı belgeyi vermekle kalmayacaktır sadece; aynı zamanda, özel danışmanlarından Ticheritch'i General Hoffmann'ın bürosuna yollayarak, ayrı barış, tehdidini tekrarlayacaktır. (241)

İşin sonunda uzlaşmaya varılacak ve işgal kuvvetlerini geri çekme koşullarını ayrıntılarıyla incelemek üzere bir komisyon kurulması kararlaştırılacaktır. (242)

Siyasal komisyonun ikinci oturumu, hemen hemen iki gün sürmüş olan bir aradan sonra 27 (14) Aralık günü açıldığında, Sovyet delegasyonu, işgal altındaki toprakların boşaltılması sorununa ilişkin yeni bir bildiri sunmuştur.

Söz konusu bildiri, şöyle kaleme alınmış bulunmaktaydı:

"Müzakere hâlindeki ülkeler tarafından yayınlanmış bulunan ve hiçbir fetih emeli beslemediklerini ve ilhaksız bir barış yapma arzusunda olduklarını açıklayan bildiri uyarınca Sovyet Rusya hükûmeti, Avusturya-Macaristan, Türkiye ve İran'da şu anda işgal altında tuttuğu bütün toprakları hemen boşaltmaya karar vermiştir. Sovyet Rusya hükûmeti, dörtlü İttifak Devletleri'nin de Polonya, Lituanya, Kurlandiya ve işgal altında bulundurdukları öbür Rus toprakları için hemen aynı uygulamaya girmelerini beklemektedir." (243)

Ve şöyle devam ediyordu bildiri:

"Ulusların kendi kaderlerini tam özgürlük içinde kendilerinin tayin etmesi ilkesine uygun olarak Sovyet Rusya hükûmeti, adı geçen ülkelerdeki halklara, gelecekte nasıl yaşayacakları konusunda özgürce karar verme olanağını sağlamaya hazırdır." (244)

Ama Sovyet delegasyonunun bildirisi, bu konuda "küçük" bir koşul getirmekteydi:

"Söz konusu ülkelerin halkları, kendi kaderlerini belirleyecek olan bu kararları alırken, bu ülkelerin toprakları üzerinde ulusal askerî kuvvetlerden ya da yerel milis kuvvetlerinden başka hiçbir yabancı kuvvet bulunmayacaktır." (245)

Sovyet bildirisi, ayrıca, işgal altındaki toprakları boşaltma süresinin özel bir askerî komisyon tarafından saptanmasını önermekteydi.

Alman Diplomasisinin Yeni Manevrası

Sovyet bildirisine cevap olarak Almanya Dışişleri bakanı Kuhlmann, Avusturya-Macaristan hükûmetiyle de anlaşarak, bir karşı öneride bulunacaktı. Ve şöyle diyordu bu yeni öneri:

"Bizim amacımız, bu müzakereler sırasında bilgimize sunulan Rus görüşüne elimizden geldiğince uymaktır." (246)

Ve karşı önerinin; 1. maddesinde Almanya, barış anlaşması imzalanıp da Rus ordusunun terhisi başlar başlamaz, işgal altında bulundurduğu Rus topraklarını boşaltmayı yükümleniyordu. Ne var ki Almanya bu boşaltma işini, "karşı önerinin 2. maddesine aykırı düşmeyecek bir şekilde" yapacaktı. Söz konusu olan 2 madde ise şu hükümleri getirmekteydi:

"Rusya devleti içinde yer alan tüm halkların istisnasız olarak ve Rusya'dan kesinlikle ayrılma da dâhil olmak üzere, kendi kaderlerini özgürce tayin etmeleri hakkını kabul ve ilan etmiş bulunan Rus hükûmeti, bu ilkelere uygun şekilde, Polonya, Lituanya, Kurlandiya ile Estonya ve Livonya'nın belli bölgelerinde yaşayan halkların iradesini göz önüne almayı yükümlenmiştir. Bu halklar, Rus federasyonundan ayrılarak, tam bağımsız kalma arzusunu dile getirmiş bulunmaktadırlar."

"Varolan durum ve koşullar çerçevesi içinde Rus hükûmeti bu arzuyu, söz konusu halkların hür iradesinin dile gelişi olarak kabul ettiğini ve bu kabulün gerektirdiği sonuçları yerine getirmeye hazır olduğunu açıkça bildirir." (247)

Bildirinin okunmasını bitirdikten sonra da konuşmaya devam eden Kuhlmann, Sovyet delegasyonuna şu soruyu yöneltecekti:

– Acaba Sovyet hükûmeti, Livonya ile Estonya'nın sadece belli bölgelerini değil de, bu ülkelerdeki halklara Alman işgali altındaki yurttaşlarıyla birleşme olanağını sağlamak üzere, Livonya ile Estonya'nın tümünü birden boşaltmaya razı olamaz mı? (248)

Kuhlmann'ın hemen ardından söz alan General Hoffmann ise, bu arada Finlandiya'nın bağımsızlığı sorununun da gündeme alınması gerektiğini belirttikten sonra Sovyet Baş delegesine dönüp, Ukrayna'daki ulaşım olanakları hakkında bilgi istedi. Sovyet Baş delegesi bu soru karşısında duyduğu şaşkınlığı dile getirince de, Ukrayna Merkez Rada'sı tarafından barış müzakerelerine katılmakla görevlendirilen bir Ukrayna delegasyonunun Brest Litovsk'a doğru yola koyulduğunu haber almış bulunduklarını açıkladı General: Ukraynalılarla telgraf bağlantısı kurabilmek için, delegasyonunun hangi yoldan geleceğini öğrenmek istemekteydi. (249)

Alman diplomasisinin manevrası açıktı: Polonya'nın ve Baltık ülkelerinin Alman orduları tarafından işgal altında tutuluşunu, Sovyet iktidarının ulusçuluk politikasına dayandırarak, haklı çıkarmak istiyordu Almanlar. Özgürce karar verme ilkesine göre bu topraklar, sözde, Rusya'dan ayrılmış bulunmaktaydı; dolayısıyla da gelecekteki kaderlerini, aynı ilke uyarınca, kendi hür iradeleriyle yine kendileri belirleyeceklerdi. (250)

Kuhlmann, güler yüzle söylemekteydi bunu. Ama General Hoffmann, hiçbir diplomatik kaçamağa sapmaksızın ve gerçek bir Alman askerine yaraşır bir hoyratlıkla bildiriyordu ki, Sovyet delegasyonu bu öneriyi reddettiği takdirde karşısına Ukrayna çıkarılacaktır. (251)

Sovyet Delegasyonu Brest Litovsk'u Terk Ediyor

Alman diplomasisi kartlarını göstermiş bulunmaktaydı artık: Gerekirse kuvvet yoluyla ilhak tasarılarını açıkça ortaya koymuştu Alman emperyalizmi.

Sovyet delegasyonu bunun üzerine müzakereleri kesmiş ve Petrograd'a dönme kararına vardığını ilan etmiştir.

Alman delegasyonunu bir telaş almıştı birdenbire: Maskeyi vaktinden önce atmış olmanın telaşıydı bu. Ve Kuhlmann, aşırı taleplerinin yarattığı olumsuz izlenimi yumuşatma çabasına girişti: Barış anlaşması tasarısını, Petrograd'a hareketinden önce Sovyet delegasyonunun bilgisine sunmak bahanesiyle, siyasal komisyonun 28 (15) Aralıkta yeniden toplanmasını öneriyordu Alman Baş delegesi. Ve toplantı yapıldı.

Bu toplantıda okunan tasarıda, özellikle toprak sorunlarına ilişkin olan ve üzerinde uzlaşma sağlanmamış bulunan paragraflar yer almamıştı. Hemen sonra Kuhlmann, Aaland Adaları sorununu attı ortaya: Bu adaların, eski anlaşmaya uygun olarak, tahkim edilmemesi konusunda ısrar ediyordu.

Aynı akşam, barış konferansı da toplanacaktır tüm üyeleriyle. Bu toplantıda herkes, Sovyet delegasyonuna iltifat yağdırmaktadır: Bulgarlara göre, bütün insanlık bundan böyle Sovyetlere şükran borçlu olacaktır. Osmanlılar ise Rusların pek seçkin ve yapıcı diplomatlar olduklarını ileri sürmektedirler. Uluslararası hukuk alanında yeni bir çağın açıldığından söz edilmekte ve Sovyet delegeleri "barış kurucuları" olarak kutlanmaktadırlar.

Sözün kısası İttifak Devletleri temsilcileri, galiplerin "demokratlığı ve barışçılığı" aldatmacasını sürdürmek ve Konferansın "ciddi karakteri"ne gölge düşürmemek için ellerinden geleni yapmışlardır.

Sovyet delegasyonu, ertesi sabah erkenden Petrograd'a hareket etmiştir.

YİRMİİKİNCİ BÖLÜM

BREST LİTOVSK BARIŞI - II

BARIŞ MÜZAKERELERİNİN İKİNCİ DÖNEMİ

1. UKRAYNA MERKEZ RADA'SINA OYNATILAN ROL

Müzakere Yerinin Değiştirilmesi Sorunu

Brest Litovsk Barış Konferansı'na verilen ara sırasında Sovyetler Birliği'nin Dışişleriyle Görevli Halk Komiseri İtilaf Devletleri'ne yeniden seslenerek, onları da müzakerelere katılmaya çağırmıştı. Söz konusu ülkelerin hükûmetleri yine cevap vermemek yolunu tuttular.

Sovyet hükûmeti, çözülmesi gereken şu soruyla karşı karşıyaydı şimdi: Tırnaklarını göstermiş bulunan Almanya'ya nasıl davranılacaktı?

Müzakere yerini Stockholm'e ya da başka bir tarafsız kente aktarma önerisinde bulundu Lenin. Sovyet barış politikasını savaşan ülkelerin halklarına tanıtmak ve anlatmak, tarafsız bir ülkede çok daha kolaydı. Ayrıca böyle bir ülkede Sovyet delegasyonu da Almanların bezdirici denetiminden kurtulmuş olacak ve yollanan mesajlar düşmanın eline geçmeyecekti: En son olarak da bütün telefon konuşmalarını kontrolü altında tutan Alman askerî sansürü ortadan kalkacaktı.

Sovyet delegasyonu, aslında daha Brest Litovsk'ta ortaya atmıştı bu sorunu: Gerçekten de Sovyet Baş delegesi, Kuhlmann'la Czernin'e, müzakerelerin tarafsız bir kente aktarılmasını önermişti. Ama karşı taraf buna verdiği cevapta, tarafsız bir ülkede müzakereye yanaşmayacaklarını; buna karşılık, Konferansın çalışmaları sona erdiğinde, barış anlaşmasını imzalamak üzere Rusya'da Almanların işgali altında bulunmayan bir kente, örneğin Pskov'a gelmeye hazır olduklarını bildirmişlerdi.

Ama Lenin, müzakere yerinin değiştirilmesi için yine de ısrar etme kararı almıştır.

Nitekim Sovyet hükûmeti, 2 Ocak 1918 (20 Aralık 1917) günü Almanya, Avusturya-Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan Baş delegelerine gönderdiği bir telgrafta, müzakerelere Stockholm'de devam edilmesinin, yararına olduğu kadar zorunluluğuna da inandığını açıklıyordu. Ayrıca aynı telgrafta, toprak sorunları konusunda Almanya ve müttefikleri tarafından benimsenen formülün, 25 (12)

Aralık tarihli Alman bildirisinde yer alan kısıtlamalar çerçevesi içinde bile, ulusların kendi kaderlerini kendileri saptama özgürlüğünü savunan ana ilkeye aykırı düştüğü belirtilmekteydi kesin bir dille. (252)

Rada Temsilcileri Brest Litovsk'ta

Sovyet hükûmetinin bu telgrafı, düşman bloğunu ve özellikle de Avusturya-Macaristan Baş delegesini telaşa düşürmüştür. Nitekim Kont Czernin, güncesinde şöyle yazıyor bu konuda:

"Almanlar da tıpkı benim gibi, tatsız bir duruma düşmüş görüyorlar kendilerini. Ruslar müzakereleri kesecek olurlarsa, hiç şüphe yok ki durum alabildiğine ağırlaşacaktır. O takdirde bir tek çıkış yolu düşünebiliyorum. Ukrayna delegasyonu ile hızlı ve kararlı bir şekilde müzakereye girişmek."(253)

Sovyet delegasyonuna cevap olarak yolladıkları bir telgrafta müzakerelerin Brest Litovsk'tan başka bir kente alınmasına katiyen razı olmayacaklarını bildireceklerdir Germen bloğu hükûmetleri. Telgrafta, ayrıca, Sovyet delegasyonunun, en geç 5 Ocak (23 Aralık) gününe kadar, Brest Litovsk'ta beklendiğinin de altı çizilerek belirtilmekteydi.

Alman Şansölyesi Hertling, 4 Ocak 1918 (22 Aralık 1917) günü Reichstag'daki bütçe komisyonu toplantısında verdiği bir söylevde, Sovyet hükûmetinin, barış müzakerelerini Brest Litovsk'tan tarafsız bir kente aktarma önerisinde bulunduğunu, ama Alman hükûmetinin bu isteği reddettiğini açıklamıştır.

Yine aynı konuşmasında Hertling, Almanya'nın ilhakçı emeller beslediğine ilişkin olarak Sovyet basınında çıkan suçlamaları kınadıktan sonra, fırsattan yararlanarak, Ukrayna delegasyonunun Brest Litovsk'a gelmiş bulunduğunu da haber veriyordu. Alman Başbakanı böylece hiçbir ikircikliğe yer bırakmayacak bir şekilde belirtmiş oluyordu ki Sovyetler işi yokuşa sürdükleri takdirde Alman bloğu, Ukrayna Merkez Rada'sıyla ikili barış müzakerelerine oturmaya hazırdır. (254)

Sovyetlerin Tutumu Yumuşuyor

Aynı 4 Ocak günü, Petrograd'dan yeni bir telgraf geldi Alman hükûmetine: Sovyet hükûmeti, müzakerelerin tarafsız bir kente alınmasında ısrar ediyordu. Bununla birlikte, barış müzakerelerine katılan bütün delegasyonların Brest Litovsk'a gelmiş bulunduklarını göz önüne alan Sovyet delegasyonu da bu kente doğru yola koyulmuştu. Müzakere kentinin değiştirilmesi sorununun Brest Litovsk'ta daha kolayca olumlu bir çözüme ulaştırılacağı umudunu dile getirerek son buluyordu telgraf.

Alman ve Avusturya-Macaristan diplomatlarının keyfi, telgrafı okur okumaz, yerine gelmişti. Nitekim Kont Czernin, bu konuda şöyle yazıyor:

"Haberin Almanlar tarafından nasıl büyük bir coşkunluk içinde karşılandığını görmek, doğrusu pek ilginç oldu. Birdenbire bütün yüzlere yerleşiveren o sınırsız se-

vinç, daha bir an öncesine dek bütün herkesin ne denli kaygılı olduğunu ve Rusların gelmemesi olasılığından nasıl korktuğunu açıkça ortaya koyuyordu." (255)

Ukrayna sorununa gelince: Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çıkarları bu konuda çelişmekteydi.

Bu arada Almanya'da, 2 Ocak 1918 (20 Aralık 1917) günü, hükûmet Başkanıyla Genelkurmay yetkilileri arasında bir konferans yapılmıştır. Bunun hemen ardından da Taht Konseyi toplanacaktır. Konsey, Dışişleri bakanı Kuhlmann'ın Brest Litovsk'ı benimsediği tavrı, onaylamıştır.

Polonya Sorunu

Açıkça söz konusu olan bir tek şey vardı şimdi: İşgal altındaki toprakların ve her şeyden önce de Polonya'nın kaderi ne olacaktı, ne olmalıydı?

Savaşın başından beri ilk kez tartışılıyor değildi bu sorun. Yüksek Kumandan kurulu, Rusya'yla sınırdaş olan ve Alman kuvvetlerinin işgali altında bulunan toprakların kesinlikle ilhakını istemekteydi. Aslında Kuhlmann da paylaşıyordu bu fikri; ama pervasızca girişilecek bir ilhak eylemine karşı çıkıyor ve bu ilhakı, işgal altındaki ülkelerin de imza koyacağı bir anlaşma yoluyla gerçekleştirmeyi tasarlıyordu.

İşte tam bu sırada General Hoffmann, yangına körükle yürüdü: Bütün Polonya'yı ilhak etmekle Alman ulusunun yekpareliğini zedelemekten ve Alman İmparatorluğu'nun nüfus bütünlüğüne zarar vermekten çekiniyordu General. (256)

İşte bu nedenledir ki Hoffmann, kitle halinde bir ilhak yerine, Polonya'nın belirli parçalarını Almanya'ya bağlayacak bir "sınır düzeltmesi" önermekteydi. Ve Alman Generali, II.Wilhelm ile yaptığı bir baş başa görüşme sonunda İmparatoru bu görüşünün isabetine inandırmıştır.

Nitekim Kayzer, Taht Konseyi'nde Hoffmann'ın önerisini destekleyecektir. Hindenburg ve Ludendorff ise bu öneriye şiddetle karşı çıkmışlardır. Hatta Hindenburg, General Hoffmann'ın hemen görevinden alınmasını ya da istifa etmesini şart koşarak, aksi hâlde kendisinin istifa edeceği tehdidini savurmuştur. Bunun üzerine Kuhlmann, Brest Litovsk'a giderek müzakerelere bizzat katılmasını önermiştir Ludendorff'a. Ama General böyle bir davranışın "ancak işleri tavsatmaya" yarayabileceğini ileri sürerek bu öneriyi de reddedecektir.

Saatlerce süren bir tartışma sonunda İmparator II.Wilhelm, General Hoffmann'ı görevden almaya yanaşmayacak; ama buna karşılık Polonya sorununda da Hindenburg'un görüşüne katılacaktı yeniden. Alman yöneticilerinin kendi aralarındaki anlaşmazlık böylece çözüme bağlanmış oluyordu. Ama asıl çetin sorun kalmıştı şimdi ortada: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu düzenlemeye evet demesini sağlamak gerekmekteydi.

Avusturya Macaristan'ın Tepkisi ve Romanya Sorunu

Ne var ki, Avusturya-Macaristan, böyle bir çözüme evet demiyordu. Savaşın daha başlangıcında, Polonya'yı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na peşkeş

çekmişti Alman diplomasisi; bunun karşılığında, Almanya ile gümrük birliği ya da ebedî bir ittifak, yanı sıra da demiryollarına ve askerî sorunlara ilişkin bir özel anlaşma istemişti.

Ama o zaman da Polonya'yı ilhaka yanaşmamıştı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu. Bunu reddederken, Polonya sorununa getirilecek bir çözümün İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından onaylanmadıkça kesinlik kazanmayacağını düşünmüş olabilirdi Viyana diplomasisi.

Öte yandan, Avusturya-Macaristan'daki bazı etkili çevreler, Polonya karşılığında Almanya ile yapılacak bir çeşit "kopmazlık" anlaşmasını, gereğinden de yüksek bir fiyat olarak görmekteydiler: İmparatorluğun, böylelikle tam bir Alman boyunduruğu altına düşmesinden korkuyorlardı. Kaldı ki işin burasında, Monarşinin, Macaristan kanadından kaçınılmaz şekilde yükselecek itirazları da hesaba katmak gerekmekteydi.

Gerçekten de Macaristan çok iyi biliyordu ki Polonya, üçüncü bağımsız üye sıfatıyla İmparatorluğa katıldığı takdirde Monarşi ikili olmaktan çıkıp üçlü hâle girecek ve bu durum da Macar kanadının İmparatorluk yönetimindeki etkisini ve söz hakkını sarsmaktan geri kalmayacaktır.

Sözün kısası: İster şu, ister bu nedenle olsun, savaşın başlangıcında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya'nın "armağanı"nı kabule yanaşmamıştır.

Ama zamanla durum değişmiş bulunmaktaydı. Tisza'nın, Monarşi hükûmetindeki, Macar bakanlar kurulunun Başkanlığından ayrılmış olması sonucunda, Macarların direnci zayıflamıştı. Öyle ki Avusturya-Macaristan yöneticileri şimdi Polonya'nın ilhakını kabule eğilimliydiler.

Ne var ki Alman ordularının doğuya doğru ilerleyişine orantılı olarak Alman emperyalizminin iştahı da kabarmaktaydı. Nitekim Almanlar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Lublin'den vazgeçmesini istemişlerdir. Avusturyalılar bu isteği olumsuz karşılayacaklardır.

Çok geçmeden iki ülkenin diplomatları, bir yandan tartışmayı sürdürürlerken, öte yandan da, doğrudan doğruya, Polonya'da birbirlerine karşı dolap çevirmeye ve karşılıklı olarak casuslaşmaya koyulmuşlardır. İşi büsbütün karmaşık ve içinden çıkılmaz hâle sokan durum şuydu: Kendileri ile pazarlığa girişilen Polonyalı politikacılar, Polonya'nın, şimdi Avusturya-Macaristan'ın elinde bulunan Galiçya'yı da içine alacak şekilde yeniden bağımsız bir devlet olarak kurulmasını şart koşuyorlardı. Ve Viyana diplomasisi, bir ara, Galiçya'yı Polonyalılara bırakmaya razı olmuştu. Ama Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, buna karşılık olarak Romanya'yı istemekteydi. Bu konuda şöyle bir itirafta bulunuyor Czernin:

"Ludendorff'un direncini kırmanın olanaksızlığı karşısında, bir ara, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na Polonya yerine Romanya'yı ilhak etmeyi de düşünmemiş değildik."(257)

Oysa Almanya da Romanya üzerinde emeller beslemekteydi. Ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun direncini kırmak hesabıyla harekete geçen Alman diplomasisi, Ukrayna delegasyonu ile müzakereye oturma kararı aldı: Bu kozu hem Sovyet Rusya'ya, hem de, Avusturya-Macaristan'a karşı kullanabileceklerini umuyordu Almanlar.

Ukrayna Merkez Rada'sının Üçlü Oyunu

Ukrayna Merkez Radası'nın politikacıları, bütün bu ara boyunca alabildiğine karmaşık entrikalara girişmişlerdir. İtilaf Devletleri'nin temsilcileri de vardı o sıralarda Ukrayna'da. Bunlar her türlü yardım ve desteği sağlayarak, Rada'yı, Sovyet Rusya'ya karşı kışkırtmaktaydılar. Ve işte bu ajanların desteğine güvenen Rada, General Kaledin ve Generaf Dutov tarafından yönetilen Rus karşı devrimine yardım ediyordu.

Nitekim Rada, Sovyet iktidarına başkaldırmış bulunan Generallere karşı yollanan askerî birlikleri Ukrayna'dan geçirmediği gibi, bu birliklerin ellerindeki silahları da almıştır. Kısacası, Ukrayna Merkez Rada'sı, bilinçli ve kararlı bir şekilde, karşı devrim saflarında yer almış bulunmaktaydı.

17 (4) Aralık 1917 günü Sovyet hükûmeti, bu düşmanca etkinliğe artık son vermesini talep etmişti Merkez Rada'sından. Halk Komiserleri Sovyet'i tarafından Rada'ya yollanan uyarı yazısında, bu talebe kesin bir olumlu cevap verilmediği takdirde Rada'nın Sovyet iktidarına karşı açıkça savaş hâline girmiş kabul edileceği bildirilmekteydi.

Rada, İtilaf Devletleri'nin temsilcileriyle zaten bir anlaşma imzalamış ve bunlardan avans olarak para almış bulunmasına rağmen, halk yığınlarının kendisine karşı ayaklanmasından korktuğu için, Sovyet iktidarına da, müzakerelere girişmeyi önerdi. 2 Ocak 1918 (20 Aralık 1917) günü Halk Komiserleri Sovyet'i, Rada'nın bu önerisini kabul etmeye karar vermiştir. (258)

Bu aynı günler boyunca Ukraynalı diplomatlar, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının temsilcileriyle de müzakerelere başlamışlardı. İlginç bir durum ortaya çıkıyordu böylece: Ukrayna Merkez Rada'sı, birbirine düşman üç ayrı tarafın temsilcileriyle aynı anda pazarlığa oturmuş bulunmaktaydı.

Nitekim Almanlar, bu derece becerikli ve çok yanlı diplomatlardan büyük çapta yarar sağlayabileceklerini sezdiklerinden, Ukraynalı temsilcilerin bir an önce Brest Litovsk'a gelebilmeleri için gerekli bütün tedbirleri almışlardır.

Ukrayna Merkez Rada'sı ile Almanlar arasında yapılan müzakereler, General Hoffmann tarafından yönetilmekteydi. Ukrayna halkının, kendi temsilcilerine karşı, ayaklanma hâlinde olduğunu biliyorlardı Rada'nın temsilcileri. Yine biliyorlardı ki, iktidarları altında kalan toprak parçası hızla küçülmektedir ve ancak yabancı süngüleri sayesinde ortadan silinmekten kurtulabilirler. Dolayısıyla da bu adamlar, Alman silahlı kuvvetlerinin imdatlarına gelmesi koşuluyla, her türlü ihanete hazır bulunuyorlardı.

Nitekim Rada temsilcileri Almanlara buğday, maden ve çeşitli ürünler vaat ettikleri gibi ülkedeki demiryollarını da Alman Genelkurmayının denetimine vermeyi öneriyorlardı. Ve bütün bunlara karşılık bir tek şey istemekteydiler: Alman ordularının Ukrayna'yı istila etmesini. (259)

Hoffmann'ın Manevrası

General Hoffmann, karşısındaki adamların nasıl kimseler olduklarını, fark etmekte gecikmemişti. Ve Alman Kumandanı, Ukraynalı diplomatları ilkin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı kullanmaya karar verecektir.

Gerçekten de Hoffmann, müzakereler sırasında nasıl davranmaları ve ne gibi sorular sormaları gerektiğini bir bir ve rahatça fısıldamaktaydı Rada temsilcilerine. Ukraynalılar Kholm bölgesi ile Bukovina'nın ve doğu Galiçya'nın da kendi ülkelerine ilhakı gerektiği iddiasını ileri sürdüler. Bunun üzerine General Hoffmann, biraz fazla ileri gittiklerini anlattı bunlara(260): Kholm'dan belki söz edebilirdi; ama düpedüz Avusturya-Macaristan'a ait toprakların da ilhakını istemek, doğrusu bu ya, ölçüyü kaçırmak oluyordu.

Rada'nın temsilcileri, Alman Generalinin bu uyarısı üzerine derhâl "hizaya girdiler"(261) ve sadece Kholm üzerindeki iddialarında ısrara koyuldular. Bukovina ile doğu Galiçya ise Habsburg hanedanının egemenliği altında ama yarı bağımsızlığa sahip bir ülke olacaktı.

Bu önerilerin ikisi de, Almanların son derece işine geliyordu: Çünkü bu öneriler, Avusturya-Macaristan diplomasisini alabildiğine güç bir duruma sokmaktaydı.

Şöyle ki:

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Kholm bölgesinin Polonya'dan koparılıp Ukrayna'ya ilhakını kabul ettiği takdirde, Polonya'da büyük memnuniyetsizliğe yol açmış olacaktı. Öte yandansa, Bukovina ve doğu Galiçya'dan oluşan ve Habsburg hanedanından yarı bağımsız olan bir ülkenin meydana getirilmesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde yer alan öbür halklar arasındaki milliyetçi hareketleri kamçılayacaktı elbette ve bu da ikili Monarşinin başına yeni bir dert açılması demekti.

Görüldüğü gibi, Ukraynalı diplomatlar aracılığıyla Hoffmann, Avusturya-Macaristan diplomasisinden Polonya sorununda bir dizi ödün koparmaya çabalamaktaydı. Kendisi kuliste kalıyor ve Rada kuklalarını yönetiyordu Alman Generali. Ukraynalıların durumu konusunda da hayal görmüyordu tabi. Nitekim, *Anılar*ında şunları yazıyordu:

"Bir Alman yardımı dışında kendilerini ayakta tutabilecek hiçbir şey kalmamış olduğunu çok iyi biliyorlardı. Ve 'hükûmetimiz' dedikleri şeyin bir hayal ürününden başka hiçbir şey olmadığının da tamamen farkındaydılar. Ama yine de, Kont Czernin'le giriştikleri pazarlıklarda, en başta ileri sürmüş bulundukları koşullarda diretmekte ve küçücük bir ödün bile vermeye yanaşmamaktaydılar." (262)

Ukrayna delegelerinin Alman diplomasisinin elinde birer kukladan başka bir şey olmadıklarını Kont Czernin de seziyordu elbette. Ama Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun iaşe konusundaki alabildiğine nazik durumu Czernin'i, Ukrayna ile olabildiğince çabuk bir anlaşma yapmaya zorlamaktaydı: Ne var ki Ukrayna buğdayının fiyatı, yüksekten de yüksekti: Ukrayna'ya sürmek gerekiyordu orduyu ve ordu, barış istiyordu. Bu yetmiyormuş gibi, birtakım topraklardan vazgeçmesi de talep edilmekteydi Czernin'den. Bu durumda Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı, ister istemez, direnme ve bekleme yolunu seçiyordu. (263)

Dolayısıyla da Ukraynalılarla girişilen müzakereler uzadıkça uzamaktaydı. Hatta bu yüzden Konferansın açılışını da ertelemek zorunluluğu çıkacaktı ortaya: Gerçekten de Kuhlmann ile Czernin, 4 Ocak 1918 (22 Aralık 1917) günü Brest Litovsk'a gelmiş oldukları hâlde, konferansın ilk oturumu ancak 9 Ocak 1918 (27 Aralık 1917) günü yapılabilmiştir. (264)

2. ALMAN DİPLOMASİSİ HÜCUMA GEÇİYOR

Kuhlmann'ın Bildirisi

Konferansın açılışından önce kendi aralarında bir görüşme yapan Almanya Dışişleri bakanı ve Baş delegesi Kuhlmann'la Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri bakanı ve Baş delegesi Kont Czernin, müzakerelerin başlangıcında Sovyet delegasyonunun bildirisi sonucu meydana gelen karışıklığa ve kararsızlığa benzer bir duruma yol açmamak için ortak bir tutum izlemeye karar vermiş bulunuyorlardı.

Gerçekten de, ortaya çıkabilecek tüm olasılıkları inceden inceye hesaplayıp gözden geçiren iki Bakan, şu kararı aldılar: Sovyet delegasyonunun çıkışlarını, daha atik davranma yoluyla önlemek. Roller işte buna göre dağıtılmış ve taktik plan buna uygun olarak çizilmişti ve diplomatların ağzıyla verilecek bildirilerden askerlerin ağzıyla savrulacak tehditlere kadar bütün silahlar kullanılacaktı. (265)

Nitekim daha oturum başlar başlamaz söz alan Kuhlmann, şu hatırlatmada bulundu: Rus delegasyonunun önerisine uyularak, savaş hâlindeki öbür devletlerin de barış müzakerelerine katılmalarını sağlamak amacıyla Konferansa on günlük ara verilmişti. 4 Ocak 1918 günü gece yarısı son bulmuştu bu süre. Ve savaş hâlindeki öbür ülkelerin hiçbiri, barış müzakerelerine katılacağı yolunda bir açıklama yapmamıştı henüz.

Bu hususu belirten Alman Dışişleri bakanı, konuşmasını şöyle sürdürdü:

-İttifak Devletleri'nin 25 (12) Aralık 1917 tarihli bildirisindeki muhtevanın en temel koşullarından biri, savaş hâlindeki bütün devletler için zorlayıcı hükümlerin eksiksiz bütün bu devletler tarafından kabul edilmesi idi. Gerek bildirinin muhtevasını ve gerekse bildiride verilen sürenin dolmuş oluşunu göz önüne alarak, bu koşulun yerine gelmemiş oluşundan ancak şu sonucu çıkarabiliriz: Söz konusu belge, geçerliliğini yitirmiş bulunmaktadır. (266)

Dörtlü İttifak Devletleri'nin 25 (12) Aralık 1917 tarihli bildirisine Almanya Dışişleri bakanı Kuhlmann tarafından konmuş olan ihtiyat kaydı, Almanları zor durumdan kurtarmıştı: İşte bu kayda dayanarak Alman diplomasisi şimdi, Sovyetlerin "ilhaksız ve tazminatsız", barış formülüne katılmayı kesinlikle reddetmekteydi.

Ve Alman Baş delegesi, hiç kimseye cevap verme fırsatı tanımaksızın hemen bir başka önemli soruna, müzakerelerin tarafsız bir ülkeye aktarılması sorununa geçti. Dörtlü İttifak Devletleri'nin bu konudaki kesin ve "hiçbir şekilde değiştirilemez nitelikteki"(267) ortak kararını açıkladı Kuhlmann: Müzakereler ya Brest Litovsk'ta sürdürülür, ya da hepten kesilirdi.

Barış anlaşması kesin şeklini aldıktan sonra imza töreninin Rusya'da yapılmasına gelince: Bu vaadin "hiçbir bağlayıcı yanı olmadığı hâlde" Alman Dışişleri bakanı, salt "uluslararası nezaket kuralları"na uymuş olmak için anlaşmanın tarafsız bir ülkede imzalanmasına itiraz etmemekteydi. (268)

Kuhlmann, Sovyet basınının, Almanya'ya karşı kullandığı, "dürüstlüğe aykırı eda"yı şiddetle protesto ederek bitirdi konuşmasını: Alman Baş delegesine göre bu eda, barış müzakerelerinin olumlu bir sonuca ulaşmasını tehlikeye düşürmekteydi. (269)

Avusturya-Macaristan Türkiye ve Bulgaristan Delegelerinin Konuşmaları

Kuhlmann'dan hemen sonra Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı ve Baş delegesi Kont Czernin söz almıştı. O da müzakerelerin Stockholm'e aktarılmasına karşı olduğunu bildirmekle başladı konuşmasına. Konta göre böyle bir aktarma, her şeyden önce teknik karakterli birtakım nedenlerden ötürü olanak dışıydı: Brest Litovsk'ta bütün delegasyonlar, kendi başkentlerine, en dolaysız araçlarla bağlı bulunmaktaydılar.

Sözlerini şöyle sürdürdü Czernin:

– Ama ikinci neden, bundan da önemlidir: İşin başlangıcında sayın Baylar, sizler, bizleri genel barış müzakerelerine çağırmıştınız. Biz bu çağrıyı kabul ettik ve genel barış ilkeleri üzerinde sizlerle fikir birliğine vardık. Böylece konulan ilkelere bağlı kalarak, barış müzakerelerine katılmaları için on gün süre tanıyan bir ortak nota verdik İtilaf Devletleri'ne. Ama müttefiklerinizden hiçbir cevap çıkmadı. Bu durum çerçevesinde bugün burada artık bir genel barış söz konusu değildir: Bugün burada söz konusu olan barış, Rusya ile dörtlü İttifak Devletleri arasında iki taraflı olarak yapılacak bir ayrı barıştır." (270)

Kont Czernin'in ardından Osmanlı İmparatorluğu adına Talat Paşa, daha sonra da Bulgaristan adına Popov söz almışlardı. Her iki diplomat da, kendilerinden önce konuşmuş olan hatiplerle tam bir fikir birliği içinde bulunduklarını açıkladılar. (271)

Czernin'in deyimiyle "büyük yumruk", (272) Alman emperyalistleriyle Avusturya-Macaristan emperyalistlerinin Sovyet temsilcilerine şunu açıkça bildirmeleri oluyordu: Artık bundan böyle genel barış diye bir şey söz konusu değildi. Rusya ile Dörtlü İttifak Devletleri arasında bir ayrı barış imzalanacaktı Brest Litovsk'ta. Ya da savaş devam edecekti.

Askerlerin Tavrı ve İkinci Oturum

Dörtlü İttifak Devletleri Baş delegeleri tarafından yapılan bu konuşmaları, yine aynı devletlerin askerî temsilcileri tarafından yapılan konuşmalar izleyecektir.

İlk olarak söz alan General Hoffmann, Sovyet hükûmeti tarafından Alman askerî kuvvetlerine yöneltilen devrimci nitelikteki mesaj ve çağrıları şiddetle protesto etmiştir. Alman askerî temsilcisinin hemen ardından konuşan Avusturya-Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan askerî delegeleri de bu protestoya katıldıklarını bildirmişlerdir. (273)

Askerlerin bu tavrı sonucunda, diplomatların daha önce yapmış oldukları konuşmalar tam bir ültimatom havasına bürünmekteydi.

10 Ocak 1918 (28 Aralık 1917) günü açılan ikinci oturumda Kuhlmann, Ukrayna delegelerini, öne sürecektir. Gerçekten de Ukrayna delegasyonu bir bildiri okuyarak, Halk komiserleri Sovyet'i iktidarının Ukrayna üzerinde egemen olmadığını açıklamıştır. Ukraynalılara göre, "işte bu durumda Halk Komiserleri

Sovyet'i tarafından yapılacak bir barış anlaşması, hiçbir şekilde Ukrayna için bağlayıcı olamaz"dı. (274) Dolayısıyla da Ukrayna Merkez Rada'sı, Dörtlü İttifak Devletleri'yle doğrudan doğruya ve Rusya'dan bağımsız olarak barış müzakerelerine girme kararındaydı.

Merkez Rada'sı Baş delegesi Goluboviç sözlerini bitirir bitirmez Alman Dışişleri bakanı Kuhlmann, Sovyet Baş delegesine dönerek şu soruyu yöneltti:

– Bu durumda niyetiniz nedir, öğrenmek isterim: Siz ve Başkanlık ettiğiniz delegasyon, kendinizi yine bütün Rusya'nın tek temsilcileri olarak kabule devam edecek misiniz? (275)

Gerek bu sorusuyla, gerek daha sonra ortaya attığı sorularla, hep şu ana soruya bir cevap almak istemekteydi Kuhlmann:

"Ukrayna delegasyonunu Rus delegasyonunun bir parçası olarak mı kabul etmek gerekecektir, yoksa bu delegasyon bağımsız bir devleti mi temsil etmektedir?" (276)

Troçki'nin Tutumu

Germen bloğu diplomatlarının bu saldırısı, 9 Ocak 1918 (27 Aralık 1917) tarihinden itibaren Sovyet delegasyonunun başına geçen ve barış müzakerelerinin ikinci dönemi boyunca bu görevde kalan Troçki'nin ancak bir ihanet olarak niteleyebileceğimiz tutumu sonucunda amacına ulaşabilmiştir

Şöyle ki:

Merkez Rada'sı Sovyet Rusya'ya karşı savaş hâline girer girmez, Ukrayna'da, bir halk ayaklanmasının başladığını gayet iyi biliyordu Troçki; dolayısıyla Rada'nın günlerinin sayılı olduğunu da biliyordu. Buna rağmen Ukrayna delegasyonunun bağımsızlığını kabul edecekti Troçki ve böylece de Alman emperyalistlerinin ekmeğine haince yağ sürmüş olacaktı. (277)

10 Ocak 1918 günü akşamı Kuhlmann, Czernin ve Hoffmann, daha sonraki tutumlarını saptamak üzere yeniden toplanmışlardır. Bu toplantıda, Sovyet delegasyonuna yapılan ağır baskının sürdürülmesi için ısrar etmiştir Alman Generali. Hatta bir ara şöyle bağırmıştı:

– Hazır fırsat düşmüşken, bir büyük yumruk daha indirelim kafalarına. (278)

Ama iki Dışişleri Bakanı, artık, gerginliği gidermek ve barış anlaşmasının hükümlerini madde madde inceleyerek karanlıkta kalan noktaları aydınlatmak niyetindeydiler. Ve bu taktiği gerekli kılan iki durum vardı ortada: Ukraynalılarla girişilen müzakereler, Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında baş gösteren anlaşmazlıklardan dolayı sona ermemişti. İkinci olarak da, Ukrayna'dan tatsız haberler yağıyordu Brest Litovsk'a: Merkez Rada'sına karşı ardı ardına isyanlar patlamakta ve Rada'nın egemenlik kurduğu toprak parçası korkunç bir hızla daralmaktaydı. (279)

Barış anlaşması hükümlerinin ayrı ayrı incelenip belirlenmesi, Alman Dışişleri bakanı ve Baş delegesi Kuhlmann'ın önerisi üzerine, siyasal komisyona havale edildi.

Siyasal Komisyondaki Gerginlik

Siyasal komisyonun ilk toplantısında, Sovyet delegasyonu, ilkin toprak sorunlarının müzakere edilmesini istemiştir yeniden. Ve Sovyetler, taraflar arasındaki temel anlaşmazlığın Polonya, Lituanya ve Kurlandiya'nın kaderleri sorunundan çıktığını ileri sürmekteydiler.

Ayrıca Sovyet delegasyonu Brest Litovsk'a gelirken, bu ülkelerin emekçi temsilcilerini de çağırmış bulunmaktaydı ve şimdi bu temsilciler, Konferansın kendileri hakkındaki kararını bekliyorlardı.

Bu durumda yine kaçamak bir yola sığındı Kuhlmann: Söz konusu temsilcilerin şimdilik sadece hukuki ve ekonomik sorunlarla uğraşmalarının doğru olacağını öne sürmekteydi. (280)

Yerinde sayıyordu Konferans. Her madde uzun tartışmalara yol açmaktaydı.

Maddeler kaleme alınırken, şu ya da bu deyiş şekli için bitmez tükenmez müzakere ve pazarlıklara girişilmekteydi. Bu arada zaman zaman Almanlarla Avusturyalılar arasındaki köklü anlaşmazlıklar da olanca çıplaklığıyla dökülüyordu ortaya. Örneğin Almanlar, anlaşmanın, savaşın sona erdiğini bildiren 1. maddesi için şu deyişi koymuşlardı:

"İki devlet, bundan böyle barış ve dostluk içinde yaşamaya karar vermiş bulunmaktadırlar."

Hiçbir gerçek anlamı olmadığı gerekçesiyle, bu cümlenin kaldırılmasını istedi Sovyet delegasyonu. Almanlarla Avusturyalılar buna karşı çıktılar.

Sovyetler isteklerinde ısrar edince, Alman Baş delegesi şu deyişi önerdi:

– İki halk, bundan böyle barış içinde yaşamaya karar vermişlerdir.

Sovyet delegasyonu: "Böyle bir formül ille de konulacaksa, "iki devlet..." şeklinde olsun."

Almanlar: "İki ulus..."

Sovyet delegasyonu: "Anlaşan iki devlet..."

Sinirlenmeye başlamış olan Kuhlmann, bunun üzerine şöyle bir çıkış yaptı:

– Bu formüle itiraz edişinizi, doğrusu, anlayamıyorum. "İki ulus" deyimini kabul etmiyor musunuz?

Sovyet delegasyonu:

– İki ulus yerine 'iki halk' diyelim.

İşin bu noktasında Kont Czernin de katıldı tartışmaya: Konta göre ne "iki ulus" ne de "iki halk" deyimlerinin Avusturya-Macaristan tarafından kabul edilmesi söz konusu olamazdı. Çünkü, diyordu Czernin:

– Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde sayısız ulus ve sayısız halk topluluğu yaşamaktadır.

Bunun üzerine Kuhlmann, burada sadece Almanya ile Rusya'nın söz konusu olduğunu bildirdi. Ama Czernin, aynı zamanda Avusturya-Macaristan için de geçerli bir formülün kabul edilmesini istemekteydi. Kuhlmann ısrar etti:

– Bu formül, sadece Almanya ile Rusya arasındaki ilişkiler göz önüne alınarak tasarlanmıştır; dolayısıyla da 'iki ulus' deyimi bu bakımdan tamamen uygundur.

Czernin yine söz aldı:

– Doğrusu ben, örneğin 'anlaşan taraflar' şeklinde bir formülün ne gibi bir sakıncası olabileceğini göremiyorum.

Ve tartışma, bu minval üzere sürüp gidecekti. (281)

Gerçekten de siyasal komisyonda yapılan müzakereler iki gün uzamıştır. Bu müzakerelerin yanı sıra Almanya ve Avusturya-Macaristan delegasyonları, Ukraynalılarla gizli pazarlığa devam etmekteydiler.

3. BARIŞ KOŞULLARI

Alman Genelkurmayının Tedirginliği ve Sovyet Önerileri

Barış müzakerelerinin yavaşlığı, herkesten çok Alman Genelkurmayını tedirgin ediyordu: Barışın imzalanmasındaki her gecikme, ordunun birliğini biraz daha bozup dağıtmaktaydı çünkü. General Ludendorff, bu konuda şunları yazıyordu:

"Müzakereler yerinde sayıyor. Brest Litovsk'taki müzakere yürütme tarzıyla, barışa ulaşmak olanak dışıdır: Bu türlü bir müzakere şekli, olsa olsa bizim manevi gücümüzü yıkmaya yarayabilir."(282)

Ve General Hoffmann'ı telgraf bombardımanına tutuyordu Ludendorff. Şöyle yazıyor nitekim:

"Kendimi ateş üzerinde gibi duyuyordum Kreitznach'ta ve General Hoffmann'ın müzakereleri hızlandırmasını talep ediyordum ısrarla."(283)

Hoffmann da Kuhlmann ile Czernin'den işi artık kendisine bırakmalarını istemekteydi. Kont Czernin'in anlattığına göre, müzakereler sırasında vereceği söylevi hazırlamak için günlerce çalışmıştı Alman Generali. Fırsat düştükçe söz almaktaydı. En son olarak 11 Ocak 1918 (30 Aralık 1917) sabahı konuşmuş ve yine Sovyet radyosunun Alman askerlerine seslenen yayınları ile Sovyet gazetelerinin cephede dağıtılmasını protesto etmişti. Artık Sovyetlerin beynine ikinci büyük yumruğu indirme vaktinin gelmiş olduğuna inanmaktaydı. (284)

Siyasal komisyonun 12 Ocak 1918 (31 Aralık 1917) günü akşamı yaptığı toplantıda Sovyet delegasyonu, üzerinde uzlaşma sağlanamayan sorunlar hakkındaki önerilerini, açıklamıştır: Alman ve Avusturya-Macaristan hükûmetlerinin, eski Rus İmparatorluğu'nun parçası olan toprakların hiçbirini ilhak niyeti gütmediklerini kesin bir dille açıklamalarını istiyordu Sovyetler: Kendi kaderlerini kendileri saptayacak olan ülkelerin geleceğine ilişkin bütün sorunların çözüme ulaşmasını sağlayacak kararlar, bu ülke halkları tarafından ve hiçbir yabancı devletin en ufak bir baskısı olmaksızın, eksiksiz siyasal hürriyet koşulları içinde alınmalıydı.

Sovyet önerisinde, ayrıca şu noktaya da yer verilmişti: Söz konusu kararları belirleyecek olan oylama, bu ülkelerdeki bütün yabancı kuvvetler geri çekildikten ve mültecilerle göçmenler yurtlarına döndükten sonra yapılmalıydı. Kesin çözüm kararı, bütün halkın katılacağı bir referandum sonucunda ortaya konduğu takdirde, geçerli sayılabilirdi ancak. (285)

Hoffmann'ın Konuşması

Hoffmann, iyice öfkelenmişti. Hemen söz aldı ve şöyle başladı konuşmasına:

– Her şeyden önce, bu önerilerin edasını protesto etmek zorunda bulunuyorum. Rus delegasyonu, bizim ülkemizi işgal etmiş galip bir devletin temsilcisiymiş gibi konuşmaktadır. Açıkça belirtmek isterim ki durum, bunun tam tersidir: Rus toprakları üzerinde bugün muzaffer Alman orduları bulunmaktadır. (286)

Sovyet iktidarına karşı hırçın saldırılarla dolu uzun konuşmasında, Almanya ile Lituanya ve Kurlandiya arasında yapılmış olan "anlaşma"nın nasıl gerçekleştiğini de açıklıyordu Hoffmann. Ve öfkeli General, söylevini, Alman hükûmetini işgal altında tuttuğu bö1geleri boşaltmamaya zorlayan nedenleri sıralayarak bitirmekteydi. Şöyle diyordu konuşmasının bu son bölümünde:

-Ayrıca Alman Genelkurmayı, Kurlandiya, Lituanya, Riga bölgeleri ile Riga körfezi'ndeki adalarının boşaltılması isteğini bazı teknik ve idari nedenlerle de reddetmek zorundadır. Bütün bu söz konusu bölgelerin yönetim ve yargı organları bulunmadığı gibi demiryolları, telgraf ve posta şebekeleri de yoktur. Bütün buralarda Almanya tarafından kurulmuş bulunmaktadır her şey ve bütün her şeyi Almanya yönetmektedir.

– Bu halklar, kendi askerî ya da milis kuvvetlerini örgütleme durumuna yakın bir gelecekte de erişemezler. Çünkü bunları kurmak için gerekli organizmalardan yoksun bulunmaktadırlar. (287)

Hoffmann'ın ağzına bakılırsa Almanlar Letonya ve Lituanya'da, yoldan ve postadan bile yoksun vahşi bir ülke bulmuşlardı. Görüldüğü gibi iyice kendinden geçmiş olan General, biraz fazla kaçırmıştı ölçüyü. Bizzat Germen bloğunun temsilcileri bile sıkıntı ve şaşkınlıklarını güçlük içinde gizleyebilmekteydiler. Nitekim Avusturya Baş delegesi Czernin, bu konuda şunları yazmaktaydı:

"Çok talihsiz bir konuşma yaptı General Hoffmann. Günlerce çalışmıştı bu söylevi hazırlamak için; büyük de gurur duyuyordu. Kuhlmann da, ben de pişmiş aşa su katmaktan başka bir şey yapmamış olduğunu açıkça söyledik kendisine."(288)

Almanya'nın Barış Koşulları

Gerçekten de cephe gerisindeki durum gittikçe kötüleşmekteydi. İaşe yetersizliğinin doğurduğu karışıklıklar bulunuyordu bütün Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda. Viyana, kendisine yardıma koşması için Berlin'e yalvarmaktaydı.

Almanya'da ise üst üste patlak veren grevler üretimi altüst ediyordu. Ordu, savaşın uzamasından duyduğu hoşnutsuzluğu gittikçe biraz daha hırçınlaşarak dile getirmekteydi. Brest Litovsk müzakerelerinin bir an önce sonuçlandırılmasını talep ediyordu Alman Genelkurmayı.

Nihayet galipler, siyasal komisyonun 18 (5) Ocak 1918 günkü toplantısında ortaya koydular barış koşullarını. Müzakere masasının üzerine bir harita yaydı General Hoffmann ve şunları söyledi:

– Bu haritayı masanın üzerinde bırakıyor ve burada bulunan kişilerin bu konuda bilgi edinmelerini rica ediyorum. (289)

Haritanın üzerindeki çizginin ne anlama geldiğini açıklamak zorunluluğunu bile duymamıştı General. Kendisinden bu konuda açıklama yapması istendiğinde de kesin bir sesle şu cevabı verecekti:

– Bu çizgiyle belirlenen sınır, askerî zorunlulukların bir sonucudur. Bu çizginin ötesinde oturan halklara kendi devletlerini huzur içinde örgütleme olanağını ve kendi kaderlerini hür bir şekilde belirleme hakkını sağlayacaktır bu sınır. (290)

Hoffmann Sınırının Getirdikleri

Hoffmann sınırı, eski Rus İmparatorluğu'nu yüz elli bin kilometre kareyi aşkın bir toprak parçasından yoksun bırakmaktaydı. Almanya ve Avusturya-Macaristan, Estonya ile Letonya'nn yanı sıra Polonya'yı, Lituanya'yı ve Bieolorusya ile Ukrayna'nın bir kısmını ilhak etmekteydiler. Ayrıca Moonzund adaları'yla Riga körfezi de Almanların eline geçiyordu.

Bu durum Almanya'ya, Finlandiya ve Botniya körfezlerine doğru açılan deniz yollarının kontrolünü ve Finlandiya körfezi üzerinden Petrograd'a taarruz olanağını sağlamaktaydı. Ayrıca Almanlar, Rus ihracatının yüzde 27'si ile ithalatının yüzde 20'sini gerçekleştiren Baltık limanlarını da ele geçirmekteydiler.

Hiçbir doğal çizgiye denk düşmüyordu Hoffmann sınırı. Öte yandan Riga yakınındaki batı Dvina Irmağı'nın kıyıları, Almanlardan gelecek ve Rus savunma hattının sağ kanadını tehlikeye atabilecek bir saldırı için ideal bir üs meydana getirmekteydiler. Divinsk Kalesi de ateş kesimi içinde kalıyordu.

Önerilen sınır, stratejik açıdan bakılacak olursa, Rusya için alabildiğine dezavantajlıydı: Bütün Letonya ile Estonya'yı istila tehdidi altına sokuyordu bu sınır. Ayrıca da Petrograd ve bir derece kadar da, Moskova için tehlike yaratmaktaydı: Savaş durumunda bu sınır çizgisi, daha savaşın başlangıcında Rusya'yı toprak kaybına mahkûm ediyordu. (291)

Bu öneriler karşısında Sovyet delegasyonu, barış konferansına yeniden on günlük bir ara verilmesi talebinde bulunmuştur.

4. ÜLTİMATOM

Rada'nın Durumu

Almanya ve Avusturya-Macaristan hükûmetleri bu yeni aradan yararlanarak, Ukraynalılarla başlatmış oldukları müzakereleri sonuçlandırmaya çalışmışlardı.

İşin aslı aranırsa Ukrayna Merkez Rada'sının varlığı o sırada artık sona ermiş bulunmaktaydı: Gerçekten de bu şimdi başlayan dönemde Rada'nın egemen ol-

duğu toprak parçası, Brest Litovsk'ta işgal ettiği odadan ibaretti. Ve Rada'nın barış konferansındaki temsilcileri, büyük zorluklarla dönebilmişlerdi Brest Litovsk'a.

Sonradan öğrenildi ki bu işi de ancak hileye başvurarak başarmışlardır: Sovyet delegasyonunun üyeleri olduklarını söylemişlerdi yolları üzerindeki Kızıl Ordu birliklerine. (292) Kaldı ki Baş delegeleri Goluboviç o başarıyı da gösteremeyecekti.

Barış konferansı 30 (17) Ocak 1918 günü çalışmalarına yeniden başladığında, Ukrayna'da zaferi kazanmış bulunan Sovyet iktidarının temsilcileri de Brest Litovsk'taydılar. Ve Sovyet delegasyonu; bu durumu ilk oturumda okuduğu bir bildiriyle ilan etti. Buna cevap olarak, Czernin, Konferansın 12 Ocak tarihli toplantısında hazır bulunan bütün üyelerin ve bu arada Almanya ile Avusturya-Macaristan'ın da Ukrayna Merkez Rada'sının bağımsız Ukrayna Halk Cumhuriyeti'ni temsile yetkili kabul etmiş olduklarını belirttikten sonra şöyle diyecektir:

– Dolayısıyla biz bugün de Ukrayna Halk Cumhuriyeti'ni, uluslararası toplantılara katılma ve uluslararası ilişkiler kurma hakkına tam sahip, bağımsız ve egemen bir devlet olarak kabul etmek zorundayızdır. (293)

Berlin Buluşması

Ukrayna Merkez Rada'sının başkaldıran işçi ve köylüler tarafından devrilişi, Almanya'yı her şeye rağmen güç bir durumla karşı karşıya bırakmaktaydı: Gerçekten de, Ukraynalı diplomatların temsil ve adına müzakere edebilecekleri bir hükûmet yoktu artık ortada. Kuhlmann'la Czernin tarafından bin bir zahmetle kurulan diplomatik yapı, bir anda devrilip gitmiş oluyordu böylece. (294)

Ve bu kez de Almanlar, konferans çalışmalarına ara verilmesini istemek zorunda kaldılar. Bu istek uygun görülünce Kuhlmann'la Czernin, 3 Şubat (21 Ocak) 1918 günü Berlin'e hareket edeceklerdir.

Bu arada Ludendorff da Berlin'e gelmiş bulunmaktaydı. İttifak Devletleri diplomatlarıyla yüksek Kumanda kurulunun katıldığı ortak bir toplantıda, varolmayan bir Ukrayna hükûmetiyle barış anlaşması yapmak mı, yoksa yapmamak mı gerektiği sorunu tartışılmıştır.

Czernin, bir hayaletle anlaşma imzalamak zorunluluğunun yanı sıra bir başka durumdan daha korkuyordu: Söz konusu anlaşmanın sonucu olarak, Polonya'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı büyük bir hoşnutsuzluk uyanacaktı kaçınılmaz şekilde. Ama öte yandan, İmparatorluğun iaşe durumu da son derece vahimdi: Gerçekten de Avusturya-Macaristan'ın bu durumda Ukrayna buğdayından vazgeçmesi olanak dışıydı. Nitekim Avusturya-Macaristan Genelkurmayının toplantıdaki temsilcisi ülke gibi ordunun da açlığa mahkûm hâle geldiğini söylüyordu açıkça. Bu durum karşısında, ister istemez, Ukrayna ile barış anlaşması imzalama kararı alındı. (295)

Bu arada Ludendorff, Ukrayna ile barış anlaşmasının imzalanmasını izleyecek yirmi dört saat içinde Sovyet delegasyonuna bir ültimatom verilmesini istiyordu Kuhlmann'dan. Ve Alman Dışişleri Bakanı, bu isteği yerine getireceğini vaat etmek zorunda kalmıştı.

Yine bu toplantı sırasında Romanya ile barış yapıp yapmama sorunu da tartışılmıştır. Ve Ludendorff, bu ülkeye karşı daha enerjik bir şekilde davranılması gerektiğini savunmuştur.

"Bağımsız" Ukrayna ile Barış Anlaşmasının İmzalanması

Berlin'deki toplantı bittikten hemen sonra Kuhlmann'la Czernin, 6 Şubat (24 Ocak) 1918 günü Brest Litovsk'a dönmüşlerdi. Ukrayna Merkez Rada'sı ile Dörtlü İttifak Devletleri arasındaki barış anlaşması da hemen üç gün sonra, 9 Şubat (27 Ocak) 1918 tarihinde imzalanacaktır. (296)

Söz konusu anlaşma gereğince Ukrayna, bolşeviklere karşı, askerî yardımlarına karşılık olarak Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na, 31 Temmuz 1918 tarihine kadar bir milyon ton buğday, dört yüz milyon yumurta, elli bin ton boynuzlu hayvan eti, ayrıca belirli miktarlarda yağ, şeker, keten, kenevir, manganez vs. vermeyi yükümleniyordu.

Anlaşmaya konulan özel bir ek gereğince Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da, doğu Galiçya'da özerk bir Ukrayna bölgesi kurmayı yükümlenmişti. (297)

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri bakanı ve Baş delegesi Kont Czernin, hemen o gün, siyasal komisyonun toplantısında, Ukrayna ile barış anlaşması imzaladıklarını resmen açıklayarak şöyle demiştir:

– Ukrayna Merkez Rada'sı hükûmetini tanımış bulunmaktayız. Dolayısıyla da bizim için böyle bir hükûmet vardır. (298)

Avusturyalı diplomat, hemen ardından, bu anlaşmanın Sovyet Rusya'ya karşı düşmanca bir davranış olmadığına dair güvence vermek zorunluluğunu duymuştur.

Ültimatomun Verilişi

Yine aynı gün, 9 Şubat (27 Ocak) 1918 günü, Ludendorff Berlin'den telefon ederek Ukrayna Merkez Rada'sı ile barış anlaşmasının imzalanmasından en geç yirmi dört saat sonra Sovyet delegasyonu ile her türlü müzakereyi kesme sözü verdiğini hatırlatıyordu Alman Dışişleri Bakanına. (299)

Aynı anda Hindenburg, Sovyet hükûmetinin, Alman ordusunu Kumandanlarına başkaldırmaya çağırdığını gerekçe olarak ileri sürüp, İmparator II.Wilhelm'den, Kuhlmann'a hemen müzakereleri bırakma emrini vermesini istemekteydi. Ve İmparator, Kuhlmann'a, Sovyet delegasyonuna ültimatomu yollamasını emretti. Bu yeni ültimatom sadece daha önceki Alman koşullarının kabulünü ve hâlen işgal altındaki bölgelerin Almanya'ya terkini istemekle yetinmeyecek; ayrıca şimdi işgal altında bulunmayan Letonya ile Estonya'nın da halklarına kendi kaderlerini kendileri saptama hakkı tanınmaksızın Almanya'ya bırakılmasını şart koşacaktı. (300)

Aldığı emirler gereğince Kuhlmann, Alman barış koşullarının kayıtsız şartsız kabulünü talep eden bu ültimatomu Sovyet Baş delegesine bizzat teslim etmiştir. Bununla birlikte hemen belirtelim ki, Alman Genelkurmayının Estonya ve

Letonya'ya ilişkin isteklerini, ültimatomunda gösterememiştir Almanya Dışişleri Bakanı.

Kuhlmann, ültimatomu verirken şunları söylemiştir.

– Bizim koşullarımız uzun zamandan beri bilinmektedir; bu koşullara ilişkin bütün sorunlar da, ayrıntılı bir şekilde tartışılmış bulunmaktadır. Ve öyle sanıyorum ki tüm olasılıkların göz önüne alınmış olduğunu söylersek, adalet ölçülerinin dışına çıkmış olmayız. Şimdi artık karar verme zamanı gelmiştir. (301)

Daha sonra da, Almanlar tarafından önerilen barış formülünü okumaya geçti Kuhlmann:

"Sovyet Rusya hükûmeti, aşağıda sıralanan toprak değişikliklerini kabul ettiğini ve söz konusu değişikliklerin iş bu anlaşmanın imzalanma anından itibaren yürürlüğe girmiş sayılacağını açıkça bildirir:

Almanya ve Avusturya-Macaristan sınırıyla şu yerlerden (burada yeni sınırı belirleyen bir dizi yer adı sıralanmaktadır) geçen çizgi arasında bulunan bölgeler bundan böyle Rus mandası altındaki topraklar olmaktan çıkmışlardır."

"Söz konusu bölgeler, eski Rus İmparatorluğu'na ait olmuşlukları dolayısıyla, bugünkü Rusya'ya karşı hiçbir şekilde ve hiçbir alanda yükümlü tutulamazlar."

"Bu bölgelerin gelecekteki kaderi, buralarda oturan halklarla, söz konusu bölgelerde, Almanya ve Avusturya İmparatorluğu arasında varılacak anlaşmalara göre belirlenecektir." (302)

Ültimatomu Sovyet delegasyonuna teslim ederken, metnin olduğu gibi kabulünün "sine qua non" yani "olmazsa olmaz" bir koşul olduğunu eklemeyi de unutmamıştı Kuhlmann.

Troçki'nin "Ne Savaş Ne De Barış" Formülü ve Sonuçları

Ültimatoma, 9 Şubat (28 Ocak) günü cevap vermesi gerekiyordu Sovyet delegasyonunun. Ve Troçki, Lenin'in barışı hemen imzalamak şeklindeki apaçık emrine rağmen, Sovyet Rusya'nın savaşa son verdiğini, ama barışı da imzalamayacağını açıklayacaktı. Şuydu formülü: "Ne savaş ne de Barış."

Barış konferansı böylece sona ermiş bulunmaktaydı. Ve delegelere, ülkelerine dönmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı artık.

Hamburg Toplantısı ve Avusturya-Almanya Ordularının Taarruza Geçmeleri

13 Şubat (31 Ocak) 1918 günü Hamburg'da bir genel karar toplantısı yapılmıştır. Alman İmparatoru II.Wilhelm'in Başkanlığında yapılan bu toplantıya, Reich Şansölyesi Hertling, Dışişleri bakanı Kuhlmann, Genelkurmay Başkanı Hindenburg, Kara Kuvvetleri Kumandanı Ludendorff'la Deniz Kuvvetleri Kumandanı ve Başbakan yardımcısı katılmışlardı.

Bu toplantıda alınan ilk karar, şu olmuştu:

"Alman kuvvetlerinin karşısında mevzileşmiş durumdaki Rus birliklerine kısa sürecek ama kesin etki yaratacak bir darbe indirmek ve böylece perçinlenecek olan savaş üstünlüğünün yanı sıra büyük miktarda levazım ve cephane ele geçirmek." (303)

Hamburg toplantısında alınan ikinci karar da Ukrayna'nın işgali kararı olmuştur. (304) Bu harekâtı zorunlu kılan iki ayrı neden bulunmaktaydı: Ukrayna'da iktidarı ellerine geçirmiş olan bolşevikleri temizlemek ve bu ülkedeki buğdayla hammaddelere el koymak.

Mareşal Hindenburg tarafından hazırlanan taarruz planı, bir yandan Narva'ya kadar uzanan Baltık ülkeleri bölgesinin işgalini, öte yandan da, Ruslara karşı harekete geçecek olan Çin birliklerinin desteklenmesini öngörmekteydi. (305)

Ne var ki, bununla bitmiyordu iş: Ateşkes hâlinin iptali için de geçerli bir gerekçe ileri sürmek gerekmekteydi. Toplantıda böyle bir gerekçe bulmak için, uzun boylu düşünülmedi bile. Çünkü söz konusu gerekçe hazırdı:

"Barış anlaşmasının imzalanmasının Sovyet Rusya delegasyonu başkanı Troçki tarafından reddedilmesi, otomatik şekilde, ateşkes durumunun da ortadan kalkmasına yol açmaktadır." (306)

Almanya, görüldüğü gibi, Troçki'nin "ne savaş, ne de barış" şeklindeki formülünden, hazırladığı saldırı için, zorunlu olan nedeni çıkarmaktaydı. Nitekim Berlin hükûmeti 16 Şubat günü Rus ordusuna karşı Alman taarruzunun 18 Şubat 1918 günü öğle vakti başlayacağını bildirdi resmen. (307) Böylece Alman diplomasisi, ateşkesin temel koşullarından birini meydana getiren ve ateşkes durumunun bozulabilmesi için yedi günlük bir uyarma süresini öngören hükmü de büyük bir iç rahatlığıyla çiğnemiş oluyordu.

Nitekim 18 Şubat 1918 günü öğle vakti Almanya-Avusturya kuvvetleri, Baltık Denizi'nden Karadeniz'e uzanan bütün cephe boyunca taarruza başlayacaklardı.

YİRMİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BREST LİTOVSK BARIŞI - III

BARIŞ ANLAŞMASININ İMZALANIŞI

1. ALMANYA'NIN İKİNCİ ÜLTİMATOMU

Lenin ile Troçki'nin Çatışması ve Lenin'in Telgrafı

Almanların genel bir saldırıya geçtiğini bildiren haberler Petrograd'a ulaşır ulaşmaz Lenin, barış anlaşmasının hemen imzalanması önerisinde bulunmuştur. (308) Buna karşılık Troçki, Alman saldırısı durdurulduktan sonra barış masasına oturmak gerektiği tezini savunmaktaydı. Varolan koşullar içinde böyle bir tavrı benimsemek, bir tek sonuca açılabilirdi ancak: Almanlara daha büyük toprak parçaları ve daha büyük miktarda cephaneyle gereç ele geçirme olanağını sağlamak. (309)

İşte bu gerçeği göz önüne alan Lenin, 18 Şubat akşamı yapılan toplantıda "hemen barış" tezini yeniden ısrarla savunacaktır. Buna karşılık Troçki, Almanlara ne istediklerini sormayı önermiştir.

Oysa besbelliydi ki böyle bir önerinin kabulü, barış anlaşmasının imzalanmasını biraz daha geciktirecek ve bu gecikme de Alman ordularının Sovyet Rusya toraklarının bir kısmını daha istila etmesine yol açacaktı. Nitekim: Lenin, Troçki tarafından savunulan tezin, ancak, bu amaca hizmet edebileceğini belirttikten sonra, şöyle devam etmişti konuşmasına:

-Biz bu durumda daha fazla bekleyemeyiz. Almanlara sorulacak olan böyle bir soru, bir kâğıttan ibaret olacaktır sadece... Biz kâğıt dolduruyoruz durmadan ve Almanlar bu arada bizim depolarımızı, vagonlarımızı ele geçiriyor ve insanlarımızı yok ediyorlar. Şu anda biz, savaş oyunu oynamakla, devrimi Almanların pençesine teslim etmiş oluyoruz. (310)

Üstün mücadele gücü ve şaşmaz mantığıyla savaş taraftarlarının, provokatörlerin, hainlerin, işbirlikçilerin direncini böylece kıran Lenin, 19 Şubat sabahı erkenden Almanlara şu radyo mesajını yollamıştır:

"Ortaya çıkan durum karşısında Rus Halk Komiserleri Sovyet'i, dörtlü İttifak Devletleri'nin delegeleri tarafından Brest Litovsk'ta önerilmiş bulunan barış koşullarını, kabul etmek ve bu koşullar çerçevesinde hazırlanan barış anlaşmasını

imzalamak zorunda kalmaktadır. Halk Komiserleri Sovyet'i, Alman hükûmetince belirlenecek kesin koşullara hemen cevap vermeye hazır olduğunu bildirir." (311)

Hoffmann'ın Cevabı ve Kızıl Ordu'nun İlk Başarıları

Almanların kendilerine yollanmış olan radyo mesajını almadıklarını bahane ederek taarruzu sürdürmelerini önlemek amacıyla Lenin, teslim edilmek üzere, aynı mesajı, özel bir kuryeye de vermişti. (312) Nitekim General Hoffmann, 20 Şubat günü, radyo mesajını aldığını bildirecek; ama, Divinsk'teki Alman garnizonunun Kumandanına yazılı bir belge hâlinde teslim edilmediği takdirde, mesajın geçerli sayılmayacağını da belirtecektir.

Hoffmann'a, mesajın yazılı bir kopyasını getiren kuryenin yola çıkarıldığı bildirilmişti hemen. Ama Alman taarruzu yine de devam ediyordu. Bu konuda şunları not ediyordu güncesine Alman Kumandanı:

"Kuryenin yola çıkarılmış olduğunu bildiren cevabı gece getirmişlerdi bana. Rusların acelesi var anlaşılan. Ama bizim hiç mi hiç acelemiz yok. Ne yazık ki taarruzumuz çok yavaş gelişiyor: Atımız az ve yollar çok kötü. Her ne olursa olsun, Peypus gölü'ne ulaşmadıkça duracak değiliz." (313)

Mesajın bir kopyasını Berlin'e göndermişti Hoffmann; kendisi de taarruzu sürdürmekteydi. Alman kuvvetleri bir yandan Baltık ülkelerinden Reval ve Narva'ya doğru ilerleyerek Petrograd'ı düşürmeyi hedef alırken, bir yandan da Sovyet başkentini güneyden ayrıca tehdit ederek amaca daha çabuk ulaşabilmek için Pskov üzerine yürümekteydiler.

21 Şubat günü verdiği bir söylevde Lenin, "sosyalist yurdun tehlikede" olduğunu ilan ediyordu. Bütün ülke, yabancı kuvvetleri gerisin geri püskürtmek üzere direnmeye ve örgütlenmeye çağrılmaktaydı. (314)

Ve cevapsız kalmayacaktı bu çağrı: Gerçekten de çok geçmeden genç Kızıl Ordu alayları, Pskov ve Narva önlerinde çarpışmaya girdikleri Alman kuvvetlerini püskürtmüş bulunuyorlardı. Almanların başarılı ilerleyişi böylece durdurulmuştu. Ve Alman emperyalistleri fark etmişlerdi ki, Sovyet ülkesi halklarıyla uzun ve zorlu bir savaşı göze almaları gerekmektedir ve böyle bir savaştan kimin yenik çıkacağı da, sandıkları kadar, apaçık bir şekilde, belli değildir. Bu durumda Alman diplomasisi, işi yine ağırdan almaya devam edemeyecekti elbette.

Alman istilacılarına karşı direncin başlatıldığı tarih olan 23 Şubat günü de, Kızıl Ordu günü ilan edilecekti. (315)

Alman hükûmetinin Rus Halk Komiserleri Sovyet'ine cevabı, 23 Şubat günü saat 10.30'da geldi. Bu cevap, Almanya'nın Sovyetlere ikinci bir ültimatomu niteliğini taşıyordu aslında. Nitekim General Hoffmann'ın güncesinde bu konuya ilişkin olarak şu satırlara rastlamaktayız:

"Ültimatomu ancak bu sabah yollamış bulunuyoruz. Kabul etmek gerekiyor ki Dışişleri bakanlığı ve Genelkurmay çok iyi çalışmışlar: İstenebilecek olan her şey ültimatomda yer alıyor; hiçbir önemli nokta yok ki unutulmuş olsun." (316)

İkinci Ültimatomun İçerdikleri

On madde hâlinde kaleme alınmıştı ültimatom. İlk iki madde, 9 Şubat tarihini taşıyan birinci ültimatomun bir tekrarıydı: "Hoffmann sınırı" geçerli kılınmaktaydı yeniden bu maddelerle. Ama ültimatomun geri kalan maddelerinde çok daha ileri gidilmekteydi.

Şöyle ki:

3. madde: Bu maddede Letonya ve Estonya topraklarının Kızıl Ordu birlikleri tarafından hemen boşaltılması talep ediliyordu. Söz konusu bölgeler, bu suretle, Alman ordusuna terk edilecekti.

4. madde: Sovyet Rusya'nın Ukrayna Merkez Rada'sı ile barış anlaşması imzalamayı yükümlenmesi istenmekteydi bu maddede. Ve Rus kuvvetlerinin Ukrayna ile Finlandiya'yı boşaltmaları talep ediliyordu.

5. madde: Bu maddeye göre Sovyet Rusya, işgali altında bulunan kuzey doğu Anadolu topraklarını Osmanlı İmparatorluğu'na geri verecek ve Rusya'ya ilişkin Türk kapitülasyonlarının yürürlükten kalktığını kabul edecekti.

6. madde: Rus ordusunun, yeni kurulan birlikler de dâhil olmak üzere; hemen terhisini öngörüyordu bu madde. Baltık denizi'nde, Karadeniz'de ve Kuzey Buz denizi'nde devriye gezen Rus savaş gemilerinin en kısa zamanda Rus limanlarına demirleyip silahtan arındırılması gerekmekteydi. Deniz yolları ulaşıma açılıyordu böylece. Buna karşılık Almanlar tarafından Kuzey Buz denizi'nde uygulanan abluka, barış anlaşması imzalanıncaya dek sürdürülecekti.

7. madde: 1904 yılında yapılmış olan Alman-Rus ticaret anlaşması, bu maddeyle yenilenmekteydi. Ayrıca şunlar eklenecekti yeni anlaşmaya: Maden ihracatı başta olmak üzere, serbest ihracat garantileri; Almanya'ya, en az 1925 yılına kadar geçerli olmak koşuluyla, en çok gözetilmeye layık ülke imtiyazının tanınması ve daha geniş kapsamlı bir ticaret anlaşması için hemen müzakerelere başlama vaadi.

8. madde: Bu maddeye göre hukuki nitelik taşıyan bütün sorunlar, bir Alman-Rus hukuk komisyonunun kararlarına uygun şekilde çözülecekti.

9. madde: Bu madde uyarınca Sovyet Rusya, gerek ülke içinde ve gerekse işgali altında bulunan ülkelerde, Alman bloğuna karşı her türlü propagandaya hemen son vermeyi yükümlenmiş oluyordu.

10. madde: Daha önceki maddelerde sıralanan barış koşullarının kırk sekiz saat içinde kabul edilmesi gereğini getiriyordu bu son madde. Yine bu madde gereğince Sovyet delegeleri hemen Brest Litovsk'a gidecekler ve üç gün içinde barış anlaşmasını imzalamış olacaklardı. Ayrıca anlaşmanın en geç on beş günlük bir süre sonunda Sovyetler Kongresi tarafından onaylanması da şart koşulmaktaydı.

Sovyet Rusya Ültimatomu Kabul Ediyor

24 Şubat günü sabaha karşı saat 4.30'da Rus Merkez Yürütme Komitesi, Alman ültimatomunu kabul etmiş bulunmaktaydı. Ve Lenin, sabah saat 7'de Berlin, Viyana, İstanbul ve Sofya'ya resmen bildirdi bu kararı. (317)

Sovyet delegasyonunun hemen o gün Brest Litovsk'a hareket ettiğini de bildirmişti ayrıca Lenin. Ama Almanlar, Biyeolorusya'da ve Ukrayna'da taarruza devam etmekteydiler.

25 Şubat akşamı saat 9'da Pskov kentine ulaşan Sovyet delegasyonu, askerî harekâtın sürdürülmesini şiddetle protesto edecek, ama taarruz yine de durdurulmayacaktır. 28 Şubat günü Brest Litovsk'a ulaşan Sovyet delegasyonu, durumu orada da protesto etmekten geri kalmamıştır.

Barış konferansı, 1 Mart 1918 günü başladı çalışmalarına. İttifak Devletleri'nin Dışişleri Bakanları Brest Litovsk'a gelmemişlerdi: Romanya ile barış müzakerelerinde bulunmak üzere Bükreş'teydiler. (318)

General Hoffmann'ın da katıldığı Alman delegasyonuna von Rosenberg başkanlık ediyordu. Toplantıyı açış konuşmasında, konferansın sadece üç gün süreceğini belirtti Rosenberg ve askerî harekâtın ancak barış anlaşması imzalandığı zaman son bulacağını ekledi. Daha sonra da şöyle sürdürdü konuşmasını:

– Bizler burada tartışmak ve pazarlık etmek için değil, barış anlaşmasının gerektirdiği hazırlık çalışmalarını yapmak ve bu anlaşmayı imzalamak üzere toplanmış bulunuyoruz. (319)

Dolayısıyla da Alman Baş delegesi, oturumu hemen kapatıp anlaşma maddelerini tek tek incelemeye girişecek olan (siyasal, ekonomik ve hukuki olmak üzere) üç ayrı komisyon kurmayı önermekteydi. Bu öneriyi kabul etmedi Sovyet delegasyonu. Gerekçe olarak da şunu ileri sürdü:

"Bizim buradaki ödevimiz, Almanya tarafından Sovyet Rusya hükûmetine, elde silah dikte edilen koşulları kabul etmekten ibarettir."(320)

Rosenberg, önerisinin, Sovyet delegasyonu tarafından kabule değer bulunmayışından ötürü duyduğu üzüntüyü dile getirdikten sonra, barış anlaşmasının koşullarını teker teker okumaya girişti. Ve o zaman anlaşıldı ki Alman bloğu, ikinci ültimatomda büyük çapta değişiklikler yapmıştır.

Gerçekten de Sovyetlerin bir an önce barış yapma zorunluluğu içinde bulunuşundan sonuna kadar yararlanma kararında olan Dörtlü İttifak Devletleri, şimdi Osmanlı İmparatorluğu lehine yeni taleplerle ortaya çıkmaktadırlar.

Şöyle ki:

İkinci ültimatomun 5. maddesi, sadece Erzurum ile Doğu Karadeniz illerinin Türkiye'ye geri verilmesi koşulunu ileri sürerken, şimdi bu bölgeye Kars, Ardahan ve Batum kentleri de eklenmek isteniyordu. Bu yeni talep konusunda şöyle bir açıklamada bulundu Rosenberg:

– Bizler, ilhakçı niyetler beslemek suçlamasına uğramamak için bu konuda fazla ısrarlı değiliz. (321)

Ama Alman Baş delegesinin hemen ardından belirttiğine göre bu sözler, Dörtlü İttifak Devletleri'nin Kars, Ardahan ve Batum'un Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılması koşulundan vazgeçtikleri anlamına gelmemekteydi. Sovyet delegasyonunun şaşkınlığı karşısında şu açıklamayı yaptı Rosenberg:

– Ruslar istedikleri takdirde, anlaşma metnine böyle bir hüküm konulmayabilirdi. Ama söz konusu bölgelerin Ruslar tarafından hemen boşaltılıp Osmanlı kuvvetlerine teslim edilmesi gerekmekteydi.

Delegasyon Başkanları Toplantısı

1 Mart günü akşamı delegasyon Başkanları arasında bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda söz alan Sovyet Baş delegesi, barış görüşmelerinin "bugüne değin görülmedik koşullar altında ve işitilmedik bir zorbalık atmosferi içinde"(322) yapıldığını bildirdikten sonra, sözlerine gerekçe olarak şunları eklemiştir:

– Alman kuvvetleri Rusya topraklarında ilerlemeye devam etmektedirler. Öte yandan, barış anlaşmasının koşullarını müzakere etmek için sadece üç günlük bir süre tanınmıştır. Dolayısıyla da Sovyet delegasyonu, bu koşullar altında müzakeresinden hiçbir yarar ummadığı anlaşma hükümlerini aynen kabul etmekten başka bir çare görememektedir. (323)

Sovyet Baş delegesine verdiği cevapta Rosenberg, hayâsızca bir alaycılık içinde, şu sözleri söylemekteydi:

– Ama gördüğünüz gibi koşullar ve taleplerimiz değişikliğe uğramış bulunmaktadır: Taleplerimizin kapsamı genişletilmiştir. Bununla birlikte ben taleplerimizin şu genişlemiş hâlleri içinde bile, sizin ima ettiğiniz gibi, taraflar arasındaki kuvvet eşitsizliğinin insafsızca bir sömürüsü olarak göz önüne alınamayacağını gönül rahatlığıyla savunabilirim. (324)

Rosenberg'den sonra söz alan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Baş delegesi Merey, Alman delegasyonunun Başkanıyla fikir birliği içinde olduğunu belirttikten sonra, şunu ekledi:

– Ayrıca ben, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hükûmeti adına, son derece önemli bir noktanın açıklığa kavuşturulmasını zorunlu saymaktayım: Burada imzalanacak olan barış anlaşması, hiçbir şekilde, Rusya'ya zor ve şiddet yoluyla dikte edilmiş bir anlaşma değildir. (325)

Osmanlı Baş delegesinin, bu anlaşmayla, Türkiye'ye zaten hakkı olan şeylerin geri verilmiş sayılması gerektiğini belirtmesinden sonra, en son olarak söz alan Bulgar Baş delegesi ise işi tam bir haddini bilmezliğe vardırarak, alabildiğine kibirli bir edayla, Sovyet Baş delegesine ders vererek bitirdi konuşmasını:

– Hiç şüphe yok ki bugünkü durum, Rusya'nın basiretsiz politikasının mantıksal sonucundan başka bir şey değildir. (326)

İlginç Bir Rastlantı ve Anlaşmanın İmzalanması

Yukarıda genel atmosferini vermeye çalıştığımız bu barış müzakerelerine ilişkin olarak hemen not edelim ki Alman faşizminin önderi Hitler, 1919 yılında verdiği ilk söylevinde, tema olarak Brest Litovsk barışını işleyecekti. Ve Rosenberg'le Alman militaristlerinin ardından o da, Brest Litovsk'un katiyen küçük düşürücü ya da adaletsiz bir anlaşma olmadığını, tam tersine, örnek bir barış anlaşması sayılması gerektiğini ileri sürmekteydi.

Alman faşizminin yetkili tarihçilerinden biri, Hitler'in bu ilk söylevini, büyük bir olasılıkla "yukardan esinlenerek," yani Alman Genelkurmayının isteği üzerine vermiş olduğunu yazmakta. (327) Bu ilginç rastlantı da bize gösteriyor

ki Alman nasyonal sosyalizmi, Alman emperyalizminin bir maşasından başka bir şey değildir.

Beş ayrı dilde kaleme alınmış metinler hâlinde imzalanacaktı barış anlaşması. Ama görüldü ki anlaşma metni sadece Almanca olarak yazılmış bulunmaktadır ve öteki dört metin henüz hazır değildir. (328)

3 Mart günü barış konferansı son oturumunu yaptı. Sovyet Baş delegesi bu son oturumda da, anlaşmayı hemen imzalamaya hazır olduğunu, bu koşullar içinde herhangi bir tartışmaya girmenin yararına inanmadığını belirtti bir kez daha. Onun ardından aşama sırasıyla söz alan Dörtlü İttifak Baş delegeleri ise yine uyumlu bir koro hâlinde, anlaşmanın zorla kabul ettirilmiş sayılamayacağını ileri sürdüler. Ve metinlerin imzalanmasına geçildi. (329)

Brest Litovsk Barış Anlaşması, ekonomik ve hukuki ek ve eklentileriyle birlikte, 3 Mart 1918 günü akşam üzeri saat tam 5'i 50 geçe imzalanmıştır.

Saat tam 5'i 52 dakika geçe de, barış konferansının resmen sona erdiği Rosenberg tarafından ilan edilecektir.

Aynı gün, Rus Merkez Yürütme Komitesi bütün Sovyetlere birer telgraf yollayarak, barış anlaşmasının imzalanmış olduğunu bildirmiş ve tüm Rusya Sovyetleri Kongresini, anlaşmayı onaylamak üzere 12 Mart günü toplanmaya çağırmıştır. (330)

Anlaşmanın onaylanması için Sovyet Rusya'ya iki haftalık bir süre tanınmış bulunmaktaydı. Almanya'da ve özellikle de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda, yine, Sovyet Cumhuriyeti'nin son anda onayını esirgemesinden korkulmaktaydı. Böyle bir olasılık gerçekleştiği takdirde uygulanmak üzere bir dizi tedbir bile tasarlanmıştı. Nitekim General Hoffmann, 7 Mart tarihinde güncesine şu notu düşüyordu:

"Barış anlaşmasının Rusya tarafından onaylanacağını hiç kimse kesinlikle iddia edemiyor. En geç on üç gün sonra anlaşmanın onaylanmış olması gerekli. Aksi takdirde Petrograd üzerine yürümeyi kararlaştırdık."(331)

12 Mart tarihinde toplanan Sovyetler Kongresi, Brest Litovsk anlaşması'nı 15 Mart 1918 günü oy çokluğuyla onaylamıştır. (332)

Sovyet ülkesi böylece bir soluk alma olanağına kavuşmuş bulunmaktaydı. Bununla birlikte Alman ve Avusturya-Macaristan kuvvetleri, Ukrayna'daki taarruzlarını sürdürüyorlardı yine.

2. BARIŞ ANLAŞMASININ MUHTEVASI VE İLK SONUÇLARI

Anlaşmayı Oluşturan Maddeler

Brest Litovsk Barış Anlaşması, belli başlı olarak şu belgeleri kapsamaktaydı:

1. Sovyet Rusya ile Almanya, Avusturya-Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan arasındaki barış anlaşmalarının metni.

2. Belirli bazı mallar üzerindeki gümrük tarife ve vergilerine ilişkin olarak anlaşmaya eklenen tutanak metni.

3. Genel anlaşmaya ekli olarak Rus-Alman anlaşmasının metni.

4. Genel anlaşmaya ekli olarak Rusya ile Avusturya-Macaristan arasındaki anlaşmanın metni.

5. Genel anlaşmaya ekli olarak Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki anlaşmanın metni.

6. Genel anlaşmaya ekli olarak Rusya ile Bulgaristan arasındaki anlaşmanın metni.

Bütün ek anlaşmalar, ülkeler arasında diplomatik ve ticari ilişkilerin yeniden kurulmasını, savaş tutsaklarının karşılıklı olarak geri verilmesini, özel zararların tazmin edilmesini, vs. öngörmekteydi.

Rusya ile Dörtlü İttifak Devletleri arasındaki genel barış anlaşması, on üç maddeden oluşuyordu. anlaşmanın birinci maddesinde, Rusya ile Almanya ve müttefikleri, birbirleriyle savaşa son vermiş olduklarını ilan etmekteydiler. Daha sonra da şöyle bir madde yer alıyordu metinde:

"Rusya, ordularını tamamen terhis edecektir. Rus savaş gemileri hemen Rus limanlarına dönecek ve genel barış anlaşmasının onaylanmasına kadar bu limanlarda demirli kalacaklar ve hemen silahtan arındırılacaklardır."(333)

Genel barış anlaşmasına göre Sovyet Rusya Polonya'yı, Lituanya'yı, Kurlandiya'yı, Letonya'yı ve Estonya'yı elden çıkarmaktaydı. Ayrıca Almanlar, barış anlaşmasının çizdiği sınırın doğusunda kalan ve anlaşmanın yapıldığı sırada Alman birliklerinin işgali altında bulunan bölgeleri de almaktaydılar.

Yine anlaşmaya göre Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı İmparatorluğu'na bırakmaktaydı Rusya.

Ukrayna ile Finlandiya'ya gelince: Sovyet Rusya bu iki ülkeyi bağımsız devletler olarak tanımaktaydı. Ayrıca Sovyet Rusya, Ukrayna Merkez Rada'sı ile ikili bir barış anlaşması yapmayı ve Almanya ile Ukrayna arasında yapılmış olan barış anlaşmasını geçerli saymayı da yükümleniyordu.

Sovyet Rusya, Finlandiya'da ve Aaland adaları'nda bulunan bütün askerî kuvvetlerini hemen geri çekmeyi ve Fin hükûmeti aleyhinde girişmiş olduğu tüm propaganda etkinliğine hemen son vermeyi de yükümleniyordu bu anlaşmaya göre.

Yine bu genel anlaşma hükümleri gereğince, Rusya bakımından büyük sakıncalarla dolu olan 1904 Alman-Rus ticaret anlaşması yeniden yürürlüğe girmekteydi. (334)

Lenin'in Çağrısı

Brest Litovsk Barış Anlaşması, Rusya'nın sınırlarını kesin bir şekilde saptamamıştı. Anlaşma metninde, tarafların egemenliği ve toprak bütünlüğü konularında da hiçbir şey söylenmiyordu. Ayrıca Almanya, anlaşmayla çizilmiş olan sınırın doğusunda kalan toprakları, ancak Sovyet ordularının tamamen terhis edilmesinden ve genel barış anlaşmasının Sovyetler Kongresi tarafından onaylanmasından sonra boşaltmaya razı olmuştu.

Anlaşma hükümlerine göre, her iki taraf da savaş tutsaklarını koyuvermektey-

di. Ama Sovyet Rusya, Almanların elindeki Rus savaş tutsaklarının bakımı için bir hayli yüklü bir tazminat ödüyordu.

Genel barış anlaşmasının onaylanmasından hemen sonra taraflar arasında diplomatik ilişkiler yeniden kurulacak ve Konsolosluklar da yeniden etkinliğe koyulacaktı. (335)

Brest Litovsk anlaşması'nın bu alabildiğine ağır koşulları karşısında Lenin, Sovyet halkına tarihsel bir çağrıda bulunarak umutsuzluğa kapılmamasını ve yeni bir mücadele için örgütlenerek kuvvet birikimine başlamasını isteyecektir. (336)

Gerçekten de, 1917 Devrimi'nin önderi, Rus Komünist Partisi'nin VII. Kongresi'nde yaptığı konuşmada, bir bozgun sonrasında imzalanan anlaşmaların rolü üzerinde alabildiğine önemli bir tez öne sürüyordu. O tarihsel söylevinde şöyle diyordu Lenin:

"Savaş sırasında şekilci düşüncelere bağlanıp kalmak anlamsız bir iş olur. Savaş tarihini katiyen unutmamak gerekiyor bu konuda ve özellikle hatırlamak gerekiyor ki bir anlaşma, ancak ve ancak, yeni baştan kuvvet toplamanın yoludur. Rusya'nın tarihinde sayısız örneği bulunmaktadır bunun. Tıpkı çocuklar gibi düşünüyor aramızdan bazıları: Böyle bir anlaşmayı imzalamakla ruhumuzu şeytana sattık ve cehennemlik olduk, diyorlar. Gülünç bir kaygıdır bu: Çünkü baştan başa bütün savaş tarihi apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır ki bir bozgundan sonra imzalanan bir anlaşma, sadece ve sadece yeni baştan derlenip toparlanmak üzere başvurulan zorunlu bir yoldur." (337)

Brest Litovsk Barış Anlaşmasının Tarihsel Önemi

Tarih, şu noktayı itiraz kabul etmez bir şekilde ispatlamış bulunmaktadır: Brest Litovsk Barış Anlaşması, ilk bakıştaki olanca ağırlığına rağmen, genç Sovyet diplomasisinin ilk büyük başarısıdır. Sovyet ülkesinin savaştan sıyrılmasını sağlamıştır çünkü bu barış ve bu sayede ülke büyük bir soluk almıştır. Nitekim işte bu sayededir ki genç Sovyet iktidarı, çoktan çözülmüş hâlde olan eski Çarlık ordusunu terhis edip yepyeni bir ordunun, Kızıl Ordu'nun kuruluşu çabasına girişebilecektir.

Aynı zamanda genç Sovyet iktidarının sosyalist rejimin pekiştirilmesi ve yakın gelecekteki mücadelelere hazırlanabilmesi bakımlarından da, Brest Litovsk barışıyla sağlanan soluklanmanın, büyük yararları olmuştur. (338)

Ve yine işte bütün bu nedenlerden ötürüdür ki Brest Litovsk Barış Anlaşması, Lenin'in taktik dehasının bir belgesi ve kapitalizmin amansız kuşatması altında bulunan ilk Sosyalist devletin diplomasi alanında verdiği bir uzak görüşlülük ve cesaret örneği olarak geçecektir tarihe.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist Partisi Tarihi, Lenin'in bu dönemdeki belirleyici etkinliğini ve rolünü şöyle dile getirmekte:

"Ekim Devrimi boyunca Lenin, koşullar elverdiğinde amansızca ve korkusuzca saldırıya geçmek gerektiğini öğretmişti Partiye. Brest Litovsk'taki barış müzakereleri sırasında ise düşman kuvvetlerinin bizimkilerden açıkça üstün olduğu sıralarda, nasıl, ileride yeniden büyük bir enerjiyle saldırıya geçebilmek üzere, düzenli bir şekilde geri çekilmek gerektiğini öğretti." (339)

İtilaf Devletleri Taktik Değiştiriyor

İtilaf Devletleri diplomasisi, yine Sovyet Cumhuriyeti'nin barış müzakereleri sırasındaki güç durumundan yararlanmayı, elbette düşünecekti.

Nitekim İtilaf Devletleri, Brest Litovsk'teki barış müzakereleri uzadıkça, bolşeviklerin önünde sonunda Almanya ile savaşa devam etmek zorunda kalacakları umuduna kapılmışlardır. Ve işte bu umuttur ki İtilaf Devletleri diplomasisini, geçici bir süre için de olsa, Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı taktik değiştirmeye yöneltecektir. (340)

Gerçekten de çok geçmeden İngiliz, Fransız ve İtalyan basın ile Parlamentolarında Sovyet hükûmetinin resmen tanınmasını ve Rusya'ya yeniden diplomatik temsilciler yollanmasını talep eden sesler yükselmekteydi.

Örneğin 16 Ocak 1918 günü İngiliz Parlamentosu'nda İşçi Partisi milletvekillerinden Mac Donald ve King, Büyük Britanya'nın Petrograd'da resmî bir temsilcisi bulunup bulunmadığını soruyorlardı hükûmete. Ve zamanın İngiliz Dışişleri bakanı Balfour, bu soruya şu cevabı vermekteydi:

– Biz bugün Rusya'daki iktidarı, ne de facto ve ne de de jure olarak, Rus halkının hükûmeti olarak kabul etmemekteyiz; ama Büyükelçiliğin talimatlarına göre davranan bir görevli aracılığıyla, bu hükûmetle gayrı resmî ilişki hâlindeyiz. (341)

Amerika Birleşik Devletleri'nin Tavrı ve Nedenleri

Yine aynı dönem boyunca Amerika Birleşik Devletlerinde de, Sovyet Cumhuriyetine, yardım eli uzatmayı öneren bir takım guruplar görüyoruz.

Yine görüyoruz ki Amerika Birleşik Devletleri'nin Petrograd'daki büyükelçisi Francis, Ekim Devrimi'nden hemen sonra, Amerika'nın Sovyet hükûmetini tanımadığını ve tanımayacağını resmen açıklamış olmasına rağmen, Amerikan diplomasisi Brest Litovsk barış müzakerelerinin ikinci dönemi başlarken ağız değiştirmiştir. (342)

Nitekim Birleşik Amerika'nın Rusya'daki askerî misyon şefi General Johnson, "Amerikalıların Rus halkına büyük sempati beslediklerini ama şu anda mücadele hâlinde olan taraflardan hiçbirini desteklemediklerini."(343) bildirmekteydi. General Johnson, çok geçmeden Sovyet hükûmetinin temsilcileriyle yaptığı bir görüşmede şu resmî açıklamada bulunmaktan da çekinmeyecektir:

– Bir ara Washington'dan Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı protestolar ve hatta tehditler yükselmiş olduğu bir hakikattir. Ama bugün bu dönem aşılmış bulunmaktadır. (344)

Bizzat Başkan Wilson, bu arada verdiği söylevlerden birinde, hiç beklenmedik bir şekilde, Amerika'nın Rus halkına büyük bir sempati duyduğunu bildirmekteydi. Aynen şöyle diyordu Başkan:

"Rus halkının bugünkü yöneticileri bize belki inanmayacaklardır; ama ben yine de ilan ediyorum ki bizim en içten arzumuz, Rus halkına, barış ve özgürlük özlemlerini gerçekleştirme yolunda, yardım etme olanaklarını aramak ve bulmaktır." (345)

Daha sonra yine Başkan Wilson tarafından IV. Sovyetler Kongresine çekilen kutlama telgrafı da aynı dostluk duygularını dile getirmekteydi. Wilson'un önde gelen yardımcısı ve Baş danışmanı albay House, Başkanı bu davranışa sürükleyen gerçek nedenleri, şöyle açıklamakta:

"Sovyet Kongresi'ne çekilen telgrafın Sovyetlere yardım vaat eder tarzda dostça bir dille kaleme alınmış oluşu, Brest Litovsk anlaşması'nı onaylamayı reddetmesine, katkıda bulunabilirdi." (346)

3. DİPLOMATİK MÜZAKERELERDE LENİN'İN ROLÜ

Yardım Önerileri İç Durum ve Lenin'in Girişimleri

Yine bu dönemde İngiliz Parlamentosunda da Rusya'ya yardım zorunluluğundan söz edilmekteydi. Gerçekten de İtilaf Devletleri'nin resmî ve gayrı resmî temsilcileri, Dışişleriyle görevli halk komiserine başvurarak, Sovyetler Almanya'ya karşı savaşa devam kararı aldığı takdirde, her bakımdan yardıma hazır olduklarını bildirmekteydiler. (347)

İtilaf devletlerinin yanı sıra, en başta Anayasacı Demokratlar, Sosyalist Devrimciler ve Menşevikler olmak üzere Rusya'daki bütün karşı devrimci partiler, savaşa yeniden başlama zorunluluğunu savunuyorlardı. Bolşevik parti içindeki Troçki ve Buharin taraftarları da aynı doğrultuda yoğun bir propaganda etkinliğine girişmişlerdi: Bu sonuncular, emperyalizmle uzlaşmanın olanak dışı kaldığı demagojisinden hareket ederek, henüz güçsüz durumda bulunan genç Sovyet iktidarını Almanya ile yeniden savaşa kışkırtıyorlardı. Bu tutumsa onları, kapitalizmin işbirlikçileri hâline sokuyordu ister istemez.

Brest Litovsk'teki barış görüşmeleri sırasında, birtakım yeni söylentiler çıkmıştı burjuva basınında: Sözde, Japonya, Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı ortaklaşa bir saldırıya geçmek üzere, Almanya ile ikili bir barış yapmaya hazırlanıyordu. Bunun üzerine Lenin, Amerika'nın Rusya'daki yeni temsilcisi Robins'e şu soruyu yöneltecektir: Almanya ile yapmış olacağı aleni ya da gizli bir anlaşma gereğince Japon hükûmeti, Sovyet Rusya'ya karşı silahlı bir saldırıya geçerek Vladivostok Limanı'yla Çin Uzak Doğu demiryolunu ele geçirmeye ve böylece Sovyet Rusya'nın Pasifik Okyanusu'yla ilintisini kesmeye giriştiği takdirde, Amerika Birleşik Devletleri'nin tutumu ne olacaktır?

Bu konuda Robins'le yaptığı görüşmeler, Lenin'in, Brest Litovsk barış müzakereleri sırasında uygulamış olduğu taktiğin iyi bir örneğini meydana getirmektedir. Temel olarak bu taktik, Sovyetleri belirli bir kapitalist topluluğuna karşı savunmak üzere bir başka kapitalist gurubun yardımından yararlanmaya dayanmaktaydı. (348)

Lenin'in Sovyet diplomasi sisteminin yaratılışında oynadığı rol, üzerinde özel bir dikkatle durulması gereken, önemli bir noktadır.

Burada hemen belirtelim ki bolşevikler, daha Ekim Devrimi'nden çok önce, dış politika sorunları konusunda kendilerine özgü birtakım ilkeler oluşturmuş bulunuyorlardı.

Sovyet hükûmetinin kuruluşunun daha ilk günlerinden itibaren Lenin, en önemsiz gözükenleri de dâhil tüm diplomatik sorunların çözümüne etkin bir şekilde katılmaktaydı. Dışişleri komiserliği yöneticileriyle yaptığı görüşmelerde uluslararası durumun çözümlemesine ayrı bir önem veriyor ve yabancı hükûmetlere verilmesi gereken cevapları, çoğu zaman, doğrudan doğruya, kendisi yazıyordu. Lenin'in bütün bu dönem boyunca Sovyet diplomatlarına vermiş olduğu öğütler ve kaleme aldığı siyasal belgeler, Sovyet diplomasisinin esnekliği ve aynı zamanda da tutarlılığı bakımından eşsiz birer örnektir.

"Amerikan İşçilerine Mektup"

Fransız temsilcisi Lubersac'la yaptığı görüşmeyi, Lenin'in müzakere tarzına bir örnek olarak gösterebiliriz. Bu görüşmeyi Lenin, *Amerikan İşçilerine Mektup*'unda, şöyle anlatmaktadır:

"Gözü doymaz yırtıcı Alman emperyalistleri, 1918 yılının Şubat ayında, uluslararası devrim henüz yeterince olgunlaşmadan önce uluslararası proletarya dayanışmasına güvenerek silahlarını bırakmış ve ordularını terhis etmiş olan Rusya'ya karşı, tüm kuvvetleriyle saldırıya geçtiklerinde, bir an bile duraksamadan, Fransız monarşi yandaşlarıyla "anlaşma" yoluna gittim. Fransız yüzbaşısı Sadoul..., Lubersac adında bir Fransız subayı getirmişti bana, Lubersac: "Ben Kralcıyım, diyordu. Ve biricik amacım, Almanya'nın yenilgiye uğratılmasıdır." "Bundan en ufak bir şüphem yok" diye cevap verdim kendisine. Lubersac'ın Kralcı oluşu, benim kendisiyle "anlaşma" yapmama ve onun aracılığıyla, sabotaj uzmanı olan Fransız subaylarının hizmetini kabul etmeme engel değildi. Nitekim Alman ordularının hızla ilerleyişi, biraz da bu Fransız subaylarının demiryollarını havaya uçurmaları sayesinde yavaşlatılabilmiştir."

"Her aydın işçinin rahatça onaylayacağı bir "anlaşma"ydı bu, sosyalizmin çıkarları doğrultusunda bir anlaşmaydı. Fransız monarşisti ve ben, birbirimizi ilk fırsatta büyük bir zevkle ipe çekmeye hazır olduğumuzu bile bile, el ele vermiştik. Çünkü o an için çıkarlarımız uyuşmaktaydı. Rus devriminin ve uluslararası devrimin başarıya ulaşabilmesi için biz, üzerimize çullanan Alman yırtıcılarına karşı, en az onlar kadar yırtıcı olan öteki emperyalistlerin karşı çıkarlarından yararlanıyorduk böylece. Bu sayede de gerek Rusya'daki, gerekse bütün öbür ülkelerdeki işçi sınıfının çıkarlarına hizmet ediyor, uluslararası proletaryayı güçlendirirken, uluslararası burjuvaziyi yıpratıp sarsıyorduk. Tüm savaşlar sırasında tamamen meşru ve kaçınılmaz hâle gelen manevra, oyun ve kurnazlıklara biz de başvurmaktaydık."(349)

Hiç şüphe yoktur ki genç Sovyet devleti, Brest Litovsk'teki barış müzakereleri sırasında, içinde bulunduğu güç durumdan ancak Lenin'in iki emperyalist blok arasında olağanüstü bir esneklikle gerçekleştirdiği manevralar sayesinde kurtulmuş ve barışa kavuşabilmiştir.

4. FİNLANDİYA'NIN BAĞIMSIZLIĞI VE FİN KARŞI DEVRİMİ

Burjuva Hükûmetinin Kuruluşu

Galip Almanlar halkların çıkarlarını hiçbir şekilde göz önüne almaksızın koskoca ülkeleri bölüp parçalarken, Sovyet iktidarı da ulusal sorunların nasıl dürüstçe çözüme ulaştırılabileceği konusunda ilk örneği veriyordu.

1917 yılının Kasım ayında Finlandiya'da, Svinhufvud'un Başkanlığında bir burjuva hükûmet kurulmuş bulunuyordu. Ve 19 (6) Kasım 1917 günü Fin meclisi (Seim), bu hükûmet tarafından alınmış olan Finlandiya'nın bağımsızlığı kararını onaylamıştı. Bunun üzerine de yeni hükûmet hemen Sovyet hükûmetiyle müzakereye başlamıştır.

Aynı yılın 31 (18) Aralık günü Halk Komiserleri Sovyet'i, Finlandiya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve egemenliğini resmen tanıyacak ve bu tanıma işlemini resmîleştiren kararname de Lenin tarafından, Başbakan Svinhufvud ile Dışişleri bakanı Enkel'den oluşan Fin delegasyonuna törenle verilecektir.

Merkez yürütme komitesi ise, Finlandiya'nın bağımsızlığını tanıyan kararnameyi 4 Ocak 1918 (22 Aralık 1917) günü onaylamıştır. Hemen ardından da bu yeni durumun gerektirdiği tedbirleri almak üzere, eşitlik ilkelerine dayalı bir Rus-Fin uzlaşma komisyonu kurulmuştur.

Ne var ki bu arada Almanya, Finlandiya'nın sırtından, entrika çevirmeye koyulduğundan, komisyonun çalışmaları pek yavaş ilerliyordu. Finlandiya'yı Rusya'dan ayırma amacını güden Alman emperyalistleri, daha savaşın başlangıcında Fin burjuva çevreleriyle sıkı bağlar kurmaktan geri durmamışlardı. Ve Almanya'daki gizli kamplarda, genç Finlilerden oluşan savaşçı birlikler yetiştirilmekteydi.

Alman Diplomasisinin Entrikaları Yoğunlaşıyor

Alman diplomasisinin Finlandiya'daki entrikaları, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra iyice yoğunlaşacaktır. Büyük ve küçük burjuva çocuklarından kurulu bir kolordu meydana getirilmiştir Finlandiya'da. Devrim öncesinin İsveçli büyük toprak sahibi ve son Rus İmparatorunun maiyet Generali Mannerheim'ın komutasında hazır bekleyen bu kolordunun tüm araç ve gereçleri Almanlar tarafından sağlanmaktadır. (350)

Sovyet devriminin Petrograd'da zafere ulaşmasından sonra Alman diplomasisi, burjuva Svinhufvud hükûmeti üzerindeki baskısını daha da artırarak, Finlandiya'yı Rusya'dan kesinlikle ayrılışa doğru itecektir.

Berlin hükûmetinin gözünde Finlandiya'nın bağımsızlığı, Rusya'nın parçalanmasının başlangıcıydı. Deutsche Politik adlı bir Alman gazetesinin 18 Ocak 1918 tarihli sayısında şu satırları okuyoruz nitekim:

"Finlandiya'nın egemenliği, Kuzey Avrupa devletleri sistemi içinde yer alan yeni bir devletin kuruluşundan çok daha önemli bir anlam taşımaktadır. Rusya'nın

parçalanması başlıyor anlamına gelmektedir bu bağımsızlık. Ve bu bakımdan Finlandiya, bütün öbür Baltık ülkelerini, Ukrayna'yı ve hatta belki de Kafkasya'yı büyük çapta etkileyecektir."

Fin-Rus uzlaştırma komisyonunun çalışmaları süresince Alman basını, ta Bismarck döneminden kendisine kalmış olan, o ünlü "sürüngen"liği içinde, Efendilerinden aldığı talimatlara uyarak Finlilerin iştahını kabartmak için bütün çarelere başvurmuş ve Finlandiya'yı Sovyetler ülkesine karşı kışkırtmak üzere aralıksız çaba harcamıştır. Örneğin, yukarıya bir parçasını aldığımız makalenin yazarı, şöyle devam ediyordu:

"Rusya ile Finlandiya arasında Onega gölü'nden daha net bir şekilde çizilmiş bir sınır hayal etmek, doğrusu güçtür.

Finlandiya'da Devrim ve Fin-Rus Anlaşması

Rus-Fin komisyonu çalışmalarını bitirmeye vakit bulamadan, Finlandiya'da devrim patlayacaktı. Böylece yeni bir hükûmet kuruluyordu ülkede: Halk delegeleri Sovyet'iydi bu.

1 Mart 1918 günü Sovyet Rusya ile Emekçi Finlandiya Cumhuriyeti'nin sosyalist hükûmeti arasında bir "dostluk ve kardeşlik" anlaşması imzalanmıştır. (351)

Bu anlaşma hükümleri uyarınca Rusya, eski Finlandiya Grandüklüğü toprakları üzerinde bulunan, bütün taşınmaz malları ve savaş sırasında zoralımına uğramış bütün gemileri Finlandiya Cumhuriyeti'ne bırakmaktaydı. Her iki ülkenin ticaret gemileri, birbirlerinin limanlarından özgürce yararlanabileceklerdi. Ayrıca Sovyet Rusya, Peçanga (Petsamo) bölgesini de Finlandiya'ya terk ediyor ve böylece komşusuna Kuzey Buz Denizi'nin yolunu açıyordu.

Finlandiya ise Cronstadt karşısındaki Ino kalesini yıkmayı yükümlenmişti. Bunun yanı sıra taraflar, Rusya'daki Fin kökenli Ruslarla Finlandiya'daki Rus kökenli Finlilerin, en az, bu ülkelerde yaşayan yurttaşlarla aynı haklara sahip olmaları konusunda da anlaşmışlardı.

Sovyet Rusya tarafından imzalanan bu ilk uluslararası anlaşma, bütün dünyada işçiler ve ilerici aydınlar tarafından bir adalet ve küçük ülkelerin bağımsızlığına gösterilen bir saygı örneği olarak alkışlanacaktır. (352)

Ne var ki Alman emperyalizmi, Finlandiya'daki saldırgan etkinliğine son vermemiştir. Tam tersine Alman hükûmeti, Fin halkına karşı mücadeleyi bırakmayan, Fin karşı devrimcilerini var güçleriyle destekleme kararındadırlar.

Alman Müdahalesi ve Karşı Devrim

7 Mart 1918 günü, yani Sovyet Rusya ile Sosyalist Finlandiya arasındaki dostluk ve kardeşlik anlaşmasının imzalanmasından bir hafta sonra da Berlin'de Almanya ile devrik Finlandiya hükûmeti arasında bir anlaşma imzalanıyordu. Berlin diplomasisi, tıpkı Ukrayna ile yapmış olduğu gibi, kadavralarla anlaşma yoluna gidiyordu bir kez daha. (353)

Bu anlaşma hükümlerine göre Almanya, devrik Fin hükûmetine, Finlandiya'nın bağımsızlığının bütün devletler tarafından tanınmasına katkıda bulunmayı vaat etmekteydi. Buna karşılık, başta Svinhufvud olmak üzere eski Fin hükûmetinin temsilcileri de Almanya'nın ön onayını almaksızın başka ülkelere Finlandiya'dan toprak vermeyi ve Fin toprakları üzerinde ayrıcalık tanımamayı yükümlenmekteydiler.

Görüldüğü gibi, Svinhufvud ve yardımcıları, bu anlaşmayla Finlandiya'yı tamamen Almanya'ya bağımlı bir ülke hâline getiriyorlardı. Nitekim Almanya bu anlaşma imzalanır imzalanmaz harekete geçecektir. (354)

Savaş sırasında Almanya'da yetiştirilmiş olan karşı devrimci Finlilerden kurulu bir avcı alayı Finlandiya'ya gönderilmiştir. Zaten Almanlar daha 4 Mart günü Aaland adalarıyla Aabo kentini ele geçirmiş bulunuyorlardı. 3 Nisan günü de General von der Goltz kumandasındaki Alman landverlerinden (rediflerinden: Askerlik hizmetinin ikinci devresi) kurulu 12. tümen, devrimci Fin kuvvetlerini arkadan vurmak üzere Hangue kentine çıkarılacaktır.

Birkaç gün sonra ise General Brandstein'in kumandası altındaki Alman birlikleri Lavise kentine çıkarma yapmışlardır. Ve işte böylece, Alman müdahalecilerinin yardımı sonucunda Fin devrimi kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Almanlar Finlandiya'yı, Sovyet Rusya'ya karşı bir saldırı üssü hâline getirmişlerdir. (355)

Gerçekten de Alman donanması, Rusya'nın Baltık donanmasını ele geçirmek umuduyla Finlandiya körfezi'nin ağzını tutmuş bulunmaktaydı o sıralarda. Ama Rus donanması, Sovyet denizcilerinin olağanüstü fedakârlığı sayesinde, aşılmaz görünen engelleri (Finlandiya körfezi'ni kaplayan buzlar henüz çözülmemişti) aşarak Cronstadt'a ulaşmayı başarabilmiştir.

Donanma kurtulmuştu böylece. Ama Alman emperyalistlerinin elinde Finlandiya, "Petrograd'a çevrilmiş bir tabanca" olarak kalacaktı gene.

5. BESARABYA'NIN ROMANYA TARAFINDAN ELE GEÇİRİLİŞİ

Besarabya Sovyet'inin Kararı ve Rumenlerin Harekete Geçişi

Romanya, Sovyet Rusya'nın Brest Litovsk barış müzakereleri sırasında içine düştüğü güç durumdan yararlanmaktan geri kalmayacaktı.

Ülkeyi ele geçirmek amacını güden Romen ajanları, daha 1917 yılından itibaren, Sfaltoul tzéery'ye (Sfaltul tzeri; Besarabya bölgesel Sovyet'i) sızmayı başarmış bulunuyorlardı. Ama Romen ajanlarının bu yöndeki çabası olumlu sonuç vermeyecek ve Sfaltul-tzeri, Romanya ile birleşmeme kararı alacaktır.

Gerçekten de 15 (2) Aralık 1917 günü Sfaltul-tzeri, Besarabya Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ve hemen ardından da yeni Cumhuriyetin Rusya Federatif Demokratik Cumhuriyeti ile birleştiğini açıklamıştır. Ama Besarabya

Sovyet'inin bu kararını tanımayan Romenler, General Çerbaçef'in desteğiyle Besarabya'yı işgale koyulacaklardır. (356)

Romen birlikleri Besarabya'yı istila ederken, Bükreş hükûmeti diplomatik bir tedbir almayı unutmamıştı: Romen diplomasisinin bildirdiğine göre Romanya, Rus ve Romen sınırlarını korumak amacıyla giriyordu Besarabya'ya ve asayiş yeniden kurulur kurulmaz kuvvetlerini geri çekecekti. (357)

Sovyet Rusya'nın Tepkisi ve Romanya'nın Oyalama Politikası

29 (16) Aralık 1917 günü, Sovyet Dışişleriyle görevli Halk Komiseri; Romanya'nın Petrograd Büyükelçisine bir protesto notası vermiştir. (358)

Notada Romenlerin Besarabya'daki Ruslara karşı uygulamış oldukları sayısız haksız edim, silahtan arıtma ve tutuklama gibi olayları sıralayan Sovyet Dışişleri komiseri, Romen birliklerinin Besarabya'yı istilasını da şiddetle protesto ediyordu. Dışişleri komiseri, ayrıca, Sovyet iktidarının "Kaledin, Çerbaçef ve Rada'nın işbirlikçileri olan karşı devrimci Romen nifakçılarına karşı ve bu nifakçıların Romen devlet hiyerarşisindeki mevkilerini göz önünde tutmaksızın en sert tedbirleri hiç duraksamadan alacağını da" belirtmekteydi. (359)

Romanya hükûmeti ise cevabında, Sovyet notasında sözü geçen olayların Besarabya'da ne yazık ki yaşanmış olduğunu kabul ediyordu. Bu konudaki derin üzüntüsünü bildiren Bükreş diplomasisinin iddiasına göre böyle bir durumun ortaya çıkmasının belli başlı nedeni, Besarabya'da bulunan Rus kuvvetlerinin Romanya'nın içişlerine karışmış olmalarıydı.

Romanya'nın saldırgan davranışları sona ermeyecek, tam tersine ısrarlı bir şekilde sürüp gidecektir. Nitekim 13 Ocak 1918 günü 49. devrimci alaydan Petrograd'a yollanan bir telgrafta 194. Troçki Sergeyevski alayının Romenler tarafından kuşatıldıktan sonra silahtan tecrit edilip cephe gerisine gönderildiği haber verilmekte; ayrıca 195. alayın yürütme komitesinin de tutuklandığı bildirilmekteydi.

Lenin'in Ültimatomu

14 (1) Ocak 1918 günü Lenin, Romen hükûmetine radyo ile bir ültimatom vermiştir. Bu ültimatomda Lenin, 49. devrimci alayın telgrafında yer alan bilgileri sıraladıktan sonra, Halk Komiserleri Konseyi adına şu açıklamada bulunmaktaydı.

"Halk Komiserleri Konseyi, Romen hükûmetinden tutuklanmış kimselerin hemen koyuverilmesini, bu tutuklamaları yaptırmış ve ayrıca daha başka yasadışı ve keyfî edimlerde bulunmuş sorumluların cezalandırılmasını ve Sovyet Rusya'ya buna benzer olayların bundan böyle bir daha meydana gelmeyeceğine dair garanti verilmesini talep eder."

"Bu isteğimize yirmi dört saat içinde resmî ve olumlu bir cevap verilmeyişini, ilişkilerin kesilmesi olarak göz önüne alacağımızı ve dolayısıyla da bütün sonuçlarına katlanmak üzere, en sert askerî tedbirlere başvuracağımızı bildiririz." (360)

Halk Komiserleri Konseyi, aynı gün, başta Romanya'nın Petrograd büyükelçisi Diamandi olmak üzere Romen Büyükelçiliği mensuplarının ve Romen askerî misyonu üyelerinin tutuklanmalarını emretmiştir. (361)

Halk Komiserleri Konseyi, bu olağanüstü kararın gerekçesini resmî bir hükûmet bildirisiyle şöyle açıklayacaktır:

"Rus ve Romen askerleri arasında bir çatışma ve savaş hâli meydana gelmesini önlemek amacıyla –ki Halk Komiserleri Konseyi, Romen yetkililerinin dürüstlük dışı davranışlarından dolayı Romen askerlerini cezalandırmanın adalete sığmayacağı inancındadır– Halk Komiserleri Sovyet'i, Romen yetkililerini cezalandırmak üzere, bu olağanüstü tedbiri almış bulunmaktadır." (362)

Kordiplomatik Aracı Olunca

14 (1) Ocak 1918 günü Petrograd'daki kordiplomatik duayeni olan Amerikan büyükelçisi Francis, Lenin'e telefon ederek, bütün kordiplomatiğin saat 16'da kendisiyle birlikte bir temsilciler topluluğunu göndereceğini ve bu topluluğu kabul etmesi ricasında bulundu. (363)

Bu görüşmede Amerika Birleşik Devletleri'nin Petrograd Büyükelçisi ve Rus başkentindeki kordiplomatik duayeni Francis, Lenin'e, Rusya'da temsil edilmekte olan tüm ulusların diplomatik misyon şeflerinin imzasını taşıyan ve Romanya büyükelçisi Diamandi'nin tutuklanmasını protesto eden bir memorandum sunmuştur. (364)

Francis'le birlikte bu görüşmede hazır bulunan Fransa'nın Rusya büyükelçisi Noulens de, Romanya Büyükelçisinin tutuklamasını, devletler hukuku açısından kabulü olanak dışı bir edim şeklinde nitelemekteydi.

Büyükelçilere verdiği cevapta Lenin, Romen büyükelçisi Diamandi'nin tutuklanışının hiçbir diplomatik kural ve teamül tarafından öngörülmeyen olağanüstü bir durumlar dizisinin sonucu olduğunu açıklamıştır.

Şöyle diyordu Lenin:

"Romanya, Sovyet Rusya'ya resmen savaş ilan etmemiş olduğu hâlde, bir Sovyet alayını kuşatmakta, silahtan tecrit etmekte ve bu alayın seçimle gelmiş delegelerini tutuklayabilmektedir. Böyle bir ülkeye karşı girişilecek misillemeler de "kabulü son derece olanak içi" edimlerdir." (365) Konuşmasının sonunda Lenin, Romen Büyükelçisinin özgür kılınması yolunda kordiplomatik tarafından dile getirilen talebi bir raporla Halk Komiserleri Konseyi'ne sunacağını vaat etmişti.

Halk Komiserleri Sovyet'inin aynı akşam, 14 (1) Ocak 1918 günü akşamı, yaptığı toplantıda Dışişleriyle görevli halk komiseri biraz önce almış olduğu bir telefon mesajını okumuştur:

"Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi, şu güvenceyi vermektedir: Kendisi, Diamandi'nin koyuverilmesinden hemen sonra Romen Büyükelçiliğine giderek Romanya kuvvetlerinin Rus birliklerine karşı giriştikleri saldırıyı protesto edecektir. Bunun yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nin Bükreş'teki resmî temsilcisi de Romen hükûmetine hemen başvurarak olayların Washington hükûmeti tara-

fından kınandığını resmen bildirecektir. Ayrıca büyükelçi Francis, Diamandi'nin tutuklanışını Rus hükûmeti tarafından Romen Genelkurmayının keyfî davranışlarına karşı yöneltilmiş bir protesto edimi olarak göz önüne almakta olduğunu da açıklamıştır." (366)

Amerikan Büyükelçisinin bu açıklaması Sovyet hükûmetinin amacına ulaşmış olduğunu ortaya koyuyordu. Gerçekten de Sovyet hükûmeti, bu tutuklama işine girişirken, Romenlerin keyfî davranışlarına karşı etkili bir protestoda bulunmak istemişti her şeyden önce. Nitekim Halk Komiseri Sovyet'i de işte bu durumu göz önüne alarak, şu karara varacaktır:

"Romen Büyükelçisi özgürlüğüne kavuşturulacaktır. Yalnız kendisine resmen bildirilecektir ki Romenler tarafından tutuklanmış bulunan Rus askerlerinin de en geç üç gün içinde özgürlüklerine kavuşturulmaları gerekmektedir. (367)

Fransız Oyunu

Hak etmiş oldukları dersi, böylece almış bulunuyordu Romenler, ama Bükreş hükûmeti, bu dürüstlük dışı tutumunu sürdürmekten geri kalmayacaktı. Seziliyordu ki Romanya, büyük bir devlet tarafından desteklenmektedir. Ve çok geçmeden de olaylar, bu sezginin doğru olduğunu ortaya koyacaktı.

Nitekim Sfaltul-tzeri'nin resmî bülteninde, Romanya'daki Fransız temsilciliğinden alınmış olan, şu belge yayınlanmıştır:

"Romanya'daki Fransız misyonu

Yaş,

15 Ocak 1918

Fransa'nın Romanya Büyükelçisinden, Kişinev'deki Fransız konsolosu B. Sarret'ye

"Albay Dalbia'nın bana resmen bildirmiş olduğuna göre Besarabyalı yöneticiler, Romen birliklerinin Besarabya'ya girmesi konusunda bizden ve müttefiklerimizden yazılı bir garanti istemektedirler. İtilaf Devletleri Büyükelçileri durumunda bulunan tüm meslektaşlarım ve ben Romen birliklerinin Besarabya'ya girişinin sadece ve sadece, savaş hâlindeki bütün devletlerce kabul edilmiş olan yönetmeliğe uygun olarak, Rus-Romen cephe gerisinin normal işleyişini sağlamak amacıyla alınmış bir askerî tedbirden ibaret olduğunu size resmen bildirmekle görevlendirilmiş bulunuyoruz."

"Dolayısıyla, Romen birliklerinin Besarabya'ya girişi bu ülkenin siyasal durumunu ve gelecekteki kaderini hiçbir şekilde etkilemeyecektir."

"Sizi, bu durumu yöneticilere resmen bildirmek ve gerektiği takdirde kendilerine bu bildirinin resmî bir kopyasını sunmakla görevlendiriyorum."

Fransa'nın Romanya büyükelçisi D. Saint Aularie

Aslına uygundur

18 Ocak 1918

Sarret, Fransa'nın Kişinev konsolosu."(368)

Görüldüğü gibi Fransa, bir yandan Besarabya'nın Romenler tarafından istilası-

nı açıkça desteklerken, bir yandan da ülkenin ileride bu istilacı kuvvetlerden arındırılacağını vaat etmekteydi. Fransa'nın, bu vaadini hiçbir zaman tutmayacağını –bilmiyoruz– söylemeye gerek var mıdır?

Rus-Rumen Savaşı

Uzlaşmazlığı kuvvete başvurmaksızın çözebilmek için tüm olanakları kullanan ve sonuç alamayan Halk Komiserleri Konseyi, 26 (13) Ocak 1918 günü yaptığı toplantıda, şu kesin karara varıyordu:

"Romanya ile Sovyet Rusya arasındaki bütün diplomatik ilişkiler şu andan itibaren kesilmiş bulunmaktadır. Romanya Büyükelçiliği mensuplarıyla tüm Romen temsilcileri, en çabuk şekilde yurtdışına çıkarılacaklardır. Moskova'da korunmakta olan Romen altınları, Romanya oligarşisine karşı bloke edilmiştir. Sovyet iktidarı, günü geldiğinde Romen halkına teslim etmek üzere, bu fonun dokunulmazlığının tüm sorumluluğunu yüklenmektedir." (369)

Bu bildirinin hemen ardından da savaş harekâtı başlatılmıştır. Sovyet kuvvetleri, Dniestr Irmağı'nı aşan bir Romen tümenini bozguna uğratmışlardır. (370)

Ve bu ilk yenilgi üzerine Romenler, barış müzakeresi talebinde bulunacaklardır. Böylece başlayan barış görüşmeleri ise 5 Mart 1918 tarihinde imzalanan Yaş Antlaşması'yla sonuçlanmıştır. Bu antlaşma, 9 Mart 1918 günü Odessa Antlaşması'yla onaylanmıştır.

Yaş Antlaşması'na göre Romanya, iki ay içinde Besarabya'yı boşaltmayı ve ne tek başına, ne de herhangi bir başka devletin yardım ve desteğiyle Sovyet Rusya'ya karşı hiçbir harekâta girişmemeyi yükümleniyordu. Sovyet Rusya ise Besarabya'daki buğday fazlasını Romanya'nın emrine vermeyi vaat etmekteydi. Ayrıca Rusya, Romen ordusu savaş zorunlulukları dolayısıyla kendi topraklarından çekilmek durumunda kaldığı takdirde, Romen kuvvetlerinin Rus toprakları üzerinde barınmalarına izin verecek ve bu kuvvetlerin iaşesini de sağlayacaktı. (371)

Alman Müdahalesi

Ama tam bu sırada Almanya, Romanya'nın imdadına koşmuştur. Gerçekten de Romen hükûmeti, Besarabya'nın boşaltılması konusunda Rusya ile anlaşma imzaladığı aynı gün, Avusturya-Macaristan ve Almanya ile de ikinci anlaşma imzalamaktaydı. Ve söz konusu anlaşmanın temel hükümlerinden birine göre Besarabya, Romanya'ya bırakılmaktaydı. (372)

Almanya bakımından Romanya'nın önemi iyice büyüktü: Almanya'da yoklukları gün geçtikçe biraz daha derinden duyulan iki temel ihtiyaç maddesinin, petrol ile buğdayın belli başlı kaynaklarından biriydi Romanya. Nitekim Almanlar, Romanya ile olası bir barış koşullarını daha 1918 Ocağında hazırlamış bulunmaktaydılar. (373)

Almanlar, her şeyden önce, Romanya'da yeni bir hükûmet istiyorlardı. Bu ba-

kımdan da, barış anlaşmasının imzalanmasından önce Kral ve ailesinin ülkeyi terk etmesini talep etmekteydiler. Alman diplomasisi, ikinci olarak, Romanya'daki petrol kuyularının, demiryollarının ve limanların Alman sanayi şirketlerine verilmesini ve Romen maliyesinin de Alman hükûmetinin kontrolüne alınmasını sağlamaya çalışmaktaydı.

Toprak sorunları konusunda ise güney Dobruca'yı Bulgaristan'a bırakmak niyetindeydi Almanya; buna karşılık kuzey Dobruca'yı da Romanya'ya vermeyi önermekteydi. Ayrıca Alman Genelkurmayı, Almanlar tarafından yönetilmek üzere, Köstence'den Çernovodi'ye kadar uzanan bir özgür liman bölgesi kurmayı tasarlıyordu. (374)

Macaristan'ın, Romanya'nın zararına olarak büyük çapta toprak kazanmasına karşıydı Almanya: Bu konuda, Macaristan lehine küçük bir sınır düzeltmesine razı oluyordu sadece, işte bu genel koşullar içinde Berlin hükûmeti, Romen ordusunun terhis edilmesini de kabul ediyordu. Yine bu koşullar içinde Almanya, Besarabya'nın Sovyet Rusya'dan koparılıp Romanya'ya verilmesini de onaylıyordu.

Görüldüğü gibi Alman emperyalistleri, Brest Litovsk Barış Anlaşması'nın zaten alabildiğine ağır hükümleriyle de yetinmeyerek, Sovyet Rusya'dan ayrıca toprak parçaları koparma çabası içindeydiler. (375)

Avusturya-Macaristan Hükûmetinin Romanya Politikası

Almanya, Romanya ile yapacağı barış anlaşması için hazırlamış olduğu bu ön koşulları, müttefiki Avusturya-Macaristan'a da bildirme kararı almıştır. Ama anlaşılacaktır ki Viyana hükûmeti, Berlin'e haber vermeksizin, Romanya ile tek taraflı barış müzakerelerine başlamış bulunmaktadır.

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Czernin, Bükreş'teki eski askerî ataşesi Albay Randa'yı, Romanya Kralı ile müzakereye girişmek ve Romen hükûmetine ikili barış önerisinde bulunmakla görevlendirmişti. Ve Czernin, bu tek taraflı davranışı temize çıkarmak için şu gerekçeye sığınmaktaydı:

"Biz, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hükûmeti olarak, böyle bir girişimde bulunmak için, Almanya'dan izin almak zorunda değildik." (376)

Avusturya-Macaristan hükûmetinin Romanya konusundaki görüşü, müttefikinin görüşünden tamamen farklıydı: Gerçekten de Viyana, Almanların tersine olarak, Romanya'da Krallığın sürmesini istemekteydi. Avusturya diplomasisi, Almanya'nın Romanya'da üstünlük kazanmasını ancak bu sayede önleyebilecekleri umudundaydılar. (377)

Ayrıca Avusturya-Macaristan hükûmeti, bütün Dobruca'nın Bulgaristan'a verilmesinden ve Macaristan'a da büyük çapta toprak bırakılmasından yanaydı pek doğal olarak. Ama bu konuda Viyana, sadece Almanları değil, Türkleri de hesaba katmak zorunda kalacaktır. Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu kuvvetleri, Dobruca'nın işgaline katılmış bulunuyorlardı. Şimdi de İstanbul hükûmeti, bu katkısına ödün olarak, 1913 yılında İmparatorluktan koparılıp Bulgaristan'a verilen toprakların kendisine geri verilmesini istemekteydi. (378)

Bütün bu anlaşmazlıkların farkındaydı Rumenler. Ama onlar da kararsız durumdaydılar. Çünkü Romanya'daki etkili guruplardan biri de, İtilaf Devletleriyle, müzakereye oturulmasını istemekteydi. (379)

Czernin-Marghiloman Görüşmesi ve Romanya'nın Besarabya'yı İlhakı

Avusturya-Macaristan hükûmeti durumu, doğrudan doğruya, Romanya Kralıyla bir görüşme yaparak açıklığa kavuşturma kararı almıştı. Nitekim tasarlanan bu görüşme, 27 Şubat 1918 günü gerçekleşecektir. (380)

Görüşmenin başlangıcında Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı Kont Czernin, Romanya Kralına, daha henüz kendileriyle barış yapma ve böylece tahtını koruma olanağını elinde bulundurduğunu; aksi takdirde tahttan feragat etmek zorunda kalacağını bildirmiştir. Daha fazla direnemeyeceğini kavrayan Kral, hüzünlü bir sesle şu cevabı verecektir:

– Avusturya tarafından önerilen barış koşullarını kabul edecek bir hükûmet bulunabileceğini, hiç sanmıyorum. (381)

Czernin, Marghiloman'ı Başbakanlığa getirmesini öğütlemiştir Krala ve Hükümdarın duraksamalarını yenmek için de Besarabya'nın Romanya'ya ilhak edileceğini vaat etmiştir. Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı, Romanya Kralına, kesin cevap için kırk sekiz saatlik süre tanımıştı. Nitekim Bükreş, Viyana'nın önerilerini kabul etmiş ve hükûmet görevden alınmıştır. Yeni hükûmeti kurmakla görevlendirilen Marghiloman ise işe başlamadan önce Kont Czernin'le bir dizi, baş başa görüşme yapacaktır. (382)

5 Mart 1918 günü Romanya ile bir ilk barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince Romanya, tüm tarım ürünlerini uzun yıllar boyunca yalnız Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na satmayı yükümleniyordu. Yine aynı ön anlaşma gereğince Romen petrol sanayisi de doksan yıllık bir süre için İttifak Devletleri'ne kiralanmaktaydı. (383)

Bu arada bir başka gerçek çıkmıştı ortaya: Türklerle Bulgarları uzlaştırmak hepsinden zordu.

Nitekim kimi zaman Türklerin, kimi zaman da Bulgarların Germen bloğunu terk etme tehdidini savurdukları sayısız oturumdan sonra, şu karar alınabilmiştir: Dobruca'nın Çernovodi-Köstence demiryolu hattına kadar olan kısmı Bulgarlara bırakılmaktaydı. Kuzey Dobruca ise Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında paylaşılacaktı. Köstence ticaret yolunun Romanya'ya bırakılacağı vaat edilmişti. Besarabya ise Romanya'ya bırakılmış bulunmaktaydı. (384)

Görüldüğü gibi Romanya, Alman emperyalistlerinin vaatleri karşısında daha fazla direnemeyip Yaş Antlaşması hükümlerini rahatça çiğnemiştir. Ve üyelerinin dörtte üçü Romen polisi tarafından tutuklanan Stalful-tzeri, 9 Nisan 1918 tarihli kararıyla Besarabya'nın Romanya'ya ilhakını ilan edecektir.

Romanya ile Germen bloğu arasındaki ön anlaşma koşulları da 7 Mayıs 1918 günü imzalanan Bükreş anlaşması'yla kesinlik kazanmıştır.

YİRMİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'NIN İTİLAF DEVLETLERİ TARAFINDAN YENİLİŞİ

1. GERMEN BLOĞU BOZGUN TEHLİKESİYLE KARŞI KARŞIYA

1918 Yılı Ortalarında Doğu Cephesinde Genel Durum

Brest Litovsk barışı, Alman emperyalizmini kurtaramayacaktı. Almanya'nın bu barış anlaşması sayesinde doğu cephesindeki kuvvetlerinden bir kısmını batı cephesine aktarmak ve böylece de 1918 yılı Martında İtilaf Devletleri'ne karşı büyük bir taarruza geçme olanağını kazandığı gerçi doğruydu. Ama yine de Almanlar elli tümene yakın bir kuvveti Sovyet Rusya sınırında tutmaktaydılar. (385)

Çünkü Alman diplomasisi Rusya'yı parçalama hevesinden vazgeçemiyordu. Nitekim İmparator II.Wilheim, Ataman Krasnov'un temsilcilerine, en ufak bir gizliliğe gerek duymaksızın, şunları söylemekteydi:

-Ben aslında dört ya da beş gruba ayrılmış bir Rusya ile komşu olmak isterim: Merkez Rusya'sı, Ukrayna, Güney-Doğu Rusya'sı, Transkafkasya ve Sibirya. (386)

Alman birlikleri Ukrayna, Kırım ve Transkafkasya'da ilerlemeye devam etmekteydiler. Ve bu kuvvetler, terkilerinde, bütün bu söz konusu bölgeler için "kurulmuş hükûmetler" götürüyorlardı. (387) Ukrayna ile Biyelorusya'yı istila etmek üzere beş yüz bine yakın Alman askeri hazırlanmıştı. Ama bu da yeterli değildi. Alman diplomasisinin görkemli fetih planlarının gerçekleşebilmesi için çok daha büyük kuvvetler gerekmekteydi.

Görüldüğü gibi Almanya, Brest Litovsk Barış Anlaşması'nı yapmış olduğu hâlde, doğu ve batı olmak üzere iki cephede birden savaşa devam ediyordu gene. Alman bozgununun belli başlı nedenlerinden biri, işte bu durumdur.

Boşa Çıkan Hesaplar

Almanya'nın Ukrayna Merkez Rada'ı tarafından vaat edilen buğdaya bağladığı umutlar gerçekleşmeyecektir: Çünkü buğdayını Almanlara vermeyecektir Ukrayna halkı.

Gerçekten de kukla Ukrayna hükûmetiyle yaptığı anlaşmaya göre, 31 Temmuz 1918 tarihine kadar altmış milyon kental buğday alması gereken Almanya, söz konu-

su süre boyunca ancak dokuz milyon kental buğday alabilmiştir. (388) Ukrayna halkı Alman işgalcilere karşı büyük bir yurtseverlik savaşına girişmiş bulunmaktaydı.

Baştan başa bütün ülkede partizan müfrezeleri kurulmuştu kısa bir zamanda. Ve gece gündüz durmaksızın çarpışan bu müfrezeler, işgal ordusunda, yürek gücü diye bir şey bırakmıyordu: Köprüleri havaya uçuruyor, erzak ve malzeme depolarını kundaklıyor ve Alman birliklerini tecrit ederek ortadan kaldırıyordu partizan müfrezeleri. Öyle ki işgalciler, her kilo ekmek için ayrı bir mücadele vermek zorunda kalmaktaydılar.

Dolayısıyla da gerek Alman ve gerekse Avusturya-Macaristan askerleri günden güne savaş alışkanlıklarını yitiriyorlardı. Almanya'nın müttefiklerinin de tükenmek üzere oluşu, Germen bloğunun zaten güç olan durumunu büsbütün nazikleştirmekteydi. Gerçekten de bütün müttefikleri Almanya'dan takviye istemekteydiler. Ve Bulgar tümenleri arasına dağılmış Alman taburları Romanya cephesinde savaşırken, Mezopotamya'da Türk ordularıyla, omuz omuza, İngilizlere karşı çarpışan Alman kıtaları, Avusturya-Macaristan sınırlarında mücadele eden Alman alayları vardı. (389)

Bir yandan, her türlü ölçüyü aşan bir ganimet elde etme arzusuyla durmadan uzatılan savaş, öte yandan da –ve özellikle– Ekim Devrimi'nin etkisi, Alman kuvvetlerinin savaş gücünü iyice sarsmış bulunmaktaydı.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, savaşın bu aşamasında İtilaf Devletleri'nin durumu da Almanya'nınkinden daha parlak değildi. Gerçekten de İtilaf Devletleri'nin insan yedekleri tükenmek üzere olduğu gibi, askerlerinin yürek gücü de zayıflamıştı. Devrimci hareket, 1917 yılında Fransız ordusunun büyük bir bölümünü sarmış bulunuyordu ve Almanların yürüttüğü deniz altı savaşı, İngiltere'nin iaşesini tehlikeye sokan boyutlara ulaşmaktaydı. Başkan Wilson'un en yakın yardımcısı Albay House'un belirttiğine göre, 1918 yılının ortalarına doğru İngiltere ile Fransa "takatlerinin sonuna" gelmiş durumdaydılar. (390)

Amerikanın Rolü ve İtilaf Devletlerinin Genel Taarruzu

Ama Amerika Birleşik Devletleri'nin 1917 baharında savaşa girişi yine aynı döneme doğru; yani 1918 yılının ortalarında, asıl ürünlerini vermeye başlayacaktır. (391)

Gerçekten de Amerika'dan durmaksızın ve gittikçe artarak akarcasına gelen asker, cephane ve erzak sayesindedir ki, İtilaf Devletleri, Almanlardan yedikleri ağır darbelerin öldürücü etkilerinden kendilerini koruyabilmişlerdir. Ve 18 Temmuz 1918 günü İtilaf kuvvetleri, Aisne ile Marne ırmakları arasında yer alan ormanlık Villiers-Cotterets bölgesinde, kırk beş kilometrelik bir cephe üzerinde büyük bir karşı taarruz başlatmışlardır. (392)

Taarruz öncesi topçu ateşi açmaksızın başlatılan bu saldırıda İttifak Devletleri, uçakların desteği altında ilerleyen büyük sayıda tank süreceklerdi cepheye. Bütün cephe boyunca sürdürülen genel baskı, 8 Ağustos günü doruk noktasına ulaşmış durumdaydı.

Nitekim o sabah, kalın bir sis içinde ilerleyen İngiliz kuvvetleri, ilk Alman hattını yarmış bulunuyorlardı. Ve öğleye doğru sayısız Alman kurmay subayı esir edilmişti. Alman kıtalarının yönetimi böylece sarsılacak ve cephe çökmeye başlayacaktı. Ertesi günü de Fransızlar zorlu bir saldırıya girişmişler ve çok sayıda Alman askeri tutsak ettikleri gibi sayısız top, tüfek ve cephane ele geçirmişlerdir.

Alman ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece Almanya, 1918 Martındaki taarruzu sırasında kazandığı her şeyi birkaç gün içinde yitirmiş bulunmaktaydı. Nitekim Ludendorff, şu sözlerle durumun acılığını dile getiriyordu:

"8 Ağustos 1918, Alman ordusunun dünya savaşı boyunca yaşadığı en karanlık gün olmuştur." (393)

Acele tedbir almak gerekmekteydi.

Nitekim 13 Ağustos günü Spa kentinde, Hindenburg'un kalmakta olduğu otelde bir hazırlık toplantısı yapılacaktır. Bu toplantıya Hindenburg'dan başka Ludendorff, Alman Şansölyesi ve Dışişleri Bakanı da katılmışlardır.

Bu durumda Alman ordusunun bir karşı saldırıya geçerek düşmanı durdurma gücüne sahip olmadığını söylüyordu Ludendorff. Bu bir yana, başarılı bir savunma yapma olanağı da yoktu. Zafer bir hayaldi artık ve yapılması gereken şey, savaşı diplomatik yoldan sona erdirmenin çarelerini arayıp bulmaktı. (394)

Spa'daki Karar Toplantısı

14 Ağustos günü Spa kentinde, ama bu kez, doğrudan doğruya, İmparator II.Wilhelm'in Başkanlığında ikinci bir toplantı yapılmıştır.

Cephedeki durumu açıklayan ve Dışişleri Bakanı tarafından hazırlanmış olan bir raporun okunmasıyla başlamıştı bu karar toplantısı. Rapora göre, artık ordunun elde edebileceği hiçbir şey kalmamıştı; tüm umut, diplomasideydi. (395) Yakın çevresi tarafından bu açıklamaya hazırlanmış olan İmparator, Hollanda Kraliçesinin aracılığına başvurarak, İtilaf Devletleri'yle barış müzakerelerine girilmesi önerisinde bulunmuştur.

Aynı gün Avusturya-Macaristan İmparatoru Karl, Dışişleri bakanı Burian ve Genelkurmay Başkanı General Arz da gelmişlerdi Spa'ya ve hemen toplantıya katılmışlardı. Burian, vakit yitirmeksizin İtilaf Devletleri'yle barış müzakerelerine oturulması gerektiğini savunmaktaydı.

Toplantıda bir ara Polonya sorunu da tartışılmıştır. (396) Kendi planlarının uygulanması konusunda ısrar etmekteydi Avusturyalılar. Görüldüğü gibi yırtıcı emperyalistler, felaketin eşiğine gelip dayanmış olmalarına rağmen, ganimetten aslan payını alma çabasındaydılar.

Zaten hemen belirtmek gerekiyor ki Alman ordusu, tam bozgun hâlinde değildi henüz. Dayanılabilirdi daha; çünkü yabancı topraklar üzerinde savaşılmaktaydı.

Ama Alman Generalleri, hemen barış müzakerelerine girişilmesini istiyorlardı: Onların gözünde savaş yitirilmişti artık. Son vermek gerekiyordu savaşa; ama şu ana kadar kazanılmış ganimetin olabildiğince büyük bir parçasını elden çıkarmayacak bir şekilde son vermek gerekiyordu. (397)

Ayrıca: Alman sanayisini ayakta tutmak şarttı. Hele on yıllar boyunca emek harcanarak yetiştirilmiş olan askerî kadroları, her ne pahasına olursa olsun korumak ve esirgemek gerekmekteydi. Bozgunun yaklaştığını sezen Alman emperyalistleri slogan değiştiriyorlardı şimdi. Şuydu yeni slogan:

"Yenilgi kaçınılmaz hâle girince, rövanşa hazırlanmak gerekir."(398)

2. ALMANYA SALDIRIYA DEVAM EDİYOR

Alman Diplomasisinin Umutları

Alman Genelkurmayı, İtilaf Devletleri'yle barış müzakerelerine hemen başlanmasını ısrarla istemekteydi. Ama Alman diplomasisi, Alman ordularının son yenilgiden önce kazanmış oldukları büyük başarıların büyüsünden kurtulamamıştı henüz. (399)

Gerçekten de daha bir ay önce orta Avrupa ve kısmen de doğu Avrupa haritasını istediği gibi çizmekte olan Alman diplomatları için, bugün ortaya çıkan durumu değerlendirmek hiç de kolay değildi. Nitekim Berlin ve Viyana diplomatları, Genelkurmayın bütün askerî gücü batı cephesinde toplanmasına yardımcı olacak yerde, Rusya üzerindeki planlarını gerçekleştirmek üzere doğu cephesine takviye kuvvetleri istemeye devam etmişlerdir. Kaldı ki bu konuda, Genelkurmay yetkilileri de diplomatlardan pek farklı düşüncelere sahip değildiler. (400) Çünkü Almanya, Brest Litovsk barışını yapmış olmasına rağmen, Sovyet Rusya ile savaşmaktan vazgeçmemişti.

Nitekim Almanlar, Ukrayna'daki Sovyet iktidarını boğmuş ve bu ülkede, kendi uşaklarından başka bir şey olmayan Hetman, Skoropadski, Başkanlığında bir hükûmet kurdurmuşlardı. Kiev'deki Almanya büyükelçisi Baron Mumm, Alman Dışişleri bakanlığına yolladığı bir raporda açıkça yazıyordu bunu:

"Skoropadski hükûmeti, sizin de bildiğiniz gibi, elimizde bir kukladan başka bir şey değildir. (401)

Ayrıca Almanlar, Ataman Krostov'u da desteklemekte ve Sovyet Rusya içindeki bütün belli başlı karşı devrimci gruplarla sürekli ilişki hâlinde bulunmaktaydılar.

Yeni Hesaplar

Gerçekten de Alman istilacıları, Sovyet ülkesinin ele geçirmiş oldukları çeşitli bölgelerinde keyiflerince devletler kurmuş ve bu devletleri de kendilerine en uygun düşen rejimlerle donatmışlardır. Bu arada Almanlar, Lituanya'da yeni bir Krallık kurmayı tasarlamaktaydılar. (402)

Berlin diplomasisi, yeni Krallığın tahtını Alman Düklerinden Wilhelm von Urach'a sunmuştu ilkin: Urach, II. Mingovgue adıyla tahta çıkacaktı. Ama

Saksonya hanedanı da, kurulması tasarlanan, Lituanya tahtına talip olunca Alman militaristleri işe el koyacak ve Krallık tacını İmparator II.Wilhelm'e giydirme kararı alacaklardır.

Hatta bu arada istilacılar, Lituanyalı köylülere ağır baskı yaparak, İmparator II.Wilhelm'e hitaben yazılmış bir çağrıyı imzalatmaya koyulmuşlardı. Söz konusu çağrıda Lituanya halkı, ülkesini "şanlı egemenliği" altına almasını ve Lituanya tacını kendisinden sonra ardılları tarafından da taşınmak üzere "kabul buyurmasını" rica etmekteydiler. (403)

Polonya çevreleri karşı çıkmışlardır bütün bu tasarılara: Polonyalılar bu amaçla doğrudan doğruya Papa'ya başvuracak ve Lituanyalı Katoliklere baskı yapmasını isteyeceklerdir. Lituanya tahtı konusundaki bu tartışma aylarca sürmüştür. Ama bu arada Lituanya, Alman "askerî bölge"si hâline getirilmiştir. Bu da, Alman Genelkurmayının planlarına alabildiğine uygundur. (404)

Alman diplomasisinin bir başka tasarısı da, bütün Baltık ülkelerini "Baltık Birliği" adı altında bir tek devlet hâline getirmekti ve İmparator II.Wilhelm, Baltık tacını da başına geçirmeyi istemiyor değildi. (405) Ayrıca Finlandiya'da, bu ülkenin de kendisine Kral olarak Alman Prenslerinden birini seçmesini sağlamak amacıyla, gizli müzakereler yapılmaktaydı. (406)

Aslında Almanlar, bütün bu manevralarla, Sovyet Rusya'yı, Hohenzollern hanedanına kişisel bağlarla bağlı tabiilerden kurulacak, bir kuşatma zinciri altına alma ereğini gütmekteydiler.

Gerçekten de Alman diplomasisi, Sovyet iktidarını devirmek ve onun yerine karşı devrimci bir hükûmet oturtmak üzere, Moskova'ya bir saldırı hazırlamaktaydılar. Hoffmann ve Ludendorff, bunu açıkça söylüyorlardı.

Nitekim General Ludendorff, anılarında şöyle yazıyor:

"Askerî açıdan biz, doğu cephesinde elimizde bulunan birlikleri harekete geçirerek Petrograd'a hızlı bir darbe indirebilecek ve Don Kazaklarının yardımıyla da Moskova üzerine başarılı bir saldırıyı geliştirebilecek kadar güçlüydük. Böylece bize karşı açıkça düşmanlık eden Sovyet hükûmetini devirebilir ve onun yerine, Rusya'da, bize karşı değil de, bizimle el ele iş görecek başka bir hükûmeti iktidara getirebilirdik. Savaşın daha sonraki gidişatı bakımından temel bir önem taşımaktaydı böyle bir sonuç: Rusya'nın başında bir başka hükûmet bulunmuş olsaydı, Brest Litovsk Barış Anlaşması'nı gözden geçirip bizim için daha da avantajlı hâle sokabilirdik rahatça." (407)

Öte yandan General Hoffmann da Rusya için bir naip aramakla görevlendirilmişti. Çok geçmeden Almanlar, doğu cephesi kumandanı Grandük Pol'ün üzerinde anlaşacaklar ve damadı Albay Durnovo aracılığıyla, Grandükle, bu konuda müzakereye girişeceklerdir. (408)

Büyükelçi Mirbach'ın Öldürülmesi ve Lenin'in Tutumu

Sovyet Cumhuriyeti'yle olan ilişkilerine, bile isteye, gittikçe biraz daha gerginleşen bir karakter vermekteydi Almanya. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler,

Moskova'daki Alman büyükelçisi Mirbach'ın 6 Temmuz 1918 günü bir provokatör ajan tarafından öldürülmesi sonucunda, iyiden iyiye nazik bir evreye girecektir. (409)

Berlin hükûmeti, bu suikastı bahane ederek; sözüm ona Moskova'daki Alman elçiliğini korumak amacıyla, Rus başkentine Alman birliklerinin sokulması gerektiğini ileri sürmüştür. Buna karşılık Lenin, kesin ve alabildiğine sert bir bildiri yayınlayacak ve Alman hükûmeti böyle bir yola başvurduğu takdirde Sovyet hükûmetinin hemen o saat tüm Rusya halklarını ayaklanmaya ve sonuna değin mücadeleye çağıracağını açıklayacaktır. (410)

Ölçüyü şaşırmış olan Alman diplomasisi; Lenin'in bu ödünsüz tutumu karşısında geri çekilmiştir.

Bununla birlikte yeni Alman büyükelçisi Hellferich, Mirbach'ın öldürülmesi vesilesiyle Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkilerin kesilmeyişini, vahim bir hata olarak nitelemekteydi. Anılarında bu konuya ilişkin olarak şunları yazıyordu yeni Büyükelçi:

"Biz Sovyet hükûmetini doğrudan doğruya Rusya'da yenmeyi başardığımız takdirde, doğu cephesinde daha güvenli bir durum yaratabilirdik ancak ve yine ancak bu sayede, doğu cephesinde dağılmış duran tümenlerimizin büyük bir kısmını batı cephesine aktarabilirdik." (411)

Bu amaçla Hellferich, karşı devrimci guruplarla müzakereye girmek ve Moskova'dan ayrılıp sınıra daha yakın bir kente yerleşmek için hükûmetinden izin istiyordu. Moskova'da ne yapıp edip bir ayaklanma çıkarmaları gerektiğini, karşı devrimcilere anlatabileceği umudundaydı böylece.

General Von Der Goltz'un Girişimleri

Büyükelçi Hellferich'in yanı sıra, Rus-Alman sınırındaki Alman ordusuna kumanda eden General von der Goltz da Sovyet rejimini devirmek ve Petrograd'ı ele geçirmek amacıyla girişimlerde bulunmaktaydı. General Goltz, bir yandan Çarın eski hükûmet başkanlarından A. F. Trepov'la gizli müzakereler yaparken, bir yandan da Grandük Kiril Vladimirovij'le ve önde gelen başka Rus monarşi yandaşlarıyla bağlantı kurmuştu.

Nitekim 8. Alman doğu ordusu kurmay kurulu, Baltık'taki Alman donanmasının da katılacağı bir harekâtla Petrograd'ı ele geçirmek için bir plan hazırlamış ve plan Alman Genelkurmayı tarafından onaylanmıştır. (412)

Pskov'daki Alman ordusu kurmay kurulu ise, Kuzey Beyaz Ordusu adını alacak karşı devrimci bir ordu kurmak için çaba gösteriyordu. Sovyet Rusya'dan kaçan monarşist subayların bir kısmı bu orduda görevlendirilecekti.

Söz konusu fetih planlarını gerçekleştirmek üzere girişilen askerî hazırlıkların yanı sıra, diplomatik yollardan da yararlanma kararı alınmıştı. Nitekim aynı tarihlerde Alman hükûmeti Sovyet Rusya'ya başvurarak, Brest Litovsk Barış Anlaşması'na ek bir anlaşma yapılması talebinde bulunmuştur. (413) Bu konuda iki ülke temsilcileri arasında başlayan müzakereler uzun süre devam edecektir.

Almanların yeni istekleri karşısında inatla direnmekteydi Sovyet hükûmeti; ama düşman kuvvetleri de Sovyet topraklarında ilerlemekteydiler. Sovyet Rusya dört yanında ardı ardına açılan cephelerle kuşatılmış bulunmaktaydı.

Ek Anlaşmanın İmzalanışı

Bu durum karşısında Sovyet iktidarı Almanlara yeni ödünler vermeye razı olmak zorunda kalmıştır. Gerçekten de, 27 Ağustos 1918 günü iki ülke arasında Brest Litovsk anlaşması'na ek olarak nitelenen bütünleyici bir anlaşma imzalanmıştır. (414)

Yeni anlaşmanın temel maddelerinden biri, Estonya ile Letonya'nın doğu sınırlarını belirliyordu: Rusya, "bu ülkeler üzerindeki egemenlik hakkı"ndan vazgeçmekteydi. Bunun üzerine Sovyet Rusya, Lituanya ve Baltık ülkeleriyle bir ticaret anlaşması yapmıştır. (415)

Ayrıca Rusya, ek anlaşma hükümlerince, Bakû petrol üretiminin dörtte birini Almanya'ya bırakmaktaydı. Almanya, Don kömür havzasını işgal altında tutmaya devam edecekti gene. Ama buna karşılık Rusya da bir ton petrole üç ton kömür ve bir ton benzine dört ton kömür oranı içinde kömür alma hakkını kazanmaktaydı.

Ek anlaşma çerçevesi içinde yer alan mali uzlaşma hükümlerine göre Sovyet Rusya, Almanya'ya altı taksitte ödenmek üzere altı milyar mark tazminat verecekti. Hemen ödenmesi gereken ilk taksit 1,5 milyar tutarındaydı; bu miktarı 545 milyon markı kâğıt para olarak, gerisi de 245,564 kilo ağırlığında altın olarak ödenmekteydi! 10 Eylülde ödenmesi gereken ikinci taksit de yaklaşık olarak aynı oranlarda altın ve kâğıt para hâlinde ödenecekti. Sonra 30 Eylül, 31 Ekim, 30 Kasım ve 31 Aralık tarihlerinde her biri 50.676 kilo altın ve 113 milyonluk kâğıt para hâlinde ödenmek üzere dört taksit sıralanmaktaydı.

Ayrıca da, Sovyet Cumhuriyeti'ni parçalama emelinden vazgeçmemiş olan Almanya, "Gürcistan'ın Almanya tarafından bağımsız devlet olarak tanınmasının Sovyet hükûmetince de onaylanmasını" talep ediyordu. Gürcistan üzerinden Bakû'ye rahatça sarkabileceklerini hesaplamaktaydı Almanlar. (416)

Bütün bunlar karşılığında Sovyet diplomasisi Almanya'dan, Sovyet devletinin kendi ülkesinin çeşitli bölgeleri ile olan ilişkilerine müdahale etmeme yükümlülüğünü koparmayı başarmış bulunuyordu. Almanya ayrıca, Finlandiya üzerinden Rus topraklarına ve özellikle Petrograd'a hiçbir saldırı olmayacağı konusunda güvence veriyordu Sovyet hükûmetine.

Almanya ile Müttefikleri Arasındaki Çatışma

Sovyet Rusya ile ek anlaşma konusunda müzakerelere giriştiğini müttefiklerine haber vermemişti Almanya. (417) Durumu ancak yeni Rus-Alman anlaşmasının resmen imzalanmasıyla öğrenen Viyana, İstanbul ve Sofya hükûmetleri, 6 milyar marktan kendilerine düşmesi gereken payı alamadıkları için müthiş öfkelendiler.

Hele Osmanlı İmparatorluğu —ki kendisi o sıralarda Bakû'yü ele geçirmeye hazırlanıyordu— bu yeni anlaşma yürürlükte kaldığı takdirde Dörtlü İttifak'tan ayrılacağı tehdidini savurmaya kadar vardırmıştı işi. (418)

Sovyet ülkesine karşı yeni bir saldırı tezgâhlamayı başaramadığı takdirde bu yeni ek anlaşma, Almanya için, bir garanti meydana getirmekteydi. Çünkü aslında, Almanya'nın kaderinin karara bağlanmak üzere olduğu bu nazik günlerde bile Berlin'deki yöneticiler, Rusya'ya öldürücü bir darbe indirme hazırlıkları içindeydiler. Ve bu konuda Alman Genelkurmayı ile hükûmeti arasında en ufak bir fikir uzlaşmazlığı bulunmuyordu. Nitekim General Hoffmann, güncesinin 3 Eylül 1918 tarihli sayfasında bu hususu açıkça itiraf etmektedir:

"Dışişleri Bakanının durumu bütün açıklığı içinde gördüğü ve gereğince değerlendirdiği şüphe götürmez... Rusya'daki durum konusunda ve bu ülkeye ilk elverişli anda kesin bir darbe indirme zorunluluğu konusunda tam bir fikir birliği içinde bulunuyoruz. Aramızdaki görüş ayrılıkları, sadece birtakım ayrıntılara ve tarihlere ilişkin. Örneğin, saldırı için biraz daha bekleyebileceğimiz kanısında Bakan... Yüksek kumanda kurulunun da tehlikeyi tamamen fark etmiş olduğundan şüphe edilemez. (419)

Bakû'nün Düşüşü

Gürcistan'da bulunan birliklerini harekete geçirerek Bakû üzerine doğru taarruza kalkmakta gecikmeyecekti Almanlar. Ayrıca Türk kuvvetlerini de bu taarruza katılmaya çağırmışlardı. (420)

Rus-Alman ek anlaşmasına göre Türklerin Kafkasya'ya herhangi bir saldırısını önlemesi gerektiği hâlde Almanya, Osmanlı hükûmetine, Bakû'ye yönelteceği bir taarruza karşı çıkmayacağını açıkça bildirmişti. Nitekim işte Berlin hükûmetinin bu teşviki üzerinedir ki Türk orduları başkumandanı Enver Paşa, Mezopotamya'daki kıtalarının bir kısmını kuzey doğu Anadolu'ya aktararak Transkafkasya üzerine sürecektir. (421) General Ludendorff şu bilgileri veriyor bu konuda:

"Başkumandanlık, Bakû'ye saldırmak için gerekli hazırlıklarda bulunuyordu. Bu amaçla Nuri'nin emrindeki kıtalar kuzeye aktarılmıştı. Ayrıca da bir süvari taburu ve çok sayıda tugay Tiflis'e sevk edilmişti. Ne var ki biz daha henüz harekete geçerken, Nuri Bakû'yü işgal etmişti. Öte yandan, aynı sırada patlak veren Bulgaristan olayları bizi, Kafkasya'daki kuvvetlerimizi Romanya'ya aktarma zorunda bıraktı. (422)

Sovyet hükûmeti, Berlin'e başvurarak Enver'in saldırısını şiddetle protesto etmiştir. Almanya ise Sovyetlere verdiği cevapta, Bakû'nün "alınan bilgilere göre" Türk ordusuna bağlı muntazam kuvvetlerin değil de "yerel çetelerin" saldırısına uğramış olduğunu bildirmekteydi.

Almanya batı cephesinde tam bir bozguna sürüklenmekteydi bu arada. Hızla yaklaşıyordu felaket; ama yine de Alman emperyalistleri, doğudaki ganimete dört elle sarılmaktan vazgeçmemekteydiler.

3. SAVAŞIN SONUNA DOĞRU GENEL DURUM VE WİLSON PROGRAMI

Kont Burian'ın Notası ve Müttefiklerin Cevabı

Batı cephesindeki baskılarını gittikçe biraz daha arttırarak sürdürüyorlardı İtilaf Devletleri'ne bağlı kuvvetler. Amerika'dan aralıksız bir çağlayan hâlinde savaş malzemesi ve takviye akıyordu: Sadece Ağustos ayı içinde üç yüz binden fazla Amerikan askeri çıkmıştı Avrupa'ya. (423)

Alman kuvvetleri, Siegfried hattı üzerine püskürtülmüş bulunuyordu şimdi. Ayrıca İngiliz-Fransız kuvvetleri, 1917 yılında sınırsız fedakârlıklara rağmen ele geçiremedikleri bu mevzileri de birçok yerde yarmış durumdaydılar. (424) Almanya'nın hâli perişandı.

Diplomasi hemen askerî kuvvetlerin yardımına koşacaktır bu zorlu dönemeçte.

Nitekim 14 Eylül günü Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı Kont Burian, savaş hâlindeki tüm devletlerin hükûmetlerine bir nota yollayarak, barış sorununu tartışmak üzere, tarafsız bir ülkede bir Konferans düzenlenmesini önermiştir. (425) Aynı zamanda tarafsız ülkelerin hükûmetleriyle Papa'ya da yollanmıştı bu nota.

Avusturya-Macaristan'ın bu girişimi, bağımsız bir davranış olarak sunulmaktaydı. Ama hiç şüphe yok ki, sonuçları bakımından büyük önem taşıyan böyle bir girişimden haberliydi Almanya ve baş müttefiki tarafından atılan bu adımın, İtilaf Devletleri üzerinde nasıl bir etki yaratacağını görmek için beklemekteydi.

Kont Burian'ın notası, tek taraflı bir barış önerisi olmadığı hâlde büyük bir yankı uyandırmıştı. Hemen bütün ülkelerde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun artık dövüşmek istemediğinin kesin belirtisi olarak yorumlandı bu nota. (426)

17 Eylül günü Başkan Wilson, Dışişleri Bakanını, Avusturya-Macaristan hükûmetine cevap olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin hangi koşullar içinde barış müzakerelerine girebileceğini defalarca açıklamış bulunduğunu bildirmekle görevlendirdi. (427) Bir gün önce Balfour, Londra'da yaptığı bir konuşmada, Avusturya-Macaristan notasının aslında İtilaf Devletleri'ni birbirlerine düşürme amacını güden bir girişimden başka bir şey olmadığını söylemiş ve böyle bir girişiminse, hiçbir şekilde barışı çabuklaştırmayacağını belirtmişti. (428) Yine 17 Eylül günü Clemenceau da Fransız meclisinde yaptığı bir konuşmada, İttifak Devletleri tarafından işlenmiş olan cinayetlerin cezasız kalamayacağını ve İttifak saldırısının yol açtığı bütün zararlarla birlikte bu cinayetlerin de ödetilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. (429)

Görüldüğü gibi, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı tarafından girişilen bu barış taarruzunun kaderi şimdilik askıya alınmaktaydı.

Bulgaristan Savaşı Bırakıyor

İtilaf Devletleri'nin genel taarruzu devam etmekteydi bu arada. Nitekim General Franchet d'Espérey Kumandasındaki kuvvetler, 15 Eylül günü, Selanik cephesindeki Bulgar hatlarını yarmış bulunuyorlardı. (430)

Daha taarruzun ilk günü Bulgar hatlarını otuz kilometre derinlemesine yarmıştı İtilaf kuvvetleri ve gücü tükenmiş olan Bulgar kıtaları darmadağın kaçmaya başlamışlardı. Alman ve Avusturya-Macaristan birliklerinin hemen yardıma koşmalarına rağmen, on gün içinde tamamen kırılmış olacaktı Bulgarların direnci. (431)

25 Eylül günü Bulgar hükûmeti, müttefiklerini haberli kılmaya bile gerek duymaksızın, General Franchet d'Espérey'den ateşkes talebinde bulunacaktır. Bu arada ülkede bir ayaklanma patlak vermiştir. Alman birlikleri bu ayaklanmayı bastıracaklardır; ama Çar Ferdinand da, oğlu Boris lehine tahttan çekilmek zorunda kalacaktır. (432)

Bulgar delegeleri, 29 Eylül günü Selanik'e gelmiş bulunuyorlardı. General Franchet d'Espérey, ateşkes koşullarını dikte etti Bulgarlara; sonra da bir karar almaları için iki saatlik süre tanıdı.

Dikte edilen koşullara razı olduğu takdirde Bulgaristan'ın işgal altında tuttuğu Yunan ve Sırp topraklarını hemen boşaltması gerekmekteydi. Bulgar ordusu, genel asayişi sağlamak için zorunlu olan sınırlı birlikler dışında, tümüyle terhis edilecekti. Ayrıca İtilaf Devletleri Bulgaristan toprakları üzerinde savaşın devamı bakımından yararlı gördükleri bütün noktaları işgal etmek ve ülkedeki tüm ulaşım araçlarını kullanmak hakkını kazanıyorlardı. (433)

Bulgarların bütün bu koşulları kabul etmesi sonucunda ateşkes hemen o gün imzalanmıştır.

Bulgaristan'ın kesin yenilgiyi kabul edişi, İtilaf Devletleri'ne önce Avusturya-Macaristan'a, sonra da Avusturya-Macaristan toprakları üzerinden Münih'e doğru ikinci bir taarruz yolunu açıyordu. Ayrıca yine bu ateşkes anlaşması sayesinde Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki bağ da kesilmekteydi. Ve bu durum, zaten takatinin sonuna gelmiş olan Türk devletini de kesin yenilgiye mahkûm ediyordu. (434)

Nitekim Filistin'deki İngiliz kıtaları 19 Eylül gecesi taarruza geçtiler. Birkaç gün içinde Filistin'deki Osmanlı ordusu tam bir bozguna uğrayacaktı.

Eylül sonunda ise, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, İngiliz-Fransız kuvvetleri batı cephesindeki Siegfried hattını yarmış bulunuyorlardı.

Wilson'un Diplomatik Girişimi On Dört Nokta

Germen bloğunun askerî yenilgisi, İtilaf diplomasisinin yoğun etkinliğiyle çabuklaştırılmıştır. Bu alandaki en önemli manevra, Başkan Wilson'un "On dört nokta" diye adlandırılan barış programını açıklaması olmuştur. (435) Amerikan Başkanı tarafından 8 Ocak 1918 günü verilen bir söylevde açıklanan bu noktalar şöyle sıralanmaktaydı:

1. Barış müzakereleri dünya kamuoyunun önünde tam bir açıklık içinde yürütülecek ve müzakerelerin sonucunda, hangi türden olursa olsun, hiçbir gizli anlaşma ya da uzlaşma yapılmayacaktır. Diplomasi, herkesin gözü önünde açık iş görecektir.

2 Deniz ticaretine, barış zamanında olduğu kadar savaş zamanında da kesin ve mutlak özgürlük tanınacaktır.

3. Uluslararası ticaretin önüne dikilmiş her türlü engel ve set, kesinlikle ortadan kaldırılacaktır.

4. Taraflar arasında karşılıklı olarak, ulusal silahların, devlet güvenliği bakımından zorunlu kesin minimuma indirilmesini sağlayan garantiler verilecektir.

5. Tüm sömürge sorunları özgürce, tam dürüstlük ölçüleri içinde ve mutlak şekilde tarafsız çözüme bağlanacaktır. Söz konusu çözüm için şu ilkenin kesinlikle gözetilmesi gerekmektedir: Egemenliğe ilişkin tüm sorunların çözümünde yerli halkların çıkarları, hükûmetlerin istekleriyle —bu isteklerin dayanağı bile olsa— eşit önemde göz önüne alınacak ve hükûmetlerin istekleri ayrıntılarıyla saptanacaktır.

6. Almanya, bütün Rus topraklarını boşaltacaktır. "Rus sorunu", Rusya'ya, öbür ulusların istedikleri takdirde ve ölçüde özgürce yardımda bulunmasını garanti edecek ve kendi siyasal gelişimiyle ulusal politikasına ilişkin tüm kararları bağımsızca alabilme özgürlüğünü sağlayacak bir şekilde çözüme bağlanacaktır. Bu çözüm şekli, ayrıca hür halklar topluluğunun, seçtiği rejim ne olursa olsun Rusya'ya karşı iyilik gözetir bir davranış içinde olmasını ve kalmasını da garanti etmelidir.

7. Almanya, Belçika topraklarını hemen boşaltacak ve Belçika yeniden bağımsız devlet kimliğine kavuşacaktır.

8. Alsas ve Lorrain Fransa'ya geri verilecektir. Ayrıca Almanya, işgal altında tuttuğu Fransız topraklarını hemen boşaltacak ve bu yerlerde açtığı zararı Fransa'ya ödemeyi yükümlenecektir.

9. İtalyan sınırlarının, açıkça belirlenmiş ulusal sınırlar ilkesinin ışığı altında yeni baştan çizilip düzeltilmesine hemen girişilecektir.

10. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çerçevesi içinde yer alan halklara özerklik tanınacaktır.

11. Almanya; Romanya, Sırbistan ve Karadağ'daki askerlerini hemen geri çekecektir. Ayrıca Sırbistan'a, denize bağımsız ve istikrarlı çıkış garantisi verilecektir.

12. Osmanlı İmparatorluğu çerçevesi içinde yer alan halklara özerklik tanınacaktır. Ayrıca Boğazlar, tüm ülkelerin gemilerine açık tutulacaktır.

13. Denize çıkışı olan bağımsız bir Polonya devleti kurulacak ve Polonyalıların oturduğu bütün topraklar bu devlete bağlanacaktır.

14. Büyük ve küçük ülkelerin siyasal bağımsızlıklarını ve ulusal bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti altına almak amacıyla, özel statüleri olan, bir uluslar birliğinin en kısa zamanda kurulması için gerekli çalışmalara hemen başlanacaktır.

Wilson Programı Niçin Bulanıktır

Başkan Wilson kendi barış programını, tam Sovyet Rusya gizli anlaşmaları yayınlamaya başladığı sırada açıklamıştı. Açıkça belliydi ki, Avrupalı ve Amerikalı devlet adamları, Sovyet diplomasisinin bu devrimci davranışının yeryüzünde uyandırdığı olumlu izlenimi etkisiz kılma çabası içindedirler:

Yine besbelliydi ki, Wilson programı, bolşeviklerin isteklerine, taban tabana karşıttır. Gerçekten de bu kesin karşıtlığı ortaya koymak için, bir tek noktayı göz önüne almak yetiyordu: İlhaksız ve tazminatsız bir barışı savunmaktaydı bolşevikler; oysa Wilson programı, ilhak ve tazminat koşullarıyla doluydu. (436) Gerçi bütün dünya basını ve bu arada özellikle II. Enternasyonal'e bağlı gazeteler, Wilson programının ne denli demokratik bir öneri olduğunu ispatlama yarışındaydılar; ama bizzat başkan Wilson, kendi programının Sovyet önerilerine kesinlikle karşıt düştüğünü bilmekte ve —özel sekreterine de olsa— söylemekteydi:

"Bolşevizm denilen zehir, bugün dünyayı yönetmekte olan sisteme karşı, kesin bir protesto olduğu içindir ki bunca yaygınlık kazanabilmiştir. Sıra bizde şimdi: Barış konferansında biz, yeni düzeni, her şeyden önce iyilik yoluyla ama gerekirse kötülük yoluyla egemen kılmaya çalışacağız."(437)

Her şey bir yana, şu kadarı rahatça söylenebilir: Tüm demokratik görünüşüne karşın Wilson programı, alabildiğine bulanık ve kaçamaklı noktalarıyla, kesinlikle emperyalist amaçları maskelemeye yönelmiş bulunmaktaydı.

Şöyle ki:

Birinci nokta, gelecekteki ganimetin bölüşümü konusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin katılımı olmaksızın İngiltere ile Fransa arasında yapılmış bulunan anlaşmaları nişanlıyordu. "Deniz ticareti özgürlüğü" parolası ise, besbelli ki İngiltere'nin o alandaki hegemonyasına karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya ticaretinde birinci sırayı alma özlemini dile getirmekteydi. Nitekim üçüncü nokta da yine aynı amacın gerçekleştirilmesine yönelikti. (438)

Öte yandan, sınırlarda İtalya lehine yapılması istenen değişiklikler de Wilson'un ısrarla üzerinde durduğu "adalet" ilkelerine uygun düşmekten uzaktı alabildiğine. Almanya'nın işgal altında tuttuğu bütün toprakları hemen boşaltmasını isteyen 6., 7. ve 8. noktalara gelince: Bu noktalardaki isteklere paralel olarak, İtilaf Devletleri'nin işgali altında bulunan Alman ve Osmanlı topraklarının boşaltılacağı vaat bile edilmiyordu.

"Uluslar Derneğinin" Asıl Görevi

Yeni savaşlardan sakınmak amacıyla tantanalı bir şekilde tasarlanan "Uluslar Derneği" organizasyonu fikri, barışçı burjuva basını tarafından hararetle karşılanmıştır. (439)

Apaçık bir nokta vardı: Tasarlandığı şekil içinde böyle bir dernek, "savaşları önlemek" olarak nitelenen amacına katiyen ulaşamazdı. Gerçekte böyle bir dernek, yeni emperyalist tasarılara paravanlık ediyordu.

Uluslar Derneği (eski deyimiyle, Cemiyet-i Akvam) fikri, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de doğmuştur. Bu fikrin en ateşli savunuru olan Lort Cecil'e göre Viyana Kongresi'nde kurulan Kutsal İttifak, tüm gerici nitelikleriyle, Uluslar Derneği için ideal bir örnekti. (440)

Nitekim Lort Cecil, 3 Eylül 1917 tarihinde şöyle yazıyordu Albay House'a:

"Bugün bütün dünya bir gerçeği unutmuş gibidir: Kutsal İttifak'ın temel kuru-

luş nedeni barışı koruyup sürdürmekti. Ne yazık ki sonradan bu ittifak, bir 'zorbalar birliği' hâline gelmiştir... Böyle bir tehlike, belki de bugün eskiden olduğu kadar büyük değildir; ama böyle bir tehlikenin geçmişte var olmuşluğu bile, en soylu tasarıların da kolayca başarısızlığa uğrayabileceğini ispatlamaya yeter."(441)

Görüldüğü gibi, Uluslar Derneği fikrini ortaya atanlar böyle bir birliğin, tıpkı Kutsal İttifak gibi, savaştan sonra kurulacak olan sisteme gardiyanlık yapması gerektiğini gizlemiyorlardı.

İtilaf Devletleri'nin zaferi kazanacağı kesinlikle anlaşılır anlaşılmaz, Başkan Wilson da kendi programının bulanık noktalarını açıklamaya girişmiştir.

Nitekim Wilson, 27 Eylül 1918 günü New York'ta yaptığı bir konuşmada, "on dört nokta"yı değişik bir biçimde yorumluyordu. (442) Özellikle de, Alman hüküûetinin hiçbir anlaşmaya saygı göstermediğini ve kendi çıkarları dışında, sadece kuvvete boyun eğdiğini ileri sürüyordu Başkan. Ve şöyle devam ediyordu:

-Alman halkının şu noktayı bugün artık anlaması gerekmektedir: Bizler, bu savaşı, bize empoze etmiş olanların sözlerine hiçbir şekilde güvenemeyiz. (443)

Böylece, gerçekten usta bir manevraya girişmekteydi Wilson: Yakın gelecekte başlaması kaçınılmaz hâle gelen uluslararası müzakerelerin yöneticiliğine adaylığını koymaktaydı açıkça ve Almanlara; barış yolunun Washington'dan geçtiğini söylemekteydi.

4. ALMANYA'NIN ATEŞKES TALEBİ AVUSTURYA-MACARİSTAN VE OSMANLI İMPARATORLUKLARININ ÇÖKÜŞÜ

Britanya Otelindeki Karar Toplantısı

Bulgar delegelerinin Franchet d'Espérey'nin ültimatomunu inceledikleri gün, Almanya'nın önde gelen siyasi ve askerî yöneticileri Spa kentindeki "Britanya" otelinde bir karar toplantısı yapmaktaydılar. (444)

Bu toplantıda Hindenburg ve Ludendorff, vakit yitirilmeksizin, İtilaf Devletleri'yle ateşkes imzalanmasını istemişlerdir. Toplantıya katılan Alman siyaset adamları ise, böyle damdan düşercesine yapılacak bir barış önerisinin ülkede derin bir hoşnutsuzluğa ve hatta belki de, devrimci bir patlamaya yol açabileceğini ileri sürmekteydiler. Bunlara göre, böyle bir girişim Reichstag'ın güvenini kazanmış yeni bir hükûmet tarafından yapılabilirdi ancak.

Von Hintze, barış talebinin doğrudan doğruya Wilson'a yöneltilmesi gereğini savunmaktaydı. (445) Amerikan Başkanının imalarını gereğince değerlendirmişti Almanlar.

Buna karşılık Hindenburg ve Ludendorff, Washington'dan geçerek, İtilaf Devletleri'ne götürecek olan yolun uzamasından çekinmekteydiler: Bu süre içinde, doğrudan doğruya, Alman toprakları da savaş alanı içine girebilirdi. (446)

İşte bu kaygıyla Generaller, barış çağrısının Wilson'un yanı sıra İngiliz ve Fransız hükûmetlerine de yapılması gerektiğini öne sürüyorlardı.

Hindenburg'un Notası

Toplantıda alınan kararlar İmparator II.Wilhelm'e de bildirilmiştir. Ve Kayzer, ateşkesle birlikte barış anlaşması çağrısını içeren notanın doğrudan doğruya Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a gönderilmesini emredecektir. (447)

Bunun yanı sıra başka birtakım tedbirler de düşünülmekteydi. 29 Eylül günü, Almanya'daki parlamenter sistemde değişiklikler yapılacağını açıklayan bir bildiri yayınlanmıştı örneğin. Bir gün sonra da Şansölye Hertling istifasını vermişti: Almanya, savaşın en can alıcı günlerinde kendine yeni bir Başbakan arıyordu.

Hazırlanan notanın Wilson'a bir an önce yollanabilmesi için, yeni hükûmetin 1 Ekim günü kurulması kararlaştırılmıştı. Ama bu gerçekleştirilemedi: 1 Ekim gelmiş geçmiş, nota yollanmamıştı. Hindenburg ve Ludendorff huysuzlanmaya başlamışlardı: Cephe çöküyordu.

Gerçekten de ön hatlardaki askerlerden çoğu savaşmayı reddediyorlardı artık. Siperlerden çıkıp ta ilerlemeye girişenlere, şöyle bağırmaktaydı arkadaşları:

— Sabotajcılar! Usanmadınız mı daha savaşmaktan? Canınıza tak demedi mi daha. (448)

Ve bu arada asıl korkutan da başa gelmiş bulunmaktaydı: Savaş Alman topraklarına da girmişti artık. Ve gelecekteki rövanş için tasarlanan esirgeme planı böylece tehlikeye düşüyordu. (449)

Olabildiğince hızla barışa gidilmesini istemekteydi Generaller. Başkumandanlık, Reichstag'daki parti liderleriyle ilişki kurmak üzere bir temsilci yollamıştı Berlin'e; hemen ardından da, doğrudan doğruya, Hindenburg başkente hareket etmişti. Genelkurmay, notanın 1 Ekim günü, en geç 2 Ekim sabahı gönderilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Oysa daha bu notanın altına imza koyacak bir Şansölye bulunmamıştı. (450)

Ve 3 Ekim günü Hindenburg, şu muhtırayı verdi Alman siyasi yetkililerine:

"Barış önerilerimizi içeren bir notanın hemen düşmanlarımıza yollanması gerektiği konusunda 29 Eylülde ileri sürdüğümüz görüşleri Başkumandanlık olarak ısrarla ve kuvvetle tekrarlıyoruz... Durum her gün biraz daha zorlaşmaktadır ve Başkumandanlığı, çok ağır, kararlar almak zorunda bırakabilir."(451)

Açık bir anlam taşıyordu Hindenburg'un tehdidi: Generaller öylesine sıkışmış bir haâdeydiler ki, diplomatları bir yana itip, düşmanla doğrudan doğruya barış müzakerelerine girmeye hazırdılar. (452)

Yeni Alman Hükûmeti Nihayet Kuruluyor

Nihayet Ekim ayı başlangıcında Almanya, liberal bir aristokrat olarak tanınan Max von Baden Başkanlığında bir hükûmete kavuşabilmiştir. Ve hükûmette bu

kez Alman sosyal demokrasisinin temsilcileri de yer almaktadır (453). 4 Ekimi 5 Ekime bağlayan gece yeni Şansölye Max von Baden, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı W. Wilson'a İsviçre hükûmeti aracılığıyla bir telgraf yollayarak, ateşkes imzalanmasını ve barış müzakerelerine hemen başlanmasını isteyecektir. (454) Alman hükûmeti bu telgrafında gerek ateşkes, gerekse barış müzakerelerine temel olarak, 14 noktayı ve bu programa 27 Eylül günü Wilson tarafından yapılan yorumları, kabule hazır olduğunu da bildirmekteydi.

Bütün bu gelişmeler sonucunda şu nokta kesinlikle ortaya çıkacaktı; haklı olanlar, askerler değil, Alman politikasının yöneticileridir. Gerçekten de, birdenbire patlayan bu barış talebi, Alman kamuoyunu bir anda altüst edecektir. Hükûmetin resmen yalan söylemiş olduğu çıkacaktır meydana. Nitekim daha 1 Ağustos günü İmparator II.Wilhelm, Almanya'nın zorlukları artık geride bıraktığını açıklamıştı ulusuna. Ama aradan sadece bir hafta geçer geçmez, 8 Ağustos günü büyük bir askerî bozgun patlak veriyordu. Ve sansürün kırmızı kalemi, cephedeki durumu maskeleyecek kadar, güçlü değildi artık. Ülkede dipten doğru gelişen bir tedirginlik ve bir huysuzluk havası vardı. (455)

Almanya'nın ateşkes isteğine 5 Ekim günü Avusturya-Macaristan hükûmeti de katılmıştır. Ne var ki Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Viyana'nın önerisini incelemeye bile yanaşmamıştır. Gerçekten de Wilson, Amerikan Dışişleri bakanı Lansing'den şu noktaların Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yöneticilerine açıkça bildirilmesini istemiş bulunuyordu: İtilaf Devletleri, Çekoslovakya'yı çoktan bir bağımsız devlet olarak tanımışlardı. Ayrıca yine İtilaf Devletleri, Yugoslav milliyetçilerinin isteklerini de uygun karşılamış ve onaylamış bulunmaktaydılar. (456)

Mondros ve Padova Ateşkes Antlaşmaları

İtilaf Devletleri, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile müzakereye oturmayı reddetmekle, bu devletin çöküşünü hızlandırmış olacaklardır. (457)

Gerçekten de Avusturya-Macaristan ordusu cepheyi terk ediyordu artık. Fiume kışlasındaki alaylar ayaklanmış ve ayaklanmacılar kısa zamanda bütün kenti ele geçirip denetimleri altına almışlardı. Öte yandan Macaristan, bağımsız bir Cumhuriyete dönüşmüş bulunuyordu. (458) Zaten yapay bir kuruluş olan Monarşi, her yandan parçalanıp dökülmekteydi.

Doğu cephesinde ise: İtilaf Devletleri tarafından son olarak düzenlenen taarruzlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun tam bir bozguna sürüklenmesiyle sonuçlanacaktır. Bu bozgunda, Türk kuvvetlerinin büyük bir kısmını Anadolu'daki savaş alanlarından çekip Bakû'ye saldırtan, Enver Paşa'nın büyük bir sorumluluk payı vardır. (459)

İtilaf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ateşkes antlaşması, Limni Adası'ndaki Mondros Limanı'nda demirlemiş bulunan İngiliz savaş gemisi Agamemnon'da 30 Ekim günü imzalanmıştır. (460) Bu antlaşmaya güre Türkler, Arabistan yarımadası'nı, Mezopotamya'yı Suriye'yi, Ermenistan'ı ve Kilikya'nın

bir parçasını boşaltmayı yükümlenmekteydiler. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın belli başlı maddelerinden biri gereğince de Türkler, Karadeniz çıkışını İtilâf Devletleri'ne açmak ve Boğazlarla başkentleri İstanbul'un müttefik kuvvetleri tarafından işgaline boyun eğmek zorundaydılar.

3 Kasım günü de Avusturya ve Macaristan kesinlikle teslim olacaklardı. Padova'da imzalanan ateşkes antlaşmasına göre, yirmi tümen dışındaki bütün Avusturya-Macaristan ordusu terhis edilecekti hemen. Ordunun elinde bulunan savaş malzemesinin yarısı İtilaf Devletleri'ne bırakılmaktaydı. Gerek deniz, gerekse ırmak donanmaları silahtan arındırılacaktı hemen. İmparatorluğun elindeki zırhlılar, kruvazörler, destroyerler, deniz altılar ve uçaklar, İtilaf Devletleri'ne geçiyordu. İtilaf Devletleri, ayrıca savaşın devamı süresince, Avusturya-Macaristan'ın elindeki tüm ulaşım ve iletişim olanaklarını Almanya'ya karşı kullanma hakkını da elde etmekteydiler. (461)

Mondros ve Padova ateşkes antlaşmalarından sonra, Almanların durumu, sözcüğün tam anlamıyla, umutsuz bir hâle giriyordu. (462)

5. ALMANYA İLE İTİLAF DEVLETLERİ ARASINDAKİ ATEŞKES PAZARLIKLARI

Lansing'in İlk Cevabı

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri bakanı Lansing, 8 Ekim günü Başkan Wilson adına Alman notasına cevap vermiştir. (463) Bakan, bu cevabında, Başkan Wilson'un on dört noktalık programında ve daha sonraki çeşitli bildirilerinde yer alan tüm koşulların Alman hükûmeti tarafından kabul edildiğinin açıkça belirtilmesini istemekteydi ilkin. Almanların ateşkes talebine gelince: Başkan Wilson, Almanların, işgal altında bulundurdukları bütün toprakları boşaltmadıkça, müttefiklerine ateşkes önerisinde bulunamayacağını açıklıyordu.

Sonuç olarak da Wilson, Şansölyenin şu ana kadar savaşı yönetmiş olanların adına da konuşup konuşmadığını sormaktaydı: İmparatora ve Alman Başkumandanlığına açıkça bir telmihti bu. (464)

9 Ekim günü Berlin'de Alman savaş kabinesi bir toplantı yapmıştır. (465) Birçok ordu kumandanıyla görüştüğünü, hepsinin kesinlikle barış istediğini açıklamıştır bu toplantıda Ludendorff. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı, cephenin hiç değilse, üç ay daha dayanıp dayanamayacağını sormuştur. Ludendorff'un bu soruya cevabı, kesin bir "hayır" olacaktır. (466)

12 Ekim günü Almanya, İtilaf Devletleri'nin Başkan Wilson tarafından dile getirilen yeni önerilerini de kabul ettiğini bildiriyordu. Amerikan Başkanının son sorusuna ise, Şansölyenin hem de Alman halkı adına konuştuğu şeklinde kaçamak bir cevap verilmekteydi. (467)

Başkan Wilson, Almanların bu cevabını yeterli bulmayacaktır. İtilaf Devletleri ordularının cephedeki baskısı gittikçe artmaktaydı çünkü ve askerî başarılar ardı ardına sıralandıkça, siyasal taleplerin kapsamı da genişliyordu.

Wilson Alman İmparatorunun Tahtan İndirilmesini İstiyor

Başkan Wilson, Alman notasına 14 Ekim günü verdiği cevapta, Almanya'nın deniz altı savaşından hemen vazgeçmesini ve Alman askerlerinin geriye çekilişleri sırasında giriştikleri, yakıp yıkma, eylemlerine kesinlikle son vermesini istemekteydi. (468)

Buna karşılık Wilson, Almanya'ya uygulanan ablukanın kaldırılacağına ilişkin olarak en ufak bir vaatte bulunmuyordu. Amerikan Başkanı, cevabının daha sonraki bölümünde, İtilaf Devletleri kuvvetlerinin cephedeki üstünlüğünü açıkça belgelemeyen hiçbir anlaşmanın Müttefikler tarafından kabul edilmeyeceğini belirtmekteydi. Ve İmparator II.Wilhel'in tahttan çekilmesi gerektiğini söyleyerek sona eriyordu nota. (469)

Alman yönetici çevreleri, Başkan Wilson'un cevabını büyük bir huzursuzluk ve hatta kuşku içinde beklemekteydiler. Wilhelm'in tahttan inmesi ya da indirilmesinin söz konusu olduğu açığa çıkınca da, Kayseri kurtarma çabasına giriştiler. Bu arada Ludendorff, bir süre daha direnme olanağından bile söz etmeye koyulmuştu. (470)

Bütün bu arada Almanya ile müttefiklerinin durumu büsbütün kötüleşmekteydi. Hatta Almanya içinde atmosfer öylesine hızla kızışmıştı ki, yöneticiler bambaşka bir yola başvurma kararına vardılar: Şansölye Max von Baden, devletin temel yasalarına yepyeni bir şekil verme işine girişti.

Amaç, Kayzerin Almanya'sına anayasalı bir ülke görüntüsünü kazandırmaktır. (471) Nitekim Reichstag tarafından oybirliğiyle kabul edilen ilk iki yasadan biri, savaş ilanını Reichstag'ın onayına bağlamakta; ikincisi de Şansölyeyi, eskiden olduğu gibi İmparatora karşı değil, doğrudan doğruya, Reichstag'a karşı sorumlu kılmaktaydı. Bu iki temel yasanın yanı sıra, Kayzerin Genelkurmaya ilişkin atama ve azil konularındaki yetkilerini kısıtlayan yasalar da hazırlanıyordu.

20 Ekim günü Almanya, Wilson'a yolladığı cevap notasında hem anayasa reformu hakkında bilgi verecek, hem de yeni koşulları kabul ettiğini açıklayacaktır. (472) Notada aynı zamanda, Amerikan Başkanının, Alman halkının onuruyla ve adaletli bir barış kavramıyla uzlaşmayacak koşullar ileri sürmeyeceği umudu da dile getirilmekteydi.

23 Ekim günü Amerika Birleşik Devletleri adına Başkan Wilson, ateşkes önerisini müttefiklerine aktaracağını bildirecekti Alman hükûmetine. Notasında Wilson, ancak ve ancak, Almanya'nın yeniden savaşa başlamasını olanaksız kılacak türden bir ateşkesin söz konusu edilebileceğini özellikle belirtiyordu. (473) Bu ise Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimi demekti.

Müttefikler Arası Müzakereler

Alman ve Amerikan yetkilileri arasında sürüp giden bu diplomatik yazışmaların yanı sıra, ateşkes koşullarını saptamak amacıyla İtilaf Devletleri de kendi aralarında müzakerelere başlamışlardı.

İşin aslı aranacak olursa, Almanya'nın, barış talebi Müttefikleri gafil avlamış bulunmaktaydı. (474) Gerçekten de en iyimser hayal gücü bile, daha dünkü umutsuzluğu bugünkü kurtuluşun izleyeceğini tasarlayamazdı kolay kolay.

Almanya'nın direnci tamamen kırılmıştı, evet; ama düşman henüz kesin olarak yenik düşürülmemişti. Ve şimdi İtilaf Devletleri'nin, düşmanı tam bozguna uğratıncaya değin savaşa devam edip etmeyecekleri konusunda karar vermeleri gerekmekteydi.

Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti, savaş sürsün istemekteydi. (475) Çünkü İngiltere, Fransa ve İtalya'nın içinde bulundukları zor durum, savaşta bundan böyle Amerika'ya üstün bir rol oynayabilme şansını sunuyordu. Ama bu perspektifin, pek doğal olarak, öbür üç müttefik için hiçbir çekici yanı yoktu.

Örneğin savaşa bir gün bile devam etmeyi istemiyordu İtalya: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun uğradığı bozgun, İtalyanların bütün planlarını gerçekleştirmelerini sağlamış bulunuyordu çünkü. (476) İngiltere de kendisi bakımından en fazla önem taşıyan şeyleri elde etmişti: Büyük rakibini yıkmış ve sömürgelerini ele geçirmişti. (477) Savaşa devam, Büyük Britanya'ya daha fazla bir kazanç sağlamayacak; tam tersine, büyük çapta birtakım fedakârlıklara mal olacaktı: Fransa'ya gelince: Bu devlet de, Almanya ile yapılacak ateşkes ve barış antlaşmaları sayesinde, yeni bir bunaltıcı çatışmaya gerek kalmaksızın istediği her şeyi elde edebileceği umudundaydı. (478)

Bütün bunlardan başka, İtilaf Devletleri'nin tümünü birden ürküten bir hayalet vardı ortada: Devrim. Gerçekten de tam yıkılmış bir Almanya'da daha kolay patlayabilirdi devrim; oradan da rahatça bütün Avrupa'ya yayılabilirdi. (479)

Ama yine de İtilaf Devletleri, belirli konularda, anlaşmaya varmaktan uzak bulunuyorlardı.

Yüksek Konsey toplantılarında kesin görüş ayrılıkları çıkmıştı ortaya. Hele 29 Ekim günü Paris'te toplanan müttefikler arası konferansta, gürültülü tartışmalar patlak vermişti. (480)

Şöyle ki:

Fransa, Almanya'nın askerî ve ekonomik gücünün tamamen yıkılmasını sağlayacak bir sonuç elde etmeye çalışmaktaydı. İngiltere ise, Fransız gücünün Avrupa'da aşırı bir şekilde pekişmesini istemiyordu katiyen. Bu noktada Amerika Birleşik Devletleri ile de fikir birliği içinde olan Büyük Britanya, Almanya'ya belli bir askerî güç bırakılmasını savunmaktaydı. Buna gerekçe olarak da, İngiliz Savaş bakanı Lort Milner, 29 Ekim 1918 günü Paris'te toplanan konferansta, "askerî bakımdan güçlü bir Almanya'nın Rus bolşevizmine karşı bir kale olarak" kullanılabileceğini ileri sürmüştü. (481)

Anlaşmazlığın Alevlenişi ve Çözülüşü

Öte yandan, İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri arasında da ciddi bir anlaşmazlık nedeni bulunmaktadır: "Deniz ticareti serbestliği"ne ilişkin noktada Wilson'un isteklerini kabule yanaşmamaktadır Büyük Britanya. (482) Ayrıca, Fransa ile de fikir birliği hâlinde olarak, sadece kuzey Fransa ve Belçika'daki yakılıp yıkılmış bölgeler için tazminat istemekle —ki bu tazminat Wilson'un on dört noktasında da öngörülmüştü zaten— kalmamakta; tüm savaş masraf ve zararlarının Almanya tarafından karşılanmasını istemektedir. Ve bu konuda çıkan tartışma, bir ara müttefikleri birbirinden koparacak raddeye kadar gelmiştir.

Gerçekten de Amerika Birleşik Devletleri, kendi önerisi kabul edilmediği takdirde Almanya ve Avusturya-Macaristan hükûmetleriyle tek taraflı barış müzakerelerine girebileceği tehdidini savurmuştu müttefiklerine. Clemenceau sordu:

-Bir ayrı barış mı yani?

Amerikalılar cevap verdiler:

-Evet.

Bunun üzerine Lloyd George, Fransız Başbakanı Clemenceau'nun da kesin onayı ile şu açıklamayı yaptı:

"Çok üzgünüz, ama bu durumda, biz savaşa devam etme kararındayız."(483)

Nihayet 5 Kasım günü İngiltere, Fransa ve İtalya, on dört noktayı temel alarak Almanya ve müttefikleriyle müzakerelere girmeye hazır olduklarını bildirdiler Wilson'a. (484) Yalnız üç müttefik, "deniz ticareti serbestliği"ni tanımadıklarını ve sadece yakıp yıkılmış bölgeler için değil, kara, deniz ve havadaki savaş harekâtının yol açtığı tüm masraf ve giderlerin Almanya'ya ödettirilmesi konusunda ısrar ettiklerini de belirtiyorlardı.

Amerikan Dışişleri bakanı Lansing, müttefiklerin kararını hemen o gün bildirecektir Alman hükûmetine. Kesin ateşkes koşulları ise, Almanya'ya, İtilaf Devletleri orduları Başkumandanı Mareşal Foch tarafından verilecektir.

YİRMİBEŞİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN SONA ERİŞİ VE SOVYET RUSYA'YA KARŞI YABANCI MÜDAHALESİNİN BAŞLAYIŞI

1. COMPIÉGNE ATEŞKES ANLAŞMASI

Devrim Korkusu ve Ludendorff'un İstifası

Almanya'da ürkütücü bir şekilde ciddilik kazanmıştı olaylar: Devrim kapıyı çalıyordu. Alman emperyalistleri, kurtarılabilecek olanı kurtarmak için gerekli bütün tedbirleri almaktaydılar. Kurtarılması şart olan şeylerin başında da, Kumandan kadroları bulunmaktaydı.

İşte bu nedenledir ki Ludendorff görevinden istifa edecek ve kendini güvenilir adamlar seçme işine verecektir tamamen. (485) Hindenburg ise görevinde kalmıştır: Mareşalin adı sayesinde, orduda hiç değilse belli bir disiplinin sürdürülebileceği sanılmaktadır.

Bu arada Generallerle sivil kadrolar arasında son derece ilginç bir iş bölümü düzenlendiği görülmekteydi: Siviller barış müzakerelerini yürütür ve tüm koşulları dürüst bir şekilde yerine getirmeyi yükümlenirlerken, Generaller de söz konusu koşulların uygulanmasına elvermeyecek bir durum yaratma çabası içindeydiler. Gerçekten de, örneğin Alman Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, küçük rütbeli subayları gizlice korsanlık yapmaya özendirmekte ve böylece donanmada "savaş ruhu"nu ayakta tutmaya çalışmaktaydı. (486)

Alman diplomatları deniz altı savaşına son vermeyi yükümlenmişlerdi. Oysa Alman Başkumandanlığı, deniz altıları saklıyor, sonra demonte ediyor ve zararsız birtakım makineler hâlinde –ilerde yeniden monte edilip kullanılmak üzere– gizli depolara yerleştiriyordu. Ama Almanların bununla da yetinmeyip açıktan açığa savaşa devam ettikleri de oluyordu. Örneğin, her türlü deniz altı savaşına son verme yükümlülüğü altına girdikten sonra bile Leicester şilebini batırmaktan geri kalmamıştı Almanlar. (487)

Böylece Alman ordusu, şu ünlü parolasına uygun davranmaktaydı yine: "Kazanınca gaddar, yenilince kalleş."

Ordudaki Ayaklanmalar ve Teslim Olma Kararı

4 Kasımda ayaklanan Alman denizcileri Kiel kentini ve limanda demir atmış bulunan savaş gemilerini ele geçirmişlerdi. Bunu, hemen ertesi gün, başkaldıran işçilerle denizcilerin Lubeck, Hamburg ve Bremen kentlerinde yönetimi ele almaları izleyecektir. (488)

Böylece devrim, ülkeye yayıldığı gibi orduya da sızmış bulunmaktaydı. İşçi ve asker Sovyetleri kuruluyordu her yerde. Ludendorff'un yerine Genelkurmay başkanlığına atanmış olan General Groener, 6 Kasım günü cephedeki durum hakkında Savaş Konseyi'ne verdiği bir raporda, "ordunun, her ne pahasına olursa olsun, kesin bir çöküntüden kurtarılması" gerektiğini belirtmekteydi. (489)

Savaş Komitesi'nin toplantısı, kötü haberlerle dolu bir telgraf yağmuru altında, alabildiğine sinirli bir hava içinde devam ediyordu. Öğleye doğru, en geç 8 Kasım günü, barış müzakerelerine başlamak üzere müttefiklere bir delegasyon yollanması kararlaştırılmıştı. İtilaf Devletleri buna yanaşmadıkları takdirde de Alman delegasyonu beyaz bayrak çekecek ve hemen ateşkes için, ya da, başka çare yoksa, kayıtsız şartsız teslim şartlaşması için müzakerelere başlayacaktı. (490) Bu konuda, Başkumandanlık yetkilileri de dâhil, tam bir fikir birliği sağlanmış bulunuyordu.

Compiégne Karşılaşması ve Ateşkes Koşulları

Hertzberger atanmıştı delegasyon Başkanlığına. Gerekli belgeler hazırlanıp kendisine teslim edildi. Ayrıca Şansölye, koşullar zorunlu kıldığı takdirde kullanılmak üzere, imzasını taşıyan boş bir beyaz kâğıt da vermişti Hertzberger'e. (491)

Alman delegasyonunu getiren beyaz bayrak çekili otomobil, cepheyi 7 Kasım günü akşamüstü geçmiştir. Hertzberger ve yanındakiler, İtilaf Devletleri görevlileri tarafından, perdeleri sımsıkı kapanmış bir vagona bindirileceklerdir. Delegasyon, Mareşal Foch'un Başkumandanlık treninin bulunduğu Compiégne Ormanı'ndaki Rethondes garı'na 8 Kasım sabahı varmış ve hemen o sabah Başkumandan tarafından kabul edilmiştir.

Hertzberger'in Foch'a doğru uzanan eli havada asılı kaldı: Almanlarla tokalaşmayı kabul etmiyordu Mareşal. Buz gibi bir sesle sordu:

– Sizi dinliyorum Baylar. Ne istiyorsunuz?

– Ateşkes önerilerinizi öğrenmek üzere geldik Mareşalim.

– Hiçbir ateşkes önerisinde bulunacak değiliz, diye cevap verdi Başkumandan yine buz gibi bir sesle:

– Savaştan son derece memnunuz biz ve savaşa devam kararındayız.

– Ama biz savaşa devam edemeyecek bir durumdayız: Koşullarınızı öğrenmeye ihtiyacımız var.

Karşısında dudakları titreyerek konuşmuş olan Almanı bir an süzdü Mareşal; sonra da, aşağılayıcı bir gülümsemeyle:

– Bakın o başka dedi. Siz bizim ateşkes önerilerimizi değil, ateşkes koşullarımızı öğrenmeye gelmişsiniz. (492)

Ve yardımcısına, koşulların "bu Baylara" okunmasını emretti. İtilaf Devletleri'nin Almanya ile ateşkes koşulları şöyle sıralanmaktaydı:

1. Almanya, işgal altında tuttuğu Belçika, Fransa ve Lüksenburg topraklarını on beş gün içinde, Rusya ve Romanya topraklarını da olabildiğince kısa bir zamanda boşaltacaktır.

2. Almanya, Alsas-Lorrain bölgesini Fransa'ya geri verecektir.

3. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarında bulunan askerî kuvvetlerini hemen geri çekecektir.

4. Almanya İtilaf Devletleri'ne, hepsi işler hâlde olmak üzere, 5 bin sahra topu, 30 bin mitralyöz, 2 bin uçak, 5 bin lokomotif ve 5 bin otomobil teslim edecektir.

5 Almanya İtilaf Devletleri'ne, ayrıca 8 ağır kruvazör, 10 hafif kruvazör ve 300 deniz altı verecek; bütün öbür gemilerini silahtan arındıracak ve müttefiklerin denetimi altına bırakacaktır.

6. Almanya, Brest Litovsk ve Bükreş barış anlaşmalarıyla sağlamış olduğu tüm hak ve olanaklardan vazgeçecektir..

7. Almanya, doğu Afrika'daki askerî kuvvetlerini, yine o bölgede bulunan müttefik kuvvetlerinin denetimine verecektir.

8. Almanya, elindeki savaş tutsaklarını hemen salıverecek; buna karşılık Alman savaş tutsakları müttefiklerin elinde kalacaktır.

9. Ren Irmağı'nın sol yakasını işgal edecek olan müttefik ordusunun beslenmesi ve bakımı Almanya tarafından sağlanacaktır.

10. Almanya'ya uygulanan abluka yürürlükte kalacaktır. (493)

Üçlü Konferans

Görüldüğü gibi, Almanya'dan kayıtsız şartsız teslim olması istenmekteydi. Ve cevap vermesi için 11 Kasım günü saat 11'e kadar, yani sadece yetmiş iki saat süre tanınmıştı Alman hükûmetine. (494) Alman delegasyonu koşulları Berlin'e bildirmiş ve hükûmetinin cevabı gelinceye kadar, İngiliz-Fransız Kumandanlığının temsilcileriyle bir özel Konferans düzenleme önerisinde bulunmuştur. Almanların bu isteği kabul görmüştür.

Konferansta Almanlar, İtilaf Devletleri tarafından ileri sürülmüş olan koşulların uygulanamaz nitelikte olduğunu ispata girişmişlerdir: Foch'un taleplerinin Almanya'yı bolşeviklerin kucağına atmaktan başka bir sonuç vermeyeceğini söyleyerek apaçık şantaj yapmaktaydı Almanlar. (495)

İtilaf Devletleri temsilcileri, bu tehditler karşısında şüpheci bir tavır takınacaklardır. Toplantıya katılan müttefik subaylardan biri, Almanya'nın kendilerine bir tuzak hazırladığını ve Berlin hükûmetinin asıl amacının, İtilaf Devletleri'ne yeni bir darbe indirmek üzere kuvvetlerini toparlayabilmek için vakit kazanmak olduğunu belirtmekteydi. (496)

Alman delegasyonunun başkanı Hertzberger, İtilaf Devletleri'nin temsilcilerini, Alman Başkumandanlığının 1918 baharında Rusya'ya karşı düştüğü "yanılgı"yı tekrar etmemeye çağırmaktaydı bıkıp usanmaksızın. Ayrıca Alman delegasyonu

Ren Bölgesi'nin işgaline de karşı çıkıyor ve müttefik kuvvetlerin denetimi altına girecek toprakları kısıtlamaya çalışıyordu.

Ayrıca Almanlar, geçici olarak müttefiklerin işgali altına girecek bölgelerdeki Alman sanayi kuruluşlarının yıkılmaması ve bu kuruluşlarda çalışan personelin olduğu gibi korunması gerektiğini savunuyorlardı ısrarla. Sözün kısası Almanya, üretim aygıtını ayakta tutmak için özel bir çaba harcamaktaydı. (497)

Almanların karşı önerileri Mareşal Foch'a iletilmiş ve delegelere, Berlin'le, hemen bağlantı kurma olanağı sağlanmıştır. Bu arada Alman başkentinden ilginç bir haber gelecektir: İmparator II.Wilhelm, tahttan indirilmiş ve 9 Kasım günü Hollanda'ya kaçmıştır. Sağcı Sosyal Demokratlardan Ebert'in başkanlığında kurulan yeni hükûmet, İtilaf Devletleri'nin "bu acımasız koşulları"na enerjik bir şekilde karşı çıkmalarını isteyen talimatlar yollamaktaydı delegelere. (498)

Bu girişimler olumlu sonuç vermediği takdirde ise, ateşkes anlaşmasının yine imzalanmasını, ama Başkan Wilson'a da durumu protesto eden bir nota yollanmasını istemişti Ebert.

Savaş Bitti Şimdi Paylaşma Başlıyor

Alman delegasyonu, iki taraf arasında yeni bir özel toplantı yapılması gereğini İtilaf Devletleri Başkumandanlığına kabul ettirmeyi de başarmıştır. Müttefiklerin "aşırı" taleplerini törpüleyebilmek için Hertzberger, kendi deyişiyle, "bolşevik tehlikesi"ni öne sürmekteydi hep. (499) Ve bundan böyle söz konusu "tehlike", barış müzakereleri süresince tüm Alman diplomatlarının İtilaf Devletleri'ne karşı durmaksızın kullanacakları bir silah hâline gelecekti. (500)

Alman delegasyonu 10 Kasım gecesi Mareşal Foch'la yeni bir görüşme yapmıştır.

Her şeyden önce, ablukanın kaldırılmasını sağlamaya çalışmaktaydı Hertzberger. Ve bu amaçla amansız bir deniz altı savaşını yürütmekle yetinmeyip sivil halka karşı zehirli gaz da kullanmış bir devletin temsilcisi olduğunu âdeta unutarak şunları söylemekteydi:

– Abluka demek, İtilaf Devletlerinin savaşı sürdürmesi demektir. Bununsa acısını en fazla, kadınlarla çocuklar çekecektir. İnsafsızlık değil mi bu?(501)

Toplantıya katılan İngiliz Generali dayanamadı sonunda:

-Siz hangi hakla insafsızlıktan söz, ediyorsunuz? Daha düne kadar en ufak bir ayrım gözetmeksizin bütün gemilerimizi batıran siz değil miydiniz? Diye konuştu. (502)

Bu özel toplantılarda Alman delegasyonu, önemsiz ödünler elde etmeyi başarabilmişti: İtilaf Devletleri'ne teslim edilecek mitralyöz sayısı 30 binden 25 bine, uçak sayısı da bin yedi yüze indirilmişti. Deniz altılar konusunda ise Hedtzberger, Almanya'nın 300 deniz altı veremeyeceğini; çünkü topu topu yüz deniz altıya sahip olduğunu ileri sürmüştü.

Almanya'nın doğusunda Alman işgali altında bulunan toprakların hemen boşaltılmasını hükme bağlayan 12. noktaya gelince: Almanların bu toprakları, İtilaf Devletleri'nin "söz konusu bölgelerin iç durumlarındaki gelişmeleri göz önüne alarak" uygun görecekleri anda boşaltmalarına karar verilmişti sonunda. (503)

Sadece bu nokta bile, İtilaf Devletleri'nin Almanya'yı Sovyet Rusya'ya karşı kullanmaya niyetli olduklarını açıkça ortaya koymaktaydı.

11 Kasım 1918 günü sabah erken imzalandı ateşkes. Savaşın bittiğini ilan eden 101 top atışının ilki, o sabah saat 11'de yapıldı. Dünyanın yeniden bölüşümü için başlatılan savaş, böylece sona ermiş oluyordu. Simdi paylaşım başlamaktaydı.

2. İTİLAF DEVLETLERİ SİLAHLI KUVVETLERİNİN SOVYET RUSYA TOPRAKLARINA ÇIKIŞI

Büyükelçiler Vologda'ya Çekiliyor

Ateşkesi imzalamıştı galipler; ama barış antlaşmasını imzalamakta acele etmiyorlardı: Henüz, çözülmemiş bir çok sorun vardı ortada. Ve bunların en başında; Sovyet Rusya sorunu geliyordu.

Rusya'yı Almanya'ya karşı yeniden savaşa sürükleyip Alman kuvvetlerinin yardımıyla Sovyet iktidarını devirmenin olanaksızlığı açıkça anlaşılınca, İtilaf Devletleri'nin gerici çevreleri vakit yitirmeksizin bir taktiğin uygulanmasına girişmişlerdi: Brest Litovsk barışından hemen sonra İtilaf Devletleri'nin Büyükelçileri Petrograd'ı terk ederek küçük bir taşra kenti Vologda'ya taşınmışlardı. (504)

Kapitalist basının yaygarayla bildirdiğine göre, bu taşınmanın resmî gerekçesi, Brest Litovsk Anlaşması'nı protesto etmekti. Ama çok geçmeden anlaşılacaktı ki Büyükelçiler, yeni yerleşme yeri olarak Vologda'yı bir rastlantı sonucu seçmemişlerdi: Gerçekte bu değişiklik, İtilaf Devletleri'nin Sovyet iktidarına karşı etkin ve silahlı mücadeleye karar verdiklerini dile getiriyordu.

1 Mart 1918 günü Murmansk Sovyet'i Başkan yardımcısı, İngilizlerle Fransızların Almanya'ya karşı mücadele için yardım önerisinde bulunduklarını bildiriyordu Moskova'ya. (505) Sovyet Rusya'yı Almanlarla kapıştırma planı, Brest Litovsk barış müzakereleri sırasında denenmiş ve başarısızlıkla sonuçlanmış olduğu hâlde, kesinlikle terk edilmemişti henüz ve zaman zaman yine ortaya sürülmekteydi. Örneğin Intelligence Service'in Amerika Birleşik Devletleri'ndeki temsilcisi şunları yazıyordu bu konuda:

"Troçki İtilaf Devletleri kuvvetlerini yardıma çağırmış olsa, hiç şüphe yoktur ki Almanlar böyle bir davranışı bir düşmanlık gösterisi sayacak ye Sovyet hükûmetini Moskova ile Petrograd'ı terke zorlayacaklardır. Bu iki ana merkezi yitirdikleri takdirde, bolşeviklerin Rusya'daki tüm etki güçlerini yitirmiş olacaklarına mutlak gözüyle bakılabilir."(506)

Yuriev Sahnede

Murmansk Sovyet'i Başkan yardımcısı Yuriev, Murmansk demiryolu hattı üze-

rinde iki bine yakın Çek ve Sırp askeri bulunduğunu ve bunları Fransa'ya yollamak için gerekli hazırlıkların tamamlandığını bildirmişti hükûmete. Yuriev aynı zamanda, İtilaf Devletleri'nin asker ve mühimmat yardımını hangi koşullarla kabul etmeleri gerektiğini soruyordu.

Aynı gün saat 21.25'te Troçki, Lenin'in fikrini almaya ihtiyaç duymaksızın, Dışişleriyle görevli Halk Komiseri adına şu telgrafı yollayacaktır Yuriev'e:

"İtilaf Devletleri temsilcilerinin önerdikleri her türlü yardımı kabul edebilirsiniz."(507)

Günün koşulları içinde, İngiliz-Fransız kuvvetlerinin Murmansk'a çıkmasını kabul etmek gerektiği anlamına geliyordu bu. Nitekim Troçki'nin telgrafını alır almaz Murmansk'taki karşı devrimciler hemen harekete geçerek hıyanet planlarını uygulamaya girişmişlerdir.

Nitekim 2 Mart günü saat 14.30'da, Yuriev'in yanı sıra İngiliz Amirali Kemp, İngiliz konsolosu Hall, Fransız Yüzbaşısı Charpentier, Murmansk Sovyet'inin sekreterliğini yapan Beyaz Rus subayı Vesselago ile daha başka kişilerin de katıldığı bir toplantı yapılmıştır Murmansk'ta. (508) Toplantıda Vesselago, Troçki'nin telgrafını okuduktan sonra, önceden hazırlanmış olan bir "anlaşma" üzerinde tartışmaya geçilmesini önerecektir hemen.

Şifahi Anlaşma

Söz konusu anlaşmanın metni, diplomatik uygulamada o güne dek kullanılmış bir tarzda kaleme alınmıştı:

İngiliz, Fransız ve Ruslar tarafından Murmansk bölgesinin savunulması için girişilecek bir ortak eyleme ilişkin şifahi anlaşma:

1. Murmansk bölgesinin sınırları içinde mutlak iktidar, Murmansk milletvekilleri Sovyet'inindir.

2. Bölgede, Murmansk Sovyet'inin himayesi altında kurulacak olan askerî kuvvetlerin Başkumandanlığını ise sırasıyla Sovyet iktidarı, İngilizler ve Fransızlar tarafından görevlendirilecek üç kişiden kurulu bir Savaş Konseyi yapacaktır.

3. İngilizlerle Fransızlar, bölgenin içişlerine karışamazlar. Bölge Sovyet'inin genel kapsam taşıyan bütün kararları, İngilizlerle Fransızlara, yine Sovyet tarafından o günkü koşullara uygun görülecek bir şekilde bildirilecektir.

4. İtilaf Devletleri, bölgenin ihtiyacı olan her türlü gereci sağlamayı yükümlenmektedirler. (509)

Görüldüğü gibi, bu "şifahi anlaşma"nın bir tek amacı vardı aslında: İngiliz-Fransız birliklerinin ortak müdahalesini, Murmansk Sovyet'inin yardım talebine bir cevap olarak gösterip, kamufle etmek. (510)

Kemp ve Hall, fazla kaygan ve bükülgen bir üslupla yazılmış olduğunu ileri sürerek, 4. maddeye itirazda bulunmuşlardır.. Bunun üzerine Vesselago, bu maddeyi yeniden kaleme alıp şu şekle sokmuştur:

"İngilizlerle Fransızlar, bölgenin ihtiyacı olan her türlü gereci sağlayabilmek için tüm olanaklarını seferber edeceklerdir."(511)

4. maddenin bu yeni şekli Kemp, Hall ve Charpentier tarafından kabul edilmiştir. Ama İtilaf Devletleri kuvvetlerinin bölgenin iç işlerine karışmayacaklarını belirten 3. madde de rahatsız ediyordu İngiliz Amiralini. Nitekim Kemp bu maddenin bir kez daha okunmasını isteyecek ve isteği yerine getirilince de, âdeta hakarete uğramış bir adam edasıyla şunları söyleyecektir:

-Biz Rus halkının iç işlerine ne zaman karıştık? Bizim ilkemiz, dostlarımızın iç işlerine hiçbir vakit karışmamaktır. (512)

Anlaşmanın Troçki Tarafından Onaylanışı

Toplantıda daha sonra Fransız yüzbaşı Charpentier söz aldı: Kurulması tasarlanan Savaş Konseyi ile Murmansk bölgesi milletvekilleri Sovyet'i arasındaki ilişkiler konusunda kuşkuları vardı Yüzbaşının. Ama kendisine Savaş Konseyi'nin askerî harekâtın yönetiminde elbette bağımsız davranacağı anlatılınca, yatıştı Bay Charpentier.

Toplantının sonunda Kemp, anlaşma koşullarını hemen hükûmetine ileteceğini bildirmiş ve şunları eklemiştir:

– Bunun, onaylanması gereken bir anlaşma olduğunu söyleyeceğim hükûmetime ve Londra'dan cevap gelinceye kadar da sizlere elimden gelen her türlü yardımı yapmaktan geri kalmayacağım. (513)

Bu toplantının hemen ardından, aynı gün saat 16'da, Murmansk işçi milletvekilleri Sovyet'i toplantıya çağrılmıştı. Ve Murmansk Sovyet'i, "şifahi anlaşma"yı kabul etti. (514)

Bunun üzerine Yuriev, Murmansk demiryolu hattı üzerindeki bütün Sovyetlere birer telgraf çekerek, İtilaf Devletleri temsilcileriyle yapılan müzakereleri özetleyecek ve varılan anlaşmanın muhtevasını açıklayacaktır. Ve Yuriev'in bu ihaneti karşısında isyana kapılan Petrozavodsk Sovyet'i, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği'ne başvurarak bilgi istediğinde, Troçki'den şu cevabı almıştır:

"Murmansk Sovyet'i, söz konusu anlaşmayı, benim bilgim içinde ve iznimle yapmıştır."(515)

Ama Halk Komiserleri Konseyi, Troçki gibi düşünmüyordu bu konuda ve Murmansk Sovyet'inin etkinliğini onaylamayacaktı. (516)

Lenin ile Stalin'in Müdahaleleri

Murmansk Sovyet'inin bir tuzağa düşürüldüğü varsayımından hareket eden Lenin ve Stalin, seçilen yolun tehlikelerini açıklamak amacıyla Yuriev'i telefonla arayacaklardır. Stalin su soruyu yöneltmiştir Başkan yardımcısına:

-Şu soruma cevap veriniz: Ne İngilizler ve ne de Fransızlar hiç kimseye bedava yardım etmezler. Şimdi söyleyin bana: İngilizlerle Fransızların askerî yardımı karşılığında Murmansk Sovyet'i ne gibi yükümlülükler altına girmek zorunda kaldı?

Yuriev'in cevabı şu olmuştur:

-Müttefikler Murmansk bölgesine ve demiryolu hattına yardım ettiler ve şimdi de yardıma devam ediyorlar; çünkü bu bölgenin ve bu hattın korunmasına bizim kadar onların da ihtiyacı var. Bu yol bugün Rusya'nın İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkisini sağlayan tek yol durumundadır. Yani Murmansk'ı koruma işini, bölgenin çıkarları için değil, doğrudan doğruya, Rusya'daki kendi öz çıkarları için üstlenmektedir müttefikler. Dolayısıyla da bizden bu yardıma karşılık herhangi bir yükümlülük altına girmemizi istememişlerdir ve istememektedirler. Size şimdi anlaşmanın metnini okuyorum...

Ama Stalin, Yuriev'in sözünü keserek şu kesin açıklamayı yapmıştır:

-Asıl ben şimdi size, bizim cevabımızı bildiriyorum; lütfen not alınız: "Öyle sanıyoruz ki bu konuda hafifçe aldatılmış bulunuyorsunuz ve şimdi el ele verip bu çıkmazdan kurtulmak gerekiyor. Uluslararası durumun ilerde alacağı karmaşık şekil çerçevesi içinde İngilizler, Murmansk bölgesindeki askerî kuvvetlerinden ve şu ana kadarki yardımlarından, bu bölgeyi işgal yolunda yararlanabilirler. Eğer İngilizlerle Fransızlardan ilerde hangi gerekçeyle olursa olsun hiçbir işgal hareketine girişmeyeceklerine dair yazılı bir taahhütname alabilirseniz sizin isteğiniz dışında ortaya çıktığını sandığımız bu karışık ve tehlikeli durumdan hızla kurtulma yolunda bir ilk adım atılmış olacaktır. LENİN. STALİN."

Bunun üzerine Yuriev, şu cevabı vermeye girişmiştir:

-Peki ama ya Troçki'nin telgrafı...

Ama Stalin yine kesecektir sözünü Yuriev'in:

-Bırakın siz Troçki'nin çektiği telgrafı. Apaçık bir nokta var: O telgraf, bu durumu düzeltmeye yaramaz. (517)

Anlaşmanın İlk Sonuçları

ve Londra Konferansı'nda Alınan Kararlar

Haince eylemini sürdürecekti Yuriev. Ve bu sayededir ki Murmanks'a çıkarılan yabancı denizciler hemen bir zırhlı tren hazırlayarak harekete geçip Kola kentinde bulunan Çek ve Leh kıtalarıyla ilinti kurabileceklerdir. Aynı zamanda da Londra'ya, yeni takviye kuvvetleri yollanmasını isteyen telgraflar yağdırılıyordu. (518)

Bu arada Londra'da, İtilaf Devletleri Başbakanlarıyla Dışişleri bakanlarının katıldığı bir Konferans toplanmış bulunmaktaydı.

Çalışmalarına 15 Martta başlayan Konferans, Brest Litovsk Barış Anlaşması'nı tanımadığını açıklayan bir bildiri yayınlanmıştır. (519) Londra Konferansı'nda, ayrıca, kuzey Rusya'ya müdahale sorunu da tartışılmıştır. Nitekim Lloyd George, bu konuda şunları yazıyor:

"Müttefiklerin Londra'daki diplomatik konferansı, 16 Mart günü General Knox'un (520) raporunu dinlemişti. Arhangelsk'e 5 bin kişilik bir askerî kuvvet göndermemizi tavsiye ediyordu. Rapora ek olarak, hükûmet delegesi olan Yüzbaşının bir notu da konmuştu: 15 bin kişilik bir karma kuvvet yollamamızı istemekteydi Yüzbaşı. Sorunu incelenmek üzere, Müttefik Deniz Kuvvetleri Konseyi'ne ve Versay'daki Sürekli Askerî Temsilciler Konseyi'ne, havale ettik."(521)

Ne var ki her iki Konsey 23 Mart günü ortak toplantıya oturduklarında batı cephesinde Alman taarruzu başlamış bulunmaktaydı ve bu durumda, kuzey Rusya'ya, askerî bir seferin tartışmasına bile girilemezdi. Dolayısıyla da, kuvvet yollamayı erteleme kararı alınmıştır. (522)

Bunun üzerine Konferans, başka birtakım müdahale olanakları aramaya koyulmuştur.

Japonya'ya Başvurma Kararı ve Balfour'un Mektubu

İlkin, Japonya'dan talepte bulunma kararı almıştı Batılı Müttefikler: Tokyo hükûmetinden, Rusya'ya Uzak Doğu'dan müdahaleye geçmesi istenecekti. (523) Aslında uzun duraksamalardan sonra alınmıştı bu karar. Duraksamalara yol açan belli başlı noktalar şunlardı:

1. Japonlardan gelecek silahlı bir taarruzun, Sovyet Rusya halkını İtilaf Devletleri'ne karşı ayaklandıracağı apaçık bir gerçeklikti.

2. Böyle bir Japon saldırısı, Rusya'yı Almanya ile bir ittifaka da yöneltebilirdi.

3. Uzak Doğu'dan başlayacak bir Japon müdahalesi, başarı kazandığı takdirde, Japonya'nın Sibirya'ya yerleşmesi anlamına geliyordu; oysa böyle bir olasılık, Batılıların planlarına tamamen aykırıydı.

4. Japonya'nın Sibirya'ya yerleşmesine Amerika Birleşik Devletleri'nin kesinlikle karşı çıkacağını ise, en başta Tokyo olmak üzere herkes biliyordu. (524)

İşte bütün bu noktaları göz önüne alan batılı devletler, uzun tartışmalardan sonra, Japon müdahalesi için önce, Amerika Birleşik Devletleri'nin onayını alma kararına varacaklardı. (525) Ve Konferans, İngiltere Dışişleri bakanı Balfour'u, Başkan Wilson'a. bu konuda ayrıntılı bir mektup yazmakla görevlendirdi.

Mektubunda Rusya'daki durumu inceden inceye açıkladıktan sonra şöyle devam ediyordu Büyük Britanyalı diplomat:

"Hastalık işte budur. Bu hastalığın tedavisi ne olmalıdır? Konferans, bir tek tedavi yolu bulunduğu düşüncesinde fikir birliğine varmıştır: Müttefiklerin duruma müdahalesi. Rusya bugün kendi kendine yardım edemeyecek durumda ise, dostları vakit yitirmeksizin onun yardımına koşmakla yükümlüdürler. Ama bu yardım, ne yazık ki ancak iki yoldan gerçekleştirilebilir: Avrupa Rusya'sının kuzeyindeki limanlardan ya da Sibirya'daki doğu sınırlarından. İşe nesnel bir açıdan bakılınca görülecektir ki söz konusu yolların en elverişlisi Sibirya'dır: Çünkü Sibirya, bugün İtilaf Devletleri'nin ellerinde hazır bulunan kuvvetler tarafından, en kolayca ulaşılıp geçilebilecek olan yoldur."

"İşte bütün bu hususları göz önüne alan Konferans şu sonuca varmış bulunmaktadır ki gerek hazır askerî kuvvet miktarı ve gerekse ulaşım kolaylığı bakımından tek başına Japonya, Sibirya'nın doğusunda bugün Fransa, İtalya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin el ele vererek Murmansk ve Arhangelsk'te yapabileceklerinden daha fazlasını yapabilecek durumdadır. Dolayısıyla da Konferans Japonya'ya başvurarak, şu an için düşmüş olduğu içler acısı durumdan kurtulabilmesi için, müttefikimiz Rusya'nın yardımına koşmasını istemeye karar vermiş bulunmaktadır."(526)

Müttefiklerin Japon müdahalesi konusundaki şüphelerinde ne kadar haklı oldukları hemen anlaşılacaktı: Gerçekten de, Japon müdahalesine karşı bir dizi itiraz sıralıyordu Washington. Amerikan hükûmeti Almanya'nın batıda, yapmış olduğunu Japonya'nın da şimdi doğuda yapmaya girişerek Sovyet topraklarına doğrudan doğruya el koymasından çekinmekteydi. Bunun üzerine Konferans, Uzak Doğu Rusya'sına Amerikan, İngiliz ve Japon kıtalarından kurulu bir karma kuvvet gönderme kararı almıştır. (527)

Japon Müdahalesi Başlıyor

Ama Japonya bu konuda girişilen müzakerelerin sonunu beklemeyecektir. Nitekim Tokyo hükûmeti, 4 Nisanı 5 Nisana bağlayan gece, emeline ulaşmak için bir gerekçe olarak kullanmak üzere, Vladivostok'taki Japon ticaret acentesine bir saldırı tertipletmiştir. (528)

Rus Uzak Doğu'suna el koymayı öteden beri tasarlamaktaydı aslında Japonlar. Gerçekten de resmî Japon basını, bu amaca yönelik olarak bir terane tutturmuştu uzun zamandır: 1917 Devrimi'nden bu yana, söz konusu basın organlarına göre, Sibirya'da tam bir kaos hüküm sürüyordu; bu durumda İrkutsk'a ve hatta Ural dağları'na kadar uzanan bölgelerde asayişi ancak Japonya sağlayabilirdi... ve sağlamalıydı da. (529)

Besbelliydi ki Japonlar; müdahale için bir gerekçe aramaktaydılar.

Başlangıçta böyle bir gerekçe yaratabilmek amacıyla Japon gazeteleri, Sibirya'daki kamplarda konaklatılan Alman, Avusturyalı ve Macar savaş tutsaklarının tepeden tırnağa silahlanmış olduklarını ve Sibirya demiryolu hattını ele geçirmeye hazırlandıklarını ileri sürmüşlerdi. (530)

Bütün bu söylentileri kesinlikle yalanlamak üzere Halk Komiserleri Sovyet'i, Amerikan ve İngiliz subaylarından oluşan bir kurulun Transsiberyen demiryolu hattı boyunca gözlemlerde bulunmasına ye yol üzerindeki bütün esir kamplarını ziyaret etmesine olanak sağlamıştır. Ve Sibirya demiryolu hattını boylu boyunca dolaşan bu subaylar, hükûmetlerine verdikleri raporlarda, hiçbir yerde silahlı savaş tutsağı görmemiş olduklarını bildirmişlerdir. (531)

Bu ilk iddialarından olumlu sonuç alamayan Japon emperyalistleri hemen ikinci bir müdahale bahanesi aramaya koyulmuşlardı. (532) Çok geçmeden de iki Japon uyruğunun Vladivostok'ta öldürülmesi üzerine, kovuşturmanın sonucunu beklemeksizin çıkarma harekâtına başladılar.

Böylece Vladivostok'a çıkan Japon kıtalarına çok geçmeden küçük bir İngiliz müfrezesi de katılacaktı. (533)

Halk Komiserliği Konseyinin 5 Nisan 1918 Tarihli Bildirisi

5 Nisan 1918 tarihinde, Japon donanmasının başkumandanı Amiral Kato, Vladivostoklulara bir çağrı yayınlayarak, bundan böyle kentlerinde asayişin Japonya tarafından sağlanacağını açıklamıştır. (534)

Hemen aynı gün Sovyet hükûmeti de resmî bir bildiri yayınlamıştır. Halk Komiserleri Konseyi bu bildiride, Vladivostok'ta işlenen cinayetin nedenlerini ve sorumlularını henüz bilmediğini; ama buna karşılık, bütün dünya gibi kendilerinin de, Japon emperyalistlerinin aylardan beri Vladivostok'a bir çıkarma hazırlığı içinde olduklarını kesinlikle bildiğini belirtiyordu.

Şöyle devam etmekteydi Sovyet bildirisi:

"Olayların akışı ve sıralanışı, her şeyin önceden titizlikle hazırlanmış ve planlanmış olduğunu ve iki Japon yurttaşının öldürülmesinin bütün bu hazırlıklar çerçevesi içinde yer alan bir kışkırtmadan başka bir şey olmadığını apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır."

"Görüldüğü gibi, uzun süreden beri hazırlanan emperyalist Japon saldırısı böylece başlatılmıştır. Japon emperyalistleri Rusya'yı Pasifik Okyanusu'ndan koparark, Sibirya'daki zengin bölgeleri ellerine geçirerek ve Sibiryalı işçilerle köylüleri kölelik durumuna sokarak, Sovyet devrimini boğma çabasını gütmektedirler."(535)

Yine 5 Nisan günü akşamı, Dışişleriyle görevli Halk Komiseri İngiliz, Amerikalı ve Fransız temsilcilerini makamına çağırarak, Japon müdahalesini şiddetle protesto ettiğini bildirmişti. Dışişleri komiseri, Japon çıkarmasının müttefiklerin onayı olmaksızın yapılamayacağından adı gibi emin bulunduğunu da belirtmişti ayrıca. (536)

İngiliz, Amerikan ve Fransız temsilcileri, Japon saldırısında kendi hükûmetlerinin en ufak bir "rolü ve etkisi" bulunmadığı konusunda Sovyet hükûmetine kesin güvence vermişlerdir. Temsilcilerden her biri, tamamen kendine özgü bir tarzda vermiştir bu güvenceyi.

Şöyle ki:

Amerikan temsilcisi, hükûmetinin "Japonların Sibirya'ya girişine kesinlikle karşı olduğu"nu en ufak bir ikircime yer vermeyecek şekilde açıklamıştı. (537) İngiliz temsilcisi ise, "Sibirya'ya yönelen yabancı müdahalesinin Büyük Britanya hükûmetinin niyetlerine aykırı düştüğü"nü bildirmekle yetinmişti sadece. (538) Fransız temsilcisine gelince: Üstada göre Japonya'nın giriştiği bu eylem, "alabildiğine doğal bir polis tedbirinden başka bir şey değil"di. (539)

Birbirinden son derece farklı bu üç tavır da gösteriyor ki batılı devletler, Japon müdahalesi konusunda fikir birliğinde olmaktan çok uzaktaydılar.

Lenin'in Uyarısı

Ertesi günü, Dışişleriyle görevli Halk Komiseri, İngiliz, Amerikan ve Fransız hükûmetlerine bir protesto notası vermiştir. Söz konusu hükûmetlerin Japon istilası konusundaki tavırlarını vakit yitirmeksizin açıklığa kavuşturmaları istenmekteydi bu notada. (540)

10 Nisan günü İngiltere'nin Moskova'daki diplomatik temsilcisi Lockart, hükûmetinin cevabını, Sovyet hükûmetine iletmiş bulunmaktaydı: Büyük Britanya hükûmetine göre Japon çıkarmasının biricik amacı, Vladivostok'taki yabancıların mal ve can güvenliğini sağlamaktı. Tokyo hükûmetinin bundan başka hiçbir ni-

yeti yoktu. (541) Ve bütün İngiliz, Amerikan, Fransız resmî basınları bu yorumu benimseyecekti hemen.

Ama daha üç gün önce, yani 7 Nisan 1918 tarihinde Lenin, Vladivostok Sovyet'ine şu uyarı telgrafını yollamış bulunmaktaydı:

"Durumu son derece ağır olarak değerlendirmekte ve bunu da yoldaşlara önemle bildirmekteyiz. Hiçbir hayale kapılmayınız: Japonlar mutlaka taarruza kalkacaklardır. Kaçınılmaz bir sonuçtur bu. Ayrıca da hiç istisnasız bütün müttefikler, Japonlara yardıma koşacaklardır."(542)

Nitekim Dışişleriyle görevli Halk Komiseri'nin protesto notası hiçbir olumlu sonuç doğurmamıştı. Tam tersine: 18 Nisan günü Fransa'nın Rusya büyükelçisi Noulens, Fransız hükûmetinin, Japon müdahalesini haklı ve yerinde bulduğunu bildirmişti alenen. Bunun üzerine Sovyet hükûmeti de Noulens'ın diplomatik dokunulmazlığını kaldırarak hemen geri çekilmesini istedi. (543)

Uzak Doğu Rusya'sına yönelen açık müdahale böylece başlamış oluyordu.

3. MÜDAHALENİN İKİNCİ AŞAMASI

Çekoslovaklar Üzerinde Kurulan Hesaplar

Ama Japonya çok uzaktaydı ve Japon müdahalesinin Rusya üzerinde etki gösterebilmesi için aylar geçmesi gerekiyordu aradan. (544)

İşin bu yanını göz önüne alan İtilaf Devletleri diplomasisi, ajanlarını hemen harekete geçirerek, Rusya içinde rahatça kullanabileceği silahlı bir kuvvet aramaya koyulmuştur. Ve dikkatler, Çekoslovak birlikleri üzerinde toplanacaktır.

Ukrayna'nın Almanlar tarafından işgalinden sonra bu birlikler Rusya'nın ortasına çekilmişlerdi. Çek Kumandanı da, emrindeki kuvvetin Sibirya üzerinden Fransa'ya aktarılması konusunda Sovyet hükûmetiyle anlaşmış bulunmaktaydı. (545) Buna karşılık Çekoslovaklar da, karakol hizmetleri için zorunlu olan küçük bir kısmı hariç, bütün silahlarını Sovyet makamlarına teslim etmek ve ayrı birlikler hâlinde Vladivostok'a doğru yola koyulmak yükümlülüğü altındaydılar.

Ama Çekoslovak Kumandanı, yükümlülüğünü rahatça çiğneyebilmiştir: Gerçekten, silahlar teslim edilmemişti. Askerlerin üzerinde bol fişek bulunmaktaydı. Vagonlardaki döşeme ve kaplamaların altında, sökülmüş mitralyözler saklıydı.

Sonra da, ayrı birlikler hâlinde yol almamaktaydı Çekoslovaklar: Büyük garlarda çoğu zaman sekiz on birlik bir araya geliyor; ayrıca bunlara yol boyunca, en başta Beyaz Muhafızlar olmak üzere çeşitli karşı devrimciler de katılıyordu durmadan. Öyle ki bu silahlı askerlerin sayısı, çok geçmeden altmış bine ulaşmış bulunmaktaydı. (546)

Japonlar Vladivostok limanına çıkarma yapınca Sovyet hükûmeti Çekoslovak birliklerinin hemen bütün silahlarını resmî makamlara teslim etmelerini isteyecektir. Ama İtilaf ajanlarının emri üzerine 25 Mayıs 1918 gecesi, Transsiberyen

boyunca sıralı hâlde bulunan Çekoslovak birlikleri Sovyet iktidarına karşı ayaklanacaklardır. (547) Sovyet Rusya böylece Urallardan, Sibirya'dan ve Volga havzasından kopmuş duruma düşecektir.

İtilaf Devletlerinin Tutumu Berraklaşıyor

İtilaf Devletleri diplomasisi, Çekoslovakların karşı devrimci eylemini sonuna kadar desteklediğini gizlemeyecektir. Nitekim 4 Haziran günü İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan temsilcileri Sovyet hükûmetine resmen başvurarak, Çekoslovakları silahsızlandırmaktan caymasını istemişler; yoksa böyle bir kararı kendilerine karşı hasım hane bir davranış olarak kabul edeceklerini bildirmişlerdir. (548) Çünkü, diyordu İtilaf temsilcileri, Çekoslovak askerleri müttefik kuvvetlerin bir parçasıdır; dolayısıyla da İtilâf Devletleri'nin koruması altındadırlar.

Müttefiklerin bu ortak notasına Dışişleriyle görevli Halk Komiseri, 13 Haziran 1918 tarihinde bir notayla cevap vererek Sovyet hükûmetinin bu soruna uzun süre barışçı bir çözüm aramış olduğunu, ama böyle bir çözüm bulamayınca, silahlı ayaklanmaya girişen Çekoslovak birliklerini silahsızlandırmak zorunda kaldığını bildirecektir.

Cevap notası ayrıca şu noktayı belirtmekteydi:

"Çekoslovak ayaklanması hemen her yerde Sovyet iktidar temsilcilerinin tutuklanması, yargısız cezalandırılması, öldürülmesiyle ve kendilerine bölgesel hükûmet adı veren karşı devrimci örgütlerin kurulmasıyla eşlenmektedir. Çekoslovaklar, bulundukları her yerde Beyaz muhafızlarla ve karşı devrimci Rus subaylarıyla el ele hareket etmektedirler. (549)

Ve şöyle son bulmaktaydı Dışişleriyle görevli Halk Komiseri'nin cevap notası:

"Bu durumda Sovyet hükûmeti, İtilaf Devletleri temsilcilerinin, Sovyet iktidarı tarafından alınan tedbirlerin zorunluluğunu ve yerinde oluşunu kabulle yetinmeyip, aynı zamanda Çekoslovak birliklerini silahlı ayaklanmaya kalkışmaktan, yani Sovyet Rusya'nın iç işlerine açıkça müdahalede bulunmaktan dolayı alenen kınayacakları umudundadır."(550)

Murmansk Çıkarması ve Lenin'in Telgrafı

Sovyet hükûmetinin bu umudu da boşa çıkmaya mahkûmdu. Çünkü İtilaf Devletleri hükûmetleri, Sovyet ülkesine müdahaleye, kesin olarak karar vermiş bulunuyorlardı. (551)

Nitekim 3 Haziran 1918 günkü toplantısında Müttefik Kuvvetleri Yüksek Savaş Konseyi, kuzey Rusya'ya, İngiliz, Amerikan, Fransız ve İtalyan birliklerinden oluşma bir karma kuvvet gönderme kararı almıştır. Ve çok geçmeden de kararın uygulanmasına başlanacak, Murmansk'a çıkarma yapılacaktır.

Gerçekten de 17 Haziran günü bir İngiliz kruvazörü gelmişti Murmansk'a. (552) Kruvazör, General F. Poul ile birçok askerî uzmanın yanı sıra bir İngiliz pi-

yade müfrezesini de getirmekteydi. Ve General Poul, 18 Haziran günü Murmansk filotillası merkez komitesi toplantısında yaptığı bir konuşmada aynen şunları söylemekteydi:

"Sadece yetenekli değil, aynı zamanda çalışmaya istekli makul bir Sovyet bulduk burada biz. Ama görüyoruz ki bu çalışmanın başarısı, kısmen ahali tarafından, kısmen de deniz erleri tarafından engellenmektedir. Biz, almış olduğu kararları yürürlüğe koyamayan, koyamayacak durumda olan, bir Sovyet'le çalışamayız. Bugün Murmansk Sovyet'i işte bu durumdadır; biz de ona işte bunun için yardım etme niyetini beslemekteyiz. Deniz erleri bugün gelmiş oldukları mevkilere silah zoruyla gelmişlerdir. Oysa şu anda burada, denizcilerinkinden daha güçlü bir iktidar var: Bu, müttefiklerin iktidarıdır. İtilaf Devletleri bugün burada silahlı kuvvete sahip durumdadırlar ve zorunluluk baş gösterdiği ya da kendileri uygun gördükleri takdirde, bu kuvveti kullanmaya kararlıdırlar."(553)

20 ve 23 Haziran tarihleri arasında 1500 İngiliz asker ve subayı Murmansk'a çıkmış bulunmaktaydı (554). 23 Haziran günü de İngiliz kruvazörü Southampton gelecekti Murmansk'a. Ve 26 Haziran günü Lenin, Moskova'dan çektiği bir telgrafta, Yuriev'in ihaneti sonucunda ortaya çıkan durumu ve alınması gereken tedbirleri şöyle açıklıyordu:

"İngiliz çıkarması, ancak ve ancak, Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı açıktan açığa düşmanca bir davranış olarak kabul edilebilir. Bu çıkarmanın bir tek amacı vardır: Çekoslovak kuvvetleriyle ve bu başarıldığı takdirde de hemen ardından Japon kuvvetleriyle birleşmek; böylelikle ülkede, işçi ve köylü iktidarını devirip burjuva diktatoryasını kurmak. Murmansk demiryolu hattını savunmak için gerekli askerî birliklere hemen harekete geçme emrini vermiş bulunuyoruz. Murmansk bölgesi Sovyet'i, Sovyet topraklarını istilaya kalkışan kiralık sermaye askerlerinin şiddetli bir dirençle geriye püskürtülmeleri için gereken tüm tedbirleri almakla görevlendirilmiştir. İstilacılara, dolaysız ya da dolaylı her türlü katılma ya da yardım, kesinlikle vatan ihaneti olarak kabul edilecek ve savaş yasalarına göre cezalandırılacaktır. Alınan ve alınacak olan tedbirler ve olayların gelişmesi hakkında hükûmete sürekli bilgi vermek üzere kesin ve düzenli raporlar gönderilecektir."(555)

Yuriev ihanetini, başlangıçta yaptığı gibi yine haklı gösterme çabası içindeydi: Dışişleriyle görevli Halk Komiseri'ni sık sık telefonla arayarak, müttefiklerin girişmiş olduğu harekâta, karşı çıkılmaması gerektiğine inandırmayı deniyordu. Kimi zaman da, doğrudan doğruya, Lenin'e başvurarak, "bugünkü koşullar içinde Murmansk'ta başka türlü davranmanın olanak dışı kaldığı"nı ispatlamak için çırpınmaktaydı. (556)

Yuriev "Vatan Haini" İlan Ediliyor

Yuriev'in bu ısrarlı girişimlerine karşılık olarak Lenin, şu telgrafı çekmiştir.

"İşte Yuriev'e cevabım: Bugüne dek Sovyet politikasını anlamak istemedinizse, kusur ancak sizindir: Yalnız kendi kendinize kızınız. Bizler, yağma politikalarına devam ettikleri sürece İngilizlerle mücadele etmeye kararlıyız."(557)

Ve 1 Temmuz 1918 günü Sovyet hükûmeti, Yuriev'i "vatan haini" ve "kanun kaçağı" ilan edecektir. (558) Bir hafta sonra da, yani 6 Temmuz 1918 günü, Murmansk Sovyet'iyle İtilaf kuvvetleri Kumandanlığı arasında 2 Mart 1918 tarihinde yapılmış olan "şifahi anlaşma" yürürlükten kaldırılarak yerine, şu başlığı taşıyan bir yazılı anlaşma yapılmıştır:

"Bir yanda İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa temsilcileri ile karşı yanda Murmansk Bölgesi Sovyet'i Prezidyumu arasında, özel koşul ve durumlar dolayısıyla yapılan geçici anlaşma."(559)

Yeni Anlaşmanın Muhtevası

Taraflar arasındaki bu yeni anlaşma on dört maddeden oluşmaktaydı. Anlaşmanın temel nitelik taşıyan ilk iki maddesi, şöyle kaleme alınmış bulunmaktaydı:

MADDE 1. Bir yanda Müttefik İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa hükûmetleri ile karşı yanda Murmansk Bölgesi Sovyet'i Prezidyumu tarafından onaylandıktan sonra hemen yürürlüğe girecek olan bu anlaşmanın hedefi, bölgeyi Alman bloğu devletlerine karşı savunmak üzere taraflar arasında iş ve eylem birliğinin sağlanmasıdır. Bu hedefe ulaşma yolunda taraflar, birbirlerine karşılıklı olarak ve eksiksiz biçimde yardım etmeyi yükümlenmişlerdir.

Açıklama: Murmansk bölgesi, Arhangelsk ili sınırları içinde yer alan eski Aleksandrovski ve Kemski yönetim kesimlerini içermektedir.

MADDE 2. Müttefik ve Rus silahlı kuvvetleri Başkumandanlığı, bugün, öbür müttefik cephelerinde yürürlükte olan temeller üzerine kurulu bulunmaktadır.

"Şu anda kurulu olan ya da kuruluş hâlinde bulunan Rus kuvvetleri, Rus kumandanlığının emri altındadırlar. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa temsilcileri Rus Kumandanlığına, kuruluş hâlindeki Rus birliklerinin gereç ihtiyacı, ulaşım ve eğitimleri konusunda yardımlarını vaat ederler."(560)

Anlaşmanın 6. maddesi İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa temsilcilerinin, bölgenin iç işlerine karışamayacaklarını ve resmî Rus makamlarını aşarak halka doğrudan doğruya çağrı ya da hitapta bulunamayacaklarını hükme bağlamaktaydı. (561) Gelgelelim, "savaş bölgesi" bu hükmün kapsamı dışında bırakılmıştı: Söz konusu bölgede, "müttefik" Komutanlığı tarafından savaş koşullarına dayanılarak verilecek olan emirlerin, herkesçe ve hemen yerine getirilmesi gerekmekteydi. (562)

Daha sonraki üç maddede İtilaf Devletleri temsilcileri, Murmansk bölgesine gereç, mamul ürün ve inşaat malzemesi sağlamayı yükümlenmekteydiler; ama bütün bu yükümlülükler, "olabildiğince" kaydıyla yerine getirilecekti.

Daha sonraki maddelerde Murmansk Sovyet'ine yapılacak bir mali yardımdan söz ediliyordu. Bu yardımın miktarı, şekli ve koşulları yakın gelecekte yapılacak bir ek anlaşmayla saptanacaktı. Ve nihayet müdahaleciler, anlaşmanın son maddesinde, Murmansk bölgesinde "toptan ya da kısmen" hiçbir fetih niyeti taşımadıklarını açıklamaktaydılar.

Anlaşmanın altında şu imzalar yer almaktaydı:

Murmansk Bölge Sovyet'i Prezidyumu: Yuriev, Başkan.

Korelski, Başkan yardımcısı.

Tali, sekreter.

Vesselago, Kançılarya sorumlusu.

İngiltere temsilcisi Tümgeneral Poul, Kuzey Rusya'daki müttefik kuvvetleri komutanı.

Fransa temsilcisi, Binbaşı Petit.

Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi, *Olympia* süvarisi Binbaşı Boerer. (563)

Tümgeneral Poul Maskeyi Çıkartıyor

İtilaf Devletleri'nin temsilcileri böylece istediklerini fazlasıyla elde etmiş olmaktaydılar: Rusya'ya karşı girişilen müdahalenin Murmansk Sovyet'inin onayı ve çağrısıyla yapıldığını ileri sürerek, ülkelerinin kamuoyunu yatıştırma olanağına kavuşmuşlardı artık. (564)

Aslında Murmansk'ta o gün üç büyük devletin temsilcileri iki küçücük yönetim kesiminin temsilcileriyle anlaşma imzalamış bulunuyorlardı. (565) Ama bu durum katiyen sıkmıyordu müdahale tertipçilerini, rahatsız etmiyordu. Kaldı ki "iç işlere karışmama", vaadindeki olanca ikiyüzlülüğün ortaya serilmesi için birkaç gün yetecekti: Gerçekten de anlaşmanın onaylanmasından hemen sonra müdahaleciler, meslek dernekleriyle asker komitelerini kapatıp dağıtmaya ve Sovyet iktidarının temsilcilerini tutuklamaya girişeceklerdi. (566)

Bu gerçeğin en iyi tanığı da, doğrudan doğruya, General Poul'dur. İşte generalin 13 Temmuz 1918 tarihli emri:

"Biz, Rusya'daki bütün müttefik kuvvetlerin Başkumandanı sıfatıyla, ülkelerinde yasalara saygı duyarak yaşayan Ruslara her bakımdan bağlı bulunan müttefiklerin barışçı niyetleri hakkında ve ayrıca Rusya'ya bir an önce Almanlardan, Beyaz Finlerden ve tüm düşman ajitatörlerden kurtulabilmesi için en samimi bir şekilde yardım etme isteğimiz hakkında bütün herkese güvence vermek isteriz. Dün, gün boyunca belirli bazı aramalar yapmak zorunda kaldık. Sivil Rus makamlarıyla tam bir anlaşma ve fikir birliği içinde bulunmamıza rağmen bu, bizim bakımımızdan yine de üzüntü verici bir ödev olmuştur. Bu aramalar, belirli bazı binalarda bulunduğunu öğrendiğimiz silahları zoralımına uğratmak ve Murmansk'ta yerleşmemiş olduklarını haber aldığımız belirli birtakım kişileri tutuklamak amacıyla yapılmıştır. Söz konusu kişilerin tutukluluk süresi, ülkelerinde yasalara saygı duyarak yaşayan Rus yurttaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamak bakımından kuvvet tedbirleri alma zorunluluğu ortada kaldıkça uzatılacaktır. Bu, Rusya'ya saldırıp girmiş olan düşmanlara karşı ortaklaşa yürütülen savaş harekâtı için gerekli sağlam ve olaysız bir üsse sahip olabilmek bakımından da zorunludur. Tüm Rus yurttaşlarından kuşkusuzca ve korkusuzca işlerine dönmelerini ve ortak ereğimize ulaşmak üzere kuvvetlerimize yardımcı olmalarını rica ederim. Hedefimiz: Yeniden hür, büyük ve bölünmez bir Rusya kurmaktır. Tanrı, Rusya'ya yardımcı olsun!

Rusya'daki müttefik kuvvetleri Başkumandanı, Tümgeneral Poul. Murmansk, 13 Temmuz 1918."(567)

Cevapsız Kalan Nota

28 Haziran 1918 günü Dışişleriyle görevli Halk Komiseri, Moskova'daki İngiliz diplomatik temsilcisi Lockart'a, Murmansk çıkarmasını protesto eden, yeni bir nota vermiştir. Şöyle kaleme alınmıştı bu nota:

"Sovyet Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyeti, kendi iç durumu olanaksız kıldığından ötürü savaşan devletler arasından çıkmış ve savaş hâlini bırakmış bulunmaktadır. Emekçi Rus halkının ve onun istemlerini uygulayan işçiler ve köylüler hükûmetinin bugün bir tek amacı vardır: Bütün dünya halklarıyla barış ve dostluk içinde yaşamak."

"Emekçi Rus halkı, hiçbir ulusu savaşla tehdit etmemektedir; bu arada Büyük Britanya halkı da, emekçi Rus halkından gelebilecek hiçbir tehlikenin tehdidi altında değildir". (568)

Notanın devamında Sovyet hükûmeti, Murmansk'a silahlı kuvvet çıkarmasını şiddetle protesto etmekte ve gerek Murmansk limanı'nın, gerekse kuzey Rusya kara sularının yabancı kuvvetlerden arındırılmasını istemekteydi.

Cevapsız kaldı nota. Murmansk'a silahlı birlikler çıkarmaya devam ediyordu İtilaf Devletleri. Öte yandan Rus karşı devrimcileri de kolları sıvamış durumdaydılar: Örneğin Haziran ayında Kerenski, İngiliz Başbakanını ziyaret etmiş ve "arz-ı hizmet"te bulunmuştu. (569)

Batı Avrupa devletleri diplomasisi, Amerika Birleşik Devletleri'ni Uzak Doğu'da ortak bir harekâta katılmanın gerekliliğine inandırma çabası içindeydi bu arada. (570)

Önerilen tedbirler arasında, Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus ordusu genel karargâhında Büyük Britanya silahlı kuvvetleri temsilcisi olarak görev almış bulunan ve Çarlık rejimine duyduğu özel sempatiyle ün kazanmış olan General Knox'u Washington üzerinden Vladivostok'a göndermek de yer almaktaydı. (571) Ama Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti, General Knox gibi, açıktan açığa, Çarlık savunucusu bir askerin Washington'u resmen ziyaretinin "arzu edilemez nitelikte bir ziyaret" (572) olacağını bildirdi Londra'ya ve bunun üzerine Knox, Washington'a uğramaksızın Sibirya'ya gitmek zorunda kaldı.

Vladivostok'taki Durum ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Tavır Değişikliği

29 Haziran 1918 günü Vladivostok'a girmişti Çekoslovaklar. Bu haber gelir gelmez harekete geçen İtilaf Devletleri Yüksek Savaş Konseyi, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı W.Wilson'a gönderilmek üzere uzun bir memorandum kaleme almıştır. 2 Temmuz günü tamamlanıp yollanan bu andıçta, Washington

hükûmetinin de iş işten geçmeden Uzak Doğu'daki müdahaleye katkıda bulunması gerektiği anlatılmaktaydı. (573)

Nitekim müttefiklerin Amerika'dan ayrı olarak harekete geçmesi olasılığından ürken başkan Wilson, 1918 yılı Temmuz ayının sonuna doğru batılı diplomatlara boyun eğmiştir. (574) Ne var ki Washington hükûmeti İngiltere ile Amerika'nın Vladivostok'a 7 biner kişilik birer askerî kuvvet göndermelerini şart koşmaktaydı. Japonların yollayacakları asker sayısı da bu miktarı katiyen aşmamalıydı Başkan Wilson'a göre. (575)

Batı Avrupa başkentleriyse, bu rakamı son derece yetersiz bulmaktaydılar; gerekçe olarak da, Japonya'nın Vladivostok'a bugüne dek söz konusu rakamın çok üstünde asker çıkarmış olduğunu ileri sürüyorlardı. (576) Bunun üzerine Amerikalılar da ısrardan vazgeçecek ve Vladivostok'a 9.000'e yakın asker çıkaracaklardır.

Ama batılı müttefiklerin arasındaki tartışmaların uzamasından asıl yararlanan Japonya olmuştur. Nitekim Japonlar, bu süre içinde 70 bine yakın asker çıkarmışlardır. Vladivostok'a. (577)

Böylece Uzak Doğu Rusya'sı ve Sibirya, yabancı kuvvetlerin işgali altına girmiş bulunmaktaydı. Lloyd George şunları yazıyordu bu konuda:

"Çeşitli halklara mensup askerlerden oluşan bir şerit, Transsiberyen boyunca ve Ural dağları'na kadar bütün Sibirya'yı korumaktaydı. Bu askerler arasında Rus Beyaz muhafızları, Çekler, İngiliz kara ve deniz müfrezeleri, Japonlar ve Amerikalıların yanı sıra ufak Fransız ve İtalyan birlikleri de bulunmaktaydı."(578)

Vladivostok çıkarmasına katılan hükûmetler, iş olup bittikten sonra, kendi müdahale nedenlerini açıklayan bildiriler yayınlamaya koyulmuşlardır. Bütün bu bildirilerin ortak yanı söz konusu çıkarmaya neden olarak Almanya'ya karşı mücadele ve Çekoslovakları destekleme zorunluluğunun gösterilmesiydi. (579) İtilaf Devletleri tarafından yayınlanan bu bildiriler içinde sadece Fransız bildirisi, tüm ikiyüzlülüğüne rağmen, yine de asıl amacı açıkça ortaya seriyordu.

Gerçekten de şunu söylemekteydi Paris'ten yükselen ses:

"Aynı zamanda bu müdahale, Rus halkı içinde İtilaf Devletleri'ne bağlı kalmış olan ve Rusya'yı Almanların eline teslim ederek parçalanmaya ve yıkıma sürükleyen bolşevik kargaşalığa bir son vermek isteyen unsurlara da yardımcı olacaktır."(580)

4. NİFAK DİPLOMASİSİ İŞ BAŞINDA

Alışılmadık Bir Durum

Sovyet Rusya'da, diplomasi tarihinin o güne değin hiç kaydetmediği bir durum çıkmış bulunuyordu ortaya.

Şöyle ki:

Belirli birtakım devletlerin resmî temsilcileri, Sovyet ülkesinde, diplomatik dokunulmazlık hakkından da yararlanarak oturmaya devam etmekteydiler. Ama aynı zamanda bu temsilcilerin temsil ettiği hükûmetler, itimatnamesi kabul edilmiş büyükelçiler aracılığıyla, ilişkilerini sürdürdükleri Sovyet hükûmetine karşı mücadele etmek üzere ve artık hiçbir gizliliğe gerek görmeksizin Sovyet ülkesine silahlı kuvvet çıkarmaktaydılar. (581)

Bu anormal durum, günlerce ve haftalarca değil, aylar ve aylarca sürüp gitmiştir. Gerçekten de İtilâf Devletleri hükûmetleri, Sovyet Rusya'ya savaş ilan etmedikleri gibi —Sovyet ülkesine silahlı asker çıkarmaya devam ettikleri hâlde— Sovyet hükûmetine karşı savaş hâlinde bulunduklarını da hiçbir zaman kabul etmemişlerdir. (582)

Bütün bu dönem boyunca İngiliz, Amerikan, Fransız, İtalyan ve Japon Büyükelçileri Vologda kentinde oturmuşlardır. Sovyet hükûmeti defalarca Moskova'ya dönmeleri önerisinde bulunmuştur kendilerine, hatta bu amaçla Vologda'ya delegeler de yollamıştır. (583) Ama söz konusu yabancı devletlerin temsilcileri, ısrarla orada kalmaya devam etmişlerdir.

Ve bütün bu dönem boyunca müttefik diplomatların yardımıyla Rusya'da, sayısız denebilecek kadar çok sayıda karşı devrimci organizasyon kurulmuştur. (584)

Nitekim 1922 yılında Sosyalist devrimcilerin yargılanması sırasında dinlenen tanıkların ifadeleri, Rusya'daki iç savaş başlangıcında ve sonrasında yabancı diplomatlarla Beyaz muhafız örgütleri arasında mali ilişkiler kurulu olduğunu açıkça ortaya çıkartmıştır. (585) Örneğin Savinkov, yurt dışına kaçtıktan sonra, iç savaş sırasında kendisi tarafından kurulmuş olan ve "Yurdu Savunma Birliği" adını taşıyan karşı devrimci örgüt için "yardım olarak" Fransa'nın Rusya büyükelçisi Noulens'tan iki buçuk milyon rubleden fazla para aldığını itiraf ediyordu. (586)

Ayaklanmalar Dizisi

Görüldüğü gibi, diplomatlar artık birer nifakçı hâline girmekteydiler. Gerçekten de İtilaf Devletleri'nin Vologda'daki temsilcileri, yukarı Volga üzerinde sıralı tam yirmi üç kentte patlak veren ayaklanmaların düzenlenmesine doğrudan doğruya katılmışlardır. (587) Söz konusu kentlerin belli başlıları şunlardı: Moskova, Yaroslavl, Kostroma, Ribinsk ve genel ayaklanmanın merkezi olarak tasarlanan Vologda. (588)

Her an bir müttefik çıkarmasının beklendiği Arhangelsk'le ilişki kurmayı ummaktaydı nifakçılar. Ayrıca bir umutları daha vardı: Yukarı Volga üzerindeki ayaklanmalar, orta Volga kesiminin Çekler tarafından ele geçirilmesini büyük ölçüde kolaylaştırabilirdi. (589)

Nitekim Beyaz muhafızlar, 6 Temmuz günü Yaroslavl'ı ele geçirmişlerdir. Ayrıca 5 Temmuz günü Ribinsk'te de bir ayaklanma patlamış ama yirmi dört saat geçmeden bastırılmıştı. (590) Öteki kentlerde tezgâhlanan ayaklanmalar da kesin başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Aynı gün, yani 6 Temmuz 1918 tarihinde, Moskova ayaklanması da başlamıştı.

(591) Sağcı Sosyalist devrimcilerle işbirliğine giden "solcu" Sosyalist devrimciler ve menşevikler tarafından düzenlenen bu ayaklanmaya Troçki ve Buharin taraftarlarının da katıldıkları bilinmektedir. (592) Yaroslavl ve Moskova ayaklanmalarının aynı gün patlak verişi, her iki hareketin de aynı ülkeler tarafından tezgâhlandığı izlenimini pekiştirmektedir.

Nitekim 6 Temmuz günü "solcu" Sosyalist devrimciler, Alman büyükelçisi Mirbach'ı öldüreceklerdir Moskova'da. (593) Bu suikastın amacının, savaş kışkırtmacılığı olduğu apaçıktı. Ve birkaç gün sonra da yine "solcu" Sosyalist devrimcilerden, doğu cephesi kumandanı. Muraviev, Sovyet iktidarına karşı, ayaklanmıştır. (594)

Dört bir yana telgraflar yağdırıyordu Muraviev: Almanya'ya karşı elbirliğiyle mücadele etmek üzere Çekoslovak "kardeşlerle" hemen barış yapılmasını istemekteydi.

"Solcu" Sosyalist devrimcilerin ayaklanması birkaç saat içinde bastırılmıştır. Muraviev'in girişimi de başarısız bir macera olarak kalacaktır: Kahramanının kurşuna dizilmesiyle sonuçlanan bir macera. (595)

Bakû'nün Düşüşü

Bunun üzerine İngiliz Kumandanlığı, Çekoslovakları ve Beyaz Muhafızları desteklemek amacıyla, emrindeki kuvvetleri Türkistan ve Bakû'ye saldırtma kararı almıştı(596): Nitekim General Malleson'ın Kumandasında harekete geçen İngiliz birlikleri, Ağustos ayı başında Hazar denizi kıyılarında görüneceklerdir. Öte yandan General Densterwill Kumandasındaki bir müfreze de Hazar denizi'nin güney kıyısındaki Enseli'ye gelmiş ve oradan Bakû'ye doğru ilerlemeye başlamış bulunmaktaydı. (597)

Bütün bunlar olup biterken, Bakû Sovyet'indeki menşeviklerin ve Rus milliyetçilerinin de destekledikleri İngiliz ajanları, Türkleri bölgeden kovmak için Bakû'ye İngiliz kuvvetlerinin gelişini kolaylaştırmaktan başka bir çare olmadığı kanısını yayıp yerleştirme çabasındaydılar. (598)

Ve Lenin daha 1918 Martında Şaumyan'a yolladığı bir telgrafta bütün bunların olacağını bilirmişçesine, Sovyet diplomasisi bakımından şu son derece önemli talimatı vermişti:

"Kesin ve kararlı politikamızı büyük bir coşkuyla selamlıyoruz. Bugün içinde bulunduğumuz zor durumda bu politikanın, alabildiğine temkinli bir diplomasiyle birlikte yürütülmesi gereği meydandadır. Kesin zafere ancak böylece ulaşabiliriz!"

"Önümüzdeki güçlükler sonsuz denecek kadar çoktur. Bugüne kadar hep emperyalistler arasındaki tartışmalar, çatışmalar ve sürekli mücadeleler kurtardı bizi. Bu çekişmelerden mutlaka yararlanınız. Bugün artık iyi birer diplomat olmayı da öğrenmemiz gerekiyor."(599)

Aynı yılın Ağustos ayında General Densterwill, Bakû'ye girmiş bulunmaktaydı. (600) Ve Bakû'nün düşüşü, Sosyalist devrimcilerle yerel milliyetçilerin haince

etkinliği sonucunda mümkün olmuştur. İtilaf Devletleri böylece Rusya'yı kuzeyden, doğudan ve güney-doğudan sımsıkı saran bir çember kurmayı ve Sovyet ülkesini, başta kömür olmak üzere, en önemli gereç kaynaklarından yoksun kılmayı başarmış durumdaydılar.

Bu konuya ilişkin olarak Lenin, şunları not etmekteydi:

"Kuzeyde Murmansk, doğuda Çekoslovak cephesi, güney-doğuda, Türkistan, Bakû ve Astrahan: Böylece, İngiliz-Fransız emperyalizmi tarafından örülen zincirin hemen hemen bütün halkaları birleşmiş bulunmaktadır."(601)

İngiliz Konsolosluğundaki Karşı Devrimciler Toplantısı ve Bir "Yabancı"

İtilaf Devletleri'nin emrindeki ajanlar, Rus Beyaz muhafızlarını finanse etmekle yetinmemekteydiler: Sovyet devlet adamlarına karşı suikastlar da tertipliyorlardı aynı zamanda. Nitekim 30 Ağustos 1918 günü, Lenin'e bir suikast girişiminde bulunulmuştu. (602)

Bu cüretli cinayet girişimi, baştanbaşa bütün Sovyet ülkesinde büyük bir öfke ve nefret uyandırmıştır. Karşı devrimle Mücadele Komisyonu, bu suikast girişiminden çok daha önce, Petrograd'taki İngiliz Konsolosluğu üyeleriyle Sovyet Rusya'daki çeşitli karşı devrimci örgütler arasında kurulu ilişkiler hakkında kesin bilgilere sahipti. Ayrıca 31 Ağustosu 1 Eylüle bağlayan gece söz konusu Konsoloslukta, karşı devrimci Ruslarla İngiliz görevlileri arasında önemli bir toplantı yapılacağı haber alınmıştı. (603) Nitekim, Karşı devrimle Mücadele Komisyonu görevlileri, yanlarında İngiliz Konsolosluğuna bağlı görevlilerle ikinci kata çıkıp da toplantı salonuna girdiklerinde, tam bir yaylım ateşiyle karşılandılar. Komisyon görevlilerinden biri öldü, biri de yaralandı. Bunun üzerine Komisyon görevlileri de ateş açmak zorunda kaldılar. Ve bu karşılıklı çatışma sırasında bir de İngiliz öldü. Sonradan açıklandığına göre, ölen, İngiliz Deniz ataşesi Cromi idi ve toplantı salonuna girenlere ateş açma emrini de o vermişti. (604)

O gece İngiliz konsolosluğunda tutuklananlar arasında bulunan bir İngiliz ilk sorgusu sırasında adını vermeyi reddetmiştir. Hemen Karşı Devrimle Mücadele Komisyonu'na aktarılan bu "yabancı" oradaki sorgusunda, Büyük Britanya'nın Rusya'daki resmî temsilcisi Lockart olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Komisyon görevlileri kendisine hemen salıverileceğini bildirmişler ve ama "hazır buraya kadar gelmişken" karşı devrimcilerle olan ilişkileri hakkında bazı açıklamalarda bulunmak isteyip istemediğini sormuşlardır. Karşı devrimle ilişki kurmuş olduğu yolundaki iddiaları şiddetle reddetmiştir Lockart. Ama özel dairesinde bazı tanınmış karşı devrimcilerle uzun süren sohbetler yaptığını ispatlayan belgeler önüne serildiğinde hemen ağız değiştirerek diplomatlık statüsüne sığınacak ve kendisinin, bir diplomat olarak hiçbir şekilde sorguya çekilemeyeceğini ileri sürecektir. (605)

Bunun üzerine Lockart'a, kendisinin bir tutuklu olarak sorguya çekilmediği

ve ona sadece, "Sovyetlere karşı komplo tertipçiliği yapan herhangi bir Lockart"la İngiltere'nin diplomatik temsilciliğini yapan Lockart'ın "iki ayrı kimse" olduğunu ispatlamak için bir fırsat tanındığı bildirilmiştir.

Lenin Korkusu

Ele geçirilen belgeler ortaya koymuştu ki Lockart, Halk Komiserler Sovyet'ini tutuklamak ve böylece Sovyet iktidarını devirmek amacıyla Moskova'daki Fransız Başkonsolosu Groener ve yine Fransız askerî ataşesi General Lavergne ile el ele vererek, Kremlin'i koruyan Kızıl Muhafızları satın alma girişimlerinde bulunmaktaydı. (606) Nitekim Lockart'ın Halk Komiserleri Konseyi'ni tutuklamakla görevli müfreze Kumandanıyla yaptığı bir görüşmeden sonra, bundan böyle Kızıl Muhafız subaylarıyla ilişkilerin İngiliz teğmeni Sidney Riley aracılığıyla sürdürülmesi kararlaştırılmıştı

Uygulanacak planda, Kremlin'in alınması ve Halk Komiserleri Sovyet'inin tutuklanmasından başka, Devlet Bankası ile Telefon ve Telgraf Santrali'nin ele geçirilmesi ve ülkede hemen bir askerî diktatorya kurulması da öngörülmüştü. (607)

Nifakçıların en çok korktukları noktalardan biri de, Halk Komiserleri Konseyi'nin tutuklanması sırasında Lenin'in kaçmayı başarma olasılığıydı. Başta Lenin olmak üzere tüm Halk Komiserleri'nin, tutuklanır tutuklanmaz, 2 Ağustos tarihinden beri İngiliz işgali altında olan Arhangelsk'e gönderilmeleri planlanmıştı. Ama Riley, Lenin'in herhangi bir yere gönderilmesine şiddetle karşı çıkmakta ve öteki nifakçılara kendi fikrini kabul ettirebilmek için şu gerekçeyi öne sürmekteydi:

"Lenin, basit insanlara hitap etme konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahiptir. Yolculuk sırasında gardiyanlarını tavlayacağından ve elimizden kurtulacağından emin olabilirsiniz. Bu durumda en sağlam yol, Lenin'i yakalanır yakalanmaz kurşuna dizmektir."(608)

Yine ele geçirilen belgelerden öğrenildiğine göre, planlanan hükûmet darbesi başarıya ulaştığı takdirde, Alman ve Sovyet hükûmetleri arasında sahte bir "gizli yazışmalar dizisi" ile yine sahte bir "gizli anlaşma belgesi" yayınlanacak; böylelikle Rusya'yı Almanya'yla yeniden savaşa sürüklemek için elverişli bir atmosfer yaratılmaya çalışılacaktı. (609) Ayrıca, Konsoloslukta tutuklanan nifakçıların üzerinde, hepsi de Lockart'ın imzasını taşıyan, çeşitli resmî belgeler bulunmuştu.

Emperyalist Diplomasinin Büyük Tepkisi

Moskova'daki diplomatik çevrelerde tam bir panik havası yaratmıştı Lockart'ın tutuklanması. Almanya ile Avusturya-Macaristan temsilcileri de dâhil olmak üzere hemen bütün diplomatik misyon şefleri, Sovyet hükûmeti tarafından uygulanmaya başlanan "kızıl terör"e karşı şiddetli protesto gösterilerine girişmişlerdi. (610) Oysa "kızıl terör" diye adlandırılan uygulama aslında, devrim düşmanlarını etkisiz hâle getirmek için alınmış bir tedbirler dizisinden başka bir şey değildi.

Tepkilerin en serti İngiltere'den gelecekti elbette. Nitekim 6 Eylül günü Büyük Britanya Dışişleri bakanının imzasını taşıyan bir telgraf ulaşmıştı Moskova'ya. Bu notasında İngiliz hükûmeti, Sovyet hükûmetinden, "Lockart'ın tutuklanmasından sorumlu olan ya da bu olayda payı bulunan herkesin en ağır şekilde cezalandırılması"nı talep etmekteydi. İngiliz Dışişleri Bakanı ayrıca, Sovyet hükûmeti bu "kesin ve vazgeçilmez" talebi eksiksiz bir biçimde yerine getirmekten kaçındığı takdirde Büyük Britanya hükûmeti, "Rus hükûmetinin her üyesini ayrıca sorumlu sayacağını ve bu adamların bütün uygar ülkelerin hükûmetleri tarafından birer kanun kaçağı olarak kabul edilmeleri ve hiçbir yerde hiçbir sığınak bulamamaları için gerekli tüm tedbirleri alacağını belirtiyordu. (611)

Balfour'un saldırısını, Pichon'dan gelecek bir saldırının izlemesinden daha doğal ne olabilirdi ki? Nitekim Fransa Dışişleri Bakanı, İngiliz notasının hemen ardından Moskova'ya yolladığı bir telgraf notada, Büyük Britanyalı meslektaşının kullandığı terimlerle durumu protesto ettikten sonra, bu koşullar içinde müttefik hükûmetlerin "ellerine düşecek tanınmış bolşeviklere karşı sert tedbirler almak zorunda kalmalarına şaşmamak gerektiği"ni söylemekteydi. Fransız Dışişleri Bakanının telgrafı şöyle son buluyordu:

"Yurttaşları hemen özgürlüklerine kavuşturulmadığı takdirde, Fransa, müttefik ülke yurttaşlarının Rusya'da uğrayabilecekleri bütün baskı ve sıkıntılardan tüm bolşevik liderlerini tek tek ve şahsen sorumlu tutacaktır."(612)

Dışişleriyle Görevli Halk Komiserinin Cevabı

Bu tehditlere cevap olarak Londra ve Paris'e yolladığı telgraflarda Dışişleriyle görevli Halk Komiseri, Lockart ve ajanlarının nifakçı etkinliklerini her iki hükûmete de açıklamak ve Petrograt'taki İngiliz Konsolosluğunun gizli bir fesat yuvası hâline sokulduğunu bildirmekteydi. Söyle diyordu Sovyet Dışişleri komiseri:

"Sovyet hükûmeti, diplomatik dokunulmazlık hakkını ve uluslararası diplomatik ilişki kurallarını eksiksiz bir şekilde gözetmek istemekle birlikte, fesatçıların ellerini kollarını sallaya sallaya iş görmelerine elbette göz yumamazdı. İşte bundan dolayıdır ki Sovyet hükûmeti, nifak hareketine katılan ve böylece devletler hukuku açısından da suçlu durumuna girmiş bulunan bütün kişileri, bu etkinliklerini sürdürme olanaklarından yoksun kalacakları koşullar içine yerleştirmek zorunluluğunu duymuştur üzülerek. Ve yine üzülerek bildirmek zorundayım ki İngiliz ve Fransız birlikleri, Sovyet iktidarına karşı girişilen açık ayaklanmaları desteklemek amacıyla Rus topraklarında ilerlemeye ve bu devletlerin diplomatik temsilcileri, ülke içinde, Sovyet rejimini yıkıp iktidarı ele geçirme hedefini güden gizli örgütler kurmaya ya da bu amaçla kurulmuş örgütleri el altından ya da açıktan açığa desteklemeye devam ettikleri takdirde Sovyet hükûmeti, gerekli savunma tedbirlerini her ne pahasına olursa olsun almakta bir an bile tereddüt etmeyecektir."(613)

Dışişleriyle görevli Halk Komiseri, cevap notasının son bölümünde ise, İngiltere'de, Fransa'da ve müttefik kuvvetleriyle Çekoslovakların işgali altındaki bölgelerde oturan Rus yurttaşlarına hiçbir misilleme yapılmayacağına dair resmî

garanti verildiği andan itibaren Sovyet hükûûetinin de elindeki bütün tutukluları hemen salıvereceğini bildirmekteydi: Nifakçıların şefi Lockart da dâhil olmak üzere İngiltere'nin ve gerekse Fransa'nın Rusya'daki diplomatik temsilcileri ancak bu takdirde ülkelerine dönebilirlerdi.

Sovyet Cumhuriyeti'nin İtilaf Devletleri Tarafından Diplomatik Yalnızlığa İtilişi

Kapitalist devletlerin Sovyet Cumhuriyeti'ni tanımayı reddedişleri, "diplomatik dokunulmazlık" ilkesinin de yürürlükten kalkmasıyla sonuçlanmıştı.

Gerçekten de burjuva hükûmetleri, yurt dışında bulunan Sovyet diplomatik temsilcilerini yakalayıp tutuklamaktaydılar. Ve karşı tarafın başvurduğu bu hukuk dışı tedbirler karşısında Sovyet hükûmeti de, kendi ülkesindeki müttefik diplomatların ülkelerine dönebilmeleri için gerekli izni ertelemek zorunda kalmıştı. (614) Böylece Sovyet Rusya ile İtilaf Devletleri arasındaki diplomatik ilişkiler, tamamen kesilmiş oluyordu. (615)

Tarafsız ülkelerin Sovyet Rusya'daki diplomatik temsilcileri ise, ülkelerine dönebilmeleri için gerekli belgeleri hemen alabiliyorlardı. Ne var ki bu ülkeler de, İtilaf Devletleri'nin dümen suyuna kapılarak, Sovyet Rusya ile olan diplomatik ilişkilerini kesmekte sakınca görmeyeceklerdir. 1918 yılının Kasım ayında İsviçre ve İspanya; aynı yılın Aralık ayında da İsveç, Norveç ve Danimarka, bu yolu tutmuşlardır. (616)

Almanya dışında batı Avrupa ülkelerinin hiçbiri Sovyet diplomatik temsilcilerini tanımamaktaydı artık. Bu ülkelerin hükûmetleri, Sovyet delegelerini tecrit etmekte; buna karşılık eski Rusya'nın eski Büyükelçileriyle sürdürdükleri diplomatik ilişkileri geçerli saymaktaydılar. (617) Ayrıca bu hükûmetler, Sovyet Rusya'nın yasal temsilcilerini ilk fırsatta başlarından atmaya girişmişlerdi. Nitekim İngiltere, İsveç ve Danimarka'daki Sovyet diplomatik delegeleri hemen geri gönderilmişlerdir. (618)

1918 yılının sonunda Sovyet Rusya'nın yurt dışında topu topu iki diplomatı kalmış bulunmaktaydı: Washington temsilcisi ve Berlin Büyükelçisi.

Almanya'nın Tutumu

İngiliz-Fransız-Amerikan-Japon bloğu tarafından Sovyet Rusya'ya karşı girişilen müdahaleye Almanya katılmıyordu ve katılamazdı da; çünkü bu blokla savaş hâlindeydi. Bununla birlikte Alman diplomasisi, Sovyet iktidarını devirmek için mücadeleye atılmış olan karşı devrimci kuvvetleri en etkin bir şekilde desteklemekten ve yüreklendirmekten geri kalmamıştır (619).

Gerçekten de Alman Büyükelçileri, her fırsatta Sovyet hükûmetine memorandum ve nota yağdırıyorlardı. Almanya o dönemde İtilaf Devletleri'yle savaşa devam ettiği hâlde Rusya'daki Alman diplomatları, Sovyet hükûmetine karşı İtilaf

Devletleri diplomasisiyle işbirliği yapmayı kendileri için âdeta vazgeçilmez bir ödev saymışlardır. (620) Örneğin 1918 yılının Eylül ayında fesatçı Lockart'in tutuklanmasını protesto eden diplomatların içinde, İtilaf temsilcilerinin yanı sıra, Alman baş konsolosu Breiter de yer almaktaydı. (621)

Cephede bozguna uğrayan ve muzaffer İtilaf Devletleri'ne hizmet için çırpınmaya başlayan Alman hükûmeti, bu amaçla bir "kaza" mizanseni hazırlamıştır: Sovyet diplomatik haberleşme yazılarının içinde bulunduğu bir bavul, Berlin Garı'nda "kazara" yere düşmüş ve patlamıştır ve de binlerce basılı kâğıt yayılmıştır perona. Ve çevreden koşuşanlar göreceklerdir ki bu kâğıtlarda, Alman proletaryasını ayaklanmaya çağıran bir Sovyet bildirisi basılı bulunmaktadır! Sözün kısası Berlin hükûmeti, kendi hazırladığı bahaneden yararlanarak, 5 Kasım günü (yani Alman devriminin patlamasından birkaç gün önce) Sovyet Büyükelçilisini geri gönderecektir. (622)

VI. olağanüstü Pan-Rus Kongresi'nde bu "kaza"yı anlatırken şunları söylemekteydi Lenin:

"O dönemde Almanya, İngiliz-Fransız politikasıyla, doğrudan doğruya, uyum hâlinde hareket etmiyor idiyse de, hiç değilse İtilaf Devletleri'ne hizmet için çırpınmaktaydı. İtilaf Devletleri'nin merhametini hak etmek istiyordu sanki böylece: "Görüyor musunuz? demek ister gibiydi onlara. Sizin baş düşmanlarınıza, bolşeviklere karşı, bakın işte biz de cellat kesildik!"(623)

Sovyet Büyükelçilik kurulunun Rusya'ya geri gönderilmesi, Kayzer hükûmetinin son umutsuzluk gösterisi olacaktı: Birkaç gün, sonra Almanya ve Avusturya-Macaristan'da patlayan devrim, her iki İmparatorun tacını da yere indirmiştir. 13 Kasım 1918 günü de, Brest Litovsk Barış Anlaşması Sovyet hükûmeti tarafından feshedilmiştir. (624)

Biten Savaşa Selam Müdahaleye Devam

Savaşın sona erişiyle birlikte emperyalistlerin Sovyet Rusya'ya yapılan müdahaleyi haklı göstermek üzere ardına sığındıkları gerekçe de ortadan kalkmış oluyordu: Öyle ya, savaş bittiğine göre, Almanlara karşı Rusya'da bir doğu cephesi açmanın ne gibi bir yararı kalmış olabilirdi ki artık? Ama hemen anlaşılacaktır ki müdahalenin gerçek nedeni, Almanlara karşı doğu cephesi kurmak değil, Sovyet iktidarına karşı mücadele cephesi kurmaktır.

Nitekim 13 Kasım günü, yani ateşkesin imzalanışından hemen iki gün sonra, yani bütün dünya başkentlerinde barış şenlikleri olanca coşkunluğuyla sürüp giderken İngiltere ve Fransa, Rusya'yı etki alanlarına bölen 23 Aralık 1917 tarihli anlaşmanın geçerliliğinden hiçbir şey yitirmediğini bildirmekteydiler karşılıklı olarak birbirlerine.

Ve İngiliz savaş kabinesi şu kararları alıyordu:

1. Silah ve cephane konularında Denikin'e yardım edilecektir;
2. Sibirya'ya ek subay kadroları yollanacak ve silah gönderilecektir;
3. Omsk hükûmeti (Kolçak hükûmeti) de facto (fiilen) tanınacaktır.

15 Kasımı 16 Kasıma bağlayan gece de, İngiliz ve Fransız savaş gemilerinden kurulu bir filo Karadeniz'e açılmaktaydı. Yeni bir müdahale dönemi açılıyordu böylece: Sovyet iktidarını kendi kuvvetleriyle yıkmayı deneyecekti İtilaf Devletleri şimdi artık.

1918 yılı sonlarında İtilaf Devletleri sınırsız denecek kadar büyük başarılar kazanmış bulunuyorlardı: Almanya, ayaklarının altında serili yatıyordu; Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye'nin kaderleri Müttefiklerin dudaklarından dökülecek bir küçük söze bağlı hâldeydi.

Bütün bu arada Sovyet Rusya'nın diplomatik alanda yapayalnız bırakılması işlemi de tamamlanmış bulunmaktaydı: Devrimcilerin ülkesi, siperler ve setlerle ayrılmıştı dünyadan. Yabancı askerler, Beyaz Muhafızlarla omuz omuza çarpışarak, ülkenin merkezine doğru yaklaşıyorlardı. Görünen oydu ki kudretli İtilaf Devletleri bloğu artık hiçbir engelle karşılaşmaksızın yeni bir dünya haritası çizerek, silahlarla kazandığını diplomatik anlaşmalarla sağlama bağlayabilecektir.

İKİNCİ CİLDİN SONU

NOTLAR

1. Moskova'daki Dış Politika Arşivleri belgelerinde kayıtlı olan görüşme.
2. Moskova'daki Dış Politika Arşivlerindeki belgelerde kayıtlı olan görüşme.
3. Moskova'daki Dış Politika Arşivleri belgelerinde kayıtlı olan görüşme.
4. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette,* cilt IV. No. 866. Bismarck'ın notları.
5. *Ibid.,* no. 900.
6. Lamsdorf, *Günce,* 1886-1890, s.4
7. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette,* cilt V, no. 1062 ve 1069.
8. *Documents diplomatiques français* (Fransız diplomasi belgeleri), 1. Dizi, uo. 415, s. 426.
9. Lucius von Balhaused, *Bismarcks Erinnerungen,* s. 366.
10. Yazı Kurulu'nun notu.
11. Lamsdorf, *Günce,* 1866-1890, s.34-35
12. Lamsdorf, *Günce,* 1886-1890, s. 45-46
13. Newton, *Lord Lyons,* cilt II, s. 386.
14. *Documents diplomatiques français,* 1. Dizi, cilt VI, no. 428
15. Pribam, *Politische Geheimvertrage Oesterreich-Ungarns,* cilt I, s. 38.
16. *Letters of Queen Victoria,* 3. Dizi, cilt I, s. 272.
17. Moskova Dış Politika Arşivleri'ndeki belgelere göre.
18. Aynı belgelere göre.
19. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette,* cilt VI, no. 1162. Bismarck'ın notu.
20. *Documents diplomatiques français,* 1. dizi, cilt V, no. 168, s. 176
21. Cecil, *Life of Salisbury (Salisbury'nin hayatı),* cilt III, s. 258.
22. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette,* cilt VI, no. 1340.
23. Marx ve Engels, *Oeuvres (Yapıtlar),* cilt XVI, 2. Bölüm, s. 33.
24. Rolland, American Relations with Korea, 1882-1895. *Chinese Social and Political Science Review,* 1932, no. 3, s. 426.
25. Tsiang, Sino-Japanese Diplomatic Relations, 1870-1894. *Chinese Social and Political Science Review,* 1933, no. 1, s. 59.
26. Romanov, *Rusya Mançurya'da.* 1928, s. 60
27. Romanov, a.g.y., s. 66-67.
28. *Wilhem II ile Nikola II arasındaki Mektuplaşma,* 1894-1914. Gosizdaf, s. 8.
29. Romanov, *Rusya Mançurya'da,* s. 127.
30. Moskova'daki Dış Politika Arşivleri'nde saklanan belgelere göre.
31. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette,* cilt XII, no. 3086.
32. *Kvostov, Uzak Doğu Bunalımı, 1895-1897,* «Tarihçi-Marksist», 1918, no. 13, s. 27-28.
33. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette,* cilt XI, no. 2640, s. 67-69.
34. Kvostov, *Yakın Doğu'da Bunalım,* 1895-1897. «Tarihçi-Marksist», 1929, no. 13, s. 52-53.
35. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XIV, 1. Bölüm, no. 3802.
36. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XIV, 1. Bölüm, no. 3798.
37. Langer, *Diplomacy of Imperialism,* cilt II, s. 625.
38. Bülow, *Anılar*, Rusça çevirisi, 1935, s. 135.
39. Langer, *Diplomacy of Imperialism,* cilt II.
40. Langer, *Diplomacy of Imperialism,* cilt II, S. 640.
41. Langer, a.g.y., cilt II, s. 640.
42. Von Bülow, *Anılar*, Rusça çevirisi, s. 164.
43. Issi, *Diplomatik Yorumlar,* Rusça çevirisi, Moskova, 1942, s. 39.

44. *Rus-Japon Savaşı.* Askerlik tarihi Komisyonu'nun bu savaşa ilişkin araştırmaları cilt, I, s. 37 ve sonrası.
45. *Aynı yapıt,* cilt I, s. 57-58.
46. Bülow, *Denkwürdingkeiten,* cilt I, s. 341.
47. Lenin, *Emperyalizm Defterleri,* s. 621.
48. Lenin, *Emperyalizm Defterleri,* s. 621.
49. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XIX, no. 6126, s. 316.
50. Paléologue, *Un grand tournant de la politique mondiale, 1904-1906. Paris, s. 234.*
51. *Wilhelm II ile Nikola II Arasındaki Yazışma, 1894-1914,* s. 72
52. *Wilhelm II ile Nikola II Arasındaki Yazışma, 1894-1914,* s. 75
53. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XIX, s. 4, no. 6126.
54. Romanov, *Ruslar Mançurya'da,* s. 508
55. Romanov, *Rusya Mançurya'da,* s. 512
56. Lenin, *Yapıtlar,* cilt VII, s.175.
57. Paléologue, *Un grand tournant de la politique mondiale, 1904-1906,* s. 307-308.
58. Aynı yapıt, s. 308.
59. Tanca'daki Alman işgüderi.
60. Söz konusu anlaşma, 1880 Madrid anlaşmasıdır.
61. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XV, s. 392.
62. Aynı yapıt, cilt XV, s. 393.
63. Paléologue, *Un grand tournant de la politique mondiale,* s. 347-348.
64. Hamman, *Zur Vorgeschichte des Weltkrieges,* s. 138.
65. Lenin, Port-Arthur'ün düşüşü, *Yapıtlar,* cilt VII, s. 49.
66. Witte, *Anılar,* cilt I, s. 337.
67. Bülow, *Denkwürdigkeiten,* cilt II, s. 198.
68. *British Documents,* cilt III, no. 210, s. 170: ve Grey, *Twenty five years,* cilt I, s. 72.
69. *British Ducuments,* cilt III, no. 214, s. 176.
70. *British Ducuments,* cilt III, no. 221, s. 187.
71. Lenin, *Emperyalizm Defterleri,* s. 621.
72. *British Ducuments,* cilt III, s. 397.
73. *British Ducuments*, cilt III, s. 411.
74. *British Ducuments,* cilt III, s. 420.
75. Fay, *Les origines de la guerre mondiale*, Fransızca çevirisi.
76. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XXIV, no. 8217.
77. Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit, 1906-1918,* cilt I, s. 530.
78. Conrad von Hötzendorf, *Aynı Yapıt,* cilt I, s. 138.
79. *British Ducuments,* cilt V, no. 195, s. 240.
80. *British Ducuments,* cilt V, no. 195, s. 242.
81. *Dışişleri Komiserliği Bülteni,* 1919, no. 1 ve 2, s. 19-26.
82. *British Ducuments,* cilt I, no. 254, s. 353-354.
83. Bu konuda, örneğin, *Kızıl Arşivler,* cilt 43, s. 41-42'de yayınlanan ve Rusya'nın o zamanki İstanbul işgüderi tarafından hazırlanmış olan rapora başvurulabilir.
84. Lenin, Balkanlar'da ve İran'da olup bitenler, *Yaptılar,* cilt XII, s. 358.
85. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt 26, bölüm 1, no. 9055, s. 191-192.
86. *Österreich-Ungarns Aussenpolitik, 1908-1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreich-Ungarischen Ministerium des Aussern,* Viyana ve Leipzig, 1930, cilt I, no. 79, s. 86 ve devamı.
87. *Österreich-Ungarns Aussenpolitik,* cilt I, no. 79, s. 86 ve devamı.
88. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XXVI, bölüm A, no. 8395, s. 40-41.

89. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XII, s. 360.
90. Grey, *Twenty five years,* cilt 1, s. 176. Grey'in Goschen'e 5 Ekim 1908 tarihli mektubu.
91. *Österreich-Ungarns Aussenpolitik,* cilt 8, no. 192
92. *Österreich-Ungarns Aussenpolitik,* cilt 1, no. 132, s. 130.
93. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt 26, no. 9074.
94. *Aynı Yapıt,* cilt 26, 1. Bölüm, no. 9085, s. 239.
95. Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit, 1906-1918,* cilt 1, s. 138.
96. Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit, 1906-1918,* cilt III, s. AA.
97. Conrad von Hötzendorf, yukarda adı geçen yapıt, cilt I, s. 379-393, 631 ve devamı.
98. Conrad von Hötzendorf, yukarda adı geçen yapıt, cilt I, s. 380 ve devamı.
99. *Österreich-Ungarns Aussenpolitik,* cilt 1, no. 1022, s. 854 ve devamı.
100. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt 26, no. 9460, s. 694-695.
101. *1910-1914 Dönemindeki Fransız-Rus İlişkilerinin Tarihi İçin Malzemeler,* Moskova, 1922, s. 290.
102. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XXIX, no. 10545, s. 97-98.
103. Aynı yapıt, cilt XXIX, no. 10549, s. 104. Kiderlen'in 3 Mayıs 1911 tarihli andacı.
104. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XXIX, no. 10549, s. 108. Kiderlen'in 3 Mayıs 1911 tarihli andacı.
105. *Livre Jaune (Sarı Kitap),* cilt VI, Fas sorunları bölümü, s. 372.
106. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XXIX, no. 10598, s. 173 ve devamı.
107. *Aynı yapıt,* cilt XXIX, no. 10607, s. 185.
108. *Aynı yapıt,* cilt 29, no. 10607, s. 184-186.
109. *Schulthess, Europaischer Geshichtskalender, 1911, s. 354-355.*
110. *Lenin,* Yapıtlar, cilt 30, s. 201.
111. Orijinal metinde kullanılan deyim budur. (Yazı Kurulu'nun notu.)
112. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XVIII, 1. Bölüm, no. 410.
113. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XIX, s. 173, 2. Gözlem.
114. Grey, *Twenty five years,* cilt 1, s. 256. Goschen'e 5 Mart 1913 tarihli mektup.
115. *British Documents,* cilt VI, no. 506. Haldene'in 8 ve 9 şubat 1912 tarihli notları; ve: *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette,* cilt XXXI, s. 112 ve sonrası.
116. Poincaré, *Au service de la France* (Fransa'nın Hizmetinde), cilt 1, s. 170-171.
117. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XVIII, 1. Bölüm, s. 4, gözlem.
118. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XVIII, 1. Bölüm, no. 6.
119. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XVIII, 1. Bölüm, no. 6.
120. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XVIII, 2. Bölüm, no. 598, s. 140.
121. *Geşov, Balkan İttifakı. Anılar ve Belgeler.* Petrograd, 1915, s. 17.
122. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XIX, 2. Bölüm, no. 708, 748, 752, 767.
123. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XIX, 2. Bölüm, no. 777, s. 423.
124. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XX, no. 100, s. 88.
125. *Emperyalizm Döneminde Uluslar arası İlişkiler,* cilt XX, 1. Bölüm, no. 1 ve Gözlem.
126. Geşov, *Balkan İttifakı, Anılar ve Belgeler,* Petrograd, 1915, s. 96.
127. Zayonçkovski, *Rusya'nın Dünya Savaşı'na Hazırlıkları. Savaş Planları.* Moskova, 1926, s. 179-180.
128. *Documents diplomatiques français, 3. Seri, cilt IV, No 618.* 128a. Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit*, cilt III, s. 75-76

129. *British Documents,* cilt IX, bölüm 2, no. 1006, s. 817.
130. Mogileviç ve Ayrapesyan, *Dünya Savaşı Yolunda,* Moskova, 1940, s. 145 ve devamı.
131. Mogileviç ve Ayrapesyan, *Dünya Savaşı Yolunda,* Moskova, 1940, s. 180 ve devamı.
132. Yazı Kurulu'nun notu.
133. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XXXV, no. 13483.
134. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XXXV, no. 13486.
135. Mogileviç ve Ayrapesyan, *Dünya Savaşı Yolunda,* Moskova, 1940, s. 222 ve devamı.
136. Mogileviç ve Ayrapesyan, *Dünya Savaşı Yolunda,* Moskova, 1940, s. 203 ve devamı.
137. Mogileviç ve Ayrapesyan, *aynı yapıtı*, s. 204.
138. *Österreich-Ungarns Aussenpolitik,* cilt VII, no. 8828.
139. *Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette*, cilt XXXV, bölüm 1, no. 14162.
140. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* dizi 2, cilt XVIII, 2. Bölüm, no. 787, 794, 802.
141. *Emepryalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* dizi 2 cilt XVIII, 2. Bölüm, no. 802.
142. *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi,* s. 155.
143. *Die Deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch.* Cilt I, no. 72, s. 100.
144. Aynı yapıt, *aynı sayfa.*
145. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XVIII, s. 61-62.
146. *Österreich-Ungarns Aussenpolitik,* cilt VIII, no. 10058.
147. *Aynı yapıt,* aynı cilt, no. 10076, s. 320.
148. Alman ordusunda Genel kurmay harekât şubesi başkanına verilen unvan.
149. *Conrad von Hötzendorf, Aus Meiner Dienstzeit.* Cilt IV, bölüm, I, s. 51.
150. *Die Deutshen Dokumente,* cilt I, no. 29, s. 47.
151. *British Documents,* cilt XI, no. 32, s. 24-25. Ve: *Die Deutshen Dokumente,* cilt I, no. 30. Grey'le yaptığı görüşme hakkında Lichnovski'nin raporu.
152. *British Documents, cilt XI, no. 41. Ve: Die Deutshen Dokumente,* cilt I, no. 30.
153. *Die Deutshen Dokumente,* cilt I, no. 30, Grey'le yaptığı görüşme hakkında Lichnovski'nin raporu.
154. *Die Deutshen Dokumente,* cilt I, no. 30, s. 49.
155. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt IV, no. 146, Benkendorf'un raporu.
156. *Aynı yapıt,* cilt IV, no. 146, Benkendorf'un raporu.
157. *Aynı yapıt,* cilt IV, no. 146, Benkendorf'un raporu.
158. Churchill, *The world crisis,* cilt I, s. 194.
159. *Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges,* cilt I, no. 107. Ve: *Österreich-Ungarns Aussenpolitik,* cilt VIII, no. 10537, s. 602-603.
160. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* 3. Dizi, cilt V, no. 19 ve 25.
161. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt V, no. 56. Ve: *British Documents,* cilt II, no. 91.
162. *Die Deutshen Dokumente,* cilt I, no. 157.
163. *Die Deutshen Dokumente,* cilt II, no. 374.
164. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* dizi 3, cilt V, no. 56.
165. *Die Deutshen Dokumente,* cilt I, no. 265.
166. Grey, *Twenty five years,* cilt II, s. 308.
167. *Die Deutshen Dokumente,* cilt II, no. 357 ve 368.
168. *Die Deutshen Dokumente,* cilt I, no. 265.

169. Bu telgraf, Berlin'deki telgraf dairsi tarafından 30 Temmuz sabahı saat 8.45'te Petersburg'a çekilmiştir.
170. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt V, bölüm II, no. 224.
171. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt V, bölüm 2, no. 396.
172. Bülow, *Denkwürdigkeiten,* cilt III, s. 166-168.
173. Lenin, II. Enternasyonel'in iflâsı, *Yapıtlar,* cilt XVIII, s. 242.
174. Morley, *Memorandum of Resignation,* s. 1-2.
175. British Document, cilt XI, no. 293, s. 185-186.
176. Aynı yapıt, cilt XI, no. 293, s. 185-186.
177. Aynı yapıt, cilt XI, no. 303, s. 193.
178. British Document, cilt XI, no. 487. Ve: Grey, *Twenty five years,* cilt II, s. 306.
179. Grey, *Twenty five years,* cilt II, s. 308-326.
180. British Document, cilt XI, no. 643.
181. Brandenburg, *Von Bismarck zum Weltkriege*, s. 393. Wangnheim'a yazılmış olan mektuptan.
182. Die Deutshen Dokumente, cilt I, s. 123.
183. Cemal Paşa, *Anılar, 1913-1919,* Rusça çevrisi, Tiflis, 1923, s. 101-102.
184. Çarlık Rusyası Birinci Dünya Savaşı'nda, Moskova, 1925, cilt I, no. 35.
185. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 1. Bölüm, no. 100, 118, 119, 173, gözlem 3.
186. Die Deutshen Dokumente, cilt IV. No. 755.
187. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt V, 1. Bölüm, no. 521.
188. Renouvin, *La crise européenne et la grande guerre.*
189. Bülow, Denkwürdigkeiten, cilt III.
190. O ara San-Juliano Dışişleri bakanlığından çekilmiş ve onun yerine Sonnino getirilmişti. (Yazı Kurulu'nun notu.)
191. Bülow, Denkwürdigkeiten, cilt II.
192. Bülow, Aynı yapıt, cilt III.
193. Bülow, Denkwürdigkeiten, cilt III.
194. Bülow, Denkwürdigkeiten, cilt III.
195. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XVIII, s. 289-290.
196. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 1. Bölüm, no. 220.
197. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 1. Bölüm, no. 256.
198. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 1. Bölüm, no. 328.
199. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 1. Bölüm, no. 484.
200. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 1. Bölüm, no. 484, 506, 511.
201. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VII, 1. Bölüm, no. 312.
202. Barışa karşı kurulan komplo. *Pravda* gazetesinde çıkan bir başyazıdan. 1934.
203. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXX, s. 219.
204. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 2. Bölüm, no. 508.
205. Çanakkale Boğazındaki harekât sırasında İtilâf Devletleri, Gelibolu yarımadasına büyük çapta askerî kuvvet çıkarmışlardı. (Yazı Kurulu'nun notu.)
206. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 1. Bölüm, no. 340.
207. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VI, 2. Bölüm, s. 25.
208. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt VII, 2. Bölüm, no. 365.
209. Mac Adou: Başkan Wilson döneminde Amerika Birleşik Devletleri Maliye bakanı.
210. Eski takvimin tarihleri, 14 Şubat 1918'e kadar ve parantez içinde verilecektir. (Yazı Kurulu'nun notu.)
211. Komünist Enternasyoneli, 1919, no. 6, s. 778.
212. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 14.

213. *Arbeiter Zeitung,* 28 Kasım 1917, no. 327.
214. *Call,* 17 Ocak 1918, no. 93.
215. *Kızıl Arşivler,* no. 6, 1924, s. 220.
216. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 101-102.
217. Lenin, Barış Kararnamesi, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 14.
218. *Kızıl Arşivler,* cilt 23, s. 236.
219. *Kızıl Arşivler,* cilt 23, s. 240.
220. *Mémories de Hindenburg* (Hinderburg'un anıları). «La Pensée» dergisi, 1922, s. 51.
221. Ertzberger, *Almanya ve İtilâf Devletleri,* Almancadan çevriri, Devlet yayınları, Moskova-Petersburg, 1923, s. 237.
222. Ertzberger, *Aynı yapıt,* aynı çeviri, Devlet yayınları, Moskova-Petersburg, 1923, s. 62.
223. *Mémories de Hindenburg* (Hinderburg'un anıları). «La Pensée» dergisi, 1922, s. 57.
224. *Pravda* gazetesi, 28 (15) Kasım 1917 günü yayınlanan 190 numaralı sayı.
225. *İzvestiya,* 25 Kasım 1917 tarihli 235 numaralı sayı: «Rus delagasyonunun ateşkes koşulları.»
226. Hoffmann, *Anılar ve Günce, 1914-1918.*
227. Hoffmann, *Aynı yapıt.*
228. *Bielo Dielo* gazetesi, cilt III, S. Gorodetski imzalı inceleme yazısı.
229. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 5-6.
230. *Czernin, Dünya Savaşı Sırasında.*
231. Hoffmann, *Anılar ve Günce, s. 121.*
232. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 9.
233. *Aynı yapıt,* cilt 1, s. 9-10.
234. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 11.
235. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 26.
236. *Aynı yapıt,* cilt 1, s. 29.
237. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 29.
238. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 29.
239. *Aynı yapıt,* cilt 1, s. 29.
240. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında.*
241. Czernin, *Aynı yapıt.*
242. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 29.
243. *Aynı yapıt,* cilt 1, s. 20.
244. *Aynı yapıt,* cilt 1, s. 30.
245. *Aynı yapıt,* cilt 1, s. 30.
246. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 30.
247. *Aynı yapıt,* cilt 1, s. 30.
248. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 30.
249. *Aynı yapıt,* cilt 1, s. 35.
250. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında, s. 210.*
251. Czernin, *Aynı yapıt,* s. 211.

252. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 37.
253. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 249.
254. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında, s. 249.*
255. Czernin, *Aynı yapıt,* s. 250.
256. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 125.
257. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 226.
258. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 40.
259. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 130.
260. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 131.
261. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 132.
262. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 133.
263. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 249.
264. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 42.
265. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 252.
266. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 45-46.
267. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 253.
268. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 46.
269. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 46.
270. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 254.
271. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 47.
272. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 254.
273. *Czernin, Dünya Savaşı Sırasında,* s. 255.
274. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 55.
275. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 55.
276. *Czernin, Dünya Savaşı Sırasında,* s. 256.
277. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 56.
278. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 155.
279. *Czernin, Dünya Savaşı Sırasında,* s. 260.
280. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 65.
281. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 82.
282. Lundendorff, *1914-1918 Savaşı Anılarım*, s. 125.
283. Lundendorff, *Aynı yapıt,* s. 128.
284. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 180.
285. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 96.
286. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 96.
287. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 94.

288. *Czernin, Dünya Savaşı Sırasında,* s. 255.
289. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 126.
290. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 127.
291. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 129.
292. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 132.
293. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 135.
294. Czernin*, Dünya Savaşı Sırasında,* s. 268.
295. *Czernin, Dünya Savaşı Sırasında,* s. 275.
296. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 152.
297. *Czernin, Dünya Savaşı Sırasında,* s. 277.
298. *Czernin, Aynı yapıt,* s. 277.
299. Lundendorff*, Anılarım,* s. 130.
300. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 280.
301. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 184.
302. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 185.
303. Lundendorff*, Anılarım,* s. 132.
304. Lundendorff*, Aynı yapıt,* s. 132.
305. Lundendorff*, Aynı yapıt,* s. 133.
306. Lundendorff*, Anılarım,* s. 134.
307. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 210.
308. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 260.
309. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 180.
310. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 185.
311. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 264.
312. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 265.
313. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 240.
314. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 220.
315. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 280.
316. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 244.
317. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 293.
318. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 315.
319. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 298.
320. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 298.
321. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 300.

322. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 307.
323. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 308.
324. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 310.
325. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 312.
326. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 315.
327. K. Heiden, *Alman Faşizminin Tarihi.*
328. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 351.
329. *Aynı yapıt,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 377.
330. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 444.
331. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 275.
332. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 390.
333. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, «Belgeler» bölümü, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 205.
334. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 1, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 412.
335. *Aynı yapıt,* cilt 2, «Belgeler» bölümü, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 228.
336. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 333.
337. Lenin, *Yapıtlar,* c. XXII, s. 334.
338. Lenin, *Yapıtlar,* c. XXII, s. 340.
339. *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Prtisi Tarihi,* s. 209.
340. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, «Belgeler» bölümü, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 105.
341. *Aynı yapıt,* cilt 2, «Belgeler» bölümü, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 122.
342. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, «Belgeler» bölümü, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 120.
343. *Aynı yapıt,* cilt 2, «Belgeler» bölümü, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 122.
344. *Aynı yapıt,* cilt 2, «Belgeler» bölümü, Dışişleriyle Görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 125.
345. W. Wilson, *Söylevler, demeçler, çağrılar.*
346. House, *The intimate papers of colonel House arranged as a* narrative by ch. Seymour.
347. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, "Belgeler" bölümü, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 140.
348. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 383.
349. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 404, "Amerikan işçilerine mektup"tan.
350. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, No. 169.
351. *Kızıl Arşivler,* cilt 38, s. 375.
352. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, No: 220.
353. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, No: 253.
354. *Kızıl Arşivler,* cilt 38, s. 451.

355. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 264.
356. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 286.
357. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 288.
358. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, "Belgeler" bölümü, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 303.
359. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 288.
360. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, "Belgeler" bölümü, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 322.
361. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 300.
362. *Pravda* gazetesi, 16 Ocak 1918 tarihli sayı.
363. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 315.
364. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, "Belgeler" bölümü, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 340.
365. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 316.
366. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 318.
367. *Pravda* gazetesi, 16 Ocak 1918 tarihli sayı.
368. Stalful-tzeri, 24 Ocak 1918 tarihli *Resmî bülten*'den, Kişinev.
369. *Modern Zamanların Uluslararası Politikası,* bölüm 2, s. 111.
370. *Pravda* gazetesi, 12 fiubat 1918 tarihli sayı.
371. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, "Belgeler" bölümü, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 383.
372. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, "Belgeler" bölümü, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s. 410.
373. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 275.
374. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 197.
375. *Brest Litovsk'taki Barış Müzakereleri,* cilt 2, "Belgeler" bölümü, Dışişleriyle görevli Halk Komiserliği yayınları, Moskova, 1920, s.
376. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 279.
377. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 343.
378. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 367.
379. Czernin, *Dünya Savaşı Sırasında,* s. 290.
380. Czernin, *Aynı Yapıt,* s. 305.
381. Czernin, *Aynı Yapıt,* s. 307.
382. Czernin, *Aynı Yapıt,* s. 310.
383. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 380.
384. *Aynı yapıt,* cilt VIII, bölüm 2, no. 382.
385. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 1261, 1918, I, belge 46, s. 31-34.
386. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 390.
387. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 1295, 1918, I, belge 90, s. 110-112.
388. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt VIII, bölüm 2, no: 411. Aynı zamanda, bk.: Ludendorff, *1914-1918 savaşına ilişkin anılarım,* cilt II, s. 195.
389. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 202.
390. *Albay House'ın Arşivleri,* cilt III.
391. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt IX, bölüm 1, no: 35.
392. *Albay House'ın Arşivleri,* cilt III.
393. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 212.
394. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt IX, bölüm 1, no: 47.
395. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 215.
396. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt IX, bölüm 1, no: 52.
397. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 216.
398. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt IX, bölüm 1, no: 80.

399. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 220.
400. Ludendorff, *Aynı yapıt,* cilt II, s. 222.
401. Ukrayna'da Alman işgalinin iflası (işgalcilerin belgelerinin ışığında). *İç Savaşın Tarihi,* Moskova, 1936, s. 65.
402. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt IX, bölüm 1, no: 111.
403. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt IX, bölüm 1, no: 125.
404. Hoffmann, *Anılar ve Günce,* s. 302.
405. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt IX, bölüm 1, no: 128.
406. Aynı yapıt, cilt IX, bölüm 1, no. 129.
407. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 226.
408. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 245-248.
409. Pravda gazetesi, 7-8-9-16-27 Temmuz ve 4-12-28 Ağustos tarihli sayılar.
410. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXII, s. 603.
411. Hellferich, *Anılar,* Rusça çevirisi, Moskova, 1922, s. 16.
412. Von der Goltz, *Meine Sendung in Finland und im Balticum.*
413. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt IX, bölüm 1, no: 150.
414. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 1354, 1918, I, belge 122, s. 146-149.
415. Aynı yapıt, fasikül 1354, 1918, 1, belge 123, s. 150-158.
416. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 1354, 1918, I, belge 125, s. 170-177.
417. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt IX, bölüm 1, no: 154.
418. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 263.
419. Hoffmann, *Notlar ve günce,* s. 290.
420. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt IX, bölüm 1, no: 172.
421. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 1354, 1918, I, belge 140, s. 201-204.
422. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 270.
423. Albay House'ın Arşivleri, cilt IV.
424. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 297.
425. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt IX, bölüm 1, no: 235.
426. Albay House'ın Arşivleri, cilt IV.
427. W. Wilson, *War and peace. Presidential messages, addresses and public papers (1917-1924).*
428. Lloyd George, *The truth about the peace treatles,* cilt II, s. 45.
429. Clemenceau, *Grandeur et misères d'une victoire,* cilt IV, s. 78.
430. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt X, bölüm 2, no: 73.
431. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 323.
432. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt X, bölüm 2, no: 78.
433. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt X, bölüm 2, no: 126.
434. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 340.
435. W. Wilson, *War and peace. Presidential messages, addresses and public papers* (1917-1924).
436. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 1, no: 85.
437. Becker, *Woodrow Wilson. Dünya Savaşı ve Versay barışı sırasında.*
438. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 1, no: 107.
439. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 1, no: 125.
440. Aynı yapıt, cilt XI, bölüm 1, no. 127.
441. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
442. W. Wilson, *War and peace. Presidential messages, addresses and public papers* (1917-1924).
443. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
444. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 376.

445. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 385.
446. Ludendorff, *Aynı yapıt,* cilt II, s. 391.
447. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 1, no: 222.
448. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 387.
449. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 391.
450. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 1, no: 235.
451. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 400.
452. Ludendorff, *Aynı yapıt,* cilt II, s. 401.
453. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 1, no: 236.
454. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 405.
455. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 1, no: 250.
456. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
457. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 411.
458. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 1, no: 277.
459. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 1525, 1918, cilt II, belge 324, s. 105.
460. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XI, bölüm 2, no: 389.
461. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 1, no: 75.
462. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 420.
463. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
464. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
465. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s. 428.
466. Ludendorff, *Aynı yapıt,* cilt II, s. 435.
467. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 1, no: 114.
468. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
469. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 1, no: 130.
470. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s.444.
471. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 1, no: 157.
472. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 1, no: 172.
473. W. Wilson, *War and peace. Presidential messages, addresses and public papers (1917-1924).*
474. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
475. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
476. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 1, no: 201.
477. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
478. G. Clemenceau, *Grandeurs et misères d'une victoire,* s. 387.
479. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 1, no: 244.
480. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
481. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
482. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
483. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
484. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
485. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s.470.
486. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s.485.
487. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.

488. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül, 1890, 1918, II, belge 124, s.
489. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s.488.
490. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s.495.
491. Ludendorff, *Aynı yapıt,* cilt II, s. 496.
492. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI, s. 172.
493. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XII, bölüm 2, no: 60.
494. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
495. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XII, bölüm 2, no: 101.
496. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
497. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s.504-505.
498. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XII, bölüm 2, no: 128.
499. Ludendorff, *1914-1918 Savaşı'na İlişkin Anılarım,* cilt II, s.525.
500. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
501. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
502. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
503. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XII, bölüm 2, no: 176.
504. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XII, bölüm 2, no: 198.
505. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 1895, 1918, II, belge 147, s. 70.
506. Albay House, *The intimate papers of colonel House,* Boston-New York, 1926-1928.
507. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 1895, 1918, II, belge 148, s. 74.
508. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin tarihi),* 1930, s. 28.
509. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin tarihi),* 1930, s. 32.
510. M.S. Kedrov, *Aynı yapıt,* s. 35.
511. M.S. Kedrov, *Aynı yapıt,* s. 34.
512. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin tarihi),* 1930, s. 38.
513. M.S. Kedrov, *Aynı yapıt,* s. 40.
514. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2001, 1918, 1. belge 176. s. 205.
515. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin tarihi),* 1930, s. 67.
516. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2001, 1918, 1. belge 185. s. 252.
517. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2003, 1918, I, belge 190, s. 271.
518. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin tarihi),* 1930, s. 80.
519. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XII, bölüm 2, no. 216.
520. General Knox: Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus ordusu genel karargâhında İngiltere'yi temsil eden bu general, Çarlık rejimine özel bir sempati beslemesiyle ün kazanmış bulunmaktaydı.
521. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI, s. 83.
522. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XII, bölüm 2, no. 230.
523. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
524. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
525. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XII, bölüm 2, no. 257.
526. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI, s. 87-88.

527. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
528. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 2, no. 280.
529. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 2, no. 301.
530. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2011, 1918, I, belge 12, s. 39.
531. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
532. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 2, no. 303.
533. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI, s. 95.
534. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 2, no. 315.
535. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2012, 1918, I. belge 125. s. 257.
536. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
537. Russian-American Relations, compiled and edited b, C.K. Cumming and W.W. Pettit, New York, 1920, s. 124.
538. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt V.
539. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XII, bölüm 2, no. 333.
540. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2050, 1918, I, belge 74, s. 126.
541. Pravda, 11 Nisan 1918 tarihli ve 70 numaralı sayı.
542. Lenin, *İç Savaş Döneminde,* Moskova, 1934, s. 32.
543. Pravda, 18 Nisan 1918 tarihli ve 77 numaralı sayı.
544. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
545. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2078, 1918, I, belge 157, s. 285.
546. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
547. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2078, 1918, I, belge 190, s. 340.
548. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XIII, bölüm 1, no. 24.
549. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2078, 1918, I, belge 194, s. 353-355.
550. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2078, 1918, I, belge 194, s. 355.
551. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
552. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2078, 1918, I, belge 196, s. 380.
553. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin Tarihi),* 1930, s. 112.
554. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XIII, bölüm 1, no. 37.
555. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin Tarihi),* 1930, s. 115.
556. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin Tarihi),* 1930, s. 119.
557. Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri, fasikül 2078, 1918, I, belge 219, s. 444.
558. Aynı yapıt, fasikül 2078, 1918, belge 220, s. 445-446.
559. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XIII, bölüm 1, no. 45.
560. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin Tarihi),* 1930, s. 154.
561. M.S. Kedrov, *Aynı yapıt,* 1930, s.159.
562. M.S. Kedrov, *Aynı yapıt,* 1930, s.160.
563. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin Tarihi),* 1930, s. 157.
564. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
565. Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler, cilt XIII, bölüm 1, no. 72.

566. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2081, I, belge 53, s. 74-75.
567. M.S. Kedrov, *Bolşevik Yönetimden Yoksun Kalarak (Murmansk Müdahalesinin Tarihi),* 1930, s. 161.
568. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2082, 1918. 1. belge 14, s.80-82.
569. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 1, no. 85.
570. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
571. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
572. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
573. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
574. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
575. W. Wilson, *War and peace. Presidential messages, addresses and public papers* (1917-1924).
576. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
577. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 1, no. 111.
578. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI, s. 97.
579. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2082, 1918, 1, belge 82, 83, 84, 85 ve 86, s. 174-190.
580. Pichon (Fransa dışişleri bakanı), *L'invervention en Extrême Orient et en Sibérie: Uzak Doğu'ya ve Sibirya'ya Müttefik Müdahalesi* başlığı altında Rusça çevirisi, Devlet Yayınları, Moskova-Leningrad, 1925, s. 73.
581. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 1, no. 134.
582. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
583. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2082, 1919, I, belge 75-76, s. 150-153.
584. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 1, no. 172.
585. *Pravda,* Sosyalist-devrimcilerin yargılanmasına ilişkin mahkeme tutanaklarının yayınlandığı, 1922 yılı Aralık ayında çıkan bütün sayılar.
586. Pichon (Fransa dışişleri bakanı), *L'invervention en Extrême Orient et en Sibérie: Uzak Doğu'ya ve Sibirya'ya Müttefik Müdahalesi* başlığı altında Rusça çevirisi, Devlet Yayınları, Moskova-Leningrad, 1925, s. 152.
587. Albay House, *The intimate papers of colonel House.* Boston-New York, 1926-1928.
588. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
589. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
590. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2085, 1918, I, belge 126, s. 180.
591. *Pravda,* 7 Temmuz 1918 tarihli sayı.
592. *Pravda,* 21 fiubat 1935 tarihli sayı.
593. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2085, 1918, I, belge 130, s. 222.
594. *Aynı yapıt,* fasikül 2085, 1918, I, belge 133, s. 245.
595. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2087, 1918, I, belge 56, s. 75.
596. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
597. Lloyd George, *Aynı yapıt,* cilt VI.
598. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 1, no. 220.
599. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXIII, s. 156.
600. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2087, 1918, I, belge 85, s. 147.
601. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXIII, s. 156.
602. *Pravda,* 31 Ağustos 1918 tarihli sayı.

603. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2090, 191, I, belge 26, s. 63-64.
604. *Pravda,* 2 Eylül 1918 tarihli sayı.
605. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 2, no. 121.
606. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2090, 1918, I, belge 67, s. 180.
607. *İzvestiya,* 3 Eylül 1918 tarihini taşıyan 189 numaralı sayı. "İtilâfçı Emperyalistler Tarafından Sovyet Rusya'ya Karşı Hazırlanan Komplo" başlıklı belgeler dizisi.
608. *İzvestiya,* 5 Eylül 1918 tarihini taşıyan 191 numaralı sayı. Aynı belgeler dizisi.
609. *İzvestiya,* 6 Eylül 1918 tarihini taşıyan 192 numaralı sayı. "İtilâfçı Emperyalistler Tarafından Sovyet Rusya'ya Karşı Hazırlanan Komplo" başlıklı belgeler dizisi.
610. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 2, no. 154.
611. *İzvestiya,* 7 Eylül 1918 tarihini taşıyan 193 numaralı sayı. "Müttefiklerin Rusya'ya karşı yeni saldırısı" başlıklı yazı dizisi.
612. Pichon (Fransa Dışişleri bakanı). *L'invervention en Extrême Orient et en Sibérie: Uzak Doğu'ya ve Sibirya'ya Müttefik müdahalesi* başlığı altında Rusça çevirisi, Devlet Yayınları, Moskova-Leningrad, 1925, s. 201.
613. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2090, 1918, 1. belge, 145. s. 422.
614. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2091, 1918, 1. belge 23. s. 52.
615. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 2, no. 231.
616. *Pravda.* 21 ve 24 Kasım 1918; 16, 19 ve 26 Aralık 1918 tarihlerini taşıyan sayılar.
617. Pichon (Fransa Dışişleri bakanı). *L'invervention en Extrême Orient et en Sibérie: Uzak Doğu'ya ve Sibirya'ya Müttefik Müdahalesi* başlığı altında Rusça çevirisi, Devlet Yayınları, Moskova-Leningrad, 1925, s. 256.
618. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 2, no. 276.
619. *Ekim Devrimi'nin Genel Arşivleri,* fasikül 2095, 1. belge 198. s. 301.
620. Lloyd George, *Savaş Anıları,* cilt VI.
621. Lloyd George, *Aynı yapıt,* cilt VI.
622. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 2, no. 277.
623. Lenin, *Yapıtlar,* cilt XXIII, s. 269.
624. *Emperyalizm Döneminde Uluslararası İlişkiler,* cilt XIII, bölüm 2, no. 290.

İÇİNDEKİLER

BEŞİNCİ KISIM
SONÇAĞ DİPLOMASİSİ - II (1872-1919)
GİRİŞ **9**

BİRİNCİ BÖLÜM

FRANKFURT BARIŞI SONRASI (1872-1875)

1. ULUSLARARASI YENİ GELİŞMELER (1871-1873) **19**
Fransız-Alman İlişkileri **19**
Üç İmparatorun Arasında Varılan Anlaşma **20**
Berlin Görüşmesi Ve Sonuçları **23**
2. BİSMARCK'IN İLK BAŞARISIZLIĞI **26**
Fransız-Alman Çatışması (1873) **26**
Fransız Hükûmetinin Karşı Manevraları **27**
Radovitz Misyonu (Şubat 1875) **29**
1875 Yılındaki Alarm **30**
Fransız Hükûmetinin Yeni Girişimleri **32**
İkinci Berlin Görüşmesi Ve Sonuçları **33**

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU BUNALIMI (1875-1877)

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DURUMU VE BÜYÜK DEVLETLER **35**
Hersek Ayaklanması **35**
Andrassy'nin Girişimleri **37**
"Berlin Memorandumu" **39**
1870-1880 Yılları Arasında Orta Asya'daki İngiliz-Rus Rekabeti **40**
Bulgar Ayaklanması ve Türk-Sırp Savaşı **42**
Reichstadt Görüşmesi (8 Temmuz 1876) **43**
İngiltere'de Başlatılan Türk Düşmanlığı **45**
Gorçakov Tasarısı **46**
2. BISMARCK'IN YENİ MANEVRALARI **47**
Doğu Bunalımı Karşısında Almanya'nın İkircikli Tutumu **47**
Feldmareşal Manteuffel Ve General Werder'in Görevleri **49**
Bismarck'ın Cevabı **49**
Baron Munck'un Misyonu **51**
3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BELİREN YENİ DURUM VE İLK SONUÇLARI **52**
II. Abdülhamit **52**
İstanbul Konferansı **53**
Budapeşte'de Yapılan Gizli Anlaşma **54**
Fransa ile Almanya Arasında 1877 Yılında Baş Gösteren Yeni Bir Savaş Tehlikesi ve Londra Protokolü **55**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-RUS SAVAŞI (1877-1878) VE BERLİN KONGRESİ (1878)

1. SAVAŞ HAZIRLIKLARINDAN AYA STEFANOS ANTLAŞMASI'NA 57
İngiliz-Rus Pazarlığı 57
Avusturya'nın Tavrı Ve Savaşta Yeni Gelişmeler 58
Plevne'nin Düşüşü Ve Yol Açtığı Sorunlar 59
Ateşkes 61
İstanbul'un İşgali Konusunda Duraksamalar 62
Aya Stefanos Antlaşması 63
2. BERLİN KONGRESİ (13 HAZİRAN-13 TEMMUZ 1878) 64
İngiltere ile Rusya Arasında Yeni Pazarlıklar 64
Salisbury'nin Bir Manevrası Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi 65
Kongrenin Açılışı Ve Bismarck'ın Tutumu 67
Çatışmalar Uzlaşmalar ve Sonuç "Türkiye İşte Böyle Yağma Edildi" 67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVUSTURYA-ALMANYA İTTİFAKI
VE ÜÇ İMPARATOR ANLAŞMASI'NIN YENİLENMESİ

1. RUS-ALMAN İLİŞKİLERİNİN GERGİNLEŞMESİ 70
Berlin Kongresi'ni İzleyen Karşılıklı Suçlamalar 70
Ekonomik Nedenlerin Etkisi 71
Aleksandrovo Görüşmesi (3-4 Eylül 1879) 72
Avusturya-Almanya İttifakı (7 Ekim 1879) 73
İttifakın En Önemli Sonuçları 74
2. ÜÇLÜ ANLAŞMANIN YENİLENMESİNİ GEREKLİ KILAN NEDENLER 75
İngiliz-Rus Uyuşmazlığı 75
Rus Dış Politikasında Baş Gösteren Dalgalanmalar 76
Avusturya'nın Tutumu 78
Anlaşmanın Getirdikleri 79

BEŞİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK DEVLETLERİN SÖMÜRGE YAYILIMI

1. YENİ SÖMÜRGE FETİHLERİNDEN ÜÇLÜ İTTİFAKIN KURULUŞUNA 80
1880-1890 Yılları Arasında Burjuva Devletlerin
Sömürge Yayılımının Nedenleri 80
1870-1880 Yılları Arasında İngiltere'nin Sömürge Yayılımı 81
Aynı Dönemde Fransa Tarafından İzlenen Sömürgecilik Politikası 82
Tunus'un Fethi (1881) 83
Bardo Anlaşması 84
2. ÜÇLÜ İTTİFAKIN GERÇEKLEŞMESİ (1882) 85
İttifakı Hızlandıran Nedenler 85
İtalyan Diplomasisinin Etkinliği ve İttifakın Kuruluşu 86
3. SÖMÜRGECİLİK ALANINDA

YAKIN DOĞU'DAKİ YENİ GİRİŞİMLER **87**
Osmanlı İmparatorluğu'nun **87**
Fransız Sermayesi Tarafında Köleleştirilmesi **87**
Mısır'ın Uluslar arası Durumunda Yeni Gelişmeler **88**
Mısır'da Kurulan Fransız-İngiliz Mali Kontrolü **89**
Mısır Hıdiv'inin Karşı Manevraları **90**
Batılı Hükûmetlerde Tutum Değişikliği **91**
Mısırda Ulusal Hareketlerin Gelişmesi Ve Sonuçları **92**
İskenderiye Ayaklanması Ve Mısır'ın Fethi (1882) **93**
4. BİSMARCK'IN SÖMÜRGE POLİTİKASI VE İNGİLİZ-RUS KARŞITLIĞI **94**
Kongo'ya El Koyma Girişimleri (1879-1884) **94**
Berlin Konferansı **95**
Bismarck'ın İlk Sömürgeleştirme Girişimleri **95**
Rodezya'nın Kuruluşu (1888-1889) **97**
Afgan Çatışması (1885) **97**
Alman Politikasını Açıklayan Bir Belge **98**

ALTINCI BÖLÜM

BİSMARCK'IN SON İKTİDAR YILLARINDAKİ DIŞ POLİTİKASI (1885-1890)

1. BULGAR BUNALIMI VE YOL AÇTIĞI SONUÇLAR (1885-1886) **100**
Filibe Ayaklanması (1885) ve Demiryolu Çatışması **100**
Rus Müdahalesi ve Avusturya-Sırbistan Anlaşması **101**
Sırp-Bulgar Savaşı ve İlk Sonuçları **102**
Türk-Bulgar Anlaşması (1885-1886) **103**
2. ALMANYA İLE RUSYA ARASINDAKİ EKONOMİK ÇATIŞMA **105**
Piyasa Bulma Mücadelesi **105**
Bismarck'ın Tehditleri ve Avlama Girişimleri **106**
Rus Politikasında Fransa'ya Doğru Açılış Çabaları **107**
Fransa'daki İktidar Değişikliği ve Uluslararası Sonuçları **107**
3. ÜÇ İMPARATOR ANLAŞMASININ İFLASI **108**
Bulgar Tahtı Üzerindeki Pazarlıklar ve Tepkileri **108**
İngiliz Diplomasisinin Balkan Politikası **110**
Bismarck'ın İkircikli Tutumu ve Nedenleri **111**
Oyun İçinde Oyun **111**
Almanya ile Rusya Arasında İkili Anlaşma Hazırlıkları **112**
Ocak 1887 Alarmı **114**
Fransız-Alman İlişkilerinde Baş Gösteren Gerginliğin Gelişmesi **114**
Rus-Alman Anlaşmasına Petersburg Karşı Çıkıyor **115**
Fransız-Alman Gerginliği Karşısında Rus Hükûmetinin Tutumu **115**
Fransız-Alman İlişkilerinin Bozuluşu Karşısında İngiltere Hükûmetinin Tutumu **116**
Gerginlik Döneminin Sonunda Fransa'nın Tavrı **117**
4. YENİ ANLAŞMALAR **118**
İngiltere, İtalya ve Avusturya Arasındaki Akdeniz Anlaşması **118**
Rusya ile Almanya Arasında Yeni Bir Anlaşma İçin Müzakereler **119**

Rus-Alman Anlaşmasının Aldığı Son Şekil **120**
Avusturya-Rusya Arasında Gerginlik **122**
Almanya-Rusya Arasındaki Gerginlik **122**
Bismarck'ın Çok Yönlü Tedbirleri **123**
Fransız-Rus İlişkilerinde Yeni Gelişmeler **124**
Salisbury ve İngiltere'nin "Şahane Yalnızlık" Politikası **125**

YEDİNCİ BÖLÜM

BİSMARCK'IN İSTİFASI (1890) VE FRANSIZ-RUS İTTİFAKI (1891-1893)

1. BİSMARCK DİPLOMASİSİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ **126**
İstifanın Nedeni Ve İlk Sonuçları **126**
Bismarck Sonrası Alman Politikasındaki Yön Değişikliği **127**
Bismarck Diplomasisinin Ana Metotları **128**
Bismarck Diplomasisinin En Temel Karakteri: Gerçekçilik ve Çok Yönlü Etkinlik **129**
Bismarck Hakkındaki Yorumlar Ve Gerçeklik **130**

2. FRANSIZ-RUS İTTİFAKI (1891-1893) **132**
İttifakı Zorunlu Kılan Evrensel Karakterli Nedenler **132**
Kronştad Gösterisi **132**
Askerî Anlaşmanın Kesinleşmesi Niteliği ve Kapsamı **133**
İttifakın Yol Açtığı Sonuçlar **134**
1871-1893 Döneminin Kuş Bakışı Görünüşü **135**

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ- ALMAN UZLAŞMAZLIĞININ KESKİNLEŞMESİ VE UZAK DOĞU BUNALIMI

1. ALMAN IRKÇILIĞININ DOĞUŞU **136**
Almanya'nın Ticaret Alanındaki Başarıları ve Bunun Sonucu Olarak Başlayan Saldırgan Politikası **136**
Alman Irkı Birliğinin Kuruluşu Erekleri ve Hak İddiaları **137**
Alman Irkçılığının Gelişmesi Ve İngiltere'nin Tutumu **138**

2. UZAK DOĞU BUNALIMI VE ÇİN-JAPON SAVAŞI (1894-1895) **140**
Japon Militarizminin İlk Hedefleri **140**
Uzak Doğu'daki Rus Politikası **141**
Kore Ayaklanması Ve Çin-Japon Savaşının Çıkışı **142**
Avrupalı Devletlerin Tutumu Ve Ortak Müdahale Kararı **143**
Çin-Japon Barış Antlaşması **144**
Antlaşmanın Yenilenişi Ve Sonuçları **145**
Uzak Doğu'ya İlişkin Alman Hesapları **146**
Rus Politikasının Çin'deki Başarıları **146**
Amerika'nın Girişimleri Ve Çin-Rus Anlaşması **147**

3. ERMENİ SORUNU VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NU BÖLÜŞME GİRİŞİMLERİ **148**
Ermeni Sorunu Ardındaki İngiliz Oyunu **148**
İki Telgraf **149**

İngiliz-Rus Gerginliği Ve Almanya'nın Tutumu 150

4. İNGİLİZ-ALMAN ÇIKAR ÇATIŞMASININ GÜNEY AFRİKA'DAKİ BELİRİMİ VE SONUÇLARI 151

Altın Madenleri Ve Boer Savaşı 151

Johannesburg Ayaklanması 152

Alman Politikasında Sertleşme 152

Güney Afrika Bunalımının Sonuçları 153

Üçlü İttifakta Açılan Gedik Fransız-İtalyan Yakınlaşması 154

Avusturya-Rusya Anlaşması 154

DOKUZUNCU BÖLÜM

XIX. YÜZYIL SONLARINDA ULUSLARASI DURUM

1. UZAK DOĞU BUNALIMINDA YENİ GELİŞMELER 156

Kiau-Çeu Üzerinde Rus-Alman Pazarlıkları 156

Rus Politikasındaki Değişikliğin Gerçek Nedenleri 157

Çin-Alman Anlaşması, ve İngiltere'nin Tutumu 158

Osmanlı İmparatorluğu ile Çin'in 159

Rusya ile Büyük Britanya Arasında Bölüşümüne İlişkin İngiliz Tasarısı 159

2. ALMANYA İLE İNGİLTERE ARASINDAKİ YAKINLAŞMA GİRİŞİMLERİNİN BAŞARISIZLIK NEDENİ 160

İngiliz-Alman İttifakı İçin Müzakereler 160

XIX. Yüzyıl Sonunun İki Karşıt Diplomat Tipi Chamberlain ve Bülow 161

Holstein Diplomasisi 162

II.Wilhelm-II. Nikola Mektuplaşması 163

Uygulanmayan Anlaşma 163

Alman Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Yasası Ve İlk Sonuçları 164

3. ORTA AFRİKA OLAYLARI (1898-1899) 166

Fransız-İngiliz Rekabeti 166

Fachoda Olayı 166

Fransız Diplomasisinin Yeni Girişimleri Ve İngiliz-Fransız Anlaşması 168

4. OSMANLI İMPARATORLUĞU ÜZERİNDE YENİ OYUNLAR (1898-1899) 169

İstanbul-Bağdat Demiryolu Hattının Yarattığı Sorunlar 169

II.Wilhelm'in Yakın Doğu Gezisi Ve Sonuçları 170

Türk-Alman Yakınlaşması 171

XIX. Yüzyıl Sonunda Genel Durum 172

ONUNCU BÖLÜM

DÜNYANIN BÖLÜŞÜMÜ İÇİN VERİLEN MÜCADELENİN SONA ERİŞİ VE YENİ BİR BÖLÜŞÜM İÇİN YAPILAN İLK SAVAŞLAR (1898-1904)

1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ SÖMÜRGE YARIŞINDA 173

Amerikan-İspanyol Savaşı İçin Diplomatik Hazırlıklar 173

Paris Anlaşması (10 Aralık 1898) 174

Hay Doktrini (Çin'de Açık Kapı) 175

İngiliz-Boer Savaşı 176

Alman Diplomasisinin Yeni Girişimleri ... **177**
Okyanusya Adalarının Bölüşülmesi (1899) ... **178**
II.Wilhelm'in Londra Gezisi ... **179**
Kıta Devletleri Arasında Karşılıklı Oyunlar ... **180**
İngiliz-Amerikan Yakınlaşması ... **181**
Panama Kanalı Anlaşması ... **182**
Almanya'nın Yeni Deniz Gücü Programı ... **182**
La Haye Konferansı (1899) Ve Almanya'nın Olumsuz Tutumu ... **183**

2. ÇİN'DEKİ "BOXERLER" HALK AYAKLANMASI VE UZAK DOĞU'DA YENİ GELİŞMELER ... **185**
Çin'deki Halk Ayaklanmasının Çıkışı ve Gelişmesi ... **185**
Uluslararası Karakter Taşıyan Bir "Cezalandırma Seferinin" Örgütlenişi ... **185**
Rus Diplomasisinin Çin Politikası ... **187**
Çin İle İşgalci Devletler Arasındaki Barış Anlaşması (7 Eylül 1900) ... **187**
Alman Diplomasisinin Çin Konusundaki Yeni Girişimleri ... **188**
Mançurya'nın Boşaltılması Sorunu ... **189**
Çin Hükûmetinin Kararsızlığı ve Sonuçları ... **189**
Japonya'nın Rusya'ya Karşı Savaş Hazırlıkları ve Batılı Devletlerin Tutumu ... **190**
Japon Diplomasisinin Kurnazca Bir Manevrası ... **191**
İngiliz-Japon Anlaşması (30 Ocak 1902) ... **192**
Rus Diplomasisinin Yeni Manevraları ... **193**
İngiltere ile Rusya Arasında Yakınlaşma Girişimleri ve Bunların Başarısızlık Nedenleri ... **194**

3. RUS-JAPON SAVAŞI ... **195**
İki Ülke Arasında Yeni Pazarlıklar ... **195**
Savaş Başlangıcında Uluslararası Durum ... **196**

ONBİRİNCİ BÖLÜM

"ÜÇLÜ İTİLAF"IN KURULUŞU"

1. İNGİLİZ-FRANSIZ ANLAŞMASI ... **197**
İngiliz Diplomasisinin Yeni Tutumu ... **197**
VII. Edward'ın Paris Gezisi ... **198**
Fransız Diplomasisinin İtalya'ya Yönelik Girişimleri ... **198**
İtalya'nın Üçlü İttifaktan Koparılışı ve İngiliz-Fransız Anlaşmasının İmzalanması ... **199**
Fransız Cumhurbaşkanı Loubet'nin İngiltere Gezisi ve İngiliz-Fransız Anlaşması ... **200**

2. İNGİLİZ-FRANSIZ ANLAŞMASININ İLK SONUÇLARI ... **201**
Almanya ile Rusya Arasında Bir İttifak İçin Yapılan Girişimler (1904 Yılı Sonu) ... **201**
Hull Olayı Ve Alman Diplomasisinin Tutumu ... **203**
Rus Diplomasisinin Karşı Önerileri ... **204**
Petersburg Hükûmeti Rus-Alman İttifakından Cayıyor ... **205**
Fransız Bankalarının Karşı Manevraları ... **205**
Fas Bunalımı Ve Sonuçları (1905-1906) ... **206**
Bülow'un Girişimi Ve Fransız Kabinesindeki Fikir Ayrılığı ... **207**

Delcassé'nin İstifası ... **208**
Rouvier'in Girişimleri Ve Fransız-Alman Uzlaşması ... **209**
II. Nikola ile II.Wilhelm II Arasındaki Björke Görüşmesi ... **209**
3. "ÜÇLÜ İTİLAF'IN" GERÇEKLEŞMESİ (1907) ... **210**
Bir Anlaşmanın Başına Gelenler ... **210**
İngiltere ile Amerika'nın Rus-Japon Savaşı Karşısında Tutum Değiştirmeleri ... **211**
Porstmouth Barışı (5 Eylül 1905) ... **211**
Barışın Getirdikleri ... **212**
Algeciras Konferansı ... **213**
Konferansın Sonuçları ... **215**
4. BÜTÜNLEYİCİ ANLAŞMALAR ... **215**
İngiliz-Fransız Askerî İşbirliği ... **215**
Fransız Ve Rus Genelkurmayları Arasındaki Müzakereler ... **217**
İngiltere İle Rusya Arasında Yakınlaşma Nedenleri ... **217**
Rus-Japon İlişkilerinde Dalgalanma ve Düzelme ... **218**
İngiliz-Rus Anlaşması (31 Ağustos 1907) ... **219**
1907 Yılında Uluslararası Durum ... **220**

ONİKİNCİ BÖLÜM

İTİLAF DEVLETLERİ İLE AVUSTURYA-ALMANYA BLOĞU ARASINDAKİ MÜCADELE (1908-1911)

1. İNGİLİZ-ALMAN DENİZ REKABETİ ... **221**
İngiliz Diplomasisinin Almanya'nın Tutumu Hakkındaki Değerlendirmeleri ... **221**
Dretnot Yarışı ... **222**
İngiliz Kralı VII. Edward'ın Almanya Gezisi ve Sonuçları ... **223**
Alman Diplomasisinin Bir Aldatmacası ve İngilizlerin Meydan Okuyuşu ... **223**
2. BALKANLAR İÇİN VERİLEN MÜCADELE VE XX. YÜZYILIN BAŞLANGICINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU ... **224**
Yüzyıl Başlangıcında Balkanlar'da Genel Durum ... **224**
Avusturya-Macaristan Yöneticilerinin Sırbistan Hakkındaki Tasarıları ... **225**
Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Alman Hesapları ve Öbür Büyük Devletlerin Tavrı ... **226**
Makedonya Olayları ve İngiliz-Rus Yakınlaşması ... **227**
Reval Görüşmesi ... **227**
Ehrental'in Yeni Tasarısı ve Rus Politikasındaki Kararsızlık ... **228**
Rus-İngiliz Pazarlıkları ve Osmanlı İmparatorluğunda Patlayan Jön Türk Burjuva Devrimi ... **229**
3. JÖN TÜRK DEVRİMİNİN ULUSLARARASI SONUÇLARI ... **230**
Ehrental Diplomasisinin Yeni Bir Girişimi ... **230**
Avusturya-Rusya Anlaşması (1908) ... **231**
İsvolski'nin Avrupa Turu Ve Boğazlar Üzerinde Yeni Pazarlıklar ... **232**
Fransız Ve İngiliz Hükûmetlerinin Tutumu ... **233**
İngiliz-Rus Uzlaşması ... **234**
Sırbistan Sorunu ve Alman Diplomasisi ... **235**

Avusturya Politikasında Macarların Ağırlığı **237**
Osmanlı Politikasındaki Yön Değişikliği ve Sırbistan Sorununun Yarattığı Gerginlik **238**
Yakın Doğu'da Üstünlük Mücadelesi **239**
Alman Diplomasisinin Bir Zaferi **240**
Rus Diplomasisinin Karşı Girişimleri Ve Rus-İtalyan Anlaşması **241**
4. BATI AFRİKA OLAYLARI **241**
Kazablanka Olayı **241**
Alman Diplomasisinde İki Yeni Yönetici **242**
Potsdam Buluşması **243**
Türkiye Ve İran Üzerine Yeni Pazarlıklar **244**
Rus-Alman Anlaşması **245**
Fas'ta Yeni Bunalım **246**
Agadir Olayı **247**
Somut Bir Pazarlık Örneği **247**
İngiliz Diplomasisinin Enerjik Tutumu Ve Fransız-Alman Uzlaşması **249**
Agadir Olayının Uluslararası Sonuçları **250**

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK- İTALYAN SAVAŞI VE ULUSLARARASI DURUM

1. İTALYAN EMPERYALİZMİNİN GİRİŞİMLERİ VE VATİKAN **251**
İtalyan Diplomasisinin Hesabı **251**
Trablus'un İşgali **252**
"Çarikov'un Girişimi" Osmanlı İmparatorluğu İle Rusya Arasında Anlaşma Tasarısı **252**
Büyük Devletlerin Tutumu **253**
İngiltere'deki İç Durum ve Grey'in Görüşleri **254**
İngiltere İle Almanya Arasında Yakınlaşma Girişimleri **255**
Haldane'nin Almanya Gezisi **256**
Gezinin Sonuçları **257**
2. İNGİLİZ-FRANSIZ ANLAŞMASININ GÜÇLENMESİ **258**
İngiltere ile Almanya Arasındaki İlişkilerde Yeni Gelişmeler ve Poincaré Diplomasisi **258**
Grey-Cambon Mektuplaşması **259**

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)

1. BALKAN BLOĞUNUN OLUŞUMU **261**
Rus Diplomasisinin Çift Amaçlı Çabaları **261**
Makedonya'nın Bölüşülmesi Konusunda Pazarlıklar **262**
Rus Diplomatları Arasındaki Görüş Ayrılıkları **263**
Milovanoviç-Geşov Buluşması **263**
Üsküp'le Struga'nın Kaderi ve Rusya'nın Hakemliği Sorunu **264**
Sırp-Bulgar Anlaşması **265**
Anlaşmanın Gizli Eki ve İçerdikleri **266**
Sırp-Bulgar Askerî İttifakı ve Kapsamı **267**

Yunan-Bulgar Anlaşması **268**

2. BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI **268**
Rus Diplomasisinin Başarısızlığı ve Savaşın Patlayışı **268**
Türk Yenilgisinin Yarattığı Kuşkular **269**
Fransız Politikası ve Tipik Bir Konuşma **270**
İngiltere ve Almanya'nın Tutumları **271**
Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Saldırı Tasarıları **272**

3. LONDRA KONFERANSI **273**
İç İçe İki Ayrı Konferans **273**
Anlaşmazlık Nedenleri **273**
İstanbul'daki Hükûmet Darbesi ve İlk Sonuçları **274**
Sorunların Çoğunu Askıda Bırakan Bir "Barış" Antlaşması **275**
Karadağ-Arnavutluk Çatışmasının Çözümü **276**

4. İKİNCİ BALKAN SAVAŞI **277**
1913 Yılı Başlangıcında Balkanlar'da Genel Durum **277**
Sırp-Yunan-Rumen Anlaşması **277**
Rus Diplomasisinin Uzlaştırma Çabaları **278**
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Karşıt Tutum ve Girişimleri **279**
Almanya'nın Tavrı **280**
Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girişi **280**
Bükreş Barışı **281**
Anlaşmanın Sonuçları **281**

5. 1913 SONU İLE 1914 BAŞINDA BALKAN SORUNUNUN DURUMU **282**
Arnavutluk Sorunu **282**
Dağ Başı Diplomasisi ve Görülmedik Yöntemler **283**
Avusturya-Macaristan Hükûmetinin Diplomatik Zaferi **284**
Osmanlı İmparatorluğunun Durumu
ve Liman Von Sanders Sorununun Yol Açtığı Gerginlik **285**
1914 Yılı Başlangıcında Uluslararası Durum **286**

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN YOLUN AÇILIŞI

1. 1914 YAZI BAŞLANGICINDA ULUSLARARASI DURUM **287**
Yakın Doğu ve Balkan Sorunları Karşısında Büyük Devletlerin Tutumu **287**
Alman Diplomasisinin Üç Amaçlı Çabası **288**

2. 1908-1914 YILLARI ARASINDA UZAK DOĞU SORUNU **289**
1908 Yılında Uzak Doğu'nun Genel Görünümü **289**
Japon-Amerikan İlişkileri **289**
Rus-Japon İlişkileri ve 4 Temmuz 1910 Anlaşması **290**
Çin'de Demokratik Burjuva Devrimi ve İlk Tepkiler **291**
Japonya'nın Uzak Doğu'da Kilit Duruma Gelişi **292**

3. 1913 YILINDA VE 1914 YILI BAŞLANGICINDA İNGİLİZ-ALMAN İLİŞKİLERİ **293**
İngiliz Diplomasisinin Gerginliği Örtbas Etme Çabaları **293**
Bağdat Demiryolunun Kaderi ve Mısır Petrolleri Sorunu **293**
İngiltere Kralı V. George'un Paris Gezisi **294**

4. ALMAN EMPERYALİZMİNİN SAVAŞ KARARI **295**

Alman Diplomasisinin Durum Değerlendirmesi ... **295**
Saraybosna Suikastı ... **296**
Viyana'da Kararsızlık ... **297**
Alman Hükûmetinin Kesin Tutumu ... **298**
Potsdam Görüşmeleri ... **299**
Dönülmez Karara Doğru ... **300**
5. GREY DİPLOMASİSİ ... **301**
Grey Kişiliği ve Amacı ... **301**
İngiliz-Alman Görüşmeleri ... **302**
İngiliz-Rus Görüşmeleri ... **303**
İkircikli Bir Tutum ... **304**

ONALTINCI BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞLIYOR

1. ÜLTİMATOM VE İLK TEPKİLER ... **306**
Ültimatomun Verilişi ... **306**
Ültimatomun Muhtevası ... **306**
Sırp Diplomasisinin Cevabı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İle Sırbistan Arasındaki İlişkilerin Kopuşu ... **307**
İngiliz Diplomasisinin Tutumundaki Belirsizlik Sürüyor ... **308**
Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a Savaş Açışı ... **310**
Grey Nihayet Açık Konuşuyor ... **311**
Son Barış Girişiminin Başarısızlığı ve Viyana'nın Kararlı Tutumu ... **311**
2. ALMANYA'NIN SAVAŞA GİRİŞİ ... **312**
Alman Genelkurmayının Hesapları Ağır Basıyor ... **312**
Alman Diplomasisinin Rusya'yı Oyalama Çabaları ... **313**
Rusya Seferberlik İlan Ediyor ... **314**
Almanya'nın Rusya'ya Savaş Açması ... **315**
Acelenin Nedeni ... **315**
İngiliz Kabinesindeki Köklü Fikir Ayrılığı ... **316**
Belçika'nın Tarafsızlığı Sorunu ... **317**
Grey'in Kararsızlığı ... **318**
Fransız Diplomasisinin Kararlı Tutumu ... **318**
Almanya'nın Fransa'ya Savaş Açması ... **319**
Belçika'ya Verilen Alman Ültimatomu ... **319**
İngiliz Kabinesinde Kesin Karar Günü ... **320**
Büyük Britanya'nın Almanya'ya Savaş Açışı ... **320**

ONYEDİNCİ BÖLÜM

DÜNYA SAVAŞININ İLK YILLARI BOYUNCA DİPLOMASİ

1. SAVAŞIN BAŞLANGICINDA GENEL DURUM VE PERSPEKTİFLER ... **322**
2. JAPONYA'NIN SAVAŞA GİRİŞİ ... **322**
Almanya'ya Verilen Japon Notası ... **322**
İngiliz ve Rus Diplomasilerinin Japon Emperyalizmi Karşısında Tutumları ... **323**

3. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN SAVAŞA GİRİŞİ **323**
Savasın Başında Osmanlı İmparatorluğunun Durumu **323**
Türk-Alman Anlaşması **324**
Jön Türk Diplomasisinin Başarısız Bir Oyunu **325**
Sazonov'un Önerisi ve İngiliz Diplomasisinin Tutumu **326**
Osmanlı Hükûmetinin Kapitülasyonları Kaldırma Kararı **326**
ve Beklenmedik Tepkiler **326**
Enver Paşa'nın Oldubittisi **327**
Osmanlı İmparatorluğunun Savaşa Girişinin Sonuçları **328**
4. İTALYA'NIN SAVAŞA GİRİŞİ **328**
Savaşın Başlangıcında İtalya'nın "Müttefik"leriyle İlişkileri **328**
İtalyan Diplomasisinin İtilaf Devletleriyle Pazarlığı **329**
Bülow Roma'da **330**
Vatikan'ın Tavrı ve Sonu Gelmeyen İtalyan Talepleri **331**
26 Nisan 1915 Londra Anlaşması ve Bülow'un Karşı Manevrası **332**
Mussolini Sahnede **332**
5. İTİLAF DEVLETLERİNİN KARŞILIKLI İLİŞKİLERİ **333**
Doğu ve Batı Cephelerinin Karşılıklı Durumu **333**
Doğu Cephesindeki Alman Saldırısı ve İlk Sonuçları **334**
Savaşın Finansmanı ve Yeni Mali Denge **335**
Çanakkale Saldırısının Kararlaştırılışı **336**
6. İTİLAF DEVLETLERİ'NİN YAĞMA PLANLARI **336**
5 Eylül 1914 Anlaşması ve Sazonov'un Planı **336**
Osmanlı İmparatorluğunun Bölüşülmesi ve Boğazlar Sorunu **337**
Çanakkale Savaşı ve Yol Açtığı Tepkiler **338**
7. İTTİFAK DEVLETLERİNİN YAĞMA PLANLARI **339**
İki Memorandum **339**
Almanya'nın Resmî Tavrı Loebel Planı **340**
Avusturya-Macaristan Emperyalizminin Hak İddiaları **341**
8. BULGARİSTAN VE ROMANYA'NIN SAVAŞA GİRİŞLERİ **341**
Bulgaristan'ın Her İki Taraf Bakımından Önemi **341**
Sazonov'un Girişimleri **342**
Alman Diplomasisinin Vaatleri ve Eylül Anlaşması **343**
Yunanistan'ın Durumu **344**
Bükreş'teki Diplomatik Mücadele ve Bratiano'nun Tavrı **344**
Romanya'nın Savaşa Girişi ve İlk Sonuçları **345**

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BÜYÜK DÖNEMECİ

1. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN BÖLÜŞÜLMESİ SORUNU **347**
Uzun Pazarlıkların İlk Ürünü Olan Anlaşmalar **347**
Kime Ne Düşüyor **347**
İngiliz ve Fransız Diplomasilerinin Arap Politikası **348**
Fransa İle Rusya Arasında Yeni Uzlaşma **349**
2. JAPONYA YENİDEN SAHNEDE **349**

Japon Diplomasisi Ağız Değiştiriyor ... **349**
Yirmi Bir Talep ... **350**
Beşinci Grup ... **351**
Çin Diplomasisinin Çabaları ve Japon Ültimatomu ... **351**
3. İKİ YIL SAVAŞTAN SONRAKİ DURUM ... **352**
"Emperyalist Savaştan Emperyalist Barışa Doğru" İlk Adımlar ... **352**
Alman Diplomasisi Zemin Yokluyor ... **353**
Milyonerler Sahnede ... **354**
Polonya Sorunu ve İngiliz Diplomasisinin Tek Taraflı Barış Girişimi ... **355**
Almanya'nın "Barış Saldırısı" ... **355**
"Deniz Altı Savaşı" ... **357**
4. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN SAVAŞA GİRİŞİ ... **357**
Amerika Birleşik Devletleri Tarafsız Kalma Nedenleri ... **357**
Amerika Birleşik Devletlerindeki Büyük Kapitalist Çevrelerin Kararı ... **358**
Deniz Altı Savaşının Ters Sonuçları ve Amerika'nın Öteki Kaygıları ... **359**
Wilson'un Yeni Girişimi ... **360**
İtilaf Devletlerinin Ustaca Bir Manevrası ... **360**
Alman Diplomasisinin Katılığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Savaşa Girişi ... **361**
5. RUS BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİMİ ... **362**
Savaş İçindeki Rusya'nın Genel Durumu ... **362**
Geçici Hükûmetin Politikası ... **362**
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Diplomasisinin Yeni Tutumu ... **363**
6. ALMAN EMPERYALİZMİNİN "BARIŞÇI" MANEVRALARI ... **364**
Rus Devrimi'nin Almanya'daki Yankıları ... **364**
Reichstag'daki Durum ve Papa'nın Girişimi ... **365**
Kerenski'nin İkili Oyunu ve Ekim Devrimi'nin Patlayışı ... **365**

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

RUSYA EMPERYALİST SAVAŞTAN ÇEKİLİYOR SOVYET DİPLOMASİSİ İŞBAŞINDA

1. DIŞİŞLERİYLE GÖREVLİ HALK KOMİSERLİĞİNİN KURULUŞU ... **367**
Devrim ve Tepkiler ... **367**
İlk Tedbirlerin Özelliği Köklülük ve Kararlılık ... **368**
2. GİZLİ ANLAŞMALARIN YAYINLANMASI ... **369**
Karar ... **369**
Yayınlanan Belli Başlı Belgeler ... **369**
Tepkiler ve Karşı Tepkiler ... **370**
Lenin'in Kesin Tavrı ve İlk Uygulama ... **371**
3. BARIŞ KARARNAMESİ VE ATEŞKESİN İLANI ... **372**
Kararnamenin Özelliği Esneklik ... **372**
İlk Tepkiler ... **372**
Dukonin Azlediliyor ... **373**
Sessizlik Nifakı ... **373**
İç ve Dış Karşı Devrim Sıkı İşbirliğinde ... **374**
Mogilev Buluşması ... **375**

YİRMİNCİ BÖLÜM

RUSYA EMPERYALİST SAVAŞTAN ÇEKİLİYOR ALMAN BLOĞUYLA MÜZAKERELER VE ATEŞKES

1. YENİ GİRİŞİMLER VE TEPKİLERİ 377
İki Kararname 377
Alman Diplomasisinin Kararsızlığı 377
Berlin'de İktidar Değişikliği 378
Müzakerelere Başlama Kararı ve İtilaf Devletleri 379
Sovyet-Alman Ateşkes Görüşmelerinin Başlayışı 380
Sovyet Devlet Delegasyonunun Önerileri 380
On Günlük Ateşkes ve Sovyet Diplomasisinin Yeni Barış Girişimi 381
İkinci Ateşkes 381
2. İTİLAF DEVLETLERİ'NİN MÜDAHALE TASARILARI 382
Yeni Paris Konferansı ve "Rus Sorununa" İlk Çözüm Önerileri 382
Atamanlar ve Romanya'nın Durumu 383
Fransız Diplomasisinin Tasarıları Gerçekleşiyor 384
İngilizlerin Tavrı 385
İngiliz-Fransız Anlaşması ve Japonya'nın Tutumu 385

YİRMİBİRİNCİ BÖLÜM

BREST LİTOVSK BARIŞI - I BARIŞ MÜZAKERELERİNİN İLK DÖNEMİ

1. SOVYETLERİN BARIŞ KOŞULLARI VE GERMEN BLOĞU İÇİNDEKİ UYUŞMAZLIKLAR 387
Müzakerelerin Açılışı ve Temsilciler 387
Sovyet Önerisi ve İlk Çatışma 387
Sovyet Barış Koşulları 388
Alman Diplomasisinin Manevrası 389
General Hoffmann'ın Önerisi ve Kafkasya Sorunu 390
Bulgarların Direnci 390
2. ALMAN DİPLOMASİSİ EMPERYALİST TASARILARINI AÇIĞA VURUYOR 391
Sovyet Barış Formülünün Kabul Edilişi 391
Kuhlmann'ın Koyduğu İhtiyat Kaydı ve Alman "Dostluğunun" İç Yüzü 392
Siyasal Komisyonun Çalışmaları 393
"Ya Karl Liebknecht?" 393
Hindenburg'dan Gelen Telgraf 394
"İlhaksız Barış" Denince Almanya Ne Anlıyor 395
Avusturya Diplomasisinin Tehdidi ve Sovyet Delegasyonunun Bildirisi 396
Alman Diplomasisinin Yeni Manevrası 397
Sovyet Delegasyonu Brest Litovsk'u Terk Ediyor 398

YİRMİİKİNCİ BÖLÜM

BREST LİTOVSK BARIŞI - II BARIŞ MÜZAKERELERİNİN İKİNCİ DÖNEMİ

1. UKRAYNA MERKEZ RADA'SINA OYNATILAN ROL 399
Müzakere Yerinin Değiştirilmesi Sorunu 399

Rada Temsilcileri Brest Litovsk'ta ... **400**
Sovyetlerin Tutumu Yumuşuyor ... **400**
Polonya Sorunu ... **401**
Avusturya Macaristan'ın Tepkisi ve Romanya Sorunu ... **401**
Ukrayna Merkez Rada'sının Üçlü Oyunu ... **403**
Hoffmann'ın Manevrası ... **403**
2. ALMAN DİPLOMASİSİ HÜCUMA GEÇİYOR ... **405**
Kuhlmann'ın Bildirisi ... **405**
Avusturya-Macaristan Türkiye ve Bulgaristan Delegelerinin Konuşmaları ... **406**
Askerlerin Tavrı ve İkinci Oturum ... **406**
Troçki'nin Tutumu ... **407**
Siyasal Komisyondaki Gerginlik ... **408**
3. BARIŞ KOŞULLARI ... **409**
Alman Genelkurmayının Tedirginliği ve Sovyet Önerileri ... **409**
Hoffmann'ın Konuşması ... **410**
Almanya'nın Barış Koşulları ... **410**
Hoffmann Sınırının Getirdikleri ... **411**
4. ÜLTİMATOM ... **411**
Rada'nın Durumu ... **411**
Berlin Buluşması ... **412**
"Bağımsız" Ukrayna İle Barış Anlaşmasının İmzalanması ... **413**
Ültimatomun Verilişi ... **413**
Troçki'nin "Ne Savaş Ne De Barış" Formülü ve Sonuçları ... **414**
Hamburg Toplantısı ve Avusturya-Almanya Ordularının Taarruza Geçmeleri ... **414**

YİRMİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BREST LİTOVSK BARIŞI - III BARIŞ ANLAŞMASININ İMZALANIŞI

1. ALMANYA'NIN İKİNCİ ÜLTİMATOMU ... **416**
Lenin İle Troçki'nin Çatışması ve Lenin'in Telgrafı ... **416**
Hoffmann'ın Cevabı ve Kızıl Ordu'nun İlk Başarıları ... **417**
İkinci Ültimatomun İçerdikleri ... **418**
Sovyet Rusya Ültimatomu Kabul Ediyor ... **418**
Delegasyon Başkanları Toplantısı ... **420**
İlginç Bir Rastlantı ve Anlaşmanın İmzalanması ... **420**
2. BARIŞ ANLAŞMASININ MUHTEVASI VE İLK SONUÇLARI ... **421**
Anlaşmayı Oluşturan Maddeler ... **421**
Lenin'in Çağrısı ... **422**
Brest Litovsk Barış Anlaşmasının Tarihsel Önemi ... **423**
İtilaf Devletleri Taktik Değiştiriyor ... **424**
Amerika Birleşik Devletlerinin Tavrı ve Nedenleri ... **424**
3. DİPLOMATİK MÜZAKERELERDE LENİN'İN ROLÜ ... **425**
Yardım Önerileri İç Durum ve Lenin'in Girişimleri ... **425**
"Amerikan İşçilerine Mektup" ... **426**
4. FİNLANDİYA'NIN BAĞIMSIZLIĞI VE FİN KARŞI DEVRİMİ ... **427**
Burjuva Hükûmetinin Kuruluşu ... **427**

Alman Diplomasisinin Entrikaları Yoğunlaşıyor ... **427**
Finlandiya'da Devrim ve Fin-Rus Anlaşması ... **428**
Alman Müdahalesi ve Karşı Devrim ... **428**

5. BESARABYA'NIN ROMANYA TARAFINDAN ELE GEÇİRİLİŞİ ... **429**
Besarabya Sovyet'inin Kararı ve Rumenlerin Harekete Geçişi ... **429**
Sovyet Rusya'nın Tepkisi ve Romanya'nın Oyalama Politikası ... **430**
Lenin'in Ültimatomu ... **430**
Kordiplomatik Aracı Olunca ... **431**
Fransız Oyunu ... **432**
Rus-Rumen Savaşı ... **433**
Alman Müdahalesi ... **433**
Avusturya-Macaristan Hükûmetinin Romanya Politikası ... **434**
Czernin-Marghiloman Görüşmesi ve Romanya'nın Besarabya'yı İlhakı ... **435**

YİRMİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'NIN İTİLAF DEVLETLERİ TARAFINDAN YENİLİŞİ

1. GERMEN BLOĞU BOZGUN TEHLİKESİYLE KARŞI KARŞIYA ... **436**
1918 Yılı Ortalarında Doğu Cephesinde Genel Durum ... **436**
Boşa Çıkan Hesaplar ... **436**
Amerikanın Rolü ve İtilaf Devletlerinin Genel Taarruzu ... **437**
Spa'daki Karar Toplantısı ... **438**

2. ALMANYA SALDIRIYA DEVAM EDİYOR ... **439**
Alman Diplomasisinin Umutları ... **439**
Yeni Hesaplar ... **439**
Büyükelçi Mirbach'ın Öldürülmesi ve Lenin'in Tutumu ... **440**
General Von Der Goltz'un Girişimleri ... **441**
Ek Anlaşmanın İmzalanışı ... **442**
Almanya ile Müttefikleri Arasındaki Çatışma ... **442**
Bakû'nün Düşüşü ... **443**

3. SAVAŞIN SONUNA DOĞRU GENEL DURUM VE WİLSON PROGRAMI ... **444**
Kont Burian'ın Notası ve Müttefiklerin Cevabı ... **444**
Bulgaristan Savaşı Bırakıyor ... **444**
Wilson'un Diplomatik Girişimi On dört Nokta ... **445**
Wilson Programı Niçin Bulanıktır ... **446**
"Uluslar Derneğinin" Asıl Görevi ... **447**

4. ALMANYA'NIN ATEŞKES TALEBİ AVUSTURYA-MACARİSTAN VE OSMANLI İMPARATORLUKLARININ ÇÖKÜŞÜ ... **448**
Britanya Otelindeki Karar Toplantısı ... **448**
Hindenburg'un Notası ... **449**
Yeni Alman Hükûmeti Nihayet Kuruluyor ... **449**
Mondros ve Padova Ateşkes Antlaşmaları ... **450**

5. ALMANYA İLE İTİLAF DEVLETLERİ ARASINDAKİ ATEŞKES PAZARLIKLARI ... **451**
Lansing'in İlk Cevabı ... **451**
Wilson Alman İmparatorunun Tahtan İndirilmesini İstiyor ... **452**
Müttefikler Arası Müzakereler ... **453**
Anlaşmazlığın Alevlenişi ve Çözülüşü ... **454**

YİRMİBEŞİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN SONA ERİŞİ VE SOVYET RUSYA'YA KARŞI YABANCI MÜDAHALESİNİN BAŞLAYIŞI

1. COMPIÉGNE ATEŞKES ANLAŞMASI 455
Devrim Korkusu ve Ludendorff'un İstifası 455
Ordudaki Ayaklanmalar ve Teslim Olma Kararı 456
Compiégne Karşılaşması ve Ateşkes Koşulları 456
Üçlü Konferans 457
Savaş Bitti Şimdi Paylaşma Başlıyor 458
2. İTİLAF DEVLETLERİ SİLAHLI KUVVETLERİNİN SOVYET RUSYA TOPRAKLARINA ÇIKIŞI 459
Büyükelçiler Vologda'ya Çekiliyor 459
Yuriev Sahnede 459
Şifahi Anlaşma 460
Anlaşmanın Troçki Tarafından Onaylanışı 461
Lenin İle Stalin'in Müdahaleleri 461
Anlaşmanın İlk Sonuçları ve Londra Konferansı'nda Alınan Kararlar 462
Japonya'ya Başvurma Kararı ve Balfour'un Mektubu 463
Japon Müdahalesi Başlıyor 464
Halk Komiserliği Konseyinin 5 Nisan 1918 Tarihli Bildirisi 464
Lenin'in Uyarısı 465
3. MÜDAHALENİN İKİNCİ AŞAMASI 466
Çekoslovaklar Üzerinde Kurulan Hesaplar 466
İtilaf Devletlerinin Tutumu Berraklaşıyor 467
Murmansk Çıkarması ve Lenin'in Telgrafı 467
Yuriev "Vatan Haini" İlan Ediliyor 468
Yeni Anlaşmanın Muhtevası 469
Tümgeneral Poul Maskeyi Çıkartıyor 470
Cevapsız Kalan Nota 471
Vladivostok'taki Durum ve Amerika Birleşik Devletlerinin Tavır Değişikliği 471
4. NİFAK DİPLOMASİSİ İŞ BAŞINDA 472
Alışılmadık Bir Durum 472
Ayaklanmalar Dizisi 473
Bakû'nün Düşüşü 474
İngiliz Konsolosluğundaki Karşı Devrimciler Toplantısı ve Bir "Yabancı" 475
Lenin Korkusu 476
Emperyalist Diplomasinin Büyük Tepkisi 476
Dışişleriyle Görevli Halk Komiserinin Cevabı 477
Sovyet Cumhuriyeti'nin İtilaf Devletleri Tarafından 478
Diplomatik Yalnızlığa İtilişi 478
Almanya'nın Tutumu 478
Biten Savaşa Selam Müdahaleye Devam 479

NOTLAR 481